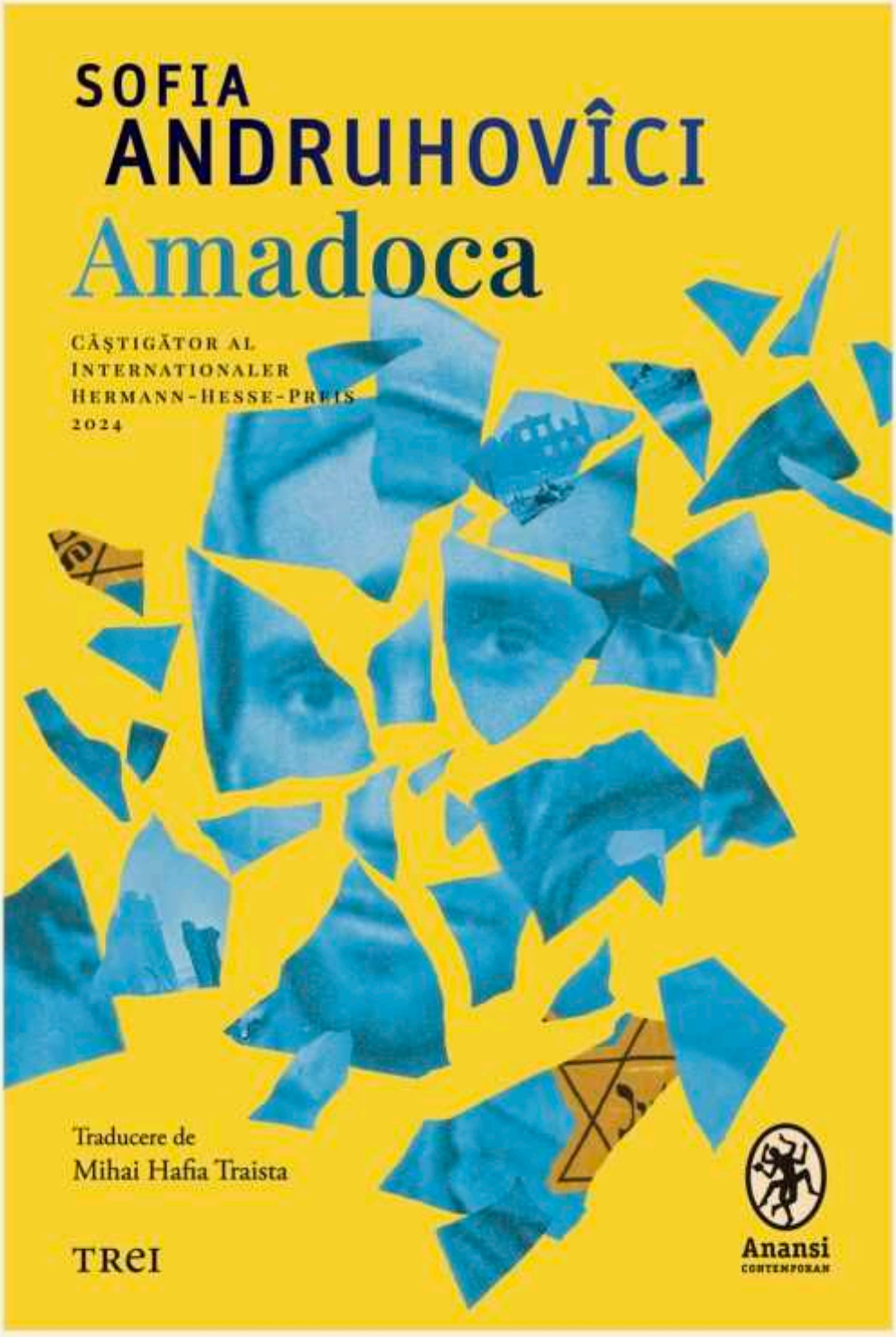
SOFIA
ANDRUHOVÎCI
Amadoca
CÂȘTIGĂTOR AL
INTERNATIONALER
HERMANN-HESSE-PREIS
2024
Traducere de
Mihai Hafia Traista
TREI
Anansi
CONTEMPORAN

SOFIA
ANDRUHOVÎCI

Amadoca

roman

Traducere din limba ucraineană și note de
Mihai Hafia Traista

3
TREI

Lui Andrei

Partea întâi

Iată, bărbatul ei. Iată urmele învinețite ale degetelor lui pe antebrațul ei. Iată vânătăile de pe fese și coapse. Iată genunchii proaspăt zdreliți, fâșii din cea mai fină piele. Iată durerea din coloană, pricinuită de greutatea cu care s-a lăsat pe centrul spatelui ei, turtindu-i stomacul pe covorul tocit, încercând să-i imobilizeze corpul. O luxație ușoară a articulației umărului împiedică acum mișcarea liberă și adaugă plăcerii un gust suplimentar.

Degetele lui îi țin mâinile strâns, îndoindu-i trupul în chip confortabil și relaxat, presiunea ascuțită a trupului lui este imediat îmblânzită cu atingeri atente, locul impactului este acoperit de sărutări.

Iată, acest bărbat al ei se poartă cu propriu-i trup în așa fel încât, în loc să expire, din gât îi iese un geamăt necunoscut. Și sentimentele ei, și vocea, chiar și culorile camerei și legănarea ramurilor de brad dincolo de fereastră — totul e schimbat de el, prin corpul femeii. Ea aruncă o privire surprinsă de jur împrejur și se agață cu lăcomie de spatele lui, ajungând cu vârfurile degetelor în adâncul cicatricilor. Nu închide ochii, spune el cu severitate, nu te uita în altă parte, uită-te în ochii mei.

Gulerul lărgit al tricoului decolorat dezvăluie o ceafă puternică. Ea merge în

urma pașilor lui, cufundându-se în nisipul alb. Firișoare de nisip se strecoară în încălțămintea ei în șuvoaie alunecoase. Pașii lor sunt fierbinți, mușchii, pietrificați, oboseala și greutatea le cuprind tot corpul.

Se întoarce pe trei sferturi către ea, în treacăt, arătând cu mâna întinsă spre partea opusă a lacului, încercând să-i spună ceva. Ea nu poate urmări ce-i arată: e atentă doar la petele neclare de nori, la palele mici de vânt străbătând suprafața lacului, la foșnetul stufului în jurul unei construcții ruginite de tratare a apei, la mirosul pătrunzător de nămol și de ouă de broaște și la rotocoalele în aer ale unei păsări. Dar pielea lui îi stârnește mai mult interes, brăzdată de riduri și crăpată pe la cot, mușchii expresivi încordați, părul de pe mâini ce iese din pori, îndreptat în direcția degetului mare. Își amintește acest loc lipit de fața ei, lipit de gură și nas, de dinți și limbă.

Străbat mlaștina, călcând pe cărămizi sparte și bucăți de lemn, dar ea alunecă, din neatenție, în apa murdară și îi stropește gamba cu picături de grăsime neagră. Atenția lui este complet absorbită de peisaj: e atras de pădurea de carpeni de pe partea cealaltă a lacului și de pistele de ciclism, e interesat de drumul către Nova Hreblea[1]. Ea îi povestește că mergeau tot timpul acolo, de-a lungul

câmpurilor de floarea-soarelui, de-a lungul tarlalelor de cartofi și sfeclă, sub soarele arzător. El nu-și amintește.

Ea îi spune că, dacă treci de Poroskoten[2], dai de o pădure cu trasee bune, unde mergeau adesea să se plimbe cu bicicletele. În schimb, pe această parte — care e mai aproape de casa lor și în care vara trecută au defrișat o suprafață a pădurii cu copaci bătrâni, cu cei mai înalți pini și aluni — obișnuiau să se întindă pe pături, mușcați de țânțari, printre furnici și gheme pufoase de mușchi care păreau niște capete tăiate. El nu reușește să-și amintească nimic.

Iată, au ajuns la apă curată. Aici stuful se desparte, alcătuind un loc pentru scăldat. Pământul acoperit cu iarbă se transformă în nisip, iar nisipul continuă sub apă. Apa nu prea adâncă este plină de alevini translucizi, care sunt ușor de confundat cu reflexiile luminii solare, cu niște raze frânte.

Ea se așază pe mal și împăturește cu grijă, în poală, un prosop. Bărbatul ei își scoate tricoul cu o singură mișcare, se dezbracă și de pantaloni și, după ce intră în undă până la glezne, rămâne împietrit pentru o clipă.

Mai târziu, ea va număra mișcările lui ritmice, încadrate parcă în măsurile muzicale ale vibrației matinale a dulapului de lângă trupurile lor, scârțâitul scândurilor sub

modelele covorului uzat, balansul de rău augur al rafturilor cu cărți din jurul lor, sub dărâmăturile cărora ar fi putut să moară. Dar nu au murit.

Însă acum ascultă bătaia apei în peretele de stuf — variații ale pielii izbindu-se de piele, frecarea șoldurilor încordate de fese. Iar când el dispare în spatele unui plaur de stuf din stânga, ea se întinde pe burtă pe nisip, simțind cum părul și hainele i se usucă la soare. Aude cum bărbatul înoată spre țărm. Simte foșnetul pașilor lui pe nisip. Își imaginează cum firele ude de păr s-au lipit strâns pe pielea ei.

Îi ia prosopul din poală și o stropește cu picături de apă pe frunte, pe obraji, pe gât, se șterge și fornăie cu zgomot, apoi se prăbușește lângă ea. Un timp stau amândoi lungiți, în tăcere, cu ochii închiși. Apoi ea întoarce capul și se uită la el, plin de iarbă și nisip, cu mai multe ace de pin roșcate înfipte sub urechea sfârtecată. Corpul lui mare, la fel și fața, îi sunt mutilate, striate cu cicatrici roz-intens, roșii, maro, violet. Arată ca un animal măcelărit la abator, tăiat în bucăți, dar aceste bucăți, cumva, s-au lipit din nou la loc. Chipul lui seamănă puțin cu un chip uman: trăsăturile feței lui sunt dezordonate și dezarticulate, nările îi sunt întoarse pe dos, contururile maxilarelor și ale oaselor craniene

îi ies nenatural de sub piele, depresiuni întunecate îi acoperă obrajii și fruntea.

Privindu-l, se cutremură. Acesta este bărbatul ei. Acesta este propriul ei monstru.

---

1. Comună în raionul Kalynivka, regiunea Vinnyția, Ucraina, formată numai din satul de reședință.

2. Sat în așezarea urbană Klavdievo-Tarasove din raionul Borodeanka, regiunea Kiev, Ucraina.

1. BĂRBATUL

La început, era sigur că peștele neon e singurul locuitor al acestui acvariu de o sută de litri. Mic și discret: corp argintiu, o dungă neagră din cap până-n coadă, neimportant. Neonul flutura din aripioare printre tulpinile subțiri ale crassulei, descriind bucle și linii întrerupte, făcând cercuri în jurul rădăcinii ramificate, acoperite de flori de degetar, pătrunzând în crăpăturile și peșterile scoicilor. De parcă ar fi căutat neobosit și persistent pe cineva.

Acvariul era prost întreținut. Apa avea o culoare verzuie. Crassula crescuse și ocupa aproape jumătate din spațiu. Pietricelele și scoicile împingeau tulpinile mătăsoase de degetar care abia se mișcau sub jetul dioxidului de carbon. Suprafața lucioasă a apei era acoperită de o peliculă albă, translucidă. Apa părea vâscoasă. Și neonul se mișca prin ea încet, de parcă ar fi trebuit să înfrunte o rezistență considerabilă.

Acvariul stătea într-una dintre camerele care la început fuseseră destinate orelor tihnite, contemplării, meditației, celor care voiau să fie singuri în tăcere și

autocunoaștere. Această cameră se afla la capătul unui coridor lung de la etajul al șaptelea, care trecea printr-o aripă îndepărtată a spitalului, fie încă nelocuită corespunzător după renovări, fie abandonată cândva pentru aceleași renovări care nu au fost finalizate niciodată.

De la etajul al treilea, unde se afla secția de chirurgie spinală, bărbatul a urcat cu liftul care se mișca atât de încet, încât părea să stea pe loc, scârțâind și abia zvâcnind din cabluri. Sus, pe ferestrele mari, murdare de var, se zărea un petic de parc neîngrijit, care pe alocuri se transformase într-o livadă veche, cu bănci, coșuri de gunoi și borduri văruite; peste acoperișurile garajelor ruginite, depozite industriale și pereți de beton, de-a lungul cărora se târau alene niște câini cu picioarele rupte și leziuni ușoare ale coloanei vertebrale. Bărbatul știa că în secția în care se află tocmai se încercase tratarea acestor leziuni la oameni.

Pornise pentru prima dată în această călătorie istovitoare când o asistentă-șefă, al cărei corp părea umplut cu supă caldă care i se mișca sub piele, i-a spus despre acvariu. Înainte de asta, parcursese doar distanțe scurte: până la toaleta de pe etajul lor, trei saloane la stânga, uneori până la cabinetul de kinetoterapie sau până la salonul de petrecere

a timpului liber ori până la camera cu televizor unde pacienții urmăreau meciuri de fotbal sau desene animate cu pinguini. Asistenta a spus că implanturile îi permit deja să se deplaseze și mai departe. Că poate să urce și să se uite la peștii exotici acolo, sus. Va fi dureros, firește, va fi insuportabil, dar e timpul să înceapă recuperarea, să-și îmbunătățească tonusul muscular, să se întâlnească cu lucrătorii medicali care au făcut atât de mult pentru el. Deși nu sunt atotputernici, nu sunt zeii Olimpului, iar de la el, de la pacient se așteaptă o mai mare disponibilitate de a coopera, o mai mare înțelegere și un nivel mai înalt de luciditate. Acvariul cu pești exotici se afla la etajul șapte al aripii îndepărtate. O astfel de călătorie va fi cu siguranță benefică.

Prima dată a reușit să parcurgă doar o treime din drum și s-a întors. Soarele înalt strălucea prin ferestre, inundând coridorul cu lumină uscată, inutilă. Bărbatului i-a fost atât de rău, încât a fost nevoit să stea o jumătate de oră pe calorifer, asudând. Era sigur că toate cusăturile i se destrămaseră, că oasele și vertebrele nu îi puteau susține greutatea. A simțit chiar că sângele-i curge din stomac în vintre. Dar apoi s-a dovedit că e sudoare.

Peste două săptămâni, într-o zi mohorâtă și ploioasă, a încercat din nou. Nu a fost

deloc mai ușor, dar de multe ori se oprea și se odihnea ca apoi să facă din nou câțiva pași.

În cele din urmă a ajuns în camera cu acvariul. Pardoseala din beton era acoperită cu un covor uzat, cu bordură geometrică, în jurul unei măsuțe de cafea lăcuite se aflau mai multe fotolii moi, tapițate cu pluș maro, în colțuri erau palmieri din plastic și vița-de-vie se încolăcea în jurul conductelor de gaz. Compresorul pompei de aer bâzâia slab în cameră, scoțând în evidență și mai mult liniștea profundă.

„Peștișorii exotici“ s-au dovedit a fi un neon minuscul — singur în o sută de litri de apă densă și contaminată. A tresărit la mișcările inexplicabile pentru el și la jocul de umbre de pe pereții acvariului, agitându-se fără sens ca un ac printre tulpinile de crassulă.

Bărbatul s-a așezat pe un scaun în fața acvariului și a așteptat ca neonul să se liniștească. Peștele înota din nou, măsurat, în jurul perimetrului. Mișcările inexplicabile și jocul de umbre nu mai existau pentru el — nici măcar în trecut. Neonul trăia doar clipa de față.

Bărbatul a stat nemișcat câteva ore. Ochii lui urmăreau doar traseele neonului. Pieptul i se umfla. Firele de păr se mișcau în nările nasului rupt. Din când în când, anumiți

mușchi și anumite tendoane din corp zvâcneau, răspunzând cu dureri ascuțite. Organele interne se comprimau spasmodic.

Printre firele verzi, alunecoase, a zărit o reflexie vagă a încăperii: palmieri de plastic, etajere așezate la întâmplare, cu plante de floarea-soarelui, din hârtie, înfipte în ele; calendarul vechi de doi ani de pe perete, cu fila lunii ianuarie la vedere; un culoar care ducea spre infinit; un smoc scurt de păr care se ițea dintr-un bandaj strâns înfășurat în jurul craniului său globular, neuniform; proeminența nenaturală a pomeților, pete negre și adâncituri pe frunte și obraji, dungi nervurate, linia întreruptă, întunecată a nasului strâmb și turtit.

Abia mai târziu omul a observat, printre prelungirile unei rădăcini întunecate, un agamix înstelat pe jumătate îngropat în pietricele. Peștișorul zăcea nemișcat, dar bărbatul știa că nu e mort. Înainte, aici trebuie să fi fost mai mulți neoni. Somnul stelat nu ar trebui să locuiască împreună cu neonii.

Acum, pornind în pelerinaj la etajul al șaptelea, bărbatul se întreba dacă va găsi în acvariu ultimul neon. Petrecând ore lungi în patul său ori la fereastra salonului, trăgând cu urechea la trăncăneala vecinilor cu mintea începoșată de la atâtea calmante, bărbatul își

imagina peștișorul micuț, argintiu care se învârtea în cerc de disperare, simțind că moartea invizibilă stă cu ochii pe el.

Bărbatul a venit și a doua oară, și a treia, și a patra — ambii pești se aflau la locul lor. În mod evident, cineva îi hrănise, din moment ce nu muriseră încă. Neonul descria figuri străvezii în apa verzuie. I-a luat ceva timp până să găsească somnul pătat de stele, căutându-l cu ochi încordați: își lipea corpul turtit de partea concavă a unei cochilii mari cu coarne sau se ascundea printre rădăcini, devenind o extensie a lor, în timp ce-și cobora aripioarele printre tulpinile de degetar.

De data aceasta, cu ochii holbați, cu gura căscată, bărbatul a privit acvariul ore în șir. Somnul a atacat dintr-odată, năpustindu-se asupra neonului cu precizie maximă. Neonul a luat-o în jos și s-a înfipt într-un desiș de alge. Bărbatul s-a ridicat brusc, a împins stângaci cârjele, a băgat mâna în apă, a simțit mâzga cu degetele, a pieptănat firele netede, mătăsoase — și a scos pe palma întinsă un pește argintiu cu dungă neagră, imponderabil.

Somnul a căzut la fund ca o piatră și a rămas nemișcat, nici măcar nu zvâcnea din mustăți.

Sub masă era un pahar de plastic alb cu pereții nervurați. Bărbatul l-a umplut cu apă și a eliberat peștele.

Este aproape imposibil să nu verși apa dintr-un pahar când umbli sprijinindu-te în cârje. Simțea o durere de șale, de parcă avea să se rupă în două, umerii și fesele îi amorțiseră, iar capul îi plesnea de durere. I s-a părut că, din nou, s-a rupt ceva în el. Neonul — peștișorul mic ca o așchie — se agita în spațiul îngust.

Vizavi de secția de terapie intensivă, lângă perete, stătea o femeie ce ținea pe genunchi un băiat care tocmai stătuse din plâns, fața lui era încă umedă, iar traheea încă îi tremura de spasmul nervos.

Bărbatul i-a întins băiatului paharul cu peștele.

E un neon, i-a spus. Are nevoie de prieteni neoni, xipho roșu, guppy — peștișori mici și inofensivi. Numai nu-l pune împreună cu un pește care l-ar putea înghiți.

*

Era plăcut când această femeie cu chip rotund, acoperit de un puf dens și transparent, îl trezea, atingându-i obrajii cu sânii ei mari, în timp ce întindea mâna după fiola de pe noptieră. Erau plăcute și atingerile mâinilor ei moi. Până și durerea acului pe

care îl introducea încet în carnea sau vena lui era plăcută, când rănile ardeau cu antiseptice și simțea mâncărime sub bandajele care se desprindeau împreună cu fâșii de piele în timp ce femeia cu piele de piersică i le schimba.

Când aerul de dimineață începea să se încălzească de la soare, femeia plăcută în halat de culoarea liliacului deschidea fereastra. Puful de pe antebrațele ei acoperite de pistrui, care se legănau parcă, era pătruns de lumina soarelui. Sunt momente când, dacă ții o parte a corpului în apă, toate firele de păr sunt pline de bule de oxigen.

Era plăcut să te trezești încet din somn, auzind vocile slabe ale femeilor de pe coridoare, clinchetul eprubetelor, scârțâitul roților de la cărucioarele pentru medicamente. Știai că mai poți moțăi destul. Puteai moțăi chiar și după ce ți se luau primele analize de urină și de sânge, după ce ți se măsurau temperatura și tensiunea.

De asemenea, îi plăcea când se trezea noaptea din pricina vocilor alarmate, ascuțite, din cauza gălăgiei și alergăturii de pe coridoare. Mereu duceau pe cineva undeva, urgent, însă niciodată la timp, și mereu se întâmpla ceva ireversibil, definitiv — dar toate acestea se întâmplau dincolo de perete,

în spatele ușii închise. El putea să adoarmă la loc, știind că nu are nimic de-a face cu el.

Dincolo de fereastră se legănau crengi lipicioase, strălucind de la umezeala de primăvară. Scoarța lor neagră emana un miros acrișor abia simțit.

În fiecare dimineață, asistenta spăla podeaua din salon. El urmărea acest ritual cu plăcere și dorință neînțeleasă: cum scufunda mopul într-o găleată lungă, dreptunghiulară și storcea cu grijă excesul de apă înspumată, cum fixa mopul într-un colț al salonului și de-acolo începea să deseneze dungi egale, transformând pentru câteva minute suprafața mohorâtă într-una lucioasă și solemnă. Scârțâitul energic, umed, al materialului pe linoleumul întunecat. Dungi umede care umpleau din ce în ce mai mult spațiul. Straturi suprapuse. Fâșii subțiri, ratate de mop, care provocau neliniște și un sentiment de neîncredere anxioasă. Urmărea cum se evaporă umezeala, cum se stinge luciul pe suprafața spălată și nu mai rămâne nicio urmă din transformarea recentă.

După ce bărbatul a putut să se miște prin salon, după ce a putut sta în picioare, sprijinindu-se în cârje, atenția lui a fost captată de munca grădinarului. Văruirea copacilor cu gesturi chibzuite, mișcările ritmice ale bidinelei late, încenușirea aproape

imperceptibilă a trunchiurilor copacilor, care devin din ce în ce mai albe cu fiecare minut ce trece. Sau strângerea cu grebla a gunoiului, ramurilor și frunzelor uscate ce au stat în timpul iernii sub zăpadă și scoarță de gheață. Adunarea lor în grămezi. Încărcarea lor în roabă. Nu s-a gândit dacă îi place bărbatul, la fel cum nu se gândea dacă îi plac sau nu infirmierele și asistentele. Nu se gândea deloc la ele. Pur și simplu îl liniștea gesturile lor, activitățile lor, simetria obiceiurilor lor, curbarea ridurilor de pe fețele lor.

El cunoștea silueta văzută din spate a grădinarului, știa că e cocoșat, că are capul înclinat, lipit de umeri. Că are urechi mari, în jurul cărora cresc smocuri tari de păr cărunt, ca niște gheare. Uneori vedea clar porii negri și adânci de pe nasul lui cărnos, capilarele roșii de pe aripile nasului. Dar vederea lui se încețoșa imediat, la fel cum se aburește în baie orice obiect din sticlă, iar tâmplele începeau să-i pulseze cu durere ascuțită (împușcătură, împușcătură, spasmele ca niște împușcături, zvâcnirea vaselor de sânge, strânsoarea cutiei craniene, zdrobirea), iar după aceea mult timp nu mai vedea nimic, nici de aproape. Trebuia să se tolănească pe pat ca să nu se prăbușească. Nici măcar nu se putea mișca.

Îi era somn tot timpul, de parcă dormise prost, deși avea un sentiment limpede că se trezise nu cu mult timp în urmă, că ieșise din nămolul gros al unei mocirle, unde nicio rază nu poate ajunge, iar sunetele erau complet blocate de straturile groase ale inconștienței. Acest somn fără nume a durat prea mult, câteva luni, poate chiar câteva anotimpuri. Apoi mirosul sevei ramurilor, vântul umed, razele slabe ale soarelui, de culoarea salatei sau a lămâii și scârțâitul roabei supraîncărcate a grădinarului ajungeau ușor-ușor până la el, în întuneric. Începeau să vibreze, să rostogolească valuri, dându-i ghiont, legănându-l și împingându-l în sus, unde nămolul nu era atât de gros. Opreliștea care îl despărțea de lume se subția.

Deși nu dispărea complet, îl proteja cu încredere de durerile excesive sau de agitația nedorită, atingerea mâinilor în mănuși din latex, recele instrumentelor ascuțite, o lanternă îndreptată spre ochi, ecografii, sonde, palpări, electrocardiograme — toate acestea îl răneau tare, insuportabil de tare. Fețele aplecate asupra lui, ochii vigilenți, vocile care țințeau în el nu erau mai puțin enervante decât degetele și uneltele. Se întorcea imediat la fund, unde rămânea întins în întuneric.

În cele din urmă, anumite intervenții au început să-i aducă alinare, așa că nu numai că a încetat să fugă de ele, să se mai lase surprins de ele, ci le presimțea și le aștepta ascultător, pentru că i-au dovedit că aduc unele senzații. Era atent la cele mai simple reacții ale corpului său. La reacțiile a ceea ce ar fi putut fi corpul lui. Deși el nu a asociat imediat acest obiect pe care îl simțea cu acest cuvânt, „corp", căci cuvintele multă vreme nu și-au croit drum spre el. Le auzea, dar nu însemnau nimic pentru el. Nu reacționa la ele mai mult decât la scârțâitul unei ferestre.

Deși, adevărul fie spus, el chiar reacționa la scârțâitul tocului ferestrei care scotea sunete aspre, răspunzând curenților de aer. Bărbatul asculta aceste sunete ca pe propriul puls sau bătăi ale inimii. Însă cuvintele erau ceva prea dur și nu mărturiseau nimic și nu aveau nicio legătură cu răspunsurile corpului, nici cu mopul, nici cu urechile sau nasul grădinarului.

Îl întorceau de pe o parte pe alta, îi desfăceau bandajele, umblau în el, îl înțepau, îl umflau cu lichide, îl ungeau cu alifii. O asistentă robustă desena cu grijă pe el modele, folosind o soluție ca un roșu murdar, înmuind un tampon în conținutul unei sticle închise la culoare. Chirurgul, cu ochii adânc înfundați în orbite, îi scotea din

piele firele care se transformaseră în sârmulițe negre. Instrumentele făceau zgomot. Unele fire, cu timpul, erau absorbite de organismul lui.

Treptat, a început să asocieze cuvintele cu fenomene sau obiecte, deși acest lucru îl făcea să se simtă de parcă ar fi cusut cuvintele cu fire chirurgicale, căci nu considera că acele cuvinte și concepte erau legate în chip natural unele de celelalte. A făcut-o pentru că infirmierele, asistentele și doctorii aveau nevoie de cuvinte și făceau intervențiile pe care el le dorea. Infirmierele, asistentele și medicii îi refăceau trupul fizic.

El s-a lăsat pe mâna lor așa cum lași un obiect important pe mâini bune, cu toată recunoștința mută de care era în stare. Între timp, de la o anumită distanță sau adâncime, el observa cum poate fi manipulat acest obiect.

*

Din când în când, asistenta robustă îl conducea pe coridoare până la cabinetul psihiatrei Slonova. Era o călătorie lungă și obositoare. În afară de asta, era lipsită de sens și se prelungea de ani de zile, sau cel puțin așa i se părea. Multă vreme nu a putut să calce cu piciorul drept fără să se chinuie, încordând toți mușchii, chiar și tendoanele

gâtului, chiar și fălcile — acest pas îi părea atât de insuportabil și de istovitor, încât a ajuns să recurgă, în repetate rânduri, la o metodă de evitare bine pusă la punct: căderea în necunoscut. Cu toate acestea, din motive inexplicabile și iraționale, a făcut eforturi supranaturale și a îndurat acești ani, aceste secole, epoci întregi de precivilizație, pline de singurătate și lipsite de sens. Deși știa că scopul acestor suferințe absurde, timpul lung și gol, era să rămână singur cu o femeie trecută de cincizeci de ani, îmbrăcată astfel încât nimeni să nu poată trece cu vederea farmecul ei feminin. Uneori, pentru câteva clipe, atenția lui se concentra la gura ei roșie, bine definită, care-și schimba forma viguros și ritmic, dezvelind niște dinți drepți și o limbă incredibil de curată. Sau la tunsoarea scurtă pieptănată într-o parte, părul blond vopsit, ceafa rasă cu fire de păr scurte și moi, care semăna cu a unei pisici. Sau la ridurile de pe frunte, în jurul ochilor și lângă gură. Sau la pielea obosită. Sau la breteaua subțire care ieșea de sub bluză și ducea undeva, la ceva ascuns sub țesătură. Sau la contrastul dintre expresia facială relaxată și binevoitoare, vocea liniștită, tonul amabil și — separată de o masă lăcuită în nuanță întunecată, cu teancuri de cărți, formulare și certificate — legănarea demagnetizată a

piciorului încălțat într-un pantof cu toc înalt și subțire, tresărirea lui nervoasă.

Mult timp, întâlnirile lor puteau fi reconstituite sub forma unui peisaj lunar. Nu se putea spune că nu face niciun efort, însă aceste eforturi îl slăbeau și mai mult, pentru că nu era clar încotro se îndreaptă. Doamna doctor Slonova rostea cuvinte, multe cuvinte care se contopeau în zgomot alb, într-o furtună de nisip, într-o calamitate împotriva căreia era neputincios și complet lipsit de apărare, al cărei scop nu-l înțelegea. Știa doar că întâlnirea trebuie să aibă loc ca o inevitabilitate. Putea să leșine în orice moment. Această conștientizare salvatoare îi îngăduia să rămână.

Slonova se așeza alături și îi arăta imaginile. El examina politicos totul, rămânând uneori cu privirea pironită în verdeața acelor de brad sau în zborul unei mingi de piele cu un petic rupt, surprins în fotografie. Mirosul acestei femei îl liniștea, era subțire ca un sunet înalt. Se putea asemăna cu clinchetul paharelor de cristal.

Dar când ea pronunța cu insistență cuvintele, intonându-le, subliniindu-le, dându-le o culoare de neînțeles — el se pierdea. Nu știa ce ar trebui să facă în continuare.

Nu? întreba ea.

Nu? repeta el, sperând că tocmai asta voia de la el.

Nu vă aduce aminte de nimic? insista ea cu răbdare, oprindu-și din legănare piciorul, pus peste celălalt picior.

Nu? dădea iar cu bâta în baltă. Slonova dădea din cap, iar bărbatul imita cu bunăvoință acest gest. Ea ridica din umeri, el făcea la fel. Ea zâmbea tristă și dezamăgită — și gura lui, în ciuda durerii din craniu și zdrobirii a ceva, undeva acolo, sub urechi, schița un zâmbet jalnic.

Apoi a reținut că „mâna“ este mână, „piciorul“ este picior. A început să coasă cu fire chirurgicale imaginare cuvintele „durere“, „rană“, „cârjă“, „asistentă“, „hrișcă“, „toaletă“, „oboseală“ de acele obiecte și concepte care erau legate de ele. A început să observe, iar lumea relațiilor umane i s-a deschis din ce în ce mai mult. Putea deja să poarte un dialog. Putea spune că-l doare. Își dădea seama când îi e foame. La întrebarea medicului psihiatru: „Uite — o macara roșie. Asta nu vă amintește de nimic?“, el a răspuns „Macaraua îmi amintește de o macara“. Și zâmbea.

Rostirea cuvintelor nu îi aducea nicio plăcere. Era doar un mijloc de interacțiune necesar pentru a rămâne pe linia de plutire.

*

Bărbatul a ales să nu interacționeze cu colegii săi de salon. Erau trei. Cel care a rămas fără ochiul drept, iar acum, printre altele, își pieptăna părul ciufulit și sălbatic de pe frunte pe cealaltă parte, protejată de un bandaj alb, putea să meargă și fără cârje. Își făcea cu cea mai mare atenție exercițiile, le repeta aproape în fiecare oră lângă patul său. De-acum putea să-și îndoaie picioarele destul de bine, deși continua să se plângă de dureri cervicale.

Ceilalți doi au reacționat diferit la acest exercițiu. Contrabasistul delicat (tatăl său era dirijor și i-a adus instrumentul într-o cutie pe care a lăsat-o sub pat în timpul primei vizite), cu picioarele amputate până la genunchi, nu își putea desprinde privirea de la mișcările lente și repetitive. Gamba existentă a băiatului chior descria prin aer un semicerc — o dată, de două ori, de zece ori. Se întindeau tendoanele ce păreau de neclintit. Toate eforturile vecinului se reflectau pe chipul cenușiu și alungit al contrabasistului. Efectua fiecare mișcare în minte, simțea tensiune, oboseală, inflexibilitatea membrelor atrofiate. Transpira pe la tâmple, iar ochii îi erau plini de lacrimi. Niciodată nu îi trecuse prin minte gândul că, în cazul lui, lacrimile i-ar fi apărut în

amândoi ochii. El putea să observe doar eforturile picioarelor sale inexistente, căldura și tremurul mușchilor. Într-o zi, gamba invizibilă de la piciorul stâng al contrabasistului a fost cuprinsă de un cârcel. A țipat până când o asistentă morocănoasă, furioasă și isterică, i-a injectat magneziu și vitamina B6. S-a liniștit, se pare, nu de la efectul substanței, ci din pricina înțepăturii brutale a seringii în fesa subțire și încordată. Apoi și-a revenit. Sau a uitat de sine, privind tavanul cu ochi înroșiți, clipind des.

Al treilea băiat închidea ochii în timpul gimnasticii și, se pare, chiar înceta să mai respire. Era paralizat de la brâu în jos. Zâmbea mult acest băiat frumos cu pistrui, arătându-și dinții mari și frumoși. Ochii lui scânteiau. Cocheta cu toate asistentele care veneau să-i facă proceduri, să-l spele sau să-i schimbe plosca.

Era vizitat de femei de toate vârstele. Veneau câte una și în grupuri. Una dintre ele venea și îl mângâia în tăcere pe antebraț, în timp ce el îi zâmbea, spunea glume și repeta că acum e sigur: ea îl va părăsi. O fată foarte tânără cu părul lung și blond, dimpotrivă, fără să se oprească, spunea sute de povești întortocheate despre niște tineri rătăciți care s-au trezit după o petrecere în mansarde necunoscute și nu găseau nicio ieșire sau care

au ajuns într-o situație dificilă în bucătăria unui restaurant coreean sau care au mers cu barca cu motor a unui IT-ist sau a directorului unui start-up și dintr-odată acest om de succes și plin de forță a avut un accident vascular cerebral (îl cunoști, ne-a servit cu crystal pe Trukhaniv[3] și ne-a vorbit despre ideea lui — o aplicație pentru asexuați). Directorul start-upului aproape că a căzut peste bord, l-au apucat sughițul și convulsiile, așa că oaspetele a trebuit să preia controlul. „Și nici nu știa să conducă o mașină, nici măcar nu știa să meargă cu bicicleta, vă puteți imagina!“, a exclamat fata cu voce subțire și sonoră, îndreptându-și pletele ondulate ca de in, cu mâinile blânde, pomeții îi scânteiau de prospețime, mirosea a flori de albăstrele și vânt, avea toată viața înainte, o viață frumoasă, asemănătoare unui bazar festiv cu pește proaspăt sau cu o promenadă într-una din capitalele europene. O viață care îi va oferi multe oportunități, cele mai bune, dintre care le va alege pe cele mai plăcute. Fata știa asta — o știau și toți cei care o cunoșteau și se bucurau sincer pentru ea, recunoscând valabilitatea unei astfel de stări de lucruri. La urma urmei, este imposibil să nu o admiri, este imposibil să nu o susții: e frumoasă și tandră, iubește sexul și călătoriile, a fost la expoziția cu lucrări ale lui

Egon Schiele de la Viena, iar pictorul Roitburd îi comentează la fotografii pe Facebook.

Am crezut că o să mă părăsești, își arătă dinții perfecți simpaticul paralizat. Fata se aplecă aproape de fața lui. Nasul ei filigranat i-a atins sprâncenele și obrajii, căldura buzelor ei se transmitea pe pielea lui bronzată.

Nu te voi părăsi niciodată, niciodată, șopti ea, privindu-l cu mutrișoară de vulpiță. Părul pufos i s-a ondulat la tâmple ca niște fuioare de fum de țigară. Știi că nu te voi părăsi niciodată și că voi fi mereu alături de tine, indiferent ce s-ar întâmpla. Am să vin la tine mâine sau săptămâna viitoare. Dar dacă mergem la Odessa cu băieții, vin la sfârșitul lunii. Și dacă mă angajează ca secretară la firma aia care ajută să pună temelia noilor afaceri, atunci voi fi foarte ocupată. Dar o să actualizez constant fotografiile de pe Instagram, iepurașule, așa că urmărește-mi contul și vei ști totul despre mic-dejunurile mele, lenjeria și așternuturile de pat, despre băuturile răcoritoare pe care o să le beau seara pe terasamentul Obolonskaia și despre brânzeturile vechi care se mănâncă cu dulceață de caise și zmeură. În felul ăsta, vei fi mereu cu mine, vei fi mereu alături, de acord?

*

Eroul nostru, al patrulea din salon, prefera compania somnului stelat. S-a înțeles cu o asistentă corpolentă pe nume Liubov, iar aceasta, din două în două zile, îi aducea un pachețel în care se zvârcoleau anelide rubinii.

Nu numai el reacționa la somn, dar și peștișorul a început să reacționeze la prezența lui. Simțea cumva apropierea binefăcătorului său, de îndată ce ușile liftului se închideau și bărbatul își începea plimbarea dureroasă, iar pe coridorul lung se răspândeau ciocăniturile și trosniturile energice. Agamixul era cel care-l întâmpina cu aripioarele pectorale osoase, ridicându-se la suprafața mlaștinii sale.

Când bărbatul arunca în apă ghemul roșu de fire subțiri mișcătoare, ce semăna cu o zmeură vie, agamixul își înfoia aripioarele și se arunca asupra prăzii. Mai târziu, mulțumit, putea chiar să urmărească degetul bărbatului. Semăna cu o plimbare agale între doi prieteni după o cină copioasă. Prietenia lor tăcută era plină de încredere și nu era afectată de consecințele nocive ale așteptărilor reciproce, dezamăgirilor sau iluziilor.

Cu toate acestea, din cauza admirației sale pentru peștișor, pacientul a început să lipsească de la programările cu psihiatra

Slonova. Într-o zi, bărbatul a constatat că acvariul fusese curățat impecabil: nici urmă de mizerie sau depuneri de alge, în schimb a apărut un palat din scoici mici și un dispozitiv suplimentar pentru purificarea apei. Slonova ședea pe măsuța de cafea, nu departe de acvariu. Picioarele ei acoperite cu dresuri subțiri, de culoarea pielii erau întinse cu scepticism în față.

Să vorbim despre peștișori, a spus Slonova, când bărbatul a intrat în norul aromei ei de parfum și, inconștient, cu un șuierat puternic, a inhalat mirosul prin nări. Știți cum se numește acest peștișor din acvariu?

Un agamix cu pete albe, a răspuns bărbatul ascultător. Sau agamixul stelat al lui Rafael — *Agamyxis pectinifrons.*

Somnul a ieșit de sub rădăcina sub care se ascundea și s-a apropiat de suprafața apei, lipindu-și corpul turtit și strălucitor de sticlă.

Se pare că v-a îndrăgit, a spus Slonova răgușit, privind peștele cu ochi ciudat de strălucitori. Într-o clipă, și-a întors privirea spre bărbat și a zâmbit. Stați aici, lângă mine, a adăugat bătând cu mâna pe blatul măsuței.

El s-a așezat politicos.

Femeia și-a scos telefonul și i-a arătat pe ecran o imagine a unui pește roșu, parcă legat uniform cu fire acvamarin.

Acesta este un gurami pitic, un pește de acvariu popular, nu prea pretențios.

Iar acesta? a mărit imaginea psihiatra.

Acesta este un kuhli loach, *Acanthophthalmus kuhlii*. Această specie a fost descrisă pentru prima dată în 1846. Sunt aduși din Sumatra, Borneo și Java. Kuhli loach trăiește în râurile molcome și în pâraiele de munte, al căror fund este dens, căptușit cu frunze căzute, iar crengile copacilor atârnă jos deasupra pârâului, aruncând o umbră groasă.

De unde știți toate astea? Fața psihiatrei Slonova era foarte aproape de fața bărbatului, iar privirea ei era ațintită asupra buzelor lui. Părea că se uită atent la rănile și cicatricile lui, studiindu-le cât de bine s-au vindecat, cum s-a regenerat stratul superior al epidermei, pentru că asta făceau de obicei medicii locali, sau poate că Slonova urmărea cum el se luptă să scoată cuvintele pe gură, împingându-le din spatele gingiilor cu limba, pentru că adesea cuvintele nu-l ascultau, se dizolvau în salivă, se răspândeau în mucoasă ca guma de mestecat veche și, prin urmare, nu era suficient doar să le auzi, era necesar să le și privești. Părea că Slonova vrea ceva de la el, aștepta acțiuni specifice, dar bărbatul știa cu siguranță că înțelegerea dorințelor ei era cu mult peste posibilitățile sale și, prin

urmare, a ales pur și simplu să nu-i observe privirea dezorientată, respirația greoaie și reținută, temperatura ridicată, transpirația dulce, emoția duioasă. Era atât de matură și severă această psihiatră pe nume Slonova, dar acum se purta nehotărât și ciudat, iar bărbatului îi era milă de ea.

Aceste lucruri îmi sunt cunoscute, a răspuns bărbatul.

De ce ați prins un pește din acvariu? Ce ați simțit când ați atins apa cu mâna? Ce sentimente vă provoacă mirosul unui acvariu cu apă stătută? Dar atingerea unui corp de pește vâscos pe piele? O fluturare a aripioarelor umede între degete? De ce i-ați dat peștele băiatului? Peștii vă aduc aminte de ceva? Este vorba despre cineva? Despre o persoană? Atingerea cuiva? Poate vă veți aminti ceva despre dumneavoastră dacă simțiți atingerea? Palma Slonovei era rece și umedă, falangele degetelor ei au atins părul bărbatului și s-au oprit delicat pe ceafa lui. S-a uitat întrebătoare în ochii lui, iar bărbatul a văzut în privirea ei o întrebare leneșă, nerostită — insuportabilă și de neînțeles. Continua să-l întrebe, dar nu o interesau răspunsurile lui: femeia era interesată de altceva, de ceva ce nu lăsa să se vadă.

Această inconsecvență l-a deranjat atât de mult pe bărbat, încât l-a umplut de o furie

cumplită, o furie atât de sălbatică, încât a apucat palma Slonovei și a strâns-o puternic, femeia a țipat din toți rărunchii, ca o pasăre, dar imediat și-a revenit, s-a controlat în ciuda durerii și chiar a unei pârâituri fatale a oaselor și a întrerupt țipătul pe o notă neterminată.

*

Tocmai această notă neterminată, precum și, probabil, noile calmante indiene care nu primiseră încă de la stat autorizație oficială de comercializare, dar fuseseră atent testate pe pacienți timp de câteva săptămâni, au dat naștere delirului nocturn al bărbatului. Acest delir, la rândul său, a devenit o halucinație comună pentru toți pacienții salonului.

Bărbatul stătea întins pe fund, printre straturile de frunze căzute în apă din crengile îndoite ale copacilor de-a lungul anilor. Era îngropat în cel mai jos strat de frunze, care de multă vreme nu mai semănau deloc cu frunzele — era nămol, o masă cafenie densă, melasă vâscoasă. Voia să doarmă, dar corpul lui ca o torpilă netedă, cu pielea ca satinul umed era greu și stângaci. Însă curentul lent devenea tot mai puternic și mai încăpățânat, iar el nu avea destulă forță în aripioare ca să se ancoreze și să țină piept cursului apei.

Astfel a fost tras de curenții ce deveneau tot mai puternici cu fiecare clipă ce trecea. În cele din urmă, a simțit că cel mai bine e să se relaxeze și să nu se opună acestei mișcări, să lase apa să-l târască, să măture cu coada lui pufoasă, să se lovească cu branhiile de stânci și rădăcini, să-i bage nisip în ochi, în nări și gură, să-l întoarcă cu susul în jos ca pe un om care se îneacă și, la fel ca pe un înecat, să-l aducă la suprafața apei, la aer, unde vântul cu limba sa rece îi lingea burta, ca apoi să-l acopere din nou cu un val și mai mare și să-l tragă într-un vârtej, învârtindu-l printre pungi de celofan, seringi și tuburi de cauciuc, până când branhiile i se vor bloca și vor înceta să mai funcționeze, iar buzele negre și reci se vor grăbi să scuipe cheaguri de groază.

Când fruntea lui plată și largă a lovit ceva solid, din cauza avântului, bărbatul nu și-a dat seama imediat că era un sicriu. O imagine cu o cutie de contrabas acoperită cu autocolante colorate cu logouri de festival i-a fulgerat prin mintea lentă — dar de unde a apărut o cutie de contrabas pe fundul unui pârâu de munte din Borneo, se gândi bărbatul. Era, fără îndoială, un sicriu cu un cadavru înăuntru.

Evident, nu mai era suficient loc pentru cimitire pe uscat, iar sicriele au început să fie coborâte pe fundul apelor. Bărbatul s-a lipit

cu burta netedă de capacul sicriului și în cele din urmă a reușit în acest fel să reziste curentului rapid, apărut cine știe cum în acest pârâu lent.

Acum plutea pe sicriu ca pe un submarin și chiar a reușit să-l conducă. Acolo, sub capac, era trupul cuiva și bărbatului i s-a părut că știe exact al cui este și că această informație era ascunsă în spatele unui înveliș subțire care-l împiedica să o conștientizeze.

Bărbatul știa că trebuie să ducă sicriul într-un loc sigur. Unde putea lăsa trupul pentru a-l vizita mai târziu. Pentru a-l pomeni.

Avea un sentiment constant că el însuși se trage cumva din trupul ascuns în sicriu. Că a apărut și a crescut din el. Și acum el era răspunzător, era datoria lui să planteze trupul acela înapoi în pământ, așa cum se plantează o sămânță în solul unei grădini.

Omul știa coordonatele exacte ale acestei grădini, ale acestui cimitir. Fusese acolo de mai multe ori, deși nu-și amintea din ce motiv sau în ce împrejurări.

*

Mormintele în forma unor movilițe, împrejmuite cu gărdulețe și bordură, semănau cu niște răzoare de flori. În amintirea lui era luna mai, vegetația luxuriantă apărea de peste tot, mormintele

erau acoperite de iederă și ciulin sălbatic. Frunze fragede și verzi de urzică tânără luceau timid printre firele de iarbă. În cimitire plantele sunt întotdeauna atât de înalte și vesele. Tulpinile și frunzele lor sunt cărnoase, florile sunt strălucitoare și parfumate. Aici, în perioada asta a anului, se simțea amețit de polen, de puful de plop, de mirosurile ascuțite și dulci și de lumina soarelui. Își descheia gulerul cămășii, alegea banca cel mai puțin protejată de umbră și stătea cu fața, capul și gâtul la soare. Se îmbăta de adierea vântului, de aroma cetinei încălzite și de scoarța copacilor. Frământa tulpinile în mâini până când degetele îi deveneau verzi din cauza sucului. Lingea sucul. Mesteca petalele florilor de corcoduș. Sugea foițele subțiri, răsucite ale viței-de-vie care aveau un gust acrișor.

Vizavi se afla un salcâm bătrân care crescuse în metalul negru al unui gard ce împrejmuia un loc îngust, asemănător cu cadrul unui pat de copil. Trunchiul era gros, puternic — dar cât de delicat îmbrățișa cu scoarța sa deformată marginea subțire a gardului. Atât de feminin, până la sacrificiu de sine, ca o rană supurândă, despicată de un topor puternic. Acest mormânt era vechi, uitat și neglijat — în mod evident, nu avea cine să-l îngrijească, rudele răposatului

probabil se odihneau în pace prin alte cimitire. În loc de rude, deasupra oaselor îngropate stăteau îmbrățișări de fier și lemn, alături de saschiul vesel și bogat ca valurile unei ape subterane care tocmai a spart un stăvilar.

Bărbatul a fost surprins să descopere că, imaginându-și ce va deveni mai devreme sau mai târziu, cum va putrezi în întuneric sub o tonă de pământ, urmărind în minte toate procesele nu prea plăcute asociate cu descompunerea și degradarea, schimbările ce se vor petrece în țesuturi, transformările anumitor substanțe în altele, prin lichefiere, bolborosire și formare de gaze, prin târâișul viermilor și al insectelor, cu deznădejde — care îi făcea inima să se strângă, definitivă și ireversibilă —, bâjbâia după o fantezie care să-i aducă o alinare interioară, tangibilă.

Era o fantezie de a încolți din corpul unei plante. O fantezie despre sămânța care se desprinde timid. Despre mugurele, orb și alb, care își croiește stăruitor drum spre lumină. Despre zgomotul clorofilei în celulele elastice. Despre foșnetul frunzelor în vânt. Și despre rădăcini, care cu degete blânde și puternice îi vor împleti coastele, îi vor înconjura vertebrele, vor pătrunde în găurile craniului, vor strânge cu grijă oasele membrelor, și el se va trezi ca într-un leagăn,

în cea mai încrezătoare captivitate. El va uda planta și o va hrăni — o va îngriji; ea va absorbi nu numai substanțele nutritive ale cărnii sale, nu numai azotul și fosforul, nu numai gunoiul și compostul, ci și sentimentele și gândurile, visele și amintirile sale, gustul transpirației, zăngănitul unei furculițe în cădere, împrăștierea schijelor, tăieturile paralele lungi și subțiri pe piele cu o lamă ascuțită, ca branhiile unui pește, vocile și râsetele oamenilor apropiați lui, dar și a celor îndepărtați, lacrimile, și o durere ascuțită în diafragmă, zilele lui — întreaga lui viață umană.

Și-ar fi dorit să crească din el un nuc valah. Un copac puternic și curat, cu scoarță netedă și deschisă la culoare. Un copac egocentric care alungă alte plante de sub propria coroană — nucul ocupă convenabil cât mai mult spațiu cu putință, este poziționat în mod avantajos, crește și rămâne singur. Altor plante le este greu să-i reziste: nucul saturează pământul cu substanțe intolerabile pentru ele. Spațiul de sub ramurile sale are un miros înțepător, de parcă ar fi fost proaspăt spălat. Umbra sa rece oferă alinare, ca aspirina în timpul febrei.

Și-ar fi dorit ca femeile să-i mănânce fructele. Să scuture cu bețele nucile tinere de pe crengile lui, astfel încât ele să cadă din

belșug în jurul lor, lovind-le capul și umerii. Și-ar fi dorit ca aceste femei să-i întoarcă fructele în palmă, să le mângâie cu degetele, simțind puterea cojii lui. Să pună nucile pe asfalt, pe caldarâmul aleilor sau pe lespedea mormântului — și să le spargă coaja cu o piatră mare sau cu piciorul. La una dintre ele s-ar găsi un toc potrivit pentru asta.

Și-ar fi dorit ca degetele lor subțiri cu unghiile vopsite să sape în miez, fețele lor să devină concentrate și serioase, gurile lor netede să fie pline de salivă nerăbdătoare. Să îndepărteze cu grijă și hotărâre pelicula subțire de pe fiecare miez. Să admire frumusețea lor. Să pună încet miezul curățat pe limbă, să-l zdrobească cu dinții, să-i simtă gustul. Să nu se sature niciodată, să nu se mai poată opri. Să vină la el ca la împărtășanie. Să alerge spre el ca la un iubit. Să-și ia la revedere una de la alta, să ofteze cu tristețe și să întrebe: „Când vom veni iar la nucul nostru? Nu m-am săturat de nucile lui".

*

Bărbatul simți deasupra lui foșnetul unei coroane dese. Deodată, crengile au tremurat și au scârțâit dureros, iar din desiș s-a auzit o șoaptă neliniștită:

Ia-mă, ia-mă de aici, nu-mi simt picioarele.

Apoi, întins pe marginea sicriului, din care răsărea un copac mare cu scoarță albă, bărbatul și-a ridicat capul și a văzut deasupra lui un chip palid, cu ochii mari, plini de groază și o gură deformată de spasme. Chipul îi era vag familiar.

Pereții caselor au căzut peste mine. Au aruncat o bombă cu dispersie. Uite, toți sunt morți aici, doar eu am supraviețuit, dar nu pot pleca.

Nu, nu toți sunt morți, se auzi altă voce. Bărbatul s-a întors și a văzut un singur ochi sclipind amenințător în întunericul camerei. Tocmai mi-am venit în fire. Încă nu mi-a revenit vederea, nu văd prea bine. Cine ar fi crezut că vor ataca astăzi? A fost singura noapte în care nu ne așteptam să fim atacați.

Idioții, se auzi un grohăit din patul ce se afla în colț. Trebuie să plecăm de aici. Imediat o să-nceapă din nou.

Ce aștepți, pleacă! spuse cel fără un ochi.

Nici el nu se poate mișca singur, eroul nostru știa asta cu siguranță, deși habar nu avea de unde. Trebuie purtat pe mâini. Pare a fi paralizat de la brâu în jos.

Nu car pe nimeni până când ochiul meu nu va vedea din nou.

Lunetistul inamic făcea să alunece peste trupurile lor o rază limpede, țintind din cea mai apropiată sonetă.

Acuma rămâi și fără al doilea ochi dacă nu scoți casca. Lumina lunii se reflectă în ea, mârâi înverșunat Bărbatul.

La aceste cuvinte împușcăturile au început din nou. Acoperișul blindajului s-a făcut bucăți, ca pesmetul. Bărbatul l-a prins pe cel care nu-și simțea picioarele de subsuori și l-a târât undeva fără să cunoască drumul. În urma lor se târa cel fără un ochi. Au trecut printr-o tranșee îngustă cu pereții prăbușiți. Pământul era uscat, amar și prăfuit. Când șuieratul proiectilelor înceta, se auzeau rafalele puternice ale mitralierelor, undeva în apropiere. Bărbatul l-a lăsat pe băiatul fără picioare în spatele peretelui plin de găuri al unei barăci abandonate. Cel fără un ochi s-a întins pe prag, acoperindu-și urechile cu mâinile și ascunzându-și fața într-o gaură din podeaua de lemn carbonizată.

În timp ce eroul nostru, îndoit sub greutatea unui corp de om matur, îngreunat și mai mult de faptul că era pe jumătate paralizat, înainta cu pași mici spre ascunzătoare, la lumina trasoarelor cu cozi de fum colorat a văzut mai multe figuri care se apropiau. Atunci a înțeles că nu avea cum să scape de ei.

Un sanitar într-un halat verzui-albastru a introdus cu dibăcie un ac în fesa bărbatului. Iar acesta a simțit dintr-odată că levitează. De

pe umerii lui a fost luat colegul de cameră paralizat. Iar medicamentul a început să funcționeze.

Alunecând ușor în brațele sanitarului, bărbatul a văzut neliniștea din ochii psihiatrei Slonova și stratul de ipsos fixându-i încheietura și palma.

Și ai spus că nu e violent, Emilia, șopti șeful de secție cu voce groasă. Avea sprâncenele atât de stufoase, încât se curbau peste frunte.

Nu e violent. Doar că un chirurg nu ar trebui să prescrie calmante pacienților, l-a întrerupt Slonova iritată. Era furioasă, ca o lupoaică căreia i-au fost răpiți puii. Când vor înceta să mă împiedice să-mi tratez pacienții?

Așa ai crede, Emilia, spuse șeful de secție cu glas prietenos.

*

Trezindu-se de dimineață, înainte de a deschide ochii, eroul nostru a simțit că totul e în ordine, totul e ca de obicei: încă nu știa cine e, de unde vine, ce i s-a întâmplat, cum a fost viața lui. Rănile dor, cusăturile îl mănâncă, oasele parcă i se rup. De asemenea, nu avea dinți în gură. Era același monstru desfigurat, cu pomeții eviscerați și nasul rupt, cu un craniu neuniform, cu o întreagă colecție de dureri prin tot corpul.

Bărbatul nu știa cine este, iar dacă se uita în oglindă, nu-și putea asocia cu nimic înfățișarea. Dar în tot timpul petrecut în acest centru de reabilitare, de când ieșise din uitare, devenise bine familiarizat cu spectrul durerii sale.

Simțea o durere la fel de ascuțită și sâcâitoare ca urletul vântului, o durere asemănătoare descărcărilor electrice de diferite tensiuni; simțea dureri de parcă cineva îi înșuruba tije ascuțite de metal în carne, apoi le deșuruba și le scotea; avea o durere care se răspândea, pe urmă se îngrășa ca un animal domestic bine hrănit; alta care parcă-l strângea cu menghina, mai erau și durerea-greață, durerea-căldură, durerea care-i săpa în carne, durerea-pulsație care uneori creștea și devenea din ce în ce mai puternică, ducând la convulsii, apoi se domolea, se înmuia, aproape începând să-i aducă plăcere. Mai era și durerea-tensiune, nu chiar ca durerea, dar era poate cel mai greu de suportat. Durerea care emana din interiorul craniului, stomacului, pieptului, ca și cum un organism viu s-ar fi umflat și-ar fi înmugurit în el. Durere-anxietate. Durere-pustie. Durere-mâncărime. Durere-frică care îți îngheța șira spinării și se întindea pe peretele interior al abdomenului. Și multe alte dureri, pe care le-ar fi putut descrie cu

cele mai mici detalii, dacă limbajul i-ar fi îngăduit.

Bărbatul a înțeles că noaptea a avut un vis ciudat și că acest vis a fost cauzat de o reacție adversă la medicamentele de proastă calitate. Că medicamentul i-a afectat și pe colegii săi de salon și împreună au făcut un spectacol macabru, provocând necazuri personalului centrului de reabilitare, dar mai ales șefului de secție cu sprâncene stufoase (un om bun, de fapt, un chirurg de la Dumnezeu).

Singurul lucru pe care eroul nostru nu l-a putut înțelege, într-o dimineață atât de nevinovată, în plină primăvară, pătrunsă de lumina albă a soarelui și de țipetele înnebunite ale păsărilor de dincolo de fereastră, era cine putea fi femeia aceea necunoscută, care se uita la fața lui distorsionată, fără să clipească, mușcându-și buza inferioară și scărpinându-și cu unghiile de la mâna dreaptă antebrațul stâng. Ochii din spatele lentilelor de la ochelarii ei nu clipeau. Bluza i se ridica și îi cobora ritmic pe piept. Stătea pe pătura lui, făcându-și loc chiar între gambele lui întinse, apăsându-l strâns de saltea cu greutatea corpului ei. Ca o pasăre într-un cuib. Ca un animal la vânătoare. Ca o femelă care se uită liniștită la mascul, zvâcnind ușor din firele mustăților, știind foarte bine ce îi așteaptă pe amândoi,

ceva ce niciunul dintre ei nu poate evita, de care nimeni nu se poate îndepărta în niciun fel. Ascultând pulsația forței inexorabile a naturii sub blana ei subțire, sub bluza ei de mătase. Tic-tac, tic-tac, tic-tac.

În spatele ei se aflau medicii: șeful de secție cu sprâncenele lui stufoase, Slonova — sceptică și nemulțumită, cu ochii îngustați și nările bombate —, terapeutul, radiologul, asistenta-șefă pe care o chema Liubov și ai cărei obraji erau înroșiți, de o culoare purpurie, iar puful mătăsos de pe fața ei era electrizat.

O recunoașteți pe această femeie? întrebă Slonova grăbită și severă, cu o voce guturală amuzantă.

Nu? a întrebat bărbatul destul de încrezător, în loc de răspuns.

Slonova l-a lovit pe șeful de secție în stomac cu mâna pusă în ghips și a gemut de durere. Dintr-un motiv sau altul, părea că mai are puțin și izbucnește în plâns.

Pacientul nu poate fi supus unui asemenea stres! Lăsați pe oricine de pe stradă să se apropie de el! Aproape că l-ați ucis cu analgezice neautorizate! O să se termine prost jocul ăsta.

Femeia cu ochelari, fără să-și ia ochii de la eroul nostru, și-a relaxat în cele din urmă buza inferioară, s-a ținut cu amândouă

mâinile de marginile patului, apoi și-a aplecat tot corpul peste șoldurile și burta bărbatului, spre fața lui.

Dar eu nu sunt oricine, a spus. Bineînțeles că mă recunoaște. El este soțul meu, iar eu sunt soția lui. Bohdane, eu sunt, Roma.

---

3. Este vorba de insula Trukhaniv, situată pe râul Nipru, vizavi de cartierul istoric Podol al orașului Kiev.

2. BOHDAN

La începutul toamnei, Romana a rămas acolo, la țară, singură. Timp de câteva săptămâni, a adunat în roabă fructele putrede, necomestibile, care acopereau peticul de pământ de sub păr, pe care creștea cea mai plăcută și mai groasă iarbă. Roma ducea terciul maro, mirosind a putregai cald, în pădure și îl arunca sub pini. Apoi ședea în stația de microbuz, sprijinindu-și picioarele pe roata de roabă și privind cum corpul fără greutate al unei veverițe depășește în tăcere golurile de aer dintre trunchi. Totul în acest loc părea gol, rarefiat. Între tulpinile de pin perfect uniforme, puteai întinde pânze întregi ale temerilor tale, ale disperării tale, ale detașării tale de lume. Era suficient loc pentru orice, mai ales pentru ceea ce lipsea în interiorul Romei.

De obicei mergea la muncă la Arhivă într-un microbuz avariat, cu dungi albastre pe părțile albe decojite, care o ducea la Klavdievo[4] la 7.15 dimineața. Interiorul acestui microbuz îi amintea de sufrageria unui coleg de clasă, cu draperiile violet legate cu panglici care acopereau geamul din spate,

vița de plastic artificială care înfășura peretele despărțitor din spatele scaunului șoferului, calendarul vechi și decolorat cu poza unei brunete în blugi și sutien, ghemuite strâns și tandru la gâtul unui cal roib. Dar, în același timp, interiorul acestui microbuz dărăpănat, care scotea un sunet hodorogit și în care călătorea exact treisprezece minute, semăna cu cel al unui vehicul pentru servicii rituale — improvizat și incomod, căci cui îi pasă de comoditate aici. Pensionarii care-și petreceau vara la țară cu vederea slăbită, bătrânii la un pas de demență care parcă conduceau pe cineva pe ultimul drum, pierzându-și gândurile în dendritele propriului creier.

La ora 7.30, Roma pleca din Klavdievo spre Kiev într-un microbuz albastru „Bohdan“ cu geamurile aburite de respirația șuierătoare a pasagerilor. La 8 și câteva minute, se afla deja în campusul Academiei, primind doza zilnică de apropiere excesivă de trupurile altora. De obicei, Roma alegea un traseu de la Piața Kontraktova: de-a lungul străzii Sahaidacinyi, pe lângă mesele de pe trotuarele înguste, cu cappuccino de dimineață, până la funicular. Cine altcineva pe lumea asta ia funicularul spre serviciu, se gândea Roma. Cu excepția funiculariștilor.

Cabina se târa încet în sus, culegând lumina soarelui sau ceața cenușie, ridicată deasupra apelor Niprului.

Pereții de oglindă ai hotelului Hyatt reflectau corbi în zbor, stoluri de porumbei ca niște plicuri cu clape ascuțite.

Paznicul de la intrarea pe teritoriul Sofiei Kievene[5], fără să o salute, fără să dea din cap, fără să scoată un cuvânt, o lăsa pe Roma să treacă. După ce intra, încetinea pasul. Mergea pe poteca pietruită printre peluzele îngălbenite, dar încă bine întreținute, pe lângă pomii fructiferi, aproape fără frunze de-acum, pe lângă tufișuri și răzoare de flori, pe lângă turiștii cu aparate foto, pe lângă mame cu cărucioare. Acest spațiu interior din spatele zidurilor de piatră era umplut cu propriul lui aer, cu propria lui materie, albușul și gălbenușul. Un mediu complet izolat și detașat, fără legătură cu orașul de dincolo de ziduri.

Clădirea albă cu două etaje a fostei Burse, care găzduia Arhiva, o izola și mai mult de lume. Roma trebuia să se oprească măcar pentru o clipă, după ce urca scările până la intrare, ca să mai tragă puțin aer în piept, să alunge momentul scufundării. Să stea cu spatele la intrare, cu fața spre tufa de iasomie. Așa cum privește un sinucigaș lumea, pentru

cine știe a câta oară, înainte de o încercare eșuată.

Înăuntru domneau frigul, întunericul și umezeala. Coridoarele lungi și goale duceau în toate direcțiile, spre camere mirosind a putregai, a salată cu maioneză, ibrice și ciuperci. Clădirea se afla în pantă, astfel că subsolurile sale cu depozite de materiale se transformaseră în etaje, iar pivnițele sale întunecate deveniseră birouri de cercetare.

Roma ținea la ea, în sala de lectură, un pulover gros, verde, croșetat cu modele răsfirate. Altfel, era imposibil să supraviețuiești în Arhivă. Chiar și pe vreme de caniculă, când oamenii de afară transpirau și leșinau din cauza temperaturilor ridicate și a înăbușelii, întunericul încețoșat al fostei aripi de nord-vest a chiliilor mănăstirii era atât de rece, încât frigul îți trecea prin piele, infiltrându-se în oase.

După numai cincisprezece minute de muncă, Romana simțea că i se răcesc degetele. În câteva ore, frigul îi amorțea nu numai corpul, ci și gândurile și sentimentele. Creierul era învinețit, ca un braț sau un picior aflate într-o poziție incomodă.

Roma număra minutele până la pauza de prânz — fie iarnă, cu ploi înfiorătoare, fie vânt, burniță sau ninsoare. Orice stare a lumii exterioare era mai caldă și mai blândă.

Păşind afară, începea să respire, să prindă viaţă, vântul îi umfla plămânii, iar pieptul îi era sfâşiat de furie şi disperare, singurătatea o strângea de gât.

În Arhivă domnea liniştea. Dracaena îşi întindea limbile lungi şi subţiri. Romana îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în tăcere. Angajaţii din alte departamente veneau uneori să bârfească. Cu toate acestea, majoritatea dialogurilor Roma le avea cu vizitatorii Arhivei, cu cercetătorii. „Am nevoie de materialele editoriale ale revistei *Munca orbilor*. Am cerut să mi le eliberaţi acum câteva zile.“ „Fundaţia 736, cred? Aici sunt.“

Trăgându-şi mânecile puloverului peste încheieturile îngheţate, Romana stătea aplecată asupra revistelor care conţineau descrierea materialelor arhivate, uneori se uita la cercetători, pe care îi vedea pe monitorul camerei de supraveghere, alteori se muta din biroul ei în sala de lectură şi urmărea cortina care se ridica din cauza curenţilor de aer sau ochelarii care cădeau constant de pe nasul cercetătorului chel în arta operei.

Dincolo de ferestrele sălii de lectură, pe deal în jos, se vedea curtea unei clădiri rezidenţiale cu mai multe etaje. Acolo mamele îşi plimbau copiii, bărbaţii în

costume închise la culoare soseau în pauza de masă, trânteau încrezători, cu o mână, portierele mașinilor scumpe, iar cu cealaltă mână slăbeau nodul cravatei de la gât. Acolo, tocurile înalte ale femeilor pocneau pe pardoseală; ele se întorceau seara acasă pentru a ieși din nou în curte în câteva minute, purtând pantofi comozi și pantaloni de trening, ducând un câine în lesă.

Roma ba se adâncea în studiul vieții din culise, alegându-și pe fereastră un personaj (o doamnă cu părul cărunt și tuns scurt, care vorbește constant la telefon, dă comenzi financiare; un bărbat cu riduri între sprâncene care se duce afară să fumeze, își zgârie tâmpla cu degetul mic și nu-și ia ochii de la tabletă), ba își găsea eroul chiar în Arhivă, coborând scările până în subsol, unde erau depozitate fondurile, și căutând prin sertare mape cu scrisori și jurnale, fotografii, fragmente de viață pe hârtie.

De obicei, Roma combina mai multe șiruri de idei: urmărea viața oamenilor pe care îi vedea pe fereastră închipuindu-și cele mai mărunte împrejurări ale vieții lor, caractere, trăsături emoționale și, în același timp, în imaginația ei, punea cap la cap, bucată cu bucată, viața vreuneia dintre figurile proeminente — vânând cât mai mult posibil imagini banale, deloc-ieșite-din-

comun. Probleme digestive, liste cu lucruri pe care le iei cu tine pe drum, comanda materialului pentru palton. Note de călătorie din Cuba, Mexic, țări din America Latină. Carduri de asigurare, buletine de schimb valutar, achiziționarea cabanei de vară. Certificatul de absolvire a clasei pregătitoare a Gimnaziului Ministerial Feminin din Kiev (1899), carnetul de candidat pentru calitatea de membru cu drepturi depline al Societății Imperiale a Teatrului Rus (1916), certificatul de căsătorie (1923), carnetul de sindicat (1924), testamentul (1928), carnetul de muncă (1939), diploma de conferențiar (1946), o autobiografie (1954–1957).

În ceea ce îi privea pe cercetători, unii veneau aici de ani de zile. De exemplu, Malyșka Vasyl Ihorovici — un bărbat cu bărbiță ascuțită și ochi mijiți — strângea materiale pentru lucrările sale despre Fotii Krasyțkyi[6], un urmaș din neamul lui Șevcenko. În pauzele de masă, Malyșka scotea din buzunarul jachetei, mereu, același sendviș cu pâine de secară, ou și maioneză și îl devora cu nesaț. Această gustare reprezenta un moment de plăcere trupească pentru cercetător: îi satisfăcea deopotrivă foamea fizică și setea de comunicare. Mestecând pâinea, Malyșka se apleca spre Roma și cu șoapte entuziasmate (pentru a nu-i deranja

pe alții) îi povestea despre noile lui descoperiri despre viața și munca lui Krasyțkyi. Îi povestea, de exemplu, cum Krasyțkyi a proiectat decorațiile teatrale cu ocazia celei de-a 35-a aniversări a îndrăgitului său Lysenko[7] sau îi recita din scrisorile lui Fotii către Nadia Krupska[8].

Printre vizitatorii obișnuiți se număra și cercetătoarea arhitectului Zabolotnyi[9] — o babă imensă, mătăhăloasă, care purta pălării, șaluri, bluze sintetice ce trosneau și împrăștiau scântei, de parcă două echipe de sudori ar fi lucrat constant la subsuorile acestei femei. În comparație cu ea, Malyșka cu oul lui plin de maioneză în barbă era un înger. Aceasta făcea gafe constant, uneori se apuca să pozeze materiale fără autorizație, alteori se certa la telefon în sala de lectură, iar alteori citea în șoaptă ca pentru sine, bolborosind cuvinte în chip insuportabil și obligând-o pe Romana să intervină, să-i facă observație, să poarte un dialog fără sens, să-și încalce principiile. Însă cel mai prost obicei al babetei, împotriva căruia Roma nu putea face nimic — și din cauza căruia o considera pe cercetătoarea lui Zabolotnyi dușmanul ei personal —, era acela că scuipa des și abundent pe vârfurile degetelor ca să poată să dea mai ușor paginile scrisorilor și manuscriselor.

Însă, în cea mai mare parte, sala de lectură era ocupată de vizitatori temporari — studenți care veneau o dată sau de două ori, scotoceau distrat prin dosare, plăteau pentru fotocopii, căscau plictisiți, plecau și nu se mai întorceau niciodată.

Romana îi uita pe cei mai mulți dintre vizitatori imediat după ce părăseau zidurile Arhivei. Unii dintre ei se întorceau după ani de zile.

*

Au avut loc și întâmplări mai ciudate. Odată, Korotulka Sașa a venit gâfâind la ea din subsolul unde se afla Fondul și, clătinând din cap, a informat-o pe Roma despre bărbatul cu patru valize.

Sașa a luat-o de mână pe Romana și a târât-o pe coridor până la biroul directoarei. Încăperea era deja înțesată de lume: paznicul, femeia de serviciu, unii dintre cercetători și majoritatea funcționarilor. Pe podeaua biroului secretarei stăteau valizele deschise, pline cu niște vechituri îngălbenite. Caiete vechi, pline cu mâzgăleli de școlar în cerneală violet, decolorată și întinsă, ca permanganatul de potasiu. Fotografii în nuanțe de cafeniu și sepia, cu margini zimțate. Fețele naive și buimace ale oamenilor din secolul trecut priveau din

dreptunghiurile lucioase: femei cu eșarfe și berete, bărbați în costume necroite pe măsura lor, copii înspăimântați cu lacrimi în ochi. Pe fundalul unei ceremonii religioase, un cocoș mare și mândru stătea pe un gard de lemn. Capul unei vaci cu ochiul bulbucat se întindea spre poarta care fusese împodobită cu flori, cu ocazia nunții.

Un miros greu de putregai atârna în jurul valizelor.

Bărbatul tocmai îi explica directoarei originea mirosului: spunea că sora bunicii lui își ținuse însemnările și fotografiile în pivniță, lângă cartofi, ceapă, sfeclă și butoiașul cu varză murată. Ea și surorile ei, deși erau în vârstă (toate femeile din familia lor apucau să trăiască aproape o sută de ani), aveau încă mintea destul de limpede. Însă după câte înduraseră, fiecare se convinsese, și le băgase în cap și celorlalte, că vecinii aveau să le dea pe mâna autorităților. Femeile râdeau până și ele de această frică a lor și, de fapt, parcă nu credeau în ea. Ele înțelegeau că e ca un fel de rană pe creier sau în alt organ, deteriorarea fizică a țesuturilor, dezechilibrul chimic al substanțelor din sânge, dar nu puteau face nimic în legătură cu obiceiul obsesiv de a-și ascunde lucrurile. Numele bărbatului era Bohdan. Vorbea cu încredere, ferm și frumos, era serios și

îngăduitor, bine îmbrăcat și cumsecade. Părul lui era pieptănat grijuliu. Era lat în umeri și purta o cămașă strânsă pe spatele-i puternic.

Îi plăcea atenția pe care i-o acordau și era sigur că această atenție nu se datora valizelor rău mirositoare ale rudei sale bătrâne, ci lui însuși — intonațiilor, gesturilor, felului său de a fi. Un tip fermecător. Romanei nu i-au plăcut niciodată astfel de bărbați.

Bărbatul adusese mai multe sticle de Lambrusco spumant, roz, cu aromă de fructe de pădure și s-a asigurat personal că fiecare funcționară, până și paznicul și Korotulka Sașa și Romana, va lua câteva înghițituri. Vinul spumant putea fi asociat cu felii de mere uscate și nuci confiate. Pe urmă, cuprinși de un val de afecțiune, îmbătați de căldura umană, toți cei prezenți s-au postat pe scările care duceau la intrarea în Arhivă și, sufocându-se de râsul umed, râzând unii de alții, au început să se pozeze cu oaspetele lor, cu telefoanele: au făcut fotografii de grup și câte doi, cu bărbatul care își punea cu amabilitate mâinile pe umerii angajatelor emoționate sau le atingea discret talia. În imagini, ieșea impecabil și aveai impresia că aceste fotografii sunt produsul finit al Photoshopului, că mătușile lipiseră alături de ele imaginea decupată a unui actor frumos.

Când din întâmplare Bohdan a ajuns lângă Romana, bărbatul a tras-o spre el, zâmbindu-i Sașei care, aproape nebună de fericire, îl fotografia cu telefonul său, iar Roma a făcut o mutră prostească, pielea de pe față i s-a întins de parcă ar fi fost din ceară. Era conștientă de caracterul nefiresc al expresiei ei, totuși nu putea să se relaxeze.

Bărbatul mirosea a lemn proaspăt decojit. Ca pantofii noi din piele. Avea un chip senin și îi lăcrimau ochii.

I-a șoptit Romanei cuvinte de recunoștință. I-a povestit că istoria familiei sale este plină de drame. Că încă de mic a fost strâns legat de aceste antichități ambulante ale sexului feminin care, în loc de basme despre oul fermecat, își povesteau viețile terifiante. Aceste fotografii sunt ilustrații ale acelei epoci. Au destine separate, iubirea care întoarce lumea pe dos și nenumărate morți. Uneori voia să mănânce pozele, ca să nu uite niciodată detaliile, nuanțele, adevărul — de aceea adusese fotografiile la Arhivă: să le salveze de propria-i lăcomie. Bărbatul i-a zâmbit Romanei, iar ochii i s-au îngustat atât de frumos, încât aceasta s-a cutremurat. Avea sentimentul că nu înțelege glumele lui, adevăratul sens al cuvintelor lui, nu înțelegea motivele apariției lui.

Bărbatul, între timp, a ridicat cu tristețe din sprâncene: se pare că era singurul din familie care și-a dat seama că fotografiile sunt valoroase. Recent aflase un lucru neplăcut: tatăl lui, nepotul fotografei, a încercat să scape de aceste valize. Bohdan era sigur că locul valizelor e chiar aici, la muzeu, și că cercetătorii își vor începe munca și, cine știe, poate că va afla mai multe despre propria lui familie și istoria ei, datorită lor, datorită ei, Romanei.

Mai târziu, după ce în sfârșit oaspetele a plecat, în mijlocul biroului secretarei au rămas deschise valizele urât mirositoare cu zeci de kilograme de hârtie. Senzația de euforie s-a risipit. Ziua a căpătat brusc o culoare gri mohorâtă, de parcă ar fi absorbit toxine. Funcționarii, posomorâți, rătăceau prin chilii.

Korotulka Sașa îi trimitea fără încetare Romanei fotografii, cu ei îmbrățișați, pe Viber. În cele din urmă a scris: „Mă ajuți să golesc valizele? Nu mă pot descurca singură".

*

Părea un lucru inutil: valizele erau pline de gunoi. Gunoi împuțit și putred. În ziua în care au fost duse la depozitele Arhivei, Romana l-a întâlnit pe Bohdan în drum spre metrou.

Traversase Piața Sofia și aștepta la semafor să coboare pe strada Sofia până la Maidan. Fulgi rari de zăpadă pluteau prin aer. Rafalele de vânt își schimbau direcția atât de repede, încât fulgii de zăpadă atârnau pur și simplu în lumina farurilor și a lămpilor stradale.

Roma a văzut că șoferul care aștepta la trecerea de pietoni îi zâmbea larg și gesticula, dar ea a continuat să meargă, pentru că niciun șofer cu un zâmbet atât de strălucitor și într-o mașină atât de luxoasă nu i-ar fi putut face *ei* semne, conform legilor creării universului.

Bohdan a coborât repede din mașină, era doar în cămașă. Fulgii de nea îi cădeau pe guler și imediat se topeau. Ceilalți șoferi, pe care Bohdan îi împiedica să treacă, au început să claxoneze.

Vreți să fiu amendat? a râs, punându-și, cine știe de ce, amândouă mâinile pe umerii ei. Să mergem.

Romana pur și simplu nu a vrut ca această problemă de trafic să se agraveze. Grupul de mașini și oameni care se uitau la ea se înmulțea în întunericul din jur. Ea a devenit pe neașteptate cauza unui blocaj de trafic în centrul orașului. Claxoanele, țipetele, înjurăturile de la ferestrele deschise. Cineva o arăta cu degetul. Un om vulgar, cuprins de furie, a ieșit din Pajero-ul lui și țipa

incoerent. Cupola clopotniței catedralei strălucea slab peste tot acest vacarm.

Roma s-a prăbușit pe scaunul de lângă șofer, iar mașina a pornit din loc, lăsând în urmă isteria și rușinea.

Unde să vă duc? întrebă Bohdan. Și care e numele dumneavoastră? Ne-am întâlnit la Arhivă, dar ați fost atât de multe, încât v-am uitat numele.

De ce ați făcut toate acestea? mormăi nemulțumită Roma, deși îi era bine în mașină, scaunul era cald și moale. Îi venea să se adâncească în el și să uite de toate, iar mașina să meargă în cerc, în jurul Catedralei și al Operei, pe lângă Casa Profesorului și Casa Oamenilor de Știință și pe lângă Ambasada Armeniei în Ucraina și pe lângă orice ambasade și case ale oricăror profesori și oameni de știință.

Nu am făcut nimic. Încercam doar să vă salut și v-ați uitat prin mine ca printr-o fereastră. Am adus patru valize cu materiale la Arhivă! Comoara familiei! Am vorbit despre asta cu dumneavoastră, aceasta este munca dumneavoastră de cercetare!

Și de aceea ați lăsat mașina în mijlocul străzii și ați fugit după mine?

Nu vă mai contraziceți cu mine, spuse Bohdan cu răceală în glas.

Afundându-se și mai adânc în scaunul cald, Roma s-a gândit că nu stă deloc în această mașină pentru că îi e bine în ea, ci pentru că în acest fel își putea ușura drumul spre casă, să nu mai ia metroul aglomerat până la Akademmisteciko[10], să nu mai stea acolo la coadă, în stația de microbuz, înghețând în vântul umed și sufocându-se de duhoarea plăcintelor care se vând la taraba de lângă stația de microbuz și să nu stea o oră și jumătate înghesuită de niște tipi în jachete ponosite, fixând cu privirea ceafa unui om cu pielea aspră ca cea a unui animal lipsit de păr. Roma a fost surprinsă să constate că a rămas supusă și tăcută pentru că acest bărbat, atât de neprietenos și brutal, o făcea să se simtă nelalocul ei. Acest disconfort, acest nisip din pantofi, această lenjerie umedă de sub haine îi împiedicau mișcările și o magnetizau. Această stare o slăbea.

Bărbatului nici nu-i trecuse prin gând să o ducă în direcția Klavdievo. A virat de pe Verhnyi Val[11] prin spatele Pieței Jytnaia[12], cu acoperișul ei ca o trambulină, deasupra foilor de sticlă și basoreliefurilor metalice, o gheretă de paznic goală, în jurul căreia se înghesuiau umbrele negre ale celor fără adăpost. Pereții albi ai Bisericii Mykola Prytyska[13] păreau bombați în lumina felinarelor. Bărbatul a

oprit mașina lângă trotuar, înainte de a ajunge la Mănăstirea Florivska[14].

Se pare că sunteți unul dintre puținii oameni din acest oraș în care am încredere, spuse Bohdan, bătând neliniștit cu degetele în volan. La urma urmei, de unde vin eu, încrederea în general îți poate pune viața în pericol.

O privi cu ochii săi expresivi și luminoși și zâmbi amar:

Înțelegeți-mă, vă rog, mâine dimineață mă așteaptă o călătorie. Nu doar neplăcută, ci de-a dreptul dezgustătoare! Și nu știu dacă mă voi întoarce vreodată, știți? Vreau să vă rog să petreceți această seară cu mine. Dacă tot ne-am întâlnit întâmplător.

Observând indignarea pe care Romana o afișa deschis, Bohdan adăugă pe un ton oficial:

Trebuie să mă ajutați să găsesc un lucru valoros. Habar nu aveți cât de valoros este. Nu o pot face fără dumneavoastră.

Am vreo obligație? întrebă Roma râzând scurt, stânjenită.

Ei bine, e o rugăminte, spuse Bohdan, iar tonul lui a devenit brusc jalnic și vrednic de plâns. Nu prea am timp. Voi fi pe drum mâine dimineață. Iar acest lucru este foarte necesar. Necesar, înțelegeți? Nu pentru mine, căci toată chestia asta depășește cu mult

ambițiile personale. Face parte dintr-o sculptură, un fragment al unei opere de artă. Trebuie să i-o dau înapoi omului care și-a dat viața pentru a salva arta trecutului de la distrugere. Un om care înseamnă mult pentru mine. Și în fața căruia sunt foarte vinovat.

Scoase o țigară dintr-un pachet care stătea pe panoul de sub parbriz și începu să o ruleze cu degetele, scuturând tutunul pe pantaloni.

Fumați? o întrebă pe Roma. Și, fără să aștepte un răspuns, zise: Eu am renunțat.

După ce a terminat de fumat, în timp ce se chinuia fără succes să deschidă ușa dinspre verandă, încercând pe rând cheile de pe legătură, Romana și-a formulat în gând răspunsul că nu-l va putea ajuta, pentru că trebuie să plece, nu e nevoie să o ducă el, deoarece metroul e la doi pași. Mâinile lui Bohdan tremurau.

La naiba, șuieră el printre dinții strânși. Vedeți dumneavoastră, niciodată nu închid ușa asta, nu am folosit această cheie în viața mea.

În cele din urmă, ușa a fost deschisă din interior de un concierge adormit, un bărbat între două vârste, cu rămășițe de păr dezordonat. Bohdan a dat din cap către el, fără să spună nimic și, arătând cu degetul în sus, a intrat primul înăuntru.

Au urcat scările largi. Romanei i s-a părut ca fiecare treaptă a scării e de două ori mai înaltă și mai lată decât majoritatea treptelor pe care le urcase până atunci. Își târa cu grijă palma de-a lungul balustradei răcoroase.

Pentru fiecare etaj iluminat generos, exista o singură ușă, una pentru fiecare locuință. Lumina se aprindea cu un clic slab, reacționând la mișcările lor. Pe alocuri se vedeau niște luminițe roșii intermitente, ale senzorilor pentru alarme, și camere de supraveghere.

La ultimul etaj, de unde o scară de fier ducea spre pod, Bohdan i-a făcut semn Romei să se oprească cu câteva trepte mai jos și să nu se miște, iar el s-a apropiat de ușa de culoarea oțelului, dintr-un material necunoscut ei, în care se puteau recunoaște în același timp lemn, metal și plastic.

Pentru moment, Romei i s-a părut că Bohdan e beat. Desfăcându-și palmele, el a început să pipăie suprafața ușii de sus în jos, schițând câteva forme și linii, semne secrete. Acest lucru a durat ceva timp, până când, sprijinindu-se pe genunchi și bâjbâind cu degetele pe lângă prag, deodată a mormăit: „Aaa-ha, am găsit". După aceea, s-au auzit un clic ritmic și mai multe semnale. Bohdan s-a ridicat în picioare, a zâmbit triumfător și a întins brațele larg, de parcă ar fi vrut să o

îmbrățișeze pe Romana. Roma a observat că ușa era deja deschisă. Prin fanta îngustă strălucea o lumină slabă, galben-închis.

Trebuie doar să știi unde să apeși, a explicat Bohdan cu satisfacție. Pentru a deschide ușa și a închide camera de supraveghere.

Au intrat într-un hol, gol și luminos, pe urmă au mers pe un coridor lung, la fel de gol, cu fotografii pe pereți, ca niște pete luminoase. Fotografiile înfățișau chipurile unor oameni mutilați, surprinse în prim-plan. Roma s-a uitat peste fotografii în grabă, memorându-le, apoi și-a scos ochelarii. Dar impresiile trecătoare ale portretelor înfiorătoare se imprimaseră deja în mintea ei, în memoria ei: nări în întunericul cărora se vedeau cartilaje ascunse și luceau țesuturile interne, găuri în loc de guri, lipsite de palat, dispunerea haotică a unor părți ale feței, ca în lucrările cubiștilor.

Bohdan a râs și a bătut-o încurajator pe spate.

Ar trebui să vă obișnuiți cu asta. Acesta e apartamentul tatălui meu, care e chirurg plastic. Lucrează în principal cu chipurile oamenilor, un adevărat bijutier. Vedeți cât de mult își poate iubi un om munca. Roma nu era complet sigură ce emoție răzbate din vocea lui Bohdan: mândrie sau batjocură. El

trecea de la portret la portret, privindu-l pe fiecare în parte: Aceste fotografii îi par frumoase, vă vine să credeți?

Romana și-a pus cu grijă ochelarii la loc, dar încerca să nu privească mult timp fotografiile.

Bohdan i-a făcut semn cu mâna, iar ea l-a urmat pe coridor, dându-și seama că bărbatul era deja absorbit complet de o idee: privirea lui era concentrată, ochii, mijiți. El evalua colțurile și suprafețele, măsurându-le din ochi.

Ajutați-mă să caut, spuse Bohdan. Nici nu vă puteți imagina câte lucruri sunt în acest apartament, câte lucruri nefolositoare. Tata nu a recunoscut niciodată că are o problemă cu depozitarea lucrurilor. Este lacom și strângător bătrânul meu. E amuzant, pentru că toată viața m-a criticat pentru dragostea mea pentru obiecte. Doar că eu apreciez lucruri complet diferite. Știți ce fel de lucruri? Nici măcar nu s-a uitat la Romana. Era clar că nu-i păsa dacă ea îl ascultă sau dacă îl înțelege. Apreciez lucrurile care au ceva de spus. De exemplu, capul leului de la sculptura Sfântului Onufrie.

Ce căutăm? întrebă Romana, nesigură dacă vrea măcar să afle ce are în vedere Bohdan.

El ridică surprins din sprâncene, parcă ar fi încercat să sublinieze neîncrederea Romanei.

V-am spus. Căutăm un fragment de piatră, de mărimea unei verze mici. Veți recunoaște în ea capul unui animal, chipul unui leu. Are o înfățișare respectabilă. Nu vă fie teamă, nu se poate să nu o observați. Piatra era lucioasă, dar s-a înnegrit de timp și de straturile de vopsea cu care era acoperită metodic de țărani. Trebuie să punem capul la locul lui. Înțelegeți?

Romana simțea cum o cuprinde iritarea. I-a întors spatele lui Bohdan și a privit spre o fotografie cu un trup de femeie, din care atârnau săculeți întregi, suluri grele, nemăsurate, de piele palidă încrețită. Cădeau în cascadă până la podea, din burtă, mâini și laterale ca niște cortine dintr-o piesă de teatru.

De ce nu pleca Romana? De ce a rămas într-un apartament străin, cu un bărbat neplăcut și evident anormal?

O să începem de aici, spuse Bohdan ferm. A împins peretele care s-a dovedit a fi ușile unui dulap încăpător. Pe rafturi se aflau cutii de carton cu aparate electrocasnice: mixere, blendere, roboți de bucătărie, hote, fiare de călcat, mașini de cusut, tivit și tricotat, cafetiere, râșnițe de cafea și espressoare, aragaze, ceainice electrice, oale termice,

aparate de făcut pâine, storcătoare de citrice, aparate de făcut iaurt, aparate de făcut vafe, aparate de feliat, friteuze, grătare, plite, epilatoare, uscătoare de păr, bigudiuri electrice, mașini de tuns, aparate de masaj, cântare de podea, pături electrice.

Ce-i aici, depozitul unui magazin? întrebă Romana.

Este lăcomia umană, a răspuns Bohdan cu ironie, aruncând cutiile pe podea. A luat raft după raft, uitându-se în fiecare cutie, dintre care majoritatea erau încă nedespachetate. Apoi a scos un cuțit dintr-un set de cuțite de bucătărie și l-a folosit pentru a despacheta cutiile.

Au mers de la dulap la dulap și s-a dovedit că aproape în toți pereții se aflau spații de depozitare. Bohdan apăsa pe panouri verticale și orizontale, dezvăluind din ce în ce mai multe comode, etajere și sertare ascunse, cămăruțe și dulapuri escamotate. Treceau dintr-o cameră în alta, lăsând în urma lor o mizerie de nedescris, urme de cutremure și erupții vulcanice, haos și indecență. Doar hoții lasă așa ceva în urma lor.

În tot acest timp, de când se urcase în mașina lui Bohdan, Romana a simțit o barieră de înstrăinare între ea și el. Indiferența pe care în mod firesc trebuia să o simtă față de oamenii din metrou sau

microbuze, față de trecători, și pe care deseori nu o simțea. În schimb acum, când situația lua un avânt din ce în ce mai intim, Roma era stânjenită de faptul că nu se poate apropia de noua ei cunoștință, chiar și în ciuda armoniei mișcărilor lor.

Așa că Roma a încercat să caute ceva care să-i apropie, să lege un dialog, în timp ce degetele ei sensibile pipăiau țesături și învelișuri de celofan, descheiau nasturi și fermoare, desfăceau grămezi de obiecte, ca pe urmă să le pună la loc. L-a întrebat despre apartament și dacă tatăl lui nu se va supăra, văzând că au întors totul pe dos (la care Bohdan a răspuns ironic: „Dar noi asta și vrem, să se enerveze"), de ce a spus că nu poate avea încredere în nimeni, de unde vine, a încercat să-l întrebe și despre familia lui, despre viața la Kiev, despre viață în general. Bohdan răspundea monosilabic — tocmai pentru a nu-i răspunde Romanei la nimic. Numai când l-a întrebat cine e bărbatul de dragul căruia au întors casa pe dos a avut loc, în sfârșit, o schimbare.

Și iată că Romana a fost răsplătită. Privirea bărbatului s-a înmuiat și s-a încălzit, se uita la ea aproape cu tandrețe, alunecând cu ochii peste fața ei cu o atenție neașteptată. Vocea i s-a rotunjit și s-a domolit, vorbea cu grijă și cu interes, de parcă legăna un copil.

Mai presus de toate, mi-aș fi dorit să merg la săpături, a spus Bohdan. Mi-aș fi dorit să dezgrop un mic cimitir antic. Dar, din moment ce nu e sezon, trebuie să mă duc în altă parte, cu alte treburi.

Chiar în timpul primelor lui săpături, fiind student în anul I, lângă balustradele de piatră, descoperite în subsolul Castelului Pidhoreţkyi[15], Bohdan l-a întâlnit pe doctorul *honoris causa* Omelian Maistruk.

Nici acum nu am idee de ce mi-a oferit o atenție mai specială, a ridicat Bohdan din umeri. A văzut ceva la mine, ceva ce eu însumi nu am bănuit niciodată că aș avea, ceva în care aș fi primul care n-ar crede și care l-ar contrazice. A văzut ceva interesant la mine, ceva ce nu au reușit să vadă nici părinții mei (ceea ce nu este surprinzător, pentru că nu au fost niciodată prin preajmă), nici bunica cu surorile ei (care nu se dezlipeau de mine niciodată), nici puținii mei prieteni.

Bohdan l-a descris Romanei ca pe un bărbat scund, costeliv, cu părul cărunt vâlvoi, chiar și în casă, de parcă ar fi stat permanent la răscruce de vânturi puternice. A descris tivul mantiei sale, late în umeri, pantalonii prea lungi, pantofii prea mari și prea largi. A descris privirea lui atentă, vorbirea liniștită și concentrarea lui. Pasiunea lui ieșită din

comun când venea vorba de arhitectură sau artă din trecut, dar mai ales de mostre de rococo și baroc, de care era îndrăgostit ca un tânăr amuțit de adorație.

Atunci am învățat, i-a spus Bohdan Romanei, să privesc cu adevărat statuile de piatră ale bisericii din Pidhirți, sculpturile lui Thomas Hutter[16] și Konrad Kutschenreiter[17], clopotele lui Teodor Polyansky[18] și lucrările ginerelui său Francisk Olendzky[19], catapetesmele din Izium, Lohvyța, Hadiace și Hadiaci, Kozelțy, Cemerysy Volosky[20]. Primăria din orașul meu natal, pe care părea să nu o fi văzut niciodată cu adevărat. Era de parcă aș fi aflat pentru prima dată despre maestrul Pinzel[21], care la mijlocul secolului al XVIII-lea lucra în orașul în care m-am născut, și a lăsat în urmă prin capele și biserici putti cu pântece crăpate și sfinți cu membre rupte, cu care încă nu s-au aprins focurile ultimelor decenii.

Umbla prin muzee și locuri restaurate, pregătit să facă orice numai să obțină bani pentru salvarea unei capele pe jumătate putrede dintr-un sat îndepărtat, la care se putea ajunge doar pe jos. Nu-i era milă de el însuși: nu dormea noaptea, ardea de neliniște că toamna ciuperca va mânca vechile gravuri în lemn, că iarna coloanele Bisericii Înălțarea și Sfântul Iosif se vor prăbuși sub greutatea

zăpezii și, prin urmare, nu a observat nici propria-i durere în oase și stomac, nici nevoile celor dragi pe care i-ar fi putut sprijini. Dar m-a observat, dintr-un motiv care-mi scapă, pe mine, a ridicat din nou Bohdan din umeri.

Odată mi-a cerut să fotografiez sculpturile Sfinților Atanasie și Leon de pe fațada Catedralei Sf. Gheorghe. A trebuit să fac cel puțin o sută de fotografii, surprinzând fragmente individuale, descrise clar de Maistruk, a spus Bohdan Romanei. Îmi amintesc încă acele pagini rupte dintr-un caiet de școală cu pătrățele. Îmi amintesc cum litera „k“ al lui Maistruk semăna cu „n“, în timp ce „n“ era aproape imposibil de distins de „p“. Am stat acolo sus, lângă mitropoliții de piatră, mânjiți cu găinaț de porumbei și priveam din când în când în jos la silueta mică a mentorului meu, care stătea cu fața în sus, cu ochii ațintiți asupra mea.

Acest lucru s-a întâmplat după ce i-am arătat câteva dintre pozele vechi ale rudei mele: Maestrul a fost încântat de ele. „Talentul ei v-a fost transmis“, mi-a spus el. „Sunteți capabil să observați lucruri care sunt inaccesibile pentru ochii celorlalți.“

Și l-am crezut! a exclamat Bohdan, iar Romana i-a răspuns cu un zâmbet entuziast.

De atunci, până când am greșit, am fotografiat sculpturile lui Pinzel pentru el.

Vocea i s-a rupt dureros și, pentru o clipă, a părut să se estompeze, și-a pierdut culoarea.

Dar chiar în momentul următor s-a îndreptat din nou de spate, electrizat. Voi repara totul, a zis ferm. Chiar de nu-l mai întâlnesc niciodată pe Maistruk, chiar de nu mă va ierta niciodată, eu tot îi voi înapoia capul pierdut al leului lui Pinzel, iar eu îmi voi recăpăta sensul pierdut.

Povestea despre munca lui, despre călătorii și efortul fizic, despre cum nu se oprea niciodată din studiu, despre împrejurări și instrumente, așa cum ar putea vorbi un tânăr tată despre copilul lui. Era plin de entuziasm și pasiune, ca un jucător de cărți.

Gura lui Bohdan era plină de salivă, care-i strălucea dens pe limbă, în timp ce el, fără să se oprească, povestea anecdote și întâmplări pe care le trăise în vremea cutărei sau cutărei călătorii, ori despre complexitatea căutărilor, despre lanțuri de pași greșiți care păruseră singura alegere corectă, istovindu-l de puteri și irosindu-i timpul, numai ca apoi să se dovedească a fi labirinturi care duc la o fundătură. Mâinile îi tremurau și obrajii i s-au înroșit. A început să râdă, inițiind-o pe Romana în mistificări și falsificări care durau

mai mult decât o viață de om, decât viața mai multor generații de oameni.

Acum Roma conducea căutarea. Avea grijă să nu rateze niciun raft, să nu-i scape niciun sertar, pentru că Bohdan, cuprins de pasiunea lui, era cu mintea undeva departe. I-a dat de câteva ori Romei un ghiont în umăr, a prins-o de genunchi în cele mai tensionate momente ale propriilor povești, iar ea, zâmbind, în schimb, s-a bucurat că a găsit o cale de a ajunge la el, că acest bărbat rezervat s-a dovedit a fi capabil de atâta înflăcărare. Și din recunoștință pentru faptul că s-a deschis față de ea, Roma a depus tot mai mult efort în căutare.

Înfrigurarea și zelul lui, entuziasmul lui au luminat-o pe Romana și au încălzit-o. Se simțea complice. Se simțea implicată.

Într-o cameră slab luminată, în care iarba de gazon creștea în ghivece pătrate pe pervaz, iar pietrele vopsite în negru străluceau lucios sub podeaua de sticlă, Bohdan s-a întins cu pricepere și s-a prins cu mâinile de un fel de bară transversală.

Acesta este dormitorul, o informă el pe Roma, coborând un pat lat și dezvăluind astfel rafturi de lemn pe care erau îngrămădite tot felul de lucruri netrebuitoare care păreau străine printre decorațiunile lustruite ale apartamentului. Lucrurile

miroseau a bătrânețe și a mucegai. Aici zăceau icoane vechi pe bucăți crăpate de lemn înnegrit, bine brăzdate de cari: chipurile sfinților, care se iveau de sub vopseaua decolorată și decojită, semănau oarecum cu fețele pacienților de pe pereții apartamentului, parcă copiate de mâna unui copil; suluri de bancnote ale Republicii de la Weimar; ducați austrieci; timbre poștale în cinstea zilei de naștere a lui Hitler; o carte poștală din Türkenschanzpark cu o cascadă și un foișor, cu un scris de mână mic și ilizibil; două sfeșnice de perete, din bronz; o carte mică, maro, legată în piele moale cu pagini galbene, aproape cafenii, copiată minuțios de cineva împreună cu toate miniaturile; și un fragment din capul de piatră al unui leu antropomorf cu labele îndoite în rugăciune.

Fața lui Bohdan s-a luminat de încântare băiețească. S-a uitat conspirativ în ochii Romanei, apropiindu-se și aplecându-se spre ea de la înălțimea lui considerabilă, i-a atins vârful nasului cu al lui. L-au deranjat ochelarii ei, așa că i-a scos cu grijă de pe ochi și i-a așezat pe raft, între icoane. Apoi a luat de pe jos o pătură termică aurie, împăturită dreptunghiular și, din cine știe ce motiv, a întins-o pe pat, apoi a așezat-o pe Romana pe suprafața ei neplăcut de rece, așa cum se așază peștele într-o folie de staniol înainte de

a-l băga la cuptor. Romana, ascultătoare, i-a îngăduit lui Bohdan să o așeze, însă înainte l-a ajutat să-i scoată blugii strâmți, cărora nu reușea să le dea de cap, l-a ajutat și să-i scoată puloverul și să-i desfacă sutienul și a acceptat să-i scoată și chiloții. S-a dezbrăcat complet, singură, în timp ce Bohdan stătea lângă ea într-o poziție nefirească, tot pe jumătate dezbrăcat, nerăbdător, serios și iritat, fără să mai spună nimic.

Îmi plac sânii tăi, spuse Bohdan, fără să se uite la sânii Romanei, și cumva foarte responsabil a început să o sărute. Părea supărat că Romana zâmbea tot timpul, cerându-și parcă iertare pentru o situație atât de ridicolă.

Palma lui Bohdan apăsă involuntar pe sânul moale, apoi degetele lui au început să alunece de-a lungul coastelor, abia atingând pielea. A simțit respirația Romanei pe gâtul lui. A devenit mai insistent, apucându-i talia cu ambele mâini, dar și le-a retras deodată ca ars: degetele au atins ceva tare ca scoarța unui copac.

Ce-i asta? întrebă el, aplecându-se și privind atent la talia Romanei. Ochii lui Bohdan erau larg deschiși. Părea că tocmai s-a trezit. O potecă largă denivelată se întindea în fața lui, pe pielea femeii. Femeia tăcea.

E cicatricea mea, explică ea în șoaptă, parcă și-ar fi cerut scuze. Bohdan a continuat să examineze fâșia cafenie, a atins cu degetele pliurile și ridurile, ramificațiile care se îndepărtau de cursul principal și se întindeau în direcții opuse până pe spate.

De unde o ai? Ce ți s-a întâmplat? întrebă Bohdan, apropiindu-și din nou în cele din urmă fața de a Romanei, dar fără să înceteze să-i atingă pielea ce purta urmele unei răni.

Pot să-ți spun mai târziu? întrebă Romana. Nu vreau acum... E o poveste veche. Nu vreau să mă întorc acolo.

Ea se uită în ochii lui Bohdan implorând cu încăpățânare, îi luă mâinile în ale ei și i le puse pe sâni.

Așa e bine, spuse ea.

Ai văzut fotografiile de pe pereți? îi șopti Bohdan la ureche, mușcându-i dureros lobul. Nu ai nimerit aici întâmplător.

Roma și-a încordat corpul și l-a împins pe Bohdan cu o mișcare puternică. El n-a lăsat-o din brațe, șoptindu-i ceva la ureche, cerându-i iertare, liniștind-o, iar în cele din urmă ea s-a înmuiat din nou.

Pătura termică scârțâia tare și rece sub spatele gol al Romanei. Chipul concentrat și puternic al lui Bohdan, deasupra ei, nu avea nicio legătură cu ceea ce se întâmpla puțin mai jos, înăuntru, în strângerea ei fierbinte și

moale. Lipseau câțiva milimetri, un anumit unghi, o poziție ușor schimbată, un spate arcuit sau un picior îndreptat pentru ca acest puzzle japonez să funcționeze în sfârșit. Și Romana și-a arcuit spatele, și-a îndreptat picioarele, le-a îndoit și le-a depărtat mai mult, lingând picăturile de salivă de pe mucoasă, simțind mirosul de lemn proaspăt decojit statornicindu-i-se pe cerul gurii și în gât, dar totul a fost în zadar. Au continuat să rămână fiecare pe cont propriu, separați. Deși toate detaliile au intrat în lăcașurile lor, iar mișcările de translație-rotație au fost efectuate într-un ritm accelerat sau mai lent, deși pătura termică aurie era acoperită cu picături minuscule și ei erau învăluiți în arome dulci și sărate, niciuna dintre cele patru pupile nu a capturat întreaga cornee, insațietatea nu a reușit să aprindă focul interior, nu au părăsit malul.

Bohdan, epuizat, s-a dat jos din pat și a rămas în picioare, uitându-se la Romana și la trupul ei răschirat, era aproape gol, doar într-o cămașă descheiată pe care, cine știe de ce, nu și-o dăduse jos.

Mai rămăseseră câteva ore până să se crape de ziuă. Bohdan a despachetat un sac de dormit pentru Romana, care trebuia să reziste la un frig semnificativ și să o protejeze de umezeală, apoi a dispărut undeva în

adâncul apartamentului. Foșnetul celofanului pe care călca s-a potolit treptat, până când nu s-a mai distins deloc. În schimb, undeva sub ferestre, pe stradă, se auzeau voci de femei, repetând ceva despre lei și curmale, despre vorbitul de unul singur și îndrăzneală, despre șase luni de păcat și chin veșnic, despre deșert și hainele făcute din trestii. Erau călugărițele mănăstirii Florivska, religioase pasionate care văd prin ziduri și privesc în sufletele păcătoșilor.

A doua zi dimineață, Romana nu s-a prezentat la serviciu. Răsăritul a găsit-o la coadă pentru microbuzul spre Klavdievo, cu un rucsac turistic nou-nouț în spate. Un rucsac Y-3 Yohji Yamamoto, care îi trăgea vizibil umerii în spate cu conținutul său greu: pe lângă un fragment de piatră destul de mare dintr-un cap de leu, a luat cu ea și jurnalul vechi și urât mirositor, cu pagini galbene. I se părea că leul cu expresia lui jalnică a rugat-o să nu-l părăsească acolo, a rugat-o să-l ia, să fie lângă el, iar Romana nu a putut să refuze. Mirosul plăcintelor prăjite în ulei otrăvitor plutea deja în aerul ușor geros al dimineții. Romana s-a întrebat dacă aventura ei nocturnă ar putea fi considerată dragoste.

Și oare va avea prilejul să mai ajungă vreodată în apartamentul de pe strada

Prytysko-Mykilska?

*

Dar nici vechiturile din valize nu îi dădeau pace. Ea știa sigur că nu-și dorește să continue aventura amoroasă din noaptea aceea, că nu vrea să-și reîntâlnească întâmplător iubitul, că nu va mai fi atrasă de tonul plăcut al vocii lui, nici de forma ochilor lui, nici de palmele lui mari, nici de privirea lui visătoare și detașată, nici de înălțimea lui, nici de asprimea obrazului, nici de mușchii spatelui, nici de aroganța, nici de reținerea lui, nici de mirosul și insolența lui, nici de moliciunea și încântarea lui neașteptată, nici de senzația de complicitate, nici de experiența de neînțeles, dar indubitabil ilegală, trăită de amândoi în apartamentul altcuiva. Romana a adormit cu greu: în fața ochilor ei erau portrete de oameni deformați, tendoane și cartilaje expuse, conexiuni lipsă între părți ale craniului sau, dimpotrivă, creșteri suplimentare, tumori umflate, pline de sânge, neoplasme roz-cenușii, veruci insolente, excrescențe papilare. Nu putea să alunge imaginea unui țesut cerebral palid, sensibil și amorțit care pulsa ieșind dintr-o gaură în craniul ras al cuiva.

Iar ziua, de îndată ce a avut ocazia, a coborât scările întunecate către pivnițele și beciurile fostei mănăstiri, la depozitele Arhivei, unde, sub picurarea măsurată a condensului din țevi, sub un foșnet alarmant de rozătoare invizibile în jurul ei, a scormonit din nou în conținutul celor patru valize aduse de Bohdan, umplute cu diverse lucruri inutile.

A privit iar și iar fotografiile în nuanțe de cafeniu și sepia de la petreceri, zile de naștere, înmormântări și botezuri; a privit mulțimile de oameni (femei cu basmale, bărbați care își lipeau șapca de reverele jachetei), încercând să deslușească o figură sau un fenomen din afara cadrului, asupra cărora erau țintuite priviri concentrate; a privit la oamenii aflați în curțile templelor, cu coșuri; oameni la marginea gropii, iarna; morți cu obrajii scobiți în sicrie, printre flori; copii îmbufnați și murdari în mijlocul unei curți, dovleci, mlaștini, gâște; câmpuri și grădini; poduri; turlele bisericilor, turnuri, ziduri, cariatide, scări, mănăstiri, ruine; a observat cum oamenii colectează apa din izvor în găleți; cai și căruțe, căruțași; un preot în sutană, cu cădelniță și doi băieți slujitori (gemeni); bărbați în pădure vânând; primăria cu sculpturi; detalii mutilate ale sculpturilor; dealuri; vederi cu orașul, vederi cu dealuri,

ruine, altă mănăstire, altă primărie, porumbei pe acoperișuri, dovleci pe balcoane, grătare de scurgere din fier forjat în care se prelinge sucul de legume putrede, un cimitir evreiesc, un cimitir creștin, o școală de muzică, un spital de femei, sălcii, un râu, garaje.

Pe lângă fotografii, erau și cărți poștale cu priveliști ale orașului, pe spatele cărora fuseseră scrise cele mai banale lucruri cotidiene: „Uliana este sănătoasă", „Nucile au rodit bine anul acesta", „Veniți la botez".

Și niște caiete zdrențuite, foi legate în mănunchiuri cu fire încâlcite, liste cu lucruri, obiecte și produse. Note și înregistrări, cu date, kilometri, chiar și unele coordonate, descrieri ale vremii. Uneori, ceva similar cu însemnările unui jurnal, din care nimic (chiar și după descifrarea majorității cuvintelor) nu putea fi înțeles.

Împreună cu Korotulka, a sortat cu grijă și atenție conținutul valizelor: le-au împărțit în mai multe grămezi separate, au revăzut fotografiile, privind în tăcere chipurile, au recitit caietele și foile împrăștiate și au ajuns la concluzia că aceste lucruri sunt fără valoare. La cererea Sașei Korotulka, Romana a informat-o pe directoare despre acest lucru într-un raport de trei pagini („Tu scrii mai

bine“, a spus Korotulka. „Mie mi-ar lua o sută de ani“).

Mi-am dat seama, spuse directoarea, uitându-se pieziș pe fereastră la grădina metropolitană și la casa lui Varlaam. Chiar și în acest anotimp, cel mai puțin atrăgător, când copacii erau golași și peticele moarte de iarbă veștedă ieșeau din mlaștină, când o seară cețoasă și pustie începea de dimineață, în rămășițele straturilor de flori și gazon ale grădinii metropolitane, în băncile ei secrete, acoperite de ramurile aplecate ale tufișurilor decorative, se vedeau liniștea și frumusețea.

Potrivit celor spuse de Roma, directoarea tindea să creadă că toate cele patru valize ar trebui să fie imediat aruncate la coșul de gunoi pentru a nu aglomera spațiul arhivei. Cercetătorii aveau destul de lucru, digitalizarea materialelor, efectuarea inventarului și auditurile. Câte manuscrise ale unor figuri cu adevărat importante nu așteptau în dulapuri să fie cercetate, să fie prelucrate, să se vorbească despre ele.

Roma era îngrijorată de decizia directoarei. Ea a fost de acord că valizele nu au ce căuta în arhiva lor, dar s-a simțit insuportabil de tristă la gândul că toate acele sute de poze stupide cu fețe naive, simple, cărțile poștale, foile și notițele cu mâzgăleli ilizibile aveau să sfârșească în duhoarea și oroarea gropii de

gunoi. Cândva toate aceste lucruri netrebuincioase avuseseră valoare pentru cineva. Cândva fuseseră probabil comoara cuiva — și acest motiv era suficient pentru a avea șansa să fie salvată.

Oare nu chiar el, Bohdan, în noaptea aceea, când stăteau împreună printre cutiile de carton cu echipament, într-o mizerie cumplită, îi vorbise cu înfrigurare despre fragmente și cioburi, straturi culturale și orizonturi, despre apariția și amploarea lor, despre dinți și vertebre, monede, nasturi, bucăți carbonizate, lemn pietrificat, resturi microscopice de țesut putred, despre valoarea extraordinară a lucrurilor inutile? Despre cum orice obiect spune o poveste? Despre faptul că, împreună cu alte obiecte și sedimentele lor în măruntaiele pământului, poate spune istoria creării lumii, istoria războiului, istoria omului?

Acum Romana nu trebuia decât să meargă în strada Prytysko-Mykilska și să întrebe din nou. Nu voia să-l vadă, îi îngheța sângele în vine la acest gând, însă era copleșită de această necesitate neplăcută. Dar povestea facerii lumii este mai importantă decât sentimentele mele, s-a hotărât Romana și i-a cerut directoarei Arhivei să-i dea ceva timp pentru a închide în sfârșit chestiunea valizelor urât mirositoare.

4. Gară situată pe teritoriul satului Klavdievo-Tarasove.

5. Catedrala Sfânta Sofia din Kiev.

6. Artist plastic ucrainean (1873-1944) — strănepotul poetului național al Ucrainei Taras Hryhorovyci Șevcenko.

7. Mykola Lysenko (1842-1912) — compozitor, pianist și dirijor ucrainean.

8. Nadejda Krupskaia (1869-1936) — membru al Comitetului Central al Partidului Comunist din Ucraina. Soția lui V.I. Lenin.

9. Volodymyr Zabolotnyi (1898-1962) — arhitect ucrainean, fondator și președinte al Academiei de Arhitectură a Ucrainei.

10. Zonă rezidențială a orașului Kiev.

11. Stradă din cartierul Podol, din Kiev.

12. „Piața de Secară", cea mai veche piață operațională din Kiev.

13. Biserica Sf. Nicolae Făcătorul de Minuni a fost construită la sfârșitul secolului al XVII-lea, pe locul vechii biserici de lemn.

14. Mănăstirea Florivska, cea mai veche mănăstire din Kiev.

15. Monument de arhitectură din timpul Renașterii târzii, situat în regiunea Lvov.

16. Sculptor de origine germană, din Bavaria, care a creat în Galiția.

17. Arhitect și sculptor de origine germano-austriacă sau bavareză, care a creat în Galiția. În unele documente apare ca tâmplar.

18. Turnător ucrainean din a doua jumătate a secolului al VIII-lea, care a lucrat la Lvov și s-a specializat în fabricarea clopotelor.

19. Sculptor din Lvov din perioada rococo, care a trăit și a creat în a doua jumătate a secolului al VIII-lea.

20. Localități din Ucraina.

21. Sculptor în stil baroc-rococo activ în Galiția de Est.

3. PROFESORUL

Era doar ora 7 și câteva minute, dar cu întunericul din jur părea complet noapte. Roma a ajuns pe strada Kontraktova și acolo, într-un colț îndepărtat din spatele ușii de la intrarea în magazin, a fost nevoită să se oprească câteva minute, pentru că îi era greață și rău din cauza premoniților ei. Oamenii mergeau dintr-o parte în alta, se întâlneau, strigau de bucurie, căscau obosiți, alunecau cu priviri indiferente, mormăiau și explodau de iritare. Mirosea a ciocolată caldă de la patiseria de după colț și a hainele murdare ale unui om fără adăpost, cu degetele de la mâini și de la picioare murdare, care fuma chiștocul cuiva, stând pe parapetul de beton.

Roma a mers încet și i-a luat mult timp să ajungă de la ieșirea din metrou până la biserica Mykola Prytyska. Femeile aplecate, strâns învelite în batiste negre, astfel încât să li se vadă doar fețele pline de reproș, se îndreptau spre mănăstirea Florivska. Romana știa că ele nu aveau de unde să știe nimic despre ea — în acest caz, de unde veneau aceste priviri tăioase, aceste șoapte, aceste

capete întoarse peste umăr? O clipă, privind cu coada ochiului, observă cum una dintre femei se apleacă și ridică o piatră de jos și se îndreaptă repede în direcția ei. Roma s-a repezit înainte și a dat buzna prin ușa deschisă de la intrare.

A urcat în fugă scările, observând prea târziu că concierge striga ceva după ea, dar nu se putea opri, nu putea să-i răspundă, nu se putea liniști. Aproape că a intrat forțat în apartament: cu răsuflarea întretăiată, roșie în obraz, cu mâinile tremurânde și pupilele dilatate. Încremenind la intrarea bine cunoscutului ei coridor, și-a dat seama că și această ușă era deschisă. Chiar în fața ei stătea un bărbat mirat pe care Romana nu îl văzuse niciodată.

S-au privit în tăcere prin lentilele ochelarilor. Ochelarii Romanei erau mari și vizibili, cu ramă albastră de plastic, îi ascundeau aproape jumătate din față. Ochelarii proprietarului apartamentului erau aproape invizibili, înguști și alungiți, ramele argintii sclipeau la tâmple, printre șuvițele de păr cărunt. Interesant, gândi Romana, dacă și el crede că ochelarii îl ajută să vadă ceva ascuns. În clipa următoare, a observat că bărbatul semăna vag cu Bohdan, deși nu era la fel de înalt și nici atât de lat în umeri, iar părul lui cărunt era dezordonat într-un mod

complet diferit, așa cum stă părul cărunt al bătrânilor în momentele de dezorientare. Stătea desculț, purtând pantaloni de pijama în dungi și o cămașă cu cravată, încheieturile mâinilor puternice, bronzate, acoperite cu păr închis și creț îi ieșeau din manșete. Deci acesta este tatăl lui Bohdan, a înțeles Romana.

Tatăl lui Bohdan s-a liniștit la rândul său. Surpriza de pe chipul lui s-a transformat fără probleme în presupuneri, înțelegere și ușurare. Deși acest lucru nu l-a făcut mai vesel: era măcinat de o oarecare tristețe de neînvins. Romana și-a dat seama de asta imediat, după umbra de sub ochii lui, după colțurile mohorâte ale buzelor subțiri, după obrajii înfundați. Nu exista nicio îndoială că acest bărbat era obișnuit să se bărbierească sârguincios zilnic, dar astăzi ratase cumva ritualul, iar acum pielea aspră a obrajilor îi era acoperită de un început vizibil de barbă căruntă.

A zâmbit forțat și i-a întins mâna:

Nu vă așteptam azi, recunoscu el, strângând puternic, pentru o scurtă clipă, mâna Romanei. Dar chiar e bine că ați venit, pentru că nu m-aș fi descurcat singur.

Nici ăsta nu-i în stare să se descurce singur, gândi Romana, neînțelegând ce vrea să spună bărbatul.

Puteți începe munca imediat? Ceva neașteptat s-a întâmplat aici, și spunând acestea a luat-o delicat pe Roma de încheietură, cu o mișcare absolut muzicală, dirijorală, deși nu, nu, mai repede chirurgicală, și a condus-o după el, pe lângă imaginile fețelor sfâșiate care prin spasme de durere și prin rușinea urâțeniei lor o priveau pe Romana cu ochi vigilenți, amorțiți de rușine și dezgust de sine. Proprietarul nu a observat acest lucru, i-a arătat Romanei ce s-a întâmplat în camerele apartamentului său.

Un fel de dezastru natural, a zâmbit cu amărăciune bărbatul și, ajustându-și ochelarii cu un gest care îi amintea Romanei de al ei, și-a proptit bărbia în piept, ca un porumbel zgribulit care așteaptă, sub streașină, să treacă ploaia.

Romana nu a fost deloc surprinsă când a văzut camera din fața ei: dulapuri deschise, sertare răsturnate, grămezi de haine, cutii cu mixere, blendere, cafetiere, fiare de călcat, epilatoare, uscătoare de păr și grătare. Ghivece răsturnate cu iarbă de gazon, saci rupți cu rumeguș decorativ. Mărgelele colorate străluceau în crăpăturile dintre scânduri.

Este cumva depozitul unui magazin? a întrebat Romana, doar ca să întrebe ceva. Respirația încă nu i se potolise.

Bătrânul a privit-o surprins:

Nu, toate acestea sunt lucrurile noastre. Pur și simplu au fost răsturnate. O umbră de rugăminte i s-a strecurat în ochi: Deci veți putea să faceți astăzi? Știu, nu ne-am înțeles că veți face astăzi.

Să fac ordine? întrebă Romana.

Ei bine, da, și-a întins bărbatul mâinile. Din voce i-a răzbătut, pentru o clipă, o notă de iritare, pe care a ascuns-o prompt, înmuindu-și cu dibăcie intonația. Sunteți menajera, nu-i așa?

Romana dădu din cap. Proprietarul îi apucă mâna cu prea multă nerăbdare și i-o duse la piept pentru o clipă, apoi îi dădu drumul, încurcat de propriul lui impuls.

O, vă mulțumesc mult! Ce m-aș face fără dumneavoastră... O coincidență mistică: trebuia să veniți abia peste o săptămână, chiar am uitat că am cerut să-mi găsească pe cineva. Ce noroc! Ați venit la timp!

S-a bucurat fără să înceteze să fie trist.

Odihniți-vă deocamdată, sunteți atât de obosită. V-ați grăbit? o întrebă cu îngrijorare în glas. Și imediat adăugă speriat: Vă grăbiți să plecați?

Romana, cu un calm ciudat care se pogorâse peste ea și îi pătrunsese prin nări în căile respiratorii și plămâni, l-a asigurat:

Nu, nu mă grăbesc. Am spus că voi face curățenie.

Și imediat, sub ochii bărbatului, s-a pus pe treabă. Și-a amintit destul de bine unde stăteau înainte toate aceste obiecte, în ce sertar trebuia să pună lenjeria de damă, în care să pună lenjeria bărbătească, în care dulap să așeze ustensilele de bucătărie și în care accesoriile sportive.

În schimb, bărbatul s-a entuziasmat din nou:

Nu v-ați supărat pe mine? se uită cu atenție la chipul Romanei. Cum vă cheamă? Cum vă numiți?

Romana, a zâmbit ea, arătând că nu este supărată.

Kryvodiak, i-a întins din nou mâna bărbatul, iar Romana a strâns-o, uitându-se în ochii lui. Profesor Kryvodiak, chirurg plastician, a adăugat el, uitând să-și spună și prenumele.

Da, el și Bohdan erau foarte asemănători în anumite privințe, dar erau și diferiți în altele, iar Romana nu își dădea seama care sunt acelea. Timbrul vocilor le suna diferit, intonau altfel cuvintele și aveau irisul de nuanțe diferite, nasul de formă diferită, arcuirea sprâncenelor și ovalitate fețelor, staturi diferite, să nu mai vorbim de vârstă și înălțime, dar Romana nu putea alunga, nu

de tot, sentimentul neplăcut care o încerca, puțin dureros, dar și răscolitor: acest bărbat îi amintea atât de mult de Bohdan.

*

E poliția, nu vă speriați, a spus bărbatul în direcția Romanei și s-a grăbit să întâmpine vizitatorii, pornind desculț pe podeaua de scândură.

Împietrită în mijlocul zgârie-norilor de carton, cu furtunul aspiratorului înfășurat în jurul ei ca un boa constrictor cu solzi strălucitori, strângând cu ambele mâini metalul rece al ganterelor, Romana asculta ce se întâmplă în hol. Auzi o voce feminină nemulțumită, curioasă de pozele de pe pereți. Proprietarul, tatăl lui Bohdan, explica ceva, spunea că e chirurg plastician, iar aceștia sunt foștii săi pacienți. Îngrozitor, răspunse o voce mult mai ascuțită decât a unei femei, despre care Romana era sigură că aparține unui bărbat.

Romanei i s-a părut că gazda a răspuns doar ridicând din umerii aflați sub cămașa de un albastru-deschis, în timp ce cravata îi sărea amuzant în sus și în jos. Femeia i-a cerut gazdei să-i povestească ce s-a întâmplat. Romana a auzit pași pe coridor. Femeia purta un fel de încălțăminte grea, bocanci cu șireturi până la jumătatea gambei, cu talpă

groasă. Bucăți de noroi întărit i se desprindeau de pe tălpile bocancilor, alcătuind o cărare șerpuită de firimituri crăpate. Banda elastică a pantalonilor de pijama, trasă în sus de mâini neliniștite, lovea, de parcă ar fi aplaudat, partea inferioară a spatelui gazdei. Știți, spuse el. Știți, vreau să retrag plângerea. Nu există probleme.

Romana și-a dat seama că femeia s-a oprit la jumătatea coridorului și s-a întors brusc către proprietarul apartamentului. Tocul pistolului și bastonul plesneau ritmic pe șoldurile ei puternice. Romana bănuia că fața femeii se alungise și sprâncenele i se ridicaseră pe frunte, arcuindu-se a mirare. S-a auzit o adevărată voce de contralto, plină de indignare, pentru că nu se mai putea anula nimic, profesorul făcuse o plângere că a fost jefuit, și iată că poliția, iată... nu mai poate anula nimic. Și, la urma urmei, nu vede și singur ce s-a întâmplat acolo, să deschidă ochii.

În cele din urmă, femeia a apărut în pragul încăperii, pe podeaua căreia, printre bunurile de valoare, Romana stătea ca o stană de piatră. Părul negru al polițistei era strâns într-o coadă pe ceafă, rimelul de sub ochi îi curgea după o zi lungă și obositoare de muncă. Femeia s-a uitat suspicioasă la

Romana, s-a apropiat de ea, a încremenit deasupra ei: un adevărat uriaș. Romana, ridicând privirea spre ea, simți lângă obrazul său legănarea ca de pendul a bastonului de cauciuc. Asta cine mai e? De ce deranjează locul în care s-a petrecut jaful? s-a întors către proprietar polițista, către acest bărbat răvășit în pantaloni de pijama, care tocmai se lovise cu piciorul de hoverboard și șuiera tare de durere. Nu v-ați descălțat, i-a spus Romana polițistei, auzindu-și propria voce parcă de undeva din altă parte. Uitați-vă doar câtă murdărie ați făcut, cine o va curăța, după părerea dumneavoastră, spuneți-mi, vă rog?

Aceste cuvinte au avut un efect magic asupra polițistei. Gazda nici nu a fost nevoită să explice că Romana este noua lui menajeră care îl va ajuta cu toată mizeria asta, pentru că nu se poate descurca singur. Polițista s-a întors cu precauție în vârful picioarelor spre ușă. De ce faceți asta? a început ea să-l mustre pe profesor, dar într-un mod foarte amabil, aproape matern. De ce ne-ați sunat, iar acum renunțați, haideți să vedem măcar înregistrările video, să vedem cine sunt hoții. Vai, nu, i-a răspuns la fel de blând profesorul. Nu ar trebui să pierdeți timpul, știu deja cine a făcut toate astea și nu am puterea să-mi frâng iar inima, mai ales că nu

a dispărut nimic, nici măcar nu poate fi considerat jaf. Partenerul polițistei, după ce a surprins din mers schimbarea de dispoziție, a intervenit la fel de pașnic în conversație, întrebându-l pe profesor cine, până la urmă, a fost autorul și creierul acestei farse scandaloase.

Profesorul a ezitat o clipă. Era clar că nu voia să răspundă la nimic. Rușinea și dorul se răscoleau înlăuntrul lui, iar Romana simțea asta chiar și prin zidurile regale groase, ea însăși era neliniștită de multă vreme, să nu vă îndoiți de asta, dar, până la urmă, proprietarul apartamentului și-a recunoscut propria vinovăție în fața polițiștilor și, prin urmare, cel puțin, trebuia să le potolească curiozitatea.

Fiul meu a făcut asta, mormăi el, coborând capul. Apoi și-a ridicat brusc privirea și i-a surprins pe interlocutori când pe chipul lui s-a reflectat clar un fulger de agresivitate: ochii lui strălucitori s-au deschis larg, linia pomeților și a maxilarului era dintr-odată bine definită, plină de greutate, iar buzele i s-au răsucit într-o grimasă amară. Este vorba de fiul meu, are patruzeci de ani, dar nu se maturizează. Credeți că este prima dată când face așa ceva?

Romana asculta cum profesorul le explică polițiștilor câteva întâmplări din viața lui în

care a fost nevoit să sune la poliție și colaborarea lor s-a transformat într-una umană, aproape intimă. Soția mea este în stadiul patru, a spus profesorul, turnând ceai oaspeților. Romana auzea limpede clipocitul zgomotos, pentru că profesorul avea un obicei specific de a ridica ceainicul sus în aer, aproape până la nivelul capului. Soția lui nu iese din clinică, a spus, așa că el, soțul ei, trebuie să fie alături de ea tot timpul. S-au ocupat de ea cei mai buni specialiști, el însuși este chirurg, îi cunoaște pe toți din lumea medicinei. Numai vă rog, a implorat, de parcă de asta depindea viața soției lui, să nu creadă ei, polițiștii, că este un fel de erou, sfânt sau martir, pentru că devotamentul și abnegația lui se explicau prin considerente pur practice. El este medic și a trebuit să urmărească cum substanțele citostatice, picătură cu picătură, au călătorit prin tuburile transparente care se înfășurau în jurul corpului slăbit al soției sale, cum lichidul s-a infiltrat prin ace în venele cu pereți fragili ca tencuiala, astfel încât sângele să transporte otrava prin corp, livrând-o fiecărei celule, dintre care unele ar fi trebuit să fie distruse. Ca urmare a acestei proceduri, marea majoritate a celulelor bune au murit, dar nu se putea decât spera că, printr-un miracol, unele dintre ele își vor păstra

capacitatea, chiar și vitalitatea, și că va mai exista o șansă, indiferent ce ar spune toți oncogastroenterologii, oncoginecologii și onconeurochirurgii ei. Profesorul spunea (în timp ce polițiștii își sorbeau ceaiul, nici măcar nu acordau atenție temperaturii ridicate a băuturii, atât de puternic era efectul empatiei care acționa asupra lor) că existau motive convingătoare pentru care nu se dezlipise de căpătâiul soției pe tot parcursul acestui an. Într-un fel (și nu se referea la niciun misticism sau coincidențe magice, vorbea doar despre fizică, logică, despre relații de cauză și efect), ceea ce se întâmpla cu soția lui era din vina lui și nu putea face nimic în legătură cu asta. Tot ce putea să facă era să stea acolo, lângă ea, urmărind fiecare picătură de asparagină cu ochii, ghidând-o cu propriile pupile prin răsucirile sistemului, apoi eliberând-o în corpul soției sale, să înoate liber, ca o mamă delfin care își eliberează puiul adolescent pentru totdeauna în ocean.

După ce a folosit această metaforă expresivă despre fiul lui, profesorul a tăcut mult timp. Romana parcă știa într-un fel sau altul, deși a continuat să pună cu grijă nasturii de sidef, perlele și mărgelele de sticlă venețiană în pachetele rupte neglijent, că în acel moment el stătea cu coatele sprijinite pe

masa din bucătărie cufundându-și fruntea în palme. Gâtul îi era zbârcit, încrețit, părul cărunt îi ieșea din urechi. O picătură ca o lacrimă îi atârna din vârful nasului, dar profesorul a reușit să o observe la timp și s-o șteargă. Fiul meu mă dușmănește, a bolborosit profesorul plictisitor, fără să ridice capul și fără să sesizeze că stătea de atâta vreme în această poziție, încât polițiștii avuseseră timp să-și termine ceaiul, să-i ceară iertare Romanei pentru murdăria de pe podea, să mulțumească pentru ceai și să-și ia la revedere. Au decis să nu aștepte ca profesorul să le răspundă la salut. Vă puteți imagina cum e, a mormăit el în întunericul de sub nodul cravatei, să petreci o săptămână întreagă lângă patul de spital al soției tale care seamănă acum mai degrabă cu un greier uscat sau cu o mumie scită din secolul al IV-lea î.H. Fiul meu a găsit zeci de asemenea mumii în timpul săpăturilor sale arheologice, iar acum nu vrea să vină să-și viziteze propria mamă, cât se află încă în spital, și nu în mormânt. Vă dați seama cum e? Să știi că nu o vei putea ajuta, să te întorci într-un apartament gol, măcar să dormi pe un pat normal, iar acolo să găsești totul întors pe dos, un haos la fel de întunecat precum cel pe care-l simți înăuntrul tău. Și un bilet, scris de fiul tău, despre batalionul de voluntari, în

care, spune el, va fi mai util decât în altă parte. Fiul meu se răzbună pe mine și parțial furia lui este justificată, a șoptit profesorul. Manșetele cămășii îi erau descheiate, ceasul de mână scump arăta ora 1, după miezul nopții.

Dar cea mai mare parte a acestei mânii proaste și îngrozitoare, a spus profesorul, dacă, firește, poate fi măsurată și conturată cumva, nu e îndreptată împotriva mea, dar fiul meu nu-i capabil să înțeleagă asta. Un om nu poate suporta furia mai multor generații. Asta e prea mult pentru mine, înțelegeți? E prea mult.

Și-a dat peste cap ochii înroșiți din cauza vaselor de sânge sparte și a văzut-o pe Romana alături de el. Fata stătea în prag, sprijinită de tocul ușii și răsucea în mâini o cârpă. Romana a observat deodată cât de grațioase și armonioase erau ridurile de pe fața profesorului: de parcă un desenator pedant ar fi aplicat cu grijă cu o peniță ascuțită, umezită în cerneală neagră, cele mai subțiri și mai clare linii, raze în apropierea colțului ochilor, două semne de exclamare deasupra podului nasului, accentuate de o linie scurtă, semicercuri îngrijite deasupra fiecărei sprâncene, care în cele din urmă se contopeau între ele, semănând cu suprafața unui lac, abia atins de vânt. Ah, am uitat

complet de dumneavoastră, a oftat bărbatul. Îmi pare rău, sunt foarte obosit. Nu ar fi trebuit să lucrați până acum.

Nu-i nimic, i-a zâmbit Romana încurajator. Nu vă faceți griji. A tăcut, fără a-și lua privirea întrebătoare de pe chipul profesorului. S-a mutat de pe un picior pe altul, și-a aranjat ochelarii, care îi alunecau tot timpul până la mijlocul nasului și s-a gândit cum să-i sugereze proprietarului că ar putea să petreacă noaptea în apartamentul lui, că nu vrea să meargă nicăieri, acum când microbuzele nu mai circulă de mult, iar pentru taxi până la Poroskotnii, chiar mai departe până la Livezile Apropiate, nu are bani și nici nu e nevoie să se întoarcă acasă. Oricum, nimeni nu o așteaptă acolo, în afară de șoareci și molii.

Între timp, profesorul s-a ridicat și a început să caute ceva în sertarul cu medicamente. A răsturnat borcănașele cu pastile, a aruncat o privire în cutiile de carton, a scos prospectele doar pentru a le arunca imediat, mormăind ceva dezgustător pe sub nas. În cele din urmă a luat două pastile albe mici, înghițindu-le cu restul de ceai tare din ceainic. Scuzați-mă, îi spuse Romanei, făcând brusc o plecăciune. Știți, trebuie să mă culc. S-au adunat atât de multe.

Profesorul s-a îndepărtat de ea, luând-o pe coridor, escortat de chipurile foștilor pacienți: o femeie fără piele, ale cărei oase și mușchi ai feței erau complet expuse, un bărbat cu gură de lup, o fată cu buză de iepure, o creatură de gen nedeterminat (foarte curând Romana va afla de la profesor că este femeie), cu buza și cerul gurii despicate, nasul turtit și ochi mongoloizi (Romana va afla că un astfel de defect congenital se numește „agenezie premaxilară"). Profesorul a dispărut în dormitor, dar vocea lui a continuat încă o vreme să răsune înăbușit din spatele pereților, ca foșnetul apei într-un canal. Romana și-a amintit că în această cameră patul se rabatează de pe perete, dezvăluind rafturi cu vechituri: icoane, bani, fragmente de pietre.

A împins ușa, evitând să se uite la fețele curioase și iscoditoare ale pacienților profesorului și, în cele din urmă, și-a găsit o cameră drăguță pentru ea. Camera era asemănătoare unui studio de muzică: căptușită cu plută, plină cu amplificatoare, difuzoare, clape și chitare, cu fire răsucite ca iedera. Pe pereți, Romana a observat peisaje începătoșate destul de frumoase: alei cu frunze căzute, foișoare și umbre lungi, fulgerări de lună pe un lac aproape complet uscat. În rama unui tablou fusese introdusă fotografia

color, lucioasă, a unei femei: Romanei i-a atras atenția gura ei excesiv de largă, ale cărei colțuri erau despărțite de o distanță nefiresc de mare. În rest, femeia dădea impresia că este destul de mică și fragilă. Era înconjurată de copii de școală primară, de care nu se deosebea prea mult în înălțime. Romana a bănuit că era mama lui Bohdan, profesoară de muzică. S-a uitat la fotografie timp de câteva minute, încercând să-și imagineze boala acestei femei, apoi s-a ghemuit pe o canapea îngustă împinsă la perete, după ce a luat de pe ea tamburina, buhaiul și un tulumbaz, și a îmbrățișat rucsacul în care ținea un cap de leu de piatră cu labele împreunate în rugăciune și un jurnal legat în piele. Obiectele pe care le-a șterpelit de la Bohdan și tatăl lui, profesor de chirurgie plastică.

*

Dimineața devreme, Romana a cules nuci de pe pământul înghețat. Abia rezista tentației de a se întoarce la moliciunea caldă a patului nefăcut, la întunericul mucegăit din vizuina ei secretă și acum bâjbâia în întuneric după fructe tari acoperite cu coajă putrezită și încrețită. Firele moarte de iarbă, ucise de ger străluceau cu lumină de neon. Se transformaseră în mănunchiuri tari,

pietrificate, întunericul atingea degetele Romanei, se târa atent pe brațele ei ca un animal agil. Bilele de gheață se loveau ușor una de alta, până au umplut rucsacul.

După aceea, Romana și-a petrecut toată ziua moțăind în umiditatea întunecată a Arhivei. S-a cufundat într-o stare de anabioză, ascunzându-se parcă în faldurile unui pulover de angora, cedând în fața hipnozei modelelor fantomatice aranjate în aerul depozitelor și al coridoarelor, reflectate în oglinzi întunecate și ferestre nespălate. Erau nanopicături suspendate, spori, o suspensie de umiditate veche de mii de ani și vapori subterani care, sub presiunea timpului și a inevitabilelor schimbări climatice, fuseseră storși din piatra străveche a corpului de chilii.

După încheierea zilei de lucru, coborând dealul Andriivskyi, Romana a cotit-o la stânga pe strada Vozdvyjenka. Profesorul a apărut pe neașteptate: într-o haină gri, cu pantofi eleganți care se înmuiaseră catastrofal în noroi. Romana nu l-a recunoscut imediat, deși nu s-a opus când bărbatul i-a luat de pe umeri rucsacul. De îndată ce și-a dat seama că e profesorul, Romana a început să se îngrijoreze: pe fundul rucsacului, sub nuci, se aflau capul de leu și jurnalul. Profesorul a icnit surprins sub greutatea rucsacului de pe

umăr. Am nuci în el, a explicat Romana. Nucile au rodit din belșug anul acesta, v-am adus și dumneavoastră. Nucile sunt asemănătoare creierului uman, a spus profesorul. Știți că nu avem voie să mâncăm mai mult de cinci sferturi de nucă într-o zi? Nu vă cred, a spus Romana. La fel este și cu ouăle, a continuat ea cu încăpățânare. Se spune că o persoană nu ar trebui să mănânce mai mult de un ou de găină pe zi, dar nu-i așa că este o prostie? Ouăle conțin colesterol, a spus serios profesorul. La vârsta mea ar trebui să țin cont de colesterol. Asta-i o prostie, l-a întrerupt din nou Romana (îi făcea plăcere să meargă alături de un bărbat atât de cărunt și atât de chibzuit; se uită la manșetele hainei lui, la mâinile lui, cu care gesticula în lumina ferestrelor și a galeriilor birourilor, la chipul lui trist, obosit, la pielea moale a gâtului, care se vedea sub gulerul cămășii). Sunt sigur că un om poate mânca cinci sau șase ouă în fiecare zi și nu i se va întâmpla nimic. Știați că un ou de găină este egal cu cinci ouă de prepeliță? Nu, profesorul nu știa asta. A căzut într-un fel de melancolie și privea absent în jur.

Știți, începu el cu voce visătoare, această parte a Kievului mă îngrijorează. Este un loc urât. Încerc să-l evit și doar astăzi, nu știu de ce, mi-a venit să trec pe aici. I-a explicat că

fiul său îi luase mașina, dar, până la urmă, chiar el îi dăduse voie să o folosească. Iar vechiul Volvo e din nou la reparat, îi aparține soției mele și am observat de mult această legătură inexplicabilă între ei, de care mi-a fost rușine să vorbesc oamenilor apropiați (mă refer la asistente și infirmiere). Pentru că sună absurd, zise el, și ochii profesorului rătăceau absenți peste obrazul Romanei, că poate exista un fel de atracție, interdependență, între mecanismul de fier și corpul uman. Sentimentul de vinovăție mă sufoca pur și simplu înăuntrul acestei mașini. Deschizi torpedoul, și iată pila ei de unghii, crema de mâini, partiturile rulate într-un tub. În buzunarele scaunelor sunt mostre de parfum, ruj, programe de concerte. Odată am găsit o drâmbă sub un covor de cauciuc. Vocea profesorului a devenit neputincioasă. Dar cel mai rău este mirosul. Mașina asta miroase a soția mea, mirosul pielii ei, lenjeriei, mirosul hainelor ei, părului, oboselii, furiei, resentimentelor. Mă aplec să ridic ceva de pe podea, iar mirosul ei de dimineață îmi învăluie fața (știți, nu deosebit de plăcut). Deschid portbagajul și deodată simt mirosul procedurilor ei de îmbăiere. Într-o zi am visat că mașina vorbea cu vocea ei și apoi mi-am dat seama că soția mea

murise. Nu i-am spus despre acel vis, este teribil de sensibilă la astfel de lucruri.

Cred că e și-un film american despre asta, a încercat cu grijă Romana să-i amintească de prezența ei. Profesorul îi aruncă o privire nemulțumită. Poate. Nu am timp de filme. Cu vreo douăzeci de ani în urmă, am văzut toate filmele lui Fellini, Bergman și Antonioni. Nu despre asta vorbesc. Vreau să spun că aceste dealuri, aceste construcții noi îmi provoacă sentimente neplăcute, anxietate, neliniște, iritare. Aceste clădiri arată ca niște decorațiuni goale, cutii de carton umplute cu bezele. Nici măcar cu bezele sau eclere, asta ar fi fost totuși acceptabil. Observați cât de lipsite de viață sunt, cât de batjocorite par? Când trec pe aici, mă bântuie sentimentul că trăiesc greșit.

Ziua de lucru se terminase deja, iar birourile erau goale. Felinarele strălucitoare luminau străzile înguste pietruite cu plăci netede și îngrijite, aceleași fațade de jucărie, ale căror ferestre oarbe trădau golul deznădăjduit și amenințător care pândea în spatele lor. Ați avut vreodată în copilărie, a întrebat profesorul, momente în care credeați că, atunci când întoarceți privirea, partea de lume care rămâne în urmă dispare complet, se dizolvă în întuneric? Tot ce vezi există precis atâta timp cât îl privești. La mine e la

fel și acum, a răspuns Romana. Atunci veți putea să mă înțelegeți. Acest loc cu siguranță trădează această ordine a lucrurilor.

Se uita furios în jur, aruncând priviri disprețuitoare către firmele cafenelelor, către magazinele cu produse ecologice, către figurinele negre din fier forjat care împodobeau gratiile de la geamurile uneia dintre galerii. În afară de ei, nu era niciun suflet viu în jur. De la un moment dat, nu s-au întâlnit cu nimeni altcineva. Vocea profesorului se lovea de pereții din gips-carton și reverbera înapoi, adusă de vântul pătrunzător ce ieșea pe porți și din gurile împuțite de canalizare, care se căscau brusc și emanau miros de putregai. Era suflarea unui loc care nu putea fi mascat prin nicio dezinfecție, nici prin instalarea de noi ramificații: sucurile din pântecul pământului curgeau neîncetat, drojdia de o mie de ani fermenta, compostul din rămășițele digerate în burta dealurilor fierbea la foc mic.

Profesorul a atins ușor umărul Romanei. Urmați-mă, spuse el și o conduse prin curțile în care pașii lor răsunau asurzitor. Au urcat peste un munte de cărămizi și sticlă spartă, profesorul și-a prins piciorul într-o bucată de plasă de sârmă, ca o pasăre prinsă în capcană, iar Romana, aplecându-se în mirosul de amoniac, l-a ajutat să se elibereze. În cele din

urmă, s-au oprit în fața zidului unei case distruse. Acest perete era tot ce mai rămăsese din structură: cutia toracică a unei creaturi fosilizate cu fragmente de piele degradată. De sub straturile de var se vedeau textura straturilor interne, scânduri încrucișate, ceva tencuit. Pe marginea zimțată, unde era rama ferestrei sparte, se vedeau straturi din epoci trecute: fragmente de tapet, urme de izolație, pete de var din ce în ce mai vechi. Romana simțea mirosul de oase vechi, de sulf și de sicriu putred. Poți studia timpul după aceste lucruri, ca după inelele unui copac, a spus profesorul, atingând cu degetele șuvițele de paie care ieșeau din argila învechită înfiptă în resturile fundației. Acestea sunt cuvintele fiului meu, a adăugat. El mi-a arătat ruina asta.

Au părăsit curtea mult mai greu decât au intrat în ea. Picioarele li se adânceau în tot felul de dărâmături, și-au sucit glezna de câteva ori. Un animal negru a sărit brusc de sub picioarele profesorului și a alergat în jurul musafirilor nepoftiți, scoțând sunete neplăcute. Profesorul s-a dezechilibrat și s-a rezemat de umărul Romanei. Îmi pare rău, spuse el, dregându-și glasul amorțit. Nu mi-am dat seama din prima că e un șobolan.

Imaginați-vă cum arăta acest loc acum cincizeci de ani, continuă profesorul. Îmi

amintesc de el în anii '80, era complet diferit. Aici erau locuințe vechi cu unul sau două etaje. Aceste case nu aveau linii drepte, toate colțurile lor erau ascuțite sau obtuze. Dacă te opreai și te uitai suficient de atent la pereții lor de lemn pătați de funingine, la obloanele curbate, le puteai observa mișcarea neîncetată. Aceste case s-au mutat, s-au târât. S-au târât împreună în mijlocul străzilor, s-au scurs de pe dealuri la vale. Puteai să adormi la începutul străzii Dehtiarna și să te trezești în mijlocul străzii Kojumiațka, înconjurat de noi vecini, fără să te recunoști. Tavanele au căzut pe capetele locuitorilor, podelele le-au alunecat de sub picioare. Și apoi, când locuitorii au fost evacuați, de jur împrejur era pustiu. Casele goale își trânteau ușile. Apa subterană intra în camere. Și au fost și incendii: casele au luat foc una câte una, au ars străzi întregi. După incendii, aici totul a devenit alb-negru, te plimbai printre desene făcute cu cărbune.

Știți, a spus Romana, în copilărie, eram sigură că în trecut, înainte să mă nasc, lumea era în alb și negru. Pe urmă, în timp, a prins culoare.

Profesorul se uită sceptic în jur: Acestea sunt culori? Sunt doar niște decorațiuni dintr-un vis teribil, a continuat el. Dacă vorbim despre copilăria mea, eu atunci am

avut vise în care trebuia să rătăcesc pe străzile cunoscute la nesfârșit, de fapt, pentru o eternitate. Pe una dintre aceste străzi se afla casa în care m-am născut și am locuit cu mama, bunica și surorile mamei (eram înconjurat de femei). Am crescut cu aceste străzi încorporate în cortexul meu cerebral. Dar în acele vise străzile mele natale se înstrăinau de mine. Îmi erau familiare, dar simțeam o pierdere ireversibilă. Nu puteam găsi casa noastră. Și dacă o găseam, dacă urcam scările până la ușă, dacă o deschideam, atunci găseam acolo oameni străini care nu mă cunoșteau. În alte variante ale visului, mama sau una dintre surorile ei veneau în întâmpinarea mea. Aveau o înfățișare stranie, păreau desfigurate: aceste femei surde, rele și morocănoase nu mă recunoșteau și mă alungau. Am avut și eu astfel de vise, a spus Romana, dar se pare că profesorul nu a auzit-o, era cufundat prea adânc în propriile amintiri. Romana a privit cum reflexia lui neclară plutește în ferestrele de la primul etaj.

Priviți, ce fel de turle sunt astea? ridică cu disperare amândouă palmele spre cer. Romana se uită la turlă, la turnulețele cu decor complicat ce se înălțau pe fundalul cerului negru, acoperit de nori ca niște hematoame. Astfel de turle nu au fost niciodată construite în acest oraș. Proiectul

acestei clădiri a fost copiat dintr-un oraș din Țările de Jos. Această casă de pe colț se reflectă exact în cartierul următor. Este ca și cum ai trece de la o oglindă la alta, fără să fii sigur dacă vei nimeri vreodată într-o dimensiune normală.

De ce vă sperie atât de mult asta? întrebă Romana. Profesorul s-a cocoșat, și-a răsucit gulerul hainei, încercând să se apere de vânt. V-am spus, aceste case îmi amintesc de un vis groaznic. Parcă m-aș afla în două locuri în același timp, locuri în care nu am fost niciodată, dar care poartă amprenta vinovăției mele și a rudelor mele. Timpuri diferite și locuri diferite sunt stratificate unele peste celelalte, ca straturile suprapuse ale acelui zid ruinat pe care tocmai l-am văzut. Străzile și dealurile orașului meu natal din Galiția se intersectează brusc cu străzile și dealurile Kievului, sunt ca niște hărți tridimensionale suprapuse una peste alta, imagini din satelit ale unor bucăți de pământ. Timpul se derulează înapoi, departe, foarte departe, când existența mea fizică nu era încă prezisă decisiv, nici măcar bănuită și, în ciuda acestui fapt, nu mă părăsește sentimentul, pe care nu pot să-l analizez rațional, că memoria mea, care ar trebui să fie o funcție a creierului meu fizic, ajunge până acolo. Profesorul a tăcut, apoi a

continuat ezitând: Sau, mai bine spus, ea, amintirea mea provine de acolo, se naște undeva acolo, prinzând rădăcini, și abia mai târziu, peste secole și decenii, crește într-un corp fizic. Se dovedește că vin dintr-o amintire, nu dintr-un ovul fecundat, a spus profesorul surprins. Cum pot să-mi amintesc niște case cu tavane joase, cu camere mici, în care trebuie să-ți pleci capul? De ce sunt atât de clare, în fața ochilor mei, scene ale sacrificării rituale a animalelor, cum un om șchiop cu ochi negri pătrunzători, șoptind cuvinte liniștitoare la urechea vacii, cu o mișcare pricepută introduce o lamă pătrată în gâtul ei întins? De ce să văd aceste detalii, jupuirea corpurilor musculare ale animalelor, să aud zbuciumul țesuturilor care nu vor să se despartă de tendoane, oase, carne? Bălți de sânge putred sub picioare, în care calcă copii murdari cu tălpile goale. Butoaie cu heringi și varză murată. Mirosul subtil de lut și cel al mâinilor care îl frământă ca pe un aluat, luând încet forma unui corp. Un pahar de bronz, sculptat cu modele fine, umplut cu vin, peste care se face un ritual în fiecare sâmbătă. Bărbile sacagiilor, lumânări într-un sfeșnic cu șapte brațe, felii de pâine subțiri, crocante. Aud limbi pe care nu le cunosc, și totuși pot distinge pe care dintre ele oamenii o folosesc pentru a se ruga, a citi predici

nesfârșite, a se certa și pe care o folosesc pentru a blestema, a plânge și a dispera, pentru a scânci fără speranță de mântuire.

Romana și-a dat seama că drumul către casa profesorului era de trei sau patru ori mai lung. Mergea în spatele lui prin ceața de seară care curgea cu încredere în noapte, prin mirosurile din coșurile de gunoi din spatele Pieței Jytnaia. Nu știu dacă voi avea timp să fac azi curat, a spus Romana. Nu-i nimic, a răspuns profesorul, azi nu-i nevoie să faceți curățenie.

În mod surprinzător, în toată varietatea de aparate de bucătărie din apartament, nu au găsit niciun spărgător de nuci.

*

Într-o zi, profesorul i-a spus, în cele din urmă, că vine prea des. Căzuseră de acord ca Romana să facă curățenie o dată pe săptămână, totuși el avea onoarea să o vadă de trei sau chiar de patru ori pe săptămână. Desigur, asta nu mă deranjează nicicum, chiar îmi pare bine să găsesc pe cineva în apartamentul gol când mă întorc de la soția mea, de fiecare dată gândindu-mă că îmi iau rămas-bun de la ea pentru ultima oară, a spus el, punând servieta din piele pe podea, apoi, cu mișcări circulare, și-a desfășurat fularul.

Asta s-a întâmplat în seara când profesorul a surprins-o pe Romana uitându-se la fotografiile și fișele medicale ale pacienților săi. Ea pierduse noțiunea timpului, se întinsese pe covorul din biroului profesorului, răsturnând din sertare conținutul unor dosare groase de carton. Camera se cufunda încet într-o înserare pufoasă ce se lăsa peste podeaua încăperii ca niște muguri de bumbac. Și precum ei, dincolo de fereastră, se așeza zăpada. Fulgi mari de nea, lipindu-se între ei în arhipelaguri întregi, întinse, pluteau lenevos prin aer, creând iluzia unui curent neîntrerupt, lent. Romana stătea întinsă pe burtă, sprijinită în coate, răsfoind foile de fișe medicale, citindu-le precum Emma Bovary citea romanele de dragoste. Metamorfozele fețelor și trupurilor din imagini erau grandioase: la început, pe pielea pacienților apăreau urme punctate, semne secrete care semănau cu marcajele de pe hărțile geografice — drumuri, lacuri, depresiuni și dealuri deasupra nivelului mării. Totul semăna cu hărțile strategice ale operațiunilor de luptă: desemnări convenționale ale locurilor în care luptătorii urmau să asedieze defecte congenitale, urmele unor dezastre, cauze ale vieților nereușite, rădăcina disprețului de sine. Etapa următoare îți

îngheța sângele în vene: umflați și tăiați, peticiți, desfigurați cu cicatrici și hematoame după operații, pacienții priveau în obiectiv cu ochi jalnici, plini de durere. Cu fiecare fotografie, fețele lor se schimbau din ce în ce mai mult: dispărea tot ce era în plus, umflăturile excesive reveneau la normal și apăreau elementele necesare. Eroii se transformau, iar Roma, înșiruind în linie dreaptă succesiunea de imagini, încerca să urmărească dacă aceste schimbări erau calități noi care apăreau împreună cu o nouă înfățișare sau erau trăsături pe care le aveau pacienții încă de la început, doar că fuseseră ascunse de ochii celorlalți din pricina unor defecte fizice. Romana privea fotografiile, întrebându-se dacă aceste chipuri noi ar putea fi considerate chipurile reale ale acestor oameni. Sau erau doar o mască mai puțin înfricoșătoare, mai acceptabilă, în spatele căreia putea exista un nivel mai puțin intens de durere interioară?

Așa cum era, în pardesiu, profesorul s-a aplecat deasupra capului ei și a început să-și împăturească în tăcere hârtiile în mape. Romana l-a ajutat cu oarecare încetineală. Din cine știe ce motiv, nu i-a venit în minte nicio scuză convingătoare. Cu o bufnitură puternică, a închis ultimul sertar și, fără să se

uite la Romana, și-a pus papuci de casă și a pornit spre balcon.

Roma a încercat să-i distingă silueta vagă prin fereastră. Doctorul fuma. Fumul, norișor după norișor, se amesteca cu zăpada din ce în ce mai groasă care cădea palidă în întunericul nopții. În cele din urmă, Romana n-a mai răbdat: s-a înfășurat în jacheta de puf, în fața ușii de la balcon și-a pus cizmele și a pășit afară.

Profesorul s-a pus imediat pe vorbit, de parcă ar fi așteptat să apară. Știați că această casă este situată între două închisori? Nu închisori reale, ci simbolice: o mănăstire de o parte și o unitate militară de cealaltă. Prima închisoare este pentru femei, a doua pentru bărbați, a spus profesorul cu respect, mijind un ochi. Prima este voluntară și veșnică, a doua este de obicei forțată și temporară.

Teritoriul mănăstirii era din loc în loc iluminat de felinare. O materie granuloasă de lumină murdară se cuibărea în întuneric, dezvăluind insule izolate ale lumii monahale, dar într-un fel care mai degrabă ascundea decât arăta ceva. Lumina se învârtea pe alocuri în mijlocul întunericului, ca un roi de insecte deasupra unui mal noroios. Clopotnița Sfintei Porți își înfigea crucea în norul cenușiu și mohorât. Pe fundalul ei alb se vedea deschisă gaura unei ferestre. În

apropierea ei, tăia întunericul Catedrala Înălțării Domnului, în forma unui paralelipiped, asemănător unui cub de gheață. În alt loc rânjeau prostește coloanele și porticurile rotunjite ale casei starețului, în vreme ce micuța biserică Sf. Mykola din Tihvin, care merita cu adevărat contemplată, era imposibil de văzut din cauza clădirilor și a copacilor, putea fi doar desenată, în imaginație, în stilul ei baroc.

Acest tablou nocturn în mijlocul întunericului, vântului și zăpezii părea o imagine neclară proiectată pe un perete, un fel de desen pe jumătate adormit, în care siluetele se destrămau. Prin petele de lumină și hăurile întunecate trecea o umbră mică: uneori parcă plutea de-a lungul chiliilor mănăstirii, cu o viteză incredibilă pentru o ființă umană, apoi dispărea brusc într-una dintre găurile negre dintre pereții văruiți ai anexelor, contopindu-se cu bordurile și trunchiurile copacilor. În schimb, pașii îi răsunau mult prea tare, undeva foarte aproape, parcă ar fi fost amplificați de tunelurile invizibile cu pereți netezi care acumulau sunetul și îl multiplicau. Oare călugărițele merg noaptea pe tocuri? a vrut să întrebe Romana. I se păru pentru moment că vântul poartă un oftat de femeie sau chiar un mârâit înăbușit, că respirația amară și

fierbinte mirosind a măruntaiele unui străin îi atinse obrazul.

Profesorul tresări și-și aprinse o altă țigară. Romana îi auzi vocea dogită, zbătându-se prin coardele vocale, împiedicându-se de ligamente, risipindu-se aproape imediat în fumul de țigară și fulgii de nea. Profesorul spunea ceva despre propria lui mamă, care urma să devină călugăriță chiar înainte de a se naște el. Imediat după încheierea războiului, ea a pornit pe jos din orașul ei natal spre Iazloveț, aflat în apropiere, și a implorat-o pe stareță să-i dea permisiunea de a locui într-una dintre chilii. Stareța, observând încheieturile ei sângerânde, nu a vrut să o primească, iar mama profesorului a urmat-o câteva săptămâni, pas cu pas, pătrunzând în castel în feluri de neînchipuit, șerpuind printre trunchiurile livezii medievale de meri, care era îngrijită de comandantul cetății Hrjanovskyi.

Fata încerca să câștige încrederea călugărițelor osoase de diferite vârste și origini (printre ele erau chiar și câteva femei salvate de la moarte, evreice botezate). Toate, pe parcursul anilor de război, au început să semene mai mult cu câinii decât cu oamenii. Ulianei i s-a părut că cere să fie primită într-o haită de câini. Părea că numai printre ele, printre acele fiare răpănoase cu privire

flămândă, febrilă, cu spume picurând din colții galbeni, cu gurile rău mirositoare, putea găsi măcar o oarecare corespondență cu neliniștea care îi golise sufletul.

Stareța amenința cu toiagul în direcția ei. Pe bărbie îi crescuseră țepi cărunți ca de arici. Ochii-i ardeau cu un foc uscat, nesănătos.

În cele din urmă, a fost de acord să o asculte pe Uliana. Au vorbit în capela Fericiților. Uliana mormăia ceva pe sub nas, cu capul plecat, cu privirea pironită în gresia de culoare roz-cenușiu, în formă de romb. Vocea i s-a împărțit în mai multe voci diferite, lovindu-se de bolta în semicerc a capelei: unele fraze se repetau de mai multe ori, altele răsunau în fragmente, uneori rămânând în urmă, alteori luând-o în față, înainte de a fi rostite. Asta o speria pe Uliana. Îi venea greu să vorbească și a tăcut, căzând într-o prosternare desăvârșită, uitând pentru câteva clipe cine era și ce făcea aici. Și chiar și atunci își auzea propria voce curgând de la ferestrele înalte ale capelei. Lacrimile și secrețiile din nas îi udau pieptul și făceau ca haina să i se lipească rece de piele, într-un mod neplăcut. Stareța o scutura de umăr: Spune mai mult, păcătoaso, spune mai mult. Cum de te rabdă pământul? Cum de nu te-ai scufundat pe fundul canionului rătăcind spre noi, cum de nu te-a înghițit Vilhoveț[22]?

Da, a spus profesorul, povestea mamei a convins-o pe stareță. Indivizii dezvoltați spiritual au o slăbiciune specială pentru ceea ce ei consideră a fi păcatele odioase ale muritorilor. Cu cât păcatele sunt mai groaznice, cu atât atracția păcătoșilor este mai irezistibilă.

Baba a prins-o de încheietura mâinii și a tras-o spre statuia de marmură, albă ca zăpada, a Fecioarei Maria Iazlovețka. Pe urmă a lovit-o cu toată puterea, cu toiagul peste spate, făcând-o să cadă în genunchi în fața statuii. Chipul curat al Mariei era trist și plecat în smerenie, ochii ei erau închiși. Avea brațele încrucișate pe piept, ținând cu palmele pânza ce-i acoperea trupul. Roagă-te, a șuierat bătrâna stareță la urechea Ulianei. Roagă-te cum se cuvine!

Ridicând din când în când capul din răceala de piatră a podelei, prin vălul lacrimilor, mama a văzut degetele frumoase, de marmură ale Maicii Domnului ieșind de sub pelerină. Din cauza oboselii, i s-a părut că și le mișcă, atingând jucăuș fructele rotunde împrăștiate lângă poalele ei. Pe partea dreaptă se ondula coada subțire a unei reptile, al cărei corp era ascuns în spatele statuii. Oare știa Maica Domnului despre pericolul care o pândește în apropiere? Sau oare a adăpostit voluntar șarpele de lângă ea?

Stareța fără dinți oare știa ceva despre asta? Mama nu a aflat răspunsul la aceste întrebări, nici când îmi spunea această poveste mie, fiului ei de cinci ani, în loc de o poveste de culcare, i-a zâmbit profesorul Romanei, privind-o cu frică.

Mai târziu, stareța a dus-o pe Uliana la castel, care fusese transformat în mănăstirea Surorilor Neprihănite. Toate chiliile erau deja ocupate. De aceea a condus-o într-unul dintre alcovuri, rămas neatins după ce castelul fusese transformat în adăpost pentru călugărițe. Acest alcov servea drept dormitor pentru stareță. Mama putea dormi pe jos, lângă patul bătrânei. Avea baldachin? întrebă Romana. Nu știu, mama nu mi-a spus nimic despre baldachin.

În schimb, mi-a povestit multe despre cum scurta ei ședere la mănăstire a fost probabil cea mai corectă perioadă din viața ei (nu a spus „cea mai fericită" sau „cea mai bună", a spus „cea mai corectă"). După sfârșitul lumii, existența ei a devenit o greșeală teribilă, o neînțelegere. Repeta ideea asta iar și iar, i-a explicat profesorul Romanei. Aceste lucruri le-am reținut cel mai bine din primii ani ai vieții mele: mama mea nu ar fi trebuit să existe înainte de nașterea mea și, prin urmare, nașterea mea nu ar fi trebuit să se întâmple și, prin urmare, a fost o greșeală, o

eroare, o denaturare, o neînțelegere, la fel ca mine, la fel ca viața pe care am dus-o cu mama, cu bunica, cu surorile mamei mele și, apoi, viața mea cu soția și fiul meu, viața mea cu alte femei, viața mea cu Zoia, toată viața mea până în acest moment.

Deci ce v-a spus despre acea mănăstire? întrebă Romana, încercând să ignore frigul care-i înghețase complet mâinile, îi amorțise mușchii feței și-i înțepenise gura.

Înainte de a răspunde, profesorul și-a aprins încă o țigară. A treia, a patra sau a cincea. Romana le pierduse numărul. Acest lucru i-a provocat o oarecare neliniște: părea să piardă controlul asupra situației. Pentru a-l restabili, s-a ridicat brusc de pe scaunul de lemn, a atins ușor spatele profesorului cocoșat, în semn că se va întoarce într-o clipă, și a intrat în apartamentul cald. Au moleșit-o instantaneu căldura și confortul sigur al camerei. A pus ibricul pe foc, a făcut ceai, a găsit două blănuri grele într-unul din dulapuri — una roșie, alta neagră — și a scos totul pe balcon, pe rând. L-a acoperit cu blana roșie pe bărbatul în vârstă cocoșat și zbârcit, care părea că se micșorează în fața ochilor ei, că se dizolvă în întunericul nopții. Datorită greutății care a căzut peste el, mirosului de mucegai din dulap sau căldurii care l-a învăluit, profesorul și-a revenit. A

privit surprins cănile de ceai, care abureau în mâinile Romei, în mănuși împletite. I-a zâmbit cu recunoștință, uitându-se la blana neagră pe care și-o aruncase peste jacheta de puf. Aceasta este blana preferată a soției mele, a spus profesorul. E din vulpe neagră.

Deci ce era acolo? a repetat Romana întrebarea, opărindu-și limba cu apă clocotită. Ce pățise la încheieturi?

Încheieturile ei erau acoperite cu cicatrici adânci, proaspete, urâte și expresive. Mama a venit la mănăstire la câteva luni după ce a încercat să se sinucidă. Dar puroiul și sângele continuau să-i curgă din răni, parcă nu voiau să se vindece. Imediat după încercarea ei eșuată, un sanitar sovietic, care nu reușise să se întoarcă împreună cu restul armatei înainte ca germanii să intre din nou în oraș, i-a cusut grosolan tăieturile, iar rănile s-au infectat. Dar mama nu a murit nici din cauza pierderii de sânge, nici din cauza șocului dureros, nici din cauza infecției, nici din cauza febrei. După toate aparențele, cu cât își dorea mai mult să moară, cu atât moartea se îndepărta de ea.

Mie îmi era frică de cicatricile ei. Și le ascundea mereu, le înfășura în bandaje, le acoperea cu manșetele mânecilor. Îmi era rușine și scârbă să ating pielea de pe mâinile mamei. La urma urmei, rar ne-am atins unul

pe altul. Ea nu m-a îmbrățișat niciodată. Nici eu nu am vrut să o îmbrățișez vreodată.

De ce a vrut să se sinucidă? a întrebat Romana.

Profesorul a tăcut un timp.

Romana aștepta nerăbdătoare, fără să-și ia ochii de la el. Blana roșie a gulerului se împrăștia în jurul feței sale ofilite într-o aură luminoasă.

Nu a suportat războiul, a spus în cele din urmă profesorul. S-au întâmplat atunci lucruri pe care nimeni nu le-a putut suporta. Pe care nimeni nu le-ar suporta nici acum.

A tăcut din nou. Era evident că nu mai voia să vorbească. Profesorului îi era bine învelit în blană. După ce a băut ceaiul, a adormit. Vântul nopții legăna ramurile înghețate ale copacilor. Unul dintre felinarele de pe teritoriul Mănăstirii Florivska s-a stins, iar chiliile s-au cufundat în beznă.

A făcut ceva rău? a repetat Romana. Mama dumneavoastră a făcut ceva rău?

*

Viața la mănăstire i se părea corectă pentru că cel mai probabil era o pedeapsă. Stareța o bătea cu toiagul. În cele câteva ore din noapte rezervate somnului, înainte de prima slujbă, frigul podelei de piatră îi intra în oase, curentul îi umfla creierul în cap. Nu putea

dormi acolo, și asta era în folosul ei, spunea mama. Pentru că, dacă adormea, retrăia în vis *acele întâmplări,* iar și iar. Întâmplări după care existența ei încetase să mai fie posibilă. În acele vise, ea nu știa că e doar un vis. Totul se repeta iar și iar, la infinit, fără nicio variațiune. Groaza nu s-a diminuat. Depășea din nou măsura.

Stareța era sigură că mama e posedată de diavol, mormăi neclar profesorul. Romana s-a apropiat de el cu tot corpul, de teamă să nu rateze ceva. Și, în același timp, nu îndrăznea să pună întrebări, dându-și seama că profesorul putea să tacă în orice moment. Era la un pas de a nu mai afla nimic.

Stareța o bătea pe Uliana cu toiagul pentru a alunga spiritul necurat din ea, a explicat profesorul. O forța să deschidă gura, se așeza pe pieptul ei și se uita în gâtul ei timp îndelungat. Uneori șoptea rugăciuni în gura ei, o certa sau îi mărturisea ceva: se plângea de vremuri grele, de păcătoșii de evrei care au plecat, de nemții care au pierdut războiul, de ateii sovietici care nu știu ce fac, de îngerul care nu strânge sulul cerului. Celelalte călugărițe se temeau de Uliana și o evitau. Scuipau după ea, băteau în lemn, își pipăiau neliniștite mătăniile, își făceau cruce și stropeau colțurile chiliilor cu sare sfântă, uneori aruncau, pe ascuns, puțină cenușă sau

bicarbonat de potasiu în farfuria cu supă a Ulianei, șoptind între ele că ea le-a adus tuturor nenorociri mai grave decât cele prin care trecuseră deja: surorii Centula i-au căzut toți dinții, surorii Edeldreda i-a căzut părul, sora Hortuliana și-a pierdut limbajul omenesc și nu putea decât să ragă ca un elan, sora Kasylda sângera constant, sora Modesta chicotea tot timpul, sora Voborada devenea uneori complet oarbă, apoi începea să vadă ceea ce alții nu vedeau și așa mai departe. Câte călugărițe erau în mănăstire, tot atâtea feluri de defecte și chinuri diferite.

Dar Uliana era considerată cea mai rea dintre toate și trebuia pedepsită cel mai dur. Nu avea voie să stea la masă cu restul călugărițelor, iar în timpul slujbei trebuia să-și acopere capul cu o cârpă neagră și să se ghemuiască într-un colț, întorcându-se cu spatele la catapeteasmă.

Uneori starețа îi interzicea Ulianei să se culce noaptea. Alteori, dimpotrivă, îi interzicea să se ridice de pe podeaua de piatră câteva zile la rând. O închidea în beci, susținând că zgomotele, scârțâiturile și țipetele care se auzeau le făceau lucifugii plini de solzi și heliofobii ticăloși.

Ziua în care starețа a bătut-o pe Uliana cu toiagul pentru ultima dată a fost și ziua când s-au împlinit cele mai rele premoniții ale ei.

La mănăstire și-au făcut apariția reprezentanți ai noului guvern, eliberatorii și învingătorii. Au ajuns cu mai multe mașini negre strălucitoare de la Ciortkiv sau Ternopil, după ce au ieșit de pe șosea de mai multe ori, au rătăcit pe drumuri ocolite, stricate, întortocheate și prin locuri în care nu exista niciun drum. Li se părea că se loviseră în repetate rânduri de un zid elastic, invizibil care îi împingea înapoi, forțându-i să se învârtească în cerc, în jurul mănăstirii. În cele din urmă, în apropiere de Iazliveț[23], una dintre mașini aproape că s-a răsturnat de pe serpentină.

Probabil de aceea bărbații, în paltoane și pălării, care au intrat tăcuți în trapeză și s-au aliniat în fața surorilor înspăimântate, păreau amenințători și posomorâți. Se uitau la călugărițele care s-au ghemuit speriate, transformându-se într-o masă tremurândă și gelatinoasă, înfășurându-și brațele una în jurul celeilalte, apucându-se de rasele albastre, aproape smulgându-și voalurile albe de pe cap, strângându-și trupurile împreună și scâncind în liniște. Una dintre surori s-a întors către chipul Sfintei Marcelina, ctitora mănăstirii, implorând-o să le ajute.

Doar unul dintre nou-veniți s-a purtat prietenos. Era un bărbat înalt și plăcut, de vârstă mijlocie, cu chipiu pe cap, într-o

uniformă rigidă, cu bretele și pantaloni de culoare albastru-închis. Ochii lui albaștri emanau blândețe și căldură. Cu pași ușori, bărbatul s-a apropiat de stareță, i-a făcut o plecăciune și luând-o ușor de cot a cerut să vorbească cu ea între patru ochi. Stareța a încercat să se elibereze, a țipat, și-a fluturat toiagul prin aer, dar bărbatul, continuând să zâmbească încurajator și fără să slăbească cotul bătrânei din strânsoare, a liniștit-o destul de repede. Se pare că a apăsat într-un punct mâna stareței, și această apăsare a avut un efect special asupra terminațiilor ei nervoase, astfel că l-a urmat ascultătoare până la ieșirea din trapeză. În liniștea adâncă, se auzeau doar sforăitul și șuieratul nasului ei cu sinusurile blocate și bocăniturile toiagului pe piatra podelei.

Bărbații sosiți și surorile au rămas în trapeză pe toată durata conversației. Se priveau unii pe alții cu un amestec de surpriză, interes, ironie, frică, dezgust și alte sentimente tulburi greu de definit. Nările zvâcneau, încercând să distingă nuanțele mirosurilor necunoscute. Surorilor li s-a făcut pielea de găină, le-au transpirat palmele, subțiorii, scobitura dintre sâni și tălpile și simțeau dureri în stomac. Sora Centula, dezvăluindu-și gingiile lipsite de apărare, i-a zâmbit timid tânărului cu părul

blond, care bătea distrat cu degetele în portalul sculptat de la intrare. Sora Modesta a lovit-o imediat cu rozariul și, dându-și seama de propriul păcat, a căzut, cu o bufnitură, inconștientă pe podea.

Emoțiile umpleau tăcerea adâncă a trapezei și cine știe cum s-ar fi încheiat totul, dacă nu ar fi apărut în sfârșit sora Eufemia, micuță de statură și pe spatele căreia, ca la o cămilă bactriană, se ridicau două cocoașe cu vârfuri ascuțite. Sora Eufemia, mergând cu spatele prin toată camera, ca un rac, s-a apropiat de Uliana și a mormăit ceva pe sub nas, ascunzându-și ochii, cum că ea, Uliana, a primit ordin să vină la discuție.

Conversația a avut loc în alcov. Stareța stătea așezată pe patul ei, cu spatele drept sprijinit de perete, o poziție nefirească pentru ea. Dacă nu ar fi plesnit din când în când firav din buze, Uliana ar fi crezut că și-a dat sufletul lui Dumnezeu. Rasa îi era ridicată în mod necorespunzător până la genunchii umflați, peste care zăcea nemișcat toiagul. Mama și-a dat seama mai târziu, i-a explicat profesorul Romanei, că stareța era încremenită de mirare, în stare de șoc, aflând de la acel bărbat despre soarta inevitabilă a mănăstirii sale, a ei însăși, a tuturor călugărițelor, a religiei romano-catolice din

aceste meleaguri și a însuși Domnului Dumnezeu.

Bărbatul galant stătea lângă fereastră, cu mâinile la spate și admira priveliștea: cotul râului Vilhoveț, pădurile dese din jur, merii bătrâni de sub ferestrele castelului, pământul roșu ca de sânge care își curba spinarea ici și colo de-a lungul canionului, contrastând cu verdele din jur și cu albastrul cerului. Aici, pământul are o culoare roșie neobișnuită, i-a zâmbit bărbatul Ulianei în loc de salut. Fata a dat din cap, așteptând cu grijă continuarea. Bărbatul s-a apropiat de ea și i-a întins mâna: Căpitan al securității de stat al NKVD, Krasovskyi. În ochii lui se deslușea o timiditate emoționantă.

Îi ținea palma în a lui, acoperind-o cu cealaltă și, fără să-i dea drumul, a privit-o direct în ochi. Uliana simțea, sub degetele ei, negii tari de pe mâinile lui. Krasovskyi a început spunând că surorilor ei mai mici și mamei ei le este teribil de dor de ea, că locul ei este lângă ele, în casa ei, în orașul ei natal. Că doar acolo poate trăi liniștită și cu demnitate, aducând beneficii cu mâinile ei talentate ca asistentă medicală. I-a spus că el îi înțelege bine deznădejdea, înțelege toate cele prin care a trebuit să treacă, înțelege motivele evadării ei. Dar adevărul este că, ascunzându-se printre superstiții, în fundul

unor idei preistorice, supunându-se prostiei umane, primitivismului și limitărilor, nu va realiza nimic, doar va suferi din ce în ce mai mult. Cu atât mai mult că, de acum înainte, după victoria triumfătoare și definitivă a forțelor binelui asupra răului, cultele religioase au fost declarate în afara legii. Începuse o eradicare temeinică și pe scară largă a acestora, ceea ce însemna că fiecare persoană inteligentă, receptivă și orientată către viitor ar trebui să o ia la sănătoasa, să meargă într-un loc mai favorabil și mai sigur. La urma urmei, el știe bine, el vede clar, cât de inteligentă, excepțional de receptivă și orientată către viitor e ea. Și de aceea el, căpitanul securității de stat al NKVD Krasovskyi, este gata să o ajute personal, să o sprijine în diverse sfere ale vieții, să-i întindă o mână tovărășească sinceră. Iată, de exemplu, el are deja vești grozave pentru ea: medicii și alți angajați ai spitalului lor raional o așteaptă ca pe o asistentă pricepută. Ea a fost deja angajată oficial acolo. Nu-i rămâne decât să urce pur și simplu în mașină cu el și să se întoarcă acasă la rudele ei, care au trecut și așa prin prea multă durere, pentru ce să mai piardă un alt suflet drag, o fiică și o soră. Iar mai târziu, după ce își va fi revenit puțin, va putea merge la muncă și își va putea împlini datoriile, să slujească poporului și

adevăratei Patrii. Iar Uliana ar mai trebui să știe, i-a făcut căpitanul conspirativ cu ochiul, că halatul ei alb nou-nouț atârnă deja în dulap și o așteaptă. O așteaptă și boneta de asistentă și cutiile cu instrumente, termometrele, perfuziile și seringile.

Căpitanul a pus amândouă palmele pe umerii Ulianei și, apropiindu-și fața de a ei, a privit-o direct în ochi.

Voi fi sincer cu dumneavoastră, Uliana, a continuat el cu voce joasă și caldă. Voi vorbi deschis și direct. Nu-mi sunteți indiferentă. Îmi sunteți ca o rudă foarte apropiată. Nu vă fie teamă, dar așa este. Nu pot să vă dezvălui tot adevărul, voi spune doar că suntem legați de dumneavoastră datorită unor rude și oameni apropiați, că noi, fără să vrem, ne-am influențat reciproc viața. Și pentru această influență, soția mea și cu mine vă vom fi recunoscători pentru tot restul zilelor noastre. În plus, altcineva, apropiat atât mie, cât și dumneavoastră, mi-a cerut asta. Cineva căruia îi datorez mai mult decât viața, oricât de pompos ar suna asta. Și de aceea vreau și sunt obligat să am grijă de dumneavoastră, tovarășă Frasuliak. Trebuie să am grijă nu numai de munca dumneavoastră, ci și de viața dumneavoastră intimă, a spus solemn căpitanul.

Uliana părea să-l asculte, dar parcă nu-l auzea defel. Cu o claritate extraordinară vedea, la câțiva centimetri de fața ei, pielea unui bărbat necunoscut, din porii căruia ieșeau fire de păr. Vedea cum i se deschide și i se închide gura, cum mușchii feței se strâng sub piele, parcă lipsiți de fascii și atașați nu de oase, ci unul de celălalt. Ea chiar era asistentă și știa astfel de lucruri din manualele poloneze de fiziologie. Uliana a observat cum mușchii aflați în jurul orificiilor ba se micșorau, ba se umflau, în funcție de expresiile faciale ale străinului. Urechile i se mișcau. Sprâncenele le avea ridicate. Valurile respirației lui atingeau nasul, gura și obrajii Ulianei cu impulsuri ritmice.

Nu-i păsa despre ce vorbea. Și-a amintit de un vis cu o junincă mică care se uita la ea cu ochii larg deschiși și înlăcrimați, plină de disperare și frică, plină de dorința de a fi chemată. Juninca a deschis gura și a scos niște sunete: gemete, scâncete, niște plescăituri scurte de consoane labiale. Uliana a înțeles că vițelul încearcă să spargă zidul și să vorbească pe limba oamenilor. Și a simțit cum lovește peretele cu propriul corp, cu propriul cap, a simțit pâraie de sânge lipicios, o rană deschisă și inviolabilitatea zidului, impenetrabilitatea lui completă.

Amintirea acestui vis părea mult mai reală decât fața străinului de lângă ea, mirosul gurii lui, mărul lui Adam care se mișca în sus și în jos sub pielea gălbuie a gâtului și cuvintele lui despre cineva din trecutul ei, de care își amintea vag.

Krasovskyi a spus că Matvii Kryvodiak este cu siguranță un trădător, sabotor și bandit, un nenorocit de naționalist. Că astfel de oameni merită cel mult să fie împușcați. Că a servit intereselor invadatorilor naziști și mulți ani a depus toate eforturile pentru a dăuna Uniunii Sovietice și pentru a-și trăda propriul popor. Acesta este un om cu inteligență și talente supranaturale, și de aceea este cu atât mai rușinos că le folosește într-un mod atât de josnic. Dar la ce ne putem aștepta de la un om care, de la o vârstă fragedă, a visat să-și lege viața de religia greco-catolică, a clătinat din cap cu tristețe Krasovskyi, apoi a tăcut, aruncând o privire peste pereții umbriți și reci ai alcovului, odihnindu-și privirea asupra crucifixului mare vizavi de pat, înghițindu-și zâmbetul.

Se poate înțelege atracția lui spre credință, a continuat el, vorbindu-i și mai blând acum, aproape șoptindu-i Ulianei cuvintele la ureche. Mai ales că era în timpul dominației vechiului regim. Era ușor să te pierzi în acea

pânză de păianjen lipicioasă plină de superstiții și manipulări viclene, lucru care s-a întâmplat de mai multe ori chiar și cu cele mai strălucite minți. Până la urmă, și dumneavoastră, tovarășă Uliana Frasuliak, v-ați încurcat, v-ați rătăcit, v-ați pierdut pe dumneavoastră înșivă. Prin urmare, într-un anumit sens, Kryvodiak nu este atât infractor, cât victimă. Și, spunând aceste cuvinte, Krasovskyi a tresărit, de parcă i-ar fi fost frică de ceea ce spusese. Dar s-a recules imediat și a continuat: Într-un anumit sens, Kryvodiak a devenit o victimă, iar asta a făcut din el un criminal.

Noi suntem constructorii noului sistem, a spus și a bătut-o pe Uliana pe spate cu palma lui fermă. Ne distingem prin simțul nostru justițiar, prin fermitate și prin hotărârea de a-i pedepsi pe cei care nu sunt de acord cu noi. Dar, în același timp, suntem mândri de faptul că înțelegem subtilitățile naturii umane, slăbiciunile ei. Știm să distrugem dăunătorii, să-i educăm și să-i reeducăm pe cei stricați, dar știm și să empatizăm.

Știu, Uliana, că vă pasă de acest bărbat, iar la auzul acestor cuvinte Uliana a părut să-și revină puțin, a ridicat privirea spre căpitan, o licărire surprinzătoare abia risipind ceața adâncă din ochii ei. Nu se știe dacă Krasovskyi a observat acest lucru. Cel puțin

nu l-a trădat niciun gest. El a continuat: Știu sigur, tovarășă Uliana Frasuliak, că omul la care mă refer, un om care este atât victimă, cât și criminal și care este cu siguranță o ființă umană cu slăbiciunile ei, nutrește sentimente profunde, puternice și statornice pentru dumneavoastră. Vă respectă și vă adoră, vă admiră și are nevoie de dumneavoastră. Putem spune că acum, când Kryvodiak este neutralizat, acum, când aripile îi sunt tăiate, dumneavoastră ați rămas ultimul sens al vieții lui, ultima lui speranță.

De unde știți asta? șopti brusc Uliana cu gura uscată de sete, privindu-l pe Krasovskyi cu o privire ascuțită.

Krasovskyi a tăcut pentru un timp.

Noi știm multe, tovarășă Frasuliak. Dar, cum aflăm unele lucruri care par de neaflat, alegem să nu le divulgăm nimănui. Dar să nu vă îndoiți de ceea ce am spus: Matvii Kryvodiak chiar are nevoie de dumneavoastră. Această afecțiune pură și emoționantă ne-a convins pe noi, ziditorii noii ordini, că până la urmă ticălosul naționalist, care a stat ani de zile ascuns în bârlogurile animalelor, în mijlocul pădurii, conducând acte de sabotaj și răspândind idei burghezo-naționaliste contagioase printre mințile confuze, slujind invadatorilor și asupritorilor germani, hrănindu-se cu

rădăcini, sângerând, ucigând și torturând pe cei nevinovați, trădând și înșelând, împușcând și jefuind, este și el un om cu inimă sensibilă. Și asta ne face să-l compătimim. Așa că vrem să-i dăruim ultimul strop de viață. Și de aceea vă rugăm, tovarășă Frasuliak Uliana Vasylivna, fiica eroului care a murit triumfător în ultimul val al războiului, torturat cu brutalitate de mâinile fasciștilor germani și ale acoliților lor naționalist-burghezi, să vă împachetați imediat lucrurile, să urcați în mașină cu noi și să mergeți să vă întâlniți cu Matvii Kryvodiak, care vă așteaptă cu nerăbdare, a spus Krasovskyi.

La scurt timp după aceea, Uliana stătea pe bancheta din spate a mașinii negre, prin interiorul căreia suflau curenți de aer prin crăpături invizibile, unele, iar altele foarte vizibile, dar, în același timp, aerul mirosea a ulei rânced și a castraveți acri mucegăiți. Uliana stătea între doi tipi tăcuți, care o înghesuiau din ambele părți cu coatele lor ascuțite. Unul dintre ei, din când în când, râgâia liniștit, acoperindu-și stângaci gura cu palma. În oglinda retrovizoare a șoferului, Uliana întâlnea privirea căpitanului. Acesta din urmă conducea mașina, după ce-l mutase pe șofer pe locul din dreapta. Căpitanul se întorcea către acest unchiaș, cu mustață ca o

perie, cu mâinile aspre și neliniștite, cu litere albastre tatuate pe falangele inferioare ale degetelor, cerându-i ba să-i aprindă țigara, ba să i-o stingă.

Dincolo de ferestre, dealurile se ridicau și cădeau, câmpurile se târau în pânze plictisitoare, dar cea mai mare parte a câmpului vizual era ocupată de cerul cenușiu, care părea să fie alcătuit din petale transparente suprapuse, printre ale căror goluri și crăpături invizibile creșteau formațiuni de nori vâscoși. Satele și orașele pe lângă care treceau erau goale și sărace. Casele ruinate își întorseseră pe dos interioarele arse și putrede. Ici-colo, în această pustietate, se zărea câte o siluetă neagră subțire, ceva ca o efigie, întunecată și aproape sfârșită, secătuită de orice sentiment și înțelegere.

Contururile castelului, perfect încadrate între cele două turnuri ale mănăstirii Părinților Bazilieni a Înălțării Sfintei Cruci a Domnului, erau deja vizibile la orizont. Dar mașina a virat pe un drum de țară fără să ajungă în oraș.

Clădirea era solidă și spațioasă, cu ferestre largi și cu o terasă de-a lungul întregului etaj. Era înconjurată de o grădină care fusese cândva extrem de bine întreținută, dovadă fiind rămășițele unor răzoare de flori cu

forme curioase, un labirint de tufe de cimișir care urcau de-a lungul potecilor, o alee pavată cu pietre plate, ale cărei crăpături erau acoperite de vegetație, cu iarbă și ciulini, un lac cu apă sleită în care, foarte probabil, înainte înotau crapi. Pomii fructiferi încă își atârnau ascultători crengile care încă nu se sălbăticiseră. Peretele sudic al casei și acoperișurile anexelor erau năpădite de viță-de-vie.

O fostă moșie evreiască, a explicat Ulianei căpitanul Krasovskyi, ajutând-o să iasă din mașină. Proprietarii au dispărut fără urmă. În timpul războiului aici au locuit nemții.

Ca un proprietar mulțumit a privit în jur, a desfăcut larg brațele, s-a îndreptat, s-a întins, iar pietrișul a scârțâit sub tălpile aspre ale încălțărilor.

Noi nu îi persecutăm pe evrei, și-a dat el ochii peste cap, întâlnind privirea Ulianei. Doar în cazul în care sunt dușmani ai poporului. Atunci e altă treabă. Atunci nu contează dacă ești evreu, tadjic sau karel. Dar nu vorbim despre asta acum.

A întins mâna, invitând-o pe Uliana să admire moșia. De-a lungul abundentelor tufe de hortensii ce spumegau în culori palide de un albastru-cenușiu, cu tușe surprinzătoare de roz, trecea în pas vioi o pisică vărgată,

privind atentă cu un ochi la oaspeții nepoftiți.

O vom folosi în beneficiul poporului, a spus Krasovskyi. Dar deocamdată lăsăm vila nelocuită pentru a deveni refugiu pentru sentimentele a doi muritori simpli.

Căpitanul a tușit, râzând de propria pompozitate, ba chiar a clătinat vesel din cap. Pe urmă a condus-o pe Uliana, care mergea în spatele lui, spre casă.

Când au intrat, au trecut printr-un hol larg, din care o scară vastă cu balustradă strălucitoare ducea la etajul doi, pe urmă au străbătut un coridor lung, ai cărui pereți erau tapițați cu pânză verde, au nimerit într-o bibliotecă cu scaune speciale de lectură, acoperite cu catifea, decorate cu șnururi și ciucuri de argint răsucite; aceste scaune stăteau sub o fereastră care ocupa tot peretele din spate al bibliotecii. În cele din urmă, Krasovskyi a deschis o ușă întunecată și a împins-o pe Uliana înăuntru spunând:

Vă las singuri.

Ușa s-a închis și Uliana se trezi într-o cameră mică, întunecată, cu mobilier îngrijit. La urma urmei, nu a putut să deslușească toate părțile mobilierului, a zărit doar pete de culoare, contururile neclare ale mesei, reflexia în oglinda lustruită vizavi de intrare, dinții îngălbeniți ai pianului cu capacul deschis,

acuarelele de pe pereți. Dar nu era în stare să se concentreze la toate acestea în detaliu. Uliana l-a zărit în fața ei pe Matvii Kryvodiak, iar silueta lui a umplut întreg spațiul percepției ei. Stătea în fața oglinzii, atât de epuizat și de șters, încât părea că se risipește. Parcă nu el se reflecta în oglindă, ci oglinda se reflecta în el. Trăsăturile lui păreau topite, iar corpul aproape îi atârna în aer.

Dar era încă în viață. Kryvodiak, un seminarist al Institutului Misionar Sfântul Iosafat, suferind de o boală necunoscută, iar mai târziu un combatant din păduri. Kryvodiak, care leșina de mai multe ori pe zi, nu putea digera aproape nicio mâncare, suferea de dureri de cap și căruia i se întuneca privirea. Kryvodiak, a cărui piele părea întotdeauna subțire și uscată ca hârtia și al cărui corp osos efemer era complet lipsit de păr. Kryvodiak, care nu avea nici sprâncene, nici gene, nici măcar puf pe față. Care a stat ani de zile sub pământ, fără aer, apă și mâncare. Care a încălcat în mod deliberat poruncile lui Dumnezeu, deși cândva voia să-și dedice viața Domnului. Kryvodiak, căruia ea, Uliana, i-a adus de mai multe ori hrană, medicamente și informații importante în pădure. Care a fost mereu vânat: urmărit mai întâi de germani, mai târziu de enkavediști. Kryvodiak, care ar fi

trebuit de mult timp să putrezească în pământ.

Văzând-o pe Uliana, s-a schimbat la față. Obrajii lui au prins brusc viață. Ochii i s-au întunecat și s-au mărit și mai mult. Întunericul pupilelor a invadat întreg irisul. A înaintat și s-a apropiat de Uliana. Stătea în fața ei, mărunt și delicat, ca o frunză uscată, sau mai degrabă ca o insectă cu un corp lipicios, cornificat, care se preface a fi o frunză, și tremura, dar nu cum tremură o frunză în vânt. Tremura din cauza tensiunii, din cauza forței care îi ieșea prin piele, fulgerând ca electricitatea care zdrăngăne norii într-o furtună.

Tăceau amândoi. Nu s-au mișcat, nu s-au așezat pe canapeaua de lângă masă, nu și-au zâmbit, nu au plâns, nu s-au îmbrățișat, nu s-au ținut de mână. Stăteau față în față, uluiți, și se uitau unul la celălalt.

Au continuat să stea astfel până când Krasovskyi a bătut intenționat ușor în ușă. A deschis-o și și-a ițit capul înăuntru. A simțit de parcă un val invizibil, ca de nisip fierbinte răscolit de vânt, l-a izbit în față, aproape arzându-i pielea, ștergându-i rânjetul de pe chip. A dat ochii peste cap și s-a retras. După care și-a dres glasul, căci își simțea gâtul uscat, și s-a contractat spasmodic.

Dar ce înseamnă asta, mormăi el, îndrăznind să se uite din nou la cei doi oameni care stăteau nemișcați, la un pas de intrare, aproape fără să respire, fără să clipească, privindu-se în ochi.

A tușit din nou, moment în care Uliana a tresărit. S-a întors și s-a uitat la Krasovskyi cu o privire ciudată.

E timpul să mergem, tovarășă Frasuliak Uliana Vasylivna, bolborosi căpitanul cu voce zdrobită, de parcă ar fi avut gura plină cu jeleu de orez. Dumneavoastră și cetățeanul Kryvodiak veți mai avea ocazia să... hă, hă... să vorbiți. Veți avea această oportunitate de multe ori.

Când mașina a pornit, pisica a țâșnit de sub roțile ei cu un mieunat sălbatic. Krasovskyi a prins volanul cu amândouă mâinile și a accelerat, însoțitorii Ulianei s-au prăvălit peste ea, acoperind-o cu corpurile lor.

Când mașina s-a oprit în fața casei Ulianei, era noapte în toată regula. Cerul era complet înnorat, nici urmă de lună sau de stele. Uliana s-a oprit pentru o clipă în curte, ascultând huruitul motorului de dincolo de gard. Din locul în care stătea se vedea o parte a orașului cu străzile întortocheate, una deasupra celeilalte, cu case de piatră ale căror acoperișuri se împrăștiau de-a lungul

coturilor văii, ca solzii unui pește proaspăt curățat pe marginea unei gropi, cu turnuri și clopotnițe, cu ruinele unui castel. Mai exact, această priveliște se zărea altădată, înainte, nu acum, în acest moment. Deasupra Ulianei, dedesubt și peste tot în jurul ei era un gol negru. Ca și cum lumea care existase odată ar fi fost pentru totdeauna inundată de o apă neagră. Undeva acolo, jos de tot, la Sinagoga Veche din Piață, se legănau pânzele palide ale sulurilor sacre, care rămăseseră în mod inexplicabil intacte.

Uliana a urcat treptele verandei, a împins ușa și a intrat. Scândurile uzate din hol erau străbătute în diagonală de o fâșie îngustă de lumină slabă care își făcea drum de la ușa întredeschisă către cameră. În clipa următoare, ușa s-a deschis și în prag a apărut mama Ulianei, iar în spatele ei stăteau cele două surori mai mici: Nusia și Hrystia.

Acel strigăt ciudat, nefiresc, care răsună în mijlocul stuporii și tăcerii îi aparținea Nusiei. Ea și-a împins mama într-o parte și s-a repezit plângând spre Uliana. S-a atârnat de gâtul ei și s-a zbătut, cât pe ce să o doboare din picioare. Trupul Nusiei zvâcnea și tremura. Îmi pare rău, iartă-mă, iartă-mă, repetă printre lacrimi, udând neplăcut gâtul Ulianei.

Chiar a doua zi, Uliana s-a întors la muncă la spital. Totul era pregătit pentru asta: un nou șef de secție sosit de undeva din răsărit, un halat nou, acte și pacienți ale căror boli trebuiau vindecate.

Uneori, în loc să meargă la muncă, Krasovskyi o lua pe Uliana și o ducea la moșie pentru a se întâlni cu Kryvodiak. Pe drum, el o instruia pe Uliana despre cum și despre ce să vorbească pentru a-i oferi condamnatului șansa de a-și ușura măcar puțin situația fără speranță. Krasovskyi îi înmâna Ulianei liste cu persoane și îi cerea să sublinieze numele lor de familie. Îi relata rapoarte detaliate despre sabotaj și atacuri, despre luarea de ostatici. Despre cum un grup de bandiți sub conducerea lui Kryvodiak, pretinzând că sunt partizani sovietici, a ars un sat din temelii. Patru copii, cinci femei — dintre care două însărcinate — și șase bătrâni au murit. Trebuie să-l ajutați ca om, ca femeie, îi spunea Krasovskyi. Și să ne ajutați și pe noi ca asistentă medicală și ca cetățean. Vorbiți cu el, puneți-i întrebări, fiți blândă cu el, lipiți-vă de el, câștigați-i încrederea, împingeți-l, dați-vă pe lângă el, îmblânziți-l, folosiți biciul și vorbe dulci, intrați-i pe sub piele, dizolvați-vă în sângele lui, intrați în neuronii creierului lui, sunteți o soră

binefăcătoare, veți putea s-o faceți, avem încredere în dumneavoastră, ne punem toată speranța în dumneavoastră, luăm permanent pulsul situației, sunteți în vizorul nostru, tot ceea ce facem facem pentru dumneavoastră, pentru el, pentru Țara Sovietelor.

Dar toate încercările lui, toate jocurile și trucurile lui psihologice subtile, toate tehnicile lui hipnotice, toate amenințările și sinceritatea absolut convingătoare nu au avut niciun efect. Întâlnirile se desfășurau într-o liniște deplină. Pisica stătea pe pervazul exterior al ferestrei și se holba, cu ochii ei rotunzi și goi, la cele două siluete nemișcate. Stăteau în picioare sau ședeau la o anumită distanță unul față de celălalt fără să întrerupă contactul vizual.

Cum ați rămas însărcinată? striga mai târziu Krasovskyi la ea, în cabinetul ginecologului. Din spatele draperiei albastre a paravanului, aflate la nivelul capului căpitanului, se vedea piciorul desculț al Ulianei, care tăcea. Se auzea doar zdrăngănitul instrumentelor metalice, pe care medicul le arunca ocazional în vasul de aluminiu destinat sterilizării.

Dacă nu vreți să cooperați, atunci așa să fie. Însă nu-l veți mai vedea niciodată, a sâsâit printre dinți Krasovskyi și, apucând cu mâna materialul paravanului, îl smulse cu

furie. Asta v-o jur, a adăugat, uitându-se la Uliana.

De atunci, mașina a încetat să mai vină după ea. Fusese concediată de la spital și stătea acasă întinsă pe pat, cu privirea pironită în tavan. Nusia se învârtea în jurul ei, până cădea din picioare. Golea vasul în care Uliana vomita, aducea zeamă de varză proaspătă, pe care în câteva minute trebuia să o scoată, în același vas.

Din când în când alerga undeva și se întorcea în câteva ore tensionată, posomorâtă. S-a întâmplat de mai multe ori, până când, într-o zi, Nusia a venit, s-a așezat pe marginea patului Ulianei, și-a sprijinit coatele pe genunchi și și-a ascuns fața în mâini. Kryvodiak se află într-un lagăr de muncă corecțională din Norilsk, a spus ea încet. Nu o duce rău, lucrează la un combinat de nichel, e bine hrănit și a cerut să-ți transmit că și-a dat seama de greșelile sale.

Uliana s-a aplecat peste marginea patului și a vomitat. Căzând înapoi pe pernă, a spus: Și ce să fac acum cu băiețașul ăsta?

*

Un strat de zăpadă gros, ca slănina de sub șoriciul porcului, înăbușea sunetele. Nici măcar ușile strâmbe ale mașinii Jiguli, pe care

șoferul de taxi le-a trântit de mai multe ori la rând cu o admirabilă stăpânire de sine, până când, în cele din urmă, acestea s-au fixat corespunzător de cadrul mașinii, nu zdrăngăneau prea tare. Taximetristul s-a plâns de zăpadă tot drumul și și-a exprimat îndoielile că mașina lui ar putea pătrunde prin nămeții de pe șoseaua Varșoviei, deși fusese surprinzător de bine curățată. Totul ar fi putut fi mult mai rău. Dar chiar dacă ar reuși să meargă pe acolo fără incidente, atunci mai departe, la trecerea de cale ferată sau la intrarea în Klavdievo, ca să nu mai vorbim de tronsonul spre Poroskoten, care trece de-a lungul pădurii, ca să nu mai vorbim de Grădinile în sine, unde nu locuiește nimeni în această perioadă, unde niciun suflet viu nici măcar nu-și bagă nasul în mijlocul iernii, nu i-ar trece nimănui nici prin gând să curețe drumurile. Și dacă ne împotmolim, o amenința taximetristul pe Romana, dacă mă împotmolesc din cauza dumneavoastră, atunci țineți cont că va trebui să mă despăgubiți pentru o zi întreagă pierdută. Pentru că, să știți, eu aș fi putut câștiga destul de mulți bani astăzi la Kiev, unde cel puțin, dacă te blochezi într-o curte, se va găsi cu siguranță cineva care să te scoată.

Taximetristul s-a plâns de valize, patru valize cu fotografii vechi, pe care Romana le transporta de la Arhiva Muzeului de Literatură și Artă la casa cooperativei de vară „Kalyna-1“. Niciunul dintre angajați nu a spus vreun cuvânt despre asta. Nimeni nu era interesat de valize. Doar Korotulka Sașa se învârtea în jurul Romanei, așa cum o fac din exces de energie unii câini în timpul plimbărilor, în timp ce Romana târa valiză după valiză în sus pe scări de la subsolul Fondului până la primul etaj, până la ieșire.

Taximetristul, desigur, exagera foarte mult: valizele erau pline cu hârtii, nu cu fier. Iar drumurile s-au dovedit a fi curate, iar cel mai bine curățată era tocmai porțiunea de la Klavdievo la Poroskoten. Într-adevăr, în spatele porților cooperativei se întindea o pătură albă de zăpadă, neatinsă, abia împodobită ici și colo cu ace de pin, fructe de măceș zbârcite, bucăți de scoarță și solzi din conuri eviscerate fără milă de mierle. Când Roma a coborât din mașină, șeful cooperativei, Stepan Ivanovyci Sopilocika, cu obraji roșii și plin de sudoare, angajat în săparea unui șanț de la propria casă până la poarta de la intrare, i-a făcut cu mâna de departe.

Romana a plătit taximetristului și a rămas în mijlocul zăpezii cu comoara ei. Împreună

cu Sopilocika, a târât valizele până în casă. Mirosul transpirației sărate a lui Sopilocika se ridica în aerul limpede și geros, disonând capricios cu senzualitatea înghețată a naturii.

Transpirată, fără suflare, plină de zăpadă și cu sângele zvâcnindu-i în tâmple, Romana s-a trezit în sfârșit acasă. Stătea pe podeaua din bucătărie fără să aprindă lumina, privind siluetele negre ale valizelor care o înconjurau ca niște pereți.

De câteva ori, în lungile lor conversații, care de fiecare dată se transformau în povești îndelungate ale profesorului, mărturisiri nesfârșite și amănunțite, care îl epuizau, îl făceau să-și piardă vocea, îl slăbeau, motiv pentru care trebuia să ia pastile pentru tensiune și picături pentru inimă, profesorul a vorbit despre fotografiile de familie pierdute, furate de fiul lui. Când mă gândesc la toți acești oameni, mă simt neputincios și disperat, i-a spus Romanei. Pe chipul sever al bărbatului, a cărui piele părea atât de ridată și bronzată de timp, încât aproape că era incapabilă de expresie facială, ochii umezi cu arhipelaguri de mici hemoragii și vase de sânge sparte arătau ca ai altcuiva, tăiați dintr-un alt chip vulnerabil, neprotejat, confuz.

Pentru că memoria mea, creierul meu senil, uzat de timp, este ultimul lor refugiu, a spus profesorul, iar buzele îi tremurau, la fel

și bărbia. Romei îi era milă de el. A întins mâna spre cotul profesorului, aproape că i-a atins cu vârful degetelor pielea aspră, dar mâna s-a retras, s-a întors la locul ei, pe genunchiul Romei.

Vocile lor, fețele, toate contorsionările și suspinele lor, șchiopătările și adulmecările, obiceiul de a înjura printre dinți, de a se scărpina gânditor la subraț, privind fără să clipească cuprinsul din fața lor, vrând parcă să ajungă dincolo de căptușeala spațiului; scârțâitul podelei sub picioare într-un ritm unic, repetarea în fiecare zi a acelorași mici acțiuni și redarea mai multor motive de-a lungul vieții, fără oprire, în cerc, o tragedie cosmică, învelită în hârtie de ziar pătată de grăsime, toate acestea dispăruseră undeva fără urmă, iar în memoria profesorului nu mai rămăseseră decât niște aduceri-aminte individuale, abia lizibile, acoperite de lacrimi.

Iată de ce suferea atât de mult după fotografiile pierdute. Imagini plate și minuscule ale unor chipuri, figuri umane, înghețate în ipostaze nefirești, amuzante, în tensiune, cu frică în ochi, cu zâmbete lipite, întoarceri neobișnuite ale capului, unghiuri de nerecunoscut, un pumn strâns, un fard timid, singurele cârlige de care te poți agăța ca să ajungi la un fir alunecos de amintiri care vor să-ți scape din mâini și să se dizolve.

Vedeți, încerca profesorul să-i explice Romanei, dar de fapt își spunea lui. Vedeți dumneavoastră, Bohdan a hotărât că nu am dreptul la amintiri. Că nu sunt demn să mă simt legat de oamenii din fotografii.

Cum poate el să hotărască asta? a întrebat Romana.

Cineva trebuie s-o facă, a ridicat profesorul din umeri.

Tânjea după acele fotografii. I le-a descris Romanei, zeci, chiar sute, în cele mai mici detalii: una are marginea zimțată și e puțin embosată, una are o pată de la un lichid închis la culoare, una nu are colțul din stânga jos. Una are amprenta sigiliului oficial. Pe spatele alteia e lipită o pânză de pluș de culoare verde-închis. Pe alta se află o grădină plină de vegetație, unde pe cel mai apropiat copac se vede o creangă de pe care el a căzut în copilărie și s-a rănit la gleznă. Încă îl doare și acum. Are o formă neregulată, încă se mai vede o adâncitură în piele. Vă rog, Romana, vă rog, priviți.

Cu mâini tremurânde, Romana a tras încet zăvorul și a deschis prima valiză. Au urmat imediat și celelalte trei. Era copleșită de atâta emoție, de o asemenea senzație de crimă teribilă care tocmai fusese comisă, încât îi era frică să aprindă lumina, ca să nu fie orbită de ce urma să vadă. S-a uitat la fotografii prin

semiîntuneric și i-a recunoscut pe toți cei care erau înfățișați în ele. Vasyl Frasuliak cu soția lui, Zena, într-o fotografie rigidă, de nuntă, aproape complet ștearsă. Zena avea fața largă și ochii bombați. Tânărul Vasyl, cu un smoc încă neras deasupra buzei superioare, avea o expresie obosită, de parcă încă de atunci, chiar de la început, purta toată greutatea a ceea ce îl aștepta înainte. Simțea greutatea fără să-i înțeleagă încă semnificația.

Trei surori de diferite vârste pe fundalul liliacului înflorit. Pantofiori în iarba groasă, printre capete de trifoi pufos. Ochii plini de lacrimi ai cuiva. Hrystia este cea mai mică: nevinovată, speriată, interesată. Obraji dolofani. Gurița întredeschisă. Mână cu gropițe. Vede o mașinărie înfricoșătoare în fața ei, care va lua foc și va absorbi miezurile lor moi. Spaimă și interes în ochii Hrystiei.

Nusia este cea mijlocie: cu dușmănie în ochi, un sentiment că lumea e nedreaptă, gelozie. Părul cu cărare pe-o parte, manșete îngrijite.

Uliana este cea mai mare: se află undeva departe, îngrozitor de departe, la o distanță infinită, nelegată de nimic. Nici măcar de această fotografie. Față subțire, obraji scofâlciți, ochi mari și serioși. În ochi i se citește satisfacția față de greșeli, un zâmbet

batjocoritor. O sprânceană arcuită sfidător. Încă un copil. Aici avea doisprezece ani.

*

Dar iată încă o femeie. Din altă vreme, dintr-o altă familie, dintr-o altă situație. Deși vremurile și situațiile sunt atât de împletite, atât de încurcate între ele, încât este imposibil să se despletească, să se descurce în vreun fel, să se înțeleagă ceva, de unde apar, ce este combinat cu ce și din ce motiv.

După această fotografie se tânguia cel mai rău profesorul. E singurul lucru care mi-a mai rămas de pe urma ei, a spus cu voce slabă. Romanei îi era frică să nu leșine. Pentru orice eventualitate, a adus picăturile din frigider și le-a pus pe masă în fața lui. Profesorul bătea cu degetele pe tăblia mesei, fără să se uite la picături sau la Romana, întorcând capul într-o parte. În acea fotografie, fața ei a fost păstrată așa cum era când a venit pentru prima dată la mine. Când am văzut-o prima dată.

Romana a lăsat valizele desfăcute în mijlocul bucătăriei, adunând o grămadă de hârtii lucioase în centru. Cât timp și-a urmat rutina simplă de seară — a mestecat mâncarea, a sorbit ceaiul, a închis robinetul de la bucătărie și l-a deschis pe cel de la duș — nu și-a luat ochii de la fața femeii.

Îi venea să atingă tot timpul suprafața fotografiei. Părea să fi fost acoperită cu o peliculă netedă și caldă, era atât de plăcut să o pipăie cu vârful degetelor. Elastică și delicată, se îndoia la cea mai mică atingere sau presiune și revenea la forma inițială imediat ce presiunea înceta. Acoperind fotografia cu palma, Romana a simțit chiar cum aceasta pulsa, a simțit un ritm care semăna cu cel al circulației sângelui, cu bătăile inimii într-un corp uman fierbinte.

Culorile portretului se îngroșau până la o întunecime strălucitoare, până la frumusețea unei prune coapte, a pulpei întunecate și fragede a unei smochine, a boabelor unei rodii închise la culoare, ascunse în cele mai secrete firide, crăpături și cotloane. Îți venea să-ți vâri mâna adânc, să-i atingi ceafa, să-ți strecori palma sub gulerul puloverului tricotat pe rotund, să-i simți vertebrele și omoplații bombați. Îți venea să-i strângi ușor gâtul chiar sub urechi cu degetul mare și arătătorul, înfășurându-ți strâns mâna în jurul lui. Îți doreai să auzi un țipăt de durere și surpriză, doreai să adâncești expresia din ochii ei, să o distingi.

Nemulțumirea cea mare a Romanei era cauzată de imposibilitatea de a înțelege emoția din ochii femeii. Buzele ei rămăseseră complet nemișcate. Niciun mușchi din

obrajii ei nu dădea semne de tensiune. Nicio încrețitură nu îi perturba pielea fină. Fața, oricât de moale și delicată, avea rigiditate unei statui de piatră sau a unei măști mortuare.

În schimb, ochii acestei femei erau înspăimântători. Zâmbeau, dar zâmbetul nu era nici vesel, nici blând. În ochii ei Romana a citit durere, frică, nesiguranță și cruzime. O expresie caracteristică oamenilor care suportă durerea mult timp, ore și zile în șir. Durerea care răsună precum ecoul unei melodii neîntrerupte și obsesive sau care iese la suprafață, copleșește și acoperă totul în jur.

Era clar că această femeie din fotografia profesorului avea o durere. Că putea suporta acea durere, dar nu se putea obișnui cu ea. Că primea chiar cu bucurie această durere, pentru că îi era bine cunoscută, îi cunoștea toate curbele și golurile, această durere îi lega corpul de lumea înconjurătoare. Romana s-a uitat atent la fotografie și a înțeles că această femeie își dorește durerea. Că e singura modalitate prin care poate să simtă. Că e cel mai rezonabil stil de a trăi pe care reușise să și-l însușească.

Romana știa că pe această femeie o cheamă Zoia. Era pacienta profesorului. Într-o zi, a venit să-l vadă și i-a cerut să-i schimbe înfățișarea.

*

Profesorul chiar așa a spus: Nu mai văzusem o femeie ca ea niciodată în viața mea. S-a așezat în fața biroului meu, și eu m-am surprins uitându-mă la genunchii ei, care ieșeau de sub o fustă strâmtă ce se ridica puțin pe șolduri. Fără să vreau, mi-am trecut privirea peste tivul fustei ei, coborând până la spațiul îngust dintre picioarele ei strânse. Mi-a observat privirea și atunci și-a frecat un picior de celălalt, ca de frig sau de rușine. Dar imediat, chiar înainte de a-i întâlni privirea, am simțit că nu mai sunt stăpân pe situație.

Într-o clipă, mi-am mutat privirea la chipul ei impenetrabil. Niciun indiciu de seducție. O reținere impecabilă. Era ca și cum picioarele ei în ciorapii subțiri își trăiau propriile vieți separate, continuând să foșnească atingându-se unul de celălalt, continuând să se zvârcolească ușor din cauza unei nerăbdări incontrolabile, a moleșelii și încordării fierbinți care îi împiedica șoldurile să se relaxeze. Femeia și-a atins gambele cu palma și le-a mângâiat ușor. O șuviță de păr i-a căzut pe obraz, ca o cortină la teatru. Mâna ei s-a târât încet cu mușchii încordați până la gleznă, conturând o linie ondulată. Am văzut-o cu coada ochiului, fără a-mi

desprinde privirea de la fața ei. Nici măcar nu vorbiserăm încă. M-am uitat la ea surprins și întrebător. Dar până și în ochii ei, singurii de pe chipul acesta pietrificat care puteau explica ceva, se citeau întrebări și surprize. De parcă n-ar fi venit ea la mine, ci eu aș fi chemat-o.

Vă ascult, am spus în cele din urmă, constatând deodată că ceva mă strânge de gât și că îmi tremură vocea.

Vreau să-mi schimb înfățișarea, a spus ea fără să clipească.

De ce? am întrebat.

M-a privit adânc în ochi și nu mi-a răspuns.

De ce? am repetat întrebarea. Sunteți o femeie foarte frumoasă. Oare nu știți asta?

M-am ridicat de la masă și m-am apropiat de ea. Această mișcare pe care o făceam de zeci de ori pe zi pentru a mă apropia de pacient, pentru a identifica zonele de interes, pentru a evalua profunzimea și gravitatea problemei, pentru a-mi calcula șansele de izbândă împotriva cruzimii Naturii mi s-a părut foarte grea. Parcă aș fi scotocit după ceva prin somn. Corpul femeii nu mă lăsa să mă apropii.

În timp ce îi examinam profilul, cel mai desăvârșit profil pe care îl văzusem vreodată în viața mea, emoționat ca un tânăr înaintea

posibilității primului său sărut, în timp ce îmi coboram privirea spre gâtul ei, spre rotunjimea puloverului ei tricotat, ea stătea nemișcată, parcă fără a respira. Atât de silitoare, cuminte, arătând cu toată înfățișarea ei că vrea să mă ajute, că încearcă să nu mă deranjeze.

Oricărui alt pacient i-aș fi cerut să-și scoată hainele ca să-i examinez corpul. Poate era vorba despre corp. Poate nu-i plăcea forma sânilor ei. Poate avea vergeturi pe abdomen. Poate avea o cicatrice de la operația de apendicită. Poate voia să scape de unul dintre aceste vicii atât de populare. Dar nu i-am putut cere să se dezbrace. Părea de neconceput. Mi se părea de neimaginat. Asta ar fi spus totul. Mi-ar fi expus creierul și celelalte părți din mine. Ne cunoscuserăm doar cu zece minute mai devreme, și eu deja mă simțeam ca un violator.

Nu înțeleg, i-am spus, ascunzându-mă din nou în spatele baricadei propriului meu birou. Nu înțeleg exact ce vreți să schimbați. Totul este foarte bine la dumneavoastră. Înălțimea frunții este egală cu lungimea nasului și cu distanța de la nas până la bărbie. Lățimea nasului în zona nărilor este egală cu distanța dintre ochi. Lungimea buzelor este egală cu linia trasă în jos de la mijlocul irisului ochiului. Colțurile interioare

și exterioare ale ochilor dumneavoastră sunt pe aceeași linie. Cele trei zone ale feței dumneavoastră sunt perfect proporționale. Aveți pielea mată, de culoare neutră, o nuanță gălbuie a țesuturilor. Pielea pare elastică, porii sunt curați și înguști, ridurile sunt mai puțin pronunțate decât este cazul la femei de vârsta dumneavoastră. Nu înțeleg ce anume vreți să schimbați și de ce.

Vreau să schimb totul, a spus ea calmă. Vreau să am o față complet diferită.

De ce? am întrebat, cuprins de o neliniște tot mai mare.

Pentru că această față nu este a mea. Nu ar trebui să arăt așa.

În acest moment ar fi trebuit să-mi iau politicos rămas-bun de la ea și să o trimit la psihiatru. Făcusem asta des, convingând cu blândețe pacientul că o astfel de consultație este doar o formalitate. Mai exact, e nevoie de ea la dosar. Fără semnătura unui specialist în psihiatrie, spuneam, nu am voie să operez. Nu am operat pacienți cu probleme psihice. Eram mândru de faptul că refuzasem femei cărora le era frică de îmbătrânire. Treaba mea era să corectez defecte reale: despicătură de buză sau palat, agenezie, macro sau microstomie, gură dublă sau extra nas. Femeia aceea avea un nas perfect, vă spun.

Și totuși am întrebat-o calm ce fel de aspect și-ar dori pentru ea. S-a apropiat de mine și ne-am uitat la fotografii cu nasuri și buze, tipuri de lifting facial, rezultate ale rinoplastiei, blefaroplastiei și otoplastiei. Era fascinată, se bucura și ofta uimită, era atât de emoționată de fotografiile pe care i le arătam, scoțându-le cu sutele din dosarele mele îngrijite și organizate, încât o simțeam tremurând, îi auzeam respirația fierbinte, grăbită. Respirația care venea din adâncul stomacului și se ridica prin partea superioară a corpului ei mă mângâia pe obraz, pe ureche și pe sub gulerului cămășii. Picioarele ei se foiau nerăbdătoare în jurul meu, degetele ei împungând imagini cu fețe și părți ale acestora care i se păreau a fi deosebit de demne de imitat.

M-am convins că toate acestea sunt doar temporare. Că-mi pot îngădui să mă joc puțin și să o țin aici, lângă mine, încă câteva minute. Să o las să mă atingă involuntar cu trupul ei, să-mi gâdile părul, măcar pentru o vreme. Oricum e doar pentru o clipă, nu mai mult. Sunt medic. Știu bine cum să nu fac rău. Știu să mă opresc la timp.

*

Prima dată când i-am scos bandajele de pe față și am examinat cusăturile, umflăturile

umede și vineții ce băteau spre negru, durerea din fantele ochilor ei bandajați, pentru câteva clipe m-a încercat o emoție care m-a făcut să mă pierd complet. Când mi-am revenit, am observat că degetul arătător al mâinii drepte era pe jumătate scufundat în gura Zoiei, că se scălda în saliva ei, mângâindu-i limba, răsucindu-i buzele. Ascultătoare, ea deschisese gura și mă lăsase să o fac. Am văzut un zâmbet care a apărut brusc în ochii ei. I-am simțit recunoștința și ușurarea.

Exact asta îmi doream, mi-a spus atunci când am plecat de lângă ea, și n-am știut ce anume voia să spună — dacă se referea la forma nasului, care era imposibil de văzut până ce umflătura nu se diminua, sau la pătrunderea ilegală a degetului meu arătător în cavitatea ei bucală. Degetul meu nu a încetat să pulseze în acea zi, a trăit o viață proprie. Am simțit cum e supt cu mișcări repetate, strânsoarea fierbinte, netedă a țesuturilor.

De fiecare dată am mers mai departe cu ea. Ne-am sărutat, i-am pipăit sânii, asigurându-mă că totul e în regulă cu forma lor, i-am atins corpul sub haine, asigurându-mă să nu fie cicatrici, nici defecte vizibile. Defectul era înăuntrul ei, nu mă îndoiam de asta. Această femeie avea în ea un defect fatal, de natura

căruia mă îngrozeam, și nu voiam să aflu detaliile lui. Dar mă atrăgea și nu am putut să-mi stăpânesc dorința.

Îmi tot spuneam că mă pot opri în orice moment, continuam să mă prefac că nu se întâmplă nimic și tocmai de aceea nu am închis ușa biroului cu cheia prima dată când am făcut dragoste. I-am ridicat doar rochia, nu ne-am dezbrăcat. Am rămas pe scaun, ea a stat călare pe mine, sprijinindu-și capul pe umărul meu, mlădioasă și sleită. Mâinile ei moi și reci mi s-au odihnit pe gât, sub gulerul descheiat al cămășii.

Dar acolo unde corpurile noastre se atingeau, unde se frecau țesuturile sensibile, temperatura părea să crească la nivelul care ar putea topi metalele. Mușchii feselor ei se încordau ritmic. M-a strâns cu o lăcomie care semăna întrucâtva cu dorința de a mă absorbi în ea. Mi se oferea de parcă îmi propunea să o omor.

După un timp, una dintre asistente a intrat în cabinet. Transpirat și neliniștit, i-am întâlnit privirea și parcă ne-am văzut pe noi din perspectiva ei. Asistenta a tresărit, a ieșit din cameră mergând cu spatele și a închis ușa în urma ei trântind-o. Am prins-o pe Zoia de părul de la ceafă și i-am dat capul pe spate. M-am uitat în ochii ei. Acum eram amândoi compromiși, otrava se răspândise prin

trupurile noastre. Ne-am despărțit corpurile lipicioase, care se contopiseră unul cu celălalt și nu mai erau ce fuseseră înainte.

*

Am aranjat un loc unde ne puteam întâlni. Era situat într-un bloc stalinist, pe una dintre străzile vechi scufundate din Pecerska, vizavi de hotelul Salut construit recent. Strada se curba într-un meandru complicat, îngustându-se de mai multe ori și formând coturi. Peretele clădirii cu trei etaje, aflate pe una dintre aceste curbe înguste, era acoperit cu viță-de-vie sălbatică, sub care porumbeii nu se opreau din turuit.

Am făcut dragoste ascultând turuitul porumbeilor și fâlfâitul aripilor lor, într-o cameră cu tapet zdrențuit și mobilier din scânduri de lemn acoperite cu furnir lipit. Când ieșeam din pasajul subteran în drum spre întâlnire, îmi promiteam de fiecare dată că e ultima oară, că trebuie să pun capăt acestei relații.

Zoia mă aștepta într-un colț între două case. Mă excitam de îndată ce îi vedeam de departe silueta într-o mantie neagră, observându-i bandajele sau plasturii de pe față. Ea stătea nemișcată și privea într-un punct fix. La ce se gândește, mă întrebam, încercând să nu mă despart de această

abilitate, care era din ce în ce mai irosită, înecată de zgomotul sângelui din urechile mele, de pulsațiile din vintre. Chiar voiam cu adevărat să știu la ce se gândește?

Eram bântuit de sentimentul că mă întâlnesc cu o altă amantă de fiecare dată, și nu numai din cauza cusăturilor și a umflăturilor, nu doar din cauza schimbărilor care aveau loc pe fața ei în urma operațiilor mele. Cu toată imperturbabilitatea ei, cu toată distanța ei, Zoia se comporta adesea imprevizibil, era de nerecunoscut. A durat destul de mult până a început să-mi zâmbească cu adevărat: nu numai cu ochii, ci și cu buzele, cu gura, cu toată fața. Uneori se însenina, strălucind de nepăsare. Am fost surprins și ușurat să-i observ lejeritatea, și m-am agățat de acest sentiment. Uneori își scotea hainele fără tragere de inimă, plictisită și nu îmi dădea de înțeles, nici măcar printr-un oftat, că ar fi satisfăcută. Alteori, după orgasm, când stăteam întins lângă ea cu mintea complet eliberată de orice gânduri, când tot ce puteam face era să simt o dulce oboseală în membre, o ușurare profundă, mă privea cu dezgust și dispreț nedisimulat. Deseori mi se părea că se întâlnește cu mine pentru a-și pricinui ceva groaznic. Uneori credeam că speră să rămână însărcinată. Alteori bănuiam că ambele lucruri erau

combinate în capul ei într-un singur plan înfiorător, anormal.

Ea izbucnea uneori într-un râs frivol, la orice prostie, alteori făcea glume istețe, nemiloase, după care cădea într-o apatie profundă. Atunci nu puteam scoate un cuvânt de la ea și poate că nici nu voiam. Începea să se plângă de forma imperfectă a nasului ei, pe care eu îl sculptasem, de bărbia care trebuia corectată, de pomeții care nu erau suficient de înalți și de buzele prea subțiri. Trebuie să-ți corectezi greșeala, îmi șoptea, încrucișându-și strâns picioarele și răsucindu-se. Bine, bine, voi face cum spui, îi promiteam, imobilizându-i mâinile ca să nu mai opună rezistență, să nu mă oprească, să mă lase să intru-n ea, să mă pot scufunda în sfârșit în ea.

Într-una din întâlniri, când eram deja destul de obișnuiți unul cu celălalt, însă simțurile noastre încă pulsau exagerat de mult și vedeam totul plin de culori vii, încât aproape că ne dureau ochii de atâta strălucire uluitor de pătrunzătoare, ea a început să vorbească despre viața ei. Stătea întinsă cu fața în sus, cu picioarele rășchirate, pielea ei transpirată era strălucitoare ca de bronz, iar stropii de culoarea laptelui de pe burtă i se uscau pierzându-și culoarea. Sfârcurile sânilor ei nu mai erau întărite, se înmuiaseră

și se măriseră, iar părul, la ceafă, care se ondula atât de fin, era complet ud, tâmplele îi erau umede, iar deasupra buzei superioare și pe frunte îi apăreau broboane de sudoare. Eram lipicioși, mirosul din jurul nostru era atât de dens, încât îl puteai atinge. Mi-am pus ochelarii și m-am uitat la ea, sprijinindu-mi capul cu mâna. A adormit, epuizată, încercând să lupte cu somnul — nu prea aveam timp, ea era așteptată, eu la fel, ar fi trebuit de mult să părăsim apartamentul, spălați, îmbrăcați, proaspeți. Dar am continuat să stăm întinși pe covorul persan. Mii de petale vișinii se scurgeau unele în altele, se învârteau, se transformau în pene aurii de păun, iar de sub ele se iteau niște figuri negre minuscule de vânători care se repezeau după dame[24] și cerbi ce se ascundeau în desișuri de plante cățărătoare maronii, în tufișuri parfumate ai căror lăstari erau plini de spini; blana fină a unei dame, rănită fie de săgeata unui călăreț, fie de un ghimpe deosebit de ascuțit, a însemnat o adevărată potecă de ornamente însângerate, iar degetele iubitei mele, în ciuda legănării ei la granița dintre vis și realitate, se mișcau de-a lungul acestor urme, uneori oprindu-se o clipă, apoi continuându-și călătoria prin fire calde de păr.

Ea a întredeschis din nou ochii și s-a uitat la mine. Am încercat să-i zâmbesc, dar deja începeam să devin nerăbdător, deja eram cu gândul la hainele mele mototolite, la șosete, la cămașa care își îndrepta, cu severitate, spre mine gulerul ascuțit. Dar ea nu mi-a răspuns la zâmbet, fiind încă în altă parte, în adâncurile somnolenței unde timpul se întinde, unde latura exterioară a vieții și ritualurile ei obișnuite se pierd, dar în schimb apare, ca de sub un strat de nămol vâscos, un fel de mucoasă și carnea sensibilă de culoare roz. Asta vedeam în ochii ei încețoșați și m-am speriat. De parcă am fi fost pe țărmuri diferite — eu nu voiam să merg pe țărmul ei și nu o puteam târî pe al meu. M-am simțit iritat: am vrut să mă despart, să mă separ. Neputința ei îmi repugna, voiam să mă întorc la munca mea, în același timp mă încerca o gelozie răutăcioasă când mă gândeam că nu mai suntem împreună, că ea continuă să stea acolo, că acum nu mai este disponibilă pentru mine. Am vrut să o scot din adâncurile somnolenței, să o aduc la suprafață, brusc și brutal să-i provoc durere.

Știi, a zis ea, ducându-și degetele până la marginea covorului și băgându-le sub el, obișnuiam să-mi fac griji mereu și să întreb omul cu care eram: Cum îți par? Nu sunt

prea tăcută? Nu te enervează gemetele mele? Nu-ți amintesc de glasul vreunei păsări proaste? Mirosul meu nu ți se pare prea strident? Nu te bântuie ore întregi, provocându-ți gânduri neplăcute? Nu vrei să scapi de mirosul meu cât mai curând posibil? Dacă nu-ți place, dacă ți se pare prea înțepător, nu mă voi supăra. Nu sunt prea blândă și moale? Nu te rănesc? Mă lipesc prea mult de tine? Nu-i nimic că te-am mușcat de ureche? Mă vei ierta pentru că am transpirat? Însă acum, cu tine, deși nu știu dacă sunt prea tăcută și nici nu știu dacă vocea mea și gemetele mele nu seamănă cumva cu scâncetele unui animal, la fel, nu știu dacă mirosul meu nu-ți intră în piele și dacă nu cumva trebuie să-l scoți cu buretele aspru de baie, nu știu ce simți când guști din trupul meu — nu vreau să te întreb despre asta, nu vreau să te întreb (deși sunt curioasă — să aflu cum mă placi, cum te simți când ești cu mine, când guști din mine, când mă miroși, când mă pipăi, cum arăt în ochii tăi) pentru că nu pot fi altfel, pentru că nu pot schimba nimic, căci doar cu tine sunt așa, cum pot fi eu: cu gemete și suspine, atât de transpirată și sărată, atât de udă și lipicioasă, și nu pot să mă abțin să te gust cu limba, atunci când o fac, și când te mușc de umăr cu dinții, nu pot să nu mușc, și deci nu

are rost să întreb, pentru că, chiar dacă nu-ți place, nu pot să fac nimic, așa va fi mereu și niciodată altfel. Poate pentru că tu ești cel care îmi va reda chipul meu adevărat, a spus apropiindu-se și atingându-mi umărul cu obrazul. Încă puțin și fața mea va arăta exact cum ar fi trebuit să fie. Din povestirile ei despre cei cu care fusese înainte reieșea că au fost foarte mulți, prea mulți pentru un trup atât de mic și confuz, iar în imaginația mea a apărut imediat o mulțime întreagă de bărbați fără chip pe care ea îi satisfăcea înainte de a mă satisface pe mine, și m-a năpădit un atac brusc de gelozie care pur și simplu m-a răscolit.

Apoi am întrebat-o, pentru prima dată, dacă este căsătorită. Da, a răspuns ea, sunt. Soțul meu este un om foarte bun.

A început să povestească despre ea, câteva fragmente, fapte separate care nu se legau deloc între ele și pe care le-am perceput cu mare dificultate, deoarece gelozia nu mă părăsea. Mă strângea de gât și îmi apăsa pieptul, dar, în același timp, m-a cuprins un nou val de entuziasm — mult mai puternic și mai nesăbuit decât cel pe care l-am simțit prima dată când m-am trezit cu degetul în gura ei. Am întins mâna după pătură și m-am acoperit ca să nu-mi dezvălui umilința.

Mi-a povestit că fusese prezentată soțului de bunicul ei, care înainte de a se pensiona ocupase o funcție înaltă în Departamentul al V-lea al organelor de conducere. Soțul ei era subordonatul bunicului său și, până la urmă, încă mai este, pentru că în acest gen de ierarhie psihologică pensionările nu înseamnă nimic. „Soțul meu seamănă puțin cu Faust", a spus Zoia, „a semnat odată un pact cu sânge și nu regretă. E un om bun".

Bunicul tău cu cine seamănă, atunci? am zis râzând, crezând că am făcut o glumă foarte reușită. Dar ea nu părea să guste gluma, a continuat să povestească.

După pensionare, bunicul l-a ajutat pe soțul meu să obțină un post. Acum luptă cu infractorii, veghează asupra studenților, turiștilor, cetățenilor sovietici și jurnaliștilor străini. Dar adesea e chemat și pentru alte chestiuni. Se spune că are mâini de aur.

Se întoarce acasă noaptea târziu, chiar și în weekend. Adesea eu dorm, sau mă prefac că dorm. Deschide ușa și stă acolo, în prag, se uită la spatele meu un minut, apoi merge să-și trateze pumnul drept rănit cu un antiseptic. Dacă se întâmplă să citesc încă în pat, îmi cere să-i tratez rănile. Iar eu îi spun: Iubitule, nici nu s-a vindecat bine și l-ai rănit din nou. Nu ai deloc grijă de tine.

Cere să-i torn o sută de grame pentru a rezista durerii. E foarte sensibil la durere. Ai avut o zi foarte grea? îl întreb. El dă din cap, încercând să nu devină acru. (Să nu devină prea acru, am glumit din nou. Zoia nu a reacționat.)

Povestea mai departe: În fiecare zi, aceleași probleme, ca pe bandă rulantă, spune soțul meu. Aș vrea să pun suflet în munca mea, aș vrea să mă ocup de fiecare om în parte într-un mod special, să am o abordare separată, așa cum fac experții adevărați. Așa cum a făcut bunicul tău.

Dar e oare posibil acest lucru, când sunt atât de mulți în fiecare zi? Aduși, târâți cu mâinile legate, sau venind de unii singuri, primind o somație de la noi, sau chiar și fără, vrând să servească, să avertizeze asupra inevitabilului, să toarne pe cineva, îndepărtând lovitura ca să nu se abată asupra lor.

Și îmi spun de fiecare dată: Kotlubai, încearcă de data asta, străduiește-te și fă-i un portret psihologic, identifică-i slăbiciunile, temerile, lucrul la care ține cel mai mult pe lumea asta. Acționează subtil, pe nesimțite. Fii viclean și șmecher. Mănâncă-l de viu, dar fă-l să-și rupă bucăți din propria-i carne, să te hrănească cu ele și să-ți mulțumească. La fel cum a făcut și bunicul soției tale. Poți,

Kotlubai. Nu degeaba și-au pus nădejdea-n tine.

Dar nu am timp pentru toate astea. Înțelegi, iubita mea? Mi se ordonă să acționez rapid și eficient: să lovesc cu piciorul scaunul de sub cel anchetat, să-i zdrobesc nasul, să-i zdrobesc degetele. Sunt chemat doar în cazurile în care infracțiunile sunt cu adevărat grave, când vinovatul trebuie să recunoască imediat. Când au nevoie de o fire blândă, când trebuie să se stea cu cel anchetat toată noaptea, când e de măgulit, de promis munți de aur, de intimidat doar cu cuvinte, nu mă cheamă pe mine. Îl cheamă pe Grec sau Nastyci. Crezi că vor să mă umilească?

Zoia continua să povestească, spunând că atunci trebuia să-și liniștească soțul, să-l asigure că nimeni nu ar îndrăzni să-l umilească, că era respectat și temut nu mai puțin decât era respectat și temut bunicul ei. Nimeni nu ar îndrăzni vreodată. Ești mâna dreaptă a bunicului. El nu și-a părăsit niciodată serviciul cu adevărat, doar știi.

Doar că în acest caz, iubirea mea, nu alegi. E un mecanism, e cea mai precisă și mai oportună mașină, care nu dă de ales, nici victimelor, nici executorilor.

Până la urmă se liniștea, deși stătea puțin cocoșat, cu obrajii ușor căzuți, arătând ca un ursuleț de pluș. O lăsa pe Zoia să-i dea jos

geaca și cămașa cu guler, care se murdăriseră îngrozitor în timpul zilei. Să-i desfacă cureaua, să-i scoată pantalonii, apoi șosetele și să le pună astfel încât menajera lor, Natalocika, să le spele dimineața.

Apoi Zoia își lua soțul, rămas doar în chiloți și tricou, de mână și-l conducea prin grădina de iarnă, unde umbrele frunzelor late ale plantelor de interior, luminate de lumina lunii, se legănau pe podeaua parchetului. Îl conducea în dormitor, îl culca pe pat și așezându-se lângă el îi mângâia îndelung capul pleșuv, cu puțin păr la tâmple, și atingerea lui îi amintea de niște șosete groase de lână, până când acesta începea să pufăie într-un ritm măsurat.

Vocea Zoiei s-a schimbat când am întrebat-o despre bunicul ei. Bunicul nu este un om obișnuit, a spus așezându-se pe covor și întinzându-și mâna spre bluză. Și-a tras în grabă chiloții, îndreptându-se și apoi îndoindu-și cu grație picioarele. Bunicul, a continuat, este de neînvins, e un om cu principii. A făcut multe pentru această țară. A făcut minuni chiar și în timpul războiului, de atunci începe povestea lui. Imediat după război, a participat la distrugerea a mii de oameni. Poate chiar zeci de mii. Închisoare, interogatoriu, tortură, șantaj, mită, lagăre, execuție, strangulare, înec, nebunie. Acești

oameni nu și-au dat întotdeauna seama că bunicul îi distruge. Uneori chiar îi erau recunoscători. Au început să-l iubească când a lucrat cu ei. Au avut încredere în el.

A făcut multe pentru această țară, a repetat Zoia, scărpinându-și gânditoare gamba piciorului. Și a făcut și mai multe pentru familia lui. Dacă ai ști cât de mult și-a iubit soția. Ea a murit cu câțiva ani în urmă și asta l-a dărâmat. A avut un accident vascular cerebral, dar și-a revenit în doar câteva luni: dușuri reci și fierbinți, alergare, yoga, exerciții de respirație. Acum este chiar mai puternic decât înainte de moartea ei.

A iubit-o atât de mult, ea a fost întruchiparea viselor lui. Bunicul a adus-o din Rusia după război. Deși se cunoscuseră înainte de război, la Moscova. Nu se sătura să-și amintească când a văzut-o pentru prima oară. Ea vorbea de la tribună, clocotind de furie. Silueta îi era încadrată de un cer fluorescent și de nori. Vocea ei, amplificată de difuzoare, răsuna din toate părțile. Se oprea din când în când pentru a primi aplauzele furtunoase, pe care le lua în serios, abia plecând capul, ceea ce îi făcea bărbia ascuțită să pară și mai ascuțită. Numai muncitorii Uniunii Sovietice sărbătoresc cu bucurie marea sărbătoare a proletariatului, rostea ea. În fața ochilor lumii întregi, sub

conducerea înțeleaptă a partidului lui Lenin și Stalin, Patria noastră crește și înflorește, bucurându-se de toate beneficiile păcii. În ultimul an, puterea politică, economică, culturală și militară a țării noastre a crescut nemăsurat. Economia națională a făcut un pas semnificativ înainte. Bunăstarea materială a muncitorilor este în creștere. Țara se îndreaptă cu încredere pe drumul planificat, pentru a ajunge din urmă și a depăși țările capitaliste avansate în dezvoltarea economică. Fiți vigilenți, instruiți-vă mereu din punct de vedere militar, întăriți puterea economică și militară a frumoasei noastre Patrii Mamă, cu energie de zece ori mai mare, în toate domeniile construcției socialiste! În ciuda oricăror trucuri ale dușmanilor, vom merge înainte și tot înainte, spre vârfurile strălucitoare ale comunismului, unde ne conduce marele cârmaci al revoluției, Stalin al nostru!

Ovații, ovații, ovații. Tânărul meu bunic știa că aceste ovații, printre altele, erau în cinstea marii lor iubiri, de care această fată cu obraji rotunzi și bărbie îngustă, cu ochii înclinați și pleoapele ușor umflate încă nu avea habar. Un puternic sentiment neînțeles a cuprins-o de îndată ce a coborât de pe podium, hotărâtă, serioasă, concentrată. A aranjat cravata roșie de la gâtul unui pionier,

cu un buchet de garoafe în mâini și a întâlnit brusc privirea unui necunoscut brunet și înalt.

Mai târziu, a mers împreună cu el spre vest, până la capătul lumii. Înaintarea spre vest a fost treptată. În timpul războiului, l-a așteptat la Harkov, după aceea s-a trezit într-un orășel străin din vestul Ucrainei, unde ruinele vechi de secole se întrepătrundeau cu ruinele vremurilor recente. Nu înțelegea limba, localnicii i se păreau sălbatici. De pe balconul casei în care locuia, din mijlocul orașului, privea cu dezgust cum țărăncile își foloseau șorțurile pentru a șterge de găinați ouăle găinilor. I-aș alunga pe toți din oraș, i-a zis soțului ei când acesta a apărut pe balcon să fumeze o țigară. Deja i-au alungat pe toți de aici și încă de mai multe ori, i-a răspuns bărbatul, privind binevoitor la zarva din piață.

Pe urmă s-au mutat din nou spre est, deși nu au ajuns niciodată în Rusia, unde ea și-a dorit cel mai mult să se întoarcă. S-au mutat într-un oraș mai mare, apoi într-unul și mai mare, iar într-un final s-au mutat în cel mai important oraș al republicii. Până la urmă, bunica s-a obișnuit cu țara asta. Cu siguranță o liniștea deplasarea lor constantă, chiar și lentă, spre est. Însă nu s-a putut îndrăgosti de niciunul dintre aceste orașe. Nu-i plăceau

munții, unde se odihnea cu mine în sanatorii luxoase pentru familiile funcționarilor publici, nici Marea Neagră. Se bosumfla și se enerva de îndată ce auzea limba care îi era străină, ori de câte ori era înconjurată de localnici.

Bunicul se simțea printre ei ca peștele în apă. La urma urmei, era localnic. Îi înțelegea bine.

Zoia s-a așezat pe un scaun lângă balcon și și-a aprins o țigară. Fumul se lipea de partea interioară a frunzelor de viță, se agăța de suprafața lor maro. Și-a îndreptat picioarele goale până când aproape c-a atins cu degetele cotul mâinii cu care îmi sprijineam capul, stând întins pe o parte și privind-o de jos în sus. Prin bluza pe care o îmbrăcase se vedeau sfârcurile întărite ale sânilor ei.

Nu puteau avea copii, a zis în cele din urmă. Bunica i-a spus asta, ca răspuns la cererea în căsătorie: Nu voi naște niciodată pentru tine. El a spus: Ce fleacuri. Astea nu-s fleacuri. Eu însămi nu știu cum voi trăi fără copii, a răspuns ea. Și a căzut într-adevăr foarte repede într-o apatie profundă, a început să-și piardă simțul gustului și culorilor, nu răspundea la tandrețe, glume, știri despre morți și dezastre. Bunicul i-a spus: Dacă aș putea, ți-aș naște copii.

În spatele vălului acestei plictiseli a petrecut întregul război. Îi scria scrisori: Sunt bine. A plouat ieri. Acordorul a venit și a acordat pianul, dar am uitat complet să cânt. Nu numai că nu pot naște copii, dar nici măcar nu mai pot cânta la pian.

Îi scria și el: Sunt bine. Nu știu când o să-ți mai pot scrie, pentru că mâine începe o operațiune majoră. Dar nu-ți face griji, viața mea nu este în pericol. Frontul se deplasează spre vest, eliberând spațiu pentru tine și pentru mine. În curând te voi aduce aici și vei vedea cât de bine e. Dealuri plăcute, păduri, râuri, aer curat. Cu siguranță nu acum. Acum sunt explozii, funingine și fum în aer. Dar în curând, foarte curând. Te sărut. Te iubesc. Al tău.

Ea îi scria: Mi-ai spus să-mi fac un palton, dar nu ai spus din ce stofă să fie și cu ce modele. Mă duc zilnic la țesături, dar nu îmi place niciuna dintre ele. Tweed sau gabardină? Cred că vreau cu picățele. Dar tu mi-ai scris că îți place mai mult cu model în spic? De ce durează atât de mult timp să-mi răspunzi? Nu-ți place să-mi mai scrii scrisori? Poate pentru că nu pot să-ți nasc un copil? Te-am plictisit deja? Ai găsit pe alta? Unde ai dispărut? Ce s-a întâmplat?

Când războiul s-a încheiat cu adevărat, i-a adus o fată. De zece sau unsprezece ani, o

sălbatică mută, cu pumnii strânși și cu fața încruntată. (A spus Zoia, fără să i se miște vreun mușchi al feței. Iluzia de emoție de pe chipul ei era creată de fumul de țigară care se învârtea înaintea feței sale.)

Zoia continua să povestească. A scos fata dintr-o vizuină din pădure. N-am înțeles niciodată din toate poveștile lor cum a ajuns acel copil acolo. Când eram foarte mică, îmi imaginam că e bârlogul lupilor. Că o haită de lupi a luat un copil abandonat ai cărui părinți au fost împușcați. Că mama lupoaică a culcat-o cu puii de lup și a lins-o cu limba ei aspră, omorând puricii cu dinții. Pe urmă am aflat că nu era vorba de lupi, ci de bandiți însetați de sânge care nu cunoșteau milă. Ucigași, care spintecau burțile oamenilor fără apărare, lăsându-i cu măruntaiele scoase. Nu se obișnuia să vorbim despre asta. Eu pur și simplu am trăit cu aceste imagini în mintea mea: bărbați murdari, însângerați, acoperiți de cicatrici, mirosind urât și fetița pe care au decis să o lase în viață dintr-un motiv oarecare.

Fata era blondă, drăguță. În ciuda slăbiciunii ei anormale, a claviculelor și coastelor ieșind din corp prin haine, a ochilor înghețați cu cearcăne în jurul lor, frumusețea ei îți topea inima. Chiar și inima

bunicii mele. Au înfiat-o. Fata era mama mea, a spus Zoia.

Pe urmă mi-a povestit despre mama ei, îndepărtându-se și mai mult de mine, până în pragul balconului și ascunzându-se în spatele tulului de culoarea infuziei de ceai slab. Îi vedeam doar picioarele călcând pe linoleum. Zoia vorbea despre o entitate evazivă pe care nu o puteai atinge, nici măcar atunci când erai aproape de ea. Chiar și atunci când m-am ghemuit lângă ea și am îmbrățișat-o, a fost imposibil să am senzația unei îmbrățișări.

Mama nu a ridicat niciodată vocea la mine, continuă Zoia. Dar eu nu am fost niciodată sigură dacă ea îmi conștientiza existența. Uneori vedeam cum privirea ei se întoarce spre mine și atunci, cuprinsă de fericire, mă repezeam spre ea cu brațele deschise sau, dimpotrivă, înghețam, fără să-mi iau ochii de la ea, zâmbind larg sau începând să plâng. Dar în câteva clipe înțelegeam că se uită la altceva, la ceva ascuns în interiorul ei. Privea la oamenii pe care nu îi cunoscusem niciodată și care erau mult mai apropiați de ea decât mine. Îmi doream atât de mult să aflu cine sunt, ca măcar să o pot atinge astfel: o haită de lupi sau bandiți din pădure? Cu cine stătea amintirea mamei mele acolo, în trecut, când era mică? Cu cine

îi era atât de bine încât nu-și dorea să fie nici măcar o clipă lângă mine?

Îmi juleam genunchii, cădeam la fiecare pas și mă îmbolnăveam mereu. Am spart farfurii și pahare, am rupt haine, m-am uns toată și tot ce era în jurul meu cu sos de roșii, cu verde de briliant, cu noroi și pastă de dinți. Am băgat sârmulițe în priză. Am încercat să trec peste balustrada de pe balcon. M-am ascuns în dulapuri și sub paturi și stăteam acolo zile întregi până când bunicul mă găsea. Mama nici măcar nu încerca să mă caute. Niciodată nu lua act de dispariția mea.

Cu ce se ocupa? a repetat întrebarea pusă de mine. Cu nimic. Nu trebuia să muncească. Mergea la croitoreasă să încerce hainele. Umbla fără țintă pe străzi, ca o lunatică care rătăcise drumul și uitase unde merge și de unde vine. Citea cărți. Asculta al doilea concert al lui Rahmaninov. Dar mai ales stătea cu mâinile încrucișate pe genunchi și se uita pe fereastră la fântâna din curte.

Avea o singură slăbiciune, își aminti Zoia aproape cu bucurie. Mergea aproape în fiecare zi la piață și aducea carcase întregi de iepuri sau păsări de curte, pește necurățat. Și apoi, o vreme, își făcea de lucru smulgând penele, pârlind firele de păr, curățând, tăind în bucăți, sortând. Toate acestea îi aduceau o plăcere ciudată, aproape vizibilă. Parcă se

conecta la ceva din interiorul ei, la o amintire, la o parte reală din ea însăși, și doar în aceste momente prindea putere să mă observe. Ea doar le tăia și le procesa, gătitul îl lăsa în seama altora.

Uneori mergeam cu ea la piață, încercând să nu rămân în urmă, în mulțime, știind cu siguranță că nu e în stare să aibă grijă de mine. Mă țineam strâns de mâna ei în timp ce ea examina cu meticulozitate trupurile animalelor suspendate de picioarele din spate. De ce îmi vâri sub nas leșul ăsta, i-a spus calmă bătrânei viclene, uite cât de albastră îi este limba.

Când se apuca de treabă, eu stăteam deja la masa din bucătărie pe un taburet. Fredona ceva ca pentru sine sau fluiera și chiar mă privea cu căldură tăinuită. Eu absorbeam cu lăcomie privirea aceea, știind că nu va dura mult. Ea lua cuțitul ei preferat pentru carne și încerca tăișul lamei cu buricul degetului. Întorcea cuțitul pe o parte și pe alta, privindu-l în fața ferestrei, iar uneori îl încerca cu vârful limbii, și atunci prin întreg corpul îmi treceau furnicături invizibile: Mamă, mămico, oprește-te, te rog, ai să te rănești. Ea îmi zâmbea (îmi zâmbea!) și se apuca de treabă. Mișcările îi erau extrem de precise, era complet devotată muncii sale.

Cred că ar fi putut deveni cel mai bun chirurg.

Am întrebat-o pe Zoia dacă mama ei ucidea animale vii. Nu, n-am văzut niciodată așa ceva, răspunse gânditoare. Dar îmi pot imagina. Nu pentru că ar fi fost însetată de sânge. Deși asociam înclinația ei pentru sânge și carne cu timpul petrecut într-o groapă din pădure alături de bandiți, așa cum încerci s-o asociezi și tu acum, mi-a spus Zoia. Dar în tranșarea animalelor se ascundea ceva cu totul diferit. O abilitate care exista în corpul ei, independentă de ea însăși, de dorințele ei. O logică existentă dincolo de noțiunile noastre obișnuite de bunătate și cruzime. Crezi că ar putea avea legătură cu familia ei adevărată? m-a întrebat Zoia cu speranță. De parcă aș fi putut să știu asta.

În loc de răspuns, am început să-i povestesc despre mama mea. Crezi că doar mama ta era detașată și a trăit în propria ei lume? Crezi că doar tu a trebuit să suporți greutatea unui trecut necunoscut, în care nici măcar nu se ținea cont de tine, dar de care ai fost nevoit să ții seama încă din momentul în care te-ai născut?

Uliana? a rostit brusc numele mamei mele. S-a îndreptat de spate, vădit interesată, și s-a

întins cu tot corpul spre mine. Uliana Frasuliak?

Am tresărit, privind-o cu ochii mari.

De unde știi?

Zoia a zâmbit și a clătinat din cap.

Nu uita cine este bunicul meu, a răspuns ea. Oricât de puternic și de viclean ar fi, eu sunt nepoata lui, fie și adoptivă. Avem o relație specială. Am învățat multe de la el. Cunoștințele și legăturile bunicului sunt foarte utile atunci când chiar trebuie să găsești pe cineva, când trebuie să afli ceva.

La ce-ți folosește să știi numele mamei mele? am întrebat-o.

Oare nu suntem asemănători? a răspuns Zoia la întrebare cu o altă întrebare. Oare nu ne leagă ceva complet irațional? Sau ceva complet logic la care încă nu avem acces. Eu doar caut calea de legătură.

Zoia a rostit acest răspuns neconvingător cu atâta pasiune, cu atâta sclipire în ochi, încât eu, captivat de puterea emoției pe care o trăia, am avut din nou încredere în ea.

Am început să ne întrecem în povestiri despre purtările mamelor noastre și râdeam de cât de bine coincidea totul. Ore întregi stătea și privea lung pe fereastră, fără să se miște. Se uita prin mine cu o privire absentă. Nu dormea noaptea, se zvârcolea de pe o parte pe alta în pat. Nu reacționa la lacrimile

mele. Tăcea încordat. Se îndepărta de îmbrățișări, spunând că are ceva urgent de făcut. Când încercam (când încercam) să plâng, ofta din greu, de parcă ar fi expirat funingine neagră. Își smulgea brusc mâna dintr-a mea, de fiecare dată când o prindeam.

Și, în plus, mama avea două surori mai mici și pe mama ei, adică pe bunica. Am crescut înconjurat de o grămadă de femei insuportabile. Nu am avut tată, am spus. Adică am avut, dar nu l-am cunoscut. A murit chiar înainte de a mă naște.

Nici eu nu am avut tată, a spus Zoia. Când întrebam despre el, bunicul răspundea că subiectul nu-i deloc interesant. În loc să-ți umpli capul cu prostii, mai bine du-te și citește o carte.

Bunicul avea grijă de mine, îmi citea înainte de culcare, îmi cumpăra haine și lucruri, mă ducea la plimbare, îmi aducea dulciuri. Ne uitam împreună la „Povestea de seară“, mergeam la teatrul de păpuși și ne dădeam în roata mare. Plecam în excursii cu el și era mult mai interesant decât vacanța cu bunica. Am călărit, am făcut drumeții cu corturi. Am petrecut nopți în castele, în Shenborn, Olesk, Pidhorețk, mai bine sau mai prost întreținute, abandonate ori

transformate în sanatorii. În muzee, aveam voie să atingem picturile și sculpturile.

Atunci i-am povestit Zoiei despre încheieturile de la mâini, tăiate, ale mamei, despre brățările umflate de culoare vineție, cicatrici lipicioase care inelau una peste cealaltă, lărgindu-se și îngustându-se din nou în chip fantezist, intrând în vene (cum tunelurile feroviare intră în stâncă).

Mama a reușit să o facă, a reacționat imediat Zoia, s-a ridicat și a ieșit în balcon. Nu puteam să o mai văd. Am auzit foșnetul frunzelor viței-de-vie, care creștea din ce în ce mai tare pe măsură ce vântul se întețea și începea să cadă ploaia.

Hai înăuntru, am strigat-o, pentru că deodată mi se făcuse frig. Ești dezbrăcată. Nu poți sta în frig. Ai să răcești. Vino aici, am strigat la Zoia, începând să mă enervez.

Dar ea zăbovea. Vântul fluiera amenințător. Știam că porumbeii se ascunseseră sub streșinile casei, sub vița-de-vie, umflându-și gușile și transformându-se în niște bile cenușii.

Îi auzeam vocea slabă, de afară: Crezi că tranșa animalele ca să se antreneze? Ca să nu greșească atunci când va îndrăzni să o facă?

*

Când se întâmplau toate acestea, mă refer la aventura mea anormală cu Zoia (i-a spus profesorul Romanei, de îndată ce s-au mutat din bucătărie în camera mare și s-au așezat unul în fața celuilalt, pe scaune moi; profesorul începuse de curând să fumeze în apartament, iar Romana nu reușise să se obișnuiască cu acest obicei al lui), când aveam această aventură anormală, nefirească, soția mea, pentru prima oară, nu a suportat.

De ce anormal? a întrebat Romana, aproape indignată. De ce, așa, dintr-odată, era nefiresc?

Profesorul nu a răspuns. Privirea lui devenea grea, atinsă ușor de supărare nedisimulată. Eu și Zoia aveam mai multe în comun decât au de obicei doi oameni, a vorbit într-un sfârșit. Asemănările dintre noi erau ca acelea dintre oamenii care suferă de aceeași boală rară, nediagnosticată. Ne recunoșteam simptomele reciproc. Uneori depășeam toate limitele posibile ale rațiunii. De parcă eu și Zoia am fi supraviețuit aceleiași catastrofe și acum sufeream consecințele, deși amintirea cauzelor ei nici măcar nu era ștearsă, era complet absentă.

Romanei i se făcea pielea de găină la vorbele profesorului, simțea valuri după valuri de furnicături ușoare și înțepături care o năpădeau pe spate, șolduri și gambe. I se

părea că de mult își dorise să audă ceva asemănător de la o altă persoană, căutând parcă de multă vreme pe cineva care să-i spună aproximativ astfel de cuvinte. Să repete ceea ce ea știuse dintotdeauna.

Și soția dumneavoastră? a întrebat Romana, punând cap la cap fragmente împrăștiate de gânduri. Ați spus că pentru prima oară nu a mai suportat? Ați avut și alte femei în afară de Zoia?

Femei aveam cu duiumul, dădu profesorul solemn din cap. Avea un aer tragic, dar și mulțumit în același timp. Era obișnuit să aibă multe femei în preajma lui. N-ar fi putut altfel, explică profesorul. Așa era el. Asistente, doctorițe cu care era coleg, paciente, chelnerițe, chiar și învățătoarea fiului său, care rămăsese la bunica lui și pe care el și soția lui îl vizitau pe rând sau împreună. Așa era natura lui, își desfăcu mâinile profesorul, dând din umeri. Dar soția nu a mai suportat decât atunci când a apărut Zoia. Și nu imediat. O vreme a sperat că totul se va opri de la sine. Că aceasta este doar una dintre atâtea aventuri.

Profesorul însuși conta pe asta. Dar pe măsură ce trecea timpul, devenea din ce în ce mai greu să se mintă. Repezindu-se prin pasajul subteran din fața hotelului Salut, împiedicându-se de șireturile dezlegate și

agățând cu poalele paltonului trecătorii, cerșetorii de pe coridoarele de beton acoperite de flegme, precupețele care vindeau mere, dovleci, semințe de floarea-soarelui și tutun vărsat pe foi de ziar, nici el nu se mai credea când făcea promisiunea, devenită deja ritual, de a pune capăt aventurii cu Zoia în ziua respectivă. Dar Zoia, de fiecare dată puțin mai diferită, atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară, pe care totuși de fiecare dată o cunoștea din ce în ce mai bine, Zoia cu fața bandajată era nedespărțită de el, devenise parte integrantă a vieții lui.

Profesorul era mândru de ceea ce făcea din fața Zoiei. Transformările erau naturale, aproape invizibile. Comparând fotografiile de dinainte și de după, era greu de spus cu exactitate ce se schimbase sau dacă se schimbase ceva. Doar că în pozele postoperatorii imaginea Zoiei părea mai pronunțată, de parcă i s-ar fi adăugat culori mai clare, mai curate.

Ceva asemănător se întâmpla și cu sentimentele profesorului: doar când mergea să se întâlnească cu ea, așteptând această întâlnire, tânjind după ea, doar când observa de departe silueta ei subțire, profilul ei cu un dreptunghi de ipsos pe bărbie sau pe nas, atunci putea spune convingător ce înseamnă

claritatea și precizia, ce înseamnă nevoia, durerea și golul lăuntric constant.

O împingea înăuntru, pe holul întunecat al apartamentului, nereușind să închidă întotdeauna ușa de la intrare în urma lor, o acoperea cu paltonul lui, de parcă ar fi fost o plasă de pescuit, se încolăceau și se încurcau în țesături largi și strâmte, în bumbac și capron, în șifon, batiste și satin; mâinile și picioarele lor se răsuceau neîndemânatic, căile respiratorii și arterele se blocau, se auzeau șuierături și tuse, unul dintre tocuri se rupea, celălalt apăsa cu putere pe stomacul profesorului. Cineva urca treptele, oprindu-se și holbându-se la această încurcătură ciudată, de neconceput. Cineva privea cu gura căscată și își făcea semnul crucii, tocmai întorcându-se, în secret, de la Lavra Peșterilor și asistând imediat la ispitele desfrânate ale necuratului, unii începeau să râdă, alții se supărau. Între timp, profesorul (care, apropo, nu era încă profesor la vremea aia, dar cu siguranță avea să devină mai târziu), în cele din urmă, îi scotea amantei chiloțeii uzi și obținea accesul să intre în ea cu nerăbdare și o lăcomie violentă.

Profesorul a spus că toate problemele au început în același timp și au venit de peste tot. Vecinii apartamentului închiriat au scris mai multe plângeri la miliție, sectoristul îl

aștepta pe profesor de fiecare dată sub încrengăturile viței-de-vie, fixând silueta Zoiei cu o privire cețoasă, pofticioasă, cu față de tâmp. Au fost fluierați, iar într-o zi de decembrie au fost udați cu apă rece ca gheața de pe un balcon. În același timp, colegii de serviciu au început să șușotească foarte des, pe la spate, și să-i arunce priviri aluzive. Șeful de secție l-a chemat în cabinetul lui și i s-a adresat cu „dumneavoastră". I-a dat un ultimatum și a făcut o serie de amenințări. În baza cărui drept efectuați aceste intervenții chirurgicale? striga la el, până când secretara lui a deschis ușa și a clătinat din cap dezaprobator, dând ochii peste cap. Abuzați de poziția dumneavoastră oficială! Încălcați legea! Vă folosiți de instabilitatea pacientei!

Spre sfârșitul discuției, șeful de secție șuiera la profesor ca un curcan. Fața lui era roșie și acoperită de pete albe. Gușa zbârcită i se legăna dintr-o parte în alta. Ochelarii i se aburiseră. Tensiunea arterială îi crescuse periculos de mult. Știi măcar cine este soțul ei? Știi cine este bunicul ei? a țipat, trecând din nou la „tu". Știi măcar ce le face oamenilor? Ai fost vreodată chemat pentru o conversație în strada Volodymyrskaia? Înțelegi măcar ce faci?

În jurul profesorului au apărut niște umbre neclare, fără formă: tot felul de

bărbați cu chipuri atât de obișnuite și comune, încât era imposibil să-ți amintești de ele sau să le descrii, chiar și pentru un om a cărui principală ocupație profesională era să-și amintească, să descrie și să redeseneze fețe. Aceste pâlcuri de fum de țigară, îmbrăcate în costume neelegante („ca la coada vacii", cum le numea Uliana Frasuliak), se învârteau mereu prin preajma lui, se loveau de el, stăteau la cozi în spatele lui, la mesele din apropiere și pe locurile vecine de la cinematograf, îi ofereau un chibrit când nu își găsea bricheta, îi spuneau câte grade sunt afară și la ce oră are întâlnire cu Zoia.

Seara, după discuția cu șeful de secție, când profesorul se întorcea acasă, a observat de la distanță cum doi dintre acești bărbați încercau să o ajute pe soția lui să ducă pungile pline cu cumpărături până la intrare. Soția a smuls pungile și a început să se certe cu ei. Tipii au bolborosit ceva de genul: O femeie atât de delicată nu poate duce toată această povară singură, haideți măcar să vă ajutăm noi, din moment ce soțul dumneavoastră nu vă ajută. Lăsați-ne să luăm această povară de pe umerii dumneavoastră și să vă ușurăm soarta.

În acea seară, soția lui, pentru prima oară, i-a sugerat să plece. L-a dat afară din propria

lui casă. Atunci, pentru prima oară, a regretat că băiatul nu locuia cu ei: profesorul s-a gândit că soția lui s-ar fi purtat mai blând cu el, dacă copilul ar fi fost de față.

În sufletul lui era indignat că ea îi cere să-și părăsească propria casă de pe strada Prytysko-Mykilska. Un apartament într-o veche casă regală, pe care l-a iubit atât de mult și de care era mândru. De fapt, i-a spus profesorul Romanei, primise acel apartament într-un mod de neînțeles, chiar neașteptat. Nu și-ar fi putut permite niciodată să-l cumpere. Nici măcar acum, când profiturile lui sunt destul de semnificative, când numele lui atrage bani.

Profesorul a primit apartamentul cadou de la Nusia, sora mijlocie a mamei sale. V-am povestit despre Nusia? întrebă profesorul, înclinând capul într-o parte.

Romana dădu din cap, în semn că da. Avea în minte imagini clare ale fiecăreia dintre cele trei surori. Uneori avea impresia că le cunoaște pe aceste trei femei de mult timp și îndeaproape: contururile petelor de bătrânețe de pe mâini și fețe, moliciunea pielii lor la atingere, mirosul corpurilor îmbătrânite, culorile halatelor spălăcite, pielea albă strălucind prin fire subțiri, gingiile lor fără dinți. Mai mult, Romana vedea surorile și caracteristicile lor nu numai

la bătrânețe. Le cunoștea încă din copilărie, trecând prin schimbările dureroase ale tinereții, de-a lungul întregii vieți.

Uliana a fost cea mai importantă și cea mai independentă. Cea mai mică, Hrystia, era un observator blând, curios. Cea mijlocie, Nusia, se deosebea prin faptul că era complet absorbită de dragostea ei pentru sora mai mare, pe care o imita, și nu-și putea imagina viața fără ea. Această iubire s-a manifestat numai de la o extremă la alta: uneori prin causticitate, alteori prin iritare, alteori printr-o conformare infinită.

Tocmai Nusia, i-a explicat profesorul Romanei, a fost cea care l-a sfătuit să părăsească orașul și să dea admitere la Universitatea de Medicină din Kiev. Șansele să intre erau foarte slabe. El însuși și-a dat seama că nu se descurcase prea bine la examene, ba chiar a decis să nu afle rezultatele. Dar Nusia a insistat. Și pe neașteptate s-a dovedit că intrase.

Tot ea a insistat ca după aceea profesorul să nu se întoarcă acasă. Nusia a suportat furia și lacrimile mamei lui, acuzațiile ei neîncetate de trădare. Luni, ani întregi a îndurat țipetele, vorbele dure, mormăielile ei neplăcute, ușile trântite, strigătele și insultele.

Nusia a făcut negocieri, a arătat o răbdare imensă, precum și o capacitate neașteptat de

subtilă de a alege cuvintele cele mai precise și de a stăpâni intonația propriei voci, când mama profesorului a insistat că numai ea are dreptul să-și crească nepotul și că locul lui nu este în Kiev, pentru că orașul e murdar și periculos, și că unei femei care nu renunță la locul de muncă după ce naște nu i se poate încredința creșterea unui copil, pentru că nimic bun nu va ieși din asta. Mama lui Bohdan, desigur, nu a fost de acord: a refuzat chiar să vorbească despre acest subiect, a țipat, a făcut crize de furie. Uliana nici n-a vrut să audă, prin urmare, dacă nu ar fi fost Nusia, nu se știe cum s-ar fi putut termina toată această poveste: prin răpire, prin dezmoștenire sau în instanță. În cele din urmă, profesorul și soția lui au fost de acord. A fost mai bine pentru toată lumea, pentru băiat în primul rând. În timp ce părinții erau ocupați cu munca, patru bunici (trei surori și bătrâna lor mamă, care demult devenise și ea un copil) i-au oferit tot timpul lor și au pus în practică propriile idei despre ce înseamnă creșterea și educația unui copil. Punctul-cheie era că această stare de lucruri era temporară și avea să dureze foarte puțin. Băiatul urma să se reîntâlnească cu părinții lui.

Profesorul nu a putut sau nu a vrut să explice de unde avea Nusia cheile

apartamentului, dar mai ales de unde avea actele pentru el. În orașul lor, femeile locuiau într-o casă veche de cărămidă, cu trei camere și o livadă în jur. Din copilărie Nusia și Hrystia împărțiseră o cameră și până la bătrânețe nu au putut sau nu au vrut s-o părăsească, să fugă dincolo de dealul pe care se afla casa lor. De pe acest deal se deschidea cel mai larg peisaj, cu nori și adâncimea cerului, a spus profesorul, toate casele, toate bisericile, străzile, chiar și oamenii de la ferestre se vedeau ca în palmă. În depărtare se întindeau câmpurile, petice de culori calde și păduri întunecate. Poate că această lume, cât se vedea de pe deal, era suficientă pentru surori. Întotdeauna au înțeles mult mai mult decât mine, a oftat cu amărăciune profesorul.

Dar toți, toată familia mea, au suferit mereu de lipsuri. Niciunul dintre ei nu a avut avere, a continuat profesorul, ridicând mâinile surprins. A vorbit despre diverse feluri mici de a câștiga bani, despre ocupațiile țărănești, grădinărit, despre Uliana, care a lucrat ca asistentă toată viața și în timpul liber (până de curând, în secret și la negru, riscându-și propria viață și viața rudelor) s-a dedicat treburilor comunității bisericești. Despre Nusia, care a lucrat ca bibliotecară. Despre Hrystia, care a predat educație tehnologică la școală. Și apoi, din

senin, cheile apartamentului uriaș din Kiev, un monument de arhitectură, cu pereți groși de un metru și jumătate, cu tavane înalte, de patru metri.

Profesorul nu a răspuns prea clar la întrebarea Romanei. A spus ceva despre o moștenire, rude îndepărtate despre care se știa puțin, legături și povești pierdute în toiul timpului. Iar după o tăcere încordată a început să povestească cu entuziasm despre faptele bune făcute de rudele lui în timpul războiului și după război. Despre cei salvați și scăpați, despre cei vindecați și încălziți, despre cei vânați care și-au găsit refugiul în ascunzătoarea unei case vechi situate pe un deal cu vedere spre un orășel. Profesorul a vorbit despre recunoștință și despre răzbunare, despre recompensă materială, care nu este suficientă când vine vorba de salvarea de vieți omenești. Nu-i așa? a întrebat-o pe Romana. Iar ea răspuns: Da, domnule profesor, desigur.

*

Soția nici nu a vrut să audă. Nu a vrut să stea de vorbă, nu a vrut să știe, nu a vrut să înțeleagă. Nu mă interesează, a spus cu o voce răsunătoare, cristalină, de parcă ar fi cântat una dintre melodiile ei pline de umor

pentru copii, de parcă ar fi făcut o repetiție cu unul dintre grupurile ei muzicale.

Profesorul, complet dezorientat, și-a umplut valiza cu cămăși nespălate și necălcate, și-a luat puloverul preferat de lână, pijamalele în care nu dormise niciodată și o duzină de șosete desperecheate. Nu putea să-și adune gândurile, să decidă cele mai simple lucruri: de ce obiecte de uz casnic ar avea nevoie mâine sau în viitorul apropiat. Când pleca într-o călătorie, soția lui îi făcea valiza. Ea știa cel mai bine de câte perechi și de ce fel de lenjerie are nevoie, ce cravate merg cu cămășile lui și cum să aranjeze lucrurile astfel încât să nu fie nevoie nici măcar să le calce înainte de a le îmbrăca.

Bezmetic și flămând (desigur, soția lui nu se gândise să gătească cina în seara aceea), a stat în pragul apartamentului său cu o valiză în mâini, transpirând într-o jachetă de schi pe care o purta în afara sezonului. Continua să spere că, în orice moment, soția lui va zâmbi și totul va reveni la normal. Va da din mână a lehamite și se va duce în bucătărie să gătească ceva. Iar el își va scoate geaca, va arunca valiza pe coridor și-și va turna ceva de băut. Pe urmă vor face dragoste pentru a îmblânzi situația neplăcută și vor dormi profund toată noaptea unul în brațele celuilalt.

Dar când profesorul s-a aplecat zâmbind ca un mielușel, căutându-i privirea ca să-i sărute obrazul moale și să inhaleze mirosul familiar de pudră, ea s-a dat într-o parte, apoi l-a împins puternic în piept cu ambele mâini. El s-a dezechilibrat și a făcut un pas peste prag. Iar ea i-a trântit ușa în nas.

În buzunarul pantalonilor avea cheile de la apartamentul închiriat pentru întâlnirile cu Zoia. Profesorul și-a petrecut noaptea acolo, fără să închidă un ochi. Îl sufoca mirosul apartamentului vechi, mirosul toxic al vieții altora. Pledul cu care a încercat să se acopere părea îmbibat de urme ale iubirii sale cu Zoia. Lângă perete se aflau câteva sticle de vin goale. Farfurioara era plină cu mucuri de țigară mânjite de rujul Zoei.

Profesorul a dus pledul și farfuria în baie și a închis ușa cu zăvorul, acoperit cu multe straturi de vopsea albă în ulei. A stat întins pe canapeaua desfăcută până dimineața, sub jacheta de schi, urmărind cum crăpăturile de pe pereți și tavan deveneau din ce în ce mai pronunțate pe măsură ce se apropiau zorii.

Exact la ora 5, când era pe punctul să adoarmă, porumbeii nu l-au mai lăsat. Făceau ditamai tărăboiul în vița-de-vie: uguiau și gângureau, se învârteau și forfoteau, ciuguleau, zgâriau, guruiau,

zdrăngăneau, pocneau, băteau și fâlfâiau din aripi fără întrerupere.

În cămașa mototolită, cu cravata dezlegată, în jachetă de schi, nedormit, profesorul a întâlnit în hol o vecină în haine negre, cu capul înfășurat. Femeia și-a făcut cruce la vederea lui și s-a grăbit spre Lavra Peșterilor. La ieșire, s-a întâmplat să dea peste bătrânul acela osos, cu fața tăiată de brici până la sânge, care a promis că de data aceasta va merge personal acolo unde va fi nevoie și va aduce chiar el aici cele mai înalte autorități.

În acea zi, profesorul a anulat prima dintr-o serie de intervenții chirurgicale pentru o despicătură de palat pe care trebuia să le facă unei fete de paisprezece ani, timidă și blândă. Îi promisese să-i facă viața normală și că va arăta la fel de frumoasă pe dinafară ca și pe dinăuntru. Că foarte curând toată lumea îi va vedea adevărata frumusețe.

Nici fata nu a putut dormi toată noaptea. L-a așteptat în holul de la intrarea în spital. Văzând pe ferestrele largi cum profesorul, răvășit și nervos, intră în curte cu pași mari, fata nu a mai suportat, a alergat și l-a așteptat în frig, doar în halat, șosete și papuci de casă.

Nu a putut să o opereze, îi tremurau mâinile. Fata nu a plâns. Stătea în colțul cabinetului, cu fățuca despicată și posomorâtă, și îl trăgea de mânecă pe tatăl ei

când acesta, pierzându-și cumpătul, a început să țipe la profesor.

După plecarea pacienților, profesorul a început să se gândească la Zoia. De data aceasta nu mai avea nicio îndoială: totul trebuia să se termine. Alegea cuvintele pe care avea să le folosească pentru a-i explica de ce nu se mai pot întâlni. Și experimentele cu fața ei trebuiau să înceteze, dacă nu voia să fie trimis la închisoare. Bine, va mai face o operație, ultima: câteva cicatrici, după care imaginea ei putea fi considerată completă și perfectă. Vei avea chipul pe care l-ai dorit ca un cadou de la mine, îi va spune, simțind cum totul se rupe în el și-l doare, ca o cangrenă neagră vorace expectorând sânge putred. Aceasta va fi o parte din mine care va rămâne cu tine pentru tot restul vieții tale. Creația noastră comună.

Nu s-a putut abține să se enerveze la insistențele Zoiei, ceea ce nu era în întregime adevărat; dacă stătea să se gândească, ea nu îl rugase niciodată nimic, nu îi ceruse niciodată nimic și nici măcar nu era acolo în momentul de față, în schimb profesorul se simțea de parcă ar fi fost tras de mânecă, de parcă ar fi fost forțat să explice iar și iar ceva ce era deja foarte evident. Să nu ne umilim unul pe celălalt, juca în mintea lui o scenă neplăcută, în care Zoia plângea ținându-se de

gâtul lui. Iar el rămânea calm, rezervat și statornic. Suntem norocoși că toată această poveste a avut loc. Altfel nu ne-am fi întâlnit niciodată.

În acest moment, în imaginația profesorului, Zoia ridica privirea spre el cu o față roșie și brăzdată de lacrimi, cu cicatrici abia vizibile ici și colo: Nu ne-am fi întâlnit niciodată? Crezi asta? Desigur, profesorul nu credea.

Supărarea lui a ținut câteva zile. Ei bine, cum se poate să nu înțeleagă?! se lamenta, după ce în sfârșit învățase să lege o cravată. Nu mă pot despărți de soția mea. La urma urmei, eu și ea avem un copil împreună. Și un apartament. Și atâția ani de căsnicie.

Până când într-o noapte, în plin întuneric și tăcere, istovit de insomnie, chinuit de o tuse seacă inexplicabilă profesorul a făcut o descoperire: Zoia dispăruse. Trebuia să vină la consultație chiar în prima zi când nenorocirile au căzut asupra lui, dar ea nu a venit, iar el, uluit de tot ce se întâmpla, nici măcar nu a observat. Iar a doua zi Zoia ar fi trebuit să apară aici, la apartament, pentru că așa se înțeleseseră. În aceste câteva zile, dacă totul ar fi mers cum trebuie, s-ar fi văzut de câteva ori și ar fi făcut de zeci de ori dragoste.

Profesorul s-a dus la baie și a luat de pe farfurie unul dintre chiștoacele pline de ruj

ale Zoiei. Chiștocul puțea. Dar Zoia îl atinsese cu buzele. Acum vreo cinci zile. Nu trecuse nici măcar o săptămână.

Ce a simțit, stând pe capacul toaletei și învârtind filtrul mânjit de ruj între degete? Ușurare? Disperare? Dezamăgire? Frică? Anxietate? Nici măcar nu avea numărul ei de telefon, nu-i știa adresa. Conveneau asupra întâlnirilor când Zoia venea la consultații. Profesorul s-a simțit deodată ca și cum s-ar fi aflat pe marginea unei prăpastii: era amețit. Abia atunci și-a dat seama cât de trecătoare și iluzorie era legătura lui cu Zoia. Diferența dintre furia care îl încerca gândindu-se că nu va putea să scape de dragostea obsesivă a Zoiei și conștientizarea faptului că s-ar putea să n-o găsească și să n-o mai vadă niciodată o simțea ca pe un cuțit tăios care-i sfârteca stomacul.

A căzut pe gresia murdară și a zărit, chiar sub ochii lui, tocul rupt din pantoful Zoiei. O oră mai târziu, medicul de gardă a raportat că profesorul avea apendicită acută.

*

Tocmai începuse să-și revină după operație, când a sunat Nusia. Mai exact, a intrat o asistentă în salon și, în loc să aducă, așa cum făcea de obicei, un pachet cu medicamente și mâncare de la soția lui, i-a spus că vrea să-l

vadă șeful de secție. Acesta din urmă, strigându-l din nou pe numele mic, a lăsat să se înțeleagă că situația se aranjase într-un fel sau altul. A sunat soția ta, i-a spus profesorului. Ar fi bine să o suni, avea o voce îngrijorată, a spus, plesnindu-l peste umăr, iar profesorul a simțit imediat o durere arzătoare în vintre.

Soția lui era acasă. I-a răspuns pe un ton blând, chiar binevoitor, iar profesorul a observat cum un nor cald plin de speranță se ridică în interiorul lui, umplându-i căile respiratorii superioare, speranța de a se întoarce acasă, de a dormi în propriul pat, de a se șterge cu prosoape curate. Ceva i s-a întâmplat bunicii, spuse încet soția, a sunat Nusia.

Soția profesorului făcu o pauză și adăugă pe un ton și mai blând, cu o tandrețe senzuală: I-am spus. I-am spus că ne-am despărțit.

Profesorul a tușit. Simțea undeva sub burtă o durere care-l ardea ca focul. De ce? a întrebat. Încă nu am decis nimic. Eu... Știa că nu e corect ce face, abia mai târziu avea să-și dea seama de profunzimea felului în care se trădase, pe el și pe Zoia, cu aceste cuvinte, însă dorul după un pat și prosoape curate l-a copleșit. Era o chestiune de supraviețuire.

Nici nu am văzut-o în tot timpul ăsta. Am pus capăt la tot. Și nu am de gând să...

Soția nu l-a ascultat. Nu contează, a spus ea. Acum nu locuiau împreună, iar ea nu avea să ascundă nimănui asta, vocea ei devenea tot mai puternică, tremurând de note înalte și agitate. Se săturase de toate aceste taine, de aceste secrete nemestecate, nedigerate, cu care familia lui era plină până la refuz. Se umflau cu secrete ca niște cadavre, a început să folosească brusc cuvinte groaznice, străine ei. De ani de zile, decenii, poate chiar secole, ei putrezesc de vii, otrăviți de propria lor tăcere, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic. Vrea să scape de asta. Nu se simțise atât bine, atât de liberă, de mult timp.

Câteva clipe au tăcut amândoi. Doar profesorul, din când în când, tușea răgușit, parcă fals. Dacă s-ar fi putut vedea pe sine în acel moment, din afară, nu ar fi crezut că e același băiat din fotografiile alb-negru făcute de Hrystia: pantaloni scurți și picioare subțiri, umerii căzuți, trupul înghețat într-o poziție nefirească, o basculantă de jucărie din plastic lipită de piept, ciorapii lăsați pe genunchi, părul turtit, ca și când abia s-ar fi trezit, ochi vinovați și față posomorâtă.

În câteva minute, acest băiat, în vârstă de patruzeci de ani, a format numărul centrului

raional. Se auzeau sunete scurte. Bătrânele vorbeau încontinuu, cu toți prietenii lor, smulgând receptorul una din mâna celeilalte, pentru că fiecare avea ceva mai important și mai urgent de spus. În cele din urmă, profesorului i s-a făcut legătura. Îi era frică să nu audă, în receptor, vocea mamei. Dar a avut noroc: răspunse Nusia.

Vești proaste, fiule, spuse ea (ambele mătuși îl numeau așa, mama lui nu i-a spus niciodată „fiule"). Bunica a căzut. Fractură de femur. Știi ce înseamnă asta la vârsta ei. Trebuie să veniți.

Nusia nu a făcut nicio aluzie la cele auzite de la soția profesorului.

Profesorul își căută cu grijă cuvintele. Imaginându-și o noapte în tren: durere și disconfort continuu în stomac, letargie și greață care îi cuprind corpul și mintea, toaleta murdară, prezența unor străini în jurul lui, năbușeală și curent. Pe urmă, după o asemenea noapte, sosirea lui în casa strâmtă de pe dealul de deasupra orașului de provincie, întâlnirea cu mama lui, slăbit, lipsit de apărare, zdrobit. Unde e soția ta? îl va întreba. Unde este mama fiului tău?

Vedea chipul sever al mamei sale: cutele maliționase în jurul gurii strânse, fălcile acoperite cu piele galbenă uscată, trădând strângerea spasmodică a dinților, privirea

meticuloasă a unor ochi căprui, atât de familiari, cu scântei galbene, ascunși în spatele pleoapelor umflate și căzute.

Și-l imagina și pe băiatul care se sfiește să se apropie și, când trece pe lângă el, își pleacă capul și își ascunde ochii. Își imagina incapacitatea lui de a se apropia de acest băiat și de a-l îmbrățișa, de a-l lua de mână. Știa că băiatul nici nu-l va întreba unde e mama lui, de ce nu a venit. Știa că nici el nu va vorbi despre asta. Nu va vorbi cu băiatul lui despre nimic.

Își imagina liniștea care umplea casa de pe dealul de deasupra orășelului. O tăcere prin care îți vine greu chiar și să duci lingura la gură. O tăcere în care e nevoie de un efort supraomenesc doar ca să deschizi ochii, să deschizi gura sau să plângi.

Femurul fracturat al bunicii lui arăta o ruptură în tot ceea ce îl preocupa pe profesor. O ruptură de la rădăcină. Sau poate chiar o rădăcină ruptă.

*

Soția profesorului a acceptat în mod neașteptat să meargă cu el. Pe de o parte, era jenant, pe de altă parte, a reînviat speranța profesorului.

Totuși, a fost mai ușor și mai avantajos cu ea în tren. A făcut patul pentru profesor, a

scos din pungă tartine cu carne de porc la cuptor. Îi plăcea atât de mult gustul cărnii de porc cu rozmarin și boia pe care o gătea ea, încât îi venea să plângă.

Doar să nu crezi că voi tăcea, l-a avertizat soția, când deja se întinseseră unul în fața celuilalt în compartimentul întunecat. Bărbații de pe paturile de sus sforăiau. Ei bine, nu cred, mormăi profesorul, deși spera că va tăcea. Nu au mai vorbit nimic altceva. Amândoi știau că niciunul dintre ei nu va pune geană peste geană.

La ora 6 dimineața au plecat cu autobuzul obișnuit spre centrul orașului. Trenurile către oraș încetaseră să circule la sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, deoarece calea ferată fusese distrusă în timpul retragerii germanilor.

Scaunele înalte din spate tremurau fără milă, genunchii se loveau de spătarul scaunelor din față. Radiatorul emana o căldură înăbușitoare, picăturile de ploaie se prelingeau prin crăpăturile caroseriei autobuzului. Sătenii îmbrăcați în haine care miroseau a găinați de păsări de curte l-au înconjurat pe profesor și pe soția lui din toate părțile, cu coșuri, tot felul de pachete și saci. Sânii mari ai unei babe se odihneau pe capul profesorului. La un moment dat, și-a dat seama că plânge. Și știa că soția lui a

observat acest lucru, căci lacrimile lui se reflectau în fereastra acoperită cu un strat gros de noroi, spre care ea întorsese capul, privind câmpurile goale și roșiatice pe lângă care treceau.

Nusia și Hrystia i-au așteptat în stația de autobuz. Două siluete gârbovite (una cu batic, cealaltă cu pălărie moale, care părea să fie folosită, din când în când, pentru a depozita ouă sau cartofi), ghemuite sub un baldachin în fața intrării în construcția turtită, din beton.

Te doare stomacul? l-a întrebat Nusia pe profesor, observând că acesta se ținea de locul unde fusese operat de apendicită. Mereu e așa după tren: e imposibil să faci acolo treaba mare.

E în regulă, cum ajungem acasă, l-a asigurat Hrystia, o să mănânci piure de cartofi cu lapte acru și te va lăsa imediat. Iar tu, Nusia, se întoarse spre sora ei, de unde știi că după tren ai probleme cu burta? Călătorești așa de des cu trenul?

Hrystia le făcu complice cu ochiul profesorului și soției sale, arătându-le cât de bucuroasă era că-i vede.

Tu și știi multe despre mine, ridică Nusia vocea, scuturând din cap, astfel că baticul i-a căzut într-o parte, scoțând la iveală două codițe amuzante pe obrazul ei uscat. Eu am

fost acolo unde tu nici măcar n-ai visat vreodată.

În timp ce se înghesuiau în taxi, surorile s-au luat la întrecere să povestească în cele mai mici detalii împrejurările fracturii.

Din cauză că i-ai legat ciorapii cu fire subțiri, a spus Nusia. Eu am folosit întotdeauna cele mai groase fire, asta o ajută să-și mențină echilibrul.

Sau poate pentru că ți-a fost prea lene să o conduci cinci pași dintr-o cameră în alta? nu ceda Hrystia.

Profesorul și soția lui au ascultat iar și iar lista de semne care începuseră să apară cu câteva zile înainte de incident: înviau fluturi, s-a găsit în pod un cuib cu pui de șobolan morți, încă complet cheli, cu câteva ore înainte se luase curentul, iar apa din fântână s-a tulburat.

După ce i-a făcut injecția, medicul a chemat-o pe Uliana lângă el și i-a spus că mama lor nu va trăi până dimineață. Toată noaptea, surorile au plâns aplecate peste trupul ofilit și nemișcat, ascultând șuierăturile și pufniturile abia auzite ale bătrânei adormite. Înfășurată ca o păpușă, arăta ca un copil mumificat și ocupa doar o cincime din patul îngust.

Și-a venit în fire când surorile dormeau adânc, sprijinindu-se una de alta pe patul

mamei lor. Bătrânica a bolborosit ceva ca pentru sine, timp de câteva ore, până când Uliana s-a trezit din pricina durerilor de spate și a prins să țipe și să se agite. Cu țipetele ei, le-a trezit pe Hrystia și pe Nusia, care au început imediat să plângă din nou de frică, dar mai ales neînțelegând ce se întâmplă.

Între timp, mama lor zâmbea și părea complet în largul ei. S-a uitat pe rând în ochii fiecăreia dintre fiicele ei bătrâne și le-a urat aceeași soartă fericită pe care a avut-o și ea cu răposatul ei soț, pe care l-a iubit mult.

Toată ziua nu i-a tăcut gura, amintindu-și neobosit fiecare clipă de când făcuse cunoștință cu soțul ei, fiecare privire și zâmbet, fiecare atingere de mâini. I-a descris culoarea ochilor, buzele lui moi și respirația dulce. Și cum a ținut-o discret, dar strâns la pieptul lui, în timpul nunții lor, ca părinții și oaspeții să nu observe. Și cât de milă îi era de ea și cum a protejat-o și cât de mult tânjea după el când nu era prin preajmă și cu ce dor îl aștepta și cum se putea baza mereu pe el. După cum îl descria, Vasyl Frasuliak fusese cel mai bun gospodar și cel mai sârguincios muncitor, cel mai grijuliu și mai corect tată, dar mai presus de toate — prietenul ei credincios și un iubit plin de compasiune.

După zece minute de delir al mamei sale, Uliana a chemat pentru a doua oară ambulanța. Faceți ceva cu ea, a luat-o razna, șuieră printre dinți fiica cea mare.

Doctorul, după ce a citit ceea ce scrisese medicul din tura precedentă, a fost surprins de faptul că bătrâna era încă în viață. A spus că nu va face nimic în legătură cu delirul, că ar fi bine să se bucure de veselia ei, pentru că nu va dura foarte mult. Dar, firește, nu a avut încotro și a pus în gips piciorul bătrân de aproape un secol. Calmată de o nouă doză de analgezic, Zena Frasuliak a fost încântată să aibă un nou ascultător. Dumneavoastră, doctore, semănați ca două picături de apă cu Vasyl al meu, a spus și pe urmă a început să-și mărturisească dragostea medicului și să-i mulțumească, cu ochii plini de lacrimi, pentru faptul că îi fusese prieten credincios, a fost lumea ei și casa ei toată viața.

Nu s-a oprit nici până acum, zâmbi trist Nusia, coborând din taxi direct în noroiul adânc din mijlocul Torhovyției răvășite, unde se afla casa familiei Frasuliak.

Eu am știut întotdeauna că se iubeau foarte mult, a spus Hrystia. Un copil nu poate să nu simtă asta. Indiferent de situație. Indiferent de situație, repetă ea de câteva ori, croncănind în timp ce se chinuia să iasă pe ușa mașinii, pe care abia încăpea. Profesorul

le-a luat pe ambele mătuși de mână și le-a ajutat până la poartă. Soția lui a deschis-o și a intrat prima în curte. Câinele roșcat zăngănea lanțul, lătra și dădea din coadă.

Soția lui a mers din ce în ce mai repede prin curte, până când a rupt-o la fugă. A împins ușa de la intrare, apoi profesorul i-a auzit vocea ascuțită în interiorul casei, care s-a transformat brusc într-un strigăt. Își îmbrățișa fiul. Îl sperie pe copil, se încruntă Nusia, privindu-l pe profesor cu reproș.

Băiatul stătea în picioare, cu mâinile atârnând moale pe lângă corp. Părul negru și mare nu fusese tuns de mult timp și îi acoperea urechile și ceafa. Și-a mușcat buza și a lăsat ochii în jos, așteptând cu răbdare ca mama lui să-i dea drumul. Uliana, într-o bluză albă, cu părul frumos coafat după o noapte în care a stat pe bigudiuri, a înghețat cu mâna pe mânerul mașinii de tocat carne din fontă. Un bol roșu de aluminiu cu buline albe era plin de viermi liliachii cu miros de zăpadă topită.

Toată lumea a împietrit în jurul lor, neștiind ce să facă. Profesorul s-a întors și a ieșit să ia bagajele. A închis poarta în urma lui, s-a așezat pe valiză și a fumat o țigară. Timp de aproximativ douăzeci de secunde, în capul lui domnea un gol complet. Elibera fumul cu ușurare, uitând de tot. Privea la

suprafața perfectă a noroiului de sub picioare, la urmele cizmelor de cauciuc de pe drum.

Poarta scârțâi. Mama profesorului se aplecă peste el, îmbrăcată într-o haină bleumarin cu umerii largi. E prea mare pentru tine, reuși să spună profesorul. Fumezi și arăți urât, spuse femeia. Arăți mai rău decât mama mea de-o sută de ani, și cu șoldul rupt. Și ești la fel de nebun ca ea. Poate chiar mai nebun, a spus Uliana Frasuliak.

Profesorul a gemut și și-a îngropat fața în mâini. Mucul de țigară a șuierat și s-a stins, absorbit de noroi.

Ai o amantă, continuă Uliana, scuturându-și haina de lână albă de o scamă imaginară. Înclină capul pentru a vedea mai bine firele de păr, cu maxilarul inferior proeminent, și gușa parcă turtită de guler. Și asta, desigur, nu mă miră deloc, cu o soție ca a ta... a spus cu o plăcere vădită. Soția ta e o mamă absolut groaznică și inutilă. Și-a abandonat propriul copil, nu-i pasă de soțul ei și are un serviciu de neînțeles care nu aduce nici bani și nici beneficii. Petrece timp cu copiii altora, în vreme ce propriul ei fiu își petrece zile întregi dezgropând mușuroaie de furnici. Are probleme cu capul, și asta a moștenit.

Atunci și tu ai probleme cu capul, șopti fără să vrea profesorul, negăsind nicio putere să reziste.

Bineînțeles că am, a fost de acord Uliana, subliniind fiecare cuvânt. Altfel, de ce naiba v-aș mai suporta pe toți de-aici? Pe proastele-astea două care stau pe capul meu, pe iubitul tău fiu, care nu știe decât să scurme în pământ zi și noapte, pe tine care nu poți să-ți aranjezi propria viață. Pe mama care e mai întreagă la minte decât voi toți.

Uliana a izbucnit dintr-odată în râs.

Imaginează-ți, vorbește fără oprire, de zile întregi, despre dragostea ei cu tatăl meu. Ca o mireasă!

Profesorul a simțit cum îl copleșește o stare de frică sălbatică, incontrolabilă, înaintea de a o vedea pe bunica lui. Nu voia să privească corpul ei slab de te apuca greața, să urmărească decăderea ei inevitabilă, aflată în ultima etapă. Și chiar mai mult, nu dorea să vadă cum o minte omenească simplă, dar destul de ascuțită, se dizolvă în haos, lăsând în urmă doar câteva motive capricioase și ridicole.

Mama profesorului și-a pus mâna grea pe umărul lui.

Ascultă, spuse ea. Înțeleg că ești atât de prost, încât ți-ai găsit o femeie care îi spune

imediat copilului despre apariția unei amante în viața soțului ei.

Profesorul îi aruncă Ulianei o privire întrebătoare și speriată. Uliana a dat din cap cu emfază, a strâns din buze și le-a mișcat spre stânga. Profesorul a lăsat capul pe genunchi, valiza s-a legănat.

Haide, acum mai lipsește să cazi în noroi, a adăugat Uliana cu o voce calmă și joasă. Chiar și fără să se uite la ea, profesorul știa că mama lui își dă ochii peste cap. A așteptat o clipă ca fiul ei să-și recapete echilibrul pe valiză, după care a continuat.

Dar să nu te prind că-i sufli o vorbă despre toate astea unei femei de o sută de ani, care zace în pat cu femurul fracturat, în ghips până la gât, pe jumătate moartă. Să nu te prind că-i spui mamei mele (care, cu câteva clipe înainte de moarte, a descoperit brusc dragostea pentru soțul ei, împușcat cu cincizeci de ani în urmă) că soția nepotului ei l-a dat afară din casă și l-a forțat să locuiască într-o vizuină împuțită doar pentru că a vrut să se culce, o dată sau de două ori, cu o femeie normală.

Nu chiar atât de normală, a strecurat autocritic profesorul printre dinți.

Nu mă îndoiesc, spuse mama lui. Aș fi surprinsă dacă ar fi normală.

Se întoarse hotărâtă, atingându-l cu poalele paltonului, și porni spre poartă. Bine, nu e timp de discutat prostii. Băiatul nu a mâncat nimic astăzi. Nusia mi-a spus că ai probleme cu stomacul. Nimeni nu poate merge la toaletă în tren ca să facă treaba mare, a mai spus ca o mare cunoscătoare a trenurilor. Iar eu am întrebat-o: atunci de ce toaletele astea, din tren, sunt pline de rahat până în tavan?

Profesorului i s-a părut că mama lui a dispărut în spatele porții. Dar de îndată ce a răsuflat ușurat și a întins mâna după altă țigară, vocea mamei i-a răsunat deasupra urechii: Pune piciorul în prag și poruncește soției tale și fiului tău să nu sufle o vorbă despre divorț. Așa ceva n-a fost și nu va fi niciodată în casa mea. Bunica nu trebuie să afle despre asta, altfel vă jupoi pe toți cu mâna mea. Ai auzit?

Am auzit, dădu din cap profesorul.

A reușit să-și convingă soția. Ea a fost de acord: era clar că femeia e cu un picior în groapă, dar nu voiau să fie cei care-i pricinuiesc moartea. Bohdan a dat în tăcere din cap când i s-a cerut să nu-i zică străbunicii ce îi spusese mama lui. Totul va fi bine, a zis profesorul și a atins obrazul băiatului cu buricul degetului arătător. Băiatul s-a dat înapoi. Profesorul, de frică, și-

a ascuns mâna la spate. Nimic nu va fi bine, a spus soția lui apăsat, tremurând de plâns și strângându-și fiul în brațe.

Luați loc la masă, a strigat Uliana cu o voce exagerat de veselă. Luați loc la masă ca mama să ne poată admira pe toți înainte de... știți voi ce.

Profesorul și soția lui stăteau de o parte și de alta a lui Bohdan. Profesorul i-a turnat fiului său niște suc, iar mama lui i-a pus în farfurie piure de sfeclă și un cotlet. Băiatul a băut lichidul verde gazos. Înțeapă, mormăi pe sub nas. Profesorul i-a mai turnat niște suc. Băiatul a băut din nou, s-a șters la gură cu mâna și a sughițat.

Măcar mănâncă ceva, i-a spus fiului ei soția profesorului.

Să nu mănânce dacă nu-i e foame, a spus Uliana. Două ore am prăjit la cotletele astea pentru el. Și-o să arunc din nou totul la câine.

Bătrâna stătea cu capul proptit pe perne înalte brodate, strânse de prin toată casa, ba chiar au împrumutat și de la vecini. Stătea sprijinită de perete, de care era prinsă în cuie o tapiserie de un roșu-cărămiziu. Uliana îi dădea cu lingura piure subțire de cartofi. Pe fața minusculă a femeii era așternut un zâmbet. Deschidea sârguincios gura, se uita

viclean la toți, mesteca mult timp, fără să înghită mâncarea.

Nu te juca, i-a spus cu severitate fiica cea mare. Mamă, mănâncă normal, când îți spun.

Când mă uit la acești copii, i-a spus Ulianei mama ei de o sută de ani, sorbind din compotul de fructe, îmi aduc aminte de Vasyl al meu. Și noi ne-am iubit la fel. Toată viața. Toată viața.

Și deodată a început să plângă nestăpânit, ca un bebeluș lăsat câteva ore într-o cameră rece. Fața i se strâmba și zvâcnea de convulsii.

Sărutați-vă! i-a ordonat Uliana profesorului și soției sale. Își flutura mâna către ei și arăta cu degetul arătător întins o dată către profesor, apoi către soția lui. Sărutați-vă imediat!

Profesorul s-a aplecat peste capul fiului său și și-a apropiat fața de cea a soției sale. Soția a înghițit în grabă și cu frică o bucată de hering nemestecat. El i-a atins buzele cu buzele lui, și ca de obicei i-a prins buza de jos cu limba. A simțit gustul de ruj, și inima a prins să-i bată mai tare, din cauza amintirii insuportabile a Zoiei. Băiatul a scos un alt sughiț puternic, iar bătrâna tremura în brațele fiicei ei mai mari.

În seara următoare, când profesorul și soția lui au plecat, străbunica l-a chemat la ea pe Bohdan și i-a făcut cu ochiul conspirativ.

Știi că are o amantă? Iar ea l-a dat afară din casă pentru asta. O femeie slabă.

Și-a strâmbat cu dispreț gura fără dinți.

I-a mai rămas de trăit exact o săptămână.

*

Soția i-a sugerat profesorului să se întoarcă acasă, dar el nu se grăbea. A început să o caute pe Zoia. Locul evident, singurul indiciu pe care se putea baza, era o clădire din piatră gri, în spiritul neorenascentist, de pe strada Volodymyrskaia. Profesorul și-a propus să-l găsească pe soțul Zoiei. Avea să facă pe doctorul îngrijorat: pacienta mea nu s-a prezentat la operația programată, jurământul lui Hipocrate îmi cere să o readuc pe masa de operație.

Nu era sigur dacă numele de familie care apărea în fișa medicală a Zoiei era real. Dacă era numele ei, al soțului ei, al tatălui ei necunoscut, al bunicului ei atotputernic — sau dacă a fost inventat într-o fracțiune de secundă, un nume care i-a trecut pur și simplu prin cap, ca atâtea alte idei ciudate.

După ce i-a sunat pe toți Krasovskyii ale căror numere le-a găsit în cartea de telefoane, fără a obține nimic în acest sens, profesorul a

decis să treacă pe la toate adresele ce corespundeau fiecărui număr de telefon. Oamenii care i-au deschis ușa nu auziseră niciodată de Zoia. A încercat să o descrie, dar de fiecare dată șovăia: nu era sigur de culoarea ochilor iubitei sale (verzi sau gri? uneori păreau căprui-deschis? când negri, când albaștri ca Emma Bovary?) sau de părul ei (era închis sau blond? drept sau creț?), nici de vârstă (28? 36? 42?), nici de înălțime și conformație (foarte mic și fragil? avea aceeași înălțime ca el?).

Profesorul a început să-i descrie cicatricile de pe față, pe care le cunoștea bine, pentru că erau pricinuite de propriile lui mâini, dar această informație nu era de folos. Krasovskyii de la diferite adrese și de la diferite numere de telefon doar au ridicat din umeri. Nu, nu avem în familie pe nimeni care să arate așa. Nu am auzit de ea.

Bănuia că s-ar putea să se fi ascuns undeva. Că este, de exemplu, încuiată într-o cameră separată dintr-un conac roz de pe strada Luteranskaia, că acum bate cu pumnii în ușa grea de stejar și strigă cu voce disperată, implorând să fie salvată, să fie eliberată. Poate e legată sau înlănțuită de piciorul patului, poate e drogată, iar el, profesorul, în acest timp, îl oprește, încercând să întrebe de ea, pe un bărbat cu față simplă, dar cu privire

vicleană, care suferă clar de o mahmureală cumplită. Poate că lătratul câinelui și interpretarea falsă din *Arabesque* a lui Debussy, venite din interiorul apartamentului, sunt menite să înece strigătele de ajutor ale Zoiei. Ar putea fi câinele ei? Ar putea Zoia să cânte Debussy? Profesorul știa atât de puține despre ea.

Timp de o săptămână întreagă a rătăcit în jurul acestui conac. Până la miezul nopții, a fumat pe lângă porțile lui, s-a plimbat pe sub ferestrele casei cu mascaron de femeie îmbufnată pe fațadă, s-a ascuns după un colț al anexei din curte, până când portarul a asmuțit asupra lui doi câini-lupi. Câinii însă nu i-au făcut nimic profesorului, doar i-au murdărit mâinile cu salivă, și-au înfipt boturile mari și fierbinți în burta lui și au dat din coadă. Dar profesorul și-a dat seama că e periculos să mai stea pe acolo. Că e vremea să meargă la Volodymyrskaia.

De îndată ce se apropiase de intrarea principală de sub coloane, în întâmpinarea lui au ieșit trei indivizi. Îi cunoștea de undeva. Bărbații l-au împins pe profesor într-o nișă a fațadei, l-au înconjurat astfel încât să nu-l poată vedea decât pe bărbatul din fața lui — un bărbat scund, îngrijit, care se legăna elastic pe picioare, de parcă s-ar fi aflat pe niște arcuri puternice, pregătindu-se

pentru un salt în înălțime. Vă ascult cu atenție, a spus bărbatul. Vedeți, a zâmbit timid profesorul, fără a se întreba nici măcar de unde puteau ști acești oameni că un trecător de pe stradă are vreo legătură cu instituția lor. Înțelegeți, s-a bâlbâit profesorul, eu caut o femeie. Adică un bărbat. Îl caut pe soțul unei femei. Și dacă nu pe el, atunci o rudă mai în vârstă a acestei femei. Deși, vedeți, el nu este chiar rudă cu ea. Da, înțelegem, a răspuns bărbatul. Și privirea lui politicoasă a arătat într-adevăr înțelegere.

Profesorul a oftat cu recunoștință și ușurare. Să vă spun care e problema, a pornit el să explice din ce în ce mai încrezător. Vedeți dumneavoastră, eu sunt chirurg plastician. Aceasta este o meserie rară, nu prea des întâlnită la noi. Da, a încuviințat bărbatul, luându-l pe profesor de cot și conducându-l de-a lungul străzii Volodymyrskaia, în direcția opusă a Pieței Sofia, împingându-l ușor. Ceilalți doi bărbați erau mereu cu o jumătate de pas în urmă, dar profesorul le simțea respirația în ceafă.

A venit la mine o pacientă, continuă profesorul din ce în ce mai îndrăzneț. Nu că ar fi avut defecte faciale congenitale, deloc. Ba chiar din contră! O femeie foarte

frumoasă. Ați fi de acord cu mine dacă ați vedea-o.

Interlocutorul a dat din cap, de parcă ar fi văzut-o pe Zoia și chiar ar fi fost de acord că e o femeie frumoasă.

Dar tocmai pentru că această femeie e atât de frumoasă, s-a entuziasmat profesorul încurajat de atenția binevoitoare a ascultătorului său, am acceptat să o ajut. Am fost de acord cu raționamentul ei. Ideea este că împărtășesc filosofia ei. Estetica este o știință riguroasă. Standardele ei sunt ridicate. Nu este ușor să le atingi.

Sunt complet de acord cu dumneavoastră, a dat din cap bărbatul, făcându-i semn că ar trebui să cotească după colțul clădirii. Nimeni nu vă contrazice, l-a îndreptat amabil pe profesor spre intrarea uneia dintre porți. Profesorul s-a înclinat și a intrat. Pașii bărbaților răsunau în pasajul lung și rece.

Profesorul a fost atât de absorbit în explicația lui, care i s-a părut teribil de reușită și de convingătoare, încât n-a avut timp să acorde atenție lanțurilor din curțile interioare prin care treceau, ușilor laterale și dosnice, scărilor care duceau în jos și în sus, mirosurilor de mâncare și de mucegai, pisicilor care alergau de sub picioarele lor, șirurilor de lenjerie udă care fluturau în vânt, scârțâitului scândurilor de lemn ale galeriilor

nesfârșite, porților de fier, locurilor goale lustruite de pași până la strălucire, înconjurate de zidurile clădirilor părăsite, pietrei grele cioplite cu margini perfecte, firimiturilor de marmură, mirosului slab de ceară pentru mobilă, vag asemănător cu mirosul de sânge proaspăt.

Am înțeles că are așteptări ridicate în ceea ce-o privește — profesorul vorbea aproape relaxat, ba chiar oarecum frivol. Și am fost de acord: această femeie excepțională poate să facă ce vrea. Nu trebuie să dea socoteală nimănui și e responsabilă de propria înfățișare. Ea nu are dreptul să lase pur și simplu totul așa cum este, să nu facă niciun efort, să cedeze în fața naturii și a timpului. Asta ar fi o crimă. Ar fi o neglijență gravă. Scandalos! Nu am putut permite asta!

Deodată profesorului i s-a părut că au străbătut tot cvartalul și stăteau acum în fața aceleiași clădiri de piatră cenușie la care încerca să ajungă mai devreme, doar că din partea opusă sau din capătul ei, nu era foarte sigur. Bărbatul care continua să-l țină de cot a deschis o ușă joasă și îngustă din perete și l-a invitat pe profesor să coboare, prin întuneric, pe o scară îngustă din fier forjat.

În acel moment, profesorul s-a speriat. Știți, spuse el, poate că ar fi mai bine să nu intru. Mai vreau să fumez o țigară afară. Și,

de fapt, cred că e timpul să mă întorc la muncă. Pacienții mă așteaptă. O fată cu gură de lup. Mă rog, acum n-o mai are. Am operat-o cu mare succes, și-a asigurat cu un entuziasm excesiv însoțitorii. Rănile se vindecă, în curând va deveni o fată drăguță. Mai trebuie să inspectez cusăturile. Este foarte important. Foarte, foarte important.

Sigur că e important, a fost de acord cu el ghidul său. Și cu o singură mișcare precisă, puternică, l-a împins pe profesor în jos pe scări. Profesorul a zburat în întuneric, lovindu-și capul și alte părți ale corpului de marginea de fier a scărilor, de pereți, până când s-a trezit întins pe podeaua rece. Spera că va leșina, dar nu s-a întâmplat asta.

Cine știe de ce, scările răsunau ca un instrument de suflat, nu ca unul de percuție, iar acest lucru l-a surprins pe profesor. Bărbații au coborât, luminând scările cu lanterne și înjurând. Profesorul nu înjura, deși el fusese cel care căzuse și se lovise, nu ei.

Tipii tăcuți l-au apucat de glezne și l-au târât undeva pe coridor. Profesorul a fost nevoit să-și încordeze gâtul și trunchiul ca să-și țină capul în aer și să nu-și lovească ceafa de podea. I-au călcat pe poalele paltonului, jacheta și cămașa i s-au suflecat, iar pielea spatelui gol părea că se desprinde în petice. La lumina slabă, vedea chipul serios al

însoțitorului său deasupra lui. Fuma, ținând ambele mâini în buzunarele jachetei de piele.

Cheile zdrăngăniră din nou, încuietoarea nu voia să cedeze. Profesorul a fost târât într-o cameră mică, iar ușa s-a trântit în urma lui. O lumină electrică, foarte slabă, răzbătea printr-o fereastră cu zăbrele, de sub tavan. Profesorul stătea întins cu fața în jos pe podea, nu vedea rostul să se ridice și să privească pe fereastra mică. Imediat după aceea a observat că de cealaltă parte a ferestrei se leagănă umbre vagi. O față lipită de fereastră. Se distingeau niște palme puse streașină la ochi. Cineva îl urmărea pe profesor.

A auzit chiar și voci, înăbușite și nedeslușite. Profesorul și-a amintit cum își revenea după anestezie când l-au operat de apendicită. Și-a amintit cum își venea în simțiri încet și nesigur — priviri lenețe, fragmente știrbite. De parcă în stratul surd în care se cufundase sau se dizolvase, acolo, de la o distanță de neînțeles, pătrundeau fraze, voci, dialoguri vagi, fără sens.

Ceva asemănător se întâmpla și acum. Profesorul a crezut că aude monologul furios al cuiva. Niște mârâituri, amenințări, furie întunecată. El este cel care provoacă atâta ură în cineva? De ce vor să-l omoare? Și nu doar să-l omoare, înainte de asta vor să-i smulgă

membrele din încheieturi, jupuindu-l de viu, mutilându-l în o mie și unul de feluri înfiorătoare.

Cealaltă voce se auzea mai încet. Frazele rostite cu zgârcenie îi stârneau îngrijorare primului vorbitor, dar pe profesor l-a încălzit imediat acest ton liniștitor al omului invizibil din spatele sticlei. Era îngerul lui păzitor, salvatorul lui. Hai, vino, se rugă profesorul în gând. Vino și eliberează-mă.

Și chiar a venit. Era un bătrân înalt, cu spatele drept și cu părul gri și des, purtând un pulover alb tricotat, cu guler înalt. I-a întins mâna profesorului și l-a ajutat să se ridice, se vedea că era în formă și puternic, în ciuda vârstei lui.

Eu sunt Krasovskyi, se prezentă bătrânul, oferindu-i profesorului unul dintre cele două scaune, în timp ce el se așeza vizavi. În poală ținea o mapă neagră voluminoasă. Sunt bunicul Zoiei.

Prin urmare, ea a luat numele de familie al bunicului său adoptiv.

Bătrânul a tăcut mult timp, fără a-și lua privirea, atentă și interesată, de la profesor. Îl privea ca pe o veche cunoștință pe care nu o mai văzuse de mulți ani și acum parcă încerca să observe schimbările subtile, dar inevitabile care s-au produs cu aceasta.

Ne cunoaștem? întrebă profesorul, care nu se putea obișnui cu poziția verticală și cu statul pe scaun. Îl durea gura chinuitor. La fel și tâmplele, ceafa, nasul, urechile, oasele și pielea, picioarele și partea inferioară a spatelui.

Krasovskyi a zâmbit. Profesorul a observat că ochii lui albaștri s-au întunecat și au devenit aproape negri.

Se poate spune că v-am cunoscut chiar înainte să vă nașteți, spuse Krasovskyi cu o voce familiară, joasă și blândă, liniștitor de moale. Cunoșteam bine nu doar pe una dintre mătușile dumneavoastră, dar și pe mama și pe tatăl dumneavoastră, pe care nu ați avut ocazia să-l cunoașteți. Era un om bun. Deși era un criminal.

Cum așa? întrebă profesorul, temându-se că va începe să plângă. I se urcă până în gât un scâncet de băiețel.

E o poveste foarte veche, flutură din mână Krasovskyi. Zâmbetul lui blând în întunericul celulei înguste îi făcea chipul frumos, ca autoportretul lui Tițian, și maiestuos, ca portretul lui Papa Clement al IX-lea, pictat de Carlo Maratti. Nu aveți timp să o ascultați acum, spuse el respectuos. Am auzit despre fetița cu gură de lup. Sunteți o persoană cu o inimă extraordinară.

Nepoata mea a avut norocul să ajungă în mâinile celui mai bun specialist.

Krasovskyi a tăcut. Profesorul a tăcut și el, incapabil să descifreze ce se află în spatele cuvintelor bătrânului. Prin tăcerea care se lăsase în încăperea mică, sunete inexplicabile care se prelingeau din spatele ușilor și al pereților ajungeau la profesor: ceva de genul gemetelor, ciupiturilor, mugetelor, zăngănitului de metal, plesniturilor și țipetelor ritmate. Pașii repezi ai cuiva au răsunat foarte aproape, de pe coridor. Mai întâi de la stânga la dreapta, apoi de la dreapta la stânga, înainte și înapoi, înainte și înapoi, însoțiți de râcâitul unui obiect dur și greu de perete, de ușă, de însăși ascunzătorile fricii profesorului, de nervii lui.

Ce se aude? îl întrebă profesorul pe bătrân, care asculta și el.

Krasovskyi a plecat capul.

Depinde despre ce întrebați. Unele dintre sunetele pe care le auziți acum nu au nicio legătură cu dumneavoastră, ci servesc doar ca o mostră aproximativă a ceea ce s-ar putea întâmpla teoretic și ipotetic cu trupul și sufletul dumneavoastră, în cazul unei împotriviri. Pe care, domnule profesor, nu o veți manifesta, de dragul dumneavoastră, al fiului, al soției, al mamei și al mătușilor dumneavoastră. Alte sunete au legătură

directă cu prezența dumneavoastră, spuse și arătă cu degetul, făcând și un semn din ochi, spre ușa din fier de-a lungul căreia fiara invizibilă tocmai își freca ghearele cu furie, scăpărând scântei. Ea mârâia, cu blana zbârlită și cu pântecele bombat. Din nări și din gură îi curgeau balele, respira greu, sacadat, cu dorința de a sfâșia. Era aproape, foarte aproape. Krasovskyi putea să deschidă ușa în orice moment și s-o lase să intre.

N-o voi lăsa să intre, l-a asigurat cu blândețe Krasovskyi. Are un temperament prea brutal. Știu că putem ajunge la o înțelegere. Am negociat cu unele dintre rudele dumneavoastră. Pe aceia cu care nu am putut ajunge la o înțelegere a trebuit să îi liniștesc în alte feluri. Am eu metodele mele.

Dar să ne întoarcem la Zoia, spuse Krasovskyi. Știu că nu vă este indiferentă, domnule profesor. Și el știe asta, zise și arătă cu capul spre ușă. Îl înnebunește, în vreme ce pe mine mă emoționează, mă face să nutresc sentimente și mai calde pentru dumneavoastră.

Bătrânul a râs dintr-odată. O lumină jucăușă a strălucit în ochii lui albaștri.

Tocmai m-am gândit: sunt aproape ca nașul dumneavoastră. Suntem aproape rude, oameni apropiați. Nu numai datorită Zoiei. Am facilitat întâlnirile părinților

dumneavoastră. Le-am aranjat întâlniri romantice într-o vilă în mijlocul unui frumos parc englezesc. S-ar putea spune că am fost martor la conceperea dumneavoastră. Dacă nu eram eu, dacă nu ar fi fost intervenția mea, nu ați fi fost aici, domnule profesor.

Profesorul habar n-avea despre ce vorbea Krasovskyi.

Ce s-a întâmplat cu Zoia? întrebă el, neputând să-și ia ochii de la ușă.

Zoia a terminat cu joaca, se încruntă bătrânul. A fost pedepsită. S-a întors acasă.

Pe urmă a tăcut, cufundat undeva adânc în sine. Ridurile adânci care curgeau de la colțurile interioare ale ochilor până la gura uscată s-au întunecat, au devenit și mai adânci. Într-un minut sau două, el s-a scuturat energic de această stare letargică. Ochii îi scânteiau.

Nu o cunoașteți, domnule profesor, spuse el amabil. Nu este vina dumneavoastră că ați căzut într-o capcană. Ea este conștientă de puterea ei, conștientă de propria-i invulnerabilitate și o folosește cu pricepere. Fără să facă niciun efort, ea seduce pe oricine dorește. Nimeni nu a fost vreodată în stare să o refuze. Zoia e obișnuită să aibă tot ce își dorește. Numai că nu știe ce vrea. Este un copil mic și bolnav. Îngrozitor de vulnerabilă și neprotejată. La fel ca mama ei.

Bunicul Zoiei se uita drept în ochii profesorului cu o privire grea și severă. A spus că profesorul probabil știe deja frânturi din poveste: că mama Zoiei nu era fiica lui biologică, că avea un caracter complex, că nici cea mai bună educație și nici dragostea nu-i puteau influența ereditatea. Dar Zoia, suspină el brusc, destul de neașteptat, deși a încercat să mascheze suspinul cu o tuse, din prima clipă a vieții ei s-a trezit în brațele lui. El și numai el a avut cea mai mare influență asupra ei.

A trebuit să renunțe la fiica lui adoptivă (baia plină de sânge, mâinile palide strălucind prin stratul dens de apă violetă; el, care citea fără efort gândurile altora, nu putea ghici niciodată ce se petrecea înăuntrul ei). Pe urmă a trebuit să renunțe la iubita lui soție (ofilire lentă care a durat multe decenii, o scădere treptată a temperaturii, moarte, descompunere completă).

Dar la Zoia nu avea să renunțe. Nu voia să rămână singur. Ăsta-i cel mai rău lucru, a spus Krasovskyi. Poate să fugă întotdeauna la alți bărbați, toate astea sunt doar jucării. Un element necesar al existenței sale, iluzia libertății. Ea nu poate fugi de viața pe care el, Krasovskyi, a aranjat-o pentru ea. O viață bună, normală: un apartament de pe strada Luteranskaia, un pian cu coadă, un câine,

mâncăruri rafinate, călătorii, interacțiuni cu cei mai buni oameni din această țară; nu poate să fugă de sera cu flori și de soțul care o fi el puțin debil și dur, în ceea ce privește alte lucruri, dar e cel mai potrivit pentru ea. Nu o să ridice niciodată mâna la ea, l-a asigurat bunicul Zoiei pe profesor.

Întotdeauna la alți bărbați? repetă profesorul, neînțelegând foarte bine cuvintele lui Krasovskyi. Această frază a rezonat în el ca o amintire: ei doi goi, încă transpirați după sex, întinși pe un covor murdar într-un apartament închiriat, porumbeii fâlfâind dindărătul ușii deschise de la balcon, Zoia începe să vorbească, profesorul are erecție de la atacul de gelozie.

Krasovskyi i-a întins o mapă. Profesorul a pus-o în poală, apăsând-o cu ambele palme o clipă, nevrând să știe ce e înăuntru.

Erau fotografii. Sute de fotografii sortate. Fotograful, pentru a rămâne neobservat de subiectul său, se ascunsese după colțurile clădirilor, în tufișuri, în spatele chioșcului de ziare, în spatele unui trecător, în spatele geamurilor autobuzului, în spatele balustradelor scărilor, în spatele unui ghiveci de flori dintr-o jardinieră, în spatele unui trunchi de copac, în spatele unei perdele, în spatele unei ferestre. Făcuse poze prin crăpături, deschideri, țesături, ploaie și

întuneric, prin găuri și goluri. Adoptase cele mai incomode și mai ridicole ipostaze. Se pusese în situații periculoase, la un pas de a fi descoperit, sau chiar de moarte. Dar a continuat să facă poze, fie încurajat de ceva, fie intimidat, găsit într-o situație fără speranță.

Profesorul a privit pozele cu acești bărbați, spatele lor, umerii lor, conformațiile lor. Unul avea burtă mare, altul avea un corp subțire și lung. Unul era complet dezbrăcat, rămânând doar cu ochelarii. Pieptul altuia era acoperit de tatuaje. Erau bărbați cheli sau cu părul lung. Unii păreau timizi, alții, brutali. O priveau pe Zoia cu zâmbet sau cu supărare. Unul îi dădea capul pe spate, înfășurându-i părul în jurul mâinii lui. Altul stătea în genunchi în fața ei. Cu unul era la teatru, cu altul urca pe munte. Apoi, cu același bărbat, se bronza, dezbrăcată, pe malul unui lac. Trupul ei alb, întins pe iarbă printre mai multe pietre plate, părea epuizat, zdrobit. Alt bărbat îi arăta ceva într-un volum gros, cu o legătură verde murdară, cu cotorul uzat. Cu mulți dintre ei dormea adânc, trupurile le erau încolăcite, pe zeci de paturi, mici și mari, pe canapele și paturi pliante, în saci de dormit, în cușetele suprapuse ale trenurilor. Capul ei era sprijinit, cu încredere, pe piepturile acestor

bărbați, degetele ei se împreunau cu degetele lor. Genunchiul ei se sprijinea de burțile lor. Sânii ei se frecau de trupurile lor. În toate fotografiile avea o expresie dulce pe chip. O expresie calmă. O expresie încrezătoare.

Răsfoind fotografiile, profesorul și-a amintit culoarea ochilor și a părului ei, înălțimea și conformația ei, vocea și râsul ei, așezarea semnelor din naștere de pe corpul ei, suspinele și plânsetele ei, atingerea degetelor ei, zgomotul mărului din care mușca.

Profesorului i s-a tăiat respirația când a dat peste o fotografie în care s-a recunoscut. Stătea întins pe o parte, sprijinindu-și tâmpla cu palma, acoperit cu un pled. Zoia se vedea din profil. Stătea pe un scaun, picioarele-i goale erau întinse în față, iar degetele aproape că atingeau cotul profesorului. Sfârcurile tari ale Zoei ieșeau prin cămașa transparentă, îmbrăcată pe corpul gol. Siluetele lor erau parțial umbrite de frunzele viței-de-vie. Profilul Zoiei era ascuns în spatele unui obiect neclar, alungit, care, dacă te uitai cu atenție, se dovedea a fi o coadă de porumbel.

Profesorul gâfâia zgomotos, disperat, simțind o durere ascuțită în laringe și plămâni. Până și cicatricea de la operația de apendicită, care se vindecase de mult, a început să-l înțepe.

Și acest fotograf? a întrebat profesorul, dintr-un motiv care-i scăpa, după ce și-a recăpătat suflul. Și el o cunoștea pe Zoia?

Krasovskyi îl privi în tăcere pe profesor, cu ochi înțelegători. Arăta, din nou, ca un bătrân nobil din pânzele pictorilor medievali.

Ce mai contează, domnule profesor? Liniștiți-vă și uitați de ea. V-a luat mințile. Dar nu din răutate. E doar un copil, un copil capricios care nu știe ce vrea.

Bătrânul s-a ridicat și a luat mapa din mâinile profesorului. Ținând-o în aer, a aliniat cu dibăcie teancurile de fotografii și le-a legat cu o bandă de cauciuc.

Bineînțeles, ați făcut ilegal acele operații. A fost capriciul ei stupid, dar dumneavoastră, ca un adevărat specialist, n-ar fi trebuit să vă supuneți capriciilor altora.

Aceste cuvinte trebuiau să-l sperie pe profesor, ele exprimau cele mai mari temeri ale lui: își va pierde locul de muncă, va fi condamnat. Ce se va întâmpla cu fiul lui? Ce va spune mama lui?

Dar acum se simțea atât de epuizat, complet devastat, încât doar s-a uitat la Krasovskyi pe sub sprâncene și a ridicat din umeri.

Slavă Domnului, care, desigur, nu există, glumesc doar, deși în fiecare glumă, după cum știți, există un adevăr, a spus bătrânul,

stând în spatele profesorului și ținându-și palma puternică pe umărul lui, sunteți un chirurg înzestrat de El. Nu ați rănit-o. Înfățișarea ei s-a schimbat puțin, dar este încă ea. Încă e Zoia pe care o cunosc și o recunosc, nepoata mea. Poate, se opri pentru o clipă, surprins parcă de propriile gânduri, poate că acum este și mai mult Zoia, nepoata mea, decât era înainte.

Uitați de ea, șopti Krasovskyi la urechea profesorului. Mirosul unui corp bătrân a străpuns aroma de rumeguș proaspăt. Uitați de tot ce s-a întâmplat și nu veți păți nimic. Nici dumneavoastră, nici rudele dumneavoastră. Vă spun: întotdeauna am reușit să negociez cu familia dumneavoastră, a spus Krasovskyi cu tandrețe.

Apropo, cum vă place apartamentul de pe strada Prytysko-Mykilska? întrebă bătrânul, ajutându-l pe profesor să se ridice. I-a scuturat de praf paltonul, i-a îndreptat gulerul cămășii și i-a netezit cu palmele reverul sacoului. Pe urmă l-a bătut pe profesor de câteva ori pe obraz (iar acesta și-a dat brusc seama cât de umflat îi era obrazul, plin de suferință și durere).

Krasovskyi a ciocănit în ușă și aceasta s-a deschis. Bătrânul a ieșit pe coridor și a șoptit cuiva aflat în întuneric: Pleacă. Pleacă, îți spun. Nu îndrăzni să fii neascultător.

Zgomotul pașilor s-a stins. Cu un gest galant, Krasovskyi arătă profesorului ieșirea.

Veți fi escortat, profesore. Vi se vor trata rănile și veți fi dus acasă. Vă rog să luați în serios cuvintele mele: uitați totul. Nu s-a întâmplat nimic. Profesorul l-a urmat pe bătrânul scund și slăbănog, cu un mers elastic, pe care îl cunoscuse astăzi. În spatele lui, din partea opusă a coridorului, îl urma un val de furie reprimată.

Când profesorul a pășit pe scările de fier pentru a urca, a auzit din nou vocea lui Krasovskyi:

Apropo, domnule profesor, rețineți: vom avea nevoie de serviciile dumneavoastră. A venit timpul să lucrați pentru binele Patriei Mame. Avem nevoie de un specialist la îndemână.

Profesorul a dat din cap, pe întuneric.

Avem nevoie de un specialist la îndemână, gândi posomorât în timp ce femeia sprintenă cu epoleți îi trata rănile. Se uita uluit la reflexia lui în oglindă. Însă nu i-a trecut deloc prin cap că seamănă într-un fel cu Krasovskyi.

*

Romana nu putea înțelege motivele supărării profesorului. Nu putea înțelege de ce a alungat-o, de ce i-a interzis să mai vină la el.

Au trecut zile și săptămâni în care a stat singură în casa din pădure, a trecut o lungă perioadă de așteptare obositoare, dar profesorul nu a sunat. Ea a sperat că el se va liniști, că această ciudățenie senilă a lui va trece, dar telefonul continua să tacă. Nu s-a putut despărți de telefonul ei mobil: l-a ținut în fața ei, afișând ecranul la fiecare câteva minute pentru a se asigura că nu a ratat nimic. Cobora cu telefonul în mână în camera de depozitare când căuta materialele necesare vizitatorilor Arhivei, încurca dosarele, uita să urce cu ele la etaj. Cobora pentru a doua și a treia oară. Stătea mult timp în fața sertarelor și a rafturilor, privind la pictogramele de pe ecran. Nu înceta să se holbeze la el.

Profesorul nu dădea niciun semn de viață. Într-o zi luau masa împreună pe balconul lui, cum făceau adesea, mâncau tăiței chinezești din cutii de carton (Romana asculta cu nerăbdare, iar profesorul nu se oprea din vorbit nici măcar când mesteca, iar tăițeii lungi ca de sticlă îi atârnau de bărbie până îi mușca și cădeau înapoi în cutie), iar a doua zi el o trăgea de cot pe coridorul spitalului, palid și furios, cu dinții strânși, repetând: să nu mai veniți niciodată, nici măcar să nu îndrăzniți să vă arătați pe aici, nu cumva să vă mai văd vreodată.

Romana forma numărul profesorului, dar acesta nu răspundea. Nu răspundea nici la mesaje. Ea stătea în picioare lângă casa lui, îl aștepta așezată pe scări, bătea la ușă, dar în zadar. Valetul a început să amenințe că va chema poliția dacă Romana nu pleacă.

Până la urmă, Romana a decis să aștepte. Fără grabă, cu multă răbdare, a sortat fotografiile, împărțindu-le în funcție de perioade de timp, generații, povești și, bazându-se pe raționamentul ei clar și logic, le-a pus în albume special achiziționate în acest scop. În timpul acestui proces, Romana s-a uitat din nou cu atenție la fiecare dintre imagini, aproape devorând cele mai mici detalii care i-au pătruns adânc în minte, au devenit amintiri care nu se deosebeau cu nimic de amintirile din propria ei copilărie, părinții, căderea de pe bicicletă, noaptea întunecată de vară în care s-a rătăcit, era mică, mică, și s-a pierdut, cum i se părea ei atunci, pentru totdeauna.

Toate acestea erau o dovadă a apropierii dintre ea și profesor, care fără să vrea, seară de seară, o hrănea cu poveștile vieții lui. Pentru prima dată, profesorul își povestise viața în acest fel. Acest lucru a devenit posibil datorită ei, a Romanei. A fost prima dată când Romana ascultase așa. Nimeni nu o putea înlocui. Conversațiile lor zilnice erau

ca o potolire a unei foamete de lungă durată, o completare a lipsei acumulate de elemente vitale. În scurt timp, ea a ajuns să se simtă ca o parte organică a reședinței profesorului, a vieții profesorului. În scurt timp, Romana și-a dat seama cât de utilă, chiar necesară, devenise pentru profesor. El avea nevoie de ea, nu ea de el. Nu se mai putea descurca fără ea. Când Romana s-a gândit la asta, a fost cuprinsă de o bucurie liniștită, calmă, pufoasă ca un fruct acoperit de mucegai: putea da cuiva un sentiment de completitudine, putea avea grijă de altcineva fără a avea nevoie de nimic în schimb.

Romana s-a simțit una cu apartamentul profesorului, o continuare a acestui mobilier, a acestor linii minimaliste și clare. I s-a părut că se contopește cu suprafețele, cu lemnul de plută, cu tapițeria, cu lenjeria, cu vasele din dulapuri, cu reflexiile din ferestre și contururile mănăstirii Florivska de dincolo de fereastră. De fiecare dată îl aștepta pe profesor, care se întorcea epuizat de la câte o operație sau de la soția lui așa cum o pisică își așteaptă stăpânul când vine acasă.

Cu toate acestea, Romana era tulburată de o anumită imperfecțiune care o împiedica să se simtă cu totul legitimă în acest cămin. Știa atât de multe despre soția profesorului, știa cum s-au cunoscut și întreaga poveste a

relației lor, cunoștea felul în care decursese sarcina ei și își amintea fiecare detaliu al sosirii lui Bohdan pe această lume, îi cunoștea toate obiceiurile, expresiile preferate, îi încerca pantofii și hainele în timp ce profesorul nu era acasă, îi folosea cosmeticele și parfumurile, luând cu ea mirosul în zilele în care mergea la muncă sau se întorcea la casa ei din pădure. Dar i s-a părut nedrept ca această cunoaștere să fie atât de unilaterală, să nu fie completă și reciprocă.

Romana încerca să-l convingă pe profesor să-și ia soția acasă. I-ar fi mai bine aici, s-ar simți mult mai în largul ei. Care e problema? îl întrebă. Nu puteți să dotați o cameră cu un pat și cu tot ce are nevoie, nu puteți plăti medicii și asistentele care vor face procedurile? Și eu aș fi mereu acolo. Aș ține-o de mână în timp ce dumneavoastră sunteți plecat, aș vorbi cu ea. Aș asculta ce spune.

Ea nu mai poate vorbi, mormăi profesorul posomorât și clătină din cap.

În regulă, atunci, continuă Romana cu calm. Conversația nu este chiar totul. Ar petrece timpul cu un om care o înțelege bine, o cunoaște bine. O simpatizează. Prezența mea i-ar aduce confort, ușurare. V-aș ține locul.

Nu, spuse hotărât profesorul. M-am gândit deja mult la asta. Însă nu pot să aduc

toată clinica aici, tot echipamentul necesar. Cei mai buni specialiști nu pot sta de serviciu douăzeci și patru de ore pe zi în casa mea. Și, când vine vorba de starea ei, fiecare moment poate fi decisiv, fiecare secundă de ezitare poate fi o șansă pierdută. Nu, spuse profesorul, care se încăpățâna să rămână pe poziție. Am altă idee. Este și mai riscant, dar există o speranță. Vreau să o duc în Israel. Ar fi trebuit să o fac cu mult timp în urmă. Îmi era frică să nu-i facă rău zborurile cu avionul.

Romana a făcut eforturi pentru a-l convinge pe profesor. Avion? Israel? Știți măcar cum este clima acolo? Nici un om sănătos nu poate face față acestei schimbări, darămite un corp atât de bolnav și mutilat. Nu o mai deranjați, aproape l-a certat pe profesor, lăsați-o în pace. Ați supărat-o destul. O iubiți. Asta va fi cel mai bine pentru ea. Aduceți-o acasă. Vă voi ajuta.

Nu era nimic serios în spatele unor astfel de dispute: ea și profesorul găseau întotdeauna un limbaj comun. Înțelegerea lor a fost absolută. Neînțelegerile ocazionale, minore, subliniau doar armonia dintre ei.

Romana a înțeles criza de nervi a profesorului. Deși a zgâriat-o dureros, a împins-o de mai multe ori până ea s-a lovit de peretele cu faianță albă, i-a spus vorbe neplăcute, nedrepte, și toate acestea în fața

cadrelor medicale, nu s-a supărat. A fost condusă cu amabilitate aici, în aripa închisă a clinicii, de una dintre tinerele din personalul administrativ după ce Romana s-a prezentat drept logodnica fiului profesorului. Administratoarea ciripea cu încredere de-a lungul drumului, întrebând de profesor și de soția lui, clătinând cu simpatie din cap, țâțâind din limbă. Apoi a zâmbit cochet și a întrebat când e nunta. Romana a răspuns cu amabilitatea la toate întrebările ei: Eu și profesorul am hotărât să aranjăm totul în cel mai bun mod posibil pentru a o aduce pe mama acasă, chiar l-am sfătuit să angajeze personalul din Israel, ei își cunosc bine meseria, au o abordare deosebită. Am comandat de acolo medicamente și echipament medical. La urma urmei, mama se va simți cel mai bine acasă. Până se întoarce Bohdan, voi fi alături de ea. Suntem bune prietene. Ne înțelegem fără să vorbim.

Administratoarea o privea cu admirație, cu ochii larg deschiși și cu genele lipite ca la o păpușă.

Romana o păcălea. De fapt era doar un mic șiretlic, trebuia să intre cumva în secție. Profesorul refuzase cu încăpățânare s-o ducă pe Romana acolo. Îi era teamă că va fi un șoc prea mare pentru ea. Soția lui nu mai semăna cu cea de dinainte, spusese el. Nu mai era

deloc femeia pe care o cunoștea. Nici măcar nu mai arăta ca o femeie.

În halat alb, în botoșei de plastic de unică folosință care o făceau să alunece pe podea, Romana a intrat, în liniște, în secție. Jaluzelele de la ferestre fuseseră coborâte. Monitoarele sunau și clipeau cu luminițe galbene și verzi. Legături de fire și tuburi șerpuiau până la pat. Masa și dulapul cu uși de sticlă erau pline cu medicamente. În aer se simțea un miros puternic, aproape insuportabil.

Romana încerca să facă cât mai mult zgomot pentru a-și anunța sosirea. S-a apropiat de pat cu pași atenți. Nici ea nu știa de ce e atât de speriată, picioarele nu o mai ascultau, iar gura îi era uscată. Încerca să-și facă curaj și să pară veselă, dar expresia de pe chipul ei s-a dovedit a fi plină de spaimă, când s-a privit în oglinda de pe perete.

Trupul mic și uscat aproape pe jumătate stătea pe pernă. Sub pielea galbenă care acoperea craniul pulsau venele umflate. Tuburi cu lichid, de culoarea ruginii, îi intrau în nas, fixate deasupra buzei superioare cu ceva ca o bandă adezivă. Pomeții ieșiți aveau margini ascuțite, buzele aspre, trase în sus lăsau la vedere gura căscată și limba acoperită cu un strat gros de culoare gri-gălbui. De acolo, dinăuntru, s-a auzit un

sforăit neuniform, un scârțâit și un șuierat ciudat. Cu fiecare respirație, fața zvâcnea într-o grimasă dureroasă.

Romana își lipi amândouă palmele de față și încremeni aplecată peste pat. Privea la pielea solzoasă a gâtului bolnavei, la sternul plat căzut, la brațele subțiri, încrucișate, cu urme inflamate de înțepături.

Ființa umană se uita la Romana cu o privire înghețată și obosită. În ochii ei tulburi nu era nicio urmă de surpriză, interes sau iritare. Romana nu-și dădea seama dacă ființa din pat o observase sau dacă era conștientă de prezența ei. I-a zâmbit, dar aceasta nu a răspuns. Adunându-și puterile, Romana a întins mâna și și-a trecut vârfurile degetelor de-a lungul pielii antebrațului ei nemișcat. A fost neplăcut, de parcă ar fi atins ceva putred, fără viață. Și-a dres glasul, adunându-și gândurile. Trebuia să se prezinte cumva, să-și explice prezența, să ofere ceva. Și-a amintit brusc că luase cu ea iPod-ul soției profesorului. Aceasta i s-a părut cea mai bună soluție. Romana a scos căștile din poșetă, le-a pus la urechile femeii, cu grijă să nu apese prea tare, și a pornit una dintre multele compoziții minimaliste, aproape identice, pentru pian.

Femeia nu a reacționat în niciun fel, nici măcar nu a clipit. Romanei i s-a părut însă că

un tremur abia perceptibil, valuri abia sesizabile au început să-i curgă prin corp. Senzorii au prins să bipăie mai des, luminițele clipeau alarmant, ba chiar s-au aprins și altele. Respirația răgușită a femeii s-a întețit, asemănătoare cu ruperea unor crenguțe uscate.

În acel moment, mai multe asistente și medici au năvălit în secție, urmați de profesor. Expresia de frică de pe chipul lui s-a schimbat imediat în furie. Romana nu mai văzuse niciodată o asemenea emoție exprimată de această față reținută, aproape mereu aceeași.

A smuls căștile din urechile soției lui și a aruncat violent playerul în colțul camerei. Apoi a apucat-o pe Romana de umeri cu ambele mâini, a strâns-o și a zgâlțâit-o atât de tare, încât ea a țipat, privindu-l confuză, zâmbindu-i cu neînțelegere, de parcă ar fi sperat că glumește într-un mod atât de ciudat.

În acest timp, medicii se învârteau în jurul pacientei. Romana a reușit să observe cum unul dintre ei i-a făcut semn celuilalt că totul este în regulă, că totul este sub control, pacienta este în viață, nu s-a întâmplat nimic. Apoi profesorul a împins-o pe Romana afară, pe coridor, sufocându-se de șuierături, împroșcând cu vorbe incoerente

întrerupte de gâlgâituri. A împins-o pe coridor, iar ea s-a lovit dureros de perete. Odată ajunși pe scări, profesorul s-a liniștit puțin, și-a venit în fire, dar în același timp și-a pierdut darul vorbirii. O ținea pe Romana de încheietura mâinii, cuprinzându-i-o cu palma ca într-o cătușă. Romana i-a căutat privirea, dar el evita să se uite la ea. Era hotărât, era distant și inabordabil. Era un om pe care Romana îl cunoștea chiar mai puțin decât în ziua în care îi făcuse prima dată curățenie în apartament. A condus-o spre ieșire, fără a-i oferi nicio șansă să ajungă la o înțelegere, uitând parcă de toate serile petrecute împreună, de poveștile pe care i le spusese. A condus-o pe Romana afară și a spus cu glas rece: Plecați. Nu vă mai întoarceți niciodată. Să nu îndrăzniți să veniți. Să nu vă mai văd.

Și acum ea aștepta. Zile, săptămâni care s-au transformat încet în două luni.

*

Pe urmă profesorul a sunat. Vă rog, puteți veni? a întrebat pe un ton respectuos. Desigur, doar dacă puteți, nu aș vrea să vă deranjez de la unele chestiuni mai importante.

Romana s-a îmbrăcat în grabă și a ieșit în drum. Până la primul autobuz care pleca din

Livezile Apropiate mai era o oră, nu avea suficientă răbdare să-l aștepte, astfel că a mers pe jos până la Klavdievo, observând cu surprindere strălucirea deosebită a culorilor și claritatea liniilor din natură. Microbuzul spre Kiev a rămas în repetate rânduri blocat în trafic, se târa cu un ritm pe jumătate somnoros, parcă își bătea joc de Romana.

Simțind pe fața ei îmbujorată răcoarea de la intrarea în casa profesorului, Romana aproape că a izbucnit în plâns. L-a salutat pe concierge și a alergat sus, sărind câte două trepte ca un băiețaș.

Emoția și entuziasmul i-au tăiat răsuflarea, așa că atunci când profesorul a deschis ușa, Romana, în loc să-l salute, a izbucnit în râs. Profesorul era obosit și părea mai bătrân decât ultima dată când îl văzuse. Fața lui era acoperită de riduri, iar spatele îi era complet cocoșat, ca al unui moș bătrân.

El a invitat-o pe Romana în bucătărie, i-a turnat ceai și i-a pus în față o cutie de tablă cu prăjituri. Pe cutie erau desenate crengi de molid acoperite cu zăpadă și scântei, cu o inscripție colorată, cu litere buclate: „La mulți ani, de Anul Nou!“

Am luat, în final, o decizie, a anunțat solemn profesorul (așa cum se anunță de obicei când o femeie rămâne gravidă). Nu are nicio șansă aici. După ultima ședință de

chimioterapie, a apărut din nou o recidivă, de data aceasta în mai puțin de o lună. Am cumpărat bilete de avion, am aranjat un transport special. Știți, se uită la Romana cu o privire pătrunzătoare, am auzit de mai multe ori de oameni pentru care a fost posibilă prelungirea vieții cu încă câțiva ani, în cazuri complet fără speranță. O femeie, de exemplu... începu el cu un prefăcut entuziasm în voce, dar imediat a dat din mână.

Nu-i pot fura această șansă, spuse el de parcă și-ar fi cerut iertare. Nu pot să mi-o refuz nici mie.

Profesorul i-a cerut Romanei să locuiască în apartamentul lui cât timp va lipsi. Să ude plantele suculente, lavanda și orhideele, să șteargă praful de pe pietrele negre lăcuite în stil japonez, să aibă grijă ca totul să fie în regulă. Cui altcuiva aș putea încredința așa ceva? a ridicat din umeri, mușcând din prăjitura tare, pe care a luat-o din cutie. Dumneavoastră sunteți de-a noastră. Am încredere în dumneavoastră.

Nereușind să muște din prăjitură, profesorul a zâmbit vesel și apoi a râs împreună cu Romana, după care în sfârșit a domnit din nou armonia obișnuită dintre ei.

Roma a înțeles că fusese un gest de împăcare, că în acest fel profesorul i-a cerut

iertare pentru căderea lui, pentru nedreptatea pe care o comisese atunci la spital. Oricum nu era jignită, dar această invitație de a reveni în viața profesorului a atins din nou cele mai adânci sentimente de tandrețe din sufletul ei.

Toată seara au vorbit cum făceau înainte. Profesorul vorbea, iar Romana asculta. Ea, desigur, a fost de acord să locuiască aici. Apartamentul nu trebuia lăsat nesupravegheat. Ea înțelegea asta.

Înainte de a pleca, luându-și deja la revedere, Romana a întrebat de Bohdan. Profesorul a clătinat din cap. Nu știa nimic de el. În tot acest timp nu avusese vești de la el. Deși el, profesorul, s-a străduit să afle, ar fi întors pământul cu fundul în sus ca să primească măcar un semn, iar în cele din urmă i s-a aranjat o convorbire telefonică cu unul dintre comandanți, care l-a asigurat că fiul său este în viață. Dar doar atât i s-a spus, niciun cuvânt mai mult.

---

22. Râu în Ucraina, din regiunea Ternopil, afluentul stâng al râului Strypa.

23. Sat în regiunea Ternopil.

24. Cerbi lopătari.

4. SOȚUL EI

Chiar și acum, Roma își amintea de acea seară de noiembrie, mohorâtă și dezgustătoare, sfâșiată de rafalele vântului umed, prin care își croise drum, întorcându-se de la Arhivă în apartamentul de pe strada Prytysko-Mykilska. Ședea în funicularul care aluneca încet în jos, de parcă ar fi coborât într-o groapă fără fund, dintr-un canion din Arizona.

Din cauza luminii albastre și reci a podului, prin geamurile ude ale cabinei pătrundea singurătatea. Strada Sahaidacinyi părea veselă și aglomerată. Mirosea a mâncare, de la restaurante. Pe Kontraktova, ca întotdeauna, scene cu oameni beți și îndrăgostiți, un cvartet de instrumente cu strune, șine de tramvai, bălți, noroi, tarabe cu fermoare, nasturi și bețișoare parfumate.

În apartament era frig pentru că Romana menținea temperatura la minimum. Profesorul îi trimitea bani în fiecare lună, dar Romanei i se părea inutil să încălzească un spațiu atât de imens. Era șireată, folosea banii pentru ea însăși: își cumpăra avocado, rochii

lungi cu spatele gol, pantofi din piele și bea cafea cu prăjituri scumpe.

Seara aceea a fost deosebit de plicticoasă. Romana a aprins luminile din șinele de pe coridor, s-a uitat în jur la fotografiile de pe pereți. Uneori i se părea că unele dintre ele își schimbă expresia, că apar nuanțe de emoții noi pe fețele lor. În acea seară, aproape toată lumea arăta îmbufnată, doar femeia fără piele zâmbea viclean cu un zâmbet plin de semnificație, cu ochii strălucind din cauza gândurilor ascunse.

Romana a intrat în cabinetul profesorului, a scos mapele cu fotografii ale pacienților și le-a așezat pe covor. A luat-o pe cea roșie, în care se aflau fotografii și documente medicale pe care încă nu le văzuse. A încercat să se cufunde în citirea diagnosticului, în descrierea pașilor operației, dar nu s-a putut concentra.

Lăsând totul împrăștiat pe jos, Romana s-a așezat la unul dintre computerele lăsate de profesor. Se învârtea pe scaun, mânca alunele sărate rămase de ieri într-un castron de lut, trecea prin marcajele profesorului: site-uri de știri, rețele sociale, a citit mesajele private ale profesorului, apoi un articol despre celulele stem pulmonare pe site-ul *The New England Journal of Medicine*, iar după aceea a intrat să vadă ce se află în e-mailul profesorului.

Deodată a împietrit. Nu putea să-și creadă ochilor. A recitit de câteva ori textul scurt care însoțea fotografia unui bărbat cu fața mutilată, inumană. Din scrisoare reieșea că bărbatul a supraviețuit, în mod miraculos, uneia dintre operațiunile militare din Est. Acum starea lui era evaluată ca fiind stabilă.

Însă nu existau banii necesari pentru tratamentul lui, se afla într-o situație fără ieșire. În urmă cu o săptămână, acest bărbat necunoscut își recăpătase cunoștința, dar suferea de un caz deosebit de grav de amnezie retrogradă, ceea ce nu mira pe nimeni. Identitatea bărbatului nu fusese încă stabilită. Fața și corpul lui erau atât de desfigurate, încât șansele de a fi recunoscut de cineva din familia lui erau foarte mici. Deși cineva îl așteaptă, a scris voluntara.

Profesorului i se cerea să-și dea avizul cu privire la nasul rupt, maxilare și craniul zdrobit în bucăți. I-au scris deoarece profesorul nu răspundea la telefonul mobil.

Era atașată și o fotografie a pacientului.

Romana a rulat rotița mouse-ului în jos și s-a uitat la fotografie. O față bandajată, ca din filmul despre omul invizibil, orbite umflate care păreau umede și amorțite, buzele... buzele erau ale lui. Ea nu le-ar confunda cu ale nimănui altcuiva. Conturul

feței lui. Gropița din barbă. Colțurile buzelor.

Femeia voluntară avea dreptate. O persoană apropiată îl aștepta cu adevărat pe acest bărbat. Îl aștepta de mult timp.

*

Udă și goală, Romana a sărit din cadă și s-a repezit prin apartament, lăsând în urma ei bălți și pete umede. Corpul ei alb se reflecta în oglinzi, în suprafețe de sticlă, în obiecte întunecate și strălucitoare, în frunzele groase și înțepătoare ale plantelor de apartament, în farfurii portugheze și măști din lemn lustruit aduse din insulele Oceaniei, în ferestrele din podea până-n tavan fără draperii care dădeau spre cartierul militar de o parte și spre strada îngustă și liniștită a Podolului, de cealaltă. Și-a șters ochelarii cu fața de masă provensală în alb și albastru și a răsturnat vaza de porțelan cu lavandă.

Cu părul ud lipit de obraji și de frunte, deschidea larg ușile dulapurilor, împingea ușile culisante ale garderobei, scotea sertarele comodelor, deșertând conținutul lor pe podeaua din lemn (vopsită cu lac ecologic special care te lăsa să admiri textura naturală a scândurilor). În dulapuri erau depozitate multe lucruri de valoare: haine noi cu etichete și prețuri pe ele, care aveau un efect

calmant asupra Romei, îi dădeau speranță; lenjerie de corp, ghirlande întregi din dantelă de mătase, delicate la atingere, aproape vii; lenjerie de pat, fețe de masă și șervețele cu broderie lucrată manual; sfeșnice, lumânări și săpun, scrumiere și cutii cu trabucuri, portofele și genți din piele, ustensile de bucătărie, argintărie incrustată, veselă, abajururi și lămpi de masă, parfumuri și produse cosmetice nedeschise, cu termen de expirare, bijuterii scumpe, aparate electronice de valoare, echipamente sportive, gadgeturi, obiecte de uz sexual și multe altele.

Într-un final, Roma s-a așezat, istovită, în mijlocul lanțurilor muntoase pe care ea însăși le formase din toate aceste nenumărate lucruri. Părul ei era ridicol de dezordonat, uscat după baie.

*

Miros de tencuială proaspătă și antiseptice. Voci înăbușite, șoapte agitate. Pereți acoperiți cu desene făcute de copii.

De câte ori ajungea aici, se simțea inevitabil ca o infractoare. Aproape ca o criminală. O păcătoasă care îngenunchează și primește trupul și sângele lui Hristos pe vârful limbii ude, ridicând nerușinos privirea, atingând cu ea privirea preotului.

Tocurile ei destul de discrete răsunau zgomotos pe podeaua cu gresie. Se mișca prea voios pe acest coridor îngust, călca cu prea multă energie, deși uneori se agăța de genunchi și târgi, ca o barcă cu pânze medievală, portugheză printre desișurile Mării Sargaselor.

Era nepotrivit, sau chiar nerușinat, s-ar putea spune, felul în care această femeie, cu trupul ei puternic încălzit de căldura lui mai, intra în clădirea spitalului. Cei pe lângă care trecea îndeajuns de aproape simțeau un val de căldură umedă și un amestec de mirosuri: flori albe dulci, sudoare și cafea. Un puf de plop îi rămăsese fixat pe colțul ramei ochelarilor. Și, de parcă n-ar fi fost de-ajuns, din nou alesese un ruj prea strălucitor.

Dar, până la urmă, spitalul nu este un templu sau o casă funerară, după cum a remarcat pe bună dreptate doamna în vârstă care nu-și pierduse încă speranța. Deși până și medicii îi spuseseră că nu mai există nicio speranță și că ar trebui să se pregătească pentru ce e mai rău.

Apropiindu-se de salon, Romana a fost nevoită să se oprească și să aștepte. Un anestezist gras, cu chip arogant de băiat premiant, însoțea targa pe care se afla pacientul. Roma nu-și dădea seama dacă pacientul e mort sau se află sub anestezie.

Chirurgul a privit-o din mers: dezaprobator și, în același timp, interesat.

Era atât de mult soare în secție, încât Romana nu și-a dat imediat seama că pacientului i se scoseseră bandajele de pe cap. A înțeles abia când a zărit în mâinile asistentei-șefe în vârstă ceva negru, pe alocuri maro, ceva rupt, și atunci și-a întors imediat privirea către picioarele goale ale pacientului care se iteau de sub pătură.

Asistenta i-a simțit prezența, a aruncat o privire peste umăr și a zâmbit. Era amuzată de dimensiunea considerabilă a picioarelor lui Bohdan. Oare ce număr purta la pantofi, patruzeci și cinci? Patruzeci și șase? se întreba, trecându-și lasciv limba peste buze.

Romanei îi plăcea de această asistentă. Deși mormăia mereu, și adesea era nepoliticoasă, puteai să te înțelegi cu ea. Un halat alb îi învăluia strâns trupul moale, rotund, iar poalele lui i se așezau frumos pe genunchi sau alunecau pe pieptul pacientului în timp ce femeia îi trata rănile.

Patruzeci și șase și jumătate, a răspuns Romana, ghicindu-i gândurile.

Femeia s-a aplecat peste chipul desfigurat, uitându-se la cusături, la pielea brăzdată de cicatrici și în adânciturile umede de pe obraji și bărbie.

Ascultă, fato, o să le povestesc tuturor despre tine, a cârâit îndreptându-și spatele. Cum l-ai recunoscut, când el avea toată fața bandajată?

Roma s-a așezat pe marginea patului, evitând să se uite direct la bărbatul întins, și-a scos ochelarii și și-a șters lentilele de puful de plop. Fără ochelari, părea neconvingătoare.

Și-a șters mult timp ochelarii cu un șervețel, după care a suflat pe ei și a început din nou să-i frece energic, făcând poate exces de zel. Apoi s-a adunat, și-a pus ochelarii și l-a privit atent pe bărbatul pe care venise să-l vadă. Era complet stăpână pe ea însăși, gata de orice, și nimic nu o putea lua prin surprindere.

Zâmbind ușor și fără a-și lua ochii de la Bohdan, Romana a răspuns că l-a recunoscut după buze. Ochii îi erau de nerecunoscut, umflați. Dar în jurul gurii surprinse în fotografie nu era niciun bandaj, și astfel Romana i-a recunoscut buzele.

Acum amândouă fixau cu privirea chipul bărbatului care stătea întins în fața lor, fără să trădeze vreo emoție, fără să se miște. Femeile îl priveau cu atenție și tandrețe, gospodărește. Ca pe un strat de flori, în care s-a investit deja mult efort și timp, dar care necesită îngrijire permanentă.

*

S-a obișnuit repede cu fața lui. Majoritatea bandajelor fuseseră îndepărtate, iar el nu mai semăna cu o mumie. Acum avea în fața ei un monstru.

O față desfigurată, cu adâncituri vaste pe obraji și bărbie, unde coaja neagră a rănilor se desprinsese abia de curând și o piele subțire, roz, începuse să crească, cu cicatrici albe umflate pe frunte, pe sprâncene și în jurul ochilor, cu un nas turtit, cu urechi străpunse, din care lipseau bucăți mari de carne.

Ortodontul, mărunt, albinos și agitat, cu palmele ca ale unui copil, a spus că procesul de protezare e pe jumătate terminat. Acum gingiile trebuiau lăsate să se vindece, implanturile să se adapteze la oase, iar oasele să se adapteze la piesele de titan. Am trecut de partea cea mai grea a acestui proces delicat, a spus albinosul, umflându-se de mândrie pentru degetele sale de aur, pentru microscopul său ultrasensibil de proveniență americană și pentru tehnologiile protetice israeliene. De-acum încolo, vom acționa încet și la intervale mai lungi. Ar fi timpul să-mi plătiți pentru următoarea etapă, a adăugat, frecându-și ochii mici și roșii cu nodurile degetelor arătătoare. Nici etapa

anterioară, vă amintiți, nu a fost plătită integral.

Romana a vândut echipamentul de schi: schiurile Stöckli pentru bărbați, schiurile albe, precum zăpada, Five Star pentru femei (aparent nefolosite), clăparii de schi Salomon X-Pro, jachetele Helly Hansen (una chiar cu etichetă), pantalonii Marmot, lenjeria termică Icebreaker (încă nedesfăcută), indispensabilii Patagonia, mănușile Black Diamond și ochelarii de schi Oakley cu rame din fibră de carbon, mai mulți saci de dormit (atât de moi și ușori, încât chiar a furat-o somnul într-unul dintre ei, după ce-a hotărât să se întindă doar câteva minute), două corturi care arătau ca niște stații spațiale și un fel de lanternă de înaltă tehnologie — pentru scufundări la adâncime sau pentru explorarea peșterilor. Vânzătorul de echipamente sportive, pe care l-a găsit pe internet, a păstrat lanterna pentru el. Era atât de entuziasmat, încât l-au trecut toate transpirațiile. Romana observa cum tricoul lui gri-verde se umezește la subrațe și simțea cum aerul sufocant al depozitului semiîntunecat se umple de un miros înțepător care îi gâdila nările.

Dar biciclete nu aveți? întrebă băiatul.

Am, răspunse Romana cu seriozitate. Am câte un pic din toate.

Ce fel de biciclete aveți? De munte? Cursiere? BMX? Ce mărci aveți? Pentru copii sau pentru adulți? Câte aveți? se entuziasmă băiatul. Femeia asta vindea cele mai mișto lucruri, de obicei noi-nouțe, la prețuri ridicole. Coama de păr blond îi cădea peste ochi, iar el își scutura brusc capul în stânga și-n dreapta, aruncându-și părul într-o parte pentru o clipă. Pe interiorul brațului stâng, de la cot până la încheietura mâinii, avea tatuată fraza: „Nu există istorie".

Stați, se încruntă Roma. Încă nu le vând.

Știa că și bicicletele vor trebui vândute. Și nu numai ele. Era neplăcut pentru ea, chiar dureros, dar nu avea altă opțiune. Încă șovăia. Făcuse deja, cu mult timp în urmă, un inventar amănunțit al lucrurilor din apartament, întocmind o listă de obiecte de valoare într-un fișier separat de pe iPad-ul ei. Updata constant acest fișier, mutând numele articolelor într-o altă coloană cu titlul „Vândut". Și-a amintit că va trebui să vândă și iPad-ul.

Romana știa foarte bine de ce face toate acestea. La fel de bine știa că e pregătită să facă și mai mult de atât. Niciodată în viața ei nu mai nutrise o asemenea forță, o forță elastică și fierbinte care îi trecea prin vene de luni întregi, pulsându-i în stomac, întărindu-i mușchii, umplându-i coloana vertebrală de

flexibilitate, limpezindu-i vederea și înviorându-i creierul. Știa pentru ce trăiește. Căuta să trăiască cu aviditate, chiar cu lăcomie. De parcă n-ar mai fi pus nimic în gură de mult timp, iar acum se trezea cu o tavă plină cu preparate proaspăt gătite în față. Sau de parcă ar fi rătăcit toată ziua și toată noaptea prin deșert, un peisaj uscat, pârjolit, suferind de sete, și iat-o la umbra unui hibiscus înflorit, iar în fața ei, un izvor cu apă rece. În apa transparentă plutesc mai multe petale roz, delicate, dansând lin la suprafață, învârtindu-se lent, ghidate de un curent subteran invizibil. Roma își dorise atât de mult această apă. Voia să-și cufunde fața în apa de izvor și să lipăie lacom ca un câine obosit. Voia ca toate simțurile, toate procesele din corpul ei, conștiente și inconștiente, să se îmbine într-un singur organ, să devină o gură imensă și să-i dea voie să absoarbă această umezeală cu toată ființa ei, să o simtă cu propriile celule, să devină una cu ea, s-o consume cu voluptate satisfăcută.

Dar Romana amâna această plăcere. Nu a vrut să înnoroiască izvoarele, nu a vrut să perturbe ritmul armonios al rotației petalelor. Răbdarea și precauția erau instrumentele ei. Ea știa deja că acest izvor îi aparține. Îl găsise în mijlocul deșertului. Era singură cu el.

*

Ce poți face dacă mâinile tale iau singure hotărâri? De fiecare dată, Roma își spunea că merge la o clinică, la un centru de reabilitare și, prin urmare, de data aceasta ar trebui neapărat să se îmbrace mai modest. Dar când începea să-și pregătească hainele mâinile ei scoteau din sertar acea cutie specială ținută separat cu mai multe rânduri de lenjerie cu dantelă, scoteau de pe umeraș o rochie sau o bluză cu decolteu adânc, treceau printr-o mulțime de haine și parcă intenționat alegeau ceva strălucitor, ceva mulat, ceva potrivit. Nu avea timp să-și dea seama de acest lucru, să recurgă la gândirea ei critică pentru ajutor, căci degetele îi conturau deja sprâncenele îndrăznețe, întunecate și buzele prea luminoase.

Știa că nu e deloc necesar s-o facă, pentru că ceva se întâmpla deja înlăuntrul ei. Se simțea ca o floare tropicală mare, cu petale cărnoase, cu picături de rouă pe staminele rigide. O floare care era ceva mai mult decât o plantă și care își mișca grațios tulpina, privind în desișul pădurii cu pistilul ei sensibil, cercetând spațiul înconjurător cu celulele sale, răspândindu-și mireasma (oare nu miros astfel florile tropicale, a carne

putredă? a citit Roma undeva), înghițind insecte și păsări.

Roma s-a privit în oglindă: pupilele îi erau dilatate, pielea, strălucitoare, iar venele de pe tâmple îi zvâcneau cu putere. Roma s-a stropit cu lichidul auriu din globul de chihlimbar: de trei ori, înghețând apoi pentru o clipă, pe urmă a patra și a cincea stropire. Purta tocuri înalte. O dată încălța pantofi de un bleumarin-închis, cu model în relief, data următoare, tocuri mai groase, ca niște bărcuțe, apoi pantofi de culoare vișinie, care îi făceau bătături la călcâie.

Uneori i se părea că nu o să poată să-și controleze entuziasmul. Se liniștea, încetinea ritmul, dar într-un minut se surprindea din nou alergând, împiedicându-se, transpirată și cu răsuflarea tăiată, cu ochii larg deschiși, cu gambele încordate. Își trăgea sufletul când intra în salon. De obicei, se așeza pe marginea patului, lângă picioarele lui goale, care ieșeau mereu de sub pătură: degete învinețite cu mici adâncituri și unghii rupte.

I s-a părut că el o recunoaște încet-încet. Reacționa la sosirea ei. Romana era sigură că ghicea un strop de emoție în ochii lui când apărea în prag. Ar fi putut fi bucurie. Nu era cu putință ca el să fie bucuros că venise, din moment ce nimeni altcineva nu venea la el, în afară de surori medicale și medici?

Alți băieți erau vizitați de rude, prieteni, pe el însă îl vizitau uneori doar o femeie care era medic psihiatru (Romana a remarcat cu gelozie înfățișarea atrăgătoare a acestei blonde mature și interesul ei nedisimulat pentru pacient), asistenții sociali și încă un funcționar leneș. Toate acestea erau făcute de dragul unei bife.

Nu-și amintea nimic. Abia putea vorbi — limba îi era rănită (deși chirurgul plastician o asigurase pe Romana că a făcut tot ce-a putut și, atunci când i se va vindeca limba, bărbatul va vorbi normal). În general nu reacționa la aproape nimic, tot timpul ori dormea, ori se afla într-o stare de somnolență. Ochii lui sticloși erau goi de orice expresie. În loc de față avea o mască permanentă, respingătoare.

Acest lucru nu a descurajat-o pe Romana, ba dimpotrivă. De îndată ce intra în salon, își fixa privirea asupra bărbatului nemișcat de sub pătură și nu își putea lua ochii de la el până când asistenta nu îi cerea să plece.

Băieții din paturile alăturate încercau pe rând, din răsputeri, să-i atragă atenția, să intre în vorbă cu ea: atât cel cu părul creț, fără ochiul drept, cât și cel slăbănog, cu picioarele amputate (lângă patul lui se afla o cutie pentru contrabas strălucitoare și întunecată, acoperită cu autocolante verzi și mov), plus încă unul chipeș și pistruiat,

căruia, aparent, îi era menit să rămână pentru totdeauna paralizat, fapt pe care părea că nu voia să-l înțeleagă, așa că, aproape cu încăpățânare, el era în permanență într-o stare excesiv de entuziasmată și veselă. Le ruga pe asistente să-l dezbrace până la brâu, ca să-și expună trunchiul puternic, de tânăr, proporționat și bine clădit.

Roma le răspundea băieților, dar mintea îi era în altă parte. Adesea, pur și simplu nu auzea întrebările, nu urmărea poveștile despre mlaștini și alergări, zgomote și explozii, de parcă acestea nu ar fi fost povești despre război, ci foșnetul liniștitor al valurilor într-o scoică pusă la urechea ei. Când paraliticul spunea glume proaste și naive, și știa o mulțime de glume naive, Romana, fără să-și întoarcă măcar capul către glumeț, arbora un zâmbet larg. Privirea ei nu se sătura de pacientul la care venea. Toate simțurile ei, sau poate chiar toate organele, externe și interne deopotrivă, erau îndreptate spre acest trup mutilat, zdrențuit și slăbit, tăiat și peticit.

Stătea întins pe spate, pentru că altfel pur și simplu nu putea să stea (doar din când în când asistentele îl mai întorceau, pe o parte sau alta, ca să-i trateze escarele), aflându-se la unul dintre cele mai scăzute niveluri ale activității umane. Singura trăsătură

caracteristică, singura schimbare care se producea din când în când în comportamentul său, în starea lui, era mișcarea pleoapelor. Când intra în salon, Romana observa cu entuziasm, ca pentru sine: „Ochii îi sunt larg deschiși". Sau: „Ochii îi sunt închiși". Dacă avea ochii închiși nu însemna neapărat că doarme. Exact ca atunci când, dacă ochii îi erau deschiși, nu însemna că e treaz.

*

Stătea cu spatele la ceilalți băieți, împingând toate ființele umane dincolo de hotarele universului de mărimea unui pat de spital. Buzele ei se apropiau de ceea ce fusese cândva o ureche umană. Romana se obișnuise cu diformitățile și cicatricile lui. Puroiul și secrețiile vâscoase deveniseră pentru ea fenomene care o priveau direct. Putea să călătorească cu privirea mult timp de-a lungul cusăturilor care fixau marginile pielii rupte. Putea să cerceteze îndeaproape fragmentele lipsite de straturile superioare ale epiteliului și i se părea că poate distinge procesele de regenerare și împărțirea celulelor.

Îi șoptea la ureche o poveste. Povestea vieții lui, tot ce știa: numele lui, cine era și de unde venea, cine erau părinții lui, cum îi

fusese copilăria. Tot ce îi spusese cândva despre sine, la începutul dragostei lor: pe întuneric, unul în brațele celuilalt, în pielea goală.

Romana a început cu episoade simple și nu prea importante: îngroparea unei păsărele, dezgroparea unui furnicar, bătaia aplicată băiatului unui vecin care smulgea aripile fluturilor. Pe urmă i-a povestit despre bunica Uliana, cel mai important om din viața lui, care avea cunoștințe definitive și precise despre lume (și această cunoaștere nu aducea bucurie), care niciodată nu zâmbea, nu ofta ușurată, nu își îngăduia ei și nu le îngăduia nici altora să se relaxeze, care trăia într-o singurătate bolnăvicioasă, dureroasă și contagioasă, care nu era în niciun fel afectată de prezența permanentă a celor două surori mai mici, Nusia și Hrystia, a fiului ei și a altor membri ai familiei. Despre bunicul Kryvodiak, un preot rebel care își pierduse în copilărie tot părul, până și sprâncenele și genele, din cauza unei boli necunoscute și care își trăise toată viața așteptând moartea în fiecare clipă, dar nu a fost răpus de boală, ci a murit din cauza torturilor, într-un lagăr de concentrare de lângă Norilsk. Despre străbunica Zena, pentru care toată lumea se temea atât de tare să nu moară, încât mulți ani nu îi spuseseră niciun adevăr despre ei

înșiși, hrănindu-o cu fantezii menite s-o împace pe bătrână. Făcea aluzie și la relația complicată cu tatăl lui și la drama care îl forțase pe Bohdan să plece cât mai departe de casă, printre străini, doar pentru a nu-i mai vedea pe niciunul dintre ei, pentru a nu-și mai aduce aminte de ei.

Din cauza acestei drame, spunea Romana, Bohdan dezvoltase o aversiune persistentă și periculoasă față de arheologie, ocupația lui principală, egală cu ura de sine adânc înrădăcinată. Nici măcar boala prelungită a mamei lui, care o chinuise fără milă pe ea și pe toți cei din jur, nu îl forțase pe Bohdan să se împace cu părinții săi.

Romana evita contactul fizic cu Bohdan, pentru că acesta continua să-i ignore prezența. Această ignorare a fiecărui moment în parte se putea preschimba în acceptare, dar se putea transforma și în respingere, așa că Romana era precaută, asemenea unui neurochirurg care are grijă să salveze integritatea cât mai multor celule. Îi șoptea cuvinte la ureche, iar mișcarea aerului din gura ei umedă atingea ușor peticul maro și zbârcit de carne din jurul orificiului urechii lui.

Romana i-a povestit lui Bohdan despre casa de la țară, din afara Kievului, unde locuiau împreună și unde aveau să se

întoarcă foarte curând, după ce el va trece prin câteva operații minore, după ce toate procedurile necesare vor fi încheiate și el va avea îndeajuns de multă putere încât să părăsească clinica.

Romana îl asigura pe Bohdan că, de îndată ce cărarea cu pietriș va scârțâi sub bocancii lui, de îndată ce va geme portița de lemn, atingând cu vârful ei rotunjit creanga mare a „bradului lui Stalin", de îndată ce cheia se va întoarce în lacătul care a început să ruginească și mirosul cald de excremente de șoarece îl va lovi în față, de îndată ce își va vedea uneltele, hârtiile și cărțile, fotografiile cu ei doi și fotografiile cu familia lui, de îndată ce se va întinde în patul lor, memoria îi va reveni și se va culca în capul lui ca un copil în leagăn, ca un animal în bârlogul său încălzit.

Bohdan nu dădea niciun semn că ar asculta-o pe Romana sau că ar înțelege ce spune. Dacă ochii îi erau deschiși, ei priveau undeva în altă parte, erau îndreptați către un punct din tavan sau de pe peretele opus. Privirea lui Bohdan nu a întâlnit privirea Romanei nici măcar o dată.

Din când în când intra psihiatra blondă și, văzând-o pe Romana lângă patul lui Bohdan, își dădea ochii peste cap și țâțâia din limbă.

Îl obosiți foarte tare, îi spunea Romanei. Nu înțelegeți că pacientul are traume grave, că este inconștient și că îi puteți face rău? Multe luni de muncă, ale unei întregi armate de medici, duse pe apa sâmbetei! Chiar acum, în fața ochilor dumneavoastră, din vina dumneavoastră! Nu aveți idee cât de complex și delicat este creierul uman. Ar fi mai bine să nu veniți pentru o vreme, a spus Slonova, luându-l pe Bohdan de încheietură, privindu-l în ochi și punându-i întrebări.

Bohdan reacționa la vorbele Slonovei. Îi răspundea monoton la întrebări, se uita la ea, uneori chiar zâmbea (îi zvâcnea unul din colțurile gurii).

Sunt soția lui, a spus Roma, încercând să-și ascundă teama în spatele împotrivirii. E soțul meu și voi veni în continuare să-l văd. Ca să nu mai zic că *eu* aduc bani pentru tratamentul lui. Cu ce medicamente l-ați tratat înainte? Ce fire ați folosit pentru a-l coase? Când a început să i se îmbunătățească starea?

Slonova a ridicat disprețuitor din sprâncene.

Poate că îi e mai bine din punct de vedere fizic, a spus printre dinți. Poate că îi e mai bine, deși eu nu sunt de aceeași părere. Dar mental îi faceți rău. Nu vă recunoaște. Nu vă știe.

Slonova a ieșit din salon țăcănind cu tocurile. Halatul ei alb i se mula strâns pe fese, iar prin țesătură i se întrezărea forma chiloților.

Roma se gândea: Încă nu mă recunoaște. Dar nici nu mă alungă.

*

Uneori Romanei i se părea că are asupra ei sute, dacă nu chiar mii de povești omenești, secrete și puncte de vedere: poveștile colegilor și ale trecătorilor, ale vânzătorilor din bazar și ale cercetătorilor din Arhivă. Ea controla rezultatele observațiilor pe care le făcea de la fereastră și din curte, precum și informațiile din materialele arhivei despre morți. Și apoi mai era Facebook-ul, al cărui flux de știri era actualizat în fiecare clipă, purtând-o pe Romana într-un puhoi de impresii și judecăți aparținând altcuiva, descrieri dintre cele mai sumare și mai detaliate, emisii emoționale în noosferă, interiorizare a celor mai iritante evenimente, răsuciri ale intimului.

Derulând, din când în când, rotița mouse-ului, Romei i-a încolțit dorința de a folosi Facebook-ul într-un scop precis: să creeze, cu ajutorul acestei rețele, o *persona* foarte expresivă și credibilă, vie și relaxată, articulată, emoționantă în manifestările ei umane (s-a enervat o tanti în metrou; am

citit versuri pentru copii toată seara, îmi amintesc de cămașa brodată a străbunicului meu) și, în același timp, capabilă să formuleze reflecții profunde sau schițe analitice pe orice subiect, diversificând textele cu propriile imagini, și să vadă ce-o să iasă. Această oportunitate o atrăgea pe Roma și trezea în ea dorul, ca atunci când se întâmplă să visezi cum călătorești pe tărâmuri îndepărtate, necunoscute.

Însă pagina ei de Facebook a rămas complet plictisitoare. Posta fotografii cu o pădure sau un lac, distribuia chestionare, știri, anunțuri, imagini cu pisici și copii drăguți, roua dimineții de pe firele de iarbă, bruma de pe coarnele unui elan (fotografie macro). Însă în cea mai mare parte a timpului Roma scrolla în jos prin fluxul de postări, absorbind fragmente de imagini umane, umbrele vieților.

Un observator, asta era Romana.

*

Ce s-a schimbat după ce Roma a găsit din greșeală fotografia lui Bohdan în mailul profesorului? Ce s-a schimbat după ce l-a găsit pe Bohdan?

Într-o seară, după ce s-a întors de la spital în apartamentul de pe strada Prytysko-Mykilska și a încercat fără succes să se

calmeze folosindu-se de fluxul zilnic de mesaje de pe Facebook, Romana a simțit că vrea să vorbească cu cineva. Nu mai suporta supradoza de griji și gânduri despre Bohdan. Se simțea exact ca la debutul simptomelor de gripă: creier încețoșat, gânduri neclare, bătăi neregulate ale inimii, dificultăți de respirație, dureri musculare.

Tot ceea ce conta pentru ea era existența lui, recuperarea lui, revederea lor. A vândut lucruri din apartament pentru a transfera imediat sumele primite în contul centrului de reabilitare. Nu putea să mănânce și îi privea pe cercetătorii de la Arhivă de parcă ar fi fost niște copii cu dizabilități, ce probleme mizere au, ce vor de la ea?

În fiecare zi mergea la spital și stătea acolo cât mai mult cu putință — de multe ori, pentru a rămâne mai mult timp, trebuia să strecoare o bancnotă sau două în halatul asistentei-șefe. Roma deprindea din mers obiceiuri care până atunci fuseseră imposibil de atins, inaccesibile și de neînțeles pentru ea.

Făcea toate acestea pentru a sta lângă un corp mutilat și nemișcat, pentru a-i lua mâna și a nu simți un răspuns în degetele ei, pentru a zâmbi și a nu primi nicio emoție în schimb, pentru a-i vorbi la nesfârșit, pentru a-i spune despre el, pentru a-i explica cine

este și a vedea în schimb doar ochi goi, apatie, lipsă de interes, nerecunoaștere.

Romana nu s-a îndoit nicio clipă că mai devreme sau mai târziu își va croi drum prin amnezia lui și va ajunge la el. Îl va acapara cu cele mai detaliate momente din viață, va acoperi cu amintiri spațiul din jurul acestui corp aflat pe patul de spital, îi va așeza aceste amintiri în cap ca într-un leagăn. Și el își va aminti. Uitarea se va sparge. Amintirile vor pătrunde în el, îi vor atinge creierul blând, inima duioasă. Își va aminti totul.

Dar în seara aceea Roma a simțit că o lasă puterile, că nu mai face față. Că e plină până la refuz și epuizată de efortul de a nu vărsa nici măcar o lacrimă. Roma nu a vrut să-și spună oful medicilor și asistentelor, pentru că erau fie prea preocupați cu propriile îndatoriri și indiferenți la poveștile dramatice ale pacienților și ale rudelor, fie prea părtinitori față de Romana (cum ar fi, de exemplu, Slonova).

Sașei Korotulka Romana n-a vrut să-i povestească nimic, pentru că ar fi fost nefiresc. De la bun început, relația lor se dezvoltase în așa fel încât Romana reușise să nu-i spună absolut nimic despre ea. Sașa nici măcar nu bănuia că Roma e căsătorită. Avea o idee despre o casă la țară, undeva la marginea orașului, despre o întâmplare

fericită cu un bărbat în vârstă pe care Roma îl cunoștea și care îi ceruse să locuiască o vreme în apartamentul lui luxos din Podol, despre faptul că Romana avea părinți foarte simpli, obișnuiți. De altceva nici nu avea nevoie, fiindcă vorbea tot timpul, nu-i tăcea gura deloc.

De aceea nu era de mirare că Romana a scris pe pagina ei de Facebook acest text laconic, destul de reținut, despre faptul că minunile se întâmplă și ea a știut-o mereu și dacă nu visezi, atunci visul nu o să devină realitate. Soțul ei, a scris Romana, care încetase să o contacteze în urmă cu mai bine de un an, dispăruse în război. În tot acest timp, ea nu reușise să afle nimic, cu excepția unor zvonuri de capturare, tortură, o informație despre răscumpărare, care foarte repede s-a dovedit a fi falsă, și după ce această speranță iluzorie s-a risipit, pe măsură ce negocierile s-au oprit, ea nici măcar nu a știut cum a reușit să supraviețuiască. Adevărul fie spus, nu-și poate aminti viața ei din ultimul an. Da, de parcă și-ar fi pierdut memoria, de parcă n-ar mai fi fost ea însăși, de parcă pur și simplu nu ar fi fost acolo în tot acest timp. Dar dintr-odată el a fost găsit. Mutilat, rupt, găurit și distrus atât în interior, cât și în exterior. Nu mai era el. Nu își mai amintea nici de ea, nici de el însuși.

Însă ea l-a recunoscut și nu-l confunda cu nimeni, mirosul lui, vocea lui, felul lui special de a miji ochii (chiar dacă acești ochi aveau acum altă formă și erau așezați pe axe diferite). L-a recunoscut după buze.

Aproximativ un astfel de text a scris Romana, evitând în mod deliberat detaliile. Protejată de un nume fictiv și de un avatar atent selectat.

Roma a fost surprinsă când, a doua zi dimineață, și-a văzut postarea distribuită de peste o mie de ori. Mulți îi cereau prietenia, i-au scris mesaje, i-au oferit bani, ajutor, sprijin. Banii Roma îi primea cu recunoștință.

Textul scris de Roma i-a îndemnat pe câțiva dintre cei mai cunoscuți bloggeri să analizeze criza din sfera militară, să atragă încă o dată atenția asupra fiascoului complet al statului în fața cetățenilor, folosiți drept carne de tun fără nume, transformați astfel în hoituri fără memorie. „Dar fiecare hoit fără memorie“, a scris un maestru al metaforelor neașteptate de pe Facebook, „are de fapt propria-i poveste, o poveste umană și plină de duioșie a vieții de zi cu zi, pe care fiecare dintre noi o trăiește. Fiecare hoit are pe cineva care cunoaște această poveste și nu va îngădui ca ea să se cufunde în uitare“.

Unii scriau cu patos, izbucneau într-o tânguire a sufletului. Alții erau deschiși și cinici. Când se întâmpla ca cineva să-și ia libertatea de a jigni excesiv, exprimând opinii despre eroul găsit, o mulțime întreagă de apărători indignați și furioși, pedagogi, autodidacți se ridicau imediat împotriva lui. Roma a descoperit zeci de bătălii verbale însetate de sânge cauzate de scurtul ei mesaj, descrieri elocvente și laude, argumente zdrobitoare, scântei și zgomote zăngănitoare, trupuri sfâșiate, oameni spânzurați, ștergeri din lista de prieteni.

Atenția acordată textului scris de Romana s-a răspândit ca o infecție virală. Romana s-a trezit deodată în centrul unui stadion aglomerat, luminată de reflectoare strălucitoare. Erau mii, sute de mii de oameni. O priveau cu nerăbdare, fără să-și ia ochii de la ea. Tăceau. Așteptau. Sperau ceva de la Romana. Acum o vedeau.

De teamă, Romana a părăsit Facebook-ul și nu a mai intrat acolo câteva săptămâni.

*

Bohdan s-a adresat prima dată Romanei atunci când i s-a dat voie să iasă cu ea la o plimbare în grădina spitalului. Adică erau deja la a treia sau a patra „plimbare". Bohdan mergea șchiopătând până la bancă și se așeza,

fără să se uite la iarbă, la frunze, la scoarța albită a copacilor, la cerul de cobalt, dar nu se uita nici la Romana. Tăcea.

Romana se uita la iarbă, la frunze, la denivelările scoarței, la cerul care semăna cu porțelanul chinezesc smălțuit, dar, mai ales, se uita la Bohdan. Vorbea.

În timpul celei de-a patra plimbări, Bohdan a vorbit pentru prima dată cu Romana.

Cum a început totul între noi? întrebă el, însă fără să se uite la ea.

În loc să răspundă, Romana s-a ridicat de pe bancă, s-a apropiat de el și, ridicându-și bluza subțire de culoarea nisipului, și-a răsucit încet trunchiul din șold. Fâșia albă a pielii ei mirosea vag a unt topit.

Grădina din jurul spitalului era plină de norii denși, crepusculari de puf căzuți din plopii care străjuiau aleile. Siluete albe alungite de la distanță păreau că plutesc printre trunchiurile copacilor, strălucind în întuneric, potrivindu-se cu scoarță albă a teilor, cu florile pomilor fructiferi și bordurile văruite. Asistentele vânau pacienții care se ghemuiseră pe bănci, sperând să rămână nevăzuți. Îi escortau în clădire ca pe niște prizonieri evadați. Aceste femei severe în togi albe se strigau între ele, de parcă ar fi fost vânători cu adevărat experimentați, de parcă

toate ar fi fost încarnări pământești ale zeiței Artemis. Cutreierau grădina, dându-și reciproc semnale secrete, țipau ca o gaiță, scoteau triluri de privighetoare, scheunau ca vulpile și ca ogarii. Dar nu se apropiau niciodată de Roma și Bohdan. Poate era o manifestare a duioșiei care le umplea inimile sau poate era doar nepăsarea și neatenția obișnuite, dar insula aceea părăsită, înconjurată de tufișuri și acoperită cu o cupolă de cărăbuși uluiți de propriul lor zbor, a rămas totuși neobservată.

Așa că, în loc să răspundă, Roma și-a răsucit trunchiul spre el, dezvelind o fâșie de piele din corpul ei gol — chiar dinaintea nasului lui Bohdan.

Pielea albă a Romanei strălucea și ea în întuneric. Și în mijlocul acestei străluciri stinse Bohdan a văzut o dâră întunecată și șerpuitoare care împărțea stomacul Romanei în două, înfășurând partea stângă a corpului ei și segmentându-se în vene sau rădăcini mici pe întreaga spinare. Bohdan a deslușit textura acestei urme, încrețite și răpănoase, într-adevăr ca scoarța unui copac. Arăta ca pielea lui Bohdan.

Te-am salvat, a spus în cele din urmă Roma, privind în jos spre el. Corpul ei aproape că a atins fața lui Bohdan. Au

înghețat astfel câteva secunde sufocante, la câțiva milimetri distanță de atingere.

Apoi Roma și-a tras bluza în jos, acoperindu-și talia și burta, așezându-se la loc pe bancă. Palmele ei atingeau suprafața aspră, de pe lemn se desprindeau fulgi de vopsea veche ca pielea unei reptile.

*

Înainte de a veni pentru prima oară în vizită la soțul ei regăsit, Romana a făcut ceva ce nu-i stătea deloc în fire. Luase această decizie la câteva zile după seara în care îi găsise poza în e-mailul profesorului. Nu s-a grăbit să alerge imediat la clinică, ci și-a lăsat câteva zile de gândire. Era greu să ia o hotărâre, entuziasmul îi punea piedici.

Până la urmă, după ce a găsit o strategie complet convingătoare, Romana a golit camera în care locuia de un an și, dintre toate camerele spațioase din apartament, ea a ales să locuiască în cea mai mică, în studioul muzical al soției profesorului, plin cu tot felul de lucruri. Aici, Romana înnopta pe o canapea îngustă, ca cineva care trage un pui de somn într-un adăpost provizoriu.

Roma a găsit un magazin online care vindea tot felul de lucruri, lucruri care nu erau complet noi, sau care erau aproape defecte, sau noi și în stare bună, lucruri de

contrabandă sau furate. La urma urmei, Romana nu cunoștea astfel de subtilități: pur și simplu a răsfoit paginile diverselor magazine de pe internet și s-a oprit la acela care avea cea mai convenabilă și plăcută interfață și, în plus, o gamă excepțional de largă de produse. În magazin se vindeau și echipamente muzicale.

Romana a format numărul de telefon indicat în contacte, i-a adresat interlocutorului mai multe întrebări, a primit răspunsuri, apoi a dat exemplu de mai multe modele și mărci. Chiar a doua zi, o dubă GAZelle argintie a oprit pe strada Prytysko-Mykilska, iar Romana a dus un om gras și prudent, cu o privire bănuitoare, și pe prietenul său ager în apartamentul profesorului. Bărbatul s-a apucat să descurce firele, să umble pe sub carcasele dispozitivelor, să deșurubeze panourile cu șurubelnița. Egalizatorul de ce nu merge? mormăia. Și câte canale? Da, opt... Input-output... Ha, dar aici ce-i? Impedanță mică, ia te uită!

Puțin mai târziu, când tipul neîncrezător număra banii („Asta-mi pare o afacere neobișnuită, ilegală. Eu sunt obișnuit cu afacerile obișnuite“, a zis mai în glumă, mai în serios, scoțând mai multe teancuri groase de bancnote din geanta lui sport și dându-le

Romanei să le numere), prietenul lui ager a chemat șoferul și împreună au început să pună în cutii și să ducă afară cablurile, comutatoarele, amplificatoarele pentru instrumente, tunerele, metronoamele, microfoanele și accesoriile, monitoarele și difuzoarele de studio, amplificatoarele stereo și pedalele de efecte, chitarele electrice Gibson Les Paul Custom Ebony și câteva fendere mai ieftine. La sfârșit au cărat afară un pian digital elegant Yamaha Clavinova.

În noaptea aceea, Romana nu a putut dormi în camera de-acum golită. A doua zi dimineață, simțind indiferența și instabilitatea lumii din jurul ei, a mers la clinică. A trebuit să aștepte aproape două ore după șeful de secție. Pe tăblița de pe ușa cabinetului său scria: „Șmatok O.O. Șef de secție, chirurg".

Șmatok s-a dovedit a fi un bărbat de înălțime medie, cu ochii roșii, umezi și cu mișcări sacadate. De-abia a reușit să deschidă ușa cu cheia, fiindcă îi tremura mâna. Cea mai remarcabilă trăsătură a șefului de secție erau sprâncenele întunecate, stufoase, care contrastau cu părul cărunt de pe cap.

A ascultat-o pe Romana fără prea mare atenție, înăbușindu-și un căscat. Era evident că miezul problemei ei îi intra pe o ureche și îi ieșea pe alta și nu se simțea motivat să

depună efort, să se concentreze. A privit la ecranul iPhone-ului său. Se pregătea să-i ceară Romanei să plece.

Romana a băgat mâna în poșetă și a scos un teanc gros de bancnote. Nu avea idee ce sumă ar fi potrivită într-un astfel de caz și dacă existaseră precedente similare. Știa că exagerează, dar a hotărât în sinea ei că această exagerare va da rezultate.

După cum am menționat deja, Romana făcea acest lucru pentru prima dată, iar stranietatea propriilor acțiuni o făcea să perceapă totul ca pe ceva îndepărtat și somnoros. Nu ea, mai curând mâna ei a pus banii sub nasul chirurgului cu sprâncene groase. Ochii bărbatului s-au mărit de mirare. Sprâncenele i s-au încruntat amenințător. Cu voce severă, a întrebat-o ce vrea de la el. Romana a repetat povestea: soțul ei, un soldat rănit care suferă de amnezie, se află în spitalul lor. Locuiseră împreună ani de zile, dar nu aveau niciun document în acest sens. Amânaseră căsătoria, dintr-un motiv sau altul nu au apucat niciodată să ducă la îndeplinire această formalitate. Acum vrea să-și ia soțul acasă, când va fi posibil. Mediul familiar avea să-i redea cel mai repede sănătatea și memoria, avea să-i vindece rănile. Dar cum ar trebui s-o facă? Legea e împotriva ei, formalitățile

pun bețe în roata vieții eroului. E orfan de câțiva ani, nu există nimeni care ar putea depune mărturie în favoarea lor. Cum și-ar putea recupera soțul?

Șeful de secție s-a uitat lung la Romana fără să scoată o vorbă. Palma i s-a târât pe suprafața mesei, printre fișe medicale și foi cu rezultatele analizelor, buricele degetelor au alunecat spre teancul de bancnote. Mâna a încetat să-i tremure. În timp ce palma i se târa pe masă, Roma se gândea că, mai mult ca sigur, doctorul nu o crezuse, o bănuise de ceva. Dar de îndată ce degetele lui au atins banii, în ochii doctorului se putea citi că are încredere în ea.

A sunat-o chiar în aceeași zi și a informat-o, cu voce înțelegătoare și caldă, că ședința va avea loc în câteva zile. Romana a prezentat în fața comisiei cu teamă și cu o senzație de cădere liberă în abis. Era un sentiment pe care îl cunoștea mult prea bine.

De data aceasta poșeta nu era suficientă. Romana a trebuit să aducă cu ea o pungă de cadou din carton. Peste pungă și-a așezat eșarfa pestriță, de nailon.

Șmatok o aștepta în cabinetul său. În fața lui stăteau o asistentă socială și un om în uniformă militară. Slonova, în rochie roșie, ca de sânge, mulată, care se potrivea cu petele purpurii de pe față și cu cele ce se zăreau din

decolteu, cu un halat alb ținut strâns în mână, se plimba prin cameră, lovind furioasă cu acele tocurilor de la pantofi în parchetul strălucitor. Romana a înțeles imediat că Slonova vorbea cu voce tare de mult timp, iar cei prezenți se săturaseră deja să o mai asculte, intimidați de expresivitatea ei. Văzând-o pe Romana în prag, blonda și-a umflat nările și a ridicat mâna: părea că se pregătește să o lovească pe Romana cu halatul.

Șmatok s-a ridicat de la masă. Un zâmbet trist i s-a așternut pe buze. Rușinea i se citea în privire. A luat-o cu grijă pe Slonova de cot, și-a trecut cu blândețe palmele peste umerii ei delicați, de parcă i-ar fi încălzit, și i-a murmurat ceva la ureche; sprâncenele lui se amestecau cu șuvițele de păr ale psihiatrei. Blondina s-a relaxat în brațele lui, și-a pierdut entuziasmul și interesul. I-a privit obosită pe cei din jurul său, zăbovind cu ochii pe Romana, care nu i-a suportat privirea și, întorcându-se, s-a așezat pe un scaun gol din colț, aproape ascuns după un palmier decorativ.

După ce a condus-o pe Slonova afară, Șmatok i-a cerut Romanei să repete povestea pentru cei prezenți. Cu toate acestea, chiar el nu i-a dat voie să vorbească, întrerupând-o și nelăsând-o să termine o singură frază. Așa că

Romana n-a mai suportat și a izbucnit într-un plâns cu tremure și suspine, cu lacrimi și gâfâituri agitate, cu hohote de nestăpânit.

Asistenta socială purta o coafură mare, asemănătoare unei cochilii. Și-a aranjat sacoul și și-a îndreptat gulerul bluzei albe, dând dovadă de simpatie. În schimb, cadrul militar, cu pași hotărâți și demni, s-a apropiat de masa șefului de secție și i-a întins Romanei o cutie cu șervețele de hârtie.

Nu au cerut nimic mai mult de la ea. Fiecare dintre ei a explicat ceva timp îndelungat, a citat legi, a relatat cazuri din trecutul recent, a descris precedente. Au pictat o imagine a haosului total, pe care nici măcar nu l-ai putea numi sistem, dar era evident că toți cei prezenți aveau o inimă mare. Au vrut s-o ajute pe Romana. Au vrut să-i mulțumească eroului. Erau oameni treji și cu picioarele pe pământ: bunul-simț a prevalat asupra formalităților și a nevrozelor birocratice.

Așadar, Romanei i-au fost dictate o grămadă de declarații și tot atâtea depoziții sub prestare de jurământ, iar ea a scris pe hârtie cuvinte ilizibile cu mână neascultătoare, ștergându-și nasul la fiecare secundă. I s-au dat condiții și recomandări riguroase. I-au fost explicate sarcinile și au fost stabilite date la care ea și soțul ei ar fi

trebuit să se prezinte în fața organelor și instituțiilor relevante. I-au luat datele de contact, avertizând-o despre posibile vizite.

Deși, poate, nici măcar nu s-a recurs la o astfel de muncă scrupuloasă. Poate că stresul a avut un asemenea efect asupra percepției Romanei, prelungind timpul, adâncind tot ceea ce se întâmpla.

Asistenta socială a scos dintr-o husă de piele un laptop de un argintiu strălucitor și, în timp ce aștepta să se încarce, a tot repetat că nu a mai făcut așa ceva în viața ei, că în astfel de cazuri trebuie să se treacă prin canalele oficiale, să se obțină permise și parafe, însă ea ieșea în întâmpinarea Romanei pentru că o înțelegea, pentru că o simpatiza. În urechile Romanei cuvintele ei sunau ca un fel de tangou vechi, prăfuit, în ritmul căruia asistenta socială bătea cu unghiile, pe care era întins un întreg mozaic de pietre strălucitoare: iese în întâmpinarea ei, vrea să ajute, pentru că o înțelege, o simpatizează, vrea să ajute, vrea să ajute și o face pentru ultima oară, numai și numai de data aceasta.

Pe desktop a apărut o pădure străveche, întunecată și umedă, ce cobora lin până la stânca abruptă care trona deasupra unei mări furioase, iar în prim-plan, călăreți întunecați pe cai iuți galopau de-a lungul coastei,

păzind un armăsar de a cărui crupă era legată o fată răpită, aproape dezgolită.

Degetele asistentei sociale au alunecat cu dibăcie pe suprafața netedă a touchpad-ului. Capul ei părea de trei ori mai mare decât un cap obișnuit, din cauza creației grandioase a coafurii ei, și se legăna amenințător pe muzica unui acordeon imaginar.

Începeți cu acest fișier, a spus asistenta socială. Nu am avut timp să le sortez, întotdeauna am foarte mult de lucru.

Femeia și-a mutat scaunul, invitând-o pe Romana să se apropie. Roma a atins stângaci tastatura, și-a trecut degetele peste touchpad, a făcut clic stânga pe mouse, deschizând fișierele unul după altul.

Toate formele posibile ale fețelor, dimensiunile urechilor și ale nasului, nuanțele de piele, formele ochilor, grosimea sprâncenelor, expresiile a zeci de tineri stăteau mărturie că acești oameni au existat cândva, că fiecare dintre ei a avut o viață reală. Ochii unora priveau batjocoritor, ai altora, posomorât, mulți își ascundeau frica în spatele unei măști de indiferență, cei mai mulți habar n-aveau de răul care-i aștepta.

Romana și-a dat seama că aceste fișiere din fața ei reprezintă zeci, sute de cazuri parcă inexistente, necunoscute. Tinerii cu inimă, membre și voci se scufundau undeva, nici vii,

nici morți. Nu existau cadavre, nici povești credibile despre moarte sau tortură. Pe monitor apăreau doar mici fotografii dreptunghiulare.

Romana deschidea fișier după fișier, se uita rapid la fețe, căuta prin informații: Iațkivți, raionul Dunaievețk, regiunea Hmelnyțkyi, 26 de ani, soldat angajat cu contract; Rjyșciv, raionul Horohivskyi, regiunea Volyn, născut în 1965; Cernihiv, soldat al Batalionului individual 13 de Infanterie motorizată al Brigăzii individuale 1 de Tancuri. În cabinet era liniște. Palmierul din ghiveci își legăna slab frunzele sub influența unui curent secret. Romana a făcut clic stânga.

A trecut prin toate fișierele, apoi a luat-o de la început.

Iată-l, zise în cele din urmă cu voce răgușită. Privea acest fișier de ceva vreme. Nu era nicio fotografie în el, se vedea scanat doar o pată cenușie de lipici. Alte informații fuseseră introduse în coloanele corespunzătoare, dar cuvintele scrise de mână și scanate erau aproape imposibil de descifrat: numele, prenumele, patronimicul, data și locul nașterii, locul de reședință, ocupația, pregătirea militară, starea civilă, starea de sănătate.

Bărbatul în uniformă militară s-a aplecat, cu trupul său îndesat, deasupra capului

Romanei. Asistenta socială și-a pus ochelarii și s-a uitat atent la monitor. Șmatok a întins mâna peste birou, încruntând din sprâncene.

Fotografia s-a pierdut! remarcă bărbatul în uniformă militară.

Formularele sunt scanate, încercă să se justifice asistenta socială. Le-am completat mai întâi manual, apoi le-am scanat. Pe urmă am primit ordin să scriem totul pe computer, dar nu am avut timp. Prea multă muncă. Trebuie să căutăm în cartotecă. Sau, mă rog, să ne-o aducă soția lui.

Roma dădu din cap, fără a-și lua privirea de la pagină, sorbind-o din ochi.

Locul nașterii este ilizibil, împunse Șmatok ecranul cu degetul. Bucea? Regiunea Kiev?

E bifat, a fost de acord militarul.

E o greșeală, a spus Romana. Trebuie să fie Buceaci. Regiunea Ternopil.

Asistenta socială a completat cu minuțiozitate rubrica.

Necăsătorit, fără loc de muncă, sănătos, a citit Șmatok tușind. Prenumele nu se vede deloc, nici numele de familie... Pryvydik? Pravdyk? Pryndyk?

Își mijii ochii, încercând să distingă scrisul mărunt și neclar.

Bohdan Kryvodiak, spuse Romana solemn, cu voce stinsă. Lacrimile-i curgeau din nou pe sub ochelari.

Acesta este soțul meu.

*

Romana venise la această clinică în fiecare zi, de atâtea luni, încât atunci când a sosit timpul să-și ia acasă soțul a simțit că o cuprinde o mare neliniște.

Trăia sentimente conflictuale: dorința de a-l apuca de mână și de a-l trage în colțul cel mai îndepărtat, în cea mai întunecată și mai adâncă gaură, ascunzându-l de privirile indiscrete, stăpânindu-l complet. Și frica de un om ciudat, necunoscut, frica de mirosurile lui, de sunetele pe care le scotea, dar, înainte de toate, frica de ceea ce zăcea în capul lui mare și mutilat.

Îi descrisese de nenumărate ori casa de la țară de lângă lacuri, de lângă pădurea de pini — casa lor adevărată, scârțâitoare și veche, plină de găuri și locuită de șoareci; casa în care se certau și rămâneau treji, stând întinși pe întuneric, în tăcere, îmbrățișându-se, ascultând scârțâitul trunchiurilor de copaci legănate de vântul puternic. Îi descrisese multe dintre plimbările lor pe jos sau cu bicicleta prin liniștea fierbinte, nisipul în care se afundau roțile bicicletelor, acele de pin care le intrau pe sub gulerul cămășilor.

În casă aranjase cu atâta sârguință tot ce-a putut înainte de sosirea lui, se pregătise atât

de mult timp, iar acum îi era frică, și nici măcar nu putea înțelege de ce anume. Dacă întoarcerea acasă nu va avea niciun efect asupra lui? Dacă nu-și va aminti? Asta se poate întâmpla, dar Romana îi pregătea pe amândoi pentru asta, și pe el, și pe sine. Trebuie să avem răbdare și să știm că mai devreme sau mai târziu îți vei recăpăta memoria. Îți vei aminti de mine. Îți vei aminti de viața noastră.

Bohdan nu arăta nicio emoție, nu părea nici trist, nici fericit de schimbarea care îl aștepta. Nu arăta ca cineva care are mari speranțe în viitor. Și-a împachetat cele câteva lucruri pe care le avea, și-a luat rămas-bun de la ceilalți pacienți și de la asistente, s-a schimbat în hainele pe care i le adusese Romana. (Da, sunt hainele tale vechi. Cămașa e strâmtă? Deci ai fost bine hrănit aici. Ei, mereu ți-au plăcut pantalonii largi. Pantofii sunt cu o mărime mai mare? Ești sigur? Nu știu de ce au devenit dintr-odată cu o mărime mai mare. Deci ai crescut.)

Asistenta dolofană i-a șoptit Romanei că Slonova își luase rămas-bun de la el cu o zi înainte, îl chemase la ea, iar el s-a întors noaptea târziu, șchiopătând mai mult decât în ultimele două luni.

Romana a încercat să uite ceea ce i-a spus asistenta, dar furia i s-a intensificat și s-a

învârtit înlăuntrul ei până când s-a trezit în fața cabinetului psihiatrei.

La început i s-a părut că nu e nimeni în cabinet, dar în clipa următoare Slonova s-a foit, iar Romana a înțeles că femeia stătea în locul ocupat de obicei de pacient. Când s-a ridicat, Roma a observat că era desculță (pantofii ei zăceau sub masă, întorși pe o parte ca două cadavre înnegrite de animăluț). Stătea în fața Romanei, atât de scundă și fragilă — istovită, cu pielea obosită, plictisitoare, cu capilarele sparte în globii oculari —, încât Romana a uitat complet de intenția ei de a face scandal.

În schimb, Slonova a profitat de vizita Romanei pentru a ține o prelegere instructivă. Deja în al cincisprezecelea minut, ochii i se luminaseră, buzele și obrajii prinseseră culoare. O arăta pe Romana cu degetul și gesticula înspre ea, făcând paradă de încheieturile ei flexibile. Întreaga ei înfățișare exprima dispreț față de Romana: a încercat să explice natura amneziei, enumerând diferitele ei tipuri, s-a axat pe consecințele ei psihogenice și a repetat de o mie de ori că e periculos ca un pacient cu un astfel de diagnostic, într-o stare instabilă, să fie luat de sub supravegherea specialiștilor. Că ea a depus atât de mult efort și a lucrat atât de mult timp, efectuând chestionare

nesfârșite, identificând markeri care mai târziu ar trebui să fie folosiți și dezvoltați în terapie, că ceva începuse deja să funcționeze, progresul era cu siguranță vizibil, deși mai vizibile erau împotrivirile pacientului, pe care ea, Slonova, cu grijă și intenționat le provocase profesional.

Știți ce mi-a spus odată? miji ochii psihiatra, pretinzând că-și înăbușă un zâmbet. A spus: „Dar dacă nu vreau să-mi amintesc nimic? Dacă atunci, în trecut, eram nefericit? Dacă eram un om rău — un hoț, un violator, un criminal? Dacă am fugit de viața mea și am plecat la război ca să nu mă mai întorc niciodată?“

Romana clătină din cap.

Nu este deloc adevărat. Era un om foarte bun. Și era fericit. Am fost fericiți împreună!

Aveți un accent deosebit, spuse Slonova. Sunteți din Lvov?

Romana oftă și clătină din cap.

El nu vorbește așa, spuse psihiatra, uitându-se drept în ochii Romanei. În somn vorbește în limba rusă.

Dar el nu poate vorbi aproape deloc! izbucni Roma în cele din urmă. Are limba mutilată! Soțul meu va vorbi aceeași limbă ca mine!

Când Roma s-a întors în salonul lui Bohdan, bărbatul o aștepta deja, stând pe

patul lui. Asistenta dolofană a izbucnit în plâns. Romana a îmbrățișat-o și i-a sărutat obrazul moale, ca de bezea.

*

Din păcate, au fost nevoiți să dea din nou piept cu Slonova.

Romana mergea pe coridor, în față, purtând în amândouă mâinile genți pline cu haine, bandaje și medicamente. Bohdan mergea în urma ei. Romana îl conducea spre ieșire. Își ducea soțul acasă.

Trecând pe lângă un unchiaș îndesat, fălcos și cu nasul coroiat, cu părul scurt și zburlit, înțepenit ca iarba turtită și mulți pistrui scufundați în ridurile arcuite, Romana nu a făcut imediat legătura dintre expresia feței lui și fața lui Bohdan. Abia mai târziu și-a amintit de această falcă de jos căzută și de caleidoscopul emoțiilor care se schimbau în fiecare clipă în ochii lui încordați și larg deschiși. Uimire, recunoaștere, neîncredere, bucurie, reamintire, o mulțime de alte probabilități. Era ca și cum lumina de fundal s-ar fi comutat în orbitele lui. Ca o ghirlandă de Crăciun care pâlpâie în diferite culori.

Înainte de a coti după colțul coridorului, Romana a simțit un gol în spatele ei. Când s-a întors, nici urmă de Bohdan.

Rămăsese acolo, în mijlocul coridorului. Unchiașul pistruiat îl împingea cu forță în perete.

Era mult mai scund decât el și acum întindea gâtul spre fața lui Bohdan, de parcă ar fi vrut să-l sărute. Avea gura larg deschisă și ochii holbați, de parcă ar fi depus un efort pentru a elibera din el tot ce mai avea limpede în minte și pentru a transmite aceste lucruri lui Bohdan.

Romana i-a sărit în ajutor. Alergând pe tocurile ei incomode, în fustă strâmtă și cu pachete în mâini, a observat că Slonova se grăbea spre ei de la capătul opus. Bărbații erau înconjurați de pacienți și vizitatori și de mai multe asistente. Toată lumea privea interesată. Nimeni nu intervenea.

Îți amintești de mine! Am învățat la aceeași școală, tuși unchiașul cu voce răgușită. Vorbea în rusă, cu răsuflarea tăiată de entuziasm. Îți amintești de Olga Mykolaivna? Îți amintești de directorul Vasyl Nikiforovyci? Îți amintești de Rașpil? Așa, da, de Rașpil! Așa, deci îți amintești! Eu sunt Slava! Slava sunt! Îmi amintesc de bunicul tău și de tatăl tău! Bunicul tău venea tot timpul după tine. Și eu îmi amintesc bine de tine! a spus, aproape plângând. Tremura. Întregul său corp era electrizat. Nu se putea stăpâni.

Bohdan îl privea pe bărbat de sus în jos, indiferent ca de obicei, lipsit de emoții, pasiv. Ca o insectă-fantomă pe o tulpină.

Romana și Slonova au ajuns la ei în același timp. Romana s-a vârât între cei doi. Slonova l-a apucat, cu mâini hotărâte, de încheieturi pe tipul agitat. El a cedat în fața ei fără să crâcnească și a început să plângă în hohote, privind-o rugător, de parcă i-ar fi cerut ceva.

Îmi aduc aminte de el. Am învățat împreună la aceeași școală. Îmi amintesc de bunicul lui.

Slonova a ridicat ochii spre Bohdan.

Îl cunoașteți pe acest bărbat? l-a întrebat.

Nu-l cunosc pe acest bărbat, a răspuns Bohdan în felul în care învățase să vorbească cu Slonova.

Romanei i s-a părut că pe chipul lui Bohdan se schimbase ceva când o privise pe Slonova. O anumită blândețe răzbise din spatele măștii lui de neclintit, goale de emoție. O schimbare pe care și Slonova păruse s-o observe. Abia luându-și ochii de la Bohdan, a spus:

Scuzați-mă, e pacientul meu. L-am tratat trei luni, a fost internat după o explozie. Voiam să-l externăm, de fapt.

Slonova l-a condus pe unchiaș pe coridor. El își târâia picioarele alături de ea, lăsând capul în jos și uitând complet de existența lui

Bohdan. Iar Romana și-a condus soțul în direcția opusă. Îl ținea strâns de mână și nici măcar nu și-a dat seama că-l lovește cu un pachet în genunchiul rănit.

Gândul că psihiatra petrecuse mult timp lângă Bohdan în vreme ce acesta dormea o enerva.

*

Era vineri. În weekend, oamenii plecau din oraș în masă. Romana stătea la volanul unui Volvo vechi, cu cotul pe portiera cu geamul deschis, iar acest târâiș lent, la fiecare câteva zeci de metri, parcă îi punea nervii la încercare. Tapițeria mașinii era îmbibată de mirosul parfumului de femeie, străin, anormal de puternic, pe care îl simțea obsesiv în nări. Romana bănuia că acesta e doar un efect special prilejuit de emoții: curățase foarte bine interiorul mașinii și scăpase de obiectele inutile.

Bohdan nici măcar nu a încercat să intre în vorbă cu ea. Până la urmă, era la fel ca întotdeauna.

Romana a surprins mai multe priviri îndreptate către Bohdan din alte mașini: frică, dezgust, interes lipicios. Unii dădeau din cap în direcția lui, alții comentau ceva râzând. Romana aproape că le citea pe buze

aceste comentarii, se forța să nu privească, nevrând să le întâlnească privirea.

În cele din urmă, de-o parte și de alta a drumului au început să apară rămășițe din fostele păduri — rărite, tăiate, în locul cărora se construiseră clădiri înalte. Drumul a devenit mai liber. Volvoul aluneca mai vesel. Se părea că intră mai mult aer în mașină. Roma a început să respire mai adânc și mai calm.

Au trecut prin orașe și sate: ieșirea spre Hostomel, ieșirea spre Irpin, Bucea, Vorzel, Myroțke, Nemișaeve, Mykulyci. Cerul parcă se lărgea deasupra lor, intensificat de culori și lumină. Clădiri urâte s-au ascuns în tufișul dens: gardul unei parcări de camioane, învelit de viță-de-vie sălbatică, case de țară printre livezi, o pepinieră de brazi tineri.

După calea ferată, Romana i-a promis soțului ei că îi va arăta Klavdievo. A virat la stânga și a înconjurat piața centrală, trecând pe lângă rondul pentru flori pe care nu creștea nimic, pe lângă tarabele de tablă și pe lângă o haită de câini care dormeau întinși în mijlocul drumului. Nu era nimic de văzut în Klavdievo, dar Romana se purta ca un ghid care îi arată unui turist special împrejurimile Romei sau ale Lisabonei.

Volvoul s-a întors pe drumul principal și s-a deplasat spre Poroskoten. Aici pădurile erau

mai dese. În adâncuri, în spatele șirurilor de pini, se lăsa întunericul.

Romanei i-au transpirat palmele când drumul cu pietriș a scrâșnit sub roți.

Au intrat în sat. Se vedea deja bradul înalt, care creștea în curtea lor.

Roma se uita cu coada ochiului la Bohdan: nu i se schimba chipul? El cerceta cu atenție împrejurimile, mutându-și privirea dinspre potecă — care trecea pe lângă stația de autobuz și grămezile de mere putrede aduse din livezi și ducea printre pini — spre un gard de beton, o poartă, un stâlp de iluminat și acoperișurile caselor. Atunci a întors capul spre Romana și a încercat să zâmbească: nu, nu recunosc nimic de aici.

Bohdan nu a recunoscut tufișurile înalte împletite din viță-de-vie întunecată care serveau drept gard pentru casa lor, nu a recunoscut poarta de lemn cu vârful rotunjit, nu a recunoscut scârțâitul ei, nici gaura în forma unui romb în care introduceai mâna pentru a trage zăvorul. Nu a recunoscut nici „bradul lui Stalin“ (Roma a spus că e o glumă de-ale lor, de când au aflat că puietul fusese adus cândva din Tallinn). Creanga bradului a alunecat ușor peste capul lui Bohdan (vezi, ea te-a recunoscut, a spus Roma).

Nu recunoștea nici tufele de măceș și ienupăr, nu recunoștea lespezile care acopereau curtea mică, nu recunoștea firele de iarbă care își făceau loc printre crăpăturile lor. Nu recunoștea masa de sub bolta de viță-de-vie, diferitele soiuri de struguri, iederă și hamei, nu recunoștea părul bătrân care dădea fructe necomestibile, nu recunoștea prunii ori cireșii și nici leagănul de sub nuc. Nu recunoștea nici pereții ocru-portocalii ai casei cu două etaje, nici ferestrele ori acoperișul ei și nici treptele pridvorului căptușite cu lemn înnegrit.

Mirosul din interiorul casei întunecate, mirosul de praf și mucegai nu-i spuneau nimic, iar mâna nu i s-a întins automat după întrerupătorul din stânga ușii de la intrare. Nu a răspuns în niciun fel la vopseaua purpurie decojită de pe dulapurile de bucătărie și lambriurile de pe pereți, care imitau neconvingător textura lemnului deschis. Roma i-a vârât sub nas ceașca lui preferată din lut cenușiu, iar lui această ceașcă i s-a părut neplăcută, străină la atingere. Rândurile de adidași și cizme, jachete, pulovere și paltoane agățate lângă ușă nu îi spuneau nimic. Romana a luat o șapcă albastră cu dungă albă, a pus-o pe capul bărbatului și i-a făcut semn din bărbie spre

reflexia lui în ușa cu vitralii. Bohdan și-a scos în tăcere șapca.

Romana și-a condus soțul într-o cameră de la primul etaj, în care se afla biroul lui. El s-a uitat la rafturile pline cu cărți: unele erau așezate pe fiecare raft în două rânduri, iar altele erau înghesuite în spațiile dintre aceste rânduri. Cărțile erau acoperite cu un strat gros de praf, așa cum rămășițele victimelor din incendii sunt acoperite cu cenușă.

Bohdan a studiat cotoarele cărților mult timp fără să atingă nimic. Roma i-a adus diverse fleacuri și vechituri: iată o pană de ciocănitoare pe care am găsit-o când am ieșit la plimbare, aici sunt ghinde, iată un raft cu romane polițiste scandinave și uite o cutie de pantofi cu lipici și bandă adezivă, cu nasturi, extensii și adaptoare, iar în acest sertar sunt cuie, șurubelnițe, rulete, un ciocan și chiar un burghiu. Cât ai fost plecat, am învățat să le folosesc, a zâmbit Romana.

Masa de lucru era plină de hârtii și caiete, cărți de referință și enciclopedii. Sub ea stătea o unitate mare de culoare gri-gălbui de la un computer vechi, iar firele erau încâlcite unele-n altele ca niște viermi răsuciți.

Îți foloseai laptopul, a spus Romana făcând un gest de indiferență cu mâna. Acolo îți păstrai majoritatea însemnărilor de călătorie, fotografiile din expediții,

cataloagele. Acolo erau toate fotografiile mele, cele pe care le-ai făcut în ultimii șapte ani. Dar ai luat laptopul și aparatul foto cu tine, iar acestea, la fel ca tine, au dispărut fără urmă.

A atins suprafața mesei prăfuite cu degetul arătător și a tras o linie neuniformă.

Cel mai important lucru este că te-am regăsit.

Romana i-a atras atenția lui Bohdan asupra unui raft pe care zăceau zece, douăsprezece albume foto groase.

Acestea sunt albumele tale cu fotografiile de familie, a explicat Romana, luându-l pe cel din margine, cu legătură maro. Le-ai adus cu tine, le prețuiești foarte mult. Te-ai enervat când te-am rugat să-mi povestești despre familia ta.

A început să întoarcă paginile de carton, arătându-i chipurile unor străini: femei în vârstă cu batic pe cap și fețe brăzdate de riduri, bărbați cu pălării și jachete de blană, îmbrăcați în pulovere turcești cu romburi și căprioare, portretul unei femei bătrâne care arăta ca o bucată de lemn putred mâncat de cari (bătrâna nici măcar nu zâmbea, ci își deschidea larg gura fără dinți cu sacrificiul de sine al unui copil de câțiva ani copleșit de emoție), o fotografie în care trei fetițe pozau în fața unui tufiș de liliac și o fotografie în

care trei femei mature stăteau atât aproape una de cealaltă, încât păreau încordate și înspăimântate, de parcă sub picioarele lor s-ar fi deschis un abis negru fără fund, rămas în afara cadrului.

Îți voi spune tot ce mi-ai povestit despre ei, șopti Romana, holbând ochii pentru ca lacrimile apărute deodată să dispară cât mai repede. Ai rupt relațiile cu ei, nu ai vrut să știi nimic despre ei, Bohdan. Dar ei au fost importanți pentru tine. Chiar și acum sunt extrem de importanți pentru tine, chiar dacă nu-ți poți aminti încă.

Între două albume se afla o fotografie mare, înrămată. Romana s-a uitat conspirativ la Bohdan, mușcându-și buza, a apucat rama cu degetele și a scos-o dintre albume.

Era un portret al Romanei și al unui bărbat pe fundalul unui zid văruit și, cu toate că era decolorat, încă se putea vedea că zidul e destul de vechi, poate istoric.

Ochii Romanei păreau dezorientați din spatele ochelarilor, iar gura ei aproape zâmbitoare era surprinsă în imagine într-un moment de trecere de la seriozitate la bucurie sau de la încântare la nedumerire. Tâmpla și ceafa îi erau lipite de umărul bărbatului, și din cauza asta ochelarii aproape că-i căzuseră de pe ochi, dar este foarte posibil ca bărbatul să fi fost cel care o trăsese aproape de el cu o

mișcare puternică, probabil cu câteva clipe înainte stătuseră la o anumită distanță unul față de celălalt.

Bărbatul era întors pe trei sferturi spre obiectivul camerei foto. O privea pe Romana de sus în jos. Privirea lui era concentrată asupra ei. Deși nu Romana fura ochii celui care ar fi contemplat fotografia, ci chipul lui, compus din detalii a căror sumă promitea evenimente și senzații. Era chipul unui bărbat care trăda o oarecare vână eroică. Putea fi simpatic, arogant, iresponsabil și devotat unui scop important pentru el.

În fotografia de sub sticlă, bărbatul părea devotat femeii care se agăța de el. Cel puțin în acel moment.

Suntem noi, tu și eu, Bohdane, a spus Romana și a trasat cu degetul contururile feței bărbatului din fotografie. Ești tu.

*

Ieșeau la plimbare: la început Bohdan putea doar să se plimbe prin curte, târându-și cu greu picioarele pe lespezile sparte. Câțiva zeci de pași până la părul bătrân și robust, care dădea din belșug fructe ațoase, până la bolta din fier, pe care se dădea o luptă aprigă între vița-de-vie și hameiul care crescuse din propriile semințe. Bohdan se oprea după fiecare pas: aici, în mijlocul aerului curat, în

liniștea de nedescris, îi era mult mai greu să meargă decât în centrul de reabilitare.

În cea mai mare parte, Romana reușea să înțeleagă ce bolborosește. Și acum, cel mai probabil, o întrebase pe Romana cum au ajuns ei în această casă. Cum am ajuns aici? a întrebat el, deschizând gura cu mare efort, răsucind mușchiul limbii.

Roma l-a dus cu grijă pe Bohdan la o bancă strâmbă de lângă o masă și un grătar din piatră cu acoperiș de ardezie. A șovăit, alegându-și cuvintele vreme îndelungată, neîndrăznind să-și înceapă povestea. Era evident că nu-i venea deloc ușor să răspundă la întrebarea lui Bohdan, că răspunsul era complex și amplu, că avea de-a face cu momente dureroase și uneori de nedescris, privea diferiți oameni, încurcăturile relațiilor lor, diferite perioade de timp.

În timp ce Romana se gândea, cu respirația întretăiată, încordată și transpirată, Bohdan părea să fi uitat de întrebarea lui. Privirea îi era blocată în spațiul dintre ramurile părului și părea că încetase să mai respire. Romana asculta: din pieptul lui Bohdan se auzea șuieratul obișnuit de fiecare dată când inspira și expira. O pânză de păianjen care plutea prin aer îi căzuse pe față, ca o cicatrice subțire suplimentară ce se întindea în diagonală de la tâmplă la maxilar.

Romana a îndepărtat cu vârful degetelor firul ud de păianjen. Bohdan s-a cutremurat și s-a uitat la ea ca la cineva care tocmai îl trezise dintr-un somn adânc.

Romana i-a zâmbit blând. Hai să mergem în casă, trebuie să-ți fie foame. Afară e cam rece, nu ai voie să răcești. Nu ai picioarele ude? l-a întrebat.

Dintr-odată un sentiment de ușurare s-a revărsat asupra ei: în acest moment, nu va trebui să-i povestească lui Bohdan de ce și-a urât atât de mult tatăl, de ce a încercat să fugă din Vest în Est, de ce în lumea întreagă nu mai avea pe nimeni în afară de ea. Îi rămânea puțin timp să găsească cuvintele potrivite și să le pună în ordinea potrivită pentru a-i vorbi despre plecarea lui necruțătoare, cât mai departe de scena dezastrului din familia lui, de scena atâtor răni nevindecate, care au dus în cele din urmă la conflictul dintre el și tatăl lui.

Va putea Romana să-și găsească cuvintele pentru a-i dezvălui lui Bohdan povestea implicării familiei sale în cel mai mare dezastru? Cum va putea descrie cadavrele de pe străzi, cadavrele din gropi, capetele sparte de copii, locuințele golite, scheletele învelite în piele îngălbenită târâte pe străzi până la vagoanele de marfă, pe lângă casele de la ferestrele cărora priveau vecini îngroziți?

Cum îi va spune că unii dintre acești vecini erau rudele lui? Cum să-i povestească lui Bohdan de unde avea bunica lui cicatricile de la încheietura mâinilor?

Cum putea să-i explice Romana că toată această poveste a dus la pierderea memoriei lui? Și că de aceea ea, soția lui, a trebuit să devină mementoul lui.

Foindu-se sub greutatea trupului său, i-a simțit degetele înfigându-i-se în cicatricea de pe spate. În rana care îi fusese provocată în noaptea în care s-au cunoscut. Când Sfântul Onufrie a căzut, zidul bisericii s-a prăbușit, iar enoriașii furioși erau gata să-i rupă în bucăți.

Romana a fost surprinsă de căldura propriilor amintiri, de realitatea lor, de claritatea lor exagerată. Dar și mai clar, și mai veritabil îi apăreau în minte amintirile soțului ei. De parcă memoria pierdută a lui Bohdan s-ar fi instalat în capul ei și s-ar fi împerecheat acolo cu propria-i memorie.

Bohdan încremeni în fața ușii casei. Ce s-a întâmplat? întrebă Romana.

Cum am ajuns aici? a întrebat dintr-odată, cuprinzând cu privirea dezorientată fațada crăpată a casei.

*

Roma devenea timidă când venea vorba de intimitate fizică. Urmărea cu nerăbdare expresiile și umbrele, grimasele feței lui Bohdan, sperând să prindă o urmă de memorie, un indiciu de recunoaștere, dar era perfect conștientă că poveștile ei nu aveau niciun efect asupra lui. Nu numai că nu își amintea nimic din trecutul lor comun, stătea departe, nu voia să se apropie de el, nelăsându-l să-l atingă, de parcă acest trecut al lor ar fi fost un câine murdar care încerca să mânjească tivul pardesiului său curat, dar nici măcar nu-și amintea de propria-i identitate, povestea vieții lui, părinți sau copilăria pe care o avusese.

Roma și-a amintit de instrucțiunile psihiatrei de la spital. Și-a amintit că Slonova o avertizase și o sfătuise să nu-l supraîncarce pe Bohdan cu prea multe informații. Dar de multe ori nu se putea abține: ispita și nerăbdarea, anxietatea și dorința de a-și recupera soțul o împingeau fără control, nu o lăsau să piardă nicio ocazie.

Era insuportabil: să stea aproape de trupul lui robust, simțind mirosul pielii lui amestecat cu mirosul de medicamente și unguente, îndrăznind uneori să-l ia de mâna mare deformată, grea și înnegrită, ca mâna unui urangutan. Să stea cu el în amurg, în timp ce umezeala serii se cobora peste ei, să

asculte bâzâitul țânțarilor, să alunge insectele de pe fața, de pe mâinile și picioarele lui Bohdan și să se simtă ca și cum s-ar fi așezat întâmplător lângă un om într-o stație de autobuz.

Când în poveștile ei ajungea să vorbească despre numeroasele clipe de intimitate fizică dintre ei, din viața lor anterioară, Romana se poticnea și tăcea de teamă. Bohdan întorcea capul și o privea cu interes câteva secunde, ghicind clar despre ce putea fi vorba. Romana se rușina. Se agita șezând pe bancă. El se uita la ea, fără să-și aducă aminte, dar gândindu-se la cele ce-i treceau ei prin minte. Și lucrul acesta era atât de evident și atât de nedrept, încât Romanei îi venea să țipe, să-l împingă cât putea de tare, să-l lovească în cap cu ceva greu, ca în sfârșit să-și vină în fire și să-și amintească cum era totul cu adevărat, cât de mult o iubise, cât de mult însemnase ea pentru el, câtă nevoie avea de el. Să-și amintească cât de naturală și nerușinată era legătura dintre corpurile lor.

Romanei i se părea adesea că-și pierde răbdarea, că o va cuprinde disperarea. Că Bohdan al ei nu se va recupera niciodată, nu se va întoarce niciodată. Că acesta nu mai e el. Bohdan al ei.

*

Vântul puternic a rupt din nou liniile electrice. Dincolo de lac, prin întunericul dens, se zăreau felinarele ca niște puncte luminoase neregulate.

Periculos de înalt, cât o clădire cu patru etaje, „bradul lui Stalin“ scârțâia amenințător și se legăna, aproape atingând acoperișul. Vântul sălbatic urla ca un lup, iar întunericul învăluia pereții exteriori ai casei.

Romana și Bohdan stăteau, în acest întuneric absolut, întinși pe o saltea ortopedică — amândoi cu fața în sus. Poate dacă afară ar fi strălucit felinarele, dacă petice palide de lumină și umbre încețoșate ar fi alunecat de-a lungul pereților, amândoi s-ar fi relaxat și ar fi putut adormi. Întunericul nu le dădea o asemenea șansă. În întunericul complet, întinși unul lângă altul, nu se puteau ascunde.

Luaseră această hotărâre de comun acord: să doarmă împreună. Când Roma îl adusese pe Bohdan, îl lăsase în curte, pe o bancă lângă masă, smulgând lăstari de viță-de-vie și aruncându-i în iarbă, în timp ce ea descărca bagajele din mașină și ducea lucrurile în casă, gândindu-se cu teamă că vor dormi împreună. Cum să-i spună așa ceva? Poate e mai bine să nu-i spună nimic. Acum ea și soțul ei regăsit erau ca niște străini. El nu-și amintea absolut nimic, iar ea își amintea

totul (poate ar fi fost mai bine dacă nu și-ar fi amintit nici ea, poate chiar îl invidia pentru asta) și în prezența lui se simțea ca și când el ar fi fost un străin. Ca și cum o femeie disperată l-ar fi adus în casa ei pe primul hoinar întâlnit pe stradă.

I-a arătat casa, sprijinindu-l de cot: Am vrut o baie mare. Aici era o saună adevărată, dar nu aveam o bucătărie normală. Tu ai ales culoarea albastră, îmi place foarte mult. Ai adus și această masă, din casa copilăriei tale. Am cumpărat salteaua când patul nostru vechi s-a rupt. S-a rupt într-o zi, chiar la mijloc.

Era imposibil să nu te gândești la asta. Se gândeau tot timpul, fiecare în felul lui, la un singur subiect, expunând în jurul lui pulsația vie a tiparelor gândurilor mai mici. Și tocmai când Roma se gândea să doarmă în cămăruța care aducea mai degrabă cu un depozit, sau la primul etaj, pe canapeaua veche plină de cuiburi cu șoareci, și se întreba dacă oare lui Bohdan i-ar fi comod să doarmă pe podea, pe o saltea ortopedică, dacă n-o să-i fie prea greu să se întindă atât de jos, dacă va reuși să se ridice, Bohdan, stând în picioare cu spatele la ea și urmărind zborul unei molii deasupra saltelei, a murmurat:

Noi aici stăteam noaptea? rostind „ș“ în loc de „s“, ca un bătrân fără dinți.

Roma a simțit cum îi amorțește abdomenul, cum i se înmoaie genunchii și o furnică coapsele pe partea interioară.

Aveam de gând să cumpărăm un pat mai târziu, apoi am uitat de el, când am decis că vom dormi bine și pe podea, a spus Romana înecându-se cu salivă, care i se îngroșase în gură ca o bilă de ceară. A înghițit-o zgomotos și a roșit din cauza acestui sunet.

Îmi voi face patul aici, în spatele peretelui, într-o cameră mică. Voi fi aproape dacă ai nevoie de ceva, și dându-și seama de cele spuse a început să vorbească mai tare și mai repede: Dacă te doare ceva, dacă trebuie să-ți aduc apă sau să-ți fac o injecție. Orice, l-a asigurat ea pe Bohdan.

Bohdan s-a întors și s-a uitat la ea fără să clipească. Ochii lui erau așezați cruciș, pe axe diferite.

Am dormit aici împreună? a întrebat.

Roma a încuviințat din cap, simțind că emoția îi iese prin toți porii și că el observă asta.

Dormim aici de ani de zile? Împărțim camera asta? a ridicat el din umeri. Și Roma a înțeles că de fapt el nu întreabă, ci constată: „Dormim aici de ani de zile. Împărțim camera asta".

Restul zilei, până seara târziu, Roma a făcut ordine: a pus lucrurile pe care le

adusese cu ea în dulapuri și sertare, a golit cerealele cu larve din borcanele de sticlă, a vânat molii, în timp ce Bohdan continua să se miște visător, din colț în colț, urmărind uneori curbele tapetului umflat cu vârful degetului arătător, apoi ștergând de praf volumele operelor lui Franko[25] cu coperțile de culoare verde-închis, apoi uitându-se pe fereastră la cea mai neîngrijită parte a curții. Roma știa că Bohdan caută o crăpătură în peretele care îl despărțea de amintiri. Din când în când, ea, cu mănuși galbene de cauciuc până la coate, în pantaloni scurți uzați din blugi, rămânând fără vlagă de la roboteala neîncetată, îl privea întrebător pe Bohdan. El îi surprindea privirea și, înțelegând bine sensul întrebării, clătina din cap în semn că nu. Nimic, nimic, nu s-a întâmplat nimic. Nici o aducere aminte. Obiectele care, conform mărturiei Romanei, se uniseră cu sistemul nervos al lui Bohdan de-a lungul anilor, schimbaseră celule vii cu trupul lui, deveniseră părți integrante ale personalității lui rămâneau cu încăpățânare decorațiuni inexpugnabile: nu aminteau de nimic, nu erau asociate cu nimic.

Seara târziu, Roma a urcat încet și greoi scările spre dormitorul lor. Prosopul umed pe care trebuia să-l atârne pe balustradă o trăgea în jos de parcă ar fi cântărit mai multe tone.

Vântul se izbea de pereții laterali ai casei, ca o pisică care încearcă să scoată un șoarece dintr-un borcan de sticlă. Ea a deschis ușa, a făcut un pas înăuntru, a ridicat ochii și a întâlnit privirea lui Bohdan, care stătea întins cu fața în sus, sprijinindu-și capul pe pernă, și în acel moment s-a stins lumina și au rămas în întuneric.

Roma știa pe de rost drumul către saltea. S-a întins chiar pe margine, astfel că între ei ar fi încăput lejer a treia persoană. Au stat un timp lungiți pe saltea, în întuneric, în tăcere, neputând să adoarmă niciunul. În cele din urmă Romana, epuizată de tensiunea dintre ei, a continuat să povestească.

*

Romana i-a spus că de când locuiesc împreună în casa aceea, pădurile locale nu i-au mai trezit niciun sentiment lui Bohdan. Adesea au rătăcit pe potecile pline cu nisip alb, aproape ca nisipul mării, iar rădăcinile pinilor ieșeau din stratul de nisip mătăsos. Deasupra lor, sub albastrul cerului, se legănau scârțâind pinii, se legănau chiar și atunci când nu bătea vântul.

El era obișnuit cu pădurile de munte, umede, întunecate, pline de vegetație până la coroană. Obișnuit cu reliefurile și curburile, cu pământul negru și reavăn, cu mirosul

puternic de mușchi și ciuperci, cu crengile înțepătoare răsucite, cu murele, afinele, cu frunzele ferigii ca niște evantaie. Era obișnuit cu susurul pâraielor, curentul rapid de apă rece ca gheața, care se sfâșie cu bună-știință de pietrele albe și ascuțite. Cu diferitele forme și nuanțe de verde dens.

Bohdan se străduia din greu să meargă regulat la picnicuri și la plimbări, memora locurile unde creșteau tufele de alun ca să se poată întoarce la ele când avea să sosească vremea coacerii. Dar, în cele din urmă, a început să se gândească din ce în ce mai mult la propunerile de săpături în sud și est. Poate chiar se va simți mai bine dacă merge acolo. Poate cordonul ombilical care îl leagă de aceste locuri se va rupe în sfârșit.

Petrecea mai mult timp la Kiev, stând de vorbă cu colegii, studiindu-și notițele și citind lucrări științifice despre cimitirul Saltivskyi și așezările scitice târzii, despre Ciortomlyk, Ohuz, Kul-Oba, Soloha, Kozla, despre mormântul Haimanov și descoperirile lui Boris Mozolevskyi: amfore, cazane de bronz, un creuzet de fier, plăcile de aur de pe vasele de lemn, rhytonuri împodobite cu aur și argint, o cupă de argint, poleită cu aur, cu imaginea unor figuri umane grațioase. Pe membrele minuscule ale figurinelor se vedea

relieful mușchilor, fiecare față mică era unică și exprima emoții recognoscibile.

Într-o duminică după-amiază, Bohdan a dus-o pe Romana la Muzeul Comorilor Istorice să vadă ornamentele decorative. Câteva minute i-au fost suficiente Romanei ca să vadă cum făpturile înaripate sfâșiau prada cu ciocul lor greu, cum animalele mai mari le vânau pe cele mai mici, iar cele mici, pe cele și mai mici, cum leul devora căprioarele, cum doi bărbați întindeau pielea animalului ucis, cum alți doi bărbați mulgeau oaia și vaca. După aceea ea n-a mai privit decât reflexia lui Bohdan în sticla care acoperea exponatele. El admira petalele subțiri, penele păsărilor aurii, lăstarii răsuciți, iar ea îi admira chipul, care apărea acum reînnoit în fața ochilor ei, vag reflectat în sticlă.

*

Romana a fost nevoită să se oprească din povestit, fiindcă din partea saltelei unde stătea întins Bohdan venea un geamăt puternic, neplăcut, așa cum putea geme doar o pradă sfâșiată de ciocurile grele ale monștrilor înaripați.

Roma și-a dat seama că degeaba îi descria chipul, vechiul chip al lui Bohdan, despre care el nici nu-și amintea. Dar, chiar dacă

memoria îi putea reveni în orice moment, chipul lui Bohdan nu avea să mai fie niciodată așa cum fusese cândva. În locul lui au rămas piele tăiată, adâncituri, cusături, umflături și cartilaj rupt. O lipsă de firesc cu care este imposibil să te obișnuiești. La fel cum ochii nu se pot obișnui cu întunericul din jur.

A început să vorbească mai repede ca să depășească momentul. Încurcându-se din cauza emoțiilor, ea povestea cum Bohdan, fără *să-și ia ochii* de la vitrină, îi spusese că Mozolevskyi descoperise comoara „cu piciorul stâng". Avea mare, mare nevoie de o descoperire de importanță mondială ca să nu fie exilat asemenea prietenului său, un poet celebru, și iată că se împiedică cu piciorul stâng de o protuberanță din lut, întărită de secole, în pasajul subteran care ducea la un mormânt jefuit, iar acolo, sub această ridicătură de pământ, se afla o ascunzătoare plină cu bijuterii de aur.

Atunci, la muzeu, Roma și-a dat seama că Bohdan își îndreaptă căutările în alt loc, departe de ea, și că avea să lipsească mult timp. Putea să se simtă bine oriunde, în orice împrejurări, atâta timp cât îi simțea pulsul slab sub buricele degetelor, atâta timp cât chipul i se reflecta în sticla vitrinelor de muzeu, iar sforăiturile lui răsunătoare îi

acaparau visele. El, în schimb, era îndreptat constant în altă parte, nu voia sau nu putea să stea liniștit lângă ea. Și-a propus să meargă în vestul Ucrainei, la forturile sale preferate din Galiția, la movilele și mormintele din timpul culturii ceramicii cordate, la așezămintele economice ale culturii Wielbark din regiunea Lvov, la Vysokyi Zamok, Urociysce Znesinnia și Kortumova Hora, Sahara Lviveană și așezarea Cerniahivske de pe malul drept al Poltvei, pe urmă a început să se gândească la o plecare în sud-est, în regiunea Niprului de Jos. El îi vorbea despre noii lui colegi, despre cercetările, despre preocupările lor. Numele noilor colegi au fost înlocuite cu numele foștilor colegi.

Foarte curând după aceea, Bohdan a pus pentru prima oară în portbagajul de la Volvo o geantă cu haine comode și practice, inclusiv o jachetă impermeabilă, o haină termică, un costum sport, un pulover din lână, bocanci rezistenți, ochelari de soare, o pălărie, bandane, diverse tipuri de mănuși și genunchiere. Ultima oară când deschisese geanta aceea fusese înainte s-o cunoască pe Romana. El se folosise de conținutul ei și înainte, se pare, în timpul cercetării unui mormânt colectiv din Lyson. Bocancii, genunchierele și jacheta impermeabilă erau

încă acoperite cu o crustă de lut de o nuanță gri-gălbuie.

Romana continua să povestească despre cum Bohdan atingea cu atenție această crustă cu degetele, gest care a dus-o cu gândul la un om care pierde pe cineva apropiat. Iată cana cu cafeaua pe jumătate băută, care nu mai târziu de ieri a fost atinsă de buzele cuiva care nu mai este acolo. Iată șosetele întinse la uscat pe calorifer. Urme de prezență care se topesc și se șterg cu fiecare clipă.

Într-o valiză separată de un albastru-închis, aproape neagră, acoperită cu dermatină texturată, în nișe speciale, fixate cu curele se aflau instrumentele lui. Bohdan a preferat să aibă propriile-i instrumente de bază, mâna se obișnuiește cu ele, știe cu ce presiune și din ce unghi să le folosească, pentru a nu strica nimic și a lucra cu folos. În plus, instrumentele care sunt acordate oficial pentru expediție sunt întotdeauna în mâinile altor arheologi.

În valiza lui Bohdan se afla o spatulă triunghiulară (în genul celor folosite de obicei pentru a întinde mortarul pe zid), marcă americană, Marshalltown, cu mâner și o singură lamă. Această lopățică era bună pentru dezgroparea obiectelor mici și îndepărtarea pământului din jurul locurilor și mai mici (de exemplu, vetre). În plus,

această spatulă se dovedea a fi indispensabilă atunci când venea vorba de contururile întunecate ale stâlpilor sau de straturile stratigrafice incerte de pe pereții tranșeelor. Spatula se vindea într-o teacă de piele, de parcă ar fi fost un pumnal ritualic prețios.

În valiză mai era un set de pensule de uz casnic și de pictură, de diferite grosimi (cele de uz casnic pentru rămășițele clădirilor, obiecte mai mari, chiar și pentru oase; cele de pictură pentru diverse lucruri mărunte: mărgele, monede, scoici, oase subțiri fragile și produse din fier). Cuiele erau folosite pentru a curăța pământul de pe oase și de pe obiectele delicate, iar acele și scobitorile erau folosite pentru a curăța cele mai mici fragmente ale craniilor, orbitelor și fălcilor. Locurile bine delimitate din valiză aparțineau sitelor de diferite diametre și cu ochiuri de diferite dimensiuni, ruletelor, firelor de plumb, frânghiilor, cumpenelor cu bule de aer, planșelor și uneltelor de desen, busolelor, recipientelor, pungilor și cutiilor pentru depozitarea și transportarea micilor descoperiri.

Pe lângă valiză, Bohdan purta cu el o cutie cu un teodolit, o a doua cutie cu o nivelă optică și o a treia în care se afla computerul.

Roma a enumerat pe îndelete toate aceste articole, ca și cum ar fi recitat o poezie. Vocea

ei cădea în aerul nopții al camerei în stive uniforme, ca hainele pe raftul dulapului.

Unde sunt aceste lucruri? a întrebat-o Bohdan.

Sunt în *spijarka* de la primul etaj, a răspuns Roma.

În *spijarka*? a întrebat Bohdan.

Știi ce este *spijarka*.

Nu știu.

Ba știi. Pur și simplu nu-ți poți aminti acum. Dar știi ce este *spijarka*. Așa ai numit-o mereu: *spijarka*. Mâine o să-ți arăt *spijarka* și valiza. Poate îți vei aminti totul.

Să mergem acum, a șoptit Bohdan rugător. Să mergem în *spijarka* să văd valiza.

Nu e lumină acum, Bohdane, a spus cu seriozitate Romana. S-a luat curentul. Nimic nu se vede. Vei vedea totul mâine. Vei vedea lucrurile pe care le-ai împachetat cu propriile tale mâini, le-ai prins în curele cu catarame. Nu-ți plăcea să le ating. Pentru tine totul are un loc anume. Ești groaznic de ordonat.

Ordonat? a mormăit Bohdan, fără prea mult interes.

Romana oftă.

De câtă răbdare era nevoie pentru a-l suporta pe acest străin: câtă oboseală, câte rezervoare de energie secate. Se forța să nu se gândească la faptul că își irosește puterile și timpul pentru a crea o legătură intimă între

ea și Bohdan. Între două ființe care se cunoșteau atât de bine, de atât de mult timp, doar pentru a se întoarce la lucrurile cele mai elementare. Lucruri care veneau cândva de la sine.

*

Vântul s-a potolit dimineața. Întunericul s-a destrămat și începuse să se crape de ziuă. Roma a adus un borcan cu apă de trei litri — avea gâtul uscat, iar vocea îi era răgușită.

În ultimele două ore, povestise despre cum Bohdan a început să meargă în expediții: pleca cum pleacă un marinar pe mare, iar ea rămânea pe țărm, transformându-se într-un punct minuscul la orizont, chiar și în ochii ei.

O suna dintre movile când reușea să prindă două linii la telefon și când avea destulă energie seara. Îi povestea că îl dor oasele și că-și sucește încheieturile stând în poziții incomode timp îndelungat. Că a făcut insolație și și-a ars urechile până la cartilaj. Acum își stropește urechile cu spumă de pantenol și arată amuzant.

Suna uneori dimineața, dar era complet concentrat pe ceea ce făcea. Spunea că sapă camera din stânga: se părea că acolo este îngropat un copil. Apoi povestea despre scheletul acestui copil, așezat în sarcofag,

despre decorul bogat, plăci de aur, alabastru în rămășițe de lemn. Despre coridoare-dromos și înmormântarea unui războinic sau a unui conducător nobil, al cărui mormânt fusese jefuit, iar oasele, împrăștiate. Și despre scheletele cailor în hamuri de aur și despre scheletele îngrijitorilor de cai, ale bucătăreselor și-ale slujitorilor. Despre ghemurile cenușii de iarbă uscată și despre aerul înăbușitor din cauza vântului uscat. Despre amărăciunea pelinului, care pătrunde în tot ce se află în jur, în haine, piele, receptori. Și era de parcă n-ar mai fi existat nimic pe lume în afară de această amărăciune. Că tot, absolut tot, tot ce vezi sau tot ce gândești este doar amărăciune.

*

Romana s-a oprit din povestit abia când lumina puternică a soarelui a inundat camera. Nori de praf strălucitor pluteau în aer și, de îndată ce Romana s-a ridicat hotărâtă în picioare, praful s-a învârtit în vârtejuri, creând un uragan sclipitor.

Ea și Bohdan nu au dormit deloc în noaptea aceea. Prezența apropiată a fiecăruia în patul în care făcuseră dragoste mulți ani nu i-a liniștit, ci din contră, a provocat tensiune.

Când Roma a urcat la etaj cu cafea (medicii îi interziseseră lui Bohdan să bea cafea, dar Romana și-a dorit atât de mult să se întoarcă la acest ritual al lor!) Bohdan dormea adânc. Lumina îi cădea direct pe față, dar pe el nu-l deranja, se deconectase complet. Cu capul pe spate și cu gura larg deschisă. Expunându-și toată urâțenia trupului.

Iată-l, soțul ei. Roma n-a vrut să-l deranjeze pe Bohdan. A lăsat ceașca de cafea pe scaunul înalt din fața oglinzii și s-a întins pentru câteva minute în camera mică.

S-a trezit seara de la pașii grei și lenți de pe scări. Încercând să se echilibreze pe picioare de elefant, monstrul zdrobea biata casă. Romana zăcea cu fața în sus printre eșarfe și pulovere vechi, prăfuite, cu fosele nazale pline de praf și, privind îngrozită în tavan, asculta zgomotele distrugerii. În cele din urmă, și-a dat seama că e soțul ei schilod care încearcă să coboare, folosindu-se de cârje.

A deschis ușa cămăruței în care dormea, Bohdan, auzind scârțâitul ușii, s-a uitat în spate, iar tăcerea stânjenitoare i-a paralizat pe amândoi. Chipul lui Bohdan reflecta dezamăgirea unui copil surprins în momentul desfacerii unui baton de ciocolată șterpelit.

Dezamăgit, conștient că bloca trecerea, s-a împiedicat și mai neputincios pe scări, cu cârjele nimerind în golurile dintre stâlpii balustradei, iar piciorul drept refuzând complet să se miște. Bohdan s-a lovit dureros la tâmplă de perete, apoi s-a aruncat pur și simplu în jos, de pe treapta a cincea, pentru a rezolva în sfârșit problema.

Romana a alergat în jos pe scări și l-a ajutat să se ridice. El repeta cu încăpățânare că nu s-a lovit, că nu-l doare nimic, deși ea știa pe de rost acea expresie încordată de pe chipul lui, buzele strânse, amprenta efortului concentrat. Era surprinzător că desfigurarea trăsăturilor lui Bohdan nu afectase capacitatea Romanei de a-i distinge expresiile. Poate pentru că emoția principală era întotdeauna vizibilă în ochii lui căprui. Sau poate că Roma învățase pur și simplu în toți acești ani să prindă valurile stărilor lui Bohdan, să-i citească gândurile.

Romana n-a zis nimic, așa că tăcerea ei l-a liniștit. Stăteau față în față, deși ușor întorși spre perete, fără să-și întâlnească privirile. Romana s-a gândit că, în momentul acesta, valiza cu unelte arheologice l-ar putea liniști pe Bohdan.

A adus valiza în bucătărie, iar Bohdan, aplecat peste ea, a încercat să-i deschidă fermoarul. Dar degetele nu-l ascultau,

fermoarul era blocat, cheița se încăpățâna, înțepenită în mai mulți dinți încălecați. Roma i-a îndepărtat ușor mâna și în câteva secunde, după o serie de mișcări abia vizibile, a reușit să desfacă fermoarul.

Pensulele și spatulele stăteau așezate în adânciturile lor, fixate cu cureluțe. O crustă de lut ocru, uscat era vizibilă pe suprafața de fier a ruletei.

Romana a scos cu grijă o spatulă din buzunarul de piele și i-a înmânat-o lui Bohdan, cum se înmânează un paloș cavalerului care a luptat în cele mai aprige lupte, purtând un nume secret, de puțini cunoscut.

Eu ți-am cusut husa, a spus Romana și vocea i s-a stins brusc.

Bohdan a luat stângaci în mână spatula elegant curbată în forma unui romb, cu mâner neted din lemn de culoare deschisă. A răsucit obiectul în mâini, și-a trecut degetele de-a lungul părții sale metalice, a încercat marginea ascuțită, i-a verificat elasticitatea, și-a trecut degetul peste tăiș. Acest obiect trebuia să activeze în terminațiile nervoase ale lui Bohdan informațiile la care el nu avea acces, el însuși neștiind dacă își dorea cu adevărat acest lucru. Până la urmă, nu s-a întâmplat nimic. Spatula nu i-a adus aminte de nimic.

Mai degrabă din politețe, a mutat periile și sitele dintr-un loc în altul, a fost interesat mai mult de busolă, când a luat-o în mână parcă i-au strălucit ochii de înțelesuri pe care Roma și-ar fi dorit atât de mult să le pătrundă. Colțul stâng al gurii i-a zvâcnit și s-a lăsat în jos, iar Romana și-a dat seama că zâmbește.

O recunoști? entuziasmul ei se amesteca cu frica, cu dezgustul. Îți amintește de ceva?

Bohdan a clătinat din cap, jucându-se cu busola. Era o jucărie drăguță din plastic negru, de forma și dimensiunea unei cutii de chibrituri, în interiorul căreia era un cerc cu săgeți albe și cu niște semne pe un fundal portocaliu.

Întorcea busola în direcții diferite, urmărind tremurul săgeților atrase parcă de vocea câmpului magnetic al Pământului.

*

Romana s-a trezit speriată, crezând că peste ea năvălește o haită de demoni ai haosului, tăvăliți prin nisip. Stăpânul lor era furios, distrugea casa. Ferestrele tremurau, pereții subțiri vibrau. De jos se auzea vuietul conducătorului demonilor. Un bocet furios și gutural parcă rostogolea pârâuri de noroi; amărăciunea izbucnea în rafale de note

înalte, întrerupte brusc. Obiectele cădeau și se spărgeau.

Oare și-a amintit totul, sau doar o parte, se întrebă Romana. Și dacă nu și-a amintit totul, atunci ce anume și-a amintit?

S-a gândit o clipă la ceea ce ar trebui să facă. Să fugă sau să aștepte să-i treacă furia, să-l lase aici singur cu furia lui sau să riște? Romana nu avea de gând să se oprească la jumătatea drumului. La urma urmei, ceea ce se întâmpla jos putea fi o piatră de temelie către întoarcerea soțului ei, întoarcere printr-o trecătoare dureroasă, ca durerea cauzată de oxigenul care sparge plămânii unui nou-născut.

„Totul sau doar o parte", gândurile i se învârteau în cap, în timp ce cobora scările prin întuneric. Ușa abia crăpată, care despărțea bucătăria de sub scări de camera de la parter în care se aflau rafturile de cărți, o canapea și biroul lui Bohdan, acoperit cu tot felul de hârtii, se legăna înainte și înapoi în ritmul loviturilor. Prin deschizătura care ba apărea, ba dispărea, Romana a văzut spasmele de durere de pe fața lui Bohdan, o gaură căscată în loc de gură și ochi ce dansau, orbiți de nebunie, orbiți de furie. Un trup puternic și musculos, al unui animal, care se aruncă de disperare de pe un perete pe altul. O victimă a naufragiului care încearcă să se

apuce cu ghearele de ceva pentru a-și menține echilibrul.

Romana a intrat în cameră, conștientă de lipsa ei de har în îmblânzirea animalelor sălbatice. Simțea mirosul de frică care îi ieșea puternic prin pori. Dacă ar fi avut mai mult timp pentru autoreflecție și observație, ar fi băgat de seamă cât de repede și de tare îi bate inima, cât de inflexibile, reci și umede îi deveniseră mâinile, cât de întunecate și adânci îi erau pupilele.

Se apropia încet de spatele lat al lui Bohdan, fără să știe încă exact ce ar trebui să spună.

Dar el a rezolvat această problemă pentru ea. S-a răsucit pe jumătate către ea, iar ochii bulbucați, plini de furie orbitoare, înregistrând apropierea Romanei, s-au umplut într-o clipă de ură. Ea nu știa dacă soțul ei o recunoaște și nu înțelegea dacă e furios pe ea. Dacă ceea ce a făcut era răzbunare sau un impuls născut dintr-o incapacitate de a face față propriei disperări.

El o apucă de umeri și îi suflă în față o duhoare însoțită de un urlet. Ar fi putut s-o distrugă doar cu acel urlet. A țipat și Romana, deși nu-și auzea propria voce. Acel scurt moment s-a sfărâmat în fragmente microscopice, întinse ca pe o peliculă cinematografică dincolo de hotarele

timpului. În schimb, Romana a auzit cu urechea interioară cum tendoanele corpului i se întind, cum i se rup dureros încheieturile mâinii sub presiunea palmelor lui Bohdan. Nu simțea niciun sprijin sub picioare, decât sprijinul corpului unui om care dorea să o zdrobească.

Bohdan a aruncat-o cu reținere și dezamăgire, cu dezgust, și s-a prăvălit peste ea cu toată greutatea, sufocându-se de plâns. Cărțile cădeau peste ei de pe rafturi, volume în legături aspre cu margini ascuțite. O ediție verde-închis a operelor lui Franko în cincizeci de volume, împreună cu *Volumele suplimentare la Ediția operelor în cincizeci de volume* și cartea *Din lucrările care nu sunt incluse în Ediția operelor în cincizeci de volume* cu o fotografie a tristului Franko, care parcă ieșea din ceață, și *Frunze ofilite* și *Vulpoiul Mykyta* și *Corespondența lui Ivan Franko și Myhailo Drahomanov* și *Constructorul statalității ucrainene*, dar nu numai atât. Au căzut și volumele semnate de Lesia Ukrainka și Olha Kobylianska, Osyp Makovei, Vasyl Stefanyk, Myhailo Koțiubinskyi, a căzut și corespondența lui Koțiubinskyi cu Oleksandra Aplaksina, au căzut volumele vechi, de secole, ale lui Shakespeare traduse de Panteleimon Kuliș, au căzut și edițiile format mic, romanele

polițiste scrise de Agatha Christie și edițiile din „Literatura străină“, ce stăteau înghesuite în această parte a bibliotecii, lovindu-i destul de tare.

Prin praf și pagini deschise, țintuită de podea, pentru câteva secunde Romana a leșinat, după care și-a recăpătat cunoștința fără să simtă nicio durere sau emoție. În capul ei domneau liniștea și claritatea — durerea în ceafă de la lovitură, durerea din umeri și brațe de la strânsoarea lui Bohdan, vânătăile și entorsele, durerea la coccis, genunchi, șolduri aveau să vină puțin mai târziu. La fel ca gustul sărat delicios a ceva fierbinte pe limba ei mușcată. Ca o supă proaspătă de pui cu gust de metal.

Romana era aproape fericită. O asemenea fericire transparentă poate veni doar în mijlocul unui haos complet iremediabil, când conștientizarea propriei neputințe și slăbiciuni se dovedește a fi o descoperire echivalentă cu un triumf final.

Bohdan stătea întins deasupra ei, fără să se oprească din plânsul lui de monstru. Îi dăduse sângele pe nas. Se rănise de mai multe ori cu o vază spartă.

Trebuie să-ți tratăm rănile, spuse Romana aproape blând, mângâindu-l cu mâna ei neascultătoare pe ceafă.

Nu-mi amintesc nimic, șuieră Bohdan. Cine sunt?

A ridicat capul și a privit-o drept în ochi, continuând să o apese cu greutatea lui.

Unde am fost?

Ești Bohdan Kryvodiak. Te-ai născut într-un orășel din vestul Ucrainei. Ai o relație dificilă cu familia ta. Ești arheolog. Specialist în baroc și rococo. Ai fost în război, în est. Ai trecut prin ceva prin care rar îi e dat cuiva să treacă. Aproape ai murit. Ți-ai pierdut memoria. Dar ești în viață și ești în siguranță. Ești acasă. Ești cu mine. Sunt soția ta, Romana. E în regulă, băiețelule. Hai încoace.

Aproximativ un sfert de oră mai târziu, când tricoul Romanei era complet ud de lacrimile, sângele și saliva lui Bohdan, când acesta era în sfârșit epuizat și aproape liniștit, el s-a desprins, în cele din urmă, din brațele soției (cu toate că încă nu făcuseră dragoste după ce s-au regăsit unul pe celălalt, dar asta nu este atât de important în asemenea împrejurări) și, coborând ochii umflați și grei, a spus:

Nu înțeleg de ce faci asta.

Romana a rămas întinsă cu fața în sus. Întrebarea a lovit-o mai dureros decât volumul de corespondență dintre Koțiubinskyi și Aplaksina.

Nu înțeleg de ce ai nevoie de mine. De ce pierzi energie și timp cu un monstru nebun, de ce te-ai chinuit atât de mult timp să mă târăști înapoi în această lume. Nu am vrut să-mi amintesc nimic. Ăsta e singurul lucru pe care îl știu despre mine.

Romana s-a ridicat în coate, învingând durerea ascuțită. Ochii îi străluceau, ca de la febră.

Ești soțul meu, Bohdan.

*

Peste câteva ore, amândoi făceau ordine în cameră. Bohdan a insistat să o ajute, deși nu i-a fost ușor să se aplece de fiecare dată pentru a ridica de pe podea un lucru aruncat, apoi să se aplece din nou pentru a-l ridica pe următorul. O dureau și pe Romana oasele și o ardeau locurile de pe umeri de unde o strânsese Bohdan cu degetele, șocuri electrice îi treceau prin coccisul vânăt, o durea și ceafa, dar toate aceste dureri, contopite într-o singură durere, se stratificau în spectre diferite, provocau o moliciune plăcută care umplea spațiul undeva sub plexul solar al Romanei. Durerea din corpul Romei demonstra că ea și soțul ei erau legați unul de celălalt, erau apropiați și carapacea înstrăinării se crăpase.

Bohdan îi întindea Romanei cărțile pe care le ridica de pe jos, una câte una, iar ea ștergea cu grijă praful de pe ele cu o cârpă și le punea pe rafturi, povestind despre apariția fiecărei cărți în casa lor și explicând esența sistemului după care cărțile erau aranjate pe rafturi. Majoritatea volumelor Bohdan le adusese din biblioteca familiei. Cu toate acestea, tatăl lui refuzase să-i dea fiului ediția în cincizeci de volume a operelor lui Franko, *Istoria Ucrainei-Rus* a lui Hrușevskyi, precum și ediția princeps a *Istoriei culturii ucrainene* îngrijită de Krypiakevyci. A trebuit să le cumpere de la un anticar de lângă monumentul lui Fiodorov din Lvov.

Romana i-a atras atenția lui Bohdan asupra rafturilor din jurul biroului, la care nu apucase să ajungă în timpul atacului, dar care erau destul de bine organizate și ferite de praf. Aici se aflau publicații despre arheologie, enciclopedii și lucrări științifice în diferite limbi: poloneză, germană, franceză, engleză. Și volume de istorie a artei și albume cu reproduceri, pe care, potrivit Romanei, Bohdan le aprecia aproape cel mai mult, fiindcă le primise de la mentorul său, Omelian Maistruk.

El a fost cel care te-a învățat să citești și să înțelegi, a spus Romana. Părinții tăi vedeau cărțile ca parte dintr-un decor. Nu știu de ce

aveau nevoie de o bibliotecă: ca un omagiu adus bunicului tău Kryvodiak, rebelul? Sau ca urmare a activității bisericești secrete a bunicii tale Uliana? Sau datorită pasiunii surorii ei, bibliotecara Nusia?

În schimb, doctorul *honoris causa* Omelian Maistruk ți-a arătat cum să-ți concentrezi privirea pentru a observa legăturile între istorie, între ce e pierdut și ce e reflectat. Iată lucrarea lui despre maestrul Pinzel, tradusă în polonă, a spus Romana și i-a arătat bărbatului locul de cinste de pe raft. Prin intermediul sculpturilor maestrului Pinzel, ai urmărit istoria familiei tale.

Știu doar limba engleză, a spus Bohdan, alunecând cu ochii peste inscripțiile străine de pe legături. Romana s-a uitat atent la el și a continuat să treacă cu sârguință cârpa de-a lungul cotoarelor cenușii ale elegantei ediții de München a lui Voropay a *Obiceiurilor poporului nostru* (al doilea volum).

Bohdan s-a ghemuit pe vine, scoțând interesat unul câte unul dosarele prăfuite și teancurile de hârtii cu copii palide ale textelor stufoase, bătute la o mașină de scris de pe timpul lui Noe. Până acum fuseseră ascunse în spatele primului rând de volume. Romana s-a așezat îngrijorată lângă el. Ce e? l-a întrebat. Îți amintești ceva?

Bohdan nu a răspuns. Se uita la titluri și răsfoia paginile. Romana vedea clar cât de concentrat îi devenise chipul.

Sunt lucrările unui om de știință, ale unui arheolog, a explicat Romana. Ai fost interesat de ideile și descoperirile lui. Ai fost atras de felul lui de a-și exprima gândurile despre săpăturile din regiunea Niprului de Jos, despre sciți, despre cimitirul Zarubynețkyi.

Erai atât de fascinat de el, zâmbi nesigură Romana, încât ai început chiar să-i citești operele literare. Ai făcut rost de copii ale lucrărilor lui științifice. Și ale eseurilor lui filosofice. Ca și el, te-ai îndrăgostit de Skovoroda: Skovoroda i-a succedat lui Pinzel. Filosofia primului, potrivit căreia omul se poate cunoaște numai prin negarea sinelui, a devenit pentru tine o consolare după ce al doilea te-a obligat să-ți schimbi pielea și să-ți dezgolești propria existență. Ai fost interesat de toți cei pe care Petrov i-a studiat: Panteleimon Kuliș, François Villon, Vaclav Zhevusky. Ai asimilat cunoștințe noi, te hrăneai cu ele, încercând să scapi din locurile de care voiai să fugi. Ai crezut că, umplându-ți mintea cu ceva necunoscut, te poți transforma în altul, un om nou. Vezi tu, întreg acest raft este dedicat exclusiv lui Viktor Petrov. Ai mers chiar și la Arhive să-i citești scrisorile...

Tușind, Romana a început să smulgă mapele, cărțile și foile din mâinile lui Bohdan.

Ajunge, spuse ea sec. Destul cu amintirile pentru astăzi.

Unde e îngropat? întrebă Bohdan gânditor.

Poftim? se cutremură Romana.

Unde e îngropat Viktor Petrov?

Romana nu a răspuns, continuând să facă curat.

Pentru prima dată, dincolo de pereții casei, era o zi cu adevărat caldă, de vară. Primăvara dădea voie aerului să se încălzească mai mult. Undeva, mașina de tuns iarba își încetase răcnetul ei nervos, lăsând loc altundeva unor explozii lungi pornite din sistemul de irigații. Era ciudat să auzi aceste dovezi ale existenței altor oameni prin preajmă, pentru că, de când Roma îl adusese pe Bohdan de la spital, nu avuseseră șansa să întâlnească sau măcar să vadă un singur vecin, nici de departe.

Acoperiți de pânze de păianjen, de praf, de sudoare, lucrau în același ritm la aranjarea raftului, elaborau un algoritm care le lega trupurile prin mișcări laconice.

Romana a luat de pe jos o piatră destul de grea și a pus-o în palma lui Bohdan. El a privit cu nedumerire suprafața cenușie crăpată, surprins că depresiunile, crăpăturile,

inciziile și umflăturile aduceau cu trăsăturile unui chip zâmbitor.

E un leu care râde, a spus cu emfază Romana. Un fragment din lumea antică pe care ai încercat atât de mult s-o uiți. Și la care eu te voi duce înapoi.

*

Tocmai ajunseseră la albumele de familie, din care Bohdan dezlipise fotografii și le împrăștiase în jurul său. De la înălțimea lui, Bohdan privea în jos la imaginile plate ale străinilor al căror sânge curgea prin venele lui. Se uita în ochii lor, ochi care undeva în trecut speraseră la ceva, privind solemn în obiectiv, cerceta cu atenție mușchii înghețați ai fețelor lor. Poate că timbrul vocii lui e la fel cu al acestui bărbat cu ochi adânci și vigilenți, cu nas ascuțit, cu bărbie îngustă și alungită și buze subțiri. Poate că degetele de la picioare îi sunt aproape identice cu ale acestui băiat încruntat care se lipește de frică de piciorul mamei sale (al doilea deget de la picior este mult mai lung decât primul și ușor curbat). Este destul de probabil ca el, la fel ca femeia cu beretă și haină cu guler rotund, să respire adânc și să tacă o clipă înainte de a începe o conversație.

Bohdan nu le mai putea atinge. În aceste câteva zile, stătuse multe ore aplecat peste

conținutul acestor albume. De sute, mii de ori se uitase peste toate fotografiile, una câte una, oprindu-se îndelung la fiecare, ascultându-se cu atenție, încordându-și creierul până la supraîncălzire și prinzându-se în încercări disperate de a-și evoca amintiri. Nu seamănă această femeie cu o atingere rece pe obraji într-o zi caldă și ploioasă? Iar cei doi mustăcioși din căruță nu seamănă cu mirosul de zahăr ars? Și iată o mantie a unei fete cu o împletitură în jurul capului: dacă îi bagi mâinile în buzunare, oare nu vei găsi ambalaje de la bomboane și bilete de autobuz mototolite?

În urma goanei emoționate de recunoaștere, care a făcut ca nodul fierbinte din gât să se desprindă și să-i cadă rapid în abdomenul inferior, a venit dezamăgirea: dar nu, nu era decât imaginația lui. Sau poate că nu-și imaginează o atingere rece pe obraji într-o o zi caldă și ploioasă (sunetul roților de mașini care stropesc cu apă din bălțoace), nici mirosul de zahăr ars și nici ambalajele și biletele de autobuz mototolite, amestecate cu nisip în buzunare, poate că ajung de undeva la el, cu toate că nu se asociază cu fotografiile, nici cu oamenii din ele, morți de mult. Poate că e o disonanță completă și o violență împotriva propriei lui persoane.

Romana, observând dezgustul de pe chipul lui Bohdan, l-a îndepărtat cu blândețe de la albumele foto și l-a așezat pe un scaun tapițat cu piele galbenă, uzată. Roma l-a întors cu fața la fereastră, îndărătul căreia înfloreau două tufe de trandafiri, împletindu-și ramurile cu un ienupăr abundent întins.

Pe urmă s-a ghemuit printre colile alunecoase și le-a strâns una câte una cu tandrețe rar întâlnită, așezându-le în stive ordonate. Își dorea atât de mult să-i povestească lui Bohdan despre oamenii din imagini, despre rudele lui, își imaginase de atâtea ori momentul recunoașterii, momentul în care amintirile vor începe să se scurgă picătură cu picătură în conștiința lui, dar acum simțea clar că nu e încă momentul potrivit.

*

Bohdan a ascultat-o, lăsând capul în jos și urmărind îndeaproape șiretul al cărui vârf făcea semicercuri netede în aer, plonjând uneori în deschiderea pantofului, apoi ridicându-se din nou.

Roma i-a strâns amândouă șireturile, îndreptându-le și legându-le cu fundă.

Ce număr port la picior? a întrebat Bohdan.

Roma, îngenunchind în fața lui, a ridicat ochii spre el.

Patruzeci și cinci.

Asistentei i-ai spus că port patruzeci și șase și jumătate.

Romana s-a ridicat în tăcere și și-a scuturat genunchii pantalonilor.

M-am înșelat. Eram prea emoționată că te-am găsit în sfârșit, a spus ea cu voce calmă. Desigur, știu că porți numărul patruzeci și cinci. Dintotdeauna ai purtat patruzeci și cinci.

*

Seara târziu, în cămăruța ei, Romana asculta cum se lovesc de pereții casei fluturii de noapte. Aveau trupuri grele, neîndemânatice. Aceste insecte păreau să-și petreacă cea mai mare parte a scurtei lor vieți lovindu-se cu capul de suprafețe dure, încercând să scape undeva afară, dincolo de o graniță neiertătoare.

Romana nu știa dacă soțul ei doarme. Se culcaseră în camere diferite fără să fi vorbit despre asta, dar acesta nu a fost un semn de înstrăinare, dimpotrivă, trăda o înțelegere reciprocă subtilă. Răbdarea și apropierea fără grabă erau complicii lor. La ea se întorsese un nou Bohdan, de nerecunoscut. Amândoi aveau nevoie de timp.

Îi simțea prezența prin perete. Prin peretele acela de care se loveau nebunește fluturii.

Romana nu a putut adormi din cauza sentimentelor care se revărsau din sufletul ei, nezăgăzuite. Trebuia să le elibereze.

„Eu și soțul meu suntem acasă“, a scris Romana pe pagina ei de Facebook. „Lui Bohdan încă nu i-a revenit memoria. Dar l-au recunoscut pereții casei, mobilierul, cărțile. Biroul, pantofii, hainele și cana lui preferată. L-au recunoscut poarta, gardul, «bradul lui Stalin», pietrișul. Și l-am recunoscut eu.“

Ușurarea s-a revărsat ca un val de relaxare imediată. Romana a expirat încet, bucurându-se de căldura și ușurința ce o simțea în mâini, de limpezimea capului. Nu și-a luat ochii de la ecranul telefonului ei, urmărind cum se înmulțește numărul de aprecieri, cum tresar notificările despre distribuiri și comentarii, aproape suprapunându-se unele peste altele.

---

25. Scriitorul ucrainean Ivan Franko (1856-1916).

Partea a doua

fotografie: o femeie bătrână se uită în obiectiv

Uită-te doar la ea, o ființă de dinainte de potop. La un moment dat, oamenii foarte bătrâni trec printr-o perioadă care pe cei din jur îi trimite cu gândul la neputința și sensibilitatea specifice bebelușilor. Uită-te la ochii ei, încă se mai deslușesc aici. Ai spus că în tinerețe aveau o culoare închisă, ca de mlaștină. La urma urmei, chiar și în aceste fotografii, unde e cu douăzeci de ani mai tânără, se vede cu ochiul liber că sunt întunecați. Iar pe aceasta, pe ultima fotografie, pe portretul mare, s-au estompat: corneea aproape a egalat culoarea sclerei tulbure, doar pupilele se întunecă în centru, înconjurate de o împrăștiere de vene sparte. Dar expresia ochilor, deși adâncită printre pliurile pielii, înfășurată în țesătura ei încrețită ca frunzele de varză, este surprinzător de evocatoare, ca a unui om a cărui barcă a fost dusă brusc de un curent rapid spre o cascadă — dar și batjocoritoare.

Această privire batjocoritoare se ridică deasupra tuturor, ca duhul sfânt, acoperă cu sine rugăminți de iertare, rușine, spaima unui animal vânat și mirare, tot ce este cauzat și chemat de o viață lungă și de o bătrânețe înțeleaptă. Toate sistemele vitale au

eșuat, țesuturile s-au uscat și încep deja să putrezească, viața în organism abia mai pâlpâie, fără niciun rost.

Această privire este singurul lucru pe care-l mai poate face. Cum s-a putut ajunge la asta, chiar era necesar, cine s-ar fi putut gândi că va trăi și va apuca clipa să se fotografieze la o asemenea vârstă? De râsul lumii: uite ce degete are, ciuperca i-a mâncat toate unghiile, un cuib de viespi părăsit, nu un trup. Nu vede nicio diferență între a adormi și a se trezi, între veghe și somn, doar semiîntuneric, confuzie, slăbiciune, somnolență, durere, furnicături, răsucire a cartilajului. Oare un om trebuie să trăiască atât de mult, încât să confunde sarea cu chibriturile, focul cu apa, pe sine cu o pernă? Ar fi bine să-și reamintească cauzele tuturor suferințelor, toate greșelile care cândva o împiedicau să respire normal. Dacă doar pentru o clipă și-ar aminti de cele mai mari păcate ale ei, ce mângâiere ar avea.

În schimb, mii de ore trăind cu oboseala-n trup și suflet. Pe jumătate întinsă, trupul i-a devenit una cu patul, afundat în saltea. Simțind cum ultima picătură de apă i se evaporă din celulele creierului cu un șuierat surd, cum mor una câte una ca niște ouă de broască pe lutul crăpat, unde primăvara se afla o mlaștină verde.

Ha-ha.

Ochii i se transformă în două crăpături înguste, fața-i este șifonată ca o mănușă de piele, dezvelind gingiile roz, nevinovate. Privește-o doar în această poză: arată ca o fetiță care tocmai a fost scoasă din cadă. Un copil îndrăzneț ce râde fără motiv pentru că este mulțumit sau gâdilat. Aceste două codițe albe subțiri de sub urechile uriașe cărnoase. Acest nas ca un cârlig, al cărui vârf ajunge până la bărbie. Înțelege ea de ce râde? Își amintește măcar cine e?

Ai spus că înainte de moartea ei nu ați avut nicio problemă deosebită cu ea. Era necesar doar să duceți la îndeplinire câteva ritualuri simple în fiecare zi, ceva între îngrijirea unui copil, a unui cal bolnav și a unei flori în ghiveci. Deși nimeni nu vorbea, ea vorbea și trebuia să o ascultați cum confundă sarea cu chibriturile, focul cu apa, pe sine cu o pernă, cum nu-și putea aminti propriile păcate, cum nu înțelegea de ce râde și nu-și amintea cine este.

Dar ai spus că această ultimă perioadă a vieții ei a fost mai ușoară decât toate cele dinainte, atât pentru ceilalți, cât și pentru ea însăși. Pentru că altfel nu ar zâmbi în această fotografie. Pentru că altfel nu ar hohoti, bănuind vag că a încurcat din nou totul, pentru că altfel nu și-ar bate joc de ea însăși

în felul acesta. Ai spus că nu ai mai văzut-o niciodată zâmbind.

A început să zâmbească atunci când a început să uite. Uitând, s-a relaxat din ce în ce mai mult, tensiunea atâtor decenii i-a ieșit prin pori ca sudoarea. De undeva a apărut moliciunea, de undeva, pe nesimțite, a apărut blândețea. Nu ai fi bănuit-o niciodată pe această femeie de blândețe.

Acum, uitându-mă la fetița cu riduri pe obraz, cu două cozi subțiri cenușii sub lobii mari, nu-mi pot imagina toate poveștile despre ea pe care le-am auzit de la tine.

Mi-ai povestit cum, uneori, din adâncul ochilor îi apărea o umbră mișcătoare de neliniște, de parcă un pește mare ar fi trecut înot prin iaz, iar ea ar fi încercat să-l prindă, fața i se strâmba într-un rictus de durere. A încercat să se întoarcă. Dar nu mai erau umbre în apropiere, razele soarelui străpungeau apa limpede.

Poate a fost cea mai bună perioadă din viața ei. Poate că uitarea a făcut-o fericită, a eliberat-o de povară. Tu, pe de altă parte, nu poți spune același lucru despre tine. Ai scăpat de memorie, dar greutatea ei a rămas. La fiecare e diferit.

Crezi că dacă nu și-ar fi pierdut țelul, dacă ar fi putut alege, ar fi ținut povara cu ea? Așa

crezi? Așa gândeai și înainte, vezi, nimic nu s-a schimbat.

Îmi place cum privește spre obiectiv. De parcă ar vedea ceva familiar în el, ca și cum ar fi recunoscut pe cineva pe care îl așteptase de atâta timp.

fotografie: surorile în livadă

Ți se întâmplă ca atunci când răsfoiești fotografii foarte vechi, neclare, șterse, estompate, cu pete maronii de origine necunoscută, mânjite cu mulți ani în urmă, pete din cauza cărora îți este complet imposibil să distingi expresiile și trăsăturile fețelor, să identifici un om — să te simți ca și cum te-ai afla într-un cimitir vechi? Ai observat că, pe vremea aceea, oamenii se fotografiau fără să zâmbească? Uite cum privesc spre obiectiv: serioși, respectuoși, de parcă ar îndeplini o misiune extrem de importantă, încruntați și îmbufnați, de parcă ar fi forțați să facă ceva ridicol, luați în derâdere, duși de nas, luați de proști. Le vezi fețele precaute, înspăimântate, ochii bombați, vezi cum li se întâlnesc sprâncenele pe podul nasului, vezi suspiciunea din ochii lor, gurile deschise de uimire sau dinții strânși, gâturile alungite, vezi cum stau de

parcă ar fi stane de piatră, într-o poziție atât de nefirească, încât le-au amorțit corpurile?

Aceste ipostaze și expresii ale fețelor mărturisesc că înainte, atunci când făceau poze, oamenii aveau un scop diferit, o perspectivă diferită. Ceva serios, aproape grav îi împingea către dispozitivele mari și negre de pe trepiede. Procesul de realizare a fotografiilor era lung și solemn, se pregăteau pentru el, se frământau, luau în considerare totul. Le era teamă că se va întâmpla ceva în urma acestei proceduri, că vor pierde ceva important, că ochiul de sticlă plictisitor le va fura o parte din suflet, îi va blestema sau deochea. Pozatul era o chestie serioasă: dacă îndrăznești s-o faci, fii pregătit pentru consecințe. Să știi bine că s-ar putea să-ți pierzi liniștea, să-ți trădezi gândurile în fața celorlalți, să te îmbolnăvești de o boală necunoscută, să-ți schimbi viața, să te vezi pe tine însuți.

Nu era ceva accesibil, ceva trecător, lipsit de importanță, de moment, frivol. Și, în același timp, era lipsit de importanță și frivol, pentru că exista ceva rușinos, ceva licențios și excesiv de sincer în însăși dorința de a-ți reproduce imaginea. Mărturisirea iubirii de sine, descoperirea unei convingeri secrete că cel fotografiat merită privit, admirat, amintit. Admițând această convingere, riscai să te faci

de râs. Nu-i puțin lucru să te dai de gol, să le arăți altora că ești un prost fără apărare care are o părere foarte bună despre sine. De aici și privirile prudente, suspiciunea și fețele încruntate.

În plus, după cum știi, pe-atunci nu se făceau mii și sute de mii de fotografii, dintre care majoritatea puteau fi șterse pentru totdeauna pe loc, lăsând-o doar pe aceea care-ți place. Rezultatul întotdeauna aducea odată cu sine un element al sorții, al inevitabilului: dintre toate variantele, tu n-ai ales-o pe cea potrivită ca să le-o arăți altora, nu ți-ai creat masca pe care ți-ai dorit-o — te-ai ales cu una dintre puținele impresii personale, ale propriilor tale diagnostice, ceva inexorabil, definitiv și ireparabil.

Aceste fotografii vechi conțin însăși esența existenței, distilatul ei. O picătură de rășină îngroșată, devenită aproape chihlimbar.

Jumătatea stângă a pozei este aproape neagră, jumătatea dreaptă este mult prea luminoasă. Vezi, poți distinge firele încâlcite de iarbă, frunzele de trifoi, pătlagină, chiar și frăguțele de sub picioare. În spate e un perete de liliac. În ciuda calității proaste și a defectelor de developare, se poate observa luciul ceros al frunzelor.

Fata din centru stă pe un scaun. Are părul blond lung, neted și strălucitor. Câteva șuvițe

sunt prinse cu coroniță, adunate cu agrafe de păr la ceafă. Într-adevăr, nu putem vedea nuanțele reale, imaginea este mică și neclară, dar din tipul feței ei putem presupune că are pistrui.

Are ochii mijiți, bărbia ascuțită, fața îngustă ca o mutrișoară de vulpiță. Fata e serioasă, dar îi zărești lumina vicleană din ochii întunecați. Poartă o rochie neagră simplă, cu guler. Sau poate e fustă cu bluză. Sau o uniformă școlară. Nu se vede în poză.

Și ce are în jurul gâtului, un fel de pandantiv rotund pe un lănțișor scurt?

Poartă șosete albe până la jumătatea gambei și pantofi tip bărcuță cu curelușe: nici negri, nici albi, mai mult de-atât nu poți spune.

E ceva în neregulă cu obrazul ei. Vezi? O pată întunecată. Este puțin probabil să fie murdară. Arată ca o vânătaie. Urmă de lovitură?

Celelalte două fete care stau de o parte și de alta, în spatele ei, au și ele în picioare șosete albe și pantofi la fel ca ai ei. Amândouă au părul creț, tuns cu breton. Fetele au vârste diferite: cea mijlocie și cea mică stau în picioare, cea mai mare stă pe scaun. Cele care stau în picioare sunt îmbrăcate în cămăși brodate și poartă șorțulețe cu flori mici pe fond negru. Cea

mijlocie are buzele foarte roșii și obrajii rozalii. E serioasă. Are un buchet de flori în mână. Cea mică este concentrată și interesată, îi este frică să nu rateze ceva. Ochii îi sunt ușor umflați, de parcă ar fi plâns recent. Au unsprezece, șapte și patru ani.

Sora mai mare este centrul imaginii. Acest lucru se vede din privirea ei vicleană și încăpățânată. Din faptul că stă în centru. Din faptul că e îmbrăcată în haine negre.

Pe spate este semnat cu cifre groase: 1932.

fotografie: natură moartă, năsturași într-un borcan de trei litri

Cea din urmă. Ultima din care îi mai poți distinge corpul fizic. De ce se fac fotografii cu morții, ce părere ai? De ce se păstrează astfel de fotografii printre fotografii cu bebeluși, întruniri de familie, scene din viața de zi cu zi? Ca să-ți amintești de mort? Ca să nu uiți că a murit cu adevărat, că a fost pus într-un sicriu, cu mâinile încrucișate pe piept, cu falca legată cu o fașă? Să-ți amintești nu doar c-a dispărut fără urmă, nu s-a evaporat, nu; ci că i s-a întâmplat cel mai natural lucru din lume: timpul ei s-a terminat, și-a trăit viața, iar rudele ei au aranjat totul cum se cuvine, au avut grijă de

rămășițele ei pământești, le-au pus în siguranță într-un loc de veci special amenajat?

Crezi că le dă un sentiment de ordine? Oare e liniștitor? Ce e mai liniștitor: o fotografie a unui bebeluș cu sufletul curat, neștiutor, cu pliuri moi de piele, în fața căruia zace toată mizeria lumii, descoperiri inexorabile și deznădejde, sau o fotografie a sfârșitului, un sicriu cu un cadavru, pe masă, în mijlocul camerei, când știi că nimic rău nu se mai poate întâmpla, că povestea s-a terminat, că dezordinea nu va mai fi rodnică, nu se va mai înmulți, că sursa haosului s-a epuizat?

Dar chiar crezi că, atunci când un om moare, haosul vieții lui se epuizează și tentaculele ei îi dau brusc drumul și îngheață? Crezi că istoria se termină pentru totdeauna? Sau poate e fix opusul? Poate tocmai aici se află adevărata nemurire: motivele și consecințele acțiunilor decedatului continuă să vibreze în motivele și acțiunile celor vii, fără a avea șansa să se potolească?

Bunica ta avea o fire dificilă. Deși a cui e simplă, spune-mi. Doar eu am o fire simplă.

Iar tu, Bohdan, deși nu poți să-ți amintești cine și ce ai fost, chiar și fără memorie, chiar și fără să știi, continui să rămâi nepotul

bunicii tale. Este una dintre puținele trăsături pe care le recunosc la tine și care nu s-au schimbat. Refuzi cu încăpățânare să-mi răspunzi la întrebări, nu reacționezi la vorbele mele, privești prin mine ca și cum aș fi un loc gol. Îți alegi cuvintele cu grijă. Faci glume despre cele mai importante lucruri. Nu spui ceea ce crezi cu adevărat. Și apoi, în momentele cele mai neașteptate, spui adevărul neplăcut și, mai mult decât atât, îl numești intimitate și franchețe. Ești rece și de neclintit, nu-mi zâmbești când îți zâmbesc, nu mă îmbrățișezi când plâng. Negi fiecare afirmație pe care o rostesc, te ții cu dinții de o concepție proprie, inalienabilă a adevărului. Mă pedepsești cu detașare, pierzând controlul asupra situației. După perioade de blândețe, te înstrăinezi brusc, fără niciun avertisment. Iei ca pe ceva ce ți se cuvine propria-mi alegere de a lua asupra mea toate responsabilitățile: vinovăție, slăbiciune, tandrețe. Pot enumera încă mult timp. Te cunosc bine!

Uneori, când încep să mă îndoiesc că ești cu adevărat tu, când încep să mă întreb dacă nu cumva am luat în casă vreun străin, când nu-ți mai recunosc forma ochilor și forma nasului, când uit ce măsură porți la haine și ce număr porți la pantofi, doar componentele firii tale afurisite mă salvează.

Știi, cred că până și mirosul tău și vocea ta sunt puțin diferite acum. Dar caracterul tău a rămas neschimbat. Cândva credeam că din cauza lui ne vom despărți. Acum caracterul tău este ceea ce ne unește. Pentru că de multe ori doar așa te pot recunoaște.

Nu pot să-ți spun multe despre părinții tăi, decât că te-au vizitat ocazional când erai copil, că tatăl tău este chirurg plastician, iar mama ta, profesoară de muzică și cântăreață de muzică pentru copii. Cu toate acestea, știu mai multe despre bunicile tale.

Aici poți vedea o parte din camera în care ți-ai petrecut copilăria. Această casă se află pe un deal printre meri, pruni, cireși și tufe de liliac. Grădinile coboară, ici și colo înconjurând acoperișurile altor case; noaptea, printre ramuri arde câte un felinar, iluminând slab. Strada Torhova[26] trece prin spatele casei, iar acest deal se numește Torhovyția. Strada duce de la stația de autobuz din oraș până sus, pe deal. Vechiul cimitir evreiesc rămâne în dreapta. Printre vârfurile tufelor dezordonate, pietrele albe de pe morminte se apleacă în direcții diferite, ca niște dinți slăbiți. Drumul e străjuit de o fâșie albă făcută din bucăți de pietre funerare. Au fost aduse aici de proprietarii care le-au găsit pe lângă drumuri sau le-au scos din

temeliile caselor lor. Pietrele au ajuns aici în timpul ocupației germane.

Cimitirul se întinde destul de mult de-a lungul drumului și este plin de vegetație. În cele din urmă se termină și în locul lui apar primele clădiri rezidențiale, cu livezi și grădini. Acolo, printre ele, se află casa bunicii tale.

De la această fereastră, care în fotografie are perdelele trase din cauza unei înmormântări, se deschide o priveliște asupra acoperișurilor clădirilor din oraș, asupra turlelor și ruinelor castelului. Orașul se vede aproape în întregime, așezat într-o vale confortabilă printre dealurile nu prea înalte, ale căror emisfere alungite se pierd în câmpurile care se întind în depărtare, sub înaltul cerului. Chiar aici, în oraș, totul este mult mai concentrat: turle și turnuri, planuri înclinate, stratificate unele peste altele, piatră medievală și beton sovietic, pavaj, asfalt perforat, o piață din gips-carton pe locul unei sinagogi distruse și a unei *bet-midrash*, o biserică în subsolul căreia au găsit câteva sute de cadavre acoperite cu var și pe urmă cu beton, meandrul râului printre sălcii, turnul mănăstirii de pe munte, silueta elegantă a Primăriei dărăpănate în veșnică renovare.

Străzile sunt stratificate, se întind una peste cealaltă, pe diferite niveluri, în unghiuri

diferite. În orașul acesta, poți vedea o sută de evenimente care se petrec simultan într-un singur moment, trebuie doar să găsești un punct de observație convenabil. Când priveai orașul din casa bunicii tale, îți apărea în minte secțiunea transversală a unui mușuroi de furnici.

A fost una dintre distracțiile tale preferate în copilărie: să cercetezi mușuroaiele de furnici. Ai îndepărtat cu grijă unul dintre segmente, cu timpul ți-ai făcut rost de un set de instrumente și unelte pentru această meserie, pe care le purtai mereu cu tine: o spatulă ascuțită, un cuțit de bucătărie cu lama lată, mai multe cuie de diferite grosimi. Le-ai înfășurat într-un prosop vechi, le-ai legat cu sfoara pe care ai scos-o de pe un mănunchi de lumânări bisericești de ceară galbenă și le țineai în servietă.

Multe furnicare se aflau prin desișurile cimitirului evreiesc. Aveai posibilitatea să faci săpături fără a te depărta prea mult de casă, ca de exemplu la ruinele castelului sau pe Muntele Fedir, și acolo se găseau mușuroaie. Doar că acolo solul nu era la fel de moale, adesea era întărit, compactat cu argilă și rădăcini, iar aceste exerciții durau multe ore, riscai să-i provoci mânia bunicii tale...

Erai norocos mai ales când furnicarul ceda ușor, ca un tort mare. Partea îngustă, tăiată

pe lungime, o puneai deoparte ca pe o farfurie festivă. Un regat secret al furnicilor ți se deschidea în fața ochilor. Căldura plăcerii ți se răspândea în stomac. Te aplecai în față și te dizolvai în observație: în ciuda panicii și a ritmului triplu accelerat, insectele nu își pierdeau coerența și sarcinile pe care le îndeplineau. Cele mai multe dintre ele se reorientau instantaneu de la starea obișnuită de siguranță la modul operațional specific situațiilor de urgență: lanțuri de insecte lucrătoare se revărsau prin pasaje înguste, grăbindu-se spre peșteri cu ouă și pepiniere cu larve, în timp ce lanțuri de furnici ce veneau din direcția opusă duceau puii afară. Războinici cu extremități strălucitoare, înconjurând îndeaproape, din toate părțile, matca grasă, monstrul lor fertil și divin, o escortau prin coridoare speciale, împingând fără milă furnicile de rând pe care le întâlneau pe drum. Unele furnici salvau hrana: bucăți de insecte din alte specii, semințe și cereale. În lacurile care se formaseră brusc în peșterile inferioare din cauza distrugerii, celelalte furnici piereau blând, abia zvâcnind din picioarele subțiri, întinzându-le după câteva ouă pe jumătate scufundate. O parte dintre muncitori săpau metodic niște pasaje, în timp ce o altă unitate prinsese să sape un nou tunel. Au măsurat

același segment înainte și înapoi de mii de ori, mutând dintr-un loc în altul nisipul, grăunte cu grăunte. În fața ochilor tăi, galeria, care ca formă și mărime semăna cu degetul mic de la mână, în doar câteva ore de observație avea să dispară aproape complet și să se distingă doar prin culoarea solului și densitatea lui.

Pierdeai noțiunea timpului. Bunica ta a avut dreptate când ți-a dat o mamă de bătaie pentru că te-ai întors prin întuneric acasă. Mâinile și picioarele îți erau paralizate de frică, stomacul și intestinele ți se răsuceau din cauza spasmelor și ți se înfundau urechile. Te-ai suit până la Torhovyția luând-o pe un traseu mai scurt, prin grădinile oamenilor, provocând lătratul câinilor, te-ai încurcat în firișoare de mazăre și struguri și ai simțit mirosul propriei tale transpirații de copil, al propriei tale frici.

Ai intrat în casă, iar podeaua de lemn, vopsită în roșu, scârțâia cu răutate. Bunica ta stătea, ca întotdeauna, pe locul ei, ca pe tron: un pat dublu lipit de perete, cu spătarul lăcuit, pe o piramidă de perne brodate, cu volane, pe care alți oameni le foloseau doar pentru decor, și doar bunicii tale nu-i păsa de așa ceva, stătea cu fundul pe ele ca o regină. Pe perete, în spatele ei, atârna un cearșaf roșu, pe care bătrâna îl bătuse în cuie mici.

Când nu puteai să adormi, clătinai cuiele și lărgeai găurile, smulgând bucăți de tencuială mirositoare de pe perete. Tu dormeai lângă perete, bunica ta, la margine și când descoperea ce ai făcut îți mai servea o porție de educație.

Astfel că de la prag până la ea îți lua mult timp să ajungi. Acum era imposibil să te gândești la plăcerea pe care o trăiseși mai devreme în aceeași zi, deschizând un furnicar. Lumina murdară și slabă a unui bec prost, înăbușită și mai mult de abajururile prăfuite, adâncea umbrele și distorsiona formele. Tavanele din casă erau înalte, pereții groși, crăpați. Cu fiecare pas pe care îl făceai, dulapul din stejar cu vitrină de sticlă tremura, iar în ea zdrăngăneau mai multe feluri de veselă din diferite vremuri: farfurii de faianță unguréască cu margini aurii, supiere de porțelan și sosiere din același material, pe fundul cărora se vedea clar un vultur negru călare pe svastică, cuțite, linguri și furculițe poloneze placate cu argint și linguriţele tale preferate cu mâner îndoit, castroane rotunde, înnegrite de vreme, cești de cafea din Cehia de un albastru-închis și un pahar de șampanie de culoarea mustului de struguri, un ceainic de cupronichel, o tavă de cupru, o furculiță de aur cu doi dinți, câteva linguri și un pahar gravat cu litere

ebraice, alte pahare, o carafă pentru vin de la fabrica de sticlă Lilien din Jovkiv și pahare Berejan, un vas sovietic de cupronichel, placat cu argint, și cu o emblemă reprezentând o rață, farfurii și castroane cu cireșe și urși olimpici, un ulcior de lut și vase adânci emailate.

Ți s-a părut că vaza cu lăstari răsuciți se va întinde spre tine, ți se va înfășura în jurul gâtului și-al pieptului, încercând să te sufoce. Știai că acolo, îndărătul celeilalte uși, care nu se deschidea niciodată și ducea în camera surorilor bunicii tale (tu le numeai și pe ele tot „bunici"), două bătrâne pândeau și ascultau fiecare sunet, fiecare clinchet și fiecare scârțâit. Aveai o bănuială vagă că aceste creaturi morocănoase se hrănesc cu frica ta și cu tot ce ți se întâmplă în această cameră.

Și acești năsturei. Oare stăteau mereu pe masă, pe tot parcursul anului? Un buchet luxuriant cu inflorescențe ocru, cu aromă uscată, acidă și nisipoasă. Iată, treci pe lângă masa pe care se află acest buchet, într-un borcan obișnuit de trei litri. Apa nu a mai fost schimbată de mult, este verde-închis și îngroșată, vâscoasă, cu miros cadaveric.

Întotdeauna ți-a fost atât de frică de acest miros. Chiar și când ai devenit adult ți-a fost teamă de momentul în care va trebui să-l

simți venind de la cineva pe care l-ai cunoscut toată viața. Ți-a fost teamă că nu-l vei putea suporta, că-ți vei arăta dezgustul, că alții o vor observa. „Dar, bine, lui nu-i pare rău, nu îl doare! Uitați-vă la el, e doar dezgustat, îi e greață!"

Dar când a murit bunica ta, când și-a dat ultima suflare cu un șuierat straniu ca al unui balon, n-ai simțit nimic care să se asemene cu mirosul apei de flori putrede. Dacă era vreun miros, era mai degrabă mirosul de flori uscate și de ceară brută cu nuanțe de sulf, amoniac și ceva de nerecunoscut. Trebuie să fi fost norocoasă. S-a mutat dintr-o stare în alta atât de ușor, încât nici măcar ea n-a părut să observe.

Bineînțeles, poți privi și în alt fel. Să te gândești că în ultimii ani ea nu a trăit cu adevărat: aproape toată umezeala i s-a evaporat din corp, s-a zgribulit și s-a micșorat, creierul i s-a transformat într-un miez de nucă înnegrit. De când a încetat să se mai recunoască, de când a devenit tăcută și aiurită, de când a încetat să mai fie insuportabilă, cam pe atunci a murit pe nesimțite.

Dar, de fapt, înmormântarea nu a avut loc decât după ce mâna încrețită, de piatră, cu degetele răsucite i-a înghețat în palma ta.

Uite, vezi ce sicriu trainic stă pe masa unde cândva era borcanul cu năsturei? Nu-ți amintești ce s-a întâmplat cu acel borcan: l-a aruncat mama ta, l-au pus bunicile tale în altă parte? Apoi, în vechea casă de piatră de pe Torhovyția, cu o verandă cât puntea unei nave, cu o fereastră rotundă în pod, care ți se părea un Ochi Atotvăzător, se înghesuiau atât de mulți oameni, încât oricare dintre ei ar fi putut face orice cu borcanul, fără să întrebe pe nimeni.

Sora cea mai mică a bunicii, Hrystia, era încremenită de uimire. Era atât de obișnuită cu faptul că amândouă surorile ei mai mari o consideră tânără și nevinovată, un bebeluș veșnic care se joacă cu ciuperci și rădăcini de nap porcesc, încât acum nu putea pricepe cum de e posibil ca cea care o ajuta și cea de care se temea, sora ei mai mare Uliana, să nu mai fie pe lume. Hrystia a perceput-o nu ca pe o etapă naturală a vieții pământești, nu ca pe o stare de fapt normală, ci ca pe o tragedie, ca pe o catastrofă bruscă și uluitoare. La momentul acela ea însăși avea deja nouăzeci de ani și a bănuit brusc că ceva asemănător i s-ar putea întâmpla în curând și ei.

Și totuși Hrystia, cine altcineva, a fost cea care a făcut poza asta, mi-ai spus tu. Este una dintre puținele fotografii color din albumele

tale de familie. Hrystia a rămas credincioasă aparatului ei de fotografiat și a preferat filmul alb-negru. Faptul că a pozat color trupul surorii ei mai mari stătea mărturie despre intensitatea sentimentelor și a disperării ei. Hrystia a simțit o nevoie arzătoare de mijloace suplimentare, la care practic nu recursese înainte. Să coloreze pielea palidă a surorii ei, să insufle puțină viață în ea, asta a încercat să facă, apăsând cu degetul neascultător pe butonul aparatului Leica pe care i l-ai dăruit tu.

(Și mi-ai mai spus și cum i-ai arătat odată funcțiile unui aparat foto digital. Și cum ea, prinsă deja în ghearele demenței, fie intenționat, fie sub influența bolii și a degradării, a ignorat complet toate încercările tale. A întors capul în altă parte, și-a ferit privirea, a vorbit despre orice, în afară de dreptunghiul argintiu plat din palma ta. Și când în sfârșit ai lăsat-o în pace, a început să ajusteze cu lăcomie obiectivul vechiului ei aparat foto semiautomat Zenit.)

În același timp, sora mijlocie, Nusia, a dat dovadă de pragmatism în timpul înmormântării. Era felul ei de a face față problemelor: să păstreze ordinea, să gestioneze, să controleze, să critice.

A prins-o tocmai la timp pe vecina lor din Torhovyția încercând să scoată șiretul cu care

erau legate picioarele moartei. Apoi Nusia a repetat această poveste de multe ori: cum a intrat în cameră și și-a văzut vecina ținând picioarele moartei cu ambele mâini, iar când a întrebat-o ce face, aceasta parcă s-a trezit din somn, a roșit privind-o cu ochi înspăimântați. Prinsă asupra faptei, a început să bolborosească ceva neînțeles și chiar a izbucnit în lacrimi, vorbind despre moartă în termenii cei mai frumoși: că fusese o femeie sinceră și bună, o adevărată sfântă, că a ajutat mereu oamenii, riscându-și viața, refuzându-și cele mai necesare lucruri. Toată lumea știe, spunea ea, povestea despre cum l-a ascuns pe băiatul evreu în timpul războiului, cu prețul exterminării propriei familii creștine. Iar unei vecine, care a murit imediat după război, îi dăduse de mai multe ori toată mâncarea procurată cu greu, pe care o ducea surorilor ei. Iar răposatul ei soț, care ar fi devenit cel mai bun preot posibil dacă nu ar fi fost războiul, a fost un sfânt. Amândoi sunt acum în cer.

Aceeași vecină a început să o întrebe pe Nusia despre abluție, cine a făcut-o și cum, și ce s-a făcut cu apa și așa mai departe. Dar Nusia nu s-a îndoit nicio clipă de ceea ce-avea de gând să facă și, deși nu a putut să i-o spună femeii drept în față, așa cum nu a putut nici s-o alunge din casă, pentru că ar fi

fost semn rău și, în general, nu se cade, ea a făcut-o totuși să înțeleagă din priviri și câteva apropouri că îi ghicise intențiile. După aceea, femeia a încercat să mănture prin casă, dar i-au luat imediat mătura din mână și au șuierat, gonind-o ca pe gâște, după care parcă a înghițit-o pământul și nu a mai apărut. Tuturor celor care au venit la înmormântare Nusia le-a povestit despre visele ei care preziceau moartea. Primul vis era despre o pisică nervoasă din copilăria lor, o pisică în trei culori cu urechea ruptă, care stătea pe pernele brodate ale Ulianei de sub cearșaf, în locul ei și, deschizând gura larg, se certa cu grai omenesc. Al doilea vis era chiar despre Nusia: muta capete de oameni morți, despărțite de trupurile lor, dintr-un loc în altul în cimitir, stivuindu-le cu grijă în niște morminte frumoase de piatră. Nusia era teribil de obosită, abia își putea mișca picioarele, pentru că fiecare cap era nespus de greu, aproape imposibil de ridicat, dar „trebuiau târâte la locul lor, nu puteau fi aruncate".

De aproape două zile nu mai puseseși geană pe geană: bunica ta murise la primele ore ale dimineții, în urmă cu două nopți, iar înainte de asta abia te dezlipiseși de căpătâiul patului ei, suferind alături de ea; ai rătăcit prin deșerturile timpului fără apă și oxigen și

ți-a fost frică să recunoști că îi aștepți sfârșitul. Și când ea, fluierând și șuierând, și-a dat ultima suflare, ultima înghițitură de aer, tu așteptai altceva, un semn final că totul se terminase cu adevărat, atât de neconvingătoare a fost plecarea ei. Tu așteptai să se miște din nou. Așteptai ca măcar să-ți spună ceva, deși bătrâna nu mai vorbise de câteva zile.

Apoi a trebuit să alergi toată ziua și să aranjezi lucruri legate de înmormântare, acte și servicii, un loc în cimitir, haine, un sicriu, un preot. Preotul era chiar al ei. A izbucnit în plâns când i-ai spus că murise. Plângea, trecându-și palma peste creștetul chel și strălucitor. Lacrimile îi curgeau în semicercuri în gropița din bărbie și de acolo îi cădeau după guler.

Surorile și vecinii au spălat-o și au îmbrăcat-o. După cum s-a dovedit, ea demult își pregătise hainele pentru această ocazie, așa că ai cumpărat degeaba altele, deși ai ghicit perfect mărimile, pentru că o cunoșteai bine. Hrystia a luat în tăcere pachetul de la tine și l-a dus în dulapul în care-și ținea hainele împreună cu sora ei.

Ai cărat trupul pe scările înguste și răsucite, care duceau de la bucătărie până în pivniță. Devenise greoaie, țeapănă și aproape că a trebuit să te lipești de ea prin acest tunel,

înaintând cu mare grijă ca să nu cazi. Ai crezut că drumul n-o să se mai termine niciodată. Și ți-a fost teamă că te vei bloca acolo cu ea, că nu vei putea face față. Dar până la urmă ai coborât-o.

Tavanele erau joase în pivniță, trebuia să te apleci. Era umed și foarte rece; mirosul de rădăcinoase intrate în putrefacție pătrunsese în pereți împreună cu tot felul de ciuperci. Lângă sacii cu cartofi, morcovi și sfeclă se afla o cadă de baie mică și ruginită. O potecă făcută din coji de ceapă aurie ducea către cadă. Aragazul se aprindea, sâsâind ca un șarpe care scuipă foc.

Surorile și vecinii bunicii așteptau deja jos. Au luat-o din brațele tale și, fără să înceteze să se plângă, au început să o dezbrace ca pe o păpușă mare turnată din plumb. Undeva afară, un câine pe care stăpânii îl uitaseră în curte urla răgușit. Sau îl încuiaseră intenționat. Nusia susținea cu încăpățânare că cineva încercase să sperie sufletul Ulianei — motive erau suficiente. Nici măcar moartea nu potolea dorința de răzbunare.

Ai urcat scările și ai rămas în coridorul strâmt și întunecat, ai ascultat această vorbărie de vrăjitoare. La urechi îți ajungeau clar sunetele surde ale unui obiect dur care se lovea de pereții laterali ai vanei din fontă.

Fonta răsuna ca trompeta dintr-o orchestră de amatori.

Apoi te-ai certat cu ele: de ce i-au pus basmaua neagră? Nu seamănă deloc cu ea, parcă n-ar fi ea. Ea n-a purtat niciodată basma, de ce au făcut din ea o țărancă din sat, ea nu a fost niciodată așa.

O numeai „bunica", dar acest cuvânt era omonim cu cel pe care-l foloseai ca să le strigi și pe celelalte „bunici" cunoscute: surorile Ulianei, vecinele, femeile din biserică, din stațiile de autobuz, din bazar, de peste tot în jur. Acest „bunica" îi aparținea numai ei, iar acest cuvânt cuprindea tot ce se putea spune despre ea: coloana ei dreaptă, mușchii alungiți ai brațelor, încordați sub pielea îmbătrânită, de aproape un secol întreg, conturul bine definit al buzelor, de unde porneau linii și crăpături clare, privirea ce-ți străpungea cutia craniană și-ți întrerupea șirul gândurilor din cap; rochiile ei din calico și pantofii cu toc pătrat, de parcă ar fi fost mereu pregătită să danseze „Huțulka Ksenia"[27], credința ei neclintită în deznădejdea vieții, inutilitatea eforturilor și lipsa de valoare a ființelor umane și, în ciuda acestui fapt, neliniștea ei încăpățânată, amestecul ei în tot ceea ce o înconjura, încrederea că numai ea știe cel mai bine și poate remedia orice situație, bluzele ei albe

bine călcate, smulgerea regulată a părului de deasupra buzei superioare, părul cărunt pus pe bigudiuri, spălat cu nuanțator albastru, întrebarea ei de nemulțumire, chiar indignare „Cine e?“ rostită în receptor în locul obișnuitului „Alo“. Cicatricile ei albăstrui, umflate, ce arătau ca niște vene în plus, perpendiculare pe venele principale de la încheieturile mâinilor, răni atât de nedespărțite de ea, încât părea că s-ar fi născut cu ele.

Femeile nici nu voiau să audă propunerea ta de a-i scoate basmaua, și-au apărat punctul de vedere cu o asemenea violență, încât ai cedat imediat, simțindu-ți pe deplin neputința până la insuportabilitate, în fața femeilor, în fața basmalei, în fața vieții și a morții. Când au adus sicriul, femeile i-au găsit imediat cusururi: lemnul, spuneau ele, e uscat, iar cuiele sunt bătute unde nu trebuie. Te-au forțat să intri într-o lungă dispută cu proprietarul atelierului în care se făcuse sicriul, iar el era deja nemulțumit pentru că ați refuzat pachetul obișnuit de servicii oferite de firma lui (pregătirea corpului, asigurarea unei camere de priveghi, programul evenimentului și organizatorul care avea să coordoneze totul și să supravegheze totul, precum și să țină un elogiu funebru). Bunicile au închis bine toate

geamurile, deși era luna iulie și era cald, aproape sufocant, iar când încercai să deschizi geamul chiar și pentru câteva minute ca să iei o gură de aer, se repezeau la tine ca niște pisici turbate.

Desigur, a trebuit să stai lângă sicriul ei toată noaptea. Tatăl tău, singurul ei fiu, nu a putut ajunge în oraș decât a doua zi, iar mama ta ți-a spus la telefon: „Vin la înmormântare, dar altceva nu fac. Nu eram în relații bune".

Dar tu ai vrut să fii singur cu ea. Surorile bunicii tale se trezeau din când în când și intrau pe rând în cameră, pretinzând că nu pot dormi, că plâng, că au în permanență crize și atacuri; uneori le creștea, apoi le scădea rapid tensiunea, le durea inima, li se tăiau picioarele, iar tu știai foarte bine: toate acestea sunt adevărate. Erau și ele foarte bătrâne, surorile bunicii tale Uliana.

Fața ei de nerecunoscut aproape strălucea, părea că te poți uita în ea ca într-o oglindă. Ai observat că eviți să te uiți la ea, că ai prefera să te întorci, să ieși de acolo. Ți-ai dat seama că aștepți momentul când sicriul se va închide, va fi coborât în groapă și acoperit cu pământ. Poate de aceea te-ai forțat să mergi la ea și să te uiți la fața ei, să-i atingi mâinile, să-i tragi manșetele peste cicatricile neobișnuit de albe și de aplatizate care îi

șerpuiau încheieturile. Căutai cu speranța că vei găsi un loc moale în interiorul tău, un suspin, o părere de rău care te va ajuta să izbucnești în plâns. Dar peste tot în interiorul tău era neted, strâns, încordat, plin de miros de crini.

Ai vrut să găsești chiar și un strop de emoție în piept, ai vrut să-ți fie milă de ea și de tine, te-ai căznit să-i auzi vocea, intonațiile — „Cine e?". Ți-ai amintit cum te apropiai de ea, după o zi petrecută lângă mușuroiul de furnici, cum vibra borcanul cu năsturei pe masă, cum aluneca covorul pus pe jos, de-a lungul scândurilor. Cum te opreai în fața unei piramide de perne brodate și ridicai privirea, acolo unde stătea ca Hera pe Olimp, în cămașa de noapte, printre ziare, ochelari, formulare pentru facturile la întreținere, bucăți de hârtie cu coloane de cifre. Cum nu se uita la tine. Cum îți bătea inima. Cum nu se uita la tine, deși știa foarte bine că ești acolo. Noaptea, tu, băiețel fiind, aveai să nu poți dormi din cauza durerii musculare, doar atunci aveai să-ți dai seama cât de mult îți încordaseși picioarele, cât de mult strânseseși pumnii, cât de mult îți încordaseși stomacul de frică, fără să te miști. Dar când stăteai în fața ei, nu îți dădeai seama de toate astea, nu aveai timp de așa ceva, te întorceai spre ea urmărind cum bagă

ața în ac și fredonează un cântec auzit la radio:

Червону троянду дарую тобі,
Не знаю, чи стрінемось знову.
Могла б я віддати і серце своє,
Та серце належить другому.[28]

De dimineață, pe la ora trei, ai îndrăznit să deschizi larg fereastra. Un vânt umed și călduț a intrat în cameră, suflând în flăcările lumânărilor, fluturând petalele crinilor, era doar vremea înfloririi lor. Buchete întregi din cei mai simpli crini, portocalii cu pâlnii mici; dar mai erau și dintr-aceia pătați, asemănători unui tigru, albi și ceroși, târâtori, care se întindeau spre tine toată noaptea cu capetele lor de prădător, ca niște organe vii nerușinate, învăluite într-un iz dulce și greu. Nici nu te-ai apropiat de ei, dar ai observat polenul galben otrăvitor de pe mânecile și obrajii bunicii tale.

Undeva s-a trântit cu zgomot o fereastră, pânza neagră cu care era acoperită oglinda a alunecat din cauza curentului. Surorile au dat înspăimântate năvală în cameră. Nusia se ținea de inimă, iar Hrystia se ținea de Nusia. Gurile lor știrbe, căscate de frică și indignare, pielea roz a capetelor lor care strălucea prin părul rar și cărunt.

Ai închis cu calm fereastra, ai acoperit din nou oglinda cu pânză, ai aprins lumânările care se stinseseră, ai cules petalele căzute ale crinilor și ai trimis surorile la culcare.

Tatăl tău a venit dimineața devreme, dar ce putea face? V-ați apropiat de sicriu și ați stat lângă el câteva minute în tăcere.

Cu toate acestea, tu ai fost cel care a trebuit să împrumute linguri pentru pomană (Nu putem mânca cu furculițe) și să se tocmească cu vecinii care aveau să ducă sicriul. Nu toată lumea a fost atât de săritoare. Bunica ta nu era iubită.

Dar casa era plină de lume care a venit să-și ia rămas-bun. Au adus și mai multe flori, chiar mai mulți crini care stăteau în găleți, întinși printre pernele brodate de pe patul femeii. Pe mulți nu-i cunoșteai. Cine e bătrânul slăbănog cu ochii umezi care înaintează încet, târându-și picioarele, condus de mână de o femeie cu chip rotund, cu sprâncene groase? Iar celălalt domn în vârstă, în costum cafeniu, care poruncește să se întoarcă imediat toate taburetele și scaunele cu picioarele în sus „ca să nu se așeze pe ele sufletul răposatei“ și să se toarne cincizeci de grame de votcă pentru sufletul ei, el cine e? Nusia ți-a șoptit la ureche că bătrânul e fratele paracliserului care s-a aciuat pe lângă biserică, după război, iar domnul în

costum e medicul ginecolog care i-a adus pe lume aproape pe toți locuitorii orașului, „și pe tatăl tău, și pe tine de asemenea".

Nusia nu știa însă cine e femeia în rochie neagră până la genunchi, cu mâneci lungi, cu guler scrobit și ciorapi negri (pe-o asemenea căldură, și în mirosul greu și lipicios de crini). I-ai fi dat cincizeci de ani, dar nu erai sigur că te pricepi prea bine la vârsta femeilor, erai doar în primii ani de studenție. De fapt, puțini puteau spune ce vârstă avea femeia aceea: pielea feței îi era albă ca zăpada și excesiv de netedă, părea întinsă până la refuz peste pomeți, bărbie și frunte. Avea părul lins și pieptănat pe spate, adunat într-un coc.

Nu știi de unde ți-au apărut în minte imaginile, care mai înainte arseseră până în fundul conștiinței, tocmai în mijlocul forfotei: tatăl tău trage undeva o femeie necunoscută, ținând-o de mână, ochelarii îi cad, de nervi, de pe nasul transpirat, femeia stă în prag, cu picioarele larg depărtate pentru un sprijin mai bun, cu mâinile încrucișate pe piept, vizitatorii o iau pe lângă ea, trecând coroanele din mână în mână; ea se uită la tatăl tău cu o privire arogantă, de sus în jos, se înalță deasupra lui, care s-a micșorat brusc, e cu un cap mai mic. Ți-ai amintit cum, încercând să deslușești scrisul

mic și calculele din caietul proprietarului biroului de servicii funerare, ai aruncat o privire spre silueta unei străine, sprijinite de perete. Pantofii ei cu tocuri înalte și ascuțite străluceau printre mulțimea de cizme noroioase, din cauciuc, de pe podeaua de lemn. Ea și-a atins fața cu vârful degetelor, fără a-și lua privirea batjocoritoare de la tatăl tău. Nici tu nu știai cum, încercând să te înțelegi cu escrocul de la pompele funebre, ai reușit să vezi prin întunericul sălii cicatricile subțiri de pe obrazul frumos, în ciuda vârstei femeii. Cicatricile i se lipeau de față ca firele vâscoase lăsate de un vierme de mătase. Și cine știe cum ai reușit să auzi, prin zumzetul monoton de rugăciune al zecilor de oameni deasupra sicriului femeii, șoapta isterică a tatălui tău la urechea femeii frumoase: „Ieși afară, pleacă de aici, te rog".

Acum Nusia o privea bănuitoare, întrebând oamenii despre ea aproape cu voce tare. Femeia a mers afară, și-a aprins o țigară, măsurând veranda cu pași mari. Directoarea grădiniței Teremok a spus că e fiica directorului de la biroul de administrare a locuințelor. Medicul veterinar Iațiv, a cărui față cenușie arăta ca o rețea de vase subțiri violete, și-a amintit că fusese prima soție a unui farmacist de la farmacia comunală din districtul Halyțkaia. Inspectorul de control al

semințelor, doamna Liuda, și-a împins ochelarii până în vârful nasului, iar nările îi fremătau de furie: era târfa care dăduse târcoale și atunci când făcuse ea pomană de patruzeci de zile după bărbatul ei. Anhelina Vsevolodivna, șefa organizației sindicale a lucrătorilor culturali, a recunoscut-o imediat pe femeie — venise la pomana de nouă zile a dirijorului de cor Bobrianskyi. Baba Nusia, prefăcându-se brusc în prințesă războinică, a exclamat că această femeie era categoric aceeași bestie care fusese alungată de la înmormântarea aglomerată a părintelui Lysnyk, cu douăzeci de ani în urmă. Și bunica Hrystia a spus că o ține minte dintr-o fotografie veche, în care apare lângă trupul unui *ouniveț*[29], surprins de ea în peșterile mănăstirii din Rukorak. Ascunsese filmul cu această fotografie în grădină, sub un păr, într-o conservă de carne italiană din 1942 destinată soldaților din Wehrmacht, pe care o găsise nu departe de tunelul din Nahiria.

Cine știe de ce, pe mama ta a cuprins-o neliniștea, s-a îngălbenit la față și s-a așezat pe comoda lăcuită, sprijinindu-și capul de oglinda acoperită cu pânză neagră. Avea o privire dezorientată și copilărească care aluneca de pe o față pe alta, fără să ascundă spaima care o cuprinsese. Pe urmă a întins mâinile spre tine.

Atunci tu i-ai certat pe toți, le-ai spus printre dinți că dacă tot ceea ce au spus despre femeie ar fi fost adevărat, atunci ea ar fi trebuit să aibă acum în jur de o sută douăzeci de ani. Le-ai spus tuturor să-și vină în fire și să se poarte decent. Ce contează cine e această femeie și de ce a venit aici. Plânge, este clar că e îndurerată; are motivele ei și asta e de-ajuns.

Ai observat privirea cu care te fixa tatăl tău. Ca și cum, pentru prima oară, nu ar fi trecut pe lângă tine nepăsător și grăbit; în schimb s-a oprit și a luat act de prezența ta. Timpul a înghețat pentru câteva clipe când amândoi v-ați uitat surprinși unul la celălalt.

Bunica Nusia, ascultându-te, a trecut la milă și lacrimi. Și-a amintit cum Uliana, în anii adolescenței, în prima jumătate a anilor '30, i-a cerut rochii și pantofi noi tatălui lor. El o iubise mult prea mult, nemeritat, așa a spus bunica Nusia: „Nemeritat", și a rostit cu hotărâre acest cuvânt. Cum i-a dăruit odată o rochie de culoarea bobului de mazăre, cu fundă mare pe piept și nasturi de sidef la manșete, și atunci a avut mari probleme: a fost arestat de poliția poloneză pentru că cineva l-a acuzat că furase rochia. În cele din urmă, tatăl lor a fost eliberat ca prin minune a doua zi.

În această rochie, Uliana mergea la întâlniri cu soldații și cu alți pretendenți, pe care îi avea în diferite colțuri ale orașului, fără să-i pese de nimeni, nici măcar de știți voi cine. După aceste cuvinte, în jurul Nusiei s-a lăsat o tăcere adâncă. Mama ta a rupt tăcerea, remarcând încă o dată că Uliana era doar o copilă, ce fel de pretendenți ar fi putut avea. Iar Nusia s-a grăbit să răspundă că pe-atunci erau alte vremuri și altfel de atitudini. Uliana nu făcea nimic rău, doar glumea cu bărbații și cocheta, tachinându-i, o făcea pentru că se iubea pe sine groaznic de mult.

Nusia a povestit cum odată Uliana a rugat-o să vină cu ea la întâlnire, pentru că voia să i-l arate pe noul ei logodnic. La care Hrystia, râzând, a obiectat: poți să te minți cât vrei, spunându-ți că erai atât de importantă pentru Uliana, încât se sfătuia cu tine despre logodnici, dar măcar nu-i minți pe alții. Pe urmă le-a explicat ascultătorilor că Uliana o lua uneori cu ea pe Nusia ca să se pună la adăpost, încercând să înlăture suspiciunile și furia mamei lor. Dar, de îndată ce coborau de pe Torhovyția, Uliana o alunga pe Nusia.

Când Hrystia a spus aceste cuvinte, farfuria care stătea în fața ultimului fotoportret al Ulianei a sărit brusc de pe masă și, în mijlocul tăcerii depline, a început

să descrie cu lovituri surde cercuri largi pe podea. S-a învârtit mult timp, de parcă ar fi fost ghidată de o mână invizibilă, desenând zeci, sute de cercuri, spre marea mirare a celor flămânzi. Această rotire a farfuriei a durat destul de mult. Nimeni nu a îndrăznit să se miște, de parcă tuturor le-ar fi fost frică să nu supere farfuria. Părea că nimeni nu respiră. La final, farfuria, fără ca măcar să încetinească, a căzut pe fund și a rămas nemișcată.

Eu v-am spus să-i turnați cincizeci de grame, a spus medicul ginecolog.

Pâine, pâine, trebuie să-i punem pâine, au spus femeile încurcate.

Îi plăceau atât de mult sărbătorile! Îi plăcea atât de mult să mănânce!

Toată lumea s-a adunat, dar ei nu-i dau nimic.

A ieșit! A ieșit! șopti preotul, urmărind ceva cu ochii sub tavan și făcându-și cruce. După aceea, a început prohodul, a citit Sfânta Treime și Tatăl nostru și a continuat cu:

Cu duhurile drepților, celor ce s-au săvârșit, odihnește, Mântuitorule, sufletul adormitei roabei Tale Uliana, păzindu-l pe dânsul întru viața cea fericită, care este la Tine, Iubitorule de oameni. Întru odihna Ta, unde toți sfinții se odihnesc, odihnește și sufletul

adormitei roabei Tale Uliana, pentru că Tu ești Singurul Iubitor de Oameni...

Ai observat că aerul s-a îngroșat și mai mult în timpul rugăciunii, plămânii te dureau de parcă s-ar fi lipit din cauza lipsei de oxigen, tâmplele îți zvâcneau de durere, nasul și gâtul ți s-au umplut de duhoarea trupurilor umane și a florilor. Ai simțit niște mărgele de sudoare curgându-ți pe spate pe sub cămașa neagră.

Femeia a căzut pe spate, lovindu-se cu ceafa de podea. Oamenii din spatele ei s-au dat într-o parte, făcându-i loc să cadă.

Te-ai întors și ai văzut cum șuviță din părul ei zboară în sus, stricându-i coafura. Te-ai repezit la ea. Femeile au mormăit în jur. Preotul a tăcut.

Te-ai aplecat peste chipul ei fără sânge în obraji. Ochii nu îi erau complet închiși, ci puțin întredeschiși, i se vedeau pupilele ca niște semilune albe.

Pune-o pe pat, spuse Hrystia.

Te-ai supus și ai luat-o stângaci în brațe. Imediat ai simțit cum rochia ei umedă, din material sintetic ți se lipește de hainele aburite. Ai simți adierea musonului de vară, mirosul scoicilor deschise, al algelor lipicioase aduse la mal și întinse pe pietrele albe încinse ale coastei. Mâinile îți alunecau de pe corpul ei, atât de transpirați erați amândoi, atât de

umed era aerul. Mâinile și corpul ei îți alunecau din mâini, abia o puteai ține, abia o purtai. Corpul ei era moale, ca topit, ca din plastic. Ți s-a părut că degetele ți se înfig în trupul ei, lăsând goluri, găuri care nu se vor închide niciodată. Nu ți-ai luat ochii de la fața ei. Capul îi era dat mult pe spate: de parcă ar fi fost gata să se desprindă de gât. Șuvițe umede de păr i se lipeau de obraji și bărbie. Din lobi îi picurau picături mari de sudoare.

Cei prezenți v-au urmărit pas cu pas. Te-au împins, te-au sprijinit din toate părțile, te-au tras. Se agitau și făceau zgomot. Nusia a suflat în fața femeii, împroșcând cu salivă. Hrystia a încercat să-și găsească și să-și descheie nasturii rochiei.

Ai urlat la ei, incapabil să-ți găsești cuvintele — și ai observat că urletul tău l-a speriat pe taică-tău, care chiar în acel moment se apropia de tine cu brațele întinse, încercând s-o prindă pe femeie și să te ajute. Ai dat din cap spre el, săltând corpul femeii pentru a-l apuca mai bine și, în același timp, mâna dreaptă ți-a alunecat între picioarele ei, i-ai simțit coapsele fierbinți. Încheietura mâinii tale era prinsă între picioarele ei ca într-o menghină, palma ta apăsa pe coccisul ei. I-ai cuprins umerii cu mâna stângă, susținându-i capul cu cotul. I-ai ridicat fața

mai aproape de obrazul tău, încercând să o scuturi cât mai puțin posibil. Fața ei, brăzdată de cicatrici segmentate, era acoperită cu puf transparent. I-ai atins din greșeală gâtul cu nasul și-ai simțit că transpirația îi era de-acum rece ca gheața. Dar, acolo unde ți-era prinsă mâna dreaptă, locul devenea din ce în ce mai strâmt și mai fierbinte. Carnea alunecoasă pulsa, se umfla, iar palma îți pulsa odată cu ea, fără a încerca să se elibereze din capcană.

Punând-o pe patul bunicii tale, într-un cuib de perne brodate, nu ai mai rezistat, covorul întins pe podea ți-a alunecat de sub picioare și ai căzut peste ea, printre perne, în adâncimile saltelei. Oamenii s-au înghesuit în jurul vostru: părinții tăi, surorile bunicii răposate, preotul cu paracliserul, vecinii, medicul ginecolog, medicul veterinar Iațiv, inspectoarea de control al semințelor, doamna Liuda, șefa organizației sindicale a lucrătorilor culturali Anhelina Vasylivna, și toți ceilalți. Te-ai lăsat greu peste ea pe saltea, ți-ai cufundat fața în părul ei ud și dezordonat. Ea a expirat brusc în urechea ta și ai simțit că șoldurile ei se strâng și mai tare, până a început să te doară încheietura mâinii și ți-ai dat capul înapoi. Ea se uita drept în ochii tăi, arborând o expresie serioasă, și nu îți dădea drumul la mână.

Te-au tras de umeri: „Ridică-te, ridică-te, o zdrobești, trebuie să o ajuți“, dar nu te puteai ridica, pentru că ea nu te lăsa să-ți eliberezi mâna. Ai privit-o cu ochi întrebători, dar ea te-a privit aproape fără expresie, cu încăpățânare și certitudine, de parcă ar fi știut exact ce face. Ți s-a părut că își freacă coapsele de mâna ta. Ți s-a părut că dă să-și arcuiască spatele. Ți s-a părut că gura i se deschide, respirația i se accelerează și începe să geamă.

Pe urmă te-ai smuls cu toată puterea de care erai în stare, ca un lup care se smulge dintr-o capcană, gata să-și muște chiar și propria labă doar pentru a scăpa. Ai căzut peste preot și peste paracliser, aproape că i-ai doborât din picioare, iar femeile s-au repezit imediat la victimă, să o ajute, ferind-o de tine. Ai rămas singur, pe dinafară. Ai simțit, în spatele tău, prezența bunicii Uliana care continua să stea întinsă în sicriu cu fața ca o petală de silicon a unui crin mare. Te-au trecut fiorii. Ți-ai dus mâna dreaptă la nas și ai adulmecat-o.

fotografie: panorama orașului printr-un văl de nori

Se pare că Hrystia a făcut această poză de la fereastra care în fotografia anterioară avea

perdelele trase. Poate că a luat ghivecele de lut de pe pervazul ferestrei, a scos izolația cu spumă din crăpăturile ramei (era deja sfârșitul lunii aprilie și nu mai deschiseseră fereastra de anul trecut), a deschis fereastra și s-a urcat cu picioarele pe pervazul decojit, ținând cu mâna dreaptă un aparat foto greu într-o carcasă neagră ce atârna de gâtul ei. Nu i-a fost prea ușor să se cațăre pe pervazul ferestrei: fotografia a fost făcută la începutul anilor 1970 și, prin urmare, Hrystia nu mai era tânără. Mormăia, articulațiile îi pârâiau. A pășit stângaci de pe scaunul așezat special în acest loc pe smalțul aspru îngălbenit al pervazului și i-a simțit răcoarea chiar și prin ciorapi.

Ziua era rece și înnorată. Norii goneau dinspre nord-est, din spatele Hrystiei, pe deasupra acoperișului casei lor. Erau grei și dispuși în mai multe straturi, formați din vârtejuri și cozi amenințătoare. Apăsau aerul, pe acoperișuri și pe mașinile care se rostogoleau pe străzile înguste, mânați de un vânt ascuțit neprietenos, ca un văcar ce mână vitele cu biciul, un pasionat iubitor de trucuri. La periferie, norii se întâlneau cu fumul ce ieșea din coșul în dungi al fabricii de zahăr.

Fotografia este clară și, în același timp, încețoșată. Cât de multe lucruri sunt aici,

coroanele rotunde ale copacilor își ridică capetele obraznice printre acoperișurile de țiglă, pătate și uzate. Poți distinge mușchiul de pe țiglele cu margini înnegrite, poți ghici că sunt roșiatice și maro, murdărite de porumbei. Norii atârnă de zidurile sparte ale unui castel de pe un deal abrupt, deasupra unui oraș acoperit cu buruieni dezordonate, și se înghesuie în fantele căscate.

În copilărie, când vedeai aceste ruine sau te gândeai la ele, îți imaginai o curte cu galerii renascentiste. Aproape că auzeai gâlgâitul apei din fântâna care răsuna încă din 1684. Ai încercat să-ți imaginezi viața într-un palat, cu săli ce aveau ziduri groase, de patru metri. Cum una dintre soțiile proprietarului castelului, Ursula Danylovici, sau poate că era Tereza, merge din sală în sală cu pași fermi, dar tăcuți, cum respiră în liniștea din jur, cum tremură slujitorii de frig. Înăbușindu-și tusea. Cum preia apărarea castelului în timpul asediului, o femeie formidabilă și hotărâtă care a existat în realitate, strigă și dă porunci, un rid ascuțit și adânc săpat în piele îi apare între sprâncene, din cauza tensiunii, saliva îi zboară din gură.

Castelul a crescut de-a lungul secolelor, mărindu-și volumul. Fiecare nou proprietar l-a reconstruit și l-a consolidat, l-a îmbunătățit și l-a modernizat. Aici dormeau

și mâncau, se sfătuiau și luau hotărâri, primeau oaspeți, se dezbrăcau, își satisfăceau nevoile, priveau orașul: cum, de exemplu, se construia Primăria sub supravegherea unui italian sau biserica mănăstirii de pe Muntele Fedir sub supravegherea unui silezian.

Acest castel a trăit atât de mult, încât zeci de generații de oameni s-au făcut oale și ulcele. Pe urmă a fost abandonat, și împărțit apoi în diferite construcții mai mici. Osatura lui s-a uscat, s-a deteriorat din cauza ploii și urinei, devenind din ce în ce mai mult una cu dealul. Și totuși nu a dispărut nicăieri, este încă aici de opt sute de ani, stăpânește orașul. Pentru că, deși aproape totul de pe pământ se dizolvă fără să lase urme, locurile au adesea propria memorie, propriile amintiri și vise.

În fotografie se reflectă visul acestui loc. Privește cum trec norii în grabă printre turnurile bisericii mănăstirii de pe Muntele Fedir. Privește la acest stol de porumbei duși de vânt de pe streașina în stil baroc a Primăriei, aripile lor întinse în toate direcțiile arată ca niște flori de liliac aruncate în aer. Siluetele mutilate ale statuilor, aproape distruse de elemente, au căpătat un aspect și mai extatic. Intuiția i-a spus sculptorului să le imprime acestor figuri forme cât mai complexe, care ulterior să fie supuse efectelor

de finisare ale vântului, ploii, zăpezii, schimbărilor de temperatură și presiunii atmosferice.

Ai impresia că piața de lângă Primărie este în renovare: e goală, ca un mecanism descoperit din care ies fire tăiate neputincios. În spațiul vechi de secole, cu liniile curbe și netede ale dealurilor și ale râului, cu podul peste râul Strypa și casele înguste din piatră care se lipesc unele de celelalte, crescând împreună ca ciupercile, există încă rămășițe destul de grăitoare de arhitectură luxoasă, densă, plină de ornamente rocaille, arcade și steme, ca și cum un fier de călcat mare din fontă ar fi lăsat în urma lui arsuri pe țesătură. În mijlocul acestei țesături se înalță o cutie alungită de beton a administrației de stat raionale.

Nu am de unde să știu cum era acest pătrat înainte. Nu mi-ai spus. Singura cale de a afla este să-ți amintești.

Când te-ai născut, monumentul lui Lenin fusese deja demolat. Poate că fotografia a fost făcută în anul în care te-ai născut. Poate că Hrystia încerca să fotografieze orașul, anticipând că îți vei pierde memoria.

Interesant este că în imagine se vede și o clădire, care la vremea aceea exista doar de câteva decenii. Da, știu că e doar umbra unui nor, aici, nu departe de Primărie. Acest nor a

coborât, împrăștiindu-se peste clădire sub formă de ceață, care îți intră în ochi și aburește obiectivul. Dar spune-mi, de ce este acest nor atât de dreptunghiular? De ce zidurile sale sunt ziduri fortificate, cu grosime de până la cinci metri, și înălțime de aproximativ treizeci? Fiecare zid are suporturi de piatră legate prin porticuri arcuite. Acoperișul clădirii este o boltă convexă. Era o adevărată cetate, un refugiu pe timp de război.

Clădirea a fost ridicată de italianul Meretin, același arhitect care a construit Primăria la ordinul contelui Mykola-Vasyl Potoțkyi.

În partea de sus a ferestrei de deasupra intrării în partea destinată femeilor e gravat anul construcției: 1728, atât în ebraică, cât și cu cifre romane: MLCCXXVIII. Pe peretele estic, chiar sub acoperiș, există o inscripție care informează că în anul 1748 pereții au fost renovați datorită unei donații de la binevoitoarea Bere Ester-Malka.

Douăsprezece ferestre ermetice, transparente se întind de-a lungul întregului perimetru al pereților. Sala interioară este decorată cu picturi, flori și heruvimi. Balcoanele cu două etaje ale sălii pentru femei se ridică din partea de vest a clădirii, din care este deosebit de convenabil să

admiri splendoarea templului. Pe fiecare perete atârnă câte un candelabru de cupru, care au fost special făcute și dăruite chiar de meșteri.

Ușile Chivotului Apocalipsei strălucesc pe zidul estic, iar deasupra lor, Cele Zece Porunci, încununate de Tora. Câte un berbec de fier împodobit cu flori stă de o parte și de alta a scărilor care duc la Chivotul Sfânt. Din capul lor cresc palmierii metalici. În centrul holului se află un podium de marmură.

Tora este decorată cu ornamente din aur și argint. Cu toate acestea, nu numai ea atrage atenția, ci și un lighean de cupru cu un suport din același material, un rezervor de cupru cu desene gravate, în care cei care slujesc își spală mâinile înainte de predică, o *menorah* cubică de Hanukkah, tot din cupru, și o carte veche de rugăciuni scrisă de mână, ale cărei litere sunt trecute pe pergament: cartea conține imnuri pentru toate sabaturile de vară, precum și diverse rugăciuni pentru ocazii speciale (inclusiv pentru copiii bolnavi). Această carte este legată în piele și lemn și a fost făcută acum o sută cincizeci de ani de unul dintre scribii orașului.

Nu departe de sinagogă se află un *bet-midrash*, un loc de studiu, cu o bibliotecă plină de cărți rare și valoroase ca niște faguri plini cu miere.

Toate acestea de fapt nu mai sunt acolo. Sinagoga a fost distrusă în 1941. Pe fundația locului de studiu a fost construită, nu cu mult timp în urmă, o piață acoperită cu tablă și gips-carton.

fotografie: Biserica Acoperământul Maicii Domnului, iarna

Din această fotografie reiese că ziua a fost geroasă, senină și liniștită. Ramurile care traversează cadrul întind pumni plini de zăpadă. Unele au frunze care nu au căzut încă. Aceste dungi lăptoase, translucide sunt niște grămăjoare de zăpadă fotografiate în cădere. Cad abia auzit, așezându-se ușor pe blana groasă și pufoasă.

Această fotografie îți permite să vezi nu numai ce este în cadru, ci și totul în jur. Pe obiectiv se află o peliculă din aburii ce ies din gura fotografului. Vârful nasului îi era roșu. Degetele îi înghețaseră, însă îi era incomod să apese pe declanșator cu mănușile.

Fotografia a fost făcută de pe deal. Mai jos este un camion acoperit cu prelată, care trece pe lângă Biserica Acoperământul Maicii Domnului. Gardul din fier forjat înconjoară biserica prin stâlpi decorați. Biserica palidă, gri pe fundalul unui cer și mai palid stă în

brațele copacilor goi și ale arborilor verzi de tuia, din curte.

Străbunica ta o ducea pe micuța Uliana cu surorile ei la Biserica Acoperământul Maicii Domnului, deși era mult de mers până acolo. Dar s-au obișnuit și nu au mai mers la alte biserici. Uliana venea aici o dată pe săptămână chiar înainte de 1956, când majoritatea oamenilor nu îndrăzneau s-o facă. Dar bunica ta era încăpățânată, spre nenorocul ei. Apoi, când biserica a fost transformată în depozit al Societății Raionale a Consumatorilor, ea a încercat să obțină un loc de muncă aici. Dar i-au spus: femeie dragă, stai cât mai departe de biserici, pentru că aici, în birouri, noi știm mai multe despre tine și tatăl copilului tău, care a fost albinos și dușman al poporului, decât știi tu despre voi.

Bunica ta nu s-a ținut niciodată departe de biserici. Dar era șireată ca o vulpe și știa să-și șteargă urmele.

Iar în 1989 a intrat în Biserica Acoperământul Maicii Domnului ca proprietară. La fel ca Maria Amalia Mohylanka, când ea și soțul ei au primit în moștenire orașele Buciaci, Ciortkiv, Verbiv, douăzeci și trei de sate din Cheile Buciaciului, argint și bijuterii în valoare de 20 000 de zloți. Bunica ta a dat de înțeles,

fără nicio umbră de îndoială, că are cel mai mare drept și puterea de a avea grijă de biserică, ca văduvă a răposatului preot (un răzvrătit ucis în Siberia), care era considerat sfânt de credincioșii de prin partea locului.

Ea a fost prezentă când, dezgropând clopotele, au fost găsite rămășițele a o sută cincizeci de schelete umane în subsolul bisericii. Ea le-a dat de înțeles tuturor, în special celor din birouri, care deveniseră deodată destul de rezervați, că știe cel mai bine rămășițele cui erau și mâinile cui făcuseră această treabă. Că a știut întotdeauna totul despre rămășițe și crimă.

Bunica ta păstra toate cheile bisericii, cunoștea fiecare treaptă a scării înguste în spirală care ducea la balcon, fiecare deget al heruvimilor de lemn sculptați de Pinzel sau de unul dintre elevii sau imitatorii săi. Ea păstra cârpele de șters praful, măturile și mopurile, ducea acasă veșmintele preotului și le spăla, strângea bani de la credincioși pentru nevoi gospodărești de tot felul, cumpăra lumânări și icoane. Dar acesta nu era cel mai important lucru. Ea hotăra singură destinele oamenilor. Căreia dintre femei i se va acorda dreptul de a face curățenie înainte de hramul bisericii. Care va avea onoarea să frece, cu cârpe cenușii, obrajii și burticile îngerașilor lui Pinzel care

parcă se plimbau jucăuș printre decorațiunile bisericii cu miros de mucegai. Pentru cine vor fi strânși cu băgare de seamă banii pentru înmormântare și pentru cine — mai neglijent. Copilul cui va fi botezat primul. Cine va avea norocul să se căsătorească chiar înainte de post.

Până la un moment dat, ai considerat-o pe bunica ta atotputernică. Nu aveai nicio îndoială că ea are capacitatea de a citi gândurile oamenilor. Ea a știut mereu despre toate păcatele tale: că nu te speli pe dinți, ci freci periuța de dinți de pereții chiuvetei; că nu-ți place laptele acru pe care ți-l dădea la cină (de ce era atât de obsedată de faptul că îți venea să vomiți după el, de parcă o nesocoteai pe ea, sau un lucru sfânt?). Ea știa că uneori, când săpai după un mușuroi (deși era interzis), îți imaginai că matca furnicilor e ea. Știa că uneori băgai matca intenționat în apă.

Cum a putut ea să știe toate astea despre tine? La urma urmei, nu i-ai spus niciodată nimănui. Secretele tale le știai doar tu și Dumnezeu. Le-ai spus în spovedanie acolo unde te-a dus bunica, până la Rukorak. Un preot tânăr, chel, cu obrajii trandafirii și o privire nesigură, dădea din cap și nici măcar nu părea să asculte.

Și abia mai târziu ai înțeles că preotul îi spunea totul bunicii.

fotografie: un fragment din strada Școlii

Peștele și lăcustele pot fi mâncați fără a li se scurge sângele.

Bunica ta știa multe despre evrei, dar nu voia să spună. În această fotografie se vede un drum bătut de ea cândva de foarte multe ori. Acest drum a dus-o atât de departe, încât nu se mai putea întoarce.

Acesta este un fragment din strada Școlii. Ea trece podul peste râul Strypa, pe urmă urcă ușor, pe lângă vechea poștă, pe lângă vechea judecătorie, pe lângă zidurile medievale și pe lângă mănăstirea baziliană. Pe atunci, pe când străbunicul tău, tatăl Ulianei, mergea pe drumul acesta la serviciu în fiecare sâmbătă, strada se numea Mickiewicz.

Tatăl Ulianei era un *shabbes goy*[30] care lucra pentru un *șokhet*. Șokhetul locuia pe partea opusă a Muntelui Fedir. Îl chema Avel Birnbaum și avea același nume de familie cu al unui candidat la alegerile din Buciaci din 1907, doar că acela era Natan.

Avel e un nume reușit pentru un șokhet, pentru că înseamnă „suflare“. Șokhetul ia suflarea animalului pentru a-i oferi o binecuvântare, pentru ca animalul să-și

îndeplinească scopul superior: de a-i hrăni pe evreii evlavioși, care-i vor mânca carnea și vor ridica sufletul animalului cu o treaptă mai sus, la un nivel cu ei înșiși.

A fi șokhet e o îndatorire înaltă: chiar și marele om drept al poporului israelian, *tzadik*[31]-ul Baal Shem Tov, înainte de a se arăta lumii a servit cândva ca șokhet în orășelul Ksylovyci. La mulți ani după moartea lui Besht, unul dintre rabinii înțelepți a mers în orașul acela și a găsit un negustor bătrân care avea deja peste optzeci de ani. „Eu nu l-am cunoscut niciodată pe Baal Shem și nu am auzit de niciun evreu care a avut norocul să-l cunoască personal. Dar în tinerețe am locuit la un țăran goi, iar odată bunicul lui m-a urmărit stropind cu apă o piatră cu care voiam să-mi ascut cuțitul și-a clătinat din cap spre mine. La început mi s-a părut că-i tremură capul de bătrânețe, până mi-am dat seama că bătrânul clatină din cap de nemulțumire. L-am întrebat: «De ce dai din cap când îmi ascut cuțitul?» Bătrânul mi-a răspuns: «Nu te pricepi, băiete. Când Israelko își ascuțea cuțitul, uda piatra cu propriile lacrimi».“

Avel a fost un șokhet foarte bun. A fost educat, studia mult, știa aproape pe de rost cartea *Simla Hadasha*, scrisă de rabinul Alexander Sender Shor în 1752, unde sunt

explicate în detaliu toate legile *shechita*, legile sacrificării rituale.

Cuțitul principal al lui Avel era din oțel, ca o grindă dreptunghiulară de sticlă perfectă. Cea mai mică zgârietură s-ar fi văzut cu ochiul liber. Dar Avel verifica cu atenție cuțitul cu degetul, pe lobul urechii, cu unghia și limba de fiecare dată. Cea mai mică zgârietură ar fi putut pricinui suferință animalului, s-ar fi putut transforma într-o rană ruptă și, prin urmare, n-ar mai fi fost cușer, se putea arunca. Avel nu a irosit aproape niciodată suflete vii.

Cuțitul nu avea vârf, semăna cu un dreptunghi din sticlă. Acest cuțit special se folosea pentru tăierea vacilor, iar lungimea lamei sale era de două ori mai mare decât diametrul gâtului animalului.

Avel nu se oprea nicio clipă în timpul îndeplinirii ritualului. Acționa fără grabă și relaxat. Nu lovea, nu apăsa, ci lucra cu blândețe și încredere, cu mișcări sigure, ca și cum ar fi tăiat traheea și esofagul cu fierăstrăul. Carnea animalului și cuțitul parcă erau una, carnea nu era acoperită cu lână sau pânză: el vedea mereu exact ce face, se uita mereu la ceea ce face. Lama lui nu a depășit niciodată limitele, nu a tăiat niciodată carnea mai mult decât era necesar.

Avel verifica mereu dacă tăiase corect traheea și esofagul, dacă ele nu cumva se desprinseseră în timpul lucrului de tranșare de la locul lor. Examina cu atenție plămânii, să vadă dacă nu cumva au cruste sau cheaguri de sânge, ceea ce ar fi sugerat că animalul suferise, că simțise teroare și durere, și că tăierea ritualică nu a fost făcută corect.

Plămânii erau de obicei complet curați, netezi.

Avel era un bărbat de înălțime medie: subțire, dar puternic, cu mușchi fermi și flexibili pe brațe, coapse și spate. Privindu-l, Uliana vedea adesea cum i se încordează mușchii pe sub cămașă când își scotea caftanul înainte de muncă. Fața lui alungită avea o expresie blândă, arborând mereu un zâmbet trist, de parcă și-ar fi cerut iertare și ar fi trădat o incertitudine interioară cu privire la întrebările importante. Sprâncenele negre ale lui Avel se întindeau pe frunte într-un triunghi, de parcă se mira de ceva tot timpul. Zâmbetul lui era ascuns într-o barbă căruntă, bine îngrijită. Purta ochelari care îi măreau ochii și așa destul de mari, bombați, cu pleoapele proeminente.

Era un om calm și așezat. În ciuda importanței pe care o avea în comunitate și a cererii pentru serviciile lui, el nu se purta niciodată arogant sau maiestuos. Îi plăcea

mai mult să întrebe decât să răspundă. Îi plăcea să găsească răspunsuri mai mult pe cont propriu decât să-i întrebe pe alții. Prin urmare, Avel petrecea toate zilele de sâmbătă la *bet-midrash*, ascultând dezbateri sau prelegeri și citind manuscrise vechi. Între timp, tatăl Ulianei își petrecea sâmbetele în casa lui Avel Birnbaum și în casele vecine ale rudelor sale, ajutându-i soția, copiii și mama care sărbătoreau ziua sfântă. Vasyl Frasuliak aprindea și întreținea focul, căra apă, servea mâncarea pregătită de gazdă cu o zi înainte și spăla vasele. Uliana a auzit în repetate rânduri cum din această cauză vecinii își băteau joc de tatăl ei (de față cu el mai blând, iar pe la spatele lui cu dezgust, aproape cu ură), dar Vasyl nu a făcut nimic în privința asta, doar mormăia și mijea ochii.

Avea părul zburlit și bărbia pătrată, brăzdată de riduri adânci și premature. Era un om impulsiv și imprevizibil. Dispărea adesea pe-undeva fără să anunțe, iar mama Ulianei nu numai că se obișnuise, dar și spera, în secret, să nu se mai întoarcă. Uneori era sensibil până la lacrimi, obsesiv în mângâieri. Și apoi, fără niciun avertisment, devenea nervos, nerăbdător, gălăgios și nepoliticos. Nu că le-ar fi bătut vreodată, dar de împins s-a întâmplat să le împingă. Nu consuma alcool, doar că un nor negru îi intra

uneori în cap, după cum spunea el, și îi otrăvea mintea. Pentru a se pedepsi, el se cufunda cu capul în muncă, scoțând din piatră seacă cele mai profitabile câștiguri, executând lucrările cu o atenție deosebită. Dar, ca din întâmplare, se accidenta la serviciu, venea acasă cu mâinile sfâșiate până la os sau cu fața arsă. Era om bun și deseori era emoționant până la lacrimi felul în care își dezvăluia firea copilăroasă și nesiguranța. Din pricina acestor manifestări, toate izbucnirile lui de cruzime erau în cele din urmă iertate.

Birnbaum și rudele lui îi plăteau bine lui Vasyl, primea de la ei într-o sâmbătă mai mult decât câștiga într-o săptămână, îndeplinind tot felul de sarcini: transportând lemne, cărând saci de făină de la moară, aducând oameni de la gară în oraș cu o trăsură împrumutată, dacă proprietarul trăsurii zăcea bolnav de la prea multă băutură, uneori săpând șanțuri de scurgere, alteori ajutând la repararea acoperișului, alteori demontând zidul castelului și transportând pietrele pentru alte clădiri.

Uliana era preferata tatălui ei și ea îl compătimea cel mai mult. Tatăl ei avea obiceiul să admire încăpățânarea Ulianei și trăsăturile ei capricioase tocmai atunci când mama ei o pedepsea sau o mustra. El îi

zâmbea tăcut, încurajând-o sau făcându-i cu ochiul. Uliana îndura calm pedeapsa, simțind cum i se umflă pieptul de mândrie.

Tatăl, desigur, nu fusese niciodată martor la *shechita*. Cu toate astea le povestea fiicelor sale despre ritual în cele mai mici detalii, dacă erau reale sau inventate de el nu se știe. Uliana hotărâse că trebuie să vadă totul cu ochii ei. Avea unsprezece ani când, fără să spună nimănui, și-a părăsit curtea și a traversat orașul până la mănăstirea baziliană.

În dimineața aceea, ea a rătăcit mult timp printre casele de pe partea opusă a Muntelui Fedir, până când a observat câțiva bărbați evrei cu barbă și pălării care purtau în mâini boluri de aramă. Uliana s-a repezit la clădirea de unde ieșeau acești oameni severi, cocoșați din cauză că stăteau aplecați peste cărți în fiecare zi, și a reușit să distingă un om obosit, cu ochelari, sprâncene negre și păr cărunt. El a rămas o clipă în prag, privind norii de pe cer și, târându-și un picior, s-a întors în clădire și-a închis ușa.

Avel își pierduse piciorul în timpul luptei pentru Muntele Makivka. Făcuse parte din batalionul combinat al regimentului de infanterie de rezervă comandat de căpitanul Drozd. Fugind de focul inamicului, Birnbaum a ocolit în ultimul moment o mină camuflată, dar a căzut în loc într-o

groapă-capcană pentru lupi, în care a zăcut fără simțiri o zi și jumătate, cu pulpa rănită într-un țăruș ascuțit. Mai târziu, a glumit că tocmai din acel țăruș din lemn de pin medicii i-au făcut proteză.

Timp de un an întreg după încheierea războiului, Birnbaum era sigur că nu va mai putea munci niciodată. Se așeza în fața casei și se gândea la necazul lui zile întregi. Majoritatea vechilor vecini nu mai erau acolo: fugiseră, se mutaseră sau muriseră. Au apărut oameni noi, toți zdrențuiți, nefericiți și inadaptați. Dar cum te poți descurca fără șokhet? Poate fi cerul nopții fără lună? Avel a revenit la viață, a luat-o de la capăt, totul doar pentru a împlini poruncile scrise în Pentateuh.

Cu necazuri sau fără necazuri, oamenii trebuie să mănânce, altfel stomacurile li se lipesc de șira spinării, și de aceea un șokhet nu va rămâne niciodată fără muncă. Chiar și în acei ani Avel își putea întreține familia.

Privindu-l de la distanță pentru o clipă, Uliana a reușit să observe că nici mâinile bărbatului, nici hainele lui nu erau pătate de sânge și că expresia feței lui era tristă și istovită. Clădirea din lemn nu era situată pe stradă, ci lângă cotul pârâului, și dădea spre un hambar cu ferestre mici sub acoperiș. Uliana s-a strecurat pe lângă casa cu două

etaje, din care răsunau voci obișnuite, și s-a apropiat de hambar de-a lungul malului pârâului, acoperit de iarbă înaltă, cu frunze late.

În jurul clădirii era ordine. Uliana a stat o vreme în desișurile sălciilor tinere și a simțit că apa pârâului îi intră prin crăpăturile de la tălpile cizmelor. Nu era nimeni în jur. Din casă se auzeau strigătul strident al unui copil mic și vocile agitate ale mai multor femei.

Uliana s-a apropiat cu precauție de hambar, încercând să nu facă prea mult zgomot cu picioarele ei ude, s-a rezemat de peretele de lemn și a privit printre crăpături. A simțit o căldură dulce emanând din interior. A văzut cârlige de fier atârnând de tavan, o podea din lemn, un fel de structură din lemn care părea un pat mare zimțat, cu un model dens de găuri, multe obiecte întinse pe masă, curele de piele. A văzut pete întunecate pe diferite suprafețe, care erau, fără îndoială, urme de sânge, căci de la ce altceva puteau fi?

Avel Birnbaum stătea în prag. Uliana i-a văzut silueta întunecată: o curbă nefirească a spatelui, un cap semeț, o barbă care-i atingea pieptul. Cu o mână ținea un cuțit dreptunghiular, chiar în dreptul ochilor, iar cu un deget de la cealaltă mână își trecea cu grijă și fără grabă unghia peste lamă.

Uliana nu știa ce se întâmplă cu ea. A început să fugă de acasă și să petreacă mult timp pe lângă casa măcelarului, în speranța de a fi martoră la un *shechita*. Visul ei s-a împlinit foarte repede. Fata stătea cu tot corpul lipit de peretele hambarului și privea cum o junincă albă e dusă înăuntru pe ușa largă. Juninca se legăna dintr-o parte în alta, mergea domol, pas cu pas, urmându-l cu umilință pe bărbatul care îi controla mișcările, mângâindu-i ușor fața. Ulianei i s-a părut că mai are puțin și-o sărută.

În spatele lor veneau doi bărbați, în momentul când Avel, spunând ceva la urechea junincii, atingându-i gâtul cu fruntea, uitându-se în ochii ei și mângâindu-i crupa cu palmele, a început să pună animalul jos. Avel se mișca sacadat, înțepenit, iar proteza i se lovea puternic în podea. Juninca l-a ascultat, fără să arate vreo neliniște: și-a încrucișat cu încredere picioarele și s-a întins liniștită pe o parte. Uliana a văzut sclipirea umedă a ochilor ei.

Avel stătea într-un genunchi lângă ceafa animalului, aplecându-se deasupra lui și îndreptându-și celălalt picior în spate, pe o parte și continua să-i șoptească ceva la ureche, cu voce liniștitoare. Pentru Uliana, această voce semăna cu vocea tatălui ei, când acesta era într-o stare deosebit de duioasă.

Când îi spunea noapte bună, atingându-i urechea cu obrazul lui înțepător și asigurând-o că o iubește mult mai mult decât pe surorile ei.

Uliana nici nu a observat când cuțitul a intrat în gâtul animalului. Toate acestea s-au întâmplat când animalul era relaxat, pe jumătate adormit. Avel a continuat să șoptească cu dragoste, timp în care cei doi asistenți imobilizau cu toată forța trupul puternic și mare al animalului, care zvâcnea îngrozitor, lovindu-se de podea. Uliana a simțit brusc că se apropie sfârșitul și nu doar sfârșitul vieții animalului, ci sfârșitul tuturor, sfârșitul lumii. Corpul fetei a vibrat împreună cu pereții clădirii, sunetele ciudate care ieșeau din traheea tăiată a animalului se înfundau cumva în gâtul Ulianei.

Nu, nu trebuie să plângi, spuse băiatul, neîndrăznind să o ia de mână. Stătea lângă ea, dar privea înăuntru, prin crăpătură, nu la ea. Ochii strălucitori, cu pleoapele grele, îi erau plini de compasiune și milă.

Să nu-ți fie frică, ai auzit? a continuat el în limba ucraineană, iar vocea lui părea să-i mângâie părul. E o salvare pentru animal. E bine pentru animal. El o dorește. Sufletul lui se înalță mai sus.

O doare, urlă Uliana, îndepărtându-se de perete. Lacrimile îi inundară chipul

contorsionat, înroșit. Juninca a crezut că totul va fi bine, dar a fost ucisă.

Pinhas s-a așezat lângă ea și i-a șoptit cu voce serioasă, de parcă ar fi încheiat o afacere, că animalele nu suferă și nici nu se tem. Tata face totul foarte repede, tocmai pentru a nu provoca suferință. Le spune lucruri bune, le vorbește despre dragoste, le adoarme și apoi le taie rapid și cu pricepere traheea și esofagul, iar animalul leșină imediat și nu mai simte nimic. Corpul animalului tresare, arată înfricoșător doar pe exterior, dar animalul a fost deja eliberat. E liber.

Pinhas era fiul lui Avel Birnbaum.

fotografie: tunelul Nahiryanskyi din interior

Nu au înțeles ce li se întâmplă. Nu știau ce este, dar le bubuia în cap și îi făcea să tremure, ca o alunecare de teren, ca o revărsare de noroi care mătură casele de pe fața pământului. Corpurile lor transpirau ascuțit și abundent, produceau un miros anume. Ascultând cutremurul, pe care nimeni altcineva nu l-a observat în afară de ei doi, au uitat să respire, inimile lor au încetat să mai bată, ca imediat după aceea să bubuie ca niște ciocane. I-a apucat greața. Ochii lor, gri-verde și căprui, larg deschiși, alunecau

febril peste obiectele și peisajul din jur, căutând. Când privirile li se întâlneau, parcă se lipeau una de alta, pline de spaimă, iar ei respirau cu gurile căscate. Ochii înroșiți îi dureau și lăcrimau de insomnie. Contururile se estompau, ochii le erau împăienjeniți de epuizare și foame. Despre asta nu se putea spune nimănui nimic. Nu înțelegeau ce li se întâmplă, erau speriați, li se părea insuportabil, voiau să oprească totul, deși nu făceau nimic. Nu știau exact ce să mănânce sau să bea, ce nevoi să-și satisfacă, astfel încât totul să se așeze, să se liniștească. Nu știau să-și înăbușe dorința, pentru că nu știau ce fel de dorință îi copleșește.

Copiii se ascundeau de oameni. Mergeau prin câmpuri până la Pidzamociok sub soarele arzător. Pinhas smulgea mazăre verde pentru Uliana, dezghioca păstăile și îi punea boabele în palmă. Uliana lua toate boabele odată, cu buze pofticioase, din căușul palmei. Mesteca pulpa verde proaspătă amestecată cu salivă. Bulgării uscați de pământ se sfărâmau sub picioarele lor. Soarele le ardea ceafa. Marginile urechilor lor arse de soare se decojeau. La fel ca nasurile. La Pinhas mai puțin. Părul îi transpira și se ondula și mai mult. Uliana își trecea degetele prin buclele lui. Picături abundente de sudoare zburau în

toate direcțiile. Uliana își lingea gustul sărat de pe buze.

Patruzeci de minute printr-un câmp în plină arșiță, apoi o oră prin pădure. La umbra copacilor, după căldură, copiilor li se făcea frig. Abia dacă vorbeau, doar mergeau împreună, unul lângă celălalt sau unul în spatele celuilalt. Se așezau sub podul peste pârâu, ținându-și picioarele în apă. Prindeau broaște. Ascultau trenul care venea din Husiatyn. Au trecut de două ori prin tunelul Nahiryanskyi, două sute șaizeci de metri, ținându-se de mână, în întuneric complet, simțind respirația temniței pe obraji, inspirând mirosul de cărbune și fier. Uliana mergea în față, ținându-l pe Pinhas, cu palma udă de frică. Amândoi tremurau ușor de entuziasm și încântare. A doua oară, când ieșeau din tunel, au văzut luminile albe, orbitoare și au auzit fluierul locomotivei ce anunța apropierea trenului. Copiii au început să alerge. Pietrele ascuțite săreau de sub pantofii lor scofâlciți, incomozi.

Roșii în obraji, au căzut gâfâind pe iarba digului. Trenul a huruit pe lângă ei, greu și necruțător. Spasmele se rostogoleau prin corpul Ulianei. Nu știa ce se întâmplă, dar nu mai avea puterea să se sperie. Stăteau la o lungime de braț distanță unul față de celălalt, dar respirația lor grea și intermitentă se

împletea într-un șuier lung. Ochii le alunecau de-a lungul vagoanelor.

Când s-a făcut liniște și respirația li s-a domolit, copiii și-au zâmbit unul altuia fără să scoată un cuvânt. Zâmbetele lor s-au transformat în râs, râsul s-a transformat în lacrimi. Și-au rezemat trupurile unul de celălalt, înmuiați. Și-au simțit interiorul încordat de râs. Puful alb al antebrațului atingea firele de păr întunecate. Genunchii bronzați ai Ulianei, ascuțiți și zgâriați, lângă obrazul lui Pinhas, cu degetele însângerate.

Pinhas a scos din săculețul pe care-l purta mereu pe spate plosca de metal a tatălui său și i-a întins-o, plină cu apa de la fântâna Regelui de pe strada Korolivska. De unde a băut cândva regele Poloniei, Jan Sobieski, sau calul său. Acum apa din această fântână se scotea pentru a face *matzah*[32] cu ea. Apa le-a udat hainele, a intrat în sânul Ulianei.

Epuizați, priveau înainte în tăcere. Niște oameni se opriseră, la distanță, de cealaltă parte a căii ferate și arătau cu degetul spre ei.

fotografie: scrinul negru

Nici bunica ta, nici surorile ei nu-și puteau aminti cu ce ocazie a fost făcută această fotografie. Cel mai probabil tatăl lor, care ceda cu ușurință în fața sugestiilor unor

străini, a acceptat cu entuziasm propunerea insistentă a fotografului obraznic. Acesta din urmă, suferind din cauza lipsei de interes a orășenilor pentru miracolul încă recent al tehnologiei, părăsise micul său atelier foto Nimand, situat pe strada Gimnaziului, de lângă turnul pompierilor, și a început să abordeze oamenii pe stradă, convingându-i să nu piardă o șansă rară. Purta pe cap o pălărie de paie franțuzească, cu panglică lată și strălucitoare, iar de umăr îi atârna uriașul și cumplitul său aparat negru într-un cufăr de lemn.

Tatăl bunicilor tale l-a adus în casă, iar mama lor i-a dat zeamă de castraveți. Uliana tocmai se întorsese de la școală și a refuzat categoric să se schimbe în haine de sărbătoare, așa cum făcuseră surorile ei mai mici. Spălate și pieptănate, nu au înțeles pe deplin ce se întâmplă. Mai ales Hrystia: nu și-a luat ochii de la cufărul negru, încins cu curele uzate, din piele. Uliana s-a aplecat spre sora ei și i-a șoptit la ureche că nenea ține în cufărul acela o fetiță cu ochi albi, care stă ghemuită într-un loc atât de strâmt și nu poate crește. Hrystia a izbucnit în lacrimi și a fugit afară, iar Nusia, dând dovadă că este pregătită pentru orice, i-a explicat mamei motivul pentru care plângea sora ei.

Tatăl a găsit-o pe Hrystia în grădină și a adus-o în casă pe brațe. Ea își ascundea fața, îmbujorată și udă de lacrimi, în pieptul lui și, din când în când, privea timid la străinul care venise în casa lor. Acesta vorbea despre mașina lui: despre lentile, plăci și rotițe, găuri, despre reflexia și refracția luminii. Singurul lucru de care Hrystia era interesată a fost dacă într-adevăr nu se află nicio ființă înăuntru.

Mama fetelor a pălit de furie. A scuturat-o zdravăn de umeri, de mai multe ori, pe fiica ei cea mare. Aceasta, privind-o rece cu ochii ei de culoarea mâlului, arcuindu-și sprâncenele, a refuzat cu încăpățânare să-și schimbe hainele. Gura ei închisă trăda un zâmbet ascuns. Această nerușinare a enervat-o și mai tare pe mama ei. Într-o clipă, palma i-a zburat în lateral și i-a căzut pe obrazul Ulianei cu un zgomot puternic.

Tatăl a sărit spre soția lui și a apucat-o de mână, uitându-se întrebător în ochii ei, iar Uliana nu și-a mai putut reține un zâmbet larg. Palma care îi ardea pielea feței o orbise cu o lumină strălucitoare.

Ea știa foarte bine că merită să fie pedepsită. Pentru că se gândea mereu doar la cum să se încolăcească ca un șerpișor și să le scape printre degete. Să iasă dintre aceste case rurale de la periferie, în care locuiesc

ucrainenii și polonezii. Să se strecoare, printre frumoasele clădiri cu mai multe etaje, pe străzi locuite de oameni de aceeași credință cu Pinhas și să-și înece privirea în ochii lui. În afară de asta, nu știa ce altceva își putea dori. Dar i-a fost mai mult decât suficient.

Să facă acest om ce trebuie făcut cu cufărul lui, iar pe urmă ea o va șterge din nou.

Bărbatul a ales să facă poza într-un loc din grădină, unde tufele de liliac se încurcau în iarba deasă, iar printre tulpini se vedeau, din belșug, trifoiul și pătlagina.

Pe Uliana au așezat-o în centru, pe un taburet mic, fără spătar. Vântul îi sufla ușor prin părul drept, neted și strălucitor. Razele soarelui, care cu puțin timp în urmă încercau să iasă din spatele norilor, îi atingeau pistruii de pe nas. Fața Ulianei era asemănătoare cu mutrișoara unei vulpițe: bărbie ascuțită, ochi mijiți, fața îngustă. Părea că, iată, e gata să se lingă pe botișor. Rochia ei neagră, cu guler înalt la gât, nu făcea decât să accentueze și mai mult bucuria față de propria-i voință. Pe obraz i se vedea o urmă purpurie, ca o arsură.

Pandantivul rotund cu lănțișor scurt era un cadou spontan și excesiv de generos din partea tatălui ei. Ea era favorita lui și asta o știau toți. În picioare purta șosete albe până la mijlocul gambei și pantofi-bărcuțe cu

cureluşe, de culoarea ciupercii roşii care creştea în balta regală.

Fotograful le-a aşezat pe cele două surori mai mici în spatele Ulianei, de-a dreapta şi de-a stânga ei. La rândul lor, ele purtau şosete albe şi pantofi la fel ca ai Ulianei. Amândouă aveau breton şi părul uşor creţ. Erau îmbrăcate în cămăşi brodate şi şorţuleţe cu flori mici pe fond negru. Nusia, roşie în obraji, se bosumflă şi îşi strânge buzele. Ţine în mâini un buchet de flori cu tulpini scurte. Fotograful i-a dat aceste flori — avea o geantă plină cu diverse lucruri: voaluri, evantaie, pălării, fluturi de hârtie şi libelule, papagali de recuzită cu pene adevărate (galben şi verde-deschis). Hrystia era concentrată şi interesată: se uită, parcă vrăjită, la cufărul negru de pe trepiedul din faţa ei. Ochii îi sunt încă umflaţi, iar nasul, roşu, din cauza plânsului.

Fotograful le-a chinuit mult timp pe fete, spunându-le fiecăreia cum să-şi întoarcă capul, cum să-şi încline faţa, unde să-şi pună palma. Pe urmă a făcut ceva, iar aparatul a şuierat şi-a fulgerat. Hrystia s-a cutremurat, dar imediat şi-a întins gâtul cu interes, de parcă ar fi vrut să privească în interiorul cufărului.

Fotograful a spus că asta nu e tot. Poza nu e reuşită. Mai trebuie să aibă puţină răbdare.

Uliana s-a ridicat în tăcere și a coborât prin grădină. Deasupra turnurilor mănăstirii, cerul se zgribulise, așa cum se întâmplă cu pielea de la frig. Pinhas o aștepta sub pod. Și-au zâmbit unul altuia și s-au așezat pe mal, neștiind ce să facă.

copie a unei hărți dintr-un caiet vechi: Polonia Et Hungaria Nuova Tavola, Girolamo Ruscelli/Venice (1560)

Pinhas venea adesea după ea.

Când un zâmbet caracteristic ei rătăcea pe chipul bunicii tale, iar privirea-i devenea distrasă și oarbă, bănuiai că memoria începe să o trădeze. Nimeni nu e imun. Inevitabila estompare a granițelor, teama care a început să te cuprindă încă de când ai observat expresia nedumerită de pe chipul celei care s-a ținut mereu sub control: nu numai pe sine, trupul ei, cuvintele, comportamentul, ci și jumătate din oraș. Pe de altă parte, privind strălucirea neașteptată a feței ei, ai înțeles că, atunci când se întâmplă, este mai bine să-ți descleștezi pumnii, să-ți relaxezi fălcile, să expiri încet și să te predai. Ți s-a părut că, după ce a învățat să se relaxeze, bunica ta a înțeles încetul cu încetul noile modele ale lumii în care trăia.

Ea însăși nu era sigură dacă episoadele care îi treceau prin minte atunci când o cuprindeau astfel de stări erau într-adevăr evenimente trăite sau doar niște vise mult prea realiste.

Ca de exemplu, amintirea întunericului de dinaintea zorilor, într-o zi de la începutul lunii august, când respirația fierbinte îi atinge obrazul de copil. Chiar și înainte să deschidă ochii, abia luând act de scurta ușurare dăruită de prospețimea nopții care e pe cale să dispară din nou odată cu primele raze de soare, Uliana știe deja că Pinhas a venit după ea. Trupul lui se apleacă peste al ei, nerăbdarea lui forțând-o să se trezească imediat. Pe urmă se îndreaptă și, în tăcere, se strecoară prin camere, ocolindu-i pe surorile și părinții Ulianei, care dorm adânc.

Deși nu toată lumea doarme. Urmându-l pe băiat, prin întuneric, privirea îi alunecă peste chipurile fetelor, pe jumătate ascunse în întuneric. Se apropie zorii. În momentul în care ochii Ulianei se opresc asupra pleoapelor surorii mijlocii, Nusia deschide brusc ochii și-și pironește privirea pe Uliana.

Uliana aleargă, fără să privească înapoi. Chiar dacă toți se vor trezi din somn, ea nu se va opri și nu se va întoarce.

Pinhas nu mai este în curte. În întunericul nemișcat de dinaintea zorilor, Uliana observă

lumina care răzbate de pe poarta deschisă și își dă seama că el a ieșit și o invită să facă același lucru.

Nu îl zărește nici pe stradă. Se aud doar pietrele, scrâșnind constant sub picioarele lui în timp ce se îndepărtează.

Uliana închide poarta și simte respirația cuiva pe tâmplă. Zărește, deasupra ei, chipul vecinului, vârfurile mustății lui se leagănă în fața pupilelor Ulianei, ca o momeală pentru o pisicuță. În aceste câteva clipe, pare că s-a luminat de ziuă. Imediat se vor trezi părinții ei.

Uliana dă din cap către vecinul ei de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat și aleargă să-l ajungă din urmă pe Pinhas. Odată ajunsă în dreptul lui, îl apucă de antebraț. El îi zâmbește vesel. Unde mergem? întreabă Uliana. Departe, răspunde băiatul. Îți voi arăta ceva ce nu poate exista.

Trec de pe o potecă pe alta, își croiesc drum prin tufișuri, în jurul unor case din ce în ce mai simple și, în cele din urmă, se trezesc în afara orașului. Casele rămân ascunse în faldurile dealurilor blânde. Poteca merge de-a lungul râului Strypa, împotriva curentului său domol.

Aici, Pinhas îi cere unui evreu și soției lui să-i ia în căruță. Nu acordă atenție încruntăturilor și privirilor dezaprobatoare.

Femeia îl cunoaște pe Pinhas: întreabă despre tatăl și mama lui (*proaspătă ca trandafirul, sănătoasă ca dovleacul, se vede de departe că poartă o blană nouă*), despre sănătatea surorilor lui, celei mari și celei mici. Ascultând răspunsul politicos al lui Pinhas, ea schițează un zâmbet, apoi privirea îi cade din nou asupra Ulianei, iar zâmbetul i se șterge de pe față.

Copiii se amuză de felul în care căruța îi aruncă în sus, cum îi hurducăie pe drumul accidentat. Soarele dimineții capătă din ce în ce mai multă putere: pielea lor bronzată e acoperită de broboane de sudoare, câmpurile din jur se dizolvă într-o strălucire orbitoare. Pinhas strânge un sac de pânză la piept, ține în el ceva greu și dreptunghiular. Când Uliana întinde mâna, el doar clatină din cap și mijește ochii viclean.

Când căruța trece de Pidzamociok, pe Uliana o fură somnul. Capul i se lovește ritmic de lateralele din lemn ale căruței. Prin pleoapele ei pe jumătate închise, vede sub ruinele castelului, desfășurându-se ca un sul, o livadă de meri. Fiecare deal care apare dintr-o parte sau alta are o nuanță ușor diferită. Petice de câmpuri formează în depărtare un desen pestriț.

Pinhas o trezește din nou pe Uliana din somn. Căruța s-a oprit în mijlocul unui sat

necunoscut. Bărbatul și femeia așteaptă încordați ca cei doi copii, în sfârșit, să coboare. Am ajuns, spune Pinhas. De aici vom merge pe jos.

Uliana era udă și transpirată. Un somn greu de amiază, ca o tencuială o înconjurase din toate părțile, îi umplea mușchii cu o greutate neclintită. Pielea îi era acoperită cu un strat de praf. Pinhas, de asemenea, era ud și murdar. Soarele se oprise exact deasupra lor, sus pe cer.

Mergea pe potecă înaintea ei, iarba le biciuia picioarele. Greierii țârâiau atât de turbat, încât îi dureau urechile. Uliana abia își mai putea mișca picioarele. Încetase să-i mai placă toate astea de mult: unde dracu' mă târăști? O să m-omoare când ajung acasă. Măcar de-ar merita.

De parcă toate acestea nu ar fi fost suficiente, a început și mlaștina să pleoscăie sub picioarele lor. Noroiul parcă îi prindea de picioare și le dădea drumul fără tragere de inimă, cu zgomot. Această umiditate caldă era plină de viață: insecte cu picioare lungi alergau peste tot, era plin de broaște și iată și-un șarpe de apă — Uliana nu a reușit să observe dacă avea pete galbene lângă urechi. Libelulele fâlfâiau din aripi, plutind somnoroase prin aer. Picioarele și spatele îi

erau mușcate de țânțari. Țiparii grași și lucioși se încolăceau prin nămol.

Uliana arată spre țipari — îi putem prinde și vinde. Pinhas scutură din cap. Nu pot nici măcar să-i ating, ce te-a apucat?

În sfârșit copiii ies pe uscat. Mai mulți stârci se ridică în aer. Ceva țipă în tufișuri, glasul seamănă cu cel al unei pisici, sau al unui copil abandonat, li se face pielea de găină și simt fiori pe șira spinării.

Hai să ne-ntindem aici, îl roagă Uliana. Dar Pinhas o prinde de mână și o trage mai departe. O barcă mică așteaptă pe partea opusă a insulei.

Pentru o vreme târăsc barca în spatele lor prin mlaștină, lăsându-și pantofii și sacul valoros al lui Pinhas pe fundul bărcii, până când apa le ajunge încetul cu încetul până la genunchi. Apoi Uliana se urcă în barcă și, în timp ce băiatul încă merge prin în supa groasă, ea se concentrează să-și smulgă lipitoarele de pe gambe. Dungi roșii și înguste i se preling pe piele.

Pe urmă Uliana smulge lipitorile de pe picioarele lui Pinhas, în timp ce acesta încearcă să se obișnuiască cu vâslele. Timp de aproximativ zece minute, barca nu înaintează, doar se învârte pe loc. Dar iată, Pinhas e de-acum stăpân pe situație și își intră în ritm. Barca despică cu vârful ei apa

verde strălucitoare, acoperită de floră. Pluta groasă creează impresia că, de fapt, alunecă pe uscat, doar plescăitul apei sub vâsle risipește acest farmec. Cupe de nuferi albi se ițesc din ferestrele mlaștinii. Fructele lor verzi, rotunde se coc deja pe ici, pe colo, iar rizomii vechi, asemănători țepilor unui monstru de mlaștină demult dispărut creează obstacole în calea bărcii pe care trebuie să le ocolească.

Pereții de stuf și papură devin mai groși și mai înalți. Se aude cum fundul bărcii se freacă de fundul moale al mlaștinii. Pinhas apucă o ramură de salcie și trage barca mai aproape de trunchi, sub ramurile coborâte. Aici sunt prinși de un curent leneș și trași printre desișuri groase de sălcii, care au ramuri împletite și au format o boltă peste apă, străpunsă de razele soarelui.

Pinhas pune vâslele pe fundul bărcii și scoate din sac o carte groasă cu coperți de alburn vopsit. Răsfoiește paginile aspre, cu margini neuniforme și Uliana vede chiar și rândurile cu litere necunoscute care acoperă paginile, groase și îngrijite. Ea recunoaște limba lui Pinhas, deși nu poate citi niciun cuvânt. Își recunoaște propria limbă, și limba poloneză, și germană, și distinge limbi complet nefamiliare, figurile literelor sunt aranjate diferit de fiecare dată: uneori jucăuș,

alteori ascetic, alteori dens și ilizibil, apoi scrise clar, cu grijă și totuși complet de neînțeles pentru Uliana.

Privirea îi alunecă de-a lungul rândurilor, zăbovind în schimb pe schițe și desene: pe oale și ulcioare, pe sfere și segmentele lor, pe scale de diferite configurații, construcții care arată ca orașe întregi, unde rotițele se învârt în interiorul caselor, curge apa și pulsează fascicule de lumină. Este un cântar egiptean, spune Pinhas. Asta e structura universului după Aristotel. Ăsta e un ceas solar sferic. Iată sistemul mondial al lui Anaximandru. Iată o diagramă a structurii sefirotice. Astea sunt desene din manuscrise ce cuprind studii de astronomie aduse de la Bagdad în Ceylon de călătorul evreu Jacob Ibn Tarik în secolul al IX-lea. Asta e o lentilă, cu ajutorul ei se pot observa luminătorii nopții. Ăsta e cercul sudic, pentru observarea Soarelui. Cel mai probabil, astrolabul a fost inventat de Hiparh. Sfera armilară e un instrument astronomic inventat de geometrul Eratostene. Momentele echinocțiului au fost determinate folosind inelul ecuatorial. Aș vrea să construiesc cumva un adevărat glob ceresc după acest desen al lui Arhimede. Odată aflat înăuntru, un om ar putea observa mișcarea planetelor, a Lunii și a Soarelui, ar

putea observa fazele lunii, eclipsele de soare și de lună, a spus Pinhas.

Majoritatea paginilor cuprindeau diferite hărți. Paginile cărții erau destul de mari, dar marcajele și inscripțiile de pe hărți erau minuscule, ca niște bobițe de mac. Aceasta e călătoria rabinului Benjamin, a explicat Pinhas. Multe alte hărți arată, și ele, călătoriile cuiva: Gaspar da Gama, Hernando Alonso, frații Delmedigo, Pedro Teisheira (primul evreu care a călătorit în jurul lumii), Moshe Pereira de Paiva.

Undeva pe la mijlocul cărții, scrisul și desenele se termină. Mai departe urmează pagini goale, unele doar mânjite cu pete.

A cui e cartea? întreabă Uliana.

A mea, răspunde Pinhas. O fac pentru mine. Vreau să știu cât mai multe despre lume, istorie și despre gândirea înțelepților.

Dar astăzi am vrut să-ți arăt cel mai mare lac din Europa, care azi nu mai există. Uite aici.

Pinhas răsfoiește hartă după hartă și îi povestește Ulianei despre Lacul Amadoca, înfățișat pe zeci de hărți geografice din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, un imens corp de apă pe care navigau corăbii, în care se vărsau pâraie și râuri, în jurul căruia se îngrămădeau așezări, castele și fortificații. Locuitorii acestor meleaguri se hrăneau cu

pește din lacul generos. Lacul a servit drept protecție împotriva dușmanilor și graniță între țări și era atât de mare, încât de pe un mal era imposibil să vezi celălalt mal. Acest lac a dispărut, nu mai există acum, spune Pinhas, iar ochii îi străluceau, luându-se la întrecere cu razele soarelui de printre ramurile sălciilor.

În cartea a patra a *Istoriilor* sale — „Melpomene“ — Herodot scria:

„Al treilea râu este Hypanis[33] care izvorăște în Sciția, dintr-un lac mare, în jurul căruia pasc cai albi sălbatici. Și pe bună dreptate numesc acest lac mama Hypanisului. Prin urmare, din el curge râul Hypanis, iar la o distanță de cinci zile de călătorie, mai este puțină apă în el și apa lui este dulce, dar după aceea, la o distanță de patru zile de călătorie spre mare, apa lui devine foarte amară. Aceasta pentru că în el se varsă un izvor cu apă amară, care, deși foarte mic, este foarte amar, iar apa lui este amestecată cu cea a Hypanisului care este un râu mare și acest izvor dă apei sale un asemenea gust. Acest izvor se află la granița țărilor în care trăiesc sciții agricultori și halizonii. Numele acestui izvor și al ținutului de unde curge apa lui este Exampaeus în scită, iar în elenă Căile sacre. Tyras[34] și Hypanis în țara halizonilor nu sunt departe unul de celălalt, dar de-acolo înainte

fiecare se desparte de celălalt, iar distanța dintre ele se mărește."

În secolul al II-lea d.H., înțeleptul grec antic Claudius Ptolemeu, care a susținut atât de convingător că toate corpurile cerești se învârt în jurul Pământului, încât această versiune a fost urmată până la apariția lui Copernic, a înfățișat „Mlaștina Amadoca" („Amadoca palus") pe una din hărțile lui. De atunci, lacul sau mlaștina, lacul mlăștinos sau lacul din mlaștini, *Amadoca*, *Amadoca Palus*, *Amadoca Lago*, *Amadoca Lacus*, a apărut în reprezentările acestei părți ale lumii, realizate în diferite stiluri și cu metode diferite. Întorcând încet paginile, Pinhas îi arată Ulianei copii ale hărților medievale pe care încercase să le reproducă, rămânând cât mai aproape de sursă. Atinge delicat cu vârful degetelor contururile unui nor mic în mijlocul dealurilor, printre încurcătura densă a râurilor. Aici, bazinul de apă este rotund, cu maluri îngrijite, aici, are o formă complicată, despicând pământul cu limbi ascuțite, ca și când țesătura pământului ar fi fost ruptă, după ce a dat peste un cui. Lacul arată uneori ca o rană sfâșiată, alteori ca o lacrimă curată în mijlocul pădurilor și al orașelor. Uliana nu înțelege niciun cuvânt, iar Pinhas îi citește cu răbdare denumirile, din care majoritatea îi sunt familiare: ei

locuiesc aici, printre aceste denumiri, aud aproape în fiecare zi vorbindu-se despre aceste orașe și râuri.

Lacul se afla la granița dintre Volhynia și Podillia, malurile sale delimitau adesea marginile orașului Horodok, iar Kamianeț-Podilskyi, Zbaraj, Ternopil, Kremeneț, Vyshneveț, Krasyliv și Smotryci erau în apropiere. Din lac curgeau râurile Bugul de Sud, Zbruci, Sluci, Horyn, și Smotryci, și Gnozna, și Ușyția, și Strypa.

Dar apoi lacul pur și simplu s-a evaporat. (Uliana inspiră suspinul amar al lui Pinhas.) Nu știu dacă s-a evaporat sau dacă de fapt nu a existat niciodată, dar a dispărut complet de pe hărți. Ici și colo există încă mici mlaștini fără nume, rămân râuri și orașe, dar nu mai există întinderea de apă, atât de mare încât să nu vezi de pe un mal pe altul. I s-a surpat fundul și s-a scurs sub pământ. A devenit un nor și a căzut sub formă de ploaie în altă parte.

Lacul Amadoca trebuia să fie undeva pe aici, dar nu mai este. Herodot și Ptolemeu s-ar fi putut înșela, iar cartografii care le-au urmat au repetat greșeala, cedând în fața ispitei fanteziei. Dar profesorul meu Kirșner mi-a arătat o altă hartă, am copiat-o aici, ea arată cele mai vechi așezări, cimitire, castele și fortificații găsite în această zonă.

Cu sute de ani în urmă, aceste locuri au dispărut, au fost pustiite, au fost distruse, măturate de pe fața pământului, acoperite cu pietre, încăperile și altarele au fost năpădite de tufișuri și copaci, dar din când în când se mai descoperă câte unul. Profesorul meu Kirșner este interesat de astfel de locuri. Mi-a promis că mă va lua cu el în curând și îmi va arăta mormântul luptătorilor, mare cât un munte. Dar nu despre asta vreau să vorbesc acum.

Privește cu atenție această hartă, Uliana, iată-le, aceste morminte și locuințe străvechi, marcate cu roșu. Și iată un spațiu liber, pe care se află doar orașele și satele actuale, cunoscute de tine și de mine. Nu există semne roșii în acest spațiu. Și are conturul neuniform, ca al unei țesături rupte care s-a prins brusc de un cui, nu ți se pare?

Pinhas așază cu grijă cartea în sac, sacul îl pune, tot cu grijă, pe fundul bărcii și leagă bine barca de o salcie. Apoi o apucă pe Uliana de încheietura mâinii cu palma lui transpirată și îi strânge mâna atât de tare, încât fata țipă și nici nu are timp să tragă aer în piept, pentru că Pinhas cade cu toată greutatea peste marginea bărcii, ca o piatră în apa verde, trăgând-o pe Uliana după el. Ea nu mai are timp să observe vegetația lipicioasă de pe obrajii ei, pentru că totul se

comprimă, într-un sfert de clipă, până la grosimea unui fir de păr, până la vârful unui ac. Și în același timp se întinde și încetinește la infinit. Nu are timp să înțeleagă și să vadă nimic, închizând ochii de surprindere și groază și, în același timp, observă fiecare fir de iarbă subacvatică, fiecare grăunte vâscos de nămol, maroniul verzui al apei și șuvițele de păr străpunse de lumina soarelui, care se leagănă ușor în jurul capului ei și al lui Pinhas. Uliana nu simte fundul mlaștinii sub picioare, dar îl vede: dealuri fantomatice, pietre, i se pare că poate distinge chiar și prora unei nave (se uitase recent la navele dintr-o carte de la școală). Ceva mare și neted îi atinge spatele, se freacă de ea. Un corp întunecat îl împinge pe Pinhas departe de ea, îi vede ochii înspăimântați și mari și, căzând pe pieptul ei, acest corp întunecat și greu parcă o țintuiește în cuie, o trage în jos. Ea simte încordarea mușchilor puternici sub pielea alunecoasă, aripioarele aspre îi ating fața, gâtul, burta și picioarele.

Uliana leșină, înghițind spasmodic apa, dar Pinhas îi găsește din nou încheietura mâinii și, cu efort, înfundându-se în nămol, zbătându-se printre rădăcinile răsucite, alunecând iar și iar, o trage pe fată la suprafață, îi lasă capul să cadă pe rădăcina curbată, ce seamănă cu o coadă de pește, a

unei sălcii. Uliana scuipă apă. Pinhas respiră greu. Are ochii vinovați și nefericiți. Trebuia să fie o glumă, spune el. Am vrut să scăpăm de căldură. Am vrut să înotăm în cel mai mare lac din Europa, care nu există.

Se întorc în tăcere. Își storc hainele umede, cu miros de mlaștină, cât de bine pot și le întind în barcă, dându-și seama că hainele nu se vor usca, cu toate că afară e cald, doar sunt în luna august. Se vor întoarce acasă cu haine jilave și urât mirositoare, iar pentru asta vor intra în tot felul de belele.

Obosit, Pinhas vâslește cu răbdare. Uliana e supărată pe el, dar nu din cauza scăldării neașteptate în apa murdară, ci dintr-un motiv inexplicabil: dintr-un motiv oarecare îi pare rău pentru amândoi, îi pare rău pentru Pinhas, pentru vocea, ochii, mâinile și corpul lui, pentru fiecare buclă de pe capul lui. Îi pare rău și pentru ea, pentru că, după toate aparențele, el contribuie la vinovăția ei prin însăși existența lui. Ulianei i se face greață de la mirosul de nămol, de la sentimentul de vinovăție și de pierdere. Plămânii încă o dor destul de tare. Se gândește la marele lac Amadoca, adânc și plin de apă. Iată-l și pe Pinhas în fața ei, spintecând apa neclintită de seară cu vâslele.

Dintr-odată Pinhas icnește și aproape că scapă vâsla din mână. O turmă de cai albi

trece prin rogoz.

fotografie: reflectarea norilor în pârâul Strypa prin ramurile sălciilor

Uliana l-a implorat pe Pinhas să-i spună povești despre Baal Shem Tov. Pinhas ar fi preferat să vorbească despre diferența dintre modelul de budincă de prune al lui Thomson și modelul planetar al atomului, dar nu putea să o refuze pe Uliana. Chiar și bănuind că va săvârși un păcat, pentru că îi transmitea înțelepciunea hasidică unei femei care nu era de religia lui, pe care ea n-ar fi înțeles-o decât ca pe un basm, nu putea să o refuze. Uliana asculta, aproape fără să respire, izbucnind din când în când în hohote de râs entuziaste, ca cineva care a reușit să înțeleagă o glumă bizară. Uneori tăcea gânditoare, cu sprâncenele strânse. Alteori îi punea întrebări lui Pinhas. Iar alteori îi respingea explicațiile, insistând asupra propriilor idei. Avea păreri despre orice și nu avea nicio îndoială că interpreta corect poveștile.

Caii albi i-au amintit Ulianei de povestea despre oi și Baal Shem Tov pe care i-o spusese Pinhas odată. Povestea începea cu o lungă căutare, prin sate de munte și orașe, după un om care să-l fi văzut în carne și oase pe sfântul neprihănit Baal Shem Tov, până

când în cele din urmă oamenii au reușit să găsească un necredincios bătrân care își trăia ultimele clipe. Acest bătrân a povestit că în tinerețe, când păștea oile pe dealuri, a observat de departe o siluetă ciudată care se mișca de colo-colo, alerga în jos în vale și urca din nou până la marginea pădurii. Era ca dansul unui nebun, iar ciobanului această alergătură i s-a părut bizară. Era înainte de sabat, iar păstorul și-a mânat turma în direcția omului străin. Apropiindu-se, a observat cum se mișcau buzele bărbatului, cum el își dădea capul pe spate și își întindea mâinile spre cer. Apoi ciobanul s-a uitat iarăși la oile lui și a rămas uimit: animalele stăteau pe picioarele dinapoi, întinzându-și în față celelalte două picioare, așa cum făcea străinul. Păstorul a încercat să bată oile cu un băț, dar în zadar. Abia mai târziu necredinciosul a aflat pe cine a avut norocul să întâlnească în ajunul zilei de sâmbătă.

fotografie: ochii unei femei bătrâne

Avel Birnbaum ieși șchiopătând în întâmpinarea ei. Zâmbea. Avea o față plăcută și Uliana simți chiar și pentru o clipă o emoție umedă, necunoscută și o milă fără temei care-i urca în gât. El îi făcea binevoitor cu mâna, invitând-o să se apropie. Piciorul

lui de lemn lovea pietrele, nimerea în crăpăturile dintre ele și lăsa urme adânci în pământul moale.

Tatăl Ulianei venea în urma lui Avel. Deși avea două picioare sănătoase, rămăsese în urmă și se clătina de parcă ar fi fost beat. S-a împiedicat de o găină, stârnind un vârtej de pene în aer și un țipăt de pasăre speriată.

Uliana a căutat privirea tatălui său. Dar acesta și-o ascundea. Se uita spre găini, spre pădure și spre acoperișurile caselor care se suprapuneau unele peste altele, înălțându-și hornurile și strălucind în lumină ca solzii unui pește, albiți de soare. Uliana nu a putut să-și dea seama ce e în capul tatălui ei, era supărat pe ea? Pe Avel? Pe prezența ei? Își ascundea furia sub masca nepăsării?

Uliana era și ea foarte supărată pe ea însăși, pentru că a căzut în mâinile lor atât de ușor. Că s-a apropiat atât de nesăbuit de casa familiei Birnbaum, mergând pe stradă, fără să se ascundă, în timpul orelor de școală, nici măcar furată de gânduri, ci simțind o mare și nerăbdătoare dorință de a-l vedea pe Pinhas, un sentiment asemănător cu furnicăturile dintr-o mână amorțită pe care începi să o îndrepți.

O umbră de mirare i s-a strecurat în minte: de ce e tatăl ei aici? Doar azi nu e zi de sabat.

Avel a privit-o în tăcere și a continuat să zâmbească. *Bunica ta a văzut că era liniștit. Îl plăcea foarte mult pe bătrânul Birnbaum.*

Tatăl ei se muta de pe un picior pe altul, oprindu-se la o jumătate de pas de ei, era pe jumătate întors cu spatele, de parcă ar fi nimerit acolo din întâmplare.

Birnbaum a atins cu palma părul Ulianei și ea și-a amintit cum trecea cu dibăcie această mână, în care ținea un cuțit, de-a lungul gâtului vacilor.

A întrebat-o dacă se descurcă bine la școală, dacă nu îi e greu să meargă în fiecare zi atât de departe de casă, iar când Uliana nu a răspuns nimic, el a ajuns, în sfârșit, la miezul problemei.

Mijind încet ochii și făcând din când în când pauze ca să-și încline capul într-o parte și să îi urmărească cu atenție reacțiile, a spus că ea și Pinhas nu se vor mai vedea. Lumea e ordonată și, din fericire, nu e ordonată de oameni. Această ordine e înțeleaptă și e singura ordine posibilă. Dacă nu este încălcată această ordine, omul va trăi în fericire și pace, spre bucuria lui și a celorlalți. Sunt lucruri care par să nu facă niciun rău, dar care sunt pur și simplu imposibile, nu pot fi îngăduite. Sunt căi care nu se pot intersecta. Sunt lumi care pot exista doar separate unele de celelalte.

Dacă te gândești bine, a spus Avel, în timp ce Uliana îl privea cu atenție, ascultând cu interes fiecare vorbă rostită de el, nu se schimbă nimic. Nu se întâmplă nimic rău sau trist. Ba dimpotrivă. Copiii nu pot distinge întotdeauna ce e bine. Tu și Pinhas ați rătăcit drumul, iar noi, adulții, vă luăm acum de mână și vă arătăm pe unde ar trebui să mergeți. Fiecare dintre voi va trăi la fel de bine cum a trăit înainte. (Bunica ta a zâmbit ironic și a dat din cap.) Tu și Pinhas nu o să vă mai vedeți, dar e bine ca fiecare dintre voi să știe că celălalt e acolo unde ar trebui să fie.

Pe urmă a spus că Pinhas este un băiat special. E inteligent și amabil deopotrivă. Creierul lui funcționează așa cum funcționează cerul înstelat cu toate stelele și planetele sale, corpuri cerești nemăsurate și îndepărtate, erupții și explozii de neînțeles, imensitate și armonie. Mai are trei ani până la petrecerea de *bar mitzvah* și este deja mai mult decât pregătit. Pe de o parte, pentru că poate explica orice fragment din Cartea Profeților. Știe Tora și Haftara aproape pe de rost. Iar profesorii polonezi uneori se strâmbă atunci când Pinhas enumeră cele două sute douăzeci și șapte de lucrări ale lui Teofrast în greacă veche. Dar uneori înțelege viața mai puțin decât un copil de cinci ani. El e atât mai inteligent, cât și mai prost decât restul.

Și de aceea trebuie să aibă mai multă grijă de el.

Avel i-a spus Ulianei că e înțeleaptă și mai matură, în timp ce Pinhas e naiv și prea simțitor. Îi vor lua mulți ani să se întărească și să țină piept vânturilor care încearcă să-l smulgă din rădăcini. Ea, Uliana, înțelege complexitatea acestei lumi, înțelege legile și interdicțiile ei și va putea să aibă grijă de ea în mod corespunzător. E mai bine ca oamenii de sânge și credință diferită să se țină cât mai departe unul de celălalt, pentru că atunci când se apropie, adesea ajung să se sfâșie unul pe altul. Întâlnirile ei cu Pinhas sunt doar niște plimbări nevinovate, farse drăguțe de copii, dar el, Avel, a învățat pe parcursul vieții să facă distincția între lucrurile importante și cele mărunte și a învățat să scoată buruiana cât încă e un vlăstar firav și nu o tulpină spinoasă și lungă de câțiva metri care a pătruns deja cu rădăcinile în fundația casei.

Uneori, cel mai bun lucru pe care îl poți face pentru cineva drag este să nu-l mai vezi niciodată.

Uliana nu a răspuns nimic. A prins în cele din urmă privirea tatălui, ceea ce a făcut-o să tresară și să-și ia rămas-bun de la Avel, care a plecat capul în fața ei cu mirare și respect. Probabil din cauza faptului că ochii nu îi

semănau deloc cu ochii unui copil în momentul acela. În această fotografie, unde are nouăzeci de ani, ochii ei arată ca ochii unui copil, dar în ziua aceea, în fața casei familiei Birnbaum, avea ochii unei bătrâne care pierde cel mai important lucru din viața ei.

fotografie: familia în jurul mesei

În drum spre casă, Uliana a reluat în minte povestea care o neliniștea cel mai mult: cum, în ajun de Pesah[35], cei netăiați împrejur, căutând să se răzbune pe Baal Shem Tov, au ucis un băiat de-al lor, netăiat împrejur și i-au aruncat cadavrul în șopronul lui Besht. Au plănuit să-l defăimeze pe marele om drept.

După ce s-a întors de la sinagogă, Besht a adulmecat aerul și i-a spus soției sale: „Casa noastră miroase a mortăciune". S-au dus să caute, iar în cele din urmă au găsit un băiat mort în șopron. Baal Shem i-a poruncit soției să îmbrace trupul cu un caftan, să-i pună o pălărie pe cap și să-l așeze la masa festivă. S-au așezat și ei unul lângă celălalt, dar nu au luat sederul de Pesah[36]. Tocmai atunci au venit cei netăiați împrejur cu garda orașului, au cercetat șopronul, dar nu l-au găsit pe băiatul mort. Niciunuia dintre ei nu

i-a trecut prin minte că cel pe care l-au luat ca oaspete în caftan și pălărie era băiatul ucis. Când oaspeții neinvitați au plecat, fără să găsească nimic, Besht a poruncit ca trupul băiatului să fie aruncat în râu. După aceea, fără să mai aibă nicio opreliște, au împlinit ritualul festiv.

Ulianei nu-i dădea pace băiatul mort fără nume. Nimănui nu-i păsa de unde venea sau dacă cineva a plâns după el când a dispărut fără urmă. Ea l-a întrebat pe Pinhas de ce bunul și dreptul Besht s-a purtat cu atâta indiferență; la urma urmei, băiatul nu era vinovat de nimic. Cei netăiați împrejur se gândeau doar la defăimarea și condamnarea lui Baal Shem. Iar Baal Shem se gândea doar la cum să evite să se spună minciuni despre el.

Nimănui nu i-a păsat de băiat. Trupul său a fost luat de iuțeala curentului, care l-a lovit de pietre ascuțite ce i-au sfâșiat carnea până la os. Nimeni nu l-a pomenit vreodată.

fotografie: vârful unei matеve[37] *vechi din piatră albă, acoperită cu mușchi, aproape complet îngropată în pământ*

Avel Birnbaum a fost într-adevăr un om bun. Doar că oamenii din acele vremuri au trăit lucruri care scapă înțelegerii noastre. Chiar și

când se vorbește despre aceste lucruri, cu toate detaliile, cu o descriere atentă a detaliilor, conștiința le stă în cale și nu le lasă să treacă, lăsându-le undeva în ceață, la distanță. Chiar și atunci când aceste lucruri se întâmplă în fața ta, chiar și atunci când ți se întâmplă *ție*, creierul uman alege să nu creadă sau refuză să acționeze ca înainte. Îți amorțește corpul și inima, șterge părți din realitate și memorie, te orbește sau oferă în schimb ficțiuni reconfortante, exacerbând în același timp frica și nevoia de apărare. Altfel, viața devine inutilă. Altfel, devine imposibilă.

Războiul abia se terminase, iar urmele lui erau vizibile la fiecare pas. Orașul era diferit: ars și distrus, abia peticit, își pierduse o parte semnificativă a locuitorilor și primise în schimb o mulțime de străini care fugeau de război, mai ales hoinari din est. În acești câțiva ani, guvernul se schimbase atât de des, încât părea că nimic nu se schimbă. Pentru că, de fapt, nimic nu se schimbase. Armata rusă îi alunga pe austro-ungari, austro-ungarii, pe ruși, dar din moment ce Imperiul Austro-Ungar se prăbușise, ucrainenii au profitat de ocazie (unică) și au creat un stat, punând la conducere propriii oameni, de-ai locului, nu prea sofisticați. Nimeni nu a avut timp nici să clipească când rușii i-au alungat și pe ei, deși de această dată a fost vorba de

alți ruși, puțin diferiți, bolșevici (localnicii i-au numit pe primii ruși „cazaci“, iar pe cei din urmă „haidamaci“, deși în esență nu s-a schimbat nimic). Iar pe aceștia, pentru un timp relativ mai îndelungat, i-au alungat polonezii, care, la rândul lor, au profitat de o ocazie unică și și-au creat propriul stat.

Aproape o dată la câteva zile, limba de pe plăcuțele instituțiilor și reclamele magazinelor din oraș se schimbau, la fel și denumirea lor, iar majoritatea populației trecea de la o limbă la alta într-o clipă. Noroc că localnicii cunoșteau mai multe limbi, uneori asta le-a salvat viața. Deși nu i-a salvat de mutilări, răni, violuri, jafuri, umilințe, teroare, deznădejde și disperare.

Evenimentele din acești ani au rămas înfricoșător de monotone. Era genul de monotonie cu care te obișnuiești și era cel mai rău simptom posibil. Indiferent de cine prelua puterea, totul în jur ardea și exploda, răsunau focurile de armă, oamenii erau împușcați, tăiați cu cuțitele, topoarele, fierăstraiele. Se întâmpla ca cei persecutați ieri, a doua zi, odată cu sosirea unui nou guvern, să fie lăsați în pace sau chiar să primească unele avantaje. Țărăncile, care ieri sufereau de foame și erau violate, a doua zi umblau îmbrăcate în hainele colorate ale femeilor de la oraș, dăruite de soldați-

violatori galanți. Cine era ieri asuprit fără speranță a doua zi putea deveni stăpân pe situație, deși nu, nu în toate cazurile. Ucrainenii și polonezii purtau cruci la piept și atârnau icoane pe pereți. Pentru că, la orice întorsătură a lucrurilor, primele victime erau evreii.

Când Avel Birnbaum s-a întors din război, încă nedorind să calce cu proteza de lemn, chiar împotrivindu-se să calce, a descoperit că soția lui, Pua, pierduse patru dintre cei cinci copii ai săi, iar singura fiică rămasă nu mai vorbea și nu ieșea din colțul ei întunecat. Când Avel a întrebat-o pe Pua unde sunt copiii, aceasta l-a privit mirată și l-a întrebat: ce copii? Aici zace Nehamke, e foarte obosită, are nevoie de somn. Avel a insistat la început, ba chiar a strigat la Pua. A enumerat de mii de ori numele copiilor dispăruți, ținând obrajii soției în mâini și atingându-i vârful nasului cu al său: unde e Ryvka, unde e Buna, unde e Froimke, unde e Ioki? Unde e Ryvka, unde e Buna, unde e Froimke, unde e Ioki, Pua?

Pua nu închidea ochii, dar Avel știa că nu se uită la el. Așa cum nu auzea nici numele pe care el le striga, deși nu își astupa urechile.

Atunci Avel și-a dat seama că avusese norocul să-și găsească soția și măcar o fiică. Într-o noapte, când durerea din piciorul tăiat

și exploziile din cap nu îl lăsau să adoarmă nici măcar pentru o clipă, și-a dat seama că Pua nu numai că-și pierduse copiii, ci fusese și martoră la ce li se întâmplase. Avel a plâns toată noaptea, iar începând de a doua zi nu a mai rostit niciodată cele patru nume în fața soției sale.

Le spunea în fiecare dimineață și în fiecare seară, doar pentru el. Ryvka. Buna. Froimke. Ioki.

Apoi Avel a devenit din nou șokhet. Mai târziu s-a născut Pinhas.

Nehamke a murit când Pua era însărcinată cu micuța Feiga. Bine că nu a trăit să vadă ce îi aștepta pe toți. Bine că măcar Nehamke nu a văzut.

fotografie: poză de la nunta Zenei și a lui Vasyl Frasuliak

Toată lumea din oraș știa că Vasyl Frasuliak salvase pe cineva. Poate chiar pe mai mulți. Unii spuneau că cei pe care-i salvase ar fi fost mai bine uciși sau predați și că astfel fapta lui Vasyl nu era deloc demnă de laudă. Chiar dimpotrivă. Ei au spus că Vasyl Frasuliak ar fi trebuit să fie predat autorităților. Dacă, desigur, guvernele nu s-ar fi schimbat atât de repede, încât să fie imposibil de înțeles pe cine va pedepsi și pe cine va recompensa.

Nimeni însă nu știa detaliile exacte ale acestor salvări. Fără îndoială, la fiecare pas au existat oameni care au avut propria versiune a evenimentelor și au făcut referire la informații de încredere obținute de la un martor ocular. Dar eu una nu m-aș încrede în acești ochi. Nici bunica ta, nici surorile ei nu aveau idee cine sforăie sub podeaua casei lor.

Un alt fapt care rămâne neexplicat: de ce tatăl bunicii tale nu putea fi considerat un creștin zelos sau cel puțin un om cu vederi clare și statornice, un om cu principii sau un binefăcător. Uliana nu-și amintea să-l fi văzut vreodată pe tatăl ei arătând compasiune pentru infirmi, bolnavi, orfani sau văduve.

Nu a dat niciodată de pomană. La el era imposibil să observi o schimbare a stării de spirit prilejuită de moartea cuiva sau de vreo nenorocire (poate că aceste schimbări nu s-au produs pentru că nenorocirile nu se opreau, veneau una după alta). Desigur, se puteau petrece schimbări ale stării lui de spirit, așa cum ți-am spus deja. Se întâmpla des și erau izbitoare. Dar aveai impresia că aceste transformări nu sunt provocate de evenimente externe, ci de procese interne invizibile care aveau loc în capul lui Vasyl. Ceva înrudit cu cicloanele intracraniene, cu eclipsele de lună și exploziile solare.

Nu, Uliana nu și-ar fi suspectat niciodată tatăl de milă. De exemplu, nu se îndoia că el o iubește, dar se îndoia că își iubește soția și pe celelalte două fiice ale lui. Împunsăturile și scânteile din ochii lui ștergeau ultimele licăriri de speranță.

Teoretic, dacă a ajutat cu adevărat pe cineva, el a făcut-o cu un scop egoist: să obțină mâncare sau bani în schimb. Dar Uliana nu-și amintea nicio conversație pe această temă și e cu atât mai puțin probabil să fi avut dovezi în acest sens.

Uliana știa că tatăl ei fusese recrutat în armată la începutul războiului. Mama ei spusese că, înainte de asta, deseori se repezea la ea, zicând că abia așteaptă să plece și speră să nu se mai întoarcă. Mama ei nu îndrăznea să dea glas propriilor speranțe, deși din afară părea că nu există o problemă mai mare pentru ea decât perspectiva acestei despărțiri. La urma urmei, se căsătoriseră abia de curând, mai rămăseseră puțină tandrețe și nevinovăție în relația lor la acea vreme. Mama tinerei Uliana suspina, leșina de epuizare și căpăta o înfățișare din ce în ce mai înfiorătoare: palidă, cu obrajii înfundați, cu cearcăne negre sub ochi, ea părea o stafie, o doamnă rea care vine să te sugrume în vis când dormi cu fața în sus.

În timp ce tatăl ei era la război și nu aveau nicio veste de la el de ceva vreme, mama a reușit să-și revină puțin. În ciuda foametei și a fricii constante, a tremurului și a vuietului neîntrerupt al pământului și a morților din jur, mama Ulianei părea liniștită, împăcată și uneori chiar mulțumită. Când Uliana o întreba despre această perioadă de dinaintea nașterii ei, mama se supăra pe ea, fără să-i răspundă. Din această cauză nu și-a putut ierta mama niciodată.

Ce altceva mai știa bunica ta despre tatăl ei din vremea în care el a fost la război? De exemplu, că s-a întâmplat să se întâlnească undeva pe-acolo cu Avel Birnbaum. Nimeni nu știa în ce împrejurări. Dar poate că tocmai asta explica faptul că, după război, Birnbaum i-a propus să vină să lucreze ca shabbes goy pentru familia lui, într-o perioadă în care oamenilor săraci li se părea că totul se așază încet, încet, că poate totul se va îmbunătăți cumva, în viitor.

fotografie: un sicriu pe masă, printre coroane cu inscripții și crini, în fața ferestrelor cu perdele

Dă-mi, te rog, din nou poza de la înmormântare. Vreau să te uiți la masă. Acum pe ea stă sicriul bunicii tale. Înainte,

acolo întotdeauna se afla un borcan cu năsturei.

Această masă nu a fost mutată niciodată. Era grea și masivă, a stat într-un singur loc aproape un secol întreg. Picioarele ei făceau adâncituri pătrate pe suprafața tuturor covoarelor, covorașelor, velințelor și a oricăror țesături așternute pe jos care s-au înlocuit în timp și care nu-i dădeau voie mesei să prindă rădăcini în podea.

Chiar și în timp ce se făcea curățenie, nu era de dorit să se mute masa. Bunica ta știa să spele podeaua pe sub covor.

Această masă și aceste covoare mascau o ascunzătoare de sub podea. Tatăl Ulianei lăsase pe cineva să stea acolo: fie un luptător rătăcit din rândul bolșevicilor în timpul ofensivei trupelor austro-germane, fie un milițian din unitatea care păzea tunelul Nahiryanskyi de bolșevici, sau poate că îl salvase de la deportare în Talerhof pe unul dintre moscofilii locali, sau pe cineva din guvernul Republicii Populare a Ucrainei Occidentale din mâinile susținătorilor Republicii Populare Ucrainene, când aceștia din urmă i-au evacuat pe primii din oraș, sau pe un soldat al Comandamentului Principal al Armatei Ucrainene Galițiene în timpul retragerii în „Triunghiul morții“, sau pe unul dintre ulanii din Corpul al II-lea al Armatei

Ucrainene Galițiene, pe un bolșevic sau pe un soldat din Armata Populară Ucraineană care se ascundea de polonezi în timpul războiului polono-sovietic din anii 1920. Uliana nu putea ști nimic despre toate acestea, în acele zile nici măcar nu era venită pe lume, dar mai târziu, când fata a prins să exploreze lumea înconjurătoare, începând de la podeaua camerei, o atrăgea, cine știe de ce, acel loc de sub masă. Își lipea urechea de podea și simțea cum un curent rece ca gheața îi amorțește obrazul. Ceva o speria, bănuia o prezență invizibilă sub scândurile podelei.

Uliana era o copilă atunci, iar amintirile ei sunt neclare și fragmentare. Ea nu putea înțelege nimic din evenimentele politice, nici din deplasările tectonice ale scoarței terestre. A simțit frică, i-a văzut lacrimile mamei, dar habar nu avea, să zicem, despre tânărul inginer minier căruia i s-a părut că nu are suficientă activitate în Alianța Națională Democrată Ucraineană și în schimb spera la o întâlnire cu membrii Organizației Naționaliștilor Ucraineni, în sala de lectură publică. La început, bărbatului i s-a părut că el și asociații săi își fac un plan concret de acțiune, și abia aștepta ca el să dea roade, însă îi lipseau răbdarea și curajul necesar pentru a suporta realitatea. Odată, în timpul unei alte parade patriotice sub portretele lui Piłsudski,

care era încă în viață, el i-a dat o palmă unei tinere ucrainene care vorbea în poloneză cu prietena ei. Le auzise pe fete admirându-i pe soldații care mărșăluiau cu mândrie, în rânduri ordonate, pe caii lor frumoși și bine hrăniți. Cu toate că inginerul fusese pur și simplu jignit de recenta interdicție de a ține slujbe de pomenire la mormintele ucrainene și de faptul că mai mulți reprezentanți locali ai „Prosvitei" fuseseră din nou împiedicați să participe la alegeri, chiar și el a fost surprins de nerăbdarea lui și de faptul că îi dăduse o palmă trădătoarei (așa i s-a părut lui) care arbora un zâmbet mulțumit și renunța fără nicio problemă la ceea ce i se lua oricum cu forța.

În cele din urmă, după ce a executat câteva zile de închisoare, inginerul și-a făcut propriul plan de luptă, care cuprindea o sută optzeci și patru de puncte. A reușit să taie cu succes linia telegrafică în două locuri, dar, în timp ce punea explozibil sub podul căii ferate, tânărul a fost reținut de poliție. Inginerul a avut norocul să scape din îmbrățișarea lor pasională, dar neatentă și, cu mâinile rănite și legate la spate, a alergat câteva scări de bloc și a pătruns într-una dintre casele evreiești de pe Koliova, unde un evreu cu înfățișarea tristă și cu barbă l-a condus printr-un pasaj secret din mansardă

care dădea pe acoperișul unei clădiri vecine. Aici, după ce și-a tras puțin sufletul, inginerul s-a gândit că n-ar fi trebuit să accepte ajutorul unui evreu. Următoarea oprire a bărbatului, după ce a traversat noaptea, de mai multe ori, râul Strypa, a fost casa familiei Frasuliak.

Uliana dormea adânc când tatăl ei și străinul au mutat în tăcere masa, fără să aprindă lumina, au dat la o parte covorul de pe podea și au desfăcut scândurile. Copilul nu știa nimic și nu bănuia nimic. Zilele au trecut la fel ca înainte, poate că era doar mai multă încordare în casa lor, poate că acolo, sub masă, s-a instalat un miros ciudat și tulburător.

Cel mai probabil, a fost doar un vis. Uliana auzea șoapte de sub scânduri în mijlocul nopții. Nu putea să doarmă, pentru că acolo, sub podea, cineva se întorcea greu de pe o parte pe alta, gemând și zgâriind cu unghiile pardoseala de piatră.

fotografie: căpșuni

Mama ei a așteptat-o pe Uliana în pragul casei, privind-o atent și zâmbind ironic. Am vrut să merg eu la evrei și să mă cert. În ce rușine te-au băgat! În ce ne-au băgat pe toți! s-a văitat ea, încruntându-se cu dezgust și

dând din cap spre tatăl ei. Mulțumește-i că m-a convins să-l las pe el să meargă să vorbească. Eu aș fi făcut un scandal de auzea toată Polonia. Le-aș fi amintit eu unde le e locul.

Astfel a continuat zile întregi. Se uita cu dispreț la Uliana, plescăind din limbă și clătinând din cap, bucurându-se de semnificația vorbelor care-i ieșeau pe gură. Le-a permis, de bunăvoie, tuturor vecinilor și trecătorilor, tuturor sătenilor pe care-i întâlnea întâmplător prin Torhovyția să o provoace la conversații despre povestea scandaloasă, nu și-a cruțat fiica și nici pe membrii răuvoitori ai familiei Birnbaum de cuvintele urâte, ba i-a încurajat și pe alții să le folosească. Deodată a început să se poarte cu Nusia și Hrystia ca și cum ele s-ar fi făcut dintr-odată mici de tot, ca și cum ar fi devenit infirme, fără apărare, fetițe care mai presus de toate aveau nevoie de tandrețe și îngrijire maternă. Le-a acoperit cu aripile ei, încercând să le apere de demonul casei, care stătea întins și rămânea treaz, privind în gol la tavan. Uliana avea impresia că, în orice moment, o să i se spună să plece de acasă. Poate că ar fi fost dată afară, dacă nu ar fi fost tatăl ei.

Uliana ar fi plecat și singură. Avea presimțirea că dacă ar fi mers la nesfârșit, fără

oprire spre linia începătoșată a orizontului la care nu avea să ajungă niciodată, ar fi putut găsi măcar o oarecare ușurare. Să înainteze măsurat prin spațiul lipsit de formă, fără un scop anume, i-ar fi dat șansa să-și purifice puțin sângele otrăvit, să subțieze fluidele corupte înghețate care îi umpluseră corpul, făcându-l greu, înăbușit, slăbit și apatic.

Se simțea slăbită. Simțea molima răspândindu-se din corpul ei în toată casa, învolburându-se cu vapori caustici de sulf, intrând în pereți. Îi otrăvea pe alții și, respirând acest aer putred, se infecta din nou. Dar boala nu o lăsa să moară, să se elibereze, ea se instalase în trupul ei, doar pentru a se dezvolta, pentru a prospera.

Uliana ar fi părăsit casa dacă otrava nu i-ar fi luat toată puterea. Mușchii îi deveniseră moi, ca jeleul uscat, la fel și oasele. Stătea întinsă în colțul ei, pe patul murdar și mucegăit, petrecându-și cea mai mare parte a timpului în adâncurile începătoșate ale somnului; în straturile vâscoase, verzi-gălbui, ale unei trezii pe jumătate. Acest somn o secătuia de puteri, dar și mai secătuită era de orele în care nu dormea, sufocată de mirosurile de mămăligă, de tusea și de pufăiturile mamei, de mormăitul și zărnăitul de la aragaz, de vocile sonore ale surorilor care râdeau și se jucau sau se băteau și se

certau între ele pentru un pieptăn rupt sau pentru fusta ei, a Ulianei. Împrăștiaseră lucrurile Ulianei prin casă, așa cum se întâmplă, de obicei, cu lucrurile unei surori moarte. Se obișnuiseră deja atât de mult cu faptul că sora lor mai mare zăcea nemișcată în colțul camerei, era de parcă s-ar fi obișnuit cu un mort pe care dintr-un motiv oarecare hotărâseră să nu-l îngroape.

Uneori, prin amețeală, Uliana simțea mâna tatălui ei pe cap. Greutatea acestei palme, apăsând pe craniul ei în pernă, o readucea pentru câteva clipe la realitate, o făcea să vadă clar tot ce se află în jurul ei. Dar această realitate o străpungea pe Uliana ascuțit și dureros, și ea își îngropa capul înapoi în plapuma rău mirositoare și lipicioasă, intra într-o stare de semiconștiență și uitare, în care imaginea lui Pinhas nu era la fel de clară. Nu îi vedea obrazul bombat, acoperit de puful transparent, aurit de razele soarelui, nici urechile mari, proeminente printre pletele strălucitoare care îi cădeau în dezordine pe spate, nici umbrele semicirculare ale genelor lăsate în jos, expresia concentrată a chipului său, în timp ce se cufunda în gânduri profunde despre ceva ce Uliana nu putea înțelege, dar care o cutremura și îi aducea lacrimi în ochi, o sufoca cu tandrețe. În gândurile lui, el pleca

foarte departe, într-un loc în care mica lui prietenă cu mutrișoară de vulpe nu putea ajunge. Iar ea, ținându-și răsuflarea, era gata să protejeze aceste stări ale lui, să-și refuze mâncarea și băutura, doar să-i audă respirația, să-i vadă vena umflată de pe frunte. El se întorcea brusc la realitate, ridica ochii și o privea pe Uliana. Copiii se uitau unul la altul în tăcere. Ea recunoștea emoțiile și stările pe care i le trăda privirea, din fundul globilor lui oculari: mirarea că s-a întors la ea, bucuria și încântarea că o vede în fața lui, că sunt aproape, recunoscându-i privirea și chipul, plăcerea că o poate contempla în fața lui. S-au dedicat acestei activități mute de atâtea ori, mii și mii de minute de imersiune concentrată. Aceste priviri cu care se fixau unul pe celălalt au devenit mediul lor natural. De asemenea, le plăcea să se relaxeze la soare, să înoate în râu sau să mănânce căpșuni.

Dând la o parte mâna tatălui ei de pe cap, Uliana cădea din nou într-o stare de inconștiență. Dar, chiar și în frânturi, genele lui Pinhas fluturau, dinții lui străluceau albi printre buzele întredeschise. El deja făcea parte din ea, nicicum nu se putea obișnui cu absența lui.

fotografie: lapte acru vărsat pe podeaua bucătăriei

Uliana visa deseori sulul Torei în care se găsea mereu câte o greșeală. Greșeala era corectată, dar reapărea mereu. De sute, de mii de ori.

Când sulul i-a fost arătat lui Baal Shem, el a spus: „Acest sul a fost scris cu banii pe care i-a primit stăpânul unui loc în care se joacă cărți. La fiecare partidă de cărți, el a primit câte o monedă, iar mai târziu a plătit o sumă pentru copierea sulului".

Cuvintele lui Besht au fost verificate și s-au dovedit a fi adevărul pur.

Besht a spus: „Acest sul nu poate fi corectat. Indiferent cât de mult l-ați îndrepta, el va rămâne pentru totdeauna greșit".

fotografie: o cheie pe un cui lângă intrare

Nu te uita la mine de parcă aș spune cuvinte care nu au niciun sens. Toate cuvintele mele au sens, doar ascultă cu atenție. Îți spun povestea ta.

A trecut ceva timp și micuța Uliana și-a dat seama că, deși stătuse în patul ei de ceva vreme, fără să se miște, parcursese totuși o distanță considerabilă, iar această distanță o schimbase și o dusese altundeva, departe de punctul din care plecase.

Bunica ta, care a suferit câteva luni de depresie și nu a părăsit în niciun moment casa, a făcut totuși o excursie, exact genul de excursie la care visa uneori: înaintarea aceea măsurată într-un spațiu fără formă, fără un scop anume, care în cele din urmă a început să-i aducă o oarecare ușurare. Oare timpul nu devine spațiu când rămâne singura dimensiune în care există un om?

Mama ei s-a mai potolit. Îi aducea mâncare în pat și chiar a încercat să vorbească cu ea. Uneori mi se pare că nu eu, ci tu ești o femeie adultă care a văzut prea multe în viață, uneori mă pierd uitându-mă la tine, alteori îmi e frică de tine.

Uliana nu răspundea, dar mama ei nu se supăra. Îi dădea vești din cartier, se plângea de ucrainenii care nu se liniștesc și nu au altceva de făcut, din păcate, decât să acopere indicatoarele poloneze de pe străzi cu cele ucrainene. Iar jandarmii, în schimb, iau toți ucrainenii la rând și îi pedepsesc fără discriminare. Odată chiar și pe ea au bătut-o cu bastonul în piață. Noroc că a reușit să sară împreună cu alți câțiva trecători în căruța evreiască care transporta apă la casele din centru, și a coborât pe strada Pidhaiețka. A sărit pe ea apa din butoaie, afară era frig și ningea, iar ea a înghețat complet.

În momentul acela bunica ta și-a dat seama că, în timp ce ea zăcea întinsă în pat, afară venise iarna.

Pe strada Pidhaiețka locuia Ida Kriegel, care lucra ca farmacistă la spitalul orașului și îi cunoștea pe cei din familia Frasuliak de mulți ani, încă de când mama Ulianei născuse pentru prima oară. Nimeni nu avusese de gând să apeleze la medici pentru o chestiune atât de simplă, dar după primul dezastru, când copilul a murit și viitoarea mamă a Ulianei aproape că a sângerat până la moarte, au cerut ajutor de fiecare dată când năștea. Doar trei fete din toți cei șapte fetuși au supraviețuit. Niciun copil nu a vrut să vină pe această lume, așa că medicii și asistenții lor au fost nevoiți de fiecare dată să ducă o luptă lungă și obositoare pentru a-i scoate din burta mamei. Fiecare naștere a cufundat-o pe femeie într-un abis de nebunie și durere, ceea ce semnala natura complexă a relației conjugale care devenise sursa unui asemenea chin nefiresc. Copiii se încăpățânau să vină pe lume, vrând cu tot dinadinsul să rămână pentru totdeauna de cealaltă parte. Înflăcăratul doctor Rataniak, cu o mustață rară și scurtă, de fiecare dată se înfuria, încercând să îi aducă la viață cu forța. Era foarte ambițios și chiar mârâia de furie la încă un nou-născut mort.

În rarele momente de luciditate, mama înnebunită era în stare de un singur lucru: să dorească moarte fulgerătoare tuturor și la fiecare în parte (ei, soțului ei, fiicelor, cadrelor medicale). Durerea pulsa în ea multă vreme după naștere, iar Ida Kriegel i-a fost de folos. Ea îi făcea perfuzii și privea, cu expresia unui cercetător atent, cum în câteva minute chipul sfâșiat de durere al martirei devenea neted și moale. Lacrimile care începeau să curgă abundent pe obrajii bolnavei îi trădau ușurarea, senzațiile de plăcere, iar furia se ascundea temporar în spatele unui văl de ceață. Mai târziu, când nevoia reală, dacă ar fi să ne încredem în experiența foarte priceputei domnișoare Kriegel, a devenit mai puțin pronunțată, iar dependența de injecții a crescut, farmacista ținea piept cu curaj atacului, refuzând să-i dea o nouă doză, îndurând furia, șantajul, strigătele și scâncetele, dar de fiecare dată ieșind învingătoare.

În schimb, s-a întâmplat ca Ida Kriegel în persoană să ajungă să simbolizeze pacea și confortul pentru mama Ulianei, un adăpost dulce temporar. Când o cuprindea disperarea, mama Ulianei lăsa totul baltă, le lăsa pe fiicele ei născute cu greu singure în casă și fugea pe strada Pidhaiețka. Alerga prin ploaie împotriva vântului sau prin căldura

copleșitoare, cu durere în picioare urca scările înguste de piatră dintre clădiri, până la intrare. Ramurile de măceș aplecate peste trepte i se prindeau de fustă și de ciorapi. Pentru că aceste locuințe (ca majoritatea clădirilor din oraș) se aflau pe dealuri, etajul care era al doilea din stradă servea ca primul din interior, iar cel de deasupra, care era de fapt al treilea nivel al clădirii, rămânea neobservat din stradă, ascuns în umbră și vegetație. În fața casei în care locuia domnișoara Kriegel cu familia unchiului ei era și o curte umedă, umbrită, totdeauna înțesată de oameni: clienți nesfârșiți care veneau la proprietarul casei, avocat de meserie, și femei care veneau să se coafeze și să se tundă la verișoara Idei.

Cei patru copii ai verișoarei Idei își iteau capetele ciufulite din tufișuri, primind un șir de strigăte și certuri de la mătușa Idei, bunica lor. Bătrâna nu-i scotea din „demoni invizibili", pe care îi numea „oamenii ăia" sau *șin-dalet*, pentru a evita să spună cuvântul *șed*[38], alungând din casă necuratele *mazikim*[39] care ascultau cu toate urechile blestemele aruncate la supărare și le întorceau împotriva celui care le rostea și a rudelor lui. Cei mai mulți orășeni și țărani veneau la bătrână, căci credeau că vorbele ei au o putere deosebită. Dacă era supărată pe

cineva, atunci putea striga: „Să fii puternic și sănătos ca fierul, și tot ca fierul să nu te poți îndoi niciodată!“ Sau: „Să-ți fie bine!“ Sau: „Să mănânci numai plăcinte!“

Doar mama Ulianei venea la Ida. Răsuflând din greu, dădea din cap către toți cei prezenți în curte, deja obișnuită cu faptul că bătrâna stăpână a casei o privea mereu cu suspiciune, mijind ochii și plescăind dezaprobator din limbă. Urca scările de lemn, către mansardă, lua cheia de pe cuiul de lângă intrare și pășea în cămăruța domnișoarei Kriegel, unde o aștepta să se întoarcă de la serviciu.

Ida știa întotdeauna dinainte, de la rudele sale, despre sosirea musafirei. Nu se arăta nici bucuroasă, nici dezamăgită. Imaginează-ți cum împinge cu efort ușa de la intrarea în mansardă, pentru că tocul ușii e înghețat, se lipește de ramă, cum calcă apăsat în cizme, încercând să-și scuture afară cea mai mare parte din zăpada înghețată pe tălpi, cum lasă să intre norii de abur și întunericul luminat de zăpadă, cum își salută prietena, doar cu ochii, pășind înăuntru.

Pielea ei măslinie e de-acum rumenă din cauza gerului de afară. Își scoate pălăria, își desface haina cu degete neascultătoare și o pune pe un scaun lângă sobă. Șuvițele din părul ei negru, tuns de verișoara ei în stil paj,

sunt răsucite în două noduri în vârful capului. Rochia albă de spital are gulerul rotund și e încinsă pe mijloc cu o curea subțire. Sprâncenele Idei i se împreunează la rădăcina nasului. Fața își păstrează mereu aceeași expresie calmă, doar câteva riduri îi dezvăluie tristețea acumulată de-a lungul anilor, care s-a întrețesut în sufletul Idei împreună cu durerea și moartea.

De ce ești surprins că îți spun atât de multe despre Ida Kriegel, despre înfățișarea și caracterul ei, și nu-ți descriu deloc felul cum arăta mama bunicii tale Uliana? Spui că nici măcar nu ți-am zis numele ei? Dar pot eu oare să știu totul despre familia ta? Eu îți spun ce știu de la tine, ce îmi amintesc din vorbele tale. Ceea ce mi s-a părut cel mai important.

Mama bunicii tale Uliana avea o față rotundă și largă, ochi înguști deasupra obrajilor dolofani și un gât scurt. Era drăguță, blândă, aiurită, deși era capabilă și de multă cruzime față de copiii ei și de ea însăși. Numele ei era Zena. E bine?

În ziua în care Zena Frasuliak, fugind de jandarmii polonezi, s-a ascuns în căruța unui sacagiu și a ajuns la timpul potrivit pe Pidhaiețka, Ida Kriegel i-a spus ceva important. Familia Birnbaum, despre care mama bunicii tale nici nu voia să audă, se

pregătea să plece spre Eretz Israel, Țara Făgăduinței. Avel depusese deja toate actele necesare la celula sionistă din oraș, iar acum aștepta răspunsul care ar fi trebuit să vină de la celula centrală din Lvov. Aveau să o ia cu ei chiar și pe bătrâna Feiga, care nu mai avea nici dinți, dar nici memorie — doar nu era să o lase aici în prăpăd.

Care prăpăd? a întrebat-o Ida pe Zena. Tu nu știi ce se întâmplă în lume acum, ce se întâmplă în Polonia, ce se întâmplă în Germania? Cu cât vin vremuri mai rele, cu atât este mai dificil pentru evrei. Creștinii, oricât de mult s-ar urî, se vor înțelege întotdeauna datorită urii lor față de evrei. Comuniștii fac presiuni dinspre est, dar Avel nu îi simpatizează — nu e deloc ca Moișele Kaț, de exemplu, sau Baruc Raich. Până și unchiul meu vede comuniștii ca pe o posibilitate. Avel Birnbaum a hotărât că nu mai există nimic pentru care să speri aici, că trebuie să aibă grijă de Pua, de mica și bătrâna Feiga și de tânărul lui înțelept, căruia i s-a prorocit un viitor mare.

Dar nu, a continuat Ida Kriegel, mușcând cu grijă dintr-o bucată de prăjitură fărâmicioasă, nici eu nu cred că nemții pot face ceva cu adevărat groaznic. Așa sunt vremurile de azi, se întâmplă lucruri ciudate, așa se întâmplă în politică. O să treacă în

curând. În plus, oamenii sunt îngrozitor de predispuși la exagerare. Nu știm exact cum stau lucrurile în realitate. Până când toate aceste zvonuri ajung la noi, ele trec prin mii de urechi, mii de capete și guri. Nu sunt știri, sunt chiftele alterate, tocate din nou și remodelate. Nu le putem mânca. Trebuie să ne protejăm stomacul. Te aștepți la ceva rău de la germani? Mie mai frică îmi este de necredincioșii de prin părțile noastre. Cu aceștia niciodată nu ne e bine. Sigur că nu vorbesc despre tine. Știi despre ce vorbesc.

fotografie: un zid înalt de piatră, învelit cu viță-de-vie, un cuplu de bătrâni în colțul din stânga

Tatăl Ulianei s-a înfuriat după ce a aflat că soția lui i-a spus fiicei sale ce auzise de la Ida. El însuși ținuse secretă această poveste multă vreme, suferind de teama de a nu-i face și mai mult rău fetei. Baba nu-i în stare să-și țină gura, spuse și se înnegri de furie. Dar temerile lui nu s-au adeverit. Vestea a avut asupra Ulianei exact efectul opus.

Uliana a început din nou să mănânce și să se spele. Pentru a ajunge la gimnaziul în care învăța Pinhas, a trebuit să-și recapete puterile. Era o clădire de piatră situată pe un deal: deasupra altor clădiri, cu ferestre arcuite

cu pilaștri, și mai înaltă decât acestea — bolte văruite în alb cu basoreliefuri de Mickiewicz, Slovacțkyi și Krasinskyi. Majoritatea elevilor din gimnaziu erau greco-catolici, iar majoritatea profesorilor erau polonezi. În fiecare seară, Pinhas mergea să studieze acasă la profesorul său de la școala ebraică, Kirșner, care locuia pe strada Kostelova, dar Uliana știa că e o idee proastă să-l aștepte pe băiat lângă apartamentul profesorului. Nu ar vrea să vorbească cu ea acolo, ar fi prea ocupat, absorbit de gânduri despre hărțile medievale și natura universului, și prea constrâns de prezența numeroșilor vecini și martori de pe stradă.

Când a ieșit prima oară pe poarta casei, s-a simțit amețită. Dar nu mai putea aștepta să-i revină puterile. Uliana știa că Pinhas își va sărbători *bar mitzvah* într-o lună. Va împlini treisprezece ani și o zi. Va sta în mijlocul sinagogii, va fi în centrul atenției tuturor — înalt și puternic, cu o kippa albă ca zăpada pe cap, cu tefilin pe frunte. Vocea lui clară va răsuna lovindu-se de pereți. Pua și bătrâna Feiga, ținându-se strâns de mână, își vor privi băiatul de sus, de la balconul femeilor, printr-un voal de lacrimi. Pe urmă vor arunca peste el cu bomboane, iar el va mijii ochii bucuros când îi vor atinge obrajii și părul. În sinagogă va avea loc un *kiduș*

solemn, apoi se va ține o recepție festivă acasă. Avel, mândru de fiul lui, se va asigura că totul este perfect la cina pentru elevii de la *bet-midrash*.

Pinhas va deveni adult. Uliana a simțit că are foarte puține șanse să-l țină. A crezut în cuvintele Idei Kriegel și l-a înțeles pe Avel. O parte din ea își dorea neapărat ca familia Birnbaum să plece cât mai departe de aici, spre tărâmuri fierbinți unde vântul uscat presară nisip fierbinte, înțepător, departe, departe de vecinii creștini, de zăpadă, de ea, Uliana.

A reușit totuși să ajungă la gimnaziu înainte de sfârșitul orelor. Abia târându-și picioarele, a trecut pe lângă casele cu acoperișurile lor ascuțite de țiglă și coșurile de fum albe și a urcat pe aleea largă pietruită, unde s-a oprit și, sprijinindu-și spatele de zidul de piatră, și-a tras sufletul. Uliana a ales un loc unde să poată aștepta fără să fie observată. Copiii care părăseau curtea gimnaziului au coborât vioi, trecând pe lângă ea, lăsând-o în urmă. Majoritatea ieșeau în grupuri și erau absorbiți în discuții.

Uliana privea în urma lor, la dansul iute al picioarelor copiilor în pantaloni albastru-închis, la întoarcerea capetelor lor, acoperite cu șepci mov, tari, cu cozoroc. Uliana știa că nu-l va vedea pe Pinhas printre acești copii,

nu-l va vedea nici măcar lângă cei câțiva băieți evrei de aici și nu-l va vedea cu fetele din același an de studiu, cărora li s-a dat voie abia de curând să învețe cu băieții. Și, într-adevăr, Pinhas a trecut pe lângă Uliana și a coborât încet pe stradă, privind spre cer. Văzându-l, Uliana și-a dat seama că nu-l va striga. A înțeles că a venit degeaba până aici și că nu vrea să-l deranjeze. A hotărât să aștepte până când prietenul ei va dispărea din câmpul ei vizual și pe urmă să se întoarcă acasă. Perspectiva acestui drum obositor a speriat-o. Nu mai avea putere.

Dar Pinhas a zărit-o. Era aproape incredibil ce s-a întâmplat, ar fi putut să nu privească înapoi. Dar, dintr-un motiv sau altul, voia să se uite la zid și la vița-de-vie goală, răsucită spre el, care încă nu avusese timp să acopere zidul cu frunze verzi. Și-a îndreptat privirea de-a lungul încurcăturilor de iederă sălbatică, s-a întors pe jumătate să urmărească planta până la capătul gardului și a zărit-o pe Uliana. Fața i s-a luminat brusc și a strălucit de bucurie, de parcă ar fi așteptat de mult această întâlnire, de parcă s-ar fi gândit la ea tot timpul, în fiecare clipă, stând la cursuri în gimnaziu, îmbrăcându-și haina grea și ieșind în ceața gri de martie. S-a repezit la Uliana și a încremenit în fața ei, zâmbind larg și trecându-și privirea peste fața

ei, peste toată silueta ei. Ochii îi radiau de o bucurie sclipitoare diluată de uimire și neliniște. Uliana și-a dat seama cât de obosită și neîngrijită trebuie să arate după câteva luni de boală. Obrajii îi erau căzuți, pielea ei căpătase o culoare închisă, ochii îi ocupau aproape jumătate din față, iar albul lor părea palid, bolnăvicios. Părea de două ori mai mică decât era de fapt, de parcă ar fi intrat la apă și s-ar fi micșorat. Din cauza îngrijorării lui Pinhas, a neliniștii și tandreței cu care privirea lui îi aluneca pe brațe și umeri, pe bărbie și pomeți, pe o șuviță de păr ieșită de sub batistă, Ulianei i s-a făcut rău.

La auzul vocii lui vesele, care, copleșită de emoție, se spărgea în note înalte, de fetiță, privirea i s-a întunecat.

Pinhas i-a atins antebrațul și i-a vorbit, aproape sufocându-se de emoție. A spus că este foarte bucuros că o vede, că în tot acest timp s-a gândit la ea, și-a amintit de fiecare zi, de fiecare minut petrecut împreună, tunelul, podul și râul lor, de plimbările lor printre ruinele castelului, conversațiile lor (deși Ulianei i se părea că în mare parte erau tăcuți) și călătoria la Amadoca și cum a leșinat Uliana în mlaștină și cum a scos-o de-acolo. A mai spus că și-a făcut un nou obicei: să-și imagineze ce face ea în fiecare moment. El credea în aceste fantezii care îl făceau să se

simtă mult mai bine, îi era mai ușor. Era aproape fericit. De parcă ar fi fost împreună în tot acest timp. Nici măcar nu închidea ochii, nu întrerupea conversația cu profesorul de Tora (da, știe că așa ceva nu se cuvine în timpul citirii Torei), nu înceta să se joace cu micuța Feiga, și o vedea pe Uliana ajutându-și mama, pregătind cina, o vedea alegând împreună cu surorile ei prăjituri într-un magazin de dulciuri de lângă Piață, vorbind cu prietenele ei în drum spre școală, râzând veselă. Își imagina că acest râs al ei era de fapt dedicat lui. Îi era foarte dor de râsul ei.

Pinhas i-a povestit că în fiecare sâmbătă abia se abține să-l întrebe pe tatăl ei despre ea. Făcea mari eforturi și se prefăcea că nu este interesat, știind că întrebarea lui va stârni din nou neliniștea celor din jur, va crea din nou îndoială. Și nu mai aveau nevoie de îndoială. Nu-i așa, Uliana? a întrebat, cerându-i confirmarea. Era foarte fericit că ea a venit aici să-l vadă. A vrut să-i spună ceva de mult timp, a vrut să cadă la o înțelegere cu ea, dar nu știa cum s-o facă fără a încălca interdicțiile. Voia să-i împărtășească metoda, inventată de el, cu ajutorul căreia puteau fi împreună ori de câte ori doreau, fără să supere pe nimeni. Voia ca Uliana să-și imagineze la rândul ei ce face Pinhas în

fiecare clipă și să creadă cu adevărat că aceasta nu e o ficțiune, o fantezie, ci că pur și simplu știu totul unul despre celălalt până la cel mai mic detaliu, că simt prezența unui celuilalt chiar și de la distanță. Și astfel nu vor fi niciodată despărțiți. Chiar și atunci când el și familia lui vor pleca la Eretz Israel. Chiar și când va fi bătrân și va locui dincolo de mare, Uliana va putea ști exact cu ce se mai ocupă și că el se gândește la ea.

Ai simțit în tot acest timp că sunt cu tine? Ai simțit la fel ca mine? întrebă Pinhas, uitându-se cu nerăbdare, cu ochii arzători, la fața Ulianei. Și ți-a fost mai ușor?

Da, dădu din cap Uliana. Da, Pinhas, mi-a fost mai ușor și mie.

fotografie: preotul sfințește coșurile de Paște acoperite cu ștergare brodate și puse în rânduri la picioarele oamenilor

Uliana credea că ea fusese cu adevărat cea care îi amintise lui Pinhas de povestea în care Baal Shem Tov înțelege Tora într-o singură oră.

Odată Besht a trebuit să viziteze casa unor necredincioși care tocmai se închinau idolilor. După ce a părăsit casa, fericitul profesor și-a informat elevii că în ultima oră

a reușit să împlinească toate poruncile Torei. Ucenicii surprinși nu l-au crezut.

La acestea, Baal Shem a spus: „Nu știți că închinarea la idoli este comparată cu excrementele? În toaletă este interzis să ne îndreptăm gândurile spre cuvintele Torei. Prin urmare, faptul că m-am putut abține să mă gândesc la scrierile sfinte ale Torei în timpul ședерii mele în casa aceea înseamnă că am împlinit până la urmă toate învățăturile ei!“

În gândul ei, Uliana l-a întrebat pe Pinhas: Nu crezi că atunci când ai fost cu mine ai urmat poruncile Torei?

carte poștală: port maritim văzut de la înălțimea zborului unei păsări

Filiala sioniștilor din Buceaci primea din ce în ce mai puține certificate. În ultimul moment, când toate lucrurile au fost împachetate, când Avel și Pua au trecut pe la jumătate din oraș să-și ia rămas-bun, iar Vasyl Frasuliak a primit șase cămăși noi, o pereche de cizme în stare bună, baticuri pentru soția și fiicele lui și, în plus, o sumă echivalentă cu câștigurile sale în patru sâmbete, s-a dovedit că permisul de plecare al bătrânei Feiga nu sosise. Familia Birnbaum a rămas. Avel continua să poarte biletele

pentru vaporul care pleca peste o lună de la Trieste la Jaffa într-un portofel din piele de vițel, sub cămașă. Aceste bilete îi fuseseră trimise de un cunoscut din Trieste, care scăpase din oraș înainte de primul război și acum făcea, cu succes, comerț cu stofe. Biletele au ajuns într-un plic mare și elegant semnat cu litere caligrafice complicate. Acel vapor plecase deja din port, mai mulți călători muriseră deja la bordul lui, din cauza tifosului care se făcea simțit chiar și în larg, unul dintre pasageri scrisese deja câteva zeci de scrisori către vechea lui casă, intenționând să le trimită de la noua lui casă, iar Avel Birnbaum încă nu îndrăznea să scape de acele bilete.

Dar toate acestea nu au afectat-o în niciun fel pe Uliana. Cu fiecare zi ce trecea, ea își recăpăta forțele și a putut să se întoarcă la școală, după ce s-a transferat de la cea de dinainte, și acum învăța la școala rusină, care tocmai se deschisese pe strada Koliova. Mama ei a dus-o într-o zi la spitalul de pe strada care se numea Sub sălcii, unde Ida Kriegel le aștepta în parcul de vizavi de intrare. Zena Frasuliak voia ca Uliana să studieze pentru a fi asistentă. Ida s-a oferit să ia fata sub aripa ei, cine știe dacă va câștiga un ban, dar măcar își va putea da seama dacă este devotată acestei profesii.

Uliana nu avea nicio îndoială că ar fi devotată acestei profesii. Dar, în general, nu-i păsa. Îi plăcea părculețul din preajma spitalului, iar sarcinile monotone pe care le primea (să curețe podeaua, să taie fâșii de tifon, să fiarbă pipetele în cuvă, să sterilizeze instrumente din sticlă și metal cu alcool sau acid carbolic) dădeau măcar o oarecare formă vieții ei. Mult timp nu a știut ce vrea. Chiar și acum un an totul era diferit, nici ea nu știa ce își poate dori de la viață, cu excepția hranei și a hainelor noi, dar o mare parte a existenței sale îi aducea bucurie fără motiv.

Ida o lăuda. Chiar i-a spus mamei ei că unii dintre medici observaseră deja mâinile dibace ale Ulianei. Directorul spitalului a fost la început supărat pe domnișoara Kriegel, care a îndrăznit să angajeze o asistentă fără voia lui, dar șeful de secție, obosit, i-a făcut semn cu mâna, las-o, nu deranjează pe nimeni aici.

Ulianei îi plăcea de Ida. Părea atât de lipsită de emoții, atât de perfect echilibrată în toate acțiunile ei, în toate expresiile ei, fără entuziasm, fără nervi, fără grabă. La ea totul era clar și îngrijit, exact așa cum ar trebui să fie. Stagiarul Șcipaniac era evident îndrăgostit de ea, căutând cele mai ridicole scuze pentru a o vedea pentru câteva secunde, dar Ida, cu toată perfecțiunea

educației ei, se făcea că nu vede, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, de parcă comportamentul lui Vitold ar fi fost cât se poate de normal.

Uliana nu înțelegea atașamentul Idei față de pacienți. A urmărit cum domnișoara Kriegel le examina cu neliniște rănile, cum le privea îndeaproape fețele și le asculta respirația, cu câtă îngrijorare citea rețetele și diagnosticele lăsate de doctor. Uliana a observat că Ida nu putea să zâmbească câteva zile după moartea cuiva. Era ca și cum toată forța ei vitală ar fi fost aspirată cu o pompiță de cauciuc sterilizată. Acest lucru a rămas un mister pentru Uliana, pentru care pacienții erau ceva chiar mai puțin decât oameni, niște semiumbre abstracte, fragile, zvârcolite de durere, stricate pe interior. Uliana, cu o expresie serioasă în ochii ei maturi, cu linia dreaptă a buzelor strâns lipite, nu putea găsi milă nici măcar pentru ea însăși. Numai Ida i se părea demnă de atenție, demnă de tandrețe. Una dintre puținii de care trebuie să-ți fie milă.

Ida nu a vorbit niciodată cu Uliana despre Pinhas. Deși amândouă știau. În acești câțiva ani înainte de începerea războiului, au stat despărțiți, păstrând unul față de celălalt o distanță sensibilă, care presupunea o legătură aproape telepatică. Ida o trimitea acasă pe

Uliana după o zi petrecută la spital, iar Ida de asemenea se întorcea în camera ei pentru a o găsi acolo pe Zena, așteptând răbdătoare și liniștită, așezată lângă fereastră. Casa răsuna de vocile copiilor, de zdrăngănitul de porțelan, certuri și conversații pline de viață, vântul șuiera liniștit în sobă. Zena parcă înghițea fiecare sunet, nefiind în stare să răspundă la întrebarea de ce venea aici cu tenacitate aproape extatică.

Știi, i-a spus prevenitoare Ida Zenei într-o seară, încă nu l-a uitat.

Zena a înțeles îndată despre ce e vorba. Neputând să se abțină, a înjurat: „Jidan blestemat!“ I s-a făcut imediat rușine de cele spuse, deși nu prea mult. Și-a scuturat rușinea, lăsând în schimb furia să-i înroșească obrajii pistruiați.

Ida s-a purtat de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Palma i s-a sprijinit ușor pe umărul Zenei. O compătimea cu adevărat. Îi era milă de fată și îi plăcea de ea, oricât de dificilă și încăpățânată era.

Ida Kriegel nu știa nimic. Pur și simplu în dimineața aceea, când Uliana a sosit la spital cu o față și mai pământie decât de obicei, și-a dat seama că Uliana încă se gândește la băiatul cu sprâncenele groase, care aproape îi intrau în ochi și urechile pe jumătate ascunse printre buclele părului.

Ida Kriegel nu avea de unde să știe că în urmă cu o seară Uliana, în drum spre casă, s-a trezit în fața casei familiei Birnbaum. Soarele apunea. O insectă orbitoare se învârtea în cerc în lumina lui topită, lenește. Bătrâna Feiga stătea în fața casei și se juca cu micuța Feiga cea cu părul auriu.

Patșe, patșe kiheleh, mame 'et koifn șiheleh, tate 'et koifn zekeleh, un Feiga 'et hobn roite bekeleh.[40]

Micuța Feiga bătea din palme cu sârguință, dând capul pe spate râzând, atingând cu părul blond firele de iarbă.

Pinhas a ieșit din casă. S-a oprit în prag și și-a privit sora și bunica zâmbind. Devenise mai lat în umeri și mai înalt, sprâncenele îi crescuseră și mai mult, iar mustăți adevărate îi întunecau acum buza de sus. Uliana parcă l-a văzut în acel moment de la o distanță de câțiva centimetri. Iată-i buza de jos, despicată la mijloc de o linie fină. Iată-i pielea netedă întunecată. Iată-i gâtul puternic, iată pulsația venei, iată planitatea pieptului său robust. Era vesel, amabil și lipsit de griji. Devenise și mai inteligent, o mândrie pentru tatăl său, mângâiere pentru mama lui, bucurie pentru sora și bunica lui. Ce frumos era acest Pinhas Birnbaum. Chiar mai frumos decât își amintea Uliana.

Comuniști blestemați, a scuipat pe pietrele de sub picioare. Aerul i se păru imediat lipicios și stătut. Insectele îi intrau în ochi. Și-ar fi dorit să intre în pământ.

fotografie: rafturi de lemn cu pâini identice într-o brutărie, o coadă de oameni răbdători, spatele și cefele lor

Ce vorbești? Cum poți spune tu, galițian, că ucrainenii occidentali au disprețuit ajutorul bolșevicilor? Cum poți spune că guvernul sovietic a fost mai bun decât guvernul nazist? Uneori cuvintele tale mă sperie, nu pentru că te-ai uitat pe tine însuți și întreaga ta istorie, ci pentru că rostești date și nume de parcă pe circumvoluțiunile creierului tău ar sta scrise tabelele cronologice și, în același timp, ți-ar distorsiona sensul fiecărei date. E păcat să spui că ucrainenii occidentali îi așteptau pe nemți, auzi?

Acum îți voi aminti încă o dată cum au stat lucrurile cu adevărat. Cu aceleași cuvinte pe care mi le-ai spus. Așa cum îmi amintesc eu totul.

Când ai crescut puțin și ai început să îi pui întrebări bunicii tale Uliana, ea dădea din mână a lehamite și tăcea.

Bunica ta mânca întotdeauna multă pâine. Niciun fel de mâncare, oricât de mult ar fi

mâncat, nu o putea sătura, doar pâinea neagră îi potolea foamea, îi liniștea stomacul și îi risipea gândurile. I se făcea rău când se afla în mijlocul mulțimilor, i se tăia respirația, îi țiuiau urechile și i se întunecau ochii, totuși părea că se duce înadins în mijlocul mulțimilor, făcându-și din ce în ce mai mult rău și, cu cele mai mari eforturi, îndura slujbele religioase, le conducea și organiza comunitatea. Se asigura doar să fie mereu la margine: lângă ușă, aproape de ieșire, pe ultimul scaun. Urmărea spațiul din jurul ei. Asculta. Privea. Supraveghea. Da, supraveghea. Înseamnă că stătea de pază.

Când o întrebai, se putea ca ea să arunce toată vina pe război, necazuri și stăpânirea străină. Iar stăpânirea era întotdeauna a altcuiva. Ea spunea că înainte vecinii se înțelegeau între ei: evreul vorbea în idiș, polonezul, în poloneză, ucraineanul, în limba lui maternă, toată lumea vorbea și germană și totul era în ordine. Copiii lor mergeau la aceeași școală. Fiecare avea biserica lui. Fiecare avea sărbătorile lui. Nimănui nu-i păsa. (Nu, „jidan“ nu e un cuvânt jignitor, de unde ai scos-o pe asta? Mereu i-am numit așa, iar bunicile tale doar așa îi numeau și nu intenționau să jignească pe nimeni.)

Când evreii sărbătoreau Sucot și își construiau colibe, bunica și alți copii se

cățărau într-un copac, pe cel mai apropiat acoperiș sau pe deal și aruncau cu pietricele în ei doar de distracție. „Jidănaș, jidănaș, nu ești de niciun folos“ — așa spuneau, chiar cu dragoste, nu din răutate. Toată lumea era obișnuită cu faptul că un evreu are blănuri și bani, că ține o cârciumă și o prăvălie și nu-i lasă pe polonezi și ucraineni să câștige bani, ci doar îi îmbată. Pentru că, dacă un om nu are mintea luminată, merge să se îmbete cu holercă. Apoi, când evreii au plecat, era atât de mult loc liber, erau atât de multe oportunități, încât credeam că ar fi posibil să ne facem și noi un rost în viață, dar autoritățile sovietice nu ne-au lăsat.

Și când polonezii au fost la putere, spunea bunica ta, unora nu le-a fost bine deloc, totul în jurul lor era polonez și ucrainenii și evreii nu puteau să intre în politică, nici copiii lor nu puteau să învețe în limba lor maternă. Cine știe de ce îi deranja atât de mult acel „Șoim“ polonez, hartzerii[41] și sărbătorile patriotice, când apăreau ulanii pe cai, aliniați frumos în rânduri. La fel de supărați erau și când satele poloneze au fost anexate la oraș, astfel încât candidații evrei să nu ajungă la putere. Ei nu puteau să se împace cu idee că polonezii primesc oportunități mai bune pentru pământ și au întotdeauna avantajul în orice instanță și problemă de interes public.

Dar cumva au trăit unul cu celălalt. Au trăit bine, se căsătoreau între ei, își botezau fiica în biserica ortodoxă, fiul în biserica catolică. Beau la jidan holercă. Sărbătoreau Crăciunul, mai întâi la sfârșitul lunii decembrie, apoi la începutul lunii ianuarie. Aruncau de pe deal cu pietricele în colibe. Cumva mergea treaba și nu era rău nimănui.

Ea nu credea că oamenii se pot distruge astfel între ei. Ea nu credea că au trădat de bunăvoie și rău intenționat. Nu, a spus ea, dimpotrivă — i-au ascuns, i-au hrănit, i-au ajutat. Nu a crezut când a auzit că profesoara de limba ucraineană a fugit la casa vecinilor evrei cu un topor în mână. A spus: „Prietena mea evreică a recunoscut-o, a văzut-o printre scândurile din hambar, unde s-a ascuns. Dar nu am crezut-o. A fost o profesoară bună doamna Lesia. Îi plăcea să cânte". La fel, nu credea că Myhas Kasivceak s-a înscris în divizia SS Galizien pentru a se răzbuna pe profesoara de germană care l-a picat de trei ori la examen. El nu era prost, doar avea un accent foarte dur, iar doamna Fink nu permitea așa ceva.

Bunica ta știa ce se spune despre evrei — că i-au adus pe comuniști. Au ajutat la înrădăcinarea puterii în localități și au indicat potențialii inamici ai regimului. Ea știa că bolșevicii insistă că nu există antisemitism în

Uniunea Sovietică. Ținea minte cum pronunțau cu emfază numele de familie ale șefilor lor: Arlazorov, Biberman, Golts. Dar spunea că, de fapt, nu erau mai mulți evrei decât ucraineni înscriși la comuniști. Poate că erau doar mai deștepți și mai dibaci, de aceea au ocupat rapid funcții. Ea nu credea că ucrainenii și evreii îi ajutau pe bolșevici să deporteze polonezi.

Pe de altă parte, spunea, vezi tu, mulți dintre cei care au fost trimiși în Siberia — deși au fost despărțiți de copiii lor și mureau de foame — au supraviețuit. Și nu numai polonezii și ucrainenii au trecut cu bine de această perioadă, ci și mulți evrei au rămas în viață. Dacă nu ar fi fost deportați, ar fi stat deja întinși într-o groapă de pe Muntele Fedir.

Ea nu credea că ucrainenii, împreună cu evreii, au târât oamenii la alegerile sovietice. Spunea că nu aveau pe cine să aleagă. Spunea că oamenii râdeau de ei. Spunea că toți evreii, ucrainenii și polonezii care au mers la bolșevici au încetat să mai fie evrei, ucraineni și polonezi și au devenit popor sovietic și i-au turnat pe ai lor.

Ea nu credea că *băieții noștri*, care s-au alăturat poliției germane, au executat de bunăvoie ordine împotriva evreilor. Că după fiecare campanie, țăranii cu saci pe umăr

mergeau la oraș să curețe casele evreiești. Că îi ascundeau pe fugari pentru bani, apoi îi denunțau. Trebuiau să intre în poliție pentru că era nevoie de ordine. Dar ei nu au făcut rău. Uneori chiar i-au apărat când au putut. I-au salvat.

Ei bine, da, nu le plăceau evreii, dar de ce să-i omoare? Nu le plăceau nici polonezii. Niciunul nu-l plăcea pe celălalt, dar au convieţuit întotdeauna, se salutau pe stradă, glumeau, se împrumutau unii de la alții de bani.

Ea nu credea că ucrainenii așteptau sosirea nemților. Credeau în promisiunea lor că vor avea propriul stat? Nici asta nu credea.

Spunea că evreii care fugeau din vest au liniștit pe toată lumea. Nu vă temeți de nemți, nu sunt o amenințare la adresa vieții voastre. Vor fi doar greutăți temporare, unele suișuri și coborâșuri, până când totul se va așeza. Nemții sunt un popor civilizat. Localnicii i-au crezut pentru că și-au amintit de austrieci. La început, bunica ta a râs de mama ei, amintindu-și cum aceasta vorbea despre stăpânirea austriacă, de parcă ar fi supt o bucată de zahăr.

Dar mai târziu bunica ta spunea și ea același lucru, salivând, ca pe o binecuvântare, ca pe o poezioară pentru copii, ca pe o rugăciune înainte de culcare. Propria ei

amintire a devenit din ce în ce mai mult amintirea mamei ei și a reținut din ce în ce mai puțin felul în care stăteau cu adevărat lucrurile, înlocuind amintirile cu mulaje colorate care aveau același efect ca obloanele Idei Kriegel, învăluind-o într-o ceață caldă, amorțită, în care nu mai percepi nimic.

fotografie: o fanfară cântă pe scena din parc

După ce au întors orașul pe dos, bolșevicii au fugit, au scăpat, s-au retras spre est pe cai cu picioare lungi, în camionete și camioane ale Uzinei de Automobile din Gorkiv, în Forduri și Fiaturi luate de acolo, în vagoane de diferite clase, în funcție de rangul celor care se retrăgeau. Au luat cu ei mobilier solid și scump, porțelanuri și argintării confiscate de la familiile care au fost trimise în Siberia. Unora dintre cei mai loiali dintre localnici li s-a îngăduit să se retragă împreună cu rușii.

Timp de paisprezece zile, în vreme ce nemții tocmai soseau și se instalau, reprezentanții societății „Sicea“ le pregăteau terenul. În cea mai mare parte, aceștia erau implicați în arestarea, lovirea și executarea unor oameni suspectați de cooperare cu comuniștii. Unele dintre aceste figuri au crezut cu adevărat că procesele care au loc și

acțiunile pe care le întreprind sunt o condiție necesară pentru atingerea unui obiectiv important. Lor li s-au alăturat mulți bărbați care au observat că acest moment poate fi folosit pentru a fura și a jefui, pentru a face paradă de puterea lor de curând descoperită, simțind cum în sfârșit au control nu numai asupra propriilor destine, ci și ale altora. Această senzație a fost sfâșietoare, accelera bătăile inimii, aducea fericire mai mare decât împreunarea cu o femeie. Au fost și cei care au făcut asta din motive de altă natură: au jefuit și au torturat de plăcere, au împușcat bolșevici, și-au salutat superiorii germani cu mâna dreaptă întinsă, au adunat semnături pentru eliberarea liderului din închisoarea de la Berlin, s-au îmbătat de faptul că acum aveau putere nu numai asupra femeilor lor, ci și asupra majorității localnicilor și credeau sincer că fiecare act al lor este justificat de război și istorie, menit să înființeze justiția mult așteptată. Alții, după ce au cântărit situația, au părăsit rândurile armatei ucrainene, luându-și armele cu ei, și s-au ascuns în pădure.

Deschideți ochii, le-au spus celor care au vrut să rămână. Datorită cărei minuni nemții ar veni în întâmpinarea noastră? Ei doar se folosesc de voi, cu ajutorul vostru îi elimină pe evrei, apoi o să vă elimine și pe voi. Dar

majoritatea oamenilor, tăcuți și înspăimântați, s-au înghesuit în colțuri întunecate lângă cuptoarele lor și s-au rugat. Dacă Dumnezeu vrea, nu vom păți nimic. Războiul se va termina, totul va trece, lucrurile se vor așeza cumva.

Pe 20 iulie 1941, pe străzile centrale a avut loc o paradă a Armatei Ucrainene. O unitate de infanterie bine înarmată a sosit de la Koropeț, urmată de un escadron de cavalerie, de soldați în costume naționale cu steaguri, urmat de fete în cămăși brodate, cu panglici colorate în păr, purtând icoane cu Hristos și cu Fecioara Maria, drapele imense galben-albastre, tridente înalte cât un bărbat, țesute din flori și din prosoape brodate. Dacă bunica ta Uliana a pomenit vreodată și despre svastici? O dată, da, a spus că printre simbolurile ucrainene, lângă tridente, era și o svastică. Dar mai târziu, când ai întrebat-o despre asta, s-a îmbufnat, s-a înfuriat și a refuzat să vorbească.

Adevărat, își amintea de fiecare dată tribunele cu soldații germani în uniforme perfecte din țesătură gri-albastră. Soldații zâmbeau, mulțumiți. Erau aproape blânzi. Bretelele din piele trase peste uniformă străluceau în lumina soarelui. Fetele cu obrajii rumeni îi priveau cu admirație. Ghirlande de flori răspândeau un miros

intens. Capete grele de muguri ofiliți se odihneau în palmele umede. Îi aștepta o muncă grea, dar pentru a lucra bine și din greu trebuie să te și odihnești cum se cuvine.

S-a dovedit a nu fi atât de simplu, mai ales dacă tu, ofițere, ai ajuns pe aceste meleaguri sălbatice, unde nici măcar nu s-a auzit de confortul cu care erai obișnuit acasă.

Aici nu erau restaurante, nici teatre decente, nu știa nimeni să facă cafea adevărată și era bine că măcar v-au adus câteva sticle de vin de calitate în lăzi de lemn umplute cu paie. Nu se putea vorbi despre localuri selecte, căci nu existau nici măcar cârciumi acceptabile, deși cu timpul, până la urmă, acești băieți au reușit să găsească bucătari buni, cizmari și chiar câțiva muzicieni (de obicei erau evrei cu litera W brodată pe mâneci).

Șeful Judenreferat[42]-ului din Ciortkiv, Kurt Fahl, a adus cu el un evreu german pe nume Wolf și l-a numit șeful Ordnungdienst[43]-ului local. Sergentul jandarmeriei locale avea un frizer personal poreclit Papuș. Fiul landcomisarului avea un cal de lemn făcut de un evreu, Baumștain, lăudat de însuși Otto Wechter, care a venit odată pentru o inspecție de la Lemberg. Surorile Dora și Emma s-au dovedit a fi guvernante excelente, bone, croitorese,

cameriste, bucătărese și coafeze în casa landcomisarului. Jandarmii Rooks, Tomanek și Rozenov aveau proteze dentare de la bătrânul dentist Reinfeld.

Se puteau juca jocuri de noroc în cazinoul ucrainean situat în incinta gării. Lângă secția de poliție ucraineană era un cinematograf, unde puteai evada din realitate pentru o oră sau două. La fabrica de tutun din Monastyrsk găseai cât lichior și câtă holercă doreai, precum și țigarete bune. Fabrica avea un bar care servea un sos delicios de usturoi și apă carbogazoasă rece. Proprietarul era un polonez de prin partea locului, iar soția lui, ucraineancă, în timp ce ștergea tejgheaua, își legăna seducător sânii, sub o bluză subțire.

Vânau prin păduri care miroseau frumos și erau acoperite cu frunze căzute de toamnă. Se plimbau cu trăsuri. Aduceau copiilor în dar cățeluși cu părul creț și simțeau că li se strânge inima în piept de emoție, iar cicatricile, căpătate din anii partidelor de scrimă ale studenției, îi ardeau din cauza sângelui care le năvălea în obraji. Aveau relații amoroase cu fetele din localitate sau chiar cu soțiile colegilor. Cântau. Urlau pe străzile pustii după ce beau până la patru dimineața. Aveau propriul fotoliu la masa din grădina familiei Biliiv. După cină, jucau preferans cu un medic ucrainean și un avocat

polonez. Ascultau muzică și cântecul păsărilor. Se plimbau călare cu soțiile și copiii lor.

Admirau orașul, care se răspândea printre dealuri, cu turnurile sale baroce. Loveau cu cravașa. Își priveau vila elegantă, cu balcon, de pe malul râului Strypa.

Erau liniștiți.

Deși temporar, se stabiliseră acolo.

fotografie: autoportretul Hrystiei la vârsta de paisprezece ani, reflectat în fereastra casei cu vedere la curte, gard și tufe de agriș

Vasyl Frasuliak urmărea momentul în care trupele germane au trecut peste dealul din vest și s-au târât pe potecă ca furnicile. Șiruri de camioane și mașini, motociclete cu ataș, toate învăluite într-un nor de praf. Printre ei se afla chiar și un pluton de bicicliști. Părea romantic, dar chiar în seara aceea orașul a răsunat de țipete, tremurând de strigătele sălbatice ale femeilor.

Vecinul său a văzut din spatele gardului cum Vasyl se plimbă nervos prin curte, ca o vulpe îngrijorată pentru puii ei, apoi se lipește de gard și se uită printre ramurile copacilor la acoperișurile de dedesubt, silueta Primăriei, turnurile mănăstirii (totul era atât

de familiar, încât era aproape insesizabil; totul era atât de calm, de neschimbat), apoi grăbindu-se spre casă, urcând câteva trepte spre pridvor ca să privească pe fereastră în cameră și să le vadă pe cele trei fiice și pe soția lui, cărora le-a ordonat să stea în casă și să se miște cât mai puțin posibil.

Să nu-ți fie frică, strigă vecinul, mijind caraghios un ochi, nu se ating de ai noștri. Numai dacă ești comunist.

Frasuliak simți un gol care-l rodea pe interior, o plictiseală putredă în piept. Enervat, nici măcar nu s-a uitat în direcția vecinului său. Lui nu-i păsa. Era binedispus. Părea că avusese deja timp să se îmbete.

Mă bate un gând, șopti el conspirativ, dând la o parte tufele de agriș cu degetele groase și înnegrite și întinzând capul în față, aproape sprijinindu-l de lețuri. N-ar fi trebuit să o iau pe Miriam a lui Holți ca să nu o vadă nemții? Aș ascunde-o în pod, nimeni nu ar ști că-i acolo. Numai de Vlodzi nu poți ascunde nimic.

Și a râs.

Are paisprezece ani, strecură Vasyl printre dinți.

Păcat de fată, oftă vecinul.

Poate că nu se va întâmpla nimic, spuse Vasyl, silindu-se să rămână calm.

fotografie: crengi negre, cuiburi de ciori deasupra țiglelor de pe acoperiș, zborul unei pene mânate de vânt

Au venit trei dintre băieții noștri, un inginer, un profesor și un seminarist. Fiecare avea o panglică albastră-galbenă pe mânecă. De la pașii lor grei zdrăngăneau paharele din bufet.

Inginerul Hohulia, același pe care Vasyl Frasuliak îl ascunsese cândva sub podeaua acestei camere, i-a adus pe ceilalți doi. El a intrat primul în casă, zâmbind larg, întinzându-i lui Frasuliak mâna dreaptă și lovindu-l ușor pe umăr cu palma stângă. Vă spun, băieți, Vasyl va fi cu noi, pentru că mereu a fost cu noi. Inginerul Hohulia a privit prin cameră și a oftat aproape visător: aici totul a rămas la fel ca atunci.

Profesorul privea ca un lup. El și seminaristul erau înarmați cu puști Mannlicher. Dar dacă seminaristul își ținea arma la spate, pe o curea peste umăr, profesorul Iakymciuk strângea carabina la subraț, îndreptată cu țeava înainte, aproape înfiptă în pieptul gazdei. Frasuliak, încruntat, a făcut un pas înapoi, dar profesorul Iakymciuk a făcut imediat un pas înainte, sprijinindu-și din nou țeava pe nasturele de pe burta străbunicului tău.

Bunica ta l-a recunoscut îndată pe profesorul Iakymciuk, care îi predase istorie la școala rusină la care ea se transferase, de pe strada Slovțkyi în strada Koliova, în urmă cu câțiva ani. Copiilor le era frică de Iakymciuk, era agitat, nervos, cu globii oculari inflamați pe care îi răsucea cu bună-știință în toate părțile. Uneori, mormăia ceva neînțeles pe sub nas, fără să-i pese dacă elevii îl înțeleg și apoi, brusc, se înfuria din cauza propriilor cuvinte și alerga prin încăpere, lovind cu pumnul în ușă și în catedră, stropind cu salivă și înjurându-i pe Hrușevskyi și Vynnycenko. Orice subiect, botezul Rusiei kievene, invazia tătaro-mongolă sau Siciul Zaporojean, se revărsa în blesteme la adresa lui Hrușevskyi și Vynnycenko.

Toată lumea știa despre profesorul Iakymciuk că soția lui a luat copiii și s-a dus să locuiască cu profesorul polonez Domoslavskyi, care preda la școala Mickiewicz, numită după poetul polonez. Domoslavskyi era văduv și crescuse singur doi fii. Înalt și cu umeri largi, cu barbă cenușie, cu o voce guturală liniștitoare și mișcări domoale, încrezătoare, el plăcea multor femei, motiv pentru care nu numai Iakymciuk nu-i putea ierta soției sale că l-a părăsit, ci și câteva zeci de femei din oraș îi purtau ranchiună. Rămas singur în cele două

camere înghesuite pe care le închiriase pentru fosta lui familie într-una dintre casele lui Blatt, Iakymciuk s-a ales în câteva zile cu un tic nervos — o zvâcnire nervoasă a feței și o intoleranță profundă nedisimulată față de toți cei din jurul lui. Dar Ioachim Blatt a devenit principalul obiect al urii sale. Iakymciuk dădea vina pe el pentru cauza principală a nefericirii lui. Spunea că bătrânul i-a supt sângele, cerându-i banii pentru chirie și pe cei pe care i-i dăduse împrumut, bani pe care profesorul nu avea de unde să-i dea înapoi. Iakymciuk spunea că nu mai poate continua așa. Că ceva trebuie făcut. S-au întâlnit cu inginerul Hohulia și cu alți câțiva ucraineni și s-au încurajat unul pe celălalt cu planuri de acțiuni decisive împotriva băutorilor de sânge, a trădătorilor, a evreilor, a slugoilor comuniști, a naționaliștilor-șovini polonezi și a altor complici. Ei au fost uniți și au nutrit un sentiment constant de dezamăgire față de liderii OUN, „Sicea“ și „Plast“, care păreau insuficient de concreți, insuficient de hotărâți și mult prea sfâșiați de contradicții. Ei așteptau de mult sosirea trupelor germane, o forță mare care trebuia să le catapulteze planurile și să le revigoreze intențiile.

Ocupația sovietică l-a derutat complet pe Iakymciuk. În viața lui nu se mai simțise atât

de amenințat, certitudinea că vor veni după el în orice moment îi stârnea o teamă de nedescris, de parcă i-ar fi umblat niște viermi pe sub piele. Stătea lângă ușa apartamentului său, pe podeaua murdară, uitând să se spele și să mănânce (la urma urmei, nu avea cu ce să cumpere de mâncare) și asculta pașii și foșnetul de afară. Ochii îi alergau în jur, gândurile îi zdrăngăneau în cap ca niște bile de plumb într-o centrifugă, degetele lui pipăiau neliniștite ușa și podeaua, în timp ce răsfoiau grămezile de hârtii cu notițe pentru prelegeri și mintea îi zăbovea asupra unor subiecte de lecții de istorie din afara programei. I se părea atât de evident că ar trebui să fie unul dintre primii după care vor veni.

Soția lui Blatt a venit de câteva ori la ușă și a întrebat dacă domnului Iakymciuk îi era foame, pentru că avea supă proaspătă. Iakymciuk tăcea și fornăia, strângând pumnii până când degetele i se albeau. Nu i-a dat niciodată din acea supă — el știa că doar îl tachina. Dar uneori lăsa pe tavă pâine, cafea de orz fără zahăr și felii de sfeclă murată, pe care Iakymciuk le ura. A încercat să nu mănânce această mâncare, pentru că știa că Blattova i-o va trece la datoria pentru chirie.

Tocmai când bolșevicii se retrăgeau și în oraș intra divizia 101 a artileriei ușoare a

Wehrmachtului, Iakymciuk a aflat că soția și copiii lui, împreună cu fiii lui Domoslavskyi, fără să apuce să-și împacheteze lucrurile, au fost urcați într-un tren de marfă și deportați undeva în est. Iakymciuk l-a găsit pe Domoslavskyi cel cu mustață căruntă printre cadavrele pe jumătate descompuse de lângă Biserica Adormirii Maici Domnului, sub zidurile unei clădiri care tocmai fusese abandonată în grabă de NKVD. Câtorva zeci de evrei adunați de pe străzile cele mai apropiate li s-a ordonat să scoată aceste cadavre din subsoluri. Corpurile lipite unul de celălalt se dezintegrau la atingere, supurau și musteau, se dezmembrau. Evreii au fost nevoiți să le atingă cu mâinile goale, li s-a interzis să-și protejeze nasul și gura de duhoarea otrăvitoare.

Iakymciuk și-a acoperit fața cu o eșarfă, îngrozit de cumplita duhoare, dar nu și-a putut dezlipi ochii de la mustața înnegrită și ofilită a lui Domoslavskyi, de la gura lui căscată. Ochii deschiși ai fostului său rival păreau la fel de calmi ca în viață. Iakymciuk a vărsat și pe urmă a plâns. Alături de el, un tată turbat de durere, care tocmai identificase cadavrul fiului său, a zdrobit capul unui evreu bătrân cu un toiag mânjit cu sânge. O grămadă de toiege identice zăceau la picioarele SS-istului, care fuma, privind la

crengile negre și la cuiburile de ciori de deasupra țiglelor de pe acoperiș, cu o expresie de dezgust pe față. Totul se mișca în direcția pe care intuiția lui Iakymciuk o indicase de mult și căpăta avânt.

Cel de-al treilea oaspete nepoftit din casa lui Frasuliak era seminaristul, destul de tânăr, nu cu mult mai în vârstă decât Uliana. Avea optsprezece ani. Stătea departe de cei doi parteneri ai săi, era trist și tăcut. Aspectul lui ciudat atrăgea atenția. În definitiv, Uliana îl văzuse deja lângă Institutul Sf. Iosafat cu mult timp în urmă, era imposibil să nu-l observi. Era scund, delicat și slab. Avea un corp grațios, aproape de fetiță și se mișca cu o ușurință care putea fi comparată cu zborul unei pene mânate de vânt.

Dădea impresia că e bolnav în stadiu terminal. Impresia omului aflat la un pas de ultima lui suflare. Avea pielea de culoarea cerii, transparentă, prin care străluceau venele albastre de pe tâmple, frunte și craniul complet chel. Seminaristul nu avea nici urmă de păr, nici sprâncene, nici gene, nici măcar puf pe față. Buzele lui aveau aceeași culoare ca pielea, păreau aproape golite de sânge. Expresia ochilor lui albaștri, limpezi era agitată și tulburătoare. Numele lui era Matvii Kryvodiak, iar după ce-au mai stat puțin de vorbă, când tatăl Ulianei scotea tutun și

răsucea câte-o țigară pentru toți cei aflați pe verandă, seminaristul a recunoscut că înainte dorea să se călugărească, dar acum se gândește să devină preot. Numai că pentru aceasta e nevoie de biserică. Și pentru a exista biserică nu trebuie să existe bolșevici. Buzele golite de sânge ale seminaristului abia s-au arcuit într-un zâmbet.

Profesorul Iakymciuk, chiar și după ce a fumat o țigară udă de saliva stăpânului casei, tot nu s-a lăsat. Nu am încredere într-un un om care a slujit un evreu, a spus clipind de mai multe ori. Colțul stâng al gurii îi zvâcnea.

Nu cred că ar trebui să acționăm în acest fel, a spus Frasuliak încăpățânat, pe tonul cuiva care reia firul unei conversații întrerupte prea brusc.

Iakymciuk a smucit din cap și a plescăit din limbă.

Vom face ceea ce ne spune Sturmbannführerul[44], l-a întrerupt, dând ochii peste cap.

Seminaristul s-a întors spre fereastră și a întâlnit ochii Ulianei, care îi privea de la geam. Dar ea nu era sigură dacă o văzuse cu adevărat. Chiar și prin strălucirea ferestrei putea distinge expresia aceea concentrată, întoarsă spre interior, plină de îndoială, care cântărea intens toate argumentele pro și

contra și era scrisă pe întregul chip al tânărului bolnav.

Inginerul Hohulia i-a făcut liniștitor cu ochiul mai întâi lui Vasyl, apoi pașnic lui Iakymciuk. Era un tip destul de plăcut, spre deosebire de ursuzul Iakymciuk, ca un copil care se contopește complet cu subiectul jocurilor sale, pentru care legile regatului fictiv și istoria războaielor sale de o mie de ani cu țările învecinate devin singura realitate. Nu avea familie, întrucât își dedica cea mai mare parte a timpului planurilor sale strategice: făcea desene, studia hărți, calcula șansele, deși nu își împărtășea gândurile aproape cu nimeni, așteptând momentul potrivit și complici de încredere. Știa că cei de la conducere îl iau în calculele lor și nu aștepta decât un semnal de plecare la Lvov pentru o întâlnire importantă și finală.

Uite cât de frumos au crescut fiicele gazdei noastre, a spus el.

fotografie: fluturele Apollo negru

După ce a primit uniformă sovietică și o pușcă Mosin, Frasuliak i-a înmânat seminaristului o panglică albastră-galbenă și-a întors umărul către el, cerând ajutor. Un SS-Untersturmführer scund, care mergea cu pași egali și apăsați, a sărit imediat la ei. Era

însoțit, de parcă ar fi fost lipit de el, de un ciobănesc german mare, cu limba scoasă și cu ochi inteligenți, vigilenți. Scăpând o scurtă comandă din gât, SS-istul a smuls panglica lui Frasuliak din palma lui Kryvodiak și a rupt panglica identică de pe umărul seminaristului. Câinele s-a așezat pe picioarele din spate și, cu gura căscată, s-a repezit apoi cu îndrăzneală la gâtul lui Vasyl. SS-istul Tomanek a tras cu forță câinele de lesă, arborând din nou o expresie calmă. I-a ordonat din ochi câinelui să stea și și-a netezit uniforma gri cu palmele. O să luați banderole de la Sturmführer Rue, dădu el nepăsător din cap spre scări.

Întinzându-le fiecăruia câte o fâșie albă de pânză, conducătorul gras arătă spre o fată subțire, cu părul negru, care spăla cu sârguință un colț al camerei. Frasuliak a recunoscut-o pe timida vecină Birnbaum care, indiferent pe cine ar fi salutat pe stradă, pleca sfios ochii și roșea de fiecare dată. Și acum era toată roșie, Vasyl i-a observat gâtul roșu și urechile roșii, a văzut pete stacojii pe pielea mâinilor și a încheieturilor ei umede, care ieșeau din mânecile cămășii. După ce vă terminați treaba, aduceți-i pânzele, ca să vă poată broda pe ele cuvântul „Schutzmann[45]“, a ordonat bărbatul.

Frasuliak a văzut pe fereastră cum evreii se adună în Piața Rynok. Li s-a ordonat să se adune la ora cinci, iar ei au venit ascultători, încercând să înăbușe neliniștea care se auzea dincolo de fiecare poartă: vocile femeilor care-și apucau bărbații de mâneci și plângeau cu lacrimi amare, în scrâșnetul roților și bătăile ceasului de la turnul Primăriei.

Rue cu Tomanek și alți câțiva angajați Sipo au sosit la acțiune din Ciortkiv dimineața devreme cu două Kübelwagen. Ei au fost conduși de Sturmbannführer Heinrich Müller, care a ordonat șefului poliției ucrainene, Kozovskyi, să pună la dispoziție imediat un grup de Schutzmänner care să îndeplinească sarcina. Au fost aleși Frasuliak, Iakymciuk și Hohulia împreună cu alți câțiva ucraineni, în schimb seminaristul a fost lăsat pe dinafară. Vrei să mori acolo? rânji Kozovskyi. Acum nici măcar el nu mai înțelegea de ce îl adusese pe acest băiat firav la Schutzmannschaft[46]. Aparent, ereditatea și atașamentul lui față de persoanele duhovnicești i-au jucat din nou o farsă, chiar dacă băiatul nu era încă preot: tatăl lui fusese preot greco-catolic în Zolotyi Potik în timpul vieții.

Frasuliak și restul au fost puși în mașini, în locul gestapoviștilor care au rămas să inspecteze orașul. În mașină cu Frasuliak

mergeau Müller și Rue. Localitatea aceasta este situată pur și simplu magic, i-a zâmbit emoționat șoferului Sturmbannführer. Și cine s-ar fi așteptat la o asemenea arhitectură barocă? l-a susținut șoferul.

Hohulia i-a sfătuit să meargă pe Fedir. Locurile de acolo se potrivesc cel mai bine. Au ales o poiană liniștită, spațioasă, în jurul căreia se legănau și foșneau tinerii carpeni fragili, umbriți de stejari puternici. Rue le-a arătat ucrainenilor unde sunt lopețile în cele două Kübelwagen. În timp ce mai mulți Schutzmänner săpau, nemții se plimbau prin pădure și priveau prin binoclu câmpurile și satele, căprioarele pășteau la marginea pădurii, dar prea departe pentru a fi împușcate, lucru pe care Müller îl regreta amarnic.

Vasyl Frasuliak a inspirat mirosul de pământ umed. Când a ajuns la o adâncime la care aproape că nu erau rădăcini, a început să se întrebe dacă există vreo cale de a da înapoi.

Alături de el, Iakymciuk săpa sălbatic, de parcă ucidea pe cineva pe care-l ura. Mârâia, transpirația îi picura din tâmple. Ochelarii aburiți îi atârnau chiar pe vârful nasului roșu și transpirat. De ce nu-ți scoți ochelarii? întrebă Frasuliak. Pentru că atunci s-ar putea

să uit că sunt profesor și să mă consider gropar, a răspuns Iakymciuk.

Simțind că încep să-i amorțească mâinile, Frasuliak a încercat să se liniștească, spunându-și că a săpa un mormânt nu e același lucru cu a ucide omul căruia îi este destinat mormântul. Ce legătură putea să aibă cu moartea cuiva, doar pentru că săpa o groapă în pământul din ce în ce mai tare, ca o piatră?

Stând pe marginea gropii căscate, Frasuliak simți cu groază inevitabilitatea situației. S-a gândit la fiicele lui. Acum nimic nu le va mai păstra inocența. Un mormânt negru, cu grămezi de pământ răsturnat la margini, cu trupurile tăiate ale râmelor, săpat de mâinile lui, mărturisea esența neputincioasă a vieții.

Pe urmă s-au scăldat în pârâu și s-au schimbat în uniformele primite. Dimineața târzie se așternea cu căldură. Un fluture Apollo negru, mare plutea ușor deasupra pârâului, născut cu două luni mai târziu decât trebuia. Păsările ciripeau în pădure.

Vasyl încerca fără succes să se gândească la altceva, uitându-se pe fereastra secției de poliție. Era ora cinci. Printre bărbi și pălării negre, a văzut chipul îngust al lui Avel Birnbaum.

fotografie: un bărbat negricios și slăbănog, a cărui față e pe jumătate ascunsă în umbra densă

E o treabă să știi că cineva a făcut asta odată. Când să fi fost: undeva în secolul trecut, într-o dimensiune teoretică plată. Dar dacă te gândești cât de repede trec zece, douăzeci de ani din propria viață, cât de ușor îi cuprinzi cu gândul, uimit de imponderabilitatea și alunecarea timpului, îți dai seama că nici măcar nu ai început bine, nu ai reușit să-ți iei avânt și a trecut totul, pe urmă posibilitatea unei întoarceri în timp, cu câteva decenii dincolo de hotarul vieții tale, începe să ți se pară o problemă simplă. S-a întâmplat nu de mult, la o aruncătură de băț distanță. Aici, pe aceleași străzi, în aceleași case. S-a întâmplat aici. Erau oameni ca acești trecători, ca această bătrână cu narcise într-o găleată verde de plastic, ca această tânără care cu o mișcare energică a mâinii curăță murdăria de pe pantalonii băiatului, ca acest șofer de microbuz care azi este indispus. Nu poți decât să citești statistici și relatări ale martorilor oculari din nou și din nou: au fost adunați, înconjurați, torturați, întemnițați, goniți, le-au fost luate obiecte de valoare, li s-a ordonat să se dezbrace până la piele, nu s-a consumat mai mult de un glonț pentru ca ei

să se întindă peste cadavrele celor uciși anterior, de la 350 la 800 de oameni răniți, dar încă vii, pământul s-a cutremurat vreme îndelungată. O femeie a îngenuncheat și a cerut să nu-i omoare copilul. Și-a zdrobit capul de perete. Un bătrân nu putea merge singur, a fost dus la groapă. S-a auzit vocea unui copil de sub pământul care se mișca: mamă, suntem deja în cer?

Cel mai greu este să vezi cu adevărat întreaga gamă de detalii, mondene și sălbatice, îmbinate în așa fel încât, dintr-odată, realitatea întortocheată și răsucită s-a transformat într-o trecere obișnuită a zilelor. E greu de crezut că oamenii, și unii, și ceilalți, au respirat în continuare, au gătit și au mâncat, au vorbit între ei, au adormit, au visat și s-au trezit. Că mâinile lor, în care țineau mâinile copiilor lor, erau calde. Ca mâna tatălui polonez care și-a urmat soția și copiii evrei la groapă, deși jandarmii i-au spus că poate pleca. Sau ca mâna ofițerului Gestapo Kurt Kellner, care i-a împușcat pe copiii Emil Kita și Ganya Adler, lipind pe rând țeava pistolului pe fiecare dintre frunțile lor, în timp ce ei îngenuncheau în fața lui, implorându-l să nu-i omoare — el ținea pistolul cu o mână și cu cealaltă strângea mâna fiului său de cinci ani.

Privește din nou la bătrâna cu găleată, la femeia cu băiatul, la șoferul de microbuz. Erau aceiași oameni. Dincolo și dincoace de hotarul vieții tale.

Poate tu vezi lucrurile mai bine decât mine, Bohdan, pentru că ai văzut ceva foarte asemănător acolo de unde ai venit. Chiar dacă nu-ți amintești.

Spuneai odată că ai început să crezi atunci când ai aflat despre străbunicul tău. Stăteai la masă lângă bunica ta Uliana, care netezea cu palmele șervețelul brodat pe suprafața lăcuită, de parcă ar fi vrut să-l bată, să-l îngroape în blatul mesei. Nu a ucis niciodată pe nimeni, a spus ea cu accent, vorbindu-ți ție, dar privind pe fereastră, prin tulul uzat cu iz de praf. Nu ar fi putut să ucidă pe nimeni, a spus Nusia, punându-și ziarul în poală și privind peste ochelari. A fost bun. I-a ajutat pe evrei. De aceea oamenilor nu le-a plăcut de el. Hrystia a intrat în cameră cu un borcan în mâini: L-am cunoscut bine. Tata stătea acolo lângă fereastră și-și răsucea țigările, iar eu îl priveam. Și apoi, într-o zi, când mi-a adus un aparat foto pătrățos Goerz, primul meu aparat de fotografiat, chiar mi-a plăcut să-i fac portrete. Era lumină bună pentru portrete dimineața, până când au crescut tufișurile astea. Trebuie să le tai, Bohdane. Nu, Bohdane, a spus

Nusia, nu vreau să tai alunul. Îmi plac alunele. Nu a mai rodit de trei ani, a spus bunica Uliana. Va rodi anul viitor, a răspuns Nusia. De unde a luat străbunicul aparatul foto? ai întrebat tu. A rămas de la fotograful acela de la Nimanda. Era o cutie neagră grea. Abia am putut s-o țin cu mâinile mele de copil. Am fost foarte firavă în timpul războiului. Tu ai întrebat: fotograful era evreu?

Nu ți-au răspuns la toate întrebările. N-au vrut să răspundă. Și te tot gândeai cât de mult au uitat cu adevărat, pentru că nu-și puteau aminti, cât de mult nu au văzut, pentru că nu au putut să vadă, cât de mult au înlocuit amintirile cu alte amintiri, în care au crezut atât de mult, încât vreme îndelungată, întrerupându-se, s-au contrazis pe detalii, mirosuri, cele mai mici împrejurări.

Știai că de cele mai multe ori nu trișau. Chiar credeau ce spun. Își aminteau ceea ce credeau.

Ai tot spus că nu vei ști niciodată sigur, că nu vei primi niciodată răspunsuri la întrebările tale, că acele răspunsuri sunt imposibil de obținut. În schimb, statisticile și relatările martorilor oculari au câștigat încetul cu încetul teren pentru tine. Imaginile au devenit clare. Te-ai uitat la oamenii de pe străzile orașului, la fețele lor, la

gesturile lor obișnuite de fiecare zi și, dându-ți seama că sunt oameni cu totul diferiți, oameni din alte locuri, ale căror familii s-au așezat în locuințe dărăpănate, goale după ce primii le-au părăsit, ai început să-i vezi pe foștii proprietari, fețele, gesturile lor. Ai început să auzi în vis vocile lor alarmate, ecourile pașilor în liniștea nopții, lătratul câinilor, împușcături, țipete, strigăte, urlete nebunești, zgomotul unei lopeți care mușcă pământul, foșnetul bulgărilor de pământ. Te-ai uitat la trecători, parcă îi sortai, imaginându-ți: să fie oare în spatele chipului ăstuia un evreu? Ar turna? Ar ucide? Iar aceștia ar spune că e rău că au venit nemții, dar ce bine le-au făcut-o evreilor? Și ai înțeles că ești luat de val, dar ți-a fost greu să te oprești.

Acolo era străbunicul tău, tatăl bunicii tale, cu care dormeai în pat, al cărei suflu cald îl simțeai în fiecare seară, care te ducea pe scări în jos de mână și care îți arăta calea de ieșire din labirinturile străzilor, drumul mai scurt pe vechile scări de piatră prăbușite sau pur și simplu cum să cobori pe poteca ierboasă dintre case (dacă calci pe rădăcinile copacilor, nu aluneci). Îți arăta locurile de pe străzi din care era atât de ușor să observi viața de la ferestrele etajelor doi sau trei ale locuințelor aflate mai jos, în adâncituri. Îți

purta geanta când te lua de la școală. Tatăl ei era acolo. Străbunicul tău chiar fusese acolo.

Nu puteai ști de ce s-a alăturat poliției de voluntari — pentru că i s-a promis o recompensă? I s-au dat garanții că va fi în siguranță? I-a fost amenințată familia? Îi era frică pentru fiicele lui? S-a gândit că numai așa ar fi posibil să schimbe ceva, pentru el, pentru familia lui, pentru toți oamenii? Pentru că a vrut să simtă puterea? A fost influențat de ceilalți? A crezut că acesta este singurul fel în care un om conștient ar trebui să acționeze? I-a urât pe bolșevici? Era supărat pe soție? I-a respectat pe nemți? Nu îi respecta pe evrei? Respecta un anumit evreu? S-a disprețuit pe sine? S-a gândit că poate ajuta pe cineva sau salva pe cineva în acest fel?

Întotdeauna ai vrut să-i găsești o scuză. Doreai să găsești măcar o potecă ocolitoare îngustă, incertă și neconvingătoare. A intrat în poliția voluntară, dar nu a ucis pe nimeni, a evitat astfel de sarcini. A săpat mormântul, dar nu a împușcat pe nimeni, nemții au împușcat. I-a îngropat. Le-a văzut cadavrele, dar nu a mai putut să plângă. Lacrimile i se opreau în gât, amestecate cu duhoarea cadavrelor și mirosul de pământ uscat. A confiscat averi și bunuri de valoare, dar nu a ridicat mâna asupra nimănui. Așa era

ordinul, nu putea să nu asculte ordinele. Era doar un om simplu care își iubea foarte mult fiicele, în special pe cea mare, Uliana, care îi semăna cel mai mult. Era un om bun. Dar, ca orice muritor, era slab. Se temea pentru viața lui. Frica este o trăsătură umană normală. Numai nebunii nu se tem.

Din toate câte se întâmplau, părea că toată lumea își pierde mințile, unii mai mult, alții mai puțin. Toți oamenii de atunci au înnebunit în felul lor. Cum să nu înnebunești, dacă în fiecare zi în fața ochilor zeci și sute de oameni vii îți par că și-au pierdut orice umanitate, gata pentru orice gest de tâlhărie și distrugere. Interdicțiile au făcut loc permisivității față de un anumit grup de ființe umane și nu mai era nevoie să simți nimic pentru ei sau pentru tine în raport cu ei.

Dar să te gândești la nebunie înseamnă să o justifici. Oamenii nebuni nu trebuie să răspundă pentru faptele lor. Știai că e o scuză neconvingătoare care nu explică nimic, un truc ieftin și necinstit. De fapt, într-un anume sens, rațiunea în multe cazuri nu a făcut decât să insufle curaj, crescând capacitatea de adaptare la o situație în care toate coordonatele au fost perturbate și modificate. Îți vine să spui: „Adaptează-te pentru a supraviețui“, dar nu a fost

întotdeauna așa. De multe ori oamenii s-au adaptat pentru a se simți mai bine.

Știai că pe mulți dintre cei care nu mai erau considerați oameni străbunicul tău îi știa de-o viață: glumea, vorbea, dădea din cap; și acum în fața lui stau cadavrele lor, fețele distorsionate, și în urechile lui — o voce familiară, deși sălbatică, care răsună în miezul nopții, trezindu-l dintr-un somn greu cu rugăminți de ajutor, până când inima îi bubuie atât de tare, încât îi simte bătăile în cap, simte o presiune în urechi. Respiră greu și sacadat și nu se poate ridica să-i ajute. O să te duci și tu să mori cu ei, strigă din întuneric soția lui furioasă.

În situații critice, conștiința începe să se deformeze. Ceea ce ieri părea inacceptabil este considerat azi de la sine înțeles.

Oare i-a escortat la locurile de execuție, la lagărele din Kamianka, Velykyi Birky, Velykyi Hlybociok sau la trenurile către Bergen-Belsen? Și-a riscat viața avertizându-i de raiduri, avertizând că urmează o acțiune? Le-a adus de mâncare? A luat bani de la ei pentru așa ceva? Era supărat pe ei pentru că trebuia să le facă asta? Voia ca toate să se termine cât mai curând, să treacă cât mai repede? S-a întrebat de ce nu s-au împotrivit, de ce nu au încercat să se apere? I-a disprețuit? S-a urât pe sine? Ce a simțit?

Trebuia să știi toate astea? E posibil să nu mai știi acum?

Ți-ai fi putut imagina că profesorul Iakymciuk este vinovat. Ți-ai fi putut imagina că era în stare să omoare, dacă nu din plăcere, atunci de bunăvoie. Că a considerat cu adevărat că e de datoria lui. Nevrozele personale, relațiile dureroase, incapacitatea lui de a face față propriilor probleme și mintea febrilă, care nu mai judeca cum trebuie în vârtejul istoriei și isteriei, sub influența diverselor propagande, parcă special concepute pentru orice tip de sistem nervos, au servit ca un înveliș impenetrabil, îmbătător, în care Iakymciuk a găsit că singurul lucru corect pe care putea să-l facă era să-i extermine pe cei pe care fusese învățat să-i vadă ca dușmani și să se alăture celor pe care el îi percepea ca prieteni. Era ușor să ți-l imaginezi astfel pe Iakymciuk. Era logic.

În schimb, când venea vorba de străbunicul tău — acest bărbat negricios și slăbănog din fotografia alb-negru, a cărui față e pe jumătate ascunsă în umbra densă și pe jumătate scoasă în evidență de lumina soarelui de la fereastră, arătându-și fiecare por și firele de păr stufoase de diferite lungimi de pe obraji și bărbie, care îi ies și din nările nasului — când venea vorba despre acest

bărbat cu chip sever și o privire nesigură, tremurătoare, ușor speriată și un zâmbet înduioșător, rămâneai complet dezorientat, acul busolei tale prindea să zvâcnească și să se învârtească după propria voință, ca sub influența magiei negre. Nu mai știai ce este răutatea, ce este devotamentul, ce este convingerea și ce este mila.

Ai auzit povești despre soldații germani care se considerau oameni milostivi. Una dintre ele, de exemplu, era despre o femeie care a făcut curățenie în apartamentul unui ofițer german, care o simpatiza, și i-a cerut să aibă milă de ea și să-i împuște fiica, pentru că „ucrainenii nu știu să tragă bine". Dar neamțul n-a putut. Iar un altul l-a ajutat pe un bătrân să ajungă la locul execuției. L-a ridicat cu mâna lui puternică, l-a îmbrățișat și aproape că l-a dus la groapă în brațe.

Ai înțeles că străbunicul tău nu a avut suficient curaj sau suficientă convingere ca să se poarte așa cum s-a purtat seminaristul chel, cu pecetea unei boli incurabile pe față, când a văzut sulurile Torei legate cu frânghii de podul de peste Strypa, coborâte chiar în pârâu, și pe bătrânii evrei hasizi însângerați cărora le fuseseră tăiate bărbile cu cuțitul și pe cele câteva sute de bărbați evrei adunați lângă Sinagoga Veche din Piața Rynok. Încă nu știa că unii dintre acești bărbați, cei care

erau meșteri artizani, vor fi eliberați, iar cei mai educați, cei mai inteligenți vor fi închiși pentru o noapte în închisoare. Nu știa că gestapoviștii vor bea până dimineața și apoi, împreună cu câțiva polițiști voluntari, vor tortura prizonierii în toate felurile posibile și pe urmă, împreună cu câteva femei și alte câteva sute de polonezi și ucraineni întemnițați, îi vor conduce pe drumul spre pădure în direcția satului Jyznomyr, spunându-le că sunt duși într-un lagăr de muncă. Nu știa că acolo, în pădure, îi vor aștepta alte mașini cu alți gestapoviști, care vor strânge și mai tare cercul în jurul prizonierilor și îi vor duce în poiana cu groapa pe care a săpat-o străbunicul tău.

Kryvodiak nu ar fi putut ști toate acestea, dar s-a purtat ca și cum ar fi știut deja mult mai multe. Chiar mai multe decât știa Sturmbannführer Müller, decât toată conducerea germană la un loc. S-a înfuriat și și-a îndreptat arma spre cei care îi batjocoreau pe bătrânii cu barbă și spre pe cei care râdeau de legănarea sulurilor Torei peste valurile mici ale râului. Legănarea sulurilor, balansul lor măsurat ca al unui pendul au alungat îndoielile și au risipit șovăiala lui Kryvodiak și l-au adus în cele din urmă la conștientizarea de sine. Gândurile tensionate, a căror amprentă Uliana a observat-o pe

chipul seminaristului la geamul casei, l-au împins la această decizie.

Nemții au asmuțit asupra lui doi ciobănești germani, dar câinii au înghețat la un pas de seminarist, cu părul zbârlit pe spinare, tremurând din cauza mârâiturilor, și nu l-au atacat. Cineva s-a aruncat asupra lui cu un topor, dar el și-a descărcat arma și glonțul l-a nimerit pe atacator în gât. Sângele a țâșnit stropindu-i pe cei din jur. Bărbatul a murit în câteva clipe, mulțimea s-a împrăștiat, dar Kryvodiak nu mai era acolo: dispăruse sub pod, iar germanii, după ce au tras o duzină de cartușe într-un desiș de brusture înalt, au hotărât să nu irosească în zadar muniția. Va muri în curând, a spus Rue. N-ați văzut cum i se desprinde pielea de pe el? Un cadavru viu! Dar partea proastă e că a luat arma, s-a înfuriat Müller. E vina ta, a spus privindu-l disprețuitor pe Kozovskyi, și abia atunci a observat că trei dintre cei cinci bătrâni cu bărbi sure, profitând de îmbulzeală, dispăruseră fără urmă. Cei doi rămași au fost împușcați pe loc.

Străbunicul tău n-a făcut nimic de genul acesta, nici măcar nu i-ar fi trecut prin minte să facă așa ceva. Ai încercat de atâtea ori să-ți imaginezi cum l-a întâlnit pe Avel dimineața, lângă închisoare, prin mulțimea condamnaților. Ți-ai imaginat fețele imobile

ale celor doi, mușchii nemișcați care arătau o indiferență prefăcută și privirile pe care le schimbau între ei. Ce fel de priviri puteau fi? De ce fel de istorie comună a umanității erau pline? Ce se întâmplase între ei mai devreme, înainte de război, cine a salvat pe cine, cine a trădat pe cine, cine a iertat pe cine? Străbunicul tău s-a gândit atunci cum să-l ajute pe Avel? L-ar fi putut scuti măcar de batjocuri pe drumul acesta către mormânt? Ar fi putut Avel să-i ceară ceva: ai grijă de Pua, ajută-mi copiii? Oare Vasyl a promis ceva? Oare știa că minte când a făcut promisiuni?

Bunica ta Uliana ți-a spus că tatăl ei a astupat groapa. Că prima dată nu fost astupată cum trebuie și cadavrele erau prea la suprafață, iar murdăria s-a infiltrat în pânza freatică și apa potabilă a orașului a început să pută și a devenit tulbure. Prin urmare, a trebuit să-i îngroape pentru a doua oară. A trebuit să meargă din nou în acel loc.

Nu se știe dacă Vasyl Frasuliak a asistat la uciderea lui Avel. Dacă a văzut cadavrul acestuia, când a aruncat pământ peste mâinile și picioarele desperecheate, trupuri goale, fețe distorsionate. Se poate să-l fi omorât chiar el, cu mâna lui? Ar trebui să considerăm că, dacă nu l-a împușcat în sensul literal, a luat totuși parte la crimă,

săpându-i groapa, ducându-l la locul execuției sub amenințarea armei și, la urmă, astupându-i mormântul?

Știa despre moartea lui Avel. S-a întors acasă și i-a spus-o soției. Uliana a auzit totul. Dar nu a scos niciun sunet, nici nu s-a schimbat la față. Doar tâmplele îi băteau cu putere: Pinhas, Pinhas, Pinhas.

fotografie: rândunele peste pârâul Strypa

Pua i-a cerut bătrânei Feiga să-i lege în jurul brațului banda largă, albă, cu Steaua galbenă a lui David pe ea. Două zile și două nopți a stat în casă, căci Avel așa îi poruncise și ea îi promisese, dar astăzi Pua nu a mai suportat. În tot acest timp, nu pusese deloc geană pe geană. Ca să nu-și piardă mințile, a tot repetat cuvintele pe care i le spusese Avel: totul va fi bine, suntem împreună. În schimb, copiii ei morți, care nu mai veniseră demult la ea, îi erau aproape în fiecare noapte. Din nou și-au cuibărit capetele lângă ea, iar ea i-a legănat și le-a atins obrajii netezi.

Bunul lor vecin Tabak, care fusese ales în consiliul Judenrat, i-a spus pe ce străzi poate să meargă de-acum înainte și pe care ar trebui să le evite. I-a mai spus că îl poate întreba despre Avel și Pinhas pe nepotul său

Lev, care de-acum slujește în unitatea de poliție evreiască. Du-te la închisoare. Probabil că acolo îi țin, a sfătuit-o Tabak. Și ia cu tine toți banii și toate obiectele de valoare, n-au să-l elibereze atât de ușor, înțelegi.

Pua mergea ca prin vis. Unele dintre străzi erau complet pustii, iar ea a încercat să calce fără zgomot ca să nu atragă atenția, ca nu cumva să i se întâmple ceva rău. A trecut pe lângă o moartă cu picioarele desfăcute, doar în lenjeria intimă, îmbibată de sânge, dar s-a făcut că nu o vede. S-a privit în oglinda care atârna în vitrina magazinului de pălării. Și-a îndreptat părul, s-a șters la ochi cu capetele unei batiste. Apoi a observat pe geamul vitrinei, în întunericul magazinului elegant, o pustietate pătrunzătoare: cârlige goale și rafturi pe care erau expuse pălării de diferite stiluri, tejgheaua răsturnată și sticlă spartă.

Aceeași pustietate domnea și în magazinul de dulciuri al lui Horoviț, unde Avel mergea adesea să joace biliard, în camera din spate. Mai târziu, Pua se plângea că Avel miroase a tutun, iar copiii aveau din nou dureri de gât din cauza înghețatei. Aici a fost întotdeauna aglomerat, iar acum magazinul era gol și încuiat.

Pe străduțele din jurul Pieței Rynok priveliștea era groaznică. Ferestrele sparte ale

caselor străluceau cu măruntaiele lor. De mai multe ori a trebuit să ocolească petele negre de sânge de pe trotuar. Din poarta curții în care locuiau prietenii familiei Birnbaum a sărit un țăran cu un sac în spate. Sacul zdrăngănea de sticlării și porțelanuri, și o mânecă de blană roșie ieșea din el. Țăranul a fixat-o pe Pua cu o privire ascuțită, parcă cântărind un gând necurat. Pua s-a dat înapoi și s-a repezit în direcția opusă. În cele din urmă s-a trezit din nou pe strada Hriunvaldska.

Pua s-a învârtit în jurul acelorași case, uitându-se după colț de fiecare dată când voia să meargă mai departe, ocolind oamenii, lipindu-se de porți. A văzut cum oamenii în uniforme militare îi forțează pe evreii tăcuți și amorțiți să curețe trotuarele din jurul Pieței, să curețe murdăria din latrinele publice. A auzit lovituri, strigăte. Scâncetul umil al cuiva. Cuvinte care nu mai puteau fi recunoscute, dezintegrându-se în răgete de animale, în gemete și urlete din fundul gâtului. Pua s-a strecurat în mulțime, s-a oprit în spatele lor, cu gura căscată. Cineva i-a tras un ghiont în umăr, femeia avea o față cunoscută, dar Pua nu știa de unde s-o ia. A tras-o pe Pua de mânecă spre polițiști, dar o altă femeie a oprit-o. Las-o, îi vine și ei rândul. Las-o acum. Hai să plecăm de-aici.

Lev nu era niciunde. În schimb, Pua l-a observat pe Herș, colegul lui Pinhas de la cursurile profesorului Kirșner. Uniforma era prea mare pentru el, i se umfla ridicol pe umeri. Mâinile abia i se vedeau din mânecile suflecate, iar cu pantalonii mătura pavajul.

Nu avea armă, dar ținea o bâtă uriașă în mâini.

Herșel, psss, Herșel, șopti Pua. Băiatul a recunoscut-o și s-a strâmbat. Privirea îi era neliniștită, speriată.

Plecați de-aici, doamnă Birnbaum, spuse el fără tragere de inimă.

Herșel, plec acum, spuse Pua repede și măgulitor. Voi pleca și n-o să te mai deranjez. Dar spune-mi, unde ar trebui să-l caut pe Avel? Unde să-l caut pe prietenul tău Pinhas? Acum două zile trebuiau să se prezinte în Piața Rynok, așa cum s-a ordonat, și încă nu s-au întors acasă. Crezi că sunt ținuți în închisoare?

Doamnă Birnbaum, n-ați auzit împușcăturile de pe Muntele Fedir? a mârâit băiatul, strâmbându-și îngrozitor fața.

Pua și-a acoperit gura cu mâinile și a făcut ochii mari. Însă înțelegea întrebarea băiatului.

Un alt bărbat în uniformă, cu o stea în șase colțuri pe șapcă, s-a apropiat de ei cu un zâmbet interesat și ochii negri îngustați. Nu

mă recunoașteți, doamnă? întrebă el cu voce răgușită, plăcută. Am lucrat la brutăria lui Margules.

Pua nu l-a recunoscut. Dar s-a agățat de acest bărbat, văzând în el o licărire de speranță.

Trebuie să-mi găsesc soțul și fiul, domnule, spuse ea repede, înăbușindu-și lacrimile. A mers în Piață acum două zile, la ora cinci. I-am spus să nu meargă, dar este atât de încăpățânat! A spus: e mai bine să merg singur și să nu le dau motive. Trebuie să știu unde e. De ce îl țin în închisoare? Au trecut trei zile! Nu a făcut nimic rău!

Doamnă, e o chestiune dificilă. Tânărul o privi cu simpatie. Știu sigur că domnul Birnbaum e la închisoare, pentru că l-am cunoscut bine pe soțul dumneavoastră, cine nu-l cunoaște pe șokhet și nu-l respectă! Dar nu știu nimic despre fiul dumneavoastră, poate că e cu tatăl său, poate că nu. Voi încerca să aflu. Voi face tot posibilul, doamnă Birnbaum. Dar aveți ceva bani? Fără bani, nimeni nu le va da drumul.

Cu mâinile tremurânde, Pua scoase din geantă tot ce luase cu ea din casă: o sută de zloți noi în bancnote mai mari și mai mici, cercei de aur și câteva inele cu pietre prețioase.

Străinul și-a umplut buzunarele uniformei cu bani și aur.

Bine. Poate că va fi suficient, încuviință el. Voi încerca să-i scot. Mergeți acasă și așteptați. Dacă totul merge bine, soțul și fiul se vor întoarce curând.

Cum să vă mulțumesc... izbucni în plâns Pua, aruncându-se la gâtul lui, apoi leșină. Când și-a recăpătat cunoștința, doar Herș mai era lângă ea. O scutură puternic de umeri.

Plecați de-aici, doamnă, vă implor, șuieră și bătu din picior. L-am văzut pe fiul dumneavoastră, dar nu vă spun nimic. Plecați de-aici!

Pua se întorcea acasă, fără să mai fie câtuși de puțin prudentă. Nu se putea gândi la nimic. Mergea pe unde o duceau picioarele. Nu mai ocolea nici sângele, nici dulapurile sparte sau mesele răsturnate pe trotuar. S-a împiedicat de brațul unui candelabru mare.

A traversat podul, ținându-se de balustradă. A trecut pe lângă tribunal și închisoare, în jurul cărora se înghesuiau o mulțime de oameni, soseau mașini, iar deținuții intrau și ieșeau. Nimeni nu a atins-o, nimeni nu i-a spus nimic, de parcă ar fi devenit invizibilă. Și nici ea nu i-a mai observat pe oamenii din jur, de parcă ar fi uitat complet motivul pentru care ieșise din

casă, a uitat de soțul și copiii ei, nu i-a mai păsat de pericole.

Și deodată s-a trezit din stupoare. De cealaltă parte a străzii, dinspre mănăstirea baziliană, cobora un grup de Schutzmänner, obosiți și tăcuți, cu fețele supărate, epuizate. Era clar că munciseră din greu multe ore, aveau fețele negre și mâinile murdare. Nici măcar nu vorbeau între ei, mergeau tăcuți, plictisiți și posomorâți.

Întreaga ei ființă s-a cutremurat și s-a încordat ca o sfoară. A zărit silueta lui Avel în spatele bărbaților. Nu putea să nu recunoască statura soțului ei, umerii largi cu *tallit*-ul alb de mătase, brodat de ea cu cele mai albastre fire. Ea a legat *tzitzit*-ul, ea a legat nodurile care vorbesc despre familia Birnbaum și locul ei în lume, și ea a cusut cu fir de argint o cunună pe umeri.

Cu ochii ațintiți pe dungile albastre de pe fundalul alb, Pua s-a smucit înainte, împingând bărbații la o parte și strângând reverele hainei negre de lână fină pe care i-o adusese bărbatului cu două zile în urmă, când se îmbrăca. Cămașa lui Avel era albă sub haină. Pua s-a uitat în jos la pantalonii care îi ajungeau bărbatului până sub genunchi și s-a umplut de groază, ca și când în capul ei s-ar fi rupt unul dintre firele principale (demult slăbite, uzate și fragile) pe

care era înșirată ordinea lumii ei. Au lăsat-o picioarele și a rămas atârnată, neputincioasă, de reverele hainei bărbatului.

Bărbatul avea amândouă picioarele încălțate cu cizme frumoase și rezistente. Abia când și-a dat seama că aceste picioare nu-l pot purta pe Avel, Pua a ridicat capul și a întâlnit ochii unui străin.

Ți-am zis să nu iei cârpa aia albă, i-a spus un alt bărbat străinului în hainele lui Avel.

Dar de ce să nu o ia, poți coase din ea o cămașă pentru copil, a adăugat al treilea. Numai că nu era nevoie să se dea în spectacol, o putea împături și ascunde. Bărbatul în hainele lui Avel a împins-o cu forță pe Pua, iar aceasta a căzut pe șosea, rostogolindu-se câțiva metri în jos.

Poliția a înconjurat-o, stând în cerc și privind-o de sus.

E femeia măcelarului, spuse unul dintre ei. Vasyl, cred că îți plăteau o grămadă de bani. Unde ești, Vasyl, de ce nu te apropii?

Pua își muta privirea de la o față la alta, dar nu se putea opri asupra niciuneia, toată lumea îi era puțin familiară, toți cei pe care Pua îi întâlnea uneori pe străzi, dar niciunul nu îi era cunoscut, nici numele și nici poveștile vieții lor nu se regăseau în memoria ei.

A încercat să se ridice, dar un picior încălțat cu cizmă a călcat-o pe ceafă cu talpa și i-a apăsat obrazul înapoi în pământul bătătorit. Pua a observat în acel moment că rândunelele zburau jos pe deasupra pământului. A văzut chiar cum atingeau cu aripile lor suprafața Strypei, stropind cu picături de apă care străluceau ca niște scântei în lumina soarelui. Și acolo, în acei stropi, Pua a observat curcubeie minuscule rotunde, ca niște mere colorate transparente, care apăreau de fiecare dată când pasărea trecea peste pârâul îngust.

În mintea ei, Pua s-a ținut din voință proprie de marginea acestor curcubeie, în timp ce corpul i se zvârcolea și îi sălta sub lovituri. Nu mai auzea vuietul și blestemele, nici șuieratul bețelor și trosnetul oaselor rupte, și-a pierdut capacitatea de-a mai simți cu aceste oase sau de-a mai simți durere în corp, tot așa cum a pierdut și contactul cu dorul profund, chinuitor după copiii și soțul ei, s-a îndepărtat rapid de groază și disperare, de conștientizarea felului în care țesuturile corpului îi erau rupte, iar golurile îi erau umplute cu sânge. Pua nu mai știa ce se întâmplă cu ea, nici cine e. Dar a mai trăit câteva minute, în timp ce semnalele din creierul ei se stingeau unul câte unul, până

când mușchiul inimii ei înnebunite a explodat într-o încordare teribilă.

În seara aceea, Vasyl Frasuliak i-a spus soției lui, mimând din buze, fără a scoate un singur sunet: „Pua". Și nu a vrut să vorbească despre nimic. Nu putea scăpa de imaginea unei cârpe negre nemișcate, rămasă întinsă în mijlocul drumului. Și era foarte supărat din cauza asta.

fotografie: o piață goală lângă fântâna distrusă de peste drum de sinagoga inexistentă

Pinhas avea de gând să meargă și el în Piața Rynok la ora cinci. Dimineața, s-a dus la tatăl lui și i-a spus: poate astăzi nu mă duc la profesor, ca să plecăm împreună de acasă și să ne întoarcem împreună?

Tatăl lui și-a întins cuțitele pe pielea tăbăcită și le-a examinat unul câte unul, acordând fiecărei lame o atenție concentrată și blândă. Aici zăceau două cuțite pentru găini, două pentru oi, plus preferatul lui Avel: un cuțit pentru vaci, cu cea mai lungă și mai lată lamă. Lungimea lui era de aproximativ două treimi din gâtul animalului.

Avel făcea chiar el cuțitele și uneori le vindea, însă nu mai mult de cinci pe an. Îi

lua mult timp să se gândească, hotărând pentru cine va face un cuțit și pentru cine nu.

Ici și colo, în atelierul său de fierărie zăceau pietre de ascuțit, plăci de metal, semifabricate pentru lame. Oțelul era adus doar din Elveția, de alt oțel nici nu voia să audă. Așa cum femeile sunt atrase de stilurile de îmbrăcăminte și tipurile de țesături, eu sunt atras de diferite tipuri de oțel, îi plăcea lui Avel să repete. Se bucura ca un copil, despachetând foile de metal, așezate și învelite cu grijă în hârtie groasă. Le cântărea pe fiecare în palmă, încerca să prindă razele soarelui pe suprafața lor, le atingea cu limba și le mirosea.

Și în dimineața aceea, când s-a apropiat de el, Pinhas și-a găsit tatăl făcând ceva asemănător. Atingea lamele cu mișcări delicate, ridicând cuțitele unul câte unul în dreptul feței, privindu-le suprafața desăvârșită. În lama lată pe care Avel o cerceta cu privirea se reflecta silueta minusculă a fiului său, care stătea timid, temându-se să-și deranjeze tatăl, încremenit în spatele lui.

Poate astăzi nu mă duc la profesor, ca să plecăm împreună de acasă și să ne întoarcem împreună? întrebă Pinhas, punându-și mâna pe antebrațul tatălui său.

Nu, Pinhas, răspunse Avel blând, uitându-se la fiul său la fel de tandru ca și la cuțite. Nu lipsești de la cursuri. Vei merge la Leib Kirșner așa cum ai făcut și ieri, așa cum faci în fiecare zi. Ne vedem la ora cinci în Piața Rynok. Lângă fântâna arteziană.

Pinhas l-a întrebat pe Kirșner și a vorbit cu el mult timp și în detaliu despre diferențele dintre cele trei școli masoretice: babiloniană, palestiniană și tiberiană, a fost interesat să compare textul masoretic clasic cu Septuaginta și pe urmă au alunecat amândoi, cu entuziasmul caracteristic, în subiecte preferate mai puțin importante, prin care rătăceau zilnic ca Moise prin pustie, cu diferența că lor le aducea bucurie și satisfacție. Au vorbit despre peșteri din diferite părți ale lumii și despre descoperiri străvechi, despre pergamentele din piele de capră sau de oaie, pe care odată chiar au încercat să le reproducă ei înșiși, despre papirus și manuscrise pe foi de cupru, despre felul în care sulurile erau împachetate în vase de lut, despre cerneala de cărbune și cât de multe se pot învăța despre viețile oamenilor antici din locurile lor de înmormântare. Ca și cum moartea ar fi cea mai în măsură să povestească despre viață.

Abia când ceasul de pe turnul Primăriei a început să bată, Pinhas a sărit în picioare.

Ne-am lăsat duși de val și iar am uitat de toate, a exclamat speriat tânărul. I-am promis tatălui meu că ne întâlnim la fântână. Indiferent ce s-ar întâmpla, trebuie să fiu alături de el.

Leib Kirșner nici măcar nu s-a mișcat. Stătea la masa lui mare, pe care se ridicau turnuri de cărți și teancuri de foi de hârtie, scrise în rânduri îngrijite și uniforme, scoase la iveală de maestru. La dreapta și la stânga mesei, în spatele lui Kirșner, în jurul unui fotoliu moale, se legănau construcții capricioase din cărți, arhitectură de hârtie cu ornamente din piele. Iar la picioare, pe covorul ale cărui modele semănau cu fragmente din suprafața pământului văzute de la înălțimea zborului unei păsări, zăceau suluri de hărți geografice, manuscrise și desene. Pe rafturi, pe lângă cărți, se aflau lumânări, clopoței, *yad*-uri pentru citirea Torei în cutii de catifea, cutii incrustate cu cristal de stâncă, figuri sculptate din lemn și os ale unor călători pe cămile sau măgari, predicatori și dansatori, clepsidre, cranii de animale mici, globuri, busole, termometre, o colecție de pipe și ulcioare cu ierburi uscate.

Cărțile și toate mărunțișurile aparțineau, desigur, însuși profesorului, în timp ce casa și decorațiunile ei interioare le moștenise de la soția lui decedată — singura și cea mai iubită

fiică a lui Yakov Weiss, proprietarul mai multor locuințe. Odinioară, chiar înainte de căsătorie, Kirșner, profesor la școala ebraică, se cuibărea fără să se plângă în camere mici, unde, în loc de pat, își ținea cărțile sub o pătură, ferindu-le de ploaia care picura prin găurile din acoperiș. Era atât de obișnuit cu acest stil de viață, încât aproape că nu l-a deranjat când, în timpul ocupației sovietice, a trebuit să se pituleze în fiecare noapte într-o altă casă, ascunzându-se de persecuția comuniștilor. Și totuși, inima lui era alături de bibliotecă: într-o clădire cu două etaje, confortabilă și liniștită și, de asemenea, situată într-un loc favorabil și bun, pe strada Kostelova, peste drum de Biserica Adormirea Maicii Domnului, nu atât de departe de Primărie, Sinagogă și *bet-midrash*.

Ascultă, băiete, spuse solemn și liniștit Leib Kirșner, a cărui barbă sură se termina cu bucle roșcate. Ascultă-mă atent. Noi nu vom merge în Piața Rynok, vom rămâne aici în casa mea până vom ști ce trebuie să facem mai departe. Te-aș lăsa bucuros să mergi în cele patru colțuri ale lumii, pentru că, sincer să fiu, deja m-am săturat de compania ta, dar am o înțelegere cu tatăl tău: am promis să te țin aici, cu mine, și să mă ascund împreună cu tine într-un loc sigur, dacă e necesar, până ne dă el un semn.

Nu ar trebui să veniți și dumneavoastră, așa cum ni s-a ordonat? întrebă Pinhas, incapabil să înțeleagă ce se întâmplă.

Aș dori să decid singur ce ar trebui să fac și ce nu ar trebui să fac cât mai repede posibil, a spus Leib Kirșner.

Pinhas deschise gura să spună ceva, dar chiar atunci cineva bătu nerăbdător la ușa grea a casei tăcute și întunecate cu două etaje, cu un porumbar în pod. S-a auzit cum câteva zeci de porumbei călători înspăimântați, dând din aripi, s-au repezit afară. Pe fereastră, Pinhas îi observă învârtindu-se nervos în jurul vazelor cu flori de pe aticul opus timpanului cu Madona Sixtină, până ce s-au așezat și s-au liniștit, umflându-se în pene.

Kirșner miji ochii cu prudență, se ridică de la masă, se apropie de Pinhas și îi făcu semn, încercând să-l convingă să se ascundă sub canapeaua cu ciucuri. Între timp, bătăile au continuat, loviturile se auzeau mai rar, dar mai insistent, în chip aproape necivilizat. Pinhas a trecut pe lângă profesor, care era cu un cap mai scund decât el, gârbovit din cauză că a stat mai mereu aplecat asupra cărților și, deschizând ușa bibliotecii, a ieșit în holul spațios. A deschis ușa, sperând să-și vadă tatăl în prag, dar s-a înșelat: Herș, un alt elev al lui Kirșner, a dat buzna în casă.

Baruch Haba[47], l-a salutat profesorul.

Herș purta o uniformă șifonată și o șapcă cu Steaua lui David pe ea, iar în mâini strângea un baston de cauciuc. Herș era înverșunat, atât de furios, încât Pinhas nici măcar nu l-a recunoscut imediat.

Aici erai, Birnbaum? mârâi Herș la Pinhas. L-am văzut pe taică-tău în piață, de ce nu ești cu el?

Kirșner a dat să spună ceva, întinzând ambele mâini către Herș, uitându-se peste ochelari, dar Herș, pierzându-și răbdarea, și-a smucit capul într-o parte, a dat agitat din mâini și-a lovit suportul pentru umbrele cu bastonul de cauciuc, răsturnându-l cu zgomot pe podea.

N-avem timp de discuții, strigă el cu gura larg deschisă. Gâtul subțire îi ieșea din gulerul strâns al uniformei, strălucind de transpirație. Trebuie să vă ascundeți, Kirșner. Și ar fi mai bine să plecați dracului de-aici. Sunteți pe liste, ei nu lasă pe nimeni să plece. Nu vă mai pot ajuta. Și nimeni nu mai poate să v-ajute.

Abia putea rosti cuvintele, tremura atât de tare, încât îi clănțăneau dinții.

Și asigurați-vă că nici eu nu știu cum anume veți încerca să vă salvați, spuse el, deschizând ușa și aruncându-le o privire cu subînțeles cu ochiul său bombat.

Tânărul Birnbaum și Kirșner cu barbă sură stăteau în tăcere pe holul întunecat din fața ușii închise. Auzeau porumbeii întorcându-se unul câte unul la casa lor din pod. Aripile lor tăiau aerul cu un șuierat ușor, asemănător respirației unui bolnav.

Undeva, pe o stradă din apropiere, au răsunat câteva focuri de armă. Cineva alerga, se auzea zgomotul cizmelor grele. Apoi un strigăt. Era cu neputință să-ți dai seama cine anume striga, un bărbat, o femeie, un bătrân sau un copil. Nici măcar nu puteai fi sigur dacă sunetele erau emise de gâtul uman, atât de nenaturale erau. Și au tăcut dintr-odată, de parcă ar fi fost oprite din zbor.

Kirșner ridică gânditor una dintre umbrelele de pe podea și o deschise. De parcă avea de gând să se ascundă sub ea de ploaie.

fotografie: ochi de vacă

Avel a murit sperând până la final că totul se va sfârși, se va risipi ca un vis ai cărui participanți se vor trezi și se vor împrăștia, dezorientați și uluiți. Și, într-un fel, acea speranță irațională s-a adeverit atunci când a fost împușcat de la mică distanță în ceafă.

Nu că Avel ar fi fost într-atât de naiv. De fapt, cu fața spartă, cu claviculele și coastele

rupte, era complet conștient de ce se întâmpla. Târându-și cu greu trupul mutilat de-a lungul drumului prăfuit, după ceilalți prizonieri, înconjurat de bărbați în uniformă, Avel și-a concentrat, cu toată puterea pe care-o mai avea, gândurile asupra Puei, căreia îi poruncise să stea acasă, orice ar fi; asupra celor două Feige fără apărare, una bătrână și alta destul de mică, cărora nu avea ce să li se întâmple (nu vor ridica mâna asupra lor!); și-a lui Pinhas, care, la rugămintea lui, se afla în grija lui Kirșner. Ba chiar îi ceruse lui Herș să-l avertizeze pe profesor despre tot ce se întâmplă cât mai curând cu putință, iar Herș luase ceasul de la Avel, deși își ascunsese ochii și clătinase din cap, mormăind că nu poate face nimic.

Avel încerca să se convingă că rudele lui au toate șansele să supraviețuiască. El căzuse pur și simplu în râșnița de la începutul ocupației, neînțeleasă și proastă, dar după primele împușcături totul se va așeza, orașul își va reveni, va fi din nou liniște. Nu pot să ne ucidă pe toți.

A planificat viața soției și a copiilor după ce el nu va mai fi. A văzut cum Pinhas, deja matur, ridicat la înălțimea oricăror așteptări, își intră în atribuțiile de cap al familiei. A văzut-o pe Pua revenind încet la viață după încă o altă pierdere. A văzut cum îi crește fata

și asta l-a consolat și mai mult. Închipuirile afluxului de viață care continuă în oraș: cu nașteri și creșteri ulterioare, căsătorii și decese, cu Shiva de șapte zile ținut pe scaune joase, cu ruperea jalnică a hainelor până la zdrențe și cu cele mai ademenitoare elemente, fleacurile cotidiene, bârfa și cearta, citirea Kadișului, frecarea nou-născutului cu sare, sărbătorirea sabatului, întâlnirea cu *mohel*, *sandak*, *kvatter* și *kvatterin*[48], precum și cu profetul Ilie, comerțul și construirea de case noi, cu oaspeți care călătoresc și primirea lor. Avel s-a împiedicat și aproape că a căzut când s-a gândit la *bat mitzvah*-ul Feigăi, pe care n-o să-l vadă. Dar a zâmbit, în ciuda loviturii cu bastonul peste umeri, pentru că priveliștea spre care i s-a deschis vederea lăuntrică s-a dovedit a fi orbitor de dulce. În clipa aceea, mergând pe drumul către Muntele Fedir, Avel a descoperit toate câte erau de știut despre trecut și viitor. Și s-a simțit mai bine.

Doar pentru câteva clipe. Pentru că imediat s-a trezit la realitate, dându-și seama cum conștiința lui încerca să se protejeze de oroarea și inutilitatea care se desfășurau în jurul lui. Halucinațiile liniștitoare au servit drept cântec de leagăn. Nu există lucruri de știut despre viitor. În afară de faptul că el și

alte sute de oameni sunt conduși pe un drum prăfuit până la locul execuției.

S-a purtat cu cumpătare. Dar această cumpătare aparentă putea fi de fapt detașare, amorțeală. S-a predat complet, s-a dat pe sine și s-a dezis de sine. S-a gândit la toate animalele pe care le-a atins, liniștindu-le și cerându-le iertare, înainte de a le tăia traheea și esofagul cu o mișcare precisă. Fiecare vacă, fiecare vițel, oaie, pui au ieșit la suprafața conștiinței — ochii lor, trupurile lor calde, înfiorarea lor de moarte. S-a gândit că acum i-a venit și lui rândul să moară. Viața și moartea se blochează una pe cealaltă, mișcându-se într-un cerc nesfârșit. Păcat că nu există șokhet care să-i ceară iertare și să-i citească o rugăciune înainte de a-l ucide. Deși Vasyl Frasuliak era acolo tot timpul, făcea parte din escortă, un mediator, unul care lucra pentru el sâmbetele și nimic altceva. L-a observat Avel? L-a disprețuit? Credea că Vasyl merită să fie martor la moartea lui? Sau, dimpotrivă, a fost cea mai mare dintre nedreptăți, cea mai severă sălbăticie: să fii umilit, desfigurat și ucis în fața lui Frasuliak? Și oare Vasyl a fost doar un martor... sau și un executor? Și oare martorul și executorul nu sunt unul și același lucru? Și oare a asista la faptă nu e același lucru cu a o împlini?

Și, de asemenea, mai contează că înainte să fii ucis vezi o față cunoscută în apropiere? Îți face mai bine sau mai rău? O urăști sau găsești mângâiere în ea?

Avel se poate să fi plâns pentru orășelul care rămânea fără măcelar. Cine îi va continua munca? Intenționat nu îl învățase pe Pinhas arta sacrificării animalelor. Băiatul era plămădit dintr-un aluat diferit.

Avel se poate să fi simțit teroare și panică. Nu mai putea să distingă între nimic și nimeni, nu mai putea nici măcar să răspundă la durere.

Alături de el se târau bărbați bătuți și amorțiți cu fețe umflate, ochi roșii, capete însângerate, dinți sparți — exact ca el. Cineva plângea. Cineva se ruga. Cineva implora. Cineva striga prostii, înnebunea. Fiecare dintre ei cădea la pământ, doborât de-o lovitură.

La fața locului, lângă groapă, le-au fost luate rând pe rând banii și bunurile personale. Un tânăr nervos sorta obiectele în cutii diferite, un altul melancolic, purtând ochelari rotunzi, consemna totul într-un registru. Li s-a ordonat să se dezbrace. Hainele lui Avel, deși murdare, nu erau îmbibate cu sânge. O durere chinuitoare i-a străbătut pieptul când a așezat în fața lui cutia cu *tallit*-ul împăturit, pe care în mod

miraculos încă îl mai avea la el. Pua îi brodase acest *tallit* din mătase. Cât de mult își dorea să mai citească în el rugăciunea Shacharit măcar o dată. Cât de mult își dorea să-și mai pună măcar o dată un tefilin pe cap și altul pe braț, lângă inimă.

Complet gol, Avel stătea într-o mulțime de bărbați goi.

Este interzis ca un animal să vadă moartea altuia. Un șokhet trebuie să facă totul pentru a preveni cu orice chip acest lucru.

Următorii cinci oameni goi au fost duși la groapă și li s-a ordonat să se întindă peste cadavre. Foc. Foc. Foc. Foc. Foc.

Înjurături. Râsete. Comenzi clare și scurte.

Avel simți pe pielea stomacului și a pieptului spatele rece și îmbibat de sânge al bărbatului de sub el. Îl recunoscu pe acest om. Foc.

fotografie: Biserica Adormirea Maicii Domnului

Herș le arăta drumul. Acum nu mai tremura. Era energic, hotărât — părea aproape vesel. Ceilalți nu puteau să țină pasul, atât de repede se îndrepta spre biserică, cu pași săltăreți și ușori, de parcă zbura. Bastonul de cauciuc se legăna înainte și înapoi ca un pendul.

Această bucurie venea din ușurarea că, în sfârșit, nu mai trebuia să se ascundă. Se poate să nu fii sfâșiat între siguranță și conștiință, să nu te mai gândești la alegere, să dai pace creierului inflamat, care parcă s-a făcut de două ori mai mare. Până acum, tot ce făcuse Herș zi și noapte fusese să mestece febril variante și opțiuni: cum ar trebui să se poarte, ce linie să aleagă, dacă ar trebui să aibă grijă de el sau să încerce să ajute, cum să le combine pe prima cu cea de-a doua, cum e să nu fii chinuit de conștiință, cum e să nu-ți fie frică că intențiile tale vor fi descoperite, cum să-ți înțelegi intențiile. Gândurile i-au fost împărțite în sute și mii de alte gânduri mai mici, împrăștiate în clarificări, consecințe probabile și premise, obstacole suplimentare, justificări, analize, presupuneri. Herș nu putea dormi. Herș era neliniștit. Herș era enervat de superiorii lui, care erau mereu plini de suspiciuni și pedepseau pe oricine fără nici cel mai mic motiv, dar chiar și dacă nu îi pedepseau — munca lor grea nu era legată de pedeapsă —, trebuiau să elibereze spațiul de cât mai mulți oameni, și acest lucru au făcut, fără a intra în detalii care nu aveau nicio legătură cu tehnica și tehnologia sarcinii principale.

La fel de mult îl enervau pe Herș și victimele acestor superiori, care, după cum i

se părea lui, îl priveau necontenit cu priviri rugătoare, se prefăceau nenorociți și imitau chinurile iadului, doar-doar ca el să se uite la ei și să-i ajute. A simțit un șantaj sentimental din partea lor. Îl șantajau cu privirile lor: vecinul Kaplan, care era cel mai apropiat prieten al răposatului său bunic; croitoreasa Ryvka, care a cusut haine pentru întreaga lui familie; Ane, sora colegului său de clasă, cu care s-a întâlnit cândva în întunericul grădinii; un tânăr rabin frumos și soția lui drăguță (amândoi erau violoniști); proprietarii și vânzătorii magazinelor, de la care Herș cumpăra cel mai des produse și lucruri; bătrânii în *shtreimel* din blană, cu ochi întunecați și nasuri ca niște ciocuri, de care Herș se temea în copilărie; femei cu care mama lui bârfea la piață. Dar de ce să-i mai numere: toată lumea îi cerea ajutorul, indiferent cât de îndeaproape îl cunoșteau pe Herș sau pe cineva din familia lui, care (și din această pricină *Herșel, bucuria mamei, băiatul dulce al bunicii* se simțea calm și inconfortabil în același timp) se afla în siguranță într-o ascunzătoare mare sub casa din piatră de pe strada Pidhaiețka.

Așadar, poate că cineva va înțelege ce simțea Herș, conducând patru sau cinci bărbați în uniformă care-l urmau. Herș știa că l-a avertizat pe Kirșner. Știa că l-a avertizat

și pe Pinhas Birnbaum (pe care nu l-a plăcut niciodată), deși nu a vrut. Știa că acum, folosindu-se de cunoștințele temeinice despre casa profesorului, va face tot ce-i stă în putință ca să-i găsească. Nu pentru că și-ar fi dorit-o cu adevărat — deloc. Era un om bun, nu voia să fie ucis nimeni. Dar, în același timp, voia să-și îndeplinească bine îndatoririle, pentru că așa era el — sârguincios, amabil, de încredere. Herș nu a putut sacrifica prostește poziția pe care o avea și încrederea șefului Judenratului, care era o rudă îndepărtată a bunicii lui. A făcut deja prea multe pentru toți acești oameni — acum era timpul să aibă grijă de el, de viața lui.

Se auzeau porumbeii în podul casei. Bărbații în uniformă s-au oprit pentru câteva clipe în holul umbrit, apoi s-au împrăștiat prin casă, strigându-se între ei și punându-i întrebări lui Herș: Ce sunt aceste manuscrise? Ce fel de hărți sunt astea? Ar putea fi o altă cameră în spatele rafturilor? Există vreo pivniță aici? Unde-ar putea fi cheile de la cămară? Ușile sunt foarte puternice.

Au răsturnat scaune și mese, au jefuit dulapuri, au aruncat pe jos cărțile și toate mărunțișurile care împodobeau rafturile. Cineva și-a umplut buzunarele cu figurine de

fildeș. Cineva a devenit proprietarul mai multor globuri, busole și astrolabi.

După ce au bătut în pereți și în podeaua pivniței, oaspeții nepoftiți s-au odihnit pe scările care duceau în sus. Unul dintre ei a mușcat cu zgomot dintr-un măr rece cu coajă translucidă, palidă, găsit pe pervazul bucătăriei.

Cel mai probabil sunt în pod, împreună cu porumbeii, a spus Herș. Scările au vibrat din cauza pașilor. Porumbei înspăimântați zburau în jur, lovindu-se unul de altul în panică, ieșind pe ferestre. Se zbăteau în tăcere, făcând zgomot doar cu mișcările lor. Ochii mici și strălucitori le pulsau de frică.

Aici erau doar porumbei de rasă: berlinezi domesticiți cu cioc, gât și picioare lungi, altstammeri albi și maronii, altenburgi trompetiști, maltezi negri cu picioarele roșii, pescăruși de aachen, waldvierteli și gușați germani bătrâni. Cu corpurile de diferite configurații: rotunde și alungite, grele, aproape ca de găină sau subțiri, disproporționate, cu pene și ciocuri excesive. O tapiserie pestriță de pene acoperi pentru câteva clipe lumina din fața ochilor bărbaților.

Unul dintre ei a tras. Corpul unui porumbel a căzut. Ochiul sticlos era îndreptat în afara ferestrei: spre țiglele caselor

vecine, coșurile de fum, vârfurile legănătoare ale copacilor, clopotnița bisericii, cerul orbitor cu câteva bucle jucăușe de nori. Un alt bărbat l-a înjurat: iarăși risipești gloanțele.

În pod aerul parcă fierbea, mirosea a găinaț încins. Spațiul care se deschidea în fața ochilor vizitatorilor era impresionant: părea că podul e de două ori mai mare decât imobilul în sine. Grinzi și tavane, podele, lăzi, scări pentru porumbei, tot ce se vedea, precum și ceea ce se ascundea în întuneric, strălucea cu pete albe care se contopeau într-o hartă geografică fluorescentă. Peste tot prin casă erau hărți de toate felurile.

Transpirația otrăvitoare îi ustura, apărând în diferite locuri ale corpului, sub uniforma strâmtă. Bărbații se înghesuiau peste hrănitoarele cu mei și gălețile cu apă, se loveau cu ceafa de grinzi, se murdăreau cu pânze de păianjen și găinaț. Scoteau zdrențe din dulapurile vechi cu uși clătinându-se, hamuri de cai din cufere, jucării de lemn decolorate, rochii de mireasă mâncate de molii, care arătau ca niște armuri ruginite. Herș era din ce în ce mai slăbit. În cele din urmă, fără să-i mai pese de nimic, se așeză pe pervaz, privind cu ură la rândurile de porumbei de pe acoperișul bisericii. După ce s-au așezat pe Maica Domnului de pe timpan

și și-au umflat cu grijă corpurile sensibile, ca răspuns, se uitau cu zeci de ochi la Herș.

Când glonțul a zburat direct în tâmpla lui Herș, acesta nici nu a avut timp să fie surprins. Porumbeii au țâșnit spre cer cu o clipă înainte ca glonțul să părăsească țeava maronie a pistolului Walther. Zborul porumbeilor speriați, însoțit de bătaia disperată a aripilor, a făcut atâta zgomot, încât impactul trupului lui Herș cu pământul moale din grădină aproape că nici nu s-a auzit. Bărbații și-au aprins țigările, uitându-se pe fereastră la silueta întinsă într-o poziție nefirească printre tufele de agriș și zmeură. Rochia de mireasă a bunicii proprietarului imobilului Yakov Weiss, care se odihnea sub *matzevah*[49] în Casa Eternității, lângă bunica, mama, soția, fiica lui și alte rude, a luat foc de la un chiștoc de țigară. O pungă cu grăunțe a luat foc de la alt chiștoc. Iar al treilea chiștoc nestins a dat foc unui pat dintr-un dormitor de la etajul doi. Al patrulea și al cincilea au aprins un teanc de cărți, hărți și manuscrise din biblioteca lui Leib Kirșner.

Chiar în dimineața următoare, acești jandarmi germani au fost mustrați sever de Sturmbannführerul Müller pentru că ar fi ars o locuință bine amplasată și solidă, fără autorizație, fără nicio nevoie rațională.

Müller i-a amenințat cu curtea marțială și chiar cu împușcarea. Dar Obermann Kracht a reușit să construiască o structură verbală detaliată și convingătoare, care în cele din urmă a adus conversația pe un făgaș mai liniștit. Casa era prea murdărită de porumbei, de excrementele lor și cadavrele în descompunere, a explicat Kracht. Și că profesorul evreu, al cărui nume apărea pe lista celor care trebuiau împușcați primii, se ascundea împreună cu elevul său undeva în măruntaiele acestei case neîngrijite, aglomerate, tipice unor astfel de oameni.

Fiecare dintre participanții la raid le-a simțit prezența. Însă căutarea ascunzătorii lor secrete putea dura câteva zile, timp prețios și rar în condiții de război și ocupație. Kracht a susținut că nu puteau să nu îndeplinească sarcina care le-a fost încredințată, deși a fost de acord că el și colegii lui comiseseră o abatere gravă care încălca ordinea și disciplina sacră. Prin urmare, a concluzionat Kracht destul de realist, ei vor accepta pedeapsa care li se cuvine cu înțelegere și chiar recunoștință.

Müller le-a dat drumul jandarmilor, lăsând temporar situația în aer. La urma urmei, se gândi el, altă opțiune n-am, dată fiind lipsa constantă de oameni.

Din cameră se vedeau ruinele castelului, iar dacă priveai în jos și întorceai capul spre dreapta, vedeai curgerea liniștitoare a râului, urâțit de cocioabe evreiești mizerabile de pe malul opus, multe dintre care nu mai fuseseră renovate după primul război. Țiglele de pe acoperișuri, parcă imitând curgerea râului, se ridicau în valuri. Petice de lemn putred erau înnegrite ici și colo.

Cu o bătaie ușoară, șeful Judenratului intră în cameră. Își scoase pălăria, dar Müller remarcă că de pe fața bătrânului enervant lipsea zâmbetul obișnuit. Acum va începe să vorbească despre nepotul lui, ăla împușcat, al cărui cadavru a ars împreună cu casa, a ghicit Sturmbannführerul. Trebuie să-l trimit la comisarul de regiune. Și cred că a sosit timpul să mă întorc la Ternopil.

fotografie: trei ouă, o ceapă, o felie de pâine, câțiva cartofi

O dată la câteva nopți, Vasyl Frasuliak aducea mâncare pentru bătrâna și micuța Feiga. Pentru a traversa orașul, îmbrăca uniforma, ascunzând în buzunar banderola albă, ca să nu strălucească în întuneric. Alegea străzile cele mai pustii și, unde se putea, poteci neumblate, un vad peste Strypa, un șanț, livezi, curți, porți și grădinile

din spatele caselor. Furișându-se prin astfel de locuri abandonate în tăcerea moartă, întunecată, Vasyl a observat că de fapt era din ce în ce mai multă viață în ele. Viața orașului se târa sub pământ, în ascunzișuri și catacombe, în pivnițe pe jumătate dărâmate și pasaje medievale, care de multe secole fuseseră locuite doar de șobolani.

Vasyl încerca să pășească încet, să meargă lipit de ziduri. Dacă observa ceva suspect chiar și de departe, se oprea și evalua situația. Uneori se lipea de perete sau de un trunchi de copac pentru o lungă perioadă de timp, se culca la pământ, indiferent dacă era mlaștină sau dacă ramurile ascuțite îi intrau în coaste. Uneori se întorcea pentru a alege o altă cale. Nu repeta niciodată traseul.

Odată a ajuns până la Ciortkivska: de acolo a făcut un ocol considerabil, a trecut primul cot al râului și a văzut casele de pe Muliarska, de pe malul opus. Dar a observat în lumina lunii o umbră alunecând printre copaci, cineva care, la fel ca el, se furișa lipindu-se de garduri și de pereți. Cel mai probabil, își spuse Vasyl după aceea, era un biet om căruia îi era și mai frică decât mie. Dar în acel moment panica l-a gâtuit atât de tare, încât a fost nevoit să cadă cu fața în jos în iarba înaltă, care mirosea a toamnă, să

aștepte un sfert de oră și pe urmă să se întoarcă acasă.

Altă dată trecea prin Iurydyka și a hotărât că cel mai sigur ar fi să o ia chiar pe lângă castel — cine ar putea fi acolo în toiul nopții? Dar în mijlocul curții castelului avea loc o adevărată sărbătoare: ardea un foc, o localnică beată râdea, dându-și capul pe spate, uitându-se spre cerul împodobit cu stele. Lipindu-se de piatra rece a unuia dintre bastioane, Vasyl a privit cum reflexele focului dansează pe pielea bronzată din decolteul bluzei albe și pe fața roșie a unuia dintre tovarășii ei, care turna vin, și pe chelia altuia, care își freca palmele de cracii pantalonilor, cu ochii la femeia care vorbea prost germană, dar era îndeajuns pentru toată lumea.

Erau angajamente foarte complicate, nici măcar nu mai ținea cont de faptul că străbunică-ta Zena făcea un scandal groaznic de fiecare dată: plângea în hohote că Vasyl va muri și fetele vor rămâne orfane, apoi insista să le ducă pe toate la groapă cu el, iar mai apoi se pornea să-i ureze cu înfrigurare să nu se mai întoarcă de la misiunea lui nocturnă, blestemându-l că lua mâncarea de la gura copiilor lui și o ducea celor cărora nu le mai rămăsese mult de trăit.

Vasyl s-a gândit și el că celor două nu le-a mai rămas mult timp de trăit. A implorat-o

pe bătrână ca nici măcar să nu iasă din casă, spunându-i că cel mai bine ar fi fost să se mute la o rudă sau o cunoștință care să le ajute și să aibă grijă de ele. Dar bătrâna Feiga nu știa la cine ar putea merge. A fost surprinsă de casele vecinilor care păreau goale și pustii. De multe săptămâni nu văzuse aproape pe nimeni pe stradă: până și bătrânul Kantor, care nu-și părăsea niciodată locul, stând la soare, dispăruse pe-undeva.

Când se va întoarce fiul meu? l-a întrebat din nou pe Frasuliak, în timp ce acesta punea pe masă trei ouă, o ceapă, o felie de pâine și câțiva cartofi.

Nu se va întoarce, a fost ucis, a răspuns din nou Vasyl răbdător.

Bătrâna Feiga nu reacționa, purtându-se ca și cum aceste cuvinte nu ar fi fost rostite. Monologurile ei confuze împleteau nebunia cu realitatea: În curând va veni fiul meu cu soția lui, mama fetiței, în curând se va întoarce nepotul meu și atunci îmi vor spune ce să fac. Avel și Pinhas pregătesc o ascunzătoare subterană, despre care tu, Vasyl, mai bine să nu știi, pentru că ești ucrainean și ne poți trăda fără să vrei. Dar eu nu voi merge în oraș și nu voi căuta rude care ar putea fi încă în viață sau care poate au murit de multă vreme, chiar tu mi-ai spus să nu ies din casă.

Micuța Feiga dormea adânc chiar acolo, în bucătărie, pe canapea. Bătrâna Feiga, pe care o dureau oasele din ce în ce mai mult pe zi ce trecea, aranjase viața fetei și a ei în așa fel încât să nu fie nevoite să părăsească această cameră prea des. Vasyl aruncă o privire timidă către părul blond ciufulit, împrăștiat pe pernă, și o rușine de moarte l-a cuprins din cap până în picioare. Visul dulce al unei fetițe, de-ar putea dura pentru totdeauna, se gândi Frasuliak, de-ar putea rămâne acolo, într-o lume sigură, cu mama și tatăl ei, cu fratele ei și cu toți cei care au rămas în viață, neamenințați, măcar acolo, în conștiința ei somnoroasă.

Bătrâna Feiga i-a surprins privirea lui Vasyl și a spus: Uneori uită de ea ore întregi și se joacă ca un copil obișnuit, râde și se răsfață. Și apoi se uită brusc la mine cu o altfel de privire și înțeleg imediat ce urmează, mă-ntreabă fără să-și ia ochii serioși de la mine: când vine mama? Și ce-i pasă de promisiunea mea că mama se va întoarce în curând, ea se întinde pe podea și plânge atât de amar, încât în cele din urmă adoarme de oboseală, fața ei umflată, flămândă și epuizată continuă să plângă în somn și să strige numele tuturor.

fotografie: o criptă cu vitralii sparte, vaze de piatră, ghirlande de flori din plastic în

Acolo unde privea chipul mort al lui Herș, străbătut de o dâră de sânge proaspăt curgând din tâmplă, în pământul moale al grădinii, între tufele groase de agriș și zmeură, un ochi atent putea distinge o scobitură semicirculară în pământ — galeria unei marmote sau vizuina unui iepure. Această gaură făcea de fapt parte dintr-o deschizătură mai mare acoperită de o trapă de lemn. Dacă introduceai o mână prin gaură, trapa putea fi îndepărtată sau, dimpotrivă, pusă la loc, aproape fără a deranja stratul de pământ bătătorit acoperit de buruieni.

Leib Kirșner i-a povestit mai târziu lui Pinhas cum, chiar înainte de a veni rușii în oraș, socrul lui, Weiss, l-a chemat în grădină și i-a arătat o gaură neagră deschisă în pământ, care se formase de la o alunecare de teren în timp ce el planta tufișuri noi, în care aproape că a căzut. Kirșner și Weiss au coborât cu grijă scara, apoi au coborât și ei, luminând cu o lampă cu carbid — Kirșner cumpărase această lampă de la un chirurg care le folosea pentru operațiile pe care le făcea noaptea.

S-au trezit într-un tunel umed cu bolte semicirculare de piatră masivă. Mergând prin

apa care le ajungea până la genunchi, au înaintat până au dat de următorul blocaj. Kirșner și-a făcut curaj, s-a târât printr-o gaură îngustă și a ajuns într-o criptă spațioasă. Luminând cu lampa, profesorul a examinat vitraliile care își păstraseră o strălucire uimitoare — deși imediat în spatele lor se afla un strat întunecat de pământ. Tavanul era susținut de coloane, iar în nișe, lângă fiecare dintre pereți, se aflau paturi masive de piatră.

Credo quod Redemptor meus vivit. Cred că Mântuitorul meu este în viață, citi Kirșner inscripția de pe o placă de marmură, de pe unul dintre pereți.

Iar pe peretele opus erau scrise cuvintele din „Cartea a treia a Împăraților": „Că iată Domnul va trece; și înaintea Lui va fi vijelie năprasnică ce va despica munții și va sfărâma stâncile, dar Domnul nu va fi în vijelie. După vijelie va fi cutremur, dar Domnul nu va fi în cutremur; după cutremur va fi foc, dar nici în foc nu va fi Domnul".

Aici l-a adus Kirșner pe Pinhas după ce Herș plecase din casa lui. Leib Kirșner a luat pe umăr un sac de mere cu coajă albă și translucidă și i-a cerut lui Pinhas să-l sprijine puțin de jos. Abia au împins acest sac prin gaură, pe urmă profesorul Kirșner, stând pe scară, a băgat mâna în deschizătura îngustă și

a închis ușița de lemn. În criptă, după cum s-a dovedit, erau deja diverse provizii: o cutie de lemn cu *matzah*, pesmet, ceapă și morcovi și chiar niște crap afumat, care umpleau aerul putred cu mirosul lor puternic, îmbătător. Kirșner reușise să se aprovizioneze cu plăpumi și perne calde, o grămadă de lumânări și două căldări cu apă. A spus că a cărat această apă cu o găletușă timp de șapte zile bune, dacă nu mai mult.

În mai multe locuri, tavanul boltit al criptei avea deschideri subțiri prin care pătrundeau razele de lumină și aerul de afară.

Se poate, i-a spus Kirșner lui Pinhas, care era atât de absorbit de aventură, încât uitase de lumea exterioară chiar și pentru câteva clipe, se poate ca această criptă să fi făcut parte dintr-o biserică parohială romano-catolică de la sfârșitul secolului al XIV-lea, care stătea înainte pe locul Bisericii Adormirea Maicii Domnului. Unul dintre proprietarii orașului l-a transformat pentru o vreme în congregație calvină, dar mai târziu următorul stăpân, fiul sau fiica lui, a redat templul catolicilor. Poate că aici se odihnesc trupurile nobililor Potoțkyi, Tvorovskyi-Buchachskyi, purtători ai blazonului Abdank. Vezi cum tot ce stătea înainte la suprafața pământului se scufundă apoi sub pământ? Este asemănător cu evenimentele

care sunt atât de clare și de netăgăduit pentru noi la un moment dat, încât nu ne putem imagina vreodată că se vor scufunda în grosimea și întunericul uitării noastre. Tu și cu mine suntem norocoși că apa stă doar în tunelul prin care am trecut, iar cripta este uscată.

Cât timp ne vom ascunde aici? întrebă Pinhas, amintindu-și în sfârșit de tot ce se întâmpla afară. Poate că ar trebui să merg sus și să fiu lângă tatăl meu?

Nu știu, Pinhas, i-a răspuns profesorul Leib Kirșner, potrivindu-și ochelarii mai bine pe nas și așezând paginile uneia dintre cărți sub raza slabă de lumină ce cădea din gaura bolții. Fără îndoială că profesorul avusese grijă și de cărți. Printre grămezi, Pinhas a observat *Sefer Netah Sha'ashu'im* (*Cultivarea deliciilor*), comentariile rabinului Zvi Hirsch, președintele Curții rabinice, la codul *Shulchan Aruch* din 1929; *Sefer Sha'ar HaTefillah* (*Poarta rugăciunii*) scrisă de rabinul Chaim, președintele Curții rabinice a Sfintei Congregații din Mohylev și a altor câteva congregații, care spre sfârșitul vieții lui a mers în Țara Sfântă, de unde a trimis această lucrare în 1817; *Sefer Ezer Mekudash* (*Ajutorul sfânt*), comentariile lui Da'at Kedoshim la tratatul *Gittin* (*Divorț*) și explicațiile numelor masculine și feminine,

menite să ajute la înțelegerea preceptelor halaha, precum și multe alte cărți pe care Pinhas și le amintea din biblioteca profesorului.

Nu știu, repetă Kirșner, afundându-se în lectură.

fotografie: rafturile bibliotecii dintr-un depozit de cărți înghesuit în incinta fostei administrații districtuale a Austro-Ungariei

Într-o sâmbătă, înainte de a treia masă, toți sfinții săi ucenici s-au adunat în casa lui Baal Shem Tov și au hotărât împreună că își vor întreba profesorul ce înseamnă cuvintele Talmudului: „Gabriel a venit și l-a învățat pe Iosif șaptezeci de limbi".

Au vrut să-l roage pe Besht să le explice corect ce înseamnă cele șaptezeci de limbi, că doar nu e joacă: fiecare limbă are sute de mii de cuvinte, iar șaptezeci de limbi reprezintă un număr infinit de concepte și zicători. Nicio ființă umană nu este capabilă să învețe atât de mult, și mai ales într-o singură noapte.

S-a hotărât ca această întrebare să o pună cumnatul său, sfântul profesor rabin Herșon din Kut.

Și așa s-a întâmplat. De îndată ce Baal Shem și-a luat locul la masa de sărbătoare, cumnatul său și-a dres glasul și a spus: Îl rugăm pe profesorul nostru să ne explice zicala înțelepților din vechime: „Gabriel a venit și l-a învățat pe Iosif șaptezeci de limbi". Cum poți înțelege rațional această frază, pentru că șaptezeci de limbi presupun sute de mii de cuvinte, un număr infinit de expresii și proverbe?

S-a așternut tăcerea. Deodată, în mijlocul acestei tăceri, Baal Shem a început să recite pagini întregi din Tora, fără nicio legătură cu întrebarea. Vorbea și vorbea fără încetare, măsurat și cu mare simțire, iar ucenicii săi ascultau și se întrebau: oare învățătorul lor nu înțelesese întrebarea?

Deodată, sfântul rabin Iakov-Iosef din Polonnyi a început să lovească cu mâna în masă și să spună: „Turcă, tătară, greacă, engleză, spaniolă, volhiniană" și așa a continuat fără să se oprească, de parcă datorită cuvintelor sfintei Tora și învățătorului Besht înțelesese sursa și natura fiecăreia dintre cele șaptezeci de limbi pământești. Gândurile lui s-au transformat în cuvinte care au țâșnit imediat din gura lui, purtând hainele unor limbi până atunci necunoscute, care tocmai îi fuseseră revelate

prin lecția primită de la binecuvântatul și dreptul Baal Shem.

Când Besht a încetat să citească din Tora, rabinul Iakov-Iosef a tăcut și el. Iar Besht, istovit, a șoptit cu glas stins: „Și-a vorbit despre copaci...“ Însemnând că, după ce a încetat să rostească cuvintele Torei, nu mai avea putere să înțeleagă alte limbi sau să-și însușească alte cunoașteri.

fotografie: cefe de femei înșiruite într-un salon de coafură, pelerine, oglinzi, uscătoare

Oare Ida Kriegel — pe care medicul Zaifer, în calitate de reprezentant al Judenratului, o numise la ordinul germanilor asistentă-șefă a spitalului evreiesc — se considera norocoasă? Deocamdată Ida Kriegel nu mai era nevoită să vândă la preț de nimic (plus o bucată de pâine) mătăsuri și săpunuri făcute în casă, aflându-se în permanență sub amenințarea puștii dacă nu reușea să evite la timp privirea unui jandarm german sau a unui polițist ucrainean. Nici măcar nu trebuia să mai facă treaba murdară la care erau condamnate alte femei, cunoscutele ei.

Verișoara ei Sara lustruia mobilierul în casele germane. Odată, într-unul dintre apartamente, a dat peste o masă, niște fotolii

și un bufet confiscate din casa lor. Fiecare crăpătură din mobilier îi era foarte familiară. Nici măcar mirosul casei nu se stinsese încă. Altă dată, soția comisarului raional a întrebat-o ce făcea înainte. După ce a aflat, a adus o foarfecă și s-a așezat cu spatele la ea, arătând cu marginea palmei lungimea pe care dorea s-o aibă părul ei. Dar acest gest a făcut-o pe Sara să aibă altfel de gânduri. Îi era frică de ea însăși — abia își putea reține țipătul. Ținea foarfecile cu o mână transpirată. Gâtul alb era atât de aproape. Tatăl Sarei și fratele ei mai mare (unchiul și vărul Idei Kriegel) fuseseră duși într-un lagăr de muncă din Velyki Birky. Tatăl ei murise la scurt timp după. De câteva săptămâni nu mai auzise nimic despre fratele ei.

Ida a avut noroc pentru că a continuat să facă același lucru ca întotdeauna.

Era protejată? Medicul Zaifer spunea că, atâta timp cât evreul lucrează, germanul are nevoie de el. Munca oferă șansa de supraviețuire. Nu se vor atinge de cei implicați în munci importante, a repetat el liniștitor.

Căpătase munca Idei și mai mult sens acum? Zaifer a spus că viața evreilor depindea acum și mai mult de ei. Ei trebuiau să stabilească cine e potrivit pentru munca silnică din tabără. Era o șansă reală de

mântuire, a argumentat el. Prin urmare, Ida a numit adesea tuberculoza o răceală ușoară, iar dizenteria, un stomac deranjat. Dacă înainte încerca să-i rețină în spital pe toți cei care se plângeau de cea mai mică slăbiciune, acum trebuia să le spună că sunt complet sănătoși și să-i externeze din spital pe toți pacienții cu tifos, pneumonie, variolă, tularemie, tetanos. „Sănătos și apt de muncă", scria pe formulare, incapabilă să se scuture de imaginile nefericiților cu pielea galbenă, orbite înfundate și licăriri febrile ale ochilor. Îi salvezi, repeta doctorul Zaifer.

Nu toată lumea putea fi declarată sănătoasă. Germanii nu trebuiau să observe abuzurile evidente din partea personalului. Doctor Zaifer venea și punea în fața Idei o listă cu cei care trebuiau neapărat să fie trimiși în tabără. Ida știa că acești oameni plătiseră mulți bani nemților prin Judenrat, că-și dăduseră toată averea pentru a fi în spatele sârmei ghimpate din Kamianka, Birky sau Hlybociok. Acum nu mai aveau nimic. Dar altfel ar fi fost împușcați pe loc.

Le salvezi viețile, o asigura doctorul Zaifer.

Alți pacienți trebuiau declarați bolnavi. Putea să le pună diagnostice reale, fără să-i fie rușine că nu-și face datoria. Tuberculoză, dizenterie, tifos, pneumonie, variolă, tularemie, tetanos. Pe unii putea să-i oprească

la spital (avem ceasuri de aur, doctore Zaifer, bijuterii, blănuri, mai avem lenjerie de pat minunată, vă aducem porțelanuri aproape noi). Dar nu i-a putut opri pe toți (am dat deja toți banii, mi-am dat chiar și pantofii și ciorapii, nu mai am nimic). Ida știa de ce erau luați de la ea și unde erau duși. Le dădea câte o tabletă de aspirină la despărțire. Le făcea câte o injecție. Le cerea voie să le dezinfecteze rapid abcesele. Uneori dădea peste câte un german amabil: n-are rost, doamnă, nu le mai pasă. Dar fie. Voi aștepta. Dacă asta vă face să vă simțiți mai bine.

Ea dădea din cap recunoscătoare.

Faci tot ce poți, i-a spus doctorul Zaifer. Faci chiar mai mult decât poate face un om în această situație.

Atunci de ce s-a urât pe sine Ida Kriegel?

fotografie: Uliana îmbrăcată în haine de asistentă, împingând o targă pe un coridor întunecat și îngust placat cu gresie, își flutură furioasă mâna în direcția fotografului; mâna cu care flutură este încețoșată și neclară de jos în sus

Până când Besht nu a fost revelat lumii în toată măreția și sfințenia lui, a fost numit *kintzmacher*, adică magician. Într-un oraș din apropiere locuia un om bogat care își bătea

joc de zvonurile despre Baal Shem Tov. Acest om bogat avea o fiică grav bolnavă. Oamenii îi spuneau nefericitului tată: „Tu nu crezi în puterea lui, dar îl poți pune la încercare. Roagă-l să vină să redea sănătatea fiicei tale, bolnave de atâta amar de vreme". La început, bogatul a respins ideea, dar în cele din urmă a făcut-o: a trimis o căruță după Besht și i-a transmis invitația.

Besht a pornit spre casa bogatului, dar la jumătatea drumului a hotărât să se oprească pentru o noapte la han. Între timp, starea fetei s-a deteriorat dramatic, iar când Baal Shem Tov a ajuns în sfârșit la casa tatălui ei, a doua zi, s-a dovedit că ea murise deja.

Besht a fost dus în camera lui, unde și-a pus *tallit*-ul și tefilinul și a început rugăciunea. După rugăciune, a spus: „Ieri-seară m-am lipsit de cină și acum mă simt foarte slăbit".

Aceste cuvinte i-au fost transmise omului bogat, care s-a înfuriat cumplit. Totuși, și-a reținut furia și a ordonat să se pregătească cina. Apoi Besht a spus: „Vreau să beau mied" și i s-a adus imediat mied. Atunci Baal Shem a întrebat cum se simte fiica stăpânului și a auzit răspunsul: „E moartă și zace pe jos în camera ei". Besht a luat băutura și s-a dus în camera în care zăcea trupul fetei și a ordonat tuturor să plece. Au rămas doar el și

ucenicii lui. Atunci le-a zis ucenicilor: „Deschideți-i gura și turnați-i puțin mied“, și i-au turnat mied în gură. Iar Besht a spus: „Poruncesc sufletului să se întoarcă în acest trup“. Și s-a întors către fată: „Acum ascultă-mă: ridică-te imediat și adu-mi cina“. Fata s-a ridicat și a pus cina pe masă în seara aceea.

fotografie: tarabă din piață cu lighene din plastic, găleți, bunuri de uz casnic

Și ce crezi? În timp ce se întâmplau toate acestea, ce crezi că făcea Uliana?

Făcea cam la fel ca întotdeauna. Își ajuta mama. Apreta hainele surorilor. Uneori lua pâine și se ducea în Torhovyția să vadă dacă evreii dau la schimb lucruri bune. A reușit să dea la schimb pâinea pe o bluză albă frumoasă, cu broderie fină, și pe o pereche de pantofi cu talpă comodă. Un ceas cu pendulă. Cești de cafea din porțelan (cafeaua nu era ușor de obținut, dar cănile arătau foarte frumos în vitrina dulapului).

Ei, și ce? Nu le-a luat cu forța, nu a luat hainele de pe morți. Le-a dat în schimb pâine și bani. Le-a salvat viața.

Orașul se golea văzând cu ochii. Locuințe întregi erau pustii. Spațiul din jurul sinagogii închise era deosebit de pustiu și tăcut: nimeni nu îndrăznea să se apropie de el.

Înainte, ca să treci pe aici, trebuia să te strecori prin mulțime.

Înjura cu voce tare și își făcea loc cu coatele ascuțite, trecând printre caftanele lungi și negre, absorbite în gândurile lor eterne, de parcă nu ar fi fost nimic mai interesant și mai important pe lume, și nici ea nu-și putea explica de ce, cu toate că era atât de enervată, aproape niciodată nu alesese altă cale, nu ocolise sinagoga.

Acum clădirea era atât de goală, încât ai fi zis că locuitorii acestui oraș s-ar fi stins cu sute de ani în urmă. Doi ofițeri germani, scoțând apă din fântână, își udau cu palmele cefele arse de soare.

De câteva ori Uliana a venit în curtea Idei Kriegel de pe strada Pidhaiețka. S-a strecurat printre tufișuri și s-a ascuns în spatele trunchiurilor. Voia să o vadă pe Ida, măcar de departe. Dar nici nu i-a trecut prin cap să o viziteze, să se apropie, să înceapă o conversație.

Odată, mătușa Idei, bătrâna Ester, care devenise mohorâtă și rea de când își pierduse soțul și fiul, așezată pe scăunelul ei în fața ușii de la intrare, și-a aruncat ochii holbați în desișul impenetrabil al grădinii în care se ascundea Uliana și-a strigat, agitându-și amândouă mâinile spre ea: duh rău, demon blestemat! Vino aici, îl alung eu pe *dibbuk*

din tine! Uite cum s-a lipit de noi, ca o piază rea! Pe cine ai lăsat să intre în trupul tău, nelegiuito?

Uliana a urcat dealul, încercând să scape cât mai repede de țipetele înfiorătoare. S-a prins cu mâinile de iarbă, de rădăcinile copacilor. Pământul negru i-a intrat sub unghii. Dar chiar și când a ajuns pe următoarea stradă, bătrâna Ester încă stătea în fața ochilor ei, cu părul cărunt și răvășit, cu gura deschisă. Timp de multe săptămâni, Uliana n-a putut scăpa de amintirea vocii bătrânei. Cum a văzut-o prin toate acele ramuri, prin vița-de-vie? Cum a putut bătrâna să o recunoască, cum a putut să știe?

Nu știa nimic, se liniștea bunica ta în fiecare dimineață. Mătușa Ester fusese întotdeauna cu mintea rătăcită, iar acum își pierduse de tot mințile din cauza durerii. Spunea mereu aiureli, vorbind cu ciorile de pe crengi și cu pisicile. A fost doar o coincidență că Uliana a ajuns în grădina lor pe când ea avea halucinații.

Însă după aceea a început chiar ea să vadă fantome. Auzea pași pe potecă, deschidea poarta dincolo de care nu era nimeni. Întorcându-se de la piață, se repezea să deschidă poarta, auzind voci cunoscute, dar în curte nu erau decât niște hoinari rătăciți

din satele din jur, care veniseră să-i înlocuiască pe foștii proprietari.

Într-o zi, stând lângă fereastră la ora de matematică, da, bunica ta a continuat să meargă la școală și tocmai își termina ultimul an de liceu, a simțit brusc privirea cuiva pe obrazul ei. Profesorul explica rezolvarea unei probleme, dar Uliana nu se putea concentra din cauza vocii lui monotone: o distrăgea fie germana lui proastă, pe care fusese forțat de curând să o folosească la serviciu, fie ziua lenește de mai.

Uliana a întors capul și a întâlnit privirea fetei împreună cu care învățase în anii precedenți, atât la liceu, cât și la gimnaziu. Pistruiata Rahila, minionă și cu trupul agil ca o nevăstuică, se uita cu lăcomie la clasă, la foștii ei prieteni care se plictiseau și abia așteptau să se termine lecția, la rândurile scrise pe tablă, pe care abia le putea distinge. În fața ferestrei de la etajul doi, care era larg deschisă, creștea un nuc înalt. Rahila stătea pe ramura acestui nuc, ținându-se de trunchiul lui cu amândouă mâinile.

Și profesorul a observat-o și a început să se piardă și mai mult, uitându-și cuvintele. În cele din urmă, a trecut la poloneză. Era unul dintre puținii profesori care vorbeau atât de prost limba germană.

Rahila se uita în ochii Ulianei cu lăcomie, de parcă ar fi vrut să înghită lumea de care aparținuse înainte, dar din care acum era împinsă afară, aruncată dincolo de orice graniță. Lumea aceea pierdută nu era una fericită, dar a-i aparține însemna a exista. Ceea ce nu cu mult timp în urmă era normal pentru toată lumea pentru ea se încheiase, dar pentru toți ceilalți elevi din clasă rămăsese la fel.

Rahila a zărit milă și rușine în privirea Ulianei și, apoi, din ce în ce mai multă iritare. S-a legănat pe creangă, și-a pierdut echilibrul și a căzut cu capul în jos din copac. Imediat și-a venit în fire, dar nu putea respira. A văzut fețele copiilor turtite de geamul de deasupra ei. Uliana a scos capul pe fereastra deschisă, apoi s-a retras în spatele colegilor ei de clasă, amintindu-și dintr-un motiv oarecare de toate acele momente când credea că l-a văzut pe Pinhas pe stradă.

De multe ori a mers în urma cuiva care purta Steaua lui David pe mânecă și semăna cu Pinhas. De fiecare dată s-a dovedit a fi altcineva, cineva care nu semăna deloc cu el.

Uliana nu știa de ce încearcă să-l ajungă din urmă. Gândindu-se la asta, și-a amintit că nu-și dorea deloc să-l vadă. Și, probabil, nu îl va mai vedea. El a murit, la fel ca și tatăl lui, Avel.

Și din cauza acestor gânduri, Uliana însăși a vrut să se întindă imediat în locul în care se afla în acel moment, în mijlocul străzii, peste drum de Sinagogă, în biserică sau în bazar. Să se întindă și să nu se mai ridice niciodată.

fotografie: arderea frunzelor de toamnă în grădină

Pinhas avea impresia că, de ani de zile, nu se poate trezi în acest vechi mormânt, că vaporii reci ai pietrei îi intraseră în oase. Îi era imposibil să se trezească, deși trupul îi era amorțit de frig și tremura atât de tare, încât se sălta pe podea, lovindu-se dureros de marginea denivelată a peretelui. Plăpumile nu îi țineau de cald. Erau pline de umezeală și îi apăsau pieptul cu greutatea lor. Pinhas simțea mirosul de foc și încerca să se smulgă din somn, dar imediat se cufunda cu totul în delir, într-unul dintre ele se gătea ceva în cazane, aburind și clocotind puternic; în altul, micuța Feiga se juca pe horn, în timp ce altcineva, fără să știe, ațâța focul în cuptor; în al treilea, Pinhas lăsa barca în mijlocul trestiei uscate care, arzând, trosnea atât de tare, încât capul i se despica de durere, iar el încerca să alerge prin mlaștina murdară, pentru că Uliana trebuia să fie pe undeva pe acolo.

Plămânii i se spărgeau din cauza tusei și a lipsei de oxigen, din cauza fumului otrăvitor, dar nici asta nu l-a adus la realitate. Abia când tusea îngrozitoare a lui Kirșner a ajuns la el, Pinhas s-a ridicat și s-a sprijinit de perete. Avea ochii închiși. Bâjbâi după trupul profesorului cu mâna dreaptă și îl scutură de umăr. L-a scuturat mult timp. Kirșner nu reacționa. Tușeau amândoi. În cele din urmă, Kirșner a spus neclar: ardem. Vorbea ca un om beat. Pinhas l-a ajutat să se ridice.

Nu știau cât timp trecuse sau ce oră din zi era. Prin deschiderile de deasupra nu pătrundea nicio lumină: poate că afară era întuneric, poate că spațiul din criptă era plin de fum.

Pinhas s-a târât până la ieșirea blocată din criptă și a destupat-o, îndepărtând mai multe pietre. Aerul care se repezi înăuntru l-a trezit imediat, deși pieptul și tâmplele îi erau străpunse de o durere de nepotolit. S-a odihnit puțin și, pășind pe podeaua udă, încercând să facă cât mai puțin zgomot cu putință, s-a îndreptat spre locul unde se afla scara.

Afară era într-adevăr noapte. Un vânt puternic împingea norii denși pe cer. Casa arsese deja: pe fundalul cerului întunecat, dinții zimțați ai pereților erau înnegriți, fumegând și degajând căldură. Chiar în locul

sub care ar fi trebuit să se afle cripta, o grindă de lemn de la podul casei mocnea încet. Pinhas a rostogolit-o cu greu spre celălalt capăt al grădinii, zgâriindu-și picioarele în crengile zmeurișului și arzându-și mâinile.

În cele din urmă, s-a apropiat de ruina carbonizată și s-a uitat pe fereastră în bibliotecă. Un fascicul de lumină emanat de o lampă cu carbid — slab, deja aproape stins — aluneca de-a lungul cotoarelor carbonizate ale cărților, dintre care unele rămăseseră în picioare pe raft. Majoritatea zăceau în grămezi negre pe podea. Din mișcarea aerului cauzată de apropierea lui Pinhas, mai multe volume s-au dezintegrat aproape în tăcere în fragmente răzlețe, care s-au prefăcut în pulbere și s-au împrăștiat.

Nu se putea sta de vorbă cu Kirșner. Se încăpățâna și refuza să părăsească cripta.

O să aștept aici, spuse el cu voce liniștită și concentrată. Nu mai tușea, dar respirația îi devenise răgușită, dogită.

Pe cine așteptați, profesore? întrebă Pinhas. Nu înțelegeți că nemții sunt aici și n-au de gând să plece? Pe cine vă bazați? Cine ne poate salva?

Kirșner nu răspundea la întrebări. În schimb, a spus: vezi câte am pregătit. Mâncarea și apa ne vor ajunge pentru o

vreme. Uite, ia niște pește, refă-ți puterile înainte să mă părăsești.

Dar Pinhas nici nu se putea gândi la mâncare. Îi era foame, își simțea stomacul uscat pe dinăuntru, dar nu putea pune nimic în gură.

Veniți cu mine, profesore Kirșner, spuse și își rezemă fruntea de umărul profesorului. Nu vă pot lăsa aici, dar nici nu pot să nu mă întorc la rudele mele. Trebuie să știu ce fac. Mamei și tatei le-au obosit deja picioarele de la cât m-au căutat.

Bineînțeles, du-te, dădu din cap Leib Kirșner, mestecând cu grijă o bucată de crap tare și sărat. Mergi lipit de pereți și fii atent. Mama ta are nevoie de tine, sora și bătrâna Feiga la fel. Eu nu pot să ies, mă vânează, dar mă voi descurca. Am cu mine cele mai valoroase volume, am hârtie și cerneală, aveam de gând să-mi notez câteva gânduri demult, dar nu am găsit niciodată timpul necesar. Dacă pleci, voi avea de două ori mai multă mâncare. Dacă cumva se întâmplă să poți trece pe-aici și să-mi aduci ceva de-ale gurii...

Pinhas a hotărât că îl va scoate pe Kirșner din criptă puțin mai târziu. Poate peste câteva zile.

Dar acum trebuia să se întoarcă acasă.

Dar Pinhas nu s-a întors acasă.

fotografie: vâsc în floare pe ramurile negre ale copacilor morți care înconjoară casa distrusă

Zena Frasuliak nu o mai văzuse pe Ida Kriegel de mai bine de un an. Dorința de a se așeza pe un scaun de lemn cu spătarul curbat în fața sobei de teracotă roșie din cămăruța Idei era întotdeauna învinsă de iritare și amorțeală. De ce o supărau atât de mult amintirile despre Ida nu știa nici ea. În această enervare se găsea ceva liniștitor, salvator, ceva explicabil.

Dar când vecina, etalându-și pantofii noi (puțin prea mici, o strângeau la degetul mare, dar cumva îi va purta), i-a spus că SS-iștii din Ciortkiv au venit în oraș dis-de-dimineață, Zena a fost cuprinsă de un sentiment de groază. Auzi? întrebă vecina, ridicând degetul arătător spre cer. Zena a ascultat. De dedesubt, din oraș, răsunau împușcături și lătrau câinii.

Vecina a oftat tristă, strângând din buze. A privit-o pe Zena cu subînțeles, așteptând evident un răspuns. Și-a trecut palma peste vârfurile strălucitoare ale pantofilor, și-a înclinat gânditoare capul într-o parte, poate de admirație, poate de supărare. Zena nu-și dădea seama.

Zena nici măcar nu și-a luat rămas-bun. Și-a clătit în grabă mâinile în chiuvetă, și-a aruncat haina pe umeri și și-a netezit părul. Soarele strălucea, dar în aer se simțea deja frigul care se apropia. Rafalele vântului legănau, cu răutate, ramurile copacilor.

Zena Frasuliak alerga împotriva vântului. Drumul ei cobora în adânciturile orașului. Uneori se simțea lipsită de greutate când vântul, pe câte un deal, îi sufla în piept și pentru o clipă parcă rămânea suspendată în aer.

SS-iștii și poliția îi conduceau pe evrei la gară. Rânduri de oameni pe jumătate dezbrăcați, însângerați și bătuți, murdari de pământ (evident că erau târâți din ascunzători) mergeau tăcuți, legănându-și greu picioarele sub insultele gărzilor. Mulți purtau copii în brațe sau îi duceau în spate, strângându-i ușor cu mâinile. Cei foarte mici plângeau, dar majoritatea se lipeau cu încredere de adulți, cu ochii strălucitori, atenți la ce se întâmplă. Cineva reușise să împacheteze o geantă plină cu cele mai necesare și mai valoroase lucruri. O femeie (Zena o cunoștea) l-a rugat șoptit pe polițist (Zena îl cunoștea și pe el) să-i dea voie să se întoarcă acasă după certificatul de naștere, pe care îl uitase. Polițistul a râs și a clătinat din cap. În cele din urmă, și-a pierdut răbdarea și

a strigat la ea. Femeia a tăcut o vreme, apoi a țipat deodată cu voce groaznică, speriind mai mulți copii care au izbucnit în plâns. Polițistul furios a tras în mulțime. Cineva a căzut și a rămas întins pe drumul spart. Zena a observat o mână moale, azvârlită departe de corp. Copiii se înecau cu lacrimi, strângându-se pe lângă părinți, strângându-și jucăriile la piept. Femeia care provocase toată agitația nu a mai putut merge singură, după câteva zeci de lovituri de cizme în coaste. Bătrânii Karfunkel au ajutat-o: au prins-o de ambele părți și au tras-o, deși abia își mai puteau mișca ei înșiși singuri picioarele.

Zena a întâlnit privirea Ritei Karfunkel. Bătrâna, fără suflare și frântă de oboseală, cu o perucă căzută într-o parte, dădu din cap către Zena, în același fel în care o salutase pe stradă în urmă cu doi ani — discret, cum saluți pe cineva cu care închei o afacere.

Zena a ajuns pe strada Pidhaiețka. Cadavrele zăceau peste tot pe trotuare: nepoata familiei Ringelblum, al cărei păr înflăcărat nu putea fi confundat cu al nimănui altcuiva, Natan Vecs, care părea că încă zâmbește larg, deși gura îi era plină de sânge, Haya Afler, care, dimpotrivă, înghețase în mijlocul scâncetului și bocetului său. Hania Didyk, o fată care timp de mulți ani făcuse curățenie pentru familia Afler și

alte câteva familii, stătea aplecată deasupra capului Hayei celei moarte și îi făcea ceva cu mâinile, concentrată. Las-o în pace, e moartă, nu vezi? i-a spus Zena, crezând că Hania încearcă s-o readucă la viață pe Haya. Ar trebui să fie îngropați, a adăugat ea, apoi și-a dat seama că Hania scotea cerceii de aur din urechile doamnei Afler. Sărmana doamnă Afler, a spus Hania, fără să se oprească din treabă. Vedeți, lobii urechii i-au înțepenit deja, nici nu poți să scoți bijuteriile de pe ei. Altor femei de pe stradă li s-au smuls cerceii din carne vie. Pe-ai doamnei Afler nu i-au scos. Cred că oricum nu va avea nevoie de ei.

Apropiindu-se de casa familiei Kriegel, Zena Frasuliak și-a dat seama că venise prea târziu, că nu va putea ajuta pe nimeni cu nimic. Toți erau aliniați la perete și ținuți sub amenințarea armei: bătrâna Ester, răvășită, mormăia pe sub nas și scuipa sânge pe pământ, fixând cu privirea golul din fața ei, iar Sara, înlăcrimată, tremura din toate încheieturile îmbrățișându-și cei trei copii: doi băieți, de nouă și șapte ani, Haim și Aaron, și fetița Malka, de patru ani. Copiii se agățau timid de mama lor, privind speriați spre polițiștii care glumeau între ei și se plimbau alene înainte și înapoi.

Zena a pășit pe poarta din partea opusă a străzii și a stat la pândă. Ida nu era alături de

rudele ei. Și dacă ar fi fost, se gândi Zena deodată, ce aș fi putut să fac ca să o ajut? Și, până la urmă, de ce am venit până aici?

Își dorea cu disperare să se întoarcă acasă. Voia să grebleze frunzele căzute din grădină, să pregătească tufele de coacăze pentru iarnă. Deodată i s-a făcut atât de frică, încât și-a simțit mâinile și picioarele grele, nu le putea mișca, a simțit în plămâni durere și amorțeală, nu putea respira.

Un SS-ist cobora scările pe lângă casa familiei Kriegel. Mergea fără grabă, de parcă ar fi admirat culorile tomnatice ale plantelor din jur. În mâna stângă ținea un bici de piele îndoit pe jumătate și după fiecare pas își lovea cu el gamba. Apropiindu-se, SS-istul a strigat la polițiști. Unul dintre ei a apucat-o pe Sara de păr și a târât-o în mijlocul străzii. Copiii țipau și alergau după mama lor. Malka se ținea de tivul rochiei Sarei, țipătul ei se auzi pe toată strada, se ridică deasupra acoperișurilor și sperie liliecii care au zburat din adăposturile lor din podurile caselor. Neamțul enervat a îndreptat arma spre Malka. Sara a căzut în genunchi în fața lui, apărându-și copiii cu propriul trup. L-a apucat de mână și a încercat să i-o sărute, dar asta l-a dezgustat și l-a înfuriat atât de tare pe bărbat, încât fața lui albă s-a acoperit de pete roșii, iar gura i s-a strâmbat într-o grimasă. S-

a auzit șuieratul biciului care i-a mușcat din trup. Din nas îi curgea sânge. Haim l-a prins de mână pe SS-ist, dar acesta l-a aruncat cât colo. După ce copilul și-a recăpătat cunoștința, s-a întors din nou în brațele mamei. Pe urmă, povestea Zena, a văzut-o pe Ester dezlipindu-se de zid. Părul cărunt i se ridica în jurul capului ca o ramură de vâsc în floare. Albul ochilor ei devenise negru. A continuat să mormăie ceva pe sub nas — ritmic, cu voce joasă, care nu venea din piept, ci din stomac. Atât SS-istul, cât și polițiștii au înghețat. Zena încă nu putea respira, și din cauza lipsei de oxigen vederea îi era întunecată, iar urechile îi țiuiau.

Bătrâna Ester cea cu mințile rătăcite, povestea Zena, s-a apropiat de fiica ei și de nepoți și s-a uitat pe rând în ochii lor. Mai întâi în ochii micuței Malka, care avea obraji dolofani, de culoare roză și un nas ca o frăguță. (O bubuitură, și trupul copilului a căzut în brațele mamei.) Apoi a privit în ochii lui Aaron, cel mai ascultător dintre ascultători. (Buf, și Aaron s-a întins la pământ.) Apoi în ochii lui Haim, care știa totul despre păsările migratoare și despre minerale. (Bu-bum, și iată-l agățat cu toată greutatea de piciorul mamei lui.) Și în ochii fiicei sale Sara, care i-a răspuns bătrânei doamne Kriegel cu o privire plină de

încredere. (Sara s-a aplecat, acoperind copiii morți cu propriul ei trup.)

În clipa următoare, Zena a închis strâns ochii: i se păru că bătrâna Ester întorsese capul și privea în direcția ei. Vibrația împușcăturii a trecut prin piatra clădirii sub care Zena era ghemuită, arzând-o din interior. Când Zena a deschis ochii, toți membrii familiei Kriegel erau morți. Ester zăcea pe spate. Părul îi era înmuiat în sânge.

I-a ucis cu privirea, unul câte unul, a spus Zena Frasuliak. Nu a vrut să fie împușcați de SS-ist sau de poliție. A hotărât să le ia ea însăși viața.

De fapt, înțelegi tu, străbunica ta a înlocuit ceea ce a văzut cu altceva, și-a falsificat mărturia. Ea a transformat moartea a cinci oameni în basm, pentru că s-a dovedit a fi mai ușor de suportat așa.

SS-istul i-a împușcat pe toți cu un pistol, unul câte unul, apăsând metalul care nu avusese încă timp să se răcească pe tâmplele lor. I-a împușcat pe Malka, Haim, Aaron, Sara. Și apoi pe bătrâna Ester, care nici măcar nu și-a ferit privirea, pentru că demult uitase ce înseamnă frica și disperarea.

Martin Knopf a continuat să simtă indignare și dezgust pentru o vreme. Mâna sărutată nu i-a dat pace până când n-a spălat-o bine în fântâna de lângă Sinagogă,

ștergându-și și stropii de sânge și creier de pe încălțări.

Ivan Palahniuk, un polițist dolofan și neîndemânatic, nu se simțea bine. Și nu numai pentru că avea acasă o fiică adolescentă, de vârsta micuței împușcate, dar și pentru că trebuia să-și golească stomacul fără să-i atragă atenția lui Knopf. Dar apoi au vorbit cu Fedir Krolyțea despre tot ce se întâmplase, iar Palahniuk s-a simțit mai bine. Krolyțea nu numai că părea deștept, ci chiar era deștept și știa bine ce face și de ce. Putea explica totul. Pentru că, într-adevăr, copiii nu ar fi trebuit să plângă și să țipe, evreica nu ar fi trebuit să cadă în genunchi, nimeni nu i-a cerut să sărute mâna lui Knopf. Puteau merge în liniște până la gară, așa cum au făcut-o alții. Puteau urca în siguranță în vagoane și puteau ajunge în liniște la Belzec, așa cum au ajuns acolo alți o mie șase sute de evrei ai orașului. Ar fi putut rămâne în viață ca restul.

fotografie: un cărucior de jucărie cu o păpușă pe fundalul unui gard de tablă, în spatele căruia se vede un frumos trandafir englezesc

N-ar fi trebuit s-o facă, pentru că din cauza lui am fi putut fi uciși cu toții, a spus Nusia

cu voce răgușită, strângând din buze. Și-a întors fața încrețită într-o parte și s-a uitat atent la perete, de parcă ar fi încercat să arate că știe adevărul. Îi plăcea să vorbească despre felul în care tatăl lor i-a salvat pe evrei, dar o făcea doar pentru a le aminti tuturor ce tată denaturat fusese și ce lucruri inutile făcuse. Dacă mama îl dezgusta atât de mult, a spus Nusia printre dinți, dacă se săturase de mine și de Hrystia, atunci măcar s-ar fi putut gândi la iubita lui Uliana. Deși oricum se gândea la ea tot timpul. S-a gândit atât de mult, încât până la urmă a murit din cauza ei și a iubitului ei. Dar ar fi putut să ne tragă pe toți cu el pe lumea cealaltă.

Nusia nu vorbea despre anii aceia în prezența Ulianei. Cea mai mare interdicție era să-l pomenească pe „iubit" în prezența ei. Nusia își dădea ochii peste cap, își umfla obrajii și clătina din cap, arătând natura insuportabilă a situației ei. Încearcă să faci o aluzie la el, și atunci vei regreta de o mie de ori că te-ai născut.

Eu nu am niciun cuvânt de spus în casa asta, mormăia ea. Sunt un nimeni aici. A trebuit să suport toată viața capriciile tatălui meu și apoi pe ale Ulianei. Ea nu e vinovată de nimic, dar am tremurat zile și nopți întregi pentru viața mea.

Tata, spunea ea, a avut grijă să le mute în cele din urmă pe bătrâna și micuța Feiga, cărora le-a dat toată mâncarea și toate lucrurile fiicelor sale, într-un loc mai sigur și mai bun. A venit la ele într-o seară și le-a spus: împachetați doar cele necesare, mâine vă ajut să vă mutați într-un loc unde are să vă fie mai ușor, unde sunt mai mulți de-ai voștri prin preajmă.

I-a spus asta bătrânei Feiga, așezate pe un scaun lângă o masă goală, în mijlocul căreia zăcea doar cuțitul lui Avel pentru sacrificarea vacilor. Cuțitul i-a ademenit privirea lui Vasyl, l-a atras cu strălucirea perfectă a suprafeței lui reci.

Deodată, micuța Feiga, care până atunci se jucase liniștită în colțul din spatele cuptorului, s-a apropiat de masă și, ridicând privirea, s-a uitat serios la Vasyl. În mână ținea o păpușă de pânză cu mărgele și panglici în păr. Micuța Feiga a făcut semn că vrea să se urce în brațele lui Vasyl.

Vasyl a ridicat-o și a așezat-o în poala lui. Fata s-a așezat comod, s-a întors spre masă și s-a apucat să împletească părul păpușii.

Acum Vasyl nu mai putea s-o liniștească pe bătrâna Feiga, care era supărată că trebuie să plece în ziua următoare de acasă. A plâns și și-a frământat mâinile, a măsurat bucătăria

cu pași mari de la un perete la altul: o siluetă cocoșată, uscată, înfășurată în negru.

Când vine mama, a spus micuța Feiga, privindu-l serios pe Vasyl, o să-i arăt ce murdare s-au făcut codițele păpușii mele. Mama a spus că îi va spăla codițele.

Da, îi va spăla codițele, i-a dat Vasyl Frasuliak dreptate, neștiind ce altceva să spună sau cum să se poarte.

Tatei i-a părut foarte rău de ei, a spus Nusia. Și ăsta a fost necazul lui. Din cauza acestei mile nebune a lui, și-a riscat pielea și ne-a pus pe toți în pericol. Pentru alții a fost mai ușor, au înțeles că nu vor putea ajuta, așa că nu s-au deranjat. Te miști, vei fi împușcat în cap. Era mai bine să nu respiri, pentru a nu atrage atenția. Respiri — ești acuzat că îi ajuți pe polonezi. Respiri — te bat pentru că simpatizezi cu evreii. Respiri — te vor împușca, pentru că îi aștepți pe ruși. Respiri — te vor înjunghia, pentru că îi susții pe oamenii lui Bandera. Sau pentru că nu îi susții. A existat întotdeauna un motiv. Prin urmare, cel mai bun lucru care se putea face era să nu faci nimic, să anticipezi dorința celui din fața ta, să te dai la fund. Dar tata nu a putut, ofta amar Nusia, de parcă mila tatălui ei, în care ea credea fără îndoială, ar fi fost pedeapsa ei cea mai severă. Și ce a primit pentru inima lui bună? Ce am primit cu toții

pentru pericolul în care ne-a pus viața în fiecare moment?

Un om face fapte bune nu pentru că e bun, a spus Uliana. Dimpotrivă. Oamenii fac lucruri bune de obicei pentru că nu le e milă. Nu simt nimic.

Iată, de exemplu, vecinii. Ce oameni buni, veneau mereu la colindat, ne serveau cu *kutia*[50]. Acești vecini au predat poliției mai multe familii de evrei. Și nimic. Spuneau: a venit alt guvern, acum sunt alte legi. Evreilor li s-a spus să elibereze casele și să predea proprietățile. Dacă știi unde se ascund evreii, trebuie să raportezi. Altfel, e ilegal.

Apoi au încetat să mai pomenească, au încetat să mai vorbească despre asta. Și-și trăiesc viața mai departe, vezi, ți-a spus Nusia, dând din cap spre fereastră la gardul de tablă, în spatele căruia se vedea un frumos trandafir englezesc. Nepoții lor nu știu nimic.

Și noi am încetat să mai vorbim despre asta, ofta Nusia. Pentru că Uliana crede că niciunul dintre noi nu a făcut suficient, că nu a făcut nimic. Și dacă am făcut-o, nu am făcut-o așa cum ar fi trebuit. Se zvârcolește de durere când îl pomenești pe iubitul ei. Tremură când spun că tata a vrut să-i ajute, a încercat să-i salveze. Că și ea a dorit să-i ajute.

Nu iese întotdeauna așa cum îți dorești. Dar ce contează? Faptele sau intențiile? Consecințele sau dorințele? Oportunitățile sau temerile? Inerția sau motivele?

La urma urmei, a spus Nusia jignită (ochii slabi îi erau plini de lacrimi; și-a scos de pe nas ochelarii cu rame de plastic și i-a șters mult timp cu poala halatului), Uliana a considerat că până și faptul că tata le-a dus pe bătrâna și micuța Feiga într-o casă mai bună a fost un lucru rău. Le-a mutat în fosta casă a familiei Kriegel, care a fost omorâtă, înainte ca altcineva să se mute acolo. Venise un ordin de a-i duce pe evrei cu mașinile în ghetou. Casa familiei Kriegel se afla tocmai pe Pidhaiețka. Evreii nu aveau voie să meargă în alte părți ale orașului, deși ghetoul din orașul nostru era un spațiu aproape deschis, nu era înconjurat de sârmă ghimpată.

Dar i-am spus, a continuat Nusia, gândește-te și tu puțin. Dacă nu le-ar fi ajutat să-și mute lucrurile, cum și-ar fi dus boccelele bătrâna aceea cocoșată cu copilul de mână până la Pidhaiețka? Iar ea a spus: nu mai aveau boccele. Copilul mergea îmbrățișându-și păpușa. Bătrâna Feiga ducea cu ea niște lucruri mărunte: ciorapi, linguri, un prosop. Tata ducea un borcan, două pături și o pernă. Și nu știa nici el de ce a luat cuțitul lui Avel fără să-i spună bătrânei.

L-a băgat în cizmă și, în timp ce mergea, simțea tot timpul oțelul încălzit apăsat de piciorul lui.

Mai târziu, s-au mutat mai multe familii în fosta casă a familiei Kriegel. Era o casă mare și frumoasă, cu o grădină minunată în jurul ei, cu multe camere. Tata a ales cea mai bună casă pentru ele.

Când au ajuns, nu era încă nimeni acolo. Puteți locui unde vreți, le-a spus tata.

Au umblat prin camerele în care rămăseseră bunurile locuitorilor de dinainte. O carte deschisă pe un pian plin de găuri de glonț. Un strat subțire de praf pe suprafața apei dintr-un pahar. O pasăre moartă într-o cușcă. Urină uscată pe podeaua holului, vărsată dintr-o oală de noapte de care cineva se împiedicase în grabă.

Fetița a aruncat o privire spre jucăriile copiilor de pe băncuțele și pătuțurile de lângă perete. Erau mai multe păpuși de porțelan cu obrajii trandafirii și părul de paie. A prins-o pe bunica ei de mâna osoasă și a târât-o într-o cameră fără ferestre, unde se afla o mașină de cusut.

Vom locui aici, a spus bătrâna Feiga.

Cum doriți, a spus Vasyl supărat, aruncând perna de pe spate. Faceți ce vreți. În curând vor veni aici și alți oameni și o să vă fie mai ușor.

Era frânt de oboseală după acest drum. Nici măcar nu și-a luat rămas-bun de la cele două Feige. Nici nu mai putea să se uite la ele. A plecat fără să le spună un cuvânt. A simțit cum cuțitul lui Avel îi sapă în picior, lângă gleznă.

Ar fi trebuit să se prezinte la gară, dar abia a ajuns acasă. Nu a răspuns la salutul vecinului său, care striga vesel ceva și l-a rugat să-l aștepte, nu s-a uitat la Zena, care citea pe verandă *Curierul Ternopilian*, nu a răspuns la întrebarea zilnică a Nusiei despre cât va dura războiul. A scos cuțitul de la carâmb și l-a pus sub pernă. Pe urmă s-a întins pe laviță și s-a întors cu fața la perete.

fotografie: un dulap gol deschis, cu umerașe, cu oglindă pe interiorul ușii și o reflexie neclară a unei figuri cu un aparat foto în dreptul feței

Internul Vitold Șcipaniak nu era foarte sigur de ceea ce face. Când i-a trecut prin minte acest gând la miezul nopții, s-a așezat pe pat și a stat acolo până dimineața. A fost bolnav de stomac o săptămână întreagă, dorința lui arzătoare nu se împăca prea bine cu sistemul lui nervos.

Dar de îndată ce s-a simțit mai bine, a început să amenajeze podul. Vitold se liniștea

spunându-și: încă nu fac nimic, doar pun lucrurile în ordine.

Doamne, cât a iubit-o! șopti Hrystia conspirativ. Pielea decolorată a obrajilor ei deveni roz. Ochii-i străluceau entuziasmați. S-a uitat în jur: era mare iubitoare de povești romantice, dar nu voia să o prindă vreuna dintre surori în toiul povestirii.

Toată lumea din oraș știa că internului Vitold Șcipaniak i se aprindeau călcâiele după Ida Kriegel de ani de zile și că omul își pierduse capul din cauza ei.

Era cu atât mai interesant cu cât nimeni nu se îndoia, înainte de război, că Ida nu l-ar accepta niciodată. Era strictă și decentă: cu un guler rotund alb în jurul gâtului, cu unghii tăiate îngrijit, cu un zâmbet politicos. În pauzele de la spital, se apleca deasupra articolelor medicale, lovindu-se ritmic cu vârful unui creion pe gât, sub urechea dreaptă și luând notițe. Fiecare pacient visa să-i facă ea injecțiile.

Ida trebuia să se căsătorească într-o zi cu unul dintre doctorii sau avocații evrei. Poate cu un inginer. Poate cu un constructor de poduri sau un proprietar de fabrică. Trebuia să se mute într-un oraș mai mare. Trebuia să trăiască o viață mai bună decât îi puteau oferi aceste dealuri. Vitold Șcipaniak — un băiat bun, până la urmă — nu era potrivit pentru

ea și toată lumea recunoștea asta. Era prea aiurit, prea neîndemânatic. Se aprindea repede, se certa și se supăra. I se părea că fiecare doctor încearcă să-și arate superioritatea, fiecare asistentă încearcă să-și bată joc de el, fiecare pacient îl bârfește pe la spate. Se obișnuise să se șoptească în jurul lui porecle enervante: Opețiok, Țiuțka, Klioțok[51]. Întârziind în fiecare dimineață la camera de gardă, își putea imagina clar cum personalul profită de ocazie ca să vorbească despre incidentul de cu o zi înainte, în care el stricase din nou ceva și se făcuse de rușine. A uitat să-și încheie șlițul la pantaloni. A confundat soluția salină cu un antiseptic. A băut alcool medicinal în loc de apă. A călcat pe piciorul profesorului, apoi, frecându-și frenetic mâinile și implorând iertare, i-a rupt ochelarii.

Șcipaniak, transpirat și roșu în obraji, intra în camera de gardă și arunca o privire disprețuitoare în jur, la oamenii prezenți, care abia își stăpâneau râsul ce le clocotea în piept. Știa foarte bine că, dacă iese din cameră, se vor prăpădi de râs. Vitold îi privea cu subînțeles pe fiecare în parte: știu bine despre toate, nu trebuie să vă prefaceți. Și numai Ida Kriegel se comporta de parcă el, internul Șcipaniak, nu ar fi fost obiectul batjocurii și al umilinței. De parcă ar fi fost

ca ceilalți. De parcă nu ar fi observat aceste priviri cu coada ochiului și mina ironică, aceste sprâncene ridicate și capete clătinate. Îl lua în serios și era politicoasă cu el, îl privea drept în ochi. Datorită rezistenței sale perfecte, Ida era singura din lume pe care Vitold nu se putea supăra. În timpul scurtelor lor conversații despre vreme și starea pacienților, internul Șcipaniak era dispus să creadă că e un om care putea fi luat în serios.

A reușit fără probleme să obțină un loc de muncă la spitalul evreiesc, numai ca să o revadă. De fiecare dată, deschizând cu efort ușa grea sculptată de la intrare, se înfiora la gândul că de data aceasta ea nu va veni. Că a fost prinsă. Că a fost luată pe sus. Că a fost violată și apoi împușcată.

Pe urmă o găsea într-una dintre secții sau în camera de gardă. Îi era suficient să deschidă ușa, să-și bage capul prin crăpătură și să-i vadă silueta. Părul ei negru în valuri, frumos aranjat, mâinile delicate, o fustă prea subțire pentru această perioadă a anului, întinsă peste genunchii ascuțiți. Cât de mult a slăbit, îi ies claviculele prin piele. Cât de tristă e întotdeauna, iar ochii ei te ard imediat dacă se uită la tine. Vitold ofta ușurat și își ștergea ochii umezi cu mâinile... Lăsa un cartof și pâine lângă geanta Idei.

Unde duci mâncarea? îl certa mama lui, târându-se după el în papucii ei de lemn. Vitusiu, dai cuiva mâncarea noastră? Nu mi-ai luat cumva baticul de lână? Nu-l găsesc. Vitusiu, mai aveam un săpun, nu l-ai văzut pe undeva?

Era supărat dacă găsea cadourile acolo unde le-a pus. Dar cel mai adesea ea le accepta. Și apoi internul Șcipaniak își simțea tot corpul amorțit din cauza a tot ceea ce nu putea înțelege. Ceea ce se întâmpla era prea mult. Distrugea omul. Nu avea nume. Nu înțelegea dacă teroarea și disperarea îl vor cuprinde din interior sau din lumea din jurul lui.

Ce se va întâmpla dacă într-o zi nu o va vedea? Ce se va întâmpla dacă o va pierde? Șcipaniak se uita la străzile goale, la femei cu răni purulente pe cap, cu petice tunse de păr. Unii erau conduși în direcția gării — pe jumătate goi, cu obrajii înfundați, cu boccelele pe umeri, în care erau legate ultimele bunuri. Între timp alții, la fel de murdari, fără dinți, în zdrențe și plini de păduchi, ajungeau în casele lor.

Odată internul Șcipaniak, care încercase să evite asemenea situații, a dat peste o scenă îngrozitoare. În mijlocul străzii, doi ofițeri SS au asmuțit un câine asupra unei femei. Ea s-a rostogolit, ghemuită, de-a lungul trotuarului

pătat de sânge și a țipat atât de îngrozitor, încât Șcipaniak și-a acoperit urechile cu amândouă mâinile, dar nu a putut opri țipătul.

În aprilie 1942, casele evreiești de-a lungul malurilor Strypei au fost demolate din cauza condițiilor insalubre, a murdăriei și a infecțiilor care se răspândiseră acolo și amenințau să se răspândească și în alte cartiere. Peste drum de ele se afla casa comisarului de regiune, cu balcon la etajul doi. Comisarul trebuia să aibă grijă ca soția și copiii lui să fie sănătoși și în siguranță, tot așa cum trebuia să aibă grijă de restul orașului. Casele răsturnate, eviscerate, care încă mai păstrau urmele vieții intime își căscau măruntaiele fără apărare.

Apoi, în octombrie, internul Șcipaniak a aflat că întreaga familie a Idei fusese executată. Ea a rămas în viață pentru că era de serviciu la spital. Nu știa cum să se apropie de ea, îi era frică chiar și să o vadă, să fie martor la durerea ei. Nu știa cum să facă față la așa ceva. Privea de departe, ca să nu-i vadă chipul, expresia ochilor. Privea spatele ei aplecat, umerii slabi, șuvițele de păr decolorate. Nu putea nici măcar să doarmă.

A ars în curte cârpele luate din pod, cârpe fără valoare, deși bătrâna Barbara Șcipaniak a plâns și s-a luat cu mâinile de cap. Pentru că

cine știe dacă acele cârpe mâncate de molii, florile de hârtie pline de ciuperci și sertarele dulapurilor pline de cuiburile șoarecilor nu ar mai putea fi folositoare cândva? A șters praful și pânzele de păianjen, a frecat toate colțurile și podeaua și apoi a dus în pod un bătrân tâmplar pe jumătate surd.

În toate zilele în care tâmplarul lucra în pod (mai încet, mai încet, puțin mai încet, vă rog! se ruga de el bărbatul), Barbara Șcipaniak stătea în colțul ei întunecat ca noaptea, sub un abajur galben, acoperindu-și fruntea cu o compresă rece. Vitold a preferat să nu o deranjeze. De câteva ori pe zi se apropia de mama lui și fără să spună un cuvânt îi lua încheietura mâinii cu degetul arătător și degetul mare și o ținea un minut fără să-și ia ochii de la ceasul de perete.

Când tâmplarul și-a terminat munca, Vitold avea o cameră secretă în pod, a cărei intrare nu era diferită de ceilalți pereți de lemn. Nu era nevoie decât să împingi un mic panou de lângă podea, și se deschidea o gaură pătrată prin care te puteai strecura. Această gaură trebuia acoperită de cealaltă parte cu cărămizi, astfel încât peretele fals să nu dezvăluie ascunzătoarea, dacă cineva ar fi ciocănit în el.

Vitold i-a plătit tâmplarului, pe care l-a rugat să nu spună nimănui. Bătrânul și-a

făcut semnul crucii și, mângâindu-l pe intern pe umăr, cu lacrimi în ochi și cu glas tremurând, și-a exprimat respectul față de intenția nobilului Vitold.

Când Vitold a luat covorul rotund din sufragerie pentru a-l duce în camera secretă, Barbara Șcipaniak și-a ieșit din minți. S-a întins cu fața în jos pe podea și a lovit cu pumnii în jurul ei până când a obosit. Vitold a îndurat această criză, s-ar putea spune, cu demnitate. Doar de câteva ori a fugit din cameră, trântind ușa, dar după ce respira aerul rece de toamnă, se întorcea la mama lui.

Ne vei distruge pe amândoi, striga ea. Vom muri amândoi din cauza ta.

Vitold i-a dat un ceai de mușețel și a culcat-o, promițând că nu se va întâmpla nimic rău. Nimeni nu va afla despre ascunzătoare.

Cum poți avea încredere într-un tâmplar bătrân? a întrebat Barbara disperată, alunecând cu ochii umflați de plâns peste chipul fiului ei.

Trebuie să ai încredere măcar în cineva, a răspuns Vitold.

A doua zi i-a făcut propunerea Idei Kriegel. Cu voce tremurândă, i-a descris ascunzătoarea, ștergându-și palmele de materialul jachetei. Era o seară de început de

noiembrie. Frunzele maronii, umede se așterneau în straturi lângă picioarele Idei, încălțate în pantofi vechi. Ea privea întunericul dintre ramurile copacilor. Sprâncenele ei groase se întâlneau strâns pe podul nasului, formând o cută tristă. Nu știu, Vitold, a zis ea în cele din urmă. Nu știu ce să spun.

Vitold știa că ea doarme în spital de când familia ei a fost împușcată. Nu a mai mers niciodată în direcția casei unchiului ei, aproape niciodată nu a mai mers nicăieri în afara spitalului.

Gândiți-vă bine, domnișoară Kriegel, iar vocea lui a căpătat note înalte, neplăcute, spărgându-se de emoție. Voi aștepta un răspuns.

A doua zi ea a spus *da*. Pur și simplu s-a apropiat de el, și-a pus palma pe cotul lui și a dat din cap.

Toată noaptea a făcut ordine în cameră. A întins pe jos un pat destul de moale și cald (probabil că va fi frig aici în pod iarna, dar va încerca să obțină plăpumi de la țărani), a agățat pe pereți acuarele cu peisaje pe care le făcuse mai demult și a pregătit un teanc cu cărțile preferate de aventuri.

Spre dimineață, a adormit acolo, învelit într-o pătură pregătită Idei. Când s-a trezit, a auzit împușcături. Picioarele au început să-i

tremure înainte de a putea să se ridice din pat.

Barbara l-a prins de mâini, a plâns din nou, l-a rugat să nu plece nicăieri. Vitold s-a smucit din brațele ei și a ieșit din casă, în vântul rece de noiembrie. Pe jumătate conștient, a ajuns la spital. În curte erau parcate mașini germane. Doi ciobănești germani în lese întinse, cu blana zbârlită la ceafă, s-au repezit spre el lătrând, ridicându-se chiar pe labele din spate. Din clădire au răsunat împușcături la intervale egale: zece, poate cincisprezece secunde.

La intrare, Șcipaniak a fost reținut de un ofițer înalt de la Gestapo. Ofițerul a ridicat din sprâncene întrebător și surprins. Șcipaniak i-a întins *Wehrpass*-ul. A mormăit ceva despre narcoticele din seif, despre instrucțiunile șefului de secție. Ofițerul a dat din cap și s-a îndepărtat de ușă, făcându-i loc să treacă.

Mergea pe coridor și îi era teamă să-ntoarcă capul. Ușile de sticlă ale fiecărei camere erau larg deschise. Cu coada ochiului, distingea siluete pe paturi, lenjerie de pat albă, cu pete întunecate. Șcipaniak pășea astfel încât să facă cât mai puțin zgomot, cât mai atent, îi era frică de propriii lui pași. Împușcăturile s-au oprit pentru câteva minute. S-au auzit pași călcând greoi pe

podeaua de deasupra lui. Militarii se mișcau de-a lungul coridorului deasupra capului său. Răsunau voci.

Transpirat, a intrat în cel mai apropiat salon.

Toți șase erau morți. Au fost împușcați în frunte cu un foc bine țintit. Cel care avea ieri febră zăcea întins pe podea. Ochii îi străluceau ciudat, de parcă ar fi fost vii.

Vitold a ajuns la capătul coridorului și s-a întors în saloanele pe lângă care trecuse fără să se uite. În al treilea salon cum veneai dinspre intrare, a găsit-o pe Ida. Era întinsă pe pat, peste trupul unui adolescent ai cărui părinți trebuiau să aducă astăzi bani pentru a-l trimite pe băiat în lagărul din Kamianka. Vitold nu vedea capul Idei, care atârna de partea opusă a patului. Rochia i se ridicase, lăsându-i la vedere picioarele osoase, ca ale unei școlărițe, în ciorapi.

Internul Șcipaniak s-a apropiat și i-a aranjat cu grijă rochia. Apoi a luat-o pe Ida în brațe, întorcându-și privirea de la fața ei, săltându-i corpul la piept, arcuindu-se puțin pe spate sub greutatea lui, și a dus-o de-a lungul coridorului până la camera de gardă. De la etajul doi se auzeau țipete. Mai mulți ofițeri Gestapo cu arme au trecut pe lângă el — îngrijorați, ocupați cu ale lor. Sunt de serviciu, le-a spus Vitold, de serviciu. Sunt

polonez, sunt la ordinele șefului de secție. I-am arătat deja documentele gardianului vostru.

Iar ei, alunecându-și nepăsător privirea peste trupul Idei în brațele lui, și-au continuat drumul.

Șcipaniak a pus-o pe Ida pe canapeaua de sub fereastră. I-a așezat capul pe pernă și acum a putut să se uite la ea. Își simțea obrazul drept și părul mânjit cu sânge.

Domnule Șcipaniak, s-a auzit o șuierătură înfundată din colțul camerei. Domnule intern Șcipaniak.

Vitold s-a dus la dulap și a deschis ușa. Roza Bojenker, o asistentă, stătea speriată într-un spațiu înghesuit de sub halate. Fața îi era roșie și umflată, plină de muci. Tremura.

Ajutați-mă, domnule Șcipaniak, a răsuflat Roza. Aproape că nu avea voce. Ascundeți-mă. Ida mi-a povestit despre ascunzătoare.

Vitold a observat că strângea pumnii atât de tare, încât unghiile îi lăsau tăieturi sângeroase în podul palmelor.

Nu pot, Roza, a clătinat el din cap. Știi că este imposibil. Cum o să te scot de aici în plină zi?

Fața Rozei s-a încruntat. A prins piciorul lui Vitold cu mâinile. Vă rog, vă rog, domnule Șcipaniak!

Vitold a luat-o cu blândețe de lângă el și a băgat-o mai adânc în dulap. A acoperit-o cu mai multe haine.

Stai aici, Roza, a șoptit el. Poate că nu te vor observa.

Spitalul evreiesc a fost lichidat. Hrystia a povestit cum Vitold a venit la mama lor câteva zile mai târziu și i-a spus despre moartea Idei. Hrystia și-a amintit cum plângeau amândoi, stând unul lângă celălalt pe verandă, ținându-se de mână. Îmbrăcați în haine călduroase, scoțând abur gros pe gură.

Hrystia nu știa exact ce s-a întâmplat cu Roza Bojenker. Uliana a întrerupt-o în mijlocul frazei: ce s-a întâmplat cu ea? Ce s-ar fi putut întâmpla cu ea acolo, în dulap, sub halate, într-un spital plin de nemți, ce crezi? Ce se putea întâmpla cu ea, după ce cineva care a avut șansa să o ajute a închis ușa dulapului și a plecat? Crezi că mai stă acolo și acum?

Hrystiei i s-a părut că într-o zi, imediat după război, când trupele sovietice au intrat pentru a doua oară în oraș, a văzut-o pe Rosa Bojenker. Stătea pe strada 3 Mai și asculta conversația unor bărbați. Era zdrențuită, slabă, aproape cheală. Dar Hrystia și-a amintit că a văzut-o în viață.

Nu era ea, nu fi proastă, a plescăit bunica din limbă. Șcipaniak nu a salvat-o.

Vrei prea multe de la el. Ai vrut prea multe de la noi toți, a spus Nusia clătinând din cap. Roza Bojenker a fost condamnată. Ida Kriegel a fost condamnată. Și tata s-a condamnat fiindcă gândea ca tine.

După aceea, s-a lăsat liniștea, întreruptă în cele din urmă de un oftat lung, ca de plâns.

Vitold o iubea foarte mult pe Ida, a spus ea extaziată. Nu se putea gândi la altceva. Sărmanul Vitold. Și sărmana mamă.

Hrystia a surprins privirea surorilor ei și a tăcut.

fotografie: figurile a doi bărbați ținându-se pe după umeri se deplasează încet în direcția străzii Pidhaiețka

Timp de ore întregi, Hohulia nu l-a putut calma pe Iakymciuk. Acesta s-a înfuriat până aproape de sufocare. Gura îi tremura, capul îi tremura, părea că Iakymciuk încearcă să-și arunce cu grație bretonul în partea stângă, dar nu avea breton. Din gură îi curgeau picături de salivă. A strigat că Frasuliak trebuie împușcat, împușcat pe loc. Hohulia i-a răspuns că o să aibă timp să tragă mai târziu și s-a uitat cu o privire înghețată la Vasyl, care curăța în tăcere un scaun în curtea

secției de poliție, întorcându-se cu spatele la trupurile care se legănau pe ramurile copacilor.

Ce s-a întâmplat cu bătrânul ăla? îl întrebă Hohulia pe Frasuliak aproape în șoaptă, pentru a nu-i atrage atenția lui Iakymciuk care, măsurând curtea cu pași nervoși, se îndepărtase de ei la o anumită distanță.

A murit, repetă Frasuliak propria versiune a evenimentelor. Nu știu din ce cauză, de foame, de boală, de deshidratare. Când l-am găsit, nu se mai putea ridica. Am încercat să-l ridic, l-am lovit cu piciorul în stomac și și-a dat ultima suflare. Băieții duceau cadavre la Fedir cu o căruță, le-am spus să-l ducă și pe bătrân acolo.

Hohulia oftă adânc.

Nu spui adevărul, se uită obosit la Frasuliak. Știi că nu mă interesează bătrânul. Nu-mi place să fac ce le facem, dar acum nu mai avem de ales. Trebuie să mai stăm cu nemții încă puțin, nu toată lumea o să meargă în pădure din prima. Numai că tu îi înșeli pe ai tăi în zadar. Nu pot avea încredere în tine.

Vasyl dădu din cap peste umăr către Iakymciuk și scuipă.

Ai în cine să te încrezi, spuse posomorât, fără să ridice privirea.

Cu o zi înainte, Frasuliak auzise cum un bărbat îi spunea lui Iakymciuk despre un evreu bătrân care zăcea inconștient lângă Biserica Adormirii Maicii Domnului. O, ăsta e! spuse Iakymciuk, iar Frasuliak și-a dat seama că vorbea despre profesorul Kirșner. Continua să-l întrebe pe bărbat ceva, când Vasyl a trecut pe lângă ei, îndreptându-se spre ieșire. Dacă se ridică, spuse bărbatul, nu va ajunge departe. Dar e puțin probabil să se ridice. Stă întins acolo de atât de mult timp și mormăie ceva pe sub nas — fie plânge, fie râde. Și-a pierdut mințile.

Era seara devreme, dar afară era deja întuneric. Bălțile și noroiul erau pe cale să înghețe. Vântul sufla rece, mai ales acolo unde se aflau ruinele locuințelor și niciun zid nu îi mai stătea în cale.

L-a găsit pe Kirșner pe locul unde se afla casa socrului său, acum arsă. L-a ridicat cum a putut și, luându-l pe după umeri, l-a tras împotriva vântului. Profesorul abia își mișca picioarele. Atârna de Frasuliak ca o sperietoare mâncată de vreme. Frasuliak își aminti că, în timpul ultimului război, îl târâse la fel pe Avel Birnbaum. Doar că acela era cu adevărat greu și opunea rezistență. Piciorul și-l trăgea ca pe o rădăcină de copac smulsă din pământ. Singurul lucru despre

care Frasuliak nu era sigur a fost cine pe cine salvase: el pe Avel sau Avel pe el.

Nu s-au întâlnit cu nimeni, dar Vasyl avea impresia că sunt priviți de la ferestre. Singura speranță era că, din cauza întunericului și a vremii rele, avea să fie aproape imposibil să se distingă figurile celor doi bărbați, care înaintau încet în direcția străzii Pidhaiețka, ținându-se cât mai aproape de ziduri, lipiți aproape de garduri.

Vasyl a fost nevoit să-l lase pe Kirșner la mijlocul scărilor. Fără un cuvânt, bătrânul s-a tras cu umilință sub crengile tufișurilor, de parcă s-ar fi târât din brațele cuiva. Vasyl a văzut chipul lui Kirșner, avea ochii strâns închiși, iar mușchii îi păreau relaxați, era indiferent la ce se întâmplă în jurul lui. Era chipul unui om care, mai presus de orice, dorea să intre în cel mai puternic vid dintre toate, din care este imposibil să te trezești. Frasuliak a înțeles că, așa cum Kirșner i-a îngăduit să-l aducă aici, tot așa va îngădui orice oricui. Prins în aceeași somnolență, singura cale de a se ascunde de realitate, ar accepta loviturile lui Iakymciuk și orice umilințe, s-ar lăsa târât într-o celulă, unde ar aștepta transportul la Ciortkiv sau direct în lagăr într-un vagon de marfă. Urcând câteva trepte care duceau în curtea interioară a casei care aparținuse înainte familiei Kriegel,

Frasuliak s-a îndoit brusc de acțiunile sale. Merită măcar să încerci să salvezi pe cineva care nu mai vrea să se salveze sau care vrea să se salveze agățându-se, ca de un pai, de cuvântul alunecos „om“ (pentru că ce este el acum? cine este el?), care caută doar uitarea și inexistența, care caută să nu mai știe și să nu mai înțeleagă, care caută să nu priceapă ce se întâmplă în jur și la ce s-a ajuns? Nu că Frasuliak l-ar fi condamnat. A simțit chiar dorința de a profita de exemplul lui Kirșner — o tentație asemănătoare atingerii blânde a unei limbi umede.

Nimeni nu a răspuns la ciocănitul lui discret. Îi era frică să lovească mai tare, pentru a nu atrage atenția cuiva din afară. I se părea că Iakymciuk piaptănă chiar în momentul acela ghetoul în căutarea lui.

Crezând că nu îl aude nimeni, că nu mai e nimeni în viață de cealaltă parte a ușii, Frasuliak a vorbit prin gaura cheii: deschideți, sunt eu, Vasyl Frasuliak, l-am adus pe Leib Kirșner, e foarte bolnav.

A repetat asta de vreo cinci, zece ori, știind sigur că e inutil, dar habar nu avea ce să facă cu Kirșner mai departe. Să-l lase acolo pe scări? Să-l ducă la gară? Cu asta l-ar fi încurcat pe Iakymciuk, el s-ar fi înfuriat și mai tare, ar fi văzut în acest gest o încercare de a-l umili. În schimb, Hohulia l-ar fi bătut

pe umăr. În orice caz, Kirșner era condamnat. Ce mai conta unde și cum o să moară?

Și apoi ușa s-a deschis. Micuța Feiga stătea în prag. Vasyl nu a recunoscut-o imediat, era atât de slabă. Gâtul îi ieșea ca o tulpină de plantă din gulerul larg al unei haine bărbătești, încinsă cu brâu, asemănătoare cu o manta militară. În jurul capului îi străluceau bucle blonde, luminate de flacăra unei lumânări ținute de un bătrân scund.

Frasuliak nu l-a recunoscut imediat nici pe tâmplarul pe jumătate surd, un bețiv despre care se spunea că l-ar bate nevasta.

Tu ce cauți aici? întrebă Vasyl nedumerit. Apoi a observat că hainele tâmplarului erau murdare de lut ud. Bucăți de lut lipite de pantaloni, de țesătura cămășii, la coate.

Bătrânul nu i-a răspuns. La urma urmei, era pe jumătate surd — se putea să nu-l fi auzit.

Mai sunt alți bărbați aici? întrebă Frasuliak cu voce tare, pronunțând clar fiecare cuvânt. Tâmplarul clătină din cap în semn de negare, dar în același moment, doi evrei — unul mai în vârstă și unul mai tânăr — au apărut dintr-un colț îndepărtat și întunecat al holului. Aparent tată și fiu. Și ei erau complet mânjiți cu lut proaspăt și arătau ca

niște oameni care au fost brusc smulși din munca lor grea.

În spatele lor stăteau două femei înspăimântate și slabe, cu ochi care îl priveau cu atâta atenție pe Vasyl, încât aproape că ieșeau din orbite. S-a auzit plânsul unui copil în camera alăturată. Un tremur vizibil a străbătut corpul uneia dintre femei, iar ea s-a repezit la copil.

S-a așternut liniștea pentru câteva clipe.

În cele din urmă, evreul mai în vârstă și-a dres glasul și a spus: Am venit din Rosilna, dintr-un sat de munte. Dar înainte de asta am locuit la Varșovia. Ni s-a spus că putem alege unde să stăm.

Vasyl dădu din cap — încruntat, privind în jos. Pentru o clipă, se văzu prin ochii lor, respirând duhoarea ascuțită de frică, care umplea spațiul camerei. El era cel care provocase această spaimă de necontrolat cu prezența lui. Venise la ei din întuneric, înarmat și în uniformă, iar ei nu s-au putut ascunde în spatele niciunui zid, în nicio locuință.

Frasuliak le făcu semn bărbaților să-l urmeze. Aceștia s-au înclinat și l-au urmat, plecându-și tăcuți și morocănoși capetele, apoi s-au oprit brusc, văzându-l pe Kirșner inconștient pe scări. Cei trei l-au târât în casă, l-au dus într-o cameră în care o tânără îi

dădea bebelușului ceai de mușețel. O altă femeie, ceva mai în vârstă, poate sora ei, complet căruntă, cu o față aproape neagră de suferință, despre care Frasuliak nici nu voia să afle, dar pentru care se simțea personal vinovat, i-a adus lui Kirșner cearșafuri uscate, un lighean cu apă caldă și niște supă chioară. L-a hrănit cu lingura, iar el deschidea ascultător gura, deși ochii i-au rămas închiși. Vasyl l-a privit surprins, profesorul arăta ca cineva complet diferit, aproape de nerecunoscut. Cu părul încâlcit care i se lipea de chelie, cu barba încleiată de noroi, cu pometii nefiresc de uriași, cu sternul scufundat, cu coastele bombate acoperite strâns de pielea pământie.

Micuța Feiga îl studia și ea cu o privire serioasă. Degetele ei mici strângeau constant ceva, neliniștite. Trăsăturile copilului erau căptușite cu o umbră întunecată, chipul îi era demn și lipsit de emoții. În schimb, toată neliniștea, toată frica și nervozitatea se adunaseră în degetele ei subțiri, în palmele ei. Ele bâjbâiau prin țesătura jachetei, băteau darabana pe suprafața mesei, ciocăneau în pereți, învârteau pietre și pietricele, frecau bulgări de pământ, trăgeau de șuvițele de păr.

Unde e bunica ta? a întrebat-o Vasyl.

Fata s-a uitat fix la el până când Frasuliak a încremenit locului.

E jos, zace complet bolnavă. E pe moarte, a spus Feiga. Vocea ei blândă era foarte calmă.

Jos? a întrebat Frasuliak.

Ochii înspăimântați ai femeilor se concentrau asupra lui. Panica devenea prea accentuată.

În camera din fund, a strigat mama bebelușului.

În dormitor, aici, în spatele peretelui, a spus sora ei. Are tifos. E foarte slăbită. De două zile nu a mâncat. Astăzi a încetat să mai bea apă.

Bunica o să moară, a spus Feiga fără să-și ia ochii de la Vasyl. Degetele continuau să i se miște ca niște picioare de insecte. Se jucau cu ceva invizibil, cu o pânză de păianjen, cu un fir de păr sau un grăunte de praf.

Mai bine l-ați ascunde și pe el în camera aia. Frasuliak dădu din cap îmbufnat către Kirșner și se îndreptă spre ieșire. Îi trecu prin minte că tâmplarul pe jumătate surd dispăruse undeva. Din adâncurile casei, în liniștea asurzitoare se auzeau bătăi și foșnete. Așa se aud șoarecii în pereții caselor iarna, se gândi Frasuliak. Așa se zvârcolesc, își sapă noi galerii și la cel mai mic pericol îngheață și tac. Se prefac că nu există.

Totodată, credea că frica provocată de el la început se risipise puțin. Că oamenii ăștia

trebuiau să aibă încredere în el. Și odată cu acest gând a simțit asuprirea casei, noaptea de dinainte de îngheț și cerul negru, care îl zdrobea, îl îngrămădea, îl asfixia. Voia să se întindă pe scări sub tufele goale și spinoase, să închidă ochii și să nu se mai trezească niciodată.

fotografie: o tânără în halat își dă cu ojă pe unghii, în timp ce stă pe un taburet, în mijlocul curții unei case cu cerdac de lemn

Astfel bătrânul tâmplar, Dudyk îl chema, i-a predat pe toți, a spus Nusia cu oarecare plăcere, după cum ți s-a părut. Au supraviețuit celui de-al treilea raid, în februarie 1943, ascunzându-se într-o gaură pe care bețivul i-a ajutat s-o amenajeze. Toți au fost salvați, cu excepția bătrânei. Dar ea a avut noroc. A murit de propria-i moarte.

Noroc? a întrebat Uliana. A stat întinsă câteva săptămâni într-un bordei îngust ca un sicriu. Tâmplarul a făcut câteva găuri, vârând gâturile unor sticle sparte în ele ca să intre aer, dar crezi că aerul a fost suficient? Nu văzuse lumina zilei de săptămâni întregi. Bătrâna Feiga aproape că și-a pierdut mințile chiar înainte de război, apoi și-a pierdut fiul, nora, nepotul. Ea însăși aproape că a dat în

mintea copiilor, dar încă avea un copil adevărat pe mâini, pe micuța Feiga. Nu o mai putea ajuta, dar îi era și frică să o lase și de aceea a trăit atât de mult între febră și nepoată, între mormânt și buncăr, deși urma să moară de tifos în câteva zile, după cum a spus medicul din Varșovia, Menahem Dinkin, care era absolut incapabil să facă ceva, să o ajute. Feiga, în vârstă de șapte ani, a spălat-o întruna pe bătrâna Feiga cu apă rece pentru a-i aduce măcar o ușurare. A făcut-o inteligent și sârguincios — de parcă ar fi scăldat-o pe cea mai iubită dintre păpuși. Micuța Feiga era acolo când bătrâna Feiga a murit. Bătrâna a pufnit, a tresărit îndelung, apoi a scos un ultim șuierat pe gura fără dinți și a încremenit. Bărbații au îngropat-o noaptea în grădina din fața căsuței, nu atât de adânc, pentru că îi încurcau rădăcinile copacilor și pentru că doreau să facă totul cât mai repede posibil. Mă întreb dacă oasele-i mai sunt încă acolo. Îi cunoști pe oamenii care locuiesc acum acolo? a întrebat-o Uliana pe Nusia.

Eu îi știu, a răspuns în schimb Hrystia. M-am dus să fotografiez casa acum doi ani, mi-au cerut să plec. O tânără în halat își dăduse cu ojă pe unghii în curte când am ajuns acolo. Pe urmă a ieșit un bărbat somnoros, cu pielea roșie, din camera în care locuia Ida

și a spus că nu pot să fac poze. Destul de politicos, nu m-a certat. M-a întrebat de ce vreau să fac poze. Am spus că-i cunoscusem pe oamenii care au locuit acolo înainte. Acesta e casa noastră acum, a spus femeia. Cred că acolo cresc și-acum aceleași plante.

Dar, revenind la Dudyk, a adăugat timid Hrystia, nu cred că el a fost cel care a arătat ascunzătoarea germanilor.

Nu crezi! s-a enervat Nusia. Ce știi tu? Era singurul în afară de evrei care-a știut de ascunzătoarea aia. Tata le-a adus de mâncare și tot ce mai aveau nevoie, dar le-a spus de la bun început: nu vreau să știu nimic despre acel loc.

Oamenii aceia care tocmai sosiseră i-au fost atât de recunoscători, și-a amintit Hrystia. Îmi amintesc că îi spunea mamei că femeile îi sărutau mâinile de fiecare dată când aducea ceva.

Asta l-a chinuit îngrozitor, a adăugat Uliana. Era foarte supărat. Striga la ele. Dar lor nu le păsa.

Eu tot nu cred că Dudyk i-a trădat, a spus Hrystia încet. Am auzit că a fost împușcat împreună cu ei.

Nusia a ridicat din umeri, pufnind pe nări.

Dudyk l-a ajutat pe Kirșner să salveze sulurile și cărțile Torei, a continuat Hrystia. El și tata le-au scos din criptă, după

indicațiile lui Kirșner. Acesta s-a întremat puțin și și-a recăpătat cunoștința. Dar nu-i păsa de el. Singurul lucru de care era interesat erau cărțile. De îndată ce i-au fost aduse, s-a liniștit complet. A stat printre ele multe zile și nopți, apoi a început să facă un plan pentru a salva aceste cărți. Le-a cerut tuturor să se implice. Iar tata s-a înțeles dinainte cu un călugăr de la mănăstire. Și Dudyk a venit noaptea cu căruța la casa în care locuise familia Kriegel. După aceea, Kirșner și familia Dinkin au luat frâiele în mâinile lor: au încărcat patruzeci și cinci de suluri din Tora și opt saci cu *tallit*-uri și tefilini în căruță și au mers de-a lungul străzilor Ștefan Batori, Torhovskaia și Mițikevyci, au traversat podul peste Strypa, apoi au traversat strada Kostelna și în cele din urmă a ajuns la mănăstire. Căruța lor scârțâia zgomotos și fiecare scârțâit prelung îi înfricoșa și le toca nervii. Au auzit împușcături undeva, nu departe, exact în direcția în care mergeau, dar nu s-au întâlnit cu nimeni. Porțile mănăstirii nu s-au deschis imediat, dar în cele din urmă mai mulți călugări speriați au primit căruța cu toată încărcătura ei, deși au refuzat să-i ascundă pe bărbați, cu toate că era periculos pentru ei să se întoarcă în oraș, unde se dăduse din nou alarma. Câinii lătrau. Oamenii strigau. Unul

dintre călugări le-a sugerat să se ascundă în cripta din cimitir. Kirșner și Menahem Dinkin l-au ascultat, dar tânărul Dinkin s-a despărțit de ei pentru că nu și-a putut părăsi soția și copilul. N-au avut cum să-l oprească. Era imposibil.

Și le-a ajutat foarte mult pe femei, a mormăit Nusia.

Mda, a fost de acord Uliana. A fost ucis imediat pe drum. Un neamț l-a împușcat în cap, iar altul a spus: nu era nevoie să-l omori, l-am fi putut folosi pentru muncă. Asta a văzut tata. Dinkin cel tânăr a fost ucis chiar când ajunsese în fața casei în care locuia.

Unul dintre binevoitori i-a spus lui Dudyk după câteva zile că bătrânul Dinkin și Kirșner se ascund în criptă, a reluat Hrystia povestea, surprinsă de amintirile ei. Și Dudyk le-a adus de mâncare acolo.

Vezi, nu a fost împușcat împreună cu femeile din buncăr, a strigat triumfător Nusia.

Bineînțeles că nu... a spus Hrystia, gândindu-se îndelung. Dar a fost împușcat mai târziu împreună cu Kirșner, când l-au urmărit pe Dudyk și au găsit ascunzătoarea din cimitir. Unul dintre polițiști l-a împușcat, pentru că nemții se întorseseră la Ciortkiv.

Nu-mi amintesc asta, se încăpățâna Nusia. Dar îmi amintesc că Menahem Dinkin a reușit să supraviețuiască. Amândouă l-am văzut mai târziu în pădure, când tata ne-a trimis la Kryvodiak, a spus întorcându-se către Uliana.

Uliana a dat din cap: Kryvodiak l-a luat ca medic. Pe mulți i-a salvat de la moarte. Dacă nu ar fi fost Dinkin, Kryvodiak nu ar fi rezistat atât de mult. Dinkin și Matvievii i-au scos glonțul din picior și nu a fost nevoie să-l amputeze.

Nu crezi că a fost ucis în pădurea aia de unul de-ai noștri? Băieții noștri i-au ucis pe doctorii evrei când lucrurile s-au înrăutățit. Ca aceștia să nu-i trădeze, a spus Nusia.

Surorile au tăcut.

Dar cum a supraviețuit atunci în criptă? a întrebat în cele din urmă Hrystia. Asta nu mai știu.

Când au fost găsiți acolo, au fost bătuți îngrozitor: le-au rupt brațele și picioarele, le-au fracturat coastele, le-au crăpat craniile, a răspuns Nusia cu ușurință. Dudyk și Kirșner au murit oricum, nici nu trebuia să tragă în ei. Iar Dinkin a leșinat. Numai că ucigașii n-o știau, pentru că nu se deosebea de cei morți: craniul îi era spart, iar fața îi era toată năclăită de sânge. A fost trântit într-o căruță cu alte cadavre, dus și aruncat la groapă. Și-a

venit în fire noaptea sub un munte de cadavre. Cumva a ieșit de sub ele și s-a târât în pădure. Ar fi sângerat acolo și ar fi murit, dar l-a găsit Kryvodiak.

Dar, înțelegi, a spus Hrystia, Dudyk nu a trădat pe nimeni. Asta nu se știe, insista Nusia. Cineva i-a trădat. Ascunzătoarea în care se aflau femeile a fost găsită și ele au fost împușcate.

Îmi amintesc cum mama povestea că i-a trădat plânsul unui copil, a spus Hrystia, mijind ochii și privind la ceva pe fereastră. Nu au luat copilul cu ei în buncăr, pentru că în orice moment putea să plângă și să-i trădeze pe toți. I-au dat mușețel și l-au ascuns sub pat. Dar când nemții au intrat în cameră, copilul s-a trezit și a scâncit. A fost imediat împușcat în cap. Leia Dinkin, dându-și seama ce s-a întâmplat, și-a pierdut mințile și a țipat, repezindu-se afară. Sora ei a încercat să o rețină, dar neamțul auzise deja unde se ascund femeile și s-a apucat să tragă prin gâtul sticlei, dându-și seama că e o gaură de aerisire. Apoi le-a ordonat lui tata și lui Hohulia să găsească intrarea în buncăr și să verifice dacă toți cei de-acolo sunt morți.

Tata povestea, a adăugat Uliana, că bebelușul lui Dinkin a fost speriat de sunetul împușcăturii care l-a fost ucis pe tatăl lui, în stradă.

Hohulia și-a dat seama foarte repede cum a fost construită ascunzătoarea, a continuat Nusia. Era inginer, știa astfel de lucruri. Neamțul nu a putut privi copilul mort și s-a dus afară, poruncindu-le lui Hohulia și lui tata să termine singuri treaba. Au coborât în ascunzătoare și le-au văzut pe cele două femei una în brațele celeilalte. Cea căruntă era deja moartă. Iar cea mai tânără, Leia Dinkin, tocmai murea. Fusese împușcată în gât. Sângele împroșca ritmic într-un șuvoi mare, care cu fiecare spasm continua să se micșoreze din ce în ce mai mult.

Surorile au tăcut din nou pentru o vreme, apoi Uliana a vorbit.

Tata a găsit-o pe micuța Feiga într-un colț. Își cerceta cu atenție degetele, pe care le mișca repede, de parcă ar fi tors niște fire sau ar fi legat zeci de noduri. Pe urmă s-a uitat la Hohulia și a înțeles totul. Acesta a tras un foc în peretele ascunzătorii pe care Dudyk îl căptușise cu scânduri, și totul în jur s-a cutremurat, gata, gata să se prăbușească. Apoi inginerul s-a întors brusc și a ieșit din buncăr. Tata l-a urmat. Toți sunt morți, i-a spus Hohulia neamțului. Am terminat aici. Aruncați cadavrele, le-a ordonat neamțul și a pornit spre ai săi.

Tata s-a întors acolo noaptea și a luat-o pe micuța Feiga. A adus-o acasă sub haine, ca pe

un pisoi. Am înconjurat-o și ne-am spus una alteia: uite ce slabă e, uite cum îi ies oasele pe sub piele. Și mama a adus o jumătate de pahar de lapte, dar copilul nu a putut să bea. Era atât de indiferentă la tot, nu s-a uitat la noi, nu s-a uitat în jur. Tot ce o interesa erau nodurile pe care le împletea neîncetat și foarte repede, desenând mici modele în aer cu vârful degetelor.

Apoi tata a spus că Uliana și cu mine ar trebui să o ducem în pădure, a zis Nusia. Că ar trebui să ne îmbrăcăm și să mergem în pădure chiar acum. Ne-a dat și un pachet cu mâncare și niște hârtii de la Hohulia. Și ne-a explicat unde să mergem.

fotografie: un picnic în pădure, primăvara, un termos, tartine și ouă pe o pătură întinsă, în jur femei și bărbați zâmbitori stau jos sau în picioare, privind către obiectiv

Când surorile nu erau prin preajmă, Hrystia ți-a povestit despre primul drum în pădure al Ulianei și al Nusiei. Ți-a povestit în detaliu, entuziasmată, era
evident că spusese istorioara de mai multe ori. Deși atunci ea rămăsese acasă și nu a văzut cu propriii ochi ce se întâmplă. Peste câteva zile era Paștele. Mama lor a copt pască

atât cât a putut, a vopsit ouă în coajă de ceapă. A pus niște sfeclă roșie, iuțită cu ardei, într-un borcan și chiar a înfășurat o bucată mică de slănină în hârtie unsă cu ulei. Vecinii aduseseră și ei ceva cu o zi înainte. Proviziile erau gata, dar ele aveau să meargă la pădure abia peste câteva zile. Nimeni nu se aștepta să fie nevoie să plece imediat.

Tatăl lor le-a spus: trebuie să mergeți acum, ca să nu vadă nimeni că fetița a fost aici, la noi. Uitați aici, vă voi desena cel mai bun drum pe care să mergeți și unde să așteptați până vă vor găsi.

Uliana și Nusia au purtat-o, pe rând, pe micuța Feiga în brațe. Uliana avea optsprezece ani, iar Nusia, cincisprezece. Feiga avea doar șapte ani, dar era atât de slabă, încât nimeni nu i-ar fi dat mai mult de patru. Sacul cu mâncarea de Paște, pentru oamenii care se ascundeau în pădure, era mai greu decât fata. (Aducem de mâncare de la unchiul nostru din sat, trebuiau să spună fetele dacă ar fi fost reținute și luate la întrebări. Suntem orfane, cerșetoare, nu avem ce mânca. Ne-am rătăcit.) Și totuși surorile erau supărate nu pe sacul cu merinde, ci pe copil. O cărau de parcă ar fi fost un obiect străin, care lor nu avea să le fie de niciun folos.

Fata însăși se purta ca un obiect. Nu dormea, dar nici nu lua parte la ce se întâmpla. Ți-e frig? a întrebat-o Uliana, pentru că noaptea, în pădure, deși era aprilie, era încă foarte rece și umed. Feiga a tăcut, privind undeva în întuneric, părea să nu fi auzit sau să fi înțeles întrebarea Ulianei.

Mă dor mâinile de nu mai pot, s-a plâns Uliana, aproape aruncând copila de la înălțimea ei la pământ și căzând cu fața în jos lângă ea. Eu nu o mai car, a răspuns Nusia. Tata ți-a dat-o ție-n grijă, nu mie. N-ar fi trebuit să merg deloc.

Tu n-ar trebui să faci nimic niciodată, a mormăit Uliana pe înfundate prin mușchiul umed în care își îngropase gura.

Apoi au hotărât să o ducă pe fată de mână. Uliana a târât-o după ea, știind bine că micuța Feiga nu e în stare să țină pasul. Tatăl lor le poruncise să meargă prin desișuri, nu pe potecă. Frunzele late de ferigi îi biciuiau fața slabă, îi curgeau lacrimile, iar tufele murelor i se agățau de haine, îi intrau în piele. Piciorușele ei, încălțate cu pantofi incomozi, cu câteva numere mai mari, se răsuceau pe pământul denivelat, se împiedicau de rădăcini și de pietre și intrau în găurile rozătoarelor. Uneori Uliana o ridica de pe pământ cu o mână, riscând să și-

o disloce. Mai repede, mai repede, șuiera, tu nu-nțelegi c-o să te omoare?

Cu cât mergeau mai repede prin desiș, cu atât copilul făcea mai mult efort și îi slăbeau puterile: aruncând câte o privire înapoi, din când în când, în timp ce alerga, Uliana îi vedea față palidă luminată de lumina lunii, urâțită de plâns, apoi observa tremurul de care era cuprinsă micuța Feiga, pe care i-l transmitea și Ulianei prin degetele mâinii.

Nu plânge, s-a răstit ea. Nu se roagă nimeni de tine. Ar trebui să fii bucuroasă că trăiești. Că te salvăm.

Era mai bine să nu observi efortul copilei de-a înainta până la epuizare, expresia îngrozită și plină de durere din ochii ei, să nu o vezi înfiorându-se în fugă de fiecare dată când Uliana sau Nusia alergau mai tare, cum încerca să le ghicească fiecare intenție înainte ca ele să-i dea glas (să ne odihnim puțin; să mergem mai repede; trebuie să sari peste băltoacă și să nu-ți rupi picioarele, bine?).

Ce copil prost, a spus Nusia, când fetele au căzut pur și simplu pe iarba uscată, fără să se mai deranjeze să aleagă un loc mai mult sau mai puțin liniștit și comod pentru a-și trage sufletul. Aici, coroanele copacilor erau atât de dese, încât părea că lumina soarelui nu pătrunde printre ramuri în timpul zilei și, prin urmare, aproape niciun fir de iarbă nu

răsărea din pământ. În jur vedeai numai trunchiuri de copaci, majoritatea uscate și rupte.

Aici rămânem, a spus Uliana, sprijinindu-și capul pe sacul cu provizii. Nusia dormea deja. Micuța Feiga rămăsese în picioare.

Nu s-a oprit din tremurat. Încerca să-și înăbușe vuietul care o podidea din interior cu zgomot, ca un șuierat, ca o cârpă umedă pusă la uscat pe care o mișcă vântul rece și geros. În cele din urmă, presiunea a devenit mai mare decât putea suporta fata. A cedat. S-a lăsat moale și s-a afundat în mușchi, înfigându-și degetele în el. A țipat atât de tare, încât frunzele de anul trecut care pe alocuri erau încă prinse de ramuri au căzut din copaci, scoarța uscată de pe trunchi a crăpat, insectele și păsările au înghețat de groază în cuiburi, iar iepurelui, care nici nu avusese timp să se trezească din somn, i-a crăpat inima de frică.

Uliana a deschis brusc ochii, speriată de acest țipăt groaznic, și a zărit o țeavă de pușcă.

Împușcați-le, ce mai așteptați? a auzit o voce din spate. A mijit ochii și a văzut-o pe Nusia, care acoperea cu palmele aceeași țeavă îndreptată spre fruntea ei, întorcând capul într-o parte, de parcă astfel și-ar fi putut salva

viața. Acum țeava armei era îndreptată spre tâmpla ei.

Feiga stătea pe pământ și continua să plângă — plângea din tot trupul, mânjită și plină de muci, iar din pieptul ei se auzea un gâlgâit sălbatic, turbat, inuman. Aceste sunete au speriat-o pe Uliana mai mult decât bărbații cu arme. Se simțea implicată în ceva ce nu putea duce. De parcă ea ar fi fost cauza acestei întâmplări rușinoase.

Nici măcar nu știi dacă împușcând-o te salvezi sau o eliberezi pe ea, a spus unul dintre bărbați cu un râs complet nepotrivit.

Cu o mișcare scurtă și decisivă, Uliana a împins țeava armei într-o parte și a sărit spre fată. A prins-o de umeri și a scuturat-o, apoi a plesnit-o cu toată puterea.

Taci acum, taci, ți-am spus, a poruncit în șoaptă. Mai târziu bărbații și-au amintit că în acel moment le-a devenit clar că nu aveau să le împuște. Au venit vrăjitoarele și posedatele, au venit demonii, care cu urletele lor din altă lume puteau atrage atenția nedorită spre ascunzătoarea din pădurea din apropiere, s-au transformat în femei mici, în fete de diferite vârste: una era încăpățânată și-avea mintea ascuțită, evident că nu era obișnuită să asculte de nimeni, cealaltă era speriată și jignită, iar cea de-a treia era ca un tun al spiritelor rele, cu puf alb pe cap. Vocea

i se spărsese într-un bocet, după cum toată lumea a decis mai târziu, în care au explodat toate amintirile groaznice trăite până atunci. Apoi a mers cu sfială ținând-o de mână pe Uliana, ca o fată obișnuită ieșită la plimbare, care era doar puțin obosită. Dă-mi-o mie, o duc eu, a spus Kryvodiak, iar Feiga (de fapt, un copil fără nume într-un spațiul gol dintre întâmplări) a adormit aproape imediat, lipindu-și obrazul de bărbia lui netedă.

Uliana l-a recunoscut. Era același bărbat care venise la tatăl lor la începutul războiului — un seminarist cu o boală necunoscută, care avea să-l omoare din clipă-n clipă. Era încă în viață. I-a condus pe toți într-o parte luminoasă, însorită a pădurii, potopită de verdeață. S-a dovedit că se crăpase demult de ziuă. Păsările ciripeau. Prin pielea de ceară a seminaristului, luminată de razele soarelui, se vedeau vene verzui. Se uita la Uliana cu o privire care ei nu îi spunea nimic.

Mai târziu, după cum spunea chiar Hrystia, Uliana avea să decidă singură că acela e Kryvodiak. Nu puteai spune despre el dacă e bun sau rău, nu puteai ghici ce vrea. Ea nu a descoperit niciodată în comportamentul lui vreun semn care să trădeze dorință, afecțiune sau antipatie, furie sau tandrețe, foame sau sete, sadism sau

lirism. A fost, cu siguranță, un idealist care și-a pus idealurile în practică, considerând cea mai mică flexibilitate un semn de slăbiciune. Prin urmare, s-a arătat adesea drept un tiran mărunt, incapabil de cea mai simplă simpatie. Putea îndura lucruri insuportabile: durere fizică, foame timp de mai multe zile, umilință morală. Dar nu-și putea înmuia privirea nici măcar puțin, nu putea îmbrățișa pe nimeni. Din timpul scurt pe care l-au petrecut împreună, Uliana își amintește că el a vorbit de mai multe ori, pe un ton de afacerist, despre discuțiile sale cu Dumnezeu asupra anumitor probleme. În schimb, dacă Uliana încerca să se plângă de teama de a fi ucisă sau de insomnia nervoasă, el răspundea scurt: sunt lucruri efemere, îți pierzi timpul degeaba, și se întorcea la muncă. A făcut mult bine, gândea despre el Uliana. Nu putea spune că e un om bun. Deși nici rău nu era. Ea se gândea la el ca la o mașină sau la o insectă mare care poate înțepa și care a apărut printre oameni.

Dar atunci, în pădure, Uliana încă nu știa nimic despre Kryvodiak. Privirea lui atentă o tulbura. Ea nu a înțeles: dacă e periculos? Dezaprobator? Bănuitor? Batjocoritor? Superior? Indiferent? Știe ceva despre ea? A auzit de povestea Ulianei din copilărie? Îi repugna înfățișarea ei? Nu e suficient de

curajoasă? E prea rezervată? Ce crede el? Pentru a întrerupe cumva această incertitudine care o făcea să se simtă prost, l-a întrebat cât mai aveau de mers.

Chipul lui Kryvodiak nu a tresărit în niciun fel, el doar a răspuns: cum o vrea Dumnezeu.

E foarte ciudat că le-au condus imediat la ascunzătoare, a ridicat din umeri Nusia. Acest lucru nu se făcea niciodată, era interzis. Dar poate se întâmplaseră deja prea multe și de aceea bărbații n-au mai ținut seamă de regulile de siguranță, pe care în alte cazuri le-ar fi respectat necondiționat. Poate că îi datorau prea multe tatălui lor, Vasyl Frasuliak, iar recunoștința echivala automat cu încrederea în ele. E greu de explicat acum.

Intrarea se făcea printr-o râpă, unde dealul forma felurite încrețituri în scoarța pământului, când lutoase, când pietroase, acoperite de mușchi, chiar în spatele trunchiurilor a trei carpeni, care se înghesuiau în peretele râpei, întinzându-se spre lumina soarelui. Ca să intri trebuia să te târăști în genunchi, lucru deloc ușor pentru Kryvodiak, care trebuia s-o facă cu un copil adormit în brațe și cu o armă pe umăr, dar după trei metri coridorul se lărgea puțin și devenea mai înalt, așa că aproape că te puteai ridica în picioare. Buștenii de lemn susțineau

tavanul cu grinzi, pereții și podeaua tot din bușteni erau. Câțiva pași și s-au trezit într-o cameră mică, sufocantă, de asemenea cu pereții acoperiți în întregime cu lemn. Acolo se aflau o masă și două paturi largi suprapuse, dar coridorul ducea mai departe la cuptor, la magazia cu provizii, la fântână și la toaleta de la capătul cel mai îndepărtat, lângă altă ieșire.

Aerul era stătut și urât mirositor. Uliana aproape că a vărsat când s-a cufundat în acest strat de pământ comprimat, plin de mirosuri ascuțite, de medicamente și secreții corporale: transpirație, murdărie, puroi, sânge stricat.

Menahem Dinkin, încă inconștient, stătea întins pe unul dintre paturi, bandajele murdare, răsucite care îi acopereau capul și tot corpul se transformaseră într-o crustă maronie. Deasupra bărbii încâlcite, acolo unde odinioară îi era gura, se deschidea acum o groapă neagră. Dinkin gemea și șuiera.

Trebuie să-i schimbăm bandajele, a dat din cap spre el Uliana, venindu-și puțin în fire. Și nu ai ventilație aici, nu-i așa? O să vă sufocați.

Există ventilație, a spus Kryvodiak, punând fata adormită pe patul din apropiere. O vom îmbunătăți vara aceasta. Schimbă-i

bandajele împreună cu sora ta, dacă tot ați venit. Dar mai întâi să mâncăm.

E o poveste de zile mari, cum mâncau în mijlocul acelei duhori, a zis Hrystia râzând. Kryvodiak a spus o rugăciune, iar cei prezenți au împărțit între ei ouăle roșii, pasca și o bucată de brânză albă. Apa de izvor era proaspătă și rece.

Păcat că mâncăm Paștele prea repede, a spus vânjosul Vuho[52], căruia un soldat sovietic îi împușcase lobul unei urechi în 1939, iar alt soldat german îi tăiase restul urechii în 1941. (Deși Nusia, de exemplu, era convinsă că totul fusese invers: cel sovietic i-o tăiase, iar cel german i-o împușcase.)

E bine, se putea să nu mâncăm Paște deloc, a râs de unul singur Șpak, care avea strabism. Bine că mâncăm, și bine că avem un capelan care poate să ne spovedească, și să ne dea împărtășania, să sfințească hrana și să-l împuște pe vrăjmașul care țintește în noi. Și dacă nu are timp să-l împuște, atunci ne poate prohodi mai târziu.

Apoi am văzut cu toții cât de mult îl admirau, cât de devotați îi erau, a spus Hrystia. „Bun“ sau „rău“, astfel de noțiuni nu contau deloc. Conta ceva complet diferit. Încă nu am fost hirotonit, dar am deja permisiunea de a sluji, i-a informat

Kryvodiak, mestecând un ou și uitându-se la surori cu ochi palizi.

Atunci Uliana a observat că Nusia îl privește ca un copil care vrea cu adevărat să facă pe plac părinților lui.

Kryvodiak, dimpotrivă, nu a observat sau nu a vrut să observe această atenție specială. A luat-o pe Uliana de cot și a dus-o pe coridor, până la capătul opus al buncărului. Aici, Uliana i-a dat hârtiile lui Hohulia, pe care le ținea la ea, ascunse sub haine. În timp ce le scotea, a trebuit să-și ridice cămașa, dar Kryvodiak s-a întors cu precauție. Acest lucru a surprins-o. Nu era nimic masculin, nimic obscen sau carnal în prezența lui. Nici măcar nu s-a gândi la astfel de lucruri în timp ce se dezbrăca în fața lui. Și apoi a fost și mai surprinsă de această observație a ei: îi era rușine chiar și atunci când trebuia se spele în prezența propriei mame.

Și-a amintit din nou de Pinhas, o amintire pe care o îndepărtase de la sine, pe care și-o interzicea. Pentru care nu se putea ierta.

Înțeleg cine este acest copil, a spus Kryvodiak încet. Când voi deveni preot, o voi boteza. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Apoi, în timp ce le ajuta pe fete să schimbe bandajele lui Dinkin, Kryvodiak i-a spus Ulianei, fără ca măcar să se uite la ea: tu vei

veni la noi data viitoare. Îi vei spune tatălui tău că de acum vei veni tu.

Da, nu s-a uitat la ea sau la Nusia, însă nu era nicio îndoială: cuvintele lui îi erau adresate Ulianei.

fotografie: un băiat stă ghemuit în fața hribilor găsiți în desișul pădurii

Cu mult înainte ca adevărata măreție a lui Baal Shem Tov să fie cunoscută lumii, el a trăit în munți, undeva între Kuty și Kosovo. Într-o iarnă, în ajunul zilei de sabat, haiducul Oleksa Dovbuș a dat buzna în casa lui, împreună cu ceata care în ultima vreme suferea de foame și de lipsa celor mai necesare lucruri, ducându-și zilele în peșterile lor neprimitoare din creierii munților. Din cauza înghețului, oamenii nu călătoreau prea mult, zăpada îi împiedica pe bogați, cârciumari, proprietarii de pământuri și animale și pe negustori să le aducă haiducilor peșcheșul obișnuit, care trebuia să servească drept plată pentru posibilitatea unei vieți pașnice. Astfel haiducii s-au înfuriat și au decis să atace casele evreiești, în care în seara aceea se sărbătorea Sfântul Sabat și, prin urmare, se găseau din belșug vin și mâncare.

Haiducul a intrat în casa lui Besht chiar în momentul în care acesta ținea un pahar de

vin în mână și citea deasupra lui o rugăciune. Haiducul și-a scos baltagul, sfințit pentru el de însăși Moartea: securea care nu greșea niciodată și care dădea lovituri precise, mortale. Cu o mână puternică, Dovbuș și-a îndreptat securea ucigașă spre capul lui Besht, dar dintr-odată mâna i-a slăbit, nici el nu știa de ce, și securea doar a zgâriat puțin umărul lui Besht. Vinul s-a vărsat din pahar și a udat baltagul lui Dovbuș. Oricât s-ar fi străduit, nu-și mai putea mișca mâna — părea să fi împietrit în aer, cu arma strânsă în pumn.

Baal Shem Tov s-a rugat și a săvârșit ritualuri sacre toată noaptea și toată ziua de sabat, în timp ce Dovbuș a rămas nemișcat și a privit. Numai după ce a trecut sabatul a fost eliberat vătaful haiducilor. S-a închinat adânc în fața lui Besht, ducându-și palma la inimă, iar sfântul înțelept i s-a închinat și el cu evlavie.

Astfel s-au despărțit. Dovbuș a părăsit casa lui Baal Shem Tov, mergând din nou să jefuiască și să omoare fără nici cea mai neînsemnată urmă de milă, chemat să facă acest lucru de însăși Moartea.

fotografie: o femeie cu batic privește de după perdelele de tul de la fereastră, fața

ei atentă, neîncrezătoare e ascunsă în spatele tulpinilor de kalanchoe

La sfârșitul lunii mai 1943, Gestapo a distrus complet ghetoul. O lună mai târziu, a venit rândul lagărului de muncă. Acest lagăr fusese ultima speranță efemeră a celor puțini care mai rămăseseră: atâta timp cât lucrăm, nu vom fi uciși. Acești oameni au supraviețuit în chip miraculos în ultimii ani. Și-au pierdut rudele, i-au pierdut aproape pe toți cei pe care îi cunoșteau. În fiecare zi mureau oameni în jurul lor, aproape de ei. Tot ce ținea de existența lor se transformase într-o chestiune de noroc: se trezeau dimineața în barăci urât mirositoare, mestecau coaja de pâine veche, alungau amintiri și sentimente amorțite, cărau pietre grele, leșinau de epuizare de câteva ori pe zi, aveau păduchi și diaree. Cel care murea lângă ei se întâmpla să moară în locul lor, iar ei să rămână în viață în locul celui care a murit. Și totuși, a existat până la capăt o speranță absurdă: dacă mai sunt aici, atunci poate că nu voi muri. Speranță cu pistolul lipit de ceafă.

Ultimii evrei care au reușit să se ascundă au fost vânați. Au mai rămas doar câțiva dintre ei în oraș: Koroliuk a făcut o jumătate de etaj suplimentar între caturile casei lui și i-a ascuns acolo pe cei patru membri ai

familiei Fendel. Timp de doi ani ei nu au părăsit încăperea mică, de înălțimea unui om, care măsura trei metri pe trei metri și jumătate. Nu puteau vorbi între ei (decât în șoaptă) și nu prea puteau să se miște, ca să nu facă zgomot. Ce s-a întâmplat mai târziu cu familia Fendel? A supraviețuit vreunul dintre ei războiului? A spus vreunul dintre ei această poveste? Le-a trădat cineva ascunzătoarea? Cineva din familia Koroliuk i-a adus la poliție, pentru că familia Fendel nu a mai avut bani să-i plătească? Sau cineva din familia Bobyk i-a turnat la poliție și, ca urmare, cei din familia Koroliuk au murit împreună cu familia Fendel? Niciuna dintre surori nu își amintea cum s-a terminat această poveste. Niciuna nu își amintea majoritatea finalurilor acestor povești.

La urma urmei, ce mai contează? a spus Nusia. Toate acestea sunt în trecut. Nu vei ajuta pe nimeni cu aceste amintiri, care ar face doar rău. Acestea toate nu s-au întâmplat.

Evreii care erau încă în viață au părăsit orașul. În oraș, șansele de supraviețuire erau aproape nule. De aceea persecutații s-au ascuns în pădure. Vara era mai ușor: puteai să dormi sub cerul liber, să iei câteva legume de pe câmp noaptea sau să umbli cu grijă printre spicele de grâu, din lan în lan, fără a

lăsa urme și, prefăcându-te că ești polonez sau ucrainean, să lucrezi o zi pentru o bucată de pâine.

Vasyl Frasuliak a vrut să dezerteze, să fugă din oraș. Îi ceruse de mult permisiunea lui Kryvodiak, dar nu o primise. Când nemții l-au arestat pe Hohulia, după ce au găsit un document cu informații detaliate despre viitoarele mișcări ale ofițerului de administrație județeană, l-au dus din raion în raion și l-au împușcat, Frasuliak a trimis-o pe Uliana în pădure cu un bilet. Uliana i-a adus răspunsul: să rămână pe loc și să stea cu ochii pe Iakymciuk.

Uliana nu își aducea aminte să se fi întâmplat ceva deosebit atunci când a mers a doua oară în pădure. Feiga Birnbaum, care fusese salvată și botezată chiar atunci, de Paște, de preotul satului, a ajutat-o pe Uliana să curețe și să coacă cartofii în cuptor. Acum o chema Halia. Nu îi acorda o atenție deosebită Ulianei. Părea că o întâlnește pentru prima dată și, prin urmare, că nu-și dorise prea mult să o vadă. Chipul fetei era aproape inexpresiv.

Dinkin, deși încă nu se ridica din pat, era conștient. În schimb, o privea cu ochi plini de lăcomie, urmărind fiecare mișcare a Ulianei. Când și-a luat rămas-bun, pe chipul lui se citea o tristețe atât de disperată, încât

Uliana a trebuit să-și întoarcă privirea. Mi-ar plăcea foarte mult să ies în oraș, a explicat Dinkin. Aș vrea să mă plimb puțin pe lângă pereții caselor. Să simt drumul asfaltat sub tălpi. Să stau puțin în poartă.

Kryvodiak a condus-o puțin prin pădure. Au mers în tăcere. Sub haine, Uliana purta un bilet către tatăl ei, rulat într-un tub nu mai mare decât un chibrit. Poate ne vom schimba ascunzătoarea, îi spuse el.

Cum vă găsesc? întrebă Uliana.

Ne vei găsi, dacă vom avea nevoie. Cel mai important lucru e să faci ce ți se spune.

Când Uliana a părăsit pădurea și a intrat în oraș, a observat cu uimire că străzile erau pustii. Casele păreau niște scorburi goale, mâncate de cari. Aerul era încremenit de tăcerea înăbușită. Nu era nimeni dintre cei pe care îi întâlnise înainte de sute, de mii de ori pe drum. Știa pe de rost toate acele fețe care se uitau pe ferestre, le cunoștea expresiile, încă le auzea vocile înăuntrul ei — cum vorbeau zgomotos, cum înjurau, cum se certau, cum se plângeau neîncetat, cum glumeau unii cu alții, cum se salutau, cum comentau despre nenorociri, cum își chemau copiii la cină, cum acei copii aproape că o dărâmau din picioare, năvălind spre ea, râzând sau răcnind cu gurile deschise, cu dinții de lapte. Uliana și-a amintit de ziua în

care a mers la casa lui Pinhas și le-a privit pe bătrâna și micuța Feiga stând la soare:

Patșe, patșe kiheleh, mame 'et koifn șiheleh, tate 'et koifn zekeleh, un Feiga 'et hobn roite bekeleh.

Bate, bate din palme, mama-ți cumpără pantofi noi, tata-ți cumpără șosete noi și Feiga va avea obrajii rumeni mai apoi.

Toți cei pe care îi urmărea atunci erau deja morți. Uliana i-a văzut clar pe toți în fața ei. Bătrâna Feiga, absorbită de dragostea pentru copilul blond din brațele ei, micuța Feiga, fără griji, dulce. Pe Pinhas în pragul casei, mulțumit că se află acolo unde îi este locul.

Uliana a scuturat din cap, alungând acele amintiri. Străzile pe care mergea păreau distorsionate, necunoscute. Acum se uitau pe ferestre fețe ciudate cu ochi vigilenți. O femeie, care, în ciuda căldurii, era strâns înfășurată într-o eșarfă, își arunca pur și simplu de la balcon chiloții și șosetele. Sunt vechi și rupți! i-a explicat Ulianei, surprinzându-i privirea. De magazine se ocupau tot ei, doar că erau decupați din alt spațiu, din alte părți. (A fost ceva ca un colaj, în care o parte a fost fotografiată și o parte a fost desenată, ți-a spus Hrystia, întrerupând povestea Ulianei.) Ca și cum cineva ar fi avut două ceasuri la mână și nu le-ar fi putut potrivi cu niciun chip să meargă la fel. Pe

urmă Uliana, venindu-și în fire, a văzut-o pe fata lui Goldyk de la spate: era rochia ei albastră cu dantelă, pentru care o invidia toată clasa în urmă cu câțiva ani, erau pantofii ei cu tocuri îngrijite. Uliana a înțeles imediat că Astrid nu ar fi putut purta rochia din copilărie care îi rămăsese mică demult. Și abia atunci și-a dat seama că fata din fața ei avea părul blond și subțire, nu ca al lui Astrid: închis la culoare și creț. Fata cu părul blond a clipit timid din genele-i pufoase când Uliana a trecut pe lângă ea. Rochia i se potrivea bine.

Unde e Astrid acum? gândi Uliana.

fotografie: un arici făcut ghem, împins cu un băț în încercarea de a-l răsturna

La sfârșitul lunii octombrie, pământul de sub picioare era îmbibat de ploaie. Vântul se întețea noaptea, uneori biciuia ferestrele cu șuvoaie reci de apă, de parcă ar fi plesnit obrajii cuiva, apoi urla turbat, de parcă ar fi înnebunit, pătrunzând prin crăpăturile locuințelor. Nu-ți venea să ieși din casă. Peste tot pe unde umblai era iarbă udă, mănunchiuri de frunze întunecate și mlaștini pline de noroi. Strypa murdară ieșise din matcă ca și cum ar fi regurgitat mâncarea stricată, nedigerată. Apropiindu-se de casă,

Uliana a auzit lătratul câinelui din vecini. A deschis poarta și a văzut că acesta scăpase din lanț și se învârtea pe lângă pridvorul lor. Blana îi era zbârlită pe spate în smocuri umede și-și arăta dinții rânjiți. Dădea din coadă și privea la ceva de sub podeaua de lemn. Lanțul clămpănea și zdrăngănea în ritmul dansului nervos al câinelui.

Uliana s-a aplecat și a luat în mână câteva pietricele. Erau ascuțite și umede. Câinele a scâncit și și-a ascuns coada între picioare, ca răspuns la gestul Ulianei. N-a fost nevoită să arunce în el cu pietre. Câinele a fugit și s-a strecurat printre scândurile gardului vecinului.

Să fie vreun arici întârziat, se gândi Uliana, apropiindu-se de pridvor. Nu a dat drumul pietricelelor din mână, strângându-le inconștient mai tare la fiecare pas, fără să simtă durere.

Uliana știa că acum nu e nimeni acasă. Tatăl ei era la serviciu, surorile erau la școală, chiar și mama ei plecase în ziua aceea de acasă pentru câteva ore, fiindcă cineva din Bașty îi promisese cizme pentru iarnă.

Ea a făcut un pas înainte, simțind încordarea bruscă a fiecărui mușchi, căreia în ciuda durerii trebuia să i se împotrivească. Din cauza spaimei, inima îi bătea mai tare. Sângele îi vuia în tâmple. Uliana avea

impresia că aude cum măruntaiele, simțind pericolul, îi picură otravă în sânge. Nu mai putea gândi. Toate forțele i-au intrat în simțuri, în instincte și i-au semnalat un singur lucru: întoarce-te și fugi, salvează-ți viața, până nu e prea târziu.

Dar Uliana nu s-a întors, nu a fugit, nu știe nici ea de ce nu i-a trecut prin cap să țipe și să cheme ajutor, să-i strige pe vecini sau să-l abordeze pe unul dintre primii trecători: pe domnul în haină ușoară de ploaie, cu pălărie din fetru trasă pe ochi, care traversa strada cu dispreț, sau pe femeile care se agățau cu două perechi de mâini de o umbrelă întoarsă pe dos de vânt. Uliana știa că sunt oameni în spatele ei, dar, cu toate că erau aproape — doar trebuia să-i cheme —, nu a putut să-și oprească pașii. A continuat să strângă cu disperare pietrele în mână și să învingă rezistența pe care o opuneau mușchii ei. Se strâmba din cauza sunetelor insuportabile făcute de pietricelele ude de sub picioarele ei.

Ploaia îi intra în ochi, îi lovea obrajii. Uliana s-a apropiat de podeaua de lemn și a încremenit o clipă, dându-și seama că se află în câmpul vizual al cuiva, că cineva nu-și ia ochii de la faldurile legănate ale fustei ei, apoi s-a lăsat încet pe vine, aplecându-se și întinzându-și gâtul ca să privească în spațiul întunecat de sub pridvor.

La început nu a văzut nimic. Sunetul picăturilor de ploaie a devenit mai puternic: loveau podeaua din lemn de deasupra capului ei, atât de tare, încât Uliana a crezut că îi vor străpunge craniul.

Ascunzătoarea strâmtă mirosea a păr de animal murdar. Duhoarea înțepătoare care o lovise pe Uliana peste față îi alungase parcă sentimentul de frică, o făcea să se simtă stăpână pe situație.

Nu îl văzuse încă, dar a auzit cum se mișcă neliniștit acolo, pe iarba putredă, i-a auzit respirația grea, accelerată, șuierături și sforăituri, un fel scheunat și chițăituri.

În cele din urmă, ochii i s-au obișnuit încet-încet cu întunericul, iar ea a reușit să distingă masa neagră a corpului în lumina slabă care pătrundea prin crăpăturile dintre scânduri. Iată picioarele lungi, cuibărite sub el, cu doar un pantof a cărui talpă era legată cu sfoară. Pe urmă a zărit bucăți de cârpe care atârnau pe el, tăvălindu-se prin noroi, i-a zărit mâinile osoase subțiri cu care își scărpina încontinuu tot corpul, îl ciupea, îl rupea, îl freca și-l mângâia, fără să se odihnească nicio clipă.

Mila și dezgustul Ulianei au fost atât de puternice, încât au amorțit-o.

Pleacă de aici, șuieră ea furioasă la creatură. Mă duc acum în casă, și între timp

tu dispari din curte și nu cumva să te mai prindă cineva vreodată pe-aici, ai auzit?

Animalul se zvârcoli și mai mult, lovindu-și coatele și genunchii de fundația casei. Părea să aibă o criză.

De ce vorbesc cu el? se supără Uliana pe ea însăși. Nu mă poate înțelege.

Și totuși ea a continuat să se adreseze acelui corp.

Bine. Așteaptă, stai liniștit, spuse ea rapid și tăios. Creatura a înghețat, continuând doar să respire cu un fluierat răgușit. Uliana se înfioră, dându-și seama că el îi oferă toată atenția. Încă nu putea distinge o față, nicio trăsătură — nimic altceva decât impresii generale, cu excepția unei siluete mototolite și greoaie, înghesuite într-un colț. În schimb, creatura — Uliana o știa cu siguranță — putea să o vadă mult mai bine. Îi vedea fața, ochii, șuvițele de păr sub bereta udă, batista înfășurată în jurul gâtului, îi vedea frica și repulsia, nedumerirea și dorința de a pune capăt cât mai curând posibil acestei aventuri inutile și chinuitoare. Pe Uliana a cuprins-o rușinea. Pentru o clipă, ea s-a văzut pe sine din afară, prin ochii unei ființe hăituite care exista dincolo de limitele vieții. Se vedea stând în genunchi în fața lui, sub burniță, în noroi, fără să se poată ascunde. El a văzut-o așa cum ea nu îndrăznea să se vadă pe sine. A

văzut-o, dându-i ocazia să se vadă pe ea însăși și deci să-și golească existența, să se înmulțească cu zero. Rușinea care a cuprins-o, când și-a conștientizat propria inutilitate umană, a lăsat-o fără puteri.

Imediat îți aduc niște pâine, abia reuși ea să rostească. O să văd ce mai găsesc prin casă și o să-ți aduc ceva de mâncare. Așteaptă.

De parcă el ar fi plecat undeva.

Scoțându-și capul de sub podea, Uliana a surprins strălucirea intensă a ochilor lui. Restul trăsăturilor au prins contur imediat, de parcă vederea ei ar fi primit o lumină din interior.

Obrajii adânc înfundați, ridurile care tăiau pielea, pliurile ascuțite, umbrele întunecate, vânătăile și cicatricile, marginile clare ale orbitelor și pomeților, conturul rupt al nasului, buzele uscate rănite. Părul îngrămădit pe cap ca lâna de oaie.

Nu era un mort, ci un străin care se uita la Uliana.

Pinhas, a șoptit, acoperindu-și gura cu mâna. Tu ești.

fotografie: ploaia

Ploaia nu s-a oprit toată noaptea. Casa gemea, absorbind umezeala. Uliana și-a înfășurat capul într-o pătură. Gândurile și

insomnia se învârteau în jurul ei ca niște insecte. În noaptea aceea toată lumea a dormit neliniștită, de parcă ar fi simțit prezența apropiată a unui străin. Hrystia s-a ridicat de câteva ori și a urinat în găleată. Dacă mai bei seara, te omor, șuiera Nusia, întorcându-se de pe o parte pe alta în patul în care dormea cu Hrystia. Sub pătură, Uliana nu putea să respire. După ce și-a scos nasul și călcâiele de sub ea, a început să înghețe.

Tatăl ei a ieșit să fumeze. Iar mama ei a scos un oftat puternic, prelung, când ușa s-a închis în urma lui. Ulianei i s-a încleștat stomacul când a auzit pașii tatălui ei în camera alăturată: dacă îl vede acum, dacă îl descoperă? Ce se va întâmpla atunci?

Stătea încremenită. Așternutul ei era îmbibat de sudoare. Dimineața, a simțit că o dor mușchii corpului din cauza tensiunii inconștiente.

În fiecare secundă de-a lungul nopții, fără să uite nici măcar o clipă, Uliana îl avea în minte pe Pinhas: cum stătea întins acolo, sub pridvor, ca un câine, înfășurat în uniforma veche a tatălui ei cu ecusonul poliției voluntare, acoperit cu un covor vechi țesut de mână, pe care îl găsise în pod, cu umerii și capul înfășurați în eșarfa de lână a mamei și o haină din piele de oaie. Trebuie să-i fie

îngrozitor de frig, se gândea Uliana, dar probabil că se obișnuise cu frigul în tot acest timp în care s-a ascuns și a rătăcit fără țintă. Ba chiar a supraviețuit gerului într-un fel sau altul, iar acum nici măcar nu-i ger. Păcat că stă mereu afară, în ploaie, păcat că stă acolo în noroi — dar cel puțin nimeni nu-l urmărește acum, nimeni nu vrea să-l omoare încă. Nimeni în afară de ea nu știe că e aici. În plus, ea i-a oferit cele mai călduroase lucruri pe care le-a putut găsi și de care poate nimeni nu va avea nevoie în viitorul apropiat.

Stătea întinsă în propriul ei pat cald și primitor, și simțea cu tot corpul noroiul și întunericul, înghesuiala și vântul, greutatea țesăturii umflate de umezeală, apăsând pe oasele ei slabe. Nu o durea nimic, era relativ sănătoasă, chiar dacă era prea slabă și simțea cum i se rup și i se răsucesc articulațiile, cum o dor mușchii sleiți, cum o mănâncă pielea și o arde stomacul, după ce a înghițit cartofii fără să-i mestece, în grabă, cu pâine, ceapă și câteva ouă prăjite. Uliana a îndurat întunericul nopții, simțindu-și vârfurile degetelor, care îi păreau crăpate, și unghiile rupte până la sânge. Scântei mici îi străbăteau corpul, pătrunzând în carne. A încercat să prindă puricii, dar degetele ei, în locul în care simțea mușcăturile, nu prindeau

nimic. O dureau crustele rănilor pe care nu le avea. O dureau picioarele lovite parcă până la sânge.

Ea nu a vorbit cu el, nu a aflat nimic despre el. Era îngrijorată de altceva: căuta lucruri călduroase prin casă, răscolind de mai multe ori hainele din dulapuri, deși știa pe de rost ce și unde e pus. A prăjit ouă și cartofi o vreme îndelungată.

A pus totul pe capacul unei găleți vechi și le-a împins către el. Ia și mănâncă. Ah, trebuie să-ți aduc mai multă apă. Îți las aici un borcan. Nu te duce la fântână, ca nu cumva să te vadă careva.

Se cutremura auzind plescăiturile și molfăielile pe care le producea el mâncând. Nu s-a putut uita la el. În general, a evitat să-l privească, s-a întors cu spatele, ascunzându-și ochii. Era neplăcut. Era o rușine să mănânci astfel. Dezgustul îi urca în gât. Dar nu a vrut ca el să o vadă. Oricum cu greu ar fi observat. Astfel de lucruri au încetat să mai fie importante pentru el. De aceea Uliana nu voia să-și arate rușinea și dezgustul.

Vrei lapte acru? l-a întrebat ea, întoarsă cu spatele la el. Fără să aștepte un răspuns, s-a dus în casă, s-a gândit îndelung în ce să-i toarne laptele, apoi a dat indiferentă din mână și i-a adus pur și simplu tot borcanul.

Intru în casă acum, pentru că trebuie să se întoarcă mama, a șoptit ea în golul dintre scânduri, ținând deasupra ei o umbrelă. Nu trebuie să-i atrag atenția asupra verandei. Nimeni nu ar trebui să știe că ești aici. Auzi?

El a împins capacul găleții spre ea. Ea a roșit și l-a luat.

Mulțumesc, a spus. Uliana i-a recunoscut vocea lui Pinhas. Deși era un străin, vocea era a lui Pinhas.

fotografie: în mijlocul unei încăperi întunecate și aglomerate, un lighean cu apă și săpun, în care se oglindește ceva care seamănă cu un chip uman

Ce-i cu tine? o întrebă tatăl ei. Uliana a înțeles că nu era prima dată când i se adresa. Stătea în fața lui la masă, cu ochii sticloși și gura plină de mâncare. Lumina cenușie a dimineții pătrundea pe ferestrele pe dinafara cărora se scurgeau șiroaie de apă.

De o săptămână întreagă e așa, spuse mama ei ridicând din sprâncene. Nu ai cu cine vorbi. Cred că ar trebui să se mărite.

Poate că ar trebui să ducem ceva în pădure? îl întrebă Nusia pe tatăl ei.

El o privi mirat.

Ce legătură are?

Nici să n-aud de pădure, spuse mama lor, strângând farfuriile de pe masă. Oricum nu avem suficientă mâncare. Nu știu unde dispare. Ne lipsește un borcan întreg de lapte acru.

Poate că fură vecinii, se uită Uliana la mama ei. Mama a dat ochii peste cap, și mai surprinsă de presupunerea fiicei ei. Pe urmă a aruncat o privire către Nusia, făcându-i semn din cap să vină la bucătărie.

Uliana a rămas la masă împreună cu tatăl ei. Uliana și-a sorbit cafeaua din orz, arzându-și limba cu apă clocotită.

Tatăl ei și-a pus palma pe mâna ei. A privit-o cu ochi triști și îngrijorați, îmbrăcat deja în uniformă, bine pieptănat și bărbierit. Mirosea a tutun și a mic-dejun. Au stat în tăcere, apoi tatăl ei a sărutat-o pe tâmplă și a plecat. Uliana a așteptat să iasă din curte, trăgând la loc perdeaua ferestrei. Apoi și-a pieptănat părul, și-a tras pe ea haina îngustă, strâmtă la umeri.

Coborând scările, s-a oprit lângă deschizătura de sub pridvor și a aruncat prin ea un pachețel cu câteva felii de pâine și brânză.

(Mulțumesc.)

A deschis umbrela, apoi a surprins privirea vecinei, care se uita la ea pe fereastră. În

ultimele zile câinele vecinilor lătra de parcă ar fi turbat.

A pornit grăbită prin curte, deja întârziase. Uliano! i s-a părut că o strigă cineva. Nu s-a uitat înapoi. A prins mânerul umbrelei cu ambele mâini și a strâns din dinți. Dar ce face tâmpitul, chiar vrea să strice totul? Vrea să fie descoperit? Să o pățească amândoi? Oare o vor omorî și pe ea? O vor trimite la muncă în Germania și nici măcar tatăl ei nu va putea s-o scape. În toate aceste zile, la spital, nu-și găsea locul. Era absentă, steriliza instrumentele prea mult timp, făcea soluțiile antiseptice prea puternice. Citea termometrul și uita ce citise imediat după ce îl scutura, încurca medicamentele. Pacienții nemți nu se supărau pe ea, la urma urmei, avea noroc, greșelile pe care le făcea nu erau atât de grave. Sunteți bine, Fräulein? Nu vă simțiți bine?

În toate aceste zile nici măcar nu a putut cocheta cu ei, lucru care cu siguranță i-a îngrijorat destul de mult. Erau tineri politicoși, îngrijiți, educați. Zâmbete cu dinții albi ca zăpada, ochi gânditori. Unul scria în jurnal în timp ce mușca vârful unui creion. Un altul avea pe noptieră *Balada bătrânului marinar* de Coleridge.

A dus-o acasă un șofer de la Gestapo care venise special din Ciortkiv să-și viziteze

prietenul timid, pe Tomas Ștetke. E atât de delicat, îi spuse Rudolf Zimmer Ulianei cu voce plină de tandrețe, încălzind motorul mașinii. Zimmer era gras, avea o față roșie și sprâncene albe. Tomas e cel mai talentat și mai blând om pe care îl cunosc. E foarte sensibil. Acest război e dificil pentru el. Oamenii ca el nu ar trebui să fie martori la astfel de lucruri.

Acum poate să doarmă, a încercat Uliana să-i aline tristețea lui Rudolf. Aseară a dormit mai bine de două ore, asta e deja ceva.

Uliana nu l-a putut refuza pe Zimmer, deși prefera să se întoarcă acasă pe jos. Sărea peste bălțoacele din curtea spitalului când Zimmer a strigat-o. S-a întors și a observat că picioarele-i erau mânjite cu stropi de noroi și mai multe dâre de apă murdară i se prelingeau prin ciorapi. Se uita și el la gambele ei. Ochii lor s-au întâlnit, iar Zimmer a mijit ochii țâțâind dezaprobator. Invitația lui de a se urca lângă el în mașină a fost clară. Uliana știa foarte bine cum se putea termina tentativa ei de a-l refuza.

Zimmer dădu din cap spre casele pe lângă care treceau, împrăștiind jeturi de noroi, stropindu-i pe trecătorii uimiți, cu fețele sălbăticite: Sunteți norocoși că v-am curățat orașul, nu?

Da, am fost foarte norocoși, încuviință Uliana încordată, privind pustiul de dincolo de geamul mașinii. A trebuit să-i suporte mâna pe genunchi.

După ce a oprit mașina nu departe de casa Ulianei (uite unde am ajuns pentru tine, într-un ungher întunecat, rânji el), Zimmer povestea ceva cu înflăcărare, aproape grohăind de încântare. Avea buzele mari, frumoase, de culoare zmeurie, întoarse în afară. Uliana se pregătea, în sinea ei, pentru un sărut. Îi simțea respirația. Nu putea prezice ce se va întâmpla în continuare. Zimmer s-a aplecat asupra ei și a țintuit-o de spătarul scaunului cu propriul trup, imobilizându-i cu o mână ambele încheieturi la spate.

În clipa următoare, ușa s-a deschis brusc. Zimmer a sărit ca ars și s-a lovit cu ceafa de tavanul mașinii, întinzând mâna după pistol.

Uliana, Uliana, striga Nusia cât putea de tare, în limba germană, nici ea nu știa de ce. Și-a prins sora de reverele hainei și a târât-o afară din mașină. Uliana, fugi repede acasă, te omoară tata. E furios. O să vină aici. Te caută, e foarte supărat.

Uimită, Uliana întinse mâna spre Nusia, dar Zimmer o apucă de talie și o trase spre el. Își lipi fața rotundă de gâtul ei, strângându-i atât de tare talia, încât Ulianei i s-a tăiat

respirația. Tata! Tata! Tatăl tău o să mă omoare! i-a șoptit Zimmer la ureche râzând.

Uliana a simțit cum Zimmer își slăbește îmbrățișarea și s-a eliberat rapid cu ajutorul binevenit al Nusiei.

Au alergat pe stradă mână în mână, afundându-se până la glezne în noroi, iar în spate se auzea râsul lui Zimmer, rostogolindu-se parcă pe urmele lor.

Surorile s-au oprit la câteva case distanță de casa lor. Nusia a sprijinit-o pe Uliana cu spatele de trunchiul unui prun.

Am fost în pădure, a rostit gâfâind și a tăcut, așteptând să vadă cum reacționează Uliana.

Singură? a întrebat surprinsă Uliana, uitând imediat de Zimmer. Te-au chemat?

Nu, nu m-au chemat, a răspuns sfidător Nusia. M-am dus singură, pentru că nimeni nu a mai dat niciun semn de multă vreme. Am vrut să mă asigur că e totul în regulă. Le-am dus de mâncare.

Iată deci unde dispare mâncarea, a spus Uliana nesigură (de fapt știa foarte bine unde dispărea mâncarea).

Nusia o măsura cu o privire ciudată: Nu eu iau cea mai mare parte din mâncare. Am luat doar puțin, o singură dată.

S-au uitat una la cealaltă.

Dar nu despre asta e vorba, a clătinat din cap Nusia. Ochii ei aproape că au ieșit din orbite când a spus: Nu sunt acolo! Ascunzătoarea e goală!

Înțelegând sensul neliniștii Nusiei, Uliana i-a îndepărtat mâinile de pe umerii ei, s-a îndreptat de spate și a făcut un pas în direcția porții lor.

E în regulă, a spus ea fără tragere de inimă. Tocmai au schimbat locul. Kryvodiak mi-a vorbit despre planurile lui. Sunt bine toți. El e în viață.

Simțea agitația Nusiei la un pas în urma ei. Dar Nusia tăcea.

Îți mulțumesc că m-ai scos din mașina prostului ăluia, a spus Uliana. Probabil că aș fi fugit de el, dar era atât de gras și de greu...

Atunci Nusia a spus cu voce șoptită și suspect de calmă: Vecina l-a întrebat pe tata dacă avem un câine sau un porc.

Uliana se opri.

Ce? întrebă ea, fără să se întoarcă, încordându-și tot trupul.

Vecina te-a văzut în fiecare zi cum duci mâncare sub pridvor, răspunse Nusia batjocoritor.

Uliana se întoarse și se uită la fața surorii ei. Ochii Nusiei străluceau de o satisfacție răzbunătoare.

O să te omoare tata, spuse ea. Nu l-am mințit pe neamț.

Uliana a intrat în casa întunecată și a străbătut repede holul către camera ei, lăsând urme de noroi pe pardoseală. Mama ei a ieșit din cameră să o întâmpine cu un maldăr de haine în mâini, a ocolit-o și i-a spus Nusiei: Trebuie să le ardem.

Probabil că nu acum, i-a răspuns Nusia. Vom atrage doar mai multă atenție. Și nu o să ardă pe o asemenea vreme.

În odaie mirosea a spumă de săpun. Aerul era greu și uscat. Hrystia stătea la masă, deschizând și închizând cu nerăbdare capacul lentilei de la aparatul foto.

Ți-am spus: nici să nu-ți treacă prin cap să faci una ca asta, i-a zis cu severitate tatăl ei și și-a întors privirea către Uliana.

De unde ai adus tot noroiul ăsta? s-a auzit din spate vocea mamei ei. E destul gunoi aici și fără tine!

Pinhas stătea într-un colț întunecat. La câțiva metri de el, apa se legăna în lighean cu o spumă neagră la suprafață. Era îmbrăcat în hainele tatălui ei, care îi atârnau pe trupul slab ca pe o sperietoare. Părul îi stătea ridicat în jurul capului în smocuri separate. Pielea i se lăsase în gropile întunecate ale obrajilor. Brațele și picioarele păreau nefiresc de lungi.

Pinhas se uita și el la Uliana. Nu își lua ochii de la ea.

Uliana, a spus Pinhas, smucindu-și tot corpul.

Ei, ce-ai făcut? a spus tatăl ei dezamăgit, cuprins de disperare. Înțelegi măcar ce-ai făcut? Uliana tăcea. În acel moment, ea nu înțelegea nici cuvintele tatălui, nici șuieratul mamei de la spate. Chiar și mai târziu, și-a amintit de această scenă și s-a gândit că încă nu știe de ce tatăl ei a fost dezamăgit de ea, pentru că ascundea sub pridvorul casei lor un evreu la care odată i se interzisese chiar și să se gândească, sau pentru că ținea o ființă vie în noroi, aruncându-i resturi de mâncare ca unui câine?

fotografie: vitrină cu manechine din plastic îmbrăcate în lenjerie de dantelă și ciorapi

Unde ai fost, Pinhas? șopti ea, cu buzele lipite de covorul tare de pe podea. În mijlocul nopții, Uliana s-a strecurat din pat și a făcut câțiva pași prin întuneric, încercând să nu facă zgomot. Tăcerea era întreruptă doar de ticăitul uscat al ceasului. Uliana simțea cum i se face pielea de găină. Ea știa că, în ciuda tăcerii totale, surorile și părinții

ei erau treji. În casa aceea nimeni nu putuse să pună geană peste geană în ultima vreme.

Întinsă pe podeaua rece, de care trupul îi era despărțit doar de țesătura cămășii de noapte și parțial de covorul prăfuit, Uliana șopti abia auzit: eu sunt, Pinhas, spune-mi unde ai fost.

Tatăl ei mărise ascunzătoarea de sub podea, făcând-o de două ori mai largă și adâncind-o cât de mult a putut (Uliana a cărat gălețile cu pământ din casă noaptea și l-a întins într-un strat subțire la capătul grădinii, bucuroasă că ploaia l-a amestecat imediat cu solul).

Nu era timp să sape o ascunzătoare cu adevărat comodă, puteau fi prinși în orice moment: vecina se învârtea în jurul ferestrelor, inventând constant scuze pentru a intra în casa lor. În aceste zile, în timp ce tatăl ei era de serviciu, femeile trebuiau să stea acasă pentru a preveni oaspeții nepoftiți. Seara, tatăl lor se întorcea și luau cina împreună (Pinhas ședea într-un colț întunecat, unde Uliana îl văzuse pentru prima dată). Pinhas nu putea să sape. Leșina. Ceva îi fluiera în plămâni. Mâinile îi tremurau ca ale unui bătrân.

Tatăl lor căptușise pereții și podeaua ascunzătorii cu scânduri, demontând două scrinuri vechi și o bancă. I-a făcut un culcuș

cald pe podea. Pinhas putea să doarmă în groapă, deși nu complet întins, ci cu picioarele îndoite. Putea să stea în capul oaselor cu spatele lipit de perete. Dar nu putea sta în picioare, nici să facă câțiva pași — nu era suficient spațiu pentru așa ceva.

Poate că vom face mai mult loc în scurt timp, a spus tatăl lor gânditor, privind în jos la munca lui și la Pinhas, care tocmai coborâse în ascunzătoarea lui.

În scurt timp? a izbucnit mama. Cât ar trebui să dureze toate astea, după părerea ta?

Oricât ar dura, a spus printre dinți tatăl lor, acoperind ascunzătoarea cu o platformă din scânduri care imita podeaua, așezând un covor peste scânduri și o masă peste covor. Acum, ori de câte ori mâncau împreună la masă, Pinhas stătea sub ei, acolo jos. Au fost nevoiți să stabilească niște reguli: Pinhas nu avea voie să iasă în timpul zilei, era interzis să se mute masa și covorul de pe jos. Trebuiau să se comporte de parcă nu ar exista Pinhas și nicio ascunzătoare în casă.

Odată vecinii au fost invitați la cină. Am făcut prea multe sarmale, a spus mama lor. Mi-e teamă că se vor strica. Vecinii s-au uitat unul la celălalt. Pe vremea aia, ce familie de cinci persoane lăsa mâncarea să se strice?

Niciodată nu sunt prea multe sarmale, a răspuns vecina, punându-și a doua porție. Au ieșit bune.

Nu mi-au reușit, a protestat mama lor. Varza e tare, orezul e prea fiert, iar carne nu au deloc.

Ah, nu ai făcut prea multe sarmale, a ghicit vecinul. Ai făcut sarmale proaste.

Dar sarmalele erau bune și toată lumea o recunoștea. Vecinii le-au lăudat atât de mult, încât în câteva zile, când tatăl lor încă nu se întorsese de la muncă, Iakymciuk s-a repezit în casa lor cu alți doi paznici. S-au apucat să bată în pereți și podea, au coborât la subsol și au răsturnat ceva pe-acolo mult timp, bătând și înjurând, apoi au coborât în pivniță, apoi s-au urcat în pod, dar s-au întors repede cu mâinile goale. Zena a pus pe masă farfurii cu terci de porumb. Bărbații s-au așezat dezamăgiți și au luat lingurile. Pe urmă a adus jumări.

Doar Iakymciuk nu s-a așezat, ci a continuat să se plimbe în jurul mesei, ciocănind în pereți, privind întunericul din dulapuri, mângâind podeaua cu palmele. Și-a amintit bine de spusele lui Hohulia, despre cum l-a salvat Frasuliak ascunzându-l într-o gaură din casa lui. Iakymciuk era supărat că Hohulia fusese împușcat într-un moment atât de nepotrivit.

Zena vorbea neîntrerupt. Vocea ei tare, morocănoasă — aspră, răgușită, aproape masculină — răsuna în toată casa. A strigat la Hrystia să mănânce mai repede, a strigat la Nusia să stea cu spatele drept, era fată sau ce era, a strigat la Uliana să o ajute măcar cu ceva, să aducă pahare, să toarne, să facă ceva, să nu stea ca o mireasă, să taie mai multa pâine, să aducă varza murată, deși era încă devreme pentru varză murată, dar ce să faci când vin musafiri nepoftiți cărora nu le pasă de război, sărăcie, iarnă, nici de faptul că mâncarea e rară și trebuie hrănite multe guri. După Uliana, a venit rândul vecinilor și a enumerat în detaliu toată mulțimea de lucruri care au apărut brusc în casa lor în ultimii doi ani: toate acele perne și pilote din puf, tot cristalul și porțelanul, pantofi din piele, blănuri, rochii și chiar un frac pentru bărbat. Frac! își dădu ochii peste cap Zena Frasuliak, cu degetul arătător ridicat spre tavan. Frac! Se pare că va merge la operă acum. Unul dintre acoliții lui Iakymciuk a încetat să mestece șoriciul de porc și a întrebat: Există operă în orașul nostru? Fetele nu au rezistat, au izbucnit în râs: Uliana a râs deschis, Nusia doar a zâmbit, uitându-se în farfuria ei, Hrystia și-a acoperit fața cu mâinile și și-a ascuns capul sub masă. Iar Zena nu se oprea. A vorbit despre un ou

magic confecționat de Fabergé și despre niște cercei cu rubine și despre lenjerie de dantelă, pe care vecina le strânsese de undeva, grămezi întregi, deși o astfel de dantelă n-ar fi putut să-i cuprindă niciodată fundul și nici sânii. Jumătate din oraș s-ar putea ascunde în spatele țâțelor ei, a tremurat vocea Zenei, stăpânită de-o furie febrilă, nimeni nu poate trece nepăsător pe lângă ele — nici un polonez, nici un ucrainean, nici un german, credeți-mă. Dar și dumneavoastră o știți foarte bine, nu-i așa, domnule Iakymciuk? Eu nu dau vina pe nimeni, ridică din umeri Zena, scoțând din buzunarul șorțului tutun și o bucată de ziar ca să-și răsucească o țigară, spre marea uimire a fetelor. Eu nu dau vina pe nimeni, pentru că înțeleg că bărbatul nu-i vinovat aici. Nu dau vina pe Vasyl al meu, care visează la sânii ăia toată noaptea și chiar mormăie despre ei.

Auzind acestea, Iakymciuk a încetat să se plimbe prin camere, s-a întors în sufragerie și s-a așezat lângă Zena, în fața unei farfurii cu *pliațoc*[53] rece, galbenă. Zenovia s-a uitat la el și i-a suflat drept în față un nor de fum. Nu mai fumase niciodată în casă. De fapt, era prima dată când fiicele o vedeau fumând.

Chiar atunci s-a întors acasă Vasyl Frasuliak. Le-am dat acestor oaspeți ultima bucată de slănină, l-a informat Zena pe soțul

ei. Acum vom mânca din nou numai cartofi. Sunt oaspeți, i-a răspuns Vasyl, privind fețele înroșite de holercă ale celor doi Schutzmänner și cocoașa încordată a lui Iakymciuk, aplecat peste masă. Acolo, sub masa aceea stătea Pinhas, cu genunchii la bărbie cuprinși cu brațele atât de strâns, încât ai fi zis că îi e teamă că trupul i-ar fi pe cale să i se umfle ca laptele când dă în foc și să se scurgă prin crăpăturile podelei.

fotografie: pe fundalul rafturilor cu cărți din sala de lectură, vizitatorii bibliotecii din cartierul central al orașului lucrează la mese

Ea își lipea urechea de podea și îi asculta șoaptele. El își lipea buzele de tavanul ascunzătorii și îi șoptea la ureche.

Pinhas a povestit cum a alergat pe străzile goale cât de repede a putut, însă tot i s-a părut că pașii lui sunt prea lenți. Știa sigur că tatăl și mama lui nu dormiseră de câteva zile așteptând întoarcerea lui de la Kirșner. Voia să pună capăt îngrijorării lor cât mai curând cu putință și, prin urmare, nu-i păsa de ecoul puternic al propriilor pași. În unele dintre ferestre nu se oglindea luna, dar Pinhas nu și-a dat seama că multe geamuri erau sparte.

Voia să treacă prin vadul râului ca să evite podul și nu avea de gând să meargă nici pe stradă. Se afla la doar câțiva zeci de pași de râu când, cotind după colțul unei case, a dat peste un grup de bărbați.

Birnbaum, tu ești? l-a întrebat unul pe Pinhas, apoi s-a întors către ceilalți și a spus cu voce înăbușită: Ăsta-i Birnbaum, ăla micu', am făcut școala cu el.

Pinhas l-a recunoscut pe băiat, dar nu a răspuns. A grăbit pasul. Inima îi bubuia atât de tare în piept, încât abia putea distinge sunetele lumii exterioare.

Stai! Stai! Oprește-te! au răsunat voci. Cineva a râs. Altcineva, sau poate că era aceeași persoană, a început să înjure.

L-au urmărit, iar el a fugit cât a putut de tare, căzând și rostogolindu-se prin desișuri până la apă, s-au rostogolit și ei după el, din ce în ce mai furioși. A alungat tentația de a se opri și de a încerca să negocieze cu ei, pentru că era, într-adevăr, un fel de poveste ridicolă, de ce îl urmăresc, îi cunoaște pe fiecare dintre ei de-o viață, sunt băieți drăguți care, ca și el, vor să fie plăcuți de toată lumea. Dar frica l-a ridicat de pe pietre, l-a tras din lăstarii spinoși ai murelor, l-a forțat să alerge împotriva curentului apei, sucindu-și gleznele pe pietrele alunecoase. În spatele lui se auzea gâfâitul lor greu, iar legănarea

brațelor lor la stânga și la dreapta crea rafale mici de vânt pe pielea lui.

Și atunci l-au apucat de pantaloni sau de mânecă, l-au izbit cu fața de pietre și s-au aruncat peste el, ieșindu-și din minți de furie că Pinhas a fugit de ei. S-a gândit la toate acestea mai târziu, când și-a amintit tot ce-și putea aminti. Durerea acestor amintiri se intensifica de fiecare dată când îi reveneau în minte aceste momente, și totuși nu putea să nu-și amintească. Își amintea de apa care-i spăla capul și trupul, de marginile ascuțite ale pietrelor care îi sfâșiau fața, își amintea cum îl țineau de păr, iar el se lovea cu dinții de pietre, de iuțeala și forța cu care îl loveau toți odată în diferite locuri ale corpului, de degetele, pumnii, mâinile care au tăbărât asupra lui, întorcându-l de pe-o parte pe alta ca să-l poată lovi mai bine, de cizmele lor grele, de înjurături, zarvă, scuipat, fețe schimonosite, râsete, nebunie, palme și pumni, își aducea aminte cum l-au târât până la mal — atât de coordonat, aproape cu grijă — și după aceea iarăși lovituri: și mai puternice, și mai bine țintite, cu și mai multă forță. În acel moment, se gândea Pinhas, el deja leșinase și, prin urmare, nu-și putea aminti prea multe. Dar atunci cum de-și amintea ochii rotunzi, larg deschiși, aplecați deasupra lui, frânturile de fraze și mirosul

fumului de țigară? Știa că moare, că îl vor ucide cu adevărat? Nu putea să răspundă la această întrebare. Își amintea cu certitudine doar întunericul în care se prăvălea și din care fusese scos iar și iar, și nu putea decât să repete în minte, cu disperare: o, nu, nu din nou. O, nu, nu din nou.

Pe urmă l-a trezit din leșin scâncetul cuiva. Nimeni nu l-a atins. Stătea întins cu fața în jos pe pământul tare și rece. Nu putea deschide ochii. Nu simțea că are ochi, gură, nas, față. Abia putea să respire: nu avea suficient aer, fiecare inspirație și expirație îi provocau dureri care creșteau dincolo de corpul lui. Ochii, gura, nasul, fața, membrele, întregul corp îl simțea ca pe ceva complet diferit. Ceva fierbinte și umflat, foarte mărit, ramificat, fără formă, alterat, greu și dezgustător. A auzit foșnete în jur, zgomotul mișcărilor cuiva, voci tăcute. Apoi pași care călcau siguri. Mulți pași zgomotoși care îi provocau groază și panică. Știa că trebuie să fugă, dar nu se putea mișca, corpul îi era imobilizat. S-a auzit zdrăngănitul unui obiect metalic. Ceva greu a fost aruncat pe podea. Mirosea a fecale și sânge. Vorbeau în germană. Împingeau și băteau pe cineva. Altcineva era târât de-acolo. S-a auzit din nou un scâncet. S-a prăvălit înapoi în întuneric.

Se îneca din nou. Era sufocat de nesfârșite jeturi de apă rece. Apa curgea și tot curgea, provocându-i dureri ascuțite. Apoi a simțit cum fața — ceea ce odinioară fusese fața lui — îi e zgâriată. Lumina cenușie îi trecea prin pleoape. S-a cufundat înapoi în întuneric, dar apa se revărsa neîncetat și în cele din urmă a-ntors capul într-o parte, prima mișcare după ce a stat nemișcat atâta timp.

V-am spus că e în viață, a zis cineva. Până și ochii îi sunt intacți, a adăugat altul. Dați-i să bea apă. Ridicați-l.

Mai multe mâini l-au atins din nou, l-au ridicat, i-au sprijinit capul, i-au deschis gura și i-au turnat pe gât picături de apă. Nu voia să bea. Mai exact, voia să bea mai mult decât orice, dar nu putea. Era înfricoșător de dureros să bei. Era imposibil să bei. A încercat să rămână nemișcat. A așteptat până l-au lăsat în pace.

Prin fanta ochiului stâng, a văzut un spațiu îngust, o ușă cu gratii, oameni în jur care stăteau pe podea în rânduri compacte. Mulți erau răniți, acoperiți cu pete de sânge maroniu pe haine și pe trup. Cei mai mulți dintre ei priveau înainte cu ochi absenți.

Pinhas ba leșina, ba își revenea, când cineva îi turna pe gât o înghițitură de apă sau o lingură de supă apoasă dezgustătoare.

Vomita supa. Odată a înghițit și a fost mângâiat pe cap. Totul va fi bine. Ne vor trimite în tabără. Atâta timp cât muncim, ei au nevoie de noi. Ești încă în viață, așa că ei văd că ești un tip puternic, că poți munci.

Într-o zi s-a trezit în alt loc. Nu și-a amintit cum ajunsese acolo. Stătea întins pe podeaua de lemn, scăldat în lumina soarelui. Camera avea tavan înalt. Un bărbat stătea la masă și se concentra să scrie ceva.

Pinhas s-a uitat lung la fața lui, până când bărbatul i-a simțit privirea și s-a oprit din scris.

Te-ai trezit, a spus el în germană. Înțelegi germana?

Pinhas a clipit din ochiul stâng. Bărbatul a pus stiloul deoparte, s-a îndreptat în scaun, aplecându-se puțin și l-a privit cu interes.

Ce alte limbi mai cunoști?

Pinhas a clătinat din cap.

Nu e adevărat, a spus bărbatul încruntându-se. Apoi și-a dat seama: Ah, vrei să spui că nu poți vorbi! Atunci eu o să te întreb, iar tu o să clipești dacă răspunsul este *da*. Și doar închizi ochii dacă răspunsul este *nu*.

Pinhas a clipit.

Latină?

Pinhas a clipit.

Greacă veche?

A clipit din nou.

Poți să și citești în aceste limbi?

A clipit din nou.

Suficient de bine?

A clipit.

Bărbatul a oftat cu îndoială.

Nu-i de parcă pot verifica acum cât de bine știi să citești.

Pinhas a clipit.

Ăsta-i al tău? Bărbatul a scos din sertarul mesei de lucru o carte legată în piele. O aveai la tine.

Pinhas a tresărit de durere, luând prea mult aer.

Cine a scris-o?

Pinhas a clipit.

Tu ai scris-o? Ai copiat-o? Unde sunt cărțile din care ai copiat? Îmi vei spune? S-a ridicat brusc de pe scaun, s-a apropiat de Pinhas și s-a ghemuit lângă el. Se vedea pe fața lui cât de nerăbdător era. Avea trăsături ascuțite, ochi căprui, breton și tâmplele rase.

Animalele alea aproape că te-au ucis, a șoptit el, gâfâind din nou. Apoi s-a ridicat, s-a dus la ușă și a spus: Ai să te faci bine curând. Vreau să vorbesc cu tine. Sper că nu m-ai mințit în legătură cu filologia clasică și acest manuscris. Mă înțelegi?

Pinhas a clipit.

Bărbatul a deschis ușa și a strigat pe cineva.

fotografie: un câine fără stăpân stă cu burta în sus ca să fie mângâiat

Din acea zi, Pinhas a stat într-o celulă separată. Celula era întunecată și înghesuită, dar nimeni nu l-a atins, nimeni nu l-a deranjat, nimeni nu a turnat apă peste el, nimeni nu l-a bătut și nici nu l-a zgâriat pe față. Nu a auzit șuieratul nimănui lângă el, nimeni nu a tușit cu sânge, nu a văzut pe nimeni cu spume sau răni supurânde la gură, nimeni nu mirosea a fecale și vărsături, nimeni nu a plâns, nu a visat, nu s-a văicărit, nu și-a chemat soții și copiii, nu a povestit despre ultimele zile și ultimele minute. I s-au adus apă și supă și s-au purtat aproape politicos cu el. A început să vadă treptat și cu ochiul drept. Încă îl durea când trăgea aer în piept, și Pinhas bănuia că are coastele rupte.

Pinhas dormea în cea mai mare parte a timpului. În celula lui era la fel de întuneric ziua ca și noaptea, nu știa ce oră este și lucrul acesta îi convenea, pentru că în conștiința lui se întâmpla ceva asemănător, domneau acolo același întuneric și aceeași confuzie. Zăcea cu fața în sus, ascultând de undeva de departe zgomotul motoarelor, înjurături, blesteme,

țipete și rugăminți, focuri de armă și lovituri ritmice dure, dar toate acestea abia îi tulburau cufundarea în întuneric. Se trezea când i se aducea apă sau mâncare, când venea medicul să-i examineze rănile și când trebuia să-și satisfacă nevoile fiziologice, care îi provocau atâta durere, încât credea că se rupe în bucăți. Pe urmă se întindea din nou pe spate, își încrucișa brațele pe piept și închidea ochii pe jumătate. Nici nu trebuia să-i închidă complet pentru a intra în starea aceea binevenită. Își antrenase capacitatea de a se cufunda în această stare la fel cum se dresează câinii. Imaginea mamei lui care răsucește un sul lung cu mișcări fulgerătoare, o împletitură de aluat moale pentru *challah*, ștergându-și cu umărul sudoarea de pe tâmple, ecoul vocii tatălui său (felul în care își tărăgăna vorbele, șovăind asupra unor silabe pentru a ține sunetele în gură, dizolvându-le pe limbă), spatele cocoșat al bunicii lui și mâinile ei osoase cu degetele sucite, articulațiile umflate, senzația atingerii obrazului micuței Feiga de obrazul lui, corpul ei ușor și cald, lipit cu încredere de pieptul lui, fața ei zoioasă, degetele lipicioase de murdărie și transpirație — toate aceste miracole care pătrundeau nepoftite prin întuneric și îl făceau să se zvârcolească și să se răsucească, iar inima îi bătea tare în piept,

capul îi plesnea din cauza unei presiuni interioare, de multe ori mai mare decât presiunea atmosferei, și simțea că înnebunește, că într-o clipă ultimul fir care îl leagă de acest loc și de acest trup se va rupe pentru totdeauna și se va pierde în dezordine și haos, în spațiul nesfârșit, în veșnica teamă și neliniște, fără nume și fără pace, fără nici cea mai mică înțelegere: o carapace goală plină cu fragmente împrăștiate din tot ce odinioară alcătuia țesătura conștiinței lui.

Pinhas simțea că dacă nu rezistă aici, în celula aceasta, în spatele vălului obscurității, avea să piardă amintirile rudelor, avea să piardă rațiunea suferinței sale, să uite motivele tristeții. În timp ce trupul i se vindeca, în timp ce el, din motive necunoscute lui, rămânea în viață, Pinhas a ținut departe de el resentimentele familiei sale, cufundându-se într-o stare de amorțire. Și abia acum, după doi ani de rătăcire, stând în casa lui Frasuliak și vorbindu-i șoptit Ulianei în fiecare noapte despre ce se petrecuse cu el, împingând cuvintele prin crăpătura din podea, Pinhas a încetat să mai lupte cu amorțeala. Mâhnirea a început să erupă din sufletul lui, fără să se mai oprească. Uliana a auzit cum se îneacă cu ea. A auzit cum cade pe patul din fundul ascunzătorii, cum zgârie cu unghiile scândurile cu care

tatăl ei căptușise pereții, cum se înecă în muci și lacrimi. Corpul i se zbătea într-un spațiu îngust, eliberând din piept și gât urlete înăbușite, șuierături și lătrături care se înălțau prin tavan. Repeta numele rudelor sale la nesfârșit.

Uliana împietrea de durere, acoperindu-și urechile cu mâinile. Taci, taci, te implor, șoptea în podea. Taci, că te aud vecinii. Taci, că altfel o să te găsească. Taci, nu pot să ascult așa ceva. Nu îi vei aduce înapoi. Nu vei schimba nimic. Taci, pentru că ești în viață.

Nu voia să-l asculte. La ce îi trebuiau toate aceste povești? Nici măcar nu era sigură că Pinhas nu minte. Nici măcar nu era sigură că e într-adevăr Pinhas. Nici măcar nu era sigură că e om, poate că era doar un animal ciudat care luase formă umană, o fiară deformată. Ce fel de creatură e aceasta și oare ar trebui să rămână în această lume, poate avea un loc aici, pe pământ sau sub pământ? Pot exista motive și semnificații care să justifice o asemenea durere și o astfel de groază, și să-i îngăduie să rămână?

A doua zi, Uliana își tot repeta: nu voi merge azi la el, nu am nevoie de așa ceva. Nu vreau să știu.

Iar noaptea arunca cu o mișcare bruscă pătura de pe ea, cu nările înfoiate, pentru că

nu putea rezista. Se târa pe covorul de pe podea și își lipea urechea de golul dintre scânduri și îi auzea respirația caldă, șuieratul plămânilor. Era deja acolo. Buzele lui atingeau scândurile din interior.

Haide, Pinhas. Spune-mi ce s-a întâmplat mai departe.

fotografie: două tinere vorbesc, stând pe pietre plate deasupra râului, iar în spate se vede un pod

Casa comisarului raional, albă, cu două etaje se afla pe colț în spatele podului peste râul Strypa, pe strada Gimnazială. Pinhas a fost adus acolo la sfârșitul primăverii, după o iarnă petrecută singur într-o celulă de închisoare, și a stat până în a doua jumătate a lunii octombrie.

Mișke i-a spus mai târziu lui Pinhas că renovarea casei fusese supravegheată de Baumștain, același care sculptase un căluț de lemn pentru fiul stăpânului, cu ciucuri pe coamă și coadă din păr de cal adevărat, și-l tapițase cu pluș auriu. Acest căluț a fost lăudat de însuși Otto Wechter, a spus Mișke ridicând degetul arătător spre tavan într-un gest de mândrie. Buzele roz i se umflau în timp ce încerca să pronunțe „o“ și umlauturile.

În acel moment, nici Baumștain, nici surorile Emma și Dora nu mai erau pe lume. Surorile au dispărut pur și simplu — Henrietta se plângea mereu de dispariția lor: ce servitoare bune erau, cât de pricepută era Emma, cum apreta și călca lenjeria de pat, cât de calm devenea Klaus cu Dora (o lăsa să-l culce la timp și mânca piure de legume și colțunași).

Se știa că Baumștain a fost împușcat pe stradă de sergentul Lisberg. Tâmplarul a sărit în apărarea unui bătrân pe care Lisberg îl biciuia, iar sergentul l-a împușcat, după cum i-a explicat mai târziu domnului comisar de raion, într-o criză de mânie îndreptățită, pentru care și-a cerut scuze, știind că sufrageria vilei comisarului nu avea încă toate lambriurile din lemn pe pereți.

Comisarul raional a rămas fără lambriuri, a oftat trist Mișke, care arăta ca o iapă tânără. Avea o gropiță pe obrazul drept și o strungăreață între dinții din față. Avea cincisprezece ani.

Soția comisarului se purta destul de frumos cu Mișke. E bine că Oskar a fost repartizat aici, spunea ea, urmărind cu tristețe cum Mișke șterge cu îndemânare praful de pe vaze și rame cu un pămătuf din pene de gâscă. E bine că eu și Oskar te putem ajuta. Nu aș putea să mă port urât cu

oamenii, știi, e vorba despre calități umane elementare. Să fi fost alți oameni în locul nostru, și cine știe cum ar fi stat lucrurile pentru tine. Uneori oamenii se lasă duși de val, ca sergentul Lisberg, gândea Henrietta în timp ce amesteca mierea într-un pahar cu lapte cald. Abuzează de alcool și nu se mai controlează deloc. Știi, Mișke, voi fi sinceră cu tine, pentru că știu că pot avea încredere în tine: nu-mi place Lisberg. Face constant o listă cu crimele lui. Luna trecută a organizat cu această ocazie o petrecere la Monastyrsk. E dezgustător, Mișke. Dragă, ai uitat să dai cu o cârpă umedă pe mânerele ușii, fii mai atentă.

Când Mișke avea timp liber, cobora scările în camera de la demisol unde era ținut Pinhas. Acesta, auzind pașii fetei și zornăitul cheilor de pe inelul legat cu frânghie răsucită de talia ei, se înveselea puțin.

Ea îi aducea de mâncare și haine curate. În spatele ei apărea paznicul solid Romțio. Arunca o privire în jurul camerei lui Pinhas, arunca o privire geloasă către Mișke. Parcă jucându-se, învârtea cuțitul în mână.

Mișke îi închidea ușa în nas. Se așeza în fața lui Pinhas în timp ce el mânca chifle cu unt proaspăt și bea cafea adevărată cu frișcă. Lui Pinhas îi revenise apetitul.

În timp ce el mesteca, Mișke îi povestea cum ea și stăpâna ei au mers de dimineață la măcelar, apoi la băcănia de pe strada alăturată, apoi au mers puțin mai sus, în spatele mănăstirii și au cumpărat de acolo lapte proaspăt, brânză și diverse verdețuri de la o femeie.

Îi povestea despre colecția de blănuri a proprietarilor, depozitată la etaj într-un dulap special. Spunea că acolo intri ca într-un curcubeu: blănurile sunt albe, argintii, gri cu tentă de culoare liliachie, roșii, maro, negre bătând în albastru, de culoarea nucii și aurii, într-o singură nuanță, dar și cu pete, netede și pufoase, care te mângâie la atingere, curg ca apa sau lumina, sclipind ca niște bijuterii. Ea a spus că intră uneori acolo, când nu o vede nimeni, trage cu ochiul, scoate husele de pe ele (în timp ce povestea, Mișke roșea plecându-și genele, dar nu-și putea ascunde strălucirea emoționată a ochilor) și își scoate hainele de pe ea, ca să poată atinge blănurile cu pielea goală. Închidea ochii și se mișca printre hainele de blană, îngropându-și fața în ele și se simțea atât de bine, de parcă ar fi fost din nou o fetiță în brațele mamei, de parcă mama ei ar fi legănat-o în brațe, atingându-și buzele de părul și obrajii ei, iar ea aproape adormea,

stând în picioare și dansând în dulapul de la etajul doi al vilei comisarului raional.

Peste câteva zile lui Mișke i s-a întâmplat ceva. Pinhas nu a observat-o imediat, dar în cele din urmă și-a dat seama că fata s-a schimbat. Era palidă, avea fața umflată. Nu mai voia să vorbească. Punea mâncarea pe masa de lângă patul lui Pinhas și pleca în tăcere, târându-și piciorul. Pe urmă, când Pinhas îi studia vânătăile galben-purpurii care i se zăreau de sub gulerul și mânecile bluzei, a observat că Romțio, care stătea în spatele ei, o măsura de sus în jos cu o privire satisfăcută. Pinhas s-a gândit la cămăruța de la etaj, cu colecția de blănuri a comisarului raional, și la cum Mișke își scotea hainele acolo pentru a visa câteva minute la îmbrățișarea mamei ei.

După o vreme, Mișke aproape că a semănat din nou cu cea de dinainte. Se așeza din nou în fața patului lui Pinhas și vorbea. Ieri stăpânii au avut oaspeți, și-au jucat preferans în salon până noaptea târziu. Pinhas auzea și el pe fereastra cu zăbrele a cămăruței lui cum ieșeau bărbații din când în când pe verandă, pentru că era mult mai plăcut să fumezi acolo decât în interior. Pinhas a auzit chiar și cum comisarul a vorbit despre el: băiatul recită pe de rost *Antigona* și *Oedip rege* în greaca veche. E foarte

convenabil, pentru că ne ajută să restabilim cunoștințe care nu au mai fost practicate de mult timp. În plus, a început să studieze limba latină cu Klaus. Așa că-i groaznic de plictisitor, dar deja poate să conjuge verbele în propoziții. *Servus vinum ad villam portat. Servus vinum ad villam portabat. Servus vinum ad villam portavit. Servus vinum ad villam portaverat, quid dominus bibit. Speramus, ut servus vinum portet. Servus vinum portet!*[54]

Pinhas și-a dat seama că stăpânul le arăta oaspeților săi albumul lui de hărți și desene cu cele mai importante citate și imagini ale Lacului Amadoca. El pretinde, a râs Oskar și vocea lui a răsunat în noapte, pe strada pustie, că aici, nu departe, se revărsa cel mai mare lac din Europa. A preluat din *Istoria* lui Herodot și din mai multe hărți medievale, din exemplarele pe care le avea profesorul lui evreu. Hărțile au fost arse, a răspuns la întrebările oaspeților săi comisarul. Dar dacă a fost într-adevăr așa, dacă lacul ar fi existat, imaginați-vă ce efect ar fi avut asupra istoriei, asupra noastră. Cum s-ar fi reflectat prezența lui în războaie și granițe, în toată această zonă. Și dacă presupunem că Herodot nu l-a inventat, atunci ce s-a întâmplat cu el? Pur și simplu a dispărut, s-a evaporat, s-a scufundat în subteran cel mai mare lac din Europa?

Unde s-au dus corăbiile și satele de pescari? Ce s-a întâmplat cu știucile și somnii uriași?

Oskar era deja destul de beat.

Între timp, femeile, profitând de absența bărbaților, au vorbit de-ale lor. Henrietta ofta că Mișke nu e nici pe departe la fel de deșteaptă și ordonată ca servitoarele de dinaintea ei. În plus, e depravată: se pare că se culcă cu paznicul. Cu toate acestea, nu ai de unde alege, desigur, e război. Singurul lucru pe care doamna nu l-ar tolera este furtul. Dar până acum nu a observat ca Mișke să facă așa ceva.

Henrietta s-a plâns de experiența ei recentă. Se plimbau prin oraș, iar Klaus a început să o tragă de braț. Ea a întors capul și a văzut pe trotuar o tânără evreică împușcată în cap. Moarta stătea întinsă cu fața în sus, cu ochii larg deschiși și gura căscată. Avea o gaură neagră în cap, din care atârnau niște franjuri gelatinoase, iar părul îi era năclăit de sânge. Femeia zăcea în mijlocul străzii, iar oamenii treceau pe lângă ea.

Serviciile care ar trebui să monitorizeze ridicarea cadavrelor și să mențină ordinea pe străzi funcționează foarte prost. Uneori trebuie să-i protejăm pe evrei de evreii de la Judenrat. Odată, în timpul iernii, Oskar i-a văzut pe evreii bogați din ghetou stând în picioare și privind cum câțiva dintre cei mai

săraci și mai bolnavi curățau zăpada. Oskar și-a scos arma și i-a forțat pe toți să se apuce de lucru.

Ce-ar mai fi de spus despre ucraineni? a continuat Henrietta. I se părea că paznicul lor strigă la cai. N-ar trebui să îndrăznească să facă așa ceva, Oskar i-ar lua gâtul dacă s-ar atinge chiar și cu un deget de prețioșii lui ahaltechini, de culoarea crem a sidefului lucios, cu trupuri sensibile, cu mersul grațios, cu pielea delicată, cumpărați de Oskar la Lvov, de la un om care i-a adus din Turkmenistan încă înainte de război.

Frau e geloasă pe caii soțului ei, îi spuse Mișke lui Pinhas. Și apoi i-a întins o cămașă curată și l-a informat că stăpânul îl așteaptă deja în biroul lui.

Fata îl privea pe Pinhas cum își schimbă hainele. Au părăsit încăperea împreună, întâlnindu-l imediat pe Romțio dincolo de prag. El îi respira Mișkei în ceafă, în timp ce ea întorcea cheia în broască, apoi l-a condus pe Pinhas spre bibliotecă, care servea totodată și drept birou.

Comisarul a urmărit cum ardea focul în șemineu. Părea obosit, chiar epuizat.

Unde am rămas? a întrebat el, aruncând o privire dezinvoltă către Pinhas, care stătea în fața lui.

Am terminat *Medeea*.

Oh, deja? Am uitat. Deci ce ai de gând să-mi spui azi? Mai știi ceva pe de rost?

Doar pe Euripide îl știu pe de rost. Pe alții nu-i știu atât de bine.

Comisarul raional a ridicat surprins privirea la Pinhas.

Ce vorbești, ți-ai epuizat toate rezervele? Și ce ar trebui să fac cu tine acum? Nu, nu. Gândește-te mai bine, amintește-ți.

Pinhas tăcea.

Cred că-mi amintesc *Broaștele* lui Aristofan.

Comisarul se strâmbă.

Nu-mi place comedia. Dar ce poți face? Fie, să auzim *Broaștele*. Credeam că vei inventa ceva, că vei încerca să câștigi timp.

Să-ți spun, stăpâne, vorbe folosite la teatru, ca să râdă privitorii?[55] a început Pinhas, în greaca veche, dregându-și glasul.

fotografie: scăldarea unui copil într-o cădiță de plastic

Deci avea de gând să te omoare când ți-ai fi epuizat cunoștințele? a întrebat Uliana.

Nu a spus niciodată așa ceva, a răspuns Pinhas. A făcut doar niște insinuări. Dar nu aveam de gând să aștept. Am vrut să mă sinucid.

Încă din lunile petrecute în închisoare, când trupul lui Pinhas a început să se vindece și, precaut fiind, a încercat să se pună pe picioare, să facă pași, din momentul în care a putut să țină o lingură în mână, s-a aplecat către două feluri de gândire care erau îndeaproape legate și îl ajutau să reziste în fața mediului.

Primul fel de gândire trebuia tratat cât mai atent posibil. Avea de-a face cu rudele lui: oricare dintre ele putea fi în viață. Mușchii lui Pinhas se încordau din cauza tensiunii — atât de atent a încercat să nu-și facă speranțe zadarnice. Tatăl lui avea puține șanse. În timp ce încă zăcea inconștient într-o celulă aglomerată de prizonieri, Pinhas a reușit să audă conversații despre primele execuții de pe Muntele Fedir. Bătrâna Feiga era prea slabă, prea epuizată de viață pentru a putea rezista. În schimb, mama și micuța Feiga aveau mai multe oportunități. Pinhas știa că acolo, în oraș, oamenii continuau să trăiască. *Sie Zain Guit*, repetau de multe ori pe zi, iar și iar. Rudele lor dispar, dimineața casa de peste drum e goală, li se iau banii și lucrurile, le sunt tăiate bărbile. Da, e groaznic, țipă, gem și plâng, tremură, îmbrățișându-se strâns în ascunzișurile lor strâmte, apoi își șoptesc din nou la ureche: *Sie Zain Guit*. Nu

poate fi întotdeauna atât de rău. Trebuie să se termine cândva.

Mulți continuau să trăiască: copiii se jucau pe străzi, mamele le găteau mâncare, bunicile le numărau degetele când îi scăldau, tații săpau ascunzători noaptea. Dacă cel puțin una dintre rudele lui Pinhas era încă în viață, atunci el trebuia să trăiască pentru a o ajuta când va ieși din închisoare, pentru a o salva, pentru a fi acolo.

Celălalt fel de gândire se referea la probabilitatea ca toate rudele lui Pinhas să fi murit. Pinhas alunga gândurile despre cum s-ar fi putut întâmpla una ca asta, care au fost expresiile lor cu un moment înainte și chiar în momentul morții, cât de mult au suferit, cât de mult s-au temut. Cel mai vehement el alunga gândul dușmănos că moartea ar fi de preferat existenței pe care rudele lui o trăiesc acum, dacă sunt în viață.

Aceste gânduri vizau planul lui Pinhas de a se sinucide de îndată ce ar fi aflat că nu mai e nimeni pentru care să trăiască. Își imagina cu nerăbdare momentul în care va trebui să-și sugrume gâtul cu o frânghie, să-și bage un ciob de sticlă în gât sau să apuce un pistol de la un gardian și să se împuște în gura căscată.

Pinhas nu a avut oportunități reale de se sinucide, nici în închisoare, nici mai târziu în casa comisarului raional, unde în cea mai

mare parte a timpului era închis într-o cameră mică de la demisol. Dar Pinhas știa: se poate găsi o cale. Trebuie doar să știi sigur că nu mai există niciun motiv pentru care să trăiești.

fotografie: cearșafuri pe o frânghie întinsă între pomii unei grădini

Intrând pentru prima oară în camera lui Pinhas și neștiindu-i nici măcar numele, Mișke i-a atins părul. Ai fost bătut rău, se vede cu ochiul liber, a spus ea cu compasiune. Pinhas nu i-a spus nimic și nici nu a reacționat deloc în primele câteva săptămâni. Prezența ei degaja familiaritatea vieții de zi cu zi, se vedea că duce un trai sigur: călcatul și apretatul lenjeriilor, ungerea chiflelor cu unt. Pinhas trebuia să-și amintească de fiecare dată că nu e real, că e doar un coșmar. Cu cât petrecea mai mult timp în casa albă a comisarului raional, cu atât făcea mai mult efort pentru a nu uita.

Până când într-o zi, urmărindu-l ca de obicei cum își mănâncă micul-dejun și povestindu-i tot felul de întâmplări banale, pe Mișke a luat-o gura pe dinainte și dintr-odată a devenit palidă, iar ochii i s-au umplut de lacrimi. Ca răspuns la tăcerea lui Pinhas, Mișke i-a explicat că și-a amintit de

tatăl ei, care fusese ucis atunci, la început de tot, când nemții tocmai intraseră în oraș. Pinhas s-a aplecat brusc înainte și a apucat fata de încheietură. Mișke a țipat, dar și-a înăbușit singură strigătul, ascunzându-l de Romțio, care aștepta de cealaltă parte a ușii. Pinhas punea întrebări, Mișke răspundea ascultător. Poliția îi luase pe tatăl și pe fratele ei mai mare, iar mama ei fugise la Judenrat, pentru că acolo avea o rudă îndepărtată, cu care familia lor era certată de douăzeci de ani, dar se știe că în astfel de vremuri unele lucruri trec pe planul doi. Mama ei s-a întors fără tatăl și fratele ei, și fără bani, dar cu promisiunea că ea, Mișke, va putea lucra într-un loc bun și asta va servi ca un fel de protecție pentru ea și mama ei. La început, Mișke făcuse curățenie la secția de poliție, dar apoi a fost trimisă aici, la comisarul raional, pentru că servitoarele de dinaintea ei au plecat. Au plecat? întrebă Pinhas. Au plecat, dădu Mișke din cap. Așa se vorbește acum: au plecat, nu mai locuiesc aici, și-au schimbat locul de reședință, au emigrat.

Mișke a spus că, în timp ce ea făcea curățenie la secție, unul dintre polițiști îi zisese în ce groapă zac cadavrele tatălui și al fratelui ei. Ea s-a dus acolo să plângă, deși s-a hotărât să nu-i spună nimic mamei, pentru că ea aștepta în continuare întoarcerea lor.

Poți afla ce s-a întâmplat cu familia mea? întrebă Pinhas. Pot să încerc să aflu, se învoi imediat Mișke.

De atunci Pinhas a văzut-o cu alți ochi.

Mișke locuia cu mama ei în Bașty și venea la comisarul raional doar pe timpul zilei.

Uneori, când se auzeau în oraș țipete și împușcături, Henrietta îl trimitea pe Romțio acasă la Mișke să-i spună că în ziua respectivă poate să nu vină. Mișke nu o asculta întotdeauna.

Odată nu a putut să vină, pentru că în sfârșit o rudă de-ale ei din Judenrat îi spusese câte ceva despre părinții lui Pinhas. Tatăl tău zace în aceeași groapă cu al meu, spuse Mișke, uitându-se în ochii lui Pinhas. El și-a eliberat cu nerăbdare încheieturile din palmele ei fierbinți și a vârât mâinile în buzunare. Și mama? întrebă Pinhas. Ea a făcut ceva rău, spuse fata nesigură. A încălcat o lege. A fost împușcată.

Mișke a observat cum stele mici strălucesc în pupilele lui Pinhas, doar ca să dispară imediat, luând cu ele o parte din viața de pe chipul lui.

Despre mama lui i-a vorbit atunci când s-a întors de la un polițist care își amintea de ea de pe vremea când făcea curățenie la secție. Am aflat de mama ta, i-a spus pe nerăsuflate, încercând să-și smulgă batista de la gât.

Pinhas i-a observat transpirația de pe tâmple și deasupra buzei superioare, tremurul degetelor. Batista doar se încurca, strângându-i și mai tare gâtul.

Pinhas așteptă în tăcere.

Mama ta și-a pierdut mințile căutându-l pe tatăl tău, șopti Mișke, apropiindu-și fața de a lui și urmărindu-i fiecare mișcare, fiecare umbră, de parcă ar fi încercat să urmărească și să prevină o explozie. În schimb ea însăși a izbucnit în plâns: Mama ta a atacat un polițist pe stradă, cu un cuțit sau un topor, și au împușcat-o.

Pinhas se duse la perete și își lipi fața de el. Mișke îl mângâia pe spate.

Știu, înțeleg, a plâns ea. Dar măcar știi ce s-a întâmplat cu mama ta. Majoritatea oamenilor nu știu nimic despre moartea rudelor lor. Mama nu știe că soțul și fiul ei au murit. Ea nu știe pe unde le zac trupurile.

Unde zace corpul mamei mele? întrebă Pinhas încet.

Mișke clătină din cap, fără să spună nimic.

Dar știu sigur că e moartă, zise fata.

Dar sora și bunica mea? Au murit?

Fata și-a acoperit fața cu mâinile și a plâns, tremurând din tot corpul. Părea că nu mai are putere, că nu mai suportă.

Ce știi despre ele? repetă Pinhas. Sunt moarte?

Da, sunt moarte, strigă Mișke, stropind cu salivă și lacrimi. Sunt moarte, au murit de tifos sau de altă infecție. Nu au avut timp să le ducă la spital. Dar chiar și dacă ar fi avut, tot nu ar fi fost tratate.

Așa că Pinhas a rămas singur.

fotografie: o femeie stă în genunchi în fața catapetesmei Bisericii Sfântul Nicolae

Ce? întrebă Uliana. Cum adică au murit amândouă?

Ea știa foarte bine că micuța Feiga, sora lui Pinhas, trăia. Acum însă o chema Halia. Și-a făcut instinctiv semnul crucii, fiind sau surprinsă, sau speriată. Tatăl ei o adusese într-o noapte, o scosese în mod inexplicabil din iad. Uliana însăși o dusese în pădure și i-o dăduse lui Kryvodiak.

Jos, sub podea, se așternuse o tăcere familiară. Uliana și-a dat seama că pe Pinhas l-a cuprins unul dintre acele accese de durere, la limită cu nebunia, nu se auzea niciun sunet, niciun foșnet.

Uliana a deschis gura nerăbdătoare, grăbindu-se să-i vorbească, să-l salveze, apoi a încremenit. Tentația a fost imensă, insuportabilă, dar ceva a reținut-o. Ar trebui să-i spun? Ar face față acum unei asemenea vești? Ce-ar spune după ce în sfârșit și-ar da

seama, cu o claritate absolută, cine e tatăl ei, Vasyl Frasuliak, cu adevărat și cu ce se ocupă? Cine sunt toți din casa aceasta în care ei îl ascund. Și chiar dacă în cele din urmă nu își va pierde mințile când va afla că micuța Feiga e în viață, ar putea să continue să stea aici, să nu iasă imediat și să meargă în pădure să o caute, riscându-și de data aceasta viața? Va reuși să nu o părăsească din nou? Acum odată pentru totdeauna.

Uliana s-a gândit: această Mișke, această mică prietenă cu părul roșu a lui Pinhas, mica lui complice a avut grijă de propria mamă și de aceea nu i-a spus despre moartea tatălui și a fratelui ei. Voi avea și eu grijă de Pinhas, îl voi proteja în același fel și, prin urmare, nu-i voi spune că Feiga e încă în viață. Mai am timp să o fac. Va simți și atunci bucurie.

După aceea, bunica ta s-a gândit de mai multe ori: ce s-ar fi întâmplat dacă i-aș fi spus? Dacă nu mi-ar fi fost atât de frică să-l las să plece, dacă n-aș fi fost atât de lacomă, dacă aș fi fost mai puțin autoritară? Cum ar fi decurs lucrurile dacă ar fi ieșit noaptea în pădure și i-ar fi găsit pe Kryvodiak, pe Dinkin, pe alți bărbați cu arme și și-ar fi găsit sora? Poate atunci totul s-ar fi terminat altfel?

Probabil că atunci totul ar fi fost complet diferit, s-a gândit bunica ta de mai multe ori.

De fapt s-a gândit la asta în fiecare zi timp de șaptezeci și cinci de ani.

fotografie: o femeie hrănește găini și un cocoș

Nici bunica ta, nici Pinhas nu știau că Mișke spusese o minciună: îți amintești când am menționat perioada în care Mișke plângea și avea vânătăi pe tot corpul?

Când comisarul raional îl ținea pe Pinhas închis în camera de la demisol a vilei sale albe de deasupra râului Strypa, trimițându-l ocazional după el pe paznicul Romțio pentru a-și satisface nevoia de filologie clasică, amândouă Feigile erau încă în viață. Vasyl Frasuliak încă nu le mutase pe strada special amenajată pentru evrei, ci continua să le aducă de mâncare în casa goală a soților Birnbaum.

Mișke știa că bunica și sora mai mică a lui Pinhas sunt în viață. Nerăbdătoare, cu un zâmbet larg, a fugit din stradă în bucătărie, a pus pe masă o bucată de brânză cu găuri mici și a înșiruit o duzină de ouă albe alungite. Romțio se balansa pe cele două picioare din spate ale scaunului de bucătărie, sprijinindu-și umerii de aragaz, și urmărea încruntat mișcările lui Mișke, care a pus micul-dejun pentru Pinhas pe o tavă și s-a grăbit spre ușă.

Romțio și-a întins amândouă mâinile înainte și a prins-o pe Mișke de talie. Laptele a stropit pâinea, tava și pieptul Mișkei. Pânza umedă s-a lipit de piele. Romțio și-a fixat privirea pe pânza umedă.

E sus acum, l-a chemat domnul. A tras-o pe Mișke aproape de el și, foindu-se în scaun, a privit-o de jos în sus cu un zâmbet. A tras adânc aer în piept și și-a lipit gura de burta ei.

Mișke s-a smuls supărată din mâinile lui, a pus tava pe masă și a început să șteargă petele umede cu mișcări repezi.

Apoi a coborât scările și a verificat dacă Pinhas nu era într-adevăr în cameră. A trecut în vârful picioarelor pe lângă salon, unde Henrietta stătea pe jumătate întinsă cu o carte și s-a apropiat de ușa închisă a bibliotecii.

A, cât e de dulce prin munți
s-alergi în alaiuri,
până ce cazi la pământ, să-mbraci veșmintele sacre
din piele de căprior,
și sânge de țap înjunghiat să deșerți
de pofta ospețelor crude... prin munții din Frigia![56]

Limba îi era necunoscută Mișkei, dar, la sunetul unei voci familiare, bucuria o umplu

din interior, se ridică de la stomac la piept și apoi fredonă dulce în tâmple. De îndată ce conversația lui cu comisarul raional se termina, Mișke avea să-i spună lui Pinhas vestea despre Feigile lui.

Între timp, a fost atrasă în cămăruța cu blănuri. A închis ușa în urma ei, bâjbâind după cutii prin întunericul total, mai-mai să strănute din cauza prafului și a naftalinei, dar, îngropându-și fața în cea mai frumoasă blană, a reușit să-și rețină strănutul cu efort încăpățânat. Apoi a înaintat, mai adânc, spre cele mai moi blănuri care îi mângâiau obrajii și gâtul. Cozile lor pufoase alunecau în sânul ei, o gâdilau la subțiori. Când Mișke și-a aruncat bluza, ușa de la intrare a scârțâit. O rază de lumină a atins încăperea și s-a stins imediat. S-au auzit câțiva pași grei, grăbiți și Romțio a prins-o pe Mișke de gât cu o mână, a tras-o înapoi spre el și i-a acoperit gura cu palma. Ea simțea cum propria salivă îi acoperă bărbatului degetele aspre și tari. Câteva blănuri se desprinseseră de pe umerașe, iar Mișke stătea întinsă cu pieptul pe ele, imobilizată în poziția în care el îi arcuise trupul. A încercat să opună rezistență, dar strânsoarea în care îi era prins gâtul a devenit atât de puternică, încât Mișke a auzit un trosnet în interiorul ei și a intrat în panică, crezând că se va sufoca. El a căutat

sălbatic și furios ceva între coapsele ei, trăgându-i fesele spre el, apoi împingându-le din nou, iar de la această mișcare Mișke simțea un foc în omoplați și în umerii răsuciți, ea gemea în mâna lui, fără să-și recunoască propria voce. În același timp, a auzit scârțâitul insuportabil de puternic al scândurilor de sub corpurile lor, același sunet cu care se legănau pinii într-o noapte cu vânt din visele lui Mișke. Simțea cum o sfâșie durerea sub abdomen, își auzea plânsul monoton și zdrobit, îi auzea gâfâitul deasupra urechii stângi, de parcă ar fi tăiat lemne, își simțea transpirația abundentă curgându-i pe ceafă și se îneca în salivă, muci și lacrimi. Dar mai mult decât orice, lui Mișke îi era teamă că se va deschide ușa, vor apărea stăpânii și o vor vedea cu hainele sfâșiate, plină de sânge, zăcând pe blănurile întoarse pe dos ale animalelor moarte.

În timp ce Mișke încă zăcea acolo, neavând puterea să se ridice și ducându-și cămașa la nasul spart, Romțio pieptăna blănurile cu o perie, le netezea și le punea cu grijă pe umerașe. Cu ce aveai de gând să-l înveselești? a întrebat el pașnic. I-ai adus vreo veste bună?

Mișke nu putea să răspundă, parcă își pierduse vocea, dar în cele din urmă a reușit să scoată niște șoapte șuierătoare și uscate.

Am vrut să-i spun că sora și bunica lui sunt încă în viață, i-a răspuns și a izbucnit în plâns.

Du-te să te speli și șterge-o acasă, a spus Romțio. Am să-i zic doamnei că ai căzut și te-ai lovit. Că alergam după un șobolan.

A ajutat-o să se ridice, a sprijinit-o când i s-au întunecat ochii și i s-au muiat genunchii, leșinând pentru câteva clipe, apoi a bătut-o pe umăr și a sfătuit-o să se țină de pereți.

Și nu-i vei spune nimic, i-a strâns el din nou umărul, astfel încât s-o doară. Pentru că, dacă îi spui lui sau altcuiva, voi povesti despre tine și blănurile comisarului.

Mișke nu a întrebat ce anume să nu-i spună lui Pinhas. Pentru orice eventualitate, ea nu i-a povestit nici despre ce i-a făcut Romțio în pod, nici despre faptul că amândouă Feigele erau încă în viață.

Pinhas era convins că a rămas singur.

fotografie: copil înfășat, cel care a fost scăldat într-una dintre fotografiile anterioare

De la fereastra camerei sale se vedea strada de-a lungul căreia erau conduși oamenii spre Muntele Fedir. Uneori Pinhas îl recunoștea pe câte unul dintre ei, alteori oamenii îi erau

străini, dar fețele lor și figurile aplecate și slăbite erau pline de disperare, de o dezolare și o moarte de care Pinhas însuși era impregnat — cu toate că își evita cu grijă propria reflexie în ferestre și candelabre, în lingurița cu care amesteca ceaiul, în ochelarii comisarului. Acolo, în afara ferestrei, în direcția mănăstirii baziliene, se întindeau umbrele reflexiei lui Pinhas. Cârpele se legănau pe umerii oamenilor a căror carne parcă se dizolva de la sine cu fiecare pas pe care îl făceau spre locul execuției. Deși ar fi fost o ușurare prea mare să se dizolve în drum spre groapă. Pinhas a plâns și și-a ros cu dinții antebrațele, și-a înfipt unghiile în trup pentru ca durerea fizică să-l ajute, măcar pentru o clipă, să înece durerea a ceea ce văzuse. Un bătrân care abia își trăgea picioarele, cu ochiul învinețit, cu capul tremurând pe gâtul slab. Femei aproape complet dezbrăcate, alunecând pe panta acoperită de gheață.

Copii care erau purtați în brațe sau conduși de mâini. Pinhas cunoștea atingerea mâinilor lor mici, degetele strâns împletite cu degetele unei mâini mari. Era familiarizat cu privirea lor serioasă și concentrată. O femeie a aruncat un bebeluș în zăpadă sub un copac, iar celelalte s-au adunat în acel loc, încercând să ferească bocceluța de ochii escortelor. Dar

unul dintre ei a observat ceva și s-a repezit înainte, împingând mulțimea. Cineva a căzut și și-a spart capul. A țâșnit sânge. O femeie a țipat cu o voce groaznică. Bebelușul care bocea s-a oprit brusc după împușcătură, de parcă plânsul i-ar fi fost tăiat cu un cuțit. Un stol de corbi s-a ridicat deasupra vârfurilor copacilor din cauza zgomotului împușcăturii. Mama copilului a căzut la pământ ca un sac de pietre. Au trezit-o din leșin loviturile unei cizme în cap. Două femei mai în vârstă au ridicat-o de pe pământ și au târât-o înainte, în sus.

Pinhas a văzut craniul ras al unei femei în vârstă mângâind pletele întunecate ale unei tinere, în timp ce ea se uita de jur împrejur, întorcând capul ca o pasăre înspăimântată gata să-și ia zborul și, dintr-odată, a întâlnit privirea lui Pinhas în fereastră și ochii i-au strălucit inexplicabil, disperați, căutând o speranță.

Pinhas s-a lăsat pe podea și a rămas întins acolo fără să scoată un cuvânt, privind în tavan. Nu știa cât timp trecuse când, încă tremurând, s-a întors la fereastră și a privit la strada goală, la rândul de copaci de peste drum, la silueta unui corb încremenit pe un stâlp.

Oamenii aceia plecaseră de mult. Fata aceea plecase de mult. Păsările negre s-au

adunat sub copacul sub care femeia aruncase bocceluța în care era învelit copilul ei.

Mișke l-a trezit din stupoare. Nici măcar nu i-a auzit pașii, nu a auzit zgomotul obișnuit al cheilor. Ea l-a îmbrățișat de la spate cu corpul ei moale și cald, și-a lipit obrazul de omoplatul lui stâng. Pinhas s-a cutremurat, surprins că lumea din jur încă există. (Uliana s-a încordat, simțindu-și gâtul strâns de gelozie. Ei bine, și-a spus ea în gând, pentru cine simți asta?)

Mișke s-a strecurat sub brațul lui Pinhas, și-a lipit fața de pieptul lui, de parcă ar fi vrut să intre în el, să se înece în trupul lui.

Pinhas nu s-a mișcat. Nu a alungat-o, dar nici nu a răspuns gesturilor ei. A privit cum, dincolo de fereastră, corbii își întindeau aripile mari, luptându-se între ei pentru mâncare.

Mișke, adu-mi cianură, a rugat-o Pinhas cu voce înăbușită. Sau un cuțit de bucătărie. Sau măcar un ciob de sticlă. Orice.

Mișke încremeni. Trupul i-a înțepenit și s-a îndepărtat de Pinhas. Acolo unde tocmai fusese o căldură plăcută a rămas doar transpirație lipicioasă. Apoi Mișke a plâns amar, ghemuită pe patul lui Pinhas. A plâns greu și fără putință de mângâiere, dar Pinhas nu a încercat să o consoleze. A continuat să

privească pe fereastră de parcă i-ar fi fost frică să nu rateze întoarcerea cuiva.

fotografie: zorii zilei peste oraș, vedere de pe deal

Curând, Mișke i-a adus lui Pinhas un brici cu lama deschisă și cu mâner sculptat din piatră verzuie. Lama în sine era frumoasă, strălucitoare, reflectând lumina.

Știi ce, spuse Mișke solemn, punând obiectul greu și rece în palma lui Pinhas. Mă vei lua cu tine. Mai întâi mă vei ajuta pe mine, apoi vei pleca și tu.

Pinhas dădu din cap. Nu-și puteau lua ochii unul de la altul. Când vrei? întrebă. Vreau cât mai repede, spuse Mișke. Mâine sau chiar azi.

Vino mâine, spuse Pinhas. Astăzi vreau să mă pregătesc.

Seara, după ce s-a întors de la bibliotecă, Pinhas și-a îngăduit să-și amintească de tatăl lui. A remarcat că acum, când decizia a fost luată și exista o modalitate de a duce la îndeplinire planul, memoria rudelor înceta să mai fie dureroasă. Acum găsea liniște, chiar mângâiere, gândindu-se la ei. Era plin de tandrețe. Plin de emoție tremurătoare pe care o simți înainte de a te reîntâlni cu cineva după o lungă despărțire.

Recunoștința față de Mișke îl umplea pe Pinhas și mai mult de dorința de a face totul în așa fel încât ea să nu simtă durere. Și-a amintit de sutele de ori în care își privise tatăl introducând lama în carnea animalului cu o mișcare sigură și precisă, fără nici cea mai mică apăsare, iar cuțitul intra ca prin brânză tăind traheea, esofagul, artera carotidă și vena jugulară. Își amintea șoaptele tatălui său la urechea întunecată și umedă, mâinile sale delicate, grija lui. În mintea lui Pinhas s-au derulat aceste scene toată noaptea, întrerupte doar de rugăciunile *Șmone Esre* și *Șma Israel*, rugăciuni în memoria tatălui și a mamei sale și o rugăciune de pocăință, și le-a întărit pe toate cu gemete interioare, cu lacrimi și rugăminți, în timp ce stătea lângă fereastră legănându-se înainte și înapoi, simțindu-se din ce în ce mai calm și mai încrezător înlăuntrul lui.

Știa că tatăl lui îi va călăuzi mâna când el va șopti cuvinte liniștitoare la urechea lui Mișke. Apoi își va tăia venele de la coapse și încheieturi. Pinhas le-a studiat pe fiecare în detaliu, examinând cu atenție umflăturile cu vârfurile degetelor. A înțeles că nu îi va fi ușor. Odată ce Mișke dispărea, el avea să aibă mai puțină putere pentru el. Dar avea să se bazeze pe amintirea tatălui, pe vocea mamei care îl va chema și îi va călăuzi drumul, pe

dulcea suflare a surorii sale, pe mâna întinsă a eliberatei Mișke de pe lumea cealaltă.

Pinhas nu a dormit în noaptea aceea și nici măcar nu s-a întins pe pat, dar s-a simțit proaspăt și revigorat când zorile s-au ivit în fereastră.

fotografie: o femeie în negru stă pe o bancă într-o stație de autobuz, așteptând

Fereastra din bibliotecă era deschisă. Prin ea se revărsau razele soarelui de noiembrie geros. Vântul ascuțit care se repezea în cameră, trăgând nervos de perdeaua subțire, l-a forțat să-și mențină corpul într-o stare de tensiune constantă.

Pinhas și comisarul stăteau în fața unui portret oval al unei femei de vârstă mijlocie, într-o ramă masivă sculptată. Femeia din portret era îmbrăcată într-o rochie neagră ale cărei pliuri ascundeau o nuanță și mai închisă de negru; părul ei întunecat și pieptănat cu grijă se pierdea pe fundalul murdar al amurgului. Și doar o față drăguță, alb-roz ieșea în evidență prin întunericul general al imaginii, atrăgând privirea și reproducând albul manșetelor și al gulerului.

E mama dumneavoastră? întrebă Pinhas. Femeia i se părea timidă și blândă. Mâinile

dolofane îi erau modest încrucișate în poală. În loc de răspuns, comisarul a citat:

De ce ne-om zbuciuma mereu? Ai Soartei robi
Suntem; și taina-i n-o putem noi dezlega.
În voia ei — a Soartei — să te lași! Nu-i alt
Nimic mai înțelept. La gândul că-ai putea
Nunti cu maică-ta, nu te-nfrica! În vis,
Mulți s-au văzut cu a lor mamă-n așternut.
Când temeri d-astea n-ai, rabzi viața mai ușor.[57]

Între cei doi s-a lăsat tăcerea, apoi comisarul s-a uitat la Pinhas, zâmbind viclean și plin de semnificație. Pinhas, înțelegând totul, și-a coborât delicat privirea și a făcut un pas înapoi din fața portretului. Se simțea rușinat, dar a încercat să ascundă acest sentiment pentru a nu-l jigni pe comisarul raional cu rușinea lui. Și-a dres glasul și și-a întors privirea spre perdeaua mișcată de vânt.

Comisarul a râs. Pinhas l-a privit surprins și a văzut pe chipul lui o încântare aproape copilărească.

Nu știu cine e femeia din acest portret, spuse el râzând, privindu-l pe Pinhas cu amabilitate, cu oarecare simpatie. Ba chiar și-a pus mâna pe umărul lui, așa cum se face cu

oamenii pentru care simți o afecțiune deosebită. Era încântat de gluma lui.

Am primit acest tablou, tot așa cum am primit multe alte lucruri din această casă. Numai că de data aceea nu l-am putut ajuta pe cel care mi l-a dăruit. La urma urmei, nu e vreun Tițian, nu-i așa? În schimbul unui tablou pictat de Tițian, merita să-l ajut. Dar ești de acord că portretul are ceva special. Am fost surprins când am simțit că vreau să-l am în fața mea tot timpul.

L-a bătut pe Pinhas pe umăr. În ciuda penibilului acestei situații, Pinhas a simțit ceva cald, aproape emoționant, ca răspuns la comportamentul comisarului.

Și în acel moment vila s-a umplut de țipete. Țipa Henrietta, cu voce atât de puternică și subțire, încât era greu să-i deslușești cuvintele. Țipetele ei erau amestecate cu basul lui Romțio, care înjura. Figurinele de porțelan de pe comodă și de pe rafturi zdrăngăneau, mobilierul vibra de la agitație și pași grei. Mișke țipa de durere. S-a auzit zgomotul unor lovituri cu palma.

Comisarul și Pinhas s-au privit unul pe celălalt, apoi stăpânul a ieșit în grabă din birou și a coborât scările.

Pinhas auzea zarva de jos. Henrietta, neputând să se liniștească, a acuzat-o pe Mișke de furt. Romțio îi ținea isonul. A

îndrăznit chiar să o întrerupă pe stăpână, pentru a-i spune stăpânului despre obiceiul acestei fete murdare de a-și freca trupul gol de blănurile prețioase. S-a auzit șuieratul biciului. Pinhas putea să-și imagineze clar cum biciul despică aerul, apoi cu o plesnitură mușcă din carnea fetei. Aproape că îi vedea obrajii roșii, părul dezordonat, urmele ca de arsuri care apăreau pe umeri, brațe și față, împreună cu stropii de sânge pe pielea ei albă.

Stătea în fața portretului unei femei necunoscute, conștientizând că planul lui cu briciul fusese zadarnic. Nu din cauza a ceea ce se întâmpla acum, nu. Pinhas pur și simplu nu i-ar fi putut tăia gâtul Mișkei, nu ar fi putut să facă nici cea mai mică crestătură pe corpul ei. Așa cum nu și-ar fi putut tăia propriile vene, n-ar fi putut să-și scurteze viața. Tatăl său îl cunoștea mult mai bine decât se cunoștea el însuși. Tatăl său nu se îndoia că Pinhas nu va fi capabil să devină măcelar.

Ce legătură are măcelăria cu treaba asta? nu se putu abține Uliana să întrebe. Era vorba de salvare. Trebuia să salvezi fata și pe tine însuți. La altceva nici nu trebuia să te gândești.

Tu ai fi făcut-o? o întrebă Pinhas după o scurtă tăcere.

Bineînțeles că aș fi făcut-o, răspunse Uliana supărată.

fotografie: un căluț-balansoar de lemn cu ciucuri, cu coamă și coadă din păr adevărat, tapițat cu pluș auriu

S-a apropiat de măsuța cu ziare și a luat caietul cu mâini lacome. L-a ascuns la brâu pe sub cămașă, ca pe un organ pierdut care se întorsese la locul său. Apoi s-a urcat pe pervaz și, ținându-se de tocul ferestrei cu mâini încordate, a făcut un pas pe o creangă de nuc, după care, fără să înțeleagă cum, și-a mutat tot corpul pe creanga aceea, pe jumătate întins, târându-se. Ramura, deși aspră și masivă, se cutremură și se îndoi sub greutatea lui. Scoarța era alunecoasă și rece. Se zvârcolea ca un monstru creț, nu îți dădea voie să o încaleci în siguranță.

Pinhas a auzit, din cealaltă parte a casei, cum Mișke e târâtă undeva pe stradă. Nu mai plângea, nu mai țipa, doar scâncea foarte încet. Pinhas a înțeles că foarte curând îl vor prinde și pe el.

A ajuns la trunchiul nucului și, luându-l în brațe ca pentru dans, a coborât pe ramura de mai jos. Apoi alta, și mai departe, până când nu au mai fost crengi, iar atunci s-a întors cu spatele la trunchi și a sărit. Întregul corp i-a

fost străpuns de durere ca de un fulger. Pinhas a ieșit grăbit din tufișuri, și-a așezat mai bine caietul sub cămașă și a luat-o la fugă printre case, în direcția foișorului de foc din lemn. Apoi un nou val de neliniște a ajuns la el dinspre vila comisarului. Evident, Romțio își informase stăpânii despre evadarea lui Pinhas.

Pinhas alerga, trecând pe lângă ultimele case de sub deal și ocolind clădirile din stânga mănăstirii. Voia să ajungă cât mai curând în pădure. Încă resimțea durerea de la săritura din copac, picioarele îi păreau de două ori mai grele, stângace. Caietul cu coperțile tari îl încurca la alergat. Pinhas gâfâia atât de tare, încât nu a auzit imediat galopul calului călărit de comisar, dar a simțit sub picioare cum vibrează pământul de la saltul copitelor. S-a uitat în spate și a văzut un călăreț pe un armăsar auriu. S-a împiedicat și a căzut, rostogolindu-se drept în calea urmăritorului său. Comisarul a tras de frâie, iar calul s-a ridicat în două picioare, nechezând. Pinhas a văzut înălțându-se deasupra lui trupul puternic al animalului, înconjurat de norii umflați de zăpadă, și într-o fracțiune de secundă a zărit mușchii umflați de pe crupa și picioarele calului, acoperiți cu piele de culoare deschisă și strălucitoare. Comisarul l-a lovit pe Pinhas

peste față cu un bici. O dată, de două, de trei ori. Mai mulți polițiști au apărut de undeva cu bastoane în mână. Unul dintre ei a îndreptat țeava pistolului spre fruntea lui Pinhas.

Să-ți spun, stăpâne, vorbe folosite la teatru, ca să râdă privitorii? a spus în citat comisarul, oprindu-l pe polițist.

Briciul acela de argint cu mânerul de beril, pe care mi l-ați furat voi, l-am primit și eu cadou. L-am primit în semn de mulțumire, știi? Ochii comisarului erau plini de sinceritate și milă. De recunoștință că îmi fac datoria cu onestitate, că cinstea mea este devotamentul meu, că sunt nevoit să fac eforturi supraomenești, nevoit să fac lucruri inumane, că pe umerii mei stă o povară pe care majoritatea muritorilor nu o pot suporta.

A urmat o tăcere tragică și solemnă. În această tăcere, Pinhas, ale cărui gură și nas erau pline cu bulgări de pământ înghețat și al cărui sânge curgea de pe fața lui umflată, a încercat în zadar să se adune. Comisarul, călare pe șaua calului, dansa pe fundalul cerului strălucitor, arătând ca un centaur, ca un monstru străvechi. După mai multe încercări eșuate, scuipând noroi însângerat, Pinhas a reușit să întrebe:

Dar Mișke?

Comisarul se strâmbă.

Dacă vorbești despre servitoare, ea s-a atins de blănuri, se răsti el.

fotografie: grota Sfântului Onufrie, sub terasa bisericii mănăstirii

Poate comisarul a simțit ceva pentru Pinhas, un strop de simpatie, și de aceea nu l-a ucis cu propriile-i mâini. Pentru că ar fi echivalat cu o pasiune, cu răzbunarea unui iubit jignit — în ultima vreme el și Pinhas fuseseră uniți de prea multe subiecte străvechi, iar comisarul nu putea risca, nu voia să semene îndoieli înlăuntrul lui. El a simțit că Pinhas ar trebui tratat cu cât mai multă grijă cu putință. La urma urmei, este foarte posibil să nu se fi gândit nicio clipă la teme antice, nici la atitudinea lui.

Împreună cu alte zeci de evrei, Pinhas a fost dus pe Muntele Fedir, trecând pe lângă vila comisarului, pe lângă fereastra mică de la care îi privea până de curând pe cei condamnați. Când a fost împins în umeri cu un băț, a pășit peste o dâră lată de sânge, lăsată de trupul bietei Mișke. În urmă cu aproximativ o jumătate de oră fusese târâtă de păr spre secția de poliție. Dacă mai era încă în viață atunci sau era deja moartă, Pinhas nu a aflat niciodată.

Mergea cu capul plecat, cu ochii umflați și se uita, fără să se gândească la ceva anume, la încălțările rupte ale celui din fața lui. Cu coada ochiului, vedea doar fețe înlăcrimate, umbrele condamnaților la moarte care mergeau cocoșați, cu brațele atârnate și trupurile ofilite. Lui Pinhas i-a trecut deodată prin minte că acesta e drumul lui spre casă. Drumul pe care venea acasă de la școală, dintotdeauna, drumul pe care continua să vorbească, în gând, cu profesorul Kirșner, drumul pe care a visat la Lacul Amadoca, cum avea să găsească într-o zi ceea ce se credea a fi uitat și chiar ceea ce părea inexistent.

Pe acest drum, Pinhas se întorcea cu micuța Feiga din oraș, după ce îi cumpăra dulciuri și sifon cu sirop de trandafiri de la magazinul lui Avraham Pohorille. Pe acest drum își ajuta mama să aducă sacoșele din piață, iar împreună cu tata își făcea planuri de viitor, când vor ajunge cu vaporul în Țara Sfântă. Pe acest drum — lângă pod sau sub el, lângă grota Sfântului Onufrie, sub terasa bisericii mănăstirii, unde zeci de poteci se ramificau în stânga și în dreapta —, Pinhas o aștepta pe Uliana, mutându-se de pe un picior pe altul, ștergându-și încontinuu palmele transpirate de cămașă, repetând prima frază cu care urma să o întâmpine.

Inima începea să-i bată foarte tare când i se părea că îi zărește silueta pe versantul dealului. De cele mai multe ori nu era ea, iar bătăile inimii erau urmate de greață și moliciune. Și apoi, când în sfârșit apărea Uliana, totul mergea cum nu se putea mai prost, nimic nu mergea conform planului, totul se întâmpla spontan și în grabă, palmele continuau să-i transpire, și el nu găsea cuvintele potrivite. Dar era întotdeauna bucuros să o vadă.

Pinhas și-a dat seama cu surprindere că își amintea de Uliana pentru prima dată după mult timp. Viața din care ea făcuse parte era acum atât de îndepărtată de el, în vise dulci, ireale, atât de îndepărtate, încât Pinhas bănuia din ce în ce mai mult că evocase aceste amintiri fără niciun motiv. Clănțănitul dinților Ulianei din cauza frigului, dungile de murdărie lăsate pe pielea lui de șuvițele ei de păr umed — imaginile acestea s-au risipit, s-au estompat. Pinhas a trebuit să facă un efort ca să-și aducă aminte de chipul mamei, cum o rază de soare îi cădea dimineața pe pernă prin fereastra dormitorului, de primul moment de frică în fața semenilor în timpul *bar mitzvah*-ului. Chiar i s-au întâmplat toate acestea? Era chiar el, Pinhas Birnbaum, fiul șokhetului? Nu mai putea să se încreadă în asta, desprins și rupt fiind de lumea

exterioară, pedepsit dintr-un motiv care-i scăpa, dar cu atâta cruzime, că nici măcar nu putea muri, condamnat să privească prin fereastră, din închisoarea lui, cum îi omoară oamenii și distrug lumea. Pentru aceasta, până la urmă, se învinuia Pinhas: în ciuda a tot, a continuat să trăiască, mâncând pâine proaspătă și bând cafea, urcând scările spre bibliotecă și citând din memorie drame antice grecești. În ciuda a tot, probabil că a vrut să supraviețuiască. Era gata să facă orice doar pentru a-și salva viața: să glumească cu comisarul, să lase pe Mișke de izbeliște și să-și uite toate rudele.

Această realizare a fost izbitoare, insuportabilă. Valul de ură și dezgust față de el însuși îl copleși atât de violent, încât Pinhas se clătină, pierzându-și echilibrul. A fost lovit imediat peste cap și peste umeri. Pinhas a încercat să ridice capul și l-a recunoscut pe polițistul care îl lovea. Mergea în fața nemților înarmați care priveau calmi, fără să se amestece. Iar polițistul — un băiat din vecini, pe care Pinhas îl ajutase odată la germană — încerca să-și ascundă frica din ochi în spatele furiei crude.

Pinhas aruncă o privire spre dreapta și îl recunoscu pe condamnatul care mergea lângă el. Era Moisei Frankel, care lucra la o fabrică de lumânări. Pe ceilalți nu îi cunoștea, dar

erau toți la fel: cocoșați, deprimați, nenorociți. Nu erau diferiți de el. În față era o pădure întunecată, cu copaci goi, fără frunze, așa cum arată o pădure înainte să vină iarna. Drumul ducea la Jyznomyr. Pinhas a ascultat cu atenție: după cotul dealului se auzea un pârâu care curgea repede.

S-a ghemuit și, împingându-i pe cei doi bărbați din partea dreaptă, se repezi pe deal în jos. Împușcăturile nu au răsunat imediat. Pinhas alerga la vale și îi părea că în spatele lui e o liniște totală. I se părea că, dacă s-ar întoarce acum, nu ar vedea altceva decât goliciune, dezolare și o ceață tulbure care dizolva duritatea pământului și aerul.

De fapt, împușcătura a răsunat în secunda următoare. Polițistul, vecinul pe care Pinhas îl ajutase la germană, a căzut. A căzut și necunoscutul din Transcarpatia, la ale cărui încălțări se uita Pinhas în urmă cu doar zece minute. A căzut Moisei Frankel, care lucra la o fabrică de lumânări.

Oare Pinhas știa că mai mulți oameni au fost împușcați din cauza lui?

A căzut într-un râu rece. Nu era adânc, se lovea de pietrele ascuțite cu genunchii. Curentul l-a purtat, acoperindu-i capul. Corpul i-a amorțit. I s-a tăiat răsuflarea.

S-a gândit: acum am să mor.

fotografie: trei tinere care seamănă între ele, în haine de sărbătoare, se îmbrățișează și zâmbesc în obiectiv

Dacă ea nu s-ar fi târât ca o viperă în fiecare noapte la groapa unde stătea el, am fi suportat cumva, a spus Nusia. Dacă nu i-ar fi șoptit vorbe dulci, fără nicio rușine, dacă nu ar fi chicotit cu el și nu ar fi făcut cine știe ce obscenități în fața părinților noștri treji...

Sigur că nu s-a întâmplat așa ceva, a spus Hrystia. Luni întregi au vorbit doar prin crăpătura scândurilor, prin țesătura pânzei. El vorbea, ea asculta. El plângea, ea aștepta. El tăcea, ea își mușca buzele.

Niciunul dintre noi nu a putut dormi în perioada aia — o jumătate de an, dacă nu mai mult. O noapte liniștită nu am avut, a spus Nusia. Stăteam întinși fără să dormim, ascultam cu încordare fiecare foșnet de dincolo de fereastră. Când reușeam să adorm, era doar ca să retrăiesc același vis iar și iar despre cum vin nemții sau poliția peste noi în casă, cum intră Iakymciuk cu băieții lui, cum intră Kryvodiak cu bărbații din pădure, cum scot un evreu de sub podea și ne împușcă unul câte unul: pe tata, pe mama și îi sparg capul Hrystiei...

Kryvodiak? a întrebat Hrystia. El i-a ascuns pe evrei în pădurea lui.

Puteam să-mi controlez visele? a răspuns Nusia. Puteam să-mi controlez temerile?

A fost înfricoșător, a fost extrem de înfricoșător, a fost de acord Hrystia, dar știam cu toții că nu se poate altfel. Nu a ieșit din ascunzătoarea aia luni de zile. Stătea acolo, tulburat, tăcut, nu vedea lumina zilei, nu-și întindea oasele. Și Uliana, cum a trăit în schimb, ce strălucire a apărut în ochii ei, cât de elastice și precise i-au devenit mișcările. Ne-am speriat, dar care dintre noi ar fi îndrăznit să le interzică până și aceste șoapte nocturne? În timpul zilei, mergea la muncă la spital, avea grijă de nemți, îi spăla, îi hrănea, le ducea plosca, smulgea bandajele murdare, întărite, de pe rănile lor nevindecate. Din ce în ce mai mulți răniți erau aduși din est. Noaptea Uliana se strecura din pat, se apropia de așternutul pătrat de sub masă și cădea cu lăcomie cu tot trupul peste el.

Cât de josnic, a spus Nusia.

Ea și tata aduceau vești... La urma urmei, cine nu aducea astfel de vești în vremea aceea: Partizanii sovietici au ajuns în pădurea noastră. Nemții sunt alungați din unele orașe sovietice. La început te simți îmbătat de o bucurie fără margini. Apoi, din nou, neputință și îndoială: Ce fel de orașe

sovietice sunt acelea și ce legătură avem noi cu asta? spunea Hrystia.

Mama a amenințat că se va duce la poliție, și-a amintit Nusia. Și am înțeles-o. Aveam și eu un gând asemănător în cap: în timp ce tata și Uliana nu erau acasă, să mut masa, să dau la o parte așternutul, să deschid trapa. Să-i întind mâna ca să-l ajut să iasă. Pe urmă să-i dau de mâncare. Să-l îmbrac în cojocul tatei, să-l iau de mână, să-l scot din casă și să-l duc prin tot orașul până la secția de poliție. Aș fi spus: aici am un evreu. Se ascundea în magazia noastră.

Te-ar fi ucis, a strigat Hrystia, făcând ochii mari de groază.

Te-ar fi ucis tata, a spus Uliana, care ascultase tot, stând în spatele ușii deschise.

Dar așa l-ai ucis tu pe tata, a întrerupt-o Nusia.

fotografie: un furnicar presărat cu ace de pin

Timp de mai bine de jumătate de an, Uliana a stat cu urechea lipită de podea în fiecare noapte. Uneori nu rezista: dădea la o parte așternutul, împingea scândurile cu degete, băga mâna prin deschizătură și aștepta, respirând repede. Imediat Pinhas îi atingea mâna. Își trecea timid degetele peste degetele

ei, îi mângâia încheieturile, unghiile, falangele, mișcându-și ușor degetele de-a lungul venelor ei umflate de emoție. Palma osoasă, lungă și fragilă i se împletea cu degetele ei. Pielea lui aspră și fierbinte aproape că o durea. În timpul acestor atingeri, niciunul dintre ei nu putea vorbi sau gândi. Toată puterea, toată atenția, toată pulsația corporală se concentra asupra acestor două membre.

În alte nopți, și erau multe, Uliana se întindea pe așternutul de pe podea, vrând să asculte. Trebuia să afle tot ce se întâmplase cu Pinhas.

Dar oare Pinhas i-a spus totul? Putea el, fără a risca să-și piardă mințile, să își amintească din nou și din nou de toate, cele mai mici detalii a ceea ce îndurase trupul lui și a deformărilor pe care le suferise mintea lui? Era în stare să vorbească despre amintirile lui, nici măcar cu voce tare, ci în șoaptă, fără să mai retrăiască totul, fără să-și provoace un chin insuportabil, supraomenesc? Nu ar fi trebuit ca mintea lui să se menajeze imediat, ștergând cele mai cumplite torturi, cele mai insuportabile umilințe, înlocuindu-le cu amintiri modificate, mai îmblânzite, măcar puțin mai liniștitoare?

Oare într-adevăr uriașul Ivan cu părul negru, un om înalt și gras, cu ochii triști și mustață, l-a scos pe Pinhas mai mult mort decât viu în luna noiembrie din râul rece, în apele căruia cădeau fulgi de nea singuratici, topindu-se pe valurile spumoase? Oare e adevărat că Pinhas stătea în apa rece, lovindu-se cu capul de o piatră uriașă la cotul râului? Oare omul trist chiar l-a schimbat pe Pinhas în haine uscate și, punându-l în căruță, sub sacii de cartofi și sfeclă, l-a dus în ghetoul din Ciortkiv, unde l-a predat soților Faitkeviț? O să știți mai bine cum să-l ajutați, bombănea Ivan cu vocea lui groasă, luându-și la revedere. Înainte de a dispărea, a atins umărul lui Pinhas și a oftat din greu.

Oare într-adevăr soții Faitkeviț l-au primit pe Pinhas? L-au primit cu adevărat pentru că își pierduseră singurul fiu în raid? Chiar nu avuseseră propria lor ascunzătoare până atunci? La ce sperau?

Sie Zain Guit, repeta Țylia Faitkeviț, hrănindu-l pe Pinhas cu linguriță.

Shma Israel adonai eloheinu adonai ehad, se ruga Isaac Faitkeviț.

Oare e adevărat că Pinhas a văzut oameni în costume scumpe în ghetoul din Ciortkiv la acea vreme, a văzut femei vopsindu-și unghiile? Ascultând muzică la gramofoane? Vizitându-se unul pe celălalt la cină?

Doamna Țylia Faitkeviț își punea calapoduri în pantofi de fiecare dată când și-i scotea? Isaac Faitkeviț a jucat skat cu gestapoviștii locali? A fost unul dintre puținii cărora li se permitea să iasă din ghetou și să cumpere alimente?

Erau într-adevăr mai mult de opt mii de evrei care chiar trăiau pe cele șase străzi ale orașului când Pinhas a apărut acolo? În casa familiei Faitkeviț locuiau alte trei familii? Doamna Țylia Faitkeviț și-a dat treptat toți pantofii, gramofonul și bijuteriile? Au trecut la o rație zilnică de surogat de pâine?

Domnul Faitkeviț, dacă Pinhas nu cumva visase, a vorbit despre cum în închisoarea din Ciortkiv oamenilor li s-a dat apă otrăvită pentru a-i infecta cu febră tifoidă. Apoi bolnavii au fost duși înapoi în orașul lui Pinhas, așteptându-se pe bună dreptate ca infecția să se răspândească.

Febra tifoidă a ucis și oameni de lângă Pinhas. Deși încă nu își revenise pe deplin după pneumonie, a avut grijă de fiica vecinilor, apoi de fiul lor mai mic care a murit, apoi de bătrânul Șmuel Kattșenell, care a murit și el, apoi de însăși doamna Țylia care delirase o lună întreagă și nu și-a revenit niciodată complet, toată acoperită de răni, cu părul care-i cădea în smocuri de pe cap. Din rănile ei se scurgea un puroi urât mirositor,

sufocant. El i-a spălat corpul cu apă rece, i-a turnat înlocuitor de cafea în gură. Doamna Țylia nu a încetat să delireze, până când într-o zi a deschis ochii și i-a spus lui Pinhas: Și bunica ta e bolnavă acum și, având grijă de mine, ai de fapt grijă de ea. Și aceasta, firește, era o halucinație de-a ei, Pinhas nu se îndoia de asta.

A doua zi, doamna Țylia Faitkeviț a murit. Dacă Pinhas nu-și imagina toate astea.

Pinhas și-a amintit de munca grea din lagăr, cum căra pietre uriașe dintr-un loc în altul. La început, i s-a părut că nici măcar nu poate ridica o asemenea greutate de pe pământ. Pinhas a purtat apoi aceste pietre timp de paisprezece ore, zi de zi, ținându-le în mâinile cu pielea sfâșiată până la carne vie. Uneori, când nu avea deloc forță, când din cauza durerii din șale nu putea face nicio mișcare, supraveghetorul îi ordona să-și agațe un ham special de gât și să continue să poarte încărcătura cu el.

Această îmbunătățire nu l-a ajutat prea mult. Pinhas cădea și își pierdea cunoștința pentru o vreme îndelungată. Bătăile nu l-au ajutat, dar nici moartea nu a venit, deși era sigur că e pe aproape. Cu un calm ieșit din comun, își privea corpul dintr-o parte, se îndepărta de el însuși, își pierdea frica și compasiunea.

Pinhas nu-și amintea dacă fusese lăsat să se întoarcă la domnul Fitkeviț să-și ia rămas-bun. Împreună cu alți câțiva zeci de muncitori, a așteptat două zile într-un vagon supraaglomerat și murdar până a pornit trenul. În acel moment, jumătate dintre oamenii din vagon erau deja morți prin asfixiere și de la deshidratare. Cei vii stăteau călare peste cadavre. Unii au băut urină. Câțiva bărbați s-au certat și s-au bătut pentru un loc, o femeie cu ochi îngrozitori și fața plină de ulcerații urla și țipa, alții plângeau zgomotos sau în liniște, lăsând lacrimile să le curgă în tăcere pe obraji. După un timp, oamenii s-au liniștit, au căzut în prosternare.

Lui Pinhas i s-a părut că stă pe capul cuiva.

Un bărbat a reușit să slăbească o cercevea de fier de la fereastra vagonului, Pinhas și alți doi aproape că s-au cățărat pe ea și, aplecându-se cu toată greutatea, au scos fierul. Altele nu au cedat. Aduceți-o pe fetiță aici, i-a spus bărbatul femeii care ținea în brațe un copil frânt de oboseală, cu bucle rare ude de sudoare. Dacă cade bine și nu moare, atunci poate se va salva. Nu, a strigat femeia cu voce sălbatică, făcând spume la colțurile gurii. Nu o dau nimănui. Rămâne cu mine, nu vă apropiați de mine, că vă scot ochii.

Pinhas se săltase către deschizătură. Într-adevăr, era suficient de slab ca să se strecoare. Mișcarea lui Pinhas a provocat în mod neașteptat îngrijorarea unui anume bătrân care clătina din cap. Până atunci stătuse lipit de peretele vagonului, amorțit și tăcut, mișcându-și mușchii obrazului și împingând cu limba proteza dentară cu dinți de aur. Cu iuțimea unei insecte, și-a aruncat deodată amândouă mâinile în sus și l-a prins pe Pinhas de picioare. Unde te cațări? O să ne împuște pe toți din cauza ta! Suntem duși la muncă, vă spun, suntem duși la muncă, atât!

Jumătate din trupul lui Pinhas atârna afară din vagon, verdele tufișurilor și al câmpurilor strălucea în jurul capului lui. Trupul i s-a zgâlțâit în direcția opusă mișcării trenului, iar de picioare, în interiorul vagonului, îi atârna bătrânul cuprins de panică. Pinhas s-a smucit cu disperare și, cu mare efort, a țâșnit ca o săgeată și a căzut în huruitul trenului, tremurul pământului și al fierului, pe pietre ascuțite, pe ramuri de care trupul i s-a izbit în viteză, continuând să se rostogolească din inerție, împrăștiind pietre și rupând frunze.

Habar n-avea cât timp stătuse acolo, printre trunchiurile subțiri de plop tremurător, de sub terasamentul căii ferate. Poate câteva ore, poate câteva zile. I s-a părut că stă întins cu ochii deschiși, fără să-și simtă

trupul, și nu avea niciun gând. Nu știa că stă întins, nu știa că tocmai el stă întins, nu știa nici măcar că există, unde este și cine este. Abia mai târziu, mult, mult mai târziu, când anumite părți ale corpului său se umpleau din ce în ce mai mult de durere, Pinhas și-a recăpătat încet-încet cunoștința. Și-a amintit de tren, și-a amintit de săritura de la fereastră. S-a dovedit că zăcea pe jos, îndoit în jurul unui copăcel pe care îl smulsese chiar el din rădăcini, cu capul cufundat în pământul răvășit și rece, cu mâinile întinse în jurul capului, cu pietre și așchii înfipte sub piele. Furnicile se agitau neliniștite pe fața lui însângerată și sfâșiată. Pinhas și-a dat seama de toate acestea când a reușit să-și miște mâna stângă, să o îndoaie cu mare efort și să-și atingă obrazul. Furnici, gândi el, privindu-și palma neagră, de nerecunoscut, ghicind că această bucată însângerată de carne era o palmă, furnicile s-au instalat deja în urechile mele, în nas, în gât. Furnicile au depus deja ouă în creierul meu.

Ce ciudat, acest gând l-a liniștit, i-a adus ușurare. Pinhas a avut halucinații despre viața furnicilor în interiorul propriului craniu. Le-a urmărit lucrul coordonat și răbdător. Săparea tunelurilor, amenajarea camerelor, fiecare având un scop propriu, separat. A văzut cum furnicile războinice,

aranjate într-o stea cu șase colțuri, își conduc Regina Furnicilor în sala cea mai adâncă — un monstru plinuț care își rearanjează elegant membrele și își zvâcnește corpul bizar. Pinhas a văzut încăperile în care ouăle erau ținute sub pază atentă. A văzut larvele, care erau îngrijite de doici. Și cum furnicile muncitoare se deplasau în fluxuri neîntrerupte în toate direcțiile posibile, ducând semințe la depozite cu alimente, crenguțe și frunze pentru amenajarea camerelor, transportând gunoi și resturi, construind un labirint complex, din ce în ce mai complet, din ce în ce mai rafinat și din ce în ce mai dezvoltat.

Pinhas s-a trezit când soarele era deja sus pe cer. A simțit o sete insuportabilă, dar a constatat că picioarele refuză să-l asculte. Se putea ridica deja pe coate, putea să-și ridice capul, să se tragă înainte cu mușchii brațelor, dar picioarele i-au rămas complet tăcute, complet pasive. Dacă întorcea capul într-o parte, își putea imagina că nu are deloc picioare.

Pinhas a decis să nu întoarcă capul. Se uita la picioarele lui, dorindu-și ca ele să răspundă la comenzi. Înțepenit și chinuit de dureri, umflături și cu trupul tot o rană, a reușit să se zvârcolească în așa fel încât, sprijinindu-se cu spatele de plopul rupt, a ajuns cu

amândouă palmele până la coapse și chiar la genunchi și a început să-și mângâie picioarele, să le frece. Era asemănător cu frecarea pietrelor sau a trunchiurilor de copaci, frecarea a doi saci îndesați cu cârpe, a două corpuri străine. Pinhas a obosit repede și s-a cufundat în uitare, apoi, recăpătându-și cunoștința, s-a întors din nou la picioare.

Odată a visat că niște șerpi i se târau prin oase, mușchi și tendoane: încet, rupându-i carnea, rupându-i părțile dure și rigide ale corpului, provocând suferințe de neimaginat. Pinhas a plâns și a strigat, dar nu putea face nimic. Din călcâiele lui Pinhas s-au târât niște șerpi, dar nu a existat nicio ușurare, căci ieșea următoarea reptilă, a cincea, a zecea, a suta... un număr nesfârșit de reptile, născute undeva lângă coccis, aproape de capătul coloanei vertebrale, s-au târât una după alta și își mursecau drumul spre libertate prin picioarele lui Pinhas. Stătea întins cu fața în jos, ud tot și roșu de durere, deasupra lui cerul strălucea cu o strălucire incandescentă, prin frunzele mici fluturate de vânt.

Abia când s-a înserat din nou Pinhas și-a dat seama că simțurile îi reveniseră în picioare. Cu precauție, de parcă i-ar fi fost teamă că picioarele i s-ar putea crăpa, i s-ar putea sparge dintr-o mișcare prea bruscă, a

început să-și miște degetele, să-și miște încet picioarele și să-și îndoaie genunchii.

Pinhas a făcut câțiva pași nesiguri la lumina lunii, care se uita din când în când din spatele peticelor de nori conduse de vânt. S-a mișcat, s-a ghemuit la pământ, s-a agățat de iarbă și copaci, a căzut din nou și a rămas întins îndelung, sufocându-se de durere, apoi a făcut o altă încercare. Îl trăgea ceva împotriva vântului, de unde mirosea a umezeală. Nu se știe cât timp a trecut până când a ajuns în sfârșit la o vale nu prea adâncă, de-a lungul căreia curgea un pârâu leneș. Pinhas s-a rostogolit în gol și a căzut în apă. Acolo, lângă acest pârâu, a adormit de mai multe ori, iar când se trezea, continua să bea, adormind din nou, cu fața în apă, cu trupul rănit, acoperit cu haine umede și murdare.

fotografie: masă festivă cu salate, heringi, sendvișuri cu șprot și lămâie

Pinhas s-a ascuns în pădure, ieșind noaptea în câmp, dar nimic care să merite nu rodise încă. A dezgropat cartofii și sfecla de anul trecut, înghețate și pe jumătate putrede, a mestecat tulpini de plante. Odată a reușit să fure mâncare de la țărani, lăsată într-un coș la marginea câmpului. A alergat multă vreme

cu coșul prin desișuri, i s-a părut că îl urmăresc, până când s-a oprit, a tras aer în piept și a constatat că nimeni nu-l urmărește — păsările ciripeau, un chițcan se învârtea lângă rădăcinile unui stejar umbros, nepăsându-i deloc de prezența lui Pinhas.

I-a ajuns mâncare pentru câteva zile. Mânca câte puțin ca să prindă puteri și să meargă înainte, deși habar nu avea încotro merge sau de ce.

Mai târziu, a devenit atât de îndrăzneț, încât a început să intre în grădinile caselor de la marginea satului. Cel mai greu a fost să evite câinii care, simțind apropierea unui străin, se apucau să latre, trezindu-se unul pe altul. Proprietarii, înarmați cu furci și topoare, ieșeau din case, cercetând întunericul. Pinhas aștepta până când se lăsa liniștea și se retrăgea cu mâinile goale în pădure. Căuta cătune izolate, case desprinse de sate. Odată, în grădina unei case singuratice, a avut norocul să găsească un ou într-un strat de morcovi. Altădată, a intrat în hambar și a găsit puțin lapte pe fundul unei găleți, și deodată, ca de sub pământ, a apărut un câine. La început, tăcerea nopții a fost sfâșiată de mârâitul lui nervos, apoi o umbră neagră în mișcare s-a repezit spre el, încercând să-și înfigă colții în piciorul lui. Pinhas s-a întors, a apucat o piatră de ascuțit

care zăcea în apropiere, și-a luat avânt, dar nu a putut lovi. În chip neașteptat, a mârâit cu voce groaznică ieșindu-i din piept cu zgomot și a izbit cu piatra de pământ. Câinele a scheunat și, sărind înapoi câțiva pași, și-a dezvelit colții de prădător. I s-a ridicat blana de pe ceafă, iar ochii îi străluceau de parcă ar fi fost de foc. Pinhas a mers cu spatele până la ieșirea din hambar, iar câinele a ținut pasul cu el. Pinhas nu se îndoia că proprietarii se treziseră, în curte și în casă domnea însă liniștea și întunericul. Dansând cu animalul un dans ciudat de țipete și mârâituri, a traversat grădina. A cules șase prune verzi pe drum.

În următoarele zile, a suferit de diaree. Stătea întins lângă izvorul pădurii, tremurând de febră. În delirurile lui, venea la el o femeie necunoscută în rochie închisă la culoare, cu guler alb, care îi punea palma rece pe frunte, pe față, pe buze și pe gât.

fotografie: ruinele bisericii de apărare Schimbarea la Față a Domnului, înconjurate de o pădure în valea Monastyrok, lângă satul Jyznomyr

Acum, încercând să-și amintească experiența, să o transforme în cuvinte și să o șoptească în întunericul ascunzătorii umede de sub

podeaua casei lui Frasuliak, Pinhas a descoperit că-și amintește propriile vise, deliruri și halucinații cu o claritate neașteptată.

Și, deși bănuia că toate acele imagini sunt doar niște închipuiri ale minții lui, și le amintea în detaliu, tridimensional, și simțea o incertitudine amețitoare, istovitoare, încercând să le separe de realitate. Și chiar mai mult: ceea ce Pinhas bănuia să fi fost evenimente reale îi scăpa din memorie, se estompa, se fragmenta în bucăți neclare, cum se întâmplă în vise, când un personaj se dovedește imediat a fi altul, când un sentiment rămâne, dar e imposibil să-ți amintești de eveniment, când picioarele devin neputincioase și refuză să meargă, ochii sunt acoperiți cu un văl, iar gâtul nu scoate niciun sunet atunci când e nevoie să plângă, să țipe, să urle.

În funcție de eforturile pe care Pinhas le făcea, încercând să-și amintească, evenimentele rămâneau mai mult sau mai puțin căzute în uitare. Cu cât se chinuia mai mult să-și amintească, cu atât evenimentele erau mai neclare. Straturile de întuneric impenetrabil se învârteau tot mai îndărătnic, acoperind punctele călătoriei lui Pinhas. Lumina fulgera pe neașteptate, intuiții veneau de niciunde: în vise, din scârțâitul

măsurat al scândurilor podelei sub pașii lui Vasyl Frasuliak, din mirosul de fum sau de ulei. Era ca o alee murdară în mijlocul unei nopți ploioase și vântoase, când nu știi încotro ai plecat și unde ar trebui să mergi mai departe, când stai ud, buimac, dezorientat și fiecare pas pe care îl faci te duce într-un necunoscut și mai mare. Și când în disperare nu mai încerci să recunoști, nu mai încerci să înțelegi nimic, vântul balansează brusc un felinar suspendat pe o frânghie în direcția ta, iar o rază de lumină galbenă smulge din întuneric o potecă printre case, o poartă deschisă sau care se deschide ori o ușă familiară acoperită cu vopsea decojită. Pe care mai bine nu ai fi intrat niciodată.

Pinhas și-a amintit de furnicarul din capul lui, de toate curbele, tunelurile, de fiecare corp de larvă translucid și albicios. Și-a amintit de șerpii care i se târau prin picioare, de mușchii puternici ai trupurilor lor zvârcolite. Și-a amintit de atingerea mâinilor mamei sale, când aceasta apărea lângă el, în pădure, în mijlocul unei furtuni sau prin zăpada din cariera de piatră. Când avea febră, mâinile mamei erau răcoroase. În timp ce Pinhas tremura de frig, neputând să-și simtă mădularele înghețate, apărea o femeie înaltă necunoscută, învăluită în întuneric. Zâmbea

timid și puțin nesigur, pielea feței schimbându-i-se într-o strălucire sidefată, ca și cum ar fi fost pictată pe o pânză cu vopsea în ulei. Femeia lua cu grijă capul lui Pinhas cu ambele mâini și i-l așeza pe piept, chiar sub gulerul alb. Și-a amintit atât de clar de pata întunecată a aluniței de deasupra buzei ei, deși nu era sigur unde se afla în acel moment: în închisoarea orașului, printre oameni bătuți pe jumătate nebuni, în vila comisarului raional sau în vagonul de tren, unde oamenii mureau din cauza lipsei de aer și apă?

Pinhas nu-și putea aminti dacă Mișke cu părul auriu curgându-i pe umeri, cu strungăreață între dinții din față existase cu adevărat, fiindcă ea părea, mai mult decât toți, să fi fost un vis. Pinhas nu era sigur dacă comisarul îl chemase în cabinetul lui și îi ceruse să citească cu voce tare din Sofocle și Euripide, dacă comisarul îi vorbise vreodată, cu atât mai puțin dacă îl urmărise călare.

Dacă acolo, pe drumul spre Jyznomyr, fusese într-adevăr Moisei Frankel cel care mergea lângă el, în coloană, sau doar vreun om care semăna cu el? Iar uriașul Ivan, cu ochi triști și cu mustață, îl dusese în căruță sub saci de legume sau sub cadavre, sub grămezi de brațe și picioare, capete tăiate,

ochi scoși, guri căscate și strâmbe de spaima veșnică?

Pinhas nu-și putea aminti numele cuplului care îl adăpostise în Ciortkiv: Faideliț, Faișpițel, Ferșvigener? Și oare femeia de care avusese grijă supraviețuise epidemiei de tifoidă? Chiar se oferise voluntar să ducă pietre în lagărul de muncă? Și oare chiar i-au înghețat degetele în timp ce le căra dintr-un loc în altul? Cum a ajuns în mijlocul pădurii de plopi, cu trupul rupt și picioarele imobilizate? De ce a ucis câinele acela amărât? Iar bărbatul cu părul cărunt și falca proeminentă, care l-a găsit în pădure (sau lângă propria casă? sau lângă calea ferată?), l-a bătut cu un băț sau l-a ajutat să se ridice și l-a luat acasă?

fotografie: o bătrână cu ochelari moțăie aplecată asupra unei cărți de rugăciuni, pe care o ține strâns în mâini cu cicatrici la încheieturi

Cărticica ta cu hărți, și-a amintit odată Uliana. Ai pierdut-o?

Nu, am avut-o cu mine în tot acest timp. Nu știu unde am fost sau cum am reușit să supraviețuiesc. Și nici nu știu cum am reușit să o salvez.

Uliana a tăcut, îi era frică până și să respire, apoi i-a cerut timid lui Pinhas să-i arate cartea. O mână osoasă a ieșit prin crăpătura din podea. Uliana a recunoscut coperta din piele tăbăcită, flexibilitatea acesteia îi era familiară chiar dacă nu făcea decât să o atingă. Cărticica era complet murdară și ruptă, acoperită cu pete întunecate, și mirosea a carne putrezită. Uliana a dezlipit cu grijă paginile lipicioase și s-a uitat la Lacul Amadoca.

fotografie: crapi într-un vas mic cu apă, un băiat stă deasupra vasului și se uită la pești

La miezul nopții a început să plouă. Pădurea s-a aprins pe un fundal alb de fulgere, tunetele au izbucnit din pământ, au străpuns trunchiurile. Pinhas era acoperit cu apă, ud din cap până-n picioare. Încerca să prindă aerul cu gura ca peștele aruncat la țărm. Alunecând pe lut și iarbă umedă, s-a târât departe de izvor, ascunzându-se sub o creangă deasă de brad, care nu l-a ferit de ploaie. Stătea întins acolo, în noroiul amestecat cu iarbă uscată, arzând de febră și tremurând de friguri care îl chinuiau în același timp.

Dimineața l-a găsit un bărbat cu fața plinuță și lucitoare și cu părul cărunt. Avea maxilarul inferior proeminent, un nas cărnos și ochi albaștri, bombați și umezi. Vocea joasă îi ieșea din burta grasă ca un ceaun de aramă. I-a împuns corpul lui Pinhas de mai multe ori cu un băț pentru a se convinge că e în viață. Pinhas a deschis ochii, încercând să-și dezlipească capul de trunchiul copacului.

Tu sperii câinii din cătun? întrebă bărbatul.

Pinhas îl privea fără să scoată un cuvânt.

Ești evreu? întrebă bărbatul, mijind ochiul drept și răsfrângându-și și mai mult buza de jos până când aceasta i-a atins bărbia.

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus, mormăi Pinhas încercând să-și facă semnul crucii.

Ești evreu, l-a înfipt bărbatul cu bățul în piept. Te-au apucat frigurile, sau cine știe ce boală. Vino cu mine.

Bombănind, s-a aplecat și i-a întins mâna lui Pinhas. Pinhas s-a uitat lung la palma lui mare, puternică, cu pielea încrețită, fără să înțeleagă. Bărbatul s-a aplecat și mai mult, l-a prins pe Pinhas de guler și, cu o mișcare bruscă, l-a ridicat și l-a pus pe picioare.

Sprijină-te de umărul meu, prostule, ordonă bărbatul, apoi l-a luat pe Pinhas de braț și l-a târât prin desișurile ude, fără să-i

pese prea mult că cel pe care-l ducea abia își putea mișca picioarele și că fața lui îmbujorată de febră se lovea repetat de crengi.

Numele bărbatului era Voițieh. Locuia într-o casă veche de la marginea pădurii, cu vedere spre sat: de aici se zăreau căsuțele înconjurate de grădini, iar pe vreme deosebit de senină se vedeau culorile baticurilor purtate de femei. Locuiesc aici pentru că nu-mi plac oamenii, a explicat Voițieh, punându-l pe Pinhas pe bancă. Cu cât nu văd oameni mai mult timp, cu atât mă simt mai bine.

Putea oare Pinhas să-i audă cuvintele, să le înțeleagă semnificația, când doamna aceea ciudată în rochie întunecată, cu părul pieptănat atent pe spate, îi atingea ușor fața?

Acest lucru nu l-a deranjat pe Voițieh. Dar urât mai puți, fiu de cățea, se strâmbă el, scoțându-i hainele lui Pinhas și aruncându-le dezgustat peste prag. Pe urmă l-a spălat cu apă rece pe băiatul pe jumătate conștient, apoi l-a îmbrăcat cu haine ceva mai curate. A zdrobit o bucată de cărbune și, dizolvându-l în apă, i l-a turnat pe gât. Bea, bea, că de nu te omor pe loc, i-a promis Voițieh. Pe urmă îți dau tinctură de pelin, nenorocitule.

Astfel s-a jucat cu Pinhas timp de câteva zile, dar Pinhas nu a știut despre asta până

când febra nu i s-a domolit în cele din urmă. A deschis ochii și, pentru prima dată, în loc de o femeie tăcută, cu degetele lungi și albe care îi ieșeau din manșete, cu o gură care i se mișca mut ca a unui pește, a văzut un bărbat necunoscut cu părul cărunt, cu pielea feței urâtă, cu falcă strâmbă și nas mare.

În sfârșit, a bubuit vocea bărbatului, atât de tare, încât Pinhas a crezut că-i plesnește capul. Deci, în curând vei pleca de aici și nu-mi vei mai obosi ochii. Vrei miere?

În spatele casei, Voițieh ținea opt stupi. Soția și cei doi fii ai lui locuiau în sat, iar Voițieh povestea că, atunci când vede că vin la el, fuge cât mai departe în pădure, cât îl țin picioarele.

Pinhas a mâncat pâine și miere, a dormit sub acoperiș, acoperit cu o pătură și, de îndată ce a reușit să se pună pe picioare, a vrut să plece. Ei bine, ești un prost, se răsti la el Voițieh. Ești al dracu' de prost, păcat că nu te-au ucis până acum. Uită-te numai la tine, nu ești în stare să faci nici un pas. Stai aici până prinzi puteri. O să te-alung eu de-aici când are să vină vremea.

Și așa a și făcut. Într-o seară, fiul lui Voițieh a intrat în casă. A aruncat o privire rapidă către Pinhas, apoi s-a uitat întrebător la tatăl său, cu un fel de zâmbet strâmb, necugetat.

Ăsta-i băiatul de la Șulhanivka despre care ți-am vorbit, i-a spus Voițieh fiului său. Cel care vrea să cumpere un roi de la mine.

Nou-venitul a ridicat din umeri.

Am venit după borcane noi, a spus el, scuipând pe jos salivă maronie.

Ochii lui Voițieh sclipeau, s-a smucit brusc, și-a aruncat furios capul pe spate, dar s-a reținut în ultimul moment, s-a întors și s-a îndreptat spre magazie.

Pinhas stătea nemișcat, observând cu coada ochiului că bărbatul, care ocupa jumătate din încăpere cu prezența lui grea și mohorâtă, nici nu se uita la el, dar în același timp era atent, atât cu gândurile, cât și cu întregul său corp încordat de prădător, și cu toate simțurile, spre banca pe care Pinhas, aplecat în față, încerca să-și lege cu o frânghie talpa pantofului rupt.

Și zi? Vrei să crești albine? l-a întrebat pe Pinhas, făcând câțiva pași în direcția lui. Ai adus și un stup gol?

Pinhas a ridicat capul.

A simțit mirosul greu, ca de dohot, uleios, plin de furie acră pe care-l emana bărbatul — față de tatăl său? Față de el?

Am adus, răspunse Pinhas. L-am pus în spatele casei, iar mâine dimineață scoatem vechiul stup cu tot cu roi.

Și-l duci acasă cu mâna?

Vin ei după mine cu un cal.

Știu cine ești.

Pinhas dădu din cap. A pus pantoful pe podea, plecând capul în tăcere.

De îndată ce fiul lui Voițieh a părăsit casa cu borcanele de miere, Pinhas și-a adunat lucrurile (cu talpa pantofului, treaba stătea prost), a luat trăistuța cu mâncare din mâinile stăpânului, privind cu atenție la buza de jos a bătrânului, care era mult mai răsfrântă decât de obicei, și a pășit în întuneric.

Pleacă, să nu te mai văd niciodată, șopti Voițieh după el.

Pinhas a pornit pe poteca dintre stupi și meri, a împins poarta și a intrat în pădure, dispărând în întunericul nopții.

fotografie: câmp de floarea-soarelui

A fost bine în tabăra din Iahilnyția. Femeile de la care Pinhas a cumpărat mâncare cu banii găsiți în trăistuța lui Voițieh nu mințiseră. Le-a spus că se numește Voițieh, că a fugit din sat din cauza unei certe cu tatăl său prisăcar și că își caută de lucru.

Femeile dădeau din cap în timp ce îl priveau băgând cu lăcomie miezul pâinii negre în gură, cu mâinile tremurânde. Chiar și mestecatul pâinii, fără jumătate din dinți,

era dificil. Unde își pierduse dinții? Doi i s-au spart când au încercat să-l înece în Strypa, fără caninul superior drept și alți doi incisivi l-a lăsat comisarul raional, când l-a ajuns din urmă călare, i-au mai căzut câțiva dinți, se pare, de la bătăile primite în lagărul de la Ciortkiv, când căra pietre, și bineînțeles că nu se putea să nu piardă niciun dinte sărind din trenul care mergea cu viteză. Și-a amintit că i s-a întâmplat să-și scoată un dinte din gură fără niciun motiv, ca și când și-ar fi scuturat scamele de pe cămașă cu unghiile, gândindu-se tot timpul la mâncare. Clătina rădăcinile care îi mai rămăseseră în gură cu limba, și o dată sau de două ori unele dintre ele i-au ieșit din gingiile care nici nu sângerau și nici nu-l mai dureau, simțea doar o mâncărime ușor sâcâitoare.

Așa că țărăncile au clătinat din cap cu compasiune, ca răspuns la povestea despre fiul care s-a certat cu tatăl său, apoi una dintre ele, cu sânii mari care se legănau, cu picioarele puternice, depărtate, care ieșeau de sub o fustă cu poalele prinse la brâu, l-a sfătuit să meargă la Iahilnyția, la palat, pentru că acolo erau angajați evrei cu cincisprezece monede pe zi, dacă exista posibilitatea de fi plătit.

Pinhas a ajuns la Iahilnyția, ținându-se cât mai departe de oameni pentru orice

eventualitate. Mergea noaptea și aștepta ziua în păduri sau râpe acoperite de vegetație, în locuri care păreau părăsite și sigure.

Apropiindu-se de marginea orașului și orientându-se după clădirea fabricii de tutun și castelul Iahilnyția care se profila pe cer, pe dealul de cum veneai dinspre Nahiryanka, Pinhas a dat peste doi tineri în uniformă, cu două fulgere paralele de argint pe epoleți. Fumau și vorbeau între ei sprijinindu-se de ușa mașinii. Observându-l pe Pinhas traversând în diagonală un câmp acoperit cu plante asemănătoare păpădiei, cu frunze în formă de pană, unul dintre bărbați s-a îndreptat de spate și a tras un foc în direcția lui. Pinhas a căzut cu fața în jos pe pământul uscat, ridicând un nor de praf în jurul lui. Bărbații au pornit spre el cu pași rapizi, nervoși, nemulțumiți că au fost întrerupți din conversație.

Pinhas a fost uluit de frumusețea fețelor lor: piele bronzată, proaspăt rasă, cu o roșeață sănătoasă în obraji, buze plinuțe, șiruri strălucitoare de dinți albi. S-a ridicat în picioare și le-a zâmbit SS-iștilor în cel mai prietenos fel cu putință, încercând să-i măgulească cu buzele întinse într-un zâmbet, o privire jucăușă și sinceră, pentru a le îmblânzi atitudinea față de el. L-au privit cu milă și oboseală. Tinerii păreau să aibă vârsta

lui Pinhas — în același timp, nu păreau să-l privească din această perspectivă. Nu erau interesați de vârsta sau sexul lui Pinhas, de sănătatea lui, de istoria sau de nevoile lui. S-au privit aproape ironic unul pe celălalt, de parcă ar fi dat deodată peste o neînțelegere, de parcă ar fi auzit din nou o glumă răsuflată. Fețele lor frumoase nu erau afectate de expresia de dezgust pe care Pinhas o provoca cu mirosul lui neplăcut, cu pielea cafenie, cu rănile de pe față, cu trupul descărnat, cu gâtul subțire, cu cicatricile și privirea lui rugătoare, disperată.

Pinhas aproape că s-a înecat de recunoștință. Cu toată pielea solzoasă, dureroasă și uscată, cu ganglionii limfatici inflamați, cu stomacul umflat de foame și neplăcut de sensibil, cu ulcerații dureroase, el simțea că nu va fi ucis pe loc. Că nici măcar nu-l vor bate acum.

Cel mai scund dintre tineri — îndesat, voinic, cu părul blond, cu fața severă — i-a ordonat lui Pinhas să plece de pe câmpul cu plantele valoroase, să nu le calce în picioare. Toți trei s-au apropiat de mașină. „Vorbește", îi porunci șatenul înalt cu ochi căprui ca aluna de pădure.

Pinhas a spus că are bani și că ar dori să se angajeze la fabrica de tutun, că e un muncitor bun și harnic, că munca e singurul

lui vis și i-a implorat să-l ajute, să-i îngăduie să rămână acolo, pentru a-i oferi șansa să le arate latura lui cea mai bună.

Blondul și-a scuturat coama cu nerăbdare, a ridicat palma, făcându-i semn lui Pinhas să tacă.

Acolo, a arătat cu mâna spre o casă cu pereți văruiți și acoperiș verde. Te vor înregistra acolo, poți plăti și primi o repartiție.

Lenesul domn Tațl, gâfâind de la aerul înăbușitor, cu ochii roșii împodobiți cu gene albe, cu părul care îi acoperea doar tâmplele, lăsând restul craniului complet neted, a măturat cu palma dolofană banii lui Pinhas în sertarul biroului. I-a scris cu atenție numele și prenumele în cartea muncitorilor și a fluierat după un bărbat în vârstă cu o față atât de întunecată și ridată, încât era imposibil să-ți faci o impresie despre trăsăturile lui. Pinhas l-a urmat, mijind ochii la soarele de iunie, care deja începea să încălzească frumos, observând că de jur împrejur, până la orizont, se întindeau câmpuri de tutun și de planta aceea asemănătoare păpădiei, din cauza căreia aproape că era să fie împușcat, călcând-o. Era cocsagâz, o plantă de cauciuc adusă aici de agricultorii sovietici în anii 1930.

Un bărbat cu fața brăzdată de riduri, al cărui nume de familie era Kuziuk, l-a adus pe Pinhas în tabără. Din cadrul dreptunghiular abandonat, de unde începea așezarea, Pinhas și-a dat seama că acesta fusese un teren de fotbal. Corturile de pânză și barăcile căzute în paragină erau situate foarte aproape de clădirile fabricii, înconjurate de ziduri masive de piatră. Însoțitorul l-a dus pe Pinhas la una dintre barăci, i-a arătat un loc chiar în colț, pe un pat suprapus. Se părea că cineva doarme deja acolo, judecând după mai multe bucăți de pânză murdară, găurite, care zăceau în dezordine pe paiele mucegăite.

Timp de câteva săptămâni, Pinhas a cules semințe de cocsagâz. Această muncă era îndeplinită în principal de femei, bărbații fiind însărcinați să care sacii cu îngrășăminte sau butoaiele cu apă. Soarele strălucea fără milă. Pământul gri era plin de crăpături.

Dar Kuziuk l-a trimis pe Pinhas la muncă în câmp. De dimineață și până seara, cu o scurtă pauză pentru prânz, Pinhas mergea de-a lungul unui șir nesfârșit de plante în formă de rozete verzi, cu flori galbene, dintre care unele se transformaseră în puf cenușiu. Dacă rupeai tulpina, din ea curgea un suc lăptos, amar și vâscos. Ar fi bine să nu-l guști, ai grijă, l-a avertizat Kuziuk, observând licărirea de foame din ochii lui Pinhas.

Puful trebuia adunat într-un săculeț de pânză pe care Pinhas îl ținea pe umăr. După ce s-a târât pe pământ în fiecare zi, genunchii îi erau umflați, roșii și îl dureau, de parcă ar fi fost gata să se rupă. De atâta smulgere a pufului de pe tulpine, palmele i-au devenit niște bășici umplute cu un lichid limpede. Dacă spărgeai accidental o astfel de bășică, curgea un lichid urât mirositor, iar rana se infecta imediat, începea să supureze, devenea fierbinte, pulsând cu durere foarte mare.

Era bine că în tabără îi hrăneau regulat: supele erau chiar îngroșate cu făină, uneori aveau bucăți de cartofi sau napi, pe care Pinhas plănuia mereu să le țină în gură cât mai mult timp, chiar să le țină sub limbă cel puțin câteva ore, dar de fiecare dată le înghițea numaidecât, neputând să se abțină.

Dar cel mai mare noroc al lui Pinhas era vecinul său. Numele lui era David Abramcyk. Era mic și agil, cu brațe și picioare mici, cu un cap mic și rotund pe gâtul scurt. La început lui Pinhas i s-a părut că e aproape ca un copil, dar apoi s-a dovedit că David era exact de două ori mai mare decât el, și pe fața lui creștea barbă căruntă. Era de aici, de la Iahilnyția sau, mai bine zis, de la Nahiryanka, de pe malul opus al râului Cerkaska. Majoritatea oamenilor din

tabără — și erau două sau trei sute dintre ei — veneau din aceste părți.

David era șiret, descurcăreț, dar, în felul lui, sincer și de încredere, și a început imediat să-i împărtășească lui Pinhas povestea lui, povești despre familia pierdută, despre surorile lui (cele mai frumoase fete din tot satul) și despre fratele său (mecanic la fabrica de tutun), care fuseseră uciși în timpul raidului din aprilie. I-a vorbit și despre cât de nemulțumită a fost conducerea lagărului de ordinul de exterminare a evreilor, pentru că nu erau destui muncitori, vara se vedea că va fi secetoasă, tutunul se usca și era năpădit de buruieni. Conducerea a făcut chiar apel la autoritățile superioare să le ocolească regiunea și să nu ducă la îndeplinire planul de exterminare, dar cererea lor a rămas fără răspuns.

Mă pricep și eu puțin la mașini, s-a lăudat David lui Pinhas. E un ofițer la fabrică, un german bun, cumsecade, Ludwig Zemrod. Tocmai el a făcut această cerere către superiorii lui. Mi-a promis că mă va transfera la fabrică. Dacă lucrezi chiar în fabrică, ești cu un pas mai departe de moarte decât alții. Și am să-l rog să te ia și pe tine. I-a ajutat deja pe mulți.

Pinhas a vrut să-i vorbească lui David despre el, dar se temea că nu va putea vorbi

la fel de sincer. Povestind, a trecut peste lunile petrecute în vila comisarului raional. Cum putea să vorbească despre cafea și pâine albă, despre cămășile curate pe care Mișke le călca uneori chiar pentru el, despre serile în bibliotecă de care Pinhas uneori se bucura, și toate acestea în ciuda împușcăturilor al căror zgomot ajungea neîncetat la cămăruța lui, aflată aproape vizavi de secția de poliție, în ciuda urletului nebun al câinilor despre care Pinhas știa că mușcă din carne vie, în ciuda țipetelor inumane ale celor care erau torturați iar și iar.

Cum ar fi putut el, privind în ochii larg deschiși, încrezători ai lui David, să recunoască că stătea într-un fotoliu primitor în fața șemineului, vorbind cu comisarul raional despre diverse subiecte interesante, de ce Aristofan era atât de îngrijorat de declinul teatrului sau cât de des cartografii antici făceau greșeli în lucrările lor. Și nici măcar o dată Pinhas nu i-a vorbit comisarului raional despre părinții săi sau despre soarta bunicii și a surorii sale ori despre profesorul pe care îl lăsase singur într-o temniță plină de apă, înăbușitoare și rece. Mai mult de atât, mai târziu a făcut și mai rău, a sărit pe fereastră pentru a-și salva propria piele, ignorând strigătele fetei care și-a asumat riscul pentru

el, care a vrut neapărat să-l ajute, și chiar l-a ajutat.

Pinhas rostea câteva cuvinte: „Știu că tatăl meu a murit imediat după ce nemții au intrat în orașul nostru“ sau „De atunci, nu am mai văzut pe nimeni din familia mea și nu știu aproape nimic despre ei“, pe urmă tăcea mult timp, frecându-și cu degetele bășicile de pe palme.

Du-te la culcare, îi spunea David nepoliticos, cu voce gâtuită, caraghioasă. Și Pinhas simțea compasiune în aceste cuvinte, și atunci îi era și mai rău. Cu toate acestea, adormea imediat. Iar primul gând în fiecare dimineață era dorința de a bea cafea cu lapte proaspăt, așa cum era servită la vilă.

fotografie: același băiat care se uita la pește dezgroapă un furnicar

Zemrod i-a condus prin sălile spațioase ale uneia dintre clădirile fabricii. Pentru că zidurile castelului erau groase, în interior era o răcoare plăcută, mai ales în acele zile insuportabil de caniculare. Se simțea un miros dens și acru de tutun uscat, printre saci se deschidea o potecă îngustă. Dincolo de ferestre se vedeau lanurile cu tutun: frunzele late și lungi, ofilite din cauza căldurii soarelui, câmpurile cu rânduri de cocsagâz,

unde femeile se târau în genunchi de mii, de zeci de mii de ori pe zi, trăgând tulpinile dure, rupând puful cu semințele. În clădirea de vizavi, spuse David, există o fabrică de potasiu. Apoi a adăugat că ei se duc la locul unde Zemrod a stabilit treizeci de evrei. Acești evrei nu lucrau direct pentru tabăra lor, dar îi aparțineau în continuare prin eforturile germanilor. Unul dintre ei coase pantofi excelenți, altul repară ceasuri, al treilea e un stomatolog al cărui cabinet medical a fost transferat de la Ciortkiv, împreună cu tot echipamentul. Sunt unii care par să nu aibă abilități sau merite deosebite, dar sunt încredințați cu diferite îndatoriri: tăierea frunzelor de tutun, punerea lor la uscat sau scoaterea lor din șirurile de uscare atârnate pe versanții dealului și în curtea castelului.

Zemrod nu arăta cu nimic diferit de ceilalți, dar Pinhas tot nu-și putea lua ochii de la el. A fost atras de fruntea înaltă a ofițerului, cu riduri paralele adânci, pori pe piele lângă aripile nasului, ochi căprui a căror expresie dezamăgită nu era ascunsă de lentilele ochelarilor rotunzi în rame aurii. Apropo, printre cei treizeci de bărbați care locuiau în această clădire a fabricii era și un medic oftalmolog care îl trata nu numai pe Zemrod, ci și pe fiica lui mioapă și pe alți

câțiva germani de prin partea locului cu deficiențe de vedere.

Pinhas nu a înțeles imediat de ce nemții i se păreau atât de frumoși: erau unii dintre puținii oameni pe care Pinhas îi cunoscuse de curând și care aveau înfățișarea unor oameni obișnuiți din trecut. Înainte, în viața lui Pinhas, toți oamenii erau așa: fără piept scobit, fără umeri ieșiți de sub haine rupte, ca niște umerașe, fără globi oculari ieșiți din orbite.

Zemrod vorbea încet, trebuia să-l asculți constant, să-ți ciulești urechile. I-a arătat lui Pinhas un depozit cu lăzi de vodcă și țigări, de care urma să fie responsabil de atunci înainte. Doi gardieni polonezi stăteau la ușa depozitului. Pinhas era aproape în relații amicale cu ei, gardienii acceptau de la el țigări puțin ude, știind cum să le usuce și să le aprindă. Lui Pinhas îi plăcea să audă trosnetul tutunului la primul fum tras, cum cârâiau de satisfacție paznicii în timp ce se așezau să se odihnească lângă ieșirea din depozit, admirând priveliștea.

Aproape în fiecare zi soldații germani veneau la Pinhas cu hârtii care spuneau clar câte sticle de vodcă și pachete de țigări ar trebui să li se dea. De obicei, îl tratau pe Pinhas ca pe un spațiu gol. Era mai rău când

unul dintre ei își fixa brusc privirea asupra lui.

Ei bine, mult timp nu mai ai, i-a spus odată lui Pinhas un ofițer cu părul mânjit cu un fel de substanță strălucitoare și o fâșie subțire, neagră în loc de mustață, în timp ce își nota cu grijă ceva într-un caiet mic, încruntându-și sprâncenele. Gardienii și-au zâmbit unul altuia și și-au întors privirea cu subînțeles.

Din când în când, Pinhas îl ajuta pe David și pe alți câțiva muncitori să ducă frunze de tutun în buncărele întunecate de sub clădire, unde le atârnau și le umezeau cu apă caldă. Într-o dimineață, devreme, Pinhas s-a ascuns într-unul dintre aceste buncăre după ce a predat șase sau șapte lăzi unui grup de nemți abia sosiți. L-au trezit lovind în ușa grea de lemn, în obloanele vechi, aproape pietrificate. Abia începea să răsară soarele: linia fină a orizontului se prefira la est, cu jumătate de ton mai deschisă decât restul lumii întunecate.

Pinhas a observat imediat mișcările bruște ale celor sosiți, le-a observat cu atenție emoțiile, nervozitatea deosebită, năduful pe care îl întâlnești la oamenii care nu au nicio scăpare de la îndeplinirea unei îndatoriri neplăcute. Paznicul îl chemase pe Zemrod, care abia își ținea ochii deschiși, îl scosese din

patul lui cald, de lângă soția lui. Pinhas i-a auzit vocea buimăcită, la început răbdătoare și tăcută, cu intonațiile plictisitoare ale celui care obișnuiește să se ghideze în viață după legi, logică și bun-simț și așteaptă același lucru de la ceilalți. I s-a răspuns scurt și tăios, pe un ton ce respingea orice argument rațional. Încetul cu încetul, tonul ofițerului a crescut, atingând note din ce în ce mai înalte, aproape stridente. Își pierdea cumpătul. Vorbea întrerupt. Nici legea, nici logica nu au funcționat.

Pinhas a coborât în colectorul împuțit, a cărui intrare se deschidea din buncărul unde era umezit tutunul, și a pornit pe coridoarele lungi și întunecate de sub castel. Mergea orbește, bâjbâind prin apa până la genunchi, câteodată până la brâu, înota în apele subterane, auzind stropii și foșnetul animalelor invizibile în jurul lui. Mirosea a deșeuri vechi de secole. Dinspre herghelie se auzea limpede nechezatul cailor, înăbușit de grosimea pământului și a zidurilor.

Pe alocuri, coridoarele erau atât de vaste, încât Pinhas a avut impresia că se mișcă într-un spațiu nesfârșit, nelimitat de niciun zid sau tavan, ci doar cufundat în frigul etern, umezeală și noapte.

Prin plescăitul apei, avea impresia că aude șoapte în întuneric și, de asemenea, zgomotul

unor pași. La un moment, de undeva, s-a auzit zgomot de metal, semănând îngrozitor de tare cu cocoșul tras al unei arme ruginite. Dar nu s-a întâmplat nimic. Împușcătura nu a răsunat. Dacă cineva se ascundea aici, în subteran, dacă cineva îl urmărea pe Pinhas de o anumită perioadă, atunci el a decis să nu-l atingă, să-i dea ocazia să plece.

Gândul acesta îl tulbură pe Pinhas, îl făcu să-și simtă inima în gât: oare să existe o făptură vie pe aproape, asemănătoare cu el, persecutată, nedorită acolo sus? Și din ce motive, ar fi fost interesant de știut, a devenit nedorită, din cauza unor lucruri pe care le-a făcut deliberat sau din cauza unei greșeli? Din pasiune, din mânie, din cauza foamei, din cauza căutării dreptății, sau pentru că era însemnată, inacceptabilă pentru cei care fac ordine în lume?

Poate pentru că, fără să fie întrebată, fără să-i pese cuiva ce fel de om este, a fost inclusă în categoria creaturilor cărora nu trebuie să li se acorde atenție, creaturi în fața cărora nu pot exista sentimente de vinovăție, a căror ucidere nu este considerată păcat sau crimă, ci dimpotrivă — datorie și necesitate, ființe care nu sunt protejate de nicio lege, care pot fi doar stoarse de ultimele lor puteri și zdrobite fără să li se acorde prea multă atenție?

În partea din spate a călcâielor, gambelor și șoldurilor, Pinhas simți fiori de groază, simți cum îl mușcă niște furnici nervoase, agonizante, fiori prilejuiți de sentimentul de nesiguranță că se află în fața cuiva din acest adânc necunoscut. Chiar și ascunzându-se sub pământ, scăpând din mâinile urmăritorilor săi, Pinhas a rămas complet vulnerabil, expus și neprotejat în fața întregii lumi.

Ar fi bine, gândi Pinhas, să ajung la unul dintre castelele de care acesta ar trebui să fie legat, să ajung la Castelul Zolociv sau la Castelul Ciortkiv, sau poate la Castelul Cervonohrad, care se află lângă Nyrkov. Sau să călătoresc aici, sub pământ, îndeajuns de mult și îndeajuns de departe, încât să reușesc în sfârșit să ies undeva într-un colț inaccesibil al pământului, unde nimeni nu știe nimic despre această lume și această viață. Ar fi bine să mă prăbușesc pur și simplu aici, sub pământ, fără urmă. Să dispar, să intru în nisip și lut ca apa.

Pinhas a ieșit prin crăpătura dintr-un zid, în afara fabricii, printre arinii groși. Sunetele împușcăturilor au izbucnit în chip nefiresc prin aer. Frunzele de tutun fluturau în vânt, suprafața lor umedă primea căldura soarelui. Pe cer, norii se atingeau ușor unul de altul, topindu-se.

Pinhas și-a pus palma streașină la ochi și a văzut cum micile siluete goale cădeau una după alta în groapa în care până atunci fuseseră ținuți cartofi pentru muncitorii din lagăr.

fotografie: copii, cu ghiozdane și buchete de crizanteme, merg la școală, băiatul ține stângaci florile ca pe o mătură, atingând pământul cu ele

După ce au urmărit îndelung minunile săvârșite de Baal Shem Tov, tâlharii din estul Carpaților au venit la el și i-au poruncit să-i urmeze. Spuneau că îl vor conduce în Țara lui Israel, dar nu pe uscat, nici pe mare, ci prin pasaje secrete și peșteri subterane. Fericit, Besht a fost de acord. Visul fiecărui evreu este să ajungă în Țara Sfântă.

Tâlharii l-au condus pe Baal Shem printr-un defileu îngust și adânc, care se îngusta și se adâncea din ce în ce mai mult sub pământ, până când a devenit imposibil să mai vezi cerul de deasupra ta. Mergeau în șir: tâlharii în față, Besht după ei. Unde erau porțiuni pline de apă, le acopereau cu pietre și pământ. Drumul era greu și devenea din ce în ce mai greu. Pereții parcă se uneau între ei, lăsând un pasaj îngust și întunecat.

Deodată, Baal Shem a văzut în fața lui o sabie de foc, care i-a interzis să meargă mai departe. Așa că s-a întors acasă.

fotografie: trei fete stau pe balconul unei case de piatră din Rynok, una dintre ele ține în dreptul feței un aparat foto, greu și vechi, de dinainte de potop

La sfârșitul lunii martie, zăpada nu avea de gând să se topească încă. Nemții se retrăgeau în grabă, își puneau cu grijă pacienții în camioane, chiar și pe cei cărora era clar că transferul avea să le ia ultima șansă de supraviețuire. Erau supărați, iritați. Nu durează mult, a spus Rudolf Zimmer printre dinți, ducându-l pe Tomas Ștetke în brațe la mașină.

Venise special de la Ciortkiv să-l ia, nu putea să-l lase aici. Lui Tomas îi era din ce în ce mai rău, doar din cauza unei greșeli nu fusese încă trimis la mama lui pe insula Frauenchiemsee.

Vasyl Frasuliak, împreună cu mulți alți bărbați, a fost dus să sape tranșee la marginea orașului. Hauptmann Geise, înclinându-și capul îngrijit într-o parte, a invitat-o pe Uliana să se alăture transporturilor medicale pentru a avea grijă de răniți pe drum. Ea a

fost de acord, însă imediat și-a pus lucrurile în geantă și s-a repezit acasă.

Orașul părea acum și mai pustiu, complet părăsit. Numai închisoarea era mai aglomerată ca oricând. La un moment dat părea că tot ce se mai aude e zgomotul împușcăturilor. Și, de asemenea, zgomotul avioanelor și al bombelor detonate.

Apoi a urmat o scurtă tăcere. Uliana s-a ridicat de pe podea de dimineață, s-a așezat pe marginea patului și a spus: Sfârșitul lumii. Nu știa dacă ar trebui să meargă la spital în ziua aceea.

După prânz s-a dovedit că orașul fusese ocupat de trupele sovietice încă de cu o seară în urmă. Nemții nu mai erau, se retrăseseră. Dintr-odată străzile, toate drumurile spre oraș erau pline de o mulțime de oameni. Oamenii păreau să iasă de sub zăpadă, apăreau de undeva de sub pământ, din crăpături, din bucăți rupte de gheață. O coloană de prizonieri de război germani mărșăluiau pe strada 3 Mai, cu fețe epuizate, înstrăinate. Soldații sovietici mărșăluiau cu automatele atârnate de gât, treceau camioane pline până la refuz de soldați. Oamenii se înghesuiau pe trotuare, de parcă ar fi fost atrași de un magnet. Aerul era plin de vaiete și strigăte, urlete sălbatice și cântece, salutări și sărutări. Deodată a apărut atât de mult

roșu peste tot, încât străzile i se păreau Ulianei niște artere tăiate din care pulsa sânge. Un om a încercat să se întoarcă la fosta lui casă, dar actualii locuitori nu l-au lăsat nici măcar să se apropie de prag. Altul se uita disperat la fețele celor pe care îi întâlnea, căutând o rudă pierdută. Oamenii cerșeau unii de la alții, cereau mâncare, se agățau de soldați.

Uliana privea cu atenție figurile răvășite ale soldaților pe jumătate despuiați, cu fețele umflate de băutură. Unul dintre ei a urmărit o fată prin mulțime, aceasta țipa cu gura deschisă și strâmbă, dar nu era clar dacă e cu adevărat îngrozită sau doar beată. Dar unii dintre soldați aveau și fețe plăcute, deloc înfricoșătoare. Mirosul greu al trupurilor nespălate de mult timp plutea pe străzi.

Elementele cele mai ciudate au fost evreii. Cine-ar fi crezut că mai existau pe undeva? Iată-i pe membrii familiei Fendel, care aveau parcă aerul unor oameni strămutați, slabi, o mamă cu doi copii, stând derutați pe strada Grunvaldska, la poarta fostei lor case, îmbrățișându-se strâns, privind cu spaimă la oamenii care treceau. Tremurau, se retrăgeau, încercând să intre în peretele casei din spate, simțind pericolul de peste tot în jur. Haia Fendel încerca să se convingă că totul s-a terminat, că nu mai are de ce să fie îngrozită

și nu-i venea să creadă în niciun fel, nici măcar un pic. Erau priviți cu surprindere, bănuială și nedumerire. Unii se rușinau, alții dădeau din cap cu amărăciune, iar alții bombăneau supărați. Era necesar, a spus un bătrân zdrențuit, care stătea pe o treaptă și își înfășura rana purulentă de la picior cu o bucată de pânză. Era necesar, dar ăștia ce mai caută pe-aici?

Hrystia nu și-a putut stăpâni entuziasmul. A hotărât că ultimul film care-i mai rămăsese din stocurile pe care tatăl ei le adusese de la studioul foto chiar la începutul războiului putea fi folosit în această zi pentru a nu o uita niciodată. Și-a găsit un loc pentru ea și cutia ei neagră, cu un ochi proeminent, pe balconul casei de piatră din Rynok. Nusia și Uliana stăteau una lângă cealaltă, uitându-se posomorâte la zvâcnirea coloanei umane de dedesubt.

Uitați-vă doar la fețele lor tinere și proaspete, spuse Hrystia, ștergându-și lacrimile care o împiedicau să focalizeze aparatul foto. Uitați-vă la privirile lor oneste și curajoase!

De ce nu ești fericită? o întrebă sarcastic Nusia pe Uliana. Acum poate să iasă în sfârșit. Nu mai e în pericol.

Uliana își mușcă buzele, uitându-se la ruinele Marii Sinagogi.

De ce nu i-ai spus încă despre sora lui? începu Nusia. Trebuie să știe. Dacă nu vrei să spui, lasă-mă să-i spun eu. Cât ai de gând să ne închizi gura?

Uliana îi aruncă o privire severă.

Ascultați-mă, spuse ea. Încă nu e momentul. Trebuie să mai așteptăm puțin. Lasă-l să stea ascuns, nu i se va întâmpla nimic. Nu-i vom spune încă despre nemți. Să nu-i spunem nici despre sora lui. Avem timp. Va fi mai sigur așa.

Și, oftând adânc, cu amărăciune, dar cu deplină convingere, adăugă în liniște:

Sunt îngrijorată pentru tata. De câte zile a plecat? Și ce-are să se-ntâmple când se întoarce?

fotografie: femeile vând leurdă, așezată pe ziare, sub peretele centrului comercial de pe locul fostei sinagogi

Bărbatul era înalt și, deși a încercat să-și ascundă fața sub borul pălăriei întunecate și sub gulerul ridicat al mantiei, ea l-a zărit imediat. La început, i-a trecut prin cap un gând frivol, neterminat. Ceva de felul: cu ăsta m-aș duce cât aș vedea cu ochii, și a simțit un fel de reacție chimică în sânge, care i-a trezit, pentru scurt timp, entuziasm și euforie.

A fost o întâmplare, dar foarte firească, s-a justificat Nusia. Ea nu a greșit cu nimic, decât că a vrut să fie de folos, a înțeles importanța chestiunii, a căutat să-i ajute nu numai pe bărbații care stăteau în pădure și despre care nu auzise nimic de atâta timp, ci și pe sora ei, care își pierduse capul, o luase razna complet, punându-i pe toți în pericol — atât pe cei apropiați, cât și pe cei mai străini de ea —, purtându-se irațional.

Orașul se afla sub ocupație sovietică de aproape două săptămâni când Nusia, ieșind din clădirea spitalului în care lucra Uliana, l-a observat pe acest bărbat vizavi de intrare. A simțit o euforie fulgerătoare, cedând în fața fanteziilor ei, dar a uitat imediat de el. De aceea s-a speriat aproape de moarte când el a ajuns-o din urmă pe o stradă întunecată, pustie, la zece metri de poarta lor, a apucat-o de cot, a lipit-o cu putere de gard, i-a acoperit gura și i-a strecurat ceva în buzunar.

Apoi s-a gândit: era nevoie să mă atingă, să mă pipăie peste tot, să-mi provoace durere? În ciuda indignării, a încercat o emoție plăcută, pe care a retrăit-o în minte iar și iar, aducându-și aminte de el. Într-un fel inexplicabil — deși a văzut clar toate diferențele evidente: înălțimea, statura, asprimea trăsăturilor, mișcările lui brutale, sălbatice — străinul i s-a părut o

întruchipare a lui Kryvodiak. De parcă i-ar fi trimis un mesaj fizic, de parcă el ar fi atins-o cu mâinile febrile și neglijente ale acestui mesager. S-a apropiat de ea. Nusia i-a simțit respirația lui, a lui Kryvodiak, pe cerul gurii.

Păcat că acest sentiment s-a risipit prea repede. Și apoi a reieșit că de fapt era un bilețel pentru Uliana, iar Nusia a decis să nu i-l arate surorii ei. Fără îndoială că mesagerul o confundase cu Uliana.

Când Uliana s-a întors de la spital și a început imediat să pună cartofi pe farfurie pentru Pinhas și să toarne lapte fermentat, pe care îl procurase cu mare greutate, Nusia s-a așezat la masa de lângă ea, și-a sprijinit bărbia în pumn și a întrebat-o dacă ar putea să-i facă rost de la spital de zece fiole de penicilină. Inima îi bubuia atât de tare, încât i se părea că bătăile ei fac pereții borcanului cu lapte să vibreze. Nusia avea pregătite câteva explicații solide pentru Uliana, era gata s-o convingă și avea de gând să insiste: polonezii răniți, cu cangrenă, au nevoie de penicilină, au reușit să scape dintr-unul din satele arse din județul Peremysk, cum adică nu înțelegi de ce și de unde au venit, nu, eu nu i-am cunoscut niciodată, dar Iadzia m-a întrebat, și nu pot să o refuz, că tatăl ei ne-a vândut de atâtea ori lemne de foc cu jumătate de preț, nu, nu vreau să-l implic pe

tata în povestea asta, nu i-ar plăcea deloc, mai ales că vezi și tu cum e de când s-a întors — nu mănâncă nimic, e negru ca noaptea, doar fumează întruna și așteaptă să vină după el, doar nu începe acum, te implor și, la urma urmei, de ce te iei de mine, ce drept ai tu, după tot ce fac pentru tine, după ce ne-ai închis gura la toți de atâta vreme, de ce trebuie să ascult de tine împotriva voinței mele, a părerii mele și împotriva bunului-simț; când e vorba să ne riști viața, pe a mea, a surorii mele mai mici și a părinților mei, atunci poți, dar să-mi dai doar zece fiole de penicilină fără să-mi pui întrebări stupide, atunci nu poți, blestemato, îmi stai ca un ghimpe în coaste, nu te mai suport...

Dar Nusia nu a trebuit să spună niciun cuvânt, nu a trebuit să explice nimic, pentru că Uliana nu a întrebat-o nimic. De parcă nici nu ar fi fost surprinsă de ceea ce-i cerea Nusia, aproape că nu i-a dat atenție, tăind cartofii aburinzi în sferturi, suflând peste ei, arzându-și degetele, absorbită de această activitate amoroasă, de parcă ar fi pregătit un ospăț pentru vreun prinț oriental. Bineînțeles, dădu ea din cap către sora ei, îți aduc mâine. Medicamentele sunt puține, poate că nu găsesc chiar zece fiole, dar voi încerca, știu cine mai are provizii germane,

pentru că liberatorii ăștia noi au venit fără niciun medicament.

Era începutul lunii aprilie, dar încă era multă zăpadă în pădure — întărită, în grămezi tari ca niște bolovani sau bulgări, plină de crengi și ace de brad. Nusia a așteptat momentul când Uliana era deja plecată la spital ca să-i spună mamei sale că a fost chemată câteva zile la muncă, probabil că era vorba de călcatul lenjeriei soldaților sovietici sau de rescrierea unor mici rapoarte și comenzi. Nu se știe dacă o vor plăti, dar nu are de ales. Tatăl ei, auzind asta, a pironit-o cu privire grea a ochilor săi decolorați. S-a apropiat de masa din cameră și a bătut de mai multe ori cu călcâiul în podea. De acolo au răsunat mai multe lovituri. Acum, afundându-se în zăpada care ceda sub picioarele ei, Nusia mergea gâfâind, simțind cum aerul rece îi pătrunde cu furie în plămâni, de parcă ar fi vrut să i-i rupă: cât timp va mai sta bestia aia în casa lor, la ce vor duce în cele din urmă toate acestea? Prospețimea aerului pădurii nu i-a răcorit mintea. Mergea de câteva ore, fără să-i pese nici măcar în ce direcție se îndreaptă, era purtată de o oarecare încredere animalică, mânată de furie.

În cele din urmă, Nusia și-a venit în fire: de undeva din apropiere se auzeau strigăte în

limba rusă, o zarvă. Ea stătea la pândă, moartă de frică. Dacă ar fi reținută acum, ei ar înțelege imediat unde se duce, cărând mâncare, bandaje, seringi, penicilină, alcool și nu a distrus nici bilețelul cu coordonatele locului de întâlnire, scrise de mâna lui Kryvodiak. Nusia a recitit bilețelul, reținând fiecare detaliu. Apoi a mestecat încet bucata de hârtie și s-a calmat.

Acum Nusia a devenit mai atentă. Părea că se abătuse puțin din drum, dar ăsta era chiar un lucru bun: în acest fel a evitat o întâlnire nedorită. Din acest moment nu va merge, ci va pluti deasupra solului, nu va scoate niciun sunet. Va deveni tăcută, aproape invizibilă. În schimb, va auzi toate vocile din pădure, cea mai mică șoaptă. Va absorbi mirosurile, se va orienta spre lumină.

Se apropia seara. Foarte curând, în pădure, avea să se aștearnă întunericul. Lumina lunii nu avea nicio șansă să spargă perdeaua de oțel a norilor. Doar peticele de zăpadă deveneau gri sub picioarele ei, simțea umezeala și frigul, picioarele îi erau umede până la genunchi, corpul și fața îi erau amorțite. Dar ea a continuat să meargă, fără să se mai oprească nicio secundă după popasul de mai devreme, din timpul zilei. A mers mai departe fără să încetinească, până când cineva a bătut-o pe umăr și ea a deschis

ochii. Trăgând aer în piept, și-a dat seama că nu mergea, ci dormea adânc, întinsă pe un petic de zăpadă întunecată sub arinii golași, iar deasupra ei stătea aplecat un bărbat cu capul mare, umflat ca o baniță și cu o privire sălbatică. Era Menahem Dinkin.

Tu nu ești Uliana, spuse el.

Nu, nu sunt Uliana, dar mă cunoști, Menahem. Sunt sora Ulianei, Nusia, răspunse ea, simțindu-și bereta udă de pe cap grea cât o găleată plină cu apă, care îi scufunda conștiința până la fund.

Menahem se încruntă.

Eu sunt Șașil, spuse el. De ce nu a venit Uliana?

Nu putea, răspunse Nusia calm, ridicându-se. Și de aceea m-a rugat pe mine să vin.

Menahem-Șașil arătă cu mâna undeva printre trunchiurile copacilor.

Uite, a apărut leurda.

fotografie: un băiat coboară cu sania pe un deal, hainele îi sunt acoperite de zăpadă, iar obrajii, roșii de frig

De data aceasta nici nu putea fi numită ascunzătoare. O gaură, o groapă săpată în grabă, strâmtă, umedă, murdară și urât mirositoare. Trebuia să te furișezi în ea îndoit

de mijloc, dând la o parte cu mâinile rădăcinile atârnate ale copacilor. Să aprinzi focul și să vorbești tare era prea riscant: cercul se micșora. Enkavediștii pieptănau pădurea, erau în permanență vigilenți, știind cu siguranță că Kryvodiak și ceilalți se ascundeau prin apropiere, complet separați de-ai lor.

Kryvodiak avea probleme cu „ai lui" de multă vreme. În cele din urmă, a dat cu stângu-n dreptul și, dintr-o forță de luptă considerabilă — pe care a condus-o aproape un an întreg și care a asigurat ajutor logistic și rețele de informare clandestine, a păzit tipografiile, a escortat încărcăturile, fiind renumită pentru ascunzători convenabile și spațioase prin sate, s-a bucurat de sprijinul populației, a participat la campanii militare, a avut grijă de ordinea pe teren —, a rămas doar cu cei care i se alăturaseră chiar la începutul retragerii sale în pădure: Șpak, Vuho și Menahem-Șașil. Vuho nu era de acord cu acțiunile lui Kryvodiak și nu se sătura să vorbească despre asta: că le riscă viața, protejându-i pe evrei și polonezi, că e oare posibil să nu fie radicali într-un asemenea moment, că până și evreul „lor" înțelege nevoia măsurilor dure, că vor rămâne singuri din cauza principiilor lui, din cauza celor pe care îi protejează. Dumnezeu

iartă crimele de necesitate, pentru că le înțelege rostul, și numai tu ești încăpățânat ca un catâr și moale ca curul unei femei și din cauza ta au să ne omoare ori nemții, ori chiar polonezii cu evreii pe care îi protejezi! În ciuda acestui fapt, atât Vuho, cât și Șpak, ca să nu mai vorbim de Șașil, au rămas aproape de Kryvodiak chiar și după nefericitul conflict de la Drahomanivka din februarie, la conferința conducerii OUN din regiunea Ternopil. Kryvodiak a făcut o ultimă încercare de a ajunge la o înțelegere, care în cele din urmă a eșuat, aproape atrăgându-și moartea de mâna foștilor camarazi în martie, într-o tabără din pădurea de lângă Dyciok, în regiunea Rohatyn, unde soldații urmau un antrenament de tragere.

Kryvodiak încă mai avea în fața ochilor tabăra și înstrăinarea pe care o încercau cu toții, agravată, parcă, de ger. Mergeau pe fundul râpei care de-acum semăna cu o așezare bizară a oamenilor pădurii. Tocmai părăsiseră coliba principală de la capătul taberei, unde se țineau prelegeri și spectacole în fiecare zi și unde tocmai puseseră capăt certei aprinse cu membrii administrației taberei. Kryvodiak mergea în față, afundându-se în stratul adânc de zăpadă care acoperea râpa și malurile ei, ascunzând colibele care serveau ca dormitoare pentru

soldați. Băieții stăteau în jurul colibelor, nemișcați și înghețați pe fundalul unor întinderi mari de zăpadă, fără a-și lua ochii de la cei alungați. Kryvodiak nu a coborât ochii, întâlnea privirea tuturor, spre deosebire de cei trei care-i rămăseseră alături și veneau acum în urma lui prin liniștea zdrobitoare, în care se auzeau numai fulgii de zăpadă care cădeau atingând pământul și trunchiurile copacilor, cărora li se părea cea mai grea dintre poverile imaginabile.

În timp ce puterea numerică a unității creștea, completată cu noi voluntari și membri ai poliției ucrainene, Kryvodiak și cu cei trei camarazi ai săi au devenit din ce în ce mai izolați. Ghicind ordinele conducerii de a-l elimina pe nestăpânitul Kryvodiak, care nu a fost de acord să se supună în niciun fel, s-au retras din nou în pădurile de lângă Buciaci, deși această zonă era prea nesigură ca să-și găsească o ascunzătoare, în comparație cu, să zicem, județele Berejan sau Rohatyn.

La sfârșitul lunii martie, Kryvodiak, Špak și Vuho s-au îndreptat spre Rukorak pentru o întâlnire cu „legătura", care trebuia să aibă loc în schitul de lângă biserica Sfântul Onufrie (pe stareț Kryvodiak îl știa încă din vremea petrecută la seminar). Ei încă mai sperau să ia legătura cu cineva „de-al lor", dar au fost prinși în ambuscadă. Cei patru au

observat de departe un grup de bărbați înarmați și i-au confundat cu partizanii cu care fuseseră în relații bune iarna trecută și de care nu se fereau. La urma urmei, cei mai mulți dintre ei chiar erau partizani pe care îi cunoșteau, acum conduși de căpitanul securității de stat a NKVD, trimis de la Rivne.

Din momentul acestei prime întâlniri până în momentul în care Nusia s-a târât în ascunzătoarea împuțită, care părea un mormânt cu cadavre pe jumătate descompuse, Kryvodiak și oamenii săi au fugit și s-au ascuns, și-au părăsit adăpostul secret, atât de bine echipat, în care era cât pe ce să ardă de vii, fiind aproape otrăviți cu gaz, au fost fugăriți de câini toată noaptea, în sfârșit, s-au tras gloanțe și s-au aruncat grenade asupra lor, după care Kryvodiak, împușcat în coapsă și rănit de schije, l-a târât după el trei zile pe Șpak, aproape mort, în vreme ce camaradul Vuho a fost torturat în diverse feluri, până când, pentru o lungă perioadă de timp, și-a pierdut capacitatea de a vorbi și chiar de a plânge, dar Kryvodiak (cu rană la coapsă) împreună cu Șașil, în niște împrejurări cu adevărat inexplicabile, l-au recuperat, dând în locul lui șase oameni.

Bine că exista această groapă îngustă, săpată în grabă, cu strictul necesar — un

ultim refugiu la care să apelezi. Uneori se auzeau pașii vânătorilor, care nu încetau să le ia urma — treceau aproape direct peste ascunzătoare, atât de aproape, încât cădeau bulgări de pământ peste capetele lor adăpostite. Kryvodiak și-a adus aminte de oferta unui țăran din Stary Petlykivți de a-i ascunde sub șura lui, dar drumul către Petlykivți ar fi fost probabil, pentru toți, ultimul din viața lor.

După ce Șașil s-a întâlnit cu pădurarul și a stat de vorbă cu el în desiș, asumându-și riscul și rugându-l să vină în același loc a doua zi, Kryvodiak a spus sincer că, prin aceasta, el, Șașil, le semnaseră tuturor sentința la moarte. Dar, după ce a petrecut toată noaptea cu aceste gânduri grele, i-a scris totuși un bilețel Ulianei. Ore în șir i-au trecut prin minte o mulțime de oameni care ar fi putut să-l ajute: ăsta nu e de încredere, ăsta e laș, ăsta e simțitor, asta nu-mi împărtășește părerile, ăsta o să cedeze, asta e prea devotată conducerii, ăsta e prea slab, iar ăsta e prea inflexibil. S-a gândit la Uliana, și a respins-o și pe ea de câteva ori, apoi se întorcea la ea din nou, și în cele din urmă a ales-o. Șașil a încredințat bilețelul pădurarului și l-a rugat să-l ducă omului din Zaryvynți care trebuia să-l vadă pe preotul deja menționat din Rukorak. Acesta, la

rândul său, cunoștea pe cineva în Buciaci care trebuia să o găsească pe asistenta spitalului din Buciaci, Uliana Frasuliak. Pădurarul, deși Șașil nu i-a cerut nimic, a jurat că mai degrabă moare decât să-i trădeze.

fotografie: două femei care seamănă între ele, de vârstă mijlocie (probabil surori, una mai mare și alta mai mică), curățând cu mătura covoare și așternuturi în zăpada din grădină

La început, Nusia a crezut că hainele i se vor usca și ea se va simți mai bine. Dar senzația hainelor grele și umede pe piele, a căror răceală îi pătrundea până la oase, a devenit pentru ea singura senzație când Kryvodiak a deschis ochii și a privit-o.

A fost dezamăgit să o vadă pe ea în locul Ulianei și dezamăgirea aceea i-a produs o durere îngrozitoare în coapsa rănită, ale cărei țesuturi erau deja înnegrite și străluceau cu o strălucire udă, emanând un miros greu de putrefacție, de care nu puteai scăpa și pe care erai nevoit să-l simți în nări. Și Nusia a fost pregătită să-l simtă. Era pregătită pentru aproape orice: să perceapă o duhoare groaznică, să tremure în haine ude, să îndure furia și mânia pentru că nu i-a dat biletul Ulianei, ba chiar era gata să treacă prin

torturi inumane. Nu avea nicio îndoială că putea rezista oricăror bătăi, celui mai rău abuz, chiar și violului — pentru că știa exact de ce. Dar să vadă că sosirea ei e percepută ca o problemă inutilă, ca o povară, ca o prostie, ca o intervenție nefolositoare, să înțeleagă că prezența ei e o dovadă a absenței cuiva cu adevărat necesar și dorit s-a dovedit a fi un gând insuportabil, imposibil. Dacă te gândești bine, Nusia s-ar fi putut împăca cu faptul că Kryvodiak nu o aștepta pe ea, ci pe altcineva, dacă acest „altcineva“ nu ar fi fost sora ei mai mare.

În acele câteva ore grele pe care le-a petrecut în acest mormânt îngrozitor, Nusia nu a vorbit aproape cu nimeni. Doar la început, când Kryvodiak abia și-a deschis ochii bolnavi și Nusia a văzut în ei o dezamăgire adâncă și pătrunzătoare în loc de bucurie și speranță, ea a șoptit o explicație, bâlbâindu-se și încurcându-se în propriile cuvinte, iar el a întrerupt-o la mijlocul frazei și a spus plictisit: Aveam nevoie de mâinile unei asistente. Tu nu știi să faci nimic. Va trebui să ne îngrijească Șașil. Nu ne ești de niciun folos, ne consumi doar aerul.

Pe urmă au tăcut. Nusia stătea în colț, lângă lada cu grenade de mână, și îi era frică să se miște, îi era frică să inspire prea mult aer putred, ca să nu îl ia de la cei care aveau

mai multă nevoie de el și față de care era vinovată. Șașil a desfăcut punga pe care o adusese Nusia și i-a dat mâncarea Haliei, care a început imediat să taie pâinea și ceapa, ca o adevărată gospodină, pe un buștean plat rupt care servea drept masă. Kryvodiak a refuzat să mănânce, a clătinat din cap, arătând cu ochii spre ceilalți doi bărbați, care nu-și puteau dezlipi privirea de la feliile negre de pâine și bucățile sticloase de ceapă. Când mirosul iute de ceapă a umplut spațiul ascunzătorii, Nusia abia s-a stăpânit să nu vomite. S-a îngrozit, mai lipsea să vomite, după toate greșelile și nelegiuirile ei. Și-a adunat toată voința, și-a acoperit fața cu palmele, și-a aplecat capul în poală și, când a simțit că pericolul trece, i-a privit din nou pe cei prezenți.

Șpak mânca pâine din palmele Haliei — ca un câine, lingându-și degetele. Mirosea a excremente. Corpul nu i se mișca, nu putea decât să-și întoarcă ușor capul și gâtul. Membrele și torsul îi stăteau întinse, fața îi semăna cu a unui mort în sicriu. Ba chiar Halia i-a încrucișat mâinile pe piept și i-a împletit degetele. Ea însăși, concentrată și răbdătoare, a așteptat ca Șpak să-i mănânce ultima firimitură din palmă, pe urmă a luat o bucată de brânză albă și a întins-o bărbatului.

Părul ei cenușiu, întărit din cauza murdăriei, îi cădea pe fața nepăsătoare, ca de ceară.

Cel pe care-l numeau Vuho zăcea alături, cu capul acoperit cu o manta pe jumătate arsă. Din când în când mormăia ceva nedeslușit. Cuvintele se auzeau de sub manta ca un foșnet, de parcă ar fi fost prăjite în ulei. Nusia și-a încordat auzul, dar a auzit doar ceva despre părul care era îndesat pe gâtul fiilor de cățea și despre faptul că el le-a spus și i-a avertizat de atâtea ori, dar ei nu l-au ascultat, iar acum, uită-te și tu, le-au scos ochii, i-au nenorocit și i-au distrus, scoțând sufletul din ei. Și a izbucnit brusc în râs: la început a chicotit și a pufnit în liniște, ca un bebeluș, apoi a râs din ce în ce mai nestăpânit, mai tare, hohotind cu lacrimi, gemând și guițând, iar Halia l-a bătut ușor pe manta cu pumnul, apoi și-a răsfirat degetele și a mângâiat mantaua cu palma, iar bărbatul a tăcut pentru o vreme. Dar pe urmă s-a pornit din nou să vorbească ceva despre evrei, din cauza cărora vor muri cu toții aici, pentru că i-au primit și i-au adunat și, împreună cu ei, și-au atras propria moarte și până nu vor scăpa de evrei nu vor scăpa de propria moarte. Halia l-a lovit din nou cu pumnul, după care l-a mângâiat ușor și liniștitor, și bărbatul a tăcut din nou.

Kryvodiak zăcea cu capul chel într-o parte, mai alb decât de obicei, strângând în dinți o bucată de lemn. Înainte de asta, luase o gură sănătoasă de spirt diluat cu apă, așa că pupilele i s-au îngustat, iar vederea i-a devenit oarecum difuză, absentă. A privit cum Șașil și-a dezinfectat cuțitul, mâinile, cleștii mici de oțel, cum a umplut seringa cu penicilină dintr-o fiolă, apoi, după ce a primit injecția, și-a lăsat capul în jos și a închis ochii. Șașil îi îngrijea rana de la coapsă, așezând în fața lui medicamentele aduse de Nusia. Fata a observat că lui Șașil îi tremurau mâinile, dar fața îi era aproape frumoasă: amenințătoare, respectuoasă, concentrată. Duhoarea de putrefacție a devenit și mai puternică, după ce i s-a adăugat mirosul de spirt, compuși chimici și gudron. Șașil a îndepărtat mult timp puroiul negru-verzui care părea să nu mai înceteze să iasă în jeturi, apoi, murmurând un fel de avertisment către Kryvodiak, a început să aplice cu grijă pe rană un bandaj cu mai multe straturi înmuiate în acid carbolic. Kryvodiak a șuierat și s-a zvârcolit, strângând carabina cu ambele mâini. Șpak încetase să mănânce și stătea acum întins, fără să-și ia ochii de la rădăcinile care își croiau drum din tavanul ascunzătorii. Vuho se foia și se

răsucea sub manta, iar Halia urmărea operația fără nicio expresie pe față.

Nusia aproape că s-a lovit peste față, simțind un val neașteptat de fericire și ușurare, când a urcat la suprafață, urmându-l pe Șașil, care era aproape epuizat. Era din nou noapte. Nusia a simțit aerul proaspăt al pădurii, a inspirat până a simțit c-o ia amețeala și nu a putut să pornească la drum imediat. Noaptea era luminată de lună. Nusia a văzut trunchiul ciudat de pin, bifurcat, sub care se afla ascunzătoarea. O parte a trunchiului fusese cândva lovită de fulger, iar acum jumătatea vie a copacului, cu solzi de scoarță maro și ace verzi abundente, era înghesuită de un schelet gol, dezmembrat și mort.

Șașil a condus-o pe Nusia, însă nu foarte departe, și s-a întors fără să-i spună un cuvânt. Nici măcar nu și-a luat rămas-bun, nici nu s-a uitat la ea. A pornit tăcut în direcția din care tocmai veniseră. Nusia s-a oprit și a ascultat până când nu i-a mai auzit pașii. Nu mai era supărată sau jignită. A înțeles.

fotografie: o femeie de vârstă mijlocie amenajează un colț roșu în biblioteca orașului pentru copii și tineri

Când zeci de siluete în uniforme și șepci albastre au apărut din spatele trunchiurilor, nici măcar nu a fost surprinsă. Netulburată, s-a oprit în loc și a privit de jur împrejur, observându-i atât la dreapta, cât și la stânga. O creangă a trosnit în spatele ei. Nusia și-a dat seama că o înconjuraseră din toate părțile. Nu avea de gând să fugă. A simțit doar o oarecare curiozitate veselă, aproape copilărească: oare l-au prins și pe Șașil? Au descoperit deja unde e ascunzătoarea?

Când câțiva dintre ei s-au apropiat, îndreptându-și pușțile spre ea, iar cel din spate chiar și-a înfipt dureros țeava armei în omoplatul ei, Nusia a zâmbit, mutându-și privirea de la unul la altul, de parcă ar fi întrebat: haideți, băieți, de ce sunteți atât de serioși? Dar nimeni nu i-a răspuns. Au împins-o de umeri din spate. S-a gândit că vor începe să o întrebe despre Kryvodiak, despre ascunzătoare, dar unul dintre ei — Nusia nu putea să-i distingă fața, era încă prea întuneric — i-a ordonat să meargă cu ei și să nu facă pe nebuna.

Ea l-a ascultat și l-a urmat pe cel care dădea ordinele. Mergea singur în față, în timp ce altul sau încă doi călcau pe crengi și zăpadă în spatele ei. Nu știa exact câți mai rămăseseră în jur, dar nu se îndoia că erau mulți. Restul, evident, porniseră să pieptene

din nou pădurea în căutarea ascunzătorii lui Kryvodiak.

Nusia se simțea groaznic de obosită. Păcat că hainele încă ude îi miroseau atât de neplăcut a mucegai și erau pătrunse de duhoarea ascunzătorii, pentru că acești oameni cu siguranță o vor simți și, prin urmare, nu o vor trata cum trebuie. Ursuzenia lor, pe care Nusia o simțise, o slăbea și o făcea să-și piardă încrederea în ea.

Și-a amintit de gândurile ei despre tortură și interogatorii, a încercat să recreeze acea stare încăpățânată, încrezătoare, cu care se pregătea să îndure orice abuz și să nu cedeze, să nu trădeze pe nimeni, să nu le spună nimic. Totuși, acea stare părea acum la fel de îndepărtată și de exagerată cum îi părea și Kryvodiak, îndepărtat și aproape imaginar în gaura lui întunecată. Nusia se întreba dacă întâmplările recente fuseseră reale sau doar și le-a imaginat. Vedea ceafa rasă a capului din fața ei, vedea adânciturile urmelor lăsate de cizmele înalte din piele ale bărbatului în crusta de zăpadă. Unul dintre cei care mergeau în spate tușea în mod constant cu o tuse umedă, expectora și scuipa, și în același timp mormăia în barbă niște înjurături inofensive. Toate acestea erau atât de normale, deloc înfricoșătoare. Nusia poate chiar ar fi fost interesată, dacă nu ar fi simțit

această oboseală extremă, care i-a înceţoşat ochii.

A fost condusă la o cabană de pădurar, din care au mai ieşit în întâmpinarea lor doi bărbaţi tăcuţi. Au aruncat o privire nepăsătoare către ea şi i-au condus înăuntru. Un tip îndesat şi cărunt, cu o expresie chinuită pe faţă, de parcă ar fi avut dureri de dinţi de multă vreme, a dat din cap spre un scaun lipit de perete. Nusia şi-a scos haina, a pus-o cu grijă pe o laviţă de sub fereastră şi s-a aşezat unde a fost îndrumată. Peretele era împodobit cu un covor ţesut cu un întreg iconostas: Fecioara Maria cu Isus care semăna cu un prunc doar la mărime, iar ca înfăţişare cu un uncheş epuizat; Isus răstignit pe o cruce pictată cu modele festive; un înger cu părul creţ care poartă un copil nevinovat peste un pod ce trece peste un pârâu din pădure; Adam şi Eva în grădină, printre meri abundenţi cu fructe de mărimea dovlecilor şi un şarpe care îşi pune capul leşinat pe coapsa albă a Evei.

Nusia s-a aşezat şi a privit cu atenţie prin încăpere: detaliile imaginilor, care ieşeau din ce în ce mai clar din întuneric, pernele brodate de pe laviţă, un cuptor mic, masa cu picioare de diferite lungimi care se clătina când te sprijineai de ea. Apoi bărbatul cu păr cărunt a pus o bucată de ziar împăturit de

mai multe ori sub piciorul scurt și a corectat situația. Camera mirosea a viață de om străin: mirosea a mâncare, trup, tutun, mucegai și lemn.

Printr-o fereastră mică, Nusia s-a uitat la luminile țigărilor. Când cineva trăgea din țigară, țigara se aprindea și se înroșea. Zburau scântei.

Nusia a rămas singură în cameră. După un timp, până și petele roșii din afara ferestrei au dispărut. Uneori i se părea că aude voci sau pași, dar nu era sigură. A început să se crape de ziuă. Nusia a văzut o grădiniță îngrijită, în care zăpada se topise complet, un gard vopsit, o poartă și o potecă, brazi pufoși și ramuri goale, abundente, de foioase.

Dintr-un motiv care-i scăpa, Nusia nu s-a ridicat de pe scaun, deși nu era nimeni în cameră și, la urma urmei, nu i se interzisese să se ridice. Avea mare nevoie la baie, dar a rămas pe scaun. În ciuda durerii de burtă, Nusia nici măcar nu și-a schimbat poziția.

A trecut mult timp. Dincolo de fereastră vântul legăna copacii, urla printre coroane, se lovea de trunchiuri. Nusia a alungat gândul sâcâitor că s-ar putea întâmpla ca gardienii să o lase aici pentru totdeauna, să o abandoneze din cine știe ce motive. Dacă s-ar ridica acum și ar trece prin coridorul îngust, ar deschide ușa și ar coborî scările ce duc în curte, ar

traversa poteca și ar împinge poarta, luând-o spre pădure, prin desiș, peste puțin timp și-ar da seama unde se află și ar porni spre casă. Dacă nu o oprește nimeni, dacă nu e nimeni în preajmă? Dacă nu o reține nimeni, dacă a fost uitată și nimeni nu are nevoie de ea? S-ar întoarce acasă, s-ar schimba în haine uscate și curate. Mama ar coace pâine proaspătă și ar fierbe cașă. Tata ar sta pe verandă și-ar fuma. Hrystia s-ar ghemui lângă ea și ar spune niște prostii. Uliana ar veni acasă de la serviciu, iar ea, Nusia, ar fi chiar puțin bucuroasă s-o vadă. Aș vrea să uit tot ce s-a întâmplat în ultima zi, s-a gândit Nusia.

Dar mai întâi, intrând în pădure, s-ar ghemui sub un copac și ar urina, cuprinsă de ușurare. Ar face-o mult, mult timp, urmărind lichidul fierbinte spumos care topește rămășițele de zăpadă înghețată și se revarsă în insulele pufoase de mușchi, până când ea ar fi ușoară și liberă, fără ca nimic să-i mai perturbe drumul spre casă.

Nu se știe câtă vreme a stat așa, dar vezica ei a cedat. Nusia nu a înțeles imediat ce se întâmplă: ceva țârâia vesel, își simțea fesele și picioarele învăluite de o căldură plăcută. Îngrozită, Nusia a privit sub scaun, la un lac nemărginit ce se întindea pe podea.

A așteptat până când țârâitul s-a stins, pe urmă a îndrăznit să se ridice. Fusta îi era udă

leoarcă la spate. Cu mișcările nesigure ale unei bolnave, Nusia și-a scos fusta și a șters cu ea scaunul și podeaua udă. S-a uitat în jur, s-a dus la cuptor și a văzut înăuntru o oală de cupru înnegrită de vreme, a băgat fusta în ea și a ascuns-o din nou în cuptor. Apoi și-a pus paltonul, uitându-se pe fereastra lângă care stătea.

A văzut un bărbat înalt cu caschetă pe cap, îmbrăcat în uniformă rigidă cu epoleți, care îi făceau mișcările mai precise, și în pantaloni de culoare albastru-închis, apropiindu-se de cabană de-a lungul cărării. Mergea cu pași mari, încrezători, legănându-și brațele. Nusiei i s-a părut că brațele, picioarele și capul acestui bărbat sunt foarte mari, mult mai mari decât la oamenii normali.

S-a întors și s-a așezat pe scaun. Imediat a simțit în aer mirosul insuportabil de amoniac. Cineva a bătut la ușă. Nusia a tăcut și a privit înainte. Ușa s-a deschis și un bărbat a pășit înăuntru. A zâmbit și a salutat. Nusia a zâmbit și ea. Bărbatul era foarte drăguț. Doamne, ce bun e, ce bun e, s-a gândit ea, regretând mirosul de amoniac.

Bărbatul și-a scos cascheta și și-a aranjat uniforma. Krasovskyi, căpitanul securității de stat a NKVD, s-a prezentat el, întinzând Nusiei mâna și privind-o blând, puțin timid.

Vorbește ucraineană, și-a spus surprinsă Nusia, e ucrainean.

Nu-mi vine să cred că e aproape mijlocul primăverii, a spus el frecându-și mâinile roșii de frig. (Nusia a observat mai mulți negi pe încheieturile degetelor lungi.) E atât de frig afară. E rece ca-ntr-o ghețărie.

Pe urmă au stat de vorbă. Doar vorbim, se gândea Nusia din când în când. Vorbim, așa cum vorbesc oamenii, și nimic mai mult. De ce n-ar trebui să vorbesc cu acest bărbat? Nu-i și el om?

Căpitanul stătea în fața ei, neașteptat de aproape și de înțelegător, și i-a vorbit despre cât de dor îi era de soția lui. N-o mai văzuse de mult timp, de trei luni, dacă nu mai mult. Ultima dată își dăduseră întâlnire la Harkov, unde soția lui ajunsese anul trecut, în toamnă, imediat după eliberarea orașului de sub fasciști, iar el a reușit să o viziteze doar în urmă cu trei luni. Ea nu înțelesese prin ce minune el încă mai era în viață. Plânsese, pentru că au avut doar șase ore la dispoziție să se-ntâlnească, dar ar fi putut să nu aibă nici măcar o secundă! Acum ea îi trimite scrisori disperate, crede că Harkovul e străin de ea, că acolo totul e bizar, sentimentul atotpătrunzător al nesiguranței face anxietatea insuportabilă. Nu mai fusese niciodată atât de departe în vest, singură, fără

el. Dar el o asigura că Harkovul e mult mai aproape de ceea ce îi place ei, pentru că ea va fi cu adevărat surprinsă când, foarte curând, o va duce în ținuturile natale. Trebuie să mai aștepte puțin, până când vor curăța în sfârșit lumea de infecție, până când chiar și aici, în aceste păduri, vor fi în siguranță. O va duce la Lvov, la Cernăuți, îi va arăta Tăuteni și Carpații. Îi va arăta locul din Kamianeț-Podilskyi, unde se află casa în care a crescut. Atunci nici străzile nu îi vor părea străzi, nici casele, case, și nu va înțelege ce vorbesc oamenii.

Căpitanul a zâmbit relaxat, cu o tristețe emoționantă, și i-a făcut conspirativ cu ochiul. Și-a frecat fruntea cu palma și a oftat melancolic: i-ar fi fost mult mai ușor dacă ar fi avut copii, a recunoscut el. Dar au încetat demult să mai spere.

A vorbit mai mult despre el, pe urmă a întrebat-o pe Nusia dacă are frați sau surori. Oh, trei fiice este visul nostru, imaginați-vă, a spus, dezvelindu-și dinții drepți într-un zâmbet sincer. Sunteți cea mijlocie? Cum vă înțelegeți cu surorile dumneavoastră? Sora mai mare lucrează la spital? Sunt sigur că vom putea găsi un loc de muncă util și necesar și pentru dumneavoastră. Ce ați vrea să faceți? Vă place să citiți? Vă plac bibliotecile, aceste comori ale înțelepciunii

umane? Aveți timp să vă gândiți, nu vă grăbiți.

Când Nusia a devenit agitată, temându-se ca nu cumva conversația să se îndrepte spre tatăl ei și ocupația lui din timpul războiului, căpitanul securității de stat a început din nou să povestească despre soția lui, cum a cunoscut-o chiar în prima zi de la sosirea lui la Moscova, cum ea a rostit un discurs pe podium, cu vocea sonoră, încrezătoare, chiar furioasă, cum gulerul îi îmbrățișa gâtul, cum chipul îi era încadrat de cârligele translucide ale buclelor, cum frumusețea ei a devenit o completare a frumuseții ideii pentru care el călătorise atât de departe spre est și o confirmare că, în ciuda vârstei lui fragede, a reușit să facă alegerea corectă.

Apoi a tresărit dureros și și-a cuprins fața cu mâinile, iar Nusia i-a observat din nou negii urâți, atât de umani, de pe degete, în timp ce el mormăia ceva, uneori chiar complet de neînțeles, ca într-un delir, că alegerea trebuie dovedită cu prețul vieții, că de dragul alegerii e necesar să-ți sacrifici viața și, până la urmă, nu numai pe a ta, că moartea stupidă și premeditată a unității lui a fost necesară! a asigurat-o Krasovskyi pe Nusia, deși ea nu înțelegea despre ce vorbește. Căpitanul securității de stat, surprinzându-i privirea încurcată, i-a

împărtășit un secret de stat (care o făcea pe Nusia să simtă un nod de groază în stomac): i-a spus cum, prin ordinul Comitetului Central al PC(b)R[58] în primăvara lui 1943, a fost numit membru al unei celule clandestine de partid care, împreună cu trei sute de partizani, ar fi trebuit să pătrundă pe teritoriul regiunii Drohobyci, cu scopul de a crea centre de rezistență comunistă, pregătind terenul pentru desfășurarea unei adevărate mișcări de partizani. În afară de el, unul dintre puținii militari profesioniști din detașament, grupul includea un organizator de partid, un organizator de Comsomol, un agitator, doi cercetași, trei radiooperatori, un instructor genist, un traducător, o dactilografă și un medic. Doar el era localnic, originar din acest ținut. Restul proveneau din estul Ucrainei, Rusia și Belarus, nu vorbeau limba și nu erau familiarizați cu caracteristicile locale. Grupul de partid trebuia să primească ajutorul unei unități de luptători partizani, dar, în final, li s-au alocat trei sute de colhoznici recent mobilizați din Polesia, dintre care majoritatea nu aveau nicio experiență de luptă. La începutul lunii iunie, grupul de partid a aterizat pe un aerodrom partizan din Belarus și, unindu-se cu partizanii, a avansat la Volhynia, în decurs de o lună. Ce cavalcadă a fost, șuieră

căpitanul disperat, radiind de rușine, ce tabără de țigani era! Am mers greoi, târând după noi zeci de căruțe, rupte, urâte, pe care abia puteai să le manevrezi. Eram văzuți de la o distanță de zece kilometri, iar vuietul ajungea probabil și mai departe. Naționaliștii ucraineni știau deja de câteva zile că ne apropiem, dar s-au comportat destul de discret, iar micile certuri cu ei au avut loc mai degrabă întâmplător. Atunci sarcina noastră principală a fost lupta împotriva ocupanților germani. A trebuit să-i convingem pe naționaliștii ucraineni că au fost înșelați de propria conducere, care îi servește pe fasciști. Evident că a trebuit să-i păcălim, și ne-a fost ușor să-i facem să treacă de partea noastră. Așa am fost instruiți, deși am încercat să explic că totul e mult mai complicat. Cu toate acestea, instrucția-i instrucție, a râs cu amărăciune Krasovskyi. Ne-am oprit la Bugul de Vest, pentru că cercetașii raportau garnizoane germane în fiecare sat de pe malul drept. În plus, aveam nevoie de timp să ne reparăm măcar puțin încălțămintea, să ne verificăm armele și să ne vindecăm picioarele julite.

Când au apărut trei necunoscuți din partea naționaliștilor ucraineni, am fost de acord să negociem cu ei. Am mers spre satul Smoliary, ocupat de naționaliști, i-am

dezarmat, am înconjurat satul, le-am luat armele și le-am propus să lupte alături de noi împotriva germanilor. După ce au căzut de acord, le-am returnat armele și unii din sotnia UPA[59] ni s-au alăturat, iar restul au fugit.

Încurajați de întorsătura atât de reușită a evenimentelor, am trecut granița administrativă a Guvernatorului General. Comandantul companiei de avangardă a zărit un cătun, dar, când am ajuns acolo, casa fusese jefuită și incendiată. N-avea rost să-mi pedepsesc oamenii, ei voiau lapte proaspăt, vodcă, cineva a pus imediat ochii pe cizmele din picioarele proprietarului. Eu puteam să îi înțeleg! Dar proprietarul nu a putut. Desigur, le-a dat neîntârziat de știre nemților despre noi.

Imediat după aceea am fost înconjurați de mai multe mașini germane. Lupta a durat cinci ore, dar am reușit să-i respingem. Am pornit mai departe prin păduri, iar a doua zi, în pădurea din Trescian, am fost înconjurați de cinci mii de nemți. Atunci a început greul. Comandantul de batalion Filipov a refuzat să se apere, spunând că, dacă ar fi fost lăsat să rămână pe teritoriul Belarusului, ar fi luptat, dar aici nu va lupta, și-a încheiat orice discuție! Nimeni nu-l poate obliga, nici măcar să nu încerce. Și acum îi văd chipul

încăpățânat, paloarea și privirea speriată. Filipov a fost sprijinit de comisarul Obrușenko, de șeful de stat-major Hryhorenko și de alți comandanți. S-au pilit cu toții, gândindu-se, probabil, că aceasta va fi ultima ocazie din viața lor, poate unii au vrut să devină puțin mai curajoși, dar nu s-au putut opri la timp. Toată noaptea, sub focul mortierelor și al artileriei, am căutat prin pădure un loc prin care să ieșim din încercuire. Îmi amintesc cum bâjbâiam în întuneric printre ramuri, dădeam peste cadavrele oamenilor noștri, cum gloanțele zburau în toate direcțiile, iar aerul din desișuri lua foc din cauza bombardamentelor. Și mirosul... nu era prima dată când participam la luptă! Dar mirosul de fum, sulf, mlaștină și sânge... mi se pare că-l mai simt și acum pe vârful degetelor. Căpitanul a sfârșit povestea cu voce gâtuită, de parcă ar fi fost pe cale să izbucnească în lacrimi. Povestea lui a paralizat-o pe Nusia, a hipnotizat-o. Mai târziu, mult mai târziu, a observat că o dureau toți mușchii corpului, de parcă ore în șir ar fi făcut o muncă fizică epuizantă, de parcă ar fi cărat tone de pietre, fier, trunchiuri de copaci.

Krasovskyi vorbea fără a-i oferi Nusiei ocazia de a se separa de povestea lui. A spus că au rămas doar câțiva care au reușit să

scape. Dar de acum îi vânau nu doar germanii, ci și naționaliștii, furioși de incidentul de la Smoliary. Rătăcind, spuse colonelul, am dat peste trupurile sfârtecate ale oamenilor noștri, le zăream chipurile moarte, cu urechi despicate, priviri naive înghețate. Fuseseră torturați! încheie cu voce tremurândă.

Căpitanul a tăcut o clipă, apoi, cu voce aproape calmă, egală, a descris metodele de tortură, a prezentat cadavrele profanate, reproducând rănile și mutilările în cele mai mici detalii. L-au găsit pe comandantul de batalion Filipov îngropat de viu în pământ, cu steaua roșie bătută în frunte.

Căpitanul se uita, fără să clipească, la chipul Nusiei. Aceasta nu și-a ridicat ochii. Deodată s-a schimbat ceva în aer. Tensiunea s-a risipit încetul cu încetul ca ceața dimineții din jurul iazurilor, cu norișori singuratici rămași printre firele de iarbă, pentru o scurtă vreme, înainte ca aerul să devină limpede.

...Se spune, începu Krasovskyi pe un ton încrezător, aproape în șoaptă, că acești nefericiți ascund în gaura aia, împreună cu ei, o fată, o orfană.

Nusia a dat din cap.

E evreică.

Mi s-a spus că are părul blond și că e foarte frumoasă.

Nusia a confirmat încă o dată cuvintele căpitanului, dând din cap.

Știți ceva despre ea? Despre viața ei anterioară?

Nusia i-a satisfăcut curiozitatea cât a putut de bine. Deși sleită de puteri, i-a fost recunoscătoare pentru această conversație. S-a purtat atât de bine cu ea, a vorbit cu ea într-un fel uman, normal, sincer. Îi era milă de el. A vrut să-l ajute.

Credeți că un copil poate trăi așa, sub pământ? a întrebat Krasovskyi. Credeți că e posibil ca un copil să stea cu astfel de oameni?

Nusiei i se părea că are lacrimi în ochi.

Eu îi înțeleg, îi compătimesc profund. Aceștia sunt oameni slabi, păcăliți, a continuat căpitanul. Vă dați seama că, dacă nu-i găsim, vor muri? Deja sunt aproape morți... a citit Nusia pe buzele lui aproape tăcute. Și brusc — o explozie neașteptată: Îi putem ajuta! Disperat, și-a acoperit capul cu mâinile, și-a ciufulit părul cu degetele.

În acel moment s-a auzit zgomotul motorului, au scârțâit frânele. O mașină neagră strălucitoare, cu faruri proeminente și capotă bombată a ieșit cu viteză din pădure.

Căpitanul securității de stat s-a ridicat și a alergat afară.

Nusia a privit pe fereastră în timp ce căpitanul se apleca spre cel care stătea în mașină. Încordarea creștea. Krasovskyi a vorbit mult timp și cu încăpățânare, fluturându-și mâinile, de parcă ar fi dorit să dovedească ceva. Pe urmă l-a ascultat pe cel din mașină, a dat din cap, apoi a vorbit din nou. În cele din urmă, s-a îndreptat de spate și a salutat milităreste.

S-a întors la ea altfel: străin, rece, detașat.

Știți, se întâmplă lucruri groaznic de neplăcute, s-a plâns el, mijind ochii ca de la o lumină puternică. Aș vrea să stau aici cu dumneavoastră pentru totdeauna și să vorbesc. Sunteți o fată foarte plăcută și drăguță! Și acum știți atât de multe despre mine, încât ați devenit chiar periculoasă, a zâmbit el seducător. Dar nu avem timp, se apropie un dezastru.

Căpitanul a ezitat înainte să adauge: N-o să dureze mult acest dezastru. Veți vedea, e temporar. Și totuși…

S-a apropiat de ea, s-a aplecat spre fața ei, i-a pus mâna pe palmă și i-a șoptit la ureche, atingându-i lobul cu buzele: Chiar trebuie să-i găsesc. Pot conta pe dumneavoastră?

fotografie: o bucată de aluat frământat, cu urme de degete, în mijlocul unui tocător presărat cu făină

Au deschis portiera mașinii și i-au întins mâna ca să-i fie mai ușor să iasă. Au văzut cât de obosită era și s-au purtat cu ea impecabil, mai-mai să o scuture de scame.

Nusia a profitat de mâna întinsă, dar oricum s-a chinuit să coboare din mașină. Salutul măgulitor al vecinului a sunat ca de sub apă, deși acesta o privea de la o distanță de câțiva metri, aplecat peste gard.

Dintr-un motiv sau altul, a pornit în direcția opusă casei lor și abia când unul dintre însoțitori a ajuns-o din urmă și-a dat seama că nu merge bine. La lumina farurilor, în mormăitul ritmic al motorului care se rostogolea peste ea în valuri dese, s-a chinuit îndelung să deschidă portița.

Era acasă, dar parcă asta nu mai avea nicio importanță. La urma urmei, putea să nu se mai întoarcă — nu s-ar fi schimbat nimic. Și-a amintit de orele petrecute în cabana pădurarului, înainte de sosirea colonelului, atunci când întoarcerea acasă i se părea cel mai râvnit lucru, scopul suprem. S-a gândit atunci că, dacă s-ar întoarce, totul ar putea fi cumva reparat, iertat, uitat. Că întoarcerea ei acasă va avea puterea magică de a îndrepta

lucrurile, de a corecta greșelile. Dar totul se schimbase irevocabil, iar acum chiar și întoarcerea acasă înceta să mai fie importantă. Acum totul era distrus, toate semnificațiile anterioare erau întoarse pe dos, răsucite.

În casă plutea un miros neplăcut, înăbușitor. Mirosea a ceva învechit — a varză murată, a morcovi putreziți sau ceapă.

Nusia s-a întors! a strigat Hrystia, a sărit de pe canapea și s-a repezit să-și îmbrățișeze sora, aproape doborând-o din picioare. Mama ei a apărut în ușa bucătăriei. Ești atât de palidă, a spus ea. La ce fel de muncă te-au pus? Sigur nu au plătit nimic?

Nusia s-a apropiat în tăcere de masa pe care mama ei frământa aluatul cenușiu care se fărâmița și se despica, refuzând să se transforme într-o bucată omogenă. A pus niște bancnote pe masa murdară.

Mi-au plătit, a răspuns, iar când mama ei s-a uitat întrebătoare la ea, Nusia a ridicat din umeri. Se vorbește că în curând o să intre rublele-n circulație!

Mama Nusiei a clătinat din cap, întorcându-se la aluatul ei. Hrystia nu pleca de lângă Nusia, îmbrățișând-o de umeri. Nusia i-a îndepărtat ușor mâinile și a trecut în camera mare, unde tatăl ei și Uliana stăteau împreună, unul în fața celuilalt, cu

cărți deschise în mâini, pretinzând că sunt adânc cufundați în lectură. Atât de adânc, încât nu observaseră întoarcerea Nusiei.

Nusia s-a uitat la tatăl ei: oare devenise un pic mai calm? Ei bine, nu pentru mult timp.

Ce citești? a întrebat-o pe Uliana, de parcă ar fi fost cu adevărat interesată.

Uliana nici măcar nu a ridicat capul, nu a reacționat în niciun fel. A răspuns Hrystia în locul ei.

Internul Scipaniak a plecat cu nemții, lăsând în urmă întreaga bibliotecă, a spus ea. Doamna Barbara a venit la spital să dea cărți la schimb pentru mâncare. Uliana i-a dat două kilograme de cartofi și varza noastră veche și doamna a lăsat-o să-și aleagă o duzină de cărți. Este și un album cu fotografii, s-a repezit Hrystia spre masă pentru a-i arăta surorii ei o ediție mare cu imagini sepia ale clădirilor.

Nusia s-a apropiat și ea de masă, dar nu s-a uitat la album. Știa că stă chiar deasupra lui Pinhas. El zăcea în ascunzătoare, în întuneric, răsucit, chircit, ca un animal dresat care a învățat bine că nu trebuie să scoată niciun sunet, să nu se trădeze. Și, dacă se poartă politicos, nu va fi bătut, nu va fi alungat în frig și ploaie, ba chiar i se va da ceva de mâncare.

Da, Uliana se preface că citește, dar în realitate abia așteaptă să se culce toată lumea, ca să ridice trapa și să mângâie capul cu părul vâlvoi al lui Pinhas, să-și treacă mâna peste clavicula lui, să-și împletească palmele, să păcătuiască în casa lor.

De ce stai acolo? a întrebat-o deodată tatăl ei.

Nu mă întreabă unde am fost, ce mi s-a întâmplat, nu mă întreabă dacă sunt bine, dacă mă bucur că am rămas în viață, se gândea Nusia, fără să răspundă nimic.

Nu-mi mulțumește pentru faptul că am făcut rost de bani, că acum putem cumpăra mâncare, că putem supraviețui cu toții. Se poartă de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic special. De parcă, ca de obicei, nu aș fi făcut nimic.

Simțea cum atât Uliana, cât și tatăl ei ridicaseră nasul din cărți și se uitau cu atenție la ea. Privirile lor căzuseră asupra ei ca două ziduri de piatră, ca zidurile casei lor, care, deși încă stăteau în picioare, păreau oarecum dărâmate.

Nusia nu s-a uitat la ei, dar cumva știa exact ce se întâmplă. Vedea cum li se întâlnesc ochii, cum se înțeleg din priviri, cum fețele li se umplu de veselie, cum se înseninează de plăcere când recunosc aceleași emoții unul în celălalt, cum gurile la fel de

mici li se strâmbă în zâmbete identice. Și când a auzit un chicot puternic, dublat, plin de mirare și de neînțelegere, dar mai ales de batjocură pe seama ei, Nusia a lovit cu piciorul în podea și a spus clar și răspicat:

Când ai de gând să-i spui lui Pinhas tot adevărul, Uliana?

Când vei înceta să-l minți pe Pinhas, Uliana?

Uliana, când îi vei spune lui Pinhas că nemții au plecat?

Când îi vei spune lui Pinhas, Uliana, că poate ieși în siguranță?

Ai de gând să-l ții în închisoare toată viață, Uliana?

Crezi c-o să-l păcălești și-o să-l minți mereu, Uliana?

Nu-i vei spune niciodată lui Pinhas, Uliana, că Feiga, sora lui mai mică, nu a murit?

Nu vrei să-i spui că Feiga e în viață?

fotografie: supraexpusă

O astfel de tăcere pur și simplu nu putea să existe. Până în acel moment, nimeni în lumea întreagă nu bănuise că există o asemenea tăcere.

Și atunci casa s-a cutremurat. S-a auzit o bubuitură, apoi a doua și a treia. Nusia a fost

aruncată în sus, iar scândurile care acopereau intrarea în ascunzătoarea lui Pinhas au fost azvârlite într-o parte.

fotografie: o femeie bagă ața în urechea acului, cealaltă își șterge ochelarii

Nu, spuse Hrystia, ai cărei ochelari se aburiseră brusc. I-a scos și a început să-i șteargă cu poala rochiei. Mâinile îi tremurau și păreau învelite în hârtie creponată, cu care se împachetează cadourile, având un model rafinat de culoarea ceaiului. Nu, repetă Hrystia și își drese glasul, nu s-a întâmplat așa ceva. Nu-mi amintesc ca Nusia să fi fost undeva în acele zile. A stat acasă. Nu a ieșit. Avea oreion.

Nu am avut niciodată oreion, spuse Nusia, nereușind să introducă ața în urechea acului. Adunase mai multe lucruri care trebuiau cusute: bluza Hrystiei se desfăcuse la subraț, un nasture se desprinsese de pe fusta Ulianei și căptușeala hainei ei i se desfăcuse la cusătură. Nusia avea cea mai bună vedere, așadar cusutul intra în îndatoririle ei.

Eu am avut oreion, spuse Uliana, dar tu atunci aveai patru ani. Am fost în spital. Ida Kriegel a avut grijă de mine.

Eu am avut scarlatină, dar nu în zilele despre care vorbim. Nusia a pus deoparte

acul obișnuit și l-a luat pe cel țigănesc.

Ce faci? Cum o să-mi coși bluza cu un ac țigănesc? O să-mi faci găuri! spuse Hrystia.

Altfel n-o să pot coase absolut nimic. O să umblăm în haine rupte și fără nasturi, răspunse Nusia sarcastic.

În acele zile, am fost bolnavi toți, reveni Uliana la subiect. Surorile au tăcut.

Uliana a continuat:

Tu ești cea mai tânără, Hrystia, și nu ții minte totul. Firește, Nusia a lipsit de acasă câteva zile înainte să se întâmple totul.

Am fost la muncă. Am fost luată cu alte femei să spălăm lenjeria murdară a soldaților sovietici, spuse Nusia, care acum nu putea să nimerească cu ața nici urechea acului țigănesc.

N-am uitat nimic, se supără Hrystia. Dar ce naiba, lentilele au niște pete grase, nu pot să le șterg. Nu am uitat nimic, îmi amintesc totul.

Ea a frecat și a tot frecat ochelarii până când una dintre lentile a zburat din ramă și un șurub s-a rostogolit pe podea cu un zgomot ascuțit.

Cârâind, toate trei s-au pus în genunchi.

Hrystia, tu oricum nu vezi, de ce te-ai pus în genunchi? Cine-o să te ridice? mormăi Uliana.

De parcă tu, cu spatele tău, sigur o să te ridici, spuse Nusia.

O vreme s-au târât în tăcere, pipăind podeaua cu mâinile, uitându-se îndeaproape la bucăți minuscule de pământ și murdărie, la insecte moarte.

Stați, cred că l-am găsit. Nusia a prins ceva cu vârful degetelor.

Nu, nu e ce căutăm, clătină Uliana din cap, nu știu ce este, dar cu siguranță nu e un șurub.

Unghiile lor îngălbenite, rupte ca niște cochilii de moluște au pipăit crăpăturile dintre scânduri. Pielea aspră a palmelor a explorat suprafața podelei. Degetele cu articulațiile umflate au căutat frenetic pe așternutul de pe jos.

Dar, Nusia, de ce minți? spuse Uliana cu reproș. N-ai spălat nicio lenjerie murdară.

Nusia i-a aruncat o privire absentă și a clătinat din cap: Așa e, m-am încurcat. Am dactilografiat ordine militare și rapoarte.

Știu perfect unde erai și ce făceai, insistă Uliana.

Nusia a rămas stană de piatră. Hrystia a făcut ochii mari.

Crezi că nu-mi amintesc banii pe care i-ai pus pe masă în fața mamei?

Erau bani câștigați prin muncă, spuse Nusia pe un ton plângăreț. Am bătut la

mașina de scris!

Mă crezi atât de proastă? exclamă Uliana batjocoritor. Crezi că am uitat de cele zece fiole de penicilină?

Nusia s-a întins pe podea, neputincioasă. O presimțire înspăimântătoare a unui accident vascular cerebral i-a trecut prin cap, dar imediat a fost cuprinsă de furie. A sărit în sus, s-a apropiat de Uliana, gata să riposteze, dar aceasta i-a luat-o înainte.

Te-am văzut. Am văzut cum le-ai vândut. Am văzut cum ai revândut penicilina soldaților sovietici, Nusia.

Nusia a înghețat cu gura deschisă, iar Uliana a continuat.

Te-am văzut în piață, te-am văzut lângă mașinile lor, te-am văzut la colțul străzilor principale. Nu am vrut să mă apropii, nu am vrut să te fac de rușine arătându-ți că te-am descoperit cu minciuna că ai fi la muncă. Sinceră să fiu, încă nu înțeleg de ce ai mințit. De ce era nevoie să minți? Și, desigur, înțeleg că nu e treaba mea unde ai petrecut acele câteva nopți, dar chiar și-așa!

Nusia a tăcut.

Hrystia a încercat să intervină, murmurând: Știi, toate am dorit binele...

Surorile însă n-au auzit-o, fiecare era absorbită în vârtejul propriilor gânduri. Și nu prea înțeleg, spuse Uliana cu voce prea

hotărâtă, suspect de hotărâtă, de ce ai făcut ce-ai făcut când te-ai întors acasă. De ce nu m-ai lăsat să fac totul în felul meu, să-i spun blând, treptat. La urma urmei, am avut dreptate că nu era nevoie să grăbesc lucrurile. La urma urmei, am simțit că pericolul nu trecuse încă. De ce i-ai spus despre Feiga? întrebă Uliana cu tristețe.

fotografie: scrâșnetul dinților unui lup sfâșiind pielea unui iepure

Parcă umpluse toată camera cu statura lui și arăta înfricoșător, ca un demon. Slăbuț și înalt, cu părul în dezordine până la umeri, barbă zburlită, ochi arzători care străluceau de ură și nebunie, cicatrici negre adânci pe față, cu o gură largă fără dinți, se învârtea prin cameră și mârâia, urla și plângea. Nusia și Hrystia au țipat de frică, s-au repezit la ușă, și-au îmbrățișat mama, care alerga deja spre ele din bucătărie.

Vasyl Frasuliak s-a ridicat de pe scaun și s-a îndreptat spre Pinhas, cu brațele larg deschise, gata să-l îmbrățișeze. Pinhas a țipat, cuprins de o durere înfiorătoare. A țipat de parcă ar fi fost ars de viu, de parcă niște sulițe ascuțite încinse i-ar fi străpuns trupul. Țipătul venea din tot corpul lui, și nu din gât. Venea din plămâni, din stomac, din

rinichi, curgea din ficat, din intestine. Brațele și picioarele lui Pinhas țipau, fiecare celulă din corpul lui izbucnea în țipete.

Pinhas Birnbaum s-a năpustit asupra lui Vasyl Frasuliak, gata să-l sfâșie. Vasyl a înțeles bine acest lucru, însă la fel de bine a înțeles că nu se va putea apăra, pentru că pur și simplu era incapabil să-i facă rău acestui băiat. Era deja prea vinovat ca să se apere. Vinovăția îi apăsa mâinile, umerii și capul.

Uliana a sărit în sus și și-a înfășurat brațele în jurul gâtului lui Pinhas. El s-a zbătut, încercând să o arunce de pe el, dar ea s-a ținut strâns, la fel ca oamenii care atârnă peste o prăpastie, gata se prăbușească în ea. Pinhas a încercat să-i smulgă mâinile Ulianei de pe gâtul lui, dar ea s-a lipit de el cu tot corpul, aproape s-a contopit cu el într-o singură ființă, și-a ascuns fața în barba lui, i-a atins cu buzele gâtul, obrajii și urechile.

Furia, ura, disperarea și teroarea care îl mistuiseră pe Pinhas când auzise de Feiga îl umpluseră de putere supraomenească, dar încetul cu încetul puterea aceea îl părăsea. Uliana părea că o soarbe din el, șoptindu-i la ureche, mângâindu-i ceafa cu palma, jucându-se cu buclele părului des și creț, care îi cădea pe umeri. Îi șoptea ceva care nu suna a grai uman. Era sâsâitul unui șarpe, torsul pânzei de păianjen, murmurul apei într-un

iaz, zgomotul nămolului. Era foșnetul vântului prin spicele de grâu, vocea unei căprioare strigându-și masculul în momentul în care îl ține vânătorul. Era scârțâitul unui copac bătrân scobit, țipătul unei bufnițe, scrâșnetul dinților unui lup sfâșiind pielea unui iepure.

Uliana i-a promis că totul va fi bine și i-a cerut iertare. I-a spus că e vinovată, că e foarte vinovată față de el, dar el trebuie să o asculte: îi era frică să-l lase afară, nu credea că pericolul trecuse, se instalase o neliniște înăuntrul ei care o avertiza, iar ea asculta de aceste avertismente. Dar ascultă-mă, ascultă-mă, iubirea mea, îți promit: în curând o vei vedea pe Feiga ta, pe surioara ta. Te voi duce la ea mâine-dimineață, iar acum îți voi spune tot ce știu despre ea. Îți voi spune cu cine este și ce face. E în siguranță. Am avut grijă de ea la fel cum am avut grijă de tine, ca să supraviețuiți amândoi, să rămâneți unul cu celălalt, să fiți împreună. Nu am îndrăznit să-ți povestesc despre ea, pentru că știam că atunci nu voi putea să te opresc. Că vei ieși din ascunzătoare și vei merge s-o cauți și vei fi prins pe drum și te vor tortura și te vor ucide. Că vei fi luat de lângă mine, că te voi pierde, că voi fi iar fără tine, dar de data asta pentru totdeauna, că nu-ți voi mai auzi niciodată vocea, nu-ți voi mai pregăti cartofi

copți cu lapte acru ca unui prinț oriental, nu-ți voi mai atinge părul, nu-ți voi mai simți palmele. Că nu vei mai sta sub podeaua mea, nu vei mai sta sub pielea mea. Că nu vei mai fi acolo.

Iar Pinhas, absorbindu-i sunetele și atingerile, inhalând mirosul corpului ei, simțind căldura emanată de ea, și-a pierdut ușor-ușor forța și s-a înmuiat. Ea îi drena furia ca pe veninul unui șarpe care se scurge din două răni roșii. Și, deși el stătea pe cele două picioare lungi ale lui, iar ea stătea călare pe el, cu gambele încleștate în jurul taliei lui, el simțea că acum făcea doar ceea ce voia ea de la el, mergea încotro îi poruncea. Se legăna și se învârtea, apropiindu-se din ce în ce mai mult de pat, parcă vrăjit, fermecat, și nu mai avea de gând să ucidă sau să rupă pe cineva în bucăți, și știa că poate să aștepte până dimineața, oricât de mult i se rupea inima sângerândă, dar avea dreptate această Uliana, care l-a hrănit cu cartofi copți și lapte acru, la urechea căreia își șoptea în fiecare noapte, prin scânduri, viața lui imposibilă. Acum, iată, urechea ei este aici, chiar lângă gura lui. Este roză și mică, mătăsoasă la atingere, curbele îi sunt atât de misterioase, îmbietoare și te împiedică să te gândești la altceva.

Pinhas s-a lăsat pe patul Ulianei și s-a întins pe el cu fața în sus, Uliana, privind o clipă spre tatăl ei, cu o mișcare fulgerătoare a mâinii, i-a făcut semn să iasă și să închidă ușa în urma lui. S-a așezat mai comod pe Pinhas. S-a întors mânerul, au scârțâit balamalele și s-a auzit încuietoarea. Șoaptele mai multor voci s-au îndepărtat și s-au dizolvat în neființă. În cameră domnea o pustietate neagră, striată de sclipiri albe de stele.

Pinhas și Uliana au rămas singuri, complet singuri, lipiți unul de celălalt atât de strâns, încât într-o clipă nu a mai fost clar unde e urechea unuia și ce fac degetele altuia, și pielea cărei părți a corpului e acoperită cu astfel de puf, și cum miroase, și ce sunt acele gemete, și dacă tu mă îmbrățișezi sau mă răstorni, mă săruți sau mă muști, te simți bine sau te doare și de ce tremurăm amândoi atât de mult și de unde-i umezeala asta: lacrimi, transpirație sau altceva, complet diferit, și de ce fața ta îmi atinge corpul în mai multe locuri deodată, am terminat sau am început din nou, am adormit sau ne-am trezit din nou, este un vis sau realitate, și acesta ești chiar tu, și aceasta sunt eu, tu ești în mine sau eu, în tine, tu ești ascunzișul meu de sub podea, eu sunt lacul tău Amadoca, cel mai mare lac din Europa, care se întinde pe sute de kilometri printre orașe

și sate, câmpuri și păduri, printre nori și corpuri cerești, apele i se leagănă ritmic până la țărm, din ce în ce mai repede, îi auzi valurile pleosc-pleosc-pleosc, mă vei găsi doar pe hărțile străvechi, dar eu voi rămâne în tine pentru totdeauna.

Lacul Amadoca pe harta lui Václav Grodecki și a corectorului Andrey Pograbii (Pohrabky), Anvers, 1602

Uliana nici nu a auzit cum au pătruns în casă, ci mai curând a simțit-o cu țesuturile organelor ei interne. La urma urmei, ea a știut tot timpul că asta se va întâmpla. Neliniștea care îi făcuse o rană cu mult timp în urmă în copilăria ei cu Pinhas, când se despărțiseră prima dată, îi șoptea viitorul, o ardea.

Ea a sărit în picioare, a încremenit lângă Pinhas, ascultând vocile de dincolo de ușă. Pinhas a deschis ochii, dându-și seama imediat că pericolul e undeva foarte aproape. Uliana îi atinsese buzele cu vârful degetelor, cerându-i să tacă și să nu se miște. I-a dat de înțeles, din ochi, că va face totul ca să nu se întâmple nimic rău. A aruncat peste el o plapumă, i-a acoperit complet capul, iar în acel moment pași grei s-au apropiat de ușă. S-a auzit o bubuitură, iar ușa camerei s-a

deschis deodată larg. Uliana, trăgându-și cămașa de noapte, s-a întors. Iakymciuk și alți doi foști polițiști au intrat în cameră. Urmați de Vasyl Frasuliak — negru de furie și încordat.

Ochii tuturor celor prezenți s-au concentrat asupra găurii dreptunghiulare căscate în mijlocul podelei. Un covor mototolit zăcea sub fereastră, trapa din scânduri era deschisă, masa era dată la o parte. Desigur, Uliana și Pinhas nu închiseseră la loc ascunzătoarea peste noapte — nu le ardea de așa ceva.

Iakymciuk s-a apropiat de margine și s-a uitat înăuntru. Fața lui cuprinsă de convulsii necontenite se contorsionase și mai tare într-un zâmbet triumfător.

Știam eu, a spus el, întorcându-se către Frasuliak. Știam sigur că ascunzi evrei.

Și ce-i cu asta, a exclamat Uliana, apropiindu-se de Iakymciuk și împingându-l ușor în piept. E treaba noastră dacă am ascuns pe cineva pentru o vreme, nu a ta. Ai provocat destule probleme, iar acum ai înnebunit complet. De ce ai venit la noi? Nu știi că nu mai ai pentru cine să lucrezi? Au trecut vremurile în care puteai să te apropii de oameni și să-i amenințI.

Iakymciuk nici măcar nu s-a uitat la Uliana. S-a apropiat de Frasuliak și a ațintit

pistolul spre pieptul lui, trăgându-i piedica.

Pe cine ascunzi? a întrebat Iakymciuk. Unde-i acum? Spune repede!

Între timp, cei doi însoțitori ai lui Iakymciuk întorceau casa cu susul în jos. Uliana a auzit strigătele surorilor ei, a auzit-o pe mama ei certându-se, amenințând și blestemând tot ce există pe lume, a auzit mobila răsturnându-se și bubuind, obiecte căzând și sticlă spartă.

Uliana a alergat la tatăl ei și a încercat să se pună între el și Iakymciuk, dar Vasyl a privit-o aspru și a dat-o la o parte cu o mână.

Nu te băga, i-a spus. Privirea lui fixă s-a înmuiat ușor, și i-a explicat ceea ce ea nu înțelegea, i-a spus ceea ce nu știa.

În noaptea asta, trupele sovietice s-au retras. Nemții se întorc. Au reușit să împingă din nou frontul.

Uliana s-a clătinat, dar a reușit să se țină pe picioare. Durerea din piele care a străbătut-o era legată de durerea lui Pinhas care îi cuprinsese tot corpul, la câțiva pași de ea. Nu te mișca, doar nu te mișca, i-a spus ea în gând. Nu respira, nu te mișca, prefă-te că nu exiști. Îi voi scoate de aici, voi reuși să-i păcălesc, nu este prima dată când facem asta. Apoi te vom ascunde altundeva, vom găsi o altă ascunzătoare, chiar mai bună decât asta.

Totul va fi bine, doar nu te mișca.

Însoțitorii lui Iakymciuk au alergat prin casă, au căutat pe sub scări, au bătut în pereți. Între timp, Iakymciuk se uita la Vasyl, iar chipul îi devenea din ce în ce mai frenetic, din ce în ce mai furios. Gura i s-a mutat spre obrazul stâng, a rânjit până la ureche, descoperindu-și dinții cariați, bărbia îi tremura și ochii clipeau des.

Fiu de curvă, asta ești! a spus Iakymciuk printre dinți. Tot timpul ai făcut tot ce-ai făcut ca să-mi pricinuiești rău, atâția ani mi-ai distrus viața, ai acționat ca să-mi faci rău! L-ai asmuțit pe Hohulia împotriva mea, mi-ai smuls din mâini paraziții de evrei pe care eram aproape gata să-i ucid. Știi că ești un trădător? Știi că ești un sabotor? Știi ce se întâmplă cu oamenii ca tine?

Un polițist cu obraji groși și mustață a bătut la fereastră și i-a făcut semn lui Iakymciuk să se apropie, iar acesta i-a arătat lui Frasuliak ușa, semn să iasă primul.

Uliana a așteptat să iasă din cameră, s-a apropiat de pat și a șoptit sub pătură: Întinde-te, culcă-te și nu te mișca, te implor. Trebuie să fug la ei. Mă voi gândi la ceva. Doar să nu faci nimic.

El a prins-o strâns de încheietura mâinii. Palma îi era umedă. Uliana a simțit că lui Pinhas îi era frică. Ea simțea că totul se

întâmplă din nou: acum murea, murea cu adevărat.

Totul va fi bine, a șoptit ea, eliberându-și mâna. Doar întinde-te, bine? Se va termina în curând.

Când Uliana a ieșit în fugă din casă, a răsunat o împușcătură. Zgomotul ei nu a avut timp să se risipească, fiind întrerupt de strigătul lung, din tot trupul, al mamei Ulianei. Au strigat și surorile ei. Uliana a văzut un ghem de trupuri căzute la pământ, sub pomii fructiferi. Iakymciuk și polițiștii stăteau deasupra lor. Iakymciuk încă ținea pistolul în mână. Neînțelegând nimic, Uliana a zărit cu coada ochiului chipul sever a lui Iakymciuk și a auzit ușa de la casa vecinului trântindu-se.

Uliana a tras-o pe maică-sa de lângă tatăl ei și a încercat să se așeze pe picioarele lui, care se zbăteau ciudat și nefiresc pe pământ, zvâcnind cu o forță cumplită, zburând în direcții diferite. Din gură îi curgea o spumă de culoare roz. Uliana nu înțelegea nimic, i-a prins mâinile, umerii, capul... Ceva i s-a întâmplat: ochii-i străluceau larg deschiși. Se uita disperat la Uliana, de parcă ar fi încercat să-i spună ceva din priviri, dar de data aceasta, pentru prima dată în viața ei, ea nu a putut să-i înțeleagă mesajul, deși și-a dat toată silința.

Ea a continuat să-și împingă surorile și mama mai departe. I se părea că ele nu înțeleg nimic, doar o împiedică să-și ajute tatăl, deși nu înțelegea nici ea ce s-a întâmplat cu tatăl lor. Abia când a observat că mâinile mamei sale erau complet acoperite de sânge, văzând sânge proaspăt pe fața Nusiei, și-a dat seama că și ea se mânjise cu sângele tatălui ei.

Atunci și-a dat seama că tatăl ei era deja mort. Că Iakymciuk l-a ucis, l-a împușcat cu un pistol.

A rămas moale și nemișcată, fără să lase capul tatălui ei din mâini. Pielea îi era încă caldă. Uliana simțea asprimea obrajilor lui nebărbieriți.

Undeva departe, în cele mai îndepărtate unghere al percepției Ulianei, surorile și mama ei urlau insuportabil. Strigătele lor i-au străpuns inima. Creierul îi pulsa, se umfla, ieșea din cutia craniană. Pentru prima dată în viața ei, își pierduse capacitatea de a gândi. Gândurile se sfărâmau în fragmente de simboluri împrăștiate, nici măcar în litere, nici în semne — ci în exclamații, în mii de tipuri de durere, în temeri, disperare, deznădejde, în semne de moarte, goale și surde.

Ascunzându-se de această dezordine, Uliana s-a aplecat peste tatăl ei și i-a

îmbrățișat trupul. Palma i-a lovit brusc un obiect dur de metal. Era cuțitul lui Avel Birnbaum, pe care Vasyl Frasuliak îl ținuse continuu la el de ceva vreme. Uliana i-a recunoscut tăișul ascuțit, periculos și dintr-odată i s-a limpezit conștiința. O stare de liniște s-a pogorât asupra ei.

Ea și-a amintit de cuvintele spuse mai demult de Avel, într-o zi parcă de la începutul creării lumii. Își amintea cum s-a apropiat de ea cel mai bun și singurul șokhet al orașului, șchiopătând cu piciorul de lemn, când ea tânjea după un singur lucru: să-i vadă imediat fiul, măcar o clipă, măcar cu un ochi. Își amintea de ochii îngustați ai lui Avel, de blândețea și grija lui. Își amintea de rușinea propriului tată, care se ascundea în spatele șokhetului.

Acum, stând pe pământul îmbibat de sângele tatălui ei, în mijlocul propriei grădini, Uliana a auzit din nou vocea lui Avel Birnbaum. Părea să-i vorbească la ureche.

Lumea e ordonată și, din fericire, nu e ordonată de oameni. Această ordine e înțeleaptă și e singura ordine posibilă. Dacă nu este încălcată această ordine, omul va trăi în fericire și pace, spre bucuria lui și a celorlalți. Sunt lucruri care par să nu facă niciun rău, dar care sunt pur și simplu imposibile, nu pot fi îngăduite. Sunt căi care

nu se pot intersecta. Sunt lumi care pot exista doar separate unele de celelalte.

Atunci Uliana a înțeles. A înțeles de ce lumea s-a stricat, de ce oamenii au înnebunit. A înțeles de unde vine acest război de neînțeles. A înțeles de unde vin cruzimea imposibilă, cruzimea inumană și setea neostoită de sânge. Dar înțelegerea a ajuns la ea prea târziu: sute de mii de oameni mureau în fiecare zi, milioane de oameni sufereau, abuzați și umiliți, executați în feluri care niciodată nu ar fi trebuit să fie permise. Ceea ce se întâmplase depășise cu mult limitele capacității umane de a percepe, de a se îngrozi, de a suferi și de a înțelege ceea ce este imposibil de înțeles.

Dar Uliana l-a înțeles pentru o clipă. Iar creierul ei, inima ei, esența ei umană nu puteau suporta.

Uliana a înțeles, în cele din urmă, că ea și Pinhas au fost cei care au provocat războiul, suferința și moartea, perturbând ordinea lumii cu dragostea lor. Dragostea lor era puternică și atrăgea totul către ea, așa cum atrage nucleul Pământului, dar nu putea exista, pentru că unele căi nu se pot intersecta, iar unele lumi ar trebui să existe doar separate unele de celelalte. Ei credeau în existența lacului Amadoca. Iar ei îi eliberaseră apele de foc și pucioasă din

măruntaiele pământului. Ea și Pinhas stricaseră ordinea lumii. Aduseseră moartea în familiile lor. Pricinuiseră moartea a milioane de oameni.

Ținând cuțitul în mâneca cămășii de noapte, Uliana s-a îndreptat de spate și-a pornit spre casă. Nici Iakymciuk, nici ceilalți doi polițiști nu au urmat-o. A intrat în cameră și l-a văzut pe Pinhas întins exact așa cum îi ceruse ea, acoperit din cap până în picioare cu o plapumă, nemișcat, fără zgomot. A scos cuțitul — o lamă dreptunghiulară de oțel — și a găsit, cu palma stângă, capul lui Pinhas sub pătură. El s-a cutremurat, dar, recunoscându-i degetele, și-a lipit obrazul de mâna ei întinsă. Uliana i-a mângâiat buclele, barba, pielea cu cicatrici, i-a mângâiat buzele și nasul, i-a atins ușor pleoapele. El și-a odihnit cu încredere obrazul pe încheietura mâinii ei, sprijinindu-se de antebrațul ei. Uliana i-a șoptit prin fâlfâitul aripilor unui liliac în zbor, prin cântecul balenelor în ocean, prin foșnetul unei omizi pe o frunză proaspătă primăvara. Și-a strecurat mâna dreaptă sub pătură. Lama a atins un tendon încordat pe gâtul lui Pinhas.

Ce e umezeala aceasta fierbinte care se scurge pe mâna mea? Sunt lacrimi sau poate e altceva?

În fața ochilor Ulianei a apărut o scenă pe care o văzuse cândva împreună cu Pinhas. Cum îmbrățișează Avel cu tandrețe juninca, cum trupul ei cade cu o bufnitură și se lovește de podea, cum tremură, o dată, de două ori, de douăzeci de ori. Și în sfârșit se calmează, se potolește pentru totdeauna.

fotografie: întunericul

Iată șurubelul, spune Uliana și își întinde înainte brațele încrețite și răsucite de artrită. Încheieturile îi sunt însemnate de jur împrejur cu cicatrici adânci și uniforme — vechi, aspre, ca o duzină de brățări prețioase înfipte în piele.

Șurubul se-nțepenise în spațiul dintre scânduri, chiar acolo unde trapa către ascunzătoare se sprijină de podea.

Ei, dar ce bine vezi, spune Nusia cu invidie, încercând să scoată șurubul. Dar prin mișcările ei nu face decât să-l împingă și mai adânc.

Să-l ridicăm puțin, propune Hrystia ridicând trapa, dar șurubul, desigur, alunecă în jos, în gaura dreptunghiulară.

Trei femei bătrâne — bunica ta și cele două surori mai mici ale ei — se apleacă și privesc în spațiul negru căscat, în golul care s-a deschis sub ele.

26. Strada Târgului.

27. Cântec popular ucrainean.

28. „Un trandafir roșu îți dăruiesc, / Nu știu de ne mai întâlnim din nou. / Ți-aș dărui și inima, / Dar inima mea aparține altuia."

29. Luptător în OUN (Organizația Naționaliștilor Ucraineni).

30. Neevreu angajat pentru a presta munci interzise de sabat.

31. Lider hasidic, om sfânt.

32. Pâine nedospită specifică bucătăriei evreiești.

33. Bugul de Sud.

34. Nistru.

35. Paștele ebraic.

36. Masa de Paște.

37. Piatră funerară din cimitirele evreiești.

38. Drac, demon (idiș) (n.a.).

39. Forțe malefice (ebraică) (n.a.).

40. Bate, bate din palme, mama-ți cumpără pantofi noi, tata-ți cumpără șosete noi și Feiga va avea obrajii rumeni mai apoi (idiș) (n.a.).

41. Membri ai unei organizații poloneze de cercetași, un fel de pionieri.

42. Departamentul evreiesc, parte din Gestapo, era responsabil pentru implementarea politicilor naziste de persecutare și deportare a evreilor.

43. Serviciul de securitate.

44. Ofițer de cel mai mic rang în Schutzstaffel (SS) — „Trupele de protecție".

45. Gardian, protector; ofițer în cadrul Schutzmannschaft.

46. Organizație paramilitară alcătuită din membri ai poliției locale și civili.

47. Binecuvântat să fie cel ce vine (ebraică).

48. Roluri în ritualul circumciziei în tradiția iudaică.

49. Stâlp sacru.

50. Mâncare făcută din cereale cu sos dulce, servită în mod tradițional în seara de Crăciun.

51. *Opețiok* — „Grăsuțul"; *Țiuțka* — „Cățelandrul"; Klioțok — „Gălușca".

52. Ureche (ucr.).

53. Plăcintă; orice produs de patiserie plat și subțire.

54. *Sclavul aduce vinul la moșie. Sclavul aducea vinul la moșie. Sclavul a adus vinul la moșie. Sclavul adusese la moșie vinul băut de stăpân. Să sperăm că sclavul va aduce vinul. Lasă sclavul să aducă vinul!* (în lat. în orig.)

55. Aristofan, *Broaștele*, traducere de Eusebiu Camilar și H. Mihăescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956, p. 221.

56. Euripide, *Bachantele*, traducere de Alexandru Pop, Editura pentru Literatură, București, 1965, pp. 166–167.

57. Sofocle, *Oedip rege*, traducere de Dan Botta, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 309.

58. Partidul Comunist (bolșevic) Rus.

59. *Ukraïns'ka Povstans'ka Armiia*, Armata Insurgentă Ucraineană.

Partea a treia

DORIT

Această clădire este o prelungire a trupului meu. Sau trupul meu este o prelungire a acestei clădiri. Suntem una. În pereții mei se târăsc șoarecii, acoperișul meu trosnește când soarele își aruncă razele peste el, colțurile mele sunt împodobite cu pânze de păianjen și înfundate cu bulgări de murdărie, în mine se desprind, aproape neauzite, bucăți fragile de tencuială și cad pe podea, ca fulgii mari de zăpadă într-o dimineață geroasă.

Pot să bâjbâi pe aici, legată la ochi. Cunosc fiecare treaptă, simt cu degetele de la picioare fiecare crăpătură a scândurilor podelei, fiecare încrețitură a vopselei învechite și coșcovite. Știu unde și cum să pășesc ca să nu scârțâie podeaua. Știu să pășesc în așa fel încât să scârțâie jalnic întreaga casă, ca un cățeluș înghețat, sau chiar să țipe strident, ca și cum ar fi cuprinsă de disperare.

Iată-mă, furișându-mă prin întuneric, fără să aprind lumina, fără să luminez drumul cu telefonul. Nouă trepte până jos, pășesc atent pe a șasea, care se mișcă și se poate înclina sub tălpile mele ca o punte șubredă. Mă însoțește țârâitul uniform al apei din

calorifere. Adaug la el sunetul scurt al unei cascade când trag apa la toaletă și pe urmă ascult mișcarea tremurătoare a trupului casei mele.

Deschid robinetul la bucătărie, de parcă aș face un ritual de spălare. Aștept să curgă apa care a stat pe țevi și umplu un pahar cu apă aproape ca de gheață, care cu un minut în urmă dormea în pământ sub casă. Îmi răcește laringele, esofagul și stomacul. Această apă rece adormită mă trezește.

Nouă trepte în sus (atenție la a șasea!), patru pași între ușa camerei în care îmi petrec noaptea și ușa în spatele căreia doarme soțul meu. Încă doi pași. Calc pe covor. Modelele se curbează sub tălpile mele în întuneric, romburi, linii întortocheate, bucle. Știu că acum sunt reflectată într-o oglindă întunecată, chiar mai neagră decât noaptea.

De la pașii mei, oricât de ușori ar fi, mobila tremură: scaunele înalte de bar cu picioare sculptate, rafturile cu cărți, ușile dulapurilor și rafturile comodei albastre. Dar el nu se trezește.

Din nou visează urât: geme, fără să se oprească din mormăit, se foiește, încurcat în pături și cearșafuri. I se încurcă membrele, este reținut, imobilizat, și din aceasta cauză e nervos, se înfurie, îl cuprinde disperarea. Aerul din cameră miroase greu a transpirație.

E ca un animal captiv, îi este frică. A căzut într-o capcană pe care el însuși și-a întins-o.

Simt milă și tandrețe pentru el. Mă întind cu grijă pe marginea saltelei, sprijinindu-mi capul cu mâna dreaptă. Îi ating fruntea udă cu mâna stângă. E leoarcă de sudoare rece. Lacuri întregi s-au format în adânciturile cicatricilor, ca după topirea ghețarilor.

În curând toți ghețarii se vor topi — și ce se va întâmpla atunci? spun eu liniștită. Vom trăi până în acel moment groaznic? Aș vrea să văd sfârșitul lumii cu tine. Aș vrea să mor în brațele tale, auzi?

El nu răspunde. El doarme. Cuvintele mele au atins ceva în capul lui, în conștiința lui adormită, ascultă după o nouă întorsătură de situație. Ascultă pe cineva, apoi răspunde: la început răbdător, ironic, chiar condescendent, apoi din ce în ce mai nervos, iritat. Limbajul lui este limbajul unui lunatic: compus din fraze și cuvinte, bogat în intonații și emoții, e clar și articulat, dar nu înțeleg o vorbă. Această limbă este diferită de orice altă limbă pe care o pot identifica. Acesta este echivalentul sonor al textului răsturnat și reflectat într-o oglindă. Îl înțeleg cu vârful degetelor, când îi ating artera de la gât, când îi măsor pulsul.

De la atingerea mea, țipă îngrozitor și prelung, ca un muribund. Când țipetele lui

încetează în sfârșit, văd prin aerul cenușiu de deasupra patului că e treaz. Se uită la mine cu ochi îngroziți și mari. Respiră greu. Șuieră. Ceva îl strânge de gât. Îi țiuie urechile. Îi aud inima bătând. Văd cum pieptul mutilat i se mișcă frenetic, gata să explodeze.

Trupul îi e paralizat de groază. Acum și-a pierdut graiul, a uitat toate limbile, atât limba din visul său, cât și limba în care îmi vorbește în mod normal. Cea în care îmi răspunde la chemare.

M-ai chemat, îi explic cu blândețe, zâmbind liniștitor. Cu înfățișarea mea, cu chipul meu calm și vocea domoală de zi cu zi, vreau să-l liniștesc așa cum o mamă liniștește un bebeluș agitat, numai cu mirosul meu, cu respirația mea adâncă și constantă.

M-ai chemat, mi-ai repetat numele, șoptesc eu, întinzând mâna spre el cu vârful degetelor, atingându-i umărul moale de transpirație, desenând urme pe el. Știu că el nu știe, nu își amintește numele meu. Îmi scriu numele, din nou și din nou, pe pielea lui umedă, mă înfund în circumvoluțiunile creierului lui.

E OK, continui, mângâindu-i obrazul, cuprinzându-i fața în palmele mele. Îmi place atât de mult greutatea capului lui mare, încordarea nervoasă a tendoanelor lui. Hei,

băiete, mă auzi? spun eu. E OK, doar ai avut un vis urât.

Și încep să-i povestesc visul pe care l-a visat.

Ai visat că zaci într-o baltă de sânge amestecată cu noroi. Plouase toată noaptea și tot câmpul era reavăn. Aici pământul e complet negru și miroase a cenușă, a cărbune și a cale ferată. Sângele i se amestecase cu păcură, i se scurgea din vena jugulară de când capul îi fusese sfâșiat de explozia unui obuz puternic. Corpul îi era sfârtecat și nu mai puteai să-l recunoști. Cu doar câteva ore în urmă, nu puteai să dormi și ai privit firele de păr care îi coborau pe ceafă, ai privit romburile, liniile întortocheate și buclele tatuajului său, ale căror tentacule se târau aproape până la craniu, îmbrățișându-i urechea, răsfirându-se pe spate, acoperind strâns umărul stâng ca o armură solzoasă. Tatuajul curgea pe antebraț, înconjurând cotul și, într-un ultim val neted, se întindea spre dosul mâinii, ca pe pietricelele țărmului, unde îngheța în picături distincte de culoare albastru-închis între proeminențele oaselor.

Se auzea ploaia cum lovește acoperământul blindajului, iar insomnia ta nervoasă te-a făcut să te cufunzi într-o stare de bine. Ați stat aici atâtea zile și nopți fără să ieșiți, ați

dormit, ați jucat cărți, ați ascultat ordinele care îi priveau pe toți, în afară de tine. Restul băieților sforăiau. Cineva însă a ieșit să fumeze, înjurând o pisică strâmbă care venise din cel mai apropiat sat bombardat, sperând să primească ceva de mâncare. Ai auzit pașii celui ce fuma și ai vrut să fumezi și tu. Tocmai îți încheiai nasturii de la pantaloni, trăgând spre tine cu piciorul drept bocancii murdari, când cel care fuma afară a țipat și a înjurat atât de urât, încât ai înțeles imediat: nu înjura pisica. Ai înghețat, dându-ți seama că nu se mai aude șuieratul obuzelor cu care te obișnuiseși. Lumea înconjurătoare era pătrunsă de o tăcere groaznică, umflată până la refuz. În jur s-a lăsat o liniște atât de apăsătoare, încât nu se mai auzea nici ploaia care până atunci vă apărase cum putuse ea mai bine. Dar acum nici ploaia nu mai putea să vă apere. O parte din perete s-a prăbușit de la impactul loviturii, iar tu ai fost aruncat peste vecinul tău în celălalt capăt al camerei. Te-ai lovit cu capul de ceva tare și probabil ai leșinat. Deși în clipa următoare alergai împreună cu vecinul tău prin noroi. Nu ai apucat să-ți legi șireturile la bocanci, așadar nu alergai, mai curând frământai cu bocancii pământul negru în care te afundai, care te trăgea în jos cu fălcile lui lacome și din care îți scoteai cu greu piciorul. Șuieratul a

continuat, iar dungile negre de ploaie de deasupra ta erau luminate cu snopii de lumină roz-portocalie ai trasoarelor. Nu ai văzut, nici nu ai auzit cum l-a izbit. Ai căzut ca un bolovan, lovit de aer, fără să simți nimic, doar că te afunzi în noroi, în smoală, în râuri vâscoase și fierbinți, absorbit în mlaștină. Ai încercat să te apuci de ceva solid, de ceva sigur ca să găsești un punct de sprijin, dar degetele tale au trecut prin mătasea și nămolul pământului lichefiat până când i-ai simțit mâna, murdară de noroi, și ai tras-o spre tine, recunoscând mugurii tatuați care apăreau, pe alocuri, pe piele. Mâna a cedat prea simplu, ai tras-o fără niciun efort, te-ai gândit o clipă că ai dobândit, dintr-odată, o forță supranaturală, dacă poți să tragi spre tine trupul unui bărbat adult și ți se pare ușor ca o pană. Dar s-a dovedit că mâna era singură, nu mai era atașată de nimic, iar tatuajul își pierduse integritatea și tot sensul, cu excepția faptului că puteai recunoaște cui îi aparținuse înainte, dar aparținătorul nu mai trăia, se dizolvase în noroiul negru, iar mâna nu mai era a nimănui.

În zorii zilei, niște bătrâne cu baticuri negre stăteau deasupra ta și clătinau din capetele lor negre: fiule, fiule, repetau încontinuu, ce înseamnă asta, fiule, fiule.

Mă ascultă în tăcere, fără nicio emoție. Astfel, nu poți să-ți dai seama dacă inima i se rupe acum de durere și disperare, dacă e supărat, dacă mă crede sau nu. Peste tot în jurul nostru pâlpâie luminițele aparatelor de uz casnic, roșu și verde-limetă, ca niște creaturi bioluminiscente zărite din adâncimea apelor.

Poate, îi spun, punându-mi palma pe mâna lui aspră, chiar ai trăit ceva din toate astea. Amintirile îți vin în vise.

Tace, nu se mai uită la mine. Privirea îi e îndreptată în direcția ferestrei, în golul dintre perdea și perete. Acolo poate fi văzută umbra unui norișor pe fundalul cerului întunecat.

Îți amintești? îl întreb, apropiindu-mă de chipul lui, încercând să-l privesc în ochi.

Dar își abate privirea de la mine, nu mă lasă să observ nimic. Mă îndrept de spate și mă așez lângă el. Trupul i se întinde în fața mea ca un peisaj pe care-l pot contempla fără să fiu pe deplin sigură dacă e real sau doar mi-l imaginez.

*

Când nu sunt lângă el, se uită din nou la fotografii. Un sicriu pe masă. Printre crini se vede o pată neclară care seamănă mai mult cu o pungă de celofan decât cu o față. El nu știe cine e. Nu ține minte nimic. Nici măcar

nu crede că lucrul ăsta din scrinul negru de pe masă a fost cândva om. Un om pe care-l cunoștea. Care-i era apropiat.

Imagini alb-negru cu un oraș mic. Străzi înguste pe care abia încap mașinile. Clădirile cu două etaje, înghesuite una în alta, parcă alunecă de pe dealuri. Șindrilă și țiglă. Un amestec de coroane de copaci, acoperișuri și turle.

Printre străzi curge un râu cu malurile pline de pietre și mușchi înnegrit. Dacă te uiți la ele îndelung, pe aceste blocuri de piatră apar dintr-odată figuri, Hercule sfâșiind gura leului din Nemeea, Hercule omorând Hidra din Lerna, Neptun calmând marea furtunoasă.

Piatra e colțuroasă, roasă de vânt, ploi și îngheț. Bohdan își recunoaște fața în fețele distorsionate ale eroilor. Chipurile au înghețat deasupra orașului într-o neliniște tulburătoare.

Cel mai mult îi place *Captivul*. Stând turcește, chiar pe marginea prăpastiei. Mâinile îi sunt încrucișate, legate la spate. Imobilizat, lipsit de libertate, pare calm. Privește cu interes strada de sub el, pe care umblă ciorile, flutură din aripi porumbeii. Curg puhoaie de oameni, unele mai lente, altele mai repezi.

Îți amintești cine e autorul acestor sculpturi? întreb, apropiindu-mă din spate și punându-mi palma pe umărul lui Bohdan. Nici măcar nu tresare, de parcă de data aceasta apariția mea bruscă nu-l sperie și nici nu-l surprinde.

Pinzel, îmi răspunde Bohdan fără să întoarcă capul spre mine. Johann-Georg Pinzel, sculptor din secolul al XVIII-lea, care a venit dintr-un loc necunoscut și a dispărut fără urmă. Despre care nimeni nu știe nimic — decât că s-a căsătorit cu o văduvă, care a rămas văduvă pentru a doua oară și s-a recăsătorit din nou. Se pare că se pot spune mai multe despre caracterul și obiceiurile acestei văduve decât despre cel de-al doilea soț al ei.

Râd, iar el se uită la mine surprins, de parcă nu s-ar fi așteptat să-i înțeleg ironia. Imaginile sculpturilor lui Pinzel îi reține atenția mult timp. Privindu-le, uită pentru o vreme că a uitat de el însuși. E hipnotizat de corpurile extatice, contorsionate ale figurilor de piatră, figuri slabe și puternice, sfâșiate de un impuls lăuntric, emoții care izbucnesc în exterior cu un dans zguduitor de cunoaștere, febră, chin și căscarea sufletului.

Mi-ai povestit despre Pinzel acum câteva săptămâni, spune el, trasând cu degetul arătător peste pântecele plat și musculos al

Alegoriei curajului, sânii ei subțiri, membrele puternice, fața blândă cu ochii dați peste cap, cu silueta pe jumătate ascunsă între coloanele iconostasului. Este sigur că a auzit prima oară de Pinzel de la mine, dar în aceste fotografii în stare proastă, în imaginile cu corpuri de piatră și lemn deteriorate de timp, nu încetează să recunoască ceva foarte apropiat chiar de el.

Dai ochii peste cap la fel ca ea, spun și îi arăt asemănarea dintre el și *Alegoria curajului*. Vezi? Pe umărul ei e o față de bărbat, îi atrag atenția. Ascunde un bărbat înăuntrul ei.

Bohdan se uită la trăsăturile bombate de pe umărul alb.

E acesta un simbol al puterii, al curajului? se întreabă el. O femeie înzestrată cu puterea unui bărbat? O femeie care a capturat un bărbat cu trupul ei? Nu-l lasă afară? Îl ține în ea?

Arunc de sus poza cu Hercule ucigând Hidra din Lerna peste *Alegoria curajului*. Hidra se zvârcolește sub eroul încordat, tremură de convulsii. Amândouă trupurile sunt cuprinse de spasme, strângându-se unul pe celălalt într-o strânsoare de moarte care este atât de ușor confundată cu îmbrățișarea poftei.

Bohdan pune un deget pe Hercule: pentru cruzimea cu care i-a distrus pe eubeeni cu

regele lor în frunte, Hera l-a pedepsit pe erou, întunecându-i mintea.

Ține minte miturile, nu trebuie să i se amintească.

Scot o fotografie cu sculptura Sfântului Onufrie, dezvăluind astfel un portret în care suntem împreună, care era ascuns sub tot teancul de fotografii. Știu cât de mult urăște această fotografie color. Într-unul din accesele lui de furie, a rupt rama și a spart sticla în bucăți și numai printr-o minune nu a rupt foaia lucioasă. Și totuși, adesea îl găsesc singur cu această imagine. Știu foarte bine că fața mea îl interesează cel mai puțin. Bohdan se studiază pe sine — cel care a fost cândva.

Îl observ de multe ori în fața oglinzii, studiindu-și chipul, întorcându-și capul mare și hidos și examinându-l din toate unghiurile posibile, căutând orice asemănare cu bărbatul frumos din fotografie. Dar cum poate găsi această asemănare, când craniul perfect alungit a fost rupt în atâtea locuri și transformat într-un poligon, ca un cotor de varză? Acolo unde odinioară creștea părul mătăsos, acum au rămas adâncituri și spărturi, cicatrici gri-închis și albastru-violet, prin care nu poate pătrunde niciun fir de păr. Părul crește ici și colo în smocuri subțiri, rare, decolorate de o culoare nesigură, ca

iarba de anul trecut care iese brusc de sub zăpadă la sfârșitul lunii februarie.

Când vede în fotografie o frunte înaltă, strălucitoare, creionată elegant cu mai multe linii subțiri, în oglindă privirea i se împiedică apoi de o suprafață întunecată și aspră, acoperită cu numeroase neregularități. Este un efect interesant, pentru că în fotografie ochii întunecați ai lui Bohdan par limpezi, gri-verzi: asta se întâmplă când lumina puternică a soarelui strălucește în momentul fotografierii, iar razele sunt refractate, să zicem, în ferestrele clădirilor din jur. Acest Bohdan din fotografie are ochii plini de lumină, de culoarea opal a zăpezii topite, deși, de fapt, ochii lui Bohdan sunt căprui-închis, impenetrabili, strălucitori ca amurgul. Orbitele au acum o altă formă, nu mai sunt la locul lor, ca toată fața lui care înainte era plăcută, alcătuită armonios și atât de lin, după toate legile raportului de aur. Acum ochiul stâng e destul de îngust, aproape de tâmplă, cel drept e lărgit, aproape rotund, pleoapele sunt umflate și rigide, ochiul e deplasat, lipit de puntea nazală. Cum să recunoști această curbă și nările alungite? Cu ce fel de ochi ar trebui să privești ca să observi pomeții netezi, fălcile puternice și bărbia frumoasă în gropi, adâncituri și cicatrici?

Dar gura, îi repet în fiecare zi, iar și iar, gura ta a rămas aceeași. Te-am recunoscut după buze.

Își privește buzele încordate, apăsându-le până devin albastre în oglindă, și se joacă cu buzele din fotografie. Încearcă să zâmbească la fel de dezinvolt ca în ziua aceea când m-a îmbrățișat, și am stat lipită de umărul lui, lângă peretele Arhivei, dar gura pe jumătate paralizată nu-l ascultă: colțurile fug în jos și tremură, aducând și mai multă tristețe și disperare pe fața lui. Știu că nu vede asemănările.

Cum să-i spun, nu încetez să mă chinuiesc, că acum îmi este și mai drag decât în poza aceea, în care m-a tras atât de aproape de el, încât mi-am lipit obrazul de umărul lui, lăsând o urmă de ruj pe mâneca albă a cămășii lui de in. Chipul lui îngeresc de atunci, ca al îngerului lui Michelangelo Buonarroti, nu m-a împiedicat să văd în el tot ce era cu adevărat. Și acum, când seamănă atât de mult cu capul de lemn detașat al îngerului lui Pinzel, cu nasul tăiat, cu un cap jalnic, trist, deformat, care își schimbă expresia în funcție de unghiul din care îl privești, când toată esența lui, toată autenticitatea lui este pictată, sculptată în cicatrici și fracturi, întoarsă pe dos, sunt gata să fac orice pentru a fi lângă el, pentru a-l

proteja, pentru a avea grijă de el, pentru a deveni pielea lui care înmoaie atingerea lumii exterioare până la rană deschisă. Cum ar trebui să-i spun asta?

Suprafața stelei neutronice este rece și netedă. Te-ai putea vedea în ea ca într-o oglindă. Dar gravitația ei e atât de puternică, încât ar atrage orice corp fizic, prefăcându-l în atomi. În primul rând, ar răsuci articulațiile, ar întinde pielea, ar rupe corpul în bucăți. Corpul ar deveni praf. Praful s-ar sparge în particule și mai mici. N-ar mai rămâne nimic.

Mă privesc în oglinda din baie. În întuneric. Mă gândesc la steaua neutronică. La scoarța ei exterioară de fier. La atmosfera ei. La conductivitatea electrică a scoarței interioare. Nu aș putea să-mi văd imaginea pe suprafața stelei neutronice.

Îmi văd chipul în oglinda întunecată a băii. Dar e ceva în neregulă cu el. E ceva în neregulă cu totul: cu oglinda, cu baia, cu întunericul, cu imaginea mea, cu mine.

Cu stelele neutronice totul e în regulă. Masa lor e de două ori mai mare decât cea a Soarelui. Raza — 10-20 de kilometri. Crește odată cu creșterea masei. Perioada de rotație e de o fracțiune de secundă.

Mă gândesc la stelele neutronice când această femeie intră neanunțată în baie și spune:

Dumnezeule, de ce stai aici în întuneric?

Ea aprinde imediat lumina. Se apropie de mine. E din nou mult prea aproape. Se uită din nou la mine. Întinde mâna să mă atingă din nou, fac un pas înapoi. Ea închide ambele robinete. Apa nu mai curge, nu mai face zgomot. Se lasă tăcerea. Această femeie se uită în oglindă la reflecția ei și la cealaltă reflecție care a făcut un pas înapoi.

Ce faci aici? întreabă femeia. E ceva în neregulă?

Tac vreme îndelungată. Prefer să nu spun nimic. Gândurile — aceste gânduri pe care le citiți aici chiar acum — nu au nevoie de cuvinte. Creierul le transformă în cuvinte. Eu nu am legătură cu asta. Nu există nebuni.

Femeia se întoarce. Se apropie din nou de mine. Mă retrag într-un colț. Mă privește. Respiră. Văd o întrebare în ochii ei. Vrea ceva de la mine.

Am înghețat. Privesc în altă parte. Strâng din dinți. Ea mă ia de mână. Eu îmi trag mâna. O ascund la spate. Vreau să stau departe de ea. Cât mai departe.

E ceva în neregulă? întreabă din nou. S-a întâmplat ceva? răsună vocea ei. E ceva în neregulă?

Totul e în regulă, se aude în sfârșit o voce. Eu am vorbit. Am împins cuvintele. Ia-le, sufocă-te cu ele, să-ți fie de bine. Totul e în regulă, îi spun mai tare.

Lasă-mă să te ajut să te bărbierești, spune ea, atingându-mi obrazul cu degetele ei.

Nu vreau să mă bărbieresc, îi răspund.

Îmi lipsește o bucată din limbă. Fălcile mele sunt din fier. Toată gura îmi este ruginită. De aceea limba mea nu mă ascultă. Așa spune femeia asta.

Vei vorbi în curând, spune ea. Îți vei aminti totul în curând.

Unele cuvinte le pronunț cum le pronunț. Dar există unele care îmi rămân în gât și mă ustură. Sau se sparg în bucăți. Mă frig. Se răspândesc prin gură. Nu știu ce să fac cu ele. Zac în gura mea, reci și incomode. Nu le cunosc.

Te ajut să te speli pe dinți? șoptește această femeie.

Se întâmplă din nou. Pulsar, radiație electromagnetică în capul meu. Nu mă mișc, dar știu că femeia observă totul. E speriată. Îi e teamă că aș putea să o lovesc, să-i fac ceva. Văd în ochii ei, pe chipul ei. Mai mult decât pot suporta. Mai mult decât vreau să știu. Ea știe mai multe despre mine decât știu eu.

Nu vreau să mă spăl pe dinți. Nu mă spăl pe dinți, azi nu mă spăl. Vreau să mă întind,

să închid ochii, să-mi acopăr capul. Vreau să mă gândesc la steaua neutronică. La cât de fierbinte se naște și se răcește ea de-a lungul a mii de ani.

Închid ochii. Știu, ea e lângă mine. Știu că se uită la mine.

Aceasta este femeia mea. Soția mea. M-a așteptat și m-a găsit. Ea m-a adus de pe lumea cealaltă. Ea a depășit gravitația stelei neutronice. Ea știe totul despre mine. Ea îmi vorbește despre mine. Ea îmi redă amintirile. Ea îmi redă o imagine asupra mea.

Caietul lui Pinhas îl atrage pe Bohdan ca un magnet. I-am întins hainele vechi, pantofii, jacheta din fâș, sacul de dormit de jur împrejur. Îi las spatula preferată în formă de romb într-o teacă de piele lângă saltea, astfel încât să fie primul lucru pe care vede când va deschide ochii dimineața. E aceeași spatulă pe care a folosit-o de atâtea ori pentru a îndepărta pământul de pe oasele umane vechi de mii de ani. Cu care a răzuit miezul timpului de pe rămășițele așezărilor străvechi, atingând măduva osoasă a vieții, care nu încetează să pulseze. Pe masa noastră rotundă, lăcuită, de culoarea unui craniu scit, îi așez cărțile de referință din domeniul arheologiei și *Istoriile* lui Herodot, cu o seceră pe copertă, cu o urmă lăsată de ceașca

din care își bea cafeaua, cu amprentele lui pe pagini. Împinge cartea cu cotul, fără să o atingă măcar cu degetele, și întinde mâna spre brânza de oaie de pe farfurie, care din păcate s-a fărâmițat sub presiunea lamei cuțitului.

Uneori, Bohdan se îngroapă în grămezi de fotografii de familie, uitându-se la ele până când vasele de sânge din ochi i se sparg din cauza efortului excesiv, dar această incursiune în trecutul pe care nu-l mai ține minte nu face decât să-l adâncească în disperare. Deja știe pe de rost numele tuturor personajelor, îmi relatează împrejurările care au precedat cutare sau cutare moment din fotografie sau evenimentele petrecute mai târziu, când personajele s-au mișcat din nou, au intrat iarăși pe făgașul obișnuit al vieții. Îmi explică expresiile din ochii bunicii sale Uliana, grimasa Nusiei, motivele fricii de pe chipul tatălui său, în vârstă de cinci ani, care a încremenit derutat în prag. Bohdan poate descrie casa lor de pe Torhovyția, pridvorul, crăpăturile dintre scânduri, colțul din hol, unde se aflau mereu bucăți de noroi uscat și unde stau rachetele de zăpadă, o bancă joasă, pe care stă de ani de zile același lacăt ruginit cu o scoabă îndoită. Scârțâitul divanului acoperit cu așternut, culorile carpetei de pe perete și ale celei care acoperă trapa

ascunzătorii de sub podea. Enumeră conținutul bufetului din lemn de stejar, deși acesta nu se poate desluși în imagine, cu excepția petelor mai întunecate și mai deschise: farfurii de faianță ungurească cu margini aurii, supiere de porțelan și sosiere din același material, pe fundul cărora se vedea clar un vultur negru călare pe svastică, cuțite, linguri și furculițe poloneze placate cu argint și linguriței tale preferate cu mâner îndoit, castroane rotunde, înnegrite de vreme, cești de cafea din Cehia de un albastru-închis și un pahar de șampanie de culoarea mustului de struguri, un ceainic de cupronichel, o tavă de cupru, o furculiță de aur cu doi dinți, câteva linguri și un pahar gravat cu litere ebraice, alte pahare, o carafă pentru vin de la fabrica de sticlă Lilien din Jovkiv și pahare Berejan, un vas sovietic de cupronichel, placat cu argint, și cu o emblemă reprezentând o rață, farfurii și castroane cu cireșe și urși olimpici, un ulcior de lut și vase adânci emailate.

Repovestește totul cu minuțiozitate, până la cele mai mici și neînsemnate detalii, pe care eu însumi am reușit deja să le uit, care poate că mi-au scăpat fără să-mi dau seama pe deplin — îmi repetă fiecare cuvânt, fiecare element al poveștilor mele. Din această supă cu care îl hrănesc cu sârguință de câteva luni

încoace, din acest îngrășământ cu care hrănesc solul sărăcit, nu iese nimic nou, nicio amintire, niciun mugur viu.

Aceste încercări repetate, iar și iar, ne epuizează foarte tare, secătuindu-ne de orice speranță. Bohdan se înfurie, fotografiile zboară în aer, le calcă în picioare. Eu adun cu răbdare foile împrăștiate, le pun în spatele foliei transparente pe paginile de carton ale albumelor, aranjez ce am reușit să salvez după accesul de furie al lui Bohdan. Nu revenim la subiectele din trecut timp de câteva săptămâni. În general, nu vorbim. Eu am grijă de el în tăcere. El mă lasă, în tăcere, să am grijă de el.

Dar observ că a scos pe furiș din buzunarul secret al hainei mele un caiet uzat de timp, cu coperți din marochin vopsit, și îl poartă cu el, ascunzându-l sub cureaua pantalonilor, sub tricou. Când trec pe lângă Bohdan, atingându-i accidental umărul cu burta dacă stă pe un scaun, sau atingându-i spatele cu pieptul, simt binecunoscutul iz de piele și hârtie mucegăite. Bohdan își ascunde față de mine interesul pentru acest caiet, nu-l explică, nu spune un singur cuvânt. Eu mă prefac că nu observ nimic, deși știu: cartea lui Pinhas a stârnit ceva în sufletul lui Bohdan. Până acum, nu am reușit să simt carnea fragedă și descoperită printre cioturile

putrede și depozitele de calcar roșiatic mort care au infestat conștiința lui Bohdan dinăuntru. În schimb, un băiat evreu care a fost trădat și ucis de o mie de ori, al cărui trup se ofilise și se făcuse oale și ulcele cu multe decenii în urmă, a reușit să insufle viață celulelor amorțite ale creierului lui Bohdan.

Eu însumi nu pot înțelege dacă această observație îmi face plăcere, mă derutează, mă sperie sau îmi dă speranță. Inima îmi bate sălbatic, o simt în gât, când, seara târziu, aplecată și ghemuită, privesc prin crăpătura ușii cum Bohdan răsfoiește cu poftă paginile murdare și uzate ale caietului lui Pinhas, cum îngheață mult timp peste câte o pagină, cum citește scrisul mărunt al lui Pinhas. Nu poate înțelege prea multe. L-am asigurat că știe bine poloneză și germană, că a studiat latină și greacă veche la universitate, dar din anumite motive care amândurora ne scapă el nici măcar nu poate deslușì cuvintele ucrainene, darămite ebraica.

Îl interesează mai mult desenele lui Pinhas: compară contururile lacului Amadoca pe diferite copii ale hărților medievale, de parcă cheia amintirilor sale ar fi codificată în aceste linii întortocheate, în marcajele schematice naive ale munților, orașelor și pădurilor, drumurilor, castelelor și mlaștinilor. Poate așa

o fi, mă gândesc eu, mutându-mă neliniștit de pe un picior pe altul, fără să simt cum jumătate din corp mi-a amorțit. Și nu știu dacă e bine sau rău dacă Bohdan reușește să descifreze mesajul lui Pinhas. Dacă îl poate citi. Nu știu dacă vreau sau dacă mă tem de asta. Știu doar cât de mult vreau să-l salvez pe Bohdan. Cât de insuportabil și de înfiorător e gândul de a-mi pierde din nou soțul.

Bohdan se minunează de desenele lui Pinhas: de schițele străzilor orașului, de casele cu porțile lor adânci ca fântânile, de curțile lor acoperite de tufe de liliac și coacăze, umbrite și umede. Coturile râului Strypa, peste care se apleacă sălcii, case cu pridvoarele din lemn cioplit, fântâna de lângă Sinagogă și Sinagoga însăși cu ferestrele sale uriașe, cu porticuri arcuite și o boltă de acoperiș. Se minunează de scenele din Piața Rynok, unde se preumblă mici figuri grațioase, în haine lungi și pălării cu boruri largi, cu bărbi fluturate de vânt, cu batiste legate pe cap în noduri ciudate, cu forme cubice de *tallit* și tefilin pe cap și mâini. Aceste însemne sunt atât de mici, ca semnele de punctuație, ca literele alfabetului ebraic, și totuși, în orice caz, este posibil să distingi când oamenii înfățișați se salută, când vorbesc între ei, când sunt cu ochii după

copiii care aleargă și când privesc gânditori spre orizont, încercând să observe ce anume aduce norii fumurii care se ridică între pământ și cer. Bohdan recunoaște deja ruinele castelului, dealurile, depărtările cu câmpurile și cerul, Podul Nahirean, tunelul, capul sfântului Jan Nepomuk, Primăria cu turnul său baroc, scara în spirală din interiorul turnului, vederea asupra orașului de la ferestrele din vârful turnului și fragmente din sculpturile lui Pinzel, pe care le compară cu imagini, ghicind urechea lui Hercule, gura leului, bicepșii cazacului.

Singurul lucru pe care nu-l recunoaște e chipul blând al copilului înfățișat de zeci de ori pe paginile cărții. Capete mai mari și mai mici, din față și profil, cadre repetate, filme întregi desenate din întoarcerile capului, din înflorirea treptată a unui zâmbet, din ghirlande de emoții. Este unul dintre *putti* lui Pinzel sau vreo altă alegorie necunoscută? Șuvițe de păr care cad pe frunte și pe gât, obraji îmbujorați, buze plinuțe. Ochi mari, serioși privesc din imagine ca de pe fundul unui lac, ca din cealaltă lume. Bohdan ghicește cine ar putea fi această fată, pentru că e fată, nu e o piatră, nici măcar un înger de lemn, ci un copil viu. De undeva știe asta cu siguranță.

Într-o schiță, un bărbat subțire, musculos, cu o față umbrită ține în brațe un copil. I se văd doar pomeții ascuțiți și obrajii înfundați. După câteva pagini, apare o nouă imagine: fetița merge de-a lungul unui drum, ținându-se de mână cu doamnă în rochie elegantă și pălărie. Bohdan recunoaște fata chiar și din spate: acestea sunt buclele ei și, fără îndoială, sunt blonde. Iată fetița, aproape întoarsă, lipindu-și obrazul de fața unui vițel mare. Căldura limbii vițelului. Respirație fierbinte puternică. Nări umede. Fata a închis ochii și a ascultat trupul animalului, toate vocile lui lăuntrice.

Aici stă în fața intrării în casă. Peretele e aproape complet nevopsit, se pot ghici pridvorul, perdeaua de la fereastră, mușcata de pe pervaz. În schimb, copilul este înfățișat în detaliu extraordinar, poartă rochie și șorț, pantofi cu șireturi și șosete înalte. Are gropițe pe genunchi și mai multe nuci, întregi și sparte, în șorț. Bohdan se uită lung la nuci, simțind brusc că i se umple gura cu salivă groasă, cu gust amărui de nucă. Miejii albi, atât de mici, surprinși succint și aproape schematic, atrag atenția asupra lor. Bohdan își adulmecă inconștient buricele degetelor. Nici măcar el nu observă această compulsie — în schimb, observ eu, furișându-mă în tăcere spre Bohdan, ocolind

cu pricepere fiecare scândură scârțâitoare. Merg în liniște, ca duhul sfânt. Dar înăuntrul meu totul se sfâșie și se prăbușește cu o bufnitură, ca un infractor care este pe cale să fie dat în vileag.

Simt greață în stomac. Nuci. Nu știu, habar n-am care-i problema cu nucile și de ce sunt pătrunsă de atâta frică, de o senzație de pericol atât de mare, neașteptat, dar din acel moment încep să ascund de Bohdan toate nucile pe care ar putea să le găsească în casă sau în curte. Dimineața devreme, culeg nucile de anul trecut de sub copac, le duc în pădure și le arunc sub unul dintre pini și le acopăr cu crengi uscate.

Încremenesc pentru o clipă, amintindu-mi cum, în urmă cu câțiva ani, i-am adus în dar tatălui lui Bohdan nuci. Acum trebuie să le ascund de fiul lui.

Până de curând, de îndată ce mă întorceam acasă, mergeam la o plimbare de seară în pădure. Pe măsură ce toamna înainta, era tot mai puțin probabil să ne întâlnim cu alți oameni. Majoritatea încetau să mai vină aici în sezonul rece — își petreceau iarna în locuințele de la oraș, legănați de conștiința apropierii imediate a miilor de prezențe umane dincolo de pereți, sub podea și deasupra tavanului. De cei care rămâneau să

petreacă iarna la țară nu trebuia să ne temem: semănau mai mult cu figurile din vise decât cu oamenii adevărați. Uneori drumurile ni se intersectau în amurgul umed, inconfortabil, undeva pe poteca care ducea printre trunchiurile de pini și printr-un labirint de tufișuri, pe ale căror ramuri subțiri se așeza ceața de seară. Putea fi un bătrân cu șapcă sport, albastră cu dungi, care mergea cu o roabă prin pădure, umplând-o cu ramuri uscate. Sau o pereche de bețivi de vârstă nedeterminată, mișcându-se întotdeauna într-un nor de mirosuri nu tocmai plăcute, radiind uneori o tandrețe zgomotoasă, insuportabilă unul către celălalt, expunându-și iubirea ca pe o rană deschisă, alteori blestemându-se unul pe altul, cu aceeași iubire, sau împleticindu-se mohorâți undeva în întuneric: ea târându-și piciorul și scâncind, iar el purtând neîncrezător un topor în mână. Uneori, cineva necunoscut se strecura printre copacii din depărtare, înconjurat de o haită de câini sălbatici. Acești câini se repezeau uneori la noi cu un lătrat care răsuna prin toată pădurea; de parcă ar fi fost turbați, se înecau cu propriile urlete, conducându-se unii pe alții cu panică și furie — era imposibil să nu ne imaginăm cum s-ar repezi cu trupurile lor subțiri și puternice asupra noastră, cum colții lor, într-

o clipă, ne-ar sfâșia de vii. Dar câinii doar dădeau din coadă când se apropiau și zâmbeau larg, cu limba scoasă. Bohdan se lăsa cu grijă în genunchi și, ca și cum ar fi căzut în transă, le mângâia spatele și capetele, îi scărpina după urechi, le desfăcea cu degetele blana zbârcită. Stăteam deasupra lui dezorientată, fără să-l recunosc, uitându-mă năucită cum câinii răzgâiați leșinau parcă de plăcere. În privirea lui, în mișcările lui, în expresia feței lui era ceva neașteptat de liniștit, lipsit de apărare, ca o fâșie de lumină din spatele ușii crăpate. Îi simțeam relaxarea, stare căreia nu i se abandonase niciodată în prezența mea. Continua până când, de undeva din adâncul pădurii goale, asemănătoare cu un pavilion, răsuna un fluier strident, nerăbdător, iritat și insistent. Câinii uitau instantaneu de mine și de Bohdan și se repezeau la stăpânul lor, lăsându-ne în tăcerea spațiului gol.

În cele din urmă, toamna se întuneca atât de mult, încât parcă nici nu se mai făcea ziuă. Pașii noștri lenți se scufundau în grosimea nisipului umed pătruns cu miceliu de ciuperci, în suprafața crocantă a mușchiului, în covorul alunecos al frunzelor putrede. Mergeam aproape orbește, fără nicio țintă, prin această monotonie vagă.

Oricât de călduros ne îmbrăcam și eu, și Bohdan, punând pe noi mai multe pulovere și izmene, jachete, eșarfe, șepci și glugi peste ele, înghețam rău. Pantofii și șosetele ni se udau până la piele. Fețele ne amorțeau de nu puteam nici să ne mișcăm fălcile. Întorcându-mă din când în când ca să mă asigur că Bohdan e OK, nu îi puteam distinge fața prin întuneric.

Uneori, în timpul plimbărilor noastre, eram prinși de ploaie. Câteva picături de ploaie înșelătoare, abia vizibile se transformau brusc într-un duș rece. Vântul sufla, legănând vârfurile pinilor de deasupra noastră. Pinii trosneau și scârțâiau, trunchiurile lor fragile se îndoiau și dansau, de parcă nu ar fi fost copaci, ci niște fire de iarbă mărite de o mie de ori. Vântul zvârlea în noi cu adevărate rafale de ploaie, ne plesnea peste obraji, dintr-o parte și din spate.

Ne întorceam acasă în grabă, și de fiecare dată simțeam dindărătul perdelei de la fereastră, din spatele viței-de-vie de pe verandă sau prin crăpătura întunecată a ușii deschise de la intrarea casei de vizavi o siluetă cocoșată, privind cu atenție suspectă spre noi. Îmi domoleam furia cu un gest din mână, îmi potoleam supărarea tot mai mare față de interesul pe care-l trezisem în această

femeie mică și încovoiată, vecina noastră. I-am stârnit curiozitatea cu ceva, făcând-o să-și părăsească brazdele cu pătrunjel și solarele cu soiuri experimentale de roșii. Am ademenit-o sau am speriat-o cu ceva. Ce ar putea ști ea despre noi? Ar putea reprezenta o amenințare?

Și, de parcă ar fi vrut să-i facă în ciudă, bătrânul ei câine ciobănesc Zefir pur și simplu leșina când se apropia Bohdan: dădea din coadă, scheuna, implorându-l să se apropie de el, încremenea de fericire de îndată ce mâna lui Bohdan îi atingea greabănul. Un minut sau două urmăream cu gelozie dragostea lor. Înțelegeam câinele. Eu însumi eram mereu însetată de aceste atingeri. M-am uitat, dorind să iau aminte la felurile în care câinele îl seducea pe soțul meu. Dacă reușesc să le folosesc și eu?

Dar știam că aceste metode n-aveau să funcționeze în cazul meu. Îl atingeam pe umăr și îi dădeam un mic ghiont într-o parte.

Hai să mergem acasă, îi spuneam. Suntem uzi leoarcă. Du-te, îmi răspundea el. O să mai rămân puțin. Vin și eu imediat. Uite cât de frumos e, îmi arăta chipul animalului, leșinat de plăcere. O figură chinuită ne privea din spatele perdelei. Trebuie să te speli bine pe mâini, îi spuneam lui Bohdan. Câinele

miroase îngrozitor. Îmi place mirosul ăsta, răspundea cu voce plictisită, necunoscută mie.

Ne întorceam acasă. Râuri murdare curgeau de pe noi pe gresia albastră a bucătăriei. Îmi aruncam repede hainele pe podea și mă apucam să-l dezbrac pe Bohdan. El protesta mut, dar nu îi dădeam nicio șansă: săream pe scaunul poziționat chiar în dreptul lui, îi scoteam puloverele unul câte unul, încurcându-i din când în când mâinile și capul, încurcându-mi și mie mâinile și capul în lâna umedă. Ești ud leoarcă, îi spuneam, trebuie să scapi imediat de hainele astea ude, mai lipsește să răcești, și îi ștergeam cu grijă fața și capul cu un prosop, îi frecam trunchiul gol cu o cârpă tare până când devenea roșu. Mormăia ceva, încercând să mă îndepărteze, făcea câțiva pași în spate, dar apoi încremenea și, supus, mă lăsa să continui până când mâinile mele ajungeau la catarama curelei lui, până când zdrăngănitul ei rece și gol zguduia tăcerea dintre noi. Atunci îmi prindea mâinile, le oprea și le-ndepărta cu forță. Ce s-a întâmplat? îl întrebam, prefăcându-mă că nu înțeleg. Uite ce ud e totul aici, trebuie să te schimbi. Bohdan nu răspundea. Respirația îi devenea zgomotoasă. Îi simțeam furia, îi simțeam rezistența.

Bine, cedam în cele din urmă, oftând adânc. Îți aduc pantaloni uscați și lenjerie uscată. Între timp, te dezbraci singur. Dacă nu vrei să te ajut, chinuie-te singur, i-am spus, aproape jignită, urcând scările și apăsându-mi pe față prosopul umed, pătruns de mirosul lui Bohdan.

Am menționat oare că uneori îmi cerea să repet poveștile de nenumărate ori? De exemplu, despre cum Ulianei i s-a interzis să-l vadă pe Pinhas. Sau despre plimbarea lor cu barca. Sau despre cum Pinhas a reușit să supraviețuiască. Și apoi, desigur, cum și de ce l-a ucis Uliana.

El întreba: se știe ce s-a întâmplat cu Matvii Kryvodiak? Au fost vești despre el? Uliana îl iubea? Cine e Zoia și de unde a venit? Cine era femeia care a venit la înmormântarea bunicii Uliana și de ce a leșinat? De ce l-au părăsit părinții când era copil? De unde au apartamentul din Kiev? Și de ce sunt ei aici acum, într-o casă veche de la țară, și nu într-un apartament confortabil, la care, evident, avea dreptul? Și unde îi sunt părinții? Unde îi e măcar una dintre rude? Unde sunt oamenii pe care i-a cunoscut? Unde sunt oamenii care-l cunosc?

Răspundeam cum puteam. Cred că înțelegeți și singuri — amintiți-vă de

avertismentul psihiatrei Slonova, care a avut grijă de Bohdan în timp ce era încă în spital: un exces de informații nu putea decât să-i facă rău. Știam foarte bine că o doză prea mare de medicament vindecător poate deveni cu ușurință otravă. Prin urmare, mi-am dozat cu sârguință răspunsurile, le împachetam într-o bucată de hârtie de cadou și aduceam vorba despre altceva.

Nu, nu s-a știut cu certitudine nimic despre Matvii Kryvodiak, răspundeam cu glas blând, liniștit. Nu avea rude, iar el și Uliana nu erau căsătoriți, așa că oficial a fost imposibil să se obțină informații despre soarta lui Kryvodiak. Au existat câteva zvonuri: odată a apărut un străin la ușa Ulianei, care a susținut că timp de opt luni împărțise priciul cu Kryvodiak și lucraseră împreună la tăierea copacilor. Amândoi aparțineau brigăzii a cărei sarcină era să scoată trunchiurile de copaci de sub câțiva metri de zăpadă. Pentru că atunci când copacul era tăiat prea de sus, deasupra solului, lăsând în loc un ciot înalt, întreaga echipă era pedepsită aspru. A descris trupul lui Kryvodiak, legat de un trunchi, acoperit cu un strat gros de zăpadă și arătând ca o sculptură de gheață care fusese dezgropată accidental într-o dimineață. Era gol, iar pielea îi părea atât de curată și transparentă,

încât oasele, tendoanele și organele interne i se vedeau prin ea. Se vorbea, a spus bărbatul (pentru că el nu o văzuse cu ochii săi), că Kryvodiak avea o inimă neobișnuit de mare. Inima îi ocupa întregul torace, deplasând și deformând restul organelor. Nu se știe cum de a trăit atâția ani cu această anomalie. Inima îi strălucea prin pielea transparentă și pâlpâia stins în nuanțele aurorei boreale. Nu au existat semne de moarte violentă, a spus străinul, decât dacă, bineînțeles, ținem cont de frânghia cu care Kryvodiak a fost strâns legat de copac. Fața lui, în ciuda rigidității sale, dădea impresia că e relaxată și calmă, de parcă ar fi contemplat cu ochii minții un spațiu infinit în care toate posibilitățile s-ar fi putut realiza concomitent. De ce a fost ucis? Oh, își băga coada în toate: avea grijă de bolnavi (și cine putea fi sănătos într-un lagăr de muncă din nord?), le dădea altora rația lui jalnică de pâine, se oferea voluntar să-i înlocuiască, în tură, pe infirmi, încerca să convingă gărzile de ceva, cerând întotdeauna să vorbească cu șeful lagărului, lucru pentru care mulți îl considerau un turnător. Cine știe pentru ce anume l-au ucis. Au fost multe motive.

Numai că, i-am spus lui Bohdan, bunica ta nu l-a crezut pe acest străin. El s-a oferit să o ajute să se mute în Occident, poate chiar în

Canada, sau și mai bine, în Noua Zeelandă, i-a oferit ajutor financiar, dar până la urmă (dacă îmi amintesc corect poveștile lui Bohdan, dacă mi-aduc bine aminte de poveștile tale, Bohdane) ea a devenit extrem de nervoasă, a provocat un scandal, i-a strigat cuvinte urâte, iar când acesta a ieșit rușinat în stradă, l-a gonit în timp ce treceau pe lângă vecinii curioși, care ieșiseră din case să admire evenimentul.

Dacă Uliana l-a iubit pe Kryvodiak? Oh, cât de supărată ar fi fost dacă ți-ar fi auzit întrebarea! Ar fi zis: Numai la prostii vă stă capul!

Gândește-te singur: Mă iubești de când ți-ai pierdut memoria, de când te-am regăsit? Dar ea, această iubire, e acolo, fie că ți-o amintești sau nu, indiferent de ceea ce am trăit, dobândit și găsit, suntem cufundați în ea, deși nu o observăm, așa cum nu observăm aerul și propria respirație. Așa cum nu observăm inspirația, expirația și golul dintre ele.

Pinhas și Matvii, pentru Uliana, erau ca inspirația și expirația.

Spune-mi, ce crezi, ce e acest vid între inspirație și expirație?

Astfel că îi răspundeam cât de bine puteam. Dar Zoia cine este, tu ce părere ai? De unde aveți apartamentul — ai ghicit deja

cu mult timp în urmă, e evident. Dar, până la urmă, ce importanță mai are? De ce nu suntem acolo? Pentru că ești certat cu tatăl tău, Bohdane, pentru că ești supărat pe el, pentru că nu vrei să-l mai vezi sau să vorbești cu el niciodată în viața ta, nu vrei să știi nimic despre el. Nu vrei să știi nimic despre niciunul dintre părinții tăi. Ei nu există pentru tine.

De ce? Ți-am spus deja povestea lui Pinzel despre Sfântului Onufrie. Vrei să ți-o mai spun o dată? Iarăși? Bine, ți-o spun.

Ține minte, ține minte, Bohdane: când erai mic, nu te-au părăsit pentru că nu te iubeau. Ei nu te-au uitat. Pur și simplu așa a fost să fie. A fost un aranjament temporar. Era mai bine pentru toată lumea. Erau siguri că te vor aduce înapoi, că veți fi cu toții împreună foarte curând.

Dar trebuie să înțelegi, Bohdane, că în familia ta oamenii nu știu să fie împreună. Chiar dacă sunt aproape, sunt despărțiți de un gol. La fel ca inspirația și expirația. Inspirația și expirația.

Mi se părea că Bohdan observă totul. Uneori, când răspundeam pe ocolite la una dintre întrebările lui, când îi vorbeam ca unui copil, privirea îi devenea goală, ca și când ar fi lăsat garda jos. Se uita drept la mine, abia zâmbind cu ochii, și îi citeam pe

față: Cât ai de gând să continui cu această comedie? Oprește-te. Știu totul.

Poate râdea de mine, dar în același timp simțeam pericolul care emana din el. Pentru ce era pregătit? Cât de nesăbuită am fost? Câte mi se vor mai permite? Când va veni sfârșitul și cum va arăta?

N-am vrut să mă gândesc la asta. Acum era aici, lângă mine. Eram gata să-i povestesc oricât de multe voia. Și i-am povestit.

În dimineața aceea, la începutul lunii mai, sau poate era septembrie, în urmă cu șapte sau nouă ani, am ieșit din pădurea Zvenyhorod direct în ceața care plutea ca niște perdele peste Strypa. Unele petice erau puțin vizibile, transparente — mai degrabă o idee de ceață ce înnegura contururile lumii înconjurătoare, în timp ce altele semănau cu frișca, zăpada, fragmentele de spumă de polistiren.

Nu vedeam decât un mic petic de iarbă grasă sub bocancii mei de munte. Bocancii frământau solul umed, iar acesta răspundea cu un fleoșcăit puternic. Am urmărit mai degrabă sunetul abia auzit al curentului, pentru că reperele vizuale erau prea înșelătoare. În cele din urmă, m-am trezit lângă un bazin rotund, înconjurat de pietre zidite, o mică fântână cu o statuie din ipsos a

Maicii Domnului, pictată în culori țipătoare. Atunci s-au despărțit straturile de ceață, suflate de un vânt repezit, iar în fața ochilor mei a răsărit panorama de dealuri și pajiști, acoperite de iarbă deasă, de pliuri moi, curgătoare, ale spațiului catifelat, de stânci de travertin, cu cranii găurite, schelete uzate de intemperii, ieșind de sub întinderile acoperite cu pături de plante.

Travertinul, după cum ai știut dintotdeauna, e o piatră extrem de valoroasă. Chiar și romanii au construit temple, apeducte, băi și amfiteatre din travertin. Știai că Colosseumul e făcut din travertin? La fel ca acele coloane din Piața San Pietro din Roma. La fel ca Bazilica Sacré-Cœur din Paris. Și ce vase perfecte de travertin, datând din secolul I d.H., subțiri și netede, parcă pline cu lumină lichidă, au fost găsite în Ocozocoautla de Espinosa din Mexic!

În secolul al XIII-lea, aici, în peșterile stâncilor de travertin din Rukorak, se afla o mănăstire. În chilii locuiau călugării care părăsiseră Lavra Peșterilor în timpul distrugerii Kievului de către Batu Han. Au lărgit una dintre peșteri, săpând mai adânc în piatră ca să facă mai mult spațiu pentru rugăciune, dar în curând și-au dat seama că rugăciunea în acest loc nu trebuia rostită, ea venea la ei de la sine: la cotul Strypei, de

unde călugării luau apa dulce la gust, sau stând pe buza ce se ițea în afară a stâncii, în timp ce contemplau malul opus al râului, zi și noapte, și pe vreme fără vânt, și când vântul aducea diferite arome din Rukorak, situat mai în amonte.

Mai târziu, sub stâncile mănăstirii a apărut o biserică de lemn cu hramul Sfântului Onufrie, un bătrân din deșertul egiptean căruia îngerii îi aduceau în fiecare zi Sfânta Împărtășanie și pe care demonii nu-l puteau ispiti, nici măcar folosind cele mai iscusite șiretlicuri. Barba sură și bogată a bătrânului slăbit și ars de soare îi ajungea până la genunchii ascuțiți și, prin urmare, el nu avea nevoie de haine cu care să-și acopere goliciunea. Hainele în care venise Onufrie în pustie se rupseseră după doi ani de viață în deșert. Se hrănea cu tulpini amare și uscate, pe care le găsea printre pietrele înroșite, și-și potolea setea cu două-trei picături de umezeală care apăreau în fiecare dimineață pe peretele peșterii sale aflate mai sus de râu.

În cele din urmă, lângă peșteră a crescut un copac, un curmal, special pentru Onufrie. Ramurile sale au rodit încontinuu și în ordine strictă pe tot parcursul anului. Ciorchinii grei de curmale maronii atârnau, legănându-se deasupra suprafeței nemișcate a izvorului. Fiecare ciorchine era în stadiul său

de coacere, pentru ca bătrânul sfânt, Doamne ferește, să nu mănânce fructe necoapte și să sufere de probleme digestive neplăcute.

Un izvor cu apă proaspătă și rece a apărut sub copac, pentru ca Onufrie să-și potolească setea. Moleșiți de căldură, cu spatele pe suprafața aspră a copacului plin de curmale, se odihneau la umbră demonii și îngerii care fuseseră numiți anume pentru Onufrie. Adesea, câte unul dintre îngeri, cufundat într-un somn adânc, cu gura larg deschisă și cu capul neputincios aruncat pe spate, gâdila involuntar urechea sau nasul celui mai apropiat demon cu o pană a aripii întinse, iar acela începea să viseze urât. Demonul sărea-n picioare, urlând precum cea mai rea dintre fiare, împrăștiind din gură stropi de spumă urât mirositoare, dar Onufrie îl liniștea repede, scărpinându-l pe ceafă și vorbindu-i domol. Uneori se putea observa următoarea scenă: Onufrie spăla ochii murdari ai demonului cu apă de izvor, iar demonul îndura cu răbdare, dând din coadă, așa cum se întâmplă cu pisicile atunci când sunt cuprinse de furie.

Când a venit vremea ca sufletul lui Onufrie să se întoarcă la Dumnezeu, el s-a rugat și a plecat liniștit pe lumea cealaltă, lăsând în urmă o coajă goală, ruptă,

asemănătoare cu pielea unui șarpe sau cu o frunză ofilită. Tovarășii săi cu aripi și coadă au săpat un mormânt pentru bătrânul sfânt și l-au îngropat cu toate onorurile care au fost dintotdeauna atât de importante pentru aceste creaturi.

Conform unei alte versiuni, după ce au observat că apa de izvor devenise noroioasă și se bâhlise, iar fructele din curmal putrezeau înainte de a avea timp să se coacă, îngerii și demonii s-au ridicat și au zburat înspre înălțimile nemărginite ale cerului.

Trupul lui Onufrie a zăcut acoperit de barba lui ca un tufiș și de umbra curmalului, până când la orizont (unde aerul înroșit de deasupra suprafeței nisipoase se ondula în falduri încețoșate, formând un fel de buzunare) s-au zărit două pete întunecate, apropiindu-se rapid. Erau lei mari, cu coame groase și labe puternice, cu gheare mari ascuțite. Leii au săpat pentru Onufrie un mormânt lângă peștera care îi fusese casă vreme de atâtea decenii. În următoarele patruzeci de zile, animalele au rămas întinse lângă mormânt, aducând un ultim omagiu.

Este posibil ca ambele versiuni să fie de fapt una și aceeași. Poate că cei pe care Onufrie i-a considerat ființe transcendentale erau reprezentanți ai familiei feline, care s-au apropiat de pustnic și, din motive

necunoscute, nu l-au rupt în bucăți. Puteau fi un leu și o leoaică, pe care Onufrie i-a găsit în deșert când erau încă mici și i-a crescut, hrănindu-i cu curmale. Astăzi este greu de spus cum a fost în realitate. Nici măcar amintirile călugărului Pafnutie, care l-a întâlnit cândva pe sfânt, nu explică prea multe.

Așa că pentru prima dată ți-am văzut silueta acolo, în ceață. Nu, nu în deșertul egiptean, glumețule (știi, pierderea memoriei nu ți-a afectat deloc simțul umorului). Te-am văzut pentru prima dată lângă mănăstirea din stâncă, lângă biserica Sfântul Onufrie, lângă satul Rukorak.

M-am apropiat de tine din ceață, m-am strecurat în liniște pe la spatele tău și am împietrit, încercând să nu-ți atrag atenția.

Stăteai în fața porții de la intrarea în curtea bisericii de piatră, care a fost construită pe locul celei de lemn în secolul al XVIII-lea. Aceasta e o biserică fortificată, cu ziduri groase, făcută să reziste atacurilor inamice. În timp ce femeile și copiii se înghesuiau printr-o deschizătură îngustă din spatele altarului, care ducea într-un tunel subteran ce se termina mult dincolo de sat, undeva în mijlocul pădurii, într-un loc sigur, bărbații țineau apărarea, proptind poarta de intrare din fier forjat cu umerii lor puternici.

Desigur, atunci știai că intrarea în tunel fusese zidită, pentru siguranță, la cererea sătenilor și nimeni nu explorase vreodată subpământurile bisericii și mănăstirii. Mai bine să ai gaura aceea astupată decât să găsești ceva acolo, în pasajele întunecate, ceva ce-ai să regreți. Dacă ceva e ascuns acolo, atunci asta e voia lui Dumnezeu. Am trăit fără această cunoaștere până acum și vom continua să trăim fără ea. În înțelepciune adâncă este și o adâncă întristare, iar cel ce sporește cunoașterea sporește și întristarea.

Acest loc a fost întotdeauna special pentru tine și îți stârnea gânduri amestecate. Baba Uliana te-a adus aici de mic, pentru că avea o dragoste deosebită pentru travertin, stânci, peșteri, trepte tăiate în piatră, pentru susurul apei care despărțea pajiștea, pentru limba-bălților, liniștea care se așternea pe pajiști, pentru răcoarea bisericii de piatră, pentru mirosul hribilor, venit dinspre pădure, pentru statuia văruită a Sfântului Onufrie de la poartă și pentru tânărul preot.

Credeai că e un lucru care ți se cuvine să te trezească în zori, șoptind: „Hai să mergem la Rukorak“. E sărbătoare, mergem la spovedanie, să adunăm hribi, să căutăm floarea de ferigă, să ne rugăm, să ne pocăim, să privim un loc sfânt, să luăm apă sfințită, să

schimbăm florile în capela din stâncă, să spălăm fereastra, să vorbim cu sufletele călugărilor. Călugării îi răspundeau în slavonă veche, iar ea, desigur, înțelegea puțin.

Erau vremurile când bisericile începeau să se redeschidă. Nu că ar fi venit vreo înștiințare oficială de la centru, doar că autoritățile locale închideau oarecum ochii, de parcă nu observau întotdeauna că s-au găsit din nou cheile de la biserică și că au fost măturate pânzele de păianjen din colțurile ei, icoanele au fost împodobite cu ștergare noi, că cineva a fost botezat acolo acum o lună, iar în săptămâna următoare cineva a fost înmormântat.

De la o vreme încetaseră să o cheme pe bunica ta la interogatorii lungi care durau ore întregi, în cabinetul situat atât de aproape de Biserica Acoperământului Maicii Domnului. Era o clădire cu pereți de culoarea cărnii crude, ale cărei axe erau bizar de asimetrice, păreau să stea înclinate, iar construcția în sine era ca o pantă gata să alunece înainte, în direcția străzii Lenin, și să se izbească de trunchiurile plopilor din curte.

În acest cabinet, se știa de undeva că bunica ta Uliana era cea care păstra cheile majorității bisericilor din oraș și din împrejurimi, că prin ea s-au înțeles în al cui apartament era posibil să se desfășoare, în

secret, un ritual de noapte, cu ocazia sărbătorii religioase de Crăciun sau Paște. Oamenii apelau la ea când murea cineva și Uliana se ducea imediat să negocieze, în secret, cu unul dintre preoți, apoi făcea toate pregătirile necesare: găsea lumânări, tămâie, cățui, strângea bani de la credincioși (nu a fost niciodată sigură care dintre ei ar putea fi de încredere), cumpăra cel mai ieftin vin dulce, pentru împărtășanie, cocea împreună cu surorile ei prescura.

Tăcerea specifică biroului era perturbată doar de zgomotul radioului, pe perete se afla un calendar, ramurile de plop și mugurii de telegraf care atârnau pe dulap se reflectau pe suprafața mesei lăcuite. Bunica ta a tăcut în mare parte la întrebările și amenințările anchetatorului care stătea de cealaltă parte a biroului lăcuit, sortând un set de pixuri cu pastă colorată sau scoțând din găurile caietului arcul care ținea foile laolaltă ori mânuind cu iuțeală perforatorul.

Uliana își inventase propriul stil de a conduce aceste conversații cu mult timp în urmă: se concentra pe dungile de culoarea salatei ale frunzelor în ghivece sau se uita la corbii de pe ramurile copacului aflat vizavi de fereastră ori se gândea ce să gătească la prânz — ciorbă de varză sau, poate, până la urmă, *rosół* [60] pentru a nu-i face pe plac

tinerei sale nurori, pe care fiul său o adusese acasă de Sărbătorile Verzi[61]. La urma urmei, nora ei ar putea începe, în sfârșit, să o ajute, doar nu e însărcinată. Dar chiar dacă ar fi însărcinată, i-ar fi greu să împacheteze sarmale, în loc să rescrie notele muzicale prostești cu degetele subțiri și mereu reci?

A fost ceva mai rău decât amenințările de a distruge viața fiului Ulianei, un tânăr chirurg. Era imposibil să o sperii pe Uliana cu astfel de amenințări; nu se cruța nici pe ea, nici pe cei dragi. Distrugeți tot ce doriți, căci totul e deja distrus, putea ea să rânjească, ridicând brusc sprâncenele.

Dar anchetatorul știa detaliile copilăriei și tinereții Ulianei, toate detaliile vieții Ulianei înainte, în timpul și după război. Și când s-a apucat să povestească câte-un episod cu voce răgușită de entuziasm, cu note înalte, din admirație față de propriul lui simț al autorității, Uliana a simțit din partea lui o irascibilitate periculoasă. Era evident că informația stătea pe masă, într-o mapă de carton, cu șnur și coperți albe îngrijite.

Odată, în timpul descrierii morții tatălui ei („A fost numit, post-mortem, erou al URSS?!“ Anchetatorul s-a prefăcut că se uită în dosar ca să afle când s-a întâmplat acest lucru. „Deși, de fapt, merita să fie declarat renegat!“), Uliana nu a mai putut răbda, a

întins mâna peste masă, a apucat perforatorul, gata să-l arunce-n capul anchetatorului. Uimirea nevinovată care a fulgerat în ochii bărbatului de cealaltă parte a mesei lăcuite a adus-o pe Uliana în simțiri. Frica de un om încrezător în sine s-a prelins în spațiul dintre ei ca niște mațe din burta unui animal spintecat cu toporul.

Se întâlneau mereu în oraș, pentru că orașul era mic. Se întâlneau în magazine, în piață, la poștă, în clinică sau pe stradă. Uneori, Uliana dădea peste el acasă la cineva, când strângea bani pentru tămâie și vin dulce. Trebuia doar să continue să meargă, să vorbească, să cumpere. Să lipească pe plicuri timbre cu chipul lui Gagarin. Să stea la coadă până când vânzătoarea îl chema pe anchetator în camera din spate.

Se priveau unul pe altul aproape în fiecare zi. Se priveau față-n față. Și de fiecare dată ea își aducea aminte de perforatorul ținut aproape de fruntea lui. Și noaptea petrecută în spatele gratiilor împreună cu o mulțime de țigănci reținute în stația de autobuz.

Indiferent ce s-a întâmplat, bunica ta nu și-a pierdut niciodată dorința de a organiza viața religioasă a comunității. Dar ea nu mergea la Rukorak la muncă, ci să se odihnească. Mergea acolo chiar dinainte să te naști tu, dinainte ca ea și părinții tăi să

ajungă la o înțelegere să te lase temporar cu bunicile tale.

În Rukorak, putea respira în voie. Putea să nu se gândească la nimic. Putea să stea ore în șir în fața porții, sub idolul văruit, care executa un dans sprijinindu-și capul de umăr, care părea că descrie semicercuri netede pe un gât flexibil, iar șuvițe lungi din părul lui și barbă se legănau în jurul musculosului corp bătrân, mâinile lui puternice erau încrucișate în rugăciune sinceră, iar sub piciorul drept, dus în față, se odihnea un leu cu chipul calm. Un leu care privea cu interes cerul, cu ochi inteligenți de travertin.

Mergeați cu un autobuz obișnuit care circula între satele din jur sau vă lua cineva pe drum cu mașina. Tu tăceai solemn tot drumul. Îți era rău, iar palmele tale transpirate strângeau convulsiv marginile mototolite ale pungii de plastic pregătite pentru orice eventualitate.

Baba Uliana l-a iubit pe tânărul preot din Rukorac pentru că, așa cum a susținut ea, îi amintea de răposatul ei soț. Ai avut un soț, bunico? ai întrebat-o. Ea ți-a spus, enervată, să taci și și-a întors fața în altă parte.

Pe cine a avut în vedere, pe Pinhas sau Matvii? De care dintre ei ar putea să-i amintească acest tânăr scund și dolofan, cu părul gros și roșu, mereu chicotind, cu

obrajii umflați? Purta în buzunar, sub rasă, caramele Raciky sau Barbarys și uneori chiar Korivka, de aceea mirosea plăcut a zahăr ars și a lapte condensat.

Poate că acest loc i-a amintit Ulianei de Kryvodiak, fiindcă unul dintre călugări se ascunsese în peșterile mănăstirii până în 1967. Când a fost descoperit (când unul dintre localnici l-a turnat), și-a dat foc și a ars de viu. Bunica ți-a arătat cu degetul platforma din fața intrării într-una dintre peșteri și ți-a spus de parcă ar fi văzut-o cu ochii ei: acolo stătea nemișcat, arzând cu o flacără strălucitoare. Limbi de foc și nori de fum negru se înălțau sus spre cer ca petalele de gălbenele. Iar cei de jos au încetat să mai tragă, pentru că gloanțele zburau pe lângă el. Niciunul nu l-a nimerit. Stătea calm și nu se uita la ei, ci privea încolo, la Strypa, la dealuri, la nori. Sunt multe de văzut aici.

Tu te spovedeai părintelui Știunda — bolboroseai ceva pe sub nas, despre regina furnicilor, potopul și cutremurul, despre înșelăciune, fugă, despre faptul că ai avut gânduri rele legate de bunica ta și surorile ei și că nu vrei să stai cu ele. Clătinai energic din cap, repetând cu încăpățânare că abia aștepți ca mama și tata să te ducă, în sfârșit, la Kiev. Avea să se întâmple foarte curând: în

această vacanță de vară. Sau în următoarele. Cel târziu.

Părintele Ștunda era mereu distras, îi făcea observații femeii care nu spălase ștergarele brodate, dădea instrucțiuni pentru pregătirea slujbei pentru pomenirea sufletelor, scotocea prin buzunare după bomboane învelite-n hârtie, decojea ceara răcită de pe lumânări și sfeșnice de aramă și tăvi, fredona pe sub nas cântecul lui Ivasiuk *Dva persteni* (tu, Bohdane, nu aveai de unde să știi asta, dar în cap i se învârtea o melodie interpretată de Sofia Rotaru).

Apoi te mângâia nepăsător pe cap și îți spunea că „ai păcătuit, fiule" și că de atâtea ori ar trebui să spui „Tatăl nostru" și de atâtea ori „Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te". Puteai începe imediat.

În timp ce rătăceai prin colțurile bisericii (te interesau mai ales deschizăturile din zidurile de piatră care coborau, sprijinindu-se pe arcada în semicerc și intrarea zidită în subsoluri), în timp ce urcai pe stânci, încercând să găsești pasaje secrete care nu fuseseră observate înainte, și în peșteri, bunica ta vorbea cu părintele Ștunda. Asta putea dura câteva ore. Uneori o întreagă mulțime de țărani se aduna la ușa bisericii. Se apropiau cu timiditate de preot și de credincioasă, care stătea ghemuită, în transă,

se mutau de pe un picior pe altul, tușeau și făceau semne preotului: în ploaia torențială din cimitir, mortul aștepta înmormântarea în sicriu.

În cele din urmă, bunica Uliana, depășind durerile de articulații, de spate și de șale, se ridica în picioare, prefăcându-se că nu observă mâna întinsă a părintelui Ștunda, care voia să o ajute. Expresia de pe chipul ei părea surprinzător de sobră. De parcă nu ea ar fi fost cea care tremurase în ultimele ore, de parcă nu ochii ei s-ar fi oprit din clipit și ar fi strălucit mult timp, iar privirea ei părea să se fi cufundat în contemplarea unor decorațiuni necunoscute.

Să mergem, îi spunea preotului trăgându-l după ea. Te chema, strigându-ți scurt numele, o singură dată: Bohdane! Tu te târai de sub pietrele înnegrite și umede, unde miroseai dacă nu mirosul călugărilor din Lavra Peșterilor, atunci măcar mirosul luptătorului UPA. Te rostogoleai pe marginile de piatră, picioarele îți intrau periculos în rădăcinile încâlcite care se lipeau de stânci, alunecai, cădeai în genunchi, apoi o ajungeai din urmă, prin mlaștină, pe bunica ta, pe preot și tot alaiul. Nu era ușor să-i vezi prin zidul de ploaie. Dar știai că se duc la cimitir. Și știai bine unde este.

Ea se folosea de spovedania pe care o afla de la preot în momentele tale cele mai vulnerabile. Când, să zicem, îți lua înghețată de la magazinul alimentar sau când stăteai sub masa rotundă de bar, de lângă tejghea, cu buzele lipicioase de sirop, zahăr și plăcere. Îți punea în față paharul cu sifon amestecat cu sirop. Și, amestecând sarea în propriul ei pahar cu suc de roșii cu o lingură legată de blatul tejghelei, îți zâmbea blând. Pe urmă se apleca și îți șoptea la ureche ceva despre regina furnicilor, detaliile săpăturii, evadările tale, secretele tale, speranțele tale ascunse.

Nu, îți spunea, părinții tăi nu te vor lua în curând, nu te vor, fiule. Au lucruri mai importante de făcut. E chiar atât de rău să trăiești cu mine?

Firește, nu ai trăit chiar atât de rău cu ea, Bohdane.

Cine putea înțelege de ce a făcut-o? Cu siguranță el nu înțelegea.

Poate că era un gest de disperare, îi era teamă să nu-i piardă vocea poruncitoare în fața porții, în timp ce vorbea idolului, ordinele clare pe care el le urma, fața severă a cărei piele încrețită părea rigidă ca o prelată.

Poate era un fel de răzbunare pentru anii în care ea avusese o putere inexplicabilă asupra lui, ca asupra multora. Poate că se

obișnuise pur și simplu să dea mai departe informațiile primite în timpul spovedaniilor. El jurase să dezvăluie păcatele mirenilor numai lui Dumnezeu, dar părintele Ștunda știa foarte bine că Dumnezeu este în fiecare dintre noi. În unii mai mult, în alții mai puțin, în funcție de circumstanțe.

Sau poate a fost o manifestare a geloziei lui: l-au chemat să slujească pe parohul bisericii Arhanghelul Mihail, în jurul căreia se întindea cimitirul Nahiryanskyi. În ultimii câțiva ani înainte de moartea ei, Uliana i-a ținut în suspans pe toți preoții din împrejurimi, alegând căruia dintre ei avea să i se încredințeze onorabila datorie de a o conduce pe ultimul drum. Se pare că nu a avut niciodată timp să ia o decizie finală, pentru că o schimba aproape în fiecare săptămână. Dar înțelegând ce înrâuriri ar putea avea acest lucru, surorile au făcut singure alegerea și i-au atribuit-o Ulianei.

În timpul parastasului, părintele Ștunda, palid și agitat, fără să se oprească să-și șteargă lacrimile care apăreau în colțurile ochilor lui umflați, l-a chemat pe fiul Ulianei, pe tatăl tău, deoparte și i-a spus tot ce știa despre bunica ta. Tot ce îi spusese ea, despre ea, în cele mai mici detalii.

Cei doi bărbați au ieșit în grădină și s-au oprit printre trunchiurile de meri bătrâni

care nu mai fuseseră văruiți demult. Copacii răsuciți își coborau ramurile întinse până la iarbă. Printre frunze se vedeau coșurile de fum ale clădirilor din oraș. Porumbeii se învârteau deasupra acoperișurilor și antenelor. Privirea fiului răposatei i-a alunecat de pe ferestrele de la mansardă pe umbrele norilor de pe țiglele decolorate și pline de pete ale acoperișului.

La început vocea preotului tremura abia auzit. Parcă storcea cuvintele din el, iar frazele i se împrăștiau pe limbă. A uitat ce și din ce cauză vorbea.

Dar pe urmă lucrurile au mers mai bine. Firul poveștii a devenit mai puternic, s-a alimentat, a căpătat vlagă. Vocea preotului se revărsa și pătrundea în sufletul tatălui tău ca laptele cald și amar.

Când preotul a terminat de vorbit, în grădină s-a lăsat liniștea. De departe, din oraș, se auzea lătratul câinilor, o melodie sentimentală și râsetele răsunătoare ale unor femei.

Tatăl tău a simțit o claritate uimitoare înlăuntrul lui și în tot ce îl înconjura. Inima îi bătea ca niciodată. Respirația îi era ușoară.

Tocmai își văzuse mama pe care o înmormântase. Adâncimea vieții ei se deschisese în fața lui, lăsându-l s-o înțeleagă pe această femeie, cum era și cum nu putea

fi. Gesturile și expresiile feței ei, cuvintele ei, stângăcia, tăcerea, tensiunea, răceala, atingerile trecătoare, severitatea, sutele de dialoguri și situațiile care l-au făcut pe el să fie exact așa cum era, toate acestea s-au dovedit a fi doar de suprafață. Acum înțelegea cât de multe se aflau acolo jos, în pământ, în labirinturile și peșterile secrete, în ascunzișurile în care semințele se coceau și se decojeau.

Pentru o scurtă clipă, tatăl tău a simțit o apropiere de mama lui.

Însă clipa aceea a murit prea devreme. Profesorul a alungat, ca pe un gând, povestea preotului, din cauza regretului care îl cuprinsese și a lacrimilor care îi umpluseră gâtul. Să se vadă pe el și pe ea, întreaga lui viață în această nouă lumină a fost prea dificil, prea înfricoșător. Tatăl tău s-a agățat prea tare de imagini și idei vechi, s-a contopit prea puternic cu ele. De ce îmi spuneți toate astea? a strigat furios la preot. Eu nu vă cred. Nu vreau să aud.

Nici măcar ție, fiului său și nepotului răposatei, nu ți-a spus un cuvânt despre acea conversație. Nu ai aflat niciodată tot adevărul despre bunica ta Uliana. Au fost doar câteva fragmente, vorbe pe care surorile bătrânei le-au spus fără să vrea, aluzii auzite pe ici, pe colo, bârfele vecinilor. La urma urmei, erau

patru valize cu fotografii și o carte cu coperți de marochin.

Cu ajutorul meu ai făcut din toate aceste cioburi de sticlă un vitraliu fantezist, prin care era dureros să privești lumea. Peisajul din spatele lui s-a schimbat dincolo de recunoaștere. Sau, poate, numai prin acest vitraliu se putea vedea peisajul exact așa cum era în realitate.

Habar n-aveai despre momentul pe care tatăl tău l-a trăit sub merii bătrâni din grădina bunicii, în timpul parastasului. Dar pentru faptul că nu a acceptat povestea care i-a fost oferită-n dar și nu ți-a împărtășit-o și ție nu puteai să-l ierți.

Pentru că, oricât de scurtă ar fi fost clipa aceea, el a apucat s-o trăiască.

Poate că ea a fost motivul care l-a forțat pe părintele Ștunda să-și calce jurământul. Există promisiuni care ar fi păcat să nu fie călcate.

Stăteai cu capul ridicat în poarta de la intrarea în curtea bisericii Sfântului Onufrie. Te uitai în nișa goală de deasupra intrării.

M-am oprit în spatele tău. Aveai ceafa puternică și umerii largi. M-am uitat în jos la mâinile tale, care ieșeau din mânecile hainei,

și mi-au plăcut palmele și degetele, mi-a plăcut forma unghiilor tale.

Ploua. Aerul era plăcut, greu de umezeală. Pe părul tău se zăreau mici picături, dar nu ți-ai tras gluga pe cap și mi-a plăcut asta.

Erai atât de absorbit de ceva — de gândurile tale, de neliniștea ta sau de contemplarea unei nișe goale — încât, o vreme, nu mi-ai observat prezența. Abia când ploaia a început să cadă mai tare și s-a auzit sunetul ei vesel prin iarbă, mi-am tras gluga și tu ai simțit mișcare în spatele tău. Te-ai uitat repede de jur împrejur, speriat, neînțelegând de unde vin sunetele. Am regretat că te speriasem. În prima clipă în care ți-am văzut fața șocată, am simțit ceva ca o rază caldă. A fost un sentiment puternic, dar am reușit să-i fac față și ți-am zâmbit, căutând iertare din priviri. M-ai iertat imediat.

Am ocolit peretele din stânga și am urcat scările până la templul din stâncă. Era o mică peșteră rotundă, ai cărei pereți erau acoperiți cu mușchi verde. Picături grele de ploaie răpăiau pe geamul ferestrei tăiate în piatră. Ai întins mâna și ai apăsat pe întrerupător. Peștera s-a luminat de o lumină electrică gălbuie.

Am văzut vizavi de intrare un altar drapat într-o țesătură sintetică violetă, șiruri de

plante colorate din plastic, mari și mici, buchete-ntregi de flori artificiale și palmieri în ghivece, înconjurând icoanele împodobite cu ștergare brodate. Aici, în acest templu, am așteptat să treacă ploaia și, după cum s-a dovedit mai târziu, l-am așteptat pe preot. Îți dăduseși acolo întâlnire cu el.

Ai început să-mi spui această poveste încâlcită și incoerentă, în care era atât de greu să găsești logica. Am fost interesată. Mi-a plăcut cum vocea ta răsuna în peșteră, cum ți se mișcau buzele, cum îți dansau sprâncenele pe frunte. Cum ai zâmbit, deși am simțit amărăciunea din întortocherile glasului tău. Am prins fiecare cuvânt pe care l-ai spus, sunetul fiecărei picături de pe sticlă și de pe pietre, mirosul de ceață.

*

Mi-ai spus că nu îți mai vizitaseși demult orașul natal, ultima oară fuseseși acolo la înmormântarea Hrystiei, sora cea mai mică a bunicii tale. Înainte de ea, murise Nusia, sora mijlocie. Nu mai aveai pe nimeni altcineva la care să vii acolo.

Firește, îți aminteai bine de părintele Ștunda: încă din copilărie ghiciseși de unde știa bunica Uliana toate secretele tale. Ai fost deștept, Bohdane. Vei fi mereu la fel.

Ultima dată îl văzuseși, bineînțeles, la înmormântare și trecuse ceva timp de atunci. Și brusc — acest apel video, de noapte, de la el pe Facebook Messenger. Ai ignorat imediat apelul, sigur că a fost o greșeală. Dintr-un motiv care-ți scăpa, inima a început să-ți sară din piept, mâinile ți-au împietrit. Și apelul s-a repetat. Te-ai uitat la avatarul de pe ecranul telefonului, la sculptura albă de var a unui bătrân cu barbă lungă, care stătea țeapăn în nișa lui de deasupra porții. Ai fi putut crede că te sună Sfântul Onufrie.

În cele din urmă, ai apăsat cu degetul pe pictograma verde. Nici nu știai cum să începi conversația: Alo? Bună seara? Vă ascult! Ai încercat să spui ceva, dar nu ți-a ieșit niciun sunet pe gură.

Ai văzut, în fața ta, o imagine neclară care tremura și sărea, nelăsându-te să distingi aproape niciun detaliu: grinzi de lemn întunecate, un perete alb cu un crucifix negru, falduri de pânză cu modele argintii, apoi doar întunericul în care pâlpâiau lumini încețoșate. În partea de jos a ecranului ai văzut o frunte și un cap umflat cu păr creț și rar, căruia uneori partea superioară a ochelarilor îi intra în sprâncene.

Părintele Ștunda respira greu. Respirația lui ocupa toate undele, sărea din difuzorul telefonului, creând sentimentul că ai fi

martor la ceva intim, interzis. Respira ca un om înspăimântat care se grăbește să-și salveze pielea. Până la urmă ți-ai dat seama că, pe lângă această respirație, mai existau și cuvinte, o narațiune exaltată, un flux clocotitor de indignare. Voia ceva de la tine. Trebuia să intervii. Trebuia, trebuia să-l ajuți cu ceva.

Curând lucrurile s-au limpezit. Sub amenințare se afla idolul bărbos de la poartă, văruit de mii de ori cu var atât de gros și de minuțios, încât nici măcar trăsăturile feței, buclele bărbii, mușchii încordați nu se puteau distinge sub stratul gros de înveliș. Picături albe îngroșate, negi întăriți, excrescențe calcaroase punctaseră silueta de piatră, un copac căzuse în apropiere, chiar lângă leul îmbufnat la față. Nu mai era sculptură, ci o manifestare miraculoasă, care, însă, însemna mult pentru credincioșii locali, făcea parte din acest loc, un element constitutiv al vieții.

Pe lângă faptul că Sfântul Onufrie era ocrotitorul călătorilor, al mănăstirilor și al femeilor gravide, idolul îi proteja și pe locuitorii din Rukorak și împrejurimile sale de secetă, inundații, grindină, fulgere, de atacurile dușmanilor, de duhurile rele, ispite, păcate, minciuni, gânduri necurate, desfrânare, sărăcie, foamete, infertilitate,

trădare, boală, prostie, de grosolănia copiilor, de bârfele vecinului, blesteme, curenți, de gunoiul de sub covor, de scheletul din dulap, de drojdie veche, de aluat nedospit, de vise urâte, de laptele acrit, de pâine mucegăită — într-un cuvânt, de toate dezastrele care îl așteaptă pe creștin în această lume imperfectă. Pericolele se apropiau și alunecau în altă parte, iar Sfântul Onufrie, cu fiara liniștită odihnindu-se la picioarele lui, păzise peticul de pământ din apropierea stâncilor de travertin timp de trei secole la rând.

Și, deodată — preotul nu și-a mai putut reține lacrimile, de disperare, de indignare sau de mânie îndreptățită —, a apărut un bărbat care, privind atent la statuia de la poartă, a recunoscut-o ca fiind o lucrare a lui Johann-Georg Pinzel. Mândru de descoperirea lui, acest domn a spus că statuia nu-i poate proteja de nimic, numind-o în schimb o prețioasă operă de artă a unui sculptor de geniu, care cu siguranță ar trebui să fie dezvăluită lumii.

La început, preotul s-a bucurat sincer: firește, reprezentantul satului și al bisericii nu putea fi doar o bucată de piatră. Părintele Știunda a fost de acord să-i lase pe restauratori să îndepărteze cu grijă straturile de var de pe Onufrie, expunând toată frumusețea lui nervoasă și extatică ascunsă de

zeci de ani. Onufrie s-a zvârcolit și a tremurat nevrotic, predându-se Celui Preaînalt până la ultimul fir de pe barbă suflat de rafalele vântului din deșert. Sculptura radia cu pasiune electrică.

Imediat au apărut din cele patru zări critici de artă și personalități culturale. Au venit cu autobuzul și mașina, au năvălit prin poarta în stil rococo, au călcat iarba din curtea bisericii, s-au uitat atent la urmele de vopsea colorată din adânciturile și cutele sculpturii, au clătinat din cap la vederea urmelor de lipici și a degetului mic necioplit lipit de o mână de piatră perfectă.

Toți parcă au dansat, cuprinși de extaz ca într-o rugăciune, văzând această anatomie perfect reprodusă, mușchii încordați, fluiditatea materialului. Câtă liniște în această neliniște! Câtă smerenie în această sălbăticie! Și ce convulsii ale unei păci fără limite!

Au umplut aerul bisericii ca lăcustele, sărind și fluturând cuvinte, străbătând ani și perioade, școli de artă, influențe și mijloace artistice. Au discutat în contradictoriu despre ironie și apolinism, despre diferența dintre lucrul cu lemnul și lucrul cu piatra, despre religie, arhitectură, Michelangelo și El Greco, despre *Suzana și cei doi bătrâni*, despre Mykola Potoțkyi și arhitectul Meretin,

despre Pinzel, Pilse și Pelse, despre maestru Pinzel, despre care nici măcar nu se știe dacă numele lui era într-adevăr Johann-Georg.

Aproape nimic nu a mai rămas după el, în afară de câteva zeci de sculpturi, fragmente din piatră și lemn de corpuri perfecte din punct de vedere anatomic, pline de mișcare și tremurături nervoase. Pinzel iese din obscuritate ca un maestru priceput, puternic și încrezător. El știe exact ce și cum face. Dar nu se știe cine și unde l-a învățat, de ce a devenit sculptor, de unde a început, de la cine s-a inspirat, cu cine a concurat, cui s-a opus.

Despre viața lui în Buciaci, căsătoria cu o văduvă care i-a născut doi copii, despre relația lui cu arhitectul Meretin, care se pare că l-a invitat pe Pinzel să lucreze cu el, și despre interacțiunea lui cu arbitrarul și controversatul conte Potoțkyi nu se știe mare lucru.

Piatră găurită, bicepși de înger, dinți de sfânt, stomacuri de martir, păr de profet, un copac tăiat care are contururile unei figuri atletice de trei metri — sunt ca rămășițele de la înmormântări, ca rămășițele cadavrelor umane la locul unui dezastru natural, unei incursiuni militare sau unei catastrofe. Toate

sunt dovezi ale existenței unui singur om care s-a dizolvat, absorbit în neant.

Dar ce trebuie să știm despre el și de ce? Atâția oameni au fost și au dispărut și nu a mai rămas nici măcar un indiciu despre ei. Piatra și lemnul se vor preface și ele în praf (lemnul mai repede). De ce misterul, necunoscutul ne face să simțim că ni se ascunde ceva, ca și cum cineva s-ar juca cu noi? De ce ar trebui să cultivăm această neliniște? Ce câștigăm prin dorința unui răspuns?

Nu se știe dacă a fost german, austriac, polonez, italian, evreu sau ucrainean, de unde și de ce a venit brusc până în estul Europei. Poate că a fugit de Inchiziție, de alt pericol, de pedeapsă, de dragoste nefericită, de ridicol, de datorii, de blestem părintesc, de infamie? Sau, dimpotrivă, epuizat după ce a rătăcit prin lume sau sătul de o viață trăită în capitalele lumii, a venit la Buciaci în căutarea confortului și a liniștii, în căutarea sentimentului unui adevărat cămin, a unui cuib propriu, a loialității și a fiabilității în relațiile amoroase, în căutarea recompenselor morale și materiale, onoarei, binecuvântărilor și gloriei?

Dacă motivul a fost evadarea, nici măcar nu putem ghici dacă viața într-un oraș din Galiția a devenit ascunzătoarea sperată

pentru sculptor. Lucrările lui vorbesc despre clocotul lăuntric, despre o neliniște de nestins. Personajele lui sunt răsucite dintr-o încărcătură nervoasă, membrele lor sunt rupte, zvâcnesc în spasme sălbatice, incapabile să stea nemișcate măcar pentru o clipă. Ele tremură fie de suferință mintală, fie de bucurie exaltată, fie de amândouă în același timp. Din piatra și lemnul dăltuite de timp, ploaie și vânt, continuă să forțeze neliniștea de nestăpânit a unui om care s-a odihnit cu gândul la Dumnezeu cu câteva secole în urmă.

Dacă fugea de un pericol fizic real care îl amenința în altă parte — la Roma, Viena, Padova, Milano, Wrocław, Sevilla, Frankfurt pe Main, Marsilia, Veneția — nu putem ști dacă evadarea a fost încununată de succes, căci nu cunoaștem cauzele morții lui Pinzel. Există toate șansele ca ucigașii să fi reușit să-i dea de urmă și să-l prindă, ca nici măcar puternicul lui mecena, bătăuș, desfrânat, conte, fanatic religios, amant, ucigaș, cavalerul maltez Mykola-Vasyl Potoțkyi să nu fi putut să-l protejeze pe maestru de înjunghierea cu o lamă ascuțită, sugrumarea cu un cordon de mătase sau otrăvire. Deși se poate să fi murit din cauza unei infecții dentare sau de la o infecție răspândită de la degetul rănit în timp ce lucra la figurile lui

Ioachim și Ana din biserica parohială din Monastyrsk sau la cele ale Sf. Antonie de Padova sau Nicolae ori poate la figurile Sfinților Ieronim, Augustin, Grigorie și Ambrozie pentru altarul din Budanov sau chiar cioplind pe Sfântul Onufrie pentru poarta bisericii din Rukorak. Este posibil ca Pinzel să fi murit căzând de pe o scară sau de pe un turn în timp ce cerceta un loc pentru următoarea lui sculptură. După cum știți, meșterii tind de obicei să neglijeze normele de protecția muncii.

Data aproximativă a morții lui Pinzel este cunoscută doar din faptul că o înregistrare a celei de-a treia căsătorii a văduvei lui Pinzel, Elizaveta, a fost găsită în catastifele bisericii. În 1762, ea s-a căsătorit cu un bărbat pe nume Ioan Berensdorf, care a luat-o pe femeie împreună cu cei doi fii ai lui Pinzel: Bernard, în vârstă de zece ani, și Anton, în vârstă de trei ani.

Începând din septembrie 1761, potrivit consemnărilor din catastifele bisericii parohiale din Monastyrsk, Georg Pinzel primește fonduri pentru altare, iar la 24 octombrie 1762, Elizaveta se recăsătorește. De cât timp a avut nevoie ca să-l jelească pe răposatul soț și să aprindă inima următorului?

Se poate presupune că Elizaveta a fost înzestrată, cu generozitate, cu calități care atrăgeau bărbații și care făceau din ea un partener de viață plăcut, poate chiar dorit. Cu toate acestea, nu putem ști dacă aceste calități au fost trupești sau sufletești: era vorba despre ochi frumoși și seducători, o față încântătoare, un trup frumos, suplu și puternic; îmbrățișări deosebit de blânde și calde, în care puteai uita atât de ușor de orice necaz și, prin urmare, îți doreai să fii cuprins în ele iar și iar și să stai acolo cât mai mult timp cu putință; o aromă amețitoare sau un zâmbet de miere ori alte calități, era sociabilă, știa să aibă grijă de perechea ei, se pricepea la gătit, la apretat haine, la orânduirea gospodăriei sau chiar la afacerile soților ei? Cine știe, le-a inspirat creativitatea, i-a umplut de încredere în sine, le-a sugerat idei? Poate că știa să critice constructiv, să sublinieze punctele forte și punctele slabe? Purta negocieri cu clienții, cădea la învoială pentru remunerații, căuta oportunități? Cumpăra unelte pentru soțul ei, alegea piatra și lemnul, avea grijă de liniștea creatorului?

Elizaveta ar fi putut avea chiar toate trăsăturile enumerate, ceea ce explică, fără îndoială, coada bărbaților care s-au aliniat, așteptând momentul în care femeia avea să devină din nou văduvă. (De ce nu ar putea fi

aceasta o altă versiune a cauzei morții lui Pinzel?)

Dacă ne întoarcem la viața lui Pinzel, mai precis la evadarea sau căutarea lui, la neliniștea lui, atunci, judecând după ultima lui lucrare — Sfântul Onufrie de la poarta bisericii din Rukorak —, e puțin probabil ca sculptorul să-și fi găsit liniștea. Deși, poate, acela care a cunoscut adevărata liniște este cel capabil să înfățișeze cea mai mare furtună. După natura creativității, maestrul chinuit de experiențe le-a turnat în lucrările sale, stabilind astfel echilibrul înlăuntrul său și în lume.

Oricum ar fi, Sfântul Onufrie dansează ultimul său dans înainte de moarte, cerând îmbrățișarea Domnului. După multe decenii de renunțare la sine, petrecute în deșert, trupul slăbit al sfântului tremura de energie: ceea ce a fost păcat și sete pământească s-a transformat în sete de credință și o dorință de nestăpânit de a deveni în sfârșit nimic și totul. Există mai multă viață în dorința de a-și dărui sufletul lui Dumnezeu — adică în dorința de a muri — decât în dorința de a trăi. Prin urmare, regăsim mai multă pace în această tulburare decât până și în curmalul rupt din apropiere.

Ultima sculptură înainte de moartea lui Pinzel este ultima rugăciune înainte de

moartea Sfântului Onufrie. Momentul dinaintea morții, care durează de câteva secole.

Părintele Ștunda a plâns cu suspine în telefonul tău la miezul nopții. Abia îi vedeai ochii umezi, pentru că din ei curgeau șuvoaie de lacrimi; pârâiașe dese îi inundau fața. Plângea urât, neconsolat, uitând de sine. A plâns în hohote așa cum pot plânge doar copiii mici, pentru care întreaga existență este instantaneu comprimată în durerea pierderii sau în setea dorinței. Plângea așa cum plânge cineva peste cadavrul unui om apropiat. Observase asta de atâtea ori în timpul înmormântării, dar habar nu avea că el însuși ar fi capabil de așa ceva.

Vor să-l ia, a urlat, din când în când înțelegeai ce spune. Vor să-l ducă pe Sfântul Onufrie la Luvru. Pregătesc o expoziție cu lucrările lui Pinzel, vor să-l arate lumii.

Nu ai înțeles ce se petrecuse. E minunat. E o veste grozavă. Care e problema? De ce plângeți, părinte?

Preotul se temea să nu-l ia pe Sfântul Onufrie pentru totdeauna. Se temea că nu se va mai întoarce niciodată la Rukorak. Că nu-l vor returna parohiei. Știa zeci, nu — sute, nu — mii de povești despre icoane miraculoase dispărute, ediții vechi ale

Evangheliilor cu legături prețioase, dichere și trichere, obiecte euharistice, vase și potire de nuntă, despre lămpi de aur și argint pierdute iremediabil, scrinuri cu moaștele sfinților, candelabre și ustensile pentru sfințire, incrustate cu pietre prețioase. Lucrurile cele mai rafinate și mai frumoase, creațiile maeștrilor din vechime pe care Dumnezeu i-a mângâiat pe cap, datând din cele mai vechi secole, din care curge mir și care vindecă bolnavii și sărăcii, ridică pe cei nemișcați, dau vedere orbilor, auzul celor surzi și iubire celor abandonați, redau speranța și inspiră evlavie în inimile oamenilor — împietrite și pierdute pentru totdeauna, dispărute fără urmă. Mai mult decât atât, trebuie să avem în vedere că în mare parte nu suntem conștienți de aceste dispariții. Moaștele și obiectele sfinte dispărute nu sunt întotdeauna însoțite de un atac armat, lacăte sparte, ferestre distruse și trupuri fără viață ale paznicilor bisericii în bălți de sânge înghețat. În majoritatea timpului, nu se întâmplă așa cum s-a întâmplat, să zicem, cu icoana Fecioarei Iberice din Montreal, din care curgea încontinuu smirnă de cincisprezece ani, răspândind aromele amețitoare de tămâie, petale de trandafiri, violete, rădăcină de obligeană, nucșoară, lămâie și cuișoare, până când a dispărut, iar

custodele ei, Joseph Munoz, a fost găsit mort.

De obicei, lucrurile sfinte dispar și nimeni nu află niciodată de dispariția lor. Sunt înlocuite cu copii ieftine, făcute stângaci, obiecte plate și kitschoase, care nu miros a liniște, ci a plastic și a vopsele acrilice proaspete. Cine să-și dea seama de diferențe, dacă oamenii nu au cunoștințele necesare, dacă nu sunt suficient de atenți sau nu le pasă?

Părintele Știunda s-a oprit din vorbit și a plâns în liniște, ștergându-și fața cu șervețele de hârtie. Și nu aveai idee ce să-i răspunzi. Ai bolborosit ceva despre încrederea în specialiști, în Luvru, în istoria artei, în cele din urmă, în Sfântul Onufrie. Bineînțeles că se va întoarce. Adică, vreau să spun că va fi înapoiat, părinte. Acești oameni sunt adevărați experți. Lumea trebuie să afle despre noi și despre Pinzel, trebuie să experimenteze acest fior.

Gândiți-vă doar, propriul dumneavoastră Onufrie va deveni perla Luvrului! Va sta în centrul capelei lui Ludovic al XVI-lea!

Știunda s-a uitat la tine neîncrezător, așa ți se părea ție. Deși poate că a fost doar o impresie sporită de imaginația ta confuză și de calitatea proastă a imaginii.

Enoriașii nu vor fi de acord, a clătinat din cap în cele din urmă. La ce le trebuie lor capela lui Ludovic al XVI-lea? Crezi că acesta este un argument pentru ei? Cum pot copiii, femeile însărcinate și bărbații care se luptă cu patima alcoolului să rămână fără protecția lui Onufrie?

Ți-ai îndreptat atenția către zumzetul ritmic care răsuna pe fundalul conversației voastre, un zgomot surd și puternic. Ți-ai dat seama că acest sunet a fost prezent pe tot parcursul conversației tale cu preotul.

Ce-i sunetul acesta, părinte? l-ai întrebat.

A dat din mână obosit.

De parcă nu ar fi fost suficiente dezastre, a oftat din greu Ștunda. Construiesc un drum nou. Pământul tremură neîncetat. Trăim ca pe un vulcan.

Privea la ecran cu disperare. Cum să îl dau pe Onufrie?

A insistat să vii. Nu îi păsa că tatăl tău, experiența lui de viață, trecea și legăturile pe care le avea ar fi fost probabil mai utile aici. Nici nu voia să audă și se încrunta cu dispreț. Nu, Bohdane, doar dumneavoastră puteți interveni aici. Tatăl dumneavoastră m-a dezamăgit deja o dată. Nici nu a vrut să mă asculte atunci, în grădină, la pomană, când mi-am încălcat jurământul. Oh, nu se va mai

întâmpla, nici să nu-mi pomeniți de el. Îmi ispășesc greșeala până în ziua de azi.

Pe urmă a vorbit despre bunica ta: O... de-ar mai fi în viață. O, această femeie nu ar ezita, cu siguranță ar ști cum să rezolve situația. Nu ar lăsa niciun deget să-l atingă pe Onufrie, nu ar lăsa pe nimeni să se apropie de el. Ea v-a crescut, a pus suflet în educația dumneavoastră, a continuat Ștunda, deodată calm și convingător. Ceva s-a întâmplat cu sunetul, iar vocea preotului a umplut toată camera, a umplut colțurile, a plutit sub tavan. Te-a înconjurat de pretutindeni. El a repetat că este datoria ta față de ea și față de aceste locuri. Că sunt lucruri care nici nu trebuie gândite: trebuie făcute — și atât. În plus, a adăugat el categoric, înțelegeți valorile culturale, sunteți istoric de artă.

Nu sunt istoric de artă! ai exclamat, cuprins de disperare. Dar părintele Ștunda nu te-a mai ascultat. Te-a binecuvântat în grabă și a întrerupt legătura.

Odată cu trecerea de la iulie la august, ploaia a devenit deopotrivă revigorantă și caldă. Am stat câteva minute pe marginea de piatră din fața arcadei templului-peșteră, uitându-mă la rafalele de ploaie oblice și la razele soarelui care le străpungeau, apoi mi-am trecut mâinile peste față, de parcă m-aș fi

spălat, și am observat că umiditatea din aer e alunecoasă ca uleiul.

M-ai privit cu interes, sprijinindu-ți umărul de stâncă. Prin piatră, niște bubuituri ritmice se auzeau până la noi, izbiturile puternice ale unei forțe dușmănoase vibrau prin corpurile noastre. Chiar și pe ploaie, muncitorii continuau să lucreze la drum.

Preotul ne-a făcut cu mâna de jos strigând ceva. Cuvintele lui erau neclare și tremurau înăbușit printre stropii de ploaie. Cheile din mâna lui zdrăngăneau melodios. Și-a pus palma streașină la ochi și ne-a privit cum coboram. Sub privirea lui, atingerea mâinii tale ude, pe care mi-o întinseseși ca să mă sprijin de tine, părea și mai palpabilă. Ne-am oprit în fața intrării în biserică, chiar sub o terasă masivă de stâncă care atârna peste poieniță. I-ai spus preotului numele meu, de parcă ți-ar fi stat pe limbă de ani de zile, așteptând să fie rostit. Romana, a repetat preotul, privindu-mă cu atenție, și ne-a invitat să intrăm în pronaos, deschizând ușa de lemn.

Sfântul Onufrie stătea pe o masă de la intrarea în naos, sub o troiță de lemn înfășurată într-un ștergar brodat și împodobită cu un triunghi, din care privea cu interes un ochi albastru. Sculptura avea un metru înălțime. Mi s-a părut că sfântul își

înclina capul oarecum viclean pe umărul drept și zâmbea în barbă ca pentru sine. O față tristă și emoționantă de leu, cu pleoapele căzute și buzele îmbufnate, se ascundea în umbră. Unele pliuri ale pietrei erau uimitor de albe, încă necurățate complet de var, în vreme ce altele erau întunecate cu gri-ocru, gălbui și verzui. Nu era nimic special la ea, la această sculptură.

Veneau oamenii. Bărbați în jachete prea strâmte sau, dimpotrivă, prea largi, purtând pe dedesubt pulovere. Femei cu baticuri negre și vișinii, ale căror noduri erau legate atât de strâns, încât le rodeau sub bărbie. Hainele le miroseau a găini, lapte, untură râncedă, a bucătărie de vară. Pe fețele lor încrețite, bronzate și îmbătrânite prematur străluceau niște ochi de copii. Se mutau de pe un picior pe altul, înghesuiți în fața intrării în pronaos. Nu intrau, ca să nu aducă noroi în biserică cu cizmele lor de cauciuc. Ne-au privit cu o curiozitate vădită, ca pe ceva ciudat. Ca pe ceva de neînțeles, pe care, până la urmă, nici nu prea vrei să-l înțelegi.

Părintele Ștunda s-a apropiat de ei și le-a povestit, cu voce domoală, despre Bohdan. Ei se uitau peste umerii preotului, cântărind informațiile. Femeile dădeau din cap, bătrânele mestecau cu gura fără dinți:

desigur, desigur, ne amintim de Uliana Kryvodiak, era o femeie bună, făcea multe. Și cine e doamna aceea? a întrebat un bătrân, arătând spre mine. Romana, a răspuns preotul. Romana, au repetat mai multe voci deodată. E nevasta lui? a întrebat o bătrână cocârjată, cu un toiag în mâna tremurândă. Da, e nevasta lui, a răspuns preotul. M-am simțit de parcă, în acel moment, ne-ar fi căsătorit.

Când s-a oprit ploaia, am fost răsfățați cu o masă în curtea bisericii. Oamenii stăteau puțin depărtați, fără să-și ia ochii de la noi. Tu erai confuz, nesigur, simțeai că se așteaptă ceva de la tine, se puneau speranțe în tine, dar nu aveai idee ce poți face pentru a-i ajuta. De ce tu? Ai regretat că cedaseși și veniseși aici, ai regretat că te-ai amestecat în această poveste. Ei erau siguri că ai un plan, că știi exact ce să faci ca să-i protejezi, ca să-l recâștigi pe Onufrie. Iar tu îți ascundeai neputința de ei. Încercai să te ascunzi de tine însuți.

Din când în când te apropiai de ei, încercai să începi o conversație, întrebai despre ceva. Îți zâmbeau la rândul lor și răspundeau monosilabic. Conversația nu se lega. Nu ai suportat tăcerea și privirile lor, te-ai întors din nou spre mine, te-ai așezat lângă mine. Eu mâncam pâine albă, proaspăt

coaptă și îmi mijeam ochii de la soare. E timpul să plec, am spus încet, fără să te privesc. Eu plec.

Imediat mi-am dat seama că te uiți spre mine cu o privire speriată. Acest moment a coincis cu un șoc deosebit de puternic al pământului, care a tremurat sub picioarele noastre. M-ai prins de mână. Ascultă-mă, rămâi, te rog! ai spus. Te rog, rămâi!

Și, bineînțeles, am rămas.

Una dintre bătrâne s-a oferit să ne primească peste noapte. Nu puteai să le deosebești decât prin culoarea baticurilor, iar aceasta purta batic mov. Ne-a condus de-a lungul malului râului, prin cea mai mlăștinoasă fâșie, deasupra curentului. Cu fiecare pas pe care-l făceam, cădeau în apă bucăți de pământ gras și negru, străpuns de rădăcini subțiri și plante. Numele ei era Maria și râdea vesel, afundându-se în noroi cu cizmele de cauciuc. Era uimitor, oare de unde avea această bătrână atâta putere? Își smulgea picioarele din noroi, izbucnind în râs, ștergând cu mânecile lacrimile care curgeau neîncetat din ochii ei strălucitori. Era ca o fetiță cu un chip pe care timpul lăsase urme. Erai supărat că a trebuit să mergi pe o potecă atât de întortocheată, deși ai fi putut să ajungi în sat pe alt drum, mult mai bun. Pe care încă se

găseau porțiuni asfaltate, ca niște insule înconjurate de pietre și prundiș. Tot drumul, pas cu pas, m-ai ținut de mână ca să mă pot sprijini de tine, când îmi smulgeam picioarele din noroi.

Maria a mers repede înainte, amestecându-se cu amurgul. Ne-a condus printre garduri și tufișuri, pe poteci printre grădini de legume, pe lângă cotețe în care lătrau câinii, uimiți de prezența străinilor și stropindu-ne cu salivă, cât pe ce să ne muște cu colții lor fioroși. Ne-a condus mai departe, pe lângă cotețe de găini, chioșcuri de tablă de unde nimeni nu cumpăra pâine, chibrituri și apă carbogazoasă îndulcită, în sticle de plastic, pe lângă pajiști pline de păpădie (uneori galbene, apoi gri, în model de șah), pe lângă poieni acoperite cu trifoi alb și roz (în succesiune aleatorie), pe lângă pajiști acoperite cu iarbă smulsă de gâște, pe lângă pajiști presărate cu balegă de vacă uscată și din nou înmuiată. Pe lângă șanțurile și butoaiele cu apă de ploaie, pline de bule.

Maria ne-a invitat în curte când s-a lăsat amurgul. A împins un câine negru cu urechile ciulite, care, zdrăngănind din lanț, se repezise spre noi, a deschis ușa bucătăriei de vară din fața noastră. Perdeaua albă s-a legănat pe fereastră. În față ne-a izbit un

miros de pivniță, de legume rădăcinoase, de lemn putred și zer acru.

Ne-a arătat un pat îngust de sub fereastră, lângă butelia de aragaz, și o oală de noapte din lemn, pătată de var. Nu era lumină în cameră. Ploaia se oprise, vântul împrăștia norii, iar stelele și luna luminau îndeajuns cât să nu te răzgândești și să părăsești încăperea.

Te-ai așezat pe patul acoperit cu o cuvertură, iar arcurile saltelei s-au îndoit până la podea. Maria a izbucnit în râs, ridicându-și capul spre tavan. Din tavan atârnau picături. Totuși, stăteau acolo nemișcate, fără să cadă.

Gazda noastră a devenit dintr-odată mai serioasă și te-a întrebat despre bunica ta, ceva despre familia evreilor morți, despre băiatul evreu pe care Uliana l-a purtat în inima ei toată viața. Și ce s-a întâmplat cu el? Cum a murit? Cine l-a ucis?

Te-ai uitat la ea fără să înțelegi. Nu știu, ai clătinat din cap. Nu știu nimic despre această poveste, i-ai răspuns. Erai neliniștit. Am venit la tine și ți-am întins mâna, tu mi-ai luat-o și ți-ai lipit-o de gât.

Pe neașteptate, Mariei i s-a schimbat din nou starea de spirit, chicotind. Nu ne-a dat așternuturi, perne sau pături. Ne-a arătat oala de noapte, sfătuindu-ne să nu mergem noaptea afară, pentru că dulăul nu ne

cunoaște și ne poate mușca. Ți-ai dat ochii peste cap.

De îndată ce a ieșit, m-ai tras spre tine. Salteaua cu arcuri se legăna și scârțâia, zgâriind podeaua. Am trezit găinile, se pare, pentru că au început să cârâie entuziasmate undeva foarte aproape de noi și să bată din aripi. Te-ai ridicat și ai călcat cu picioarele goale pe podea, îndreptându-te spre ușa din față. Într-un cârlig atârna un palton vechi, pe care l-ai aruncat peste umeri în timp ce te întorceai spre pat. Te-ai acoperit cu haina aceea, iar pe mine, cu corpul tău. Am stat așa până dimineață.

Îmi amintesc când m-am cufundat într-un somn superficial, vâscos dimineața devreme, mi s-a părut că nu dorm, și că doar zac cu ochii închiși, conștientă de tot. Îți simțeam fiecare mușchi sub degete, greutatea corpului tău, pielea apăsată de a mea. Însă mușchii tăi apăsau dureros în carnea mea, de parcă ar fi fost proeminențe de piatră ascuțite, aspre și reci, iar greutatea ta mă apăsa în podea ca într-un mormânt. Și atunci mi-am dat seama că stăteam în brațele statuii de piatră a Sfântului Onufrie. Palma de curmal mi-a strâns venele picioarelor. Capul leului mi s-a înfipt în coapsă. Mâinile sfântului, încrucișate în rugăciune, îmi apăsau direct pe inimă.

A doua zi ne-am întâlnit cu specialiștii. Strângerea de mână a bărbatului în haină de ploaie a fost blândă, în timp ce strângerea de mână a femeii în jachetă sport roșie a fost fermă, aproape dureroasă. Te-ai bucurat cu adevărat să-l vezi pe bărbat, ochii îți străluceau, vocea ta era plină de veselie. Omelian Maistruk — acesta era numele lui. Am văzut că îl cunoști de multă vreme și am văzut cât de important e pentru tine.

Maistruk ți-a spus că el îl descoperise pe Onufrie. Adică el își dăduse seama cine e exact autorul sculpturii. M-am uitat la ea de un milion de ori, a spus încet, zâmbind ironic la propria lui nepricepere pe care acum nu și-o putea explica. Privirea mi-a alunecat de atâtea ori peste această barbă, peste relieful statuii date iar și iar cu vopsea albă — și de atâția ani nu mi-a trecut prin minte că în fața mea se află ultima lucrare a lui Pinzel! Maistruk clătina din cap, de parcă încă nu i-ar fi venit să creadă. Cea mai desăvârșită lucrare a lui, a subliniat el, arătându-ți detaliile sculpturii care necesitau o atenție deosebită. Și ați țopăit amândoi în fața siluetei bătrânului, cu ochii lipiți de piatra crăpată, mângâindu-i coastele, clavicula, încheieturile mâinilor înălțate spre cer și firele de barbă. Însoțitoarea lui Maistruk și-a pierdut capul de îndată ce a trecut pragul

pronaosului. Ochii ei s-au concentrat imediat asupra sculpturii lui Onufrie, de parcă ar fi văzut dintr-odată, în mulțime, figura unei persoane dragi pe care o pierduse cu douăzeci de ani în urmă.

Sculptura a fost așezată cu grijă pe podea, iar femeia, adunându-și părul într-un coc, a îngenuncheat în fața ei. A examinat în amănunt crăpăturile microscopice din piatră, fără să țină cont de felurile în care își schimonosea fața. S-a pierdut complet. Era absorbită de suprafața crăpată, privirea ei răspândindu-se în crestături și denivelări, ca untul topit.

Maistruk călca fără zgomot în jurul colegei sale, iar pe tine nu te slăbea din priviri nicio clipă, doar pardesiul îi foșnea abia auzit. Se purta mai calm decât femeia, iradia o mândrie liniștită, ca tatăl unui nou-născut. Acest bărbat scund, încovoiat, cu obrajii înfundați și cu o privire tristă își dedicase jumătate din viață studiului sculpturii lui Pinzel. El cunoștea obrajii acelor *putti* din lemn ai lui Pinzel, cunoștea privirea care se ascundea sub pleoapele coborâte ale lui Avraam în momentul în care ridică paloșul asupra fiului său, cunoștea toate găurile făcute de cari în sculpturile din lemn, cunoștea contururile lacrimilor de pe chipul Maicii Domnului, ca niște picături de ceară

înghețate, și numărul de straturi de chit peste foițele de aur aplicate de autor. Fețele eroilor lui Pinzel îi apăreau în vise, speriindu-l cu expresiile lor exagerate, pline de viață. Păreau aproape reali.

Maistruk și-a aruncat mantia peste brațul stâng îndoit din cot. Se uita aprobator și protector la Onufrie și la femeia care se afla în genunchi în fața gurii leului.

Cu voce înăbușită, aproape pioasă, ai întrebat despre detaliile transportului sculpturii la Paris. Maistruk ți-a răspuns nerăbdător, privindu-te cu bunătate.

Cel mai greu e să obținem autorizații. Cel mai greu e să restaurăm sculpturile conform cerințelor Luvrului, cu resursele noastre limitate. Cel mai greu e să alegi, dintre sculpturile lui Pinzel, pe cele care merită mai multă atenție. Dar care dintre ele nu merită atenție? Până și fragmentele, până și bucățile prăfuite din degetele smulse ale martirilor, până și trunchiurile și coapsele sparte îți provoacă un tremur al diafragmei, un spasm dureros al plămânilor.

Părintele Ștunda s-a uitat mai întâi pieziș, dezaprobator la vizitatori. Dar când femeia cu ochelari fără ramă, în jachetă sport roșie a pus lupa deoparte, și-a acoperit fața cu mâinile și a început să plângă, el s-a apropiat, s-a așezat lângă ea și a îmbrățișat-o.

Deodată a început să plouă. Biserica se zguduia din cauza tremurului subteran, aproape despicându-se din cauza bubuitului concomitent al tunetelor. Pronaosul era plin de oameni. Toată lumea stătea în tăcere în jurul statuii Sfântului Onufrie, aproape nemișcată. Printr-un miracol, în vechiul pronaos strâmt era suficient spațiu pentru toată lumea.

Mai târziu, peste câteva zile, la începutul lui august, ai văzut mânia preotului. Potopul de reproșuri părea că nu o să mai înceteze. Străinilor ălora, striga el, nici măcar nu ar fi trebuit să li se permită să se apropie de Onufrie.

A fost un semn, ți-a spus, privindu-te amenințător în ochi. A fost un avertisment. Terasa de stâncă care atârna deasupra poieniței se prăbușise, zdrobind zidurile masive de piatră ale pronaosului, intrase în ele ca-n brânză, se urcase pe ele ca un taur pe vacă și se oprise doar la un centimetru de mâinile încrucișate ale lui Onufrie. Fragmente de piatră se rostogoliseră până la altar.

A fost un semn. A fost un avertisment, a spus preotul. Onufrie nu poate fi dat. Nici măcar nu ar trebui să vorbim despre astfel de

lucruri, chiar și să te gândești la ele este un păcat.

Maistruk era la fel de furios. Alerga în jurul molozului, agita mâinile. Îi acuza de furt. Părul i se ridicase vâlvoi, zbârlit în vârful capului. Preotul îi asculta strigătele calm, încrucișându-și mâinile pe piept, clătinând din cap în semn de negare. Nu, nu o să-l dăm. Nu, nu o să vi-l arătăm. Totul este voia lui Dumnezeu. Locul lui e aici, nu pleacă nicăieri.

Tivul hainei bărbatului flutura cu pliurile mototolite. Gesticula sălbatic, frământându-și mâinile. Fața i se strâmbase într-o expresie exagerată, aproape turbată. Fuma țigară de la țigară, ștergându-și sudoarea de pe frunte. A sunat oficiali de rang înalt, militari, primari de orașe și șefi de consilii orășenești, pe ministrul culturii și pe un anume episcop. A fugit, s-a întors, a promis că îl va scoate pe Onufrie din pământ, a fugit din nou. Tu, Bohdane, te-ai repezit după el. Ai vrut să ții cumva situația sub control, ai vrut să-l calmezi. Dar te-ai întors mâhnit, cu capul plecat. Preotul nu-și lua ochii de la tine, te privea cu ochii mijiți. Pe cine ajutați, Bohdane? a întrebat. Trebuie să vă decideți de partea cui sunteți în acest caz.

Nu s-a auzit niciun zgomot în ziua aceea. Se pare că atunci nu s-a lucrat la drum.

A avut încredere în tine. Seara, când s-a lăsat o liniște densă și ciudată, ne-a condus printr-un pasaj subteran, luminând drumul cu o lanternă. Unul dintre acele pasaje care porneau de la biserică și fuseseră zidite. Acesta, după cum s-a dovedit, era închis cu zăvor din fier și lacăt, dar s-a deschis cu ușurință.

Era umed și frig în tunelul subteran. Tremuram. M-ai ținut strâns de mână în timp ce îl urmăream pe preot. Fiecare dintre noi și-a iluminat drumul cu propriul telefon, dar nu pentru mult timp. În zece minute, telefoanele s-au stins, au murit, s-au descărcat în chip neașteptat. Ne-am trezit într-un întuneric complet, care părea să ne pătrundă, prin orbite, în cutia craniană și în creier, umplându-ne coloana vertebrală.

Mergeam ca orbii, iar preotul a spus că așa trebuie să fie, că acesta e un simbol al vieții umane, aceasta e rătăcirea prin tuneluri subterane. Că niciun felinar nu ne poate ajuta să înțelegem direcția și să găsim calea corectă. Poți să mergi în întuneric doar ascultându-ți vocea lăuntrică, prinzând raza luminii lui Dumnezeu. Îl vedeți, îl auziți? Iată-l, conducându-mă de mâna dreaptă, moale ca spuma laptelui fiert. Nu vă fie teamă, mă ține de mână. Urmați-mă!

Am simțit curentul din tunel pe obraji. Nu știu de ce mi s-a părut că trecem prin săli spațioase, scobite în straturile pământului, în care ar fi putut foarte bine să zacă scheletele călugărilor sau ale copiilor satului din secolul al XIII-lea. Copii care, fugind prin pasajul subteran dinspre biserica asediată de tătari, au rămas în urma femeilor și au murit încet aici, negăsind o ieșire. Simțind o piatră rotundă sub picior, cu talpa pantofului, nu eram sigură dacă nu cumva era un craniu.

Dar câte nu mi-am imaginat în mijlocul acelui întuneric: străzi întregi ale unui oraș de piatră, ferestre rotunde în pereți aspri, bazine de apă stătătoare neagră, în care peștii negri neastâmpărați respiră oxigen negru, mese crescute în pământ cu o suprafață lustruită ca oglinda, săli subterane ale templelor cu decorațiuni de sare, rafturi cioplite în pereți, cu foliante pe jumătate putrede (în dreapta, chirilice, în stânga, glagolitice; pe rafturile de jos, în paleoslavă, pe cele de sus, în medioslavă).

Nu aveam oxigen, respiram din ce în ce mai greu. Ne loveam din când în când de pereții goi și părea că suntem de mult blocați într-un tunel prin care mergeam în cerc și din care era imposibil să ieșim. Mi s-a părut că mă ia cu leșin, tu m-ai dus pe umărul tău,

ținându-mă de talie. Auzeam răsuflarea ta răgușită și gâfâitul preotului, în fața ta.

Dar am ieșit la lumină: ne-a izbit direct în față mirosul animalelor domestice, duhoarea lor fierbinte. Am ieșit printre paiele putrezite, trezindu-ne printre scroafele grase care se lipeau entuziasmate una de cealaltă, în colțul opus al grajdului, cât mai departe cu putință de noi. Era un grajd mare, împărțit în boxe separate. Ridicându-mă în picioare și obișnuindu-mă cu lumina, am deslușit boturile vacilor și crupele cailor, fluturarea cozilor de capre și ciripitul păsărilor. Sfântul Onufrie, Onufrie cel de piatră, stătea printre ei. Un curcan mare a blocat drumul către el. Trupul lui era ca lemnul putred, ca cenușa, ca o minge solzoasă. Și-a desfăcut coada, și-a întins aripile, maro, negru, cenușiu, cu pete și dungi albe, și a încremenit amenințător, urât și mândru, cu capul furios învelit în ghirlande mari și roșii ca sângele.

Te-am văzut sfâșiat de contrarii. Te-am auzit sunându-l pe Maistruk, promițându-i că îl vei convinge pe preot. Cu patos brusc, l-ai asigurat că e imposibil să lăsați toată această grozăvie așa, neștiința țăranilor era de neconceput. Ai repetat-o ca pe o vrajă: e vorba de cultură, artă, valori științifice! Expoziția nu poate avea loc fără această

bijuterie principală! Și tu, spuneai, tocmai de aceea vei rămâne aici, în Rukorak, făcând toate eforturile pentru a schimba situația.

Nu ai îndrăznit să-i spui nimic preotului, îi intuiseși dinainte reacția. I-ai înțeles pe săteni și teama lor de a-și pierde ocrotitorul. Priveai cu afecțiune superstiția lor naivă. Ore îndelungate ai ascultat poveștile femeilor în vârstă despre miracolele pe care le arătase figura de piatră. După ce s-au rugat lui, au găsit chei pierdute, au descoperit minciuni, au avut vise profetice, toate semințele din grădinile lor au încolțit și cârtițele s-au împrăștiat în toate direcțiile. Am văzut cum ridicai cu simpatie din sprâncene, ascultând poveștile lor. Cu câtă pasiune dădeai din cap, de parcă nu ai fi avut nicio îndoială că mama grasă a șase copii chiar îl văzuse pe Onufrie zâmbindu-i și desenând o cruce în aer, iar după aceea vaca ei încetase să mai nască viței morți.

Mărturisesc, Bohdane, că eu am fost cea care te-a sfătuit să apelezi la tatăl tău. Am vrut să te ajut. Ar trebui să ceri cuiva un sfat, ți-am spus. Nu voi apela la tatăl meu, mi-ai răspuns aproape răutăcios. De ce? am întrebat. Erai tăcut, încruntat și priveai la gândacii de Colorado de pe pervaz. M-am apropiat de tine pe la spate și mi-am pus palma pe omoplatul tău stâng: Nu te

descurci singur. Ești prins între două focuri, am șoptit blând în subrațul tău.

Tatăl tău ți-a ascultat cu atenție povestea și a promis că te va suna în curând. E un bărbat, ți-a spus mai târziu, iar vocea îi suna ciudat de departe în telefon: cumva abstractă, parcă de pe fundul fântânii dintr-un vis. E un bărbat care a fost de acord să ajute. Înțelege arta. E cunoscător de artă, un cunoscător fin. Un adevărat profesionist. Cunoaște oameni și are tehnicile necesare.

Te-a cuprins ușurarea. Ai rostit zeci de mulțumiri în telefon. Apoi te-ai rezemat de peretele coșcovit al bucătăriei de vară și ai privit cu ochii mijiți la soare.

Tocmai trecea preotul pe lângă casa Mariei. Te-ai prefăcut că nu-l observi și nu-i auzi salutul.

Nici măcar tu nu te așteptai să vină atât de repede. De parcă ar fi ars undeva. De parcă ar fi urmărit un scop extraordinar.

A spus să ne întâlnim pe podul de peste Strypa, tocmai în Zaryvynți. Noi am ajuns acolo pe jos. Motorul microbuzului măsliniu-închis, cu geamuri fumurii, vibra. Aerul mirosea a motorină.

Un bărbat lat în umeri, în jachetă scurtă, care îi dezvăluia o fâșie păroasă de-a lungul zonei lombare, fuma sprijinit de balustrada

podului și scutura scrumul de țigară în râu. Era Ruslan. Era mai scund decât tine cu vreo două capete, dar era construit parcă din cuburi strâns acoperite cu piele tăbăcită. A reușit să ne acorde un moment de atenție, să-și îndepărteze privirea de la locul unde curentul se încolăcea în jurul blocului de beton care ieșea din apă și să arunce o privire spre noi, doar ca să-și întoarcă apoi ochii spre locul de la care tocmai își dezlipise privirea.

Fără să întoarcă capul, a spus că vizitase în urmă cu câteva ore casa copilăriei tale. E atât de trist, a spus el, să ajungi într-un loc abandonat, în camere goale. Să auzi scârțâitul scândurilor podelei sau ramurile lovind în fereastră, ceea ce face ca liniștea mormântală să se adâncească. Să vezi obiecte care nu mai sunt de folos nimănui. Pentru că nu există nimeni care ar putea avea nevoie de ele. Nimeni care să le atingă cu aceeași intenție cu care au fost atinse odinioară.

L-ai întrebat, surprins, ce căutase în casa ta și de unde luase cheile. Am făcut o înțelegere cu tatăl tău, a explicat Ruslan. Mi-a spus că s-ar putea să existe în casă antichități valoroase, rămase de la rudele voastre decedate, cărora li se poate da o nouă viață. În loc să fie arse toamna, când se ard frunzele căzute și ramurile uscate de viță-de-vie din grădină. Când eram acolo, a continuat

Ruslan, cu vocea purtată de vânt peste apă, vecinii au venit la mine și au adus din casele lor lucruri care m-ar fi putut interesa și de care ei nu mai aveau nevoie.

Ai vrut să întrebi ce anume luase din casa ta, dar dintr-un motiv sau altul nu l-ai întrebat. O letargie ciudată te acoperea din cap până în picioare.

Se înșera. O muscă a bâzâit în aer deasupra capetelor noastre. Din când în când, sătenii pe bicicletele lor scârțâitoare treceau pe lângă microbuz. Din cadrul ruginit cădeau fulgi de vopsea veche. Sătenii tăcuți se holbau la geamurile fumurii, aproape fără să clipească, fără să fie atenți la drum.

Am coborât până la apă, ascunzându-ne în spatele unei tufe de brânca-ursului, ca să nu ne vadă nimeni.

Ruslan s-a ghemuit pe vine, și-a depărtat larg genunchii, și-a aprins altă țigară și, hipnotizat de cursul apei, ne-a întrebat, pe tine și pe mine, despre biserica lui Onufrie, de pasajul subteran și de locul unde se afla statuia. Ne-a pus să repetăm iar și iar, pe rând, de la început până la sfârșit, apoi de la sfârșit până la mijloc, de la mijloc până la început. L-am ascultat ca niște copii mici. Eram furioasă, furia îmi cuprindea pieptul, dar am continuat să-i răspund la întrebări.

Apoi, pe scurt și atât de liniștit, încât până și zgomotul apei îi acoperea vocea, și-a conturat planul. A trebuit să ne aplecăm și să ne coborâm atât de aproape de fața lui ca să-l auzim, încât eu i-am simțit barba aspră atingându-mă pe obraz.

Ruslan a spus că, chiar în noaptea aceea, noi doi trebuie să trecem din nou prin tunel, fără știrea preotului, ca să ajungem la grajdul unde e ascunsă sculptura. Trebuia să avem la noi ceva cu care să luminăm drumul și să ne amintim de experiența anterioară, astfel încât să nu ne pierdem. După ce și-a terminat ideea, a tăcut, ca și cum ar fi retrăit o amintire, apoi a bolborosit ceva despre rezervația istorică și culturală a lui Pereiaslav-Hmelnyțkyi și sabia hatmanului, pe care aproape că a trebuit să o înghită ca s-o scoată afară. Și, râzând ca pentru sine, a adăugat că în biblioteca lui Vernadskyi, unde se păstra prima ediție a volumului *Despre mișcările de revoluție ale corpurilor cerești* al lui Copernic, parchetul scârțâia îngrozitor.

Acolo, în grajd, tu trebuia să folosești datele de geolocalizare pentru a determina locul în care ne aflam, trimițându-i apoi informația lui Ruslan. El trebuia să apară imediat în microbuzul său și să te ajute să încarci sculptura în portbagaj („Nu cred că e mai grea decât singura centură de aur din

lume a unei regine scite“, a zâmbit el ironic, dar noi nu am gustat gluma). Nu am înțeles aproape niciuna dintre glumele lui: nici cea despre *Capul unei tinere femei purtând scufiță albă* a lui Greuze, nici cea despre Tatiana Iablonskaia, Vira Barynova-Kuleba, Mykola Hlușcenko, Maria Prymacenko, nici cea despre Jan Matejko cu Artur Grottger. Apoi a spus ceva de genul: „Era atât de liniștit, ca și cum dușmanul ar fi plecat, deși dușmanul tocmai venea“, și asta nu prea semăna cu o glumă, în ciuda zâmbetului lui. Și apoi, dintr-odată, ochii lui au căpătat o expresie visătoare și a povestit despre cum l-a fascinat netezimea lustruită și strălucitoare a suprafețelor și a spațiilor de pe pânzele lui Arhip Ivanovyci Kuindji și despre comunitatea grecească din Mariupol. Despre cât de caraghios și ușor a pictat Adalbert Myhailovyci Erdeli.

Te-a impresionat cu cunoștințele lui. Am văzut cum încetul cu încetul ai privit cu alți ochi fața aceea simplă, ușor turtită, urechile mari și roșii, gâtul scurt. I-ai privit gura, cioturile dinților înnegriți, limba acoperită cu un strat cenușiu.

Ruslan s-a întrerupt la mijlocul frazei, continuând să schițeze, în mare, următorii noștri pași. După ce îl luăm pe Sfântul Onufrie, va trebui să mergem împreună la

Medjyboja, unde, dintr-un motiv pe care nu vreau să-l împărtășesc cu voi, va trebui să schimbăm transportul, să părăsim acest microbuz și să ne deplasăm cu alte mașini.

Și cum rămâne cu Maistruk? ai întrebat îngrijorat. A fost anunțat, a încuviințat Ruslan din cap. Ne va aștepta în Medjyboja? am întrebat. Ruslan a ridicat din sprâncene. De ce în Medjyboja? ai întrebat.

Și de ce nu în Medjyboja? a întrebat Ruslan în loc de răspuns. E un oraș vechi, liniștit. Are un castel din cărămidă. Multe colțuri pustii, drumuri stricate.

Și a continuat, privindu-mă cu subînțeles, reluând un alt gând: Aici, lucrul cel mai important e să nu pierzi nimic, ca atunci când șase picturi au fost împrăștiate de-a lungul drumului de la Muzeul Iagotyn.

După ce v-ați luat la revedere și ați mai recapitulat o dată toți pașii, te-ai apropiat brusc de ușa microbuzului, iar Ruslan a coborât geamul. Ce mai e? a mormăit fără tragere de inimă. După toate astea o să aducem sculptura înapoi la Rukorak, așa-i? ai întrebat rugător. Maistruk a fost de acord, așa-i?

Ruslan a suflat cu zgomot puternic aerul pe nări și a holbat ochii, de parcă s-ar fi uitat la un interlocutor invizibil.

Sigur, o vom aduce înapoi, a spus el, aruncându-ți o privire nereușită de batjocură. Sigur, Maistruk a fost de acord.

*

Vezi cât de interesant e? Acum, când nu-ți amintești nimic, când nu-ți amintești de oraș, nici de bunică-ta, nici de Rukorak, nici de Pinzel, nici măcar de statuia sfântului bărbos cu leul, nici de bătrâna Maria cu baticul ei purpuriu, care ne-a lăsat să stăm la ea peste noapte, e evident cât de mult a fost cusută toată povestea cu ață albă. Tu înțelegi imediat sensul a ceea ce s-a întâmplat, iar eu nici măcar nu am atins punctul culminant și deznodământul. Acum ți se pare amuzant — cum de nu am ghicit atunci ce se întâmplă? Cum de ne-am lăsat târâți în toată povestea asta? Totuși, aveam o bănuială. Te-am avertizat, dar nu te-ai putut opri. Ai închis ochii și ai mers împotriva voinței tale. Probabil pentru că, pentru prima dată în viața ta, tatăl tău a răspuns chemării tale, a acceptat să te ajute, a luat parte la viața ta, te-a sprijinit de îndată ce i-ai cerut-o și și-a trimis mesagerul la tine. Ați colaborat. Acest lucru nu se întâmplase niciodată înainte.

Am sărit peste bucățile de stâncă și peste zidurile în ruină ale pronaosului, iar Ruslan,

după ce mi-a cerut să-i luminez calea, s-a oprit la ușă. Nu am avut timp să mă dezmeticesc, când a scârțâit ceva și ne-am trezit în frigul adânc al bisericii. Se orienta mult mai bine decât mine. De parcă ar fi fost aici de multe ori înainte, de parcă ar fi știut fiecare colțișor, numărul de pași de la intrare până la altar, distanța dintre pereți.

Ne-a lăsat în fața intrării înguste și căscate în subteran, apoi, cu câteva mișcări iscusite, a tras și a răsucit din balamale bara de fier care bloca intrarea. Am înghețat cu lanternele-n mâini, fără să le punem încă pe cap, și am ascultat cum microbuzul refuză să pornească o vreme îndelungată. Părea că jumătate din sat va fi atras spre acest zgomot. Sau că sufletele călugărilor vor ieși din tuneluri.

Când în jurul nostru s-a lăsat liniștea ce părea mai deasă decât întunericul, m-ai ajutat să-mi fixez lanterna pe cap, iar eu am aranjat-o pe a ta. Am trecut ghemuiți prin deschiderea îngustă, concepută pentru copii și femei, ca numai ei, cei mai slabi și cei mai mici, să se poată salva, în timp ce bărbaților mari și puternici le era sortit să moară ținând piept atacului, fără să poată ceda tentației de a se ascunde în subteran și de a se dizolva în întuneric, de a lăsa baltă lupta victorioasă și sacrificiul de sine. În același timp, mărimea intrării ar fi trebuit să-i împiedice pe

urmăritori să alerge după fugari. Zgâriată, cu dureri de la articulațiile sucite, stăteam aplecată de cealaltă parte a intrării, fără să cred că tu, înalt și puternic ca o cămilă, vei reuși să treci prin urechile acului. Relaxează-te, ți-am șoptit, luându-ți fața încordată în mâini, relaxează-te și strecoară-te, milimetru cu milimetru. Imaginează-ți cum pieptul umflat ți se dezumflă ca o buiotă de cauciuc din care se golește apă clocotită. Imaginează-ți că corpul tău este corpul unui păianjen de casă cu picioare subțiri care poate intra în fiecare crăpătură. Imaginează-ți că fesele îți sunt comprimate la dimensiunea a doi nasturi de la gulerul unei cămăși.

Am pornit în această călătorie epuizați și loviți, de parcă am fi fost înghițiți din greșeală și apoi scuipați de o balenă în largul coastei Republicii Sud-Africane. Când am ajuns prima dată aici, totul era diferit: coridorul părea larg ca un bulevard, dar acum pereții ne apăsau umerii de o parte și de alta și destul de des trebuia să mergem pe o parte; atunci bolțile arcuite se ridicau deasupra capetelor noastre, acum tavanul, neuniform, acoperit cu proeminențe neașteptate, atârna atât de jos încât uneori ne târam pe sub el, întinși pe burtă și împingând rucsacurile în față, trăgându-ne de mâini, zgâriindu-ne fețele și palmele de

toate suprafețele din jur. În unele locuri, piatra spartă cădea periculos peste noi, în altele a trebuit să mergem prin apa subterană noroioasă. Mi-am amintit de fanteziile mele despre sălile templelor, despre străzile orașelor de piatră, despre o bibliotecă subterană și nu puteam să nu fiu surprinsă de ele.

În scurt timp, lanternele noastre de cap au pâlpâit și s-au stins aproape simultan. Ne-am trezit în mijlocul întunericului deplin, dar de data aceasta nu l-am avut cu noi pe părintele Ștunda, care putea să lumineze calea cu puterea credinței sale.

Ascultă, Bohdane, ți-am spus, după ce am stat în tăcere o jumătate de oră, dacă nu mai mult, în întuneric, pierzând până și cele mai simple repere și nemaiavând siguranța deplină de unde venim și încotro mergem. Am o idee. Mă voi întoarce la biserică și voi aduce lumânări. Mă aștepți aici, pentru că singură mă întorc mai repede și oricum îmi e mai ușor să trec.

Am auzit cum te-ai așezat și te-ai rezemat de peretele ud. Te aștept, ai spus. Să fii atentă.

Am fost atentă, iute și agilă. Am parcurs calea de întoarcere de două ori, chiar de trei ori mai repede, în ciuda întunericului. Mă grăbeam, pentru că știam că mă aștepți

undeva în adâncul pământului, singur în mijlocul subteranei. Mi-am imaginat cum se prelungește timpul pentru tine, cum ți se estompează sentimentele, cum ți se distorsionează conștiința din cauza tăcerii care te apăsa ca și când ar fi cântărit tone de pământ, din lipsa de oxigen. Frica pentru tine și dorința de a mă întoarce cât mai curând posibil mi-au deschis o nouă viziune asupra mâinilor și picioarelor mele. Simțeam pereții, gropile și ridicăturile din fața mea.

Când am ajuns, purtând pe umeri un rucsac cu lumânări înguste parfumate de ceară galbenă, ți-am recunoscut silueta ghemuită în mijlocul tunelului și m-am aplecat peste tine, luminându-ți fața cu o lumină palidă, jucăușă, mi s-a părut că ești calm. Mușchii ți se relaxaseră, ca și când ai fi adormit profund. Mai târziu mi-ai spus că nu știi dacă ai dormit sau nu. Și nu-ți dădeai seama cât timp trecuse, ți se părea că trecuse prea mult — câteva zile, săptămâni sau chiar luni. Lungimea minutelor a încetat să mai existe pentru tine. Ai pierdut noțiunea timpului. Erai îngrozit că nu mă voi întoarce niciodată și că nu vei găsi niciodată o cale de ieșire, că vei rămâne blocat într-una dintre crăpăturile tunelului pentru totdeauna. Ai uitat cu desăvârșire de ce pătrunseserăm în subteran, ce ne adusese la biserică în miezul

nopții, ce scop urmăream. Te-ai repezit înainte prin tunel, tăindu-te dureros de marginile pereților, lovindu-ți capul de tavan. Ai mers și ai tot mers — ți s-a părut că mergeai de câteva zile, atingeai cu mâinile suprafețe tari, te loveai cu nasul în pereți de gheață, doar ca să-ți dai seama apoi că merseseși din greșeală în direcția opusă, că intrarea prin care ajunseserăm aici era în altă direcție. Și te-ai întors și ai pornit într-acolo și ai mers din nou pentru un timp nesfârșit, târându-te în genunchi, abia mișcându-ți picioarele, apoi te-ai întins acolo, uitând de tot, chiar și de frica ta. Te umplea o indiferență plăcută. Puteai să nu mai gândești, să nu mai faci eforturi. Puteai să renunți la orice și să te relaxezi. Te-ai simțit ca acasă, ai simțit că ți-ai atins scopul, că te afli în miezul acestuia.

Și ai stat tu ce-ai stat, până când o flacără mică de lumânare a apărut din întuneric în fața ochilor tăi și o picătură de ceară fierbinte ți-a picurat pe obraz, arzându-te.

Știi, mi-ai mărturisit totul mai târziu, și această mărturisire a ta, Bohdane, a răsunat în mine cu neliniște, iar în acel moment mi-am dat seama cât de dulce și sigură poate fi uitarea.

Am ieșit în căldura grajdului, noaptea, speriind animalele adormite. S-au trezit și au început să se agite. Porcii au grohăit, ridicându-se aiuriți și tăvălindu-se, doborându-se unul pe celălalt din picioare. Caii au fornăit puternic. Vacile rumegau nervos iarba pălită de ieri, care rămăsese pe podea sub copitele lor. Caprele tremurau. Iepurii zvâcneau din urechi, încordându-și atât de tare trupurile înspăimântate, încât păreau de piatră. În acest timp, sfântul de piatră dansa nemișcat în mijlocul penelor de păsări, în mijlocul aripilor care băteau, ghearelor care zgâriau, ciocurilor deschise de spaimă. O pisică ne privea de pe o bârnă. Lanternele noastre au pâlpâit și s-au aprins din nou. Telefonul tău a prins semnal și ai trimis mesajul.

Am așteptat să sosească complicele nostru, inhalând amestecul fierbinte de mirosuri de animale, suflarea lor și aburii pe care-i scoteau pe gură, bălegar, blană și secreții. S-au mai liniștit puțin, obișnuindu-se cu prezența noastră. Una dintre scroafe a îndrăznit chiar să se apropie și m-a împuns cu botul în mână. Mi-am alunecat ușor palma peste pielea ei arsă de soare, de-a lungul perilor țepeni, simțind tandrețea gurii ei umede.

Curând s-a auzit cum o mașină intră în curte. Motorul s-a oprit. Te-ai apropiat de ușă și ai mers afară să-i arăți lui Ruslan drumul. Câinele a lătrat, lanțul a zăngănit. I-a răspuns al doilea, apoi al treilea. Toți câinii din sat au început să latre.

Trebuia să acționăm rapid. V-am văzut siluetele care se profilau prin ușa deschisă. V-ați apropiat de sculptură cu pași repezi, până când un curcan v-a blocat drumul. Bolborosea disperat, țipând întruna. Strigătul lui, asemănător cu râsul unei femei nebune și, în același timp, cu bocetul unui copil care și-a pierdut mama, a încetat o clipă, doar pentru a se auzi din nou, și mai tare, și mai violent. Deodată toate animalele s-au agitat. Pisica mieuna, arcuindu-și spatele. Porcii guițau de parcă ar fi fost măcelăriți de vii. Aerul era plin de pene și puf.

Tu și Ruslan v-ați apropiat de sculptură, dând la o parte animalele din drumul vostru. Ai aruncat pisica de pe umeri, ai ocolit iapa care s-a repezit asupra ta, îndreptându-și copitele din față drept spre lanterna de pe capul tău. Ruslan se lupta cu curcanul.

L-ați smuls pe Onufrie din pământ cu mare efort. Baza de piatră era înțepenită în stratul de gunoi de grajd și fân. Orătăniile te loveau peste față cu aripile lor. Iepurii s-au

înghesuit în jurul picioarelor tale, încercând să te dezechilibreze.

Ce am făcut eu? Nu-mi amintesc. Poate că am continuat să scarpin, după urechi, scroafa blândă. Poate că puneam cu grijă ouăle de curcă în buzunare. Dar, cel mai probabil, doar priveam.

Cel mai uimitor lucru era că toată această violență animală nu a trezit pe nimeni, nu a atras atenția nimănui. Ne aflam chiar în mijlocul satului — unde două ulițe paralele, fără nume erau legate una de alta printr-o scurtă potecă —, dar casele din jur au rămas întunecate și liniștite. Nici în casa albă a proprietarilor grajdului, înconjurată de un zid înalt de beton, nu s-a luminat măcar o singură fereastră.

Oamenii s-au trezit abia când tu, Bohdane, ai izbucnit într-o criză de furie. I-ai trezit pe toți. Tu și numai tu ai atras atenția asupra furtului.

S-a întâmplat când tu și Ruslan ați deschis ușa din spate a dubei de culoare măsliniu-închis ca să urcați sculptura în ea și ai văzut tot ce se află în dubă. Ai recunoscut tot ce era înăuntru: farfurii de faianță unguréască cu margini aurii; supiere de porțelan și sosiere din același material, pe fundul cărora se vedea clar un vultur negru călare pe svastică;

cuțite, linguri și furculițe poloneze placate cu argint și linguriţele tale preferate cu mâner îndoit, castroane rotunde, înnegrite de vreme, cești de cafea din Cehia de un albastru-închis și un pahar de șampanie de culoarea mustului de struguri, un ceainic de cupronichel, o tavă de cupru, o furculiță de aur cu doi dinți; câteva linguri și un pahar gravat cu litere ebraice, alte pahare, o carafă pentru vin de la fabrica de sticlă Lilien din Jovkiv și pahare de Berejan, un vas sovietic de cupronichel, placat cu argint, și cu o emblemă reprezentând o rață, farfurii și castroane cu cireșe și urși olimpici, un ulcior de lut și vase adânci emailate. Și de asemenea: chipurile sfinților, care se vedeau din vopseaua decojită și decolorată a icoanelor; teancuri de bancnote ale Republicii de la Weimar; ducați austrieci; timbre poștale în cinstea zilei de naștere a lui Hitler; o carte poștală din Türkenschanzpark, cu o cascadă și un foișor, cu scris de mână mic și ilizibil; două sfeșnice de bronz de perete. Și, de asemenea, o învelitoare grea de catifea purpurie și aurie pentru Tora, o placă de argint cu inscripția „Îl văd mereu pe Domnul înaintea mea“, mai multe *menorah* și o *hanukkah* din aur cu picioare curbate, obiecte de circumcizie din argint — cuțite și boluri, o colecție întreagă de coroane din

argint cu două și trei niveluri pentru Tora: cu clopote, figuri de căprioare („Fii iute în împlinirea voinței Creatorului"), lei (un simbol al voinței și puterii regale), unicorni, Tăblițe ale Legământului, șapte sfeșnice ca semn al legăturii dintre lumi și cele șapte zile ale creației. Și de asemenea: patru valize pline cu fotografii vechi, decolorate și o carte groasă, maro, legată între coperți din piele moale, cu pagini galbene sau chiar cafenii, copiată cu minuțiozitate de cineva și aproape plină cu desene.

Dintr-odată, te-ai răsucit și ai lăsat statuia din mâini, ceea ce l-a făcut pe Ruslan să se dezechilibreze și să reușească doar ca prin minune să-și tragă picioarele de sub sfântul care, cu zgomot surd, s-a prăbușit pe o parte. Amândoi ați răcnit în același timp, mai tare decât toate animalele la un loc. Ai strigat la Ruslan, ai strigat la tatăl tău, care nu te auzea, dar mai ales te certai cu tine... ultimul prost dintre proști. Ăsta-i furt! ai strigat. M-ai implicat într-un furt! E un hoț! ai strigat și, năvălind asupra lui Ruslan, l-ai doborât la pământ. El era, bineînțeles, mult mai versat într-ale luptei: într-o clipă stătea deasupra ta, năpustindu-se cu pumnul încleștat asupra pometilor tăi, nasului și maxilarului tău. Capul îți sărea ca o minge de piele, lovind pământul. Din gură-ți curgeau șuvițe de

sânge și salivă. Ți-am auzit dinții clănțănind îngrozitor.

Veneau oameni din toate părțile, majoritatea celor patru sute nouăsprezece locuitori ai satului (unii erau purtați pe brațe). Părintele Ștunda alerga în față. În spatele lui, ajutându-se de o cârjă, de parcă ar fi fost al treilea picior al ei, bătrâna Maria șchiopăta cu o viteză nemaipomenită, cu baticul mov înfășurat pe umeri. Vântul îi sufla părul lung și cărunt în jurul capului, ca pe firele de iarbă uscată. Proprietarul grajdului stătea deja deasupra lui Ruslan, lipindu-și țeava puștii de urechea lui cărnoasă, roșie. Părintele Ștunda s-a aplecat peste spatele lui Ruslan și s-a uitat cu reproș în ochii tăi. Părea că plânge. Lacrimile lui au căzut pe fața ta însângerată. Deși poate erau lacrimile tale.

Am văzut ce băiețel erai în clipa aceea. Un copil lipsit de apărare în trupul vânjos al unui bărbat matur. Dacă nu ai fi fost copil, nu ai fi avut încredere într-un hoț, nu l-ai fi crezut. Erai băiatul care se bucurase că tatăl său îi venise în ajutor, că pentru prima dată în viață el a vrut să-l ajute.

Între timp, stăpânul curții, un vânător priceput care luase viața a douăzeci și șase de cerbi adulți și a o sută opt căprioare în ultimii douăzeci și trei de ani (fără a mai

pune la socoteală animalele tinere, vânatul mic și păsările), a luat frânghia din mâinile soției sale, a pus pușca deoparte și s-a aplecat ca să-i lege mâinile lui Ruslan la spate. Întotdeauna se distingea prin faptul că știa să gândească repede: după un plan îngrijit care se formase în capul lui, urma să-l ducă pe răufăcător la Ternopil și să-l predea poliției.

Dar chiar în clipa următoare, bărbatul stătea întins cu fața în jos la pământ, iar Ruslan stătea drept, cu genunchii ușor îndoiți și picioarele larg depărtate, ținând statuia Sfântului Onufrie cu amândouă mâinile, la nivelul pieptului, balansând-o spre tine, încercând să te zdrobească. Atunci m-am repezit în fața, întinzându-mi brațele, de parcă m-aș fi scufundat cu capul înainte în adâncurile negre. Am simțit doar cum mă taie de la mijloc, de parcă ceva de foc mi-ar fi trecut prin stomac, prin spate, cum pielea îmi e jupuită de pe carne, cum mi se frânge coloana vertebrală, scoțând sunete de harpă sau mai degrabă de cobză. Am fost atinsă de mâinile împreunate ale bătrânului înțelept. Și în clipa următoare, am zburat amândoi, în același timp, și ne-am izbit de zid.

De acolo am cicatricea, Bohdane.

Altceva nu-mi amintesc, nimic.

Mai târziu am aflat că Ruslan sărise la volanul microbuzului său măsliniu-închis și trecuse pur și simplu prin răzoarele de flori și grădina de legume, în direcția câmpurilor de la marginea satului. Pe drum, pe ușile din spate deschise, conținutul portbagajului se împrăștiase pe șosea: vasele cădeau cu zgomot vesel, bancnotele și timbrele zburau prin aer ca niște fluturi, fotografiile din valizele vechi se risipeau peste tot.

Ulterior, am aflat că oamenii din Rukorak, profitând de vremea însorită, și-au petrecut toată ziua culegând cu grijă toate lucrurile, până la cel mai mărunt dintre ele, astfel încât ele să se întoarcă la familia ta. Respectau amintirea bunicii tale Uliana și cu același respect îl tratau și pe tatăl tău.

Am aflat că noi, tu și cu mine, am fost duși la spitalul local și că ouăle de curcan din buzunarele mele au rămas în chip miraculos întregi.

Că au fost făcute mai multe copii în ipsos ale statuii lui Onufrie, iar sculptura originală a fost ascunsă într-un loc sfințit și sigur, cunoscut doar de preot și de alți câțiva oameni de încredere. Părintele Ștunda s-a plâns că statuii îi lipsea capul leului: se pare că acesta căzuse când se lovise de peretele din beton.

Noi am fost iertați, dar era puțin probabil să ne întoarcem vreodată la Rukorak. Nu mai puteai să stai nici în orașul natal, nici în Lvov, unde plănuiseși odinioară să-ți trăiești tot restul vieții. Cel mai mult ți-a fost frică să nu cumva să te ciocnești accidental, pe undeva, cu Omelian Maistruk, să îi vezi expresia ochilor îndreptați spre tine. Te înfiorai de fiecare dată când îi auzeai numele de familie.

După ce rănile fizice ți s-au vindecat, tu, Bohdane, nu ai putut scăpa de rușinea profundă care te-a gonit spre răsărit, cât mai departe cu putință de acele locuri, unde nu puteau ajunge zvonurile despre incidentul cu statuia Sfântului Onufrie. Îți aminteai uneori de cele patruzeci de minute (care în imaginația ta se întindeau pe luni întregi) petrecute în întunericul tunelului, când trăiai dulcea uitare. Știam că visezi la clipa și la starea aceea. Că ai vrea s-o recuperezi. Că ai vrea să rămâi acolo pentru totdeauna.

Tatăl tău era dincolo de orice bănuială. Mai mult, a jucat rolul victimei în ancheta care a urmat. În timpul ultimei voastre convorbiri telefonice, te-a asigurat că habar n-avusese de intențiile lui Ruslan. Când apelaseși la el pentru un sfat, se pare că el l-ar fi sunat pe tatăl uneia dintre fostele lui paciente, cu care încă mai ținea legătura —

domnul Kraveţkyi sau Krolevskyi, un pensionar care avea trecere în faţa unor oameni din mai multe domenii. Dacă ar fi să dăm crezare cuvintelor lui, acest bărbat l-a dus la Ruslan, recomandându-l ca pe un cunoscător de artă interesat de antichităţi şi care ştia să rezolve orice problemă. Desigur, era vorba doar de a ajuta la organizarea expoziţiei de la Luvru. Despre a împrumuta temporar o sculptură şi apoi a o returna.

Expoziţia, de altfel, a avut un mare succes, în ciuda faptului că îngerul de lemn de trei metri, legănându-şi trupul alungit şi greu sub tavanul capelei lui Ludovic al XVI-lea, zâmbea ruşinat nu ultimei sculpturi realizate înainte de moartea maestrului Pinzel, ci unui spaţiu gol.

Tatăl tău a recunoscut cu tristeţe în voce că îi dăduse permisiunea lui Ruslan să ia valizele cu fotografii şi vesela veche, precum şi alte lucruri mărunte. Până şi vecinii răposatei tale bunici fuseseră interesaţi de propunerile lui Ruslan şi îi vânduseră ce zăcea sau atârna degeaba prin podurile şi subsolurile lor — toate acele bunuri evreieşti din război, de care nimeni nu-şi mai amintea de multă vreme.

Dar alea erau fotografiile surorii bunicii! te-ai enervat. Niciuna dintre ele nu mai e

acolo, a spus tatăl tău cu tristețe. Nimeni nu mai are nevoie de ele.

Nu-ți venea să-l crezi.

Ți-am auzit vocea când i-ai spus că nu mai vrei să ai de-a face cu el. Că nu mai vrei să știi nimic despre el. Ai cerut ca toate cele patru valize cu fotografiile surorii mai mici ale bunicii tale să-ți fie aduse în următoarea săptămână. Aveai nevoie de fotografii. Deși nu știai ce-o să faci cu ele.

Înainte de a-ți îndeplini cererea, tatăl tău a găsit într-una dintre valize o piatră rotundă, crăpată. Era capul leului lui Onufrie, care se desprinsese de pe statuie când aceasta se izbise de zidul din beton. Capul leului zâmbea cu același zâmbet stânjenit ca majoritatea îngerilor lui Pinzel. Nu puteai să înțelegi dacă e vorba de pace și calm sau doar de rânjetul feroce al unui prădător.

Cu bărbatul din microbuzul măsliniu-închis s-a întâmplat un accident ciudat. Și-a oprit mașina în mijlocul întinderilor verzi din Medjyboja, admirând clădirea dreptunghiulară albă ca zăpada, cu ferestre arcuite, care se profila pe fundalul cerului. În jurul ei, ca niște bucăți de nor picate de sus, se întindeau pietre semicirculare: cele mai albe erau dispuse în rânduri egale lângă clădire, iar cele gri zăceau împrăștiate la o

anumită distanță, înclinate în diferite unghiuri.

Cunoscuții lui Ruslan — care, conform înțelegerii, trebuiau să preia de la el microbuzul și să se ocupe de schimbarea mijlocului de transport — nu au putut spune nimic concret poliției. Unul dintre ei își pierduse vocea. Celălalt bolborosea ceva atât de nepământesc, încât ar fi fost mai bine pentru el să tacă. Toți fuseseră în mod clar victimele unei reacții psihotice.

Au așteptat mult timp ca Ruslan să se apropie de ei, dar el, se pare, nu-și putea lua ochii de la ceva — probabil o viziune. Ținea ambele mâini ridicate în aer, ca și cum ar fi prins o minge de fotbal din zbor sau s-ar fi apărat de un roi de albine, iar corpul îi era răsucit într-o poziție nefirească — așa cum se răsucește un om când încearcă să vadă locul unde-l dor șalele. Ochii lui Ruslan erau ieșiți din orbite, înghețați de frică, avea gura strâmbă, iar fălcile îi erau sucite în direcții diferite.

Când s-au apropiat în cele din urmă de el, cunoscuții și-au dat seama că trupul bărbatului era tare și rece ca piatra, deși păstrase aspectul unui corp uman. În poala lui zăcea o carte veche legată în piele, scrisă de mână, cu desene realizate în cerneală decolorată. O cutie de catifea pentru Tora, o

coroană, o *menorah* de aur și un potir, folosit în timpul ritualului circumciziei, zăceau neglijent la picioarele lui. Toate aceste obiecte, cu excepția cărții, au dispărut ulterior fără urmă. Vechiul caiet a fost returnat presupusului său proprietar: tatălui tău.

Nu l-au putut scoate de pe scaunul șoferului, care rămăsese strâns lipit de fesele bărbatului, și au trebuit să-l smulgă cu tot cu scaun ca să-l transporte la spital. Acolo, firește, au separat scaunul de corpul cuprins de un spasm extrem. Dar Ruslan nu și-a revenit niciodată după hemoragia cerebrală extinsă.

Potrivit uneia dintre poveștile despre Baal Shem Tov, în perioada în care sfințenia lui nu fusese încă dezvăluită lumii, el se îngrijea de copiii *melamed*-ului din Horodenka și mergea la rabinul Chaim să ia prânzul. Soția lui, Haia, a fost binecuvântată cu cunoașterea măreției lui Besht, dar a promis să nu spună nimănui. Adevărul i-a fost dezvăluit în următorul fel.

Odată, Haia a trebuit să plece într-o călătorie și l-a rugat pe Besht să o însoțească. Pe drum, au întâlnit un păgân care a început imediat să arunce cu pietre și să arunce cu vorbe urâte. Să nu spui nimănui ce voi face

cu acest păgân acum, i-a zis Besht Haiei. Promit, a răspuns Haia.

Besht și-a pironit privirea asupra ticălosului, iar acesta a intrat în pământ.

Maistruk nu văzuse niciodată ceva mai înfricoșător decât Biserica Părinților Misionari din Horodenka. Deși se părea că ochii lui aproape se obișnuiseră deja să vadă icoane și statui distruse, create cu zece secole în urmă, și altare în ruină. Nu mai cădea într-o letargie lungă, plină de greață ca înainte, când vedea violența nechibzuită.

În 1963, un prieten i-a adus lui Maistruk o motocicletă germană cu ataș de la o expoziție din Moscova. Acum era liber să cutreiere prin sate, căutând obiecte de valoare care încă mai puteau fi salvate. I s-a interzis să aducă la muzeu ceea ce găsea: un angajat al comitetului raional provoca scandaluri mari pe tema „gunoiului catolic“ care nu merita nici măcar să fie ars într-un cuptor, pentru că foițele de aur și vopselurile scoteau fum negru și miroseau urât.

În anii 1750, Pinzel a creat cinci altare de lemn pentru Biserica Părinților Misionari din Horodenka: altarul Fecioarei, cu figurile lui Ioachim și Anei, Elisabetei și lui Iosif; altarul răstignirii cu Ioan și Maria stând față în față; altarul lui Jan Nepomuk, cu figuri alegorice

feminine; altarul cu figurile Sfinților Vincențiu și Roh; și altarul Sfintei Treimi cu figura Profetului și compoziția „Jertfa lui Avraam".

Și, iată, două secole mai târziu, Maistruk a intrat în biserică și a văzut acest morman îngrozitor chiar în centru: capetele tăiate ale Sfinților Elisabeta și Ioachim se uitau drept la el, mădularele rupte ale lui Roh și Jan Nepomuk se întindeau spre cer, părți din trupurile femeilor zăceau în dezordine peste tot, fragmente de crucifixe, picioare, falange întinse ale degetelor, mușchi încordați ai coapselor, clavicule, inimi arzătoare care se lepădau de sine, aruncate de sub boltă de la o înălțime de trei metri. Studenții facultății tehnice, aflate în fosta mănăstire, tăiau cu fierăstrăul figura unui înger ca să aibă cu ce întrețină focul din sobă. Și doar un înger mare, din vârful altarului principal, rămăsese întreg. Se legăna abia sesizabil, mormăind ceva, de parcă ar fi încercat să adoarmă.

Maistruk ți-a povestit despre asta chiar înainte de incidentul cu descoperirea Sfântului Onufrie în Rukorak, înainte de întregul dezastru care a urmat, înainte de fuga ta panicată. Te vizita adesea, uneori stătea tăcut dincolo de învelișurile alb cu negru ale structurilor, într-una din sălile muzeului, scrutând cu un ochi atent câte-o

sculptură, apoi, apropiindu-se de ea, studia găurile făcute de molii sau privea cu uimire la urmele daltei, de parcă ar fi citit în ele ceva despre autorul lor. Era fascinat de reversul figurilor din lemn: unde trupul uman, atât de detaliat și de credibil, își dezvăluia natura aproape imperceptibil în ochii spectatorului — o tăietură aspră în lemn, un șanț scobit, cusături între părțile sculpturilor.

În acel moment tocmai fotografiai capul unui înger fără nas din Horodenka (nu provenea de la Biserica Părinților Misionari, ci de la Neprihănita Zămislire a Fecioarei Maria): trebuia să faci peste două mii de fotografii ca să surprinzi textura așa cum trebuia. Când lucrai, Bohdan, uitai de tot și de toate: uitai cine ești și unde ai săpat ultima dată. Toate cunoștințele despre baroc și renaștere, despre gotic și reformă, cubism și expresionism (care aveau să apară abia peste două secole, însă erau deja atât de clar vizibile în lucrările lui Pinzel), despre lumină și fotogrametrie, totul se evapora, fără urmă, din memoria ta.

Ai petrecut atât de mult timp aici, în acest cort alb, alături de capul îngerului, încât simțeai până și cea mai mică schimbare în expresia feței lui, și nu din pricina luminii, crede-mă. Într-adevăr, maestrul se gândise clar la acest truc de dinainte: când razele roșii

ale apusului de soare, refractate în vitralii, cădeau pe fruntea sculpturii, exact într-un anume unghi, liniștea feței imobile se transforma într-o grimasă dureroasă, de suferință. Dar nu totul depindea de lumină. Nici măcar sculptorul nu ar fi putut s-o plănuiască, nu ar fi putut extrage conștient dintr-o bucată de lemn — oricât de priceput ar fi fost, indiferent cărui maestru de seamă al Europei i-ar fi fost ucenic — schimbări atât de izbitoare în expresia fețelor eroilor săi printr-o contemplație lungă și atentă. Contemplația cui mai exact, și în ce fel? De ce sentimente era cuprins privitorul în acel moment: dor, mânie, se lupta cu vreo poftă sau cu lenea, dorea liniște sau însănătoșire? Erai sigur că expresia feței sculpturii se schimbă nu doar în imaginația privitorului, ci și în realitate. Că toți cei care s-au uitat la sculpturile lui Pinzel le-au văzut puțin diferit de fiecare dată. Și de aceea înfățișările lor sunt atât de evazive: rămânând aceleași, ele păstrează amprentele a mii de oameni vii. Milioane de clipe trăite într-un singur moment de contemplației.

Sau poate că erau milioane de chipuri și personalități ale autorului însuși? Fiecare dintre noi poartă în el germenii destinelor și caracterelor tuturor ființelor vii care trăiesc în univers, care au trăit odată și vor trăi până la

sfârșitul lumii — deși nu oricine o poate recunoaște înlăuntrul său. Nu toți oamenii sunt conștienți că ei nu sunt doar ei înșiși, ci și toți ceilalți. Unii nici măcar nu știu ce înseamnă să fie *ei*. Ca să nu mai vorbim de aducerea acestei cunoașteri în exterior, de a o face vizibilă, de a capta privirea și de a atrage atenția, de a genera îndoieli vagi, de a trezi amintiri reprimate.

Privirea ochilor coborâți ai îngerului ți se părea uneori obosită și tristă, alteori jucăușă, alteori disperată sau gânditoare. Buzele depărtate sugerau greață și letargie. O stare de încredere în lume, în aerul în care plutea cândva sub bolta Bisericii Neprihănitei Zămisliri a Preacuratei Fecioare Maria, când încă mai avea trupul său de lemn. O dizolvare completă. Tensiunea se concentrase însă în pliurile dintre arcurile sprâncenelor: știai, îngerule, că ai să rămâi fără trup, că vei rămâne fără nas? Că vei avea un semn crestat de la cuțitul cuiva pe cartilagiul tău? Oare îngerilor le e frică să-și piardă trupurile? Și oare au îngerii un trup de care se pot lipsi?

Privindu-l de sus, ai văzut un tânăr blând, frumos, cufundat în somn. Buclele abia ciufulite îi cădeau în dezordine. Cicatricile, crestăturile, gropițele nu l-au stricat — dimpotrivă. Oare nu-l priveai ca pe o

oglindă? Nu știai că această oglindă îți arată viitorul.

Maistruk stătea pe un scaun lângă masa pe care era așezat capul îngerului și privea în tăcere cum te învârți, adoptând poziții incomode, ridicole, aplecându-te, zvârcolindu-te, cățărându-te, atârnând în aer, desfăcându-ți picioarele, răsucindu-ți capul... în același fel în care îngerul își arcuia cândva gâtul. Parcă îl copiai inconștient. Parcă desenai o figură angelică, în spațiu, cu propriul tău trup.

Concentrându-te, ai surprins în obiectiv privirea lui Maistruk, îndreptată nu către înger, ci către tine. O privire atentă și caldă, cu care nimeni nu te mai privise până atunci. Felul în care voiai să fii privit.

Pe cât de puține se știu despre Ioan-Heorhii Pinzel (Johan-Georg Pinzel, Johann-Georg Pinzel, Pințel, Pilse și Pelse), pe atât de multe și diferite lucruri se cunosc despre Israel ben Elieser, stăpân al bunului Nume, Baal Shem Tov (Besht). Acești doi oameni atât de diferiți, fără exagerare, proveneau din lumi diferite, îndepărtate una de cealaltă, și totuși căile lor au urmat traiectorii destul de apropiate în timp și spațiu. Au activat pe aceleași meleaguri, în același timp, iar activitatea lor, sensul vieții lor a fost

îndreptat spre transcendent. Amândoi au fost strâns legați de religie, deși fiecare de religia lui. Amândoi l-au adus pe Dumnezeu mai aproape de om, iar pe om mai aproape de Dumnezeu. Ar fi fost vreunul dintre ei dispus să admită asemănările dintre ei?

Casa din Buciaci, cu bolțile ei în stil baroc și balcon cu balustradă, care semăna cu gardul Catedralei Sf. Gheorghe din Lvov și cu galeria Primăriei din Buciaci, casa spațioasă cu o curte mare și o dependință alungită, care pare a fi locul perfect pentru atelierul unui sculptor, este posibil să fi aparținut lui Pinzel. Dacă da, atunci acest lucru indică un statut elevat și respectabilitate, tot felul de beneficii și recompense primite de la patronul orașului, starostele Kanivului, Mykola-Vasyl Potoțkyi. Dacă examinăm întregul volum de lucrări ale maestrului Ioan-Heorhii de-a lungul anilor, de când a apărut el pe tărâmurile galițiene (sau cel puțin creațiile despre care știm: câteva zeci de figuri alegorice și altare, catapetesme, amvoane, lucrări de inginerie pentru construirea primăriei și bisericilor), nu există nicio îndoială că maestrul ar fi putut să se descurce singur. Trebuie să fi avut ucenici, ajutoare — zece sau cincisprezece bărbați care făceau cea mai grea muncă pentru el, inhalau o parte din aburul

vopselurilor și din praful lemnului și al pietrei, care se depunea în alveole ca o încărcătură moartă. Ei erau oamenii care ar fi putut să-l ajute la alegerea materialelor și uneltelor. Nicidecum văduva Elizaveta, cu care Pinzel pare să se fi căsătorit nu din pricina vreunei virtuți anume (imaginate de noi), ci pur și simplu pentru că altfel acest străin nu putea deveni membru al breslei și nici să deschidă un atelier în oraș.

Ei dădeau bucăților de lemn contururile trupului uman: trunchiului, membrelor și capetelor. Celor mai talentați le putea încredința să cioplească arcurile sprâncenelor sau chiar curba gâtului. Apoi maestrul se apuca de treabă: pumnii strânși înmugureau în falange subțiri, pomeții se ascuțeau, obrajii se adânceau, privirea de sub pleoapele grele căpăta acuitate, mușchii se umflau, sfârcurile se întăreau. Vena jugulară pulsa. Pliurile tunicilor, ale mantiilor și ale cuverturilor de pat se unduiau în valuri și curenți agitați. Intra în materie rapid și încrezător. Cu capul înainte, spre pericol, fără să ezite. Nu-i păsa de sârguință, de netezime, de perfecțiune. Anumite părți ale corpului ieșeau ca niște cuburi, forme geometrice tăiate, doar pentru a emana căldura corpului uman, electricitatea pasiunilor distilate, întâlnindu-se cu imaginația privitorului.

Zece sau cincisprezece oameni priveau fascinați la mâinile lui. Când lucra arăta ca un nebun. Era cu adevărat înfricoșător. Trupul lui părea să cadă în altă dimensiune, înceta să se supună legilor gravitației pământești. Se mișca lin sau, dimpotrivă, atât de repede, încât mișcarea în sine nu putea fi observată. Privirea îi era concentrată pe o piatră sau o bucată de lemn de tei, dar în același timp întoarsă undeva înăuntrul lui. În ochi i se putea citi ceva de nedescris, ceva tulburător, ceva prea intim, ceva gol, dezbrăcat de piele. Ceva ce alții nu au voie să facă. Ceva înfiorător de atins chiar și atunci când ești singur cu tine însuți. Care provoacă un amestec de rușine, dezgust și milă insuportabilă, care nu poate fi îndurată.

Fața îi zvâcnea în convulsii. Trăsăturile își pierdeau armonia, chipul lui părea împărțit în două. Ochii-i tremurau și se învârteau ca ai unui cal speriat. Rânjea din colțul gurii, dezvelindu-și colții.

Îți amintești sculptura Sfântului Ioan din Hodovyția? Îți amintești obrazul lui capricios, văzut din față? Cândva era așezat pe altarul Bisericii Tuturor Sfinților, în așa fel încât să fie văzut de ochii credincioșilor doar din profil. Partea stângă a feței era sculptată parcă mai sârguincios, mai fin decât cea ascunsă vederii — lucrată cu nepăsare și mai

grosolan, ai fi zis la prima privire. Dar dacă te uiți la chipul Sfântului Ioan din față, acest chip se poate dovedi a fi chipul lui Ioan-Heorhii Pinzel.

Au petrecut atât de mult timp lângă el, urmărindu-i mișcările, învârtind cu indiferență miniaturile de lemn în mâini. L-au auzit vorbind cu soția lui. L-au văzut atingând capul fiilor lui cu palmele înnegrite și aspre. Cum glumea cu Meretin. Cum se înclina în fața lui Mykola Potoțkyi când acesta venea să-i admire sculpturile: seara, când se trezea mahmur de băutură, împreună cu câteva dintre fetele lui amețite de vin spumant. Fetele se uitau una la alta și chicoteau. Până când starostele Kanivului se enerva și le plesnea peste umeri cu mănușa de piele. Cu toate acestea, încerca să se stăpânească, astfel încât să nu se repete întâmplarea aceea cu Bondarivna, pe care nobilul o ucisese fără să vrea într-un atac de furie. Îi părea foarte rău pentru ce făcuse. În nenumărate rânduri își ceruse iertare de la părinții ei, răsplătindu-i de o sută de ori. Se căia pentru fapta lui, continuând să dea bani pentru construirea de biserici și mănăstiri.

Puțin mai târziu, după moartea lui Pinzel, Mykola-Vasyl Potoțkyi, încercând din răsputeri să-și salveze sufletul, avea să devină

călugăr al mănăstirii Poceaiev. A avut propria casă din lemn, separată, în care își ținea fete pe lângă el, pentru nevoile trupului său, astfel încât să nu încurce sufletul în căutarea sfințeniei. Este puțin probabil ca acestea să fi fost aceleași fete care veneau la atelierul lui Pinzel (evident, acelea deveniseră prea bătrâne, își pierduseră dinții și nu mai erau atractive), dar altfel, aproape nimic nu se schimbase. Potoțkyi le obliga să îngenuncheze în biserică și să se roage cu ardoare. În timp ce el cădea într-o transă de remușcări, fetele șopteau și râdeau, deranjându-și stăpânul care le plesnea pe unde nimerea cu cartea de rugăciuni, cu toiagul, având stema gravată pe mâner, sau cu mâna goală. Loviturile erau puternice și destul de dureroase, căci polonezul bătrân, aristocratul, chefliul, cavalerul maltez și greco-catolicul Potoțkyi avea mână grea.

Dar să revenim la ucenicii lui Pinzel, la martorii vieții și operei sale. Oamenii ăștia au învățat atât de multe de la el! Au adoptat atitudinea lui față de reprezentarea trupului uman, față de lucrul cu materialul, felul lui de a-și elibera emoțiile, de a dezlănțui haosul tumultuos al sinelui pentru a-l dizolva în înălțimi subtile. Mulți dintre ei, evident, au continuat să sculpteze, punând în aplicare lecțiile primite de la maestru.

De ce niciunul dintre ei nu a lăsat povești, amintiri sau întâmplări? De parcă buzele le-ar fi fost pecetluite. De parcă le-ar fi amorțit degetele. De parcă s-ar fi transformat în piatră, de parcă s-ar fi sfărâmat.

Nimic.

Dar trebuie să știi ceva despre persoana lui sau despre viața lui? Nu e suficient capul de lemn mâncat de cari al unui înger cu nasul tăiat?

Cu Baal Shem Tov lucrurile stăteau altfel. În caz de nevoie, ne putem arunca cu capul înainte în *realitatea legendară* — așa cum a numit Martin Buber lumea poveștilor despre Besht. Cât de multe vom înțelege noi din această realitate e cu totul altceva (în special aceia dintre noi care sunt păgâni și netăiați împrejur). Dar trucul nu constă în înțelegere. Sau nu numai în aceasta. Nu degeaba Baal Shem i-a ridiculizat pe cabaliști, zicând că ei sunt atât de adânc cufundați în cărțile lor înțelepte, încât nu au suficient timp să-și amintească de Dumnezeu.

Există sute de povești despre Baal Shem Tov care au ajuns până în vremurile noastre datorită ucenicilor și adepților lui Besht. Sigur, dacă comparăm tăcerea din jurul lui Pinzel și realitatea legendară a tzadik-ului din Medjybij, diferența e că primul era un artist,

iar al doilea, o figură religioasă și că amândoi aparțineau de culturi diferite, iar particularitățile acestor culturi le dictau atitudinea față de individ, față de locul lui în comunitate, față de amintirea vieții, cuvintelor și faptelor lui. Este uimitor cât de diferite erau lumile lor, deși împărțeau aceleași orașe și sate, aceiași munți, aceleași câmpuri, iar peste capetele lor înțelepte pluteau aceiași nori și cădea aceeași ploaie.

De altfel, este foarte posibil ca în cazul celui dintâi tăcerea să fi fost deopotrivă un scop și o condiție. Poate artistul se ascundea cu adevărat, voia să dispară fără urmă? Pe când în cazul întemeietorului unui puternic curent religios, păstrarea și răspândirea unei realități legendare avea o valoare extraordinară. A fost una dintre modalitățile de a cultiva credința, de a elibera *nitzot*-ul, scânteile divine împrăștiate în lumea materială, de a face eliberarea posibilă. Prin sfințenie, tzadik-ul făptuiește acest act, iar sfințenia lui pătrunde în tot ceea ce îl înconjoară: în rugăciuni și în cele mai simple acțiuni cotidiene, în expresii de bucurie și tristețe, în obiectele pe care le atinge cu mâinile sau cu gândul, în sufletele ucenicilor săi, în cuvintele pe care le rostește el însuși și cuvintele pe care ucenicii le transmit unul celuilalt, cuvintele auzite de la tzadik,

cuvintele tzadik-ului auzite unul de la celălalt, cuvintele despre tzadik. Toate acestea sunt o expresie a credinței.

A spune povești despre sfinți este un instrument de transformare, un ritual mistic, un act de încredere și de învățare. După ce asculta povestea, ucenicul nu rămânea niciodată același, chiar dacă el însuși nu avea timp să o înțeleagă. Acolo, în spațiul dintre tzadik și ucenic, dintre povestitor și ascultător, are loc misterul intimității și transformării. Dumnezeu vine în acest spațiu.

De aceea era atât de important să tratăm poveștile hasidice cu cel mai adânc respect, cu multă grijă: să urmărim fiecare cuvânt, să păstrăm sensul exact, să nu uităm și să nu denaturăm nimic. Poveștile erau transmise în mare parte din gură în gură, pe cale orală. Și nimeni nu a observat cum această precizie, păstrată de-a lungul secolelor, a fost estompată și umplută de noi variații. Nu e de mirare că hasizii spun: „Cine crede în toate poveștile despre Baal Shem Tov și alți mistici și sfinți e prost; cine se uită la o poveste anume și spune: «Asta nu poate fi adevărat» e eretic".

Unul dintre discipolii lui Besht a notat în secret toate cuvintele tzadik-ului. Odată,

Baal Shem a văzut un demon plimbându-se prin casa lui cu o carte groasă-n mâini. „Ce fel de carte e aceea?“ l-a întrebat rabinul. „E cartea pe care tu ai creat-o“, a răspuns demonul.

Așa că Baal Shem și-a dat seama că unul dintre adepții săi trecea în scris tot ce spunea el. Și-a adunat ucenicii și a întrebat: „Cine dintre voi scrie cuvintele mele?“ Ucenicul care făcuse acest lucru a mărturisit imediat și i-a înmânat tzadik-ului notițele lui. Baal Shem Tov a studiat manuscrisul pentru o lungă perioadă de timp, apoi a spus: „Nu există niciun cuvânt rostit de mine în acest manuscris. Tu nu m-ai ascultat în numele Cerului, de aceea forțele răului te-au înconjurat și urechile tale au auzit ceea ce nu am spus“.

Atzvut, tristețea, este un obstacol în drumul către Dumnezeu. O povară pe care un om și-o atârnă de gât cu propriile mâini, pironindu-se de pământ. Din cauza acestei greutăți, a deznădejdii, a nevoilor trupești, din cauza incorigibilității, a lipsei de speranță și a păcatelor cărnii, capul unui om se pleacă atât de jos, încât lumina Domnului devine inaccesibilă ochilor.

Tristețea ar trebui să se deosebească de amărăciune, *meryrut*. *Meryrut* este tristețea

pe care cineva o simte din cauza îndepărtării sale de Dumnezeu. Amărăciunea e vindecare, în ea e dorul de Cer. Tristețea însă poartă cu ea deznădejde și inactivitate, apatie și moarte.

Slujind lui Dumnezeu, tzadik-ul se transformă în bucurie pură, în încântare strălucitoare. Actul slujirii îl transformă. El se agață de Dumnezeu și îi invită pe toți discipolii săi să-i urmeze exemplul. Mocnește, arde cu foc și scântei, se învârte într-un dans spre uitarea de sine, tremură de fericire zdrobitoare, bea vin, îl celebrează pe Dumnezeu, credința în El și devotamentul său față de El. Un tzadik experimentează *dvekut* — o stare în care comunică direct cu Domnul, se înalță la Cer, unde e capabil să vorbească cu orice suflet, cu Mesia însuși. În starea de *dvekut*, un tzadik poate interveni în relația lui Dumnezeu cu alți oameni și poate proteja comunitatea de dezastre, poate vindeca și arăta adevărata cale.

Ucenicii lui Besht au descris stările în care acesta cădea în timpul rugăciunii: chipul, fruntea îi străluceau de un foc din altă lume, ochii îi erau goi și holbați, trăsăturile i se schimbau, o parte a mușchilor i se relaxau excesiv, alții i se încordau. Uneori, ridicându-și *tallit*-ul de pe față, celor prezenți, care erau cuprinși de îndoială, li se dezvăluia o imagine impresionantă: li se dezvăluia chipul uluit al

răposatului. Alți martori au spus că fața tzadik-ului se schimba clipă de clipă în timpul rugăciunii profunde: uneori ardea ca o torță, iar alteori se albea ca zăpada. S-a spus că atunci când Besht se ruga, apa din vase tremura ca la cutremur. Odată, când Baal Shem se ruga într-o încăpere de peretele căreia erau sprijinite butoaie de grâne, grânele au tremurat și au sărit ca și cum ar fi fost vii.

*

Într-o seară, în timpul sărbătorii Simchat Torah, Baal Shem Tov a dansat cu discipolii săi. A îmbrățișat cu blândețe sulul Torei și a început să se învârtă cu el, strălucind de fericire. Mai târziu, tzadik a lăsat sulul deoparte și a dansat fără el. Unul dintre cei mai ageri la minte discipoli a explicat: „Profesorul nostru a lăsat deoparte învățătura vizibilă și s-a dedicat astăzi învățăturii spirituale".

Odată mergeam într-o căruță trasă de trei cai, i-a spus Baal Shem Tov unui anume rabin sceptic. Unul dintre caii mei era sur, al doilea era bălțat, al treilea era roib. Și niciunul dintre cai nu putea necheza. Pe drum am întâlnit un țăran. S-a apropiat de

mine și m-a sfătuit: „Slăbiți frâiele!“ Am slăbit frâiele și toți trei caii au nechezat.

Rabinul a rămas mut și nu a mai putut rosti nicio vorbă din cauza emoțiilor puternice care l-au cuprins.

Trei cai, a continuat Besht, unul sur, unul bălțat și unul roib, nu puteau necheza. Un țăran oarecare a știut să ne ajute. A fost nevoie să slăbesc frâiele, iar caii au nechezat de îndată, rabinule.

Rabinul a plecat capul în tăcere.

Țăranul ne-a dat un sfat bun, a spus Baal Shem Tov. Ai înțeles?

Am înțeles, am înțeles, a spus rabinul și l-a podidit plânsul. Plângea atât de tare, încât părea că trupul și sufletul lui tocmai învățaseră să verse lacrimi. De parcă ar fi plâns pentru prima oară în viață, de parcă până atunci nu ar fi știut ce înseamnă să plângi cu adevărat.

Unui rabin, al cărui bunic avusese norocul să-i fie discipol lui Baal Shem, i s-a cerut să spună o poveste. Acesta a remarcat: „O poveste trebuie spusă în așa fel încât ea să îi ajute pe ascultători de una singură“.

Pe urmă a spus următoarele:

Bunicul lui era bolnav de picioare. Șchiopăta și avea o durere constantă care îl împiedica să se miște și îl forța să stea întins

în pat sau încremenit pe un scaun, de cele mai multe ori. Odată i s-a cerut să spună o poveste despre învățătorul său. El a povestit că, în timp ce se ruga, Baal Shem Tov începea să tremure, să salte și să danseze. Povestind acestea, bunicul rabinului, fără măcar să-și dea seama, s-a ridicat din pat și a început să danseze și să salte, imitând mișcările sfântului său învățător. Cu ochii minții, a văzut chipul strălucitor al lui Baal Shem și a fost copleșit de atâta dragoste, încât s-a pornit, inconștient, să imite până și cele mai mici gesturi ale învățătorului. Chiar în acel moment, s-a vindecat definitiv de boala lui.

„Așa ar trebui spuse poveștile!“ a exclamat nepotul discipolului lui Baal Shem Tov.

Mă îngrozesc când vorbește despre Skovoroda. Ce caută Skovoroda aici? Observ că vocea îmi trădează furia, care izbucnește neașteptat dinlăuntrul meu. Ca și cum ar fi stat la pândă în spatele glandei tiroide:

Vorbeam despre cu totul altceva!

Știu că vorbeai despre altceva, spune Bohdan calm, urmărindu-mi reacția cu interes. Doar că nu-mi amintesc ce spui. Dar dintr-odată mi-am amintit de Skovoroda.

De ce ți-ai amintit dintr-odată de Skovoroda? pufnesc cu dispreț. Nu te-ai

interesat niciodată de el. El face parte dintr-o cu totul altă poveste.

Bohdan mă ațintește cu o privire care mă face să mă simt ca și cum aș fi înghițit pietre. Nu sunt sigur că nu m-am interesat *niciodată* de el.

Eu cel puțin nu știu nimic despre asta, spun și încerc să imprim tonului meu moliciunea și ușurința obișnuite, dar vocea îmi sună gâtuit: din cauza bătăilor puternice ale inimii, nu-mi pot recăpăta suflul. Stăm tăcuți, înainte de a-i sugera să ieșim.

Amândurora ne place frigul. Merg în urma lui Bohdan, potrivindu-mi pașii cu ai lui. În fața mea se leagănă spatele unui adevărat uriaș, umflat de jacheta de puf. Șapca roșie sport, cu ciucure, nu-i ascunde denivelările capului.

Rămânem pe poteca abia vizibilă, care a reușit să se acopere aproape complet de zăpadă. Zăpada îi ajunge lui Bohdan până la genunchi. Îi calc pe urme. Pentru o clipă, o bănuială abia simțită mă face să mă uit în jur, îmi dau seama că nu mi se văd urmele. Dacă cineva s-ar hotărî să afle cine rătăcește aici, ar concluziona în mod logic că e vorba de un om singuratic care merge prin pădurea goală și nemișcată.

Tufișurile s-au transformat în dealuri albe. Zăpada a umplut chiar și crăpăturile din scoarța pinilor. Ramurile se îndoaie sub greutatea zăpezii și trosnesc, epuizate de povară. În tăcerea asemănătoare cu tăcerea unei încăperi izolate fonic se aude din când în când doar sunetul scurt și blând al unei grămezi de zăpadă căzând pe un covor de zăpadă — ca o șoaptă, ca atingerea buzelor pe obraz. Petice albe, mai mari și mai mici, se desprind de pe ramuri și cad încet la pământ ca niște parașute. Zăpada se reflectă pe cer: pare că acolo, sub pelicula albastră strălucitoare, sub vezica aeriană umflată, e zăpadă multă, care își așteaptă rândul să cadă pe pământ.

Bohdan gâfâie cu zgomot, un abur gros ce-i iese din gură îmi atinge fața. Deschid gura ca să-i înghit respirația. Sper că asta mă va ajuta să-i citesc gândurile.

Înghețul devine din ce în ce mai sâcâitor. Și de aceea, când încep să vorbesc, gura și obrajii îmi sunt atât de amorțiți, încât nu pot să nu imit discursul complicat al lui Bohdan.

Deci, ce e cu Skovoroda? întreb. Ce ți-ai amintit?

Nu se întoarce și nu încetinește. Doar ridică din umeri — șapca roșie i s-a scufundat în gulerul jachetei de puf. Vântul se întețește, începe să cearnă puternic în jurul

nostru. Bohdan își trage gluga pe cap, ascunzându-și fața.

Îmi răspunde ceva, dar nu deslușesc niciun cuvânt.

Ipotetic vorbind, dacă putem presupune că cele două personaje de dinainte ar fi putut măcar să fi auzit unul de existența celuilalt, atunci Skovoroda cu siguranță aparține unei planete aflate la o distanță de un milion de ani-lumină de celelalte două sau, mai precis, la o mie de kilometri. Planeta Skovoroda, dacă vorbim în termeni de geografie politică, a aparținut Imperiului Rus — sigur, nu mai mult decât nominal.

Treimea noastră împarte un timp comun, secolul al XVIII-lea. Epoca barocului, preromantismul. După cum scria Viktor Petrov: „Simțul mistic al realității, simbolismul și al monismul, căutarea depărtării, căutarea infinitului și absolutului din spatele a tot ce e finit și condiționat".

Ceea ce putem spune despre Pinzel vor fi ficțiuni nedisimulate. După cum s-a repetat aici de mai multe ori, nu știm nimic despre el. Un cercetător a dovedit în mod convingător, de exemplu, că Anton Osynskyi, un sculptor din Lvov din perioada rococo, a studiat în atelierul lui Pinzel. Îl crezusem pe cuvânt, aprinsesem deja speranța de a învăța măcar ceva despre

mentor acordând o mare atenție ucenicului — dar exact în acel moment a apărut un alt cercetător, care a infirmat cu argumente ipoteza colegului său. Așa se întâmplă cu cercetările științifice ale destinelor umane. Aici ne aflăm, fără îndoială, într-o situație mult mai bună. E mai bine să inventezi.

Există mai multe materiale despre Besht și Skovoroda și, prin urmare, mai multe oportunități pentru speculație. Diferența de culturi, poveștile personale și circumstanțele istorice, în general, care i-au influențat pe fiecare, diferența de viziuni asupra lumii, credințele și gândirea fiecăruia, diferența de surse — toate acestea fac căutarea paralelelor riscantă și fără sens.

Ei bine, Baal Shem Tov nu a lăsat în urmă niciun text scris de el și a interzis ca vorbele lui să fie consemnate în scris, ca să nu le ofere demonilor posibilitatea de a cutreiera lumea cu scrieri distorsionate de copite. În schimb, Skovoroda a vorbit despre el în propriile lucrări, notițe și scrisori. Iar dacă numeroșii — mai mult sau mai puțin talentați — discipoli ai lui Besht încă i-au păstrat (aprofundat, distorsionat, extins, inventat, creat) imaginea, atunci imaginea lui Skovoroda a ajuns la noi în mare măsură

datorită dragului băiat, prieten și elev al filosofului, Myhailo Kovalinskyi.

În ceea ce-l privește pe Pinzel, nu avem nimic concret și nu are niciun rost să căutăm imaginea maestrului altundeva decât în sculpturile lui Francisk Olenskyi sau Matvii Poleiovskyi, care într-o scrisoare către mănăstirea Poceaev scria despre profesorii săi Johann Pinzel și Bernard Meretin, precum și despre sus-numitul Mykola-Vasyl Potoțkyi: „Măria Sa, ctitorul, a insistat să încep lucrările de zidărie în biserica Poceaev, pentru că punea preț pe iscusința mea, cunoscându-mă din anii copilăriei, când studiam zidăria și arhitectura în atelierele lui de demult".

Fiecare dintre cei trei a rămas în memoria oamenilor, cu toții într-un fel sau altul au amestecat gessoul cu clei de oase de pește, au turnat apă pentru spălarea mâinilor, au ascultat, de departe, cântecul flautului, obișnuindu-se cu mormintele, în timp ce învățătorul se retrăgea cu instrumentul în crâng, pentru că muzica ascultată de la distanță, susținea el, sună mult mai frumos.

Fiecare a fost păstrat în amintire. Chiar dacă noi nu o putem vedea.

Odată Besht a adresat Cerului o întrebare, care să fie cel mai mare înțelept dintre cei vii, pentru că voia să-l slujească. A auzit

răspunsul: „Gaon Shor, cel ce a scris cartea *Tvuot Shor*, este cel mai mare înțelept al acestei generații".

Besht a mers în orașul în care locuia Gaon Shor. Dimineața devreme, a intrat în odaia lui de dormit, când gazda tocmai se ridica din pat și se uita de jur împrejur, negăsind apă să se spele pe mâini. Besht i-a dat apă să se spele pe mâini, a făcut stânga-mprejur și a plecat de îndată. Și nu a mai apărut niciodată înaintea acestui om.

*

Firește, interpretarea lui Dumnezeu în iudaism și ortodoxie este diferită. Deși fiecare dintre eroii noștri și-a adus propria viziune intimă asupra dogmei, fiecare avea o cale directă de a comunica cu Dumnezeu și fiecare putea spune multe despre asta. Nu a fost o credință adevărată, o credință care nu are și nu poate avea nicio confirmare. Atât Baal Shem Tov, cât și Skovoroda au vorbit cu Dumnezeu așa cum un om vorbește cu alt om: au auzit cuvintele Lui, au văzut zâmbetul Lui și au simțit dragostea Lui.

Skovoroda a vorbit despre Dumnezeul din om, despre cum, pentru a-l cunoaște pe Dumnezeu, omul trebuie să se cunoască pe sine. „Până când omul nu-l găsește pe Dumnezeu în sine, degeaba îl caută în

lume.“ Skovoroda a învățat multe de la panteiști — și acest lucru ar fi provocat, evident, furia și împotrivirea lui Baal Shem Tov. El ar considera o asemenea credință o erezie. Pentru că Cel Preaînalt nu poate fi restrâns doar la univers, ca să nu mai vorbim de omul păcătos. Omul și universul sunt părți ale lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu este nemăsurat mai mare. Dincolo de înțelegere. De neînțeles. Nu poți decât să te predai Lui. Nu poți decât să te ții de El.

Dar, în cele din urmă, Skovoroda nu a fost împotriva predării în fața lui Dumnezeu. El a pledat pentru lepădarea de sine, pentru dizolvarea completă. Sprijinea ideea de a nu avea nimic și de a fi nimeni. Și-a dedicat cea mai mare parte a vieții exact acestei idei.

Nu știau unul despre celălalt și habar n-aveau că vorbesc cu Dumnezeul lor în același timp. Că Dumnezeu le dă răspunsuri în același timp.

În fiecare seară, după rugăciune, Baal Shem Tov se retrăgea în camera lui. Acolo studia misterioasa *Sefer Yetzirah*, *Cartea formării*, o carte cu o interpretare mistică a cifrelor și literelor. Pe masă erau mereu aprinse două lumânări, câte una pentru fiecare ochi al tzadik-ului. Atunci oricine avea nevoie de

sfatul lui Besht venea la el, iar el vorbea cu ei până târziu.

Plecând de la Baal Shem noaptea târziu, unul dintre discipoli a spus: „Sfântul nostru tzadik a fost nemăsurat de mărinimos cu mine astăzi, a vorbit doar cu mine toată seara!“ Altul i-a aruncat o privire surprinsă: „Ce vorbești! Astăzi n-a zis nicio vorbă nimănui în afară de mine!“ Alți discipoli au spus același lucru, fiecare despre el.

Și apoi, deodată, s-au uitat unul la altul și au amuțit.

*

Ninsoarea nu se oprea deloc. Dimpotrivă, ningea din ce în ce mai tare, stratul de zăpadă se îngroșa în fiecare zi, cu fiecare oră. Când mă trezesc și trag perdeaua, mi se pare că nu am tras-o. Altă perdea, groasă, atârnă în afara ferestrei. Nu e suficient spațiu în aer ca să găzduiască toată această frenezie de pene albe, toată enormitatea fulgilor de nea obraznici și încăpățânați.

În fiecare dimineață, e din ce în ce mai greu să deschizi ușa de la intrare sau poarta din curte, blocate de un strat greu de zăpadă. Zăpada e peste tot, ca lava înghețată, sticlă vulcanică albă: a transformat copacii, vița-de-vie și gazonul, ienupărul și tuia, gardul și o bancă, leagănul de sub nuc și nucul într-un

parc de forme geometrice, într-o instalație cubistă.

Continuăm să facem plimbări prin pădure în fiecare zi: ca și cum am vrea să ne facem în ciudă unul celuilalt, strângând din dinți, înaintăm printr-o masă din ce în ce mai neclintită, acoperită cu scoarță tare, care, atunci când e spartă, poate tăia ca o lamă. Ne luptăm, cădem în genunchi, ne ajutăm unul pe celălalt și continuăm să mergem — gâfâind, cu obrajii roșii, transpirați și înghețați în același timp. Mâinile, picioarele și fețele ne sunt amorțite, zăpada ne intră pe sub guler și în pantofi. Sprâncenele și genele, până și firișoarele de păr care se ițesc din nasul lui Bohdan și șuvițele de păr care-mi ies de sub căciulă ne sunt acoperite de flori de gheață.

Într-o zi, un pin a căzut la câțiva metri de noi. La început, aerul din jurul nostru bubuia, parcă se despica, iar neputința de a înțelege acest sunet îngrozitor ne-a făcut trupurile să împietrească. Eram copleșiți de uimire. Priveam unul în ochii celuilalt și deodată ne-am simțit lipsiți de orice protecție. Bohdan m-a împins în stratul de zăpadă, aruncându-se peste mine. A făcut-o pe neașteptate, cu grijă și blândețe, coatele lui se sprijineau pe pământul de lângă urechile mele, palmele și fața lui mi-au

acoperit cu grijă capul. Mi-a acoperit tot trupul cu al lui — dar în așa fel încât să mă simt ca într-un bordei, într-un spațiu cald.

Se pare că pinul căzuse sub greutatea zăpezii. Ne apropiem de el și aruncăm o privire, nu pare bolnav sau uscat. Acele de pe ramurile lui sunt bogate și lungi, miros a prospețime amorțită.

Au mai căzut și înainte pini. Ninsorile nu se opresc — așa că ei se rup ca niște bețe de chibrit. De mai multe ori, am auzit din pădure gemetele și pârâiturile ciudate ale câte unui pin gigant. Dar atât de aproape, la doar câțiva pași de noi, s-a întâmplat pentru prima dată.

A doua zi ezităm să mergem la plimbare. În dimineața aceea, pentru prima dată, nu pot deschide ușa, așa că urc scările către Bohdan pentru a-l informa, în glumă, că suntem prinși în capcană. Deodată se stinge lumina.

Motivul este evident: unul dintre pini nu a rezistat sub greutatea zăpezii și a căzut chiar pe liniile de înaltă tensiune. Ar fi naiv să sperăm la reparații: de mai bine de o săptămână niciun vehicul nu a ajuns până la livezile noastre, iar drumul nu a fost curățat. Nimeni nu s-ar aventura în nămeții noștri fără o nevoie urgentă. Rămâne doar să așteptăm.

E abia trecut de prânz, dar casa se scufundă în amurgul serii. Copacii aplecați din cauza zăpezii și pătura de zăpadă nu dau nicio șansă luminii zilei.

Ținând telefonul încă nedescărcat pe post de lanternă, adun lumânări din toate camerele: unele serveau ca decorațiuni, pe altele le folosisem deja în situații similare.

Lumânările ar trebui economisite, spun eu. Nu știm cât o să dureze.

Bohdan acceptă în tăcere și mă lasă să mă vâr sub pătură lângă el. Ne așez pe genunchi o scândură de lemn lăcuit de la o măsuță veche de cafea și pe ea pun o lumânare, vârâtă într-o ceașcă crăpată.

Ce zici, ne uităm la fotografii? întreb și pun cu grijă unul dintre albume în fața lumânării.

Trebuie să stăm lipiți ca să nu răsturnăm lumânarea și să ținem în echilibru scândura de pe genunchii noștri. Nici măcar nu știu pe ce se concentrează mai mult atenția noastră.

Indiferent cât de diferite au fost viața și faptele fiecăruia dintre cei trei, cât de felurite au fost contextele activităților pe care le desfășurau, în fiecare dintre aceste personaje se poate observa un motiv comun, un fel de subestimare a abordărilor general acceptate, clătinarea sau chiar încălcarea, negarea

doctrinelor, regulilor, normelor, simplificarea și aducerea la firul ierbii a ceea ce părea erect, înalt și de nepătruns pentru muritorii de rând, însuflețind și umanizând lucruri cu care contactul era interzis sau imposibil din cauza tabuului sau a naturii lor sacre.

Luați, de exemplu, sfinții, martirii și îngerii lui Pinzel — toate aceste figuri sunt menite să simbolizeze exclusiv sfințenia și chinul, puritatea și virtutea, detașarea spiritului de murdăria și agitația pământească. Nu ar trebui să fie nemișcați și calmi, cu fețele pașnice și nepăsătoare, cu trupurile reținute și înfășurate strâns în haine? Apariția lor ar trebui să sugereze gânduri despre asceză și înțelepciune, despre renunțarea la plăcerile pământești, despre sfârșitul tuturor lucrurilor materiale și despre dizolvarea completă în spirit.

În schimb, în fața noastră apar figuri a căror simplă înfățișare provoacă entuziasm și tremur, trezește sentimente familiare. Aceștia sunt eroi sfâșiați de pasiuni complexe. Eroi care, în fața privitorului, trăiesc conflicte lăuntrice pentru care nu vor găsi niciodată o soluție. Ei sunt sortiți diviziunii și fragmentării, îndoielilor și remușcării — oricât de sincer ar fi aspirat la nemărginirea spiritului, la eliberarea completă, trupul rămâne cu ei.

Sfințenia și martiriul lor sunt trupești, la fel de trupești ca ale oricărui păcătos. Asceza lor e plină de vitalitate și erotism. Curentul credinței lor este aprins de dansuri întrerupte, contorsionări care arcuiesc carnea în chipuri nemaivăzute, dovedind imensitatea posibilităților umane. Nu cumva aceste contorsionări nebune amintesc de dansurile hasidice din timpul rugăciunii? Nu pare cumva că Sfântul Onufrie, care face pași de dans, clătinând din cap și întinzând mâinile înainte, cerând lui Dumnezeu să-i primească sufletul, spune în cuvintele lui Skovoroda: „Mă voi bucura de Domnul, mă voi veseli în Dumnezeu, Mântuitorul meu!“

În dorința lui de a ajunge la însăși esența umanului, Pinzel își dezbracă personajele. Trupul nu-i ajunge, el îl înfățișează cât mai gol cu putință: peisaje de tendoane și mușchi, care uneori ies în afară, apoi se ascund sub piele într-un ritm clar alarmant; articulații ascuțite, coaste și clavicule dramatice, pietrificare nevrotică a mușchilor abdominali, sfârcuri întărite, ascuțite. Tot ce simbolizează murdăria și păcatul este expus pentru ca toți să-l vadă. Privind la acest trup vânos și curbat, la piepturile musculoase, la pulpele puternice — la ce se va gândi privitorul, la etern și spiritual sau la atingeri și gemete?

Însă goliciunea obișnuită nu-i ajunge: el jupoaie pielea de pe creațiile lui. El vrea ca ele să-și răcnească tensiunea lăuntrică, vrea să facă fiecare organ, fiecare parte nu doar vizibile, ci și să țipe. Acum, complet expuse deopotrivă în fața oamenilor și în fața lui Dumnezeu, ele se zvârcolesc fără apărare în durere și iubire. Abia acum se poate vedea chiar și cea mai subtilă mișcare a sufletelor lor: Pinzel le jumulește pielea fâșie cu fâșie până când dezvăluie puritatea spiritului. În fața privitorului se arată sinceritatea cea mai pură, devoțiunea nedisimulată. Asta înseamnă să crezi, asta înseamnă să te predai. De-asta tresar și dansează, atingând punctul maxim de senzualitate, climaxul durerii și al experienței.

Evident, patronii lui Pinzel nu suportau tensiunea: puteți, vă rog, să scoateți sfârcurile? N-ați putea face adâncimea aceea mai mică, iar această umflătură, mai netedă? Ați putea acoperi această parte a trupului cu falduri? Mai multe falduri, faceți, vă rog, cât mai multe falduri, să semene cu norii, ca printre ele să se ascundă trupul turbat cu patimile lui.

În acest fel, multe dintre sculpturile lui Pinzel au suferit modificări după ce au fost terminate de maestru. Ca să le facă mai caste, mai potrivite pentru ochii credincioșilor,

personajele lui Pinzel au fost acoperite cu falduri — locurile cele mai incitante erau acoperite cu pânze aurite înmuiate în gesso. Erau acoperite de sus până jos, astfel încât să nu se observe diferența.

Baal Shem Tov a făcut credința în Dumnezeu mai accesibilă oamenilor obișnuiți. Înflorirea hasidismului a fost prilejuită, pe de o parte, de complicațiile din viața evreilor polonezi în secolul al XVIII-lea, din cauza cărora rabinii și liderii comunității și-au pierdut influența, iar pe de altă parte, de răspândirea mișcărilor mesianice, în primul rând sabbatianismul. Sub influența acestor curente mistice, a existat un interes sporit față de studiul Cabalei. Savanți cabaliști, înțelepți, intelectuali, maeștri ai cunoașterii secrete, cufundați neîntrerupt în cărți sacre și preocupați de căutarea numelor Domnului, au studiat legile universului, cercetând căile prin care Creatorul s-a revelat în lume prin creația Sa.

Evreii simpli din micile orașe galițiene nu aveau acces la toată această înțelepciune. Câtora dintre ei nu li se întâmpla să adoarmă în timp ce studiau Tora, *Sefer Yetzirah*, *Sefer ha-Zohar*, scrierile lui Ari cel Sfânt și alte suluri sacre, nu li se închideau ochii ușor, ușor peste *Cartea sfântă*, nu moțăiau cu nasul

în *Micile tihne*, nu li se încurcau gândurile citind *Taina tainelor*, nu le chiorăiau mațele citind *Păstorul credincios* sau nu li se făcea poftă de altceva citind *Taina literelor*?

Dumnezeu părea atât de îndepărtat și de neînțeles, încât, vrând-nevrând, și-au pierdut interesul pentru el.

Și atunci a apărut Stăpânul Bunului Nume, sfântul Baal Shem Tov, care l-a întors pe Dumnezeu către evreii simpli. Slujirea a dobândit caracteristici mai simple, mai practice. Ceea ce până atunci putea fi realizat doar prin efort intelectual a devenit accesibil prin respectarea preceptelor și regulilor, prin străduința pentru un ideal etic, prin sinceritate și devotament.

Hasidismul posedă comori mult mai mari decât cele intelectuale, pentru că fervoarea credinței sale depășește cu mult orice intelect. Devotamentul pentru credință și cultivarea virtuților sunt nemăsurat mai valoroase decât orice cunoaștere. Besht vindeca boli, făcea amulete și alunga demoni. Iar păcătoșii îi erau mult mai dragi decât drepții asceți.

Baal Shem Tov i-a spus unui tzadik care nu făcea altceva decât să învețe pe toți, să predice și să dea sfaturi: „Ce știi despre învățătură și sfaturi! De-a lungul vieții tale, nu ai cunoscut niciodată păcatul și ai

comunicat prea puțin cu oamenii care te-au înconjurat. De aceea nu știi nimic despre păcat!“

Baal Shem a spus: „Le îngădui păcătoșilor să se apropie de mine, dacă nu sunt mândri. Iar pe cei înțelepți și drepți, când iau seama la mândria lor, nu îi las să se apropie de mine. Căci atunci când un păcătos știe că e păcătos, și își dă seama de propria neputință, Dumnezeu nu-l abandonează, rămâne cu el «în mijlocul necurăției». În schimb, despre cei care sunt mândri de propria lor sfințenie, Dumnezeu spune: «Nu există nicăieri în lume un asemenea loc în care să fiu lângă ei»“.

Baal Shem i-a spus odată unuia dintre discipolii săi: „Imaginează-ți-l pe cel mai păcătos dintre păcătoși. El îmi e mult mai drag decât îți este ție propriul tău fiu“.

Au existat zvonuri despre Besht, mulți spunând că era un om simplu, care nu cunoștea Tora și care nu primise o educație adecvată. Dar cine a gândit așa a aflat în cele din urmă că Baal Shem Tov nu avea nevoie să stea zile și nopți lungi aplecat asupra cărților,

căci Tora de foc curgea în venele lui în loc de sânge.

În orașul Satanov trăia un cărturar care nu înceta să se gândească, întrebându-se de ce există ce există și cum e posibil ca ce există să existe. Într-o vineri, după rugăciune, a rămas în *bet-midrash* ca să mediteze, ca de obicei, asupra subiectului său preferat. Dar gândurile i s-au încâlcit și el a căzut în disperare. Baal Shem Tov a simțit-o de la distanță. S-a urcat în căruța lui și a ajuns într-o clipă la *bet-midrash* din Satanov. „Tu cauți dovezi ale existenței lui Dumnezeu; eu nu sunt înțelept, dar cred." Apariția unui om care îi cunoștea cele mai ascunse gânduri i-a deschis inima cărturarului către credință.

*

Și din nou se leagă de Skovoroda. Observ cum își înclină într-o parte capul mare și greu, pe care vreau să-l țin tot timpul în mâini, deși mă abțin, pentru că știu că nu-i place. Îi observ o lumină răutăcioasă în ochi, deși expresia feței lui rămâne complet serioasă, fruntea îi e brăzdată, colțurile gurii îi sunt depărtate ca atunci când zâmbește.

Așa că, intenționat, îmi vorbește despre Skovoroda, fiindcă știe cât de mult mă neliniștește. Skovoroda, cel care a fermecat

atât de mulți oameni de rang înalt și influenți, cel care a impresionat prin educația și talentele lui, cel care a primit numeroase propuneri atractive și și-ar fi putut aranja viața cât mai bine, cât mai călduros — dar a respins toate posibilitățile până la ultima. Skovoroda, cel care a ales o viață incomodă și neprotejată. O viață în care putea ști ceva sigur doar despre clipa în care trăia și nimic despre ce va urma. Și, trăind clipa, nu avea nimic, nu deținea nimic și nu era nimeni. În acest fel își trăia propria împlinire.

Toate realizările lui sunt refuz, neglijență și resemnare: a fost demis din capela corului imperial al curții din Sankt-Petersburg; a părăsit curtea împărătesei Elisabeta; a refuzat să mai facă parte din „comisia Tokai pentru achiziționarea de vinuri pentru curtea regală“ cu ajutorul căreia călătorise prin Europa; a fost exmatriculat „nu fără rușine“ de la colegiul din Pereiaslav, unde se încăpățânase să implementeze propriile metode de studiu al poeziei; scandalul și demiterea din postul de guvernant pentru că îl numise „cap de porc“ pe fiul unui înalt funcționar din Tomari; refuzul de a preda la Lavra Peșterilor din Kiev, pentru că era chinuit de „dezgustul constant pentru această regiune“; refuzul de a accepta tonsura și de a deveni „stâlp al bisericii și decorul mănăstirii“ Lavra

Peșterilor din Kiev și multe alte cazuri similare, inclusiv situații scandaloase în timpul banchetelor și evenimentelor solemne, la întâlnirile clerului sau ale colegiului profesorilor. Skovoroda a lăsat în urmă oameni jigniți, indignați, confuzi, zdrobiți, derutați de comportamentul său, oameni care, neputând explica acțiunile irațională ale filosofului, și-au inventat propriile explicații și au răspândit zvonuri neplăcute.

Potrivit propriului raționament, înarmat cu înțelepciunea filosofilor și teologilor săi preferați — Platon și Plotin, Paul, Philon, Augustin —, Skovoroda a ajuns la concluzia că singura cale de dizolvare completă în Domnul constă în a trece prin sute și mii de refuzuri succesive de ispite. Cedezi tentației: ești de acord să te încălzești într-un loc primitor, să te așezi pe un scaun comod, să mănânci o *rum baba*, să te ghemuiești lângă șemineu, să te călugărești — și te îndepărtezi cu câteva secole de visul tău. Calea necesită vigilență.

Ce a ales? Rolul unui cerșetor, unui biet rătăcitor, unui vagabond fără adăpost și fără rădăcini, fără casă, fără familie, fără o poziție socială bine definită. Un înțelept educat, perspicace, citit, el și-a ales rolul unui nătâng, unui om simplu și naiv: „Scoate

învelișul și vei vedea că nebunia e cea mai mare înțelepciune, dar e acoperită de ascetism". Dacă pentru Baal Shem obrăznicia și simplitatea au fost pentru o vreme un deghizaj, un acoperământ care i-a protejat sfințenia de ochii, mâinile și limbile păcătoșilor, atunci pentru Skovoroda „nebunia" lui a fost esența sfințeniei, cea mai pură și mai desăvârșită sfințenie. A inventat pentru sine formula fericirii absolute, căutând răspunsuri în contradicții și contrarii: înțelepciunea în nebunie, măreția în josnicie, bogăția în sărăcie, iubirea și apropierea — în distanță și separare.

Skovoroda a ales zile lungi și monotone de mers pe drum bătătorit, sub ploile sâcâitoare sau razele arzătoare ale soarelui. Avea murdărie sub unghii și după urechi, gâtul uscat și plin de praful drumului, picioarele ciuruite de miriște, privind discul soarelui până în momentul în care totul se decolora și devenea alb. Cu cât picioarele îi erau lovite mai dureros, până la sânge, cu atât oasele obosite gemeau mai tare, iar stomacul se strângea de foame, ca un sac gol din piele veche (Skovoroda nu mânca carne și pește, nu bea vin, iar din această cauză se spunea despre el că răspândește erezia maniheică), cu cât orele de somn (de obicei patru) se împuținau, cu atât la adresa lui se spuneau

mai multe batjocuri și jigniri, cu atât rănile spirituale sângerau mai generos, cu atât simțea mai deplin că umilința lui e dragă și dulce Domnului, că e pe calea cea bună, că urmează drumul corect, fără să se abată sau să aibă îndoieli.

Când guvernatorul Harkovului, Șcerbynin, murind de curiozitate, l-a invitat pe Skovoroda la el și l-a întrebat: „Omule cinstit! De ce nu vrei să ai niciun rang în societate?“, Skovoroda i-a răspuns: „Domnule milostiv! Lumea seamănă cu un teatru, iar ca să pui în scenă un spectacol de teatru cu succes și laude, rolurile trebuie să fie luate în funcție de abilități. Un actor de teatru nu este lăudat pentru noblețea rolului, ci pentru o reprezentație de succes. M-am gândit mult la asta și după îndelungi încercări am văzut că nu pot juca cu succes niciun rol în teatrul lumii, în afară de unul josnic, simplu, sigur, retras: am ales acest rol, l-am luat și sunt mulțumit“.

În călătorie neîntreruptă, fără niciun scop, într-o stare de incertitudine constantă, în continuă nerăbdare, fără a sta nicăieri prea mult timp, gata să pornească încotro vedea cu ochii, gata în orice clipă să plece din cea mai primitoare casă în care era oaspete binevenit, Skovoroda a căutat pacea lăuntrică în neliniștea constantă a trupului său.

Epuizat, irosit, slăbit și bolnav a continuat să caute pentru sine numai neajunsuri, colțuri ascuțite, disconfort. Numai așa își găsea liniștea și confortul, în mijlocul unui câmp deschis, sub cerul înstelat, în mijlocul pădurii, într-o colibă de lângă stupină, în mijlocul bâzâitului de albine. Bohdan nu se îndoia că înțepăturile de albine îi provocau filosofului o plăcere profundă. Erau ca sărutările lui Dumnezeu. În singurătate, a scris tratate despre descoperirea de sine, iubirea de sine și despre Dumnezeul din om. Bătrânul paznic și câinele lui, cu care Skovoroda stătea ocazional, când poposea în pădurea de lângă Hujvinskyi, îi erau o companie mult mai dragă decât înaltul cler și nobilimea bogată.

A fugit și de iubire, crezând că e cea mai completă și cea mai înaltă numai atunci când e de neatins, îndepărtată, neîmplinită. Sarcina lui era să ocolească orice indiciu de fericire pământească, să-l îndepărteze de sine ca pe o haină, ca pe o povară inutilă, ca pe niște straturi de murdărie care îl separă de Absolut, care îl îndepărtează de contopirea completă și unirea cu Cerul.

El alunga tot ce-i putea face sufletul nepăsător. A continuat să se dezbrace chiar și atunci când era complet gol. Se dezbrăca de piele.

Din întunericul de nepătruns al nopții, ne târâm imediat în amurgul dimineții, apoi în amurgul zilei, apoi în întunericul serii, care ne cufundă în întunericul nopții următoare. Acum dorm lângă el ca să economisim lumina, căldura, mișcarea și spațiul. El nu protestează. Simt că s-a resemnat. Poate chiar a început să-i placă.

Ne ghemuim sub pătură ca niște viermi orbi în noaptea primordială de la începutul lumii. Aștept ca gurile obosite ale tunelurilor subterane săpate în așternuturile umede ale pădurilor să se lipească ca ventuzele și să ne unească trupurile simetrice, când ne vom considera, unul pe celălalt, platelminți, cili imobili cu terminații nervoase. Îmi imaginez platelminții atingându-mi statocistul, teaca musculo-cutanată, protonefridiile — și cum m-aș sufoca din cauza excesului de oxigen, dacă aș avea sistem respirator.

Dar sunt recunoscătoare chiar și pentru faptul că împarte această saltea cu mine și mă acoperă cu pătura, cumpărată din Kosiv, preferata bunicii lui, Uliana. Îi sunt recunoscătoare pentru faptul că adoarme lângă mine, ceea ce îmi îngăduie să asist la zvârcolirile lui agitate, pe timpul nopții, la chinul lui inconștient, la vocile care ies dintr-odată din burta lui, la respirația lui — atât de ușoară, încât mi-e teamă că a murit, apoi atât

de puternică, ca apa când dă în clocot sau ca zumzetul frigiderului.

Reușim, împreună, să deschidem ușa spre exterior. Acum Bohdan participă la acest act în fiecare zi. Umple vase și găleți de fier cu zăpadă și le aduce în bucătărie. Topim zăpada pe plită ca să avem apă. Pompa noastră a înghețat în groapă, sub pământ. Noaptea, dacă adorm, epuizată după ce-am stat de veghe, visez la gheața care sparge țevile în adâncul pământului.

În loc să-și amintească ceva din viața lui de dinainte, să răsfoiască albumele cu fotografii ca să ia seama dacă îi tresaltă inima sau simte un nod în gât la vederea bunicii Uliana, în halatul ei de bumbac, care îi întinde unui băiețel, în curtea casei, ceva ce seamănă cu o felie de pâine cu unt, el se întoarce iar și iar la Skovoroda. Asta nu-mi place. Inima-mi bate în piept. Mă strânge de gât, neplăcut, ca o menghină.

El susține că dacă, după spusele mele, Baal Shem Tov a acceptat cu calm prezența demonilor în propria casă și a vorbit cu ei, cum se întâmplă să vorbești, uneori, cu pisica maidaneză a vecinului, tachinându-i și certându-i ca pe niște copii neastâmpărați, sau pur și simplu întorcându-se și continuându-și treaba, pentru Hryhorii

Skovoroda nu a fost atât de ușor să se descurce cu demonii lui. Era nevoit să fugă, de fiecare dată, de demonii care i se arătau, repede, în grabă, neavând timp să ia cu el nici măcar câteva din puținele lucruri pe care le avea.

Rătăcirile lui bucolice pe drumuri și câmpuri de aur, păduri și livezi, mișcarea lui neîncetată prin regiunile Kiev și ale Slobojanului[62], de la o gazdă amabilă la alta — de la un intelectual la coliba unui vânător la o stupină — se dovedește dintr-odată a fi o goană, o evadare violentă. Dragostea de spațiu și sentimentul de eliberare din golul cerurilor și al câmpurilor nemărginite, liniștea cultivată prin faptul de a nu fi atașat de un loc sau de un statut devine o mișcare panicată prin locurile pline de entități demonice.

Se pare că Skovoroda fugea pentru că știa foarte bine, din proprie experiență, toate detaliile și subtilitățile comportamentului demonilor, știa că aceștia „sparg totul și tulbură apele, zboară și stau pe acoperișurile aurite, pătrund în lumina palatelor, stau pe tronurile celor puternici, atacă taberele militare, urcă pe nave, locuiesc și pe Insulele Canare, prind rădăcini în deșertul adânc, se cuibăresc în sufletul omului“.

„Adesea, demonul care s-a cuibărit în sufletul omului“, spunea Skovoroda, din cunoștințele sale, „este o răzvrătire teribilă și o revoltă amară care, ca focul, arde sufletul și neliniștește inima“.

Acest diavol rău este „tristețea, plictiseala, dorul“. Tristețea insuportabilă care otrăvește sufletul și trupul, atacând brusc, de după colț. O boală care întunecă mintea, împăienjenește privirea, alungă pofta de viață. Un praf negru care umple plămânii. Un miros mai rău decât duhoarea cărnii în descompunere. O contagiune care intră în sânge și suge sufletul picătură cu picătură, la nesfârșit, imobilizând, chinuind, fără odihnă, fără somn, fără speranță.

„Acest chin fură liniștea sufletului, pacea, ia curajul și duce la disperare. Atunci sufletul nu se mulțumește cu nimic. Îi repugnă atât starea, cât și locul în care se află. Vecinii par dezgustători, distracțiile nu sunt amuzante, conversațiile sunt respingătoare, pereții dormitoarelor devin neplăcuți, toți ai casei nu-i sunt pe plac.“

Studiind bine demonul melancoliei, când acesta i-a cotropit sufletul, Skovoroda a învățat să-l observe în sufletele altora. Odată a întâlnit un călugăr care era „îngrozitor de chinuit de demonul tristeții, care e de obicei numit demonul melancoliei. [...] Dându-i

sfaturi acestui om, aproape că m-am pierdut. [...] Este foarte important cu cine vorbești și pe cine asculți în fiecare zi. Pentru că în timp ce îl ascultăm, îi absorbim spiritul".

Acest diavol descris de Skovoroda e groaznic de asemănător cu *atzvut*, tristețea, care, conform învățăturilor hasidice, blochează calea către Dumnezeu. În timp ce filosoful rătăcitor a fugit, căutând singurătatea în mijlocul naturii, căutând leacuri și puritatea înlăuntrul său, tzadik-ul hasidic a dansat și s-a distrat, atrăgând zeci, sute de discipoli și adepți la dans. Dansul lor a fost conceput pentru a alunga demonul morții sufletului, pentru a sărbători slujirea lui Dumnezeu.

Să-i atragă pe ceilalți: aceasta e sarcina principală a vieții lui Besht. Un tzadik nu există fără comunitatea lui, fără intimitatea și căldura rugăciunii împărtășite, a vieții, a bucuriei și a lacrimilor. El nu poate exista fără adepții și ucenicii săi, fără ascultători, cerșetori, păcătoși, fără ajutoare. În ciuda perioadelor de izolare și singurătate de la începutul călătoriei lui, necesare pentru propria formare și întărire a credinței, Baal Shem Tov devine tzadik doar în comunitate. Comunitatea îl naște pe el așa cum el dă naștere comunității. Tzadik-ul și hasidismul lui sunt un întreg, o unitate organică

inseparabilă. Comunitatea păstrează și sporește memoria tzadik-ului său, a părții sale integrante.

Oare nu de aceea nu știm nimic despre Pinzel, pentru că era străin? A apărut de nicăieri, pe meleaguri necunoscute, încercând să se integreze în modul de viață consfințit prin tradiție, să devină de-al locului. Pentru aceasta, a făcut eforturi, s-a căsătorit, a devenit membru al breslei, a deschis un atelier, a recrutat ucenici și ajutoare, a stabilit contacte cu comunitatea, ale cărei ordine le-a îndeplinit cu sârguință (deși anumite detalii ale sârguinței lui au trebuit acoperite mai târziu cu draperii). Și-a lăsat amprenta greoaie, țipătoare prin împrejurimi. Dar poate pentru că această urmă era prea adâncă, prea răscolitoare, prea străină pentru acele vremuri și locuri — intenționat sau nu —, ea a fost ștearsă de ani, decenii și secole. Până s-a dizolvat aproape complet.

Skovoroda nu vorbea despre nicio urmă proprie. Dimpotrivă, tânjea după tăcere și invizibilitate. A fugit de societatea care a încercat să-l încercuiască și să-l imobilizeze cu tentaculele ei, să-l târască în decorațiuni familiare, să-l plaseze într-un loc clar și definit. A face parte din comunitate, în înțelegerea lui Skovoroda, contrazicea ideea

de a fi consecvent cu tine însuți, a avea iubire de sine, a deveni liber și curat, a te contopi cu Dumnezeu. Toate acestea deveneau posibile doar îndepărtându-te de oameni, izolat de lume, singur. De aici și inscripția de pe piatra funerară: „Lumea a alergat după mine, dar nu m-a prins". O laudă atât de drăguță și naivă, ca altă inscripție de pe alt mormânt: „V-am spus tuturor că sunt bolnav!" Oare lumea chiar nu l-a prins?

Atunci de unde această inscripție, și piatra, și mormântul, și satul numit Skovorodinivka, de unde provin cele trei alei din Konotop numite Skovoroda, de unde provine numele asteroidului 2431?

Orice amintire care rămâne este capcana lumii. Un laț care strânge cu putere piciorul, în timp ce acela care e prins inventează o inscripție pentru propriul mormânt.

Dar, continuă Bohdan, mâncându-mi toți nervii, Hryhorii Skovoroda, fie și-n felul lui, și-a sărbătorit dizolvarea în Dumnezeu. Reînnoindu-se și înflorind cu putere și încredere în singurătate, petrecând mult timp în meditație lângă stupină, alături de câinele lui iubit și de flaut, și-a găsit din nou pacea și întregimea.

„Așadar, dacă în singurătatea mea mi-aș lecui bolile trupești, aș crește albine sau aș

prinde animale sălbatice — atunci acestor oameni li s-ar părea că Skovoroda își ocupă timpul cu ceva. Însă, fără toate acestea, ei cred că nu fac nimic și, pe bună dreptate, rămân surprinși. Dar acesta să fie oare singurul scop al omului — să vândă, să cumpere, să se căsătorească, să lupte, să croiască, să construiască, să prindă animale sălbatice?“ era răspunsul pe care îl dădea Skovoroda la adresa societății de la vremea aceea, care îi înțelegea greșit modul de viață. Iar la întrebarea: „Ce face Skovoroda cu viața lui?“, el răspundea: „Mă bucur în Domnul. Mă bucur în Dumnezeu, Mântuitorul meu!“

Sunt mai puțin îngrijorată când Bohdan împărtășește cu mine, brusc, informații despre peștii de acvariu sau despre cum câinii din rasa terra-nova au devenit ajutoare pentru pescari, când se apucă să-mi vorbească despre natura găurilor negre sau să-mi dea de știre că, să zicem, dacă am stoarce tot spațiul gol din atomii tuturor oamenilor de pe planetă și am comprima particulele solide cât mai strâns cu putință, obiectul rezultat ar fi de mărimea unui cub de zahăr. Adevărat, ar cântări la fel de mult ca omenirea. Dar când el, în mijlocul casei noastre întunecate, acoperite de zăpadă, vorbește despre Skovoroda fără să se mai

oprească, simt cum premoniția pericolului devine tot mai puternică. Ceea ce mă sperie nu este Skovoroda însuși, ci ceea ce își amintește Bohdan despre el. Simt că filosoful excentric al secolului al XVIII-lea, care ar fi putut obține o bogăție considerabilă și o poziție influentă, dar a ales în schimb viața de hoinar și de cerșetor, iese din conștiința lui Bohdan nu de dragul său. Că are legătură cu ceva sau cu altcineva, cu un strat care zace în măruntaiele memoriei lui Bohdan, ca lava înroșită care încearcă să iasă la suprafață. Simt că ceva deja se scurge prin crăpăturile microscopice. Vreau să opresc acest proces. Sper să ningă, să vină gerul care încetinește totul, care îl apropie încet pe Bohdan de brațele mele. Și știu că am contribuit la ceea ce i se întâmplă: nu ar fi trebuit să-i spun atât de multe. Nu ar fi trebuit să-i ofer conștiinței lui atâtea informații de care să se agațe. Nu ar fi trebuit să-l las să-mi absoarbe sufletul.

Nu putea să stea mult timp într-un singur loc, mai ales în zone aglomerate — în Harkov sau Kiev. Nu putea să stea la aceiași oameni multă vreme, oricât de blânzi și respectuoși ar fi fost.

În august 1770, după ce a stat trei luni la verișorul lui, Iustyn Zviriaka, Skovoroda a fost cuprins de un sentiment de neliniște.

Trupul îi tremura, nu putea sta locului. Nu putea să se uite într-un punct fix mult timp. Nu se putea concentra asupra rugăciunii sau lecturii. I-a spus verișorului său că pleacă din Kiev și nici măcar nu a vrut să-i asculte rugămințile de a mai rămâne puțin.

Coborând de pe muntele de lângă Biserica Sfântul Andrei, nu mai știa ce-i cu el, era cuprins de delir și îi tremurau măruntaiele-n el. De parcă i-ar fi fost băgați viermi vii sub piele, care se târau neliniștiți prin carne. De parcă stomacul i s-ar fi umplut de mormoloci și de carași tocmai ieșiți din ou.

Skovoroda s-a oprit de mai multe ori și a alergat în direcția opusă, în sus. Apoi a coborât din nou spre Podol, îndreptându-se către prietenii săi, frații Soșalskii.

Nu se putea stăpâni deloc atunci când vântul de la Podol aducea o duhoare apăsătoare, uleioasă, de putregai, gunoi de grajd și excremente. „Eu plec de-aici", le-a spus Skovoroda fraților Soșalskii. „Kievul va fi lovit, în curând, de ciumă."

După ce și-a strâns puținele lucruri pe care le avea, filosoful a pornit la drum. S-a oprit la Mănăstirea Sfânta Treime de lângă Ohtyrka. Acolo a primit vestea că, la începutul lunii septembrie, la Kiev izbucnise o epidemie teribilă, care luase naștere în rândul armatei turce, supuse foametei și unor

condiții insalubre inumane în timpul noului război ruso-turc de pe teritoriul Moldovei. Peste șase mii de oameni au murit în Podol în decurs de trei luni.

Vestea morții unui număr atât de semnificativ de oameni l-a cufundat pe Skovoroda într-o stare de extaz mistic. Uimit, se gândea în mod evident la premoniția, intuiția și evadarea lui profetice. A văzut în cele întâmplate sărutul Domnului, I-a simțit degetele pe fața lui îngustă și alungită, I-a simțit suflarea caldă pe părul tuns „castron". Cuprins de aceste trăiri, s-a tras la culcare.

Într-o scrisoare către bunul său prieten Kovalinskyi, Skovoroda a scris: „M-am trezit devreme, când gândurile și sentimentele mele erau pline de reverență și recunoștință față de Dumnezeu, și am mers în grădină să mă plimb. Iar primul lucru pe care l-am simțit în inima mea a fost un fel de slăbiciune, libertate, veselie și speranță împlinită. După ce m-am abandonat fără preget acestei stări, cu toată voința și toate dorințele mele, am simțit în mine o mișcare neobișnuită, care m-a umplut de o putere necunoscută. Într-o clipă, un șuvoi dulce mi-a năvălit în suflet și, prin el, înlăuntrul meu au izbucnit flăcările.

Părea că un șuvoi de foc îmi curge prin vene. Am început să alerg, de parcă m-ar fi

purtat ceva, nu-mi simțeam nici mâinile, nici picioarele, de parcă aș fi fost făcut din focul ce dansa în jurul meu. Întreaga lume a dispărut din fața ochilor mei. Un singur sentiment de iubire, speranță, pace și eternitate mi-a însuflețit ființa. Lacrimile mi-au izvorât din ochi în șiroaie și mi-au răspândit un fel de armonie emoționantă prin tot trupul. Am intrat în mine, de parcă aș fi simțit siguranța iubirii filiale, și din acea clipă m-am dedicat supunerii filiale față de Duhul lui Dumnezeu".

Rabinul Dov Baer, un *magid* din Mejirici, dorea să vadă un om al cărui trup să fie cu totul sfânt. Cerul l-a îndreptat spre trupul lui Baal Shem Tov, iar *magid*-ul a descoperit că focul, nu sângele, curgea prin venele acestui om.

Are o strungăreață între dinții din față. Își mijește pleoapele de miop în timp ce mă privește. Relațiile nu sunt menite să fie frumoase, îmi spune ea după una dintre izbucnirile mele. Stăm întinși printre sticlă spartă și hârtie ruptă, printre ceară de lumânare scursă, care îngheață încet. Miroase a păr ars, dar nu-mi amintesc ce ardea și când. În schimb, îmi amintesc că am rupt mai multe cărți de arheologie.

Ceva foșnește ciudat. Pentru o clipă, pare că acolo, afară, niște bule de aer se freacă de ferestre. Dar de fapt e doar zăpadă, zăpadă care nu se mai oprește.

O relație trebuie să reziste și să rămână, spune ea, chinuindu-se să se ridice. Probabil că am lovit-o destul de tare.

Bâjbâie după ochelari. Una dintre lentile e crăpată. Nu a crăpat acum, ci înainte, când am răsturnat o oală cu borș proaspăt fiert pe ea sau când am împins-o pe scări ori când am lovit-o cu un braț rupt dintr-un scaun, când spărgeam tot ce se afla în jurul meu. Se apleacă peste mine și îmi examinează cu atenție rănile proaspete de pe față. Are o privire serioasă. E caraghioasă când se apleacă așa. Buzele-i sunt întredeschise, spațiul dintre dinții din față este vizibil. Buza inferioară e spartă. I-am spart-o eu. Fața ei e aproape de fața mea. Foarte aproape. Prea aproape. Părul ei cade liber și îmi gâdilă gâtul. Mirosul de ars se simte și mai puternic. Ochelarii i-au căzut până pe vârful nasului. O picătură de sânge de pe buza ei spartă se prelinge pe buzele mele, zâmbim, privindu-ne în ochi.

Cunosc un mormânt în care sicriul unei femei stă deasupra sicriului unui bărbat, așa cum stai tu acum deasupra mea, spun eu.

Ce fel de mormânt e ăsta? întreabă ea, privindu-mă cu o privire înghețată, parcă

hipnotizată.

Mormântul lui Petrov. Un arheolog care a studiat cimitirele sciților și cimitirele anților. Cel de care eram interesat, chiar înainte de război.

Simt prin hainele ei, cu degetele, cum i se strâng brusc mușchii spatelui. Dar nu se mișcă, nu se îndepărtează de mine. Expresia ochilor îi devine întrebătoare.

A iubit o femeie mulți ani, continui eu. I-a scris scrisori. Dar au fost despărțiți aproape până la sfârșitul vieții.

Romana încearcă să se opună, își îndepărtează fața de mine. De parcă i-ar fi teamă, de parcă aș fi jignit-o.

El a murit primul, îi spun.

Nu știu ce m-a apucat. De parcă mi s-ar fi aprins ceva în cap. Ca și cum o rază de lumină ar fi căzut pe o parte întunecată a creierului.

El a murit primul, iar ea a spus că vrea să fie îngropată în mormântul lui. Cu toate că peste drum se afla mormântul fiului ei de zece ani, care o aștepta de foarte mult timp. Și mormântul simbolic al primului soț, care a murit... nu se știe când, unde și cum. A fost împușcat în Sandarmoh.

Poate doar mi se pare, dar Romana se agită de parcă ar vrea să fugă de mine.

O chema Sofia, zic eu.

Zâmbetele dispar. Ea se uită la buzele mele. Privirea i se întristează. Fac o mișcare să o trag din nou spre mine, dar de data aceasta se ridică. Strânge paginile rupte de pe jos, le împrăștie pe masă, le netezește cu grijă cu palmele.

După aceea, mă așez lângă ea și mă uit cum lipește, cu bandă adezivă, ceea ce mai poate fi salvat.

De ce faci asta? întreb. Nu ajută la nimic. Cărțile astea nu-mi spun nimic.

Te vor ajuta să-ți amintești, repetă ea ca o mantră. În curând ai să-ți amintești totul.

Trebuie să începi cu moartea. Cu cel mai mare lac din Europa, care de-a lungul istoriei s-a scufundat în pământ fără să lase nicio urmă. Cu cimitirele sciților și anților. Cu gropile săpate în pădurile și câmpurile Europei de Est, pline cu apa mlaștinilor și cadavre, în care victimele, încă în viață, erau așezate astfel încât să se facă cât mai multă economie de spațiu. Cu mormântul necunoscut al lui Pinzel din Buciaci. Cu magnifica înmormântare, albă ca zăpada, a lui Baal Shem Tov din Medjybij, care arată ca un palat de nori și aisberguri. Cu epitaful pe care Skovoroda dorea să-l aibă pe propriul mormânt din satul Skovorodinivka, regiunea Harkiv: „Lumea a alergat după mine, dar nu

m-a prins“. Scris pe o piatră, pe granit gri, tăiată și rotunjită neglijent — seamănă cu un embrion înghețat într-una dintre etapele lui de dezvoltare.

Am vorbit mult despre moartea lui Pinzel. În schimb ea nu ne-a spus nimic. Se știe doar că a murit. A murit între septembrie 1761, când a primit bani pentru altarul din Monastyrsk, și octombrie 1762, când văduva lui s-a recăsătorit.

Din motive necunoscute, unii cercetători cred că Pinzel a murit destul de tânăr — ei spun că ar fi avut aproximativ patruzeci și cinci de ani. După ce se orientau? După câți ani avea soția lui? După sexualitatea elocventă a operelor lui? Aceste linii directoare sunt mai mult decât incerte. În acest caz, ar fi trebuit să ajungă la Buciaci pe la douăzeci de ani, încă destul de tânăr și imatur. În schimb, prin ceața și obscuritatea imaginii, prin grosimea și turbiditatea timpului, reușim să vedem altceva: sculptorul a ajuns în oraș ca un artist deja format, ale cărui talent și pricepere vorbeau de la sine. Avea mână sigură, un stil propriu și un suflet rotunjit. Pinzel a venit în oraș nu numai ca un om educat, ci și ca un om care a putut să-i învețe pe alții. După ce a absorbit arta și tehnicile marilor maeștri ai lumii, a ajuns

într-un loc în care putea respinge aproape totul și putea face lucrurile în felul lui.

E posibil ca moartea să-l fi ajuns pe Pinzel după șaizeci de ani. Poate chiar la șaptezeci. Poate că, la vremea aceea, ajunsese la o vârstă venerabilă, aplecat de spate și cocoșat. Cu pielea subțire gălbuie, cu mâinile care își pierdeau puterea, cu ochii umezi care încetaseră să mai distingă nuanțele umbrelor.

O astfel de presupunere va părea imediat caraghioasă dacă ne uităm la statuia Sfântului Onufrie, la fermitatea și încrederea formelor, la claritatea și siguranța liniilor, la forța și îndrăzneala execuției. Chiar dacă Pinzel doar ar fi supravegheat procesul în acel moment, e greu de imaginat că instrucțiunile ar fi venit de la un bătrân bolnav.

Deci, când a murit, era deja un domn în vârstă, dar încă puternic și activ. Moartea s-a apropiat de el, evident, din spate sau din lateral, destul de neașteptat. Ea, firește, îl hrănise cu tocana ei neagră de ani de zile: vapori chimici, lemn și praf de piatră, boli profesionale mai mult sau mai puțin importante. Poate tușea și horcăia. Poate că îl dureau articulațiile când se schimba vremea. Înăuntrul lui ar fi putut crește o formațiune malignă, ale cărei cauze nu le vom afla niciodată.

Oare e posibil ca moartea lui Pinzel să fi fost o consecință a fugii sale la Buciaci? E posibil ca moartea să-i fi încolțit în suflet chiar acolo, în vestul Europei? Ar fi fost alta, această moarte, dacă Pinzel nu ar fi venit la Buciaci, dacă ar fi locuit în altă parte? Din scrisoarea lui Matvii Poleiovskyi, știm că Pinzel a murit „la fabricile" lui Potoțkyi — adică a murit în timp ce lucra, în plină activitate.

Nu putem ști dacă a murit pe pat sau în picioare, lucrând la una dintre sculpturile lui. Dacă s-a stins încet sau dacă a murit brusc, tocmai când îi arăta unui ucenic cum să adâncească orbitele unui sfânt — și iată-l întins, vânăt, cu limba scoasă. Nu putem ști ce reacție a provocat moartea lui Pinzel copiilor și soției lui, oamenilor care lucrau în atelier sau contelui Potoțkyi. Pe de altă parte, știm sigur că ea nu a provocat nicio reacție arhitectului Meretin, întrucât el însuși era mort de trei ani. Nu știm cum a fost înmormântarea lui Pinzel, cine i-a săpat mormântul și cine i-a făcut piatra funerară. Știm că văduva lui Pinzel a purtat doliu pentru o perioadă foarte scurtă de timp, dar nu știm câtă vreme i-a vizitat mormântul. Și nu știm nici unde se află acest mormânt.

Dacă Pinzel a fost ucis de Sfântul Onufrie, de una dintre ultimele lucrări ale maestrului?

Bătrânul sfânt care, cu câteva clipe înainte de propria-i moarte, într-un dans al părăsirii de sine, îi cere lui Dumnezeu să-i ia sufletul, tânjește cu bucurie după propria trecere în neființă. Cum vă place această speculație: Pinzel s-a epuizat lucrând fără încetare la statuia unui pustnic egiptean, uitând să mănânce, să bea și să doarmă. Sau s-a rănit fără să vrea cu o daltă și i s-a infectat sângele. Sau s-a rupt ceva în el, când ridica, cu încăpățânare, lespedea grea a lui Onufrie de unul singur.

De ce suntem atât de dornici să cunoaștem cât mai multe detalii precise despre fiecare moarte? De ce e moartea atât de importantă?

În culegerea de povestiri hasidice pe care Martin Buber a adunat-o și a organizat-o de-a lungul mai multor decenii, făcând-o una dintre principalele preocupări ale vieții sale, moartea lui Baal Shem este descrisă astfel:

Baal Shem Tov s-a îmbolnăvit imediat după Pesah. Atâta timp cât a fost în putere, nu a încetat să citească rugăciunile în sinagogă.

Ca și cum nu ar fi dorit să primească vreun ajutor care i-ar fi putut prelungi viața, tzadik-ul a refuzat să-i cheme din alte orașe pe acei ucenici ale căror rugăciuni aveau o putere deosebită datorită zelului și devotamentului

lor, iar pe discipolii care erau alături de el în Medjybij (Medjyboja) i-a trimis departe de oraș. Doar rabinul Pinhas s-a împotrivit și a refuzat să plece.

În ajun de Șavuot — ziua în care Tora a fost dată evreilor pe Muntele Sinai în momentul ieșirii lor din Egipt —, credincioșii s-au adunat, ca în fiecare an, pentru a petrece toată noaptea studiind împreună legea. Baal Shem Tov a fost cu ei până în zori și, oricât de greu i-ar fi fost să pronunțe cuvintele, oricât de mult efort inuman ar fi depus, le-a vorbit și le-a amintit de revelațiile de pe Muntele Sinai.

Dimineața, Besht i-a chemat la el pe câțiva dintre cei mai apropiați prieteni ai lui. I-a rugat pe doi dintre ei să aibă grija trupului său și a înmormântării acestuia. Folosindu-se de propriul trup, el le-a demonstrat și le-a descris în cele mai mici detalii cum sufletul avea să-l părăsească, cum avea să se despartă de mădularele și organele lui, și i-a îndrumat, amintindu-le de propria lor experiență cu alți muribunzi. Acești doi bărbați aveau grijă de cei care erau pe moarte și le aranjau înmormântările.

După aceea, Baal Shem a adunat zece oameni pentru rugăciune. A cerut să i se dea o carte de rugăciuni și a spus: „Aș vrea să mai slujesc Domnului meu puțin".

După rugăciune, rabinul Nahman din Horodenka (bunicul rabinului Nahman din Brațlav) a mers la sinagogă ca să-și verse toată pasiunea și dragostea în rugăciuni pentru învățătorul său. Baal Shem, aflând despre aceasta, a spus: „El bate în zadar la porțile Raiului. Ele nu se deschid ca ușile pământești".

Când servitorul lui Besht a intrat în camera lui, l-a auzit pe tzadik șoptind: „Îți dedic ție aceste două ceasuri". Servitorul a crezut că Baal Shem cere ca moartea să întârzie pentru el încă două ore, dar rabinul Pinhas, care a înțeles corect semnificația vorbelor lui, a explicat: „Domnul i-a mai dat două ceasuri de viață. Dar Baal Shem vrea să-i dea Domnului ceva în schimb, așa că a hotărât să-i dedice Lui aceste două ceasuri. Aceasta e jertfa sufletului său".

Ca în fiecare an, mulți orășeni s-au adunat la tzadik, iar el i-a ascultat și i-a învățat cu toată puterea pe care o mai avea.

Curând, Baal Shem s-a adresat discipolilor care stăteau de jur împrejurul lui: „Plecarea mea nu mă întristează. Știu că am intrat pe o ușă și am ieșit pe alta". Apoi a vorbit din nou: „Acum știu sigur pentru ce am fost creat".

S-a așezat pe patul său și le-a explicat pe scurt discipolilor doctrina „stâlpului", cu

ajutorul căruia sufletele, după moarte, trec din rai în raiul cel înalt, la Pomul Vieții, și le-a amintit de versetul din Cartea Esterei: „De aceea a venit fata la rege". El a mai spus: „Mă voi întoarce, sigur, dar voi arăta altfel".

Atunci Baal Shem a spus cuvintele rugăciunii: „Fie ca mila Domnului Dumnezeului nostru să fie cu noi!" și a căzut pe pat. De câteva ori s-a zbătut și a șoptit ceva cu convingere și pasiune. Discipolii lui știau bine că învățătorul lor făcea întotdeauna așa atunci când vorbea cu sufletul lui și îl îndemna să fie curajos, în timp ce zăcea nemișcat și tăcut, iar ucenicilor li s-a părut că nici măcar nu mai aud respirația învățătorului. Deodată, Baal Shem le-a poruncit să-l acopere cu un cearșaf. Dar și atunci ucenicii au continuat să-l audă șoptind: „Dumnezeul meu, Domnul tuturor lumilor!" Pe urmă au auzit versetul psalmului: „Să nu m-ajungă piciorul celui mândru".

Mai târziu, cei doi cărora Baal Shem le ceruse să aibă grijă de trupul lui au spus că i-au văzut sufletul părăsindu-i trupul: era țesut dintr-o flacără albastră.

Am menționat deja că Skovoroda ieșea, împreună cu prietenul său Kovalinskyi, la plimbare prin cimitir ca să mediteze. Alegea

serile de vară pentru aceste plimbări, și cei doi bărbați porneau alene spre marginea orașului, la cimitir, unde se preumblau în tăcere printre morminte, vorbind din când în când între ei. Uneori, Skovoroda cânta „ceva cuviincios, pentru bunăvoință". Observând că prietenul său era oarecum liniștit datorită experienței pe care o dobândise, filosoful a început să-l lase singur, retrăgându-se în crângul unde cânta la flaut. Se justifica zicând că e mult mai plăcut să asculți muzică de la distanță.

Aceste exerciții practice erau completate de gândurile și explicațiile lui Skovoroda despre moarte. Iată ce spune Kovalinskyi în memoriile sale: „Observând că frica de moarte și spaima de morți îmi stăpâneau insuportabil imaginația, el mi-a oferit lecturi importante care au distrus acest gând cumplit; a vorbit adesea despre începutul și dizolvarea fiecărei creații în elementele ei, spunând că e ca o cunună: începutul și sfârșitul se află în același punct. Din grâne spicul se întoarce la grâne, din sământă mărul se preface în sământă, pământul urmează calea pământului, iar duhul, calea duhului".

Se pare că Skovoroda era destul de liniștit când se gândea la propriul sfârșit inevitabil,

de parcă ar fi știut sigur că a intrat pe o ușă și avea să iasă pe alta.

După ce tocmai primise (în anul 1793) gradul de general-maior și fusese numit în funcția de supraveghetor-șef al Căminului din Moscova (o instituție de învățământ filantropică pentru orfani, copii părăsiți și fără adăpost), Kovalinskyi a fost demis din serviciu „pentru furt și jaf" în același an. Trecând printr-o criză lăuntrică și căutând să-și găsească echilibrul, s-a retras la moșia lui din Hotetovo, la douăzeci și cinci de verste la sud de Orel. Bătrânul Skovoroda a venit la această moșie ca să-și viziteze discipolul și bunul prieten. Își petreceau zilele vorbind, amintindu-și trecutul. Kovalinskyi voia ca Skovoroda, slab și bolnav, să rămână cu el și să-și trăiască acolo ultimele zile.

Dar filosoful nu și-a găsit pacea. A stat cu Kovalinskyi doar trei săptămâni și, în ciuda vremii umede groaznice și a bolii care îi slăbise complet trupul, a plecat de pe pământurile pentru care încerca o „aversiune constantă" și a pornit „înspre draga lui Ucraina, unde locuise până atunci și unde dorea să moară".

După ce a făcut mai multe opriri forțate pe drum, Skovoroda a ajuns în cele din urmă la locul unde avea să se sfârșească, în satul Pan-Ivanivka, la casa lui Andrii Kovalevskyi.

Refuzând să moară la Kovalinskyi, Skovoroda a hotărât să moară la Kovalevskyi.

Ziua morții lui a fost însorită și frumoasă. Mulți oaspeți au venit din toate colțurile să-l vadă și să-l asculte pe bătrân. Stăteau în cea mai mare odaie a casei, la mesele pline cu mâncare. Skovoroda era vesel, jucăuș, vorbea mult și fără opreliști, glumea, răspundea la întrebări. Râsete puternice umpleau casa, iar și iar, până și șoarecii au fugit speriați din cuiburile lor aflate prin colțuri și crăpături. Mulți dintre ascultători nu l-au luat în serios pe filosof, ci mai degrabă veniseră aici de dragul distracției, ca să-l vadă pe nebunul excentric cu propriii ochi.

După masă, Skovoroda a dispărut. S-a dovedit că intrase în grădină, unde s-a afundat tot mai mult, oprindu-se brusc în fața câte unui tufiș sau a unei crengi îndoite bizar și zâmbind, de parcă ar fi recunoscut pe cineva pe care îl cunoștea de mult. Culegea legume târzii din răzoare și le dădea băieților care lucrau în grădină.

Într-un târziu, fără să mai aștepte, gazda a plecat în căutarea oaspetelui său. L-a găsit sub un tei cu ramurile întinse, săpând o groapă. La întrebarea îngrijorată a lui Kovalevskyi, filosoful a răspuns că venise timpul să-și încheie călătoria. Gazda a încercat să-l convingă pe oaspete să se

întoarcă acasă. A fost de acord, dar a cerut ca mormântul lui să fie acolo, sub tei.

S-a închis într-o încăpere mică, s-a schimbat în haine curate, s-a rugat, s-a întins pe pat, punându-și mai multe manuscrise sub cap și a încrucișat brațele pe piept. Nu a venit la cină. A doua zi nu a venit la micul-dejun, nici la prânz. Gazda, surprinsă, a îndrăznit în sfârșit să intre în încăpere. Skovoroda era deja rece.

În ziua aceea, 8 iunie 1969, un corespondent al revistei *Ogoniok* trebuia să vină să vorbească despre activitățile de spionaj din timpul războiului. În urmă cu doar doi ani, la vârsta de șaptezeci și doi de ani, Viktor Petrov primise permisiunea de a-și susține din nou teza de doctorat în filologie și de a-și reînnoi titlul științific, anulat, se pare, ca una dintre pedepsele pentru aceeași activitate de spionaj. Cu toate acestea, cu un an înainte primise, pentru ea, Ordinul Războiului Patriotic. Acestea erau metodele sovietice de control, un sistem complex și irațional de mângâieri și biciuiri, menit să demonstreze puterea absolută asupra fiecărui aspect al vieții umane, oricât de mărunt, de intim.

Stătea la masa lui de lucru, dând dovadă de o eficiență extraordinară pentru vârsta lui. În ziua aceea, Petrov făcea revizia corecturilor

editoriale din monografia lui, *Etnogeneza slavilor*, pregătind manuscrisul pentru publicare. Soția lui, Sofia, cu care se căsătorise în urmă cu doisprezece ani, de îndată ce lui Petrov i se dăduse voie să se mute înapoi din Moscova la Kiev, deși relația lor durase mai bine de trei decenii, gătea ceva în bucătărie. Poate orez (nu degeaba Petrov a numit-o într-una dintre scrisorile lui „fană și adoratoare de orez") și cotlet la abur (Petrov suferea de mulți ani de probleme digestive, corpul lui nu producea suc gastric). Prin sfârâitul uleiului încins, Sofia și-a auzit soțul strigând. Femeia a bănuit că îi cere să deschidă ușa corespondentului de la revistă. Credea că nu auzise sunetul soneriei, iar soțul ei nu voia să se desprindă de manuscris, folosindu-se de fiecare clipă ca să mai șlefuiască câteva fraze, ca să mai adauge încă un paragraf. Probabil că pieptul chiar i-a tresărit de supărarea obișnuită, simțind că rolul ei era atât de nesemnificativ.

Înaltă și slabă, cu fața alungită, cu obrajii înfundați și pomeții înalți, cu ochii mari și întunecați, sub care zăceau semicercuri de piele îmbătrânită și obosită, Sofia nu se arăta supărată, n-o recunoștea nici față de sine. A micșorat flacăra de sub tigaie, și-a șters calmă mâinile cu un prosop de bucătărie și, netezindu-și părul ondulat, tuns până la baza

gâtului, a traversat holul cu pași fermi. Avea șaptezeci și opt de ani, dar își ținea spatele surprinzător de drept.

Sofia a deschis ușa, dar nu era nimeni acolo, la intrare, lucru care a surprins-o. A ridicat din sprâncene, nedumerită. A stat un minut în fața spațiului gol din holul de la intrare, a respirat răcoarea umedă și s-a întors la căldura apartamentului, saturat de mirosurile de mâncare fierbinte.

Nu e nimeni, i-a spus soțului ei cu voce egală, deschizând ușa camerei lui. Dar nici la birou nu era nimeni. Pentru o clipă Sofia a fost copleșită de un sentiment de irealitate, granițele percepției ei s-au extins și s-au încețoșat brusc, capul i-a devenit foarte ușor, iar picioarele i s-au îndoit.

Bărbatul ei dispăruse. Manuscrisul, deschis la mijloc, era pe masă. Prin ușa deschisă care ducea spre camera alăturată se vedea un portret în ulei al primului soț al Sofiei, Mykola Zerov. Portretul stătea pe noptieră, sprijinit de perete. Zerov fusese împușcat în 1937.

Unde ar fi putut să dispară din nou? s-a gândit Sofia. Și atunci a văzut o mână întinsă lângă piciorul scaunului. Petrov leșinase sub birou. Strigătul lui se dovedise a fi un mesaj despre apropierea bruscă a morții și nu despre sosirea corespondentului de la

Ogoniok, din Moscova. Petrov a murit așa cum își dorise: la locul de muncă, fără să trăiască pe pielea lui „înjumătățirea vieții", paralizia de care se temea și pe care o pomenise în scrisorile lui către Sofia despre suferințele de pe patul morții ale contemporanilor săi. Doctorul a diagnosticat ulterior șase infarcturi miocardice, care au venit unul după celălalt ca valurile unui tsunami, ducându-l pe bătrân tot mai departe și mai adânc în ocean.

Nicăieri nu s-a putut găsi o mărturie care să ateste dacă corespondentul de la *Ogoniok* a venit în ziua aceea.

Cele două colege tinere ale lui Petrov de la Institutul de Arheologie, care au fost sunate de Sofia Zerova, nu-și puteau lua ochii de la corpul neînsuflețit întins pe canapea. Ele au ajutat-o pe Sofia să-l scoată de sub masă. Amândouă femeile plângeau fără să se poată opri. Nu-și puteau stăpâni lacrimile care curgeau șiroaie pe obrajii lor. Plângeau încontinuu. Fețele lor erau roșii și umflate, nasurile, înfundate. În casă nu se găseau șervețele cu care să-și șteargă lacrimile. Nu exista nici hârtie igienică în acele vremuri. La toaletă se foloseau de obicei ziare. Alteori — caiete de școală. Este imposibil să ștergi

lacrimile cu pagini din caiete sau hârtie de ziar.

Deodată au observat cât de mic era acel trup. Încheieturile subțiri ieșeau din mânecile cămășii, picioarele osoase, din pantaloni. Mortul părea că se îneacă în hainele lui, care se umflaseră și se încrețiseră cu bule absurde și cute la coate și genunchi. Un gât subțire ieșea din gulerul cămășii. Una dintre colege, deși nu era momentul potrivit, a observat că femeia era mult mai înaltă decât răposatul ei soț.

Sofia nu a vărsat nici măcar o lacrimă. Nici ea nu-și putea lua ochii de la cadavru, dar, spre deosebire de tinerele care nu puteau îngăima o vorbă din cauza durerii, văduva nu contenea să vorbească.

Cu toate acestea, ea nu vorbea despre Viktor Petrov, cel de-al doilea soț al ei, pe care tocmai îl pierduse. Nu vorbea despre cel cu care nu a putut fi împreună timp de câteva decenii, din cauza căruia încercase multă amărăciune, dar și multă bucurie, care își arătase dragostea cu încăpățânare și stăruință, indiferent de împrejurări, în cele mai grele momente. Nu vorbea despre cel care, de dragul ei, se pusese în pericol și își pierduse libertatea, care, foarte posibil, neglijase multe șanse și oportunități ivite, care, după cum putem presupune,

întreprinsese acțiuni îndoielnice. Deși, ca întotdeauna, toate acestea sunt doar speculații: nu vom ști niciodată exact ce a făcut și pentru ce. Este evident că pericolul, violența sistemului împotriva individului, viața furată, fragmentele împrăștiate ne împiedică să înțelegem răspunsurile și, cu toate acestea, ne învăluie cu mirosul întrebărilor, aproape complet insesizabil, precum mirosul de monoxid de carbon.

Privind trupul celui de-al doilea soț care tocmai murise, Sofia Zerova nu contenea să vorbească despre primul. Și-a amintit de tinerețea ei și de cum s-au cunoscut în cantina studențească, de recuperarea ei îndelungată după tifos și de cum Mykola îi aducea cotlete la spital și de nuanțele tufelor de liliac din curtea casei gazdelor lor din Baryșivka și cât de mult iubea Mykola dulciurile și cum trebuia să le ascundă de el și cât de izbitor semăna fiul lor, Kostyk, cu tatăl său — aceeași față rotundă, nasul cârn și buzele mari, râzând cu gura până la urechi — și cât de mult îl iubea Mykola. Sofia a descris în cele mai mici detalii moartea fiului ei de scarlatină, deși nu se afla lângă el la vremea aceea: la fel ca el, ea se afla în secția de terapie intensivă, în stare de inconștiență. I-a descris înmormântarea. A povestit în detaliu cum nu a văzut când

sicriul fiului ei a fost coborât în pământ. A povestit și despre plecarea lui Mykola la Moscova și despre arestarea lui și întoarcerea la Kiev și despre cum își dădea întâlnire cu el la Institutul Fecioarelor Nobile. Nu avea cum să uite cât de deprimat, cât de tăcut era în timpul întâlnirilor lor. Ea nu voia să uite. A vorbit despre scrisorile lui Mykola, despre toate cele treizeci și nouă de scrisori ale lui. Și despre anii în care nu avea nicio veste de la el, iar rapoartele oficiale despre soarta lui se contraziceau unele pe celelalte. A povestit despre un străin care a venit pe neașteptate în apartamentul ei, după război. Acest bărbat a susținut că îl cunoscuse pe Mykola în lagărul de concentrare, că dormise lângă el în barăci. A spus că Mykola traducea din memorie poeziile lui Ovidiu. Și a povestit că el, acest străin, i-ar fi propus să plece în străinătate, i-ar fi promis că o va ajuta în acest sens, ar fi invitat-o să i se alăture, dar ea a refuzat (a refuzat, poate, din cauză că se putea întâmpla orice, din cauza lui Petrov, deși nu avea nicio veste de la el la vremea aceea: el se afla în Germania, îndeplinind o misiune secretă). După aceea, cineva necunoscut îi trimitea din când în când bani — Sofia bănuia că sunt de la acel străin și vedea în banii aceia o formă de recunoștință față de primul ei soț.

Nu avea de gând să se oprească din povestit. Sicriul încă nu fusese adus. Sofia a vorbit despre costumele elegante și buzunarele rupte ale lui Mykola. A vorbit despre un bărbat căruia nu îi fusese alături în ultima perioadă a vieții lui, a cărui moarte nu o văzuse, al cărui trup nu îl spălase și nu-l îngropase. A vorbit și despre micuțul ei fiu de zece ani, care a murit fără ea și care a fost îngropat fără ea.

Toate morțile din timpul vieții ei se adunau acum în moartea celui de-al doilea soț. Trupul lui uscat și mic reprezenta trupurile celor mai apropiați oameni ai ei. Moartea prietenului ei credincios i-a oferit femeii ocazia de a se uni cu pierderile pe care le purta înăuntrul ei, ca niște bucăți de sticlă spartă care crescuseră în pielea tălpilor ei. Acum Sofia își putea strânge toate pierderile într-un singur mormânt.

Multă vreme nu am putut înțelege că nu trupul robust al cuiva căzuse peste mine cu greutatea lui pentru a mă imobiliza și sufoca. Și că nu sunt într-o gaură subterană îngustă, unde e atât de întuneric, încât poți să-ți vâri degetele-n ochi. Că umerii mei nu se sprijină de pereții de pământ umed, că acestea nu sunt rădăcini care mi se înfig în gât și omoplați. Că nu sunt orb. Că nu mi-au fost

scoși ochii. Și nici picioarele nu mi-au fost aruncate-n aer de o schijă. Că pământul nu se zguduie de la explozii, ci de la bine cunoscutul galop al inimii mele, trezite din somn.

Urăsc acea siluetă invizibilă ai cărei pași ușori se apropie de locul în care stau întins. Mă prefac că dorm. Știu că a fost trimis să mă omoare. Doar că nu știu cum va acționa: mă va împușca sau mă va înjunghia cu un cuțit? Poate are o rangă sau un topor în mâini. Cât de mult îl urăsc. „Ură“ e un cuvânt prea mic pentru a descrie sentimentul meu față de el și dorința mea. Vreau să-mi înfund ghearele în el, să-i sfâșii pielea, să mă înfig în măruntaie lui, să i le scot pe viu, să-i smulg fiecare venă. Această dorință mă paralizează mai mult decât tonele de gunoaie care mă țintuiesc la pământ. Încerc să-mi mișc palmele în tăcere, căutând o armă. Mereu port armă la mine. Degetele mele caută o armă, vor să simtă răceala plăcută a metalului. În schimb, trec doar prin pliurile țesăturii, se încurcă în ele. Silueta lui se apleacă peste mine. Tace și nu se mișcă. Știu, inamicul încearcă să-și dea seama unde mi-e capul, unde mi-e pieptul și unde mi-e stomacul. Unde să lovească. Unde să tragă, ca să mă termine repede. Sau, dimpotrivă, încet, ca să sângerez mult timp și să sufăr de o rană

în intestin. Iar el să stea în apropiere, să fumeze țigară de la țigară și să-mi asculte vorbele, pe care le voi îngăima agonizând. Îmi pot imagina deja totul, până și textul delirant, până și intonația, foșnetul buzelor crăpate, gâlgâitul salivei în colțurile gurii, șuierăturile specifice de pneumotorax. Le-am auzit la alții de atâtea ori. De atâtea ori am fumat chiar eu țigară după țigară, privind pe altcineva murind. Și întotdeauna am știut cât de ușor, cât de imperceptibil își schimbă oamenii locurile. Întotdeauna am știut că mai devreme sau mai târziu voi ajunge pe partea opusă. Pe partea în care se află mormintele.

În imaginația mea apare un cimitir: două coloane pompoase, rotunde, văruite în alb și o arcadă neagră, de fier forjat, decorată cu o stea, în spatele căreia se întinde un bulevard larg, familiar și brazi înalți se leagănă cu ramuri late și grele. Își leagănă ramurile nu așa cum se leagănă copacii de obicei, în bătaia vântului — uniform, în sincron. Ramurile acestor brazi se întind în direcții diferite și se mișcă ca niște membre umane.

Văd șiruri de morminte, plăci largi de marmură strălucitoare, ca niște paturi matrimoniale, în dormitoare luxoase. Bine întreținute, confortabile. Nu există simboluri religioase în acest cimitir, nici îngeri, nici

cruci. În schimb, există multe stele și seceri cu ciocane, busturi sculptate din marmură și granit, în uniforme militare, cu nasturi închiși până sus, profiluri bine conturate ale unor oameni importanți, cu decorații și medalii pentru vitejie. Pentru o clipă, mi se pare că Skovoroda și Kovalinskyi trec pe lângă un tufiș de iasomie înflorit. Kovalinskyi e încordat, mișcările îi sunt rigide. Skovoroda ridică flautul la buze. Dar e doar un delir. Pot distinge iluzia de realitate.

Continui să trec pe lângă figuri, recunosc mormintele, fac semn din cap către căpitanul Raftopullo, cu un tanc și soția lui, îl salut pe generalul-maior Crott, care mă privește dintr-o ramă aurită, fac cu ochiul generalului-locotenent Musa S.N., care este decorat cu o coroană de flori de plastic. Mulți dintre ei zac acolo cu soțiile lor, nimic surprinzător. Iată-l pe Lukyci cu Efimovna lui și portretul lui Lukyci cu toate onorurile militare. Urmează un cufăr din lemn, în care stau ferite o pâlnie verde din plastic, chibrituri umede și o lopățică de jucărie. Iar mai încolo se află mormântul profesorului Petrov cu o placă de oțel înșurubată la bază: „Zerova Sofia Fedorivna". Ea a mai trăit șaisprezece ani după moartea lui. Cum a trăit?

Tufă de crizanteme. Frunze ofilite de crini. Un ursuleț de pluș, ud și putred, întors pe o parte. A fost lăsat aici de unul dintre cititorii romanului *Fata cu ursulețul* de V. Domontovyci, alter egoul lui Petrov. Suprafața neuniformă, parcă aflată în ceață sau prăfuită a monumentului, inscripțiile decolorate care contrastează cu strălucirea marmurei mormintelor din apropiere. Aici, de exemplu, cu strălucirea marmurei roșii și albe, acoperite cu vene subțiri, cu irizații de roz-pal și vișiniu, o culoare asemănătoare sângelui oxidat. Observ mormântul acesta la capătul aleii. Cotul sculptat al unei ramuri de laur. Inscripție laconică. Ramurile nucului bătrân, care înconjurau monumentul, l-au strâns în brațe și continuă să se miște, deși nu bate vântul. Se mișcă ca niște membre umane.

Amintirea mă întoarce înapoi în groapă. Simt din nou inamicul lângă mine. Respirația lui fierbinte pe obrazul meu. O lacrimă sau o picătură de sudoare pe pielea mea. Un acces puternic de dezgust, furie, nevoia de a ucide. Fraze după fraze îmi apar în cap, cuvinte singuratice care trimit scântei din ochii mei orbi în interiorul creierului meu, aerul comprimat care suflă prin convertorul Bessemer geme infernal. Strălucirea aurie a fontei topite, râul constant

înroșit de metal viu luminează și îmi curăță conștiința.

Eu sunt ăsta. Copleșit de ură și de dorința de a-l ucide pe cel care a vrut să mă omoare, îmi amintesc totul în acel moment: numele meu, istoria mea, mama și orașul în care m-am născut, pe tatăl meu și oțelăria, cerul cenușiu, acoperit cu nori de emisii volatile otrăvitoare, verdeața, nisipul și plaja și chiar grosimea apei mării, prăfuite cu o nuanță delicată de sepia. O strângere fermă a mâinii uscate a unui bărbat cu părul cărunt, care își oprește privirea atentă asupra mea. Mirosul manșetelor lui afumate. Gâtul nu prea curat. Acesta este bunicul meu. Memoria îmi restabilește puterea, o mărește.

Simt corpul adversarului aplecându-se asupra mea prin întuneric. Am pus toată puterea posibilă într-o smucitură, arunc de pe mine o încărcătură de mai multe tone (foi de aluminiu, țigle de acoperiș, tavane suspendate, bolțari, plase de oțel), depășesc rigiditatea și amorțeala corpului meu schilod. Mă agăț de el cu mâinile, îl trag spre mine, îl dobor. Îl pun jos. Îl întorc și mă așez pe el, îl apăs în frunzele umede și ofilite care zac în fundul acestei gropi întunecate. Sunt atât de încântat că oțelul topit auriu, oțelul negru ca sângele, a cărui temperatură depășește 2000 de grade Celsius curge din mine, sudoarea se

revarsă din mine în râuri, scurgându-se pe cel pe care îl țin sub mine. Deși mâinile îmi alunecă de pe pielea lui goală. De pe pielea lui goală, moale, de pe umerii subțiri, de pe claviculele sale delicate, ca niște bijuterii. El țipă neplăcut, tare — un diavol invizibil în întunericul nopții. Încerc să-i acopăr gura înainte să-l strâng de gât. Nu-l pot sugruma auzind acel țipăt obscen de femeie.

Mă aplec și încep să-l sărut pe gât, pe umeri și pe piept. Suntem amândoi uzi de sudoare nervoasă. Nu-mi pot ține degetele pe nicio parte a corpului de sub mine. Pulpele și coapsele îmi alunecă din palme, lovindu-mă ușor peste stomac și picioare. Obrazul meu se rostogolește de la mamelon până la subsuoară, gura mea e plină de metal sărat, vindecător și diluat cu sulf și fosfor.

În cele din urmă, fixez sub mine silueta care se zvârcolește, apăsându-i antebrațul pe saltea. Mă întind peste ea, suflându-i aer fierbinte în fața dizolvată în întuneric, și spun: uită-te la mine. Nu îndrăzni să închizi ochii. Privește-mă în ochi, auzi?

Acum înțeleg că am greșit, am visat groapa și ucigașul. Am visat cimitirul. Am dormit pe o saltea acoperită cu un cearșaf de pat greu și aspru (cearșaful preferat al bunicii mele Uliana). Nu m-am repezit la dușman, ci la soția mea. Mi-am încălcat promisiunea. Nu

ar fi trebuit să las să se întâmple una ca asta. Știam că trebuie să stau cât mai departe de ea, să nu-i las trupul gol să zacă așa sub trupul meu gol, coapse peste coapse, lipindu-se de ea, făcând-o să geamă. Am rezistat atât de mult, m-am opus atât de mult, m-am apărat atât de mult. De când m-a găsit în spital, de când m-a adus în această casă, de când locuim împreună aici, nu am cedat ispitei. Până în acest moment.

Ce greșeală. Ce slăbiciune. Ce dezastru inevitabil. Înțelegerea coboară asupra mea ca o ploaie de schije. Și în același timp îmi aud vocea răgușită: nu-ți lua ochii de la mine. Privește-mă. Și uit din nou. Uit cine sunt.

---

60. Supă tradițională poloneză.

61. Denumirea populară pentru un ciclu de sărbători din preajma Sfintei Treimi.

62. O regiune istorică care s-a dezvoltat în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea la frontiera de sud-est a Țaratului Rusiei.

IMPENETRABIL

Era amantul soției prietenului său apropiat. Ceea ce înseamnă că povestea e plină de pasiuni, gelozii, frământări lăuntrice, dulci așteptări, certuri și lacrimi. În ea există competiție și măreție, umilință și trădare.

Totul începe cu o cutie de bomboane care cade la podea, la sfârșitul lunii septembrie, într-un apartament de pe strada Fundukleivska, acolo unde ea alunecă la vale, coboară pe terase, pe răzoare de flori, până la răscruce. Bomboanele sunt împrăștiate pe podea. Un bărbat și o femeie se apleacă să le adune. Acolo, pe podea, cu un nivel mai jos de restul personajelor prezente la această scenă, între ei se întâmplă ceva. Pe fundalul scenei, se află oaspeții care s-au adunat pentru a sărbători o zi onomastică (30 septembrie e ziua martirilor Credință, Speranță, Iubire și a mamei lor, Sfânta Sofia). Soțul sărbătoritei, Mykola Zerov, rămâne și el pe fundalul acestei scene, neavând habar ce fel de sămânță a fost semănată în acel moment. Poate toarnă vin în pahare, asuprit de gânduri, de arestări preventive ale unor cunoscuți. Poate simte lanțurile apăsătoare

ale vorbelor lenețe și ale tiradelor plictisitoare, care nu încetează să plouă asupra lui.

În această poveste, există o corespondență secretă de la începutul relației amoroase, când îndrăgostiții nu pot fi împreună, fiindcă Sofia e căsătorită și are un fiu mic. Și sunt trei sute de scrisori primite de Sofia de-a lungul anilor până la finalul despărțirii, când îndrăgostiții încă nu pot fi împreună pentru că sistemul le interzice.

În timpul primei corespondențe, îndrăgostiții se ascund de soțul Sofiei și de bârfe. În timpul celei de-a doua — un flux prelungit, dens de scrisori —, ei se ating unul pe celălalt de la distanță, în singurul mod permis, ascunzându-și goliciunea chiar în rândurile scrisorilor, în cuvintele și mesajele cele mai banale.

Între cele două perioade de corespondență intervine pierderea neașteptată a băiețelului; nefericirea tatălui zdrobit, sfâșiat simultan de depresie și represiune politică; asuprire, calomnie, denunțuri, interdicții, grotescul necruțător al totalitarismului, arestări ale celor mai apropiați prieteni și celor mai mulți cunoscuți — oameni de știință, doctori, profesori, scriitori, studenți acuzați de activități teroriste; exilul și executarea lui Zerov; războiul. Sunt atât de multe trădări și

morți, încât mintea își pierde capacitatea de a mai reacționa. Mila și simpatia sunt atât rafinate, încât trec aproape neobservate. Devine aproape imposibil să empatizezi. Dorul de compasiune devine echivalent cu dorul de o viață normală. Natura umană e sub presiune, interiorul uman e deformat dincolo de recunoaștere.

Oamenii îi trădează pe cei mai apropiați lor doar pentru a păstra o fărâmă de siguranță imaginară. Oamenii trădează din constrângere, de frică, sub amenințări și sub tortură. Trădează voluntar, arată inițiativă în trădare, anticipează ordinele pentru trădare.

Cum se prezintă adulterul, născut în septembrie la începutul anilor 1930, în momentul în care bomboanele sunt împrăștiate pe jos? Trădări obișnuite — există așa ceva? Oare e posibil ca trădarea care se petrece la începutul represiunilor, chiar înainte de război — în vremuri de acuzații, frică și cele mai urâte presimțiri —, dar într-o zi caldă de septembrie, când cea care-și sărbătorește ziua e felicitată, să aibă o aromă dulce-amară, o aromă de nepăsare, de fericire inconștientă? Care sunt originile și cauzele ei? Ce se așteaptă de la ea? Ar putea suferința pe care o încearcă cineva în astfel de momente să fie fericire deghizată, în comparație cu altă durere care are să vină

foarte curând? Tot așa cum suferă cineva de la o ploaie rece, de la vântul pătrunzător, de la mușcăturile ascuțite ale picăturilor reci, și abia mai târziu își amintește cât de fericită a fost ziua aceea cu vreme rea: râsul cuiva care aleargă prin bălțile din apropiere, hainele uscate de acasă, o ceașcă de ceai fierbinte. Omul își amintește de o zi ploioasă, cu mult timp în urmă, după ce aproape că a murit într-o inundație care i-a măturat casa și pe cei dragi.

Care e diferența dintre un dezastru natural și teroarea instrumentată de unii oameni împotriva altora?

Care e diferența dintre tipurile de trădare, și există măcar vreuna? De ce anume e nevoie ca să iertăm trădarea? Și de ce anume e nevoie ca să o înțelegem? Și oare e necesar să iertăm trădarea și să o înțelegem? Și oare există trădări care nu pot fi iertate sau înțelese?

Și ce înseamnă, în mijlocul tuturor acestor trădări și morți, să fii un „rival fericit" căruia femeia iubită îi răspunde cu aceleași sentimente?

Deci, să recapitulăm: în această poveste există dragoste, prietenie și trădare. Există moartea unui copil. Există durerea unui om singuratic și înșelat. Există arestarea lui, abuzul și

umilirea. Există violență fizică și morală. Există execuția lui. Și există iubiți care rămân după aceste morți.

Și există un subiect aventuros, despre un agent dublu al serviciilor de informații, în care există mai multe întrebări și neînțelegeri decât certitudini. Îndrăgostitul se dovedește a fi îndeajuns de inteligent și de ager, încât reușește să convingă autoritățile a două regimuri dictatoriale, în același timp, de importanța lui pentru cauza lor. Împlinind o misiune secretă pentru guvernul sovietic, Petrov trece granița la începutul războiului și le dovedește germanilor că e de partea lor și că ei au nevoie de el. Servind oficial autoritățile sovietice și germane deopotrivă, sub acoperirea acestui serviciu, el se angajează în dezvoltarea și răspândirea culturii ucrainene. Agentul secret pretinde în fața șefilor lui sovietici și germani că propriile activități legate de promovarea culturii ucrainene sunt doar o acoperire cinică. Sau, dimpotrivă, pretinde în fața prietenilor și colegilor ucraineni din Harkovul ocupat și, mai târziu, după retragere, din Germania că se ocupă sincer de cauza ucraineană, mânat fiind de propriile convingeri. Când scrie articole pentru publicațiile emigranților, viu cusute cu naționalism, Petrov îl citează din când în când, parcă în batjocură, pe Marx

fără a-i menționa numele. Dar, în același timp, el produce lucrarea *Activiștii culturii ucrainene — victime ale terorii bolșevice*, singura de la acea vreme care aruncă lumină asupra crimelor regimului sovietic împotriva intelectualității ucrainene.

Pe atunci nimeni nu reușise să scrie ceva asemănător: lucrarea cuprinde nume specifice, informații despre persecuții și tortură, date exacte, detalii, dovezi. Cum i-a parvenit acest material? De ce acest text e produs de un agent al serviciilor secrete sovietice, și nu de unul dintre naționaliștii deschiși, de bună-credință, care au emigrat în Occident, fugind de puterea sovietică? De ce supraviețuiește manuscrisul și de ce ajunge să fie publicat tocmai când Petrov dispare brusc, fără urmă, din München?

Doar ieri s-a întâlnit cu prietenii, iar pentru astăzi avea programată o prelegere la Universitatea Liberă Ucraineană; pentru următoarele câteva luni avea programul încărcat. Toate lucrurile lui îl așteaptă în cameră: așa cum se întâmplă atunci când ieși din casă știind că te vei întoarce în câteva ore. Lângă prag stau papucii de casă cu partea din spate a tălpii tocită. Una dintre cămăși a alunecat de pe spătarul scaunului și a căzut pe podea. Pe birou, printre hârtii și cărți, se află o ceașcă de cafea neterminată. În

schimb, corpul fizic al locatarului s-a dizolvat în aer.

*

Dar atâta vreme cât știm că Petrov e cu siguranță în viață și că există, nu încape îndoială că el trădează pe cineva (sau poate pe toți odată?). Pe cine anume, din ce motive și cum, aici putem înmulți întrebările și sorta nuanțele.

Dar dacă nu trădează pe nimeni? Un susținător capricios al constructelor intelectuale complexe, un sceptic și un căutător al adevărului în paradoxuri, Petrov ar fi putut foarte bine să vadă esența onestității și sincerității într-o situație fără ieșire care ducea către o fundătură a înșelăciunii. Cel mai probabil, integritatea se află undeva dincolo de constructele intelectuale. Pentru un om a cărui întreagă personalitate este construită în jurul gândirii, cel mai dificil lucru e să se gândească la ceea ce există în afara intelectului. În același timp, această experiență e și cea mai de dorit. Când te destrami în multe fragmente complexe și fiecare dintre ele se ramifică și mai mult, devine mai complicată, strălucind precum cioburile într-un caleidoscop care se rotește la nesfârșit, schimbându-și modelul, atunci

doar banalitatea, ancorarea în realitate și simplitatea te mai pot salva.

Cu câțiva ani înainte de moartea lui, când a fost lăsat să se întoarcă la Kiev, fiind decorat prin ordin și primind permisiunea să-și susțină teza, un jurnalist l-a întrebat pe Viktor Petrov: „Cum poate cineva să se prefacă, în așa fel încât nimeni să nu-și dea seama când e cu adevărat el însuși, când îndeplinește ordinele serviciilor de informații sovietice sau când servește Führerului?"

Petrov, în loc de răspuns („a clătinat din cap cu regret, și-a țuguiat buzele și a închis ochii gânditor"), i-a sugerat jurnalistului să-i citească povestea „Îngerul negru". Acolo, a susținut el, „e scris totul".

Poate că totul s-a scris în povestea „Îngerul negru". Numai că autorul V. Domontovyci (pseudonimul literar al lui Petrov) nu a scris nicio poveste cu acest titlu.

În articolul său despre Petrov, jurnalistul își amintește că interlocutorul, în timpul conversației lor, s-a numit „îngerul negru". Totuși, a adăugat el, în nicio situație nu a trădat pe nimeni: „Întotdeauna a îndeplinit instrucțiunile comandamentului, însă la fel de credincios a fost și puterii ocupante".

Dacă aducem în prim-plan aceste două ipostaze, de agent dublu și iubit înflăcărat, pe

cine vom vedea în fața noastră? Un bărbat puternic și inteligent, un bărbat frumos și atrăgător, cu o voință nestăpânită, care știe exact încotro se îndreaptă. Ne vom imagina un aventurier curajos, un hoinar simpatic, un erou predispus la cea mai largă gamă de sentimente, pe care știe să le stăpânească, să le elibereze și care știe să preia controlul, să se calmeze atunci când e necesar. Ne vom imagina un personaj înzestrat cu calități distinctive și rare, cunoștințe profunde și convingătoare, dexteritate și reflexe rapide, capacitatea de a analiza și a înțelege psihologia umană, ceea ce explică interesul serviciilor speciale pentru el. În fața noastră va apărea cineva care e în stare să inspire încredere până și oamenilor a căror activitate profesională constă în trădare, înșelăciune și manipulare.

Ne vom imagina pe cineva magnetic și grandios. Un bărbat care radiază o energie irezistibilă, fascinează și ademenește. Cineva care nu se teme să-și asume riscuri. Care apreciază munca concentrată și responsabilă și știe să se bucure de viață. Imaginația noastră ne va creiona pe cineva seducător ca un actor de cinema, cu zâmbet fermecător, cu dinții albi, care dezarmează chiar din primul moment, cu privire pătrunzătoare, cu spatele drept, cu fizic puternic, haine

elegante, floare la butonieră, pantofi strălucitori, gesturi delicate, mâini puternice, dar elegante.

Dar cum era el cu adevărat?

Lui Petrov îi plăcea foarte mult să mănânce bine și să bea vin bun. Oamenii care l-au cunoscut credeau că ar fi predispus la sibaritism, dar vremurile și circumstanțele nu i-au favorizat această înclinație. Rolul de agent secret nu înseamnă întotdeauna și pentru toată lumea acces la beneficii. Totuși, sibaritismul în cazul lui Petrov e destul de logic: cineva care se pricepea atât de bine la asceză și o prețuia la fel de mult ca Petrov trebuie să fi știut ce e luxul.

— Oh, dați-mi vă rog ceva foarte ușor! În primul rând, cafea neagră. Numai să fie tare și fierbinte, prietene!... Unt, pe care încă mai strălucesc picături argintii de saramură. Ridichi, reci și proaspete. Șuncă roz.

— Asta-i tot?

— Deocamdată! Sau…

O pauză de un minut, o ezitare de o secundă, o reflecție semnificativă.

— Bine, fie! Aduceți-mi și o omletă dulce cu gem.

Ce putem ști despre calitățile lui lăuntrice? Ele trebuie extrase din operele de artă ale lui V. Domontovyci, fără a avea nicio certitudine că „scriind despre alții, fiecare scrie numai

despre el". Ajungem la concluzii, bazându-ne pe numărul și natura lucrărilor lui științifice din diferite domenii. Putem bănui anumite calități în faptele vieții lui, care ne cad în mâini în părți fragmentate, lăsând necunoscute pentru totdeauna, dizolvate în timp și în arhivele serviciilor speciale, porțiuni vaste legate de viața eroului nostru. Putem aduna câte ceva din amintirile și impresiile oamenilor care l-au cunoscut. Dar, din nou, cum putem fi siguri că, scriind despre alții, fiecare scrie *nu* numai despre el?

Avem trei sute de scrisori ale lui către Sofia. Corespondență intimă, destinată ochilor unei singure femei. Singura posibilitate de întâlnire. Singura șansă, cel puțin în acest fel, de a fi împreună, de a fi aproape. Nu cumva adevăratul Petrov poate fi descoperit, în cea mai mare măsură, din aceste scrisori?

S-au spus atât de multe în aceste scrisori de-a lungul anilor. Scrise într-un fel care trebuia să cuprindă cât mai multe cu putință, însă fără să dezvăluie nimic. Scrisorile erau destinate ochilor unei singure femei, dar, înainte de a ajunge la această femeie, treceau prin mâinile cenzorilor. Chiar și o astfel de întâlnire ascetică avea loc sub supraveghere.

Ochii altora alunecau de-a lungul rândurilor scrise, căutând ceva interzis, ceva

important, ceva interesant în ele. În timp ce se desfășura atingerea senzuală a doi oameni apropiați, încheieturile le erau strânse de mâinile unui străin nevăzut până atunci. Acest străin le aducea palmele mai aproape una de cealaltă. Le simțea pulsul bătând mai repede.

Dacă încă nu aveți o imagine despre cum arăta Viktor Petrov, ceea ce e greu de crezut, atunci aflați: aspectul lui cu siguranță nu corespunde imaginației dumneavoastră. Da, a fost amant și agent secret. Dar zâmbetul lui cu greu putea fi numit alb și fermecător, și nu dezarma pe nimeni cu el chiar din prima clipă. Privirea lui, deși cu adevărat „pătrunzătoare" și „cu subînțeles", nu era deloc à la James Bond, nici în stilul unui playboy mofturos și răsfățat, pe care dumneavoastră, poate, ați reușit să vi-l imaginați. Cu greu ni-l putem imagina pe Petrov în costume elegante, făcute la comandă și, în general, e greu de crezut că ar fi acordat multă importanță propriilor haine (deși a acordat foarte multă atenție hainelor Sofiei!). Într-una dintre scrisorile lui către Sofia, Petrov menționează ceva despre o cravată verde cu un costum roșu, care, deși sună destul de excentric, nu era o regulă.

Una dintre cele mai vii descrieri ale înfățișării lui Petrov se regăsește în articolul prietenului său, din vremea emigrării postbelice în Germania, Ihor Kostețskyi, care îl considera pe eroul nostru „un prinț frumos, din povești, prefăcut prin farmece în cărăbuș. Mergea cu mâinile la spate, cu capul ușor plecat. Pelerina și pălăria erau foarte potrivite pentru silueta lui, de parcă cineva i-ar fi adăugat cu succes urechi mari, pleoștite și două aripi care de-abia începeau să-i crească (totuși, avea și un costum elegant de rezervă, de culoare bleumarin). Gândea printr-o pereche de ochelari, cu voce scârțâitoare, pe un ton ușor irascibil, încercând din răsputeri să nu iasă din tiparul snobului. Când își ridica ochelarii de pe ochi, chipul lui arăta ca cel al oamenilor miopi, devenind amabil și neajutorat... Avea o înfățișare tipică de lapon, ca a lui Ibsen. Era rotofei și sedentar. În Fürth, se încălzea la soare în fiecare zi, singur pe malul râului, în costum de baie, și concepea concepte".

Acum, după ce am aflat câte ceva despre el, cum ni-l imaginăm? Un omuleț scund care, în unele perioade ale vieții, devine excesiv de subțire, iar în altele, face burtă caraghioasă. Un bărbat cu început de chelie, iar mai târziu aproape complet chel, cu trăsături faciale mici: ochi mici și înguști,

sprâncene largi și negre, buze subțiri. Are capul rotund și urechi mari. După cum știm deja, acest bărbat își scoate foarte rar ochelarii, care i s-au lipit de față, devenind una dintre trăsăturile sale. Se pare că acești ochelari trădează emoțiile și expresiile feței lui Petrov.

Ei sunt cei care zâmbesc și glumesc, ei sunt cei care se încruntă, ei sunt cei care clipesc obosit. Hainele nu îi cad prea bine pe corp. Nu este nimic remarcabil în mersul sau fizicul lui. E destul de neglijent și stângaci, deși astfel de cuvinte sunt de obicei folosite pentru a descrie oamenii grași, iar Petrov, chiar dacă are burtică, nu poate fi considerat gras. Nu lasă o impresie prea puternică și e adus de spate, pentru că și-a petrecut cea mai mare parte a vieții aplecat peste cărți și documente.

Nu, nu există nimic interesant sau ostentativ nici în înfățișarea lui, nici în felul lui de a se purta. Așa ne imaginăm eroii, iubiții și spionii?

Trimiterea unui jurnalist la un text inexistent cu o privire cu subînțeles, mijindu-și ochii vicleni în spatele lentilelor strălucitoare ale ochelarilor, ar putea bine să se potrivească cu una dintre identitățile lui Petrov. Acest Petrov era renumit pentru simțul deosebit al

umorului, până într-acolo încât interlocutorului său îi era greu să spună dacă acesta glumea sau vorbea serios. Atât cuvintele, cât și expresia feței (sau, mai bine zis, expresia ochelarilor) puteau provoca un sentiment de disconfort, confuzie, jenă. Era greu de înțeles dacă acest om își bate joc de tine sau vorbește serios. Petrov avea tendința de a submina orice, de a-și bate joc de orice și de oricine, inclusiv de el însuși, dar asta nu ușura întotdeauna lucrurile.

O prietenă comună a lui Zerov și Petrov, Lyudmila Kurilova, care la sfârșitul anilor 1920 plecase în vilegiatură la Buyurnus cu amândoi bărbații și luase împreună cu ei masa cu meniu fix (și căreia Zerov, după cum susține chiar ea, i-ar fi dedicat poezii și i-ar fi trimis scrisori uluitoare, căutând alinare în propria lui lipsă de iubire), l-a descris pe Petrov astfel: „Petrov se distingea prin felurite excentricități, îi plăcea mai ales să se fălească cu aforisme-paradox, pe care le inventa chiar el. Unele dintre ele bune, spirituale, iar de altele ne amuzam copios".

Kurilova își amintește că lui Petrov îi plăcea foarte mult cafeaua și repeta întruna că „trebuie să fie tare, fierbinte și dulce ca un sărut". Într-o zi s-a ars foarte tare cu ea, tocmai când i s-a servit cafeaua așa cum și-o dorea el.

În povestea lui despre Van Gogh, Domontovyci a scris: „Dorința i s-a împlinit. Există ceva mai periculos pentru un om decât o dorință împlinită?“ El a repetat deseori această idee în celelalte lucrări ale lui, schimbând ușor forma.

Din scrisorile lui Petrov către Sofia, reiese că viața l-a învățat pe acest om să-și înfrâneze dorințele și, prin urmare, să și le stăpânească, iar pe lângă aceasta mai era și vechea atracție față de asceză, care i-a deschis noi oportunități: „Și eu — acum, în realitate — visez la clipa când vom fi împreună, iar viețile noastre vor fi strâns legate, ca niciodată până acum. Cred că așa va fi, pentru că nu poate fi altfel, pentru că mi-o doresc și tot ce mi-am dorit vreodată s-a împlinit întotdeauna“. Kurilova își amintește cum la vremea aceea, în Buyurnus, Petrov și-a spart fruntea cu o săpăligă, încercând să le demonstreze interlocutorilor săi că pământul din Crimeea e moale. Când au râs de el, Petrov „nu s-a supărat, dimpotrivă: s-a simțit «eroul zilei»“.

Ea își amintește și despre ochelarii lui Petrov: „Cumva a venit vorba despre cât de comod sau incomod e să porți ochelari. Petrov încerca să dovedească că «orice om de cultură ar trebui să îi poarte, și să îi poarte tot timpul, fără să îi dea jos niciodată» și îmi

amintesc că l-am întrebat, râzând: «Și când vă sărutați cu cineva, vă scoateți ochelarii?». Nu mi-a răspuns direct, mi-a spus doar: «Întrebarea dumneavoastră e foarte bună și interesantă, o voi include în romanul meu»".

Chiar a făcut-o. V. Domontovyci a folosit acest dialog în primul său roman, *Fata cu ursulețul*. Vă amintiți de ursulețul de pe mormântul lui și al Sofiei?

Se pare că era predispus la lucruri de genul ăsta: în loc să umple pauzele cu formule politicoase, incolore, răspundea la întrebările nevinovate ale interlocutorilor cu câteva fraze fără sens, prin cuvinte ciudate, argotice sau pur și simplu întorcea vorba cum voia el. Răspunsurile lui erau ca niște înțepături ușoare. Interlocutorii se pierdeau: oare el încerca să-i rănească sau era doar o manifestare de flirt și prietenie?

Când, în timpul războiului și ocupației, o cunoștință l-a întâlnit pe Petrov la Kiev, îmbrăcat în ceea ce ea a descris ca fiind „o uniformă de locotenent german", și a aflat de la el că tocmai se întorsese de la Lvov, l-a întrebat ce căutase acolo, iar acesta i-a răspuns: Am băut vin.

Își ascundea enervarea față de întrebările nepotrivite ale altora în spatele răspunsurilor care, la rândul lor, îi enervau pe interlocutori

sau provocau și mai multe neînțelegeri. Nu erau atât de multe întrebări de pus — majoritatea oamenilor șușoteau pe la spatele lui, colportau zvonurile, dezvoltau ficțiuni. Existau motive mai mult decât suficiente de bârfă: prost, rău, naiv, simpatic, curios, pustiit, o aventură cu soția altcuiva, o tragedie de familie pentru soții Zerov, manuscrisul nepublicat al unui articol redactat (după cum șușoteau experții) la ordinul Partidului împotriva unui cunoscut orientalist, Ahatanhel Krymskyi, în 1928, și evitarea procesului scandalos și prelungit al așa-numitei Uniuni pentru Eliberarea Ucrainei (care nu a existat niciodată în realitate) — în timpul procesului, s-a auzit numele de familie al lui Petrov, dar el nici măcar nu a fost martor, ceea ce a cauzat și mai multe motive de prejudecată; iar mai târziu, după moartea lui Zerov, un arest de două săptămâni, din care Petrov a fost eliberat, s-ar părea, fără nicio consecință.

Mai târziu, în 1956, când a fost lăsat să se întoarcă la Kiev și la Institutul de Arheologie, au apărut zvonuri fie despre trădarea, fie despre eroismul lui. Cert este că în 1942, când Petrov, respectând ordinele („din 10 februarie 1942 până la 15 mai 1945, a fost înregimentat în unitatea de partizani «Beria»“), s-a predat germanilor, în ziarul

Pentru Ucraina sovietică! a apărut un articol despre trădătorul și naționalistul burghez Petrov.

Ce simțea, văzând privirile, auzind șoaptele, luând seamă de expresiile faciale? Există multe feluri de a reacționa la astfel de lucruri: taci, suferi, te enervezi, explici totul fiecărui om pe care-l întâlnești, chiar dacă nu te întreabă, te retragi în tine. Petrov a reacționat în felul său. Adică în feluri diferite. A tăcut, a zâmbit și a explodat de nervi. Nu s-a știut niciodată cu siguranță ce avea în minte, dacă a fost surprins de absurditatea și lipsa de temei a suspiciunilor oamenilor la adresa lui, sau dacă, dimpotrivă, și-a amintit ceva la care nici cei mai sofisticați bârfitori nu se puteau gândi.

Un coleg de-ai lui, arheolog, și-a amintit cum într-o seară stătea cu mai mulți prieteni și cu Petrov în restaurantul Dinamo. E vorba de faimosul restaurant al arhitectului Iosyp Karakis, construit în epoca scurtă a constructivismului ucrainean. La restaurant se ajunge urcând scările de pe vasta alee Petrivska, de unde, printre copaci, se poate vedea uneori o priveliște a fluviului Nipru. Vizitatorii urcau, lăsând capul pe spate și privind spre planurile geometrice cu mai multe etaje, spre galeriile vitrate, în același timp dreptunghiulare și rotunjite, spre

ridicături și adâncituri care se echilibrau. Priveau cărămida galbenă și granitul gri, tencuiala gri-închis, amestecul culorilor. Acolo, înăuntru, se aflau un vestibul și o garderobă, o bucătărie mare și debarale convenabile, o cofetărie, o sală mare cu mese aranjate în jurul ringului de dans. Mirosul de lemn proaspăt care domina decorul interior se estompase de-a lungul anilor, se estompase cum se estompează culorile seara, până când a dispărut de tot. O lucarnă amenajată în tavanul din lemn adăuga spațiului o impresie de nemărginire.

Acesta este același restaurant al cărui tavan s-a prăbușit în 1936. S-a întâmplat la o oră după încheierea unui banchet zgomotos al ofițerilor superiori ai armatei. Arhitectul Karakis avertizase cu mult timp înainte despre pericolul reconstrucției într-o clădire neadaptată pentru astfel de schimbări, dar nu fusese ascultat. În schimb a fost arestat și acuzat după ce plafonul s-a prăbușit.

După ce a mâncat și a băut sub tavanul restaurat al restaurantului Dinamo, Petrov a început să răspundă la întrebări despre propria misiune de agent al serviciilor secrete sovietice.

Mai târziu, reluând cuvintele regretatului Petrov, arheologul-martor s-a entuziasmat și, extrem de copleșit de importanța

informațiilor pe care le dezvăluia lumii, a repetat la fiecare câteva fraze: „Ascultați, ascultați!“, de parcă i-ar fi fost teamă că mesajele lui ar putea trece neobservate.

Până la urmă, cam așa s-a întâmplat. Petrov a spus că primise sarcina de a conduce guvernul ucrainean, pe care la acea vreme autoritățile germane încă îl promiteau ucrainenilor. Dar foarte repede a devenit clar că această promisiune va rămâne doar o promisiune: ofensiva împotriva Uniunii Sovietice nu se desfășura atât de bine pe cât se spera și, în același timp, germanii își dădeau seama că nu-și permit să se încurce cu naționaliștii ucraineni. De aceea au început să-i împuște pe unii dintre liderii lor, care încă mai sperau să-și realizeze visul propriului lor stat ca parte a celui de-al Treilea Reich.

A doua sarcină a lui Petrov (ascultați, ascultați!) a fost — nici mai mult, nici mai puțin — să-l omoare pe Hitler. Încercarea urma să aibă loc în Vinnyția, totul fusese plănuit cu atenție, cele mai mici detalii, puse la punct, doar că în ultimul moment, se pare, generalii germani i-au luat-o înainte și au pregătit pentru Führerul lor Operațiunea Valkyrie.

Ascultați-l, ascultați-l și imaginați-vi-l doar pe acest soldat într-o uniformă care îi venea

prost, prea strâmtă într-un loc și prea largă-n altul. Pe acest asasin cu ochelari strâmbi, care se deplasa stângaci, cu pas de profesor, târând după el muniția și o pușcă. Chiar și după atâția ani de practică, în 1945 la Berlin, uniforma locotenentului Z (alias agentul dublu Ivanov) atârna pe el „ca o cârpă", „mișcările lui în pantalonii și uniforma aceea erau de o stângăcie aproape comică, iar când apărea câte un ofițer, și el îl saluta, lovindu-și tocurile bocancilor, era greu să-ți reții un zâmbet". Vă puteți imagina cât de priceput era acest asasin profesionist, care urma să-l distrugă pe Hitler? Ascultați, ascultați!

În 1931, Iosyp Karakis a primit o haină de piele de la comandantul trupelor districtului militar ucrainean, Iona Emmanuilovici Iakir, pentru proiectarea Casei Armatei Roșii și a Flotei, în stilul empire. După aceea, a construit restaurantul Dinamo, Teatrul Evreiesc și Casa Armatei Roșii din Vinnyția. În 1936, Karakis a refuzat să construiască o casă pentru comandamentul districtului militar de pe strada Heorhivskyi, foarte aproape de Catedrala Sofia. Locul de construcție a fost stabilit exact acolo unde fusese distrusă în urmă cu doi ani biserica Marelui Mucenic Gheorghe din secolul al XI-lea.

Pentru un om pentru care sensul și forma existenței sunt întruchipate în zidurile ridicate ale clădirilor, distrugerea templelor antice devine autodistrugere, autoagresiune, distrugere inacceptabilă. Pentru un arhitect, chiar dacă acesta e ateu, credința are o dimensiune fizică. E strâns legată de elementele clădirii: tare ca piatra, netedă și rece ca marmura, înaltă precum coloanele și bolțile, luminoasă ca vitraliul; are deambulatoriu și clopotnițe, strane și porți regale, amvon și pronaos, se poate măsura, se poate calcula încărcătura deasupra structurilor de susținere, în ea se aud prelegeri între slujbe și sate întregi se pot ascunde de pericol, împreună cu animalele lor.

Până la urmă, după lungi certuri, Karakis nu a avut încotro: a fost de acord cu construcția. Dar, din proprie inițiativă și pe riscul său, a mutat proiectul cu câteva zeci de metri, fără să se atingă de temeliile bisericii distruse.

În 1937, i s-a mai cerut un proiect. De data aceasta — un proiect de construire a unei școli de artă pentru copiii sovietici supradotați pe locul Bisericii Zeciuielii distruse de pe Starokiivska Hora. Karakis a refuzat să participe. Istoria se repeta. Lucru

deloc surprinzător, ulterior această clădire avea să găzduiască un muzeu istoric.

Karakis este intimidat, presat, amenințat. Rezistă un timp, dar în cele din urmă un binevoitor de rang înalt, călcându-l pe picior pe sub masă, îi șoptește la ureche: „Dacă nu o faci tu, oricum o va face altcineva".

Clădirea arată ca un templu și încununează muntele deasupra dealului Andriivskyi. Fațada ei, ca o îmbrățișare călduroasă, este întoarsă spre biserica care nu mai există. Când Karakis a vizitat Kievul după război — case distruse, pereți găuriți, schelete carbonizate ale clădirilor —, el a spus: „Cel mai rău lucru este când clădirile nu au umbră".

În 1951, în timpul unui alt val de „epurări", lui Karakis i s-a amintit în sfârșit de încăpățânarea lui, de refuzuri, de deciziile lui arbitrare. I-au amintit de tavanul prăbușit al restaurantului Dinamo. Încercările lui de a salva templele antice de la distrugere. Citarea barocului ucrainean în propriile proiecte.

Arhitectul a fost arestat. Procesul a durat mai bine de doi ani. El a fost acuzat de „naționalism burghez ucrainean", „viziuni cosmopolite", „neglijarea penală a ideilor conducătoare ale partidului". De cele mai rele păcate. În cele din urmă, i s-a interzis să predea și a fost dat afară din Academia de

Arhitectură a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, exclus din Institutul de Inginerie și Construcții din Kiev. Numele său a fost șters din toate enciclopediile și cărțile de referință, din cărțile despre arhitectură. Deodată, clădirile proiectate de el au devenit fără nume.

Pentru a-și câștiga existența, Karakis a pictat pentru o vreme șabloane cu modele. Muncitorii din ateliere foloseau aceste șabloane pentru a-și vopsi cu ele fețele de masă din pânză. Mesele de bucătărie erau acoperite cu astfel de cârpe în apartamentele comune. Nu era păcat să le tai, să le arzi cu mucuri de țigară, să le strici în toate felurile. Nu aveau nicio valoare. Deși rareori își permitea cineva să schimbe aceste fețe de masă cu altele noi.

În romanul *Fără temei*, scris de V. Domontovyci în timpul serviciului său pentru autoritățile de ocupație germane și publicat, în fragmente, în *Semănătorul ucrainean* (o publicație a Departamentului de propagandă al armatei germane din Ucraina, editată de Petrov), apărut integral abia în anul 1948 în Germania, este vorba despre împrejurările premergătoare distrugerii de către autoritățile sovietice a uneia dintre biserici — așa-numita „Biserică Varegă“,

construită la periferia orașului Dnipropetrovsk, la începutul secolului XX, de odiosul arhitect Lynnyk.

Stepan Lynnyk, descris de personajul principal al romanului, fostul său elev, e un bătrânel murdar care a devenit academician, dar a rămas țăran. E brutal și crud, amuzant și insuportabil, un ciudat în încălțări de cauciuc acoperite cu noroi, cu frac și cilindru, un geniu nebun cu o tunsoare „după ceaun“ conform tradiției vechi, ca un adevărat *ciumak*[63]. E întruchiparea unui artist maximalist care nu e interesat de prostii atât de nesemnificative precum viața personală, relațiile, psihologia umană, pentru care arta este raționamentul nesfârșit, negarea de sine, căutarea absolutului și distrugerea individului.

Biserica pe care a construit-o este răspunsul său la polemica despre alegere: „Baroc sau bizantin, secolul al XVII-lea sau secolele al X-lea și al XI-lea, perioada căzăcimii sau a lui Sviatoslav, Vorskla („Râul Vorskla mititel“[64]) sau marele fluviu navigabil de la „varegi la greci“, viața la sat sau autostrada istoriei lumii, zemstvo sau Sofia, moștenire liberală sau explozie și prăbușire“.

Axele perspectivelor asupra identității, artei și istoriei se intersectează în jurul sorții acestei clădiri: oare merită să i se păstreze

amintirea sau poate că are mai mult sens practic să o transformăm și să o distorsionăm, să o emasculăm, să o reducem la simboluri, la suveniruri simplificate, să ne punem propriile înțelesuri în ea? Sau, și mai radical, să o stârpim complet, fără urmă, de dragul progresului tehnic, al depersonalizării maselor umane și al satului Dniprelstan? Ar trebui să transformăm biserica dintr-un simbol al credinței religioase naive într-un muzeu care stă mărturie pentru dezvoltarea și creșterea intelectuală a unui om? Sau s-o distrugem în totalitate, ca dovadă a victoriei asupra superstițiilor lumii de ieri și a tendinței spre „unificare și centralizare", subordonate puterii partidului? La poalele structurii de piatră, există un conflict între ideologii și stiluri, între sistemele de percepție asupra lumii.

Casă, memorie, istorie, pământ: sprijin necesar, răspuns la întrebări, inima apartenenței umane — sau limitare, închisoare, atavism, obstacol în calea mișcării și a adevăratei libertăți a individualității umane?

Îngerul negru este titlul romanului psihologic, de aventuri, al lui Oleksa Slisarenko, scris în 1929. Nu există niciun motiv să bănuim că, referindu-se la o operă literară cu un

asemenea titlu, Viktor Petrov ar fi avut-o pe aceasta în minte.

Stilul și abordarea creatoare în opera lui V. Domontovyci (al cărui prim roman, *Fata cu ursulețul*, a fost publicat în 1928) erau radical diferite de cele ale lui Slisarenko. Domontovyci a fost un estet modernist, a cărui operă prezintă în mod clar idei existențialiste. Spre sfârșitul anilor 1920, când presiunea asupra culturii din partea autorităților devine din ce în ce mai vizibilă, când restricțiile se înmulțesc și pericolele cresc, el lasă deoparte încercările sale literare. Autorul realist-socialist Slisarenko plănuia, evident, să rămână în literatura sovietică pentru o lungă perioadă de timp, de aceea a urmat recomandările formulate în rezoluția Biroului Politic al Comitetului Central al PC(b)R „Cu privire la politica partidului în domeniul literaturii de ficțiune", din 18 iunie 1925. Deși este probabil ca aceste recomandări să fi coincis cu viziunea lui.

Un roman cu mai multe planuri și cu intrigă dificilă, bogat în simboluri și referințe, *Îngerul negru* spune povestea unui agronom sovietic care, la începutul anilor 1920, decide să facă o descoperire în agricultură în URSS. Acțiunea are loc într-un mic sat din Volyn, unde Artem Haiducenko își conduce experimentele

științifice. Ideea lui este ingenios de simplă și infailibilă: pentru a obține cele mai bogate recolte posibile, ar trebui să ai cel mai bun pământ negru, iar pentru asta ai nevoie de bacterii speciale, „de rasă". Agronomul dorește să obțină o reproducere accelerată a acestui tip special de bacterii, așa că are nevoie de căldură constantă pentru a încălzi solul. În acest scop, Haiducenko inventează un exploziv special care eliberează energie treptat. Cu toate acestea, un personaj negativ încearcă să intre în posesia acestui exploziv: banditul și renegatul Petro, fratele lui Artem. Petro este liderul unei bande contrarevoluționare care poartă o luptă teroristă cu scopul de a crea o Ucraina liberă și independentă. El este Îngerul negru.

La finalul romanului, ambii frați, un personaj pozitiv și altul negativ, mor într-o explozie care distruge întreaga rezervă de explozibil special.

Oleksa Slisarenko provenea dintr-o familie de țărani foarte săracă și el însuși a lucrat o vreme ca agronom, după ce a primit educația corespunzătoare, dar a arătat întotdeauna atât de elegant și s-a purtat atât de demn, încât părea că ar fi aparținut aristocraților. Începând cu poezie, trecând ulterior la scrierea de proză dramatică, Slisarenko se

atașa de câte o grupare literară care apărea în mijlocul valurilor neliniștite ale „revoluției culturale“ realist-socialiste, s-a alăturat simboliștilor, futuriștilor și panfuturiștilor, dar în cele din urmă i-a părăsit și s-a alăturat mai întâi asociației scriitorilor proletari Hart, iar mai târziu — VAPLITE.

Acest bărbat frumos, cu părul negru și mustața îngrijită, cu gropiță în bărbie, în costum și cravată impecabile, a acționat ca procuror la deja amintitul proces al Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei. Patru ani mai târziu, a fost și el arestat și condamnat la zece ani de închisoare, fiind trimis la Solovky. Problemele lui au început cu un conflict cu Gorki, care nu dorea ca Slisarenko să traducă romanul *Mama* în „dialectul ucrainean“. Slisarenko i-a răspuns lui Gorki printr-o scrisoare în care vorbea despre limba ucraineană și ce crede despre ideile scriitorului rus. S-a exprimat destul de delicat.

În lagărul de la Solovky, Slisarenko semăna cu un „senator pensionar“, era calm și pașnic, nu se plângea niciodată și glumea „cu umor ușor francez“. Se pare că a găsit chiar ceva asemănător cu echilibrul interior în această închisoare dintre pini, pe teritoriul mănăstirii, printre culorile Mării Albe și pânza fluturată a cerului întinsă peste insule.

Doi ani mai târziu, în 1937, o altă treime a Direcției NKVD a URSS pentru Regiunea Leningrad a reanalizat cazul lui Slisarenko și al altor 1 115 prizonieri. Sentința a fost schimbată la cel mai înalt grad de pedeapsă.

Oleksa Slisarenko a fost împușcat în aceeași zi și în aceeași râpă din Sandarmoh cu Mykola Zerov, pe 3 noiembrie 1937.

Mykola Narușevyci, fostul șef al departamentului de istorie și etnografie al Muzeului din Vinnyția, se afla acolo, printre alți prizonieri, în lagărul cu destinație specială Solovky. După un timp de ședere în lagăr, fiul lui Narușevyci, Lionka, a fost adus pe insulă din Vinnyția. Băiatul rămăsese singur pentru că mama lui dispăruse fără urmă.

Oleksa Slisarenko și Mykola Zerov au devenit cei mai apropiați prieteni ai băiatului. Își petreceau cea mai mare parte a timpului liber cu copilul, vorbind cu Lionka, glumind și jucându-se cu el.

Mykola Zerov, care la 3 noiembrie 1934 se trezise brusc din „somnul lui fericit, de zece ani“ după ce își pierduse fiul, pe Kostyk, și a cărui trezire din acest vis fusese ca o tortură prelungită peste timp, parcă încălzită de un exploziv cu eliberare lentă de energie, a găsit

mângâiere în conversațiile lui cu Lionka, fiul „liber“ al unui tată închis.

Șeful lagărului i-a îngăduit băiatului să meargă la școala de pe insulă, pentru copiii enkavediștilor și ai gardienilor înarmați. Era chiar îmbrăcat în haine adecvate, obișnuite. În fiecare zi petrecea ceva timp lângă copiii personalului, evitând orice contact cu ei, pentru ca, de îndată ce se terminau lecțiile, să se întoarcă la mănăstire, la mănăstirea Solovky, la tatăl său și la ceilalți prizonieri.

Iată-l venind pe jos de la școală pe o potecă bătătorită, însoțit de un gardian. Vara, mlaștinile înfloresc într-un șir de plante de culoarea salatei strălucitoare, prin iarba deasă și joasă, iar orizontul se topește imperceptibil în planul infinit al mării; iarna, băiatul trebuie să învingă rezistența vântului și să se repeadă cu capul înainte. A tăcut atâtea ore, simțindu-se izolat între zeci de colegi. Acum Lionka avea să vorbească în sfârșit. Înainte de a ajunge la zidurile mănăstirii, își imaginează gropița din bărbia lui Slisarenko, ochii albaștri limpezi și zâmbetul trist, știrb de pe chipul slăbit al lui Zerov și chipul decolorat al tatălui său.

Băiatul a fost trimis de pe insulă în iunie 1937. Ce s-a întâmplat cu el în continuare nu se știe. Tatăl a rămas în închisoare, fără să știe nimic despre fiul său. De asemenea, nu

se știe unde și cum a murit Mykola Narușevyci.

Dacă facem presupunerea neplauzibilă că, drept răspuns la întrebarea ziaristului, Petrov l-a trimis la romanul *Îngerul negru* al lui Oleksa Slisarenko și nu la una dintre propriile creații, atunci putem găsi o paralelă doar în locul în care ideile despre imaginile personajelor „negative“ și „pozitive“ apar conform ideologiei dominante a vremii.

Îngerul negru, fratele protagonistului devotat ideii de comunism, este un naționalist ucrainean care trăiește radical, ieșind cu bună-știință în afara liniei de securitate, urmărind un scop mai fantastic decât oricine și-ar fi putut imagina la acea vreme. Acest personaj este fără doar și poate atât de negativ, încât Slisarenko nici măcar nu a fost nevoit să insiste cu epitete pentru a-și sublinia propria atitudine față de personaj și ideile din spatele lui. Și-a ucis personajul la sfârșitul romanului — și, prin urmare, nu existau motive pentru a-l bănui de trădare ideologică. Slisarenko, desigur, și-a ucis și protagonistul pozitiv, dar martiriul l-a făcut și mai pozitiv, în timp ce pentru fratele său moartea a devenit o pedeapsă justă.

Ne putem imagina că, îndeplinind sarcinile primite atât de la serviciile secrete

sovietice, cât și de la autoritățile de ocupație germană, fiind în slujba unuia, apoi a altui regim, apoi a amândurora în același timp, pentru că aceste două servicii se suprapuneau unul peste celălalt, pentru că sarcinile și scopurile celor două regimuri se dovedeau a fi surprinzător de asemănătoare și nu necesitau practic schimbări semnificative în metode și abordări, Viktor Petrov s-a prefăcut — sau „s-a prefăcut“ — că e naționalist ucrainean. În acele condiții (mai ales când vine vorba de Uniunea Sovietică), încercarea de a se ocupa de problemele ucrainene, de a dezvolta și de a se îngriji de contextele culturale ucrainene echivala cu o sinucidere deosebit de groaznică și nesăbuită. Din această cauză — pentru că a fost poet, critic literar și profesor de literatură ucraineană — l-au distrus pe soțul femeii pe care o iubea Petrov.

Dacă, dintr-un motiv oarecare, un om nu și-a abandonat convingerile legate de un drum alternativ pentru dezvoltarea culturii ucrainene, atunci omul acela trebuia să se ascundă cu grijă, să tacă, să păstreze în sine, până la vremuri mai bune, convingerile respective, să nu se expună, să nu facă aluzii, să spună adevărul doar pe jumătate, să facă pauze semnificative — într-un cuvânt, să folosească toate metodele posibile de vorbire

evazivă, din moment ce discursul direct reprezenta, fără exagerare, o amenințare la adresa vieții. Între timp — din momentul recrutării (adică din momentul care se numește de obicei trădare), în jurul anului 1938 — Viktor Petrov obținea toate permisele pentru a se angaja deschis și nestingherit în afacerile culturii ucrainene. A făcut ce-a făcut cu succes și productiv.

Un paradox ciudat, improbabil, cusut cu ață albă.

Experții în opera lui V. Domontovyci, auzind despre nuvela lui inexistentă *Îngerul negru*, l-au trimis pe jurnalist la nuvela autorului care exista de fapt și care era considerată de cercetătorii literari un fel de „carte de vizită", o ilustrare a dificultăților și chinurilor lăuntrice ale lui Viktor Petrov legate de problema trădării. Este vorba despre nuvela *Apostolii*.

Cel mai probabil, fără să vrea, i-au arătat jurnalistului calea greșită, pentru că, deși în text puteți găsi până la trei personaje complexe care s-ar potrivi descrierii, nici cuvântul și nici imaginea unui înger nu apare vreodată în nuvelă. Este clar că vorbim despre o metaforă, dar stilistic o astfel de metaforă ar fi prea departe de intenția și starea de spirit a textului în sine — realistă,

clară, sobră, neîmpodobită de patos sau sentimentalism. Îngăduirea unui astfel de conflict stilistic nu i-ar sta deloc în fire unui modernist atent ca V. Domontovyci.

Cercetătorii literari menționați mai sus, sugerându-i jurnalistului să caute răspunsuri la întrebarea lui în nuvela *Apostolii*, l-au îndreptat de fapt în direcția propriilor presupuneri și nu spre ceea ce ar fi putut să spună Petrov neră spunzând. Este prea tentant să găsim o soluție în rândurile acestui text. Fantezia despre conflictul interior al autorului și încercarea de a-l verbaliza merg bine cu imaginile apostolilor. Personajul lui Toma Necredinciosul pare să se potrivească perfect în nebuloasa înrămată a portretului autorului.

Cele trei personaje principale ale operei — Petru, Iuda și Toma — întruchipează diferite calități umane, diferite tipuri de caractere umane, temperamente și feluri de a interacționa. Diferite tipuri de credință.

Când Iuda Îl trădează pe Hristos, încercând să joace un joc politic și să negocieze cu autoritățile ca să se pună la adăpost și să extragă cât mai multe avantaje din împrejurări nefavorabile, el are o percepție destul de realistă asupra realității și se adaptează la ea. El îl consideră pe Hristos nebun, departe de realitate. În timp ce ei,

discipolii lui, apostolii lui sunt oameni obișnuiți, pământeni și muritori, slabi și contradictorii. Iuda este descris ca un ipocrit care știe să mulțumească și să inspire încredere. El întruchipează caracterul practic, cinic, punându-l în contrast cu idealismul detașat al lui Hristos.

Petru e un discipol al lui Isus, exaltat și pasionat, care crede în El în chip nesăbuit și ostentativ. Petru e predispus la spectacole dramatice, dezvăluind sentimente exagerate, făcând jurăminte și promisiuni arzătoare pe care niciun muritor nu le poate ține. Petru e un fanatic, un idealist și un maximalist. Poziția lui e importantă pentru el: rolul celui mai apropiat discipol al lui Hristos. E important ca fiecare observator să observe apropierea lui de Fiul lui Dumnezeu. Petru e mândru, neastâmpărat și nu e pregătit să-și recunoască propriile slăbiciuni.

Pe de altă parte, la prima vedere, Toma e un om evaziv. Spre deosebire de primele două personaje, el nu e atât de bine creionat. Culorile lui sunt amestecuri de nuanțe. E tăcut, închis în sine, iar atunci când vorbește, cuvintele-i sunt, de regulă, simplificate și imprecise, trădând incertitudine, ezitare și chibzuință. Prin cuvintele lui e posibil ca el să vrea să spună exact opusul sau, în același timp, cuvintele lui pot să nu însemne nimic.

El acordă atenție tuturor aspectelor situației în același timp și îi vine greu să le evalueze fără să lase loc ambiguităților.

„În loc să laude, el se îndoiește. În loc să fie surprins, el întreabă. Compară. Face legături. Caută martori. El cere strâmbului vindecat să demonstreze că a fost cu adevărat strâmb, iar orbului — că a nu a văzut cu adevărat niciodată."

Toma nu e mânat de pasiuni și sentimente ca Petru, dar nici nu urmărește exclusiv vocea instinctului de autoconservare sau a interesului personal ca Iuda. Are nevoie de timp pentru a gândi, a analiza, a cântări. El e filosof. Vrea să ajungă la adevăr. El înțelege că aceste trăsături ale lui îngreunează totul și îl pun într-o lumină nefavorabilă, dar nu poate face altfel. Pentru că, dacă face altfel, nu va rămâne credincios propriilor convingeri, naturii lui. Se va trăda pe sine.

„Și este posibil", continuă Toma să se gândească, „ca un om să aibă două credințe în același timp? Poate să creadă și să nu creadă în același timp?"

Când, într-un moment critic înainte de arestarea lui Isus, Petru îl supune pe Toma unui test neplăcut, el ajunge la răspunsuri importante pentru sine: el crede, „dar nu în putere și viclenie, ci în neputință". El este „gata să creadă în înfrângere". „Abia acum,

când suntem distruși și slăbiți, când moartea ne așteaptă, ne apropiem de biruință."

În timpul bătăilor și batjocurilor prin care trece Isus la curtea episcopului, Petru își dă brusc seama că el, cel mai loial dintre ucenici, și nu suspectul său, Toma Necredinciosul, s-a lepădat de trei ori de Hristos.

Numele lui adevărat era Viktor Petrov. Dar a purtat și altele: V.P., V. Pliat, V. Petrenko, V. Pet-v, Borys Verygo, A. Semyonov, V. Ber, V. Domontovyci. În documentele secrete, el a apărut ca agentul secret Ivanov și locotenentul Z.

E puțin probabil ca pseudonimul Domontovyci să fi fost inspirat de numele de fată al revoluționarei ruse și activistei sovietice Oleksandra Myhailivna Kollontai, cunoscută mai ales pentru faptul că aroma de violete îi stârnea dorința sexuală. Numeroși denigratori ai lui Petrov — iar figura lui a provocat adesea ură și antipatie ascuțită — spuneau că există o legătură de sânge între Kollontai și Petrov.

Potrivit unei alte versiuni, care provine probabil din povestea lui Petrov însuși, în timp ce săpa prin niște documente vechi ucrainene din perioada lituaniană[65], lui Petrov i-a reținut atenția cuvântul

„damauntas“, care poate fi tradus, să zicem, prin „tulburător“ sau „cel care tulbură apele“.

Pentru textele filosofice scrise mai ales în Germania la sfârșitul anilor 1940, Petrov a ales pseudonimul „Victor Ber“. Cu toate acestea, el nu are legătură cu numele jucătorului belgian de polo pe apă, nici cu medaliatul cu argint la Jocurile Olimpice din 1900, Victor de Beer. Numele de familie Ber este o abreviere a „echivalentului biologic al razelor X“, o unitate de măsură învechită. Acest capriciu este explicat probabil de interesul lui Petrov pentru dezvoltarea fizicii și conceptelor sale construite în jurul paralelelor dintre noile descoperiri în mecanica cuantică și o nouă perspectivă asupra timpului. După Al Doilea Război Mondial, determinismul nu a mai putut fi regăsit în nimic.

Petrov a folosit nume diferite pentru nevoi diferite, căci acest om s-a dedicat mai multor câmpuri de activitate odată: critică literară, filologie, etnografie și folclor, istorie, arheologie, filosofie și literatură.

Nu a atins aceste domenii în treacăt. Fiecare ocupație sau subiect cărora s-a dedicat au fost explorate în adâncime, la mai multe niveluri sub pământ, dacă ar fi să recurgem la o metaforă de natură

arheologică. Petrov a studiat, a analizat, a comparat, a tras concluzii și a făcut descoperiri, a sintetizat, a aplicat diverse metode științifice, a găsit sens practic în teorie, făcând deducții și confirmând teoria cu practica. Tot ce a reușit Viktor Petrov să facă în cei șaptezeci și patru de ani de viață, fără exagerare (și chiar cu o subestimare semnificativă), alții ar fi făcut în mai multe vieți, de-a lungul a câtorva sute de ani de muncă, în condiții de seră, cu acces la bibliotecile lumii, la materiale și morminte. Petrov, pe de altă parte, a lucrat în vremuri de teroare, represiune și război, sub amenințarea constantă asupra vieții și cu limitarea maximă a libertății umane. În vremuri de presiune și violență, constrângere și viață în voia instinctelor.

Peste două sute douăzeci dintre lucrările sale științifice au fost publicate, dar multe manuscrise pe diferite teme sunt încă păstrate în arhivele științifice. Prin comparație, materialele consacrate activităților secrete ale lui Petrov, arestarea acestuia în 1938 sau detaliile demiterii lui din funcția de șef al Comisiei de Etnografie „pentru îngăduirea de dislocații și contorsiuni politice“ în 1930 sunt puține: serviciile de securitate răspund solicitărilor cu un refuz sau spun că nu există astfel de

documente despre Petrov. Apoi, în 1930 Petrov a fost arestat în dosarul procesului Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei. Academicianul Iefremov, principalul acuzat, care a fost condamnat ca figură centrală, fondator și ideolog al Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei a mărturisit că Petrov e membru al cercului academic al organizației lor teroriste. Cu șase ani înainte, Serhii Iefremov, șeful Consiliului Academiei Ucrainene de Științe, a scris în jurnalul său: „Întâlnirea Societății Istorice și Literare. Comunicarea lui Petrov despre M. Rylskyi. Petrov e foarte înțelept, iar publicul studențesc care participă la întâlnirile noastre probabil nu l-a înțeles prea bine".

În anii 1930, mii de oameni din toată Ucraina au fost acuzați, condamnați, închiși și împușcați din cauza legăturilor și implicării lor în Uniunea pentru Eliberararea Ucrainei. Academicianul Iefremov, după ce a stat în exil zece ani, într-unul din lagărele din Gulag, a murit într-o închisoare pentru criminali deosebit de periculoși — în Volodymyrskyi Țentral — cu doar trei luni înainte de încheierea pedepsei.

Petrov a fost eliberat — scăpând și de închisoare, și de funcția de conducere din Comisia etnografică. La câteva luni după acest eveniment neplăcut, a fost invitat la

ziua onomastică a soției unui prieten. Pe 30 septembrie 1930, Sofia Zerova și-a sărbătorit ziua.

Imediat după prăbușirea URSS-ului, când au fost deschise niște arhive secrete, a devenit evident că toată povestea cu Uniunea pentru Eliberarea Ucrainei a fost complet inventată.

Imaginea lui rămâne neclară, se scurge printre degete. Indiferent din ce unghi te-ai apropia de el, el se răsucește și-ți alunecă din mâini, lăsând în urmă, în fiecare dintre fotografii, impresia vagă a aceleiași viclenii a buzelor, strălucirea ochelarilor și fragmente de senzații nedefinite: confuzie care se transformă în plictiseală, încurcare în nenumărate fapte individuale pe care psihicul le respinge cu încăpățânare, incapabil să facă față golurilor și rupturilor dintre ele. Tentația de a simplifica totul are o prea mare greutate: „trădător", „agent dublu", „amant pasionat", „mare intelectual", „mare scriitor", „un tip alunecos", „profitor", „om imoral", „geniu".

Iată, de exemplu: Un tânăr poet sovietic și membru al PCUS se întoarce la mijlocul anilor 1960 dintr-o călătorie la New York, unde i se dăduse permisiunea să meargă. La New York, poetul a întâlnit mulți ucraineni emigrați din Uniunea Sovietică. Printre

aceștia se număra și istoricul literar și lingvistul Șeveliov, care îl cunoștea pe Petrov nu numai din München și Berlin, din anii 1940, ci și de mai devreme — se cunoscuseră și se împrieteniseră în Harkovul ocupat, în timpul războiului. Șeveliov scrisese multe despre Petrov și fusese profund întristat de dispariția bruscă a acestuia, în 1949. Suferise mult, fiind sigur că a murit.

Acum, în 1966, Șeveliov știe că Petrov locuiește din nou la Kiev. Și, întâlnindu-se cu tânărul poet sovietic, îi trimite salutări acestuia. Întors la Kiev, poetul merge în vizită acasă la bătrân ca să-și țină promisiunea. El descrie „ziua posomorâtă" și „ploioasă" care servește doar ca preludiu la răceala pe care i-o sugerează întâlnirea cu cei doi bătrâni. Nu se știe de ce, culoarea gri a hainelor lui Viktor Petrov e deosebit de neplăcută pentru tânăr, ca și cum ar dezveli ceva în care poetul vede esența bătrâneții.

Nici el nu știe de ce, însă oaspetelui îi pare respingător acest cuplu. El vorbește despre gazdă ca fiind „un mare intelectual" și „un mare scriitor", dar aceste epitete jalnice sunt mai mult un dispreț voalat decât o recunoaștere autentică. În același timp, admite că nu știa aproape nimic despre scriitor înainte de această întâlnire: citise doar câteva *mărunțișuri*.

În intonațiile poveștii există răutate și suspiciune. Nu-mi amintesc bine, nu știam nimic despre el, am citit niște fleacuri, niște palavre, baliverne, prostii, mărunțișuri, parascovenii, nimicuri.

Singurul lucru de care acuză cuplul e că desconsideră amintirea lui Zerov. Tânărul musafir o „pedepsește cu privirea" pe „bătrâna soție a lui Petrov"... pentru că n-a rămas Zerova.

Deși bătrâna soție a lui Petrov a rămas Zerova până la moarte. Nu și-a schimbat niciodată numele de familie.

În același an, 1966, după ani de interdicții, a devenit posibilă în RSS Ucraineană publicarea unei antologii de poezii și traduceri ale lui Mykola Zerov. Până în acel moment, când cineva îndrăznea să publice ceva scris de Mykola Zerov în Uniunea Sovietică, o făcea fie fără numele traducătorului, fie sub numele altor traducători care își dăduseră acordul. Culegerea a fost îngrijită de Sofia. Petrov și traducătorul Hryhoryi Kociur, studentul lui Zerov, au făcut notele de subsol. Iar Maksym Rylskyi — unul dintre cei mai apropiați prieteni din tinerețea lui Zerov și Petrov — a scris prefața. În această prefață, Rylskyi face, de mai multe ori, reverențe nevrotice: desigur, și Zerov, și alți neoclasici au făcut o

mulțime de greșeli, desigur, au exagerat cu individualismul, desigur, nu ar fi trebuit să ia o poziție atât de extremă. Rylskyi, un om blând și un poet strălucit, care în chip miraculos nu a fost cenzurat, dobândise un reflex necondiționat de remușcare față de propriile transgresiuni ideologice și neglijențe, de subestimare și autocritică publică, pentru care era gata în orice moment și pe care îl exersa adesea din timp.

Se pare că oaspetele — tânărul poet care i-a adus salutări lui Petrov din America — nu a fost poftit să viziteze apartamentul. Altfel, ar fi văzut portretul lui Zerov pe noptieră, privind către cele două camere și în fața căruia ușa nu era niciodată închisă pentru a nu bloca câmpul vizual al răposatului. Pentru a nu-i limita prezența.

Deși, desigur, toate acestea nu dovedesc nimic.

Volumul amenințător și varietatea domeniilor în care a lucrat Petrov îi încurcă pe cercetătorii producției lui creative. Din ce unghi să-l abordezi? Cum să înțelegi toate acestea? Cum să stăpânești atâtea teme și texte, atâtea surse literare, toate aceste concepte și idei? Cea mai bună abordare e să explorezi unul sau două domenii. Să începi

cu unul dintre domenii, să cercetezi puțin, să începi cu ceva mai simplu.

La Petrov nu există lucruri simple. Sub suprafața oricărui lucru se află o adâncime care doar se mărește și se ramifică. Liniile se împletesc și se intersectează, concluziile uneia dintre ele decurg din cauzele celeilalte. Studiul arheologiei presupune cercetarea textelor pe teme istoriografice, studiile literare cer să te adâncești în descoperirile etnografiei, studiul creativității literare solicită toate celelalte domenii de cercetare ale lui Petrov. Ficțiunea lui abundă iar și iar în tratate din istoria artei; articolele despre saltul postbelic în dezvoltarea fizicii, cu citate din literatura mondială; lucrările de arheologie cuprind referiri la disciplina onomastică, teorii și descoperiri lingvistice. El folosește bucăți din lucrările sale științifice în lucrările artistice și folosește mijloace și tehnici artistice ca să sublinieze unele tendințe științifice. În afară de asta, toate lucrările lui Petrov trădează interesul său pentru dezvoltarea psihanalizei și înțelegerea psihologiei umane.

Ceva asemănător se poate spune și despre studiul biografiei lui, al vieții lui. Există informații corecte, există date confirmate. Există un flux și o logică a evenimentelor, perioade în care ne apare drept un om cu

interese și ocupații specifice, cu mai multe cercuri de prieteni. Pe baza acestor schițe, din chiar stilul de viață al lui Petrov, din textele pe care le creează în această perioadă, deducem fluxul gândirii lui și propriul caracter, ne imaginăm stări și sentimente, logica acțiunilor.

Iată-l, un student harnic cu obrajii trandafirii, promițător și excepțional de dotat; știe să se înțeleagă cu profesorii și personalul universitar, iar acest lucru e extrem de important pentru el. Merge pe mâna lor.

Iată-l, un scriitor modernist boem care îi enerva și îi distra pe ceilalți cu paradoxurile lui, fie în cafe-barul din parcul Château de Fleur (cât încă mai exista această instituție burgheză), fie în cafeneaua PSAM (Pictori, Scriitori, Artiști, Muzicieni), aflată la subsolul hotelului Continental de lângă circ, fie în redacția revistei *Knyhar*, al cărei director era Zerov, fie în timpul unei petreceri la apartamentul fraților Filipovyci sau la criticul Iakubskyi.

La reuniunea Societății Istorice și Literare din 1924, el a prezentat un raport despre poezia lui Maksym Rylskyi: raportul era plin de aluzii și citate și, evident, fusese conceput pentru a stârni indignare. Petrov îl numește pe Rylskyi un „poet al păcatului“ și un

dandy, un sceptic și „un om cu calități îndoielnice“ care „nici măcar nu crede în scepticism“. El îl compară pe Rylskyi cu Baudelaire, Verlaine și Rimbaud. Dar cel mai des cu Baudelaire. Scrie că renunțarea lui Rylskyi și respingerea de către el a lumii sunt o manifestare a setei și fanatismului său. Despre erosul austerității, despre hașiș și alcool, despre faptul că dragostea adevărată e rece. Despre romantismul hoților și al prostituatelor, despre ger și pace, zăpadă albă și vin roșu. „Există mai puține diferențe între Klara Zetkin și Rylskyi decât am crede“, își răsucește Petrov logica pe dos. Povestește despre cum, în anii de liceu, Rylskyi și prietenii săi au întemeiat un cerc literar de „antropofagi“: ne amintim cum odată, în urmă cu opt-nouă ani, un student ne-a povestit despre acest cerc al tinereții literare de la Kiev și a jurat că în acest grup de antropofagi există tineri gurmanzi care cumpără carne de om de la Teatrul Anatomic și cer să se facă din ea chiftele pentru mesele lor de seară.

Tot ce a spus despre prietenul său Rylskyi, cu o simpatie atât de autentică, se aplică în mod clar și lui Petrov însuși. Împărtășea dorința de a tachina și de a îngrozi, de a lua ipostaze picturale, de a intimida și de a respinge. Împărtășea setea prietenilor săi

„neoclasici“ pentru munca de cercetare neîntreruptă, pentru studiul limbilor și al surselor, pentru textele originale, pentru combinarea creativității prin știință. Pasionat de dandism și de elementele întunecate ale omului, autorul poveștii filosofice și intelectuale *Fata cu ursulețul*, V. Domontovyci, gravitează către o abordare și o analiză științifică a acestor elemente. Pe fundalul atracției erotice a protagonistului poveștii, un chimist în vârstă, față de o tânără, el explorează probleme ce țin de existența omului și alegerea individuală, de condiția omului în societate, de genuri și roluri, de tradiție și revoltă. Ea, fata, Zyna, e o vicleană; rolul feminin din roman e cel care creează mișcare și furtună, tulbură ordinea, subminează tradițiile, zguduie moravurile, provoacă durere, experimentează, ispitește. Bărbatul — oricât de matur și mai experimentat ar fi — cade în vârtejul ei, cedează pasiv și se lasă, ascultător, târât în distrugere.

Trec doar câțiva ani și, iată, la Petrov nu se mai văd „florile răului“ modernismului, formalismului, existențialismului. V. Domontovyci a tăcut, de parcă și-ar fi pierdut complet interesul pentru creația literară. În schimb, avem un om de știință care pare interesat doar de problemele

etnografiei, săpând din ce în ce mai adânc în arheologie. Gata cu adunările sociale, unde narcisismul artistic hrănește narcisismul prietenilor săi, unde fiecare e pentru celălalt o reflectare în rău — cu cât e mai dulce și mai aproape de inimă, cu atât mai diferite sunt varietățile de flori de culoarea aurie a lămâii.

Acum nu veți auzi nimic de la Petrov despre opiu, paradisul iadului, de Quincey și singura consolare — macul albastru de azur. Zyna, fata cu ursulețul, bea vin de porto, își aranjează fusta și adaugă în glumă: „Ei bine, bănuiesc că acțiunile mele intempestive sunt de fapt reversul minții mele". Libertatea epitetelor artistice, logica uluitoare a paradoxurilor sunt ascunse în siguranță. Acum, cercetătorul Comisiei de Etnografie (dar nu președintele ei, după ce și-a îngăduit „dislocații și contorsiuni") și directorul Institutului de Folclor Ucrainean folosește clișee și formulări seci, criticând antropologii burghezi, citând cuvintele lui Marx și Engels referitoare la procesul antropogenezei.

Vin vremuri când niciunul dintre fenomene nu poate fi numit cu numele său. A spune lucrurilor pe nume înseamnă tortură și moarte inevitabile, prelungite și dureroase pentru cel care le numește. „Norocoșii" care au îndoieli și care au ocazia să rămână „vii",

să rămână „liberi“ trebuie să stăpânească un limbaj aparte și un întreg sistem de ritualuri, acțiuni teatrale, menite să înlocuiască semnificațiile reale și să denote ceva diferit de ceea ce indică. Convenționalitatea unui spectacol atotcuprinzător e cunoscută de toată lumea, dar cei mai mulți își ies din piele, încercând să pretindă cea mai convingătoare sinceritate. Pentru siguranța ta, e mai bine să te convingi de propria sinceritate, să crezi că nu te joci și nu te prefaci, oricât de nebun ar părea. Nu e vorba despre distorsiunea umană, și dacă e, atunci această distorsiune e rezultatul violenței omniprezente și al imposibilității aproape totale de a face o alegere. Ca urmare a dorinței de a trăi.

Petrov stăpânește limbajul specific, simbolurile convenționale și ritualurile. Dar nu prin asta rămâne în viață — nimeni în acele vremuri nu rămânea în viață datorită abilităților excepționale sau tendinței supraomenești de a imita și de a se conforma. Supraviețuirea a fost pur și simplu o coincidență, o întâmplare.

În ciuda oricăror coincidențe de circumstanțe aleatorii, în ciuda inteligenței, vicleniei și flexibilității, Petrov inventează și stăpânește un mijloc suplimentar de exprimare: un limbaj care, constând în

întregime din șabloane oficiale și formule, menit să înlocuiască semnificațiile și fenomenele reale, a căror denumire amenință cu moartea, sugerează indirect denumirea realului, certifică existența realului.

Tendința spre paradoxuri i-a fost la îndemână. Spre deosebire de majoritatea susținătorilor dialecticii materialiste de la acea vreme, Petrov i-a înțeles cu adevărat posibilitățile. Într-un sistem de denumiri convenționale menite să devalorizeze și să ascundă, el a căutat modalități de a dezvălui și de a descoperi. Pentru cel a cărui sarcină este să ascundă, prin însăși natura lui, dezvăluie esența a ceea ce e ascuns. O minciună conține adevărul. Inexistența spune povestea a ceea ce a încetat să mai existe sau a ceea ce ar fi putut exista.

Acest mod de exprimare este extrem de incert. Șansele ca altcineva să poată descifra semnificația criptată sunt foarte mici. Riscurile ca unul dintre vânătorii de dușmani ai sistemului să se dovedească prea ager sunt semnificative. Cum să formulezi, astfel încât, în spatele gardului clișeelor corecte din punct de vedere ideologic, majoritatea destinatarilor să vadă doar clișee și doar câțiva, cei inițiați, „aleșii“ să poată găsi cheia? Cum să găsești cele mai obscure posibilități

ale semanticii pentru a te exprima cu ajutorul lor?

A făcut-o, le-a găsit? Făcea pe prostul sau pur și simplu a acceptat regulile jocului, refuzând să-și asume vreun risc? Dacă impresia unor semnificații ascunse și a ochilor mijiți cu subînțeles, ascunși în spatele strălucirii ochelarilor, e doar o fantezie romantică, o amăgire naivă? Încercarea de a juca astfel de jocuri era foarte costisitoare, iar Petrov a plătit un preț mare, timp de zeci de ani, știind din exemplele a sute și mii de oameni că nu există nicio limită pentru prețul pe care îl pot obliga să-l plătească.

Dar chiar dacă ar fi fost așa, dacă nu a investit nimic, nu a criptat, nu și-a asumat niciun risc. Chiar dacă clișeele ideologice au fost doar clișee ideologice, iar în spatele lor nu se ascundea niciun subtext. Atunci lucrurile sunt și mai clare.

Dacă nici măcar nu se gândea la subtexte, nici măcar nu bănuia posibilitatea unor semnificații secrete și a unor criptări extrasemantice — atunci textele lui științifice, produse în Uniunea Sovietică, confirmă cu atât mai implacabil legile unității și ale conexiunilor care există indiferent de voința și intenția umană de a le manifesta sau de a le combate.

Șabloanele, formulările seci și citatele din clasicii marxism-leninismului sunt un scut care protejează în acest caz țesătura vie a muncii adevărate, coloana vertebrală a științei. Criticarea oamenilor de știință europeni reprezintă o modalitate de a te familiariza cu lucrările lor. Arheologia, în care Petrov se retrage din ce în ce mai hotărât, e unul dintre puținele domenii în care ești lăsat să lucrezi cu sursele în perioada sovietică. Aici, studiul trecutului nu e interpretat ca vandalism înapoiat și activitate antisovietică. Petrov a fost norocos: tendința lui de a se asimila și de a se manifesta în diferite domenii, capacitatea lui de a se regăsi în mai multe teritorii în același timp i-au salvat viața. Zerov, pe deplin devotat literaturii și limbii, complet și întreg în esența lui, nu a fost capabil de o cale similară de mântuire. Rylskyi, care nu avea de partea lui decât propria creativitate poetică, a trebuit să se învingă pe sine și să se transforme lăuntric. Cufundat în stereotipuri ideologice, îndeplinind ordine, aproape că a pierdut accesul la autoexprimare. În schimb, Petrov a găsit întotdeauna o modalitate de a face ceva real, de a se realiza. Chiar și în timp ce se strâmbă vizibil, dansează după propria-i melodie, se preface cu minuțiozitate că e devotat ideologiei de partid — sau

demonstrează cu minuțiozitate devotament sincer față de ea (cine poate spune sigur?) —, el dezvoltă teorii, dezgroapă morminte, analizează credințe, bâjbâie printre cranii, se uită în adâncurile istoriei, veghează la felul în care cenușa generațiilor anterioare se învârte și se dizolvă încet în Cosmos, la cum popoare și culturi întregi, care cândva cuceream și stăpâneau, migrau și jefuiau, s-au transformat în cele mai mici particule, legate între ele prin încurcarea cuantică.

Diviziunea psihologică a devenit singura posibilitate de a-și salva viața. A devenit o garanție a păstrării integrității. „Adevărul este unul și ineluctabil." Ce se întâmplă dacă majoritatea elementelor sale rămân invizibile și necunoscute pentru noi?

Poate exista credință în prietenie acolo unde a existat trădare pentru o lungă perioadă de timp?

Petrov, care este îndrăgostit de soția altuia, scrie: „Da, nu au existat niciodată «trepte» ale neoclasicilor. Nu a existat o «organizare neoclasică». Nu a existat statut, nu au existat ședințe, adunări, protocoale, nu au existat prezidiu și secretariat. Era imposibil să devii *membru* al organizației, la fel cum e imposibil să deschizi o ușă deschisă: nu existau membri. A existat prietenie, iar dincolo de asta nu a mai existat nimic.

Prietenia a pornit dintr-o apropiere lăuntrică, apoi a luat ființă unitatea spirituală. Cooperarea dintre Zerov și Filipovyci și prietenia lor s-au născut chiar la Kiev. În 1920, căile vieții lui I. Klen și Zerov s-au încrucișat. În 1923, prin voința sorții, am ajuns la Baryșivka. Odată cu întoarcerea mea la Kiev în 1923 și cu mutarea lui Rylskyi de la Romanivka, în toamna acelui an, s-a înfiripat și prietenia noastră. Myhailo Drai-Hmara a sosit de la Kamianeț puțin mai târziu. Și cu asta, cercul era complet.

Unde începe prietenia, unde îi sunt limitele? Ce o susține? Cum se stinge flacăra prieteniei?... Un tratat despre «neoclasici» ar fi un tratat despre prietenie. Orice altă interpretare ar fi falsă.

Dar fiecare prietenie are suișuri și coborâșuri. Prieteniile sunt diferite. Fiecare din cercul «neoclasic» le avea pe-ale lui. Ar putea fi altfel? Au existat prietenii periferice. Altele reprezentau apropieri sociale.

Ar trebui să vorbim despre fiecare dintre prietenii separat. Una era prietenia dintre Zerov și Rylskyi și alta era prietenia noastră cu el. Nu există prietenii formale. Nu e posibil să intri în prietenie așa cum se intră într-o organizație, prin depunerea unei cereri. Există flacăra prieteniei, dar se poate stinge“.

Trădarea devine posibilă tocmai pentru că există devotament adevărat. Folosind tehnica lui Petrov: nu poate exista trădare acolo unde nu există loialitate profundă și tandră.

Cum putea fi prietenia dintre Zerov și Petrov? Și cum a fost?

Iubirea față de soția unui prieten cu greu poate fi considerată o manifestare a prieteniei periferice. Între doi bărbați, ce altceva ar putea fi mai intim decât împărtășirea dragostei pentru literatura și filosofia antică, pentru filologia clasică, pentru arta și literatura europeană, împărtășirea unor puncte de vedere asupra dezvoltării creativității, certându-se și contrazicându-se unul pe celălalt? Iubirea față de soția unui prieten.

În memoriile ei despre Zerov, Sofia povestește, printre altele, despre șederea ei în Baryșivka. Printre cunoscuții ei își amintește că erau oameni interesanți și educați. De exemplu, Viktor Petrov, care venea din când în când în vizită. Bărbații vorbeau, fascinanți unul de celălalt: ambii erau erudiți, educați, ambii academicieni. Interesele lor coincideau și, acolo unde se separau, exista un teren fertil pentru dispute.

În câteva fraze perfect neutre ale Sofiei, aceste dispute ies din anumite motive în

prim-plan. Cu sau fără participarea femeii, competiția între bărbați se naște în chip firesc și are legătură cu trăsăturile fiecăruia.

Sofia este încă una dintre cei care amintesc de înclinația lui Petrov pentru paradoxuri. Paradoxuri, glume caustice, replici usturătoare, provocări pe teren neutru, aparent menite doar să enerveze interlocutorul, să-l încurce. Majoritatea oamenilor, se pare, ca răspuns la stilul de comunicare al lui Petrov, pur și simplu tăceau, protejându-se de ridicolul și mai devastator. Dar Zerov, care era atât de îndrăgostit de felurite discursuri, prezentarea de teorii, susținerea prelegerilor, diseminarea constantă a diverselor informații, imediat sintetizate și transformate în contexte, intrigi, povești, a putut găsi în persoana lui Petrov un interlocutor activ, care l-a obligat să folosească instrumente retorice suplimentare și a însuflețit în general situația.

Sofia susține că bărbații se contraziceau, dar nu se certau. Între timp, ea era ocupată cu sarcinile ei *feminine*, fără a interveni în conversațiile bărbaților. Le-a urmărit „duelurile". Probabil prezența spectatoarei i-a inspirat, a învăluit argumentele a doi bărbați educați cu un exces de pasiune și de încordare. Oare certurile dintre bărbați nu au devenit un fel de preludiu la căderea cutiei de

bomboane, mai târziu, în anii '30? Oare contrazicerile lor nu i-au dat acestei femei tăcute, care își vedea conștiincioasă de ale ei, fără a se amesteca în conversațiile serioase ale bărbaților, motive pentru gânduri și sentimente noi?

Câți oameni erau capabili să câștige o dispută în fața elocventului și vorbărețului Zerov? Oare nu din pricina pasiunii cu care se certa cu soțul ei, ironicul și detestabilul Petrov i-a reținut Sofiei atenția? Nu a realizat el oare dorința pe care ea, reținută și educată, umilă în rolul ei feminin, nu și-ar fi recunoscut-o?

Ulterior, odată cu trecerea anilor, se prea poate ca Petrov să se fi contrazis din ce în ce mai puțin: cineva își amintește cât de neimportante au devenit pentru el momentele în care cei din afară nu îi înțelegeau gândurile sau nu erau de acord cu afirmațiile lui. Petrov nu a mai irosit efort și timp demonstrând și explicând: a ignorat întrebările, a dat din cap ca răspuns la argumentele altora, în timp ce privirea îi era îndreptată spre fereastră sau spre ceasul de pe perete. Ar fi tentant să presupunem că înclinația lui Petrov pentru controversă s-a manifestat atât de clar doar în preajma lui Zerov. Sau în preajma soților Zerov? Sau doar în preajma Sofiei?

Cum poate un soț educat, erudit, inteligent, talentat, un orator strălucit, sufletul societății să-și enerveze soția? Cel care vorbește cel mai mult, cel care știe cel mai mult, cel a cărui poveste curge într-un flux constant? Un bărbat ca „argintul viu“: cald, prietenos, atent, energic, plin de bucuria existenței. Elevii și studenții au încredere în el, cedând de bunăvoie în fața influenței lui. Este mereu în centrul atenției prietenilor și cunoștințelor. Colegii nu pot să nu recunoască competența și farmecul lui. Femeile nu-și iau ochii de la el.

Sofia își amintește de perioada dinainte de Baryșivka: „Zerov numea bucătăria noastră «clubul femeilor» și uneori, după ce lucra în biroul lui, venea la noi. Ca de obicei, spunea ceva interesant, iar uneori citea o poezie sau o traducere pe care tocmai o terminase. Nu aveam mereu timp să-l ascult, dar vecina mea îmi spunea: «Ascultă-l, ascultă-l, altfel își va găsi pe altcineva care să-l asculte». Mykola Kostovici, amintindu-și probabil legenda biblică despre cele două surori, Marta și Maria (dintre care una, Maria, s-a așezat la picioarele lui Isus și a ascultat cuvintele Lui, iar cealaltă, Marta, a fost preocupată să-i pună masa, zicând: «Doamne, nu-Ți pasă că soră-mea m-a lăsat să slujesc singură? Zi-i dar să-mi ajute». Dar Isus i-a răspuns: «Marto,

Marto, pentru multe lucruri te îngrijezi și te frămânți tu, dar un singur lucru trebuie. Maria și-a ales partea cea bună, care nu i se va lua»[66]), mă numea Marta, spunându-mi: «Marta, Marta, mereu te preocupă lucrurile pământești». Cu toate acestea, eu nu eram jignită de vorbele lui".

Cea mai mare parte a amintirilor despre Zerov sunt superlative și elogii. Se pare că în timpul vieții el a devenit încetul cu încetul o legendă: un suflet excepțional, o minte excepțională, un talent excepțional. Fără îndoială că unicitatea lui, strălucirea interioară, magnetismul și deplinătatea iubirii lui, în ciuda aspectului simplu și a dinților stricați, care nu au dat pace niciunuia dintre cei care mai târziu și-au lăsat amintirile despre Zerov în scris, au stârnit în oameni sentimente puternice, conflictuale.

Pentru că sentimentele nu sunt asemenea culorilor pure: sunt întotdeauna amestecate. Aceasta e natura lor. Nu există iubire fără vinovăție, rușine, inferioritate, dependență, invidie. Dragostea se hrănește cu vinovăție, rușine, inferioritate, dependență, invidie. Dragostea crește din ele, își trage seva din ele. Și omului care nu reușește să înțeleagă necesitatea și forța propriilor slăbiciuni nu îi este îngăduit să iubească, fiind împins

departe de iubire, în locuri unde slăbiciunile sunt aspru criticate.

Zerov a fost capabil să-și articuleze clar ideile. Nu a trecut neobservat. A evocat sentimente. De aceea a devenit figura centrală a persecuțiilor în timpul așa-numitei „dezbateri literare" din 1925-1927. Tocmai pentru că nu a rămas indiferent și pentru că și-a transmis pasiunea și interesele ascultătorilor lui, Zerov a fost de neînvins. Niciun conformism nu l-ar fi putut salva pe Zerov. Dar el era incapabil să se conformeze: integritatea lui semăna cu rigiditatea, iar virtuozitatea propriei minți era reversul lipsei lui cotidiene de pragmatism. Hipnotiza o sută de ascultători, dar era neajutorat înaintea nasturelui desprins de pe haină. În memoriile ei, încercând cu grijă să descrie întâmplările astfel încât să nu semene cu o tânguire sau un reproș, Sofia povestește cum Zerov o ajuta rareori să care găleți cu apă pe scări sau cum nu reușea niciodată să taie lemne pentru foc. Unii râd de Zerov în povestea ei, alții comentează despre neîndemânarea lui, dar ea, nu.

Cât despre ea: puținele rânduri care ne vorbesc despre această femeie descriu reținerea ei constantă și tăcerea. Descrierile despre Sofia sunt vagi, ocolesc caracterizarea din toate punctele de vedere. În cele câteva

poze care au rămas, se vede că e uluitoare, înaltă, slabă. Are ochi mari, întunecați, ușor mijiți, o față îngustă alungită și trăsături delicate. Cei care își amintesc de ea o numesc „spectaculoasă". Sofia poate fi văzută cel mai bine într-o fotografie de grup a familiei Zerov, făcută în august 1934.

Kostyk este încă în viață și sănătos: un băiat bronzat cu ochii limpezi, privind direct în obiectiv. Cu urechi mari. Palmele-i acoperă rotulele genunchilor, stând cu picioarele încrucișate, turcește. Tunsoarea scurtă îi oferă feței băiatului un aspect luminat. Privirea lui și zâmbetul pe buze par triste și timide.

Sofia zace pe jumătate întinsă la dreapta fiului, între sora soțului ei, Valeria, și Myhailo, fratele lui Mykola, poet și el. Zerov stă în spatele ei. Ca restul rudelor din al treilea rând, probabil că stă în genunchi. Nu știm dacă s-a așternut ceva pe iarba din grădină, astfel ca oamenii din fotografie să nu-și murdărească hainele. Zerov, în cămașă albă și cravată. Ochii lui zâmbitori, calmi sunt vizibili prin ochelarii rotunzi.

În ziua aceea au fost toți împreună, pentru ultima oară. Era o zi dogoritoare de august, dar verdeața bine întreținută abunda în Grădina Botanică. Înfloreau în culori aprinse de galben ochiul fetei, cruciulița, cupele de

silphium, firele subțiri de ligularia, tufele de hortensie cu nuanțe amestecate, asemănătoare coloniilor de fluturi înghețate pentru o clipă, și hibiscusul, cu mătasea petalelor mototolită de căldură.

Înainte ca prietenul de familie să facă fotografia, probabil că au petrecut ceva timp plimbându-se pe poteci, căutând umbra. Gândindu-se încontinuu la Zinkov, la casa din centrul orașului. Au comparat plantele de pe iazul artificial al grădinii botanice cu cele ce se oglindeau în apa râului Tașan, care curgea lent. Și-au amintit — așa cum se întâmplă întotdeauna la adunările de familie, an de an — povești vechi: iar și iar, de sute de ori, cu aceleași întâmplări mărunte, vesele și aromate ca frăguțele. Au râs cu lacrimi. Apoi au tăcut brusc. Au oftat involuntar, poate prea tare. Ochelarii lui Mykola s-au aburit.

Într-o oranjerie sufocantă, cu aer lipicios, frunzele de nufăr se întindeau pe apa nemișcată. Când au mers afară, au descoperit brusc că vremea se schimbase: sufla un vânt ascuțit și rece și mirosea a ploaie. Myhailo, poet și filolog ca fratele lui mai mare, a fost primul care a îmbrăcat jacheta și și-a încheiat nasturii cu degetele lui lungi. S-a întins pe iarbă, la umbra pătată a unui copac tânăr de ginkgo biloba. Heorhii, botanist, ca fratele

său Dmytro, și-a netezit cu palma părul blond, suflat de vânt și a spus că ginkgo e o plantă dioică, iar acest copac are flori femele. Mykola a rupt o frunză despicată și i-a întins-o Sofiei, cu cuvintele: „Să răspund cu adevărat, / O să auzi cum din adâncuri / Cânt — dual, / Eu sunt dual, dar unul singur?“

(Mai târziu, acest singur exemplar de ginkgo femelă, care tocmai începuse să producă semințe, a fost luat de naziști în timp ce se retrăgeau de la Kiev.)

În fotografie, toți membrii familiei Zerov par ușor obosiți, însă mulțumiți. Buzele lor sunt încă lipicioase și dulci de la limonada pe care tocmai au băut-o. Căldura s-a domolit, iar amenințarea ploii a trecut.

Ne-ar plăcea să credem că, prin verdeață, alături de rudele lui, Mykola a reușit să se distragă câteva ore de la gândurile lui necruțătoare despre arestări și morți, despre interdicții, care deveneau din ce în ce mai dese, denunțuri, execuțiile cunoștințelor, întâlnirile militanților materialiști-dialectiști și rapoartele lor care îi demascau pe dușmanii poporului sovietic, despre sate pustiite și devastate de foame, despre sinuciderea lui Hvylovyi, de anul trecut. Ne-ar plăcea să vedem pe chipul lui reflexia unei destinderi pline de tandrețe, a liniștirii, cel puțin a

ușurării pe termen scurt. Ne-ar plăcea să știm cu certitudine că, cel puțin în acel moment, când familia s-a aliniat pentru fotografie, Mykola a simțit cum apăsarea din piept, amorțeala dezgustătoare care în ultimii ani îl strânsese și îl zdrobise tot mai tare, slăbise și, poate pentru o scurtă vreme, lumea înconjurătoare i s-a părut senină și plăcută.

Erau împreună, printre plantele exotice și ierburile de august; toți erau aproape acum: Kostyk și Sofia, fratele Dmytro cu soția lui, Maria, și fratele Konstantin cu soția lui, Vera, sora Valeria cu soțul ei, Ivan, fratele Heorhii, sora Elena, fratele Myhailo, cu tatăl și mama lor.

Până la moartea lui Kostyk au mai rămas două luni și ceva. Până la arestarea lui Mykola, o jumătate de an. Până în momentul în care Sofia va deveni văduvă, fără să aibă nici măcar o certitudine în privința asta, au rămas trei ani.

După arestarea lui Mykola, fratele său, Dmytro, botanist, și Maria, soția lui Dmytro, micologă de profesie, afectată de tuberculoză, vor dormi îmbrăcați câțiva ani, pregătiți în orice moment pentru arestare. Pe lângă propria fiică, ei îl vor crește pe fiul lui Dmytro din prima căsătorie, căci prima lui soție și soțul ei vor fi suprimați.

La 31 decembrie 1934 soțul Valeriei, Ivan, va fi arestat și împușcat.

La 10 iunie 1938 Myhailo va fi închis pentru a doua oară.

În aprilie 1939 Elena va fi răpusă de boală.

Tocmai în 1940 tatăl lui Mykola, Zerov, după încercări repetate și inutile de a afla despre soarta fiului său, va primi în sfârșit un răspuns oficial: după toate aparențele, Mykola a murit de pneumonie în aprilie 1937, în spital. Tatăl îi va da Sofiei vestea cumplită. În toamna aceluiași an, va muri și el.

În iunie 1941 Valeria va fi mobilizată și va pleca la război. O va lua pe fiica cea mică cu ea, căci bătrâna mamă a lui Zerov va putea avea grijă doar de cel mai mic nepot.

În august 1941 va muri.

În această fotografie putem observa că niciunul dintre ei nu știa încă nimic despre ceea ce avea să înceapă. Adică ce avea să continue. Când și cum avea să se termine.

Trăind în cercul numeroasei familii a soțului ei, cot la cot cu ei, la momentul fotografierii, Sofia pare absentă. E în largul ei acolo: relaxată, grațioasă, cu un zâmbet blând pe chip. Privirea ei e îndreptată undeva, într-o parte, de parcă în fața ochilor ei s-ar derula o amintire plăcută, din trecut, sau o dulce

fantezie. Pare că se simte bine cu acești oameni.

Sofia are păr ondulat, foarte închis la culoare, care îi acoperă urechile. E bronzată, iar ochii ei par negri-violet, ca vișinele turcești. Spre deosebire de membrii familiei Zerov, cu părul deschis și pielea albă, care strălucesc spre aparatul de fotografiat cu ochi aproape transparenți, de albastrul cerului, imaginea Sofiei pare să fie anume selectată pe negativ. Ea se sprijină pe cotul drept, iar mâna stângă i se odihnește pe tivul rochiei albastre sau poate liliachii, decorate cu un model care seamănă cu un fagure de miere. Două volane modeste, prinse cu o broșă, îi acoperă pieptul. De sub ele se zăresc cele două bretele din dantelă albă ale lenjeriei intime. Țesătura nu ascunde nici precizia, nici grația posturii ei. Sofia stă într-o poziție elegantă. Pulpa piciorului ei are o formă frumoasă, iar mușchiul de pe antebraț abia i se zărește.

Când vine vorba de caracterul ei, putem să ne-o imaginăm ca pe o femeie detașată (Zerov, în timp ce o curta, a scris o poezie despre ea în care o descria ca fiind „o prințesă inabordabilă și mândră"), cu o abilitate înnăscută și bine cultivată de a se controla extrem de bine, adică de a nu-și exprima sentimentele, și pe care mai târziu au întărit-

o tragediile. E impecabil de politicoasă, dar rezervată. Educată și inteligentă, dar, în afară de două traduceri din Anatole France, nu cunoaștem manifestările ambițiilor ei, dacă a avut vreuna: în cea mai mare parte a timpului, Sofia lucra într-o bibliotecă sau își îndeplinea datoriile plictisitoare de contabilă într-un birou.

Lingvista Ludmila din Harkov, care scrie despre cum s-a îndrăgostit de Zerov, o amintește cu simpatie pe Sofia și vorbește despre frumusețea ei exterioară. Studenta lui Zerov, Alla, îndrăgostită și ea de profesor, în memoriile ei ficționalizate o descrie pe soția profesorului cu asprime și o condamnă: ca o persoană neplăcută, cu atitudine de superioritate, cu machiaj strălucitor, interesată doar de hainele la modă, neatentă la bogata lume interioară a soțului ei.

Alla îl descrie pe micuțul Kostyk Zerov ca semănând foarte mult cu tatăl lui. În timp ce Sofia scrie că băiatul seamănă foarte mult cu ea.

În fotografia din grădina botanică, privind la micuțul Zerov, putem observa că, deși tăietura ochilor și forma feței, claritatea trăsăturilor lui Kostyk aduc, într-adevăr, cu cele ale Sofiei, privirea lui directă, serioasă și zâmbetul trist, abia schițat sunt la fel ca ale tatălui său.

Deci pe cine avem aici?

O femeie tăcută care a rămas neînțeleasă chiar și de cei care o cunoșteau personal. Tăcerea ei însă nu e tăcerea unui om supus, care a renunțat la sine. Din puținele descrieri ale acestei femei reținute și taciturne, avem imaginea unei persoane care își protejează cu râvnă lumea interioară. Ea nu se plânge de viața grea sau de lipsa de sprijin din partea soțului ei — însă disprețul cu care tolerează ceva, ceva care, conform legilor adevărului, nu ar trebui să fie nevoită să îndure este cu atât mai vizibil, arată că e o femeie mândră. Sofia descrie treburile casnice și alte datorii pe care e forțată să le împlinească în timp ce soțul ei se dedică muncii lui, iar spațiul dintre rânduri e umplut cu sentimentul zădărniciei și al failibilității unei astfel de stări de fapt.

Un bărbat care farmecă și hipnotizează cu frumusețea propriei minți strălucitoare, care umple întregul spațiu și reține atenția oricui. Însăși natura expresivității sale, expansivitatea lui nu lasă loc unei femei reținute care știe să se controleze atât de bine.

Și un alt bărbat care enervează intenționat oamenii pentru a se distra. Aparent, celui de-al doilea bărbat nu-i pasă deloc dacă alții îl plac. Dimpotrivă: chiar se străduiește să nu fie plăcut, să rămână de neînțeles, complex,

gălăgios. Titlul de „om neplăcut“ poate fi destul de tentant și eliberator.

Fiecare are ceva ce îi lipsește celuilalt. Fiecare e capabil să potolească setea altcuiva. Trei fragmente dintr-un întreg, trei părți. Trei oameni vii.

Zeitatea tăcută. Acesta e numele romanului neterminat al lui V. Domontovyci — o biografie ficționalizată a lui Marko Vovciok. Maria Vilinska provenea dintr-o familie nobilă rusă săracă și a devenit scriitoare ucraineană. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, această femeie și-a câștigat existența, a ei și a fiului ei, cu propriile-i creații, a călătorit și a electrizat imaginația oamenilor de rând cu zvonuri despre numeroasele ei aventuri amoroase. Taras Șevcenko a numit-o „fiică“ și i-a oferit o brățară de aur. Panko Kuliș — „corifeul“ și „luceafărul“ — ajungea, din cauza ei, la crize de isterie și lacrimi. Turgheniev îl distra pe fiul ei în timpul călătoriilor comune cu diligența. Jules Verne a vrut ca doar ea să-i traducă romanele în limba rusă.

Lucrările lui Marko Vovciok au fost publicate aproape simultan în Rusia și Franța. Editorul francez Pierre-Jules Hetzel a făcut o traducere adaptată a poveștii *Marusia*, în care o fetiță ucraineană îi ajută cu curaj pe

cazacii zaporojeni să lupte cu inamicii. Evenimentele tumultoase din vremea Ucrainei ruinate s-au transformat, în text, în vicisitudinile războiului franco-prusac și cucerirea Alsaciei și Lorenei. Decorată cu ilustrații minunate de Théophile Schuler, cartea a devenit rapid una dintre cele mai îndrăgite povești pentru copii din Franța. Adevărat, a fost semnată de pseudonimul lui Hetzel — P.J. Stahl. Numele autorului real a fost indicat cu litere mici în subtitlul „După Marko Vovciok".

Eforturile de a restabili adevărul nu au dus la nimic. Hetzel afirma cu încăpățânare că în textul său a folosit doar ideea scriitoarei, iar în rest a creat singur totul. Imaginea primei ediții a *Marusiei* e sculptată chiar pe magnificul mormânt al editorului din cimitirul Montparnasse.

Viktor Domontovyci a fost atras de posibilitățile deschise ale genului biografiei ficționalizate. S-a inspirat din lucrările lui André Maurois și Stefan Zweig, conștient de cât de mult spațiu îi oferă acest tip de text în special unui om de știință, unui vigilent căutător de perle, de informații grăitoare, unui iubitor de analiză, sinteză, comparații, psihologie și speculații îndrăznețe.

În apartamentul lui Petrov de pe strada Malopodvalnaia îngustă, cocoșată și sinuoasă, de la al cărui etaj se vedeau acoperișurile și curțile vechilor clădiri, se aflau trei mese de lucru. La prima, Petrov scria o lucrare etnografică; la cea de-a doua, un studiu științific, *Panteleimon Kuliș în anii 1850*; iar la cea de-a treia lucra la o biografie ficționalizată, *Romanele lui Kuliș*. Prin urmare, din când în când în textul științific se regăsesc unele peisaje pitorești, fragmente artistice, iar în textul artistic — pasaje științifice clare și specifice. Ironia face ca vecinul lui Petrov de pe Malopodvalnaia să fie Ahatanhel Krymskyi, un coleg senior de la Academia de Științe. Chiar alături se afla clădirea sediului NKVD.

Acolo, în *Romanele lui Kuliș*, s-a întâmplat ca V. Domontovyci să îi acorde mai multă atenție scriitoarei Marko Vovciok. Ulterior, a scris biografii romanțate despre Kostomarov, Francisc de Assisi, Goethe, Van Gogh, Rilke, Wacław Rzewuski, François Villon, Tycho Brahe, Johannes Kepler, Gracchus Babeuf, Sava Chalyi și Hölderlin. Primele articole științifice ale lui Viktor Petrov despre Hryhorii Skovoroda sunt pline de fragmente care evocă experiențe senzuale și aproape tactile care sunt de obicei date de ficțiune: complexitatea situațiilor, emoțiilor, stărilor,

acțiunilor, cuvintelor și detaliilor cotidiene alcătuiește o dimensiune suplimentară și ne lasă să-l cunoaștem pe filosoful înțelept și excentric ca pe cineva real sau ca pe tine însuți.

Chiar și prin varietatea de epoci și vocații, putem vedea amploarea intereselor lui Domontovyci: sunt scriitori și filosofi, astronomi și aventurieri, sfinți și nebuni. După cum puteți vedea, printre personajele care i-au atras atenția scriitorului există o singură femeie. Desigur, în fiecare lucrare apar personaje feminine — dar toate sunt doar elemente secundare, actrițe care privesc de pe margine, un fundal necesar menit să facă sculptura mai precisă, să contureze detaliile și semiumbrele personajului principal.

V. Domontovyci era atras de Marko Vovciok. În jurul imaginii ei se întindea exact textura pe care el a reușit să o dezvolte atât de seducător.

Interesant este că personajele masculine, indiferent câtă admirație și respect i-ar fi trezit autorului, sunt înfățișate cu ironie caracteristică. Portretele create de el amintesc oarecum de caricaturi, unde trăsăturile observate cu acuratețe de artist sunt exagerate și aduse în prim-plan: nasul ușor ascuțit devine cioc, buzele pline, burduf umflat, un

gât puțin aplecat în față transformă figura într-un cal de șah. Meschinăria și ciudățeniile, slăbiciunile și trăsăturile infantile sunt preluate și accentuate de Domontovyci. Genii, creatori, oameni de știință, înțelepți și inventatori apar în textele sale ca niște copii plângăcioși, capricioși și încăpățânați. Fiecare dintre ei apare cu ideea lui uriașă, provocând doar râsete și neînțelegeri din partea contemporanilor. Ei se aduc singuri în pragul epuizării, nebuniei, febrei, amneziei, lepădării de sine, își creează și își hrănesc numeroasele probleme, întorc societatea împotriva lor, și totul de dragul a ceva în care se transformă, se topesc.

Marko Vovciok l-a atras pe Domontovyci cu o combinație de insinuări de ordin nonfizic (creativitatea ei), dar și fizic (un număr mare de amanți), complexitatea caracterului ei, indignarea și anxietatea pe care le provoca în alții, impresiile contradictorii pe care le lăsa asupra altora. L-a atras cu tăcerea ei. Cu firea ei de neînțeles.

Folosind setul lui obișnuit de instrumente, Domontovyci afișează brusc o atitudine complet diferită față de eroină decât față de eroii bărbați. El o expune într-o altă lumină. Domontovyci nu-și bate joc de Maria Vilinska, nu o ironizează. Imaginea ei nu este o caricatură. El scrie serios despre Marko

Vovciok. Bărbații care se învârt în jurul ei sunt aceia care au cioc în loc de nas și seamănă cu niște cai de șah. Oricât de deplasate ar fi glumele despre Marko Vovciok în memoriile contemporanilor ei, Domontovyci descrie figura, cuvintele și acțiunile ei cu atenție și grijă, cu respect și solemnitate.

Abordează similar personajele sale în întregime fictive: eroinele triste, frânte, chiar complet nebune și irațională sunt prezentate cu o plecăciune respectuoasă, cu seriozitate și compasiune; eroii bărbați, oricât de profunzi și moderați, oricât de tragici, sunt disecați fără milă în bucăți, expuși cititorului cu calități hiperbolizate, ridiculizați usturător.

Fiecare personaj feminin este figura mamei sale, pierdute la vârsta de trei ani și jumătate, pe care nu prea avea cum să o țină minte. Și, prin urmare, imaginea ei e imaginea unei zeități tăcute: perfectă, evazivă și de neatins. Dorul după o atingere imposibilă, cu care trăiești așa cum trăiești cu unul dintre organele interne vitale: doare constant, dar fără el, moartea e inevitabilă.

Fiecare personaj masculin reprezintă figura tatălui care a fost lângă el, l-a crescut, l-a educat, l-a îngrijit. A luat decizii legate de propria soartă în favoarea fiului său. Figura omului care i-a fost cel mai aproape, sânge

din sângele lui, chiar dacă gândurile și inspirația lui au fost îndreptate către sfere superioare, și totuși — a fost cea a unui om obișnuit, care tușește, strănută, e obositor și enervant. Un om care te enervează, te fascinează, îți dă exemple pe care să le urmezi. Figura cuiva care, pentru o anumită perioadă din viață, a îndeplinit rolurile ambilor părinți, a fost întregul univers, a fost atotputernic, a avut putere deplină asupra fiului său. Cineva pe care îți dorești atât de disperat să-l dai jos de pe piedestalul pe care vrei cu atâta disperare să stai.

Fiecare personaj masculin este însuși autorul. Autoironic, fără milă față de orice și oricine, de multe ori deconstruit, dezasamblat în părți separate, tăiat în segmente. Fără valoare și plin de dor după o atingere imposibilă. Dual și singur.

Pe Marko Vovciok, Panteleimon Kuliș, care era îndrăgostit nebunește de ea, a numit-o „zeitate tăcută". La început l-a fermecat cu tăcerea ei. Era o tăcere luxoasă, adâncă, sub paravanul căreia avea loc oricare dintre propriile-i fantezii.

Când de-a lungul timpului a devenit clar că tăcerea lui Marko Vovciok ascunde ceva infinit de îndepărtat de visele unui corifeu îndrăgostit, el a iscat o furtună mare și

violentă de indignare, neîncredere, insulte și umilire împotriva seducătoarei perfide.

Sofia nu putea să semene cu Marko Vovciok nici din punctul de vedere al calităților personale, nici al propriei istorii. Cu excepția firii tăcute și reținute, care, evident, le caracteriza pe fiecare dintre ele, dar care avea pentru fiecare o natură, origini și semnificații diferite, fiind însă numite la fel: reținere și tăcere. Amândouă știau să se controleze perfect, fără să-și arate sentimentele. Amândouă păreau invulnerabile la pasiune.

Nu putem ști nimic despre ce a însemnat tăcerea Sofiei Zerova. Ce a însemnat pentru Zerov și ce a însemnat pentru Petrov. Cum a făcut față acestei tăceri fiecare dintre bărbați. Ce a văzut fiecare dintre ei în această tăcere. A fost vreunul dintre ei în stare să dezlege, să dezvăluie tăcerea Sofiei? Și, dacă da, au reușit să facă față la ceea ce au găsit dincolo, în adâncuri?

Tot ce ne rămâne e să ne imaginăm și să speculăm. Să facem legături între puncte întâmplătoare de pe suprafețe așezate în unghiuri diferite. Să ghicim.

„Tăcuta" nu se lipea de nimeni. Trăia cumva cu detașare, parcă cu o neprietenie accentuată, aproape voită, cu un fel de reținere trufașă.

„Zeitate tăcută!“, cum a numit-o P. Kuliș în acei ani în care era îndrăgostit de ea. Marko Vovciok era conștientă de nesupunerea ei încăpățânată și voită.

„Eram încă mică, dar nimeni nu m-a putut convinge!“ a spus despre ea însăși.

De-a lungul vieții, Sofia s-a ocupat de arhivele fiecăruia dintre soți. A păstrat cu grijă manuscrisele și toate documentele, însemnările, scrisorile posibile — tot ce nu a fost confiscat, tot ce nu a fost luat. A păzit arhiva lui Zerov când acesta a fost arestat și trimis la Solovky. A avut grijă de grămezi întregi de manuscrise ale lui Petrov, deși acesta a dispărut câțiva ani după război (a primit vreo veste de la el atunci?) și a continuat să le păstreze, îngrămădite pe o canapea veche, până când Petrov a fost eliberat și i s-a permis să vină la ea, din Moscova.

Sofia a păstrat scrisorile de la Zerov și scrisorile de la Petrov. Le-a predat cu grijă și pe ale unuia, și pe ale celuilalt Arhivei de Literatură și Artă. În schimb, Sofia și-a distrus propriile scrisori, pe care, fără îndoială, Petrov le-a adus cu el la Kiev. Ea știa exact ce face și de ce o face, știa exact ce vrea și ce nu vrea.

Din tot ce există despre ea, cu excepția fotografiilor, din care ne putem face o

impresie despre înfățișarea, privirea, zâmbetul, expresia chipului ei, cu excepția amintirilor răzlețe și incerte și a poveștilor celor care au cunoscut-o, tocmai în scrisorile lui Petrov, ca într-un lac acoperit cu năsturei, îi putem căuta reflexia.

El amintește necontenit despre dragostea lui atotcuprinzătoare, care e sensul și sprijinul ce-l ajută să rămână întreg. Îi reproșează că ea îi scrie rar, că nu răspunde mult timp la scrisori. Descrie cu ce dor și nerăbdare așteaptă un răspuns de la ea, cum așteaptă poștașul lângă cutia de scrisori, cum i se risipesc toate dorințele dacă scrisoarea nu vine. Petrov povestește vise pătrunse de gelozie: bărbații tot vin la Sofia în acele vise, în timp ce el, Petrov, nu este prin preajmă. Plănuiește scurtele întâlniri cu ea pe larg, până la cele mai mici amănunte. Apoi plănuiește în cele mai mici detalii întâlnirile lor viitoare. Pe urmă își aduce aminte de timpul petrecut împreună, sentimentele și gustul despărțirii, apoi începe din nou să viseze la următoarea întâlnire. Îi cere Sofiei să-și facă un palton, să-și croiască o rochie, o întreabă despre palton și rochie, vrea să știe totul despre stil și țesătură. Descrie rutina vieții sale: mâncarea, munca, vremea. Este atent și răbdător. O mustră cu tandrețe, își explică propriile gânduri și acțiuni în detaliu,

cu calm. O mângâie cu blândețe, tristețe și înțelepciune. Glumește folosind jocuri de cuvinte.

Scrisorile sale sunt adresate Sofiei chiar și atunci când Petrov vorbește despre sine în ele. Narațiunile despre sine sunt o rază care îi luminează reflectarea.

„Dacă vrei: acțiunile altuia sunt doar o oglindă în care ne reflectăm noi înșine și propriile noastre acțiuni. Dacă ai vrut să te gândești la toate acestea, atunci ai găsit o explicație directă pentru tot ceea ce vrei sau ai vrut să-mi atribui sau să atribui, parcă, la prima vedere, acțiunilor mele.

Draga mea! Tu scrii: «Mi se pare că, dată fiind situația, e mai bine ca fiecare dintre noi să meargă pe drumul său». Din păcate, cât de des, de câte ori în decurs de aproape un sfert de secol — vezi câți ani! — n-am încercat să te fac să mergi nu numai pe drumul tău, ci și pe drumul meu! Dar oare poate fi vreo noutate pentru tine, oare te surprinde că ți-ai urmat întotdeauna propriul drum? Oare poți să nu faci asta, oare poți să schimbi ceva?

Din păcate, mereu ai pus mai presus de orice drumul tău și oportunitatea de a-l urma și ai fost gata să sfărâmi totul de dragul de a merge pe «propriul tău drum»! Gândește-te la întâmplările recente din ultimii ani, la oricare dintre aceste întâmplări...

Să nu înțelegi aceste rânduri ca pe un argument sau un reproș. Nu sunt nici una, nici alta! Cuprind tristețe și puțină amărăciune amestecată cu milă, atât."

„Fiecare om are propriile noduri în viață, iar aceste noduri se repetă din când în când. «Propria cale» este unul dintre nodurile vieții, de care nu poți scăpa sau la care nu poți renunța. Amintește-ți povestea ta, cum în anii studenției, când te plimbai cu prietenul tău, mergeai pe o parte a străzii, iar el, pe partea opusă.

Dar nu e nicio problemă în asta. Ai făcut și ai vorbit mereu cum ai vrut. Putea să te roage, să te implore, să insiste, să plângă, dar dacă tu voiai să mergi pe trotuarul de pe cealaltă parte a străzii, mergeai, împotriva voinței oricui, pe cealaltă parte. Așa a fost și așa este. Trebuie să ții cont de asta și să accepți pe deplin ceea ce am făcut și fac și, evident, voi continua să fac."

Scrisorile lui Zerov sunt complet diferite: nu o vei vedea pe Sofia în ele. Oricât de mult și-ar fi dorit autorul scrisorilor să se țină de imaginea soției sale, să se agațe de ea, să creadă în ea și în viața care odinioară era legată de ea — acest lucru nu a mai fost posibil.

Se adresează soției sale, îi cere să-i trimită mâncare, penițe sau lame de ras, îi cere să povestească cât mai multe despre ea, despre viața ei, despre „mormântul micuțului lor", dar raza nu ajunge pe o suprafață de pe care să se poată reflecta; e absorbită de întuneric. Vocea se pierde în pustie, subțiată de șuieratul monoton al vântului.

Aceste scrisori sunt efortul supranatural al unui om care a pierdut sensul vieții, pământul de sub picioare, simțul realității și speranța. Un om care a fost supus violenței, căruia torționarii i-au pătruns în interior, în minte, în amintiri, în cunoștințele despre sine, în intenții, în acțiuni, în muncă, în atașament și vulnerabilitate și i-au distrus toate legăturile, toată ordinea stabilită, care a fost forțat să distrugă, cu propriile-i mâini, aceste legături, această ordine, structura care alcătuiește o personalitate, să mărturisească ceea ce nu a făcut, să se defăimeze, să se piardă, să se regăsească la marginea vieții și a conștiinței — dar încă nu acolo unde există linia între nebunie și moarte. Acesta este punctul din care Zerov își scrie scrisorile.

Sunt încercarea disperată a unui om mutilat de a controla durerea, de a restabili ordinea. El continuă să lucreze, se gândește la traduceri, la manuscrise, la construcții gramaticale. În scrisorile sale, el descrie

cărțile *Eneidei* pe care le-a tradus deja, plănuiește următoarele traduceri, toate din limbi diferite, se interesează de soarta manuscriselor sale, pe care și le amintește, pe fiecare în parte, cu exactitate. E excesiv de îngrijit, obsesiv de precis, nevrotic de conștiincios când vine vorba de muncă. Acolo, la Solovky, geniul traducătorului s-a ascuțit la limită. Limbajul, poezia, traducerile sunt singura, ultima umplutură a carapacei umane uzate de violență. În timp ce sistemul zdrobește milioane de oameni, reducând realitatea la o sumă, de parcă ființele umane nu ar avea valoare, iar viețile lor, însăși existența, calitățile personale nu ar avea sens sau greutate, el lucrează la traducerile din Vergiliu, din latina moartă în ucraineană, iar șlefuirea hexametrului, alegerea epitetelor cu cele mai precise nuanțe de sens, preocuparea pentru eufonie devin pentru el un mijloc de supraviețuire și autoconservare. Acestea au fost mijloacele de care s-a agățat, pentru că doar cu ajutorul lor putea recupera și restabili sensul, logica și istoria propriei vieți. Numai așa putea ajunge la marginea dincolo de care violența săvârșită împotriva lui înceta să-l mai definească. De acolo putea păși într-un spațiu dincolo de limitele propriei persoane, cu tot ceea ce o creează și o privește, inclusiv pierderea rațiunii, minții și

demnității, inclusiv abuzul comis împotriva ființei sale.

Descrierile operei științifice dezinteresate a lui Petrov sugerează că munca nu numai că îl ajută să rămână întreg, să se simtă în elementul lui, dar îl și sprijină pe parcursul despărțirii dureroase de casă, îl împiedică să cadă pradă disperării în lipsa Sofiei. Îi îngăduie să-și umple timpul forțat să-l petreacă fără ea, în singurătate. Activitatea științifică, dragostea pentru Sofia, respingerea creativității artistice sunt componente cu ajutorul cărora Petrov s-a pus la adăpost.

Munca cu abnegație a lui Zerov, în condițiile lagărului de concentrare, e ultimul refugiu al unui om. În ce s-a transformat complet acest om, în ce s-a păstrat. La urma urmei, pentru a te salva, trebuie să te transformi.

Pe 30 mai 1953, într-o scrisoare către Sofia, Petrov vorbește despre pregătirile pentru o expediție arheologică. Printre alte detalii, el îi spune că pentru călătorie „a fost sfătuit să aibă la el o husă de saltea pe care s-o umple cu fân".

Aceste rânduri i-ar fi putut aminti femeii de o scrisoare de la Zerov, scrisă la 3 iunie 1936, în stația Kem din departamentul 8 al BBK al NKVD-ului.

„...Voi avea nevoie și de o husă (pe care s-o umplu cu fân), un lacăt pentru coș, o săpunieră (cea pe care mi-ai trimis-o a dispărut imediat după Morsplav, la sfârșitul primei etape) — cu atât am plătit (în afară de cele trei ruble care au dispărut aici și ochelarii zdrobiți) în timpul transferului în etape, e ieftin în comparație cu cât pierd alții. Nu mă mai deranjează lipsa ochelarilor: am primit o pereche nouă aici (cu dioptriile potrivite) și nu mai sufăr, dar faptul că nu am săpunieră și o husă cu care să-mi fac o saltea cu fân îl simt ca pe un neajuns major. Dacă poți, trimite-mi, fânul e ușor de găsit aici, dar husa e o treabă mai complicată. Trimite-mi, draga mea."

Cercetătorii muncii științifice și ai biografiei lui Petrov ajung într-un punct mort. E imposibil să trasezi o linie dreaptă, să sistematizezi materialele — nu există un sistem. Portretul psihologic e simplificat și neconvingător.

În timp ce slujește nemților, el publică la Harkov lucrările executatului Zerov (soțul decedat al iubitei sale soții, Sofia) în revista Departamentului de propagandă al armatei germane din Ucraina, *Semănătoarea ucraineană*. În aceeași revistă își publică propriul roman, *Fără temei*. În acest

moment, în biografiile despre Petrov se spune de obicei că a distrus o parte din tiraj cu propriile mâini.

Petrov comunică cu mare interes cu arheologii germani de la Kiev, unde merge în vizită la muzeul de istorie antică creat de autoritățile germane. Aici se ivește o oportunitate unică, la care arheologul sovietic Petrov visase de mulți ani. În timp ce oamenii de știință străini se concentrează asupra descrierii artefactelor destinate exportului către Reich, locotenentul Z poate face schimb liber de concepte și descoperiri, poate asculta despre cele mai recente tendințe europene, săpături și descoperiri.

Dr. Richard Ștampfus sapă într-un vechi cimitir din secolele II-I. î.H. la ferma Korciuvatyi de lângă Kiev. Alți arheologi germani investighează monumentele din secolele III-IV î.H. pe insulele și stâncile din apropierea pragurilor Niprului. Aceste locuri fuseseră inaccesibile până atunci. Oamenii de știință germani din agenția lui Alfred Rosenberg au fost ajutați de Armata Roșie. În timp ce se retrăgeau, forțele sovietice au minat Barajul Dneprostroi: apele Niprului s-au retras, limba spumoasă a râului a alunecat departe de așezările antice mâloase care fuseseră cândva populate, dar care de atâtea secole se ascunseseră sub stratul de apă.

Directorul muzeului era Paul Grimm, militar și arheolog. A fost amintit multă vreme ca fiind un om bun și simpatic. În Kievul ocupat, a salvat mai mulți oameni de la foamete. Până la urmă, s-a vorbit bine și despre Petrov: îmbrăcat în uniformă germană, și-a ajutat colegii să se angajeze oficial. Astfel au putut primi cartele alimentare.

În 1943, au fost exportate încetul cu încetul exponate unice: sute de ornamente din bronz și argint, emailuri slave, vechi fibule germanice pentru mantii.

Petrov a trebuit să împace cumva simpatia pentru colegii săi nemți umani, politicoși și erudiți cu disperarea asociată cu pierderea exponatelor. El cunoștea bine majoritatea acestor obiecte. Pe unele le descoperise chiar el. Fusese martor la descoperirea altora. Pe multe le descrisese în propriile lucrări. Păstrase multe dintre aceste obiecte în fotografii, de care avea nevoie pentru a-și scrie lucrările științifice.

Exponatele au fost luate, multe dintre ele au dispărut fără urmă pe drum. Au rămas doar în fotografiile păstrate în arhiva arheologului Petrov.

Doi oameni sunt în același oraș, în același timp. Fiecare dintre cei doi martori își spune

povestea: amândoi descriu același oraș, aceleași străzi și aceleași ruine ale podurilor și caselor, același fum peste Hreșciatykul distrus, aceeași Lavra, în curtea căreia zac în zăpadă, printre dărâmături, veșminte prețioase, tapiserii și trupuri de partizani, aceiași câini și oameni osoși care vând coji de cartofi în piață. Doar unul dintre ei e un bărbat care amintește de viața unui băiețel de opt ani care s-a născut la Kiev și a locuit într-o baracă de pe strada Kurenivka, un copil care a trebuit să participe din interior, de jos, la tot ce se întâmpla, de fiecare dată aflat la un fir de păr de focul de armă, de o explozie, de ruperea gâtului. Celălalt narator e un străin educat ce povestește o aventură pe care a trăit-o într-un oraș sălbatic din Est. E un bărbat civilizat și sensibil, extrem de moral și corect. Urmând cu grijă ordinele conducătorilor Reichului, acest om nu împărtășește unele dintre părerile lor și simpatizează cu populația locală: „Ni se pare necesar să stabilim un contact spiritual cu cele mai bune elemente ale umanității".

În primul caz, vorbim despre Anatoly Kuznețov, cu lucrarea lui *Babyn Yar*. În al doilea, este vorba despre *Jurnalul de la Kiev* al lui Fettich Nándor, arheolog și istoric de artă maghiar, care a fost îndrumat de agenția nazistă a lui Alfred Rosenberg să descrie

comorile culturale păstrate în muzeele din Kiev.

Sistemul nervos al peștilor, în comparație cu sistemul nervos al majorității ființelor vii, este structurat în așa fel încât peștii să simtă durerea mai acut și mai penetrant. Acest lucru e cu atât mai îngrozitor când ne gândim că ei sunt incapabili să scoată sunete, incapabili să anunțe lumii această durere în vreun fel. Suferința lor rămâne închisă în trupurile lor reci și strălucitoare, scânteindu-le în ochi. Imaginați-vă doar claustrofobia și mizeria, deznădejdea și condamnarea — să treceți prin cele mai grave torturi în tăcere, fără urmă, izolat.

În *Babyn Yar* există o descriere neașteptată a pescuitului. Umflat de foame, copilul merge la iaz cu speranța că va prinde ceva de mâncare. Acest copil e obligat să audă, iar și iar, șuieratul gloanțelor pe deasupra capului lui, el adoarme într-un bordei jilav, printre insectele subterane, e bolnav tot timpul și muncește din greu, aude constant împușcături, țipetele celor torturați, vede cum trupurile se moleșesc, cum se sparg craniile, cum mii și mii de oameni sunt împinși pe lângă casa lui, aude cum acești oameni, îndreptându-se spre râpă, vorbesc între ei, și încearcă să ghicească încotro sunt

duși — „la urma urmei, nemții îi respectă pe evrei, pentru că sunt înrudiți cu ei".

Băiatul reușește să prindă un biban, dar nu poate să-l omoare sau să aștepte moartea lentă a peștelui. Descrierea agoniei peștelui este atât de insuportabilă, atât de nedigerabilă, încât rezonează cu cititorul la nivel fizic. Se pare că acest text, presărat cu rânduri de fonturi diferite și italice — semne convenționale ale corectorilor și redactorilor din diferite vremuri —, a fost scris de un om care și-a pierdut odată pielea și nu și-a putut crește alta la loc, nici măcar pentru a vindeca puțin suprafața arsă.

Arheologul Fettich Nándor descrie același spațiu și timp într-un fel care evocă chiar și un sentiment de confort. Da, ruinele de pe Hrești atyk fumegă, da, unui biet om i s-a despicat craniul cu un topor în mijlocul străzii, da, evreii chiar au fost exterminați aici („Evreii au fost uciși de polițiștii ucraineni care se plimbă cu banderole pe mâneci"), oamenii îngheață în propriile case și nu au ce să mănânce — dar există un fel de romantism melancolic în această atmosferă sumbră, liniștea și detașarea unui călător care se cufundă cu interes și simpatie în oroarea vieților îndepărtate ale altora, știind bine că pentru el e doar ceva temporar, că această

grozăvie nu-l privește. „Astăzi am examinat ruinele prin frumosul meu binoclu francez."

Iar băiatul spune: „Femeile alergau de-a lungul coloanei, țipând și plângând nencetat, aruncându-se la gâtul fiicelor, poliția le-a împins, femeile au căzut la pământ; nemții mergeau în urmă și râdeau". Și arheologul, omul de știință scrie: „O reprezentație relativ onorabilă a avut loc într-o operă mare, care nu avea deloc încălzire. Muzica și jocul în general, date fiind circumstanțele, au fost foarte bune". Iar băiatul: „Unul, de exemplu, înnebunit de mirosul de carne arsă, s-a apucat să mănânce carnea cadavrelor, apucând bucăți de pe foc. La început, germanii nu l-au văzut, dar când l-au prins, l-au împușcat pe loc și l-au aruncat în flăcări, extrem de indignați de sălbăticia la care ajunsese". Iar omul de știință: „Am fost uimit când m-am plimbat prima dată prin holurile muzeului: nici măcar o urmă a ruinelor recente. De parcă aș fi fost într-unul dintre muzeele de elită dintr-o țară pașnică. Parchetul minunat strălucea, ușile și pereții erau curați".

Fiecare spune ce a văzut și ce știe. Fiecare spune adevărul. Și există speranță că acești călători s-ar putea întâlni — se pot întâlni în ascultător. În momentul în care, într-o zi de februarie, arheologul maghiar își ridică

nelipsita cameră foto, căutând cel mai bun unghi pentru a surprinde Biserica Sf. Andrei, iar băiatul costeliv cu pielea arzândă se uită direct în obiectiv, fără a privi în altă parte, iar în ochii lui se reflectă Niprul și Insula Truhaniv și Malul Stâng și Darnyția și acoperișurile și locul pustiit, unde cândva se înălțau Biserica Zeciuielii și cârduri de păsări pe cer și un pește se zbătea tăcut pe mal, biruit de disperarea durerii prinse înlăuntrul lui.

Acest moment este într-adevăr descris de ambii povestitori. Fettich descrie locul în care face fotografia. Kuznețov povestește cum a observat un bărbat îmbrăcat într-o uniformă militară, făcând fotografii la Biserica Sfântul Andrei — un turist care voia să păstreze o curiozitate din călătoria lui ca suvenir. În același timp și spațiu descris în ambele texte, în același context se desfășoară și traiectoria lui Petrov. Totuși, la fel ca mii, milioane de alte traiectorii, rămâne în afara granițelor ambelor povești.

Fettich Nándor ar fi putut să-l cunoască pe Petrov. Dar ce putem desprinde din această întâlnire întâmplătoare, despre care oricum nu vom ști niciodată?

Deși pare că tocmai din asemenea coincidențe, de care nu suntem niciodată siguri, putem afla cel mai mult.

Putem alege două puncte la întâmplare de pe un plan și le putem conecta. O linie dreaptă dă un sentiment de ușurare: în centrul vieții se află activitatea științifică sau dragostea. Noi înșine alegem ce puncte să conectăm și dăm un nume acestei linii, în funcție de ceea ce căutăm.

Dar ce să facem când există mai multe planuri, iar majoritatea punctelor sunt variabile, intermitente și invizibile? Ce se întâmplă dacă liniile paralele se intersectează, dacă există mai multe (sau niciunul) centre ale vieții simultan și figurile geometrice își pierd axele? Cum să înțelegem toate inconsecvențele, cum să explicăm necunoscutul? Părțile disparate și nepotrivite se reunesc ocazional, în clipele fugare care intervin uneori între inspirație și expirație. Uneori — în vis, când te afli în afara granițelor construcțiilor logice și formulărilor verbale. Foindu-te neliniștit, încerci să transmiți un mesaj cu o soluție spre exterior, în realitate, dar gura îți este zidită, din ea ies doar mormăieli, iar cuvintele, care uneori reușesc chiar să fie aranjate sub formă de propoziții coerente, nu seamănă cu lexemele niciunei familii de limbi.

Deși... cine știe. Poate că este vorba despre una dintre limbile moarte. În arhivele lingvistului Viktor Petrov, s-au păstrat

materialele lucrării lui despre reconstrucția a două limbi moarte, care au fost vorbite cândva de oameni cu capul oval și cu cap rotund — prusaca veche și scita. Poate că asta e și ideea: ceea ce este nerostit și iremediabil pierdut nu poate fi exprimat decât într-o limbă moartă.

După ce te trezești, o vreme mai simți că răspunsul a fost și este acolo, că zace în interiorul tău, încă mai poate fi trăit prin *medulla oblongata*. Dar nu poate fi extras, nu poate fi extras în niciun fel. E acolo, dar toate încercările de a-l atinge sunt zadarnice.

Cum să atingi impenetrabilul?

Poate scrisorile lui vor explica ceva? Poate ele vor lămuri lucrurile?

O comisie specială de pediatri l-a recunoscut oficial pe Kostiantyn Zerov ca pe un copil-minune. Știa să citească și să scrie aproape încă de la naștere, devora literatura pentru adulți și vorbea în fraze complexe. În exterior, era o copie în miniatură a tatălui său: fața rotundă, tăietura ochilor, forma buzelor. Expresiile faciale identice.

Această copie în miniatură îmbunătățită a fost consolarea lui Zerov în toate. E imposibil să te simți singur și inutil cu o astfel de reflecție în fața ta. Tot ceea ce credea tatăl se înmulțea și înflorea în Kostyk: voința

de a învăța, curiozitatea, munca grea, memoria fenomenală, mintea ascuțită, reflexele rapide, talentul de analiză, sinteză și improvizație.

La 1 septembrie 1934, profesorul Zerov a fost demis de la Universitatea din Kiev. La 1 noiembrie i s-a interzis să scrie lucrări științifice. Pe 3 noiembrie, Kostyk, în vârstă de zece ani, a murit de scarlatină. La înmormântarea micuțului Zerov, pe lângă tatăl băiatului, au fost alte patru persoane — doi colegi și doi studenți ai profesorului. Poate că Sofia nici nu știa că fiul ei plecase în ziua aceea. Ea se afla în stare critică în secția de terapie intensivă.

Pe tot parcursul înmormântării, cei prezenți au fost stingheri, până când, brusc, Zerov s-a lansat într-un discurs peste movilița proaspătă sub care zăcea „fiul lui drag".

Zerov vorbea în latină. A citat din Virgiliu, Ovidiu, Horațiu. *Tempora si fuerint nubile, solus eris.* Dacă cerul e înnorat, să știi că de-acum înainte ești singur.

A simțit că cei prezenți nu pricep cuvintele pe care le rostește. Tăcerea lor încordată și privirile piezișe i-au dat-o de înțeles. Pe drumul de la cimitir, s-a hotărât să le explice.

Își îngropase nu numai singurul fiu, dar și pe sine. Știa că discursul pentru băiatul mort,

îngropat în pământ avea să fie ultimul din viața lui. Nu vor mai fi săli de clasă aglomerate în care până și studenții de la alte cursuri vin să se răsfețe în transa hipnotică, în drogul dulce al prelegerilor profesorului Zerov. Nu vor mai exista priviri hipnotizate, răsuflări întretăiate, ovații în picioare și un sentiment de ebrietate amestecat cu epuizare plăcută. I s-a interzis să predea, i-a fost interzis să se angajeze în aproape orice domeniu de activitate. Persecuția a început odată cu traducerile din clasicii latini. Vorbitorii de latină dispăruseră de mult. Latina era moartă.

Iată, de exemplu, una dintre numeroasele diferențe dintre ei: Zerov era un orator strălucit, în timp ce Petrov, pe de altă parte, era sceptic când venea vorba de public. Nu îl putea evita, pentru că prelegerile și vorbitul în public erau o parte integrantă a activității științifice. Cumva așa le și percepea: ca pe un plus, o necesitate, uneori o constrângere. Un motiv de ironie, scepticism, un oftat greu. Ceva ce trebuie îndurat.

Zerov, în schimb, se bucura de discursurile pe care le ținea. Dacă nu erau scopul lui, cu siguranță erau o sursă de bucurie, inspirație, idei, o oglindă și un motor.

În toate memoriile despre Zerov, talentul său de a vorbi în public este subliniat și evidențiat. Aceste fragmente de amintiri sunt înălțătoare, înflăcărate. Pline de epitete și superlative. Evident, astfel de consemnări sunt exagerate. Dar când zeci de martori exagerează același moment, acest lucru trebuie să însemne ceva.

Se spune că la exterior nu ieșea cu nimic în evidență: de înălțime medie, cu fața rotundă, zâmbitor, cu părul deschis pieptănat pe spate, cu ochii albaștri. Știm deja despre dinții deteriorați care îi îngreunau dicția: Zerov sâsâia. Un vorbitor sâsâit.

În schimb, timbrul vocii... Ooo, asta e mai aproape de subiect. Plăcut urechilor, tenor cu sunet dulce (în contrast cu „vocea scârțâitoare“ și „tonul agitat“ ale lui Petrov). Talentul de a stăpâni intonațiile. Probabil că folosea cu pricepere tehnicile retorice: studiase clar arta oratoriei de la autorii săi clasici favoriți. Nu putea fi decât un mijloc suplimentar, un instrument: spectacolele lui erau magice pentru că erau spontane. Chiar dacă se pregătea pentru ele de fiecare dată. Se pregătea pentru fiecare subiect, indiferent de câte ori vorbise deja despre el. De fiecare dată când adăuga ceva nou, de fiecare dată când aveau loc noi descoperiri, el dezvelea un nou strat, punea un nou accent, o nouă intonație,

făcea o paralelă neașteptată, o analiză și mai profundă. Și indiferent de câte ori repeta subiectul, oricât de atent s-ar fi pregătit, în timp ce vorbea, era fascinat de el însuși, de parcă s-ar fi auzit pentru prima dată. Ochii începeau să-i strălucească, gesturile îi deveneau tot mai vii. Nu se lăsa cuprins de frenezie și nu cădea în transă, ci rămânea mereu alături de ascultători: trăind împreună evenimentul, experimentând împreună iluminarea, combinând multe puncte împrăștiate pe planuri diferite — împrejurări istorice, origini, influențe, detalii ale biografiei, mijloace artistice, idei, formă și conținut, abordare creativă, impactul bolii asupra creativității, povești de dragoste, contribuția și păstrarea memoriei.

Cita pagini întregi, în diferite limbi, din memorie. Le dezvăluia studenților săi, pentru prima dată, numele și lucrările autorilor ucraineni, despre a căror existență nu aveau habar. Le sistematiza și le încadra într-o imagine completă. Dintr-odată, curente fragmentare și aleatorii, școli și grupări, scriitori individuali se aranjau într-o configurație îngrijită și logică, deși indescriptibil de complexă, deschizând o nouă perspectivă — în procesul de formare și continuare a literaturii ucrainene și includerea acesteia în contextul paneuropean.

În amintirile studenților, există întotdeauna un moment asociat cu surpriza trăită, aproape un șoc: din ceea ce pentru unii păreau niște rămășițe vagi și rupte, secundare, imitații anemice ale literaturii ruse sau poloneze cu sclipiri rare ale numelor cu adevărat puternice, Zerov extrăgea subtilități și întreguri, ceea ce stârnea ceva foarte asemănător cu mândria. Se dovedea că, deși aveau impresia că știu de mult timp totul despre literatura ucraineană, studenții, de fapt, nici măcar nu știau de existența acestei literaturi.

Începea fiecare prelegere cu o conversație ușoară. Intra în dialog cu studenții pe teme aleatorii: despre vreme, arhitectură, concerte, sărbători, nivelul apei Niprului, numărul elanilor în pădurea Holosiiv. Cei care l-au cunoscut erau constant uluiți de erudiția lui cuprinzătoare. Memoria lui stoca peisaje întregi de informații, depozite profunde de cunoștințe, combinând între ele fragmente separate pentru a crea o schiță completă. Astfel, trecând pe lângă un templu străvechi dintr-un oraș străin, a început să spună povestea creării acestuia: i-a numit pe fondatori, a descris planurile arhitecților, a enumerat materialele folosite pentru anumite elemente ale clădirii și a relatat evenimentele legate de aceasta din perioade diferite. Aceste

informații proveneau din diverse surse și, de îndată ce se uita la clădire, Zerov le găsea în adâncul memoriei sale, combina detaliile și îi prezenta ascultătorului o poveste gata făcută.

Putea vorbi despre cauzele bolilor plopilor piramidali de la Kiev, despre degradarea setterilor negri, despre pavajul de pe strada Fundukleivska. Dar cel mai mult îl interesa literatura, compararea traducerilor, conotațiile, nuanțele, procedeul rimelor, metrica versurilor, psihologia creativității, istoria și critica, influențele, cauzele și relațiile. Nu a încetat niciodată să învețe limbi străine, nu a încetat să facă planuri și proiecte și nu a încetat să le implementeze. Chiar înainte de execuție, în lagărul de concentrare Solovky, Zerov a continuat să traducă *Eneida*, *Hiawatha*, *Boris Godunov*. Avea de gând să se apuce de Goethe și Shakespeare, înainte de asta însă „aducea în sistem" engleza și germana.

O lingvistă din Harkov, care credea că Zerov fusese îndrăgostit de ea mulți ani la rând, a povestit în scrisorile ei către lingvistul Șeveliov despre o seară de toamnă în care ei trei — ea, soțul ei și Zerov — se plimbau într-un parc din Harkov, recitând poezii. Bărbatul era arbitru. Se plimbau printre arțari și castani, printre straturile de flori, în jurul unui lac, stăteau printre desișuri pe un

trunchi de copac căzut, iar un câine (un Doberman Pinscher pe nume Laska) făcea cercuri în jurul lor, în timp ce ei se întreceau să vadă cine cunoaște mai multe poezii rusești. Când și Zerov, și Ludmila au recitat câte patruzeci de poezii fiecare, arbitrul a sugerat să anunțe meci nul. Pe urmă au luat cina pe terasa restaurantului Dinamo (un nume popular pentru restaurante în acele vremuri), hrănind cu resturi câinele. „Mă întreb care dintre voi știe mai multe poezii pe de rost“, a spus soțul Ludmilei. „Sigur că eu“, a spus Zerov. Nu se lăuda, pur și simplu a enunțat situația: știa mult mai multă poezie ucraineană, precum și greacă și latină, franceză și germană. Chiar știa mult mai multe.

Știa diferite versiuni și ediții. Știa traduceri diferite.

Soția mea, de exemplu, este complet indiferentă la poezie, a spus Zerov.

Și la a dumneavoastră? a întrebat Ludmila.

E sceptică în privința poeziei mele. Din când în când, se întâmplă să mă laude. Deși nu este nimic de lăudat.

În scrisoarea ei, această femeie adaugă un întreg set de elemente necesare pentru gustul dulce-amărui al iubirii neîmpărtășite. Și nu se știe, și nu se va ști niciodată, ce anume a inventat și ce anume a fost real. Au existat

acești arțari, castanii, lacul, copacul căzut ori Laska, un Doberman Pinscher care mânca cu poftă o gustare pe terasa restaurantului Dinamo? Se întuneca? A trebuit soțul Ludmilei să meargă la cursurile de seară de la universitate? Avea ea un buchet modest de romanițe târzii și doi clopoței găsiți în pădure în timp ce bărbații au mers la chioșc după bere? Oare Zerov a condus-o pe Ludmila până la ușa apartamentului ei, i-a sărutat mâinile, i-a cerut o floare ca amintire? Chiar i-a spus că aceasta a fost una dintre cele mai fericite zile din viața lui și că astfel de zile, în viața lui, au fost atât de puține, prea puține?

Ea povestește despre prelegerea publică a lui Zerov din Harkov, care se desfășurase cu o zi înainte: despre mulțimile de oameni care s-au repezit în sala principală a Casei Oamenilor de Știință, care au umplut toate încăperile suplimentare, scările, au stat cu ușile deschise, au stat în vârful picioarelor, întinzându-și gâtul unul peste capul celuilalt, dornici să-l audă pe vorbitor. Abia atunci și-a dat seama, pentru prima dată, de unicitatea lui Zerov, uimită fiind de prestația lui. Ovațiile au durat vreme îndelungată.

Aplauzele îl însoțeau pe Zerov indiferent de unde sau despre ce vorbea. Răsunau la

petreceri cu prietenii, la lecturi de poezii, la colocvii științifice. Îi încheiau prelegerile, ținute pompierilor sau polițiștilor, asistentelor sau bibliotecarilor, răsunau pe neașteptate după o glumă bună sau un citat deosebit de potrivit, o poezie recitată sau o analiză virtuoasă a vreunei opere literare, după o povestire dramatică despre viața unuia dintre scriitorii romantici sau o poveste despre hoinărelile și pățaniile diecilor baroci.

La cel de-al XII-lea Congres al PC(b)R, Stalin a subliniat necesitatea de a înăbuși cu hotărâre nu numai marele șovinism rus, ci și orice manifestare a șovinismului străin. Comitetul raional de la Kiev al PC(b)U[67] a reacționat imediat, în felul său: ei au spus că, din moment ce tovarășul Stalin a pus accent pe lupta împotriva marelui șovinism rus, principala noastră sarcină patriotică e eradicarea naționalismului ucrainean.

În decembrie 1933, la Universitatea din Kiev a avut loc o reuniune de partid la nivelul întregii instituții, la care Zerov a fost acuzat de naționalism burghez și condamnat pentru activitate rău intenționată. Toată lumea știa de dinainte că în cele din urmă Zerov va primi cuvântul, iar în timpul discursului său va trebui să se pocăiască, să-și recunoască și să-și mărturisească toate

crimele și greșelile. Era unul dintre principalele instrumente ale puterii: victima trebuia să se umilească cu înverșunare. Era considerat un mijloc deosebit de eficient de reeducare și trebuia să servească drept exemplu pentru alții. Într-un efort de a-și salva propriile vieți, mulți se autocalomniau pătimaș, inventând păcate și intenții sinistre, secrete, îndreptate împotriva guvernului sovietic.

Zerov a vorbit, publicul l-a ascultat fascinat. Discursul a fost clar, logic, cu un raționament impecabil, care a scos la iveală absurditatea oricăror obiecții, până la urmă, a tot ce se întâmpla în jur. Discursul a fost trist, înțelept și plin de ironie. „Profesore Zerov! Vorbiți deja de douăzeci și cinci de minute...“ și-a venit brusc în fire președintele adunării. Sala a izbucnit în aplauze care nu s-au potolit multă vreme.

Zerov era fericit. Atenția și sprijinul l-au inspirat. Deși știa foarte bine că nu va fi iertat pentru acest spectacol. A declanșa o furtună generală de aprobare la propria judecată, la care ar trebui să fii umilit și zdrobit de mulțime, e un gest de neiertat.

Ziarul *Adevărul proletar* a publicat imediat un articol cu titlul „În aplauzele puternice ale publicului“: „La pupitru se află renumitul M. Zerov, neoclasic și reformator. Din gura lui

de aur curg cuvinte, unele mai dulci decât altele. Publicul tace, ascultând fiecare cuvânt.

Să ascultăm și noi. Despre ce cântă respectabilul profesor?

«Am făcut greșeli formaliste în trecut.»

Aveți autocalificarea politică a profesorului M. Zerov!

«Deciziile plenului din noiembrie îmi oferă posibilitatea de a-mi analiza mai profund greșelile în opera literară.»

Este vorba despre semnificația politică a plenului...

«Și în general (și acesta este punctul central al discursului lui M. Zerov) cred că procesul de internaționalizare a mers deja atât de departe, încât le putem spune cu încredere dușmanilor noștri, prin cuvintele lui Dante: *Lăsați orice speranță!*»

Chiar și pe căruntul Dante l-a adus în discuție profesorul ca să se adăpostească în spatele unei fraze frumoase și să-și ascundă «neînțelegerea» deplină (sau nedorința de a înțelege?) a hotărârilor plenului istoric al partidului, care a acordat o atenție deosebită necesității de a aprofunda activitatea educațională internațională.

Citatul profesorului a fost învăluit de aplauze.

L-au aplaudat pe acela care fusese mulți ani un călăuzitor ideologic, un teoretician al

formei ucrainene și al conținutului burghez al culturii!“

Indiferent de ce se întâmpla, indiferent de măsurile pe care guvernul îi obliga pe cetățeni să le ia, orice acțiune — violență împotriva altora sau împotriva propriei persoane, înșelăciune sau autoamăgire, calomnie sau autocalomnie — trebuia să demonstreze activism și spirit voluntar. Trebuia să fii atent să nu întreci măsura, pentru că orice fanatism trezea imediat suspiciuni, iar cei mai zeloși susținători ai voinței lui Lenin erau adesea aspru pedepsiți. Dar pasivitatea și eschivarea erau echivalate, fără drept de apel, cu sabotajul și activitatea subversivă. Nu exista neutralitate. Era imposibil să fii acolo fără să fii observat: puteai fi condamnat doar pentru tăcerea ta — și au fost asemenea condamnări. Așa cum au fost condamnați și împușcați pentru posomorâre, melancolie, tristețe, îndoială, perspectivă filosofică, dragoste pentru literatura antică, pentru educație sau studii într-un gimnaziu prerevoluționar. Semne ale dușmanilor regimului au fost găsite în cele mai inocente calități umane. Într-adevăr, orice calitate umană, orice trăsătură umană caracteristică era deja un motiv suficient pentru execuție.

Într-un efort de a-ți salva viața, merita să te bazezi pe ambiguitate. Dar nu pe o ambiguitate pasivă, ci pe una veselă, infantil-optimistă, neimaginativă. Oamenilor care nu avuseseră încă timp să-și revină cum trebuie din Primul Război Mondial, care se treziseră aproape imediat în vârtejul revoluției și al războiului bolșevic-ucrainean din 1917-1921, care trecuseră prin foametea din orașe în anii 1920 și prin foametea în masă din satele ucrainene în anii 1932–1933, le era interzis să vorbească sau să reflecteze asupra experienței trăite în condiții sovietice. Să-și plângă morții, să-și exprime durerea, frica, disperarea, deznădejdea era un lucru primejdios; toate aceste emoții care nu-și găsiseră rezolvarea trebuiau ascunse cât mai adânc cu putință chiar și față de propria persoană, neîngăduind nici măcar un apropo.

În schimbul lor, te întâmpinau cu un zâmbet demonstrativ, cu o privire caldă, cu o cântare goală, cu o sete de sânge jucăușă, o sete de exterminare veselă, subjugare, cucerire, cu oțel și tandrețe, cu vuietul unei fabrici de tractoare întors împotriva curgerii râului, cu remușcări universale, cu disponibilitatea de a-și denunța aproapele, cu pasiunea de a urmări și de a trăda dușmanii ordinii comuniste.

În 1955, *Ziarul literar ucrainean* din München a publicat o lucrare amplă a lui Petrov intitulată „Inteligheția ucraineană — o victimă a terorii bolșevice". Manuscrisul a fost înaintat redacției de lingvistul emigrat din Belarus Anton Adamovyci, care nu-l cunoștea pe Petrov și nu-l întâlnise niciodată. În același timp, nu se știe cum îi parvenise manuscrisul.

Trecuseră șase ani de la dispariția misterioasă a lui Petrov din Germania. Foarte recent, emigranții ucraineni descoperiseră că locuiește la Moscova: se părea că numele lui era menționat, printre altele, într-un ghid nou publicat de arheologie sovietică. În ciuda acestui fapt, nu toată lumea a crezut imediat vestea, percepută ca fiind o altă provocare și calomnie, un alt joc psihologic. Petrov era considerat, de multă vreme, mort în exil.

Publicarea textului, printre altele, a fost o încercare de a confirma intențiile insidioase ale serviciilor secrete sovietice. Până și gândul că autorul unui text incriminator despre crimele guvernului sovietic ar putea continua să trăiască și să-și exercite profesia în capitala Uniunii Sovietice părea imposibil. Pe cel care descrisese atât de atent, clar și convingător crimele regimului, folosind exemple concrete, trecând de la planuri generale, metode și strategii, de la sarcinile îndeplinite

de sistemul comunist la povești personale ale victimelor, detalii tragice, la înșiruirea a zeci de vieți distruse, regimul nu-l putea ierta. Cel care descrisese cu atâta autenticitate detaliile și împrejurările cazurilor și persecuțiilor, care înfățișase, pe de o parte, autodistrugerea psihologică și prăbușirea victimelor, iar pe de altă parte, metodele necruțătoare de presiune emoțională și fizică asupra acestora, care oferise detalii intime și scosese la lumină momente de groază și deznădejde nu putea servi guvernului sovietic.

Portretele unor oameni care trăiseră până de curând apăreau în fața cititorului, de parcă acesta ar fi aruncat o privire prin gaura cheii. Erau oameni de știință, oameni de cultură, artiști, complecși și lipsiți de apărare, chiar mai mult decât sunt oamenii de obicei. Tot ce li se făcuse stârnea groază și tristețe. Din câteva mișcări de condei, Petrov a descris istoria și caracteristicile fiecăruia, apoi — o metodă de distrugere psihologică, inventată special pentru fiecare dintre ei pentru a-i rupe cât mai eficient, cu cel mai sofisticat sadism, o metodă care în același timp a fost, pentru toți acești oameni excepționali, redus la un singur numitor comun, unificat.

Petrov a vorbit despre poetul Yevhen Plujnyk, un introvertit detașat, care evadase

din realitatea sovietică în filosofie, în comploturile literaturii clasice, și a citat din scrisoarea acestuia către soția lui, scrisă după ce fusese condamnat la zece ani în lagărul de concentrare Solovky, în loc de execuție. Plujnyk numise ziua acestui verdict „cea mai fericită zi din viața lui". A murit la Solovky jumătate de an mai târziu.

A povestit despre poetul Dmytro Falkivskyi, distrus din cauza melancoliei sale, despre persecutarea (și, în cele din urmă, execuția) romancierului Hryhorii Kosynka, pentru că nu se putea opri să critice guvernul sovietic și exterminarea satului ucrainean în lucrările sale. Despre împingerea la sinucidere a instabilului emoțional, dureros de pasional, Hvylovyi, a cărui moarte voluntară a fost plănuită de el ca un gest de sacrificiu de sine și de salvare a altora, dar care în schimb a devenit complet inutilă, subliniind doar soarta celorlalți. Despre execuția futuristului Myhailo Semenko, care și-a demonstrat cu ardoare devotamentul față de fiecare cuvânt al lui Stalin și care în timpul anchetei a fost acuzat că făcuse parte din organizația teroristă naționalist-fascistă ucraineană, care de fapt nu exista. Despre poetul surdomut Oleksa Vlyzko: „A trăit într-o liniște absolută și nici în ultimul

moment nu a auzit împușcătura care i-a zdrobit craniul".

Viața scriitorilor din Galiția care s-au mutat în Ucraina sovietică s-a încheiat în același fel ca al scriitorilor de partid care, cu puțin timp înainte de propriul exil sau execuție, au luat parte la persecuția unora dintre colegii lor care nu se prea încadrau în literatura realist-socialistă. I-au distrus pe cei mici și fără talent, i-au distrus pe cei care tocmai ocupaseră cele mai înalte și mai avantajoase funcții oficiale. Le-au distrus copiii, familiile. Toate generațiile au fost distruse dintr-un foc.

Printre zeci de nume, printre menționările a sute și mii dintre cei uciși, Petrov a scris și despre represiunile împotriva prietenilor săi apropiați: Mykola Zerov, Pavel Filipovyci, Myhailo Drai-Hmara. Aproape că nu-l amintește deloc pe Maksym Rylskyi, deși avusese, mai mult sau mai puțin, o relație strânsă cu el. Dar asta pentru că Rylskyi, care fusese unul dintre primii arestați — la începutul anilor 1930, în timpul procesului Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei —, fusese eliberat șase luni mai târziu. Cândva purtase o mustață luxuriantă, deși moda pentru asemenea vegetație pe față trecuse de mult. În timpul interogatoriilor, în batjocură, gardienii îi smulgeau smocuri întregi din

mustață. După toate acestea, mustața nu i-a mai crescut niciodată la loc. Rylskyi a început să scrie altfel de poezii.

În timp ce lucra la text (unde a început să lucreze la el — încă din Harkov sau după ce s-a mutat în Germania?), Petrov trebuie să fi știut deja despre moartea celor de care fusese apropiat mulți ani la rând, atât prin gusturi și ocupații comune, cât și prin viziunea asupra lumii. Cu câțiva a sărbătorit chiar ziua onomastică a soției unuia dintre ei. S-a iubit cu soția unuia dintre ei. Nu se putea să nu se simtă vinovat în fața unora dintre ei.

Știind că Zerov a murit, Petrov a scris un text în care a recreat stările de decădere internă care îi precedaseră moartea. Stările prin care trecuse prietenul său. Pentru a le descrie, trebuia să și le imagineze iar și iar, să le trăiască în mintea lui. Este foarte posibil să se fi cufundat în ele nu numai de dragul textului. Este foarte posibil ca aceasta să fi fost ispășirea lui, empatia lui, manifestarea vinovăției sale. În acest fel, a încercat să-i fie alături — chiar și atunci când însuși Zerov nu mai era pe lume.

„Nu trebuie decât să ne imaginăm starea de spirit a unui om care s-a confruntat cu faptele unei astfel de acuzații. Mai mult: care a trebuit s-o accepte până la urmă. Ca s-o accepți, trebuie să te învingi. E necesar să te

autodepășești. Să ajungi într-un asemenea punct de autocontradicție, de negare a propriei conștiințe, încât, respingând vocația de poet, decența, demnitatea umană, să spui: Nu! Sunt nimic! Sunt un vehicul cu două roți! Sunt un ucigaș! Nu numai că sunt un ucigaș, dar conduc o organizație de criminali!

Cruzimea acestei torturi, îndreptate asupra intelectului, este mult mai mare decât tortura chinezească cu clopotul sau tăierea în două a unui om cu un fierăstrău de lemn. Politețea poate deveni o sursă de teroare. Cu cât mai politicos, cu atât mai îngrozitor. Cel mai important lucru e să acționezi consecvent. Analiza psihicului devine sursa distrugerii acestuia. Prin dezvelirea straturilor, a voalurilor de protecție unul după altul, expunerea psihicului, luarea în considerare a fiecărui cuvânt nerostit, a fiecărui gând reprimat, ei scoteau la iveală complexe ascunse de fascism, contrarevoluție, teroare, sabotaj, participare în organizații, încercări de trecere frauduloasă a frontierei, legături cu persoane din străinătate... Metoda pur clinică folosită de neuropatologi pentru tratamentul tulburărilor mintale este aplicată la defalcarea patologică a psihicului normal.

Nervii cedau. Zerov plângea tot timpul. Vorbea și zâmbea, iar în același timp lacrimile îi curgeau din ochi."

Se pare că serviciile secrete sovietice i-au oferit agentului Ivanov, adică lui Petrov, libertate deplină de acțiune. Putea să facă orice dorea, să scrie și să spună orice dorea — atâta timp cât inspira încredere deplină în cercurile emigranților, pentru a-i convinge și a-i forța să împărtășească informații cu el. Să aibă îndeajuns de multă încredere în el, încât să cadă sub influența lui.

Se pare că această permisiune s-a extins chiar și la crearea de texte precum lucrarea „Inteligheția ucraineană — o victimă a terorii bolșevice". Această permisiune a explicat nemaiîntâlnitul precedent când autorul unui text publicat în Occident, despre acțiunile criminale ale autorităților sovietice a continuat să trăiască și să lucreze în Uniunea Sovietică.

Dar această permisiune, la fel ca sarcina de a scrie astfel de texte era doar o mască, o acoperire, o prefăcătorie a autorului? Oare ceea ce a scris nu era ce știa și credea cu adevărat?

Putea poziția unui agent secret sovietic, sarcina pe care a primit-o de la autorități, să îi permită să se exprime cu o onestitate care nu ar fi fost acceptabilă în alte circumstanțe? Ar fi putut această mască să-i îngăduie lui Petrov să dea glas unor gânduri și adevăruri pentru care altfel ar fi împușcat imediat?

Printre multele personalități pe care Petrov le menționează în lucrarea lui „Inteligheția ucraineană — o victimă a terorii bolșevice“, există un paragraf despre Ahatanhel Krymskyi. Petrov îl numește „un om de știință remarcabil la scară europeană“. El enumeră domeniile de activitate ale mai vârstnicului său coleg (amândoi, printre altele, erau interesați de etnografie și folclor) și descrie pe scurt opresiunea pe care a trebuit să o sufere Krymskyi din partea autorităților sovietice: demiterea din funcții, interzicerea activității științifice și de predare în instituții de învățământ, arestarea și exilarea bătrânului academician, aproape complet orb, grav bolnav și neputincios în Kazahstan, unde a murit.

Petrov îl menționează discret pe Krymskyi, nu oferă niciun detaliu care l-ar putea atinge cu adevărat pe cititor. De obicei, el știe să anime personajele prin câteva cuvinte (chiar și pe cele care arată mai mult ca o funcție cu trup moale decât o persoană vie, cum ar fi Vasyl Hrysanovyci Komaha din *Doctorul Seraficus*), să facă cititorul să înțeleagă prin ce a trecut altcineva, să transforme construcțiile verbale în experiența de viață a cititorului. Dar când scrie despre Krymskyi în cercetarea lui, Petrov nu se folosește de această abilitate.

Ahatanhel Krymskyi aparținea epocii anterioare — se născuse la începutul anilor 1870. Avea o natură sfâșiată de contradicții: extrem de complexă, emoțională, predispusă la autoflagelare și stări obsesive. Numeroase nevroze și complexe, stări maniacale au saturat o memorie uimitoare și capacitatea de a acumula informații. Sau mai degrabă invers: incapacitatea totală de a uita măcar ceva a provocat schimbări bruște ale emoțiilor și fixarea pe idei și stări, ducând la crize violente.

Krymskyi însuși nu era sigur de câte limbi vorbea. În diferite perioade ale vieții, a vorbit de numere ce variau între 60 și 100: limbi vest-europene și estice, moarte și moderne. A fost orientalist, istoric, scriitor, traducător, a studiat teatrul, religia și literatura. Etica muncii sale fără precedent a avut ca rezultat sute de lucrări științifice, mii și mii de pagini scrise pe teme precum semitologia, islamul, istoria și cultura țărilor arabe, Iranul, Turcia, cercetări privind istoria limbii și literaturii ucrainene, folclorului și etnografiei. El însuși a scris proză și poezie și a tradus lucrările lui Antara, Omar Khayyam, Hafiz, Saadi, Firdoùsi, Mihri Hatun.

De origine, a fost tătar din Crimeea, iar una dintre multele teorii pe care le-a îmbrățișat a fost credința lui în limitările

mentale și inferioritatea intelectuală a reprezentanților popoarelor turcice. În același timp, Krymskyi, fără măcar să aibă o picătură de sânge ucrainean în el, s-a remarcat prin patriotismul său ucrainean pasionat, chiar și din punct de vedere fiziologic. Avea o sete pentru tot ce era ucrainean, asemănătoare cu o sete erotică nestinsă, dureroasă, cronică. Era conștient de fragmentarea extremă a propriilor sentimente și tendințe și nu a încetat să sufere din această cauză. Krymskyi a scris despre dragostea lui în propriile lucrări artistice, a fundamentat-o și a justificat-o în texte jurnalistice.

A avut o relație dificilă cu tatăl său, fiind înstrăinat de el, a simțit rușine și dezgust față de propria mamă, pe care o considera simplă, murdară și needucată, avea o viziune asupra lumii radical diferită de cea a fratelui său, pe care l-a poreclit „Ciornosoteneț“[68], iar sora lui aluneca în fanatism religios, căzând regulat în starea de transă a „dansului Sfântului Vitus“.

Reprimându-și propria homosexualitate, el și-a interzis sentimentele și relațiile cu bărbații care îl atrăgeau. A tânjit după ei, cuprins de un chin de nedescris, s-a pedepsit aspru, psihic și emoțional, din cauza unei dorințe pe care el însuși o considera bolnavă

și interzisă. Krymskyi a tradus poezia erotică a lui Rumi, Hafiz și Saadi, a scris uneori versuri erotice arzătoare, bântuitoare, care au dezvăluit în chip neașteptat admirația sinceră pentru măreția intelectuală a unuia dintre colegi sau cunoscuți, apoi a descris torturi și pedepse cumplite atât pentru sine, cât și pentru alți oameni (în special pentru femei) care nu au putut rezista tentației de a se scufunda în plăcerea erotică, a scris în propria proză argumente împotriva iubirii între persoane de același sex, a renunțării și a ascezei eroului, a tăgăduirii lui de sine.

În același timp, cineva a născocit bârfe care circulau obsesiv cum că Ahatanhel Krymskyi, de-a lungul vieții, ar fi fost îndrăgostit nebunește și dureros de Lesia Ukrainka.

Timp de mulți ani, academicianului Krymskyi — pe jumătate orb, neputincios în viața de zi cu zi — i-a fost devotat, până la uitare de sine, studentul și colegul său Mykola Levcenko, care i-a fost și asistent, secretar, cititor și scrib, și care era cu treizeci de ani mai tânăr decât el. Krymskyi chiar îl adoptase.

În timpul procesului organizației naționalist-teroriste „Uniunea pentru Eliberarea Ucrainei“, Mykola Levcenko a negat orice implicare a lui Krymskyi sub orice capete de acuzare. Întrebare după

întrebare, răspundea cu fermitate că Krymskyi este fiul cel mai loial al poporului sovietic. În cele din urmă, tânărului i s-a arătat mărturisirea lui Krymskyi, scrisă de mână, despre participarea activă la „Uniunea pentru Eliberarea Ucrainei".

Secretarul academicianului a rămas uluit: scrisul, pe care îl cunoștea la fel de bine ca pe al său, îi aparținea tatălui adoptiv.

A reușit să se stăpânească cu un efort extraordinar de voință și a studiat manuscrisul cuvânt cu cuvânt, literă cu literă. Dragostea pentru un om înseamnă atenție la particularitățile limbajului său.

În cele din urmă, Levcenko și-a dat seama că mărturisirea fusese falsificată: din pricina credințelor sale lingvistice bizare, Krymskyi nu ar fi folosit niciodată cuvântul „poate". Nu folosea niciodată nici gerunziul.

Levcenko a fost exilat la lacul karelian Engozero, apoi la Chupa și pe urmă la Segezha. A muncit din greu, sperând să-și câștige eliberarea. În fiecare vară, Krymskyi, în ciuda sănătății lui precare, parcurgea distanțe mari pentru a-și vedea fostul secretar. Între timp, bătrânul academician se căsătorise cu soția însărcinată a lui Levcenko pentru a-i adopta copilul și a-i da propriul nume de familie.

În toamna anului 1934, Mykola Levcenko s-a întors din exil. A fost eliberat din cauza bolii lui mintale și a incapacității totale de a munci. Cu toate acestea, în același an, s-a sinucis.

Ahatanhel Krymskyi a murit la 25 ianuarie 1942 în infirmeria închisorii generale nr. 7 din Kustanai, la vârsta de șaptezeci și unu de ani.

Era paradoxal și contradictoriu ca un personaj gata făcut pentru opera lui Viktor Domontovyci, gândit de autor în cele mai mici detalii, poate chiar hiperbolizat. Domontovyci a fost interesat de subiectul iraționalității umane în toate manifestările ei. El o găsea în personajele istorice și în faptele lor, o modela în imaginile personajelor lui, îi analiza manifestările în contextul mișcărilor de masă, al revoluțiilor și al sistemelor politice. Îi vedea efectele asupra uneia sau altei epoci istorice, mai ales în momente de răscruce. Iraționalitatea lui Ahatanhel Krymskyi, care a apărut din împletirea stranie a abilităților lui intelectuale rare, gamei de interese vitale și pasiunilor arzătoare, ar fi avut toate șansele să devină material atractiv pentru Domontovyci. Cu atât mai mult cu cât se cunoșteau personal, întâlnindu-se pe coridoarele și în birourile

Academiei, în instituțiile și comisiile acesteia, în muzee și laboratoare, în Grădinile Botanice și de Aclimatizare, la Observatorul Astronomic și la Stația Biologică, în bibliotecă, tipografie și arhive. Krymskyi a legat o prietenie trainică cu doi supraveghetori științifici ai lui Petrov-Domontovyci — Volodymyr Pereț și Andrii Loboda. Petrov nu a putut să nu admire această lumină călăuzitoare, nu a putut să nu-l respecte și, în același timp, nu a putut să nu rămână fascinat de iraționalitatea lui.

Cu toate acestea, textul dedicat lui Krymskyi, la care Petrov a lucrat în 1928, e cu totul diferit față de ce ne-am fi putut aștepta. Acesta e un proiect de revizuire a unei colecții de articole vechi, prerevoluționare ale academicianului, care au fost publicate în același an. Și acest proiect se dovedește a fi, brusc, ceva radical diferit de tot ce a scris și de care a fost îndrăgostit Petrov până în acel moment. Modernismul lui, ironia și chiar caracterul lui paradoxal au dispărut. Gândurile au refuzat să se alinieze într-o secvență îngrijită și logică, epitetele nu i-au mai venit în ajutor, metoda teză-antiteză-sinteză nu a mai părut convingătoare în acest caz.

Un citat din Lenin e urmat de un citat din Stalin, un șablon se suprapune peste altul, un

argument tras de păr umbrește alt argument care nu se potrivește cu contextul. Ridicolul replicilor dă impresia că acest text a fost scris de un om miop, crud, înrăit, lipsit de cel mai mic indiciu al simțului umorului.

Ce s-a întâmplat cu omul? Ce anume a făcut cu sinele lui, cu mintea strălucită, cu gusturile și credințele lui, cu ideile despre sine, despre viața lui, despre vastitatea propriului orizont, Henri de Rainier, Tom Kempinski, Skovoroda? Cum s-a schimbat atitudinea lui față de aventurile capului pierdut al decedatului Descartes? Față de nebunii de carnaval, perucile pudrate și regii cu coarne ai lui Carlo Gozzi? Evident, a trebuit să treacă printr-o mulțime de scuze și motive raționale, cu voce tare și în gând, a trebuit să se pedepsească, a trebuit să-și recunoască propriile limite și slăbiciuni. A trebuit să-și cunoască lungul nasului, să învețe și să recunoască de ce e și de ce nu e în stare. A trebuit să simtă dezgust și dispreț față de sine, să stea noaptea treaz, să sufere de insomnie. Poate că a trebuit să recurgă la alcool. Convingându-se de puterea mică a omului, de fragilitatea lui. Recunoscând că îi e frică.

Sau poate că nu. Poate că totul s-a petrecut fără chin excesiv. Fiecare suflet se confruntă în felul său cu capcane neplăcute și fundături

fără speranță. Autorul textului s-ar fi putut arunca năvalnic, cu capul înainte, în activitatea științifică ca să evite remușcările. Ar fi putut să danseze un dans amuzant între trei mese de lucru din apartamentul de pe Malopodvalnaia, gândindu-se la vecinul lui. S-ar fi putut apăra cu o doză mai mare de scepticism și fiere. O mulțime de cunoștințe despre istoria omenirii, familiarizarea cu biografia ticăloșiei umane și trucurile pentru toate timpurile de la începutul creării lumii i-ar fi putut fi de folos. Ar fi putut, în cele din urmă, să se întărească într-o atitudine critică față de metoda științifică a lui Krymskyi, care semăna mai degrabă cu niște liste acumulate și enumerări de fapte în loc de analiză și creare de teorii proprii.

Petrov îl descrie pe Krymskyi ca pe un om de știință complet neajutorat, ratat, blocat în vechea lume burgheză, ca pe un populist, un tâmpit și un oportunist. El înșiră descrieri devastatoare, argumentându-le cu fapte inexacte. Se încurcă în scopurile pe care și le propune. De parcă ar uita iar și iar de ce s-a apucat în primul rând să scrie acest articol. Asprimea sentințelor nu se potrivește deloc cu esența acuzațiilor, acuzațiile în sine par un nonsens desăvârșit. Draftul e plin de tăieturi și corecturi. Petrov începe să scrie iar și iar, aruncând paragrafe întregi pentru a începe

de la zero, pentru a stârni și mai multă indignare, pentru a provoca și mai multă furie. Dar textul e greoi și atârnă, neputincios și trist, neconvingător. Retorica acestui gen de text nu a fost niciodată convingătoare de la sine, a fost făcută convingătoare prin presiuni și restricții, calomnii și denunțuri, arestări și execuții.

Ce s-ar putea afla în spatele procesului de scriere a acestui articol? Ce s-a aflat în spatele tuturor numeroaselor materiale pregătitoare adunate cu grijă de Petrov pentru scrierea acestui text? Cât de diferit a fost cugetul fiecărui gând, al fiecărei teze din acest draft, de sentimentul obișnuit de atracție și concentrare, entuziasm și încordare mentală care aduceau o satisfacție profundă, incomparabilă? Satisfacția care a depășit adesea orice plăcere fizică: bucuria pentru mâncare, vin, apropierea fizică de o femeie, conversația cu oameni interesanți.

Îndoieli și plictiseală, mânie față de sine și un sentiment de epuizare, iritare, anxietate și neliniște, al căror revers a fost amorțeala, o pierdere bruscă a abilității obișnuite de a gândi, o mulțime de senzații asemănătoare care s-ar fi putut afla ipotetic în spatele executării unui ordin care nu putea fi refuzat.

Petrov nu a publicat articolul. Putem doar să ne imaginăm în ce măsură V.

Domontovyci, un agitator al oamenilor de rând, un estet și experimentator, un iubitor de jocuri intelectuale, s-a rușinat de un asemenea articol. A reușit să-l evite. A prezentat un raport despre Krymskyi la adunarea Academiei.

Arestările au urmat una după alta. Dintr-un motiv sau altul, nici Petrov, nici Krymskyi nu au fost afectați de procesul Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei. Dar Krymskyi — deși nu a fost trimis în lagăr — a fost atât de asuprit, încât a simțit cum îi fuge pământul de sub picioarele lui instabile. Hărțuirea a început la modul serios după discursul lui Petrov. Este puțin probabil ca raportul să fi servit drept motiv sau bază. Este puțin probabil să fi servit ca factor activ. A fost doar unul dintre elementele de decor, una dintre mostrele fără gust, o metodă seacă, de care autoritățile aveau nevoie ca să-i distrugă pe oamenii care îi incomodau. Din anumite motive, nu puteau să-i condamne, pur și simplu aveau nevoie de spectacol, de aparența legitimității, de iluzia indignării îndreptățite, de victoria binelui asupra răului.

Întâlnindu-se mai târziu, Petrov și Krymskyi ar fi putut foarte bine să poarte un dialog. Ar fi putut să-și dea mâna. Să se privească în ochi. Se poate presupune că academicianul nu a purtat ranchiună

tânărului om de știință, a cărui carieră a continuat să se dezvolte într-un ritm destul de bun. Ne putem imagina că academicianul nici măcar nu l-a disprețuit prea mult pe tânărul om de știință pentru ceea ce-i făcuse. Și nu pentru că Krymskyi ar fi fost irațional. Întreaga lume din jur era irațională.

Se pare că Petrov era un om în care germanii aveau atât de multă încredere, încât apelau la el — în calitate de colaborator, antropolog și etnograf — pentru sfaturi legate de karaiți. Problema ce se ridica era cea a clasificării oamenilor care erau considerați unul dintre popoarele indigene ale Crimeei și erau stabiliți în câteva dintre orașele mari din Ucraina și Lituania: erau semiți sau turci? În funcție de răspuns, nemții ar fi hotărât dacă aveau să-i distrugă sau să-i lase să trăiască.

Religia karaiților combină caracteristici ale iudaismului, islamului și creștinismului. Principala lor carte sfântă este Vechiul Testament. Karaiții nu recunosc Talmudul. Limba lor aparține subgrupului kîpceak-oguz de limbi turcice.

Multă vreme, karaiții au fost identificați cu evreii, dar, încă din secolul al XIX-lea, gânditorii karaiți au demonstrat că în secolul I d.H. poporul lor nu era stabilit la Ierusalim

și, prin urmare, nu a fost implicat în crucificarea lui Isus Hristos.

Din momentul în care politica rasială nazistă a început să funcționeze în cel de-al Treilea Reich, germanii s-au pornit să rezolve problema karaiților. În 1934, șefii *qahal*-ului karait din Berlin au făcut apel la autorități, asigurându-le că oamenii lor nu aparțin poporului semit, și că în Imperiul Rus karaiții au statut de ruși. Aceștia au primit un răspuns abia în 1939, când Ministerul Afacerilor Interne al celui de-al Treilea Reich a sprijinit această afirmație, deși cu anumite rezerve: pentru a clarifica în sfârșit această problemă, ar trebui studiată în detaliu originea și sângele fiecărui reprezentant al acestui popor.

Odată cu avansul militar al trupelor germane în Uniunea Sovietică, problema karaiților s-a manifestat din nou. Germanii i-au întâlnit mai întâi în Galiția, iar când au ajuns în sfârșit în Crimeea, s-a dovedit că cele mai numeroase comunități karaite erau stabilite aici. Mai mulți savanți evrei proeminenți au confirmat în mod independent că, din punct de vedere rasial, karaiții nu sunt evrei. (Toți acești oameni de știință au murit înainte de sfârșitul războiului.) În timp ce aveau loc consultările, mesele rotunde și studiul documentelor,

mulți karaiți erau rând pe rând exterminați — în special în Babyn Yar.

Când Direcția Generală a Securității Imperiale (DGSI) a primit o solicitare de la comandantul Einsatzgruppe D al serviciului de securitate în ceea ce-i privea pe karaiți, angajat în pregătirile pentru exterminarea evreilor din Crimeea, DGSI a răspuns că aceștia nu ar trebui să fie exterminați.

La 24 noiembrie 1944, SS-Obergruppenführer Gottlob Berger a scris: „Nu putem saluta religia lor avraamică. Totuși, în baza rasei, a limbii și a dogmei religioase... discriminarea karaiților este inacceptabilă, ținând cont de rudele lor rasiale (aici se înțelegeau tătarii din Crimeea). Cu toate acestea, pentru a nu încălca orientarea comună antievreiască a națiunilor conduse de Germania, se recomandă să se acorde acestui mic grup posibilitatea unei existențe separate (de exemplu, ca parte a unui batalion închis de construcții sau de muncă)".

Petrov era unul dintre specialiștii din partea locului a căror părere autoritățile de ocupație, din anumite motive, au ascultat-o. El a susținut că poporul karait aveau propria aristocrație, spre deosebire de evrei, iar acest

lucru, în opinia lui, oferea un răspuns concludent.

Nu ar trebui să ne îndoim că, potrivit obiceiului său temeinic de cărturar scrupulos, Petrov a consultat lucrările lui Ahatanhel din Crimeea, dedicate temelor karaite.

De exemplu, putem vorbi despre el așa:

Viktor Petrov s-a născut la 10 octombrie 1894 la Katerynoslav, în familia lui Platon Petrov, preot al Bisericii Bucuria tuturor celor întristați din Închisoarea Katerynoslav. Când băiatul avea trei ani, mama lui a murit de tuberculoză. În foarte scurtă vreme sora mai mică a lui Viktor a murit și ea. Între timp, tatăl s-a înscris la Academia Teologică din Kiev, lăsându-și fiul pentru un timp în sat cu sora lui, Frosia. A luat în considerare posibilitatea de a deveni călugăr, dar aceasta ar fi însemnat un refuz total de a se implica în creșterea fiului său.

În 1902, preotul s-a mutat la Odessa împreună cu fiul său. Nu a rămas acolo, fiind trimis în alte locuri de slujire, hirotonit în trepte din ce în ce mai înalte, până când în 1920 Platon Petrov a fost numit episcop de Uman și a devenit vicar al eparhiei Kievului. A murit peste un an sau doi. Cauza morții e necunoscută, circumstanțele sunt neclare. Unii vorbesc despre crimă. Există zvonuri

cum că rămășițele vicarului nu s-au descompus și că cu ele s-a petrecut ceva neobișnuit, diferit de felul în care ar trebui să se întâmple, să putrezească și să se prefacă în praf. Trupul lui Platon Petrov a fost mutat la Biserica Sf. Mihail din Uman, din motive necunoscute. Mult timp după aceea, credincioșii nu încetau să vorbească despre răposat, despre trupul și mormântul lui.

Studiind la catedra slavo-rusă a Facultății de Istorie și Filologie a Universității Imperiale, numite după Sfântul Volodimir, Viktor Petrov s-a preocupat de folclor, literatura rusă și scrierile ucrainene din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, studiind în plus filosofia antică și literatura europeană. Pe lângă rusă și ucraineană, Petrov cunoștea greaca veche și latina, germana și franceza. „Îmbujorat", mergea „braț la braț" cu „universitarii", după cum își amintește un alt scriitor ucrainean, Todosii Osmacika.

(Mai târziu, în aproape altă viață, la sfârșitul anilor 1940, în Germania, Viktor Petrov avea să-l viziteze pe Todosii Osmacika în spital, unde i-a dăruit romanul său *Doctor Seraficus*, publicat cu câțiva ani întârziere. De îndată ce Petrov a plecat, Osmacika i-a întins cartea primei asistente care s-a apropiat de patul lui, uitându-se îngrijorată la analizele pacientului. Asistenta era nemțoaică: nu știa

boabă de ucraineană. Osmacika a făcut-o nu pentru că îl disprețuia pe Petrov, doar că el „nu suporta cărțile altor autori").

După evenimentele din 1917–1920, când guvernul de la Kiev s-a schimbat de zeci de ori, ucrainenii nu au reușit să ajungă la un acord și să se organizeze, să aleagă o direcție de mișcare și dezvoltare și nu au putut să se apere. În 1920, după sosirea definitivă a bolșevicilor, universitatea a fost închisă. Cu un an mai devreme, Petrov devenise membru al Comisiei de Etnografie a Academiei Ucrainene de Științe, iar mai târziu, șeful acesteia. Pe lângă propriile cercetări în folclor și etnografie, Petrov implicase aproximativ zece mii de oameni din toată Ucraina în strângerea de materiale. Pentru scurtă vreme, s-a aflat în centrul unei vaste rețele de corespondenți: școlari, profesori, bibliotecari, pasionați de istorie de prin partea locului trimiteau plicuri din centrele lor raionale și din sate cu înregistrări ale cântecelor auzite de la bunici și ale poveștilor obținute prin diferite trucuri, lingușiri și uneori aproape cu forța. Ulterior, Petrov a inițiat un program de studii ale profesiilor dispărute din Ucraina — *ciumaștvo*[69] și *loțmanstvo*[70].

Barcagiii de pe Nipru duceau bărcile peste praguri — stânci de piatră care se formau în albia unui râu. Barcagiii dispăruseră

împreună cu pragurile Niprului când fusese construit Barajul Dneprostroi în 1932. Iar comercianții care aveau monopolul asupra sării și făceau negoț cu pește și pâine dispăruseră și ei mult mai devreme, cu tot cu boii și căruțele lor, de îndată ce apăruse calea ferată. Dar în anul 1880 încă mai erau două sute de mii de oameni care practicau această meserie.

Petrov a studiat metodele de incendiere a pădurilor pentru terenurile agricole, locurile jocurilor vânătorești, cultele, superstițiile și credințele populare, ideile despre vârtej și boala neagră, despre mitologia „soarelui", care pentru el avea să aibă din ce în ce mai multă importanță odată cu vârsta. În scrisorile lui trimise de la Moscova către Sofia, Petrov povestea adesea despre lumina soarelui care-l bătea în capul chel, descria zilele însorite, căldura blândă, orele petrecute în parc pe o bancă cu gândul la ea, scria despre cum s-a bronzat la birou în timp ce făcea ordine în materialele ultimei expediții. Era un om de știință care aduna și analiza cu atenție ideile naive ale oamenilor din vechime nevinovați, percepându-le ca materiale pentru generalizările și teoriile sale, care de-a lungul anilor a fost pătruns pe nesimțite de credințe primitive. Corpul lui răspundea la soare, știa că soarele e drept și

sfânt, că e o sferă, un vas, un foc, că e o roată, că diavolii se tem de el și că omul însuși poate deveni curat ca soarele, se poate transforma în soare.

Studiul său amănunțit *Agricultura subsidiară*, care era gata încă din 1940, a văzut lumina zilei înainte de moartea lui Petrov, în 1968.

În numeroasele sale manuscrise, se poate urmări felul în care ideologia sovietică, în chip intenționat artificial și nenatural, se insinuează în liniile și circuitele neuronale ale creierului. Studiile și articolele sale — la început încet, apoi cu o supraîncărcare vizibilă — abundă de citate din Marx, iar la expresia „cultură europeană“ se adaugă calificativul încărcat negativ al „burghezului“. Aveai voie să te folosești de lucrările artiștilor și oamenilor de știință occidentali numai dacă ele erau însoțite de critici nemiloase din postura de comunist convins până la indignare. Citatele din Marx serveau ca un fel de talisman care te proteja de suspiciunile de lipsă de loialitate și îți oferea posibilitatea de a-ți continua munca. Etnograful și folcloristul Viktor Petrov știa multe despre amulete și acțiuni rituale.

Aproape două decenii mai târziu, pe când se afla în Germania, Petrov și-a amintit de aceste talismane și, cu umorul său capricios,

caracteristic, le-a folosit în articolele sale pentru publicațiile emigranților, creând ecouri deosebite, asemănătoare rimelor poetice experimentale din diferite perioade ale vieții sale.

În anii 1930, Petrov a participat la expediții arheologice și a pregătit o serie de publicații despre „câmpurile de înmormântare" din Zarubințkyi și Cernyahiv, iar în 1940 și 1941 a explorat așezările Halyci și Plisneveț kyi.

Trecerea treptată a lui Petrov de la folclor și etnografie la arheologie se aseamănă cu o retragere. O retragere într-un teritoriu unde au existat temporar mai puține presiuni și impuneri, către tărâmurile care îi îngăduiau să se cufunde în straturile timpului, să sape în așezările aflate de multe secole sub pământ, găsind libertatea, cel puțin imaginară, și spațiul pentru creativitate, descoperiri și meditație. Avea iluzia că acolo, în subteran, te poți ascunde măcar pentru o vreme de realitate, fără pauze și date roșii în calendar, fără ca cineva să-ți monitorizeze fiecare pas. Folclorul și etnografia, în schimb, erau inseparabile de național, iar Țara Sovietelor tolera tot mai puțin manifestările naționale.

În februarie 1941, Petrov (care se pare că își corectase „dislocațiile și contorsiunile

politice“) a fost numit director al Institutului de Folclor. La începutul războiului, toți angajații Institutului au fost evacuați la Ufa, în Bașkiria.

Văduva lui Mykola Zerov, Sofia, a refuzat să se mute la Ufa. Din motive necunoscute, ea a rămas în Kievul ocupat de germani. Poate că motivul a fost că nu știa că rămăsese văduvă. Poate că a vrut să stea acasă, în cazul în care soțul ei s-ar fi întors din detenție, din lagărul cu destinație specială Solovky.

Sofia nu și-a mai văzut niciodată primul soț. Iar pe cel de-al doilea soț nu avea să-l vadă prea curând. Nici măcar nu-și putea imagina cât timp avea să treacă până când îl va vedea din nou.

Într-o zi, niște tineri foarte severi au venit la sediul unde se afla Institutul de Arheologie din Ufa și l-au ridicat pe Petrov. Martorii acestei scene erau siguri că acesta e sfârșitul lui. Dar Petrov a apărut din nou a doua zi dimineață. S-a așezat la masa de lucru și a continuat să lucreze.

„Am fost mobilizat în armată“, răspundea scurt la întrebările colegilor săi, fără a intra în detalii. Avea aproape cincizeci de ani. Era un om cu o sănătatea șubredă, nu în cea mai bună formă fizică, cu vedere slabă.

Mai târziu s-a dovedit că i se propusese să devină spion în tabăra inamică. Petrov a

analizat de unul singur rapoartele ziarului *Krasnaia Zvezda*, a aflat în ce teritorii nu existau încă germani, a trecut granița neînsoțit și s-a predat. Asta le-a spus mai târziu tinerilor săi colegi sovietici, în anii 1960, când s-a întors în cele din urmă.

Sunt fotografiați pe fundalul unui zid de cărămidă, care este aproape complet ascuns în spatele vegetației încurcate, iederă, ramuri de tufiș. Toți sunt prezenți în fotografie, cu excepția lui Drai-Hmara. În momentul în care aparatul foto face *clic!*, suflă doar o adiere ușoară, întorcând frunzele pe cealaltă parte. Câteva pete neclare de deasupra capului lui Zerov se potrivesc cu cizma dreaptă a lui Rylskyi: e clar că bâțâia nervos din picior. Are o țigară pe jumătate fumată în mâna dreaptă, care stă nemișcată peste stânga, dar se observă că e gata, chiar în clipa următoare, să ducă țigara la gura ascunsă sub o mustață bogată. Chipul lui Rylskyi dă impresia de activitate: fie tocmai a terminat de vorbit, fie e pe cale să facă o remarcă. Acest lucru se vede în strălucirea și nerăbdarea din ochii lui. Leagănă din picior și mișcă din buzele nerăbdătoare să tragă din țigară.

Zerov, stând în spate, are în schimb expresia unui om care și-a încheiat

argumentația și e mulțumit de ea. Se ține cu mâna dreaptă de spătarul băncii din fața lui și zâmbește din colțul gurii. Are părul pieptănat pe spate, poartă jacheta cu nasturi și o cămașă albă cu cravată.

Tunicile șifonate ale lui Petrov și Rylskyi contrastează cu costumele lui Zerov și Filipovyci. Filipovyci e îmbrăcat, ca întotdeauna, într-un costum îngrijit, la trei piese. Are mustăți scurte și îngrijite și o tunsoare scurtă și îngrijită, are o expresie îngrijită pe față, dar dintr-un motiv oarecare ai impresia că nu e în apele lui când stă jos. Se foiește pe bancă, căutând o poziție mai favorabilă între Oswald Burghardt și criticul literar Borys Iakubskyi. Nici nu apucă bine să-și sprijine mâna în spatele lui Iakubskyi, că Filipovyci se și ridică de pe bancă, ca apoi să se așeze pe ea mai confortabil. În același timp, se asigură că manipulările aparatului nu se reflectă pe fața lui și nu-i strică imaginea.

Ochii rotunzi, cu pleoapele grele, ai lui Burghardt și buzele moi, frumos desenate îi dau o aură melancolică. Poate chiar e supărat de ceva în acest moment. Poate că s-a săturat de conversațiile și dezbaterile constante ale prietenilor săi. Stă cu palmele așezate pe genunchi, la fel ca Iakubskyi, doar că acesta stă cu degetele împletite.

Burghardt e îmbrăcat în haine lejere. O cămașă lungă cu croială neobișnuită, prinsă la guler cu o panglică neagră. Capul îi e ușor întors spre stânga, pare separat de ceilalți, deși atinge umărul lu Filipovyci.

Petrov stă în picioare, chiar deasupra lui, concentrat și serios, chiar sever, cu sprâncenele încruntate, cu mustața deasupra buzelor subțiri și strânse. Ochelarii ascund claritatea privirii vigilente a ochilor mijiți. Capul îi este, de asemenea, ușor înclinat într-o parte, parcă privește la ceva, ca și cum s-ar concentra asupra unui gând, ca și cum și-ar pregăti replica.

Iakubskyi se uită mirat în obiectiv. O față subțire, triunghiulară, cu obrajii înfundați sporește și mai mult efectul ochilor lui bombați, care par să clipească cu greu. Urechile îi stau în afară. Hainele se umflă, pe silueta lui osoasă, în pliuri fără formă. Și-a adunat picioarele sub bancă, de parcă ar fi încercat să stea cât mai chircit cu putință, să ocupe cât mai puțin spațiu. Alții își țin picioarele răsfirate. Piciorul drept al lui Rylskyi, aruncat în stânga, nu încetează să se legene. Suflă o adiere, iar fumul de țigară ascunde fețele bărbaților.

Între căderea puterii țariste în Rusia în martie 1917 și sosirea finală a bolșevicilor în

iunie 1920, puterea de la Kiev s-a schimbat de paisprezece ori. Schimbările au fost însoțite de distrugeri, crime, execuții, jafuri și foamete. Uneori s-a întâmplat ca schimbările să aibă loc o dată la două zile: la 30 august 1919, armata Republicii Populare Ucrainene, sub comanda lui Simon Petliura, a intrat în Kiev, iar pe 31 august a fost alungată de Gărzile Albe. S-a întâmplat, la începutul evenimentelor respective, ca trei forțe să lupte în oraș în același timp: fiecare împotriva celorlalte două. Apoi a avut loc așa-numita „bătălie triunghiulară": forțele ucrainene împotriva trupelor din districtul Kiev și a bolșevicilor.

Reprezentanții buimaci și nesiguri ai statului nou înființat încă nu-și făcuseră curajul necesar de a spera măcar la o independență deplină. Au înclinat mai întâi spre Rusia, apoi spre Germania și Austro-Ungaria, apoi spre Polonia. Nu puteau să cadă de acord. Nu puteau ajunge la o înțelegere nici măcar cu ei înșiși. La urma urmei, nimeni nu avea de gând să le dea șansa de a se maturiza.

În mijlocul groazei și sângelui vărsat, neliniștii și haosului, în mijlocul necunoscutului și al inconștientului, a existat brusc o speranță pentru schimbare, care până atunci fusese de neimaginat, apoi iar și iar

totul s-a dovedit a fi pierdut, împreună cu viața numeroaselor victime. În câteva ore, lângă Kruty au murit toți studenții patrioți. Au dispărut oameni. Unii au fost găsiți mai târziu morți, alții nu au mai fost găsiți niciodată.

Cu fiecare sosire, bolșevicii deveneau tot mai însetați de sânge, împușcând mii și mii dintre cei pe care îi considerau dușmani.

Când, în aprilie 1918, un locotenent german a intrat în sala de ședințe a parlamentului Republicii Populare Ucrainene și a ordonat: „Mâinile sus!“, toți s-au supus, cu excepția lui Myhailo Hrușevskyi, șeful prezidiului.

Directoratul condus de Petliura, care a intrat în Kiev după ce hatmanul Ucrainei Pavlo Skoropadskyi a abdicat, a înlocuit în primul rând semnele rusești cu cele ucrainene.

Gărzile Albe, cucerind orașul, au dat calendarul cu treisprezece zile înapoi și au fixat ora locală după ora Petrogradului. Când au intrat în Kiev, cel mai mult i-au persecutat pe evrei.

Germanii aveau nevoie de pâine, voluntarii polonezi au venit în centrul orașului din suburbii cu un tramvai obișnuit, bolșevicii au cerut locuitorilor să-i întâmpine cu flori.

Dar chiar și atunci când bolșevicii, în cele din urmă, au preluat puterea pentru a cincea și ultima oară, putere pe care au păstrat-o pentru următorii șaptezeci de ani, licăriri scurte de speranță pătrundeau în conștiință neașteptat de adânc. Straturi întregi și perioade ale istoriei erau restaurate în memorie, căpătând un nou sens. Cei a căror memorie a fost modelată de această perioadă au vrut să umple golurile, să restabilească continuitatea, să creeze ceva nou. Și aveau atât inteligență, cât și putere pentru asta. A fost o șansă reală. În ciuda faptului că totul în jur semăna cu sfârșitul lumii, a fost un început bun.

Au fost cinci poeți. Cuiva i-a venit ideea de a-i numi neoclasici, dar mai târziu nimeni nu și-a putut aminti cu siguranță în ce împrejurări li s-a lipit această etichetă. De fapt, nu au reprezentat nici o mișcare, nici un curent, nici o școală literară. Din punct de vedere creativ, erau prea diferiți, stilurile lor erau diferite. Poate că diferențele din munca fiecăruia au fost mai pronunțate decât caracteristicile comune.

Altceva i-a unit: se înțelegeau unul pe celălalt, au găsit împreună un limbaj comun. Fiecare dintre ei, poate nu atât de mult în cazul lui Rylskyi, avea tangențe cu știința, cu

lumea academică, cu activitățile didactice, cu cercetarea. Erau plini de entuziasm, vorbind ore îndelungate despre ritm, metru, structură strofică, aliterație, asonanță, consonanță, epiforă. Se contraziceau pe marginea sentimentalismului în literatura ucraineană de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, vorbind despre travesti, operete și romane sentimentale. Despre care fragmente din *Eneida* lui Kotlyarevsky sunt cele mai valoroase: reproducerile din Osipov sau părțile originale în care autorul s-a lăsat involuntar purtat de val în deplină spontaneitate. Îi luau peste picior pe poetul Oleksandr Oles pentru faptul că era medic veterinar și pe poetul Voronyi fiindcă purta fundă de mătase și pălărie panama. Râdeau de gelozia copilărească și pasiunile lui Kuliș pentru Șevcenko. Îi citau din memorie pe Verlaine, Baudelaire, Goethe și Heine și pe favoriții lor, Leconte de Lisle, Théophile Gautier și José-Maria de Heredia. Ideea lor de creativitate le vorbea deosebit de clar: să se retragă din viața de zi cu zi, să se distanțeze de politică, religie, morală, de orice manifestări de agitație umană. Creativitatea necesită independență și libertate, cultivarea unui meșteșug. Creativitatea necesită cunoștințe și fertilitate și, cel mai important,

un teren solid sub picioare, o perspectivă largă și cunoașterea surselor.

Nu se lăsau convinși prea ușor de conceptul de inspirație, scânteia lui Dumnezeu, pecetea mistică de pe frunte. Acești bărbați căzuseră de acord: creativitatea ar trebui să fie bine pregătită, măsurată și cântărită. Nu pot exista accidente în ea. Trebuie să fie justificată și ponderată. Fiecare emoție trebuie să aibă o legătură cu mintea. Natura trecătoare a „momentului" trebuie să-și cufunde rădăcinile în vremurile de dinaintea erei noastre, în picturi rupestre, tradiții orale, în limba *lebiiska*[71] pe care o vorbeau rapsozii, în măduva osoasă a civilizației.

Cu câțiva ani înainte de moartea lui Narbut (în perioada de scurtă durată a hatmanilor cazaci, iar mai târziu, în timpul ocupării Kievului de către Denikin), într-o compoziție puțin diferită, ei s-au adunat în camera lui rece, plină de fum de la soba de metal, pentru seratele „lojei masonice". Gazda, un artist grafic și estet, a realizat embleme speciale de prins pe piept și inele cu sigiliu, care trebuiau să distingă membrii cercului de restul. Îi preocupau înșelăciunea, actele ritualice și vorbăria. Se întreceau la cititul acrostihurilor baroce și poeziilor cabaliste. Narbut reproducea pe hârtie

poezii-ouă, poezii-pești, poezii-pipe, poezii-cruci și poezii-găuri-de-cârtițe.

Astfel, cinci dintre ei plus un romancier plus câțiva critici literari și profesori au început să se întâlnească după ce Rylskyi s-a mutat la Kiev din Romanivka, la începutul anilor 1920, iar toți ceilalți s-au întors din Baryșivka.

Au fugit în sate pentru că în Kiev domnea foametea. Le dădeau lecții copiilor sătenilor în schimbul alimentelor, altfel ar fi putut muri de foame. Și ar fi murit, la fel ca mulți dintre cunoscuții și colegii lor din oraș, cu burta umflată, cu pielea feței albastră, aproape transparentă, cu ochii care priveau în golul străzilor pustii.

Orașul murea. Părea că până și pietrele caselor devin din ce în ce mai transparente, prindeau să strălucească, să emită o lumină din lumea cealaltă. Dacă pe străzi ar mai fi fost trecători, ei ar fi văzut o priveliște pustie cu locuințe neîncălzite, cu pete de umezeală și îngheț în colțuri, paturi de fier pe care zăceau oameni epuizați și neputincioși.

Vântul răspândea peste Nipru boli care se lipeau de locuitorii înfometați. La colțul dintre Institutskaia și Levașovskaia, se zărea o prelungire înnegrită, din fontă, cu pridvor pe coloane întunecate — aproape tot ce a mai rămas din magnificul palat al guvernatorului

general (mobilierul alb, poleit cu aur arsese, covorul alb cu roz se transformase în cenușă). Era neobișnuit să vezi Niprul neîncins de niciunul dintre cele patru poduri: doar zimții picioarelor de pod mucegăite șchiopătau prin puful cenușiu al cerului.

În memoriile sale despre această perioadă, Petrov descrie moartea Kievului în plină primăvară. În textul său, orașul înghețat, în care toată activitatea umană a încetat, respiră cu plămânii plini de prospețimea primăverii și a copacilor înfloriți. Dacă ai privi grădinile deluroase de la distanță, ți s-ar părea că merii și tufele de liliac încep să umble: se mișcă somnoroși în mijlocul tăcerii neobișnuite care acoperă orașul ca o mantie. Copacii tremură și bâzâie de milioane de albine. Șerpii grași și strălucitori se încălzesc pe șinele tramvaiului. Frunzele de hrean, legănându-se în vânt, se înalță dintre golurile pavajului ca niște urechi mari, umede. Moara lui Brodskyi trosnește de greutatea stolurilor de grauri. O colonie de rândunele a apărut în turnătoria de fier și uzina mecanică a lui Greter. Vulpile au venit la fabrica de bomboane a lui Efimov să lingă siropul de zahăr înghețat din rezervoarele de fontă. Petalele căzute înfundă fântânile, scurgerile de canalizare, canalele colectoare. Apa de ploaie umflă Niprul care se revarsă inundând

malurile, intrând în case și spălând cenușa, praful, cochiliile umane uscate.

Petrov vorbește despre sentimentul de ușurătate imponderabilă care a venit odată cu foamea. Despre bule de euforie, despre bucurie fără motiv, despre fericire atotcuprinzătoare. Despre cum i-a fost posibil să admire venele de pe frunzele copacilor, din ce în ce mai transparente. Despre pâinea verde de mazăre, despre supa de mazăre, care se servea la redacția „Knyhar" a lui Zerov celor care scriau și aduceau o recenzie, despre terciul de mei de la micul-dejun, prânz și cină multe luni la rând, dacă erai norocos. Despre cunoscuți umflați și pe jumătate nebuni care stăteau la soare, sperând că le va trece foamea. Cupolele aurite ale bisericilor baroce și acoperișurile ruginite, din tablă, din Podol sclipeau sub razele soarelui, în transparența aerului curat, eliberat de fumul industrial — hrana solară era din belșug pentru toată lumea.

În schimb, la Baryșivka, profesorii primeau făină, pâine, slănină și ulei pentru munca lor. Acesta a fost un motiv suficient pentru ca poeții să se mute acolo pentru câțiva ani.

Ulterior, în timpul examenelor de admitere la institutele publice de învățământ, tinerii care atrăgeau atenția profesorilor aveau să fie uneori întrebați: „Sunteți din

Baryșivka?“ Pentru că oamenii din Kiev mureau de foame, copiii din sat au primit o educație deplină și bogată pentru o anumită perioadă, li s-au predat limbi clasice, au dobândit cunoștințe aprofundate de literatură, istorie, geografie, astronomie, logică, etică și artă. Puteau rosti discursul lui Pausanias din *Banchetul* lui Platon. Puteau discuta pe larg afirmația lui Immanuel Kant că, după *Organonul* lui Aristotel, e imposibil să se mai spună ceva nou despre tărâmul logicii.

Puțin mai târziu, unul dintre studenții lui Zerov, de asemenea din Baryșivka, unul dintre cei mai îndrăgiți și mai talentați studenți ai săi de la universitate, profesorul asociat de filologie Petro Kolesnyk, în vârstă de douăzeci și nouă de ani, a ținut un discurs incriminator în timpul întâlnirii de partid de la sfârșitul anului 1934. Și-a publicat discursul în articolul „Plânsul Yaroslavnei, sau agonia Camenei burghezo-naționaliste“. (*Camena* era o colecție de poezii originale și traduceri ale lui Zerov din poeții romani, publicată în 1924. Camenele sunt zeițe romane ale izvoarelor și nașterii, precum și patroane ale artelor — muzele.)

Apariția lui Kolesnyk printre protagoniștii expunerii era de o însemnătate copleșitoare: putea să-și împărtășească experiența intimă,

să le povestească prietenilor despre cum profesorul Zerov a încercat să-i otrăvească conștiința firavă, din copilărie, cu propaganda naționalismului, despre cum a făcut eforturi pentru a educa „tânăra scriitorime chiabură".

Nu putem ști dacă Petro Kolesnyk s-a bucurat de ovații furtunoase, neplanificate, la sfârșitul discursului său, care i-a urmat discursului lui Zerov. Poate că neliniștea interioară l-a făcut mai degrabă să-și strângă convulsiv pumnii transpirați în buzunarele jachetei, ascunzându-și capul în guler. Sunetul aplauzelor, amplificat de ecoul tavanelor înalte și pereților încăperii, s-a transformat probabil într-o migrenă pulsantă. Tot ce putea face era să încerce să-i atragă atenția președintelui, privind în direcția lui, cu ochii sticloși, bolnavi, cu vasele capilare crăpate, dar președintele era prea absorbit de discursul profesorului și, fără să vrea, îi asculta cuvintele cu gura deschisă.

În 1937, Kolesnyk a fost arestat și închis timp de zece ani în lagărul de muncă corecțională din Peciorska, acuzat de apartenența la o organizație naționalistă contrarevoluționară. Avea să trăiască doar doi ani în libertate. În 1949, a fost arestat din nou.

La târgul de fân, în Piața Sennaia, se făcea negoț cu fân și furaje. Din gară se putea ajunge acolo cu tramvaiul numărul 2.

Aici se aflau șiruri de căsuțe din lemn cu mărfuri, precum și tarabe deschise, cu copertine care să le protejeze de ploi și soare. Aici puteai cumpăra nu doar produse aduse de țărani pe tren, nu doar făină, zahăr, cacao, porumb, ulei de cocos, ci și lucruri furate și purtate, fragmente ale epocii prerevoluționare: oglinzi în rame aurite pe suporturi de marmură roz, candelabre de cristal, porțelan, statuete în formă de ciobani și ciobănițe, marchizi și cavaleri, servicii de masă Sèvres, Sachs, Hina, Gardner și Miklașevskyi, produse ale fabricilor imperiale, bomboniere cu crini albi regali sculptați pe ele, printre care zburau fluturi de argint, scrinuri căptușite cu mătase albastră și satin alb: *Confectioner Fley. Au pont des Maréchaux*, argint, medalii, tabachere.

Apartamentul spațios al lui Borys Iakubskyi era situat chiar peste drum de Piața Sennaia. Toate camerele aveau rafturi și dulapuri pline cu cărți. Cărțile umpleau spațiul de la podea până la tavan.

Aici se adunau cel mai des. De asemenea, bineînțeles, la „Jimmi Strâmbul“ sau în redacțiile revistelor — *Almanahul literar și critic* sau la *Librarul*. Organizau prelegeri și

lecturi la universitate sau într-una dintre sălile Academiei de Științe. Dar cel mai adesea adunările prelungite aveau loc în casa lui Iakubskyi.

Îl porecleau Aristarh, după filologul antic al școlii alexandrine. Numele i-l găsise Zerov, care i-a dedicat lui Iakubskyi una dintre poeziile sale alexandrine.

Înalt, adus de spate, cu pieptul înfundat, cu mâinile lungi ca niște clești, Iakubskyi îi întâmpina la ușă și îi invita înăuntru. Cu capul ușor plecat, se uita la fiecare dintre ei cu ochii mari. Ochii lui erau goi, mereu triști. Zâmbetul timid era ascuns sub umbra unui nas cârn, mare și subțire.

Zerov începea primul. Înainte chiar să-și scoată pantofii, se apuca să vorbească. Ochii lui prietenoși erau scăldați de căldură. Părul blond îi cădea pe frunte, iar el își arunca pe spate șuvițele de păr, cu o mișcare iute a capului, sau le netezea cu palma mâinii. Întindea mâna, îndoindu-și întregul corp în direcția mâinii drepte a lui Iakubskyi.

Petrov a descris mai multe feluri diferite în care Zerov dădea mâna. În primul caz, își lipea brațul, de la umăr până la cot, de trup, se apleca înainte, iar „brațul îi cobora din cot, în unghi ascuțit, cu fața către cel pe care-l saluta. Puterea strângerii de mână, gradul

de curbură a trupului corespundeau gradului de solemnitate al salutului".

A existat, însă, un alt gest de salut deosebit de prietenos, un gest de prietenie accentuată care nu trebuia oficializat printr-o strângere de mână. Cu mâna îndoită la cot, palma întoarsă în jos, deschisă larg — un fel de mișcare de recunoștință sinceră și devotament binevoitor. Gestul era mereu în armonie cu un zâmbet, pentru că poate exista salut și fără zâmbet. Strângerea de mână putea fi superficială, cu palma moale, indiferentă, fără mușchi, cu ochi absenți, chip nepăsător.

Iakubskyi și-a amintit mai târziu că nevoia lor de a se întâlni se transformase în obicei. O necesitate, o dependență, o dorință. Dacă unul dintre ei nu reușea să vină, se simțea un loc gol, dureros și neprotejat. Dorul umed și rece îi împiedica să se concentreze asupra sarcinilor lor obișnuite.

Dar când se adunau cu toții, toate păreau la locul lor. Zerov vorbea gesticulând. Un zâmbet binevoitor îi aluneca pe buzele dolofane. Era ca argintul viu, radia de energie și entuziasm.

Acest lucru, desigur, îl enerva pe Petrov. Iakubskyi l-a numit cel mai dur dintre prietenii săi, „cu un rânjet ironic". Făcea glume usturătoare, întrerupând monologul

lui Zerov, iar când acesta îi dădea ocazia să vorbească, construia cu pricepere cele mai ingenioase și mai desăvârșite antiteze logice. Strângea din buze, zâmbea pieziș, își mijea ochii sfidător.

„Era puțin antipatic, dată fiind ironia lui constantă și limba ascuțită. Dar Mykola Kostovyci a știut întotdeauna să-l pună într-o ipostază ridicolă. Și asta salva situația."

Ceilalți tăceau încordați. Filipovyci ofta lung și puternic, întorcându-și fața spre rafturi. Ochii lui căprui alunecau peste cotoarele cărților. Își sugea obrajii dolofani, făcând bot, ca un rozător atent. Burghardt, a cărui față palidă și aristocratică părea să iasă dintr-unul dintre portretele dinastiei Hesse-Darmstadt, clătina din cap, arătându-și dezacordul față de Petrov. Mai era și faptul că, până la urmă, comportamentul acestuia, atât de tipic pentru el, atât de cunoscut de toată lumea îi umplea demult de dispreț. Proprietarul apartamentului încerca să-și expună argumentele, dar Petrov nu-l lăsa. Sărea ca ars de pe scaunul de piele, ieșea în mijlocul camerei, ridica mâna. Dar imediat o lăsa în jos, înconjurându-i pe toți cei prezenți cu o privire vicleană. Era încântat să le vadă frustrarea. Până la urmă, uneori chiar era de acord cu Zerov — dacă se afla într-o dispoziție deosebit de bună.

Drai-Hmara reacționa la ieșirile lui Petrov fără emoție, cu stăpânire de sine căutată. Ca întotdeauna, într-un costum impecabil cu cravată, se distingea printr-un calm deosebit de rece. Schimba subiectul. Vorbea măsurat, cu grijă. Demonstra că e mai presus de orice iritare. Fruntea înaltă îi era și mai evidențiată de părul blond și nu era brăzdată de niciun rid. Doar sprâncenele i se ridicau puțin în timp ce el, din când în când, căzând pe gânduri, și le exprima într-un mod fluent.

Rylskyi râdea de ieșirile lui Petrov, de parcă ar fi vrut să le arate celorlalți cum ar trebui să fie perceput comportamentul lui. Spunea glume și exagera ideile pe care le auzea, ca să le anuleze efectul și să le atenueze tensiunea. Dar uneori, neputând să suporte, ieșea să fumeze o țigară la fereastra deschisă a toaletei. Petrov i se alătura. Fuma rar, dar îi plăcea să stea în preajmă și să împărtășească, de exemplu, ce îi venea în minte: ce-ar fi să împrumute unul dintre personajele lui Anatole France și să-l pună în propria lucrare? Rylskyi râdea din nou, sincer impresionat de o asemenea insolență. Dar, la urma urmei, de ce nu? Era interzis? Ce lume, dacă nu lumea artistică, poate să nu aibă granițe? Unde e permis imposibilul? Unde domnește cea mai largă libertate, dacă nu în puterea creatoare?

De la fereastra mică se vedeau jgheaburi ruginite și un petic de cer. Din Piața Sennaia se auzeau zarvă și înjurături. Se pare că prinseseră din nou un hoț de buzunare. Mirosul ascuțit al legumelor putrede, care, nevândute, erau lăsate în grămezi la porțile pieței, atrăgeau șobolanii grași, se amesteca cu aroma de fum de tutun.

E tentant să iubești un om pe care majoritatea oamenilor nu-l plac. Mai ales dacă iubești deja pe cineva care stârnește admirație și aproape că e idolatrizat de ceilalți. Un astfel de om, oricât de intim și de aproape l-ai cunoaște, prin dragostea celorlalți neagă, anulează apropierea dintre voi. Ceilalți cred că îl cunosc cel mai bine. Pun semnul egalității între adorație și cunoaștere. Inventează trăsături idealizate pentru el și nimeni nu va putea să-i convingă de falsitatea ideilor lor până când nu sunt dezamăgiți în cel mai dureros mod. Cu toate acestea, dacă se menține o distanță suficientă, dezamăgirea poate să nu apară niciodată. Ce folos că, de atâția ani, cunoști plictiseala acestui om, buimăceala lui, egoul lui dureros, bolnav care îl face să se cațăre pe noi culmi, care depune prea mult efort ca să-și păstreze imaginea? Cândva poate ai crezut că acest bărbat îți va face viața neobișnuită,

incitantă — și asta a fost greșeala ta. Pentru că nimeni nu face viața nimănui. Acum tu ești doar una dintre puținii care știu foarte bine că acest Argint viu, această Gură de Aur, această Șeherezada e un om zăpăcit și speriat, alungat din majoritatea ascunzătorilor lui preferate. Un om trist și rănit în amorul propriu, neputincios. Doar tu singură știi câte scene s-au petrecut între voi — admiratorii lui nici măcar nu visează aceste scene urâte, epuizante, neinteresante de gelozie, scâncete, neputință deplină. Un om mizerabil. Un om demn de milă.

Nu ai simțit, în tine, o dorință de răzbunare și cruzime, când s-a așezat în fața ta, împovărat de cunoașterea celeilalte iubiri ale tale? Nu voiai să-i spui cu voce tare: unde erai când eu eram singură, de ce nu m-ai întrebat ce gândesc și simt, împreună cu sutele de studenți uluiți de elocvența ta, de ce nu-mi dădeai nicio atenție, în timp ce eu mă simțeam lipsită de importanță? Aveai nevoie și de iubirea mea, atât de accesibilă și obișnuită, alături de sutele de iubiri narcotice pasionate?

În schimb, să iubești un om pe care ceilalți nu-l plac e ademenitor. El îndepărtează oamenii, îi tachinează în mod deliberat. Prezența lui nu e întotdeauna binevenită în societate. Le strică oamenilor buna dispoziție

cu glumele lui stupide, de neînțeles, nu-i pasă de ascultători, de privirile fierbinți, de admirația sau chiar de simpatia celorlalți. Nu-i pasă ce cred oamenii despre el. Este chiar încântat să știe că nu e plăcut. Asta nu deschide o mulțime de noi posibilități?

Celui care ține să fie plăcut îi e frică să nu dezamăgească. Cel căruia nu-i pasă de atitudinea celorlalți e capabil să cunoască o pace mai profundă, să-și permită mult mai multe.

Cel care e plăcut de mulți atrage cu promisiuni dulci: dacă atâtea comori strălucesc la suprafață, ce se află acolo, înăuntru, ascuns ochiului uman? Tu știai ce se ascunde în interiorul soțului tău. Alături de tine el și-a realizat teama de a fi descoperit. Dezamăgirea e inevitabilă. Singura întrebare este cum să-i supraviețuiești, cum să o înduri, cum să rămâi cu ea.

Cel pe care puțini îl plac dezamăgește din primele clipe. El chiar invită la dezamăgire. Ajută lumea să fie dezamăgită de el. Vă rog, domnilor, fiți dezamăgiți de mine cât poftiți. Vă doresc dezamăgire neplăcută!

Lumea e un loc inconfortabil, viața nu promite nimic bun, în toate miile ei de ani de istorie, omul nu a făcut nimic să se schimbe lăuntric, să se schimbe pe sine,

căutând un singur lucru: să deformeze și să schimbe lumea din jurul său ca să o facă confortabilă pentru el însuși. Fără nicio evoluție, degradare socială. Culturile antice dezvoltate au fost șterse de pe fața pământului de triburile needucate care le depășeau numeric și nu erau împotriva cruzimii. La fel se va întâmpla cu noi toți. Pe toți ne așteaptă același sfârșit și nu ar trebui să ne bazăm pe milă sau pe bunul-simț. Dar nici măcar ele nu ne-ar proteja de golul necruțător în care existăm. Să sperăm la ceva mai bun — e o prostie. Deci nu ar trebui să așteptați nimic bun de la mine.

Și deodată, după ce și-a scufundat prietenii într-o fântână neagră, rece, fără ieșire, în întuneric, își întoarce ușor capul, îți prinde privirea cu coada ochiului stâng și-ți trimite un impuls, o sclipire de sticlă, temeinică, perspicace și vigilentă. Tu tocmai turnai apa clocotită din ibric în căni, încercând să nu te arzi, așa că nu poți să fii atentă la fața lui, ca să te convingi că nu ți s-a părut. Aburul de la apa clocotită îți acoperă fața cu un val de căldură. Picături de transpirație îți apar deasupra buzei de sus. Simți un fior în piept și, dintr-un motiv care-ți scapă, mâinile încep să-ți tremure ușor, dar, în același timp, te copleșește un val cald, de neînțeles. Nu înțelegi. La urma urmei, nu crezi. Iată capul

lui rotund, chel, iată urechea lui mare și rama de metal a ochelarilor, chiar în fața ta. Te ignoră din nou, zgâindu-se la restul oamenilor pentru a vedea dacă i-a supărat suficient. Dar ceva te atrage la el, spatele lui, umerii lui mici și cocoșați de la scris și citit. Duci ibricul în bucătăria comună, zâmbești fără să-ți dai seama, ca răspuns la cuvintele vecinei tale. Deși nu ai înțeles ce ți-a spus.

Promisiunea sfârșitului lumii, așa cum e el imaginat de oamenii de știință moderni, ar fi putut părea atractivă pentru tânărul Rylskyi. Ei spun că, în cele din urmă, încălzirea globală va duce la procese în decursul cărora zăpada va începe să cadă din norii grei și întunecați acumulați la toate nivelurile troposferei. Va cădea peste tot, chiar și acolo unde odată, având în vedere condițiile climatice, oamenii și-ar fi putut trăi întreaga viață fără să vadă vreodată ninsori. Acum toată lumea le va vedea. Doar tipurile de zăpadă vor diferi. Uneori va ninge lenevos și liniștit, cu fulgi mari ca niște colonii întregi de stele cristaline. Alteori va ninge viscolind. Va arăta liniștitor și frumos. Deșerturile de gheață se vor lărgi. Cele mai multe dintre bazinele de apă vor fi acoperite de gheață. Uneori, săptămâni lungi, furtunile de zăpadă vor geme, doar ca să tacă brusc într-o zi (o zi

întunecată, întunecată pentru că toate zilele vor deveni gri, luminate doar de albul neprihănit al zăpezii), lăsându-ne să admirăm casele aproape complet acoperite de zăpadă, copacii morți care s-au transformat în grădini de sculpturi de gheață. Acest lucru s-a mai întâmplat o dată, dar asta doar îl face cu atât mai convingător. Un astfel de sfârșit al lumii ar fi unul dintre cele mai milostive: o dispariție lentă, admirând liniștit infinitatea spațiului alb. Înghețând, simți o căldură plăcută înlăuntrul corpului, o floare amețitoare, în flăcări care îți paralizează creierul și-ți oprește inima cu o apăsare delicată. Unu, doi, trei. Stop.

Tânărul poet Rylskyi, a cărui operă Petrov a iubit-o atât de mult, a fost atras de stările de detașare și contemplare. A apreciat frumusețea decăderii, a noroiului, a descompunerii, percepută prin prisma observației lipsite de emoție — deși i-a fost greu să observe lipsit de emoții, dată fiind emotivitatea lui profundă.

În lunga lui comunicare despre poezia lui Rylskyi (despre care însuși vicepreședintele Academiei de Știință a Ucrainenilor de Pretutindeni, Iefremov, a vorbit despre înțelepciunea excesivă și puțin înțeleasă a vorbitorului), Petrov, așa cum se întâmplă adesea, se ceartă cu Zerov. Zerov, chipurile,

vede în poezia lui Rylskyi bucuria existenței, dar ce fel de bucurie este aceasta, și a cărei existențe? Petrov susține că Rylskyi primește cu brațele deschise liniștea descompunerii și a sfârșitului, „amurgului și toamnei". „Bucuria lui Rylskyi este bucuria primăverilor de toamnă, peste care se așternsemnele inexistenței în momentul în care existența devine asemănătoare inexistenței: bucuria lui Rylskyi este bucuria semiexistenței, a suferinței. În bucuriile calde ale lui Rylskyi, există un pesimist dulce-amărui și o impasibilitate rece, care vorbesc despre dulcea neputință a toamnei și despre paturile albe de zăpadă."

Rătăceau împreună prin Kiev. Hoinăreau cine știe pe unde, vorbeau cine știe cu cine, căutau cine știe ce. Ajungeau, pe jos, în locul unde aproape că se termina orașul: până în gară, unde erau căsuțe mici de țară, despărțite între ele de râpe, erau „mari pustietăți, pline de zăpadă, zăpadă albă-albă și atât de curată..." Curțile înghesuite și murdare nu mai erau împrejmuite de multă vreme, gardurile fuseseră puse pe foc. Străzile erau întunecate și goale chiar și în timpul zilei. Și, așteptând acolo până la căderea nopții, se uitau îndelung la constelații și ascultau lătratul câinilor — exact ca la sate.

Rylskyi era atras de astfel de locuri tocmai pentru că îi aduceau aminte de sat. În același timp, îi plăcea să dispară multă vreme în Romanivka lui: să stea prin bălți cu o undiță sau să hoinărească prin păduri cu pușca, să privească mult timp peste lacuri și câmpii inundate, să zăbovească mult timp acolo, în liniște, unde doar frunzele foșneau în vânt și păsările țipau. Mângâind blana mătăsoasă a setterului său negru, așteptând ca el să apară printre copaci, purtând în dinți un rățoi care încă zvâcnea din aripa dreaptă.

Era atras spre locul acela, în neantul pădurii umede. Îi plăcea să interacționeze cu ceilalți, știa să le fie aproape, era atins de lumea lăuntrică a oamenilor, putea vărsa cu ușurință lacrimi, mai ales dacă era beat, și își ascundea moliciunea în spatele unei mustăți groase, care de multă vreme nu mai era la modă, atât de asemănătoare cu buclele catifelate ale câinelui său. Ceilalți oameni îi erau necesari, nu știa să se protejeze de ei, era prea răvășit, prea nestatornic lăuntric, în timp ce în singurătatea pădurilor, în aerul limpede de deasupra iazului, în pașii elanilor care nu se auzeau din cauza mușchiului, nimic nu-l amenința.

Se obișnuise să recurgă la aceste scurte evadări pentru a se distanța de nestatornicia la care era sortit. Provenea dintr-o familie

nobilă poloneză care purta blazonul familiei Ostoia. Bunicul său, moșierul polonez Rozeslav Teodorovyci Rylskyi fusese căsătorit cu prințesa Trubețka. Tatăl lui, Tadei, fusese *hlopoman*[72], slujise ca judecător onorific de pace, consiliase juridic țăranii gratuit și acționase ca avocat în instanță în numele lor. În plus, a îngăduit să se înființeze o școală parohială ortodoxă în casa lui (el însuși era catolic), iar apoi a construit o clădire separată pentru școală, a plătit profesorul și a dotat sălile de fizică și chimie, precum și biblioteca. După moartea primei soții, Ludgarda, care-i era și verișoară, s-a căsătorit cu o fată din sat, Melania Ciupryna. În timpul vieții, autoritățile țariste l-au persecutat considerându-l comunist, în schimb pe fiul lui, pe care l-a avut cu Melania, poetul Maksym, l-au înfierat, odată cu apariția puterii sovietice, cu stigmatul originii dușmănoase: era fiu de moșier, burghez care primise o educație clasică și gravita către lumea decăderii decadente.

Poetului Rylskyi îi plăcea să-și petreacă timpul în natură, lucru despre care a și scris, dar nu a scris numai despre asta. În poezia lui timpurie, idila naturii se îmbină cu liniștea lecturii, în contemplarea suprafeței nemișcate a unui lac sau a unei încăperi murdare de la periferia Kievului, apar citate și aluzii, Villon,

Rimbaud, Verlaine, „cocainizarea baudelairiană“, „homerismul idilic“, Cellini, Casanova, Swift, Șevcenko, Ciumaky, Cazacul Mamai, Ilia Turcynovskyi. A scris despre „frumusețea otrăvii și otrava frumuseții“, „dragostea unui străin pentru un străin“, rătăcirile eterne, oboseala sufletească, adevărul iubirii reci și îndepărtate.

Petrov scrie că idila rurală, dragostea pentru natură în opera lui Rylskyi, tendința lui de a se izola în sânul unui peisaj curat sunt semne clare ale culturii urbane. „Idilismul, desigur, este un produs al urbanismului: cum omul simplu de la sat [*neinteligibil*] nealterat, nefalsificat are un caracter complet curtenesc — urban-aristocratic, începând de la epopee și terminând cu povești despre Bova și Ieruslan, sau apocrife despre Solomon, sau povești despre Devgenius, începând de la icoană și terminând cu pânze mari, imitând brocartul purpuriu și auriu.“

Așadar, anticipând că Solomianka, cu râpele și colibele sale, se va transforma în cele din urmă într-o acumulare densă de cuburi și paralelipipede, un masiv de beton conturat geometric pe fundalul cerului, care cu ritmul monoton al unghiurilor și al liniilor drepte, dimensiunea balcoanelor și ferestrelor, aglomerarea măsurată a vieților umane

alcătuiește un peisaj, Rylskyi și Petrov merg acolo, iar și iar, pentru a asculta lătratul câinilor și pentru a admira cerul înstelat.

Râul Lybid, murdar și mic, curge pe strada Stepanivska: de unde iese din pământ și se prelinge încă între propriile maluri mlăștinoase. După ce stațiile de epurare de lângă Lysa Hora vor fi distruse de o explozie, apele din Lybid se vor vărsa nepurificate în Nipru.

Bărbații hoinari se uită la curgerea neplăcută a unui râu îngust. Ei încă nu știu că va fi ascuns în curând într-o cutie de beton și colectoare subterane ce îl vor închide sub pământ. Chiar acum, Rylskyi fumează în tăcere deasupra pârâului îngust, pregătindu-se să sară peste el. E înalt și are picioare lungi, poartă cizme, spre deosebire de scundul Petrov, cu pantofi lărgiți, căruia noroiul de pe malurile lipicioase ale râului i se pare mai puțin atrăgător. Rylskyi e îmbrăcat în haine galbene, o jachetă din piele de oaie și pantaloni de aceeași culoare, cumpărați la un preț rezonabil din magazinul sătesc.

Ce admiră ei acolo, acești doi prieteni care au pornit în odiseea lor de seară? Întâlnesc femei bete în fuste rupte și cu buzele sparte, cu fețele înnegrite, cu obrajii vopsiți în roșu. Trag cu ochiul în cantine jerpelite și urât

mirositoare, „după ale căror tejghele stau niște greci“. Cineva, cu picioarele despuiate, greu de zis dacă e bărbat sau femeie, cu supurații urâte lăsate ostentativ la vedere îl apucă pe Rylskyi de pantaloni. O mână neagră îi alunecă pe cracul pantalonilor. Bătrânii de pe pod cer pâine. Neguțătoarele de sub gardurile înclinate vând mărunțișuri, gunoi vechi. Pereții negri ai fabricilor parcă înghit spațiul. Un bătrân trage un sac greu peste calea ferată. Ceva din sacul acela zdrăngănește, în timp ce trenul cu abur fluieră melancolic mărind viteza. Copacii de lângă calea ferată sunt roșii și morți, ca niște membre răsucite ale paraliticilor.

„Nu cumva să te legi de poet și de manierele lui, el preferă să numească tavernă o cantină unde se mănâncă cârnați și pate de ficat, de pe o stradă din Pankivska, unde niște oameni cântă la armonică și violoncel, se vinde pe sub mână *samahon*[73] și unde un bătrân evreu beat face tot felul de scamatorii, prin iuțeala mâinilor, unde vor cânta în cinstea poetului, iar el se va ridica și va asculta, scoțându-și pălăria. Preferă ca prietenului său, studentul din Pankivska, să i se spună «matroz» când intră într-o cârnățărie, iar fata în fustă zdrențuită și cu chipul cenușiu îi pare o Thais deghizată, în

căutarea aventurilor amoroase, intrând în taverna din portul Alexandria."

Între 1902 și 1903, au existat planuri de a separa acest cartier, Solomianka, prefăcându-l într-un oraș care avea să fie numit Alexandria.

Așa cum a observat, cu inteligență, criticul: „Erau cu totul urbani, dar urbea nu îi accepta, pentru că era rusă; au scris în limba satului, pe care *ea* n-o putea accepta".

La începutul anilor 1920, autoritățile sovietice au început ucrainizarea Ucrainei. Pe de o parte, în acest fel, au încercat să-și demonstreze separarea deplină față de regimul țarist, pe de altă parte, au vrut să devină mai puternici, să prindă rădăcini adânci în pământ, să încurce totul cu o pânză de păianjen lipicioasă. Satul vorbitor de ucraineană nu a simpatizat de la bun început cu guvernul sovietic, iar acesta a fost unul dintre motivele pentru care abia după a cincea încercare au reușit, în sfârșit, să preia puterea.

Această „ucrainizare" a fost un dresaj rapid. Atâția iepuri au fost uciși dintr-un singur foc! Naționaliștii comuniști au contribuit la convingerea unor figuri importante ucrainene de intențiile lor bune.

De exemplu, Myhailo Hrușevskyi s-a întors în Ucraina sovietică în martie 1924, încrezător că își va putea continua activitățile nestingherit în zona consolidării națiunii ucrainene. Pentru el, totul s-a încheiat cu un carbuncul prost operat, în timp ce se odihnea într-un sanatoriu din orașul rus Kislovodsk. Hrușevskyi a fost operat de un medic care nu era chirurg. Pacientul nu a vrut să lase un chirurg cu experiență și un vechi prieten să-l consulte. Infecția s-a răspândit foarte repede. A murit la trei zile după operație. Trupul președintelui Consiliului Central al Republicii Populare Ucrainene, această relicvă sacră cu barbă luxuriantă, a fost transportat la Kiev, unde a avut loc o ceremonie de adio pompoasă, așezându-l pe răposatul academician în sala principală a Academiei de Științe. Cei care au luat cuvântul au vorbit solemn, în mod repetat, despre serviciile pe care le-a adus defunctul Republicii Socialiste Sovietice.

În plus, ucrainizarea a fost un instrument de atragere a unor figuri foarte eficiente precum Oleksandr Șumskyi, care erau la fel de devotate atât idealului comunist, cât și cauzei ucrainene. Șumskyi a condus Comisariatul Poporului pentru Educație al URSS din septembrie 1924 până în februarie 1927. Cu toate acestea, pasiunea excesivă a

Comisarului Poporului și lupta lui cu secretarul general al Comitetului Central al PC(b)U Lazar Kaganovici, care în opinia lui Șumskyi se opunea ucrainizării, l-au împins pe Stalin să-l înlăture încetul cu încetul de la putere. El a stat zece ani în exil la Krasnoiarsk, iar peste trei ani l-a informat pe Stalin despre decizia lui de a se sinucide din cauza represiunilor nedrepte. Cu toate acestea, tentativa de sinucidere a eșuat. Kaganovici și Hrușciov i-au propus lui Stalin să scape de Șumskyi odată pentru totdeauna. A fost ucis pe drumul de la Saratov la Kiev. Crima a fost comisă de spionul și sabotorul Pavlo Sudoplatov și de șeful laboratorului de toxicologie NKVD-MGB, Hryhorii Mairanovskyi.

Ucrainizarea a contribuit la crearea unei situații în care exista impresia că sistemul sovietic a fost făcut chiar de mâinile ucrainenilor, că a fost propria lor dorință, o manifestare a voinței lor conștiente. Reprezentanților nomenclaturii politice, funcționarilor publici și altor diverși funcționari li se cerea să cunoască limba ucraineană. Acest lucru i-a adus pe vorbitorii de limbă rusă în pragul nebuniei: ce pierdere de efort și timp, ce rost au acest circ inutil și toată această umilință? În schimb, a asigurat simpatia și sprijinul vorbitorilor de

ucraineană, în special ale locuitorilor Ucrainei de Vest.

Ucrainizarea a contribuit la slăbirea argumentelor și la subminarea activităților naționaliștilor ucraineni, oponenți ai sistemului comunist, care au fost nevoiți să se dea la fund sau să fugă în străinătate, ca fie și numai în acest fel să se opună sistemului. În același timp, grație proceselor de indigenizare, s-au putut descoperi și scoate la lumină mulți dușmani ai poporului, care altfel ar fi stat liniștiți; autoritățile puteau să-i încurajeze, să-i liniștească, să-i lase să se exprime — și apoi să-i extermine pe toți.

În timpul ucrainizării s-a ivit ocazia de a ridica o cultură ucraineană proprie: simplă și naivă, plată și de buzunar, superficială din punct de vedere etnografic, utilitaristă, lipsită de memorie. Ucrainizarea a ajutat la creșterea literaturii ucrainene sovietice, care să stea de pază asupra ideologiei, să fie un instrument convenabil în mâinile autorităților, un releu ascultător de idei corecte și utile. Pentru aceasta, țăranii și muncitorii au fost încurajați în toate modurile posibile să devină scriitori. Nu era nevoie decât de: dăruire deplină în fața cauzei sovietice și a societății socialiste, o portretizare cât mai realistă a realității dorite, glorificarea sistemului de stat al Țării Sovietelor (și nicio

critică la adresa acestuia!); glorificarea colectivizării și industrializării, portretizarea vieții cinstite și muncii dificile ale țăranilor și muncitorilor, evitarea psihologismului, intelectualismului, individualismului, formalismului, aluziilor, referințelor, citatelor din literatura mondială; cea mai mare accesibilitate posibilă, optimismul vesel și umorul fără pretenții erau binevenite. Calitățile artistice ale lucrărilor sau prezența talentului în scriitor nu contau deloc. Acestea erau lucruri neimportante. Puteau să fie sau puteau să nu fie. Până la urmă, talentului și calității artistice le-a fost greu să găsească un spațiu de exprimare pe fundalul presiunii și al solicitărilor artificiale, și mai ales printre controale constante, cenzură și pericolul arestării și execuției.

După cum se întâmplă întotdeauna, după evenimentele dramatice din anii 1917–1921, literatura ucraineană a început să fermenteze violent. Au apărut organizații literare de masă: la Harkov, prima capitală a RSSU[74], au fost înființate Uniunea Scriitorilor Țărani „Plugul“ (sarcina ei era „de a unifica scriitorii țărani împrăștiați până acum, care, pe baza ideii unei legături strânse între țărănimea revoluționară și proletariat, mărșăluiesc împreună către formarea unei noi culturi

socialiste, răspândind aceste idei printre masele țărănești din Ucraina fără distincție de naționalități", „lupta cu ideologia burgheză și mic-burgheză și educarea atât a membrilor săi, cât și a maselor țărănești mai largi în spiritul revoluției proletare, implicându-i în creativitate activă în această direcție") și Uniunea Scriitorilor Proletari „Hart" („crearea unei culturi comuniste internaționale, folosind limba ucraineană ca instrument de creativitate, de răspândire a ideologiei comuniste și depășirea ideologiei mic-burgheze a proprietății"). La Kiev, criticii literari au împărțit scriitorii în mai multe categorii: simboliști nu foarte dezirabili, care gravitau înspre individualism și formalism, futuriști destul de dezirabili, care proclamau moartea artei, chemau la incendierea muzeelor, la distrugerea teatrelor și ștergerea „boarfelor trecutului", promițând că arta viitorului avea să fie a muncitorilor îndrăgostiți de mirosul de benzină și a scriitorilor revoluționari extrem de dezirabili („soldați roșii ai literaturii"). A existat și un „tineret talentat" — criticat, dar cu posibilitatea de a fi ghidat pe calea adevărată, pe „calea slujirii revoluției proletare".

Numele scriitorilor pâlpâiau constant, trecând de la un grup la altul, de la un sindicat la altul, de la o organizație la alta.

Opiniile se schimbau sub presiunea muncii ideologice. Unele organizații se desființau, iar altele erau fondate în locul lor.

Ar fi fost interesant de urmărit cum poziția de autoconservare, de a pretinde de dragul propriei siguranțe, s-a transformat încet-încet în convingere. Când au început să creadă în ce vorbeau și cum vorbeau? Ce au făcut cu propriul lor suflet, când credința în justiția guvernului sovietic și în „pământul negru nemăsurat de generos și fertil al lunii octombrie“ a fost distrusă de ipocrizie, egoism, prostie și violență? Mulți, sub presiunea împrejurărilor, lucru de neimaginat, nu au făcut decât să creadă și mai mult. Altfel nu se putea trăi. Nu contează ce sau în cine crezi. Credința protejează prin definiție, prin însăși existența sa irațională.

„Trăim și muncim în comun. De jur împrejur sunt păduri, sate singuratice și oameni sălbatici ca tufele de măceș. O, câtă bucurie ai când iubești pământul, când cauți armonie în viață! Fiecare dintre noi construiește un palat al umanității și fiecare dintre noi este profet. O, câtă bucurie e când iubești pământul. Nu există îngeri, nici zei, nici șapte ceruri. Există doar mândrie și ardere, muncă în comun și laudă.

Și ce dacă întreg pământul e inundat de sânge? Se vor ridica generațiile viitoare — o uniune de trupuri și suflete.

Noi facem ceea ce facem. Și lumea nouă... va fi a noastră!"

Neoclasicii s-au remarcat altfel pe acest fundal realist-socialist, de bravură. Erau prea educați, prea sceptici, prea sofisticați și snobi. Lucraseră prea mult la ei înșiși și la propriile lor texte. Aveau o perspectivă prea largă, cunoșteau prea bine istoria culturilor, înțelegeau prea îndeaproape natura umană. Erau perfecționiști, esteți, savanți. Erau prea critici cu ei înșiși și cu tot ce îi înconjura.

Neoclasicii erau de acord că un scriitor ar trebui să se afle într-un continuu proces de învățare. Că e de dorit ca un scriitor să cunoască izvoarele, istoria și literatura mondială, să stăpânească limbi străine pentru a avea acces direct la textele clasice, să ascută instrumentul limbii materne, să rămână sceptic, conștient, sobru, exigent.

Fiecare dintre ei, pe lângă propria muncă de creație, s-a îndeletnicit constant cu munca de traducere. Fiecare s-a dedicat studiului istoriei, criticii și analizei literaturii ucrainene și mondiale, identificând conexiuni și influențe între cele două, descoperind dependențele, continuitatea și integritatea.

Au ținut discursuri și prelegeri, au organizat lecturi de poezie și dezbateri în cămine culturale, școli, biblioteci, în sălile de adunări ale universităților, Academiei de Științe, în cluburile pompierilor și polițiștilor, în cluburile muncitorilor.

Reprezentanții sindicatelor veneau la ei acasă pentru a-i invita la adunările lor. Îi ascultau cu fascinație. Îi admirau. Se ridicau în picioare aplaudându-i.

Formal, neoclasicii erau extrem de aproape de realismul socialist, stilul dominant al artei sovietice. Și ei, la rândul lor, se concentrau asupra realismului și reprezentării veridice a fenomenelor, asupra obiectivității, raționalismului, plasticității statice, perfecte a formelor, neînfundate de sentimente subiective, gânduri, stări ale autorului. Undeva în această asemănare, în ambiguitatea acelorași concepte, în crăpăturile aproape invizibile care separă autenticitatea și profunzimea de ceea ce se pretinde a fi așa, poate că a existat una dintre explicațiile pentru ura bine înrădăcinată pe care neoclasicii au stârnit-o în adversarii lor la nivel ontologic.

Originile realismului socialist și ale neoclasicismului ucrainean sunt diferite. Sursele sunt diferite. Natura lor e diferită.

Neoclasicismul ucrainean s-a născut ca o antiteză la romantismul secolului al XIX-lea — țărănesc, sentimental, lacrimogen, căruia îi crescuse o coadă inevitabilă după apariția lui Șevcenko. Însă puncte de contact cu neoclasicismul s-au găsit în barocul ucrainean din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea: în tratate filosofice și spirituale, versuri erotice, povestiri demonologice și povești de aventură, interludii și piese de teatru în genul „miracolelor" medievale. Conform canonului lor, filosoful și poetul Hryhorii Skovoroda merita de atunci înainte o atenție specială. Ei au căutat să creeze o țesătură care să poată fi folosită pentru a acoperi golurile din dezvoltarea literaturii ucrainene, pentru a restabili puterea și legăturile, pentru a scoate literatura ucraineană din statutul de literatură colonială. Sătui de simbolism, le era sete și dor de claritatea percepției, căutarea de forme și fenomene așa cum apar ele aici și acum. Neoclasicii au vrut să reînvie cultura, să o modernizeze într-un fel care să îmbine gustul pentru viață, tradiție și rațiune. Au fost atrași de eforturile de a atinge armonia de neatins a kalokagathiei.

Au fost acuzați de pasiune excesivă pentru antichitate, pentru lumea antică, pentru arta Europei burgheze și de ignorare a dezvoltării

socialiste de astăzi. Au fost acuzați de dragoste pentru estetism, „frumusețe pură“ și clasicism văzute ca o manifestare clară a formalismului contrarevoluționar-burghez. Au fost acuzați de subestimarea realizărilor revoluției și neglijarea metodei sociologice a criticii. Într-un cuvânt, erau dușmani care, fără îndoială, trebuiau distruși: dușmani care nu acceptau realitatea sovietică și încercau să reînvie lumea capitalistă cu dragostea pentru trecut și să ducă o luptă de clasă împotriva proletariatului.

Interesant este că niciunul dintre criticii răutăcioși nu s-a gândit că ar fi potrivit să se caute o reflectare mai exactă și necruțătoare a realității sovietice în aluziile poetice ale lui Zerov. Ocrotiți de autoamăgirea copilărească, ei nu au recunoscut „țara sălbatică a lestrigonilor nehrăniți“, care „sfâșie crudul și proaspătul“, pe bietul Yorik, care vede pretutindeni „ochi suferinzi și furioși, ca vârful unor spade ucigătoare“ și simte „lanțurile grele“ ale „cuvintelor fără sens și tiradelor plictisitoare“ sau pe Gulliver, care a suferit cea mai groaznică durere „la piticii din sud“: „Nu sunt atât de fioroși tigrii și leii / Ca niște mici liliputani răzbunători. / Să ia fiecare fir de păr ca pe o strună, / Să lege de proptele... să împletească o groaznică / Intrigă... blând și atât de sfidător!“

Dar, aparent, e chiar bine că niciunul dintre criticii răuvoitori nu s-a gândit la asta.

S-ar fi putut crede că Zerov și-a creat poezia ca pe niște ecuații matematice. Fiecare epitet avea sensul cel mai precis, fiecare imagine conținea o referință, rimele erau impecabile. Zerov a respectat forma sonetului sau a poemului alexandrin. Din pricina erudiției și chibzuinței fiecărui vers, exista tentația de a-l acuza pe Zerov că e un om rece. El însuși se ironiza, considerându-și poeziile seci și prea elaborate. Ar fi fost prea tulburător să admită, chiar și pentru sine, că aceasta era singura cale pe care o găsise pentru a încerca sentimente dificile, pentru a-și asimila o viață groaznică. Zerov a găsit o modalitate de a uni inima cu mintea, de a topi inima în minte. A rezistat propriei sensibilități ca să nu se mistuie într-o clipă, cufundându-se în subiecte antice. A recitit tragediile antice în original și toate traducerile pe care le avea la îndemână, iar versurile i-au rămas pentru totdeauna întipărite în memorie. A tradus, concentrându-se asupra fiecărei nuanțe de sens, devenind el însuși, în acel moment, cuvântul, sensul lui, imaginea care se deschidea ca un orizont îndepărtat deschizându-și gura. A auzit cum împroșcau valurile sub vâslele troienilor — uleiul rece

îngroșat, fără de care cu mare greutate ar trece călătorii apele învolburate: deja puternica corabie a Iliumului și masivul Ahaiei, cea care-l ducea pe Abantus și cel care-l purta pe Aleta bătrânul fuseseră învinse de furtună, toate îmbinările lor fuseseră zdruncinate și apa sărată intra prin crăpăturile căscate. Viața cotidiană, atât de nedigerabilă, tradusă de un poet și traducător, în limbajul poveștilor existente de atâta vreme, a devenit posibilă. Durerea și amărăciunea, resentimentele și frica, sălbăticia și ura, nedreptatea și moartea au devenit posibile.

Muzica pentru punerea în scenă a *Salomeei*, după piesa lui Oscar Wilde, a fost realizată în acest caz nu de Richard Strauss, ci de compozitorul ucrainean Borys Ianovskyi (pe numele lui real — Zigl), care i-a neliniștit pe mulți cu deciziile lui radicale în materie de muzică. A avut loc la Teatrul Solovțov. În 1919, Teatrul Solovțov era încă situat în Piața Mykolaiv, care în același an a fost redenumită Piața Spartak. În fața lui, copacii tineri se legănau pe trunchiuri șubrede, printre răzoarele rotunde de flori. În curând, teatrul avea să se mute în locul de unde începea strada Fundukleivska, la Teatrul Bergognier, ceea ce avea să fie destul de

convenabil pentru familia Zerov: de acasă până acolo nu era decât un drum scurt, pe stradă în sus, în direcția Hreșciatyk.

La reprezentație au fost cel puțin trei: Zerov, Filipovyci și Burghardt. Deși Burghardt scrie în memoriile sale că era acolo „toată lumea". Majoritatea bărbaților au fost fascinați de mișcările grațioase din șolduri ale actriței. Salomeea, înfuriată de refuzul lui Iokanaan de a-i răspunde la sărut, voia să-l obțină cu orice preț. Pântecele ei gol strălucea alb, umflătura lui cobora ca o semiumbră.

Filipovyci a dedicat un sonet operei. A fost fascinat de actriță și de imaginea personajului ei. Motivele infantile și narcisiste ale dansului ei seducător, încăpățânarea însetată de sânge, a cărei cauză era orgoliul feminin rănit, chiar și condamnarea la moarte de la finalul dansului, toate acestea nu au făcut decât să întărească farmecul erotic al dansatoarei. În fața irezistibilei atracții carnale provocate de obiectul sexual, bărbații erau cuprinși de o dorință care nu ținea cont de împrejurări, ci se transforma într-o intensitate absolută, restul era atât de mic, încât aproape nici nu conta.

În schimb, Zerov s-a încruntat și și-a îndepărtat privirea de la frumusețea care se unduia pe scenă, ținând pe tavă un cap

aproape imponderabil, din papier mâché, al unui bărbat cu un ciot roșu în loc de gât, ca un cârnat cu bucăți de untură tăiat de-a curmezișul, cu o perucă care ieșea ca niște fire de câlți înmuiate într-o substanță lipicioasă de un roșu-aprins. Fața lui Zerov s-a strâmbat și s-a umplut de încrețituri, de parcă mirosul trupului transpirat al acestei femei l-ar fi deranjat.

„E doar desfrânare semită", a spus el.

Această propoziție conținea o negație. Evident, nu exista admirația comună, răsuflarea întretăiată, ochii larg deschiși, intrarea în fantezie.

„E doar desfrânare semită" — în contrast cu reținerea greco-romană, stăpânirea de sine, stoicismul, stăpânirea impulsurilor trupești, victoria minții asupra trupului.

Mai târziu, Zerov a scris un sonet, folosind o poveste din Evanghelia după Marcu. Întruchiparea „desfrânării semite", Salomeea, contrastează, în poezie, cu grecoaica antică Nausicaa — „zveltă ca o rază" și „pură".

Poetul își trimite sufletul spre stâncile albe, printre care stă prințesa fecioară, privind în mare, cât mai departe de lumea în care îi este sortit să trăiască. Cât mai departe de cine? De cunoștințele care se adaptează la noul guvern? De elevii lui subdezvoltați? De soție?

„Marta, Marta, mereu te preocupă lucrurile pământești."

Una dintre fostele studente ale lui Zerov sau colega lui de la universitate, o colaboratoare secretă a organelor „Evhenia", a relatat în raportul ei din martie 1929 despre o întâlnire cu Zerov. Zerov a împărtășit bârfe de la institut și detalii despre certurile scriitorilor, a confirmat un zvon cum că autoritățile sovietice ar fi avut de gând să ia surplusul de produse agricole de la țărani. S-a plâns de Hrușevskyi, pe care „îl ura personal", și de Holodnyi, șeful Institutului Limbii Ucrainene și, în general, de toată lumea care se dă peste cap slujind guvernul sovietic.

Cât despre el, Zerov a spus că încearcă să nu se implice în nimic și să stea deoparte, „pentru că este prea mult «spirit jidănesc» în jur și nu-l poate suporta".

A vorbit, cu dispreț, atât despre profesorii, cât și despre studenții „bădărani" și „jidănași".

Hryhorii Holodnyi a fost arestat în același an, în cazul Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei. Nouă ani mai târziu, a fost împușcat în lagărul de la Solovky.

Zerov a devenit prototipul profesorului și criticului Myhailo Svyrydovyci Svitozarov în romanul lui Valerian Pidmohylnyi *Orașul*. A fost una dintre cele câteva (în afară de romanele lui Domontovyci) mari lucrări intelectuale ale literaturii ucrainene pe teme urbane.

„A ridicat capul, plictisit, și s-a uitat la următorul vorbitor, care era ascultat cu mai multă atenție decât ceilalți, așa că și-a îndreptat atenția către el. Vorbea fluent și frumos, subliniind cuvintele cu emfază, accentuând frazele, de parcă le-ar fi introdus în rame strălucitoare; din când în când arunca ascultătorilor un cuvânt bine ales care stârnea râsul, își aranja pince-nez-ul și o lua de la capăt, cu inspirație reînnoită. Din gura lui se revărsau citate în toate limbile, fapte literare, fragmente din diferite întâmplări și anecdote. Fața lui arăta furia unui uriaș insultat, batjocura unui pitic disprețuit, torsul lui se îndoia și se îndrepta cu gesturi blânde de actor. Cuvintele parcă îi erau modelate din bucăți de aluat cu unt, în foi de plăcintă peste care presăra zahăr cristal și zahăr vanilat, apoi le împodobea cu dulceață de trandafiri și pentru o clipă le privea cu dragoste, înainte de a le servi publicului."

Stepan Radcenko, scriitor aspirant, după ce scrie o povestire decide să o arate criticului

Svitozarov, pe care nu-l cunoaște. Radcenko găsește adresa profesorului la biroul de adrese și apare neanunțat la el acasă. Îl găsește la masa de lucru. Băiatul îi vorbește despre povestea lui. Criticul, fără să fie interesat de text sau de numele oaspetelui, îl informează sec că nu are timp, că e ocupat.

„Nu fusese niciodată atât de umilit și distrus. Cuvintele nerușinate ale acelui vierme de carte căzuseră asupra lui ca un scuipat rușinos. Dar mai dă-l încolo, nu are timp de el, dar ar fi trebuit măcar să-i dea un sfat! Putea să-l refuze, dar trebuia să-l sfătuiască încotro să meargă! Și cine-i dădea lui dreptul să-i vorbească astfel? O, tonul acela trufaș, tonul acela de ciocoi al literaturii l-a rănit până la sânge!“

Această poveste pare să se fi întâmplat între Zerov și Plujnyk, cel mai apropiat prieten al lui Pidmohylnyi.

Poetul Plujnyk, care suferise mulți ani de tuberculoză, a fost condamnat la moarte prin împușcare, dar mai târziu sentința a fost schimbată la închisoare pe termen lung, într-un lagăr din Solovky. Potrivit uneia dintre legende, încă din 1926, sănătatea lui Plujnyk a ajuns în stare critică. În spital, i-a spus soției sale: „Știi, dacă vrei cu adevărat să nu mori, nu mori...“

Ultimele cuvinte ale lui Plujnyk, în lagăr, au fost: „Mă voi spăla, îmi voi aminti de Nipru și voi muri".

Dokia Humenna, scriitoare dintr-o familie de țărani, a aparținut o vreme Uniunii Scriitorilor Țărani „Plugul". Curajoasă și directă, neînduplecată în onestitatea și maximalismul ei, ea a suferit din cauza împrejurărilor la care a fost deopotrivă participantă și observatoare.

În romanul autobiografic *Darul Eudotheiei*, Humenna, de exemplu, povestește despre unul dintre studenții lui Zerov: „Cu câtă răutate ia poziție împotriva lui Zerov! Studentul ignorant a încercat să zgârie strălucirea filigranată a lui Zerov, ca a diamantului, cu un par grosolan proletar-marxist! A avut îndrăzneala să urce pe podium cu citatele lui lungi din Marx (ce le mai ținea minte!). Au râs de el, l-au poreclit *Holobelnyk*[75], dar el continua să vorbească ca un berbec, cu chipul de cioclu și cu burta mare sub cămașa albastră. Și-a luat-o pe urmă de la Zerov, în aplauzele zgomotoase din partea întregului public".

Humenna nu a îndrăznit să-i arate lui Zerov propriile creații. Auzise o poveste despre cum un student ambițios îi ceruse să-i citească poeziile. Zerov „a ridicat mâinile, de

parcă s-ar fi apărat de ceva, și a strigat speriat: „Nu, nu! Pentru numele lui Dumnezeu, scutește-mă de acești căței morți!“

„Așa că nu l-am abordat niciodată pe Zerov cu nimic. Din declarațiile lui, știam că îi disprețuiește pe cei care nu vorbeau limbi străine și nu citeau literatura mondială în original. Considera că această parte a cetățenilor e ignorantă și nu îi ierta pentru că părinții lor nu îi învățaseră...“

*

În *Lucroza*[76] *de baltă*, înfățișând degradarea lentă a Kievului la începutul anilor 1920, Domontovyci descrie o cățea care fată în mijlocul pustiului dezolant, printre casele tăcute, părăsite, care doar trosnesc încet din cauza scăderii temperaturii, dezintegrându-se. La început îi hrănește, dar nu are suficient lapte. Câinele își lasă puii și hoinărește pe străzi, în căutarea hranei. Uneori reușește să prindă o broască. Alteori linge locul unde au zăcut coji de cartof putrezite. Dar, în cele din urmă, pur și simplu nu se mai întoarce la puii ei.

„Cățeii orbi se târau prin colțurile goale ale pivniței cimentate. Au murit unul câte unul. Nu crezi că există întotdeauna un iz de nedreptate cosmică în moartea unui copil, fie

că e vorba de odrasla unui om sau a unui cățel?“

Dokia Humenna a participat la săpăturile arheologice. S-a întâmplat să lucreze acolo împreună cu Petrov.

După război, Petrov și Humenna s-au întâlnit în Germania. Nici Humenna nu se putea înțelege cu nimeni acolo, era prea intransigentă față de ceea ce ea considera a fi slăbiciuni umane. Chiar înainte de dispariția lui Petrov, ea i-a scris o scrisoare în care se plângea de singurătatea ei și de faptul că nu are în cine să se încreadă. Voia să-i ceară părerea, întrebându-l dacă ar trebui să se mute în America. „...Nu m-am gândit să vă scriu. Nu știu de ce vă scriu dumneavoastră, care sunteți atât de evaziv și nu vă arătați niciodată adevărata față.“

După ceva timp, știind deja că Petrov locuiește la Moscova, Humenna a scris în jurnalul ei: „Nu mă voi învârti, nu mă voi zvârcoli ca un șarpe, la fel ca Petrov. Mă gândesc la el în fiecare dimineață. Și acum, în lumina dispariției sale, creativitatea lui mi-a devenit clară. Chiar și atunci, am fost surprinsă de ambiguitatea povestirii *Sirko*. În același loc, repatrierea e iluminată în spirit pozitiv. Dar stilul *Apostolilor*? Dar deznădejdea inteligheției din *Seraficus*? Dar

eseurile filosofice? Toate acestea ar fi putut fi publicate și în URSS".

Într-o altă parte a jurnalului ei, ea și-a amintit: „Întrebat ce-și amintește despre anul 1948, el a răspuns «Nerealizarea realității»".

Realitatea germană a lui Petrov *nu* s-a realizat în aprilie 1949.

*

Aproape toți cei care au scris despre Mykola Zerov au amintit, involuntar, de dinții lui stricați. De parcă ar fi fost o parte foarte importantă a imaginii lui. Dolofan, vesel, cu ochi albaștri, erudit, extrem de talentat, cu dinții stricați.

În cazul rivalului său, Viktor Petrov, un astfel de detaliu al înfățișării lui e pe de-a-ntregul firesc (da, era un tip bun, avea o memorie excelentă, cunoștea literatura antică — dar dinții lui erau stricați). Totuși, de ce ceilalți prieteni ai lui Zerov, până și studenta lui, îndrăgostită pasional de profesor, au considerat că acest element al imaginii lui era atât de important, încât era imposibil de evitat?

Viktor Domontovyci a scris că Zerov își pierduse dinții pe când lucra la catedra de limbi antice în gimnaziile de băieți și fete din Zlatopil. Acei ani au fost atât de grei, încât

tânărul profesor a trebuit mai târziu să-și trateze nervii la „stațiunile balneare din Kiev“.

La începutul secolului, pe dealurile de deasupra Niprului, existau destul de multe astfel de stațiuni. Hidroterapia și electroterapia deveniseră recent practici moderne, la modă. Lângă Poarta de Aur și în parcul Château de Fleur (unde, ulterior, Iosyp Karakis a construit restaurantul Dinamo), se aflau izvoare cu apă minerală care alimentau clădirile balneologice. În clinicile cu tavane înalte, de cinci metri, cu scări de marmură și pervazuri, deasupra cărora ferestrele spațioase erau din sticlă transparentă, lifturile cu decor sculptat alunecau în sus și în jos, iar sub pereții de stuc se aflau băi speciale, concepute pentru masaje la suprafața apei și subacvatice. Masajele erau bolborositoare, ca niște vârtejuri și curgătoare. Clipocitul apei se amesteca cu șoapta asistentelor, iar pacientul, închizând ochii și relaxându-se în apa caldă, vedea în fața lui livezi de măslini, vițe-de-vie, cascade pitorești și nimfe în tunici albe ca zăpada. Visa doar la o porțiune mică de câmp, o casă, o grădină și o fântână cu un pârâu vesel lângă casă, iar pe deal, deasupra casei, o pădurice...

Zlatopilul, în care Zerov a stat și care l-a dus în punctul de a avea nevoie de tratamentul cu pricina, contrar numelui său pitoresc, e descris de Domontovyci ca un ținut al întunericului: un drum stricat, o mlaștină, doar pustietate și singurătate, melancolie și zădărnicie funebră. O gâscă, un țap, o muscă plictisită pe pervaz. Ochi goi, zgomotul unui căscat.

Domontovyci a fost fascinat de un anumit episod căruia nimeni altcineva nu i-ar fi acordat atenție. Odată ajuns la Baryșivka, unde se adunau poeții neoclasici ca să predea la școala locală, salvându-se de foametea care îi aștepta la Kiev, „într-o zi ploioasă, cenușie de toamnă“ la el vine în vizită Zerov. E evident melancolic. Melancolia îi aparținea în mod firesc, indiferent de ce spun alții despre veselia și entuziasmul lui.

Ne putem imagina privirea ochilor lui albaștri: tristă, înghețată. Venise din frigul pătrunzător, umed, care rezona cu starea lui interioară. A aruncat o privire pe fereastră — și ochii lui s-au concentrat asupra copacilor negri, a pustiului, a spațiului gol, umbrit de cenușiul ploii oblice, letargice.

Zerov îl întreabă pe Domontovyci ceva ciudat: „Și dumneavoastră stați lângă fereastră și vă uitați pe ea ore întregi?“

Domontovyci răspunde mirat: „Eu? Lângă fereastră? De ce? Ce poți să vezi pe fereastră?“ O asemenea uimire încrezătoare, cu sau fără intenție, era menită să scoată în evidență stranietatea oaspetelui. În mod evident, oaspetele se jenează, simțindu-se și mai lipsit de valoare. De aceea, deodată, ca un băiețel biruit de vinovăție, deși nu a făcut niciun rău, schimbă subiectul și începe să vorbească despre Burghardt: „Dar Oswald Feodorovici ar face asta!...“ Îi e rușine de el însuși? Se simte vinovat pentru faptul că e trist?

Dar Domontovyci nu este atât de naiv. Cunoscător viclean de psihologie, interesat de lucrările lui Freud (pe când acestea încă erau permise în Uniunea Sovietică), observator atent al naturii umane, Domontovyci nu are nicio îndoială că Zerov vorbește din proprie experiență. Da, el este cel care stă lângă fereastră și se uită pe ea ore întregi. Da, „la aceeași priveliște a unei străzi sărace, ramurile umede de copac, bălțile de ploaie printre pietre, gardul de lemn înnegrit de peste drum“.

Îngroșând contururile obiceiului inocent al lui Zerov până la imaginea absurdului total, și astfel ridiculizându-l, Domontovyci cu toate acestea îl admiră. Are o admirație inerentă pentru ciudați, pentru lucruri mici

și stranii, din care puțini oameni ar fi capabili să extragă vreun sens.

Mai mult decât atât, vom găsi descrieri ale unor obiceiuri, ritualuri sau semne ale unor „nervi bolnavi“ și în alte personaje ale lui Domontovyci. Cei pe care Viktor Petrov nu i-a cunoscut personal.

Iată cum l-a descris, de exemplu, pe Francisc de Assisi: „Băiatul nu era atras de comerț. Din când în când fugea din casă. Ore întregi stătea undeva singur pe câmp, într-un crâng sau lângă un râu, nemișcat, desprins de toate, plin de mirare, cufundat în contemplarea luminii, culorilor și sunetelor. În razele soarelui vedea îngeri coborând din cer pe pământ, în liniștea înstelată a cerului nopții auzea muzica sferelor cerești. I se părea că aude voci“.

Și asta se întâmplă și cu Vincent Van Gogh: „Din copilărie dă dovadă de un caracter dificil. E sălbatic și retras, nefericit, încruntat. Absorbit de sine, el stă departe de alți copii. Nu face gălăgie. Umblă singur pe câmpuri. Ore îndelungate, stă în tăcere pe malul unui râu sau al unui canal, uitându-se la spălătoresele care spală rufe. De la râu se duce în sat să privească, cu concentrare tăcută, munca țesătoarelor“.

Manifestări ale excentricității, diferența față de ceilalți, înstrăinarea, fascinația față de

ceva propriu, îndepărtat și de neînțeles pentru majoritatea oamenilor, impracticabilitatea și iraționalitatea, transformarea lucrurilor neimportante și mici în altele importante și grele, negarea de sine de dragul a ceva mai mare decât tine însuți — toate aceste tendințe l-au fascinat în mod clar pe Petrov-Domontovyci. Majoritatea personajelor sale, dacă nu toate, sunt mai degrabă reprimate, în mare măsură stilizate. Sunt rele, nepotrivite, amuzante. Fiecare personaj e croit după model baroc. Adesea sunt jalnice, întoarse spre cititor, însă fără să li se vadă adevărata față. În ciuda faptului că fiecare dintre ele e un geniu.

Aproape toate personajele istorice, eroii biografiilor ficționalizate ale lui Domontovyci — Francisc de Assisi, Van Gogh, Rilke, Kuliș, Kostomarov, Skovoroda, Carlo Gozzi, Vaclav Jevuskyi — și alte personaje inventate — profesorul Komha din *Doctorul Seraficus* sau Lynnyk din *Fără temei* — sunt înfățișați ca excentrici, adesea contradictorii și divizați. Ciudați și adesea absurd de amuzanți în stranietatea lor, se încăpățânează și se țin cu fidelitate de propria cauză, credință, vocație, convingere. Chiar dacă sunt cuprinși de zvâcniri nevrotice și chinuitoare, precum Kuliș, morbiditatea lor e plină de pasiuni vii.

Personaje atât de penibile, cu slăbiciunile aflate la vedere în fața întregii lumi, stânjenesc cititorul. Îi stârnesc reacții pline de compasiune și tandrețe. Îl mișcă în chipul cel mai pur, ca un cățeluș fără adăpost care se joacă inocent cu un fir de iarbă sau ca un om drag căruia îi cunoști ca-n palmă până și cele mai mici manifestări.

Această nuanță, această moliciune, această tandrețe se simt în descrierea lui Petrov despre Mykola Zerov. Și nu le-a exagerat aici, nu le-a dezvăluit complet — doar a sugerat prezența lor. Pentru că altfel, probabil, aceste sentimente ar fi imposibil de îndurat. Altfel, aceste sentimente ar fi putut umple o viață întreagă.

Așa-numita „dezbatere literară“ din anii 1925–1928 a început cu articolul „Despre critici și critica literară“ al scriitorului țăran, debutant, Hryhorii Iakovenko. Articolul a fost scris după ce povestirea lui, înaintată la concursul pentru cea mai bună scriere proletară, a fost ignorată. Se spune despre Hryhorii Iakovenko că a fost slugă înainte de revoluție și a învățat să scrie și să citească la vârsta de optsprezece ani. Aceasta e o legendă teribil de tentantă, dar o altă referință biografică relatează că Iakovenko provenea „dintr-o familie de țărani, însă tatăl lui fusese

funcționar?“. Este foarte puțin probabil ca fiul unui funcționar să fi învățat să citească atât de târziu. Dimpotrivă: ar fi trebuit să fie unul dintre cei care începuseră să scrie și să citească mai repede în comparație cu alți copii de vârsta lui, lucru care ar fi trebuit să-l ambiționeze în chip semnificativ.

În articolul său, Iakovenko amenință în mod repetat, „cu documentele în mâini“, că va demonstra cât de nedrept se poartă „moșii olimpici, cărunți“ care stau în redacțiile editurilor, revistelor și în juriul concursurilor, cu tinerii scriitori proletari. „Trebuie să subliniez, de asemenea, că spiritul creator proletar — elementar, simplu, dar sănătos și util — nu e pe placul criticilor noștri.“ Autorul se plânge că lucrările lui, utile țărănimii, nu sunt tipărite, spre deosebire de lucrările lui Mykola Hvylovyi, care pot fi interesante doar pentru burghezi și degenerați, „pentru care revoluția a fost un exemplu al celui mai acut sadism mental“.

Iakovenko scrie că situația nedreaptă ar putea fi corectată prin crearea „la redacția revistelor și ziarelor“ a unor secții de control „formate din oameni maturi ideologic, care înțeleg pe deplin cerințele creativității proletare, care să monitorizeze cronicile scriitorilor tipizați“.

Articolul lui Iakovenko începe cu următoarele cuvinte: „Cred că articolul meu va provoca o discuție vie, cel puțin asta sper".

Articolul a stârnit într-adevăr o discuție plină de viață. Și s-a încheiat pe 13 mai 1933 cu o împușcătură în tâmplă. Bărbatul sinucigaș credea că moartea lui îi va salva pe alții. Mai târziu, literatura a fost dată la o parte — era greu să o vezi undeva acolo, la marginea pădurii. A fost strămutată de politică, arestări, exil și execuții.

Mykola Hvylovyi a răspuns la articolul lui Iakovenko cu propriul său text intitulat „Despre «Satana într-un butoi» sau despre maniacii grafomani, speculatori și alți «oameni iluminați»". A fost primul dintr-o serie de pamflete scrise de Hvylovyi despre dezvoltarea literaturii ucrainene sovietice în special și a culturii în general. Încă din primul text, Hvylovyi sublinia principalele puncte ale discuției: „Zerov sau Harkun Zadunaiski? Europa sau Prosvita?"

Pamfletele sale erau pasionate și dense, agitate și nu foarte disciplinate, dar marcate de un ritm muzical unic, inerent operei artistice a romanticului și impresionistului Hvylovyi. Erau pline de indignare, umor, patos, fraze exclamative, lozinci și diagnostice. Un comunist devotat, Hvylovyi

a sprijinit cu pasiune dezvoltarea artei ucrainene sovietice. A scos în evidență posibilitățile vaste care au apărut după Revoluția din Octombrie. A scris despre „renașterea asiatică“, despre „vitalism“: renașterea artei care avea să reînnoiască întreaga Europă putredă, întreaga lume obosită și avea să-și găsească originile în Ucraina comunistă, în care fremăta o forță creatoare, dătătoare de viață. Pentru ca acest proces să se desfășoare cu adevărat, merita pus punctul pe „i“, delimitând clar grafomanii, autorii care scriu mult și prost, mâzgălitorii de poezie, în genul lui Harkun Zadunaiski, clasa de mijloc analfabetă, „natala Prosvita“ — o grupare culturală în cămașă brodată și cu o viziune vai de mama ei, care la un moment dat fusese „ideologul culacilor“ — de „intelectualul sovietic Zerov, înarmat cu cea mai înaltă matematică a artei“. Era de părere că merită să se calce pe urmele lui Zerov, studiind literatura europeană și învățând din ea, pentru a îmbina talentul și focul propriu, dreptatea comunei cu arta și înțelepciunea lumii întregi: „Europa e experiența multor veacuri. Nu e Europa aceea pe care Spengler a declarat-o «apusă», nu e Europa aceea care putrezește, spre care se îndreaptă toată ura noastră. Este Europa unei mari civilizații,

Europa lui Goethe, a lui Darwin, Byron, Newton, Marx etc.“

Și, în același timp, scria Hvylovyi, necruțător în onestitatea lui directă — care nu mai avea frâie să încetinească mișcarea în singura direcție posibilă — arta ucraineană sovietică trebuia să se distanțeze de Rusia sovietică. Pentru a nu mai fi Mica Rusie. „Inteligheția ucraineană simte, în masă, că nu e capabilă să-și depășească natura servilă, care a adorat întotdeauna cultura nordică și, astfel, nu a oferit Ucrainei posibilitatea de a-și dezvălui geniul național.“ Departe de Moscova! Spre Europa!

Pe de o parte, își dorea o *Renaștere asiatică*; pe de altă parte, cerea, fără întârziere și concomitent, o *Europă psihologică*.

Numele real al lui Mykola Hvylovyi era Fitilov. Tatăl lui era nobil, profesor și bețiv, proprietarul unei biblioteci imense, care îi oferise fiului posibilitatea de a se familiariza cu literatura universală. După ce a terminat patru clase primare, băiatul și-a părăsit studiile și a rătăcit prin Slobojanșyna și Donbas, practicând meserii ciudate: transportând cărbune, cărămizi, lucrând ca încărcător și muncitor necalificat. După ce a fost mobilizat în armată, la începutul Primului Război Mondial, a trăit trei ani de

„marșuri, foame, adevărată groază, pe care nu voi îndrăzni să o descriu, trei ani de calvar într-un pătrat din câmpurile îndepărtate ale Galiției, în Carpați, în România". Mai târziu, în scrisorile către Mykola Zerov, el a scris că acea experiență tulburase ceva în sufletul lui, devenind cauza neurasteniei și a disocierii, a halucinațiilor și a emoțiilor lui excesive, care l-au chinuit de-a lungul vieții. I-a recunoscut lui Zerov, în scrisori, că încercase să se sinucidă de două ori: „Într-un cuvânt, dostoievskian, o patologie, dar nu mă pot împușca. Am fost de două ori în câmp, dar de fiecare dată m-am întors viu și nevătămat: evident, sunt un mare laș, un om fără valoare".

A simpatizat cu revoluționarii socialiști ucraineni, a fost membru al unității spontane care a luptat împotriva regimului hatmanului Skoropadskyi, dar nu a avut prea mult la inimă Directoratul. De două ori a fost cât pe ce să fie împușcat: o dată de petliuriști, a doua oară de cekiști, lângă Orel, în timpul ofensivei lui Denikin asupra Moscovei.

Simetria împușcăturilor neîmplinite: două execuții neexecutate și două sinucideri nereușite. Într-o zi avea să fie în sfârșit încununată de succes.

Din 1919, a fost membru al Partidului Bolșevic, a avut legături strânse, s-ar putea

spune familiale, cu Ceka (prima lui soție lucrase în partid și se presupune că îl salvase fără să vrea pe Hvylovyi de la împușcare; sora lui lucrase în Ceka din 1921), era un comunist convins, loial. Dar, în același timp, ca și Șumskyi, se considera ucrainean. În 1917, a ajuns la o întrunire a soldaților cu două panglici prinse la piept: una roșie și alta galben-albastră.

Opera lui Mykola Hvylovyi — romantică, impresionistă, psihologică, emoțională, aproape sugestivă, care, în ciuda intrigii imprecise, a crescut în jurul conflictului intern tragic, ireparabil al fragmentării eroului — a devenit rapid o sursă de popularitate pentru autor. Era zbuciumat și talentat, mereu sfâșiat de autoflagelări, înflăcărat, absorbit de idei înalte. Ochii lui întunecați străluceau cu un foc bolnăvicios chiar și în imaginile șterse din ziar. Nu putea să nu atragă, să nu farmece. Era invidiat, urât și imitat.

Era atât de magnetic, încât unii oameni nu au putut rezista tentației de a se da drept el. Odată, unul dintre scriitorii din Harkov a venit la Katerynoslav și a fost informat că Hvylovyi are o serie de spectacole la universitățile locale și la teatru. Trebuia să vorbească despre cărți noi, să răspundă la întrebări, să schițeze viitorul societății

socialiste și dezvoltarea literaturii proletare. Acolo a citit: Ah, carnavalizați-vă locuințele / și bântuiți oaza orașelor, / sunt încă încăpățânat, deși sunt trist / și-mi plac nespus de mult locurile largi. / Pășesc mohorât în clopote din fontă, / m-am așezat pe tot pământul... / păduri visătoare... / vin coloane... / păduri — coloane... / Acesta sunt eu mergând. / Mă duc — / calc pe logaritmi — / pentru că veșnic este duhul meu.

Nu e el, a spus prietenul lui Hvylovyi din Harkov. Ăsta nu e Hvylovyi. Nici măcar nu seamănă cu el. Vocea lui e atât de neplăcută. Urlă citind ca o cățea flămândă.

Hvylovyi nu e așa: e scund și subțire, epuizat de o agitație mentală necontenită, pielea îi e uscată de suferință. Are ochi întunecați, scrutători, sprâncene largi și mișcările mâinilor sacadate care, dacă te uiți cu atenție, tremură ușor tot timpul. Dar când își citește propriile texte vocea îi răsună energic și clar, parcă trosnind în aer, ca electricitatea care se răspândește prin conductori invizibili.

Impostorul a fugit, lăsând în urmă admiratoarele talentului, dezamăgite și nemulțumite.

La începutul anilor 1920, Mykola Zerov și Mykola Hvylovyi au corespondat. În această corespondență, a avut loc un schimb de idei: Hvylovyi s-a dezvăluit, Zerov i-a împărtășit părerile sale despre cultură și creativitate. Pe parcursul mai multor ani, în care cei doi Mykola au făcut schimb de scrisori, Hvylovyi a reușit să modeleze multe dintre sentimentele sale furtunoase și revelații intuitive în idei concrete.

Ulterior, el a prezentat aceste idei în pamflete. Identificându-se cu ideea comunistă, știind că tot ce face e îndreptat spre cauza comunei utopice, „epoca poeziei proletare creatoare a viitorului real", nici nu i-ar fi putut trece prin cap că eforturile și felul lui de a gândi ar putea să fie interpretate de autorități și folosite împotriva lui și a celor care gândesc ca el.

În textele lui, a subliniat constant că tinerii scriitori ucraineni ar trebui să învețe de la Zerov (și de la cei ca el), pe care îl separa de admiratorii needucați de clișee și lozinci ieftine.

Textele lui Hvylovyi i-au iritat și mai mult pe acești admiratori needucați. Fiecare avea motivele lui pentru a nu-l plăcea pe Zerov cu neoclasicii lui și pe Hvylovyi cu psihologismul său european. Fie că a fost invidie, fie amăgire, fie frică, fie

necunoașterea unor limbi străine și antipatia față de scrierile altora, în special față de scriitori antici și străini, fie un joc de întrecere, fie necugetare obișnuită, care nu a lipsit niciodată nicăieri — vocile lor s-au unit într-un cor continuu, enervant, de Cerberi cu Ciclopi, echidne cu sirene, lestrigoni flămânzi și liliputani răzbunători.

Iar când Zerov i s-a alăturat lui Hvylovyi cu propriile articole — ca și cum ar fi tradus sensibilitatea și mesianismul celui din urmă într-un limbaj echilibrat și elegant al logicii, al judecății clare și al argumentului — colegii lor au devenit uneori complet neastâmpărați și nemiloși.

Toată lumea a atacat pe toată lumea. Cei mai apropiați prieteni de ieri, care își citeau poezii unii altora și își împărtășeau descoperirile literare nopți la rând, în camerele reci și pline de fum ale clădirilor încă nedistruse din perioada țaristă, astăzi se acuzau unii pe ceilalți de „pseudointernaționalism gol“ și „burghezie slabă“, filistinism și depravare, luându-se la întrecere ca să vadă care e cel mai mare și mai adevărat marxist și bolșevic. Argumentele adversarului, care trebuiau să dovedească loialitatea acestuia față de sistemul sovietic, erau imediat interpretate ca fiind de extremă

dreaptă sau ca având o natură nocivă, chiaburească.

Simpla lor distrugere nu a fost suficientă. Înainte de a-i distruge fizic, autoritățile au căutat să-i distrugă moral, pe termen lung; scriitorii trebuiau să se distrugă unul pe altul: nevrotic, epuizant, din ce în ce mai orbiți. Trebuiau să sară unul la beregata celuilalt, să-și sugă sângele, să se aducă unul pe celălalt într-un spațiu pervers al distrugerii, în care nu există decât paranoia, disperare, un sentiment de asediu, frică și deznădejde, ecoul pașilor pe scări, întuneric, valize pregătite pentru orice eventualitate lângă ușă, în timp ce ei halucinau, îmbrăcați în patul care nu-i mai recunoștea.

Evident, să-i ucidă prin împușcare n-ar fi fost îndeajuns pentru a-i distruge.

În plină persecuție calomnioasă, a apărut rezoluția Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (b) Sovietic „Cu privire la politica partidului în domeniul literaturii de ficțiune“ din 18 iunie 1925, care a dat de înțeles tuturor celor care încă ar mai fi putut avea îndoieli, chiar și vagi, legate de ce este și ce ar trebui să fie literatura și creativitatea în Țara Sovietelor: „Fără să renunțe nicio clipă la pozițiile comunismului, fără să devieze nici măcar un

pic de la ideologia proletariatului, dezvăluind sensul obiectiv de clasă al diverselor opere literare, critica comunistă trebuie să lupte fără milă împotriva manifestărilor contrarevoluționare din literatură, să dea în vileag liberalismul zminovist[77] etc. și, în același timp, să dea dovadă de mare tact, prudență, toleranță în raport cu toate acele pături literare care pot și vor merge cu proletariatul".

Dacă de obicei, în epoci și culturi diferite, creativitatea a fost interpretată ca unul dintre puținele spații disponibile pentru eliberarea unui om blocat în cadrul rigid al vieții trupești, ca o șansă de a depăși limitările propriului ego, o cale de a experimenta libertatea, în acest caz ea s-a transformat într-un instrument de aservire fără pretenții. Scotea un sunet monoton enervant. Și era posibil să ucizi cu el. De fapt, instrumentul a ruginit de-atâta sânge.

În aprilie 1926, după vizita lui Șumskyi, care s-a plâns de obstacolele în realizarea ucrainizării și l-a convins pe Stalin să-l îndepărteze pe Kaganovici din funcție, Stalin i-a scris o scrisoare lui Kaganovici și altor membri ai Biroului Politic. Printre altele, el și-a exprimat îngrijorarea cu privire la cel mai recent pamflet al lui Hvylovyi, „Târâturi

moscovite“. Era al treisprezecelea pamflet. Hvylovyi iubea numărul 13: era născut pe 13 decembrie. (Cine se îndoiește în ce zi a lunii mai s-a împușcat?)

Stalin a scris despre „pretențiile lui Hvylovyi pentru derusificarea imediată a proletariatului“ în Ucraina, despre opinia lui că „poezia ucraineană ar trebui să fugă de literatura rusă și de stilul ei cât mai curând cu putință“, despre afirmația că „ideile proletariatului le sunt cunoscute chiar și fără arta de la Moscova“, despre fascinația lui pentru un fel de rol mesianic al inteligheției „tinere“ ucrainene, în fine, despre încercarea ridicolă și nonmarxistă de a separa cultura de politică — toate acestea și multe altele asemănătoare care sună acum, în gura unui comunist ucrainean (nu poate să sune altfel!), mai mult decât ciudat. În timp ce proletariatul vest-european și partidele lui comuniste sunt pline de simpatie pentru „Moscova“, această cetate a mișcării revoluționare internaționale și a leninismului, iar proletarii vest-europeni privesc cu admirație la steagul care flutură la Moscova, comunistul ucrainean Hvylovyi nu poate spune nimic în favoarea „Moscovei“, în afară de a cere oficialilor ucraineni să fugă „cât mai curând cu putință“ din „Moscova“. Și asta numesc ei internaționalism! Ce se

poate spune despre alți intelectuali ucraineni din tabăra necomunistă, dacă comuniștii încep să vorbească, și nu doar să vorbească, ci și să scrie în presa noastră sovietică în limba lui Hvylovyi?

În iunie 1926, a avut loc un plen al Comitetului Central al PC(b)U, „Despre rezultatele ucrainizării", în a cărui rezoluție au fost menționați și neoclasicii. Aceștia au fost acuzați direct că intenționează să revigoreze capitalismul și ordinea burgheză.

Pe lângă toate celelalte numeroase consecințe pe care le-a avut pentru Zerov și alții, acest decret l-a forțat pe Hvylovyi să oprească corespondența cu Zerov. Peste prietenia lor s-a așternut brusc tăcerea.

Hvylovyi s-a pocăit, și-a recunoscut greșelile ideologice și politice, a regretat chemările lui de a întoarce fața spre Europa și de a rupe relațiile cu Rusia și, de asemenea, că a susținut grupuri literare ostile precum cel al „neoclasicilor".

Până la sinuciderea lui artistică, isterică, planificată mai rămăseseră șapte ani. A crezut că va putea influența evoluția situației prin propria sinucidere. Era sigur că va putea salva pe mulți. Nu avea nicio îndoială că viața lui era importantă. Și că moartea lui va fi și mai importantă.

Hryhorii Iakovenko — scriitor din mediul rural supărat pe „olimpicii cărunți“, cel care începuse „dezbaterea literară“ — a strâns cu sârguință materiale pentru cartea lui *Istoria minei Ilici* în Donbas, pe parcursul iernii anului 1935. A fost deranjat de crusta neagră a pământului crăpat și prăfuit, de zăpadă. Minerii îi vorbeau fără tragere de inimă, erau de obicei serioși și posomorâți, iar el simțea constant o vagă vinovăție, pe care se încăpățâna să nu o observe. A fost arestat tocmai în căminul nr. 2 al minei a cărei istorie urma să o scrie.

În timpul anchetei, angajata departamentului politic secret al NKVD al RSS Ucrainene, Goldman, a aflat că acesta „era un membru activ al organizației naționaliste contrarevoluționare ucrainene și știa despre pregătirea actelor teroriste împotriva liderilor partidului și guvernului sovietic“. Eliberarea lui reprezenta o amenințare uriașă, a argumentat Goldman.

În timpul anchetei, Iakovenko a negat orice acuzație. A fost privat de libertate timp de patru ani și trimis la închisoarea de la Kiev.

Nu se mai știe nimic despre soarta lui Hryhorii Iakovenko.

*

Iakov Savcenko, care se lăsase de poezie la începutul anilor 1920 ca să se apuce de critică literară, a fost autorul a două cărți polemice îndreptate împotriva valorilor susținute de Hvylovyi și Zerov: *Apocalipsa asiatică* și *Împotriva restaurării artei greco-romane*. Pe lângă aceste cărți, a scris articole în care a făcut cunoscută viclenia și ostilitatea, burghezia letargică a neoclasicilor. „Nu mai vorbesc aici de știința neoclasicilor. Pentru că nu o au. Nu știu să o creeze — din nimic. Și ei înșiși, deși sunt «oameni învățați», sunt în stare să inventeze, cât de cât, de ochii lumii, tot felul de teorii nereușite. Și poate, datorită «tactului» lor caracteristic, nu vor să înceapă o treabă periculoasă cu «teorii», pentru că deja e foarte clar din ce pârâuri curge apa «vindecătoare» neoclasică."

Dezbaterea literară a sporit fervoarea creativă și rodnicia lui Savcenko. Articolele sale, în care profesează o metodă sociologică, strălucesc de angajament personal și de sentimentul unei vieți pline de sens. Criticul se lasă pradă freneziei la auzul propriilor formulări și analize, e entuziasmat de chiar umorul său: „Genealogia neoclasicilor ucraineni este formală, uneori ideologică, la fel de veche ca lumea: Avraam l-a născut pe Isaac, Isaac l-a născut pe Iakov, Iakov a avut

doisprezece fii și acești doisprezece, împreună, au scos din găoace mai întâi pe Zerov, apoi pe Iakubskyi și, în cele din urmă, pe gemenii M. Rylskyi și P. Filipovyci".

În noaptea de 17 septembrie 1937, Iakov Savcenko a fost trezit și anunțat că e arestat. Pe lângă ofițerii NKVD, a fost prezent și administratorul Nizelskyi, care, încercând să păstreze o expresie adecvată situației, și-a imaginat că se află la slujbă în biserică. Tânăra soție a lui Savcenko se agita în pat, clipind din ochii ei înroșiți. În timpul percheziției, manuscrise, scrisori, cărți și fotografii au fost confiscate ca probe.

La 1 octombrie, Savcenko a fost informat că e acuzat de crima de a fi făcut parte „dintr-o organizație naționalistă antisovietică", în cadrul căreia se angajase în „activități de spionaj, sabotaj și terorism" împotriva guvernului sovietic.

Motivul principal al acestei acuzații a fost munca pe termen scurt pentru ziarul *Ucraina*, publicat în timpul Directoratului la Kamianeț-Podilskyi.

La 1 noiembrie 1937, Colegiul Militar al Curții Supreme a URSS a emis un verdict: cea mai mare pedeapsă — execuția prin împușcare.

A doua zi, Iakov Savcenko a fost împușcat.

*

Dmytro Zahul, în timp ce studia încă la gimnaziul clasic din Cernăuți, a tradus fragmente din *Eneida* lui Vergiliu, *Satirele* lui Horațiu și *Cântecul clopotului* de Friedrich Schiller. A tradus din Heine, Goethe, Byron, Andersen Nexø, Becher. Precum și multe romanțe germane puse pe muzică de Beethoven și Schubert. Printre ele, de exemplu, „Marmota" din piesa *Iarmarocul din Plundersweilern*, cântată de un băiețel din Savoia care rătăcește prin Germania cu o marmotă dresată care fluieră melodiile, ajutându-l pe stăpânul său să-și câștige existența.

Poezia simbolistului Zahul era impregnată de disperare și deznădejde, de misticism sumbru. Mai târziu, a făcut un efort să ajungă din urmă, cu propriile versuri, ritmul vertiginos al energicei Revoluții din Octombrie, dar rezultatele sale au fost neconvingătoare. Poezia lui a încetat să mai fie publicată în colecții separate, așa că Dmytro Zahul s-a apucat de critică.

Cunoscător de limbi și literaturi străine, traducător, în pamfletul său *Literatură sau maculatură?* Zahul a scris: „Numai nemulțumirea față de starea actuală a lucrurilor, dezacordul cu realitatea noastră

modernă îi împinge pe unii dintre artiștii noștri pe calea pe care se află neoclasicii în munca lor artistică. Citiți lucrările lor și veți vedea singuri cât de departe vor să fugă de realitatea noastră, cât de singuri sunt în mediul social modern".

Alegând citate din poezia neoclasicilor, care vorbeau de singurătate și de dorința de a se smulge din ea, Zahul a rezumat: „O astfel de singurătate este o consecință a detașării de problemele reale, de oameni. În vremea noastră, singurătatea artistică victorioasă se poate transforma într-o ostilitate ascunsă față de «murdărie», față de «plebea», față de acel *profanum vulgus* pe care poetul roman Horațiu, favoritul lui Zerov, «îl urăște» și «îl ține departe» de el. Neoclasicii noștri se află într-o poziție asemănătoare de înstrăinare față de mase, într-o poziție de apărare împotriva asaltului maselor asupra «sfintei sfintelor» lor, asupra artei lor, unde ei își odihnesc sufletul de «murdăria vieții»".

În 1933, Dmytro Zahul a fost acuzat de naționalism și condamnat la zece ani în lagăre de concentrare. Și-a ispășit pedeapsa în Transbaikalia, la gara Urulga. Acolo a lucrat ca redactor la ziarul *Stroitel Bama* și ca desenator literar în brigada de agitație. După ce a fost transferat la Kolîma, a fost ajutor de felcer, asistent de inspector de mine, a lucrat

în prelucrarea lemnului, a fost contabil la transportul turbei și nisipurilor aurifere, măsurător, paznic de zi.

La încheierea pedepsei, Zahul a fost informat că, din moment ce nu există ordine de la centru cu privire la situația lui, va trebui să rămână în lagărul de concentrare.

În vara anului 1944, a murit la Kolîma de paralizie a mușchiului inimii.

Volodymyr Koriak (pe numele real, Volko Davydovyci Bliumștein) a fost șeful biroului de literatură sovietică de la Institutul Taras Șevcenko și unul dintre cei mai consecvenți critici literari ai metodei sociologice.

Se spunea că are două suflete: unul de pisică, celălalt de iepure de câmp. Era mic, impetuos, adus de spate, veșnic preocupat. Un orator pasionat, s-a remarcat prin juxtapunerea unui stil impresionist lejer și spumos cu interpretări rigide și plate în articolele sale critice. „Creativitatea nu este o cale sigură de a cunoaște realitatea“, afirma Koriak cu hotărâre. „Consecințele parțiale ale creativității artistice sunt folosite ca sursă de cunoaștere a ideologiei sociale și a realității materiale a unei anumite epoci. Dar sarcina artei este cu totul alta; ea este un instrument de propagare emoțională de la om la om și către masele largi ale ideologiei de clasă.“

La 30 septembrie 1937, a fost exclus din Partidul Comunist (b) Ucrainean pentru că era un „naționalist burghez care refuză să se înarmeze împotriva guvernului sovietic". A fost arestat pe 1 octombrie. Pe 21 decembrie, în timpul procesului, a fost condamnat la cel mai înalt grad de pedeapsă pentru activități contrarevoluționare. Pe 22 decembrie, Volodymyr Koriak a fost împușcat.

Din 1919, Samilo Șciupak se dedicase pe deplin muncii de partid, criticii literare și propagandei. A preferat relațiile de prietenie — pe cât posibil — cu membrii de partid în detrimentul prieteniilor cu scriitorii, a fost protejat și sprijinit din toate părțile și s-a arătat încrezător și fără teamă. Cel mai mult îl enerva Hvylovyi.

„De aceea, argumentăm nu împotriva «expunerii» grafomanilor, nici împotriva «Europei» ca simbol al culturii. Nu este interzisă folosirea cuvântului «Europa» ca simbol. Dar îl deconspirăm pe tovarășul Hvylovyi, observând că, dacă «Europa», ca cel mai înalt ideal al lui Hvylovyi, se va realiza, bazându-se pe VAPLITE, în alianță cu Zerovii și Filipovycii, aceasta va fi o Europă foarte suspectă. Aceasta este cultura de dragul culturii, renașterea de dragul renașterii, arta de dragul artei. Aceasta este

indiferența față de problema renașterii proletare din Ucraina. Aceasta este obsesia naționalistă a tovarășului Hvylovyi."

Arestarea lui Șciupak a fost un șoc pentru toată lumea. Era greu de crezut. A fost arestat la 10 noiembrie 1936, din ordinul procurorului militar Evheni Perfiliev. Cinci luni mai târziu, Șciupak a fost acuzat că făcuse parte din organizația trotkistă contrarevoluționară care îl asasinase pe Kirov și crease un grup terorist în care ar fi recrutat tineri scriitori.

Procesul în spatele ușilor închise al lui Șciupak a avut loc la Moscova, fără implicarea martorilor, fără acuzare, fără apărare. A durat zece minute. S-a pronunțat sentința: pedeapsa capitală. Șciupak fost împușcat în aceeași zi.

Perfiliev a fost arestat mai târziu. Motivul arestării a fost directiva emisă chiar de el în anul precedent: „...pentru a pune capăt atitudinii insuficient de serioase față de problemele arestării și cazurilor în care angajații NKVD sugerează arestarea «pentru orice eventualitate» ca să le fie mai ușor să afle totul".

Aceste morți pot fi enumerate pe sute și sute de pagini. Personaje, fragilități umane, povești de dragoste, căutări, pasiuni,

temperamente, modalități de exprimare, lașitate, disperare, nebunie, toate se terminau la fel. Cu puține excepții: unii s-au sinucis, majoritatea au fost împușcați, marea majoritate au fost uciși prin înfometare și trimiși la capătul lumii.

Îl mai putem aminti pe Oleksandr Doroșkevici, prietenul universitar al lui Zerov, de care îl legase o trainică prietenie mulți ani de-a rândul. Pe măsură ce dezbaterea literară a înaintat, Doroșkevici a devenit duplicitar: instinctul de autoconservare l-a ademenit de partea partidului comunist, „pe poziția proletariatului". De ceva vreme, în discursurile și articolele sale, șovăia și făcea declarații ambigue, neavând timp să-și realinieze conștiința. A fost înfățișat chiar și într-o caricatură de Kazimir Ahnit-Sledzevskyi: în imagine, Doroșkevici are două capete, care privesc în direcții opuse. Legenda spune: „Ah, ce situație! Te doare gâtul!"

Pe Doroșkevici nu l-au ajutat nici discursurile împotriva Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei, nici folosirea din ce în ce mai abilă a metodei sociologice. L-au persecutat, i-au interzis să mai publice, a fost supus la tot felul de presiuni mentale, iar pe la mijlocul anilor '30 a fost trimis în Ural ca

să predea la Institutul Pedagogic. Doroșkevici s-a întors în Ucraina cu puțin timp înainte să moară și nu a mai putut lucra nicăieri.

Îl putem aminti pe Serhii Pylypenko, președintele Uniunii Scriitorilor Țărani „Plugul", care a condus una dintre principalele campanii care-l atacau pe Hvylovyi în timpul dezbaterii literare. A subliniat în numeroase rânduri că nu va exista concurență liberă între scriitori, așa cum doresc Hvylovyi și Zerov, pentru că partidul nu o va permite. Partidul nu va renunța să protejeze organizațiile proletare din toate sectoarele vieții.

Pylypenko a fost exclus din partid, arestat și împușcat la o săptămână după condamnarea la pedeapsa capitală.

Ne putem aminti de simpaticul Valerian Polișciuk, un experimentator și senzaționalist care se autointitula „filosoful cu cap de băiat", care a scris poezii erotice și povestiri pentru copii și a trăit aparent într-un triunghi fericit cu două surori — Iolka și Licika Konuhes. Pentru mulți oameni a reușit să devină un fel de suflet geamăn — de exemplu, Tycyna și Hvylovyi —, însă la fel de repede reușea să devină pentru ei un dușman de neîmpăcat. Singura acuzație adusă lui Polișciuk era scrierea de texte pornografice.

A fost împușcat în Sandarmoh în aceeași zi cu Zerov și cu alți 1111 prizonieri.

De ce Petrov nu ia parte aproape niciodată la „dezbaterile literare“?

În acești ani, el lucrează la propriile opere de artă: *Fata cu ursulețul*, *Alina și Kostomarov*, *Romanele lui Kuliș*. Veșnicele controverse, argumente, pamflete, articole și dezbateri influențează direct apariția acestor texte. Se poate specula că Petrov-Domontovyci le răspunde oponenților prietenilor săi moderniști construind propriile romane. El se joacă la fel ca ei: se strâmbă, formulează teorii, reflectă asupra dezvoltării culturii și valorilor, oferă propria interpretare a tradiției. Îi tachinează pe „populiștii înrăiți“, declarându-i pe Kostomarov și Kuliș niște ciudați cu apucături copilărești și niște narcisiști capricioși. Își bate joc de sloganurile înfocate ale comuniștilor despre structura și ordinea lumii noi, în care tot ce e „degenerativ“ și „dăunător“ va fi exterminat și în urmă va rămâne doar ce e corect, vesel, plin de viață, marxist-bolșevic, muncitoresc și țărănesc. Însă el batjocorește făcând pe naivul, învelindu-și batjocura în mai multe straturi. Orice critic al metodei sociologice, citindu-i textele, va fi iritat, va înghiți momeala: va scrie o recenzie susținând că

opera lui Domontovyci „nu are nicio legătură cu poziția ideologică a proletariatului“, iar lumea prezentată în roman „nu este lumea în care trăim“. Și nu va băga de seamă că s-a încrezut într-o parodie a unui roman polițist amoros, erotic încrucișat cu un roman realist-socialist, într-un colaj de caricaturi ale eroilor Revoluției din Octombrie, povești de groază despre declinul moral al burgheziei, citate copiate din operele scriitorilor la modă.

Petrov-Domontovyci avea nas pentru tehnicile formaliste: textele sale artistice se bazau în mare parte pe citate și a fost doar o chestiune de timp până să creeze un text care consta în întregime din citate directe sau indirecte ale altor autori. A introdus în operele sale personaje din textele altor scriitori. L-a admirat pe profesorul de lingvistică Ivan Ohienko, care a scris o lucrare științifică scrupuloasă și extinsă și a ținut un discurs strălucit dedicate accentului din cuvântul „muzica“ din poemul lui Pușkin „Poltava“. Printre ideile sale nerealizate a fost și cea a unui roman de dragoste, construit nu pe evenimentele din viața îndrăgostiților, ci exclusiv pe visele lor. „Visele se repetă. Sunt laitmotive, iar motivele viselor sunt înlocuite de schimbări

și detalii ale relațiilor amoroase. Ar fi un roman extrem de interesant."

Personajul romanului *Doctor Seraficus*, Vasyl Hrysanfovyci Komaha, este „un autor care există în notele de subsol".

Petrov, fără îndoială, ar fi apreciat romanul scriitorului suedez Peter Cornell *Drumuri către Paradis*, alcătuit din note de subsol care trimit la un text pe care trebuie să și-l imagineze cititorul.

Dar toate acestea au rămas inaccesibile majorității criticilor sovietici. Simțurile lor nu au înregistrat astfel de frecvențe. Ceva le-a trezit suspiciuni, le-a stârnit îndoieli — dar ce anume, nu și-au dat seama. Ei au scris: „Prin subiectul și direcția stilistică generală, lucrarea nu e un răspuns la ordinea socială a cititorului sovietic". Sau: „Totuși, tendințele finale ale lui Varețkyi, care, de altfel, sunt îmbibate de vin, par academice și neconvingătoare, în schimb rămâne sufletul distrus al eroilor, căruia nu i se opun figuri și idei sănătoase, ci o interpretare profundă a adevărurilor și distrugerea figurilor, împreună cu atenția exclusivă a autorului la intrigi și episoade amoroase, lipsa unei imagini adevărate a realității sovietice, dezvăluie complexul psiho-ideologic mic-burghez al acestuia ca operă a ideologiei mic-burgheze".

Pe lângă polemicile elaborate în textele artistice, Petrov a vorbit în textele lui de critică literară despre Skovoroda, Kuliș, Șevcenko. Criticii marxiști, de exemplu, au explodat de furie din cauza interpretării pe care a făcut-o „teoriei lenevirii" a lui Skovoroda: astfel de idei antisociale erau inacceptabile într-o societate de muncitori neobosiți. Petrov a scris un răspuns la una dintre aceste recenzii critice, în care a pus la punct accentele distorsionate ale marxiștilor. „Nu avem nevoie de un Skovoroda, dascăl și precursor al psihotehnicii, simplificat și vulgarizat."

Totuși, Petrov nu a luat parte direct la încăierări și ranchiuni, la disputele și polemicile „discuției literare". Nu s-a amestecat în disputele despre alegerea între Europa și Moscova, între „zeroviți" și „harkuniți", între educație și „Prosvita". A stat departe. De parcă nu ar fi fost vorba despre el, pe care majoritatea prietenilor neoclasici îl pomeneau ca iubitor de glume mușcătoare, aluzii caustice, provocări dubioase.

Poate că nu este deloc surprinzător.

Maksym Rylskyi a fost arestat în ziua de 19 martie 1931. Era ziua lui de naștere, un truc folosit adesea pentru a spori frustrarea,

pentru a arăta deplina neputință a omului arestat și neînsemnătatea lui.

Nu exista nimic — gânduri, ritualuri de familie emoționante, detalii de viață cotidiană, obiceiuri, plăceri, idiosincrazii personale — pe care sistemul să-l lase unei persoane. Uneori acționau destul de ingenios. Aparent, trăiau chiar crize de inspirație incitante, însoțite de bătăi accelerate ale inimii, râs zgomotos sau respirație adâncă.

De exemplu, în aceeași zi în care l-au închis pe Rylskyi l-au arestat și pe unul dintre prietenii săi, cântărețul de operă Mykola Deinar. Deinar își sărbătorea ziua de naștere pe 19 martie, la fel ca Rylskyi și, în mod tradițional, în fiecare an, ei își uneau aniversările într-una singură.

Totul a fost calculat în așa fel încât sărbătoriții să se întâlnească pe coridorul închisorii Lukyanivka — zăpăciți, cu pungi în mână, așteptau să fie repartizați în celule și încercau să facă haz de necaz. Conștiința tuturor încă respingea realitatea a ceea ce se întâmpla.

După Rylskyi au venit seara târziu. El și soția lui se duseseră deja la culcare. Din câte se pare, angajații DPU[78] urmăreau, în special, ferestrele locuinței celor care urmau să fie arestați.

Stăteau în pâlnia[79] lor cu botul tocit, ale cărei laturi rotunjite, netezite, cu ferestre înguste și alungite se îmbinau cu amurgul care se îngroșa deja și se uitau cum se aprindea lumina în apartamentul de pe strada Bulionskaya nr. 14, cât de liniștite erau umbrele ce se mișcau în spatele draperiilor. Ascultau vocile care veneau din apartamente. Trunchiurile teilor văruite începeau să semene cu niște morți care stăteau de-a lungul străzii, la intervale egale, unul lângă celălalt. Clădirile cu două etaje erau acoperite de mizerie și mucegai. Zăpada încă nu se topise pe trotuare. Curenții vântului urlau neuniform în porți.

Bărbații au așteptat în pâlnie până când s-a stins lumina din apartament. Apoi s-au oprit, poate, din conversație. Înainte de asta vorbeau despre lucruri cotidiene: dacă gheața de pe Nipru se topise deja, despre cum tânjeau după căldura verii și despre colegul arestat, cu care în urmă cu doar câteva zile pândeau inamicul regimului, iar acum el însuși era interogat de anchetatori.

Au așteptat, poate, ceva timp după ce s-au stins luminile. Stăteau într-o tăcere deplină și în întuneric. Unuia dintre ei sigur îi era somn. Se făcea foarte frig. Începeau să se enerveze. Trebuiau să aștepte până când omul care urma să fie arestat, precum și toți

membrii familiei sale să se calmeze, să se așeze confortabil pe paturile lor, să devină una cu ele în spațiul de somn blând, de la începutul nopții.

Apoi au ieșit din mașină. Au stins chiștoacele cu tocul cizmei. Au dat buzna prin poartă. Au urcat scările. Au bătut la ușă. Au făcut totul repede și urlând. Cu cât mai mult zgomot.

Dincolo de pereți — deși în primele clipe a domnit o tăcere profundă — plutea în aer o groază irațională, terifiantă.

Când au pătruns în apartamentul soților Rylskyi și s-au apucat să întoarcă totul pe dos, soția lui, Kateryna, care era încă întinsă în pat, a profitat de ocazie și a luat repede de pe perete pușca de vânătoare a soțului ei și a ascuns-o lângă ea sub pătură.

„Vai, cum a ajuns aici?“, a ridicat din sprâncene surprinsă când unul dintre angajații DPU a smuls pătura de pe ea.

Timp de cinci luni, Rylskyi a fost ținut într-o celulă cu alte persoane arestate și dus la audieri. A trebuit să-și mărturisească înclinațiile naționaliste, legăturile strânse cu Uniunea pentru Eliberarea Ucrainei, activitățile subversive împotriva Uniunii Sovietice, prietenia cu dușmanii poporului și pagubele aduse. Procesul Uniunii pentru Eliberarea Ucrainei era în plină desfășurare.

În timpul interogatoriilor, Rylskyi a construit verbal și în scris structuri complexe, rețele de cauze și consecințe, desfășurându-se simultan pe diferite planuri logice. S-a prefăcut a fi un om naiv, dar sincer, moale și confuz, predispus să cedeze influențelor, consumat de îndoieli, un bețiv (s-a prefăcut, sau chiar așa era?). Cuvântul „pahar“ apare îngrijorător de des în protocoalele de interogatoriu: majoritatea „greșelilor“ pe care Rylskyi le recunoaște sunt legate de conversații la un „pahar“ cu unul sau altul dintre dușmanii poporului care reușiseră să-l aburească.

Și-a recunoscut sincer „păcatul ucrainismului“ și „naționalismului“, dar de fiecare dată a adăugat clarificări acestor mărturisiri despre propria miopie și slăbiciune, despre cunoașterea insuficientă a teoriei marxiste, despre credulitate. Vorbind despre naționalismul ucrainean, Rylskyi folosește obsesiv imaginea plumbului legat de picior, o povară grea, o greutate.

Nu a mințit în timpul interogatoriilor. Dar, în același timp, nu a spus nici adevărul. Ingeniozitatea poetului, care are acces la o gamă largă de epitete și mijloace artistice, un om care asimilează momentul prin cuvinte, care posedă rafinamentul nuanțelor și jocul de lumini și umbre, stropi evazivi de

semnificații, într-un anume sens l-a salvat. Nu a mințit, nu a spus nici adevărul, ci doar a schimbat accentele. A schimbat puțin compoziția. Amploarea înțelegerii fenomenelor ambigue ale vieții, toată experiența lui de a simți „frumusețea otrăvii" și „frumusețea otrăvită" l-au ajutat să fie convingător în fața anchetatorilor. Plasticitatea și flexibilitatea lui poetică frizau supunerea. Acesta a fost doar începutul procesului, o mișcare lentă în dezlegarea identității. Resturile au plutit necontenit, îndepărtându-se unele de altele.

Depunând mărturie despre anumite cunoștințe, Rylskyi a avut grijă să fie de acord cu anchetatorul doar în cazul persoanelor despre care se știa că erau arestate și condamnate. Rylskyi i-a caracterizat pe toți ceilalți ca oameni profund dedicați ideilor marxism-leninismului.

Acesta a fost începutul cooperării sale cu autoritățile sovietice. Pe Rylskyi îl aștepta viața unui poet sovietic onorat, autorul „Cântecelor despre Stalin" care, împreună cu capriciile lui Hrușciov, i-au salvat viața în 1937. Mulți dintre prietenii săi apropiați au fost distruși. Fețele lor lipsite de apărare, buimace s-au infiltrat în visele lui, stăteau mereu la câțiva pași de el. Nu este ca și cum ar fi mințit sau ar fi spus adevărul. El a

continuat să trăiască, otrăvit. A recunoscut decalajul dintre golul mediului artistic și realitate: nu exista frumusețe în otrava toxică care nu-i dădea voie să trăiască, dar nici să moară nu-l lăsa.

Sub presiune constantă, sub un capac sufocant, în mocirla ritualurilor, Rylskyi a continuat toată viața să găsească un echilibru între depresie și veselie, și nu se știe care dintre aceste două manifestări, în împrejurările existente, era dovada unei boli mai mari.

Pe parcursul celor cinci luni de investigație, pe Rylskyi l-au interogat patru anchetatori. De fiecare dată noul anchetator îi povestea despre arestarea predecesorului său. Același lucru de fiecare dată: intențiile inamicului au fost descoperite la timp — pe urmă îl liniștea, aproape conspirativ, zicându-i că pedeapsa îl aștepta pe răufăcător.

Când, pe 19 august, a fost emis ordinul de eliberare din arest a lui Rylskyi, acesta nu a fost informat pe loc. La început s-a făcut o glumă: anchetatorul a spus că vina lui fusese dovedită, iar a doua zi Rylskyi avea să fie trimis la Solovky pentru zece ani. După aceea, prizonierul a fost dus să-și vadă soția, care tocmai se întorsese de la o întâlnire cu Procurorul General al Republicii.

Observându-i bucuria, Rylskyi a hotărât în sinea lui să nu vorbească despre sentință.

„Aceasta nu mai e presiunea psihologică a anchetatorului Andreev, ci un exemplu de răutate umană“, scrie fiul lui Rylskyi în memoriile sale.

Dar nu este întodeauna presiunea psihologică a omului asupra omului un exemplu de răutate umană?

Întorcându-se acasă, Rylskyi s-a așezat în patru labe și a dat buzna lătrând în camera fiului său mic.

Așa cum făcea setterul său negru, sufocat de fericire, alergând în cercuri, ciulindu-și zvâcnit urechile, când ieșeau în afara orașului, în natură, în pădure, pe malul lacului, în mijlocul libertății și tăcerii inundate de soare.

De ce l-au lăsat să plece? Oare pentru că reușise să-i convingă de loialitatea lui față de regim? Datorită recunoașterii propriei vinovății și promisiunii de a servi Uniunea Sovietică? Ar fi prea simplu și logic, prea clar. În timpul interogatoriilor, atât de mulți oameni au spus lucruri posibile și imposibile pentru a se salva, s-au calomniat pe ei înșiși și pe alții, au țesut pânze de minciuni, jurăminte, argumente și dovezi cu pricepere, fără cusur, au folosit cele mai convingătoare

mijloace de exprimare, de multe ori întărite de frica de moarte. Însă nu i-a ajutat.

Rylskyi a fost eliberat din întâmplare. De atunci, a făcut eforturi pentru a ajunge la o înțelegere cu regimul, dar viața lui a continuat datorită unui joc complicat de coincidențe și capricii, un joc al stărilor de spirit ale anumitor oameni influenți, simpatiilor subiective, condițiilor meteorologice, tractului digestiv al cuiva și momentelor norocoase la beție.

Așa a fost și atunci, în mai 1948, în timpul plimbării lui Hrușciov și a scriitorilor ucraineni de-a lungul Niprului pe un vapor cu aburi, la care Rylskyi nu a fost invitat. În timp ce prim-secretarul se bucura de briză (din nou, după o scurtă pauză), căci suferise din cauza soarelui arzător care îi arsese neașteptat de repede capul chel, în plus șampania îi dăduse arsuri la stomac, poetul Tycyna a ales un moment nepotrivit pentru a se apropia și a vorbi cu Hrușciov despre Rylskyi, căruia îi promisese să-l ajute. Hrușciov a înjurat, l-a stropit cu scuipat, nu a vrut să audă de „naționalistul dracu'" care ar fi trebuit să fie spânzurat în 1945, împreună cu oamenii lui Bandera, din vestul Ucrainei, pe care îi simpatiza. L-a salvat acum zece ani, când nu și-a pus semnătura

pe ordinul de executare, dar Rylskyi nu a înțeles nimic!

Tycyna s-a cutremurat și s-a făcut alb ca varul. Vinul din pahar a sărit pe punte, aproape stropind pantoful prim-secretarului. Hrușciov nu a observat acest lucru, continuând să tune și să fulgere. Explozia lui de furie i-a făcut pe toți cei prezenți să tacă și să înghețe. Doar steagul și cămășile albe ale celor prezenți fluturau în vânt.

În câteva minute, Hrușciov a revenit la starea lui obișnuită, de om satisfăcut, dar Tycyna nu mai era cu el, iar poetul Bajan i-a răspuns, când a fost întrebat, că s-a închis în cabina lui. Toată lumea știa despre nervii slabi ai lui Tycyna, despre sensibilitatea lui extremă. Era speriat, se speriase foarte tare.

Hrușciov a bătut cu răbdare la ușa încuiată, încercând să-l convingă pe Tycyna să iasă. I-a vorbit cu glas împăciuitor, ceva în genul: dă-l încolo pe Rylskyi, nu are nimeni nimic cu el, dar el, Tycyna, de ce se poartă atât de copilăresc? De ce toți acești scriitori se poartă ca niște copii? Prim-secretarul l-a chemat pe poet să ciocnească un pahar împreună, dar în cabină era o liniște desăvârșită. De parcă nimeni nu ar fi fost acolo de multă vreme.

După cinci luni de închisoare, lui Rylskyi nu i-a mai crescut niciodată mustața.

A doua zi după ieșirea din închisoare, el și soția lui au mers la o plimbare pe bulevardul Taras Șevcenko, iar Rylskyi a leșinat. Era o zi de august. O adiere uscată foșnea printre plopi. Soția a spus că a fost din cauza aerului proaspăt.

În 1931, lui Oswald-Eckhart Burghardt, soției și fiului său li s-a permis să părăsească Uniunea Sovietică și să plece în Germania. Se născuse într-o familie de colonizatori germani: bunicul său, August Burghardt, se mutase din orașul prusac Zoldin în Volynia în secolul al XIX-lea pentru a înființa o fabrică de țesături.

Burghardt îi cunoștea pe Zerov și Petrov de la Universitatea Sfântul Volodymyr, unde studiaseră împreună la departamentul de limbi romano-germanice al Facultății de Filologie. Toți trei, deși intraseră la universitate în ani diferiți, aveau mulți profesori comuni, în special pe Volodymyr Pereț.

La începutul Primului Război Mondial, Burghardt a fost exilat în regiunea Arhangelsk de regimul țarist din cauza originilor sale nesănătoase. Aceste exilări erau semnificativ diferite de cele în care erau

trimiși „dușmanii poporului“ în timpul conducerii sovietice. Dar, firește, Burghardt nu avea cum să facă această comparație. Sigur că viața din Muntele Mariei cu greu putea fi numită aventură plăcută, dar gerurile aspre, vântul arctic ce se vedea cu ochiul liber, întinderea nesfârșită de zăpadă cu semitonurile și zgomotul ei de alb, câmpiile acoperite cu larici, brazi și pini te provocau la contemplare. În mijlocul contemplației, a avut loc o transformare. Fiind atât de departe de locurile în care se născuse, Burghardt a simțit clar că le aparține. Neamț din naștere, a scris poezie rusă. S-a întors din exil ca poet ucrainean.

În jurul ochilor săi înfundați în orbite, cu pleoape bine conturate, au apărut umbre. Privirea lui mărturisea că tot timpul se gândește la ceva. Chiar și înconjurat de prieteni, în mijlocul unei conversații pline de viață, putea să se cufunde cu gândul în altă parte, să se piardă. Cu toate acestea, era pasionat și activ.

El, Burghardt, era cel care deseori îi întâmpina pe prieteni în pragul apartamentului lui Iakubskyi de lângă Piața Sennaia, când a locuit acolo pentru o anumită perioadă, după Baryșivka.

Pe el îl avea Zerov în gând atunci când îi spusese mai târziu lui Petrov că poate să stea

ore în șir în fața ferestrei și să se uite la drumul desfundat și plin de bălțoace murdare. Petrov, bineînțeles, a distorsionat totul și i-a atribuit acest obicei lui Zerov însuși, deși era perfect conștient de înclinația pentru contemplație a lui Burghardt, scufundarea lui în spații necunoscute și așa mai departe.

Era singurul dintre toți care avea unde să fugă. L-au privit plecând cu invidie și tristețe. Nici măcar nu aveau la ce să se gândească: groaza din jur se îngroșa din ce în ce mai mult. Burghardt mergea acolo, în Europa, cu a cărei cultură se hrăniseră atâția ani și a cărei atracție devenise un pericol în viața lor în ultima vreme. Nu aveau nicio ieșire: puteau doar să continue să facă ceea ce le era încă îngăduit, să se retragă în spații din ce în ce mai mici, stând nici măcar pe un picior, ci pe vârful unui picior. Probabil că au făcut schimb de glume încurajatoare la despărțire și s-au înțeles să se reîntâlnească de mai multe ori. Și-au bătut unul altuia tot felul de apropouri, au înșirat citate preferate, și-au amintit brusc niște fleacuri care păreau să se fi pierdut de mult timp prin crăpăturile memoriei — ca cineva care bâjbâie după o bucată de hârtie mototolită cu un număr sau un singur cuvânt într-un buzunar găurit.

Acolo, în Germania, s-a așezat, a stabilit relații, și-a ținut mintea ocupată — a tradus, a scris, a predat la Universitatea din Münster, a lucrat la o disertație în limba germană. Firește, cunoștea foarte bine limba germană — spre deosebire, să zicem, de Petrov, care, venind aici după război, avea să vorbească cu un accent groaznic.

Toate acțiunile lui, toată viața germană păreau translucide, ireale, iar prin ele strălucea fundalul gândurilor, al iluziilor necruțătoare, al coșmarurilor și al ideilor despre cei dragi lăsați în urmă. De îndată ce se trezea, își amintea că vorbise din nou cu ei în vis. Uneori, aceste vise erau lipsite de formă și optimiste: râsul vesel al lui Zerov, clipirea nevrotică a ochilor lui Filipovyci. Ei sunt bine, ei sunt bine, repeta Burghardt, încercând să simtă în cele mai mici detalii unde se află și ce fac în acel moment. Acum, Zerov deschide ușile uriașe și grele ale universității, cu pereți roșii. Acum, pașii lui răsună pe coridor. Își aranjează pince-nez-ul în timp ce îi salută pe studenți, legănându-și mapa.

Fragmentele de informații pe care le-a primit erau tulburătoare, insuportabile. Nu i-au dat niciun motiv să spere la ceva mai bun. Țăranii, reduși la stare animală din cauza foametei artificiale, s-au târât în orașe,

nefiind în stare nici măcar să-și dea seama de motivul mutării lor nebunești. Trupurile lor groaznice nici măcar nu se puteau asemăna cu trupurile omenești, putrezeau pe trotuare. Hvylovyi s-a împușcat. Arestările au continuat. Au împușcat oameni. Mulți au dispărut în lagărele de concentrare și, prin urmare, la el nu au mai ajuns vești.

Era de nesuportat. Se gândea constant la ei. Îi urmărea constant cu o privire interioară. Acest lucru a durat ani de zile. În 1935, au sosit vești despre arestarea lui Zerov și Filipovyci. Apoi despre Drai-Hmara. Propria neputință îl ucidea. Apoi a aflat că au fost trimiși undeva la marginea lumii. După aceea, nu s-a mai știut nimic de ei.

S-a gândit și tot gândit: cum o duc ei pe-acolo? Cum suportă toate acestea? Unii se întorceau din lagăre. Câțiva chiar au reușit să meargă apoi în Occident. Poveștile acestor martori oculari au fost spuse de nenumărate ori. Au scris memorii. Au fost întrebați despre toți cei pe care i-au întâlnit acolo și toți cei pe care nu i-au putut întâlni. Doar așa s-a putut afla câte ceva.

Informațiile erau incerte și se schimbau de fiecare dată. De-a lungul anilor, Burghardt a aflat de multe ori că Zerov era bine, că Filipovyci era bolnav, că lui Drai-Hmara i s-a promis o reducere a sentinței, apoi că lui

Drai-Hmara i s-a prelungit sentința pentru cine știe ce abatere, că Filipovyci era bine, Zerov a murit de pneumonie.

În 1937, Burghardt a scris un poem. A plănuit la început câteva sute de versuri, dar nu s-a putut opri. Imaginile din vis și fanteziile cumplite au sărit de sub cutia lui craniană cu o forță de neoprit. A scris mii de strofe și nu a existat nicio cale de oprire. În timp ce scria, a observat că se simte puțin mai bine. Că se apropie de cei care îi ocupă gândurile, fie că sunt vii sau morți, bolnavi sau sănătoși, nebuni sau lucizi. Perfecționând măsura versurilor, culegând imagini și rime — așa cum erau ele când au fost toți împreună, dar și destul de diferite, schimbând stiluri, aruncându-se în fluvii spontane — și fiind constant undeva, în altă parte, a simțit o durere fizică. Această durere i-a adus ușurare.

Burghardt a găsit un pseudonim pentru publicare. A devenit Iuri Klen. Nu a îndrăznit să-și dezvăluie numele adevărat, de teamă să nu le facă rău celor apropiați care încă se aflau în Uniunea Sovietică. De exemplu, sora lui mai mică, care nu putea pleca. Ea a sosit de abia la sfârșitul anului 1937, când Uniunea Sovietică a expulzat toți germanii din țară, pregătindu-se de război.

A petrecut trei luni și jumătate în Kiev la DPU. Acolo, au pus-o într-o cușcă de lemn, au ținut-o într-un dulap sigilat, fără aer, unde a leșinat și și-a venit în simțiri doar ca să leșine din nou. A fost audiată câteva zile la rând, iar în această stare cel mai mult a înspăimântat-o schimbarea anchetatorilor. Nu au lăsat-o să doarmă o săptămână întreagă.

La începutul războiului, Burghardt a fost mobilizat la Wehrmacht. Ca traducător la Corpul al 17-lea de armată, a ajuns pe Frontul de Est. A fost o realizare macabră a viselor lui: era din nou acasă. A venit chiar la Kiev pentru o scurtă perioadă de timp. S-a uitat la clădirile de pe Hreșciatyk aruncate în aer de bolșevici, unele dintre ele încă fumegau.

Acolo unde începea strada Fundukleivska, clădirea Centrului Medical supraviețuise în chip miraculos, iar în jurul ei erau grămezi de piatră neagră și pereți cu găuri în loc de ferestre. O perdea crem flutura pe un pervaz. Burghardt și-a amintit de *Salomeea*, de toate ieșirile lui la teatru, împreună cu Zerov și alții. Și-a dat seama că-și dorește să meargă acasă la Zerov, dar și-a adunat gândurile imediat, abandonând ideea. În schimb, a pornit în altă direcție, spre ruinele zgârie-norilor Ginsburg. Și-a ridicat capul spre cerul

acoperit de fum negru, de parcă ar fi vrut să simtă în aer înălțimea etajului al doisprezecelea, unde se afla cândva atelierul artistului Murașko, ucis în 1919.

Burghardt nu avea de unde să știe că-l poate întâlni la Kiev pe Borys Iakubskyi, prietenul și fosta lui gazdă. Când majoritatea instituțiilor și cunoștințelor au fost evacuate spre est, la începutul războiului, nimeni nu s-a oferit să-l ajute pe Iakubskyi. Acest lucru s-a întâmplat din cauza agitației generale, dar și pentru că era un om nepractic, confuz, neajutorat. A trăit de azi pe mâine, continuând să meargă la Universitate, apoi participând la crearea unor noi planuri de predare în germană, deși nu mai erau studenți. Mai târziu, a lucrat la ziarul *Noul cuvânt ucrainean*, care a fost publicat de autoritățile germane.

Când germanii s-au retras de la Kiev, Iakubskyi a ales din nou, cine știe din ce motive, să rămână. S-a mutat împreună cu soția lui la Jytomyr. Acolo, în 1944, profesorul a fost arestat, adus la Kiev și acuzat de trădare. A fost audiat timp de câteva luni. Când a fost întrebat de ce nu s-a retras cu germanii și de ce s-a mutat la Jytomyr, Iakubskyi a răspuns că soția lui avea o căsuță la Jytomyr, așa că a trebuit să o ajute cu grădina. Interogatoriile au continuat până

când ancheta a trebuit să fie oprită din cauza bolii lui Iakubskyi. A murit de insuficiență cardiacă în spitalul închisorii.

În 1941, Burghardt aproape că a dat nas în nas cu el pe străzile ruinate din Kiev. El însuși s-a îmbolnăvit grav și a fost lăsat la vatră.

A murit în 1947 la Augsburg din cauza pneumoniei.

Una dintre puținele căi care ofereau o șansă mică de salvare era să mergi la Moscova. Cu cât ești mai aproape de epicentru, cu atât e mai mare probabilitatea de a te rătăci, cu atât e mai dificil pentru sistem să-și concentreze privirea asupra ta și să mențină această focalizare.

Oricum era insuportabil să rămână la Kiev. Băiatul murise și totul în jur intensifica durerea absenței lui, faptul că el dispăruse și nu avea să mai fie niciodată. Lui Zerov i s-a interzis să publice și să predea, a fost demis de la Universitate. Moartea fiului său a creat o prăpastie de netrecut între el și soția lui. Așa cum ar fi putut spune Petrov (și se pare că a spus): „Doi trecători oarecare, ale căror cărări s-au întâlnit pentru o clipă la răscrucea unui oraș de milioane de oameni într-o noapte ploioasă, umedă, nu puteau fi mai îndepărtați unul de celălalt decât ei doi,

odinioară cei mai apropiați dintre toți oamenii din lume".

Să plece la Moscova i s-a părut o decizie rațională. El credea că rănile se vor vindeca mai repede de la distanță. A crezut că va găsi un loc de muncă rezonabil acolo. A crezut că se poate cufunda în traduceri. S-a gândit că acolo își va scrie opera. Credea că oamenii de acolo nu sunt la fel de lipsiți de valoare precum acești „haholi slobozi la gură", despre care scria în scrisori cu dezgust și ură. „Dacă nu ar fi amintirile zilelor frumoase alături de băiatului nostru, nu cred că m-ar deranja să nu mai văd Kievul."

Cu această mutare, el a eliminat ultimul suport tremurător de sub picioare, a rupt unul dintre ultimele fire care îl legau de realitate și atârnau în irealitate. Întreaga perioadă a ședерii lui Zerov la Moscova a fost o umbră printre umbre, într-un oraș al umbrelor, în care toate cursurile, gândurile, conversațiile, timpul petrecut în redacție și instituții în căutarea unui loc de muncă, încercând să se pună de acord, să-și aranjeze o viață erau doar un ecou umbrit al umbrei care se topește în fața ochilor, dezintegrându-se într-un fulg de ceață, despre care nu se știe dacă a fost real sau doar halucinație, o frântură de miraj, lumini rătăcitoare, *ignis fatuus*.

În scrisorile lui către cunoștințe, le cere acestora să-i povestească despre Kiev (pe care nu vrea să-l mai vadă niciodată), despre oamenii pe care îi cunoaște, despre străzi — orice. Acesta este singura modalitate de a rămâne cum a fost.

„Sunt nervos și mă doare, iar în ultimele două zile (ieri și azi) am luat-o razna. Trei luni de la moartea și înmormântarea lui Tusyk, și se pare că durerea pierderii nu a fost niciodată atât de lipsită de speranță ca acum, departe de locurile dragi ale amintirilor fericite, departe de oamenii de care am fost legat intim și cordial, până la urmă, departe de locurile în care amintirile celor dragi trăiesc în lucruri și oameni. Faceți tot ce puteți ca să ușurați această durere fără margini. Ajutați omul care trece printr-o criză nervoasă. Scrisoarea mea, după cum văd eu, este plină de disperare. Dar nu mi-e rușine de lacrimi sau de disperare. Evident, a fost o greșeală să merg la Moscova înainte de a mă echilibra mental."

Nu mănâncă aproape nimic, nu are poftă de mâncare și nici destui bani ca să-și procure hrană. Nu are cum să-și găsească un adăpost permanent, își schimbă adresele temporare.

În cele din urmă, poposește într-o casă de la țară de lângă Moscova, unde e destul de

comod, chiar plăcut: grădină, zmeuriș, brazi, case de lemn, pompă de apă, dar tot nu se simte în deplină siguranță. Se gândește să meargă și mai departe, spre est, să zicem, la Kazan. Se îndoiește că Sofia va fi de acord „să plece atât de departe de mormântul fiului lor drag". Încă speră că el și Sofia vor fi împreună.

Paisprezece ani mai târziu, Petrov va repeta, ca un ecou, această experiență a lui Zerov la Moscova. În circumstanțe diferite, într-un rol diferit, în condiții diferite. Cu toate acestea, șederea lui la Moscova se va asemăna, ciudat lucru, cu ecoul celor câteva luni petrecute la Moscova de Zerov. Da, de parcă ar fi fost ispășire. Sau o condiție necesară? Ca și cum, pentru a obține în sfârșit permisiunea de a rămâne cu Sofia, ar fi trebuit să treacă prin ce trecuse soțul ei mort.

Patru luni ale lui Zerov care pentru Petrov au durat șapte ani. Concentrația otrăvii e mai mică și e mai ușor de suportat. În plus, la finalul procedurii, îl aștepta permisiunea de a se întoarce, nu îl așteptau arestarea, interogatoriul, exilul și execuția.

Zerov a fost arestat în aprilie 1935 și transferat la Kiev pentru anchetă.

Ancheta s-a învârtit în principal în jurul unor vizite făcute de Zerov lui Rylskyi, care

fuseseră povestite de un alt condamnat, un anume poet Jyhalko. Anchetatorii obținuseră de la acesta mărturii ample despre organizația teroristă a cărei inspirație ideologică fusese Zerov și de care aparțineau și alți scriitori, printre care și Rylskyi, care i-ar fi insuflat lui Jyhalko spiritul unui „adevărat naționalist ucrainean".

Toate interogatoriile erau legate de întâlnirea lui Zerov cu Rylskyi privind traducerea volumului de poezii ale lui Valery Briusov. Jyhalko era și el la Rylskyi. Bărbații vorbeau despre poezie, citeau poezii, iar Rylskyi se oprea, din când în când, pentru a-i atrage atenția lui Jyhalko asupra unui loc sau altul din poezie, asupra unui epitet, unei metafore, unei tehnici, pentru a explica decizia poetului, pentru a sublinia un experiment, pentru a evidenția o aluzie.

Jyhalko susținea că, la un moment dat, Zerov citise cu voce tare poezia lui Kuliș „Cobza mea, neprihănita bucurie", care se termină cu versurile: „Să ne așezăm pe băncile goale / Să ne plângem frații morți". După aceea, Zerov a oftat din greu și, vizibil întristat, a propus să-i amintească pe frații lor naționaliști morți, în special pe scriitorul Hryhorii Kosynka, care fusese împușcat de bolșevici.

Cu fiecare interogatoriu al lui Jyhalko, întâlnirea în apartamentul lui Rylskyi s-a transformat din ce în ce mai mult într-o adunare de protest a teroriștilor, dedicată amintirii camarazilor lor de arme.

*

În timpul primului interogatoriu, Zerov era în stare de șoc. I-a scăzut tensiunea, pulsul i-a devenit „moale". Respira greu, ca și cum, stând la masă, în fața anchetatorului, ar fi ridicat o greutate imensă. La un moment dat a simțit că nu poate mișca nici măcar un deget, că nu poate da din cap și nici măcar nu poate să clipească. Anchetatorul a pus întrebări pe care el nu le înțelegea, iar dacă le înțelegea pentru o clipă, le uita din nou imediat. S-a agățat de fragmente de gânduri care îi apăreau în cap, a încercat să le comunice, dar nu a putut rosti niciun cuvânt. Limba nu-l asculta. Zăcea în gura lui uscată, nemișcată, vâscoasă, ca o bucată de carne fiartă sau un corp străin. Fața i-a devenit palidă, cu o tentă albastră. Din când în când aproape că leșina. De câteva ori a auzit, deodată, râsul unui băiețel în spatele lui, apoi un pisoi mieuna sub masă. Dar nu putea nici să se uite împrejur, nici să coboare capul. „Îmi va sfâșia venele", a încercat el să-i spună anchetatorului. Pisicuța se juca, mușca

și se prindea cu ghearele de manșeta pantalonilor lui. „Pledezi vinovat?“, a întrebat anchetatorul. Zerov a dat din cap. „Semnează aici!“ Venindu-și în fire, Zerov s-a îngrozit. A insistat multă vreme să i se dea posibilitatea de a scrie o declarație și de a respinge tot ce acceptase în stare de șoc, în timpul primului interogatoriu.

Punct cu punct, el a explicat totul: îl văzuse Jyhalko o dată sau de două ori în viața lui, când venise la Rylskyi cu treburi editoriale. A făcut o listă cu poemele care fuseseră citate. „Nu au existat conversații despre Kosynka în ceea ce privește *simpatia generală*, nici nu s-a pomenit de el. Am făcut o scurtă analiză literară a poeziei «Cobza», care, ca și alte texte citate atunci, nu aducea glorie luptătorilor politici din trecut, nici, cu atât mai mult, nu arătau solidaritate cu aceștia. Tema acestei poezii e tăria și puterea cuvintelor. Poezia a fost scrisă la prima aniversare a morții lui Șevcenko și publicată la scurt timp după aceea (1862) — de unde și imaginea cobzei, care pentru autor simbolizează arta folclorică și creativitatea lui Șevcenko. În cuvintele citate, în mărturia lui, nu există nici măcar un cuvânt despre frații morți, nici despre tristețe: „Să ne întristăm în tăcere pentru frații săraci“ (adică să ne întristăm pentru bieții frați „mai mici“ — o

sintagmă tipică, liberal-aristocratică). Există și varianta „morți", care îl are în vedere pe Șevcenko, așa cum rezultă dintr-o serie de declarații ale lui Kuliș la acea vreme).

În timpul interogatoriilor ulterioare, întâlnirea menționată este discutată din nou și din nou.

1 iunie 1935:

ÎNTREBARE: Cine a fost prezent în apartamentul lui RYLSKYI și ce probleme s-au discutat în timpul adunării în care s-a ținut doliu, după împușcarea lui KOSYNKO?

RĂSPUNS: Nu am fost la o asemenea adunare, nu s-au discutat asemenea probleme în prezența mea. Odată, nu-mi amintesc exact când, dar se pare că la 26 noiembrie 1934, l-am vizitat pe RYLSKYI, în apartamentul lui. L-am găsit acolo pe SERHEI JYHALKO. O vreme, cam o jumătate de oră, am vorbit despre poeți și poezii, însoțindu-ne conversația cu citate din poeții ruși și ucraineni. Când am citit, printre altele, poezia lui KULIȘ „PENTRU COBZĂ", unele rânduri — „Să ne așezăm pe băncile goale / Să ne plângem frații morți" — m-au făcut să mă tem că discuția noastră se va îndrepta spre KOSYNKO. Dar această discuție nu a avut loc.

ÎNTREBARE: De ce v-a fost teamă că, după ce ați citit această poezie, discuția se va îndrepta spre KOSYNKO?

RĂSPUNS: Mi se părea că JYHALKO a fost prieten apropiat cu KOSYNKO.

ÎNTREBARE: Dacă știați că această poezie poate provoca conversații nedorite despre KOSYNKO, de ce ați citit-o?

RĂSPUNS: Am citit-o tocmai că nu știam. Temerile au venit în timp ce-o citeam.

Myk. Zerov

Interogat de: Ofițerul operațional

OO[80] UHB[81] NKVD[82] și UVO[83]

Litman

2 iunie 1935:

ÎNTREBARE: Ce conversații despre necesitatea folosirii terorii împotriva liderilor Partidului Comunist au avut loc în apartamentul lui RYLSKYI în timpul adunării de doliu la care ați fost prezent?

RĂSPUNS: Nu am fost prezent la nicio întâlnire de doliu în apartamentul lui RYLSKYI și nu au existat conversații despre teroare, la care să fiu eu prezent, în apartamentul lui RYLSKYI. Am mărturisit deja că pe 20 decembrie am fost la RYLSKYI ca să rezolv niște chestiuni literare și l-am găsit pe JYHALKO acolo. Conversația mea cu RYLSKYI nu a avut caracterul unei întruniri

de doliu după KOSYNKA și nici nu am vorbit despre folosirea terorii.

ÎNTREBARE: Ancheta a stabilit tocmai că în decembrie 1934, după anunțul în presă despre execuția lui KOSYNKO, ați recitat poezia scriitorului ucrainean „PENTRU COBZĂ“: „Să stăm în tăcere pe băncile goale, să ne plângem frații morți în tăcere“. De ce mai ascundeți asta?

RĂSPUNS: Nu am fost prezent la întrunirea de doliu. Am citit poezia „PENTRU COBZĂ“ printre alte poezii, iar această lectură, ca poezia în ansamblu, nu a avut sens comemorativ.

Myk. Zerov

Interogat de: Ofițerul operațional

OO UHB NKVD și UVO

Litman

După ce s-a căsătorit cu Maria, Filipovyci nu a putut să-și ascundă această bucurie. Ea se revărsa din el ciripind și pufăind, era plină de scântei, plină de încântare copilărească. Era mândru de tânăra lui soție, mândru de faptul că se căsătorise cu ea, de viața lor împreună, de faptul că el e soțul ei, că ea îl alesese și răspunsese sentimentelor lui. Întregul său birou era mobilat cu schițele și acuarelele ei, era greu să vezi cotoarele cărților din spatele foilor, pânzelor și plăcilor. S-a lăudat la

fiecare pas odată ce Maria a devenit interesată să sculpteze figurine din castane. Maria sculptează! Sculptează castane! Maria e sculptoriță! Am deja două sute patruzeci și patru din sculpturile ei!

Firește, un asemenea extaz, o astfel de încântare inepuizabilă provoca zâmbete pline de amabilitate din partea cunoscuților săi. În general, nu puteai să nu-l ironizezi pe Filipovyci: era prea harnic, prea amabil, prea erudit, îngrijit, politicos — și în același timp indecis, timid, înspăimântat și iritabil.

E greu de imaginat, dar cunoștea mai multe surse și citate decât Zerov. Cu toate acestea, prelegerile lui Filipovyci erau destul de banale, seci — nu aveau nimic din spectacolele fantastice ale unui actor ca Zerov. Amuzant e că Filipovyci și-a semnat poeziile în limba rusă, scrise înainte de revoluție, sub pseudonimul Zorev.

Avea ochi pătrunzători, nasul ușor ascuțit, mustăți îngrijite și obraji dolofani care pe chipul lui uscat creau impresia unei inocențe infantile.

Înfățișarea Mariei o făcea să pară și mai tânără decât era. Își împletea părul blond într-o coadă pe care și-o înfășura în jurul capului, ca o fetiță. Sprâncenele și genele ei erau complet albe, aproape invizibile. Iar pielea feței, netedă și strălucitoare, era atât de

strâns lipită de oasele feței rotunde cu pomeți lați, încât părea o păpușă.

Amândoi se topeau în tandrețe reciprocă, uitând să se jeneze în fața celorlalți și să se ascundă de lume.

Maria a avut o cădere nervoasă, ireversibilă în noaptea când Filipovyci a fost arestat. Când apartamentul lor cu două camere a fost umplut de mișcări sacadate, pași, trupuri străine, mirosuri, zgârieturi, înjurături, ordine și strigăte, ea a simțit fizic cum i se sparge și i se rupe ceva în cap, cum ceva se dărâmă, iese prin craniu și pulsează în jurul lui. Ea a prins mâinile unor străini groaznici, s-a repezit la soțul ei, s-a lipit de el și a urlat de parcă cu acest sunet ar fi vrut să spargă groaza și greșeala a ceea ce se întâmpla, să readucă totul la locul său. Cedând instinctelor profunde, irațională, femeile în travaliu urlă cu un glas anume, din pântec, în timp ce nasc. Maria a plâns în același fel, nemaiînțelegând ce face și încercând în continuare să deslușească cursul evenimentelor. Parcă încerca să nască din nou realitatea.

În zilele următoare, bătrânii ei părinți au fost nevoiți să o rețină cu forța: a țipat și a mers la NKVD. Cerea să fie arestată cu el. Cerea să fie tratată la fel ca soțul ei. Ea nu putea rămâne singură. Nu putea rezista fără

el nici măcar o clipă. Era insuportabil pentru ea să nu știe ce se întâmplă cu el, ce simte, dacă e încă acolo sau nu.

Tratamentul într-un spital de psihiatrie nu a ajutat-o. Peste trei luni, bătrânii au luat-o pe Maria acasă, continuând să-i dea sedative puternice. Acestea au făcut-o să se simtă groaznic: leșina, vărsa, nu putea să mănânce, nu reacționa la nimic, cădea pentru câteva zile într-un somn greu, în care uneori râdea, apoi plângea, fără să se trezească. Și constant — după somn, după ce lua medicamente, după ce vomita, deschizând ochii după leșin — întreba de Pavel, când va fi eliberat și când va putea să-l vadă.

Filipovyci, împreună cu Zerov și restul, a fost condamnat la moarte prin împușcare, dar pedeapsa a fost schimbată la zece ani de exil și confiscarea bunurilor. După ce a aflat că soțul ei a fost trimis undeva în nord, Maria și-a implorat părinții să o lase să plece cu el. A fost internată din nou la spital.

Soțul ei era plecat de peste un an când Maria a dispărut. Au căutat-o destul de mult timp: bătrânii infirmi băteau străzile în căutarea ei, întrebau oamenii, descriind chipul rotunjit al fiicei lor, obrajii înfundați, pomeții largi, sprâncenele albe, genele și părul la fel. Nimeni nu a văzut-o. Nimeni nu auzise nimic despre ea.

În cele din urmă, în timpul uneia dintre vizitele tatălui ei la NKVD, unul dintre superiori a dat dovadă de generozitate și a recunoscut că o arestaseră pe Maria. „Cât despre boala ei", i-au spus bătrânului, „încă nu suntem foarte lămuriți. În orice caz, avem bine grijă de ea la închisoare. Poate că tratamentul va fi și mai eficient acolo".

Maria a fost exilată la Kolîma. De acolo a dispărut fără urmă.

Cu Drai-Hmara, lucrurile au stat puțin diferit, dar nu cu mult.

În timpul interogatoriilor, el — ceea ce se întâmpla rar — a respins absolut toate acuzațiile, nu a mărturisit nimic, a păstrat tot timpul o linie clară, consecventă cu el însuși. Nu a cedat, ca majoritatea celorlalți oameni arestați, care au fost împinși de incertitudinea și trucurile psihologice ale anchetatorilor să se autodenunțe și să inventeze tot felul de fantezii despre cunoștințele lor, doar-doar pentru a schimba ceva în viața lor monotonă, pentru a aduce momentul sentinței mai aproape, oricare ar fi fost ea. Incertitudinea era obositoare, amorțitoare. Li s-a părut că e mai bine să moară cât mai repede decât să suporte această tocire nesfârșită a nervilor. Anchetatorii, jucându-se, promiteau uneori

eliberare și iertare deplină, apoi anunțau execuția a doua zi, pe urmă tăceau dând impresia că știu totul despre organizațiile fasciste, cercurile naționaliste contrarevoluționare, despre conspirații și atentate, din mărturiile soțiilor și copiilor celor anchetați. Apoi le dădeau, dintr-odată, permisiunea să-și vadă soțiile și copiii, doar ca să anuleze totul cu cinci minute înainte de întâlnire. Poeți, artiști, studenți, profesori, care nu erau în stare să-și cârpească singuri ciorapii, descriau în detaliu, clar, atacuri asupra procurorilor, secretarilor de partid și generalilor planificate cu atenție. Cu fiecare interogatoriu, planurile lor se dovedeau a fi din ce în ce mai însetate de sânge, legăturile lor cu Occidentul erau mai profunde și mai extinse, și ei înșiși erau prezentați ca adevărați sociopați, organizatori vicleni ai rețelelor clandestine, complexe, ale rezistenței.

La urma urmei, nu era important să mărturisești ceva anume. Anchetatorii înșiși interpretau cum voiau cuvintele acuzatului, formulând întrebări din ce în ce mai absurde. Înșirând un număr din ce în ce mai mare de întâmplări cotidiene, menționate de cei anchetați, schimbând în mod arbitrar ordinea acestor amintiri pentru a ascunde printre ele sintagma despre mărturisirea trădării Patriei, pe care mintea omului

arestat, ajuns la capătul puterilor, nu mai avea energie să o înregistreze.

Drai-Hmara nu a jucat acest joc cu ei. El a păstrat în minte o imagine clară, conștientă, a propriei nevinovății și a absurdității acuzațiilor. El s-a ținut de această imagine, făcând același efort interior în fiecare zi, în fiecare oră: pregătindu-se, concentrându-se pentru a putea respinge acuzațiile nefondate care i se aduceau.

Era atent, activ, implicat la maximum. Răspundea la întrebări cât mai clar posibil. Explica totul succint și cuprinzător, fără a da motive pentru subtexte și înțelesuri duble. Nu, fără organizații teroriste. Fără activități contrarevoluționare, subversive. Fără promovare a conceptelor burghezo-naționaliste. Nu am participat niciodată, nu m-a interesat, nici măcar nu m-am gândit. Dacă unul sau celălalt era angajat în așa ceva, ei bine, nu a auzit despre asta, nu știa nimic despre asta. Cine știe, poate a fost ținut departe, cu bună-știință, de aceste organizații și planuri secrete, realizând că era, prin natura lui, incapabil de un astfel de interes. Zerov? Filipovyci? Nu, nu știe dacă au fost implicați în activități criminale, nu au mai vorbit și nu s-au văzut de mult timp.

Pedeapsa lui Drai-Hmara a fost diferită de alte sentințe: a fost condamnat la cinci ani în

Kolîma.

Drai-Hmara era puternic din toate punctele de vedere. El a luat decizia fermă să supraviețuiască exilului și să se întoarcă acasă. Avea de gând să-i scrie lui Stalin și să ceară o revizuire a cazului său.

În scrisorile lui către familie, el descrie taigaua, mirosurile conurilor de brad, cântatul păsărilor necunoscute lui, dealurile, merișoarele, afundarea picioarelor în mușchiul moale. Lucrează în minele de aur. Locuiește într-un cort cu pereți de lemn, împreună cu alți patruzeci de oameni, înghesuiți unul lângă altul. Se scaldă în râul At-Uriah. Are îndeajuns de multă forță fizică ca să se înhame la cele mai grele munci. Drai-Hmara depășește planul, chiar câștigă niște bani. Dorul de soție și fiică îi provoacă dureri fizice, dar el depune toate eforturile pentru a rezista. Plănuiește să se întoarcă și să fie cu ele.

Scrie poezii despre Stalin pentru serile spectacolelor de amatori din închisoare, predă și joacă în piese de teatru. Aproape că nu are timp de scris și de citit, în schimb face tot mai multă muncă manuală. La această muncă se adaugă înghețurile severe, zăpada, lipsa hainelor și a încălțămintei, alimentele

putrede, care oricum sunt aproape inexistente.

Taie lemne pentru foc într-o pădure înzăpezită. Soarele arde și topește zăpada. Pâslarii i se îmbibă cu apă. Are impresia că stă în apă înghețată tot timpul. Lumina orbitoare a soarelui îi înțeapă ochii. Lacrimile îi curg, nu mai vede bine. Dar norma trebuie îndeplinită.

Totuși, el continuă. Ce zi frumoasă a fost astăzi! Ce fructe dulci am mâncat! Dealurile și tufișurile sunt acoperite cu zăpadă. Aleargă veverițele. Am văzut urme de urs! Natura este ca o mamă, ea e singura care mă mângâie. Astăzi am fost trist.

Scrisorile și apelurile sale către Stalin și alți oficiali rămân fără răspuns. Cu toate acestea, se apropie termenul limită. Anii trec. El continuă să se țină tare.

Slăbește în urma bolii, condițiile de viață insuportabile devin incompatibile cu viața. Munca e din ce în ce mai dificilă, nefiind concepută nici măcar pentru un om sănătos, ci pentru o sută de bărbați puternici. Iar el este bolnav și frânt.

Vede un fluture în zăpadă. Își amintește de Nipru — o amintire care îi umple tot trupul de un dulce fior. Singurul lucru care i-a mai rămas aici, în exil, este să evoce în imaginație scenele dorite. El dobândește și mai multă

pricepere în asta: aproape că își atinge soția, aproape că aude vocea fiicei lui, aproape că vede soarele care apune în spatele Niprului.

Fața îi e acoperită cu furuncule. Nu se poate bărbieri, își lasă o barbă căruntă și arată ca un moșneag. Furunculele îi acoperă corpul. Cele de pe mâini nu-l lasă să lucreze, cele de pe picioare — să meargă.

Nu îi sunt date scrisorile primite de la soția lui și pachetele cu cele mai necesare lucruri, așa că simte din ce în ce mai mult izolarea, abandonul, singurătatea deplină. Imaginile rudelor, atât de voluminoase în imaginația lui, încep să se topească și să se estompeze. Îi este din ce în ce mai greu să și le imagineze. Oboseala, descurajarea, răceala, bolile îi copleșesc mintea, îi frâng corpul. Eforturile de voință devin tot mai dificile.

Lucrează într-un abataj, extrage turbă. Are mâncărimi, călcâiele crăpate și îl dor toate oasele. Arată ca un bătrân. Înghețurile ajung la minus 45 de grade. Aproape că nu are haine.

Își descrie din ce în ce mai detaliat durerile din fiecare centimetru al trupului, descrie cum pielea îi e distrusă, cum îl părăsesc puterile. Dorul de rude devine din ce în ce mai dureros, ca atacurile de asfixiere. Nu doarme câteva săptămâni la rând, corturile nu sunt încălzite, afară sunt sub minus 30 de

grade. Dar trebuie să lucreze. Abia se ține pe picioare, leșină de durere, boală și epuizare — dar se ridică ca să poată lucra în continuare.

Rabdă frigul și foamea care cresc cu fiecare scrisoare. Gândurile despre mâncare îl bântuie în fiecare moment. Începe să halucineze. Pentru a-și imagina senzația gustului mâncării, pentru a-și aminti ce este sațietatea, recurge la tehnica lui familiară: scrisul. Este un adevărat poet.

„Îmi amintesc adesea cinele mamei mele din Trostiancyk. Ce delicios era crapul, umplut sau marinat! Să tot mănânci! Și ciorba cu smântână! Nu am mâncat ciorbă mai bună ca aceea. Adevărat, borșul de post cu ciuperci, măsline și găluște era chiar mai gustos decât borșul de dulce. Și ce delicioase erau perele murate, merele, prunele și vișinele care se serveau la masă cu rață friptă sau chiftele! Nu mai vorbesc de mămăliga pe care îmi plăcea s-o mănânc cu lapte. De gogoșile mari de hrișcă, abia rumenite pe o parte, cu brânză proaspătă și cu smântână nici nu vreau să-mi amintesc. O, cât de des le-am mâncat în imaginația mea, plictisit, pe culoarele întesate de oameni care mergeau dintr-o parte în alta! Nu am uitat nici de pasca cu brânză pe care o făcea, cu vanilie și ciocolată, nici de mazurcile pe care le făcea

împreună cu bunica, atât de parfumate, încât se topeau în gură când le mâncai cu ceai, pe jumătate amestecat cu rom sau vin. Îmi amintesc de mesele cu colegii și de cele în familie, de pe strada Sadova, pline cu legume și carne tocată (dovlecei, roșii, vinete, sarmale etc.), preparate cu lactate, pe care le iubesc atât de mult, și fluturașii dulci cu smântână și dulceață, jeleuri și compoturi. Și aveam mereu pahare mari cu bere pline cu spumă pe masă. Cât de delicios era s-o bei după un purcel cu hrean sau după pilaf, după miel gras cu râșcovi! Îmi amintesc și de mâncărurile simple, țărănești de la Kaneveț care erau atât de bune și atât de naturale. Dar, mai ales, îmi amintesc de cinele organizate cu ocazia zilelor de naștere. Iată masa mare, grea, de stejar, acoperită cu o față de masă albă, iar pe ea, aranjate simetric, băuturi spirtoase cu coajă de lămâie sau de portocală, cu scorțișoară sau cuișoare, cu șofran sau vanilie, Żubrówka, Hirskyi Dubniak, bitter englezesc, coniac de diverse tării, lichioruri (de cireșe, prune, coacăze negre, zmeură), vinuri dulci, dulci-spumante și acrișoare, de Porto, de Madeira, de Malaga, de Tokaj, din soiul muscat, alb și roz, Barsac, Chateau d'Yquem, Kakheti de masă, riesling etc. Mai întâi, luam câteva gustări reci. Iată heringul din Dunăre sau din Peninsula Kerci,

cu ceapă, cu piper, cu roșii, iată și caviarul cu vinete, ciupercile murate, iată și icrele afumate, file de sturion, macrou marinat, afumat și proaspăt, cod cu șofran și lămâie, șprot gras, gobii în sos tomat, scoici picante și pulpe de crab dulci. Urmau preparatele reci: vițel rece cu ou și ceapă verde, șuncă din Cracovia, din Moscova, din Ucraina, cârnați de Milano, pate, răcitură din picioare de porc, cu hrean și răcitură din șalău. După o scurtă pauză, se toarnă în carafe vodcă, lichioruri și vin și se servesc preparate fierbinți: supă cu plăcintuțe sau supă de mazăre strecurată cu crutoane, curcan cu mere la cuptor, cârnați cu varză călită și muștar, friptură cu cartofi prăjiți și castraveți, crap prăjit în smântâna, găluște calde, budincă, fluturași verzui sau roșii cu zahăr sau dulceață, nectar de vișine, compot de ananas, pepene galben sau lubeniță. Urma încă o mică pauză, după care se serveau prăjituri dulci și ceai. Ceai de citrice, brânză elvețiană și olandeză, budincă cu ciocolată și vanilie, rom, prăjituri, torturi mikado, bomboane, lichioruri și fructe: mere, pere, struguri, portocale, mandarine, banane, ananas, rodii, piersici etc. Toate acestea le stingeam cu cidru, crușon, oranjadă (citronadă cu vin, fructe și cuburi de gheață). La final, înghețata tutti frutti și de caise.“

„Nu pot să-ți scriu... Dacă nu mă odihnesc, cad din picioare la muncă și pe urmă mă atârnă... Picioarele-mi sunt umflate...“

Drai-Hmara a murit în ianuarie 1939 în centrul medical al lagărului Ust-Taiojna.

(Le plăcea când prizonierii mureau „din cauze naturale“, pentru că atunci nu trebuiau să mintă. Minciuna presupunea un efort chiar și din partea operatorilor sistemului. O persoană, în orice situație, pentru orice denaturare, trebuie să respecte etica și morala.

Rudele aveau mai multe șanse să afle adevărul despre moartea prizonierilor care mureau „din cauze naturale“: timpul, locul, împrejurările, cauzele morții. Dacă erau deosebit de norocoși, cunoșteau până și locul de înmormântare. Era extrem de greu să se afle ceva despre cei uciși sau împușcați: cererile erau ignorate, se invocau tot felul de scuze, informațiile erau schimbate, datele difereau, motivele erau mereu altele și toate erau false. Despre mulți nu se știe nimic până în ziua de astăzi. Și nu se va ști niciodată.)

Rămăsese mai puțin de un an până la încheierea pedepsei sale.

Dar, de fapt, acest termen nu avusese sfârșit încă de la început.

Scrisorile lui Zerov din lagărul de concentrare Solovky sunt diferite. În ele se simte pierderea plasticității, un sentiment de detașare și apatie. Pericolul de a se fărâmița ireversibil în părți incompatibile nu lipsește. Dar Zerov recurge la metode care, în ciuda cosmetizării și artificialității lor, servesc ca un cadru extern care susține și, în timp, chiar ajută la restabilirea memoriei unui sentiment de integritate. Una dintre aceste metode a fost deja discutată: el continuă să traducă. După o zi de muncă silnică (săpa pământul stâncos sau lucra în biblioteca din Solovky), noaptea stă aplecat peste Virgiliu, Longfellow sau Ovidiu. Mai ales peste Virgiliu. *Eneida* e opera lui de căpătâi. Îi trimite părți din traduceri, în scrisorile sale, Sofiei. Îi cere părerea. Apoi scrie că nu, nu s-a supărat.

O altă metodă este de a afișa un calm exterior. Scrisorile sale sunt uniforme, fără rupturi de ritm, moderate. M-am obișnuit cu locul, vecinii nu sunt atât de răi, vremea e chiar plăcută, natura e frumoasă, mâncarea e tolerabilă, sănătatea mea e slabă, dar se va îmbunătăți, sunt irascibil, dar se știe că starea mea depinde de vreme. Da, se simte uneori singur, dar numai după ce se trezește — apoi face un efort și își recapătă vigoarea.

Nu există timp să te cufunzi în disperare dacă șlefuiești rând după rând, cuvânt după

cuvânt. Furunculele îi acoperă încet tot trupul, dar el încearcă metoda care i s-a oferit: injecțiile cu propriul sânge venos. Funcționează.

Sofia îi trimite ochelarii, greșind ca prin minune dioptriile. În loc de -3, ea îi trimite +3. Patru sau cinci scrisori la rând (iar scrisorile de la Solovky sunt trimise, în medie, o dată pe lună) Zerov explică cu răbdare care e problema cu ochelarii trimiși. Scrisorile evident că nu ajung, pentru că subiectul rămâne același de la scrisoare la scrisoare, iar la final Zerov scrie din nou: „Întrebi de ce nu s-au potrivit ochelarii pe care i-ai trimis, deci...“

El are grijă de ea, are grijă să amortizeze sentimentul de vinovăție și sentimentul insuportabil de milă. Și, prin urmare, are grijă de el însuși, de amândoi. Distanța, nu numai geografică, ci și emoțională a ultimilor ani joacă rolul de ameliorare a durerii, de asigurare în acest caz. Sau, poate, reținerea și formulările rotunjite sunt stilul obișnuit al comunicării lui cu Sofia.

Glumește, își arată îndeajuns de credibil bucuria, căutând cu atenție și meticulos unde poate fi găsită ea, această bucurie, în circumstanțele care s-au dezvoltat. În sine, acest exercițiu de a găsi motive de bucurie în

lagărul de concentrare devine un stimul și un sprijin.

Nu e adevărat că Sofia lipsește din scrisorile lui. „Evident, nu e atât de interesant pentru tine, iar Terocika te consideră în general sobră și cu picioarele pe pământ, iar acest spectacol e unul dintre acele spectacole îmbătătoare care au loc deasupra pământului — în straturile foarte înalte ale atmosferei. E ca o furtună, dar, ca să spunem așa, mai rece, mai răsfrântă și mai lungă, deși la fel de rapidă și fulgerătoare. Culorile sunt magice, deși se spune că nu sunt la fel de strălucitoare ca în Arctica. Pare delicios și seamănă la culoare cu înghețata de fistic. Sunt deosebit de frumoase draperiile agățate de lumina ondulată vertical, prin care străbat culorile verzui-albastre, iar întreaga noapte capătă un fel de nuanță de fistic. Am văzut trei stingeri și trei izbucniri în decurs de o oră și un sfert, am rămas blocat în tot acest timp în ger de minus 8-10 grade. După cum vezi, aici a început iarna. Se spune că vaporul care a părăsit Kemi s-a întors. Ceea ce înseamnă că s-a încheiat sezonul navigabil pe mare."

„Dacă vrei să-ți imaginezi aproximativ care e starea mea", îi scrie Zerov Sofiei, „atunci amintește-ți de Baryșivka. În plus, aici, ca și

în Baryșivka, îmi lipsesc pantalonii. Adevărat, acolo te-am avut pe tine".

Este foarte inventiv în adresările lui către ea: „Sonusiku", „Soniku", „Soneciko", „Sonușko".

Mai târziu, în scrisorile de la Moscova, Petrov avea să se limiteze doar la „Soni" și „Soniu".

Apropo de Petrov.

„De ce nu-mi scrii nimic despre Viktor Platonovici?" întreabă, printre altele, Zerov într-una dintre scrisorile lui.

Când pachetele — mucegăite, umede, acoperite cu un strat de murdărie — s-au întors de mai multe ori, tatăl lui Zerov s-a adresat NKVD-ului. După o vreme, a primit răspuns că Zerov murise, fiind bolnav, în spitalul lagărului de concentrare în 1939.

Curând (în iunie 1940), într-o scrisoare către Sofia, tatăl soțului ei dispărut i-a scris că fusese, pe neașteptate, chemat de autorități. Acolo i s-a comunicat că fiul lui murise în spitalul lagărului de concentrare Solovky în aprilie 1937.

Tatăl mai scria că fiul lui ar fi răcit în timpul lungului drum către exil și ar fi contractat pneumonie. Și-a prezentat condoleanțele nurorii lui.

Dar ultima scrisoare pe care Sofia o primise de la Zerov era datată septembrie 1937. Și transferurile de bani pe numele lui fuseseră acceptate, în lagăr, până în iunie 1938.

Un bărbat care s-a întors din Solovky a susținut că îl văzuse pe Zerov în 1939.

După război, la cererea Sofiei, a primit un mesaj oficial de la Magadan (din cine știe ce motiv) în care i se transmitea că soțul ei murise, răpus de boală, în octombrie 1941.

După cel de-al XX-lea Congres al PCUS, în timpul căruia cultul lui Stalin a fost condamnat și au avut loc schimbări semnificative în politica de partid, Sofia a încercat din nou să afle ce s-a întâmplat cu soțul ei.

Vicepreședintele Tribunalului Militar al Districtului Militar de la Kiev, M. Kozlov (Zaharcenko) a înaintat o cerere șefului departamentului de contabilitate și arhivă al KGB din Kiev pentru permisiunea de a oferi Sofiei Zerova un certificat despre perioada în care soțul ei se afla în închisoare. Acest document intern afirma că, potrivit rezoluției speciale a treimii NKVD, Zerov fusese împușcat pe 3 noiembrie 1937.

După aceea, Sofia chiar a primit certificatul. Acesta confirma că soțul ei fusese

într-adevăr în închisoare din 27 aprilie 1935 până în 13 octombrie 1941.

Au existat diverse zvonuri: s-a spus că peste o mie de prizonieri care dispăruseră fără urmă într-o dimineață din lagărul Solovky — „primul convoi Solovky“ — ar fi fost înecați pe un șlep în Marea Albă. Unii spuneau că ar fi fost transferați într-un lagăr de muncă de la gura râului Medvejka. Câțiva spuneau că ar fi fost duși pe insula Vaigaci, iar alții spuneau că ar fi fost împușcați lângă Leningrad.

Pădurea Sandarmoh din Karelia avea o arhitectură capricioasă, cu coloane dense de pin prin care erau proiectate grafic razele soarelui. Pereți de trunchiuri și de cer, exact ca o sită, lăsau să treacă apa, lumina și trupurile umane. Tăcere, nisip, mușchi, afine, merișoare. Oamenii spun că aici, cine știe de ce, păsările nu cântă niciodată. În râpa Sandarmoh, în onoarea a douăzeci de ani împliniți de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, 1111 oameni au fost împușcați în decursul a cinci zile.

Printre aceștia s-au numărat scriitorii ucraineni Marko Voronyi, Hryhorii Epik, Myroslav Ircian, Mykola Kuliș, Valerian Pidmohylnyi, Valerian Polișciuk, Klym Polișciuk, Myhailo Kozoriz, Oleksa

Slisarenko, Myhailo Ialovyi, Pavlo Filipovyci, Mykola Zerov și alții.

Istoricul Matvii Iavorskyi, regizorul Les Kurbas, ministrul educației al Republicii Populare Ucrainene Anton Krușelnyțkyi, precum și fiii săi Ostap și Bohdan, ministrul de finanțe al RSS Ucrainene Myhailo Poloz.

Avocatul rus Oleksandr Bobryșcev-Pușkin, fondatorul Serviciului Hidrometeorologic al URSS Oleksii Wangenheim, părintele literaturii udmurte Kuzebai Gerd, ministrul belarus Flehont Volyneț, prinții georgieni Nikolai Eristov și Iasse Andronnykov, activistul public tătar Ismail Firdevs, scriitorul cerchez și prințul Holid Abukov, episcopii ortodocși de Voronej Alexei de Kursk și Damian de Tambov, Petru și Nikolai de Samara, liderul baptiștilor din URSS Vasyl Kolesnikov, precum și reprezentantul Vaticanului Peter Weigel, care fusese trimis să verifice zvonurile despre persecuția credincioșilor din URSS.

Se presupunea că ar fi fost 1116 deținuți condamnați la moarte, dar unul dintre ei a murit în timpul deplasării, iar patru au fost transferați, pe neașteptate, în alte locuri pentru anchete suplimentare (și ulterior împușcați).

Majoritatea oamenilor, în aceste cinci zile, au fost uciși de căpitanul Securității de Stat

Myhailo Matveev. Acesta a terminat două clase primare și nu putea să scrie fără greșeli nici măcar sintagma „Palatul de Iarnă“, la ocuparea căruia participase în 1917.

Scriitorul ucrainean Zerov, care a fost condamnat la moarte pentru că pledase pentru îmbunătățirea constantă a minții, a fost împușcat de un bărbat care atinsese mari culmi în carieră fără să meargă măcar la școală.

Din 1918, deși cu întreruperi, Matveev lucrase ca executor al pedepselor cu moartea la diferite departamente și unități ale NKVD.

Luând plin de responsabilitate asupra lui această sarcină, căpitanul Matveev a cerut să i se pună la dispoziție patru camioane. Nu erau camioane, așa că i s-au dat cauciucuri și i s-a spus să le schimbe pe camioane.

Matveev avea o brigadă de numai zece oameni. În Medveja Hora le era greu să păstreze secretul: de la cazarma în care erau ținuți condamnații până la locul execuției se trecea prin sat. Prin urmare, era necesar ca prizonierii să nu facă zgomot.

Execuțiile au început pe 27 octombrie, dar lucrurile au mers prost de la bun început. Unul dintre prizonieri avea la el un cuțit, a tăiat frânghia cu care îi erau legate mâinile, l-a atacat pe unul dintre gardieni, l-a rănit și a

scăpat. L-au prins imediat, dar, din cauza acestei probleme, munca a fost întreruptă timp de patru zile. Din pricina emoțiilor și a furiei, Matveev a recurs la alcool.

A devenit clar că munca trebuia făcută nu numai bine, ci și rapid. De asemenea, trebuiau să se asigure că prizonierii nu pot evada. Matveev și-a dat seama că, de dragul siguranței, era nevoit să ia asupra lui o mare parte din această muncă.

S-au săpat gropi imense în râpă. În timpul premergător execuției, deținuții au fost duși într-o baracă de lemn. În primele momente înăuntru, ei simțeau, dincolo de frică, aroma plăcută a lemnului și a rășinii de pin. Era ultimul moment plăcut din viața lor. Înăuntru erau trei camere: în prima se verificau documentele, erau dezbrăcați și percheziționați, în a doua li se legau mâinile la spate și picioarele cu sârmă, în a treia erau loviți în cap cu o bâtă de lemn ca să se evite surprizele. După aceea, deținuții inconștienți erau aruncați în camioane, acoperiți cu o prelată, iar apoi membrii brigăzii se așezau deasupra lor, ca să-i păzească, în timp ce aceștia erau duși la locul execuției. Dacă cineva își recăpăta cunoștința și începea să se miște, era imediat imobilizat cu aceeași bâtă.

Lângă groapă, bărbații erau aruncați la fund unul câte unul. Cu o clipă înainte de

impact, simțeau cum în ei se produce o separare a corpului și a percepției: unii vedeau cadre pătrunzătoare, incredibil de clare și cuprinzătoare, de dincolo de marginile râpei, dincolo de granițele Kareliei, Rusiei, Uniunii Sovietice; ultimele minute ale altora erau în întregime concentrate pe un singur simț — mirosul gras și proaspăt al rogozului și mirosul crud, amar, cenușiu al mușchiului — sau pe modelele ramurilor, ale căror claritate și elocvență depășeau capacitatea de a rezista; majoritatea deținuților rămâneau aproape absenți, paralizați de frică, uluiți de neînțelegerea absolută a ceea ce se întâmpla.

Creierul nu mai colabora cu trupul, fragmente de gânduri se învârteau și se amestecau, sporind groaza prin însăși prezența lor, trupul parcă nu exista, era lăsat în voia lui, împărțit în fiecare celulă. Cădea pe fundul gropii cu o bufnitură, încă în viață, imediat răsuna o împușcătură și ecoul ei prin pădure, Matveev mormăia ceva cu voce răgușită. Îi împușcau pe toți în ceafă. În fiecare zi au fost uciși între 180 și 265 de oameni. În ziua în care a fost împușcat Zerov au fost uciși cei mai mulți.

Cu fiecare zi de execuție, ucigașii se înfuriau din ce în ce mai tare. Excitarea era înlocuită de oboseală, lacrimile se

rostogoleau după o explozie de furie oarbă. Cu fiecare deținut, foloseau instrumente suplimentare, inventau torturi, râdeau de ei, îi batjocoreau și cădeau într-o frenezie beată. Nisipul de noiembrie era pătat de sânge. Locul execuției era înnegrit între trunchiurile copacilor — de la distanță puteai să crezi că acolo se deschisese un abis fără fund. Mirosul se simțea la câteva sute de metri distanță. Era purtat de vânt.

La 20 decembrie 1937, căpitanul Matveev a primit Ordinul Steaua Roșie și un radio cu pick-up „pentru munca nobilă depusă în lupta împotriva contrarevoluției".

De ce suferim atât de mult din cauză că nu știm anumite fapte din viața oamenilor care ne atrag și ne ispitesc, de parcă ne-ar putea ajuta cu ceva, de parcă ar putea să explice ceva? Chiar de-am avea în fața ochilor noștri, minut cu minut, fiecare zi trăită de ei, tot n-am fi capabili să înțelegem mare lucru. Sentimentele și motivele rămân de nepătruns, chiar și atunci când vine vorba de oamenii din jur. Ce putem spune despre scriitorul și arheologul îngropat în cimitirul militar și protejat de sicriul soției sale, ca de un Sfinx tăcut?

Anxietatea, exacerbată de incapacitatea de a afla răspunsul la o întrebare, are la bază motive existențiale. Ni se pare că, dacă am ști

exact cum a fost recrutată o persoană și de către ce servicii speciale, ce sarcini i-au fost atribuite și care dintre ele au fost îndeplinite și care au eșuat, cum a avut loc răpirea și dacă a fost o răpire — sau, poate, o punere în scenă magistrală a răpirii de către însuși persoana dispărută, din ce motive nu a fost ucisă, de ce a meritat să i se dea voie să trăiască, să muncească în liniște, mai târziu — chiar și să-și stabilească o viață personală, ce a făcut să merite să fie atât de fericită — oh, dacă am ști acest lucru, ni se pare, acest adevăr ne-ar deschide accesul la cunoștințe universale, vindecătoare despre noi înșine. Misterele sunt chinuitoare, căci credem naiv că soluția fiecărui mister cuprinde o promisiune făcută nouă personal.

Când a aflat Petrov ce s-a întâmplat cu Zerov? Când a știut sigur că Zerov e deja mort? Cum e să înțelegi că această soartă ți-a fost pregătită de la bun început? Ce s-a întâmplat cu Zerov, Filipovyci, Drai-Hmara, cu alte sute și mii de oameni trebuia să ți se întâmple și ție. Faptul că viața ta a luat o altă cale, nici măcar o cale, ci alte căi care s-au întrerupt brusc, iar tu ai continuat să te miști într-un spațiu necunoscut, bâjbâind, călcând pe o potecă în întuneric, este doar o coincidență, doar un joc irațional de

împrejurări care au aranjat poteca, lăsându-te să faci un pas la un moment dat și să nu cazi în abis.

De câte ori și cu cât timp în urmă ar fi trebuit să mori, mic și nesemnificativ, neinteresant cu tot intelectul, sufletul și trupul tău, invizibil și inutil printre milioane de alții la fel de invizibili și inutili, oameni vii unici, măcinați între pietrele de moară, prefăcuți în făină de oase — conștientizarea acestor lucruri trebuie să te fi afectat profund. Evident, această experiență copleșitoare care a durat zile și ani lungi și sentimentul insuportabil de amenințare iminentă, tensiune și așteptare la ce e mai rău, în timp ce răul se întâmpla oamenilor apropiați, cunoscuților și străinilor, oamenilor de departe, dar atât de puțin diferiți de tine, te-au învățat cea mai importantă lecție.

La sfârșitul războiului, după ce a ajuns în Germania, cu trupele germane în retragere, Petrov a putut scrie fără nicio restricție. Trebuie să fi fost o senzație amețitoare, îmbătătoare. Sau, poate, confortul nu era de fapt atât de semnificativ în comparație cu numeroșii factori de suferință și anxietate: pericolul de a fi expus (întâi de germani, mai târziu de emigranții ucraineni, propriii prieteni și cunoștințe), omniprezența

serviciilor secrete sovietice, incertitudinea cu privire la deciziile și logica lor, o țară străină, o lume europeană necunoscută, neliniștea, incertitudinea perioadei postbelice, dezastrul general din jur, despărțirea de o femeie iubită și, probabil, imposibilitatea de a menține contactul cu ea. Și, de asemenea, pierderea prietenilor, gândurile despre suferința lor, durerea de a nu ști; sentimente de vinovăție față de Zerov, amintiri, vise, fantezii legate de lucrurile prin care a trebuit să treacă (și poate încă mai are de trecut). Sentimentul de vinovăție în fața lor, a tuturor, atent înăbușit de psihic. Gânduri urâte despre trădare, relativitatea ei, inevitabilitatea ei (dacă ești în viață). Și, de asemenea, să-ți trăiești propria viață paralelă, așa cum ar fi trebuit ea să fie, dacă nu...

La sfârșitul războiului, după ce a ajuns în Germania, s-a trezit mai întâi la Berlin, puțin mai târziu la Fürth, apoi la München. Acolo, în Schwabing, a închiriat un apartament confortabil la etajul doi, deși ușa de la intrare era carbonizată și scările scârțâiau insuportabil, și a stabilit relații bune cu proprietara. O farmacie uriașă ocupa parterul, iar la primul etaj era amplasat un mic teatru, care abia începuse să-și revină după război.

Proprietara a învățat principalele obiceiuri ale chiriașului ei, îi aducea cafeaua în birou dimineața. Amândurora le plăceau dialogurile rituale de dimineață, stăteau de vorbă despre vreme, consecințele războiului, făceau schimb de noutăți, alegeau felurile de mâncare pentru un meniu fără pretenții. Gazda a fost emoționată de accentul răsăritean al germanei vorbite de profesor, cunoscută mai mult din cărți. Nu avea de unde să știe că locatarul ei vorbea ucraineană cu accent rus, la fel cum vorbea rusa cu accent ucrainean.

În mod inexplicabil, cunoștea o mulțime de taverne, localuri și berării situate în cartierele bombardate ale Berlinului — undeva în Charlottenburg sau lângă Tiergarten — în care puteai găsi în chip neașteptat ceva comestibil pentru prânz. Și chiar și băuturi. Pe vremea aceea era un lucru magic.

În Fürth, mergea pe malul râului și, după ce se dezbrăca, rămânând doar în costum de baie, stătea la soare.

Diverse teorii și concepte îl făceau aproape fericit. După ce întâlnea oriunde, în poezie sau într-o reclamă de ziar, un fragment de text care îi plăcea, ridica cu lunile construcții neașteptate în jurul acestei baze. Când era invitat în societate, se înclina în fața

doamnelor (cu o aplecare reținută, fără a-și îndoi trunchiul din talie), se așeza într-un scaun moale și, cu ochelarii sclipitori, dădea din capul său de broască țestoasă, cu ochii ușor mijiți de satisfacție, și începea să dezvolte monoton, scârțâind, teoria la care se gândea neîncetat: învârtind cercuri metodice de teze, făcând piruete de antiteze, pronunțând concluzii neașteptate ale sintezei, provocându-le pe femei să exclame (fals impresionate: profesore, este posibil? E cinic să spuneți astfel de lucruri! Dați-ne speranță!). Ulterior, după aceste perioade de țipete puternice, au apărut articolele de filosofie istorică semnate cu numele Viktor Ber.

Între timp, Viktor Domontovyci a scris despre cazaci, care au fost odată duși în închisoarea tătară, iar acum erau eliberați de oamenii atamanului Sirko, și despre realizarea bruscă a sclavilor eliberați, sclavii care nu voiau să se întoarcă acasă. A scris despre vătaful sălbatic al haidamacilor, Sava Cialyi, care ani de zile a tăiat și a exterminat polonezi, până când a fost forțat de împrejurări, sub influența lui Pylyp Orlyk, să se pună în slujba magnaților Potoțki. Fiind de acord să-și schimbe hainele și înfățișarea, învățând să se abțină și deprinzând manierele politicoase, s-a separat pe interior, s-a

împărțit în două, s-a devorat pe sine, cu ură, conștient de propria trădare.

A scris despre magnatul polonez Wacław Rzewuski, care și-a dedicat toată ființa propriilor idei și pasiuni, fără să-i pese de circumstanțe și de opinia publică, de politică și moderație, a făcut studii orientale, a fost emir și șeic al beduinilor, a fost considerat un semizeu în Răsărit, a umplut câmpurile sale din Podol cu nisip și a poruncit să se facă o oază din propria lui curte; a fondat o școală de cântăreți la liră, cobzari și banduriști; i-au plăcut la nebunie caii arabi; s-a căsătorit cu o țărancă și, în cele din urmă, după o luptă împotriva trupelor ruse, a dispărut în chip misterios la 14 mai 1831.

A scris și despre lagărele de concentrare sovietice. Personajul său — jurnalistul în vârstă Radețkyi, numit Profesorul — își exprimă gândurile printre zăpezile din tundră, lucrând alături de alți prizonieri pentru a tăia o pădure virgină, pe un ger insuportabil. Profesorul este stângaci și slab când vine vorba de muncă manuală. Nu știe să țină un topor în mâini. Toporul alunecă și tăișul îi lovește piciorul.

Subiectul despre incapacitatea de a mânui un topor și despre un profesor stângaci avea să fie folosit ulterior de Sofia, scriindu-și memoriile despre primul ei soț.

Dar Radețkyi — neatractiv, jalnic și, în același timp, înduioșător, încăpățânat în discursul său, consecvent în dezvoltarea și exprimarea teoriilor, în construirea verbală a raționamentelor istoriosofice — seamănă cu autorul însuși.

Oare nu aceasta a fost calea lui Petrov de a face față oricărei situații, oricăror schimbări zdrobitoare din propria viață, curățarea forțată a rolurilor, contopirea cu ele: apelarea la raționament, filosofie, căutarea alinării în istorie — chiar și sub formă de amărăciune, din confirmarea a ceea ce a fost cunoscut de mult timp, trăit în diferite epoci, în diferite culturi?

„Și totuși a vorbit! Vorbea pe tonul doctoral al unui om încrezător în sine, parcă la o întâlnire solemnă de la catedră în fața unor oameni bine hrăniți și de bun-simț, bine îmbrăcați. De parcă nu purta o pufoaică murdară și unsuroasă, ci o redingotă neagră, pantofi lăcuiți și cămașă cu gulerul bine apretat, iar păsările nu zburau din copac în copac și el nu își scărpina barba murdară care-i creștea în dezordine cu șuvițe în toate părțile, iar ochelarii murdari nu-i erau legați cu ață.

Pentru a merge înainte, spune el, omenirea s-a întors în timp. A revenit la formele care existaseră de milenii și pe care s-ar părea că în

sfârșit le respinsese cu doar câteva decenii în urmă. În 1861, iobăgia a fost desființată, iar în 1929 a fost restabilită."

Consolare adusă de minte.

În autobiografiile sale, adaptate după nevoie, Petrov fie a evitat să menționeze ocupația tatălui său, fie a folosit eufemismul „născut în familia unui profesor". Până când a îmbrăcat uniforma de locotenent german, a evitat cu grijă să trezească suspiciuni cu privire la propriile simpatii față de sentimentele credincioșilor și și-a ascuns cu sârguință cunoștințele teologice. Înfrumusețându-și din abundență articolele științifice cu citate din clasicii materialismului dialectic, și-a ascuns capacitatea de a cita bine și detailat din lucrările Părinților Bisericii din secolele I-VIII și de a depăși cu mult granițele perioadei clasice.

Pentru fiecare citat din *Originea familiei, a proprietății private și a statului* de Engels, el ar fi putut cita mai multe pasaje din Clement al Romei, Ignatie al Antiohiei sau Policarp al Smirnei. *Mizeria filosofiei* a lui Marx sau *Marxismul și filosofia* a lui Karl Korsch acționau asupra anumitor zone ale creierului, ficatului și pancreasului, în timp ce în cazul reprezentanților școlii alexandrine de teologie

creștină, să zicem, Clement al Alexandriei sau Teognost, pe lângă creier, se putea simți un efort acumulat la nivelul coloanei vertebrale, plexului solar și plămânilor. De îndată ce scriitorul modernist înghețat cita din *Istorie și conștiință de clasă* de Georg Lukács, care nu a recunoscut „necesitatea" istorică a modernismului burghez și care fugea de realitatea dialectică, el își putea aminti bine gândurile lui Maxim Mărturisitorul sau Ioan Damaschin, care îl echilibrau în chip inexplicabil.

Abia după ce s-a retras cu germanii și a ajuns la München („pentru comerț exterior", după cum mărturisește legenda lui sovietică), profesorul Petrov a reușit să scoată la suprafață acest curent încăpățânat, subteran, al său. A devenit unul dintre inițiatorii înființării Academiei Teologice Ortodoxe Ucrainene la 17 noiembrie 1946, fiind decanul Facultății de Pedagogie, unde a predat discipline teologice fără a avea studii de specialitate. De unde avea cunoștințe teologice? Este evident că atașamentul deosebit față de problemele științei creștine a avut legătură cu tatăl său. Platon Petrov a studiat istoria Bisericii și a fost autorul unui număr mare de articole de cercetare despre teologie.

Cinic și realist, sceptic și susținător sobru al lui Hegel, posesorul unei „minți pure înclinate spre teoretizare“, în articolul său „Creștinism și modernitate“, Viktor Petrov, profesor de patrologie, analizează criza umanității, care și-a dezvoltat propriile cunoștințe și tehnologii, dar nu a avut timp să se schimbe, drept care s-a dovedit a fi nepregătită pentru roadele dezvoltării tehnologiei. Acest lucru este dovedit de catastrofe și războaie, de ruinele nu numai ale orașelor, ci și ale ideologiilor.

Un susținător rațional al metodei triadei dialectice vede o cale de ieșire din impas în irațional: în recâștigarea credinței în miracole, în ceea ce e sfânt. „A fost nevoie de doar două secole pentru ca umanitatea modernă să-și afirme calitatea demiurgică pe căile neglijate ale tehnologiei și raționalismului. Să-și afirme această calitate și să constate cu groază că e în pragul catastrofei. În pragul autodistrugerii.

Și acum umanitatea trebuie să spună: Nu cauzalitate mecanică, ci miracol. Nu tehnologie, ci credință.“

Din studierea filosofiei lui Aristotel, Platon, Plotin, Seneca, fericitul Augustin și alții, Petrov — destul de legitim din punct de vedere ideologic, fiind un om de știință

sovietic — se adâncește în dialectica lui Hegel. Își perfecționează metoda științifică și găsește sprijin în principiul triadei dialectice, pe care îl folosește în propriile cercetări. Îl interesează Kant, Fichte, frații Schlegel, Schiller, Schelling, Goethe. Ulterior, în anii emigrării („emigrării“?), când, nesupravegheat de nimeni, sau mai bine zis cu permisiunea superiorilor săi de a face ce vrea, Petrov își desfășoară activitățile la putere maximă, explorând orice direcție posibilă a propriilor interese, creând din abundență texte, concepte și teorii, scriind articole literare și opere de ficțiune cu generozitate și lăcomie în același timp. În plus, investește cu dăruire deosebită în „conceptul său istoriosofic“, a cărui esență face oarecum ecou teoriilor lui Michel Foucault — doar că Petrov își formulează propriile gânduri despre acest subiect cu două decenii mai devreme.

El vorbea despre rupturi și conexiuni, despre întrepătrunderea tuturor proceselor istorice, despre cauze și efecte pe fondul convingerii sau conștientizării că procesul istoric „nu constituie un flux continuu de evenimente“. Epocile istorice, credea Petrov, nu devin o continuare logică a predecesorilor lor. Istoria nu cunoaște progrese, nu urcă liniar, ca și cum ar fi o paradă triumfală sau

procesul de fierbere a laptelui, fiecare epocă ce urmează nu e mai dezvoltată, mai desăvârșită decât cea de dinainte. Fiecare epocă e marcată de cataclisme și crize și se manifestă prin negarea perioadelor anterioare, intrând în dispută cu acestea, într-un conflict, dezvoltând și afirmând ceea ce a fost negat de epoca precedentă și invers — negând fenomenele care înainte păreau să aibă cel mai înalt sens.

Așa cum vedea el lucrurile, procesele istorice luau forme fizice, se întăreau și se rotunjeau. Ele puteau fi privite ca secțiuni stratigrafice, pământ bătut până la duritatea pietrei, gresie, cioburi de lut și un fragment de roată de olar, toate topite în depozitele locuitorilor originari din calcarul local. Ca urmele lăsate de reprezentanții culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, strămutați de triburile inferioare și mai primitive decât ei în privința dezvoltării. Dizolvarea lentă și inevitabilă a goților în rândul populațiilor mixte din Europa de Est. Decolorarea lentă a unei picături de sânge într-un pahar cu apă.

Petrov a scris despre neliniaritatea proceselor istorice, despre stratificarea lor, despre eșecurile și răsturnările lor, despre negarea și afirmarea simultană a unei epoci de o alta, despre goluri și prăbușiri, rupturi — și despre logica internă,

armonioasă, a succesiunii erelor, invizibilă pentru ochi, cu toate acestea, subordonată legăturilor de cauză și efect „într-o conexiune superioară". „Din experiența noastră, suntem convinși că trecutul nu guvernează întotdeauna viitorul. Astăzi nu determină întotdeauna ziua de mâine. Azi poate fi o concluzie nu pentru ce s-a întâmplat ieri, ci pentru ce se va întâmpla abia mâine. În loc să fie un rezumat al evenimentelor care s-au întâmplat deja, astăzi îndeplinește sarcinile care vor fi stabilite și rezolvate până mâine."

Modelul capricios de legături și rupturi între epoci s-a dezvăluit dinaintea privirii lui interioare în același fel în care scrisul ilizibil, mic și încâlcit al autorului însuși din scrisorile către Sofia Zerova s-a transformat brusc în ochii cercetătorului vieții și operei lui Petrov în litere și cuvinte, toate aranjate în sintagme și fraze întregi, lăsându-se pătrunse, deschizându-se blând și ospitalier. Multe ore sau chiar zile la rând, semnele de pe bucăți de foi, împăturite în jumătate, tăiate în patru, mâzgălite pe cărți poștale au format o legătură de nepătruns, o colecție de cele mai mici semințe neregulate, urme de insecte pe nisip — apoi, deodată, în fața ochilor lui totul a părut să se limpezească, ceața s-a risipit. Momentul tranziției a fost insesizabil, neobservat, și iată-l, deodată,

înaintea persoanei din arhivă, care stă aplecată deasupra biroului, îmbrățișându-se singură, suferind din cauza curenților de aer ce vin de sub ușa depozitului de documente, unde se făptuiește cursul zilelor monotone, tristețea, descrierea fiecărei zile, nemulțumirile legate de probleme de stomac, visele, gelozia, speranța revederii, o ploaie de reproșuri blânde, un joc de cuvinte opțional. Fragmentele de hârtie, zgâriate cu un creion sau un stilou cu cerneală, păstrează urmele atingerii autorului. Totodată poți atinge această atingere. Poți intra în legătură cu ea.

Ajută asta să înțelegi?

Petrov a dispărut fără urmă pe 18 aprilie 1949. Cu patru zile înainte, își petrecuse timpul cu prietenii săi — Iuri Kosaci și Ihor Kostețkyi.

Toți trei erau emigranți, înconjurați de „persoane strămutate", și luaseră parte activ la crearea Mișcării artistice ucrainene — o organizație a scriitorilor ucraineni, care în anii 1940 a unit artiștii din lagărele DP[84].

Se contraziceau animați și glumeau, devenind din ce în ce mai vorbăreți și blânzi unul cu celălalt — înțelegerea și sentimentele reciproce erau sporite de mângâierile arzătoare ale alcoolului care spăla mucoasele din interior. Și lui Petrov, și celor doi prieteni

ai săi le plăceau glumele mușcătoare și apreciau întorsăturile neașteptate de frază. Se tachinau unul pe celălalt, la fiecare câteva secunde doi dintre ei complotau împotriva celui de-al treilea, marcând acest lucru cu priviri și mine, doar pentru a trece la configurația opusă chiar în clipa următoare. A fost o prietenie masculină, care nu se temea nici de mărturisiri intime, nici de vorbe sâcâitoare. Trei artiști și gânditori excentrici, fiecare dintre ei își inventa patria înlăuntrul său. O fuziune în comunicare — pe cât de completă, pe atât de circumstanțială — care putea fi întreruptă pentru totdeauna în orice clipă. Aveau multe în comun. Fiecare dintre cei trei, să spunem, era suspectat de legături cu serviciile secrete sovietice.

Iuri Kosaci, nepotul Lesiei Ukrainka, un suflet rătăcit, crescut în spiritul aristocrației artistice europene, echilibrat, rafinat și subtil, un om de lume. Părea că se născuse cu maniere, știind regulile de etichetă, cunoscând limbi străine și având capacitatea de a menține conversații pe orice subiect cu reprezentanții lumii superioare. Purta pe umeri întreaga povară a familiei Kosaci-Drahomanov, care își trăgea originile de la guvernatorul sârb al Bosniei și Herțegovinei,

Stefan Vukšić Kosac (secolul al XVIII-lea), producând numeroși descendenți, înzestrați cu toate talentele imaginabile, inteligență și hărnicie, urmași care cu mâinile, inimile și capul lor au creat jumătate din întreaga istorie și cultură ucraineană: nobili, mareșali, căpetenii de cazaci; începând din secolul al XIX-lea — toate personalitățile culturale.

Ce poate însemna o relație strânsă cu Fiica lui Prometeu, mitologizată și canonizată, pentru un om — te trec fiorii numai gândindu-te la așa ceva. Agonia ei arzătoare, tuberculoasă, poate să fi pătruns adânc în amintirile unui tânăr și, de-a lungul vieții, să-i fi tulburat somnul și delirul alcoolic, atunci când mlaștina fără fund a memoriei era răscolită. Dacă o întâlnise vreodată pe mătușa lui, atunci această întâlnire avusese loc în copilăria lui inconștientă. Și totuși nepotul Lesiei Ukrainka se considera scriitor. Era un bețiv în toate — atât în scris, cât și în alcool. S-a salvat și s-a otrăvit atât cu scris, cât și cu alcool. Adâncimea prăpastiei care se căsca între realitate și ambițiile sale, dincolo de norii perfecționismului său moștenit, a dat naștere unei pasiuni pentru viață în toate manifestările ei, unei sete de succes și recunoaștere, și această pasiune nestinsă, fără speranță, își găsea alinare doar în mii de pagini plastice, milioane de rânduri:

senzuale, excesive, rafinate, mai vii decât viața însăși.

Kosaci era elegant și atrăgător, nu puteai să nu-l îndrăgești de la prima vedere, avea purtări galante, inteligență strălucitoare, un zâmbet fermecător, radia căldură. Dar era la fel de capabil să dezamăgească cu aroganța și mândria lui, cu narcisismul nedisimulat, inconsecvența, disprețul față de ceilalți.

Au existat legende despre stilul lui de viață frivol. Apărând neinvitat la o petrecere de Anul Nou din Lvovul ocupat, adusese cu el o tânără oarecare și doi ofițeri germani cu care părea să fie în relații amicale. A doua zi dimineață, gazda nu și-a mai găsit haina de blană, iar în aceeași seară prietena lui Kosaci, cu care stătea într-o cafenea, a fost văzută purtând exact aceeași haină. „O, chiar așa? a ridicat surprins din sprâncene Kosaci. *Comme c'est amusant!*" Și, ridicându-se nesigur în picioare, a tras blana de vulpe argintie de pe tânăra fată și a aruncat-o la picioarele proprietarilor de drept. Degetele lui subțiri și lungi păreau aproape de cristal în lumina slabă a becurilor economice.

Mânat de forța necruțătoare a egoului său, el își schimba reședința și ideologiile foarte des și foarte repede, tot timpul căutând și tânjind, tot timpul simțindu-se insultat și

persecutat. Avea accese de furie și era capricios.

A devenit din ce în ce mai paranoic. Era lipsit de scrupule chiar și cu oamenii care îi toleraseră izbucnirile din milă, tandrețe sau din respect față de talentul său. Majoritatea îl urau, considerându-l un trădător și un ticălos fără principii. Majoritatea îi recunoșteau talentul extraordinar, însă aceeași majoritate erau de părere că el trebuie uitat, din dispreț față de personalitatea lui.

Numele adevărat al lui Ihor Kostețkyi este Merzliakov. A devenit conștient că e ucrainean în 1938, când, fără să-și termine studiile la GITIS[85] în Moscova, a plecat în Urali, unde a lucrat într-un teatru timp de doi ani. La începutul anului 1940, Kostețkyi s-a întors în Vinnyția, iar de acolo, după ocuparea orașului de către germani, a fost dus cu forța în Germania în 1942 pentru a lucra într-o mină.

Kostețkyi era extrem de temperamental și activ. Scriitor, traducător, critic, regizor, editor, a scris nuvele, romane, piese de teatru, poezii, proză de călătorie, scenarii de film, eseuri și a tradus lucrările autorilor străini în ucraineană. A reflectat constant, regăsindu-se pe sine și lumea în artă, văzând artă în tot ceea ce îl înconjura, căutând modalități de a

depăși înstrăinarea dintre om și fenomene, dintre om și om. S-a negat pe sine în încercarea de a depăși limitele. Viziunea lui s-a extins pe scară largă și a îmbrățișat întreaga lume, fără a fi limitat de apartenența la o națiune, a pătruns genurile și le-a sintetizat. În același timp, și-a inventat propria identitate națională într-un fel care să fie cât mai relevant pentru el și a crezut că oricine poate salva pe oricine dacă renunță la propriul nume. A vrut să demonstreze „posibilitatea imposibilului". Credea că are libertate absolută: putea deveni un criminal sau o persoană dreaptă.

Se știe că, pe vremea când era redactor la o editură, plătea onorariile cu întârziere sau nu le plătea deloc, deși insista să scoată de la scriitori și traducători texte și traduceri.

Odată i-a adus lui Petrov propria prefață la romanul lui *Doctor Seraficus*, care urma să fie publicat în curând (deși fusese scris cu aproape douăzeci de ani în urmă). Nimeni nu i-a deschis ușa vreme îndelungată, deși gazda l-a asigurat că profesorul trebuie să fie acasă: nu putea să nu fie! Kostețkyi aștepta la poarta întunecată, privind străzile legănându-se în amurgul dens, ireal. Pe lângă el alunecau figuri arătând ca personaje dintr-un vis, neclare, nu ca niște oameni vii. La teatrul de sub locuința lui Petrov, după cum anunța

un afiș făcut de mână, trebuia să aibă loc o reprezentație bazată pe piesa lui Alfred Jarry *Ubu rege*.

Kostețkyi a simțit că Petrov e acasă. În cele din urmă, a urcat din nou scările scârțâitoare și a bătut cu pumnul în ușa mâncată de cari.

Petrov stătea în întuneric la masa din camera lui și mânca mere. Kostețkyi i-a întins textul prefeței și a așteptat până când Petrov l-a citit. Textul i s-a părut prea radical lui Petrov. Putea atrage prea multă atenție. Petrov nu a vrut asta. A spus: Poate că n-ar trebui s-o publicăm în roman? Poate ar fi mai bine să-l publici într-o revistă, ca recenzie?

Kostețkyi s-a înfuriat. Asemenea accese de furie îl cuprindeau mai ales când era vorba de oameni apropiați, de cei la care ținea. A strigat cu voce puternică, a fulgerat cu privirea și și-a agitat mâinile în aer. Părea că e gata să lovească. Așa a țipat la Petrov: s-a albit de tot la față, iar buzele i s-au întins aproape pe toată lungimea fălcilor pătrate și s-au învinețit.

Petrov s-a speriat. Ei bine, Ihor, calmează-te. Ia mai bine și mănâncă un măr.

Altă dată, Kostețkyi a găzduit un prieten apropiat și pe soția lui acasă la el. A salivat când a zărit frumusețea femeii, toată seara a ținut-o în fața unei oglinzi mari, a împodobit-o cu bijuterii fără valoare și pene,

pietre strălucitoare luate din numeroase cutii, dantelă și panglici. Era blând și torcea ca o pisică. Mijea ochii de plăcere. Degetele îi atingeau ușor tâmplele femeii și pielea din spatele urechilor.

Și, deodată, când nu i-a plăcut unul dintre răspunsurile ei, s-a supărat și a început să-i smulgă bijuteriile și penele, înjurând de mama focului, stropind-o cu salivă, trăgând-o dureros de șuvițe, din care scotea acele cu pietre sclipitoare. Pe urmă a ascuns aceste obiecte în cutiuțe și o împungea cu degetul, privind-o bănuitor, întrebându-se dacă nu cumva furase ceva valoros.

Deseori sublinia că un astfel de comportament e caracteristic favoriților săi, Hryhorii Skovoroda și Stefan George. Așa i-a scris odată, de exemplu, Skovoroda lui Kovalinskyi: „Uneori poate părea că sunt supărat pe cei mai dragi mie: o, asta nu este mânie, ci febra mea excesivă, prilejuită de iubire și perspicacitate, pentru că văd mai bine decât voi ce trebuie evitat și ce trebuie dorit".

Seara a început acasă la Kostețkyi.

Kosaci a citit cu voce tare câteva dintre miniaturile lui amare, iar Petrov, după ce i-a avertizat că are nevoie de mai mult timp, s-a așezat confortabil în fotoliu și a deschis

manuscrisul nuvelei tocmai terminate *Vai, Revuha s-a dus să se plimbe pe mare*.

Era o poveste despre un nobil polonez excentric, care a trăit mai multe biografii diferite în timpul vieții lui: a fost crescut în spiritul tradițional catolic, a fost orientalist, cartograf, emir arab și șeic, un călător a cărui viață a atârnat de multe ori de un fir de păr și care a fost salvat numai printr-o minune; a fost călăreț, compozitor și poet, cântăreț, filantrop și lider al rebeliunii.

Chelia lui Petrov era transpirată, și în ea se reflecta lumina lămpii cu picior, al cărei abajur era făcut din sticlă venețiană. De aceea, ochelarii profesorului, în funcție de mișcările capului, se luminau cu o strălucire de smarald, rubin sau aur.

Cu voce ruginită, citea o scenă despre iubita bătrânului conte, o fată de la țară, Oksana, care, îmbrăcată în haine bărbătești, călărește un armăsar sălbatic, iar ochii îi strălucesc de libertate și de conștientizarea propriei morți care avea să vină într-o clipă.

Kostețkyi se agita nerăbdător pe canapea și, fără să-și dea seama, își trosnea degetele. Îi era greu să stea nemișcat. Se tot uita la ceas: în seara aceea aveau în plan să meargă la cinema, să vadă adaptarea *Frumoasa și bestia* de Jean Cocteau.

Kosaci s-a așezat domol în alt fotoliu, și-a lăsat capul pe spate și a închis ochii. Nu, nu dormea: pleoapele și buzele lui reacționau la ceea ce auzea, mișcându-se.

Aruncându-și privirea către volumul *Anna Karenina*, lăsat deschis în mijlocul mesei, Petrov a spus încrezător că scrie mai bine decât Tolstoi. Arăta ca un bărbat care tocmai terminase de mâncat o cină copioasă și delicioasă.

De dragul efectului dramatic, în timp ce termina de citit ultimele paragrafe, Petrov și-a coborât vocea.

„Ultima dată a fost văzut în bătălia de la Dașevo din 14 mai 1831, când trupele ruse aflate sub comanda generalului Rot au pieptănat pădurea în care se ascundeau rebelii. După bătălie, el a dispărut în chip misterios. În orice caz, trupul său nu a fost găsit nicăieri în pădure. Abia a doua zi un cal fără șa a sosit la curtea palatului Savran."

De asemenea, nici trupul eroului din romanul lui Domontovyci *Fără temei*, arhitectul Lynnyk, nu a fost niciodată găsit. Din senin, se urcă într-o barcă și, după ce pleacă-n larg, se aruncă în mare. „Probabil, un curent subacvatic i-a dus corpul undeva departe, în adâncurile Mării Baltice."

În seara zilei de 18 aprilie 1949, Petrov a părăsit apartamentul închiriat din München,

anunțând că merge la o întâlnire la Mittenwald. Acolo era amplasată o tabără pentru persoane strămutate. Este evident că Petrov nu a apărut niciodată în Mittenwald.

Toată lumea era convinsă că fusese ucis. Dar cadavrul nu a fost găsit niciodată.

Dispariția lui Petrov a tulburat comunitatea deja agitată a emigranților. Oamenii și-au amintit — fără a uita vreodată — că, deși erau aici, în Occident, nu scăpaseră cu adevărat. Erau urmăriți în mod constant, se cunoștea fiecare pas pe care-l făceau. Viața nu le era protejată, spatele lor lipsit de apărare era supus loviturilor. Se țeseau întotdeauna intrigi, se jucau scenarii, aveau loc manipulări în mai multe etape, la care puteau participa cunoscuții, prietenii, oamenii în care aveai încredere. Era imposibil să fii sigur cine e de partea ta și cine e împotriva ta. Un bărbat putea să dispară în plină zi, fără să existe nici martori, nici dovezi, nici corp, nici știri.

Necunoscutul făcea atmosfera și mai sumbră. Suspiciunile s-au înmulțit, zvonurile și bârfele au luat proporții fără precedent. Au apărut semne de nevroză, bolile mintale s-au agravat. Oamenii se trezeau în miez de noapte la auzul țipetelor sălbatice, fugeau care-ncotro, năvăleau pe ferestre, se urcau pe

pereți. Mulți sufereau de insomnie. Gândurile făceau găuri în craniu. Parcă bâzâiau albinele în capetele lor istovite, nu le dădeau pace.

La urma urmei, Petrov stabilise întâlniri în viitorul apropiat, avea planificate călătorii. Ținea zilnic prelegeri la Universitatea Liberă Ucraineană, la Academia Teologică Ortodoxă și la Institutul Tehnic și Economic Ucrainean. Era implicat în treburile organizației literare. Unuia îi promisese că-i va scrie un articol, altuia, că-i va citi manuscrisul.

Era în relații bune cu toate grupurile care compuneau comunitatea emigranților, ceea ce era o raritate, pentru că toți se luptau între ei, se urau, acumulau nemulțumiri și răspândeau suspiciuni. Cu toate acestea, Petrov a călătorit din tabără în tabără, din oraș în oraș. A avut de-a face atât cu oamenii lui Bandera, cât și cu cei ai lui Melnik, a găsit un limbaj comun cu naționaliștii ultraradicali și cu liberalii moderați, a fost publicat în toate jurnalele și revistele posibile, indiferent de ideologia și publicul care-l vizau.

Toți cei care comunicaseră cu el în ultimele zile au spus că era calm, ca de obicei. Nu era absolut nimic suspect în

comportamentul lui. Niciun semn de îngrijorare sau anxietate.

Pe biroul lui au rămas multe materiale și manuscrise. Se adaugă și cele la care tocmai lucra. De exemplu, o pagină neterminată din biografia lui ficțională despre Marko Vovciok — *Zeitatea tăcută* — stătea în mijlocul mesei. O pagină cu ultimele fraze ale acestui text, scrisă de mână cu o zi înainte: scena arestării lui Taras Șevcenko. Sau poate că fusese scrisă chiar în dimineața aceea. Petrov se trezea la ora cinci și se așeza imediat la masa de lucru.

„Deodată inima s-a oprit. Lumea s-a cutremurat. Ziua însorită a devenit palidă, s-a întunecat, parcă învăluită de o ceață incoloră, calcaroasă. Viața s-a prăbușit. Timpul s-a oprit. Tot ce se petrecea aparținea altei lumi, străine, încă necunoscute. Nu-și mai aparținea lui. A făcut încercări timide, eforturi extraordinare de a aduna fragmentele din «eul» său sfâșiat."

Unii au spus că fusese ucis de oamenii lui Bandera din cauza simpatiei sale pentru oamenii lui Melnik. Alții au spus că fusese înlăturat de serviciile secrete sovietice ca unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai comunității de emigranți. Iar alții au susținut că fusese dus în Uniunea Sovietică, unde avea

să fie torturat, judecat, trimis în lagăre de muncă și ucis. Mulți au strigat că știuseră și avertizaseră de la bun început că Petrov e agent sovietic. Unii dintre acești oameni credeau că fusese ucis pentru că nu și-a îndeplinit misiunea. Mai erau și dintre aceia care erau convinși că a fost pur și simplu repatriat în Patria Mamă Sovietică.

S-a povestit că cineva ar fi auzit cu urechile lui țipetele lui Petrov în timp ce era torturat într-un buncăr de lângă una dintre așezările de emigranți. Kosteț kyi și Kosaci au fost acuzați că îl atrăseseră într-o capcană.

S-a susținut, cu certitudine deplină, că membrii OUN l-au ars în crematoriul Mittenwald.

Iată, vă rog, dragi liberali, ați încălzit la piept un agent de informații sovietic, l-ați iubit și ați avut cea mai mare încredere în el, spuneau naționaliștii supărați.

Mai târziu, proprietara apartamentului închiriat și-a amintit că Petrov plecase la gară îmbrăcat extrem de elegant — într-un costum albastru-închis, pe care îl purta doar la ocazii speciale (cunoaștem deja acest costum din amintirile lui Kosteț kyi), și cu o valiză în mână. Plătise și chiria apartamentului cu o lună în avans.

Mai târziu, cineva a observat că Petrov avea întotdeauna bani la el în acele vremuri

de foamete și plătea pentru cei pe care îi invita la cină la restaurant. Că a închiriat un apartament și nu a locuit într-un lagăr pentru persoane strămutate. Că din când în când dispărea fără să spună nimănui, că a fost întâlnit întâmplător la Stockholm, Anvers, Viena, Roma, Paris, Bruxelles.

Mai târziu, un coleg de la Academia Teologică a recunoscut că fusese surprins de faptul că Petrov, neavând studii teologice, preda un curs de patrologie. El a trecut în revistă notițele studenților și a constatat că nu exista nici măcar o mențiune despre Părinții Bisericii: nici despre Clement al Romei, nici despre Ignatie al Antiohiei sau Policarp din Smirna, ca să nu mai vorbim de Teognost și Maxim Mărturisitorul. Toate prelegerile lui se bazau pe tema crizei în fizica și metafizica lumii moderne — aceasta era tema din majoritatea lucrărilor lui istoriosofice.

Mai târziu, cineva și-a amintit că îl văzuse lângă casa lui Bandera. Și altcineva — că îl invitase pe Melnik la o întâlnire la restaurant, unde l-a informat că se întâlnise deja cu Bandera.

Mai târziu, cineva și-a amintit despre motivul mutării lui Petrov de la Fürth la München. La vremea aceea aveau loc ședințele procesului de la Nürnberg, iar unul

dintre reprezentanții presei sovietice era scriitorul ucrainean Iuri Ianovskyi. Petrov i-a spus despre asta prietenului său apropiat. Ianovskyi, se zvonește, l-a oprit în mijlocul străzii, confundându-l cu Iuri Kosaci.

Există o relatare despre această întâlnire în jurnalul lui Ianovskyi, doar că povestea e diferită. Ianovskyi scrie că a ieșit la o plimbare în Fürth, a vrut să cumpere un model de barcă cu pânze, dar se îndoia că va fi ușor de transportat. În timp ce se plimba pe străzi, intrând în magazine, a fost oprit de un bărbat slab, murdar, îmbrăcat în zdrențe, fără dinți care l-a confundat cu nepotul Lesiei Ukrainka (chiar semăn cu el? se întreabă Ianovskyi). S-a dovedit că cel care l-a confundat era Viktor Petrov, pe care Ianovskyi nu l-a recunoscut imediat. Ultima dată se văzuseră la Ufa, apoi s-a aflat că Petrov fusese mobilizat. Mai târziu, Ianovskyi a auzit că edita o revistă nazistă pe teritoriul ocupat.

Firește, e destul de ciudat că Petrov l-a confundat pe Ianovskyi cu un prieten cu care comunica adesea în Germania. Dar hainele sărace, trupul sfârșit și lipsa dinților lucrează în favoarea lui. Sugerează că, până la urmă, el nu a trăit în lux în timpul emigrării sale.

Au fost cei care și-au amintit cum la Harkov sau Kremenciuk, înainte de retragerea germanilor, Petrov a asigurat toată inteligheția locală că nu merită să plece împreună cu trupele germane, pentru că, potrivit informațiilor sale, frontul era pe cale să se stabilizeze, trupele sovietice nu veneau.

Acești oameni radicali din OUN l-au displăcut de la bun început: chipurile, lui, și nu lor, i se promisese poziția de șef al guvernului ucrainean. Au scris calomnii împotriva lui Petrov, iar conducerea germană a râs de aceste denunțuri la adresa lui: uite, locotenente Z, ce inventează colegii și compatrioții tăi. Ne spun, cu insistență, că ești agent secret sovietic.

Una dintre sarcinile sale în Germania, după cum au ghicit experții și cei din interior, pe lângă strângerea celor mai detaliate informații posibile despre cercurile de emigranți, în care trebuia să se infiltreze ca să le câștige încrederea și să îi poată influența, era o campanie de a-i convinge pe ucraineni să nu părăsească Germania pentru a merge în SUA. El a fost însărcinat să țină comunitatea bine închegată.

Interesant: oare el nu a vrut să meargă în SUA? Nu voia să fugă, să se dizolve, să dispară pentru totdeauna? Nu se gândea la astfel de planuri? Oare nu visa la

oportunitatea de a trăi liber pentru tot restul vieții, de a scrie orice își dorea și gândea — nu pentru acoperire și nu pentru că ceea ce dorea și gândea se potrivea perfect în același timp cu acoperirea lui? A fost prea tare strâns în clește? Și dacă da, de ce anume? Sau de către cine? De Sofia?

Oare Sofia nu avea nicio legătură, îi era doar frică de moarte? Oare acest bătrân voia doar să fie lăsat să trăiască în pace, să scape în sfârșit și să nu se mai preocupe de libertate sau de exprimarea gândurilor?

Ce este această „exprimare a gândurilor" — nu e oare punerea obișnuită a cuvintelor în diferite împrejurări, în așa fel încât să conserve viața pentru încă puțin timp?

În 1955, profesorul de istorie a lumii antice și arheologul Myhailo Miller a dat peste numele lui Petrov în cea mai recentă publicație sovietică dedicată arheologiei. După ce a scăpat cu viață, în mod miraculos, în timpul represiunilor staliniste, odată cu începutul războiului, Miller a rămas pe teritoriile ocupate de germani, făcând săpături în regiunea Niprului, care au fost supravegheate de arheologul german Rudolf Stampfus, apoi s-a retras în Occident împreună cu trupele germane.

Numele dușmanilor poporului, trădătorilor sau emigranților nu erau niciodată acceptate în publicațiile sovietice. Pur și simplu erau tăiate de pe toate listele, enciclopediile, din orice text tipărit, iar realizările și descoperirile lor, tot ceea ce era valoros în activitatea lor științifică, erau atribuite unor colegi de încredere, loiali autorităților. Au fost mii de astfel de cazuri. Dacă cei responsabili de publicație treceau din greșeală cu vederea numele unuia dintre autorii interziși, greșelile erau aspru pedepsite.

A devenit evident că Petrov nu murise, el era în viață și lucra iar în Uniunea Sovietică. A izbucnit un nou scandal. Nu exista nicio îndoială că savantul, profesorul, intelectualul, omul respectat de talie mondială care inspirase încrederea majorității emigrației ucrainene era agent sovietic.

Unii au încercat să-l apere: dar nu știm cum a ajuns din nou acolo. Poate a fost răpit? În acele zile, serviciile secrete sovietice vânau în masă fugari în sectorul occidental. Oamenii au dispărut fără urmă. Se dizolvau în aer. Urmele lor se pierdeau.

Cei care se dovedeau a fi lucrători NKVD, spioni care îndeplineau sarcini și informatori, la întoarcerea în URSS scriau de regulă scrisori către emigranți. În aceste scrisori ei se

căiau că au părăsit pentru o perioadă Țara Sovietelor, scriau despre conștientizarea greșelilor lor, despre decizia de a se întoarce și îi chemau pe toți ceilalți să facă același lucru: să-și vină în fire, să aleagă calea cea bună și să răspundă la îmbrățișarea largă a Patriei Mamă.

Petrov nu a scris o astfel de scrisoare. Întoarcerea lui în Uniune nu a fost nicidecum anunțată. Presa sovietică a tăcut. Dacă nu ar fi fost atenția arheologului Miller, Petrov încă ar fi fost considerat dispărut fără urmă.

*

Petrov și-a petrecut primul an și jumătate după întoarcerea în Uniunea Sovietică în Lubianka, în închisoarea internă a NKVD. Camera lui avea șapte pași lungime și trei pași lățime. Ferestrele cu gratii erau vopsite gros în gri și alb. În camera înăbușitoare era întodeauna semiîntuneric. Pentru interogatoriu, era dus pe coridoare lungi și scări largi. A încercat să-și amintească și să numere etajele, dar de fiecare dată mintea îi rătăcea, pentru că părea că urcă și coboară, apoi urcă iarăși două etaje, cotesc și coboară înapoi de unde au venit. În timpul acestor călătorii, Petrov a observat că numerotarea camerelor e arbitrară și intenționat haotică.

După aceea, a renunțat să mai încerce să descopere structura internă a închisorii.

Opt luni din totalul sentinței la închisoare, Petrov s-a aflat în stare gravă. Avusese probleme cu stomacul în ultimii ani — acesta încetase să mai producă suc gastric și, prin urmare, corpul lui nu mai putea digera alimentele. Prin urmare, nu putea să mănânce deloc în închisoare.

Stomacul îl ardea și îl durea cu o durere ascuțită. Îi era tot timpul greață. Era destul să mănânce sau să bea ceva nesemnificativ — puțină apă, o lingură de fulgi de ovăz, o felie de măr uscat — că începea să verse. La început, Petrov avea febră, rămânea întins semiconștient (ce le-a spus în delirul lui?), apoi, dintr-odată, temperatura îi scădea. Însă era letargic, apatic și fără putere. Anchetatorul stătea lângă patul lui de spital, repetând aceleași întrebări iar și iar. Uneori, Petrov nici nu putea deschide gura. Toate acestea i se păreau plictisitoare, nesfârșit de plictisitoare.

Poate că nu-l mai considerau nici necesar, nici periculos. Dar, chiar și-așa, e surprinzător că l-au lăsat să plece. Poate că erau siguri că va muri inevitabil din cauza bolii sale: nici medicii închisorii nu puteau să-l ajute în niciun fel. Tot ce puteau face era să-i ușureze puțin durerea. Dar cu siguranță

durerea avea să se întoarcă, raportau ei superiorilor. Procesele sunt ireversibile. Va muri de cancer de stomac sau de foame. Corpul său e deja în stare critică. Va suferi mult timp și în cele din urmă va muri.

Dar el nu a murit atât de repede, și nici din cauza asta. A urmat cu strictețe o dietă, nu a mâncat aproape nimic în afară de biscuiți și chefir, iar după un timp a descoperit accidental sucul gastric de vacă vândut în farmacii. Sticluțele cu suc gastric sunt unul dintre laitmotivele scrisorilor către Sofia: „stare gastroanimalică", „sticluțe fără sens! sucuri acre fără sens care oxidează bucuria de a fi!"

A informat-o că își procurase cu succes o cantitate mare de suc gastric. Înainte de fiecare dintre vizitele lui, el o ruga să-i cumpere suc gastric. Și, pentru orice eventualitate, lua cu el niște suc și de la Moscova. Pe urmă îl lua cu el de la Kiev la Moscova. În Uniunea Sovietică nu se știa niciodată ce nu vei putea găsi. Prin urmare, atunci când găseai ceva, trebuia să te aprovizionezi bine cu acel lucru.

I s-a interzis să se întoarcă la Kiev. I-au spus să-și caute singur un loc în care să stea. Nu aveai voie să locuiești la Moscova fără permis de ședere, iar permisele de ședere erau eliberate doar pentru cei care aveau locuință.

În schimb, l-au lăsat să lucreze la Institutul de Istorie a Culturii Materiale din Moscova. Și i-au acordat gradul de ofițer.

Stomacul lui a încetat să mai producă suc gastric. Propriul corp a refuzat să îndeplinească una dintre funcțiile lui principale. Un lanț de reacții care nu pot fi influențate de conștiință, unul dintre fenomenele naturii s-a defectat brusc. Acolo unde a existat cândva un ciclu continuu de procese secvențiale a avut loc o oprire neplanificată.

Stomacul lui a refuzat să digere alimente. Nu e aceasta o metaforă a refuzului de a digera realitatea? Nu e un refuz de a accepta și de a absorbi otrava și absurdul care pătrund în viață, ori cel puțin o încercare de a conserva sinele, ecologia interioară, refugiul personal, de a apăra spațiul interior de intervenții covârșitoare din exterior cu prețul opririi proceselor vitale?

Nu pare aceasta o catastrofă care are loc ca urmare a abuzului și transgresiunii prelungite și persistente dincolo de nivelul de toleranță maxim permis a mediului de violență împotriva legilor sale naturale de echilibru? În cele din urmă, acest mediu, acest sistem natural trebuie să cedeze, aducându-se într-o stare de inexistență. Și numai așa, în această

stare de suspendare, în rezultate abia vizibile, în anabioză, are șansa de a se proteja sau de a se conserva.

Ansamblul calităților sale lăuntrice nu l-a lăsat să se poarte altfel: din anumite motive exterioare și lăuntrice, nu putea lupta deschis, nu se putea preda complet, nu putea alege un sistem clar de valori, pentru că era (să zicem) prea complex, prea educat, prea blând, prea supus, prea pasiv, prea retras, prea sceptic, și nu îndeajuns de direct, de hotărât, de curajos, de onest, de deschis, de coerent.

Dar pe parcursul vieții — de la pierderea mamei, la vârsta de câțiva ani, până la moartea misterioasă a tatălui, preot de meserie, trecând prin războaie, foamete, revoluție, represiuni, sub presiunea ideologiei, în sentimentul de pericol constant, cu mii și zeci de mii de morți în jur, odată cu pieirea oamenilor, în haosul continuu al sistemului, care a sucit și a distorsionat violent bazele conviețuirii umane — și-a dezvoltat abilitatea de a îndura realitatea. A învățat să nu reacționeze la manifestările ei exterioare, oricare ar fi fost acestea, sau să reacționeze într-un fel care să-i îngăduie să rămână într-un echilibru cât mai stabil cu putință. Să nu moară, să-și salveze

viața, să nu înnebunească, să-și păstreze funcțiile vitale.

S-a deprins să-și înăbușe orice reacție emoțională față de circumstanțele vieții exterioare, sau cel puțin să le reducă la tăcere cât mai mult posibil. A învățat să se adapteze la circumstanțe, astfel încât ele să nu interfereze cu păstrarea echilibrului lui interior. Pentru aceasta era necesar să învețe să se ierte pe sine, să fie suficient de îngăduitor cu propriile slăbiciuni, să îi ierte pe alții și să înțeleagă toate manifestările umane, defectele, urâțeniile și mutilările. Acest lucru presupunea ca el să renunțe la o mare parte din propriile dorințe și așteptări, la majoritatea ambițiilor lui și să ia în considerare opiniile celorlalți. Concentrându-se pe puținul pe care îl avea în acel moment, găsind satisfacție în micile bucurii ale vieții. Îl forța să-și conștientizeze propria inutilitate, lipsă de valoare și slăbiciune, precum și să aibă o înțelegere clară asupra propriei condiții de muritor. Era nevoie de lepădare de sine. Abilitatea de a vedea dincolo de ego.

Tot acest exercițiu spiritual, așa cum se întâmplă de obicei în cazul practicilor spirituale adevărate, părea din afară o viață plictisitoare, banală, cenușie și monotonă a unui om în vârstă bolnav care stătea la biroul

lui non-stop, scriind foaie după foaie cu un scris de mână mic, ilizibil.

Skovoroda, cu teoria lui despre lenevire, precum și Părinții Bisericii, sihaștrii și filosofii, i-au fost, evident, sprijin pentru multă vreme. Dar niciunul dintre înțelepți nu l-ar fi ajutat în vreun fel dacă nu ar fi existat o practică constantă. Practica nu de dragul de a realiza ceva, ci de dragul ei. Era singurul mod de viață posibil pentru el — sau, mai bine zis, un mod de a îndura viața. Căci, ca regulă generală, paradoxul este că a îndura viața e mult mai dificil decât a-ți lua rămas-bun de la ea. Acesta era echilibrul lui.

Academicianul Pavlov, o vacă sacră și un critic al guvernului sovietic, un om de știință care a inventat o metodă de a introduce un tub în măruntaiele câinilor vii pentru a le extrage sucul gastric, a vorbit despre reflexele necondiționate, naturale, inerente ființei umane: reflexul libertății și reflexul sclaviei.

Obiceiul cultivat al lui Petrov, priceperea lui, practica zilnică la nivel fizic s-a manifestat în boală. În oprirea procesului fiziologic, în oprirea reflexului necondiționat. În ieșirea propriului organism din logica absurdă a vieții.

„Scrii că în duminica după plecarea ta ai fost cuprinsă de tristețe. Nu știu cine a molipsit

pe cine în duminica aia, pe 16, tu pe mine sau eu pe tine, dar încă de dimineață mă străpunsese o oarecare tristețe acută. Fie ți-am transmis-o eu, fie a fost un sentiment al tău.

Dar dacă vorbim de la înălțimea anilor la care am ajuns, când piatra de hotar a fost deja depășită și tot ce are legătură cu trecutul devine opțional, trebuie să ne convingem că cel mai important este să stăm în tăcere, și această tăcere depinde de ea însăși, și nu de ceva exterior.

Și chiar și acum când, din orice motiv sau fără motiv, apare brusc un vârtej sau o furtună și ceva te scoate din ordinea dreaptă, atunci faci toate eforturile ca să te reduci la tăcere. Vei scrie rândurile și paginile necesare înainte de sfârșitul anului, iar dacă nu le termini, nu va fi nicio problemă. E bine dacă scrisul iese bine, dar, dacă nu iese, asta nu e o problemă.

Privind în urmă, ești convins de un singur lucru: nu există dezastre! Și ceea ce a fost perceput ca o amenințare, un dezastru, în realitate nu a fost nicio nenorocire. Așa sunt lecțiile date de viață. Meritul lor constă în bunătatea lor...

Vei spune că toate acestea sunt filosofie! Totuși, aceasta e realitatea. Aici, la periferie, o simt deosebit de clar. La urma urmei, cu

excepția a două zile când merg în oraș și mă prezint câteva ore la institut, restul timpului mi-e închis ermetic între pereții camerei mele reci, iar eu merg o jumătate de oră, 15-20 de pași înainte și 15-20 de pași înapoi pe poteca de-a lungul casei mele ori de-a lungul straturilor săpate lângă pomii fructiferi, din care cad frunzele. Astăzi este un soare minunat!"

Petrov îi scrie, timp de opt ani, scrisori Sofiei. Nu are voie să se întoarcă la Kiev și să locuiască cu ea. Sofia are permisiunea de a se muta la Moscova, dar, din motive numai de ea știute, nu-și dorește această mutare. La urma urmei, știm chiar mai puține despre dorințele și raționamentul ei decât despre ale celorlalți.

Petrov trăiește la distanță de femeia iubită, ca personajele din operele lui de ficțiune sau subiectele din studiile lui literare. În 1924, scriind o recenzie despre poezia lui Rylskyi, el a subliniat că „Dragostea este un hotar. Apropierea e înstrăinare. Apropiații sunt și străini, iubiții sunt îngrădiți, cei apropiați sunt îndepărtați, cei veseli sunt triști". Admiră versurile lui Rylskyi despre „dragostea ca despărțire" și „dragostea celor îndepărtați".

Admiră fuga lui Skovoroda de mireasa lui în ziua care ar fi trebuit să fie nunta lor. Și se desfată cu descrierile deplinătății relației lui Skovoroda cu Kovalinskyi, de care filosoful dorea să fie cât mai departe din punct de vedere fizic pentru a se delecta cu apropierea lor.

Povestea relației dintre Mykola Kostomarov și studenta lui, Alina Krahelskaia, scrisă și publicată de Petrov în 1929, este povestea evadării iraționale a protagonistului din relația cu femeia pe care a iubit-o. S-au căsătorit cu zece ani înainte de moartea lui Kostomarov. „Sărbătoarea nunții s-a ținut înainte ca iubirea să se transforme într-un «nimic» carnal."

Motivul literar care i s-a părut lui Domontovyci unul dintre cele mai seducătoare, la fel cum pot fi seducătoare austeritatea și renunțarea la plăceri, s-a întrupat în propria-i viață. Până la urmă, într-una dintre scrisorile sale către Sofia, a spus că toate dorințele lui s-au împlinit: „Și eu — acum, în realitate — visez la clipa când vom fi împreună, iar viețile noastre vor fi strâns legate, ca niciodată până acum. Cred că așa va fi, pentru că nu poate fi altfel, pentru că mi-o doresc și tot ce mi-am dorit vreodată s-a împlinit întotdeauna".

Scrisorile lui cuprind în mare parte detalii neinteresante. Nu descrie nimic. Aceleași zile lucrătoare monotone, statul la masa de lucru, activitățile plicticoase, fleacuri nesfârșite și repetitive: frigul din cameră, umezeala, începutul sezonului cald, strigătele copiilor de afară, dorința de a avea căldură, meniul lui nepretențios, bolile de bătrânețe, ora la care s-a culcat cu o zi înainte și când s-a trezit, cum a leșinat în timpul unei excursii în oraș, problemele cu cumpărarea sucului gastric de vacă, durerile de mână, zgomotul vecinilor, bălțile de pe stradă, căutarea constantă a unui nou adăpost, ocupându-și timpul cu certificate și acte, așteptând scrisorile ei.

Descrie, foarte des, cum așteaptă scrisorile de la ea. Aceasta este una dintre temele lui principale: cât de rar îi scrie ea, cât de scurte și laconice sunt scrisorile ei, cât de nerăbdător le așteaptă, cum iese și stă pe lângă cutia poștală câteva ore la rând, cât de dezamăgit e când poștașul nu-i aduce scrisoarea, cum se bucură când o aduce. O supără și o ceartă pentru că nu i-a scris. Numără câte scrisori i-a scris el în timp ce ea abia îi trimite câteva rânduri. Îi descrie visele lui pline de gelozie. Recunoaște fără reținere că această corespondență cu ea este unul dintre cele mai însemnate lucruri din viața

lui. Lucrul pe care se bazează această viață. „Cred că fericirea există doar dacă e constantă. Constanța e singurul tip de fericire aflat la îndemâna omului. Fii constantă în orice, inclusiv în scris scrisori".

Evident, nu comunică cu nimeni la Moscova. Scrisorile lui nu descriu întâlniri, vizite sau activități comune cu cineva. În schimb, ea da. Ea cultivă relațiile cu oamenii, cu rudele, îi scrie și lui despre asta și aflăm despre legăturile ei din reacțiile lui. De fapt, el nu are pe nimeni în afară de ea.

Vorbește despre muncă doar în treacăt, în termenii cei mai generali: termin cutare treabă, fac corecturi, adăugiri, am început să fac cutare lucru, am muncit ieri optsprezece ore, m-am trezit la patru dimineața și m-am apucat imediat de muncă. El știe că ea nu e interesată de detaliile muncii lui. Evident, ea nu se adâncește în lumea câmpurilor funerare. Și el, cu tact și multă atenție, nu o obosește cu aceste subiecte.

O întreagă serie de scrisori — procesele aranjamentelor lor pentru vacanțe comune. Luni la rând, uneori jumătate de an sau mai mult, își plănuiesc următoarea întâlnire, momentele când vor sta împreună. De obicei, nu e vorba atât de o degustare romantică și o anticipare, cât despre o trecere în revistă a circumstanțelor și oportunităților,

vești legate de planificarea celor mai apropiate săpături arheologice, care i-ar putea permite să vină în Ucraina pentru o perioadă scurtă și să petreacă puțin timp cu Sofia sub acest pretext: „Morții zac la locurile lor și așteaptă să-i scoatem. Deci totul e bine". (Fraza, care se referă la cei care au murit cu câteva mii de ani în urmă, pare prea ambiguă în contextul tuturor oamenilor care au murit recent).

După fiecare scurtă întâlnire, urma o perioadă de tristețe, dor, sentimente senzuale. Melancolie. Nostalgie. „Primele zile le-am petrecut căutând! Mă căutam pe mine, pierdut în Kiev! Astăzi e deja duminică. Oare pot spune că m-am regăsit? Improbabil! Sentimentul că nu sunt încă aici, ci sunt încă acolo prevalează. Ca și înainte, în primele zile de la sosirea mea, simt că totul a rămas la fel și că nu există nicio distanță de o mie de kilometri, că locuiesc acolo, la fel ca acum o săptămână, poate că tu nu ai venit încă acasă de la serviciu, eu m-am așezat la o măsuță cu păstori și păstorițe, să scriu despre lucrurile din muzeu pe care le-am schițat ieri sau azi după-amiază, iar acum aduc totul într-o anumită ordine generală, pentru că nu am schimbat nimic în asta și, la fel ca la Kiev, sunt încă ocupat să scriu despre materialele adunate în muzeu!"

Imediat după aceea: o nouă rundă de negocieri și planuri, noi perspective pentru o întâlnire (poate în curând — în șase luni).

Pentru relația de lungă durată a doi oameni care au trăit împreună zeci de ani, nu există un test mai rău decât monotonia detaliilor cotidiene, repetarea acelorași acțiuni și circumstanțe. Din aceasta crește oboseala unuia față de celălalt: din cunoașterea excesivă, din apropierea constantă. Soțul nu suportă oftatul tăcut al soției care spală vasele. Soția înnebunește zărind pantofii rupți ai soțului în mijlocul holului.

În scrisorile lor, Petrov și Sofia creează un spațiu comun de banalitate și monotonie. Privați de el în realitate, îl doresc mai presus de orice altceva, îl simulează. Ei nu vor strălucire și pasiune, ci plictiseală și lenevie, predictibilitate și oboseală. Petrov își dezvoltă o rutină în scrisorile lui în același fel în care Drai-Hmara, într-una dintre scrisorile din exil, înnebunind de foame, înșiră felurile de mâncare pentru a se sătura cu ele în imaginație.

Amândoi sunt conștienți de prezența unui al treilea, un om necunoscut. Un om fără chip care trebuie să citească fiecare scrisoare. Ei sunt conștienți de existența lui. Scriindu-și unul altuia, ei știu că atingerile lor intime,

singurele posibile în aceste circumstanțe, au loc în prezența unui bărbat pe care nu-l cunosc. Oare nu lui îi sunt dedicate unele pasaje rare, cum ar fi acesta, din 9 martie 1953? „Altceva este dincolo de noi! Atât noi, cât și țara suntem în doliu...“

Ei trebuie să țină cont de el atunci când scriu. Poate de aceea scrisul lui Petrov aproape că nu se poate citi, transformându-se în granule indescifrabile care nu pot fi deslușite nici măcar la microscop. Poate de aici și impresia că scrisorile nu spun nimic cu frazele și cuvintele lor, că sunt doar o succesiune nesfârșită de fraze, o lustruire a construcțiilor sintactice, în spatele cărora nu există nici un sens.

Pentru că, evident, în această etapă nu mai e vorba de sens. E vorba despre atingere. Proximitate. Așteptare. Răbdare. Confirmare.

Ei trebuie să folosească unități semnificative de limbaj pentru a construi eter din ele, care e de obicei comprimat și depozitat într-o cameră în care aburul crește de zeci de ani. Acest aer îi sufocă pe marea majoritate a oamenilor. Ei vor încerca să scape de el.

Acești doi oameni încearcă cu sârguință și răbdare să-l imite.

*

Cu mult înainte de acest moment — când scrisorile îngropate în Arhivă, a căror hârtie se uscase complet și începuse să semene la atingere cu carapacea fragilă a unui gândac sau cu pielea unui șarpe, aceste scrisori, care încap cu ușurință în câteva mape nu prea voluminoase și seamănă mai degrabă cu ierbarul uitat al unui naturalist, care s-au ofilit și s-au zbârcit, după ce și-au pierdut sucul din celule, căzând în mâinile unui cercetător interesat al vieții și al creativității — există un altul cu totul diferit. El, celălalt moment, există undeva acolo, cu câteva decenii în urmă, timp în care a avut loc o ruptură de epoci, o fractură a scoarței terestre, o deplasare a plăcilor tectonice, iar acum epoca noastră o neagă pe cea de dinainte, se construiește în afirmarea negativă a etapei din care s-a desprins, dar nu-și poate începe niciodată deriva detașată.

În acest alt moment, cerneala de pe foi nici măcar nu se uscase complet. Urmele ca de ardezie încă strălucesc cu strălucire de oțel. Hârtia e elastică, netedă și lipicioasă, încă miroase a proaspăt. Miroase, poate, a lapte de țară, care abia a țâșnit prin ugerul fierbinte al unei vaci de lângă Moscova („Apropo, despre alimentație! Acum mănânc practic doar lapte și pot confirma din propria experiență că alimentația cu lapte — adică

laptele adevărat în forma lui naturală — înlocuiește toate celelalte tipuri de alimente, inclusiv berea; ca urmare a trecerii la produse lactate, m-am îngrășat teribil, jacheta nu mă mai cuprinde, pantalonii nu mi se potrivesc"). Scrisoarea a fost scrisă literalmente ieri, sau în urmă cu două zile, conține fragmente de viață cotidiană, actuală, a unui om în viață, starea lui de spirit imediată și gândurile lui, grijile lui („La urma urmei, ar trebui să slăbim, în zilele fierbinți omul transpiră, iar acest lucru e neplăcut. Omul trebuie să fie uscat, iar vremea trebuie să fie umedă"), speranțele lui („Ar fi bine ca azi să fie cald. Altfel va trebui să duc povara unui sacou!"), tandrețea lui, fluturândă și caldă, ca un mic organ intern sau puiul care deja se agită acolo, înăuntru, în găoace („Să fii sănătoasă. Du-te la țară!").

Această scrisoare nu este doar un mijloc de comunicare între doi oameni, nu e doar o cale de a stabili o conexiune, nu e doar un mediu de transmitere a informației. Ea este expresia a ceva mult mai cuprinzător: legătura dintre ei ca apropiere, uniune, atașament, întrepătrundere — e singura cale prin care se poate realiza relația lor, singura formă îngăduită de a fi împreună. Această scrisoare e menită să înlocuiască vocea persoanei iubite venind din camera alăturată,

ritmul familiar al pașilor, oftatul enervant, greutatea relaxată a unui antebraț lipit de alt antebraț sub pătură, scuturarea picăturilor de ploaie de pe gulerul celuilalt și reproșarea neglijenței, două voci care râd la o glumă pe care doar ele o înțeleg, un râset care s-a contopit într-un singur sunet uniform. Această scrisoare întrupează orice element de coabitare între doi oameni.

Momentul în care încercăm acum să pătrundem există între momentul în care un plic cu ștampilă este aruncat în cutia poștală de un bărbat gras și transpirat, în jachetă gri, și momentul în care o femeie slabă și înaltă, cu fața încordată, după ce și-a netezit părul cărunt rebel, desface ușor coala de hârtie, iar pupilele ei alunecă fără efort printre rânduri. Legăturile încurcate ale semnelor sunt atât de clare pentru ea, încât ai zice că i-au fost oferite cu palmele deschise. De parcă ar fi ambalaje de bomboane mototolite, pe care ea le desfășoară jucăuș. Familiare ca târâișul picioarelor bătrâne în papuci de casă uzați.

Dar înainte ca această scrisoare să ajungă la Sofia, ea va fi atinsă de alte mâini și citită de altă pereche de ochi. Poștașul aduce la birou câteva dintre plicurile primite astăzi (conform instrucțiunilor, a verificat cu atenție numele de pe lista care i-a fost dată), așteaptă la ușa biroului, cască, ascultând

sunetele înfundate ale convorbirilor telefonice și vocea crainicului la radio. Trece plicurile din mână în mână, zâmbind stângaci și, din anumite motive, speriat. Ba chiar face o plecăciune ușoară.

Biroul are tavanul înalt. Un bărbat stă îndărătul unei mese masive, șifonându-și cămașa albă de spătarul scaunului. Pe peretele din spatele lui este un portret al lui Lenin, sclipind în lumina soarelui.

Bărbatul dă absent din cap către poștaș, semn că e liber să plece. Aștepta cu nerăbdare acest moment. Poate că nici nu și-a dat seama cât de mult îl așteptase, de câteva zile, de când primise ultimul plic. Îi cere secretarei să-i aducă un ceai tare. Nu bea cafea, a avut recent probleme cu inima — ceea ce este neplăcut, pentru că e încă relativ tânăr și chiar necăsătorit. Medicul a spus ca nici ceaiul să nu fie prea tare, dar pe el — care a participat la luptele din vecinătatea Sandomierzului, la trecerea Oderului, fost șef al departamentului politic al Corpului 10 de artilerie al Rezervei Comandamentului Principal al Frontului I Ucrainean — îl durea-n cot de un asemenea sfat. El însuși este surprins, observând tremurul în propriile degete când desface scrisoarea, scoasă cu grijă din plic de secretara lui. Știe deja, după toți acești ani, că nu va fi nimic anormal în

această scrisoare. Nerăbdarea febrilă, care urcă din stomac tot mai sus, prinde să-i apese pe coaste. Amintește oarecum de emoția erotică.

„Pe scurt, am pus la loc kilogramele pierdute", citește bărbatul. „Astfel, când am intrat în fostul meu apartament din oraș, au încercat să pretindă că trebuie să fi avut o boală de inimă, iar îngrășarea mea ar fi rezultatul unei boli de inimă. Am respins categoric această ipoteză."

Pe bărbat îl trec fiori reci: nu este pentru prima oară când observă că, de fiecare dată când se gândește la ceva sau trece prin ceva, de îndată regăsește acest lucru, ca pe un ecou, într-una dintre scrisori. Orice eveniment din viața lui, cuvintele cuiva, uneori chiar și visele i se reflectă în acest scris neglijent, încurcat, de parcă autorul scrisorilor ar ști despre el de undeva. Și știe mai multe decât știe el însuși despre sine, un om înzestrat pe drept, cu putere, Cavaler al Ordinului lui Lenin. Și nu invers, așa cum ar trebui să fie.

Pentru că totul este prevăzut altfel: niciunul dintre cei care scriu sau primesc aceste scrisori nu are idee că ele sunt citite de un terț, un străin. Habar n-au că cineva are acces la viața lor, cineva se uită pe fereastră în

visele și amintirile lor, cineva le atinge rănile deschise cu degetele.

Multă vreme, acest om s-a blocat și s-a împotmolit în ilizibilitatea scrisului, dar acum, până la urmă, s-ar părea că a fost răsplătit. Pătrunde în oameni, în țeasta lor, fără știre, fără voie, fără conștientizare. Se simte un maestru acolo. Ca un vizitator nocturn care comite adulter cu soția bărbatului care sforăie lângă ea în pat. Nimic nu-l amenință, spre deosebire de acești oameni, care se prezintă goi, neajutorați înaintea lui. Îi poate distruge, dar nu e genul acesta de om. E milostiv. În plus, e destul de obișnuit cu ei. Ei sunt, într-un fel, familia lui, își spune în gând. Sunt ca vărul lor pe care ei nu-l cunosc. Simte un fel de atașament când se gândește la ei.

Dar nu și acum. Acum se enervează când citește, în scrisoare, despre „boala de inimă". De parcă autorul scrisorii și-ar bate joc de el pe față. Bărbatul hotărăște să se răzbune. Nu la modul serios, ci doar ca să le strice starea, să-i alarmeze. Pentru că el are influență, are putere asupra lor. Întreaga gamă de influență îi este la îndemână: poate smulge un fir de păr dintr-un cap adormit și poate strânge cu ușa degetele care zăbovesc mult timp pe toc. Îi poate distruge, se gândește omul în sinea

lui. Da, ar putea chiar să-i distrugă complet. S-a mai întâmplat.

Bărbatul hotărăște mai întâi să păstreze scrisoarea pentru el. A făcut-o de mai multe ori. Unele scrisori, mai ales cele preferate, le-a păstrat pentru totdeauna. Da, e puțin sentimental. Dar Sofia, neprimind o scrisoare de la Petrov, nu se va supăra la fel de mult pe cât se va supăra Petrov când nu va primi la timp o scrisoare de la Sofia. Prin urmare, el va aștepta doar puțin, va aștepta răspunsul ei, și nu va lăsa această scrisoare să treacă. Lasă-l pe Petrov să fie copleșit de neliniște. Lasă-l să verifice cutia poștală de zece ori pe zi, lasă-l să iasă în întâmpinarea poștașului, lasă-l să simtă o senzație de rău în stomac. Să-i fie tulburată liniștea, liniștea interioară, despre care scrie în scrisori și pe care se pare că a învățat să și-o restabilească și să o păstreze așa înlăuntrul său, lasă-l să-i iasă la suprafață amintirile neliniștii. Lasă-l să se gândească tot timpul la ce e mai rău, așa cum se întâmplă mereu.

Bărbatul e mulțumit că poate trage astfel de pârghii. Că are capacitatea de a provoca stări inconștiente în oameni, de a provoca frică, anxietate și dor, care se dezvoltă și pun stăpânire pe un om. Cu acțiuni mici și simple, el poate cufunda oamenii în abisul instinctelor lor.

I se părea că așa s-ar simți Dumnezeu dacă ar exista. Așa s-ar simți Dumnezeu dacă ar simți.

Mă întreb ce ar spune profesorul Petrov, fiul unui slujitor al cultului.

Între timp, el, bărbatul de la biroul cu tavanele înalte, va trebui să aștepte puțin. Sofia nu se grăbește din cale-afară să răspundă la scrisori. Dar, atunci când o să-i rețină scrisoarea, cât de bine va fi să simtă această prezență aproape fizică între trupurile lor. El este ca un zid prin care ei încearcă să se îmbrățișeze.

Dacă aruncați o privire mai atentă, viața lui este încadrată straniu și capricios: evenimente sau întâmplări semnificative ale tinereții lui sunt repetate, duplicate spre sfârșit, cu puțin timp înainte de moartea lui.

În 1930, Viktor Petrov și-a susținut teza de doctorat la Universitatea din Kiev: „Panteleimon Kuliș în anii 1850. Viața. Ideologia. Opera". Oponenții au fost propriii lui profesori: filologul, cercetătorul și editorul monumentelor din literatura ucraineană veche, istoricul și teoreticianul literar Volodymyr Pereț (mai târziu l-a primit pe Petrov în cabinetul lui de acasă, cu o șapcă rotundă, neagră, pe cap) și folcloristul, criticul literar, etnograful Andrii Loboda.

Forțat să părăsească Kievul în 1941 pentru o lungă perioadă de timp și suferind, precum Ulise, mutații în spațiul transformărilor interne sfâșietoare (care în unele cazuri au fost deformări, în altele — dezvoltarea plasticității, iar în altele — descoperirea adâncimii), lipsit de orice regal științific, Petrov a putut să se întoarcă definitiv la Kiev abia în 1956. În același an, i s-a oferit posibilitatea de a deveni membru al Institutului de Arheologie al Academiei de Științe — parcă uitându-se complet că el fusese membru al Academiei de Științe încă de la începutul anilor 1930.

În 1965, Petrov a primit Ordinul Războiului Patriotic, iar serviciile lui de strângere de informații au fost recunoscute oficial. Fie că a vrut-o sau nu, fie că a căutat-o sau nu, e evident că această recunoaștere i-a îngăduit să obțină măcar câteva înlesniri și concesii: mărirea salariului, beneficii, locuință nouă. Aparent, ordinul și recunoașterea au redus la tăcere, în cele din urmă, șoaptele pe la spatele lui, care nu se mai opreau de nouă ani de la întoarcerea lui la Kiev. Dar nimeni nu avea de gând să-i restituie realizările științifice. De parcă nimeni nu ar fi vrut să confirme oficial una dintre cele mai importante părți ale identității lui. De parcă ar fi încercat

intenționat să-l subjuge, refuzându-i ceva condiționat și, în același timp, foarte important.

În 1967, și-a susținut o nouă teză de doctorat, de data aceasta în filologie. Rămăseseră doar doi ani până la moartea lui. Era bolnav de inimă. Ca începător, a promovat toate examenele minime ale candidaților: la arheologie, filosofie, limba germană. La germană, Petrov a obținut calificativul „satisfăcător", deși o stăpânise bine de-a lungul vieții, traducea și citea fluent, locuind în Germania timp de cinci ani și devenind, întocmai datorită cunoștințelor sale de germană, locotenent Z.

Susținerea publică a tezei de doctorat a semănat cu un spectacol absurd. Sala era plină. Membrii comisiei științifice, filologi, istorici, etnografi, critici de artă, profesori, doctoranzi, academicieni s-au purtat de parcă ar fi luat parte la nașterea unui copil. Și, în ciuda acestui fapt, amploarea și performanța i-au luat prin surprindere. Cea mai adâncă tăcere cu putință s-a lăsat în sala de conferințe, în timp ce vocea stridentă a bătrânului ofilit desfășura ca pe niște pânze idei și concepte, contura sisteme întregi de conexiuni între științe, arăta posibilitatea unui mod de a gândi și înțelege care ajuta individul să priceapă logica întregului.

„Adevărul este unul și solid“, așa cum a scris Viktor Domontovyci în romanul *Fără temei*.

Bătrânul mărunt cu chelie strălucitoare, pe care fluturau mai multe șuvițe de păr subțire, nu se simțea în largul lui în spatele pupitrului, dovada fiind mânecile umflate și încrețite ale jachetei care nu-i venea bine pe articulațiile umerilor. Din câte se părea, unul din brațele ochelarilor stătea să se rupă, pentru că erau în permanență înclinați, iar partea dreaptă îi urca pe sprânceana stufoasă. Fiecare contracție a mușchilor faciali îi făcea ochelarii să sară, creând impresia unor expresii faciale excesiv de animate.

Petrov și-a presărat comunicarea cu citate din clasicii marxismului. A spus cam așa: „Vorbind despre diferite domenii ale cunoașterii științifice, să zicem, construcția de mașini și unelte, sau construcțiile aparent abstracte ale matematicii, în toate cazurile nu trebuie să uităm lucrul cel mai important, și anume că în fiecare caz vorbim despre construcția comunismului, despre construirea unei societăți comuniste, despre trecerea de la socialism la comunism și, prin urmare, despre legătura cea mai strânsă, inseparabilă dintre sarcinile de construire a bazei materiale și tehnice a comunismului și fundamentele teoretice ale marxism-leninismului ca doctrină ideologică“.

Acestea ar fi putut fi deja primele semne de nebunie. Sau îi păcălea cu măiestrie. Nimeni nu putea fi sigur — dar mai nimeni prezent acolo nu s-a gândit la asta.

În timpul celei de-a doua susțineri, de la sfârșitul vieții lui, oponentul lui Petrov a fost elevul său, Evhen Kyryliuk. Profesorii candidatului în vârstă de șaptezeci și doi de ani muriseră chiar înainte de Cel de-Al Doilea Război Mondial.

Ar fi interesant să ne întrebăm cum s-a simțit soția lui Petrov, în vârstă de șaptezeci și cinci de ani, în această zi, ziua susținerii disertației. Era fericită? A fost mândră? Și-a amintit de talentul oratoric al lui Mykola Zerov? Ce purta? Despre ce au vorbit Sofia și Petrov când s-au întors împreună seara acasă, epuizați? Se obișnuiseră, în sfârșit, în al unsprezecelea an de conviețuire, cu faptul că trăiesc cu adevărat împreună?

Rima „krov-liubov“[86], dedicată Sofiei, a cuprins viața lui Petrov cu o altă verighetă. La 30 septembrie 1930, de ziua martiriului copilelor Vera, Nadia și Liubov, ucise de împăratul Adrian, și a mamei lor Sfânta Sofia, care a îngropat trupurile fiicelor, bomboanele au fost împrăștiate pe podeaua apartamentului de pe strada Fundukleivska, unde locuiau Zerovii. Atingând cu degetele bomboanele învelite în staniol de pe podea,

Sofia, lipsită de griji în momentul acela — ce fericire! —, nu bănuia că nu avea să poată îngropa niciodată trupul fiului ei mort, pentru că avea să zacă inconștientă la secția de terapie intensivă.

Petrov și-a amintit exact fiecare traiectorie a bomboanelor alunecând pe podea când, după douăzeci și șase de ani, i-a scris Sofiei, de la Moscova, una dintre ultimele lui scrisori: „Vineri, 8 iulie, în jurul orei zece dimineața, voi bate la ușă, așa cum știi, de patru ori". Atunci, pe 30 mai, probabil i se părea că până-n iulie mai este o veșnicie. Și, oricât de răbdător era, nu știa de unde o să mai găsească răbdarea să aștepte.

„Dragă, iubită, dulce Sonia! Ce păcat că anul acesta, în ajunul zilei tale de naștere și de ziua ta, nu ne vom întâlni, iar cutia cu dulciuri nu va cădea de pe masă și dulciurile nu se vor împrăștia pe jos, cum s-a întâmplat acum douăzeci și trei de ani... Viața s-a frânt de multe ori și s-a împrăștiat în bucăți, dar chiar și în bucățile împrăștiate a existat întotdeauna un întreg și, cu toate schimbările, un lucru a rămas neschimbat și ceea ce a rămas întotdeauna neschimbat în viața mea a fost sentimentul meu de dragoste pentru tine, amintirea mea constantă, afectuoasă cu tine. Ce s-a schimbat în acești

peste douăzeci de ani? Aproape nimic, pentru că și acum, ca întotdeauna, toate zilele și fiecare zi în parte sunt pentru mine preapline de amintirea ta și de gânduri despre tine. Este o stare ciudată care rămâne neschimbată de la o zi la alta, de la an la an, de la deceniu la deceniu. Poate că toate acestea sunt simple și foarte evidente, pentru că sentimentul de mine însumi este, în același timp, pentru mine, sentimentul de Tine, iar dacă mă gândesc la mine, atunci, în același timp, mă gândesc la Tine, te simt pe Tine. Zilele mele, pentru mine, sunt pline de Tine. Așa era înainte și așa este și acum.

Privești în urmă, cuprinzi deceniile care au trecut într-o singură privire și cu un singur sentiment, cu sentimentul unui singur sentiment, în centrul căruia vom fi întotdeauna tu și eu. Ți-am povestit despre visele mele: s-au repetat mereu, în fiecare noapte. Te-am visat. S-a repetat mereu, mereu, același vis: pornesc spre Tine și nu pot ajunge în niciun fel, nu pot ajunge la Tine. Dorința de Tine rămâne de neatins... Și eu — acum, în realitate — visez la clipa când vom fi împreună, iar viețile noastre vor fi strâns legate, ca niciodată până acum. Cred că așa va fi, pentru că nu poate fi altfel, pentru că mi-o doresc și tot ce mi-am dorit vreodată s-a împlinit întotdeauna.

Îmi pare foarte rău că în aceste zile memorabile de toamnă, ultimele zile ale lunii septembrie, nu suntem împreună, dar mai devreme sau mai târziu vom fi din nou împreună și nu voi mai fi la fel de bolnav ca la ultima mea vizită, iar noi vom fi încă o dată fericiți... Acum îți doresc să fii fericită de ziua ta și să-ți amintești că, deși ne desparte distanța, sunt alături de Tine și Tu ești singura pentru mine!

Te îmbrățișez și te sărut. Al tău pentru totdeauna."

*

Se întoarce definitiv la Kiev când are deja șaizeci și unu de ani. Sofia este cu patru ani mai în vârstă decât el. Se înghesuie în apartamentul ei minuscul cu o singură cameră, ale cărui dulapuri sunt pline cu manuscrisele lui Zerov, în timp ce canapeaua este plină cu manuscrisele lui Petrov, pe care Sofia le-a păstrat în toți acești ani (și le-a ferit de șoareci).

I se dă voie să lucreze cu normă întreagă la Institutul de Arheologie, iar ulterior i se asigură accesul la arhivă și este, în principiu, mulțumit: aproape că nu e împovărat de responsabilități, poate lucra acolo la ce-l interesează: folosind vechea metodă gimnazială pentru a studia vocabularul

limbilor prusace vechi sau scitice, pe care le-a descoperit el însuși, sau meditând asupra numelor râurilor și a originii lor.

Doar câțiva angajați ai institutului își amintesc de el din timpurile de altădată. Majoritatea sunt destul de tineri. Mulți dintre ei au doar șapte ani de școală și, folosindu-se de scara socială, pretind că fac muncă academică. Unii dintre ei și-au atribuit lucrările științifice ale dușmanilor poporului, ale căror nume trebuiau să dispară pentru totdeauna din paginile publicațiilor și din memorie.

Când Petrov apare pentru prima oară în institut, vara, aproape nimeni nu este acolo — toată lumea e la săpături, în călătorii de afaceri sau în excursii. Una dintre funcționare, o secretară savantă, observându-i silueta reflectată în ușa de sticlă, îl recunoaște pe trădătorul și naționalistul burghez și, pe jumătate inconștientă, se ascunde sub masă. Ea a văzut un pistol în mâinile lui Petrov. Femeia tremură. Petrov se apropie de biroul ei și, după ce o salută politicos, întreabă delicat dacă îi poate elibera un permis pentru o călătorie de afaceri în străinătate, în interesul Comerțului Exterior, de unde tocmai s-a întors. Ceea ce bietei femei i se păruse o armă era de fapt o carte de muncă deschisă.

Colegii sunt bănuitori față de Petrov. Nu i se pun întrebări, iar el oricum n-ar fi prea dornic să le răspundă. Cele mai incredibile versiuni asupra trecutului său sunt discutate pe la spatele lui. Nimeni nu înțelege cum de i s-a îngăduit criminalului să se întoarcă la locul de muncă. O femeie care își amintește de Petrov din vremurile de dinainte de război le spune celorlalți că a fost dintotdeauna suspicios, că a comunicat și s-a împrietenit cu scriitori contrarevoluționari interziși, că a fost mobilizat brusc la Ufa, apoi ea l-a întâlnit în Kirovohradul ocupat. Instituția germană în care lucra Petrov se mutase la Uman, iar el îi ceruse să-i facă un serviciu: să predea o scrisoare primului soldat sovietic pe care avea să-l întâlnească. Femeia a promis și, dând imediat foc scrisorii, nu a spus nimănui despre întâlnire. Mai târziu, în poveștile oamenilor, scrisoarea s-a transformat într-o valiză cu acte. Iar stângaciul Petrov cu vedere proastă s-a transformat într-un trăgător iscusit, un atlet și un înotător profesionist.

Li se părea un element complet străin: vorbea o limbă ciudată, în fraze prea complicate, folosea prea multe cuvinte necunoscute. Era politicos și galant, însă de modă veche: săruta mâinile femeilor, le ținea ușa deschisă, lăsându-le să treacă înaintea lui, înclinându-se ușor când se întâlneau. Și

această purtare a mărit și mai mult distanța între el și ceilalți. Așa și-i imaginau ei pe „intelectualii putrezi".

Simțindu-și superioritatea morală neîndoielnică — ei, membrii Comsomolului — în fața lui — un trădător —, colegii îl ignorau în cea mai mare parte, dar uneori, în perioade de entuziasm și bravadă, se porneau să-l batjocorească chiar pe față. Îi întrerupeau comunicările fără să le înțeleagă sensul, interveneau cu remarci intenționat nepotrivite. Îi ridiculizau modul nepractic de a efectua săpături: el nu săpa șanțuri, economisind timp, bani și efort, lăsând deschisă posibilitatea de a face cât mai multe descoperiri, ci săpa în zone întregi, metru cu metru, încet și laborios. Această metodă oferea o imagine mai completă, mai întreagă — dar cui îi pasă?

Doar uneori se putea observa că e supărat. O dată sau de două ori s-a ridicat în tăcere și a plecat în timpul unuia dintre aceste spectacole. De obicei, el rămânea la fel de echilibrat, indiferent la cuvintele lor, impenetrabil. De asemenea, era ironic, taciturn și politicos. Era felul lui de a-și demonstra superioritatea. La fel cum făcea odinioară filosoful Skovoroda, pe care-l îndrăgea: spunea că umilirea de sine și rolul celui mai neînsemnat dintre cei mai

neînsemnați și fără valoare este o manifestare a superiorității filosofului, este cel mai mare atu al lui, pe care nimic nu-l poate înfrânge. Apoi, scriind despre asta, din anumite motive a subliniat acest rol, dorința lui Skovoroda de a depăși societatea cu propria persoană — dar nu a ținut cont că pe calea pe care Skovoroda și-o alesese pentru el însuși nu exista niciun fel de superioritate, mândrie sau rol, că esența unei astfel de practici constă în veridicitatea ei deplină, în identificarea cu ea, în valoarea ei intrinsecă. Nu a devenit nesemnificativ pentru a-i umili pe cei bogați și puternici, ci pentru a fi fericit, renunțând la tot, pentru că omul este neînsemnat și fericit când știe că nu are nimic.

Relația lui Petrov cu propriile lui roluri, evoluția conștientizării de sine și îmbinarea rolurilor cu calm și acceptarea propriei esențe rămân impenetrabile. Nu se știe cât de diferită era natura numeroaselor sale prefăcătorii și dacă în cele din urmă prefăcătoria magistrală de a fi ceea ce-și dorea cu adevărat să fie s-a îndeplinit.

În cele câteva amintiri despre el, din vremuri diferite, se poate observa doar cum renunță din ce în ce mai mult la încercarea de a face impresie publicului, de a-și demonstra punctul de vedere, de a fi plăcut, de a-și crea o imagine. Dacă în tinerețe atrag

atenția dușmănia și sarcasmul lui, provocările lui, în timpul șederii în Germania el preferă să tacă, zâmbind cu subînțeles atunci când cineva încearcă să intre într-o dispută cu el și cu toată înfățișarea lui demonstrează bunăvoință. În ultimii zece ani din viața lui Petrov, se pare că acesta devine din ce în ce mai rafinat și mai puțin expresiv când vine vorba de contactul cu societatea. Tot ce îl interesează e pacea, rutina (din care Sofia face parte), munca.

Îi plăcea ce făcea. Uneori ceilalți observau cum acest omuleț translucid (a cărui înfățișare nici măcar nu o puteai reține în memorie odată ce dispărea după colț) prinde viață, cum i se luminează ochii când vorbește despre legăturile între geneza unui grup etnic și peisaj sau despre stratigrafia și cronologia așezărilor antice. Uneori, Sofia trebuia să facă eforturi mari pentru a-și chema soțul la cină: era greu să-l smulgi de la birou.

Cu toate acestea, relația lui cu colegele mai tinere se îmbunătățește încetul cu încetul. Indiferența și impenetrabilitatea se risipesc oarecum când Petrov vede, în fața lui, un chip proaspăt și fermecător sau aude o voce plăcută. Cu unele dintre ele se împrietenește în timpul săpăturilor, cu altele — în timpul conversațiilor despre subiecte de cercetare.

Iată, în timpul acestor conversații, el spune brusc tot ce are pe suflet și o face și pe interlocutoarea lui să se destăinuie: ea nici nu observă cum, după mai multe obiecții ale lui Petrov, se înfurie, începe să gesticuleze, să vorbească tare și emoționat. Petrov continuă să-i pună fiecare argument sub semnul întrebării, rânjind viclean. Ar trebui să scrieți despre asta, spune el în cele din urmă zâmbind. Ea încă nu-și dă seama că a dezvoltat o teorie științifică interesantă, dar o vreme nu-și poate potoli emoțiile și iritarea cauzate de dispută.

„Sunteți femeie și puteți da ordine", flirtează el când una dintre ele îi cere ceva. Sau remarcă cu snobism, întâlnindu-se pe stradă cu colegele lui, că înghețata nu se mânâncă din mers și că există cafenele pentru asta.

Cele mai atente dintre ele simt cât de multe lucruri de neînțeles se ascund în spatele acestei staturi mărunte, chiar comice. Când își îngăduie să-și arate propriile cunoștințe sau face aluzie la experiențe anterioare, ele se simt ca și cum ar sta lângă cineva care tocmai acum, în acest moment, admiră fără efort priveliștea Căii Lactee, cineva care e personal familiarizat cu fiecare corp ceresc. Pare un vultur cu aripi tăiate, stând îmbufnat pe o rădăcină uscată într-un

colț pustiu al grădinii zoologice, în țarcul lui, înconjurat de vrăbii care se scaldă zgomotos în nisipul din fața lui.

Ele, aceste femei, tinerele lui prietene, comuniste naive cu inimă bună, sunt cele care pun masa festivă, când deodată se dovedește că Petrov a primit un premiu și că nu e un dușman al poporului, ci un erou și un cercetaș. El dă la o parte florile, îndură în tăcere toasturile și salutările. La întrebarea „Cum ați devenit cercetaș?", el răspunde pe scurt: „A fost necesar și am devenit".

Ele sunt cele care, fără știrea lui, bat la ușa șefului KGB, cerând restituirea titlurilor lui științifice, o locuință, creștere salarială, beneficii și stimulente pentru savantul sovietic care și-a slujit patria-mamă, dar acum s-a dovedit a fi uitat pe nedrept. Trebuie să-i falsifice cererea și semnătura pentru obținerea locuinței, căci Petrov, auzind toate acestea, mormăie îmbufnat: „Când au avut nevoie de mine, au venit la mine; să vină și acum".

Uneori le dă să citească creațiile lui V. Domontovyci, *Alina și Kostomarov* sau *Doctorul Seraficus*, iar locul publicării și numele editorului de pe pagina de gardă, dintr-un motiv oarecare, sunt acoperite minuțios cu pastă neagră. În timp ce citesc, li se deschid lumi noi, a căror existență nu o

cunoșteau. Sofia le tolerează și le toarnă ceai. Se uită la portretul lui Zerov, care privește mereu, din spatele ușii deschise, spre o altă cameră.

La întrebarea lor naivă: „De ce nu scrieți volume de memorii despre toți acei scriitori ucraineni?“, el tace grav, iar Sofia răspunde: „Le-a scris deja. Pentru KGB“.

Uneori face aluzie la misiunile lui de spionaj: după victoria germanilor, el trebuia să conducă guvernul ucrainean; a trebuit să ducă la bun sfârșit misiunea în Vinnyția, dar a eșuat; pentru scurtă vreme a locuit la Berlin și a lucrat în biroul imperial. Observând lacrimile lor, zâmbește cu amărăciune și spune în liniște ceva de genul: „Și ce fel de lacrimi ar trebui să vărs, dacă de atâția ani merg pe tăișul unui cuțit și aud amenințări cu moartea la adresa mea?“

Îi observă tristețea după ce îl vizitează pe Rylskyi, țintuit la pat, și după ultimele conversații cu acesta. Vorbind, ascultând și rememorând, cade atât de mult pe gânduri, încât nu observă că a mângâiat în tot acest timp urechea mătăsoasă a câinelui, care stă cu botul umed îngropat în mâna proprietarului bolnav.

Ele sunt cele care caută un loc pentru el în cimitirul militar: un om de știință, filosof și

scriitor printre generali, kagebiști și comandanți.

Unii spun că era dorința lui să fie îngropat acolo.

Uneori există breșe în protecția densă, iar sistemul închis care îi apără zelos impenetrabilitatea se avariază. Într-o seară, Petrov bea prea mult și un coleg mai tânăr încearcă să-l urce într-un taxi pentru a-l duce acasă. De îndată ce îl împinge pe o ușă, Petrov se rostogolește repede pe banchetă și iese sărind pe cealaltă parte. De îndată ce bărbatul îl prinde în mijlocul drumului și îl pune la loc pe banchetă, așezându-se lângă el, bătrânul se cațără agil pe scaunul de lângă șofer și, neașteptat de rapid și flexibil pentru vârsta și infirmitatea lui, se strecoară pe ușa din față. În tot acest timp, strigă ceva în germană, bolborosește monologuri lungi. Colegul lui nu poate scoate nici măcar o frază de la el în ucraineană sau în rusă. Petrov își încrețește sprâncenele, se luptă cu accentul lui răsăritean, de lemn, apoi începe să chicotească aproape până la lacrimi, de parcă și-ar fi amintit o întâmplare amuzantă.

După moartea lui, medicul a spus că suferise șase atacuri de cord.

Viața lui a avut un final cu adevărat fericit și, în general, Petrov a fost un om norocos. E greu de crezut, e imposibil de înțeles: cum a reușit să treacă prin cele mai nefavorabile perioade pentru o ființă umană — pentru demnitatea, psihicul, capacitatea ei de muncă, pentru existența ei fizică în sine. Oamenii din jurul lui au murit în agonie, iar dacă supraviețuiau în chip miraculos, atunci erau sfâșiați, dărâmați, nebuni, apatici, dezorientați, disperați. Oamenii și-au pierdut toate simțurile. Mutilați, desfigurați, visau adesea la eliberarea prin moarte — dar nici moartea nu venea îndeajuns de repede, lăsându-i să sufere în mijlocul agoniei prelungite a bolilor mintale, paraliziei, neputinței totale.

Petrov a trăit o viață lungă și niciodată nu a trebuit să încerce pe pielea lui ceva care să-i depășească abilitatea umană de a îndura. Amenințările care au planat asupra lui zeci de ani, deși au creat o stare de tensiune constantă și i-au măcinat creierul, nu au depășit niciodată linia critică. Dimpotrivă, i-au lărgit perspectivele asupra posibilului. Nevoia de ipocrizie pentru a supraviețui nu s-a transformat într-o fundătură în care ar fi trebuit să aleagă între propria viață și viața altcuiva, între el însuși și distrugerea imediată a anumitor indivizi, între existența lui și

crimă. Întotdeauna a avut oportunitatea să lucreze într-un fel sau altul, a avut mereu acces la unul dintre domeniile în care se putea dezvolta și manifesta, în care se putea perfecționa și afirma. Nu a fost trimis în lagărele de concentrare din nord ale Uniunii — în schimb, a avut ocazia să vadă lumea occidentală, să câștige experiență în Europa. A știut să aprecieze micile bucurii ale existenței și a avut acces aproape constant la ele: la restaurante cu mâncare delicioasă, la băuturi alcoolice, la lumina soarelui, la luxul cunoașterii și al raționamentului intelectual.

Viața lui s-a încheiat exact așa cum și-a dorit: în pace și certitudine, în tăcere, cu un act care certifica restituirea parțială a meritelor sale științifice.

S-a întors acasă. Fiind singur, misterios și izolat, a încercat apropierea cu oamenii care erau importanți pentru el, a încercat căldura umană irațională.

Și-a petrecut ultimul deceniu al vieții cu femeia cu care și-a dorit să fie, exact atunci când și-a dorit să fie cu ea. Atinsese nivelul de dezvoltare a personalității în care împlinirea dorințelor nu mai era periculoasă pentru el.

A murit repede, în timp ce lucra la propriul birou, fără să sufere de slăbiciune și neputință, fără să cadă pradă nebuniei, fără

să trăiască pe deplin toată inevitabilitatea de neînțeles a decăderii trupului și conștiinței umane.

Aceasta este o poveste cu final fericit. Așa poate fi viața umană.

„Timpul s-a condensat. Secolele s-au concentrat în evenimente de o zi sau câteva luni. Fiecare om are mai multe biografii. Un nume a devenit, evident, insuficient pentru o persoană. Identitatea numelui nu mai corespunde trecerilor de la o zi la alta. Epoca domnește peste tot. Funcția unui om într-o zi e una, într-altă zi, alta. Odată cu schimbarea zilelor, statornicia sinelui pierde în greutate. Niciunul dintre noi nu are propria biografie, pentru că biografia fiecăruia aparține nuanțelor zilelor care sunt cu totul diferite unele de altele. Completând chestionarul, ne dăm seama de acest lucru cu o claritate emoționantă. Schimbarea zilelor este percepută ca o experiență personală. E înțeleasă prin exemplul propriului destin. Tragedia generațiilor recente e că ele trăiesc în fragmente de idei de epoci diferite, în timp ce aparțin uneia noi, diferite, pe care încă nu și-o imaginează."

În fiecare moment al vieții noastre suferim de fragmentare. Găsim din ce în ce mai multe

modalități noi de a uita de această suferință, care nu se potolește nicio clipă: ne cufundăm în plăceri, dependențe, căutăm vindecarea în sex, atașamente, substanțe, făcând servicii altora, idei, ocupație constantă. Dar nu, cu toată capacitatea incredibilă a psihicului uman de a uita, această suferință nu este uitată, nu este ștearsă. Cu devotamentul unui copil care așteaptă revenirea mamei, visăm la un moment de fericire și pace absolută, când atingem unitatea interioară. Când toate piesele împrăștiate, părțile noastre individuale se întâlnesc și se unesc, golurile vor dispărea. Vom deveni perfecți. Ne vom întoarce acasă.

Între timp, nu putem sta liniștiți, chiar dacă avem de toate: secrete și istorii ascunse, rupturi și contradicții, perioade de afirmare și negare, roluri și calități care decurg din natura noastră, din imposibilitatea de a nu fi om, din împrejurări exterioare, din istoria căreia nu putem să nu ne supunem, chiar dacă credem că ne răzvrătim. Purtăm în noi slăbiciuni și defecte, plus intimitatea care vine din imposibilitatea intimității, sentimentele de vinovăție și rușine (veșnicii noștri însoțitori sau axe în jurul cărora crește carnea personalităților noastre și în jurul cărora se învârt pașii monotoni ai dansului nostru, în cerc, fermecat).

Tânjim după integritate, imaginând-o ca pe un ou perfect rotund, fără nici măcar urma unei crăpături. Ca un obiect fizic fără niciun defect. Ca o cunoaștere absolută. Ca acces complet.

Integritatea noastră imaginată este moartea, uitarea, inexistența.

Bătrâna Sofia, rămasă singură, abia se descurcă. Pensia ei e mizerabilă, totuși reușește să economisească din banii pentru mâncare și medicamente ca să o plătească pe femeia care curăță în mod regulat mormintele.

Sofia aranjează toate manuscrisele rămase după cei doi soți ai ei și le duce la Arhivă. Își distruge propriile scrisori, orice înregistrare personală care i-ar putea dezvălui identitatea.

A existat ea într-adevăr? Cine a fost ea?

Peste șaptesprezece ani, așa cum și-a dorit, ea a fost înmormântată împreună cu cel de-al doilea soț. Ei zac acolo împreună, chiar în centrul cimitirului, printre militari. Îți vine să spui: „Printre dușmani". Dar pentru oase cu siguranță nu mai contează.

Peste drum se află alt cimitir, mult mai vechi. Acolo sunt înmormântați tot felul de oameni: Pidborskyi — un pilot de curse de la clubul nautic din Kiev, Buriaciok — un

artist de teatru, Hakkebuș — un profesor-psihiatru, Odud — o femeie nobilă dintr-o familie veche și Podarevskyi — un muncitor al fabricii de zahăr din regiunea Bila Țerkva.

Aici zac rămășițele lui Kostyk Zerov. Și, alături de ele — o mână de pământ din râpa Sandarmoh, unde a fost împușcat tatăl lui.

„Nimic nu e izolat. Dacă un om e sănătos, atunci e sănătos ca întreg, iar dacă e bolnav, atunci durerea parțială reflectă întotdeauna starea întregului. Conform lui Pavlov."

Integritatea unei persoane în viață este întotdeauna o boală.

Credem că incompletudinea noastră este ceea ce știm. Vedem insule individuale, vârfuri de munți care se înalță ca niște cocoașe de cămilă deasupra păturilor de nori, iar între ele — un spațiu imens al neantului, un vid insondabil, răni dureroase ale dezbinării. Ne simțim ca un om bolnav și în chinuri, care stă în vârful unui munte și vede acolo, în depărtare, prin ceața deasă, propria siluetă nemișcată, cu spatele întors. Acest spate singuratic, încordat, trădează efortul cu care silueta noastră din față privește undeva în direcția opusă, în gol, încercând să vadă pe cineva acolo. Și nu există nicio șansă să-l cheme.

Ceea ce ne creează, materia care ne alcătuiește este și tot ceea ce nu știm, ce preferăm să uităm, ce nu putem atinge, ce nu putem chema niciodată. Această privire este îndreptată spre propriul spate, în timp ce propria privire este îndreptată către impenetrabil. Această imposibilitate de a fi la o aruncătură de băț distanță de iluminare: doar uită-te în jur și fă cu mâna.

---

63. Negustor de sare (ucr.).
64. Vers dintr-un cântec popular ucrainean.
65. Marele Ducat al Lituaniei (1238-1795).
66. Luca 10:40, 10:41, 10:42.
67. Partidul Comunist (bolșevic) Ucrainean.
68. Membru al Sotniilor Negre.
69. Negoțul cu sare (ucr.).
70. Transportul cu bărcile (ucr.).
71. Limba secretă a rapsozilor populari ucraineni orbi.
72. Termen peiorativ pentru „iubitor al țăranilor“ (în polonă în original).
73. Rachiu de casă.
74. Republica Socialistă Sovietică Ucraineană.
75. Calomniatorul.
76. Din latinescul *lucrum* — „profit“, „câștig“.
77. *Zminovistvo* — mișcare politică în rândul emigranților ruși care au recunoscut puterea sovietică în perioada Noii Politici Economice.
78. Administrația Politică de Stat.
79. „Mașina miliției“, în jargon.
80. Osobîi Otdel (în rusă) — Departament Special.
81. Upravlenie Hosudarstvennoi Bezopasnostî (în rusă) — Departamentul Securității Statului.
82. Narodnîi Komisariat vnetreșnîh Del (în rusă) — Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne.
83. Ukrainskaia Voiskovaia Organizația — Organizația Militară Ucraineană.
84. *Displaced Persons* („persoane strămutate“).

85. Universitatea Rusă de Arte Teatrale.
86. Sânge-iubire.

amoromality
Poroskoten, cătunul Livezile Apropiate
foto: fața ei e strălucitoare, privirea îi e îndreptată în sus, rimelul, întins, gura, deschisă, umbra neagră a unui bărbat cade peste ea
3462 de aprecieri
Vezi toate comentariile (174)
amoromality A se teme de propria umbră

De la bun început, a știut cu certitudine că această poveste avea să-și găsească rezolvarea în cimitir. Nu era nimic ciudat: aproape toate poveștile se termină acolo, fie și pentru a o lua de la capăt precis din acel loc.

Totul s-a întâmplat exact așa cum se temea și spera Romana. Singurul lucru pe care nu l-a putut prevedea era tandrețea, grija de nedescris cu care Bohdan o ținea de mână. În timp ce traversau strada Illienka, ieșind din subsolul centrului de televiziune și rămânând doar în chip miraculos neobservați de mulțimea curioasă care îi aștepta după colț, în timp ce mergeau de-a lungul zidurilor de beton și panourilor cu chipuri de politicieni

care încercau fără succes să afișeze calități pe care nu le aveau. În timp ce se îndepărtau de vârful alb-roșu în formă de seringă al turnului de televiziune, Romana a simțit cum tandrețea bărbatului continuă să crească.

Bohdan se străduia să nu mai privească la fața ei fermecătoare. Ochii lui erau plini de uimire, de adorație. De parcă ar fi văzut-o pentru prima dată pe Romana. De parcă nu i-ar fi venit să creadă că ea era cu adevărat soția lui. Din când în când se apleca spre ea ca să-i inspire parfumul. Înghițea în sec în timp ce îi studia tendoanele gâtului, claviculele, abia acoperite cu rochia pe care o îmbrăcase special pentru emisiunea festivă televizată, de care acum încercau să scape. Mijind ochii, Bohdan privea legănarea sânilor Romanei. Mișcările îi erau sugrumate de tivul verde îngust, picioarele i se îndoiau pe tocurile nepotrivit de înalte. Bohdan ținea ferm mâna Romanei în a lui, acoperind-o, din când în când, cu cealaltă mână.

Vedea prea bine că e atras de ea cu o forță irezistibilă. Îi ghicea dorința fierbinte: doar un fruct copt, suculent, poate fi atât de dorit de o gură însetată. Urmărea eforturile pe care Bohdan trebuia să le facă ca să nu-și piardă în cele din urmă capul. Se tot uita în jur și își fixa privirea asupra coroanelor groase ale

copacilor din parcul primitor din spate. În imaginație i-au apărut cărări întunecate care-i făceau semn să se apropie, oferindu-i posibilitatea de a o târî și pe Romana pe una dintre ele, în colțul cel mai îndepărtat și pustiu, în desișurile întunecate, unde se auzeau doar lătratul câinilor și zgomotele motoarelor de mașini — și, acolo, pulsul său accelerat să-i domine întreg corpul, revărsându-și toată dorința însetată asupra femeii din brațele lui.

Respirând aerul lipicios și prăfuit al orașului, căldura și vuietul drumului, urmându-și ascultătoare soțul (deși ea, de fapt, îi condusese pe amândoi, doar ea își amintea drumul), Romanei nu-i venea să creadă că reușise în sfârșit să-și atingă scopul.

Nu, Bohdan încă nu-și amintea nimic. Se întâmplase ceva mai important, ceva la care ea tânjise în tot acest timp, încă de când îl găsise, ceva la care visa cu ochii deschiși, suferind de răceala și ciudățenia lui, de atacurile furiei lui devastatoare.

Iată ce s-a întâmplat: Bohdan o dorea la fel cum îl dorea și ea. Sau nu cum îl dorea ea, ci în felul în care oricine își dorește în secret să fie dorit: o dorea mult și dureros, iar atracția lui devenea din ce în ce mai mare și mai puternică cu fiecare clipă, proporțional cu neliniștea care-l cuprindea gândindu-se că

dragostea ei pentru el avea să se dovedească mult mai slabă.

Hipnotizată și îngrozită, a mers lângă el, suferind apropierea inexorabilă de cimitirul militar. La fiecare câteva zeci de metri, Bohdan întreba, agitat și ingenuu, dacă merg pe drumul cel bun. Romana dădea din cap în semn de aprobare, adăugând ceva de genul: „Aproape-am ajuns" sau „Se vede deja gardul cimitirului". A început să respire zgomotos, ca un animal mare înhămat, frământând pământul cu copitele și răsucindu-și globii oculari, neliniștit de dorința de a-și atinge scopul.

Romana s-a gândit că încă ar mai putea să oprească inevitabilul. Putea să-l tragă de mână cu forță pe Bohdan spre ea, să se întoarcă în direcția opusă și să profite de întunericul ademenitor al potecilor din rezervație. Putea să se folosească de tentația fiziologică ca să abată trupurile lor de pe drumul inevitabil catastrofal.

Romana era conștientă că nu avea s-o facă. Știa că forța care îi contopise pe ea și Bohdan într-un întreg, care lui îi adâncise dragostea pentru ea cu fiecare pas, care ei îi transformase visele în realitate, aceeași forță nu avea s-o lase să se abată de la traiectorie. Plăcerea era prea mare. A simțit răsfățul într-o plenitudine necunoscută înainte. Era ceva

sacru în felul în care Bohdan îi ținea palma în mână. Un sentiment de completitudine în felul în care niciunul dintre ei nu observase privirile interesate, speriate, dezgustate ale trecătorilor îndreptate către fața mutilată a lui Bohdan.

Pas cu pas, clipă după clipă, acest sentiment de completitudine i-a adus mai aproape de climax. Romana știa că acest punct culminant va reprezenta o prăbușire, că va fi cel mai înalt punct al plăcerii — și, în același timp, sfârșitul.

Romana nu putea face nimic în legătură cu asta.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: spatele lat, gol al unui bărbat, acoperit cu cicatrici de diferite grosimi, dimensiuni și forme, de după care se întinde o mână subțire de femeie, cu un telefon, pentru a face o fotografie într-o oglindă crăpată
2201 aprecieri
Vezi toate comentariile (203)
amoromality Eu nu sunt aici

La intrarea în cimitir, niște tineri exersau mersul pe motociclete. O parte a trotuarului purta urme de marcaje rutiere pe jumătate șterse. Jaloanele de trafic cu dungi, a căror

culoare se potrivea cu turnul de televiziune, erau așezate într-o ordine capricioasă.

Bohdan a încremenit o clipă chiar sub arcada de la intrare, exact în mijlocul coloanelor de cărămidă. Romana a observat cum și-a înghițit saliva și că nu a putut trage imediat aer în plămâni. I se părea că-i vede pieptul ridicându-se și coborând din cauza bătăilor rapide ale inimii.

Nu i-a mai cerut indicații, nu mai avea nevoie de îndrumarea ei. Acum o conducea fără să șovăie, din ce în ce mai încrezător: de-a lungul aleii asfaltate dintre morminte (în stânga — afgani conduși de figura unui spadasin zvelt, în dreapta — morminte proaspete, asupra cărora Romana a încercat să-i atragă atenția soțului ei, dar acesta a clătinat din cap în semn că nu mai are răbdare).

Vegetația luxuriantă din această parte principală a cimitirului era îngrijită în mod regulat: între pietrele funerare fastuoase, gazonul tuns uniform, copacii și tufișurile care nu depășeau mărimea permisă. Dar cu cât te îndepărtai de intrarea principală, cu atât mai mult vegetația creștea în libertate.

Romana a observat câțiva muncitori care încercau, fără succes, să ridice de pe piatra funerară strâmbă trunchiul greu, negru care fusese doborât de furtuna ce avusese loc

noaptea. În jur erau tot mai multe urme ale furtunii: crengi rupte, frunze, conuri, castane verzi necoapte, semințe căzute prea devreme, pungi de celofan și sticle de plastic împânzeau potecile și spațiul dintre morminte. Ierburile înalte și florile sălbatice zăceau doborâte la pământ. Florile de tei se amestecau cu solul afânat, dând un parfum amețitor și dulce aerului încălzit al parcului.

Ascultă, a spus bărbatul entuziasmat, oprindu-se brusc, de parcă ar fi împietrit pe loc. Încă nu am trimis înapoi capul leului de piatră.

Știu, a spus Romana, îmi amintesc. S-au întâmplat prea multe lucruri în ultima vreme, a continuat aproape în șoaptă, abia găsindu-și vocea. Dar cu siguranță o vom face. Imediat ce ieșim din cimitir, mergem la poștă. Îți promit.

Bohdan a dat din cap recunoscător și a lăsat mâna Romanei, grăbind pasul. Ea l-a urmat, dar a trebuit să se dea înapoi ca să le facă loc muncitorilor. Bărbații împingeau de-a lungul cărării o roabă mare de grădină, încărcată cu bustul de piatră al unui uriaș cu o șapcă militară cu stea, cu piept puternic împodobit din belșug de medalii. Un gât ca de taur îi susținea capul gigantic. Trăsăturile feței erau sculptate grosolan în granit. Ce trebuia să se manifeste ferm era de fapt

stângaci. Ce ar fi trebuit să dea impresia de bărbăție și de vitejie arăta plictisitor și gol. Orbitele globilor oculari se uitau cu privire moartă spre Romana.

Ea nu l-a zărit imediat pe Bohdan printre trunchiurile de mesteceni și arțari tineri, ale căror frunze erau infestate de pete albe ale ciupercii — de parcă un preot nebun s-ar fi plimbat printre morminte, stropind generos în jurul lui cu picături grele și abundente de var diluat. Bohdan a încremenit pe loc, cu spatele întors la Romana, înconjurat de o revărsare galbenă și portocalie de crini roșiatici și de ochiul-boului semănați din belșug. Romana l-a văzut aplecându-se ca să ducă de la un mormânt la altul ceva ce părea un ursuleț de pluș.

Ea a ridicat privirea. Toate semnele din jur arătau într-acolo: marginile ascuțite ale paralelipipedelor monumentelor funerare, ramurile copacilor, trunchiurile, vârful ascuțit al turnului de televiziune. Ce ar trebui să fac? se întreba în gând Romana, încercând să deslușească răspunsul în modelul dens de frunze de diferite forme, texturi și dimensiuni.

Știa că trebuie să se apropie de Bohdan. Vedea clar că transformarea începuse. Culoarea cerului și foșnetul plantelor și legănarea capetelor grele ale florilor pătate și

cuvintele gravate pe mormintele din jur — toate arătau spre asta. Dar cel mai tare o mărturisea spatele încordat al lui Bohdan: fiecare mușchi acumulase, în acel moment, o încărcătură nervoasă extremă.

Romana a oftat și s-a îndreptat încet spre Bohdan, picioarele i se încurcau în iarbă.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: felie de pară aurie, translucidă, cu picături de suc, dusă de degetele aspre ale bărbatului la gura deschisă a femeii
2543 de aprecieri
Vezi toate comentariile (119)
amoromality Ce e mai dulce?

Mergând spre el, ocolind mormintele de granit, pășind peste bănci joase de lemn, Romana s-a gândit la diferite feluri de dragoste, la iubirea dintre oameni diferiți, cu ale căror amintiri și cunoștințe încercase atât de mult și cu răbdare să trezească amintirile lui Bohdan și, odată cu ele, dragostea lui pentru ea, pentru Romana.

Chiar dacă planul ei nu funcționase așa cum spera, a reușit totuși să-i câștige dragostea sub toate formele ei. Mai rămăseseră douăzeci de metri între ea și spatele împietrit al lui Bohdan, Romana avea

tot dreptul să se desfete cu sentimentele bărbatului, să se îmbete de ele. Să prindă de la ele puteri, care în câteva clipe aveau să devină cu adevărat necesare pentru ea.

Romana s-a gândit la dragostea Ulianei pentru Pinhas, care a făcut-o să omoare. S-a gândit la dragostea Nusiei pentru Matvii Kryvodiak, care a împins-o pe femeie la trădare. S-a gândit la dragostea profesorului pentru Zoia, la nevoia ireprimabilă de a schimba până la distorsiune. Și la dragostea pentru Zoia Krasovska, care s-a manifestat printr-un control sufocant.

A inventat, iar și iar, conflicte amoroase între Pinzel și soția lui, Marianna-Elizaveta, amețitor de seducătoare în văduvie, o femeie practică și caldă, de încredere și cu picioarele pe pământ. Faptul că, fiind împreună cu această doamnă, maestrul a realizat un număr atât de însemnat de sculpturi remarcabile, care tulbură imaginația prin senzualitatea lor goală, pledează în favoarea văduvei și a relației ei împlinite cu sculptorul.

Cu toată obligația, așa cum se cuvenea statutului ei, văduva lui Pinzel a trăit cu cel de-al doilea soț și tatăl copiilor ei până la sfârșitul vieții lui, aducându-i după cuviință ultimul omagiu, având grijă de înmormântare și de praznic și, chiar și după a treia căsătorie, nu l-a scos din sufletul și

mintea ei pe soțul de dinainte: dimpotrivă, a plecat în Europa, luând cu ea o colecție de miniaturi sacre ale lui Pinzel.

Romana a încercat de mai multe ori să-i demonstreze lui Bohdan că motivul unui astfel de act nu a fost mercantilismul femeii, nici planurile ei de a vinde sculpturile la un preț avantajos pentru a-și asigura, măcar pentru o vreme, o situație materială precară într-un ținut străin, ci sentimentalismul, afecțiunea și dorul după el, după pasiunea și arta lui.

Fiind interesat cândva de tot ce era legat de Pinzel, Bohdan încă nu dădea semne că și-ar aminti ceva. Nicio clipă din copilărie, petrecută printre martiri, sfinți și eroi sculptați de Pinzel, nu a ieșit la suprafața conștiinței sale.

În chip asemănător, poveștile Romanei despre Baal Shem Tov nu au avut niciun efect asupra amintirilor lui Bohdan — mai precis, asupra absenței lor. A răsfoit ore îndelungate caietul lui Pinhas, uitându-se cu atenție la hărțile copiate cu Lacul Amadoca, la textele scrise cu grijă în limbi necunoscute, la scenele desenate în grabă din viața orașului evreiesc, dar Romana știa foarte bine că, pentru ea, adevăratul pericol din acest caiet era un singur desen: imaginea nucilor în șorțul unei fete blonde.

Și totuși, ea i-a tot amintit lui Bohdan că Baal Shem Tov — cel care a uitat de sine într-un dans cu Tora și a făcut ca boabele de grâu să prindă viață — a crezut în propria lui înălțare la Cer în timpul unei furtuni. Cu toate acestea, când soția lui a murit, el a spus: „Acum am doar jumătate de trup, așa că înălțarea e imposibilă".

În schimb, Bohdan îi vorbea Romanei despre Skovoroda. A enervat-o cu o poveste despre căsătoria neîmplinită a filosofului: un bătrân pe nume Maior și fiica lui tânără — un vlăstar curios! — căreia Skovoroda îi predase, la un moment dat, filosofia și științele naturii, până când au început negocierile de căsătorie. Skovoroda a tăcut la început, a încercat să glumească pe seama acestei idei, dar, din recunoștință față de oamenii amabili, a acceptat în cele din urmă să se căsătorească. S-au pregătit de nuntă cu entuziasm ieșit din comun, dar, în ziua căsătoriei, filosoful nu a făcut față și a fugit. Ușurința pe care o simțea-n picioare, care l-a purtat din ce în ce mai departe spre nemărginire, semăna cu extazul religios.

Cu toate acestea, Romana nu s-a lăsat pusă la colț. Ea scotea din mânecă câte un atu convingător: dragostea fără margini, nedescris de dulce a lui Skovoroda pentru Kovalinskyi. Cu voce aproape răgușită din

cauza conversațiilor lungi și obositoare, ea a descris această unire perfectă, care cunoștea atât distanța, cât și apropierea, timpul împreună și separat, citirea în comun a literaturii și filosofiei antice, meditațiile și dezbaterile, scrisul de poezii, cântatul la instrumente, corespondența în limba greacă și latină, atingerea părului, pere zemoase despicate în două, întinse unui prieten pe palmă, lacrimi de dragoste și zâmbete care nu-i părăsesc buzele.

„Tu", cita Romana din scrisorile lui Skovoroda, „te afli necontenit în fața ochilor sufletului meu, și nu pot nici să-mi amintesc, nici să fac ceva bun fără să simt că trăiești constant în mine. Ești cu mine când sunt singur, ești cu mine, nevăzut, când mă aflu printre oameni. Când sunt trist, tu te întristezi cu mine, când sunt fericit, iei parte la bucuria mea, nu voi putea muri fără să iau cu mine imaginea ta".

Ducându-și buzele la urechea lui Bohdan, Romana a șoptit cuvintele filosofului îndrăgostit: „Ce e mai plăcut decât iubirea, ce e mai dulce? Îi consider morți pe cei care nu cunosc dragostea. Și nu sunt deloc surprins că Dumnezeu însuși se numește iubire".

Iar când Bohdan, întorcându-se brusc, s-a îndepărtat de ea, ascunzându-și fața în golul

întunecat dintre perete și saltea, Romana a recurs la artileria grea: a folosit limbajul lui, adaptându-l în felul ei.

Înspăimântată de primele raze ale conștiinței lui Bohdan, manifestate prin fragmente de cunoștințe neașteptate despre spionul și arheologul sovietic Petrov, Romana a hotărât, din proprie voință, să facă lumină asupra situației. Era ceva în această poveste care îl făcuse pe Bohdan să respire mai alert și să prindă viață, ceva ce îl entuziasmase, ce scosese la iveală emoțiile și tandrețea lui și îl făcuse să se uite brusc, cu surprindere, la ea, la soția lui.

Romana a început cu vorbele lui Petrov despre Skovoroda: cum filosoful și-a deschis sufletul în prietenia cu Kovalinskyi și cum s-a regăsit în acesta. Găsindu-l pe altul, și-a dat seama că s-a găsit pe sine. Grăbind ritmul, Romana citea din ce în ce mai repede, în ciuda tăcerii lui Bohdan și a trupului său încremenit, ostil. Obosită de răceala lui, de efortul constant pe care îl depunea ca să păstreze distanță față de ea, ea a dat frâu liber furiei și pasiunii arzătoare, terminând cu voce tare articolul lui Petrov despre ura lui Skovoroda față de tot ce este pământesc, despre „lepădarea de sine“ și „sacrificiul din propria voință“, despre „ura sfântă a iubirii desăvârșite“.

Și atunci apele s-au despărțit și cerurile s-au deschis: Bohdan s-a predat în cele din urmă. Romana a învățat ce este această „ură sfântă“, continuând să inventeze nenumărate modalități de „iubire desăvârșită“.

Acum, pas cu pas, se apropia de mormânt. „Profesor Petrov Viktor Platonovici“, stătea gravat cu litere groase pe o piatră dreptunghiulară cenușie. Chiar la baza ei, pe o tăbliță prinsă de piatra funerară, scria: „Zerova Sofia Fedorivna“.

În acest mormânt se odihnește dragostea din care Romana a putut să culeagă o mulțime de lecții de viață și interpretări ca dar pentru Bohdan. Înaintea ei, tot ce era sortit să se termine avea să-și găsească sfârșitul.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: e imposibil să înțelegi ce e, arată ca niște fire de păr subțiri care strălucesc pe o suprafață netedă de culoarea piersicii, pătată cu bule, orizontul neclar se scufundă într-o adâncitură întunecată
2898 de aprecieri
Vezi toate comentariile (204)
amoromality Fluturi în stomac

Aici, la cimitir, îi adusese dorința trezită a lui Bohdan pentru Romana. Dorința a început să se trezească în același timp cu amintirile.

Plăcerea provocată de atenția lui Bohdan pentru Romana era amestecată cu frica ei de a fi văzută. Romana a dat la o parte presimțirea rea, i-a întors spatele, a refuzat s-o conștientizeze la fel cum cineva refuză să-și conștientizeze propria moarte. Ar fi trebuit să se oprească, ar fi trebuit să păstreze evenimentele în punctul în care ajunseseră, să nu provoace alte sclipiri de memorie — dar chiar și asta îi depășea puterile: amintirile reale ale lui Bohdan aduceau cu ele explozii ale senzualității lui. Bărbatul a prins cu adevărat viață, plin de încântare, frică, sete, și această autenticitate a lui se revărsa asupra Romanei. Iar ea nu o putea refuza.

Dimpotrivă: ea a inventat o nouă cale de a-l îmboldi pe bărbat să se trezească și, în ciuda riscurilor, a început să-i testeze eficacitatea.

Când a terminat de citit cu voce tare unul dintre articolele lui Petrov despre Skovoroda, Bohdan s-a agitat, s-a ridicat în capul oaselor pe saltea și s-a uitat atent la fața ei. Avea o privire demnă, ușor stânjenită. Ochii i s-au îngustat și părea că nu o vede pe ea, pe Romana, ci cu totul altceva. Poate nici măcar o altă persoană. Se uita la ea ca și cum ar fi

privit pe o fereastră către un timp paralel. Privea atent acolo, în depărtare, unde încerca să vadă niște figuri nedeslușite.

Romana a urmărit cum liniștea feței lui, care de obicei semăna cu o mască de plastic nefirească, abia dacă se tulbura: de parcă o rază de lumină ar fi căzut pe suprafața imobilă din interior sau de parcă ar fi suflat o briză. Concentrarea și efortul de a-și reaminti au fost însoțite de o grimasă de durere. Ba chiar a gemut ușor — iar Romana a văzut în fața ei un alt Bohdan: copleșit de disperare, neputincios, speriat.

Ea nu l-a atins — el a întins mâna spre ea și a mângâiat-o pe antebraț. A alunecat cu vârfurile degetelor pe încheietura mâinii ei, examinându-i cu atenție părul de pe brațe, alunițele și venele.

Romana nu respira. Pentru acele câteva momente, ea a existat doar în locurile în care el o atingea.

El a ridicat fața, s-a apropiat și a privit-o în ochi. Fără îndoială că el, Bohdan, se uita la ea, Romana. Era sigură că o vede. Că o atinge.

Nu a mai putut suportat, a deschis gura larg și a tras aer în piept. Bohdan s-a tras de lângă ea imediat, ca un înotător, și s-a lăsat greu pe saltea, acoperindu-și capul cu un cearșaf de pat, în ciuda căldurii sufocante.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: o siluetă masculină iese brusc din lac, ascunsă aproape complet în spatele stropilor abundenți de apă, se văd doar ochii larg deschiși și o gură căscată, care fie trage cu lăcomie aer în piept, fie scoate un țipăt
4797 de aprecieri
Vezi toate comentariile (247)
amoromality Nașterea

Romana nu se aștepta la o revenire atât de puternică. Trebuia să fie un experiment, al cărui sens ea însăși nu îl înțelesese pe deplin. I-a venit în minte momentul când, gândindu-se neîncetat la legătura bizară dintre Bohdan și cunoștințele lui despre Petrov, citea scrisorile acestuia din urmă către Sofia Zerova, în Arhivă. La început a încercat să citească scrisorile în ordine, dar scrisul mărunt și neglijent a bulversat-o foarte repede. În plus, conținutul scrisorilor o plictisea: nu erau intrigi în ele, nu era, de fapt, nimic interesant. Nici dramă care ar fi putut-o emoționa, nici senzualitate care să o inspire.

Cu toate acestea, cu o mișcare pricepută, a ascuns în buzunar una dintre foi, mototolind-o fără să vrea, apoi a aruncat o privire indiferentă către monitor, care afișa

sala de lectură cu mai mulți cititori, pe care ea trebuia să-i supravegheze. Nici măcar nu i-a accelerat pulsul din cauza a ceea ce a făcut.

În microbuz, Romana a scos scrisoarea și a citit-o. Era o foaie de format obișnuit, împăturită de două ori la mijloc și transformată în patru pagini mai mici. Hârtia era groasă, îngălbenită, și avea un miros specific. Era o scrisoare plictisitoare și lipsită de sens, iar Romana a regretat că nu alesese o scrisoare mai expresivă. Ar fi trebuit s-o aleagă pe cea în care se vorbea de bomboane împrăștiate, de cele două decenii de sentimente neschimbate, de viață ruptă în bucăți și de o existență plină de iubire. Ea știa că abuzează de această tehnică, dar nu se putea abține: iar și iar, îi spunea lui Bohdan povești despre relații, îi citea descrieri ale sentimentelor altora, enumera fapte insuflate de pasiunile altcuiva ca și cum ar fi fost dovezi în instanță. Încercările ei au fost fără rezultat. Bohdan rămăsese rece și parcă gol. Numai din când în când — exact când ea se aștepta cel mai puțin — izbucnea brusc în crize înfiorătoare, de parcă din el ar fi ieșit o entitate din altă lume — ca Minotaurul încercând să spargă pereții labirintului său. Bohdan răcnea și înjura, strica obiecte, spărgea sticlă. Aceste izbucniri au speriat-o pe Romana, dar, în același timp, o atrăgeau.

În clipele acelea, răzbătea esența reală, necunoscută a lui Bohdan. După ce se calma, nu-și mai amintea ce declanșase atacul și nici cum se purtase în timpul lui.

Ce-i mai rămânea de făcut? Doar să meargă orbește, să bâjbâie, să accepte riscuri. Să meargă prin întuneric, ținând un fir între degete.

A urcat scările, a deschis cu efort ușa puțin strâmbată (de când Bohdan o trântise cu forță și ușa se blocase în cadru), și-a încrețit nasul, involuntar, la mirosul de mucegai care umplea camera. Prin draperiile portocalii, camera părea plină de lumina sângeroasă a soarelui care apunea. Romana a dat la o parte una dintre ele și a privit prin cameră. Și-a dat imediat seama că Bohdan nu se ridicase toată ziua de pe saltea. S-a așezat lângă trupul lui, așa cum făcuse de sute și de mii de ori în ultimul an. Știa că e treaz, că e conștient de prezența ei. A rămas tăcută câteva minute, trecându-și ochii peste rândurile scrisorii. Hârtia foșnea.

Apoi a început să citească, traducând pe măsură ce citea:

„Iar ți-ai scris scrisoarea noaptea în loc să dormi liniștită... De înțeles: am fost și eu la teatru, așa cum ți-am scris, dar am fost la teatru ziua, la un spectacol de zi, iar noaptea, ca de obicei, am dormit și nu am avut

nevoie, în loc să dorm, să scriu scrisori... Învață să trăiești!

Apropo de Kiev! Ți-am spus-o deja de multe ori, dar o voi repeta și acum, în scrisoare: Kievul depinde complet de tine. Dacă ai fi dorit cu insistență să fiu la Kiev, atunci ar fi fost exact așa încă de anul trecut, cu o singură condiție: să dai dovadă de inițiativă și tenacitate în această chestiune. Ei bine, fără aceasta, totul va decurge de la sine, așa cum a decurs și până acum, iar când va ajunge la anumite rezultate... desigur, e greu de spus.

Ieri am avut o zi plină de dezastre: mi s-a stricat ceasul și a început să meargă de capul lui, mi s-au stricat ochelarii și a trebuit să-i leg cu ață; aseară am ieșit din casă să iau cina, după cum m-ai sfătuit, m-a prins ploaia și m-am udat. Ziua de azi este și ea oarecum incertă: o ceață ușoară pe cer și de-a lungul străzilor. Poate se va însenina sau poate că va ploua ca ieri.

Îți doresc toate cele bune.

Te sărut. Al tău, V.

5 mai 1953“

În timp ce citea, simțea privirea atentă a bărbatului de pe saltea. Până la urmă, Bohdan s-a repezit la ea și i-a smuls scrisoarea din mâini. Degetele îi tremurau. A

dus hârtia mai aproape de față, privirea i-a alunecat peste rânduri. Buzele i se mișcau în timp ce trecea, în tăcere, peste cuvinte, citind scrisoarea în limba în care era scrisă. Din când în când, apropia scrisoarea de nas și o mirosea cu zgomot. Își freca ochiul cu pumnul. Își mușca buzele. Scutura din cap.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: un peisaj încețoșat cu un gard, plante și un brad înalt, văzut pe o fereastră murdară
43 de aprecieri
amoromality Părere

Un băiețel stătea pe malul mării. Ținea sandalele într-o mână și le legăna înainte și înapoi. Simțea prin pielea tălpilor duritatea nisipului zgrunțuros — de fapt, a pietricelelor. Tot ce privea părea prăfuit cu un strat fin de pulbere de sepie: acacii care creșteau pe plajă de-a lungul drumului, băncile de lemn scorojite și leagănele ruginite, fiecare grăunte de nisip, digul de beton, sandalele din mână. Chiar și culoarea apei mării părea neclară, de parcă ar fi văzut-o din spatele unei sticle murdare. Aerul avea și el o patină cenușie, dar localnicii ajunseseră demult să creadă că această culoare este noua transparență.

Fața băiatului era încă umflată după ce plânsese îndelung, în timp ce bunicul îl trăgea de mână, fără să-i dea drumul și fără să scoată o vorbă. Plimbarea lor începuse foarte bine pentru băiat, deși simțea că bunicul său e prost dispus. Adus de spate chiar mai mult decât de obicei, i-a întins o înghețată în scuarul gol al soldaților eliberatori și i-a aranjat pălăria cu buline pe cap. Au traversat încet piața sub soarele arzător. Băiatului i s-a părut că vipia îi încetinește mișcările și alungește scuarul din ce în ce mai mult. Plăcile de beton emanau căldură, iar această căldură îi provoca greață, care s-a transformat într-o oboseală de neînțeles și, prin urmare, aproape insuportabilă pe care o simțea în inimă și gât. Din fericire, mâna băiatului strângea crusta vafei cu înghețata înăuntru și, deși înghețata se topea, picurându-i pe genunchi și pe pământ, senzația aceea era ceva pe care el se putea concentra.

Au mers pe potecile asfaltate ale Parcului de Cultură și Recreere, trecând cu grijă pe lângă răzoarele de flori veștejite de căldură. Tarabele producătorilor de la uzina Azovstal, de la fabricile de chimicale din trustul Azovstalbud și alții nu făceau umbră în momentul acela. Două tinere pregăteau veranda sălii de lectură a bibliotecii cu pereți

din lemn ca o pânză de păianjen pentru evenimentul de seară. Bunicul a vorbit cu una dintre ele — ridicând din umeri, fata i-a răspuns vorbindu-i nesigur despre o prelegere pe teme sociale și politice. Bunicul a întrebat-o dacă plănuiesc să organizeze jocuri de masă cu creionul, mâine, iar fata și-a chemat prietena cu voce lipsită de orice entuziasm, iar aceasta a lăsat mătura deoparte, a venit la ei și a răspuns clar la toate întrebările bunicului. Între timp, prima fată i-a făcut semn cu degetul băiatului și i-a turnat apă dintr-o sticlă de lapte pe mâinile lipicioase. El și le-a șters de spatele pantalonilor scurți, iar fata și-a mijit ochii într-un zâmbet, clătinând din cap cu reproș.

Joi, i-a spus prima fată bunicului, sunt zilele tineretului. Tinerii vin aici cu acordeoane și chitare. Poți dansa, cânta, recita poezii, poți juca scenete sau poți face trucuri acrobatice. Poți să participi și tu la concurs, a adăugat fata întorcându-se spre micuț, când s-a apropiat din nou de ei. Ce știi să faci cel mai bine? Băiatul s-a încruntat și a lăsat capul în jos. Bunicul i-a aranjat din nou pălăria de paie. „Îi place să citească", a răspuns în locul nepotului său.

La noi puteți vedea filme gratis, a spus fata. Au rulat *Primul zbor către stele* și *Secretul materiei*. Multe filme despre natură, despre

spațiu. Ești interesat de așa ceva? l-a întrebat ea din nou pe băiat.

Băiatul tăcea. Apoi fata a vorbit din nou cu bunicul lui. O să vă intereseze, a spus ea, seara „Pentru o viață sănătoasă". Oamenilor de vârsta dumneavoastră le place, în special, să vină la aceste întâlniri cu profesioniștii medicali.

Și Ziua Metalurgistului? a întrebat cealaltă fată, însuflețindu-se. Trebuie neapărat să veniți de Ziua Metalurgistului! Ca să nu mai vorbim de Ziua Marinei.

În ultima duminică a lunii iulie? a întrebat bunicul. Da, în ultima duminică a lunii iulie, au confirmat fetele.

Au lăudat concertele de pe scena de vară. Cea mai energică dintre ele a alergat după un program, dar nu i l-a dat bunicului, ci s-a apucat să-l citească chiar ea cu voce tare: din 31 mai până pe 29 iunie — turneul Teatrului Dramatic Raional Pușkin, din 2 iunie — Teatrul Dramatic din Crimeea, din 5 până în 15 iulie — Ansamblul minier de cântece și dansuri din Donbas, „Tânăra gardă". Din 16 iunie — turneul Teatrului Raional de Operă și Balet cu operele *Bal mascat*, *Trubadurul*, *Zaporojeț za Dunaiem*, *La Traviata*, *Carmen*, *Cio-Cio-San*, *Rigoletto* și spectacolele de balet *Lacul lebedelor* și *Marele vals*.

Băiatul l-a tras de mână pe bunicul său. Și-au luat rămas-bun de la fete și au mers mai departe, încercând să treacă din umbră în umbră. Scările largi, blocurile de beton și bordurile care serveau ca un fel de elemente de arhitectură ale parcului, încadrând potecile și terenurile verzi sau întinzându-se pur și simplu în locurile cele mai neașteptate, erau pline de crăpături. Băiatul a observat cu ce viteză s-a ascuns o șopârlă sub o structură despicată, din care ieșeau tije groase de fier.

Terenul de sport era pustiu. Un bărbat obosit stătea într-un foișor de șah și bea bere dintr-o sticlă maro. Băiatul a inhalat fumul de țigară, care de data aceea nu s-a risipit, ci a rămas plutind în aer, la nivelul capului.

S-au oprit la o trecere de cale ferată, pe lângă ei a trecut un tren de marfă. Pământul s-a cutremurat sub picioarele lor, bubuitul catastrofal și vibrațiile i-au pătruns în carne și oase, lovind dureros timpanele. Pentru o fracțiune de secundă, între tampoanele murdare ale vagoanelor s-a zărit strălucirea mării, fulgerând parcă.

După ce au traversat linia ferată, băiatul și bunicul s-au apropiat de apa tulbure și spumoasă. Pe fundalul cerului electrificat, în depărtare, se înălțau contururile portului, gâturile îndoite ale macaralelor plutitoare, corpurile negre, unghiulare ale cisternelor,

nave frigorifice, transportoare de minereu petrolier, piramide de zgură, de-a lungul liniei de coastă, în jurul cărora creșteau livezile verzi de fructe și podgoriile, acoperite cu o peliculă mată.

Desigur, acestea nu erau livezile grecului Likaki, din ele rămăsese doar parcul numit Hurov. Și nici podgoriile nu erau ale bulgarului Ciankov Konia Myhailovyci. Acestea erau grădini obișnuite din jurul colibelor așezării Rybaților, la care se poate ajunge din port de-a lungul coastei. Băiatul însă nu mersese încă atât de departe.

Mai târziu, când va fi mare, va merge pe jos zeci de kilometri de-a lungul plajei, va răzui midii de pe fierul vechi și fragmentele de beton pe jumătate inundate, se va strecura cu prietenii în bărci abandonate și mici bărci de pescuit, putrezite și pline de alge.

Acum băiatul stă în picioare și urmărește cum vântul poartă nori roșii otrăvitori de la Uzina metalurgică numită după Ilici, în care lucra pe vremuri bunicul, și unde acum tatăl său deține o funcție importantă. Plânge pentru că bunicul nu l-a lăsat să ia în brațe porumbelul bolnav. Stătea pe nisip, aruncându-și ochii îngrozit și răsucindu-și gâtul aproape în jurul propriei axe. Pielea colorată nenatural se vedea printre penele subțiri.

O să moară aici, a spus băiatul. Nu-l putem lăsa aici. Cum putem să-l părăsim, știind că asta o să-l omoare?

N-o să moară, a răspuns bunicul. Dimpotrivă, dacă îl iei, îi vei face rău. E pasăre sălbatică. Natura știe cel mai bine ce să facă. Nu e nevoie să intervii.

Se îndepărtaseră mult de acel loc, iar băiatul încă nu se putea liniști. Lacrimile i-au împăienjenit priveliștea portului și a mării. Băiatul tușea, fie din cauza plânsului, fie din cauza emisiilor otrăvitoare din atmosferă.

Vrei să cumpărăm niște peștișori noi? a întrebat bunicul, aplecându-se spre nepotul său. Vrei peștișori curcubeu? Vrei alte ciclide?

Vreau un caras oranda cu cap roșu, a spus băiatul pufnind. Și vreau și un somn! Vreau să-mi cumperi și un agamix înstelat!

Îți va mânca peștișorii, a clătinat bunicul din cap. Și băiatul s-a pus din nou pe plâns.

Atunci bunicul — scund, subțire, aplecat, cu părul cărunt suflat de vântul mării — a scos din buzunar o cutie de plastic neagră, s-a ghemuit lângă nepotul său, iar pantalonii gri i s-au ridicat în sus pe gambe, dezvelindu-i șosetele albastre, care-i acopereau picioarele osoase. A deschis capacul rotund cu o oglinjoară în interior. Era o busolă Adrianov (după cum s-a dovedit mai târziu, era radioactivă).

În întuneric, cadranul și vârful de nord al acului magnetic strălucesc, a spus bunicul.

Băiatul a smuls cu nerăbdare busola din mâinile bunicului, dar nu a putut să o țină, și busola a căzut în nisip. Palme mici i s-au afundat în stratul gros, tare și fierbinte.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: un peisaj înceţoşat cu un gard, plante şi un brad înalt, văzut pe o fereastră murdară, în care se reflectă formele corpurilor albe
5298 de aprecieri
amoromality Concomitent

Nu era nisipul, ci trupul Romanei. Bohdan o atinse cu palmele tari lacome, trăgând-o spre el. O privi cu ochii mari, solemn și atent. Scrisoarea îngălbenită, furată, se mototolise sub greutatea ei. O apucă de părul de pe ceafă cu o mână, imobilizând-o, în timp ce cealaltă palmă căută ceva pe pieptul, pe burta și pe coapsele ei. Romana trase aer în piept, luată prin surprindere. Eliberată de haine, o durea pielea din cauza saltelei aspre. Sărutările lui pripite i-au opărit urechile, gâtul, pieptul, în timp ce palmele lui au devenit dintr-odată precaute și lente, abia perceptibile. Nu era în stare să ghicească în ce loc avea să o atingă peste o clipă.

Bohdan s-a liniștit și a încetat să o sărute, dar respirația lui umedă și fierbinte, călătorind prin adânciturile trupului ei, transmitea sub piele descărcări de dulce desfătare ce o făceau pe femeie să-și arcuiască trupul.

În cele din urmă, amândoi au împietrit și au rămas nemișcați până când afară s-a întunecat complet. De pe lac se auzea cântecul broaștelor care parcă tencuia pereții casei cu o plasă deasă de sunete, pătrundeau în crăpături. Se contopeau cu senzația de greață, cu uitarea a două trupuri goale, cu picioarele-mpletite.

Bohdan a sărutat-o pe Romana pe burtă și a ridicat capul. Ea îi putea distinge doar conturul capului, putea ghici sclipirea ochilor lui. Simțind, fără îndoială, privirea lui pătrunzătoare, îndreptată direct spre fața ei.

Imaginile care apăruseră în mintea lui în urmă cu ceva timp se risipiseră fără urmă. Lăsaseră un gust abia perceptibil pe vârful limbii. Deși putea fi, de fapt, gustul pielii Romanei.

De data aceasta, Bohdan, deși pierduse pentru cine știe a câta oară toate indiciile, pierduse tot ce l-ar fi putut ajuta să-și recapete memoria, nu a simțit în inimă povara obișnuită, insuportabilă a disperării și

a inutilității. Și-a împletit degetele cu ale Romanei și i-a ținut mâna delicat și ferm. Ea a încercat să se elibereze, dar Bohdan nu a lăsat-o.

Acum a înțeles că această femeie îl va conduce acolo unde trebuie. Îl va conduce, chiar dacă propriul ei obiectiv se află-n direcția opusă.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
video: o bluză de femeie se leagănă ritmic pe un tufiș de trandafiri, se aude un foșnet inexplicabil, ciocănituri și plesnituri
3777 de aprecieri
Vezi toate comentariile (460)
amoromality El își amintește

Romana a luat pe furiș de la Arhivă scrisoare după scrisoare, iar când microbuzul cotea la dreapta înainte de a intra în satul Poroskoten, inima începea să-i bată mai repede. Bohdan chiar o aștepta în stația de autobuz. Ca să nu-i pună la încercare răbdarea, Romana îi înmâna scrisoarea imediat ce autobuzul pleca mai departe. Bohdan o citea în timp ce mergeau pe jos spre casă.

Romana bănuia că, de fapt, conținutul scrisorilor nu e prea important. Mai exact,

nu mult mai important decât hârtia și scrisul de mână, aspectul rândurilor care uneori abia alunecau în jos pe foile neliniate ale scrisorii. El nu recunoștea cuvinte sau anumite fapte, ci îi era familiar întregul care provoca pentru scurtă vreme o limpezire a amintirilor, urmată de un val înalt de recunoștință față de ea, de Romana. Oh, acum putea simți cât de mare nevoie avea de ea. Acum nu se putea abține să i-o arate.

Să zicem că scrisoarea spunea:

„Aici, în Znamianka, avem soare, apă și caise. Nu te invit să vii aici, pentru că se termină caisele, în casă e sufocant, iar soarele și apa nu te atrag. Cu toate acestea, în august, voi fi transferat la Kamianka, iar Kamianka e centrul districtului și acolo există un cinematograf, un magazin de băuturi alcoolice, un chioșc de ziare, un post de radio, o farmacie, un oficiu poștal și probabil aici merită să vii."

Bohdan citea, recunoscând deja semnele subtile ale reamintirii: pulsația din vârful degetelor, imponderabilitate trupului său, ușurința cu care respira, dilatarea spațiului înconjurător și dispersarea senzațiilor fizice în acest spațiu.

Apoi se îngrijora, de exemplu, de livezile de caise ale căror crengi se rupeau sub greutatea roadelor. Băiatul nu se mai putea

uita la ele. Fără tragere de inimă, rupea fructele și privea cum omidele transparente încercau să se ascundă de străfulgerarea bruscă a luminii pătrunzătoare a zilei. Îngropa sâmburii în nisip. Nisipul era mereu plin de gunoaie: ambalaje de înghețată, etichete și capace de bere, mucuri de țigări. Băiatului îi plăcea să găsească bucăți netede de sticlă, lustruite de apa mării.

În drum spre cinema, trebuiau să se oprească la vechiul turn de apă, iar bunicul repeta, iar și iar, că turnul rămăsese în picioare în timpul războiului pentru că, atunci când fusese construit, la începutul secolului XX, cărămizile fuseseră prinse cu albușuri de ou. Băiatul număra fațetele și etajele și ocolea turnul de nenumărate ori, întâlnindu-se de fiecare dată cu bunicul său, care stătea nemișcat în tot acest timp.

Odată au fost lăsați să urce scările în spirală până la puntea de observație, și de acolo puteau vedea totul: teatrul dramatic și cele două case cu turle și grupul de clădiri înalte și murdare... acoperișurile gri ale zonelor rezidențiale, printre care se pierdea și clădirea lor cu multe etaje, ateliere și conducte ale uzinelor metalurgice și nori de fum de culori nenaturale peste o fâșie de mare întunecată.

Toate aceste imagini izbucneau în conștiința lui într-o fracțiune de secundă. Bohdan făcea un pas, Romana nici nu-i observa absența, că el era deja din nou lângă ea. Nici nu se apleca bine să pipăie după zăvor prin orificiul din poartă, că imediat degetele lui Bohdan alergau cu ușurință de-a lungul fâșiei ei de piele dezgolită dintre fustă și bluză. Neputând să închidă poarta în urma lor, bărbatul și femeia traversau curtea într-un dans capricios și stângaci. În spatele lui Bohdan se întindeau ramurile flexibile ale trandafirului, prinzându-se cu spinii de haine, pietrele se rostogoleau sub picioarele Romanei. Bărbatul lua cu grijă fața Romanei în mâini, sprijinind-o în colțul dintre ușa de la intrare și zidul aspru al casei, și îi săruta încet fruntea, ochii, pomeții, nasul, bărbia. Ținea scrisoarea în mână sau, reușind s-o împăturească cu grijă, o ascundea în buzunarul blugilor.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
selfie: ea își pleacă capul, fața ei e ascunsă în spatele șuvițelor de păr, el o sărută pe creștetul capului, închizând ochii cu tandrețe, sânii ei sunt abia acoperiți de un cearșaf aspru, cafeaua aburește într-o ceașcă de lut
2015 aprecieri

Vezi toate comentariile (132)
amoromality Acest cearșaf încă o ține minte pe baba Uliana

„Momentan sunt în viață și sunt bine, în ciuda prafului ridicat de tractoarele care scot lut și cernoziom pentru baraj, toată ziua stau sub un păr sau la soare, seara — o oră lângă râu, și de la ora șapte — într-o cameră înăbușitoare. Deocamdată, nici măcar oasele nu mă dor, așa că vârsta nu are un efect catastrofal“, a citit Bohdan.

Și-a amintit cum de la geamul Ladei tatălui său, undeva la intrarea în zona industrială, vedea mai multe femei în haine negre. Ele, ținându-și fustele, frământau lutul gras cu picioarele lor albe, care, cu un zgomot de sucțiune, elibera fără tragere de inimă membrele femeilor din strânsoarea lui. O altă femeie turna pământ roșu peste aluatul de lut și pe urmă turna apă dintr-o găleată. Tatăl lui, bătând darabana cu degetele pe volanul învelit în piele, prindea privirea fiului în oglindă.

Fac chirpici, îi explica. Vezi, acum toarnă pleava din pungă. Aproape jumătate de oraș e construit din chirpici, dar acum nimeni nu mai face. Se pare că nu pot face rost de cărămizi. Băiatul rămânea lipit de geam, privind îndeaproape piramidele uniforme

din paralelipipede întărite de culoare cenușie-brună. S-a gândit că în acest fel și-ar putea construi singur casa.

Lumina semaforului s-a schimbat din nou în verde. Mașina nu a pornit imediat. Tatăl lui s-a enervat și-a înjurat. Capul lui chel și transpirat strălucea. Și-a șters transpirația cu palma, apoi a apucat nervos, din nou, maneta de viteze. Băiatul, neavând nimic mai bun de făcut, a întins mâna după o grămadă de ziare — mai multe numere din *Illiciveț*[87] și unul din *Muncitorul din Pryazov* —, dar nici măcar imaginile cu muncitoare vânjoase, cu sâni mari ca niște dealuri, care se vedeau de sub haine lăbărțate, nici măcar fotografiile neclare ale furnalelor și serbările Zilei Solidarității nu îi trezeau interes.

Au mers mult timp de-a lungul căii ferate, printre mormane de fier vechi, pe lângă tancuri și vagoane răsturnate sub halde de steril. Întregi lanțuri muntoase se profilau la orizont: le puteai distinge craterele, crăpăturile în suprafața densă. Iazurile pline cu deșeuri străluceau, apa lor încă licărea cu o patină irizantă de oțel. Kilometri de iarbă cafenie, coaptă de soare, erau acoperiți cu un strat gros de praf metalic.

Au trecut pe sub structuri grele, amenințătoare, care se sprijineau de gurile hangarelor uriașe. Conurile de turnuri de

răcire aruncau căldură și abur. Conducte de diferite grosimi și înălțimi, vopsite cândva în dungi roșii și albe, care acum abia se mai vedeau de sub crusta neagră, îi aduceau aminte băiatului de instrumentele de suflat pe care le văzuse în Palatul Pionierilor. Băiatul și-a amintit că mama lui răzuia săptămânal pumni de cenușă lipicioasă, cu miros acru, de pe ramele ferestrelor din exteriorul apartamentului lor.

Crengile copacilor atârnau peste șirurile nesfârșite de pereți din beton. Se copseseră prunele. O prună răscoaptă zăcea pe suprafața acoperișurilor din tablă, mustind de la căldură, se usca.

Mașina a trecut prin cartiere cu barăci și clădiri de locuințe, lângă care oamenii stăteau la umbra copacilor, pe bănci, copiii se jucau în gropi cu nisip, a trecut pe lângă o grădiniță, pe lângă băcănii, un cămin cultural, afișe cu imagini ale liderilor, straturi de flori de salvie, apoi a intrat din nou în zonele industriale, unde clădirile negre zumzăiau și răcneau, încinse din interior de căldură, împletite cu țevi, rezervoare și cilindri, poduri și scări de fier, șine și transportoare care legau atelierele de diferite fabrici. Trenurile de marfă mergeau cu zgomot în direcții opuse. Băiatului i s-a părut că această cale ferată acoperă toată această

țară de oțel și beton, ca o pânză de păianjen, disecând aerul, tăind în grosimea pământului.

De la distanță, era greu să vezi oameni în măruntaiele industriale. Dar băiatul știa că interioarele clădirilor și construcțiilor erau pline de oameni. Era un popor separat, căruia băiatul i-a aparținut din momentul nașterii: oameni cu cască, în salopete termorezistente, cu mănuși ignifuge. Oameni cu fețele înnegrite, sfâșiate, ascunse în spatele barierelor de pânză, care arătau ca niște cavaleri medievali. Veșnic transpirați, murdari, obosiți — cea mai mare parte a vieții lor și-o petrecuseră în mijlocul vuietului cuptoarelor, al bubuitului motoarelor, al zgomotului transportoarelor, printre limbi de flăcări, scântei, peste lacuri de foc lichid, fier topit, peste care alunecau cabinele macaralelor. Părinții și bunicii acestor femei și bărbați au lucrat și ei aici, s-au născut, au trăit și au murit aici, iar singurul lucru pe care și l-au dorit pentru copiii lor a fost să evite o soartă asemănătoare cu a lor, realizând în același timp că e imposibil.

Au fost aduși și ademeniți aici, în țara fabricilor în care se prelucra cinabru, într-un paradis industrial întunecat, ascuns din toate părțile sub pătura unui nor otrăvitor. Sub

zgomotul și huruitul care au transformat orice limbă într-un instrument lipsit de sens, sortit să fie aruncat și uitat, sub influența presiunilor și temperaturilor ridicate, printre artificiile hipnotice ale scânteilor generate de procesele de topire, turnare și prelucrare, s-au contopit într-o masă omogenă, un aliaj cu impurități. Au uitat toate poveștile de dinainte, crezând că au apărut chiar aici, printre țevile țesute în labirinturi fără ieșire, printre modelele geometrice de cutii și conuri de metal, printre șofranul ruginii și mahonul funinginii. Ca fiecare dintre acești oameni, băiatul a știut să admire frumusețea acestor locuri.

Și-a amintit de aerul auriu încântător din fața intrării în atelierul de transformatoare unde tatăl lui parcase mașina. A deschis gura, a dat capul pe spate și s-a minunat de particulele minuscule de praf prețios care se așeza pe el din cer, din când în când învârtindu-se capricios în adierile de vânt.

Cu toate acestea, a avut doar câteva secunde să se bucure de priveliște: cavaleri negri în costume masive, apăsătoare, alergau spre tatăl lui. Se vedea albul bombat al ochilor lor, care contrasta cu fețele lor negre. Strigau. Îl apucau de mâini. Îi acopereau fața cu mâinile. Unul dintre ei a alunecat neputincios în jos, pe o grămadă de resturi

de metal de sub perete. Un altul i-a întins tatălui său o cască curată.

Pe băiat l-a luat de mână asistenta tatălui său, îmbrăcată într-o salopetă îngrijită care nu-i ascundea silueta frumoasă. L-a tras repede prin năduf și căldură, în sus, pe scările metalice, peste concentratoarele de oxigen și gropile utilajelor, peste grămezi de fier, resturi și minereuri încărcate în pântecele unităților în formă de pară, peste creuzete, în care oțelul se solidificase, privindu-l pe băiat ca niște plăci uriașe de hematogen, gustarea aceea pe care obișnuia să i-o dea bunica.

Băiatul a privit înapoi cu interes, încercând să afle care fusese cauza spaimei nemaiîntâlnite. În față i s-a deschis un pavilion obscur, ale cărui bolți convexe erau străbătute de razele groase ale soarelui — stâlpi de lumină oblici care scoteau la iveală formele netede ale norilor trândavi de abur, rotocoale otrăvitoare de fum. Năbușeala sufocantă, întunecată a atelierului era sfâșiată de erupții roșii de foc lichid. Băiatul a plimbat privirea peste afișele începătoșate, care nu încetau să-l impresioneze prin amploarea lor: imagini cu lucrători de macara și metalurgiști, apeluri pentru a renunța la tutun și a lupta împotriva alcoolismului, pentru a respecta regulile de siguranță și pentru a depăși norma de producție. Tânărul

rumen în obraji purta un costum special, iar inscripția cu litere roșii anunța: „Tinere inginer, mergi la atelier!“. Un gard de conducte asuda cu funingine neagră: „Fumul țevilor este respirația Donbasului sovietic“. Băiatul a încercat să-și smulgă mâna ca să se dedea obiceiului său de a-și admira capodopera preferată: o brigantină albă pe fundalul unei mări albastre care curgea pe cerul fără nori. Dar tânăra l-a prins și mai strâns și, șuierând, l-a tras atât de tare spre ea, încât picioarele băiatului au alunecat de pe treaptă și au rămas în aer o clipă, până să se lovească de următoarea treaptă.

Într-un fel sau altul, băiatul știa ce se întâmplase: unul dintre muncitori sărise din cabina lui într-o cuvă cu oțel lichid care tocmai fusese turnat din convertor. În timp ce ceilalți își veneau în simțiri, el se dizolvase fără urmă în masa care ardea. Înainte ca tatăl lui să sosească, câteva suflete temerare se apucaseră deja să agite neputincios în substanța vâscoasă strălucitoare, cu tije lungi de metal ca și cum ar fi sperat să-și pescuiască prietenul, dar nu făceau altceva decât să amestece cu și mai multă migală în oțelul lichid particulele împrăștiate din ceea ce alcătuise cândva corpul lui fizic.

amoromality

Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: urme umede, întortocheate, pe piele
2154 de aprecieri
Vezi toate comentariile (94)

Amintirile lui Bohdan au curs din el prin porii limbii, transmițându-se Romanei, care habar n-avea de ce saliva iubitului ei are gust de metal. Ea s-a topit de la frecarea pielii lui de pielea ei, a sfârâit, arzându-i fesele cu gambele ei, opărindu-i pieptul cu sânii ei. Șuvițele umede ale părului ei se înfășurau în jurul gâtului lui, lăsându-i urme umede și întortocheate pe spate.

Câteva minute au încetat să geamă și să respire zgomotos și au ascultat doar zgomotul surfului — loviturile ritmice ale valurilor sărate, cu emisii otrăvitoare, de cisternele inundate și podelele de beton ale atelierelor distruse. Undeva în depărtare se auzi o sirenă.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: un bărbat sărută capul unui ciobănesc bătrân și docil prin plasa gardului, ochii amândurora sunt închiși de tandrețe, în timp ce în spatele lor vecina privește prin golul dintre draperii
1400 de aprecieri

Vezi toate comentariile (302)
amoromality Zefir

„Dragă Son'! La urma urmei, tot ce se face se face simplu și ușor. Dacă un om ar trăi doar prin ceea ce se face, viața fiecăruia ar fi simplă și ușoară. Viața devine dificilă doar din cauza gândurilor grele: cum va fi, cum va ieși?"

Băiatul i-a cerut voie bunicului să o scoată pe Alfa la plimbare, iar ea l-a tras pe lângă cinematograful „Victoria", la bufetul căruia se vindeau cele mai delicioase buturugi de ciocolată, precum și alte prăjituri împodobite cu trandafiri roz și frunze de un verde țipător, din cremă. Băiatul a strigat câinele cu voce subțire, încercând să facă față forței animalului. Bucla lesei îi tăia dureros încheietura mâinii subțiri. Alfa, ametită de fericire, sălta spre el, îl lingea pe obraz cu limba și se repezea din nou înainte, smulgând lesa, aproape doborând trecătorii din picioare. Treceau pe lângă căsuțe robuste, cu ferestre largi, cu elemente de decor arhitectural, pe lângă beciul Holovvyno, unde, după cum îi spusese bunicul, erau pe pereți capete de lei din ipsos, cu robinete ieșite din gură. Alfa a cotit de pe bulevardul Lenin spre strada Radianska, aproape smulgând mâinile băiatului din încheieturi,

și s-a repezit înainte, dând din coadă. Bunicul, gâfâind și tremurând din tot corpul de la atâta efortul, a reușit să-i ajungă din urmă abia în fața Clubului Metalurgiștilor, care stătea parcă cu aripile desfăcute.

Alfa s-a oprit ca și cum ar fi împietrit pe loc, apoi și-a făcut coada covrig și s-a întors șontâc-șontâc spre stăpânul ei. Acesta s-a năpustit asupra ei cu furie, tușind și respirând sacadat, scoțând șuierături din piept. Băiatul nu putea să-și tragă răsuflarea. A rezistat tentației de a-și trece palma prin blana aspră de pe ceafa Alfei. Îi părea îngrozitor de rău pentru câine: ea s-a întins, și-a așezat cu umilință capul pe labele încrucișate și s-a uitat vinovat și rugător la bătrân, de jos în sus.

Dintr-un motiv sau altul, această scenă i-a amintit băiatului de felul în care bunicul îl certase pe tatăl său, cu o zi înainte, pentru slăbiciunea lui. Tata ședea pe canapea cu capul în mâini: nu-și mai putea reveni după moartea muncitorului. Bunicul stătea deasupra lui — atât de cocoșat, ofilit, într-un tricou care scotea la iveală un piept fierbinte și cenușiu — și cu voce monotonă repeta același lucru iar și iar: că tatăl lui nu are dreptul să fie atât de slab, încât el trebuie să servească drept exemplu pentru oamenii pe care îi conduce. Că e bărbat și, prin urmare,

trebuie să fie puternic. Că nu are de ales. Că trebuie să-i protejeze pe subalterni împotriva propriilor temeri. Că fiecare dintre noi se dizolvă în cele din urmă în creuzetul înroșit al timpului, așa că nu e nimic ieșit din comun în accidentul de ieri.

Bunicul a mai spus că și pe timpul lui astfel de lucruri se întâmplau destul de des, dar el nu și-a permis niciodată să dispere.

Apoi a venit mama în fugă din bucătărie, ea care de obicei nu se amesteca niciodată în conversațiile bunicului și tatălui. Dar de data aceasta avea fața roșie și umflată. A strigat și i-a spus bunicului că ar trebui să-și mai țină gura. Pentru că din cauza lui erau toți condamnați pentru totdeauna să trăiască în acest oraș, unde plămânii oamenilor sunt înnegriți de otrava din aer încă din copilărie și, din cauza păcatelor sale străvechi, nu vor fi lăsați niciodată să se mute la Kiev sau la Moscova.

Bunicul i-a aruncat o privire disprețuitoare, fără să-și piardă cumpătul. Tu ar trebui să taci, i-a spus el destul de liniștit, pentru că, dacă nu m-aș fi mutat aici în '56, acum ai fi condus o macara peste oțel topit toată ziua și ai fi locuit într-un apartament înghesuit de la etajul nouă, cu vedere spre ateliere.

În acel moment, băiatul s-a luat la trântă cu câinele, s-a rostogolit cu el înainte și înapoi pe covor. Când s-a lovit cu spatele de bufet, s-a auzit clinchetul paharelor. Alfa a mârâit, mușcând ușor umerii, brațele și obrajii băiatului.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: o urmă de dinți
5777 de aprecieri
Vezi toate comentariile (317)
amoromality Totul ca înainte

Bohdan nu i-a spus niciodată Romanei că, atunci când închide ochii și-și îngroapă palma răsfirată în părul ei, gestul îi amintește de felul în care atingea cândva capul unui câine. Mâna își amintește pântecele câinelui, coastele, labele masive cu pernițe aspre. Mirosul de blană, atât de neplăcut, atât de îmbătător în același timp. Cartilajul dur al nasului și părul mătăsos pe el. Atingerea blândă a limbii fierbinți. Duhoarea salivei.

În timp ce săruta omoplații Romanei, Bohdan înghețа uneori, apoi își trecea încet limba de jos în sus, ca atingerea să fie mai aspră.

amoromality

Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: o urmă de ruj roșu-aprins, pe cicatrici, la un milimetru de vena jugulară, gâtul unui bărbat mare și puternic
2319 aprecieri
Vezi toate comentariile (34)
amoromality Lingerea rănilor

„Desigur, ar fi putut exista o mie și unul de motive. Faptul că ți-a fost rău în timp ce-mi scriai, după cum mi-ai scris. Sau poate că ar fi trebuit să primesc, după telegrama mea, un mesaj nu despre nunta lui Stefan, ci poate despre nunta ta. Sau poate au existat zeci de alte motive. În orice caz, ultimele două săptămâni m-au costat foarte mult. Nu mai puțin decât m-a costat acum douăzeci de ani, când dispariția ta neașteptată s-a petrecut la fel de brusc și inexplicabil. Aș fi putut găsi zeci și zeci de motive, dar explicația era mereu aceeași. Știi foarte bine care!..."

Băiatul a intrat în biroul bunicului său, deși știa foarte bine că e interzis. Tocmai de aceea s-a strecurat din nou acolo, ocolind-o pe somnoroasa Alfa, abia crăpând ușa cu un dreptunghi de sticlă mată.

A intrat într-o lume retrasă, domolită de un covor turkmen vișiniu, protejată de lumina exterioară de perdele grele din catifea. Mama lui gospodărea în bucătărie, cânta

împreună cu radioul, cu vocea ei subțire. Știa că tatăl lui n-o să se întoarcă curând de la serviciu. Iar bunicul, proprietarul camerei în care băiatul nu avea voie să intre în lipsa lui, mersese la chioșc să ia un ziar.

Incursiunea a fost, evident, o treabă riscantă, dar băiatul nu a putut rezista tentației. S-a pus în patru labe și s-a târât pe covor, inhalând parfumul concentrat de mandarine și conifere Consul al bunicului său, a cărui sticlă stătea pe birou cu capacul rotund maro înșurubat, alături de picături pentru inimă, țigări și ceai amar. Ceasurile bunicului ticăiau neîncetat: un Iantar dreptunghiular pe bufet și un Maiak rotund și elegant, montat pe un suport de lemn, care stătea sub o lampă de masă cu abajur verde. Însă băiatul a fost cel mai atras de ceasul electronic, care afișa numere pătrate de culoare zmeurie, luminând spectaculos în întuneric.

Totul în această cameră era plin de un farmec aparte: o masă din lemn masiv și un scaun tapițat din piele în forma unei scoici, care era groaznic de inconfortabil, însă bunicul nu se așeza niciodată în el și nu permitea nimănui s-o facă; un suport de masă din marmură cu pixuri; un calendar perpetuu rotund care arăta temperatura camerei și pe care băiatul visa pur și simplu

să-l aibă; o călimară grea din sticlă; o scrumieră de porțelan, pe care bunicul o scutura obligat, cu scandal, de mama (de preferat nu pe covor, nici pe parchetul din coridor și nici pe gresia de la toaletă); un prespapier verde cu profilul lui Lenin și inscripția „Erou al Muncii Socialiste"; o carafă de sticlă cu apă fiartă și un pahar. În colț, deasupra cărții de telefoane, se afla un telefon verde cu disc. Dulapurile înalte pentru cărți erau pline cu volume, colecții complete de lucrări, enciclopedii: existau manuale despre metalurgie, exploatarea cărbunelui și minereurilor; cărți de fizică și chimie; cărți despre incași, azteci și mayași; mai multe variante ale miturilor Greciei Antice; lucrări ale lui Lenin, Stalin, Gorki, Ciukovski, Cernîșevski, Pușkin, Gogol, Nekrasov, Leskov, Jules Verne, Mayne Reid, Dickens, Dumas, Hugo, Kotliarevskyi, George Sand, Oleșa. Băiatului îi plăcea să răsfoiască volumul verde *Națiunile lumii*, cu desene interesante, cărți despre Jocurile Olimpice, alpinism și alimentare cu apă. Era atras în egală măsură de volumele solemne, de culoare albastru-închis, ale Marii Enciclopedii Sovietice, dar a început să se intereseze real de conținutul lor abia mai târziu.

Pe câteva rafturi largi se aflau romanele preferate de spionaj ale bunicului: *Maiorul Vifor* într-o legătură din material textil plăcut la atingere, *Șaptesprezece momente de primăvară*, *Întoarcerea președintelui* — cu pagini uzate de la atâta citit și răscitit.

Dar cel mai mult era atras de dulapul din colțul dintre birou și fereastră, aflat sub basorelieful din fontă care înfățișa un alpinist caucazian, lângă acvariul de două sute de litri pe care el și bunicul lui îl împărțeau, plin cu scalari, molly, pești-curcubeu, pești-spadă, neoni, pești-aurii, gurami, blenny-i și barbuni. Preferatul băiatului era un crab albastru cubanez, dăruit de bunicul său de ziua lui de naștere. Strălucea ca flacăra unui arzător cu gaz, mișcându-se încet printre legănarea fără greutate a elodeei și cabombei, printre plante de acvariu delicate din specia ceratophyllum și echinodorus. Hrana pentru pești, dafnii și ciclopi, pe care băiatul și bunicul o prindeau în iazurile din cartierul 1 Mai. Dar cel mai ușor, sigur, era să cumperi viermi uscați de la Pryroda. Băiatului îi plăcea atât de mult mirosul lor sărat.

Bunicul nu știa că băiatul învățase să deschidă dulapul lui secret, unde erau păstrate cele mai mari comori. Pentru aceasta nu avea nevoie de cheie: reușise să inventeze

o modalitate de a deschide ușa cu o riglă de fier, ridicând bara de metal a broaștei din interior cu o sârmă groasă.

Deasupra, pe dulap, era un Lenin din bronz gol în interior (un mic bust din ipsos decora întotdeauna biroul bunicului), iar înăuntru era o husă de piele cu un aparat de bărbierit electric Sputnik-67 alb-lăptos, care părea un dispozitiv fantastic din viitor. Era atât de frumos să ții acest lucru neted în mâini, cufundându-te în fantezia de a întâlni extratereștri de pe planete îndepărtate, urmărind lupta lor cu armele spațiale. Nu mai puțin atrăgătoare era cutia neagră minusculă cu o mașină pentru ascuțirea lamelor de ras din oțel, subțiri ca un fir de păr. Funcționa cu o sfoară de care trebuia să tragi. Odată, băiatul se rănise cu un fel de patrulater magnetic strălucitor, o picătură de un roșu-aprins a apărut încet pe vârful degetului arătător — de atunci, acest mic obiect îl atrăsese și mai mult. Se mai aflau aici o lanternă, un briceag, o lupă, un binoclu și o brichetă adevărată.

Și, de asemenea, medaliile bunicului din război: „Steaua de aur", „Pentru meritul în luptă", „Pentru victoria asupra Germaniei". Și albumele cu fotografii din diferite vremuri, de care băiatul nu era deosebit de interesat, și niște scrisori vechi, hârtii îngălbenite, plicuri,

caiete, mape. Iar acolo, sub ele, jos de tot, era o carte roșie ca sângele, care îi făcea capul să se învârtă și picioarele să se umple de o greutate plăcută, de parcă ar fi apărut brusc în ele greutăți de plumb, ca într-un magazin alimentar, unde vânzătoarea așază cu pricepere o combinație de greutăți de diferite dimensiuni, ca într-un joc de șah sau table.

Pe coperta cărții roșii era tipărit titlul, cuvinte înfiorătoare, de neînțeles și dulci: „Sexopatologie generală. Un ghid pentru medici". Cu litere mici și groase, cu pagini complet de neînțeles, cu grafice și desene, scheme minimaliste, toate acestea erau de așa natură, încât acolo, în spatele conținutului greu de înțeles, se putea simți un tărâm tensionat și pulsator, interzis și dezgustător, dincolo de orice fantezie, dar, în același timp — indescriptibil de atractiv, irezistibil.

La îndemâna băiatului erau doar câteva pagini cu imagini, peste care zăbovea timp îndelungat, privind complet fascinat: găuri întunecate, cârnați, pungulițe, falduri hașurate și rulouri umflate între picioarele larg depărtate ale persoanelor invizibile; reprodusă într-o imagine secționată, o pușă ca a lui; sau un desen mare și detaliat al unei depresiuni cu mai multe niveluri, care în același timp semăna cu o peșteră de pe fundul mării, cu o coajă de moluscă și cu o

perlă prin puful moale al unui echinodorus delicat, un ochi care se uită cu atenție drept la el, un mugur mare deschis, o rană deschisă în mijlocul unui pat de flori ispititor.

Scrisul în alte limbi de sub imagini nu făcea decât să-l încurce și mai mult. Era ca vorbele vracilor, descântecul vrăjitoarelor. Contururile din jurul obiectului de neînțeles aduceau cu un fund, cu o gaură strânsă tare, o burtă bombată și niște picioare desfăcute, iar suspiciunile care se învârteau în capul băiatului, care îi tăiau respirația și îi aduceau lacrimi în ochi nu-l lăsau să doarmă în timpul nopții. În spatele acestui desen era ceva inexorabil, ceva inevitabil. Un adevăr mare și greu, o pierdere profundă. Intuitiv, el a simțit că această deschidere printre petalele pe jumătate răsfrânte aducea cu ea cunoștințe despre viață, care erau radical diferite de ideile lui din copilărie. Din clipa în care se uitase pentru prima dată în ochiul acela vigilent, se transformase. Și nu mai era cale de întoarcere.

Când candelabrul prețios din sticlă de Boemia a sunat, în chip fermecător, din zeci de mărgele din cristal, băiatul s-a cutremurat — dar era deja prea târziu. Alfa privea, cu gura larg deschisă, scoțând limba și dând din coadă. Iar bunicul a traversat camera cu pași mari, până când elefanții albi

de porțelan au dansat în bufet, și s-a oprit deasupra lui. Pielea zbârcită și slabă a feței îi atârna, pătată de insulițele maro ale bătrâneții, smocuri de păr îi ieșeau din nări, buzele îi tremurau, iar ochii îi lăcrimau furios.

Băiatul a închis cartea, reușind să ascundă urmele faptelor sale groaznice. Dar bunicul nu era interesat de mugurul deschis, înconjurat de pliuri lipicioase și suculente. L-a împins brutal pe băiat și a scos de sub el un teanc de scrisori mototolite, îngălbenite, cu un scris de mână mic, ilizibil.

Această ilizibilitate atrăsese odată până și atenția băiatului: a încercat să descifreze măcar un cuvânt, dar nu i-a reușit niciodată și și-a pierdut complet interesul.

Bunicul a apucat scrisorile, le-a netezit pe masă, aliniind cu grijă marginile, îndreptând ușor hârtia cu mâinile. În același timp, trupul îi zvâcnea, aproape că sărea pe loc. Întreaga lui față luase o expresie crudă și furioasă. Băiatul nu-și văzuse niciodată bunicul atât de furios.

Dintr-odată, bătrânul a apucat cu mâna dreaptă tot teancul de scrisori, care a luat brusc forma unui evantai deschis, și l-a lovit pe băiat peste față. O dată, de două ori, de trei ori.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: foietaj umplut cu fructe de pădure
969 de aprecieri
Vezi toate comentariile (74)

Nu exista cale întoarcere. Din clipa în care Bohdan se uitase pentru prima dată în ochiul acela vigilent, se transformase. Era hipnotizat de adâncimea impenetrabilă, de valea adâncă căptușită cu mușchi catifelat. Atingerea țesăturilor strânse și netede, strângerea alunecoasă, stropii și gustul apei de mare. Inflorescența în forma unui evantai a unui iris abia deschis. O portocală ruptă în jumătate cu lobi suculenți, abia despărțiți. Pulpa de prună coaptă. Un pepene galben feliat, cu o cavitate plină de sâmburi într-un sirop dulce, lipicios. Foietaj umplut cu fructe de pădure. O gaură într-un sol umed crăpat delicat. Mușchiul salivar încordat al unei midii. Argila plastică și alunecoasă care dezvăluie carnea la cea mai ușoară atingere. Buzele cărnoase ale magnoliei care ies din blana fragedă a mugurului. Un deget arătător introdus încet în coconul unui vierme de mătase. Stratul roz translucid al unei roșii. O carte cu pagini deschise la mijloc.

Ce faci acolo? întrebă neputincioasă Romana, venindu-și brusc în fire.

Bărbatul tăcea.

Bohdane! îl strigă.

El se cutremură și ridică capul.

Eu sunt? o întrebă. Și apoi oftă și șopti năucit: Am uitat. Am uitat din nou totul.

amoromality
microbuzul Klavdievo-Tarasove — Akademmisteciko
selfie: ea e plânsă, ușor umflată, fruntea i se sprijină de geamul cețos al microbuzului, el o privește vinovat, bătrâna de pe scaunul din spatele lor privește cu interes și condamnare
3112 aprecieri
Vezi toate comentariile (157)
amoromality Îmi amintesc absența lui

Mai întâi a spus-o și abia apoi și-a dat seama ce făcuse. Dar era prea târziu. La urma urmei, fusese tot timpul conștientă de riscurile uriașe care însoțeau întreaga ei acțiune.

Bohdan a întrebat despre locuință. A început cu locuința, recunoscând că atunci când Romana vorbește despre acest loc, îi e greu să-și imagineze încăperi atât de spațioase și elegante. Aceste camere luminoase, aceste ferestre din podea până-n tavan, aceste coridoare lungi, de pe pereții cărora te privesc portrete de monștri. „Nu e

interesant“, a întrebat Bohdan, „că tatăl meu s-a ocupat de astfel de monstruozități toată viața, iar acum fiul său a devenit un monstru?“

Drept răspuns, Romana a clătinat în tăcere din cap și-a oftat trist. Arătându-i lui Bohdan că nu e de acord cu el.

Dar Bohdan continua.

Nu i-a trecut prin minte Romanei că amintirile lui s-ar putea trezi dacă el ar fi acolo, în interiorul acestui apartament cu vedere la Mănăstirea Florivska? Da, el își amintea că deja vorbiseră despre orășelul bunicii sale din Galiția, despre casa și grădina de pe deal, și despre cum era încă prea devreme să meargă acolo, că trebuia să-și revină complet din chinul prin care trecuse.

El vorbea cu glas blând, plin de încredere și nu se oprea să atingă ușor, cu degetele, părul Romanei. Stătea cu capul în poala lui. Se simțea bine, Bohdan a acoperit-o cu o pătură. Ea nici nu a observat când el a început să vorbească despre părinții lui. A început să vorbească, și Romanei i s-a părut că gheața de sub ei crapă încetul cu încetul, fără să scoată niciun sunet. Acestea erau încă crăpături foarte mici, invizibile. Gheața groasă abia ceda sub greutatea trupurilor lor împletite, unul în brațele celuilalt. Apa neagră, liniștită se legăna încet dedesubt. Era

un semn rău, un semn foarte rău, iar Romana știa asta.

Da, își amintește, își amintește foarte bine și înțelege de ce încă nu și-a întâlnit părinții. Îi este atât de recunoscător Romanei că îi explică ceea ce el a uitat, că îi pune steguleț pe hartă ca să nu se piardă și să nu facă nimic care să contrazică sinele lui real, cel care era odinioară.

Romana era foarte îngrijorată. S-a rostogolit cu fața-n sus și a privit, cu ochi mari, fața lui Bohdan. Din acest unghi, observa că, atunci când vorbea, maxilarul lui inferior descria o traiectorie ciudată.

Bohdan i-a simțit neliniștea și a vorbit și mai tandru. Degetele lui — ușoare ca niște pene — au atins buzele, pleoapele și obrajii Romanei.

Tocmai mi-a trecut prin cap, a continuat el, că o întâlnire cu părinții mei ar fi o șansă minunată de a-mi recâștiga memoria. O șansă serioasă.

Bine, hai să mergem, a spus Romana, fără să privească în altă parte și fără să clipească.

Bohdan a tăcut, privind-o atent.

Ai dreptate, aproape a strigat ea, sărind în picioare. Ai dreptate. De ce nu m-am gândit la asta până acum? Am avut grijă de tine prea tare. Dar ai perfectă dreptate! Fețele, vocile, intonațiile și gesturile lor îți sunt familiare

încă din copilărie, ei sunt părinții tăi! I-ai cunoscut toată viața! Bineînțeles că îți vei aminti!

S-a grăbit să-și pună blugii.

Hai, hai mai repede, autobuzul vine în cincisprezece minute, i-a spus cu severitate lui Bohdan, care încă o privea fără să se miște.

Ești sigură? a întrebat el în cele din urmă.

Ea a încremenit pentru o clipă, încruntându-se încurcată. Apoi, cu o mișcare rapidă, și-a tras fermoarul la pantaloni.

Normal că sunt sigură. Nu mai avem mult, ne-au mai rămas douăsprezece minute. Autobuzul o să întârzie, desigur, dar e mai bine nu ispitim soarta acum. „Să nu ispitim soarta", exact așa a spus.

Romana se gândea la această expresie în autobuz când a început să tremure. Se gândea și la cât de periculos prindeau contur evenimentele din viața ei și a lui Bohdan: parcă înadins, cu ceva timp în urmă, se stricase vechea lor mașină Volvo, ca și cum i-ar fi împins, pe ea și pe soțul ei, în lumea exterioară, scoțându-i din ascunzătorile lor, făcându-i din ce în ce mai vulnerabili. Cineva părea să sugereze ceva. N-ar fi mai bine, s-a gândit Romana, n-ar fi mai înțelept să ținem piept acestui pericol, arătându-ne

fața? N-ar fi mai bine chiar să-l căutăm și, găsindu-l, să-l batem pe umăr?

Tremurul i-a pătruns în stomac și i s-a răspândit în tot corpul. Și-a încordat șoldurile și gambele cât a putut de tare și și-a ținut palmele între genunchi. I-a fost teamă că vibrația se va transfera pe următorul scaun, că Bohdan va observa.

La urma urmei, a spus ea, aplecându-se spre el și încercând să vorbească pe un ton cât mai lejer posibil, când o să-ți amintești totul, îți vei aminti și cât de mult urăști să-i vezi. Și pur și simplu ne vom întoarce. Și înainte de asta, vă veți certa, vă veți înjura de mii de ori, vă veți amenința și umili și vă veți lepăda unul de celălalt, tu de ei și ei de tine.

Bohdan zâmbi larg. Romana încă nu putea înțelege cum acest zâmbet al lui, care o atrăgea atât de mult și de la care nu-și putea lua ochii, pe alții îi înspăimânta, li se părea respingător. Până cu o secundă mai devreme, bătrâna de pe scaunul de alături se uitase cu ochi mari și speriați la el, apoi privise cu groază de jur împrejurul microbuzului, iar adolescentul care stătea în picioare chiar lângă ei își îndreptase telefonul cu camera spre Bohdan.

Nu uita, a continuat Romana, încercând să-și controleze respirația accelerată și

neuniformă, că mama ta e bolnavă în stadiu terminal.

Asta chiar mă surprinde, a zis Bohdan serios. Ai spus că e într-o stare foarte gravă, ai spus că ar putea muri. Oare e posibil să n-o mai văd niciodată? și-a frecat palmele de pantaloni, gest care îi trăda starea lăuntrică de confuzie, pe urmă și-a ajustat rucsacul pe care îl ținea în poală. Romana știa că Bohdan are în rucsac capul leului de piatră din statuia Sfântului Onufrie și caietul băiatului evreu pe nume Pinhas.

N-ai vrut s-o mai vezi niciodată, a explicat Romana cu răbdare. Simțea că în vocea ei erau prea multe note de oțel și, ca să compenseze, l-a mângâiat pe umăr pe Bohdan.

N-a vrut să te vadă de când erai mic, i-a spus cu simpatie. Te-a lăsat cu bunica ta, îți amintești? Cum îi poți face așa ceva propriului tău copil? Ochii i s-au umplu de lacrimi, pe care s-a grăbit să le șteargă cu palmele, surprinsă, șocată neplăcut că atrage atenția oamenilor.

amoromality

Poroskoten, Livezile Apropiate

video: el ridicol de cocoșat, mergând pe o bicicletă prea mică pentru înălțimea lui, în direcția stufului, prin care se vede o baltă

nemișcată, strălucitoare, strigă ceva, dar cuvintele nu se pot deslușI din cauza zgomotului roților și al râsului ei, imaginea tremură
2948 de aprecieri
Vezi toate comentariile (153)
amoromality Refacerea ritualurilor preferate

Oare îl pierdea? Ar putea veni ziua în care palmele ei nu vor mai putea mângâia acest corp, suprafețele lui, explorate atât de amănunțit, întinderile lui, terenurile lui, craterele și platourile lui, marginile lui stâncoase, minele lui de piatră, solul cu părțile lui minerale?

Trezește-o în miezul nopții și ea îți va recrea imediat, din memorie, întreaga hartă a cicatricilor de pe corpul lui. Vârfurile degetelor ei au devenit conștiente de fiecare cicatrice de pe pielea lui, mare și mică, chiar și de cele ascunse între degetele lui de la picioare. Ea știa contururile rănilor vindecate, structura și netezimea țesutului conjunctiv, asprimea cicatricilor cu nervuri, era familiarizată cu fiecare semn de pe corpul lui. Și nu numai cu cele de la suprafață, ci și de-acolo, din adâncuri, de la joncțiunea oaselor rupte, a tendoanelor rupte, a mușchilor rupți. Ea știa ce înseamnă cutare sau cutare performanță neașteptată. Unde și

cum oasele corpului său sunt ținute laolaltă de plăci și roți de metal. Unde vasele lui sunt peticite, ca o bretea ruptă. Ea înțelegea de ce respirația lui era însoțită de șuierat și sforăit. De ce se aude un clinchet când merge. De ce nu poate ține o ceașcă de cafea în mâna dreaptă. De ce falca lui ia o traiectorie ciudată când vorbește. De ce colțul gurii lui, dacă încearcă să zâmbească, se lasă în jos. De ce ochii lui sunt poziționați pe axe diferite.

Nu poate exista o plăcere mai mare pentru ea decât să călătorească încet, cu ochii închiși, cu degetele peste corpul lui, pornind de la un punct diferit de fiecare dată și anticipând fiecare nodul, fiecare gropiță, fiecare creastă, fiecare adâncitură dureroasă, chinuitoare, fiecare cheag tensionat pe care-l întâlnește și îl recunoaște. E ca și cum s-ar întâlni cu prieteni vechi. Ca și cum ai citi o carte pe care o iubeai în copilărie în Braille după ce ți-ai pierdut brusc vedea. Ca și cum ai da peste o hartă geografică a locurilor în care ți-ai petrecut viața reală și plină de sens.

Cine l-ar putea cunoaște mai bine?

Ar fi putut toate acestea să dispară dintr-odată?

amoromality
Kiev, Podol
foto: portretul unei femei fără piele

3202 aprecieri
Vezi toate comentariile (314)
amoromality Cine sunt eu?

Romana se aștepta ca Bohdan să se răzgândească pe drum. Încordarea se va prăvăli asupra lui cu o sarcină copleșitoare, entuziasmul va provoca o cădere de tensiune. Nu va face față emoțiilor și-l va cuprinde spaima. Conducându-l pe traseul pe care îl cunoștea atât de bine, de la stația de metrou Kontraktova, ea spera să-i audă vocea, tonul lui poruncitor: să ne întoarcem! Fă ce vrei, dar eu mă duc acasă.

Chiar și-a imaginat cum o să încerce să-l convingă câteva minute — conștientă că el cu siguranță va avea un acces de furie. Fără să se stăpânească, o putea împinge. Putea sparge o vitrină, putea ataca un trecător.

Acest lucru nu se întâmplase niciodată, fiindcă rareori ieșeau împreună din casă. Până în momentul acela, Romana crezuse că e încă prea devreme ca Bohdan să iasă. El nu protestase, cufundat de cele mai multe ori în apatie și inactivitate.

Acum tăcea și continua să o urmeze. Era serios, adunat. Chiar solemn.

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Pyrohoșci. Bohdan a dat din cap ca și cum

totul în viața lui ar fi mers conform unui plan stabilit cu grijă. Strada Frolivska.

S-a oprit în mijlocul drumului și a măsurat din priviri strada îngustă, dând din cap aprobator. Din cine știe ce motiv, s-a înclinat în fața unui grup de călugărițe și femei slabe de vârstă nedeterminată, strâns înfășurate în eșarfe negre, cu ochii arzători — ele, drept răspuns, s-au uitat una la alta și și-au făcut cruce în același timp, apoi, privind în pământ, au mormăit ceva monoton, însuflețit.

Ușa de la intrare, desigur, era închisă. Dar, de îndată ce Bohdan a ridicat mâna ca să apese unul dintre butoanele interfonului, încuietoarea a scos un zgomot familiar și în ușă a apărut bătrânul cunoscut Romanei. Acesta a privit parcă prin ea, concentrându-și privirea asupra lui Bohdan.

Încotro? întrebă cu voce scârțâitoare.

Acasă, îi răspunse Bohdan încrezător, ocolindu-l.

Ah, dumneavoastră erați, o observă el în sfârșit pe Romana. Prezența ei a părut să-l liniștească și, șchiopătând și mormăind ceva pe sub nas, s-a întors în cămăruța lui.

Romana abia putea ține pasul cu soțul ei. Acesta alerga-n sus, la etaj, lăsându-și capul pe spate și privind în golul dintre balustrade.

Nu e nimeni acolo, încerca să se liniștească Romana, tremurând toată. Nimeni nu-i va deschide și ne vom întoarce acasă. O să cumpărăm o sticlă scumpă de vin, o să stăm în curte, privind la musculițe cum se învârt în jurul lămpii.

Deodată a auzit voci de bărbat la etaj. Bohdan vorbea scurt și clar. Șuiera ceva printre dinți. Cealaltă voce, Romana a recunoscut-o, era a profesorului.

Cine sunteți? întrebă nervos profesorul. Ce doriți? Cum ați ajuns aici? O să sun la poliție!

Credeam că eu am amnezie, a spus Bohdan, privind cu ochii mari și desfăcându-și mâinile în timp ce se întorcea spre Romana, care de-abia respira, dar era suspect de calmă. Toată emoția ei parcă i-o luase cineva cu mâna. I se întâmpla întotdeauna, în cele mai grele momente ale vieții, când nu mai avea de ales și trebuia să urmeze un singur drum. Sau, mai bine spus, când nu putea decât să o ia înainte, pe frânghia întinsă peste prăpastie.

Bohdan s-a întors din nou către profesor și a spus cu voce tare:

Tată, eu sunt. Chiar m-am schimbat atât de mult?

Profesorul nu a răspuns, așa că Bohdan pur și simplu l-a împins la o parte și a intrat

în apartament.

Totul e exact așa, a spus el. Totul e exact așa cum ai spus, strigă el la Romana fără să privească înapoi. Da, exact așa cum îmi amintesc.

Fără să se descalțe, a pășit pe coridor, oprindu-se în fața fiecărui portret al pacienților desfigurați. Iată o femeie fără piele, ale cărei oase și mușchi ai feței au fost complet expuse. Iată un om cu gură de lup. Iată o fată cu buză de iepure. Și o altă femeie, cu buza și cerul gurii despicate, nasul turtit și ochi mongoloizi.

Toți sunt la locul lor, a spus Bohdan. Nu ne-am mai văzut de mult. Sper că vă amintiți de mine!

Stând în prag, Romana s-a uitat la profesor. Se mai întâmplase și înainte: ochii lor se studiau unul pe celălalt prin lentilele a două perechi de ochelari. Ai Romanei, mari, acoperindu-i jumătate de față, cu rame de plastic albastru; ai profesorul, înguști și alungiți, eleganți, cu rame argintii.

V-ați întors, spuse ea cu voce tristă.

Sunt mai surprins că v-ați întors dumneavoastră, răspunse profesorul. Încerca să vorbească sfidător, poate amenințător, dar vocea lui era neputincioasă, plină de lacrimi.

Era foarte istovit și bătrân. Părul îi încărunțise cu totul și se rărise și mai mult.

Pierduse în greutate, oasele i se uscaseră, iar obrajii lui erau scufundați. Romana a observat ca mâinile profesorului tremurau. Capul îi tremura ușor și el, pe gâtul subțire, încreștit, ca de broască țestoasă.

A privit-o și a vorbit încet.

Tot ce se întâmpla părea să ajungă la el cu o întârziere de câteva momente. Procesele din creier și răspunsul organismului său la semnalele sistemului nervos necesitau timp suplimentar.

Nu știam unde să vă caut, spuse el, făcându-i în sfârșit semn Romanei să intre. Voiam să iau legătura cu poliția. Dar ar fi fost chiar ciudat s-o fac după ce mi-am anulat propria plângere. Și ați fost prezentă aici, după primul jaf!

Și-a acoperit capul cu mâinile și a pornit spre bucătărie. Romana s-a descălțat de adidași și l-a urmat. Înainte să intre în bucătărie, a făcut slalom printre mai multe valize mari și genți de voiaj, împrăștiate pe coridor. Unele dintre ele erau despachetate: din ele ieșeau rochii de damă, lenjerie intimă, un uscător de păr, o trusă de machiaj roz, caiete de muzică. Zăceau ca niște flori bătute de ger, ca baloanele dezumflate după sărbătoare, călcate în picioare, împrăștiate în murdăria decorațiunilor și a decorurilor rămase după o nuntă zgomotoasă. Romana

înghiți în sec, simțind o mare neliniște în piept.

La capătul coridorului, observă silueta lui Bohdan: el îi ignora, atât pe ea, cât și pe profesor. Studia cu atenție apartamentul: pipăia pereții, adulmeca mobila, privea pe ferestre.

În acest timp, profesorul nu se oprea din vorbit.

Nu am înțeles nimic. Cum? De ce? Am avut atât de multă încredere în dumneavoastră! Am vorbit cu dumneavoastră! V-am povestit despre toate!... Deci dumneavoastră... În tot acest timp ați fost în complicitate cu el?

S-a oprit în loc, apoi s-a apropiat de Romana.

M-ați jefuit împreună cu Bohdan? strigă el cu disperare și furie.

Romana a simțit cum Bohdan crește în spatele ei.

Cu mine? întrebă el, înaintând spre profesor.

Acesta se retrăgea cu spatele, dând din cap întrebător:

Dar el cine e până la urmă? Încă unul dintre complicii dumneavoastră?

A strigat: isteric, strident, stropind cu salivă.

Tremura și dădea din brațe.

Nu știam unde să vă caut! La telefon nu ați răspuns! Trebuie să dați totul înapoi. Trebuie să îmi returnați toate lucrurile: toate electrocasnicele, vasele, bijuteriile. Unde sunt fotografiile noastre de familie? Unde este leul din sculptura lui Pinzel? Unde este jurnalul lui Pinhas?

Bohdan a mijit ochii și a zâmbit, continuând să scuture din cap, de parcă n-ar fi înțeles nimic, de parcă nu i-ar fi venit să-și creadă propriilor ochi și urechi.

Toate acestea îmi aparțin și mie, tată, spuse el încet. Toate s-au dus pe operațiile mele. Vezi? Și-a ridicat mâinile la față, și-a pipăit cicatricile, urmele mutilării, strâmbându-se dezgustător.

Profesorul l-a măsurat din priviri pe Bohdan cu ochi nevăzători. Nu părea să-l audă sau să-l vadă. Dintr-odată se clătină, icni și aproape că-și pierdu echilibrul. Bohdan l-a ridicat pe bătrân și l-a ajutat să se așeze pe un scaun de lângă masa din bucătărie.

Romana a turnat apă într-un pahar, a găsit o sticluță de Corvalol pe ușa frigiderului oprit (unde o lăsase acum doi ani), a pus câteva picături pe niște cubulețe de zahăr pe care a reușit să le scoată din bomboniera. Și abia atunci a observat obiectul care stătea pe

masă, în fața profesorului pe jumătate inconștient.

Lângă solniță și cutia din lemn cu șervețele se afla un vas care semăna cu un recipient din carton, foarte mare, pentru cafea. Pe etichetă era un copac stilizat, cu ramuri dese și luxuriante. Era un obiect estetic, plăcut, pe care voiai să-l atingi. Te făcea să te gândești la ecologie, la grija pentru mediul înconjurător.

În jurul vasului de pe masă erau plicuri cu semințe și semințe împrăștiate, mai mari și mai mici, puse separat: Romana a observat câteva castane, o grămadă de semințe de măr (dacă nu erau semințe de pere), un morman de semințe de pere (dacă, desigur, nu erau semințe de mere), semințe rotunde de tei, cu aripioare uscate, mai multe ghinde, sâmburi asemănători între ei, de diferite dimensiuni (prune, piersici, caise).

Romana a țipat și și-a acoperit gura cu mâinile, apoi s-a așezat încet în fața profesorului și i-a luat mâna în a ei. Maxilarul acestuia tremura și îi clănțăneau dinții. Fața lui era plină de durere. A închis strâns ochii, încercând să nu plângă, dar a plâns.

Bohdan s-a apropiat de masă cu pași ușori. Privea scena în tăcere, mutându-și privirea de la profesor la mâinile lui din palmele Romanei și de la chipul plin de compasiune

al Romanei la boabele și semințele de pe masă, la plicurile cu numele plantelor, la vasul din carton ecologic, care se descompunea rapid și fără urmă în sol. Romana și profesorul păreau să fi uitat de prezența lui Bohdan, consumați de durerea pierderii. Romana mângâia mâna încreștită și slabă a profesorului. O mână tremurândă, pe care era absurd să ți-o imaginezi ținând un bisturiu.

Deodată, deasupra lor, a izbucnit răcnetul unui animal. Geamurile de la ferestre au tremurat, ecoul s-a rostogolit prin camere. Sfâșiind interiorul, răcnetul nu se oprea. Mânia și durerea pe care le purta în el ardeau oxigenul ca un fulger. Aerul era plin de otravă.

A murit! răcni Bohdan, cuprins de disperare. A murit, a murit, a murit și eu n-am văzut-o!

A răsturnat masa, a spart pe rând ușile dulapurilor din bucătărie, a scos sertarele. A aruncat sticluța de Corvalol în geamul ferestrei, pe care a apărut o crăpătură înspăimântătoare ca de pânză de păianjen. Pe urmă a alergat spre bucătărie, se auzea cum se lovește de pereții cu portretele pacienților, cum împrăștie conținutul valizelor, blestemând de mama focului. Tot ce rămăsese în acest apartament, după șederea

de anul trecut a Romanei, a fost spart, rupt, zdrobit, mototolit, distrus. Picioarele de lemn ale mobilierului și rafturile au crăpat, metalul scârțâia în timp ce se îndoia, cristalul răsuna sfărâmându-se în sute și mii de bucăți. Hârtia a fost ruptă, foile scrise și documentele profesorului foșneau, puful din perne și resturile de umplutură specială pentru păturile hipoalergenice, istoricele medicale erau împrăștiate peste tot. Ușile zburau din țâțâni. Pereții se prăbușeau.

Buzele profesorului s-au albit, iar albul ochilor i s-a umplut brusc de o rețea de vase de sânge sparte, a încercat să se ridice, dar Romana l-a strâns de mână și l-a forțat să rămână pe loc. S-a uitat serioasă în ochii lui și a clătinat din cap. Așa că au stat, ascultând zgomotele distrugerii. Profesorul recunoștea zgomotul morții fiecărui lucru. Fiecare lovitură venită din alte încăperi îi ardea corpul.

Dezastrul a durat mult timp și părea că nu va înceta prea repede. Puterile nu-l părăseau pe Bohdan, dimpotrivă, părea că prinde noi puteri, devenind din ce în ce mai puternic. Își ieșise complet din minți.

A năvălit din nou în bucătărie, alergând cu pași puternici în jurul celor două siluete, care stăteau cocoșate, cu capul între umeri, în mijlocul dezordinii. Ochii îi ardeau. Avea

părul zburlit în cap. Era ca Minotaurul care înțelesese pe deplin imensitatea cruzimii și înșelăciunii oamenilor și zeilor.

L-a prins pe profesor de umeri și a început să-l scuture, aproape ridicându-l în aer. Romana s-a agățat de umerii lui Bohdan, dar el a împins-o de parcă ar fi fost aripioara unei semințe de tei. Romana a căzut pe gresie, lovindu-se dureros la ceafă, dar nu a leșinat. Totuși, nu se putea ridica să-l apere, din nou, pe profesor.

Furtuna s-a potolit la fel de brusc cum a început. Bohdan a tăcut și, respirând greu, l-a așezat pe profesor pe același scaun pe care stătea mai devreme. Bietul om părea absent. Privea în față, într-un punct fix de pe perete. Bohdan s-a aplecat spre fața lui și a vorbit apăsat.

A vorbit despre cum mama lui a murit, iar fiul, fiul ei nu a văzut-o. Cum nu a apucat să stea de vorbă cu ea și să îi spună despre băiatul care aștepta zi de zi, an după an ca mama lui să-și îndeplinească în sfârșit promisiunea și să-l ia la ea. A povestit în detaliu visele băiatului, temerile lui și motivele lacrimilor lui, noaptea. A vorbit despre speranțele și nemulțumirile lui.

A vorbit despre cum s-a simțit abandonat, inutil și neiubit. A descris aceste sentimente

în cele mai mici detalii, cum sunt descrise simptomele unei boli.

A povestit despre dorul băiatului, despre nevoile lui nesatisfăcute. Despre absența unei mame și despre absența unui tată. Despre absența unui bărbat adult în viața lui de băiat.

A vorbit despre cum e să fii crescut de trei bătrâne.

A vorbit despre speranțe trădate. A vorbit mult despre trădare. Despre diferite trădări pe care a trebuit să le experimenteze un copil și pe care a trebuit să le experimenteze un tânăr.

A descris fericirea incomparabilă care l-a cuprins pe tânăr atunci când a crezut în posibilitatea unei apropieri de tatăl său, în șansa de sprijin.

Și despre dezamăgirea incomensurabilă, dezgustul de sine și mânia după ce s-a lăsat înșelat în mod naiv. Despre rușine și umilință.

Despre autopedepsire. Despre ranchiuna față de lumea întreagă. Despre ireparabilitate.

Ăsta e prețul neînțelegerii, a spus în cele din urmă. Iată care sunt consecințele înstrăinării. Iată rezultatele tăinuirii și ale uitării. Cine sunt eu? întrebă Bohdan. Și cine ești tu? îl întrebă pe profesor. Ce știi tu și nu mi-ai spus niciodată? Ce nu mi-ai

recunoscut? Despre ce e prea târziu să vorbim acum? Ce nu se poate repara? De ce suntem așa cum suntem și de ce trăim așa?

Și a repetat:

Cine sunt eu, tată? Știi cine sunt?

amoromality
Kiev, strada Frolivska
video: o stradă reflectată într-o oglindă strâmbă de la marginea drumului, entuziasmul și mișcarea unei mulțimi de femei îmbrăcate în negru, care se contopesc cu trunchiurile copacilor și apar dintre trunchiuri, apropierea unei siluete masculine luminoase, care într-un alt segment al oglinzii pare că se îndepărtează
3467 de aprecieri
Vezi toate comentariile (215)
amoromality Iluzie optică

Înainte de a ieși valvârtej din locuința profesorului, Bohdan a băgat mâna în ghiozdan și a scos o nucă. Firele lungi ieșeau din spațiul longitudinal dintre emisfere. Bohdan a luat mâna profesorului și i-a pus nuca în palmă.

Cred că de asta este nevoie, spuse Bohdan cu voce încrezătoare. Nu am cunoscut-o deloc, dar cred că ar fi cel mai potrivit. Nucul e un copac bun. Trăiește mult timp și sunt folosite toate părțile sale: scoarța,

frunzele, coaja, pielița verde și membranele dintre semințe. Și instrumentele muzicale sunt făcute din lemnul lui. Clapele de semiton pentru pian. Elemente de vioară, violă, violoncel, contrabas, chitară. Poți face o lăută sau un barbud. Cred că e o idee bună.

L-a privit în tăcere, în timp ce profesorul se uita în gol la bila rotundă, tare, aflată în curba palmei lui. Și apoi s-a întors brusc în loc și a zburat din apartament într-un vârtej. A zburat în jos pe scări, făcând un zgomot de nedescris, sărind treptele înalte ale casei regale, câte două-trei odată. L-a trezit și l-a deranjat pe bătrânul concierge, care abia în urmă cu un sfert de oră reușise în sfârșit să doarmă (noaptea trecută nu pusese geană pe geană: era chinuit de colici la rinichi).

Bohdan ieși pe strada Frolivska și privi în jur, gândindu-se în ce direcție ar trebui să meargă. Era calm. Se simțea bine, cu mintea limpede. Și-a dat ghiozdanul jos de pe umăr, a pus bucata de hârtie mototolită în buzunarul lateral, nu înainte de a mai arunca o privire la ea. Culesese această bucată de hârtie de lângă biroul profesorului.

Era un fragment din schema colorată a Kievului din 1976, partea centrală a orașului, tăiată cu grijă cu foarfeca. Pe strada Engels era un semn făcut cu creionul. Trei litere scrise pe margine: „Зоя“[88]. În fața numelui se

afla un semn mare, curbat, de trei ori mai mare decât literele, un semn de întrebare îndrăzneț și agresiv.

Bohdan s-a îndreptat de șale și a pornit hotărât la dreapta, a trecut de mănăstirea Frolivska și s-a oprit brusc, de parcă ar fi împietrit.

I s-a părut că bărbatul înalt cu părul blond care tocmai trecuse pe lângă el era chiar el însuși — dar încă întreg și teafăr, incredibil de atrăgător: cu nasul drept, fruntea înaltă, obrajii încordați, bărbia puternică. Exact așa cum nu își amintea de el și nici nu își putea imagina. Ca în fotografia cu Romana — cea pe care o ura cu înverșunare și pe care încercase s-o distrugă de mai multe ori.

Înăbușindu-și senzația de amețeală, a făcut câțiva pași înainte, dar un grup de maici cu însoțitoarele lor credincioase au umplut cu violență, ca un potop, tot spațiul și au continuat să sosească, cu icoanele Maicii Domnului din Kazan scoase din biserică, înaintând spre Bohdan pe potecile asfaltate. Erau excesiv de entuziaste, iar cele mai active dintre ele, dând târcoale unui preot scund, cu barbă îngustă și lungă, gesticulau și se certau, neputând decide câte pulpe de pui le sfătuise părintele să cumpere și în contul căreia dintre ele urmează să fie transferate donațiile următoare. În această mulțime

întunecată, foșnitoare și agitată, Bohdan l-a pierdut în sfârșit pe bărbatul care îi reținuse atenția cu câteva minute în urmă.

Astfel că a hotărât, foarte rațional, că doar i se păruse. Se agitase foarte tare, acolo sus, iar acum psihicul lui neliniștit și obosit îi juca feste. Dar, până la urmă, era obișnuit cu astfel de lucruri.

Bohdan a pornit repede în direcția Kontraktova.

amoromality
Kiev, Podol
foto: fântâna de la intrare, geometria balustradei și a treptelor
602 aprecieri
Vezi toate comentariile (14)
amoromality Frica pierderii

Putea să existe chiar și cea mai mică îndoială că Romana nu va alerga imediat după Bohdan? Ar putea exista vreo îndoială că cele trei sute patruzeci și șapte de secunde care i-au despărțit ar fi suficiente ca Romana să nu-și poată ajunge din urmă soțul?

A sărit în picioare, ignorând durerea sâcâitoare din ceafă, tăieturile care îi acopereau palmele (căzuse chiar pe cioburile ascuțite ale vasului) și s-a repezit spre ieșire, rugându-l pe profesor să o ierte că pleacă. De

data asta nu voi avea timp să ajut la curățenie, a strigat din prag. Scuze, domnule profesor! Îmi pare rău!

Profesorul a mers după ea, fără speranță de a o ajunge din urmă, căci deja se resemnase complet cu faptul că oamenii și evenimentele inexplicabile, ireparabile goneau pe lângă el în turmă, fără a-i oferi șansa să le înțeleagă esența la timp. Nu se punea problema să reacționezi în vreun fel. Era nevoie de mai mult timp. Mici intervale de timp și liniște — de asta avea nevoie bătrânul profesor singuratic pentru a se obișnui cu realitatea.

S-a apucat cu grijă de balustradă, cu ambele mâini, și a privit în jos. Nu a mai văzut-o pe Romana. Pașii ei răsunau undeva pe fundul fântânii.

Cine era? strigă timid profesorul în groapa fără fund. Cine era prietenul dumneavoastră? Ce-i trebuie?

Desigur, profesorul nu a primit niciun răspuns.

amoromality
Kiev, Piața Jytnaia
foto: o femeie cu părul cărunt și turban colorat, într-un moment de furie
2999 de aprecieri
Vezi toate comentariile (3001)

Urmărind un singur bărbat, cu capul de formă neregulată, părul dezordonat și un ghiozdan în spate — care ieșise în fugă din clădire —, Romana nu era atentă la oamenii care treceau pe lângă ea în acel moment.

Din grabă a nimerit în mulțimea de maici densă ca un fagure. S-a ciocnit de privirile lor rele, coatele ascuțite și lipăitul buzelor uscate și aspre.

Această mulțime era ca un zid în mișcare în care Romana rămăsese blocată. Cu cât se zbătea mai mult, cu cât încerca mai mult să iasă din curenții interni și să se strecoare afară, cu atât mai deznădăjduit rămânea încercuită și-și pierdea orientarea.

Nu avea nicio șansă să afle încotro o luase Bohdan, în ce direcție pornise el.

Mulțimea a aruncat-o pe Romana pe aleea urât mirositoare și îngustă din spatele clădirii Pieței Jytnaia. Drumul comercial „de la varegi la greci“ era înfățișat pe un panou de fier, sub marginea curbată capricios a acoperișului. Metalul gri, corodat al corăbiilor și cămilelor, numele orașelor antice și ale celor care au apărut de-a lungul traseului un secol mai târziu, o istorie schematică, științifică, a împlinirii dorințelor umane, a căutării pentru tot ce e de neatins,

a dezvoltării economice, a schimbului cultural.

Fugind de călugărițe, Romana a căzut chiar în epicentrul unei adunări tensionate de oameni fără adăpost din jurul pieței. Aici, în mijlocul pubelelor de gunoi pline de deșeuri și surplus de comerț, în aerul îmbibat de sute de ani, de pe vremea Rusiei kievene, de duhoarea de putregai, descompunere, mucegai, cadavre de animale, era evident sediul lor. Femeia al cărei păr cărunt ieșea de sub un turban împletit din batiste și cârpe murdare acuza un bărbat de ceva extrem de scandalos și inuman, iar acesta asculta în tăcere blestemele ei, precum și lătratul câtorva zeci de susținători, scuipând cu dispreț în fața picioarelor lui desculțe, cu vene umflate.

Am putea ajunge la o înțelegere, a spus, luând-o delicat pe Romana de cot, un tânăr ale cărui trăsături distinctive îi erau scrise clar pe față. Văd că v-aș putea ajuta. Locuiesc aici de multă vreme, de pe vremea Euromaidanului, când mi-am părăsit satul natal. Am văzut multe, știu multe și vă pot spune totul.

Romana i-a strâns mâna mânjită de ceva unsuros, după cum s-a dovedit, și, după ce i-a mulțumit politicos și s-a scuzat, a început să se cațăre peste cutii din lemn, cu urme de

sânge uscat, cutii cu legume putrede, cu terci maroniu, cutii din care curgea apă spumoasă. S-a oprit în vârf, s-a întors către băiat și l-a întrebat dacă nu cumva a văzut un bărbat înalt și robust, cu un ghiozdan în spate și o față grav mutilată, care șchioapătă și al cărui corp scoate la fiecare pas un trosnet puternic. Și mai are...

Îl cunosc, a asigurat-o interlocutorul. Vino cu mine, te duc acum la el.

Romana era pe cale să se întoarcă când băiatul a recunoscut:

Și dacă cel la care mă gândesc nu e el, atunci mergem la altcineva. Cunosc o mulțime de oameni care arată ca cel pe care mi l-ai descris.

Disperată, Romana a fugit cât mai departe de vagabond.

amoromality
captură de ecran dintr-o aplicație pentru îmbătrânirea feței
64 de aprecieri
Vezi toate comentariile (1)
amoromality ...

Bătrânul profesor, semiconștient, confuz și speriat, stătea pe casa scării în fața ușii deschise a apartamentului său, ținându-se

strâns de balustradă, de parcă astfel ar fi putut să minimizeze alte necazuri.

Auzi o mișcare jos, precum și vocea plictisitoare și neclară a valetului, care fredona bucuros, iar profesorul, încordându-și auzul, păru să înțeleagă că bătrânul felicita pe cineva cunoscut pentru mult așteptata întoarcere acasă.

Cu o mână nesigură, profesorul și-a așezat ochelarii pe nas, care se crăpaseră în două locuri în timpul interacțiunii cu străinul nepoftit și înfricoșător, pregătindu-se să-l vadă, într-o clipă, din nou în fața lui.

În schimb, în bărbatul care a urcat scările și s-a oprit locului, cu un etaj mai jos, ca și când ar fi prins acolo rădăcini, fără să zâmbească sau să scoată un singur cuvânt, profesorul l-a recunoscut pe unicul său fiu, Bohdan Kryvodiak, despre care nu mai auzise nimic de mai bine de doi ani, deși îl căutase, fără însă niciun rezultat.

Bărbatul, al cărui nume era într-adevăr Bohdan Kryvodiak, se schimbase și era aproape dincolo de orice recunoaștere. Nu, trăsăturile lui rămăseseră aceleași, doar părul îi albise, linia buzelor părea mai severă și pielea, mai aspră. Ridurile adânci îi făceau chipul de două ori mai expresiv. Fața i se întunecase, dar cel mai mult i se schimbaseră ochii. Dacă Bohdan Kryvodiak nu ar fi stat

în fața propriului tată, s-ar fi putut crede că se transformase în tatăl său.

Fiule, spuse profesorul. Ești viu. Intră-n casă.

amoromality
Kiev, Podol
foto: o tânără femeie atrăgătoare îmbrăcată în hainele unui călugăriță fumează pe furiș în poartă, scuturând scrumul într-o coajă de nucă
3568 de aprecieri
Vezi toate comentariile (125)
amoromality Ecologie

Kryvodiak tatăl, împreună cu fiul său, îngenunchiați pe podeaua bucătăriei, adunau cu grijă și răbdare cenușa împrăștiată a răposatei soții pentru profesor și mame pentru fiu într-un recipient din carton ecologic special. O făceau, bineînțeles, cu mâinile goale, după ce încercaseră mai devreme metoda cu două coli de hârtie și o lingură, însă mâinile s-au dovedit a fi cele mai convenabile. Cenușa era amestecată cu fragmente de sticlă spartă, bucăți de lemn și particule de plastic. Uneori culegeau cu degetul mare și arătătorul, presărând puțin câte puțin în recipientul ușor.

În același timp, profesorul povestea, iar fiul asculta cu atenție. Profesorul a vorbit despre

ultima perioadă din viața mamei lui. Cât de treptat și de încăpățânat a părăsit această lume, ca și cum s-ar fi scufundat în nisip, iar el nu a putut face nimic decât să fie pur și simplu acolo și, ținând-o de mână, să-i șoptească la ureche, spunându-i să nu se teamă și că totul va fi bine, că el e alături de ea. Călătoria în Israel și tratamentul de acolo nu făcuseră decât să înrăutățească lucrurile și să le pricinuiască amândurora suferințe de prisos. Imposibil să trateze boala, reușise să o încetinească, fie și doar ca să prelungească agonia fără niciun sens.

Profesorul a vorbit despre durerile constante, a căror intensitate depășise toate resursele nervoase, despre organele care cedaseră unul câte unul, despre consecințele cedării lor, despre cum s-a stins conștiința, cum un om și-a pierdut conștiința de sine, percepția asupra timpului, spațiului, relațiilor și realității.

La răstimpuri, au existat momente de revenire, a spus profesorul, scuturând cu grijă cenușa argintie, ușoară, în recipient. Praful i se lipea de palme, intra în ridurile dintre falange. Dar tatăl și fiul au încercat să salveze totul până la ultima urmă de praf. Tot ce puteau.

Ea își deschidea ochii strălucitori și zâmbea ușurată, ca spălată de rouă, a spus profesorul,

iar fiul său îi sorbea fiecare cuvânt. Știam că m-a iertat. De unde apărea ea, în acele momente, nu mai existau motive de resentimente. Nu mai existau motive și pretexte, nici relații cauză-efect.

Și de fiecare dată vorbea despre tine, a spus profesorul. Își amintea de sarcina ei și de nașterea ta, de lucrurile amuzante pe care le făceai în copilărie, de mâncarea ta preferată. Cred că mi-a povestit fiecare clipă, secundă după secundă, pe care a petrecut-o cu tine, precum și timpul pe care și-ar fi dorit să-l petreacă dacă s-ar fi putut întoarce.

Știi, i-a spus profesorul fiului său, în timp ce-și atingeau accidental degetele, culegând de pe jos rămășițele răposatei, mi s-a părut că în acea ultimă perioadă a vieții ei am fost bolnavi împreună. Nu, nu mă plâng că am suferit, nu am putut, nu am avut nici ocazia și nici dreptul să împărtășesc suferința mea cu ea. Dar aveam altă boală comună: eram bolnavi de vinovăție. Și nu aveam scuze unul pentru celălalt.

amoromality
Kiev, Podol
foto: felinarele din grădina mănăstirii
4 aprecieri

Și astfel, în câteva ore, doi bărbați stăteau la masa din bucătărie, uitându-se la cenușa strânsă într-un recipient și vorbind despre copaci.

Slavii credeau, spunea Bohdan, că sufletele morților trăiesc în stejari. Multe urme de înmormântări antice păgâne au fost găsite în copaci și sub copaci. Bărcile erau făcute din trunchi de stejar, iar aceste bărci erau numite la rândul lor „stejari". Morții erau îngropați în astfel de bărci de stejar. De-aici vine expresia „a tăia stejarul"[89], i-a explicat Bohdan tatălui său. Și mai exista și un obicei bun: să plantezi un stejar când se naște un copil.

Putem planta un vișin, a sugerat profesorul. Pentru ca păsările să zboare printre ramurile lui și să ciripească.

Ce-ar fi să plantăm un arbore de sequoia? a spus Bohdan. Sequoia trăiește șase mii de ani.

Îi plăceau foarte mult magnoliile, și-a amintit profesorul. Mergeam mereu la grădina botanică primăvara, când înfloreau.

Dar ce părere ai despre ginkgo biloba? a întrebat Bohdan.

Pentru o scurtă vreme, între ei s-a așternut liniștea, până când, deodată, Bohdan și-a îndreptat atenția către o nucă. A luat-o în

mână și a privit gânditor în adânciturile și proeminențele cojii.

Prietenii tăi au lăsat-o aici, a spus profesorul.

Bohdan l-a privit întrebător.

Ce prieteni?

Ți-am spus când ai venit: prietenii tăi au fost aici. Un om mutilat, care a avut o operație extrem de nereușită, a lăsat casa în totală dezordine. Și femeia cu care m-ai jefuit de două ori.

Profesorul s-a scărpinat jenat în cap și a lăsat ochii în jos.

Sunt un bătrân prost. Știi, am crezut că e femeia care face curățenie. Am lăsat-o în casă. A locuit aici, cu mine, o vreme îndelungată. Nici nu mi-am putut imagina că o asemenea persoană m-a jefuit. Părea atât de simplă, atât de sinceră.

Bohdan a sărit brusc de la masă. Nu că vorbele profesorului ar fi fost complet neadevărate. Ceva chiar se întâmplase înainte ca el să dispară timp de doi ani lungi — dar în acea perioadă se întâmplaseră lucruri mult mai grave: acum nu-i era ușor — era aproape imposibil — să-și amintească evenimentele de dinainte de război. La urma urmei, nu voia să vorbească despre război.

Existase într-adevăr o femeie, și apoi, fusese vorba despre un fel de farsă

copilărească, o răzbunare meschină, o insultă care îi sfâșiase plămânii. Cum s-a terminat totul? Cine era femeia? Unde a cunoscut-o? Cum arăta? Bohdan nu-și putea aminti numele ei sau vreo trăsătură specială, indiferent cât de mult încerca.

Nu știa nimic despre celălalt bărbat — mutilat, așa cum spunea tatăl lui. Și nici nu prea înțelegea la ce se referă tatăl lui când vorbește despre al doilea jaf. Și dacă lua în calcul halul în care arăta apartamentul și cuvintele tatălui său despre prezența recentă a străinilor care provocaseră toate acestea aici, totul îi părea complet înfiorător. Se întorsese aici în căutarea liniștii, dar a fost imediat confruntat cu o altă dimensiune a haosului.

Bohdan a fost cuprins de un sentiment de vinovăție. O senzație familiară, de greață: ca și cum un val puternic ar fi măturat nisip și bucăți ascuțite de scoici în interiorul și în gâtul lui.

Știi, i-a spus tatălui său, n-ar fi fost niciun jaf dacă nu m-ai fi târât în povestea aia. Te-am jefuit ca să repar alt jaf. Am vrut să pun capul leului la loc. Știu că nu a fost cea mai bună cale.

Profesorul și-a scos ochelarii și a încercat să-i șteargă cu un șervețel cu atâta sârguință, încât în cele din urmă, cu un răpăit neplăcut,

a scos una dintre lentile. Acum nu putea vedea aproape nimic cu ochiul stâng.

Sunt vinovat față de tine, a spus, atingându-și fiul pe umăr. S-a îndepărtat și s-a dus la fereastră, uitându-se la căsuțele de serviciu ale mănăstirii, ale căror acoperișuri se zăreau printre vârfurile copacilor.

La început nu bănuiam că totul se va întâmpla așa, a continuat profesorul. Chiar am vrut să te ajut. Dar acel om — Krasovskyi — de la un moment dat a avut foarte multă influență asupra mea. La cererea lui, am operat ofițeri din nomenclatură. Și nu i-am operat pe cei cărora cu adevărat le-aș fi putut ușura viața, ci pe cei pe care autoritățile au căutat să-i pedepsească. Mergeam în mod regulat și povesteam toate conversațiile colegilor și cunoscuților mei, la care fusesem martor și la care eu însumi participasem. Am întărâtat oamenii, i-am făcut să vorbească despre subiecte periculoase, interzise. Eu însumi le-am dat să citească cărțile pe care mi le împrumuta Krasovskyi. Avea o bibliotecă generoasă de literatură interzisă. În general, se pricepea foarte bine la literatură și artă.

Era foarte bătrân, continuă profesorul. Nu mai lucra oficial de mult, dar avea o mare influență. Eu eram tânăr și foarte mândru de profesia mea, era ceva complet nou, practic

neexplorat. Imaginează-ți: puteam schimba oamenii! Încă mă fascinează. Dar nu despre asta e vorba. E vorba despre Krasovskyi, care avea putere asupra mea chiar și atunci când vremurile începuseră să se schimbe și când, de fapt, el părea să nu mai însemne nimic. Dar astfel de lucruri nu se schimbă cu adevărat, nu-i așa? Frica nu dispare nicăieri, sentimentul de vinovăție nu poate decât să pândească, să se prefacă a fi altceva. E ca un virus mutant viclean care-și găsește adăpost în ADN-ul uman fără să se arate în vreun fel în timpul celor mai amănunțite analize. Cu toții suntem sănătoși astăzi. Acum oamenii privesc în urmă și spun: Ce vremuri sălbatice au fost! Le este mai ușor să creadă că omenirea devine din ce în ce mai umană. Sau nu: e mai sigur să nu te gândești deloc, căci pentru asta au apărut în ziua de azi multe posibilități tehnice. A venit timpul distragerilor.

Bohdan a scos un pachet de țigări din buzunarul de la piept și și-a aprins o țigară. Sufla fumul doar în reflexia lui din fereastră. Afară era deja aproape întuneric. În grădina mănăstirii se aprinseseră felinarele.

Nici până-n ziua de azi nu mi-o pot explica clar. Poate că supunerea mea a fost legată de o altă femeie, nepoata acelui bărbat. Nu-ți spun detaliile, a trecut prea mult timp

de atunci. Dar tu ai cunoscut-o: a venit la înmormântarea bunicii tale. Nu am înțeles niciodată de ce. Sau poate că avea motivele ei, care mergeau mai departe de noi. Omul acela era cumva înrudit cu familia noastră. Nu știu totul, dar ce știu aș vrea să uit. La urma urmei, ne-a făcut mult bine. Știi, chiar și acest apartament l-am primit de la el. Dar nu ai nevoie de toate aceste povești vechi și șterse. Ce a fost a trecut. Nimeni nu câștigă nimic dezgropând morții. Trecutul a dispărut pentru totdeauna. Nu există. Nu mai are niciun rost să vorbim despre el.

Asta a spus profesorul înainte să înceapă să-i povestească fiului său istoria familiei lor.

Stătea la masă, ținând o nucă în mâini și totul în fața ochiului său stâng plutea în pete neclare. Și numai când Bohdan s-a apropiat și s-a așezat foarte aproape de el, profesorul l-a văzut limpede.

amoromality
Kiev, Podol
foto: figura mică a unui bătrân, în mijlocul străzii, la vale, cu capul lăsat pe spate și mâna ridicată într-un gest de bun-venit (sau de rămas-bun), pe față i se citește nelămurirea
4 aprecieri

Pe parcursul ultimelor evenimente l-am întâlnit de mai multe ori pe bătrânul concierge care stă la intrarea în clădirea în care locuiește profesorul, dar încă nu-i știm numele. Pe de altă parte, încă nu cunoaștem numele unui personaj mult mai important al acestei povești — profesorul însuși —, așa că va fi destul de firesc dacă bătrânul domn, care suferă din ce în ce mai mult de pe urma debutului bolii Alzheimer, într-un loc înghesuit ca o celulă, în spatele unei vitrine largi de sticlă, între subsol și primul etaj al casei regale, va rămâne fără nume.

În seara târzie, târzie, care poate ar fi mai potrivit să fie considerată o noapte stupidă, concierge a adus personal doi bărbați de vârstă mijlocie la ușa apartamentului profesorului. Acești bărbați erau extrem de tăcuți și, de aceea, nu exista nicio îndoială că misiunea lor era extrem de serioasă și că ei erau pe deplin conștienți de importanța acțiunii lor.

Primul dintre ei avea obrazul ras cu mulți pistrui, nas mic, ochi înguști și păr roșcat-deschis. În ciuda înfățișării sale sărăcăcioase — sau poate că tocmai datorită ei —, acest bărbat luase asupra lui rolul de conducător și arbora o indiferență maximă față de orice fel de distracții. Era îmbrăcat lejer, într-un trening gri-închis, cu fermoar

portocaliu la hanorac și numele mărcii brodat deasupra inimii, cu un tricou negru cu sigla clubului de fotbal Șahtior, două ciocane încrucișate pe fundal roșu. Hainele scoteau în evidență statura lui atletică.

Celălalt, un bărbat cu ten pământiu, ochi întunecați și buze de un roșu obscen, purta pantaloni de costum albaștri-închis, o cămașă albastră cu mâneci scurte și avea o mapă de piele la subraț. Era nebărbierit. Obrajii, gâtul, bărbia și buza superioară erau acoperite de păr negru, dar aceasta nu făcea decât să sporească nepotrivirea, neînțeles de tulburătoare, dintre această trăsătură fără îndoială masculină și senzualitatea excesivă a buzelor delicate.

Intrând în apartament la invitația profesorului, amândoi și-au arătat actele de identitate și s-au pus imediat la treabă. Buzatul arăta, iar cel atletic punea întrebări. În același timp, niciunul dintre ei nu a dat explicații și amândoi se uitau la profesor și la fiul lui cu ochi pătrunzători, bănuitori.

Îl cunoașteți pe acest bărbat? întrebă cel sportiv, în timp ce al doilea, plescăind din buze, îi întinse profesorului o hârtie cu o imagine alb-negru. Era o fotografie mărită dintr-un act de identitate. Era un bărbat de aceeași vârstă cu Bohdan. Purta ceva asemănător cu o uniformă militară, dar era

imposibil de stabilit cărei armate aparținea: epoleții, petlițele și celelalte însemne fuseseră mânjite, probabil în timpul copierii.

În schimb fața i se vedea clar. O față plăcută, fără trăsături deosebite: păr scurt, pieptănat îngrijit, sprâncene groase, privire hotărâtă, nas drept, un zâmbet care de-abia i se vedea pe buze. O față obișnuită, care nu era chiar atât de ușor de reținut. Nimic special.

Profesorul clătină din cap.

Ce-i cu el? a întrebat. Cine e?

Oaspeții nu au răspuns la întrebare, în schimb buzatul a întins următoarele două foi. Prima dintre ele era ca o copie distorsionată a celei de dinainte: o fotografie mărită dintr-un act de identitate. Bărbatul din fotografie semăna vag cu un militar necunoscut, în anumite privințe: felul în care-și ținea capul, poate chiar și linia buzelor. Dar părea că niște editori foto iresponsabili făcuseră o glumă proastă din fața lui, transformându-l într-un adevărat monstru, o monstruozitate înfiorătoare. Părțile feței lui nu se potriveau între ele, păreau bucăți unite din fețele unor oameni diferiți.

Ceva asemănător se putea spune despre a doua imagine, doar că părțile feței din acest portret nu se potriveau din alte motive. Era

un portret-robot creat cu ajutorul unui program de calculator: nesofisticat, nenatural. Totuși, atât profesorul, cât și fiul său au recunoscut din prima clipă ochelarii mari care acopereau jumătate de față și ochii stranii, mijiți într-un fel anume, care dădeau chipului o expresie buimacă și, în același timp, vicleană — dar, fără să se uite unul la celălalt, niciunul dintre ei nu a dat vreun semn că ar recunoaște chipul din portret. Profesorul nu a vrut să-i facă rău fiului său, cu toate că nu avea nicio îndoială că o cunoaște pe această femeie. În plus, îi era rușine să recunoască că avusese încredere în ea: îi îngăduise să intre și să locuiască atât de mult timp în casa lui, își deschisese sufletul în fața ei. Iar fiul nu a vrut să-i facă rău tatălui său: cine știe ce sentimente ar putea ascunde bătrânul pentru această femeie.

Îl cunoașteți pe vreunul dintre acești oameni? întrebă sportivul, întorcându-se către profesor. Îi recunoașteți?

Singurul lucru pe care-l pot spune, începu respectuos profesorul, ridicându-și propriii ochelari pe frunte și frecându-și, cu pumnii, ochii roșii de-atâta efort, e că acestui sărman i s-a făcut o operație al naibii de proastă. E o muncă iresponsabilă. Neglijență totală și neprofesionalism. A fost tratat ca o păpușă de cârpă. Nefericitul.

Fără să deschidă gura, sportivul a scos o serie de sunete care voiau să sugereze o gândire profundă. Buzatul strânse din buze și le mișcă repede dintr-o parte în alta.

Ei bine, spuse sportivul, ați refuzat să-l operați.

Eu? întrebă profesorul nedumerit. Nu știu nimic despre el. Am fost în Israel tot anul trecut. Soția mea a murit... eu...

Buzatul a întins în tăcere următoarea foaie. Era un print din e-mailul profesorului: o cerere de consultație pentru un soldat grav rănit, care se afla între viață și moarte, suferind de amnezie retrogradă. Sub text, se putea distinge o fotografie: o minge cu denivelări, bine bandajată, prin care se vedeau fantele ochilor umflați.

Profesorul a sărit în sus și a dat din mâini.

Eu nu am primit acest mesaj... Nu-mi amintesc de un astfel de mesaj. Și cum de aveți acces la căsuța mea de e-mail? Ce fel de trucuri ieftine mai sunt și astea?

Sportivul, între timp, a vârât din nou portretul-robot al femeii sub nasul profesorului.

Uitați, femeia aceasta, a spus el cu înflăcărare, a plătit integral pentru tratamentul și reabilitarea suspectului. A pretins că e soția lui. Și, în cele din urmă, l-a luat de la spital, promițând că va ține

legătura cu medicii și alți angajați, dar amândoi au dispărut fără urmă.

A ridicat vocea, pentru efect dramatic, și a arătat cu degetul spre pieptul lui Bohdan, care era din ce în ce mai năucit.

Apropo, l-a trecut în registru cu numele dumneavoastră.

Apoi, cu grație, s-a întors pe jumătate, aproape dansând, și l-a bătut pe profesor cu palma pe umăr.

Și ca adresă de domiciliu a trecut adresa acestui apartament al dumneavoastră.

Aveți ceva de spus? a întrebat, în cele din urmă, buzatul.

De ce anume e suspectat? a întrebat Bohdan.

Apropo, cel mai probabil, treaba aceasta nu vă privește, l-a asigurat sportivul în loc să răspundă. Știm unde ați fost în ultimii doi ani. Nu avem întrebări pentru dumneavoastră. Noi știm să ne apreciem eroii.

Și i-a făcut complice cu ochiul.

Ceea ce nu se poate spune despre tatăl dumneavoastră, îndrăzni buzatul. Avea voce melodioasă și-și controla bine inflexiunile. Avem o mulțime de întrebări pentru tatăl dumneavoastră. Se pare că este complicele acestui cuplu.

Poate un informator al inamicului, spuse sec sportivul.

Probabil un trădător al statului, oftă trist buzatul, adunându-și sprâncenele într-o expresie tristă.

E o neînțelegere, spuse Bohdan. E o prostie.

Mai mult, se pare că v-ați pregătit să plecați undeva departe, domnule profesor, dădu din cap sportivul spre valizele de pe coridor și spre apartamentul gol, cu resturi de mobilier zdrobit. Ați vândut totul. Aveți nevoie de bani pentru un nou început, în altă parte?

Tocmai i-a murit soția! strigă Bohdan indignat. Nu aveți niciun drept!

Nu avem, încuviință buzatul. Dar ar fi mai bine să vină cu noi. E o problemă foarte importantă. Aici e vorba de integritatea țării.

A scuturat hârtiile în fața lui Bohdan, din care priveau spre el un bărbat necunoscut, cu chipul distorsionat și fotografia unei femei, foarte cunoscută și, în același timp, complet necunoscută.

Luându-și mica valiză cu cele necesare, pe care nu avusese timp s-o despacheteze, profesorul și-a îmbrățișat fiul și i-a așezat o nucă în palmă.

Dacă nu-ți dau drumul, i-a spus Bohdan, o să te scot eu. Îți promit. Am cunoștințe

printre ofițerii superiori cu influență. Cunosc mai mulți generali!

Tatăl lui i se părea foarte mic, un bătrân mărunt și slab. Înainte să dispară în întunericul de la intrare, i-a făcut cu mâna lui Bohdan. Ca în copilărie, când își lua rămas-bun la gară.

Bohdan s-a întors în bucătărie și s-a așezat la masă, ascultând ecoul pașilor care încet-încet se transforma într-un foșnet. Imediat ce s-a lăsat liniștea deplină, și-a rezemat fruntea de masă, a cuprins cu brațele recipientul de carton ecologic și a început să plângă.

amoromality
Kiev, Lypky
video: casa văduvei de neconsolat, o zi ploioasă, picăturile curg pe golurile de pe obrajii mascaronului
74 de aprecieri

Mică, atât de mică, aproape transparentă, se pierdea în șapte încăperi, în șapte încăperi mari, nemărginite, fiecare având o baie proprie. Apartamentul se întindea pe două etaje, iar dacă lăsai capul pe spate, în locul unde se despărțea balustrada scării, se vedea tavanul înalt.

Apartamentul avea intrare separată, iar ferestrele sale uriașe (dintre care unele erau

vitralii) erau mângâiate ușor de ramurile plopului acoperite cu puf. Ele ocroteau această lume secretă de tot ce era rău, de încălcări ale vieții private, de interes excesiv.

Micuță, ușoară, micșorată de trecerea timpului, cu părul scurt și cărunt care nu se deosebea cu nimic de puful de plop, îmbrăcată în costum alb de cașmir fin și șosete albe pufoase din lână de alpaca, ea alunecă tăcută peste parchetul de mahon. Semăna cu un suflet pierdut printre exponatele muzeului, ultima entitate care încă păstra o legătură interioară fantomatică cu ele, deși nu înțelegea valoarea și semnificația niciunuia dintre obiectele prețioase. Bunicul, pentru care aceste lucruri fuseseră importante, murise acum mult timp, iar ea îi împărțise colecția, în timpul înmormântării, celor care au dorit.

Ea s-a născut aici, printre culorile aurii și de chihlimbar, printre mobilierul italian fabricat manual, în sunetul paharelor din sticlă de Murano și al candelabrelor din cristal de Boemia. Copilăria și-a petrecut-o în mijlocul covoarelor rotunde de culoarea deschisă a piersicii și în pliurile de mătase cenușie-lavandă care îi acopereau patul mic de prințesă. Purta blugi veritabili, avea o colecție de pantofi din piele lăcuită cu fundițe și se juca cu păpuși pe care abia le

deosebeai de copiii adevărați. În adolescență, mesteca gumă cu aromă de pepene galben și, în perioadele impulsive de răzvrătire, lipea în secret biluțele gri pe spătarul canapelelor și al scaunelor moi acoperite cu brocart alunecos.

De când își amintește, acest apartament a fost pătruns de aromele soluției de lustruit mobila, ceară de parchet și spumă de pin, pentru baie. Într-o zi, corpul rece și curat al mamei ei a fost găsit în această spumă, cu dungi roșii.

Ura această casă, așa că de când devenise în sfârșit singura gazdă de aici, fără nicio urmă de regret, încetul cu încetul scăpase de tot ce o lega de amintirea vieții ei anterioare. Primul lucru de care a scăpat au fost lucrurile mamei (rochii, ciorapi, bijuterii, genți de mână și oglinzi, fiecare dintre acestea fiind o operă de artă separată), pe care bunicul le ținea sub cheie într-o cameră specială de garderobă, unde ea însăși nu avusese acces până în momentul morții lui. A făcut-o cu mânie înghețată, cu zel crud — ea însăși nu mai era tânără, dar tot nu-și putea ierta mama pentru faptul că o părăsise.

Nu a fost mișcată de povestea din spatele celorlalte obiecte de valoare din casa bunicului ei. Era o chestiune îndepărtată, abstractă, care nu avea nimic de-a face cu ea. Toată viața fusese preocupată de ceilalți: și-a

schimbat chipul și trupul, căutând înfățișarea care trebuia să o facă să se simtă ea însăși. Și-a schimbat iubiții, căutând în brațele lor dragostea care trebuia să o împlinească.

Bărbatul, pe care serviciul de securitate, după o oarecare ezitare, un control amănunțit în căutare de arme și amuzament pe seama feței lui desfigurate, l-a lăsat în sfârșit înăuntru, confundându-l cu unul dintre numeroșii iubiți ai doamnei, a încercat din răsputeri să nu manifeste agresivitate în timpul acestei proceduri. Nici măcar nu știa ce îl surprinsese mai mult: faptul că a reușit să se rețină sau că a devenit conștient de propriile cunoștințe pe care le avea despre succesiunea loviturilor corporale, luarea în posesie a armelor și neutralizarea întregii echipe de gardieni.

Bărbatul a atins butonul alb al soneriei și a așteptat îndelung, ascultând sunetele plastice ale „Marșului cazacilor“, oarecum distorsionate de mecanismul chinezesc. Când ușa s-a deschis, a fost pătruns de admirație și s-a îngrozit în același timp: chipul zâmbitor al bătrânei cocoșate i se părea nefiresc de înghețat și întins, ca o veziculă. Suprafața netedă a pielii ei semăna cu coaja unui ou, iar ridurile care i-o brăzdau nu se aflau deloc în locurile obișnuite pentru riduri. Bărbatul n-a ghicit imediat că golurile întunecate și

urmele de pe chipul bătrân erau cicatrici mai vechi, urme ale unui bisturiu ascuțit și ale unui fir chirurgical. Urmele mâinilor și iubirii propriului tată.

Zoia l-a privit pe bărbat din cap până-n picioare cu interes, dar în același timp, fără nicio ezitare, l-a invitat înăuntru. De unde ai apărut? întrebă ea jucându-se cu bastonul. Trecându-l dintr-o mână în cealaltă cu dibăcie și energie, cu tenacitatea unui macac. Nu numai mâinile ei încrețite și uscate arătau ca labele unei maimuțe: toată ființa ei semăna cu un animal, datorită iuțelii cu care-și strâmba gura uscată și fulgerărilor întunecate și fierbinți ale ochilor. Cu o mână hotărâtă, îl apucă pe Bărbat de încheietură și îl strânse cu putere. Acesta se uită în jos la mâna încrețită a bătrânei, la pielea ei parcă dată cu ocru. La zâmbetul maimuței viclene care îi întindea atât de tare pielea feței, încât aveai impresia că va crăpa.

Bărbatul și-a eliberat brusc mâna și, aplecându-se, a șoptit la urechea bătrânei: Sunt Bohdan Kryvodiak.

Nu a întors privirea atunci când l-au străpuns ochii ascuțiți și arzători ai macacului. Zoia se întoarse brusc și, șchiopătând, ajutându-se de baston, se mișcă repede pe coridor. Bărbatul a urmat-o.

Ea îl conduse printr-o anfiladă de camere și urcă la iuțeală scările, câte-o treaptă odată. Bohdan o urmă, ferindu-se ușor să atingă penele de păun și să se lovească de candelabrele de cristal, stucurile din ipsos și micile sculpturi care stăteau pe fiecare treaptă.

Cheia s-a întors în broască și ușa biroului s-a deschis. Bărbatul și-a dat seama că era biroul bunicului Zoiei, generalul KGB Krasovskyi.

După ce a trecut pragul, Bărbatul s-a clătinat de uimire: busturile de ipsos ale lui Lenin, așezate în diferite locuri, prespapierul verde, mirosul de colonie Consul, carafa din sticlă, paharele din lut de pe tăviță, scrumiera de cristal, ticăitul ceasurilor, calendarul perpetuu din discuri care arăta și temperatura, o călimară, un suport de pix, o carte de telefoane și un telefon roșu cu disc, o colecție completă a lucrărilor liderilor de partid în legături scumpe, de culoare albastru-închis — toate i se păreau ciudat de familiare.

Sentimentul de familiaritate i-a dat și mai multă încredere că în sfârșit își amintește cu adevărat. Uneori un om își recapătă memoria din acele spații în care nu a fost niciodată, dar față de care e într-un fel sau altul legat, se gândi Bărbatul.

Biroul clasic al unui ofițer în nomenclatură sovietică, spuse Zoia în timp ce înconjură încet încăperea ajutându-se de baston. L-aș putea face muzeu.

Abia acum Bărbatul a observat ceva în totalitate neobișnuit: de-a lungul întregului perimetru al pereților camerei se aflau draperii de velur violet, care cădeau în falduri și șerpuiau pe covor. În spatele acestei pânze, se simțea extinderea spațiului în toate direcțiile și prin urmare cabinetul însuși, cu tot conținutul lui, părea doar o butaforie suspendată în imponderabilitate.

Zoia nu i-a dat voie oaspetelui ei să admire prea mult interiorul: l-a înghiontit poruncitoare pe Bărbat cu bastonul pe scaunul din piele moale în forma unei scoici (în care el nu s-a așezat, știind sigur că încercarea de a sta pe suprafața curbată și alunecoasă ar fi semănat mai degrabă cu tortura), iar ea s-a ascuns aproape complet în spatele unei mese masive sculptate, înecându-se într-un scaun tapițat cu pluș de culoarea valurilor mării.

Deasupra mesei, între o lampă din sticlă verde-smarald și un glob, străluceau ochii ei vigilenți. Velurul o învelea în pliuri din toate părțile.

În primul rând, a spus Zoia, nu sunteți Bohdan Kryvodiak. L-am cunoscut pe

Bohdan la înmormântarea bunicii sale Uliana. Nu sunteți el.

Bărbatul s-a încruntat și a chicotit:

M-am... m-am schimbat puțin, a spus și a arătat cu degetul spre propria față.

Bătrâna a clătinat din cap cu încăpățânare.

Nu sunteți el, repetă ea. Credeți că nu sunt în stare să fac deosebire între oameni? Ce doriți?

Nedumerit pentru o clipă, Bărbatul și-a dat jos rucsacul din spate și, după ce a scos din el o carte groasă, legată în marochin, a dat paginile cu mișcările obișnuite, a găsit-o pe cea potrivită și, apropiindu-se de masă cu doi pași largi, a așezat cartea în fața Zoiei. A arătat cu degetul spre schițele care înfățișau străzi înguste și întunecate cu locuințe, cu gropi în curți, cu dealuri acoperite de verdeață, sălcii pe malul răului Strypa, elemente sculptate ale caselor, Primăria cu sculpturi, fântâna de lângă Sinagogă, cu ferestrele sale înalte și zidurile puternice ale cetății și micile figuri umane în haine lungi.

I-a arătat bărbați cu pălării, mânând căruțe, deschizând porți, rugându-se cu voce tare, fără să țină seama de agitația de pe străzile din jurul lor. I-a arătat femei cu pălării elegante și eșarfe simple, femei care țineau copii de mână, care culegeau legume pentru prânz, care vorbeau și se certau.

Bărbați și femei care se întorceau acasă împreună, unde îi așteptau copiii.

Și, deși aceste figuri erau minuscule, ca niște semne de punctuație, Bărbatul știa cu siguranță că bătrâna din fața lui putea să distingă expresiile de pe fețele lor, să le distingă trăsăturile, să le înțeleagă emoțiile. Le vedea gândurile, zâmbetele, le observa resentimentele, visarea, euforia, dezgustul, furia și tandrețea, timiditatea și frica.

În timp ce ea urmărea străzile desenate pe care se plimba degetul lui, Bărbatul spunea în liniște povești despre Baal Shem Tov, pe care îl cunoștea încă din copilărie de la bunica Uliana (cum îi repetase Romana, soția lui, de nenumărate ori).

A spus o poveste despre o vrăjitoare care a chemat ploaia și și-a invocat diavolul, pe care Besht îl întemnițase pentru totdeauna în pădure, despre oile care mergeau pe copitele din spate la comanda lui Baal Shem, despre cum, în calitate de măcelar, Besht a umezit o piatră de ascuțit cuțitul cu propriile lacrimi și despre cum soția lui s-a supus cu blândețe poruncii tatălui și s-a căsătorit cu Baal Shem, deși toți îl considerau un om sărac și prost.

Zoia a ascultat în tăcere, fără a-și lua ochii de la paginile caietului. Acum întorcea singură paginile: mișca din buze, citind texte în limbi necunoscute (cunoștea aceste limbi

necunoscute, le înțelegea), studiind desenele obscure ale dispozitivelor antice, comparând hărți cu Lacul Amadoca.

Chiar a existat? întrebă, uitându-se la Bărbat peste ochelari.

Drept răspuns, a găsit o pagină de la care începeau portrete mai detaliate. I-a arătat o imagine cu o fetiță: față plinuță, obraji rumeni, bucle fluturând în vânt. O palmă mică strânsă în mâna unei femei elegante, cu spatele întors. Îmbrățișarea unui Bărbat subțire cu ochi triști, și tandrețea de nedescris cu care-și ține fiica de câțiva ani în brațe. Un cap asemănător unei păpădii, lipit de botul unei vaci. Nuci într-un șorț. Gropițe în genunchi.

Știu cine e, spuse Zoia. Ochii îi erau aproape complet uscați, mâinile abia îi tremurau și vocea nu i se gâtuia mai mult decât se întâmplă de obicei cu cei aflați la o vârstă atât de venerabilă.

Bărbatul, în schimb, a fost cu adevărat surprins.

Știți? Chiar știți că aceasta e mama dumneavoastră, desenată de fratele ei mai mare? Știți că acesta e mica Feiga, desenată de Pinhas Birnbaum?

Zoia a dat din cap, continuând să studieze desenele.

Vocea ei era foarte joasă, căzând din când în când în note atât de goale, încât Bărbatul trebuia să ghicească ce spune. Femeia a recunoscut că în cea mai mare parte a vieții, după sinuciderea mamei, a căutat mai mult decât orice să afle povestea originii ei, în speranța că ea îi va explica totul. S-a convins că, dacă află ce s-a întâmplat cu adevărat cu mama ei, va înțelege de ce ea a lăsat-o în voia sorții, alegând salvarea prin moarte.

A scotocit prin arhive secrete, pe care a învățat să le pătrundă înșelându-și bunicul și pe colegii lui, s-a întâlnit cu martori care supraviețuiseră și puteau să-și amintească ceva: refugiați din oraș care erau încă foarte mici în timpul războiului și nu doreau să-și amintească de acele vremuri; prizonieri din lagărele de concentrare care lucraseră cu Matvii Kryvodiak la tăierea pădurilor și își aminteau de cadavrul lui străveziu și de bătaia inimii care aproape că făcea să-i spargă pieptul (aceste povești semănau prea mult cu halucinațiile nebunilor, doar cineva foarte naiv putea să creadă cu adevărat în ele). A mituit și a intimidat oameni care i-ar fi putut spune încotro s-o ia, a folosit metodele pe care le învățase de la bunicul ei și, în cele din urmă, și-a găsit drumul către familia Kryvodiak.

În acest punct, ea s-a îndepărtat de la acest drum și, fără nicio urmă de regret, a continuat să povestească Zoia, mângâind pagina cu vârful degetelor, a hotărât că fiul iubitei unchiului e destinația ei. Ecuația i s-a părut perfectă în sens matematic. Toate capetele convergeau. Ceea ce nu se întâmplase cu două generații în urmă, provocând pagube ireparabile mamei ei, trebuia acum să se întâmple în singurul chip posibil. Mai mult decât orice până atunci, ea credea că dragostea cu profesorul... (cu tatăl meu, a adăugat Bărbatul, dar Zoia a clătinat din cap în semn de negare, continuând povestea)... i-ar da pace și împlinire, ar fi un semn de respect pentru răposata ei mamă și ar vindeca durerea.

Zoia a învârtit globul și, în timp ce acesta se rotea, a rămas tăcută preț de o clipă. N-am îndrăznit să-i spun ce știam, mai ales că știam doar anumite lucruri: legătura dintre familii, un tabu încălcat, trădări, morți, un copil mic, abandonat pentru totdeauna în mijlocul pădurii, după care niciuna dintre rude nu avea să vină vreodată. Făcând dragoste cu profesorul (nu era profesor atunci), mi-am spus: așteaptă, încă nu e timpul să-i spui povestea ta. Lasă să devină mai puternică relația dintre voi și atunci amândoi,

împreună, veți avea tot dreptul, veți descoperi adevărul în același timp.

Bătrâna își plimba mâna peste masa lăcuită și explica că schimbarea înfățișării ei nu era decât un motiv de a rămâne aproape de profesor. Sau mai mult decât atât: i se părea că, din moment ce acum aparținea unul altuia, el o putea face să arate așa cum își dorea ca ea să fie. Pentru că femeia a știut întotdeauna că ceva nu e în regulă cu ea, îi lipsea ceva important. Zoia a văzut-o ca pe un semn al sorții: iubitul ei știa să schimbe înfățișarea umană. Atunci lasă-l să o schimbe pe ea, femeia lui, în așa fel încât să-i placă de ea.

Copleșită de sentimente, orbită, uluită, a așteptat să se dezlege nodurile, să dispară toate obstacolele, să se ia decizii. Ea știa că acolo, într-un orășel, locuia un băiat, fiul lui, iar această detașare de copil nu făcea decât să dovedească că viața lor mersese într-o direcție greșită până atunci. Știam despre soția lui și știam despre fiul lui care locuia cu bunica (iubita unchiului meu). Dar băiatul acela nu erai tu, spuse Zoia cu severitate.

Până la urmă, ca întotdeauna, a intervenit bunicul, a continuat bătrâna. În timp ce eu și profesorul aveam o aventură (cea mai fericită perioadă din viața mea încurcată), el era mistuit de furie că își pierde influența, de

gelozie că lucrurile nu se întâmplă conform scenariului lui, că eu îi scap din mâini la fel cum scăpase mama, înaintea mea, deși pe altă ușă. Nu putea îngădui așa ceva. Inspirat de ură, și-a folosit toate talentele, s-a depășit pe sine. A instrumentat o operație în care intervenția lui a fost la fel de multidimensională, invizibilă și puternică precum intervenția lui Dumnezeu în viața muritorilor. Cu câteva gesturi perfect gândite, a provocat în oameni atacuri de paranoia, chinuri de conștiință, a răspândit capcane pline de suspiciuni, neîncredere, dezamăgire și dispreț. A plănuit acte de înjosire și a revelat lucruri. S-a folosit de calitățile oamenilor ca să-i pedepsească cu ele. Spunând asta, nici măcar nu sunt sigură că nu sunt mândră de el, a recunoscut Zoia.

A tăcut din nou, apoi a plâns înăbușit.

Cândva îmi explicam propria nenorocire exagerând atotputernicia bunicului meu. Era o explicație convenabilă, nu pot să n-o recunosc. De fapt, viața a mers așa cum a trebuit și fiecare și-a jucat rolul și și-a făcut propriile alegeri. Bunicul se distingea doar prin faptul că înțelegea bine sufletul uman și avea acces la putere și, prin urmare, a putut să dirijeze subtil evenimentele și comportamentul uman în direcția în care avea nevoie. A încurajat slăbiciunile umane și

înclinațiile spre rău, dar nu a fost nicidecum instigatorul lor. Fiecare dintre noi era întotdeauna capabil să-i țină piept de unul singur.

Bunicul era doar un om, spuse Zoia aproape tandru. În cele din urmă, a devenit complet vulnerabil, deschis, complet lipsit de apărare.

Ea a continuat să descrie toate prin câte a trecut de la despărțirea de profesor: arest la domiciliu, control total, izolare de orice contact exterior. În cele din urmă, bunicul l-a alungat până și pe soțul Zoiei, pentru că nu mai putea tolera prezența unei a treia persoane lângă ea. Ești familia mea, i-a spus el, în timp ce ea, copleșită de apatie, stătea pe pat cu fața în sus și se uita în tavan. Iar eu sunt familia ta. Nici tu, nici eu nu mai avem pe nimeni. Trebuie să rămânem împreună, a spus el. Și Zoia a înțeles că făcea ce făcea motivat de frică. Frica celui puternic de a rămâne complet singur, chiar și fără o apropiere imaginară.

Avea nevoie de prezența mea, a spus Zoia. S-a ținut de ea, așa cum se ține cel care se-neacă de epava unei bărci zdrobite, care-l ajută să nu se scufunde, să nu se scufunde în uitare. A distrus viețile atâtor oameni, îți poți imagina, a spus Zoia, aproape șoptind, atât de mulți au murit din cauza lui, atât de mulți

au fost băgați la închisoare, trimiși în lagăr, atâtea familii au fost distruse — a făcut ce a vrut.

Cât de mult depindea de el! Și apoi, dintr-odată, s-a trezit complet singur. Singurul fel prin care-și putea exercita puterea era să-și păstreze nepoata adoptivă închisă în casă, fiica unei femei sinucigașe pe care o luase cândva din pădure, și care își lăsase inima acolo, în pădure, pentru totdeauna. Toată viața, a fost consumată de conștiința profundă că nimeni nu avea să vină vreodată după ea.

Obosit să stea în picioare, copleșit de zumzetul greu, sufocant, al monologului femeii, care părea că zace în faldurile țesăturii ce acoperea pereții, Bărbatul se lăsă greu pe canapeaua de piele din fața mesei.

Între timp, Zoia a continuat să vorbească. Dinții ei albi ca zăpada și perfect aliniați, chiar dacă erau falși, străluceau în întunericul camerei, reflectând lumina lămpii.

A spus că bunicul ei i-a povestit despre moartea mamei profesorului ca și cum ar fi repurtat o adevărată victorie. Vrei să mergi la înmormântare, a spus cu răutate. Nu te țin, să știi. Nu voi mai alerga după tine și după iubiții tăi, îmi ajunge. Du-te la înmormântare și căsătorește-te cu el, a spus batjocoritor.

Bătrâna și-a continuat cu calm povestea, recunoscând sincer că nu intenționase niciodată așa ceva. Ea știa chiar și că, mulți ani după încetarea relației lor, profesorul îi făcuse bunicului ei diferite servicii, în schimbul cărora fusese răsplătit. Ba chiar mai mult: familia lui primise cadou un apartament luxos de la bunicul ei, chiar înainte ca Zoia și profesorul să se întâlnească, așa că bietul om era prins în cârlig de multă vreme. Poate toată viața, de la naștere. Singurul lucru de care nu a fost sigură Zoia era pentru ce anume fusese recompensat Kryvodiak. Pentru ce serviciu, căci „nu totul pe lumea asta se măsoară în bani".

Toate fanteziile ei despre Kryvodiak se topiseră cu mult timp în urmă; nu mai credea în sentimentalism și emoții. Zoia era obosită și a înțeles că, odată cu moartea Ulianei, își pierduse șansa de a afla puțin mai multe despre propria ei mamă. Poate că Uliana a avut timp să povestească ceva fiului ei, familiei lui, se gândea Zoia.

Dar acolo, la înmormântare, în casa aceea înghesuită și împuțită (cum pot locui oamenii în astfel de vizuini hidoase? cum rezistă?), printre străini sălbatici și ignoranți — să-i fi văzut cum se holbau la mine cu ochii lor goi și curioși! —, s-a confruntat cu o imposibilitate. Cu

imposibilitatea totală de a fi. Ceva în casa aceea a sufocat-o, i-a zdrobit creierul, a contorsionat-o lăuntric: o groază fără margini și durere insuportabilă, un amestec de sinceritate și lipsă de apărare a ființei umane și cruzimea ei infinită. S-a întâmplat ceva acolo, a spus bătrâna, ceva ce nu ar putea înțelege nimeni. Acolo, în acea casă, s-a întâmplat ceva despre care nu vreau să știu niciodată. E suficient că am simțit.

Acolo s-a confruntat cu o totală inutilitate de a încerca să înțeleagă legăturile, să desfacă nodurile și încurcăturile. Cu cât încerci mai mult să afli ceva, a spus bătrâna, cu atât rămâi mai buimăcit. Singurul lucru care se dezvăluie este moartea. În acest punct ireparabil, totul trebuie lăsat, totul trebuie abandonat.

Ea chiar voia să moară acolo, a recunoscut Zoia. Nu glumea. Era decizia ei. Dar Bohdan, fiul fostului ei iubit, nepotul iubitei unchiului ei, i-a ieșit în cale.

Nu era supărată pe el. Nu era deloc supărată. Atunci a înțeles atât de multe — și a ieșit imediat din casă, simțindu-se ușurată odată ce-a ajuns afară, când a tras în plămâni aerul serii de vară. Acolo, în grădină, l-a observat pe profesor plângând printre copaci, îngenuncheat în fața preotului. Și a simțit un val de compasiune pentru el, dar nu se putea

apropia. Ea dorea un singur lucru: să părăsească acel loc și să nu se mai întoarcă acolo. Și, de asemenea, să nu mai încerce să afle ceva. Era sigură că nu vrea să știe. Că nu trebuie să știe. Putea să trăiască și fără să știe.

Pentru că am descoperit că se poate trăi și așa, fără să știi. Abilitatea de a înțelege acest lucru vine abia după ce hotărăști cu adevărat să mori, i-a spus bătrâna Bărbatului.

amoromality
foto: fresca „Trei tineri într-un cuptor aprins“
12 aprecieri

Bătrâna a continuat: când bunicul meu a avut primul atac cerebral, nu l-au găsit imediat. A rămas întins pe podeaua acestei camere aproape o zi întreagă. Jumătatea stângă a corpului și a feței îi erau paralizate, nu putea vorbi, nu înțelegea când oamenii îi vorbeau și aproape că nu vedea nimic. Al doilea accident vascular cerebral l-a avut la spital și starea lui s-a înrăutățit. După ceva timp l-am luat acasă. Era complet dependent de mine: nemișcat, zvâcnind din piciorul drept și scoțând limba. Gemea ca un taur. Făcea pe el. Își dădea ochii peste cap, de parcă ar fi văzut niște grozăvii în jurul lui — și ele înaintau, înaintau spre el, și nu putea fugi nicăieri de ele. L-am hrănit cu piure de

legume cu lingura, îi dădeam să bea cu paiul. Am aranjat cu un kinetoterapeut să vină în fiecare zi să-i frământe oasele moarte.

Știam foarte bine că pot să-l omor, că tot ce trebuia să fac era să plătesc asistenta să-i facă injecția. Uneori îmi închipuiam că-l arunc pe scări, apoi, plângând, spuneam poliției că începuse să se târască în ultima vreme, și că de data asta s-a târât pe scări în timp ce eu tocam broccoli în blender.

Dar de la bun început am știut că nu-i voi face rău. I-am făcut piure de legume, am plătit maseurul, ba chiar am vorbit cu el în fiecare zi. Sau pur și simplu mă așezam lângă el, citind. Furia mea a dispărut undeva, nu mă mai simțeam fără speranță.

În această stare, fără ameliorare, dar și fără deteriorare (deja era în cea mai gravă stare de deteriorare posibilă) au trecut exact nouă ani din viața lui.

A murit bătrân, foarte bătrân. Avea aproape o sută de ani.

Vrei să știi la ce s-a uitat în toți acești nouă ani, în timp ce stătea întins pe aceeași canapea pe care stai acum? l-a întrebat pe Bărbat bătrâna care arăta ca o maimuță plină de viață.

S-a ridicat, bombănind și ținându-se de mobilă cu mâinile, pe urmă șchiopătând, sprijinindu-se în baston, și s-a apropiat de

una dintre marginile perdelei de velur. A tras perdeaua după ea, mișcându-se de-a lungul perimetrului încăperii.

Întregul spațiu de-a lungul pereților era plin de sculpturi și statui de sfinți — din piatră, lemn și ipsos; icoane și imagini — atât antice, pe jumătate șterse, întunecate, cât și luminoase, luxuriante, în rame aurite, uriașe. Erau și fragmente de mozaic din secolul al XI-lea, din smalț și pietre naturale înfățișându-l pe Hristos Pantocrator, îngeri și evangheliști. Erau frescele vechi aduse din templele antice, compozițiile *Cina cea de taină*, *Sacrificiul lui Isaac*, *Trei tineri într-un cuptor aprins*. Figurile sfinților păreau mai degrabă aluzii la ei și, prin urmare, provocau și mai multă uimire. Mai erau și diferite părți ale diferitelor catapetesme, porți regale baroce, portaluri renascentiste, figuri gotice ale sfinților. Pe lângă zeci de Fecioare cu micuțul Isus în brațe mai stăteau aici, întorcându-și ochii spre canapea, Sfântul Antonie al Romei, Avraam al Peșterilor, Agaton Făcătorul de Minuni, Andrei cel Întâi Chemat, Beda Venerabilul, Vasile cel Mare, Sfântul Vitus, Grigorie Iconarul, Sfântul Guthlac din Crowland, Damian Vindecătorul, toți Cei Doisprezece Maeștri Greci, Erasmus din Pecersk, Luca Evreul, Ioan Gură de Aur, Ioan Botezătorul, Ilie

Prorocul, Iona din Kiev, Ipatie Vindecătorul, Ioan cel îndelung-răbdător, Ioan cel plăcut lui Dumnezeu, Ioan Pruncul, Ioan al Rusiei, Ecaterina din Alexandria, Eupraxia din Constantinopol, Eufrosina din Poloțk, Sfântul Luca al Peșterilor, Marko săpătorul de morminte, Maxim Mărturisitorul, Teodora și Varvara, Flor și Lavru, Boris și Hlib, Haralambie și Hermenegild.

În jurul lor erau sfeșnice și lămpi de aur și argint, iar Zoia a mers la fiecare lumânare de ceară și a aprins-o cu o brichetă de plastic pe care o ținuse în buzunarul cardiganului ei de cașmir. Zeci de lumini dansau în jur, reflectând-se în obiecte aurite, în lemn lăcuit și în metal.

La început a strâns aceste obiecte ca pe o colecție curioasă, a vorbit din nou Zoia, continuând să aprindă lumânările. Religia a fost interzisă, iar toate obiectele religioase au fost distruse, aruncate sau duse undeva în depozite. De-a lungul timpului, a dezvoltat un gust deosebit pentru ele și chiar a avut reputația unui admirator și cunoscător subtil. Oamenii îi dăruiau lucruri rare ca să-l lingușească. A adus acasă exemplare cu adevărat prețioase, valoroase, acest crucifix este opera lui Jan Pfister, un olandez. Și aceste figuri ale lui Ioachim și Anei au fost făcute de Konrad Kutschenreiter. Îi erau

aduse de peste tot. A numit acest birou muzeul ateismului.

Zoia se îndreptă spre spațiul gol dintre exponate — aproape de canapea. Aici ar fi trebuit să stea Sfântul Onufrie din piatră, spuse bătrâna gânditoare, aprinzând lampa. Îmi amintesc cum îl aștepta bunicul. Nu știu din ce motive, dar chiar a vrut să intre în posesia acelei sculpturi. S-a întâmplat cu puțin timp înainte să sufere atacul cerebral.

Privea în gol, fără să spună nimic, sprijinindu-se în baston. Spatele i se cocoșă și mai mult. În cele din urmă, Zoia dădu din mână a lehamite: Ah, nici nu vreau să știu ce fel de motive avea.

amoromality
foto: Lacul Amadoca pe o copie a hărții Europei a lui Ptolemeu în varianta lui Nicolaus Laurenti (1480)
17 aprecieri
Vezi toate comentariile (2)
jkoxana Ce-i asta?
amoromality O copie a hărții Europei a lui Ptolemeu în varianta lui Nicolaus Laurenti

În timp ce îl conducea pe Bărbat la ușă, a întrebat dacă poate păstra cartea. El a ezitat o clipă, apoi a dat din cap. Ea i-a zâmbit recunoscătoare, lăsând capul pe spate ca să se

uite în ochii lui și subțiindu-și buzele strânse și încrețite.

Tot nu mi-ai spus cine ești, îl bătu pe umăr.

Bărbatul oftă obosit.

Nu, nu, spuse ea, clătinând cu încăpățânare din cap. Tu nu ești el.

amoromality
Kiev, Lypky
foto: colțurile ochilor și gropițele din obrajii mascaronului, văduvei neconsolate, acoperite cu puf de plop
25 de aprecieri

Paznicul a apăsat butonul și i-a permis Bărbatului să iasă din clădire, în întunericul agitat și gâdilat de puful de plop.

Ascultă, i-a spus partenerului său după câteva minute de tăcere, oare ăsta nu-i tipul pe care îl caută la televizor? Nu-i cumva separatistul, auzi? Seamănă cu el.

Fugi d-aci, i-a răspuns celălalt. Ce să recunoști la capul ăla bandajat? Râzi de mine?

amoromality
microbuz Akademmisteciko — Klavdievo-Tarasove

foto: conturul unei mâini de bărbat sub un pulover subțire de femeie, care-i cuprinde strâns mijlocul, o fâșie de piele pe spatele unei femei, încheietura lată a mâinii unui bărbat care se afundă sub țesătură, cicatrici largi care trec de la spatele femeii la încheietura mâini bărbatului și invers

3201 aprecieri

Vezi toate comentariile (107)

jkoxana În sfârșit!

Romana l-a văzut de îndată ce a ieșit din pasajul subteran de la Akademmisteciko. În ciuda oboselii și a întunericului, a pufului de plop semănat peste Bulevardul Vernadskyi care transforma noaptea într-un negativ vechi, în ciuda agitației vânzătorilor din jurul tarabelor cu umerașe de plastic și manechine neputincioase goale, înainte de închidere, cu fructe nevândute ce se veștejiseră peste zi, Romana a recunoscut inconfundabila siluetă robustă la coada pentru microbuzul spre Klavdievo-Tarasove. Stătea cu capul plecat și rucsacul lipit de piept.

De parcă nici n-ar fi existat aceste ore nesfârșite, în care ea a alergat pe străzile din Podol (la fel ca Skovoroda, căruia vântul îi purtase mirosul distinct al cadavrelor descompuse — semn că trebuie să fugi cât mai departe de Kiev), urcând pe dealul

Andriivskyi, împingând turiștii care admirau ceramica, pălăriile de paie și cămășile brodate, apoi coborând pe Boricevyi Tok, cotind pe această stradă și nimerind chiar lângă o femeie de vârstă mijlocie, cu un coș, care striga necontenit: „Cumpărați *chebureki* proaspete! Mama le-a copt în cuptor!“ Romana trăgea cu ochiul pe ferestrele caselor vechi, căzute în paragină, care răspândeau un miros indecent de degradare și pe ferestrele vilelor ridicole în luxul lor: cea cu mozaic în forma a trei păuni și cea cu ziduri masive de cetate și uși de intrare din lemn de plută și palatul a cărui arhitectură încercase să imite stilul Art Nouveau, sprijinindu-se cu podurile și elementele sale de decor de dealul preistoric al Kievului. De la Stația Poștei, Romana s-a repezit la Gara Fluvială și acolo s-a uitat atent la adolescenți și pescari și a ascultat ce vorbeau. La început a întrebat aproape pe oricine îi ieșea în cale dacă văzuse cumva un bărbat înalt, cu față distorsionată, destul de respingător la înfățișare, un erou de război, dar curând nu a mai găsit puterea să îndure privirile uluite și clătinările din cap.

O trăgea ceva spre insula Truhaniv, dar în loc să traverseze Podul pietonal peste apele Niprului, a mers multă vreme de-a lungul șoselei de pe malul râului, ignorând claxoanele mașinilor care zburau pe lângă ea

cu mare viteză, orbind-o cu farurile, umplând aerul cu scârțâitul isteric al plăcuțelor de frână. Un câine fără stăpân a venit la ea și o vreme a urmat-o, ca un tovarăș credincios și etern al vieții ei, ca un spirit întunecat care nu înceta să-i șoptească la ureche.

În întuneric deplin, aproape călcată de mașină de mai multe ori, înainte de a ajunge la gara Dnipro, a lăsat câinele undeva în vecinătatea Pieței Rybalka, care era închisă la acea oră, și a urcat la Catedrala Apostolului Andrei, cel Întâi Chemat. A ocolit-o pe partea stângă și a mers mai departe, de-a lungul dealului Dnipro, prin verdeață, copaci și capetele galbene de păpădie luminate de felinare, apoi a cotit la stânga pe o potecă îngustă și a ajuns în Parcul Mariinskyi. Necruțându-și picioarele, a alergat pe alei, pe lângă fântâni, monumente și straturi de flori, balustrade ajurate, chioșcuri de înghețată. A urcat scări și povârnișuri, a trecut pe lângă coroanele copacilor neliniștiți, reflectate în vitrinele constructiviste ale restaurantului Dinamo, a traversat teritoriul complexului sportiv, a trecut pe lângă Teatrul de Păpuși și Muzeul Apei, a privit de pe potecă în josul dealului, pe ferestrele întunecate ale Bibliotecii Parlamentare, pe care se vedea o sală de lectură confortabilă și goală, și a urcat

în fugă până în apropierea Monumentului Broaștei, cu priveliște spre Arcul Prieteniei Popoarelor, de unde drumul începea să coboare în pantă.

Pe podul de sticlă, Romana s-a trezit brusc prinsă în mijlocul unei mulțimi vesele și zdrobitoare de sâmbătă seara. În jurul ei se auzeau vocile puternice și chitarele zgomotoase ale mai multor muzicieni de stradă, unii își împingeau bicicletele prin mulțime, alții își purtau deasupra capului terrierii înspăimântați. Majoritatea, agățați de balustradă, își făceau selfie-uri cu vedere spre cotul Niprului, invizibil în întunericul nopții, care trecea încet printre luminile Podolului și Malului Stâng, ca un șarpe cosmic. În prăpastie, mult mai jos, naviga un vas cu aburi invizibil, pe care avea loc o petrecere zgomotoasă. Prezentatorul a strigat în microfon, implorând invitații să nu se dezbrace și să nu sară în apă. Prințul Volodymyr cu crucea era luminat de secera lunii.

Romana regreta, pentru cine știe a câta oară, că refuzase cu atâta încăpățânare ca soțul ei să aibă propriul telefon mobil. Dacă l-ar fi avut, acum ea ar fi avut șansa să-l găsească, în loc să alerge fără țintă prin Kiev, fără să aibă idee unde plecase sau care erau intențiile lui. Dacă ar fi fost suficient de

prevăzătoare, ar fi putut să-i instaleze pe telefon o aplicație prin care să-i urmărească coordonatele.

Lipsa de noimă a acțiunilor ei a copleșit-o cu o forță extraordinară atunci când a coborât dealul Volodymyrskyi și s-a trezit din nou jos, în Podol, mergând pe străzile familiare până la apartamentul profesorului. Când a ajuns în fața locuinței lui pentru a doua oară în acea zi, doi bărbați tocmai intrau în clădire. Unul dintre ei purta trening, iar celălalt era îmbrăcat în ceea ce păreau a fi pantaloni de costum și cămașă. I-au vârât ceva sub nas bătrânului concierge, iar acesta a făcut o scurtă plecăciune, s-a retras, și-a cerut iertare și i-a invitat să intre.

În metrou, îndreptându-se spre stația Akademmisteciko, Romana a continuat să se împotrivească ispitei de a rămâne la Kiev și de a-și continua căutările, dar și-a repetat că această idee e o nebunie. Era epuizată, în timp ce străbătea o bucată mică din Podol, gândindu-se că în acest moment Bohdan ar fi putut să meargă pe o stradă paralelă, la zeci de metri de ea. Ca să nu mai vorbim de faptul că s-ar fi putut afla în orice alt district al Kievului, fiecare dintre ele fiind ca un oraș mare separat.

Putea fi în orice punct al teritoriului, a cărui suprafață totală era de aproape o mie de

kilometri pătrați. Așa, alergând pe străzi fără niciun plan, putea oare să-l găsească printre trei milioane de locuitori?

Romana s-a convins că ar trebui să meargă acasă și să încerce să doarmă. Ar trebui să se odihnească, își repeta ea în gând, ca să-și recapete forțele și să poată gândi din nou rațional. Mâine dimineață va cântări totul cu calm și va pune la cale un plan de căutare. Mâine cu siguranță va vedea mai bine cum să-și găsească soțul.

Înghițind lacrimi și pedepsindu-se pentru însăși ideea de a merge în oraș, unde totul a scăpat de sub control și a mers prost, Romana a ieșit din pasajul subteran și l-a văzut în rândul de pasageri ce așteptau microbuzul. A venit din spate, fără ca el să o audă, și pur și simplu și-a apăsat fața în umărul lui. Nu părea deloc surprins de apariția ei: a mângâiat-o ușor pe cap de câteva ori, sprijinindu-și mâna pe ceafa ei, apoi s-a aplecat și a sărutat-o pe tâmplă.

Vreau foarte tare să merg acasă, i-a șoptit la ureche în microbuz, îmbrățișând-o și strângând-o spre el. Vreau să stau cu tine, în patul nostru. Sunt foarte obosit.

amoromality
foto: gura lui
1793 de aprecieri

Vezi toate comentariile (78)
amoromality Cum altfel l-aș recunoaște?

Directoarea a luat cu vârfurile unghiilor puful care i se așezase pe limbă. Fereastra va trebui să stea închisă, a spus, ridicând din umeri. Anul ăsta e atâta puf — pur și simplu un dezastru!

Închizând fereastra, a privit cu plăcere peste grădina metropolitană. În fața casei lui Varlaam avea loc o ședință foto de nuntă. Mireasa, în rochie albă ca zăpada, părea invizibilă pe fundalul pereților la fel de albi.

Bineînțeles că îmi amintesc de dumneavoastră, domnule Bohdan, a spus directoarea, așezându-și corpul gras, acoperit cu ghipură subțire translucidă, în spatele biroului și răsfirându-și degetele dolofane pe masă. Cum aș putea să vă uit? Ne-ați adus comori de familie neprețuite! Sunteți dăruitorul nostru, binefăcătorul nostru.

În acel moment, Korotulka Sașa a ciocănit încet în ușă și a intrat în biroul directoarei. Aceasta din urmă i-a explicat pe scurt esența problemei. La început, Sașa nu a înțeles. Privirea ei fără țintă, în podea, i-a insuflat lui Bohdan un puternic sentiment lăuntric de lehamite față de tot ce se întâmpla. Totuși, într-o clipă, Sașa a vorbit — repede și neclar, încurcându-se în vorbe: a povestit despre

prietenia de lungă durată dintre ea și Romana (mult spus prietenie — Romana de obicei era destul de reținută), despre conversațiile lor (deși, dacă stau să mă gândesc bine, nu-mi amintesc ca ea să fi vorbit despre viața ei), despre caracterul Romanei (e bună, dulce și inteligentă, nu ne-am certat niciodată; totuși, s-a întâmplat de mai multe ori să fiu stânjenită de tăcerea și privirea ei atentă: chiar și atunci când se uita la mine, aveam senzația că privirea ei trece prin mine; nu știu să explic; dar ea vine mereu când ai nevoie de ajutor: de exemplu, când doamna directoare mi-a dat sarcina de a sorta maculatura aia veche din cele patru valize și... vai!).

Da, a spus Korotulka. În dosarul ei sunt trecute adresa mea de acasă și numărul meu de telefon — m-a rugat s-o las să le folosească, pentru că tocmai se muta. Desigur, am fost de acord. S-a întâmplat ceva?

Unde locuia? Directoarea și Korotulka s-au privit una pe alta. Avea familie? Cu cine altcineva vorbea?

Directoarea a ridicat degetul arătător.

Îmi amintesc cu siguranță că s-a împrietenit cu criticul literar Myhailo Boreț kyi, cu câțiva ani înainte de moartea lui, a spus directoarea. Studia opera lui V.

Domontovyci. Sigur ați mai auzit de acest scriitor. L-ați citit pe Viktor Petrov?

Bohdan a clătinat din cap, legănându-se nervos pe scaun. Directoarea și-a scuturat dezaprobator sânii masivi și a strâns din buze în semn de condamnare.

Într-adevăr, a spus Korotulka cu bucurie în glas. Așa a fost. În general, cel mai mult îmi place la Romana atenția ei față de ceilalți, în special față de bătrâni. Leagă relații de încredere extraordinară cu ei — nici nu-mi pot imagina cum reușește. Nimeni nu știe să vorbească cu ei ca ea. Nimeni nu are atâta răbdare, rezerve de atâta blândețe! Nu pot să nu mă gândesc la asta uneori, uitându-mă cum ascultă o oră sau două monologurile uneia dintre acele femei plictisitoare care petrec zile întregi studiind cu atenție ziarele vechi sau jurnalele cuiva!...

Directoarea i-a tăiat-o lui Korotulka și și-a dat ochii peste cap. Aceasta a privit speriată, fără să-și dea seama dacă spusese ceva greșit.

Spune-mi despre relația Romanei cu Boreț kyi, a readus-o directoarea pe Korotulka pe drumul cel bun.

A venit la noi să citească scrisorile lui Petrov către Sofia Zerova, s-a orientat Sașa într-o clipă. A venit luni de zile, aproape în fiecare zi, apoi a luat o pauză, pe urmă a început din nou să vină. Revenea asupra lor

de nenumărate ori. Le știa deja pe de rost, dar continua să le recitească. Spera că va da brusc peste un indiciu pe care nu îl observase înainte. A spus că nu vor să-l lase să plece. A spus că nu-i dă pace ceva ascuns în spatele rândurilor. Îi repovestea Romanei toate detaliile vieții lui Petrov, a recreat cronologia evenimentelor, a făcut presupuneri. De ce aproape toată lumea a fost asuprită, dar el nu? Dacă a fost de acord să coopereze cu autoritățile sovietice, atunci pentru ce? De ce Sofia nu a părăsit niciodată Kievul? Care e legătura dintre scrisorile lui și operele literare? De ce e atât de diferit? Și de ce pretutindeni, în toate textele pe care le-a lăsat în urmă — artistice și științifice, eseuri filosofice și scrisori de dragoste — apare același lucru evaziv, aceeași nuanță obsesivă pe care Boreţkyi, conform mărturisirilor lui, nu putea încă să o numească, dar a cărei prezență i se învârtea pe vârful limbii?

Îmi amintesc încă potopul lui de întrebări și gânduri, a spus Korotulka scărpinându-se pe vârful nasului. De fiecare dată a adus versiuni proaspete. Plecam imediat când apărea, radiind de fericire, în ușa sălii de lectură: chel și roșu, cu ochii umflați, degetele îi alergau în sus și în jos pe nasturii cămășii, ca pe niște clape. Plecam, iar Romana rămânea și asculta. Ea era deja

familiarizată cu subiectul și continua conversația cu el. Chiar propunea propriile variante. Poate, i-a spus ea, acel text despre intelectualitatea ucraineană reprimată are același caracter social ca proiectul articolului despre Ahatanhel Krymskyi? Poate că diferența este doar în retorică și stil? Boreț kyi se înfuria imediat și începeau să se certe și vorbeau așa ore întregi — uneori, alți vizitatori chiar s-au plâns de ei.

Ei bine, și apoi, a oftat trist Korotulka, a încetat să mai vină, iar Romana a fost foarte îngrijorată. Am privit-o cu alți ochi. Am început să o respect cu adevărat. M-am gândit: cât de insensibilă sunt! Aceasta este Romana — are o inimă bună! Se gândea la el în fiecare zi, tot timpul, și vedeam că e foarte neliniștită.

Am hotărât să fac o faptă bună pentru ea, pentru ei amândoi. Am sunat la catedra de filologie și am întrebat de el. Mi-au spus că avusese un atac de cord. Fusese operat, dar medicii nu promiseseră încă nimic. Și am aflat în ce spital e internat. I-am povestit Romanei a doua zi.

De atunci a dispărut, a strâns din umeri Korotulka.

Da, așa e, a confirmat directoarea, care ascultase povestea angajatei cu ochi de examinator strict, sau chiar de antrenor al

unui student sportiv. Romana are obiceiul prost de a dispărea din când în când și de a nu mai veni la serviciu. Așa e și acum, de exemplu. Am mustrat-o aspru, dar nu ajută. Am amenințat-o că o voi concedia.

De ce nu ați concediat-o încă? a întrebat Bohdan, care se simțea apăsat din toate părțile de pereții camerei. S-a ridicat, s-a apropiat de fereastră și a deschis-o din nou, lăsând norii de puf să intre în camera umedă, întunecată. Aici e frig și înăbușitor în același timp, a justificat el.

Dar femeile erau deja prea absorbite de poveste ca să mai fie atente la comportamentul bărbatului care se întorsese de curând din război.

Nu am concediat-o pentru că este o angajată bună, a explicat directoarea. Își îndeplinește bine sarcinile. E o profesionistă. E receptivă și atentă la vizitatori și primesc întotdeauna feedback pozitiv despre ea. Când dispare, vizitatorii dau unul câte unul buzna în biroul meu și mă întreabă unde a plecat Romana.

În acel moment, s-a auzit o bătaie în ușă, iar cei trei s-au cutremurat. Dar s-a dovedit a fi doar secretara, care a intrat să ude florile din ghivece.

Când Romana s-a întors peste câteva săptămâni, mi-a fost clar că ceva nu merge

bine, a continuat Korotulka, luând locul lui Bohdan din fața biroului directoarei. Era epuizată și avea ochii roșii de plâns. Toată lumea a întrebat-o care-i treaba, dar ea a refuzat să răspundă. Cu toate astea, a doua zi m-a sunat, voia să stăm de vorbă, și atunci mi-a cerut permisiunea să folosească adresa mea de acasă ca domiciliu temporar. A spus că se mută. Că în spital, unde a mers să-l viziteze pe Boreţkyi, a cunoscut-o pe soția lui. Că au stat împreună, lângă secția spitalului, când a murit Boreţkyi și au plâns lângă trupul lui, îmbrățișându-se una pe cealaltă. Iar la înmormântare, unde a venit și Romana, Boreţka i-a propus să se mute cu ea, într-o casă de la țară, din afara orașului. Pentru că ea și răposatul ei soț nu aveau copii, iar ea rămăsese singură, avea astm și îi era frică să doarmă singură. Romana, desigur, a fost de acord. Dar casa nu avea o adresă oficială, înțelegeți? Korotulka și-a agitat mâna într-un fel exagerat. Așa că mi-a cerut permisiunea să folosească adresa mea.

Unde e această casă? a întrebat Bohdan. Știți cumva?

Directoarea și Sașa Korotulka au clătinat din cap în același timp.

Undeva lângă Korosten? a șoptit nesigur Korotulka, uitându-se întrebător la directoare.

Nu, nu, a obiectat directoarea. E prea departe. Nu cred că stă lângă Korosten.

Korotulka a sărit deodată de pe scaun și a clătinat supărată din cap.

Ei bine, nu știu, a exclamat ea, cu mâinile în șolduri. De unde să știu, dacă nu-mi spunea niciodată nimic despre ea? De câte ori n-am întrebat-o cum e noul ei cămin, cum se simte soția lui Boreţkyi, dacă nu e ciudat să trăiești, așa, în casa unui străin... N-am primit niciodată un răspuns de la ea.

O singură dată mi-a povestit despre un lac, unde ea și Boreţka au mers să înoate în sezonul cald. Romana a spus că se află între Livezile Apropiate și Livezile Îndepărtate, dincolo de Pokorosten... Poskorosten... Pokoroskoten...!

Dar ce mai contează? se liniști din nou Sașa. Mi se pare că Romana nu mai locuiește de mult acolo, în căsuța aceea de la țară. S-a mutat la Podol — un bătrân i-a cerut să aibă grijă de apartamentul său, în timp ce el și-a dus soția în Israel, pentru tratament. Asta e tot ce mi-a spus Romana. S-a plâns că apartamentul era de-a dreptul imens. Că uneori se simțea pierdută în el.

În acest moment, Bohdan și-a înăbușit bătăile nestăpânite ale inimii, temându-se că până și femeile îi vor auzi galopul. Spațiul din jurul lui s-a dilatat, dar în același timp și-

a pierdut din claritate, s-a întins la infinit și l-a tras după el. Bohdan a încercat să găsească o explicație logică a felului în care directoarea și angajata Arhivei ajunseseră cu el la locul exploziei: fulgi de cenușă zburau pe fereastra deschisă, mirosea a carne arsă.

Bohdan încerca să se liniștească. Respira normal, privindu-și picioarele care erau implântate ferm în podea.

E puf, e puf de plop, nimic altceva, și-a repetat în minte de nenumărate ori, până când în cele din urmă cenușa a cedat și a devenit din nou puf de plop.

Ar mai fi ceva, a spus directoarea nesigură. Am promis să vă returnăm fotografiile de familie. Și nu sunt împotrivă, l-a asigurat ea cu fervoare. Acestea sunt artefacte foarte valoroase, dar înțeleg că au mare valoare și pentru familia dumneavoastră. Prin urmare, vi le-am fi înapoiat cu plăcere. Eram pregătiți pentru asta!

Bohdan s-a întors spre fereastra deschisă și a verificat calm spațiul limitat al grădinii metropolitane.

Dar fotografiile au dispărut! Directoarea s-a apropiat și și-a pus palma pe umărul lui Bohdan, simțind tremurul care îi străpungea tot corpul. Au dispărut fără urmă, iar noi am anunțat deja poliția.

E o chestiune gravă, o crimă gravă. Nu e deloc o glumă, iar vinovatul trebuie pedepsit, l-a asigurat solemn directoarea, desfăcându-și larg brațele, ca și cum ar fi vrut să arate că e gata în orice moment să-l îmbrățișeze pe Bohdan. Ne pare foarte rău că nu am fost la înălțimea încrederii dumneavoastră și nu v-am salvat comorile. Ne simțim responsabile și vinovate în fața dumneavoastră. Și de aceea suntem gata să vă asigurăm, a continuat ea cu voce blândă și liniștitoare, că vom depune toate eforturile ca să vă înapoiem ceea ce ați pierdut.

Ați înțeles cine v-a furat fotografiile? l-a întrebat Sașa Korotulka cu voce de copil, apropiindu-se de el din partea opusă directoarei, aruncându-și privirea-n sus. Am bănuit-o multă vreme de cleptomanie. Cred că a trăit ceva groaznic la un moment dat în viață. Nu a spus niciodată nimic despre asta și a refuzat să-mi răspundă la întrebări. Dar când am întrebat-o, s-a uitat la mine cu o privire atât de înfricoșătoare! Korotulka era chiar mișcată.

Și cicatricea aceea de pe spatele ei! A încercat să o ascundă, dar am văzut-o odată, când s-a aplecat în camera de depozitare, a întins mâna spre sertarele cele mai de jos, bluza i s-a ridicat în sus — și am văzut!...

Știți, nu doar fotografiile dumneavoastră au dispărut, domnule Bohdan, a spus directoarea. Au dispărut și o parte din scrisorile lui Petrov. Și aceasta, cu tot respectul, este o chestiune mult mai serioasă.

De când a murit Boreţkyi, a adăugat Korotulka, am observat că Romana se atașa puternic de vizitatorii care erau interesați de scrisorile lui Petrov. Trezeau în ea un interes nesănătos, aș spune.

Prins între femei, Bohdan s-a gândit la posibilitatea de a sări afară pe fereastră. I se părea că o plasă densă de puf de plop avea să-l primească cu blândețe, ca o trambulină. Dar a încercat să nu cedeze. A încercat să asculte ce i se spunea. Putea fi important.

Odată a venit, de exemplu, un vizitator cu totul neobișnuit, a spus directoarea.

Poate neobișnuit, a fost de acord Korotulka, dar foarte atrăgător. Înalt ca dumneavoastră și cam de aceeași vârstă. Doar arăta altfel. Dar foarte atrăgător!

Evident că nu era un om de știință, a continuat directoarea. Comportamentul lui era asemănător unui militar. Am vorbit cu el pentru că eu mă ocup de semnarea permiselor către materialele Arhivei pentru fiecare dintre vizitatorii noștri.

Cred că nu era de-aici, a adăugat Korotulka. Rusa lui era neobișnuită și nu

vorbea deloc ucraineană. Cred că venea de undeva din est.

Astfel de oameni nu sunt niciodată interesați de Petrov, a afirmat cu încredere directoarea. Astfel de oameni nu sunt deloc interesați de cultura ucraineană.

Dar a stat și a citit acele scrisori, s-a uitat atent la mângâliturile ilizibile, de parcă ar fi încercat să găsească ceva despre el, despre viața lui, a râs Korotulka.

Iar Romana nu-și lua ochii de la el, l-a urmărit pe monitorul de supraveghere, a spus directoarea. Îi era frică de el. Nu a îndrăznit să flirteze cu el așa cum a făcut-o cu vechii ei cavaleri... Cu ei era ușor. Dar bărbatul acela era militar, era cu totul altceva. Se purta de parcă ar fi fost fermecată.

Și într-o zi, când și-a luat din nou la revedere sec și a plecat fără măcar să se uite la ea, ea nu a putut rezista și mi-a spus — a șoptit emoționată Korotulka, făcând ochii mari — „Sașa, Sașa, măcar ai observat ce buze frumoase are?“

amoromality

Poroskoten, Livezile Apropiate

video: cadre de la înălțimea zborului unei păsări, a unei păduri de pini, a unor cabane de vară, grădini, case, sere, o potecă care duce la lac, a cărui oglindire se îmbină cu pâlpâirea

razelor de soare, două figuri umane și un bătrân ciobănesc neastâmpărat, cu limba scoasă
2987 de aprecieri
Vezi toate comentariile (88)

Stăteau în spatele viței-de-vie dese, pe veranda înaltă a unei case de țară. În jurul lor se întindeau straturi îngrijite cu verdeață, sere cu roșii și castraveți. În tăcerea înghețată, diluată de lumina soarelui și de cântecul greierilor care răsunau în liniile de înaltă tensiune, inflorescențele verde-mușchi de mărar abundent se legănau somnoroase.

Ne-am dus la Tallinn împreună cu Tonia, i-a spus Iulia Iurievna lui Bohdan, pândind printre frunze și privind cu grijă printre crăpături. Am adus acest brad de acolo, avea treizeci de centimetri înălțime pe atunci, sunt un martor viu al creșterii lui. Tonia și cu mine am primit și casele în același timp, ca angajate ale Departamentului Principal de Statistică. Am făcut totul în același timp. Când crizele de astm ale Antoninei s-au agravat, ea și Myhailo au hotărât să se mute definitiv aici și să vândă apartamentul, iar eu și soțul meu am făcut același lucru.

Și cum e cu astmul? a întrebat Bohdan.

Știi, a dispărut. Prin lentilele ochelarilor, ochii ei păreau de două ori mai mari, ca și cum ar fi fost pictați pe fața ei. Aproape că

nu a mai avut atacuri. Aici sunt pini, aer curat. Nu ca la oraș. Dar atacurile au revenit când Tonia a invitat-o pe această vagaboandă să stea cu ea.

Bătrâna cu față rotundă, cu păr scurt și cenușiu, cu mâinile crăpate și pline de pământ i-a făcut de bunăvoie oaspetelui un tur. Stăteau pe veranda unei căsuțe aflate de partea cealaltă a unui zid înalt, care înconjura curtea și casa cu două etaje, cu pereți ocru-portocalii. Un molid de opt metri se înălța în spatele porții.

Bohdan a găsit casa de care avea nevoie mult mai repede și mai ușor decât și-ar fi putut imagina. Sosind cu microbuzul la Poroskoten, s-a îndreptat spre căsuțele de vară, din cătunul Livezile Apropiate, și s-a dus pe rând la fiecare cooperativă, punându-le cu multă băgare de seamă întrebări trecătorilor. A găsit imediat mulți martori. Mulți oameni cărora le reținuse atenția cuplul ciudat.

Femeia e destul de normală, dar bărbatul e scos dintr-un film de groază. Ce mai încoace și-ncolo, e un monstru. N-o să poți să adormi dacă-l vezi. Eu nu am putut. Ce să-i faci, bietului om i s-a cam distrus viața. Nu trebuie să exagerăm. Poate că a băut prea mult. Se pare că-i era imposibil să supraviețuiască în oraș cu o astfel de

înfățișare, așa că au venit aici. Ca să se ascundă de privirile indiscrete.

Se părea că nu era nimeni aici care să nu-i fi văzut, să nu-i fi întâlnit. Nimeni care să nu-i fi observat de aproape sau de departe, care să nu fi dat peste ei întâmplător în pădure. Un bărbat care aduna câinii fără stăpân din zonă a spus că propriii câini reacționau într-un mod special când îl vedeau pe acest om ciudat. Sunt atrași de el, a spus omul, încetează să mai acorde atenție chemărilor, fluierăturilor și comenzilor mele și se grăbesc să se gudure pe lângă monstru. Un alt bărbat, care stătea în apropiere și asculta toate acestea, a intervenit și a susținut că văzuse cu ochii lui cum nebunul a împrăștiat oase otrăvite prin pădure. De aceea au murit atât de mulți câini în ultimele luni (de fapt, pensionarul fusese cel care împrăștiase oasele otrăvite, dar profitase de această ocazie ca să dea vina pe altcineva și să înlăture suspiciunile vecinului iubitor de câini care planau asupra lui).

Mulți au susținut că acest cuplu era implicat într-un fel de orgii sexuale: din casă se auzeau adesea hohote animalice și urlete. Cineva latră, se luptă, urlă, plânge, țipă. O bate atât de tare, încât era cât pe ce să chem poliția de mai multe ori, a spus femeia cu mănuși de cauciuc, ținând o pereche de

foarfeci în mâna dreaptă. Poate că ea e cea care îl bate, a spus soacra ei, legând vinete (un soi special cu coajă albă). Din toate reiese clar că ea e șefa. Dar mai bine, l-a sfătuit unchiașul pe o bicicletă scârțâitoare și cu o undiță, mai bine mergeți la vecina lor Iulia Iurievna, care locuiește vizavi. A fost prietenă cu Antonina Boreţka mulți ani. Noi le-am numit Reginele Roșiilor, fiindcă creșteau atât de multe, dintre cele mai bune soiuri. Împărțeau doar între ele, cu nimeni altcineva. Și erau mai apropiate una de cealaltă decât erau de propriii lor soți. Nu degeaba Myhailo a găsit-o pe vagaboanda asta pe undeva, a spus făcându-i cu ochiul cu subînțeles.

I-a făcut semn Iuliei Iurievna de pe poteca din fața casei. Ea l-a observat, dar nu s-a apropiat imediat, continuând să plivească. Bohdan i-a văzut buzele mișcându-se. Spunea ceva. Apoi s-a dovedit că acesta era obiceiul ei de mult timp, care o calma și o ajuta să ia deciziile corecte.

După ce l-a ascultat, l-a ținut un timp de cealaltă parte gardului, mijind ochii și mișcând mustățile ca o rozătoare neîncrezătoare. Apoi a tras zăvorul.

Intrați repede, să nu vă observe. Bradul, desigur, ascunde priveliștea, dar acustica aici este bună: se aude totul, ca la operă.

Un ciobănesc bătrân și somnoros a ieșit din casă în întâmpinarea lui Bohdan. Era supraponderal și, din felul cum mergea, se vedea cât de mult îl dureau oasele bătrâne. Câinele dădea din coadă, dar lui Bohdan nu îi plăceau prea mult câinii.

Acesta e Zefir, a spus Iulia Iurievna. A fost foarte deprimat după moartea soțului meu. Cumva, toți au început să îmbătrânească și să moară îndată, a oftat, de parcă ea însăși ar fi fost scutită de procesele neplăcute ale degradării. Soțul meu a murit imediat după Mișa, apoi Zefir s-a îmbolnăvit și se pare că n-are să-și revină.

Habar n-aveam că și câinii pot avea demență, i-a spus lui Bohdan. Zefir e pur și simplu îndrăgostit de acest locatar, a adăugat, făcând cu dispreț semn din cap spre casa de vizavi. Când îl vede de departe, scheaună și se tăvălește pe jos. Iar el, dacă nu sunt prin preajmă, poate să-l mângâie și o oră printr-o gaură din gard.

Pe urmă a tăcut, uitându-se la rândurile de roșii înflorite.

Mustangul roșu îl am de Tonia, a spus femeia. Nu a mers la ea, dar la mine s-a prins bine. Sunt roșii alungite și sunt atât de caraghioase — dacă le-ați vedea! Au o formă asemănătoare cu morcovii, l-a informat zâmbind Iulia Iurievna, iar apoi a devenit

vizibil întristată. În general, în ultimul an, roșiile Toniei nu au prea dat roade: cele din soiul Diadia Stiopa i-au murit pur și simplu, Balerina nu a înflorit niciodată, Regina de Aur și Trapeza Mănăstirii au fost mâncate de „mozaic", Jack Grasul și Prințul Negru au fost atacate de putregaiul apical, iar Inima de Bou, care era cea mai frumoasă dintre roșii, cu pulpă fragedă și dulce ca iubirea însăși, a fost atinsă de aspermie. S-a plâns de coropișnițe, dar știu cine era Coropișnița! Ea singură a adus-o pe Coropișniță în casa ei, a suspinat Iulia Iurievna. Și asta după ce Coropișnița i-a provocat soțului ei un atac de cord.

Dându-și seama din privirea lui Bohdan că exagerase puțin cu dramatismul, Iulia Iurievna s-a recules. A făcut un scurt ocol, profund și cumpătat, în relația ei cu Antonina Boreţka, în relația Antoninei Boreţka cu soțul ei Myhailo (el a fost întotdeauna prea absorbit de propriile studii literare ca să acorde atenție vieții de zi cu zi, manifestărilor exterioare ale vieții și propriei lui soții; imaginați-vă că nu se pricepea deloc la grădinărit! Nu a putut să scoată ardezia din spatele casei lor timp de câțiva ani, până când a făcut-o soțul meu) și în momentul în care și-a făcut apariția o străină cu ochelari în casa de vizavi.

Prima dată am văzut-o la înmormântarea lui Mișa, a spus Iulia Iurievna, în timp ce deschidea o poartă secretă din spatele unei cascade abundente de hamei de la capătul opus al grădinii, apoi au pornit împreună de-a lungul potecii dintre case, în direcția lacului. Zefir venea în spatele lor fără niciun entuziasm, astfel că la răstimpuri trebuiau să se oprească și să-l aștepte. Cine-i asta? l-am întrebat pe soțul meu. Cine-i asta? am întrebat-o pe Irina Semenivna. Cine-i asta? i-am întrebat pe Vala, Pavel, Svetlana. Niciunul dintre cunoscuții noștri nu știa nimic. Străina era tot timpul alături de Tonia, ținând-o de mână, strângând-o în brațe, întinzându-i batista, ștergându-i lacrimile, ținând inhalatorul la îndemână, șoptindu-i la ureche, mângâind-o pe spate. Nu știam să aibă nepoate sau rude îndepărtate. Tonia și Mișa erau complet singuri. Eram cei mai apropiați oameni ai lor, cei mai buni prieteni ai lor. Am încercat să stau aproape de Tonia și de sicriu, dar nu am putut să întreb nimic.

Au trecut pe lângă ultimele grădini și au ieșit pe o potecă care ducea printre ierburile înalte ale câmpului, pe lângă insule galbene de sunătoare și steluțe albastre de cicoare, împrăștiate printre luciul violet-argintiu al târsei. Zefir adulmeca prin crăpăturile

înguste unde trăiau rozătoarele de câmp. Un stârc a apărut în stufăriș. Mirosea a lintiță și orăcăiau broaștele. Târsa era plină de larvele țânțarilor. Luciul lacului te orbea.

Și pe urmă, a spus Iulia Iurievna, Tonia a adus-o pe această femeie aici, acasă la ea. Și a venit să mi-o prezinte. „Ea e Romana", mi-a spus ea, fără să-și ia privirea iubitoare de la șarlatană (mi-am dat seama imediat de asta!). „E ca o fiică pentru Myhailo și pentru mine. Lucrează în Arhivă, unde Mișa mergea să citească scrisorile lui Petrov." Apropo, știam că Petrov o să-l bage în mormânt. Era obsedat de ăsta! I-am spus: Mișa, lasă prostiile alea vechi, nu vei înțelege nimic. Nu există răspunsuri acolo unde cauți. Dar nu m-a ascultat. A fost o manie, o manie adevărată. Când stăteam seara toți patru, eu, Tonia, Mișa și soțul meu, și vorbeam despre una, alta, el era ținta glumelor noastre. Pentru că nu era niciodată în stare să urmărească firul conversației! Îmi amintesc că spuneam, uitați-vă doar ce-au făcut cu clima! În după-amiaza asta sunt treizeci și patru de grade, iar mâine vor fi nouăsprezece! Cum poate un hipertensiv să suporte așa ceva?! Iar Mișa: Am recitit *Fata cu ursulețul*, iar acest complot despre un soț care-și ucide soția din milă, inspirat din povestea reală a scriitorului Holovko, m-a condus la o ipoteză

interesantă, iar acum mă întreb dacă ar trebui să dezvolt și această linie în textul meu sau dacă există deja destule linii diferite... Și tot așa, la sfârșit. Se pare că a scris și un roman despre Petrov, nu eram foarte interesată. M-a speriat cu studiile lui literare! Mă mir cum de a rezistat Tonia!

Păi bine, dar femeia asta? Ce-i cu ea? întrebă Bohdan, mestecând vârful unui fir de iarbă și privind distras la norul de la orizont, care se dizolva în albastru. Femeia asta, Romana, era evident dispusă să vorbească cu el despre subiectele lui preferate, și în felul ăsta l-a sedus. Tonia a spus că Myhailo a fost complet fascinat de ea! A spus că Romana i-a ajutat foarte mult — pe amândoi — înainte de moartea lui. A spus că atunci când și-a venit în fire și a văzut-o lângă patul lui, a fost atât de fericit! Ați mai auzit așa ceva? Când Tonia a adus-o să o cunosc pe această escroacă tăcută și zâmbitoare, pe această coropișniță, pe acest putregai, mi-am dat seama imediat ce hram poartă, exclamă indignată Iulia Iurievna.

S-a așezat pe un buștean, la umbra unei sălcii plângătoare. Zefir, scoțându-și limba, s-a trântit pe o parte la picioarele ei și s-a cufundat imediat într-un somn profund. Pleoapele i s-au mișcat, iar animalul a mârâit și și-a smucit labele.

Iulia Iurievna a căzut brusc pe gânduri. Razele negre ale ridurilor adânci se răspândeau în jurul buzelor ei strânse.

Ce s-a întâmplat cu Antonina? întrebă Bohdan. Unde s-a dus?

Tonia singură e vinovată, răspunse bătrâna. Și-a făcut-o cu mâna ei. Ea singură și-a semnat condamnarea la moarte. Când am chemat-o să stăm de vorbă ca să-i subliniez toate faptele, ca să-i atrag atenția asupra dovezilor — ciupercile și putregaiul, viermii, coropișnițele și gândacii de Colorado, seceta și moartea peștilor din lac —, ea a refuzat să mă înțeleagă. Atunci i-am spus direct: femeia asta e o șarlatană și o ticăloasă, te farmecă cu farmece țigănești, vrea să-ți ia casa, ți-a ucis soțul și o să-ți facă și ție la fel.

Și Antonina ce zicea? întrebă Bohdan, în același timp încercând cu îndârjire să se convingă că în față, la nivelul capetelor lor, plutea în aer o libelulă de un albastru-smarald, și nu o dronă inamică. Cu toate acestea, simțea mâncărime în palme și, dacă ar fi avut armă, cu siguranță ar fi împușcat-o pe nenorocită.

Iulia Iureivna întoarse capul. Ochii ei mijiră de furie.

Mi-a râs în față, a spus bătrâna abia auzit. A râs ca o nebună. Și a spus că mi-am

pierdut mințile. Și apoi, ca într-o rugăciune, a început să-mi spună ce fericită e cu această Romana a ei: cât de mult o îngrijește, cât e de blândă și de atentă, cât de interesant e să vorbești cu ea, cât de delicios gătește, cât de sârguincios face curățenie, cât de bine înțelege medicina, cu câtă bunăvoință vorbește despre Myhailo cu ea. Și mi-a mai spus, de parcă ar fi fost posedată: de-aș ști prin ce a trebuit să treacă acest copil, cum a fost viața ei, ce s-a întâmplat cu ea! Repeta: ce i-au făcut, o, ce i-au făcut! A povestit despre niște urme de pe corpul ei, despre cicatrici căpătate într-un accident sau mai multe. A făcut aluzii la orori pe care psihicul uman nu le poate suporta. Vă spun, a rezumat Iulia Iureivna cu bună-știință. Vagaboanda i-a spălat creierul.

Și pe urmă? întrebă Bohdan.

Pe urmă Tonia a avut un atac de astm. „Vezi, vezi?!“, i-am spus. Dar ea nu m-a auzit, și nu avea inhalator la ea, am țipat de-au auzit toți vecinii, am urlat ca o nebună, iar ea stătea întinsă la pământ, printre roșiile mele, mi-a tăvălit tot pătrunjelul și usturoiul, s-a învinețit, era albastră, mov, ca Prințul Negru, ca o vânătă, ca o floare de usturoi, și a gâfâit, a gâfâit mult.

A murit? întrebă Bohdan.

Nu, e în viață, a spus Iulia Iureivna jignită. Romana a venit alergând cu un inhalator, iar Tonia s-a simțit imediat mai bine. Dar Romana a chemat totuși o ambulanța care a luat-o pe Tonia. Nu s-a mai întors aici.

Unde e? Ați vorbit cu ea? continuă Bohdan cu întrebările.

Nu am vorbit cu ea și nici nu am de gând, a spus Iulia Iureivna ferm, de data aceasta privindu-l pe Bohdan drept în ochi. Nu mai are nevoie de mine și nu am de gând să mă impun. A fost alegerea ei. Vecinii au întrebat-o pe Romana, și chipurile ea le-a spus că astmul Antoninei a luat o formă acută, și avea acum crize zilnic, uneori de mai multe ori pe zi. Brusc, auzi! Brusc! A ridicat sarcastic din sprâncene și a continuat: Medicii spun că Antonina ar trebui să fie în permanență sub supravegherea specialiștilor. Este conectată la niște aparate, pentru că de cele mai multe ori nu poate respira singură. Se presupune că Romana plătește pentru centrul privat de geriatrie și se presupune că o vizitează. Ea a spus că e temporar. Auzi, temporar! și-a repetat bătrâna trucul retoric. Apoi a dat din mână, obosită și mulțumită în același timp. A internat-o la azilul de bătrâni. Nimeni nu și-ar dori așa ceva.

Aveți numărul ei de telefon? a întrebat Bohdan. Aș vrea să vorbesc cu ea.

Iulia Iureivna l-a privit în tăcere câteva secunde înainte de a răspunde.

Aveți noroc, pentru că m-am gândit să-l șterg de multe ori. Să nu mai fie nici urmă de ea. De vreme ce ea și-a dorit asta.

Bătrâna a scos un telefon cu butoane, un Nokia vechi, din buzunarul de la piept al cămășii în carouri, de bărbat, băgată în pantalonii scurți kaki. Și, apropiindu-l de față, ridicându-și ochelarii pe frunte, a început să butoneze cu degetul arătător tastele cauciucate.

Și omul acela? întrebă Bohdan în timp ce ea căuta. E vreun complice de-al ei?

Iulia Iureivna a ridicat din umeri, fără a-și lua ochii de la ecranul care strălucea în verde.

Nu cred că e complicele ei, mormăi ea absentă. Bineînțeles că e violent și nu mi-ar plăcea să cad sub mâna lui. Dar Zefir îl iubește. Cred că e un om bun. Cred că el e victima ei.

Când s-au întors la casa Iuliei Iurievna, căldura se domolise puțin.

Se lăsa seara și era timpul să-și ude plantele.

Grădinile din jur erau pline de zgomotul furtunurilor care împrospătau aerul.

Vedeți în ce hal a ajuns grădina Toniei, arătă ea spre grădina vecină. De-ați ști cum

se îngrijea de ea! Era ca în Grădinile Buckingham!

Însă lui Bohdan nu i-a atras atenția grădina de legume, care se vedea prin încurcătura densă a gardului verde, ci contururile a două siluete care, îmbrățișându-se, stăteau nemișcate în leagănul de sub nuc.

amoromality
foto: amurgul cade peste dealuri albe, blânde, prin umbrele care se află în forme, falduri și goluri, imaginea pare la început o fotografie a părților expuse ale corpului uman
3844 de aprecieri
Vezi toate comentariile (202)

Nu, a spus o voce de bărbat la telefon. Din păcate, nu puteți vorbi cu ea. Îi e foarte rău. E sezonul pufului de plop, înțelegeți?

Vă rog, întrebați-o dacă ar fi de acord să vorbească cu mine, a spus Bohdan. Numele meu este Bohdan Kryvodiak. O cunosc pe Romana și îmi doresc foarte mult să vorbesc despre ea cu doamna Antonina. Chiar am nevoie să vorbesc cu ea.

Prin foșnetul neplăcut se auzeau voci îndepărtate. Lui Bohdan i s-a părut chiar că aude o voce slabă de femeie bătrână, care, cu

efort, răspundea scurt la întrebările interlocutorului lui Bohdan.

Nu, nu poate vorbi cu dumneavoastră, a spus acesta din nou. E într-o stare foarte proastă.

amoromality
foto: o oglindă aburită în baie, cu urmele a două palme scurgându-se
1525 de aprecieri
Vezi toate comentariile (25)

Dar, peste câteva ore, l-au sunat înapoi de pe numărul Antoninei.

Doamna Boreţka se simte mai bine, a spus aceeași voce masculină politicoasă. Și spune că e gata să vorbească cu dumneavoastră. Dar îi e greu să vorbească la telefon. Știți cum să ne găsiți?

amoromality
foto: fotografie veche alb-negru, refotografiată, a unui băiat în pantaloni scurți care întinde mâna după ceva ce seamănă cu o bucată de pâine cu unt, oferită de o femeie în halat de bumbac, în curtea unei case cu un etaj
3245 de aprecieri
Vezi toate comentariile (212)
amoromality Revenirea amintirilor. Revenirea acasă

Nu ar fi fost niciodată de acord dacă nu ar fi fost dorința lui. Nu ar fi luat niciodată asupra ei un risc atât de mare — dar situația a escaladat atât de repede, încât nu a avut timp să-și revină. Și nu a existat cale de întoarcere: toate eforturile Romanei s-au consumat în salvarea aparențelor.

Da, acum regreta un singur lucru: că își împărtășise încetul cu încetul dragostea cu lumea exterioară.

Romana nu se aștepta ca primele ei mesaje despre soțul regăsit și despre povestea lor să provoace o reacție atât de puternică pe rețelele de socializare. Nu era pregătită pentru o atenție atât de intensă, entuziasmată și anormală. Pe de o parte, a simțit o teroare necruțătoare, inevitabilă: era ca și cum ai zăgăzui o cascadă. Ba chiar mai mult: nu era vorba despre o cascadă, ci despre mii de cascade. Nu despre Niagara, ci despre Iguazú — despre cascade de ape ucigătoare, dintre care cea mai mare se numește Gâtlejul Diavolului.

Pe de altă parte, nu se putea opri. Nu putea rezista atenției care i se acorda, pe cât de dificilă și periculoasă, pe atât de plăcută. Atenția necunoscuților invizibili, a străinilor i-a dat o plăcere profundă, care a întărit legătura cu el, a devenit nu o nevoie, ci o necesitate, o dependență. Era drogul

Romanei, în timp ce ea însăși a devenit drog pentru alții.

Fotografiile zilnice din viața ei și a soțului ei au primit mii de aprecieri și distribuiri pe Instagram. Numele se înmulțeau cu fiecare postare. Cascadele au devenit din ce în ce mai abundente. Seceta nu se întrezărea.

Palma ei delicată pe gâtul lui cu vene proeminente, marcat de cicatrici periculos de aproape de vena jugulară („Violența delicată a iubirii“) — 4 135 de aprecieri. O ceașcă albă cu espresso tare, aburind pe o masă crăpată („Ceașca lui preferată, pe masa lui preferată“) — 3 203 aprecieri. Piciorul ei alb, cu pielea netedă, aruncat peste piciorul lui masiv, cu noduri și cicatrici negre printre așternuturi cu model („Așternutul preferat al babei Uliana“) — 6 004 aprecieri. Silueta lui cu umerii largi pe fundalul cerului adormit și al vălului de ceață deasupra lacului („Dragoste în ritualuri“) — 3 113 aprecieri. Amprenta rujului ei pe pieptul lui, străbătut de creste bombate („Sărutul în inimă“) — 3 987 de aprecieri. Capul lui deformat, lipit de pernă, cu ochii închiși — respingător și lipsit de apărare în același timp („Totul este din nou la fel“) — 3 458 de aprecieri. Fotografia veche alb-negru refotografiată a unui băiat în pantaloni scurți care întinde mâna după ceva ce seamănă cu o bucată de

pâine cu unt oferită de o femeie într-un halat de bumbac, în curtea unei case cu un etaj („Revenirea amintirilor. Revenirea acasă“) — 3 245 de aprecieri.

Dovezi foto noi, în fiecare zi. Dovezi irefutabile, credibile și de încredere ale unei povești incredibile.

Silueta lui mare pe o potecă de pădure printre trunchiurile zvelte de pini, mângâind câini care dau din coadă, video, durată — 1 minut 22 secunde („Viața este mult mai șocantă decât orice literatură“) — 2 402 aprecieri.

Unele dintre fotografiile Romanei erau însoțite de câteva rânduri. Acestora de obicei nu li se acorda prea multă atenție, căci dura mai mult ca lumea să se familiarizeze cu ele. Dar asta nu o deranja prea mult.

O zi ploioasă cenușie, dincolo de fereastră și o poveste despre timpul pe care ea l-a petrecut fără el și fără să știe ceva de soarta lui.

Figura lui care, cu efort vizibil, foarte, foarte încet, șchiopătând și legănându-se periculos, dar amuzant în același timp, se apropie de ea, pe potecă — și textul despre lunile lungi de efort care părea în zadar.

Fotografiați cu ajutorul unei oglinzi, spatele lui musculos brăzdat de cicatrici și cicatricea șerpuitoare, asemănătoare unei

vițe-de-vie de pe spatele ei — o odă poetică a iubirii.

În scurt timp, oamenii care scriu comentarii sub fotografii și povești i se par că fac parte din familia lor. Fiecare are caracterul lui: cu unii dintre ei, Romana glumește, cu alții, are conversații calde, altora le răspunde din obligație și le dă detalii. Vorbesc cu toții despre politică, simțindu-se uniți, simțindu-se apropiați de faptul că împărtășesc aceeași viziune. Critică guvernul. Îi critică pe cei miopi și manipulați, dacă se întâmplă să se împiedice de profilul Romanei. Se încurajează unul pe celălalt, repetând ca pe o mantra: atâta timp cât există oameni ca noi, atâta timp cât suntem unul lângă celălalt — totul va fi bine, totul va fi din ce în ce mai bine.

Obiceiul de a discuta pe marginea comentariilor face parte din rutina lor de cuplu. Romana se consultă cu el despre ce fotografie să aleagă. Îi cere părerea și-l întreabă dacă textul postării e bun. Îi povestește detaliile unei dispute. Sau o anecdotă amuzantă postată de un prieten. Bărbatul îi recunoaște deja pe mulți dintre ei. Uneori el însuși îi cere să-i povestească. Întreabă: cum a continuat discuția? Și el a comentat la postarea noastră?

Așa spune: „A noastră“. Romana se topește, iar valul de recunoștință față de mii de martori se întărește, capătă putere, devine un fundal permanent, un acompaniament necesar al relației lor. Confirmarea lor. Legitimizarea lor. Obiectivizarea lor.

Datorită prezenței constante a acestor martori prietenoși și invizibili, dragostea dintre Romana și soțul ei devine un fenomen al naturii. Ceva care a existat dintotdeauna.

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
foto: palme cu degetele strâns împletite
1637 de aprecieri
Vezi toate comentariile (74)

Știi, am refuzat-o din nou, îi spune Romana Bărbatului, în scâncetul liniștitor al leagănului în care stau de obicei seara. Pe jurnalista aceea, Lana Lialiuk, care vrea să venim la emisiunea ei TV. E groaznic de insistentă. Am refuzat-o deja de trei ori.

Bărbatul adulmecă aerul — uneori (deși nu de fiecare dată) simte vag mirosul amar și astringent al frunzelor de nuc. Sub coroana nucului nu crește deloc iarba. Rădăcinile și pietricelele ies de sub pământul uscat.

Nu că ar fi antipatică. Nu, e destul de drăguță. De la bun început, ne-a simpatizat,

s-a bucurat de succesele mele cu tine. Îmi place de ea: în textele ei de pe Facebook, simți sinceritate umană reală, nu ostentativă. Nu încearcă să se prefacă a fi altcineva doar ca să fie plăcută, știi?

Cred că da, răspunde Bărbatul. E drăguță.

Romana continuă:

Ea crede că pur și simplu avem obligația de a ne spune povestea. Că nu mai e o problemă strict personală, care ne privește doar pe noi. Că tu și cu mine nu mai aparținem doar nouă și unul celuilalt, râde ironic Romana.

Dar Bărbatul nu râde, așa că ea continuă, mult mai serios:

Lana spune că ești un adevărat erou. Un simbol al sacrificiului și al victoriei. Iar eu sunt un simbol al răbdării, al credinței și... de asemenea al sacrificiului, se pare. Și noi împreună suntem un simbol al iubirii și al vieții însăși, care învinge moartea și războiul și îl face pe om liber. Cam așa ceva.

Între ei se lasă din nou tăcerea, fiind înconjurați de o liniște atât adâncă, dacă nu luăm în considerare corul de broaște de pe malul lacului, încât se pot auzi pașii târșâiți ai Iuliei Iurievna mergând la culcare și ghearele bătrânului Zefir pe gresia din curte.

Dar am refuzat-o, spune Romana, pentru că nu cred că tu și cu mine avem nevoie de

asta. E prea mult stres. I-am scris că ai trecut deja prin prea multe lucruri dificile — am trecut amândoi prin ele. La urma urmei, încă trecem prin ele. Memoria ți-a revenit parțial, ceea ce e un adevărat miracol. Dar creierul e un instrument prea fragil. Nu te juca cu el. Nu putem anticipa către ce ar putea duce experiența cu televiziunea.

La ce ar putea duce? întreabă Bărbatul.

Nu știu, ridică din umeri Romana și își pune capul în poala lui. Cred că nimeni nu poate prezice asta.

O vreme tac amândoi. Undeva deasupra capului Romanei, la nivelul celei de-a treia coaste a Bărbatului, bâzâie un țânțar.

Dar tu ce crezi? întreabă Romana.

Cred că ar putea fi chiar util, răspunde el. Și mai cred că această prezentatoare TV are dreptate. Nu mai e o problemă care ne privește doar pe noi și noi nu ne mai aparținem. E datoria noastră. Cred că ar trebui s-o facem.

amoromality
Kiev, Centrul de televiziune Oliveț din Kiev
anunțul transmiterii în direct a emisiunii TV a Lanei Lialiuk cu participarea Romanei și a soțului ei
22 987 de aprecieri
Vezi toate comentariile (4 202)

Și dintr-odată, chiar acolo, stând pe taburetul înalt, neașteptat de inconfortabil, asemănător cu scaunul de bar, simțind cum cutiuța specială conectată la microfonul prins de gulerul rochiei ei de mătase verde începe să se desprindă de pe cordonul rochiei, simțind că i se formează mărgelele de sudoare deasupra buzei de sus, Romana se sperie foarte tare.

Frica ei e animalică: nu are nume, nu știe cuvinte. Proiectoarele agățate de golul negru din tavan, unde șinele de fier se încrucișează și luminile pâlpâie, o urmăresc din toate părțile, orbind-o cu lumină albă. Aparatura încălzește aerul, apropiindu-se periculos de fața ei. Camerele video sunt îndreptate spre ea, în spatele lor stau bărbați serioși, concentrați pe propriile îndatoriri. Nu o să obții un zâmbet încurajator din partea lor. Iar dincolo de ei un amfiteatru plin de spectatori. Câteva fețe ciudate, cu priviri pe care nu le poate explica și înțelege, așteaptă ceva de la ea. Iar ea simte că nu are idee la ce să se aștepte de la ei.

S-a emoționat din prima clipă când au coborât din taxi în fața intrării centrului de televiziune Oliveț: toată curtea de sub zgârie-nori era plină de oameni care se adunaseră aici pentru ea și soțul ei. Gardienii i-au condus prin mulțime, făcându-le drum să

treacă și deschizându-și brațele larg, iar Romana a simțit că pământul îi tremură sub picioare. Ca o răzătoare uriașă, înconjurat de antene parabolice, centrul de televiziune din beton mohorât atingea cerul, iar sub el, foarte aproape, se înghesuiau străinii entuziasmați care se adunaseră special ca să vadă cu ochii lor un erou de război care aproape a murit și care și-a pierdut complet memoria și pe soția lui care a reușit să-l aștepte, să-l găsească și să-i redea propria poveste.

Printre aceștia se numărau și oameni în uniformă militară. Stăteau în grupuri compacte și era greu să le ghicești starea de spirit. Erau voluntari care strângeau bani pentru armată și care transportau răniții din zona de război, erau văduve ale morților și dispăruților. Erau și reprezentanți ai organizațiilor publice, consilieri ai deputaților poporului, oameni de afaceri, fotografi, oameni trecuți prin Euromaidan, fani ai soțului Romanei, îndrăgostiți de el sau pur și simplu cetățeni interesați și grijulii, cerșetori și curioși care nu aveau ceva mai bun de făcut în acel moment al zilei.

O femeie cu un semn din naștere pe obraz a apucat-o pe Romana de umăr și s-a prezentat ca prietena ei de pe Instagram. Romana a încercat să-i zâmbească și i-a

răspuns la o întrebare dând din cap, dar când a văzut uimirea din ochii femeii, a tresărit. Din fericire, a fost salvată de unul dintre gardienii centrului de televiziune, care a îndepărtat-o pe doamna enervantă împingând-o în mulțimea agitată, unde s-a dizolvat imediat și a dispărut din vedere.

Să nu-ți fie frică, i-a șoptit el la ureche și a luat-o de mână. Romana s-a uitat la el surprinsă, și-a dat seama că era cu adevărat relaxat. Nu-ți fie teamă, sunt cu tine, sunt aproape, a spus el.

Nu ți-e frică? l-a întrebat Romana când intrau în foaierul în formă de stea, cu pereți și coloane ce se ridicau până la cupola căptușită cu marmură roz și gri. Ici-colo pe pereți se vedeau modele folclorice. În vitrinele cu oglinzi erau expuse costume naționale.

Nu, nu mi-e frică, a zâmbit el. Știu cine sunt. De ce ar trebui să-mi fie frică acum?

Ajutată temporar de încrederea lui, Romana a acceptat cu recunoștință sticla de apă oferită de la frumoasa asistentă a regizorului principal și i-a îngăduit bătrânei cu sprâncene bine conturate să o machieze pentru a intra-n platou.

Dar deodată, văzând fața aceea ciudată, mărită de câteva ori, clară și vopsită pe monitorul din fața ei, văzându-și buzele

exagerat de roșii, ochii înspăimântați cu umbre întunecate în jurul lor, Romana pierde orice simț al orientării. Nici măcar soțul ei, care stă într-un scaun la fel de inconfortabil nu departe de ea și pare mai mult interesat decât emoționat, nu are un efect calmant asupra ei. Nici măcar el — sprijinul ei, dragostea ei, sensul vieții ei — nu o poate ajuta să recapete controlul asupra situației.

Lana Lialiuk, o blondă drăguță cu tâmple rase, măsoară energic studioul cu picioarele ei lungi pe tocuri masive lăcuite. Silueta ei filiformă se împletește erotic cu firele de la echipament, microfon și căști (ea continuă să refuze cu încăpățânare gadgeturile wireless).

Undeva la periferia percepției Romanei a rămas scena întâlnirii cu Lana și a conversației acesteia cu soțul ei, suspect de cordială, aproape flirtând. Lana Lialiuk își legăna șoldurile lipindu-și casca minusculă de urechea ei mică, cu mâna ei strălucitor de îngrijită, iar Bărbatul o privea de sus în jos cu un zâmbet prietenos și admirativ, așa cum un animal adult, fie el și zdrențuit, dar încrezător în abilitățile lui, urmărește poznele hazlii ale unei femele tinere și sănătoase. Romanei i se părea că soțul ei o admiră pe Lana. Dar a lăsat ideea aceasta pentru mai târziu. Palmele îi erau transpirate. Reflexia

uriașă în monitoare a feței ei vopsite țipător, gulerul verde al rochiei de mătase i-au distras atenția.

Lana dă ultimele indicații publicului. Oamenii din jur îngheață. Fețele operatorilor devin și mai aspre. Începe difuzarea.

Romana își revine, tocmai și-a dat seama că vorbește despre dragostea cu soțul ei. Sala a înghețat. Mulți au lacrimi în ochi. Pe fețele operatorilor se citește bunătatea umană. Între sprâncenele Lanei apar două riduri paralele. Vocea îi tremură de emoție când pune întrebarea.

Dar cel mai bun lucru este privirea Bărbatului când se uită la ea: o privire plină de încântare, încredere, recunoștință. De parcă ar fi prima privire din viața lui.

Romana povestește ceea ce i-a povestit lui de sute de ori înainte, încercând să-i readucă aminte de viața lor împreună. Povestește ce a scris pe paginile ei de Facebook și sub fotografiile de pe Instagram. Povestește la ce s-a gândit în fiecare noapte și în fiecare zi.

Povestește despre draga lui bunică Uliana și despre cele două surori ale ei. Descrie cu umor relația bătrânelor: certurile lor, pierderea treptată a memoriei, cum nu puteau ține pasul cu zilele în care trăiau și până la urmă au uitat totul. Vorbește despre

furnici, despre labirinturi, cămări cu mâncare, despre coconi și larve și despre Matca-monstru, de dragul căreia alții sunt gata să-și dea viața, despre un băiețel fascinat de lumea lor ordonată. Face aluzie la o relație dificilă cu părinții lui, dar trece delicat peste detalii, uitându-se cu tandrețe la soțul ei, în timp ce acesta îi întoarce aceeași privire tandră. Spune iar povestea despre Baal Shem Tov, un tzadik evreu, așa cum bunica Uliana i-a spus-o soțului ei. Citează cuvintele rostite de acesta după moartea soției sale: „Acum nu mă voi putea înălța la Cer, ca prorocul Ilie, pentru că mi-a mai rămas doar jumătate de trup".

Povestește despre prima lor întâlnire în fața bisericii Sfântul Onufrie din satul Rukorak, despre sculpturile lui Pinzel și despre cum soțul ei a fotografiat lucrările sculptorului pentru a le păstra pentru eternitate în memoria omenirii. Vorbește despre relația lui specială cu istoricul de artă Omelian Maistruk. Despre dragostea lui pentru istorie și obiectele ascunse în pământ, despre dragostea lui pentru arheologie. Despre moștenirea lui Viktor Petrov. Despre filosofia lui Skovoroda.

Romana își păstrează calmul, împărtășind publicului și telespectatorilor propriile sentimente legate de decizia soțului ei de a

merge pe front. Povestește despre răbdarea și curajul lui, despre câteva luni de instruire militară pe care le-a urmat înainte ca batalionul lor să fie transferat în zona de război. Povestește despre șocul împușcăturilor și al exploziilor. Despre lumina rachetelor pe cerul nopții. Despre șuieratul obuzelor. Despre cum se zguduie pământul și se ridică la douăzeci de metri înălțime în timpul unei explozii, iar tu, fiind în cădere liberă, reușești să vezi și mai multe explozii în jur. Despre cum zboară obuzele de calibrul 120 și cum zboară obuzele de calibrul 82. Despre acoperișurile clădirilor, pereți, paturi duble, servante, camioane și toboganele de la locurile de joacă, agățate în aer deasupra solului. Despre gloanțe de foc care zguduiau pământul. Despre Bărbatul cu care ai fumat dimineața, privind peste câmpia care fusese folosită până atunci doar pentru agricultură, iar acum târăști într-o foaie de cort cadavrul lui, cu oasele rupte întoarse în afară, printre casele satului până la un subsol amenajat ca infirmerie, plin de duhoare de cangrenă și gemete. Despre bătrâne cu basmale negre care stau deasupra ta, în timp ce tu stai întins într-un așternut moale de noroi îmbrățișând mâna smulsă a unui prieten, și clatină din capetele lor negre „fiule, fiule, ce-i asta, fiule, oh, fiule".

În timp ce Romana vorbește, în studio se așterne o tăcere din ce în ce mai adâncă. Fiecare dintre cuvintele ei se despart în atomi și pătrund în fluxul sangvin al celor prezenți. Fiecare cuvânt al ei declanșează o reacție fiziologică inevitabilă, eliberează fluxuri întregi de substanțe în creier, pe care sângele le împrăștie prin corp, umplându-l cu o greutate insuportabilă, ca de plumb. Fiecare cuvânt al ei ajunge la ascultători cu un sens neschimbat. Ei aud exact ce spune Romana.

Vorbind, Romana vede chipul soțului ei. Se uită la ea, dar ea își dă seama că nu o vede pe ea, soția lui. Nu aude discursul ei. Prin ea vede locurile în care a fost. Înăuntrul ei este cuprinsă întreaga lume a vieții lui, însăși memoria lui.

Prezentatoarea TV Lana Lialiuk rupe vraja. Pe fața ei sunt umbre dramatice. Vocea ei joasă se rostogolește pe furiș nu din punctul în care stă, cu picioare lungi și înfășurată cu cabluri ca niște șerpi, ci din toate colțurile studioului, din aerul întunecat de sub tavanul invizibil.

Cum vă numiți? se întoarce spre soțul Romanei.

Numele meu este Bohdan Kryvodiak, răspunde Bărbatul.

Este adevărat că ați participat la luptele pentru Șyrokyne? îl întreabă prezentatoarea.

Bărbatul dă din cap.

Care sunt impresiile dumneavoastră?

Ceață, răspunde el. Ceață, vânt biciuitor, umed dinspre mare. Uneori cu miros de deșeuri industriale, dacă venea de la Mariupol. Priveliștea mării, iarna, din balconul casei pe care am ocupat-o cu tovarășii mei de arme.

Tatăl dumneavoastră este un chirurg plastician celebru, doctor în medicină?

Da, tatăl meu este unul dintre primii specialiști în acest domeniu.

Lana Lialiuk face o pauză spectaculoasă. Undeva acolo, în colțurile buzelor ei perfecte, s-ar putea bănui un zâmbet triumfător, dar nu, aceasta este o tristețe profundă, un regret amar.

Echipa de filmare a emisiunii noastre, anunță Lana Lialiuk, a desfășurat propria ei investigație. Un bărbat pe nume Bohdan Kryvodiak, un arheolog, fiul unui celebru chirurg plastician, a luptat cu adevărat în Forțele Armate. Însă datele înregimentării nu coincid. Bohdan Kryvodiak este o persoană complet diferită. Nu sunteți dumneavoastră.

Romana și soțul ei se uită în tăcere la Lana. Se simte cum suspansul se răspândește prin studio.

I-am invitat în studio pe soldații batalionului pe care l-ați numit, care au

luptat lângă Mariupol în timpul luptelor pentru Șyrokyne, la care se presupune că ați fi luat parte, anunță prezentatoarea. Lumina cade asupra unui om îndesat din primul rând. Are părul blond și ochi triști, obosiți. Se vede că îi e foarte greu să se afle printre toți acești oameni și tehnologia lor.

Lana se apropie de el, legănându-și seducător șoldurile. Este, în același timp, plină de compasiune și încurajatoare, punând întrebări și întinzând microfonul. Bărbatul cu părul blond își spune numele (Vasyl Pasicinyk, poreclit „Osa“[90]). Își spune pe scurt propria poveste. Au fost duși la Șyrokyne în februarie. Nici măcar nu au văzut marea. Fiecare dimineață începea în mijlocul unei ceți reci și dese. În câteva zile, satul a fost aproape complet distrus. Povestește pe scurt principalele evenimente de zi cu zi: un soldat al unei unități de forțe speciale a fost rănit, soldații regimentului au fost uciși, s-au ascuns într-o magazie, teroriștii au încercat să contraatace, au aruncat în aer tancuri, dispozitive de ochire de pe trepiede, al doilea val de atac, știau că localnicii se ascund în subsoluri, gloanțele zburau deasupra lor, patru cadavre, cu răni în stomac, au ars de vii, timp de câteva ore au fost înconjurați de inamic, pe urmă au început să evacueze.

Lana îl oprește cu o atingere ușoară pe umăr. El se uită la ea cu ochii înroșiți. Nu vrea să-și amintească. Lana îi pune o întrebare.

Nu, spune artileristul Osa, nu cunosc niciun luptător cu numele ăsta. Nu l-am întâlnit. Dar nu știam pe toată lumea de-acolo. Acela nu era un loc de legat prietenii, știți, nu era o serată pentru inimile singuratice. În plus, ca să mă exprim delicat, a fost destulă încurcătură în documentele Gărzii Naționale. Jumătate dintre persoanele înrolate nu erau cu noi, iar jumătate dintre luptătorii noștri adevărați nu erau incluși în documente. Acest lucru s-a întâmplat mai ales în cazul voluntarilor. Și când murea câte unul, nu se știa nimic: cine era, ce grupă de sânge avea, cui îi era subordonat.

Osa șovăie. Pe urmă adaugă: Nu a fost întotdeauna așa, desigur. Dar s-a întâmplat. Toate astea sunt imposibil de explicat.

Pe urmă, după o clipă de tăcere, spune: În principiu, ce a spus soția acestui luptător... este totul adevărat. Știu despre ce vorbește.

Bine, dă din cap Lana. Conform sondajului nostru interactiv, șaizeci și patru la sută dintre telespectatori cred în povestea eroului nostru (moment în care ea arată cu un gest larg către soțul Romanei, care urmărește cu calm tot ce se întâmplă).

Douăzeci și doi la sută cred că evenimentele descrise nu corespund realității. Paisprezece la sută dintre telespectatori au fost indecișI. Cifrele numite de ea sunt afișate pe ecrane sub formă de diagrame colorate care pulsează, schimbându-se abia perceptibil.

Domnule Vasyl, se adresează Lana veteranului. Poate v-am înțeles greșit. Dați-mi voie să clarific. Ați spus că soldații Forțelor Armate nu aveau acces la mare din pozițiile lor din Șyrokyne?

Nu, scutură din cap Osa. Clădirile de lângă mare erau ocupate de teroriști. Noi am ocupat o zonă îndepărtată de coastă.

Diagramele apar din nou pe ecrane. Cei douăzeci și doi la sută cresc rapid. Telespectatorii care o cred necondiționat pe Romana și pe soțul ei sunt din ce în ce mai puțini.

Avem următorul nostru invitat, anunță Lana. El va intra în direct cu noi prin Skype, pentru că, din anumite motive, nu a putut să vină în studioul nostru.

Se aude telefonul sunând, care se întrerupe într-o clipă. Lana Lialiuk anunță pauză publicitară.

Nu e timpul să plecăm de aici? îl întreabă Romana pe soțul ei. Cred că încearcă să ne facă de râs.

Bărbatul îi face cu ochiul.

Nu-ți fie frică. Putem pleca în orice moment. Nu le datorăm nimic. Sunt curios ce se va întâmpla mai departe.

Asistenta le aduce apă. O femeie cu sprâncene ridicate exagerat începe să o pudreze pe Romana, plângându-se că fața îi strălucește prea tare. Lana se apropie, zâmbind larg.

Sunteți grozavă, spune ea. Bravo! Sunteți pur și simplu super cool! Mi s-a făcut pielea de găină. Foarte tare.

Lana merge către operatori, îi întreabă câteva detalii tehnice. Pe urmă începe din nou difuzarea.

Ne întoarcem, spune Lana, proaspătă ca apa de izvor. Lana Lialiuk este alături de dumneavoastră și astăzi vă spunem o poveste de dragoste incredibilă care a învins moartea și uitarea.

Pe monitoare apare profesorul. Stă la o masă într-un birou cu gratii la fereastră. Cămașa profesorului pare puțin șifonată și nu tocmai curată. Totuși, nu își pierde cumpătul. Romana are impresia că observă chiar și o nouă calitate la el: prin tonul uniform se poate simți o agresivitate neformată pe deplin. Într-un mod necaracteristic, profesorul accentuează unele cuvinte.

Își scoate ochelarii și îi lovește ritmic de masă.

Nu, acesta nu este fiul meu, spune profesorul. Fiul meu, Bohdan Kryvodiak, tocmai s-a întors de pe front și am găsit un limbaj comun cu el, după mulți ani de relații dificile, în care am și eu o parte de vină. Acest om, acest tâlhar care stă în fața dumneavoastră, în platou — spune profesorul gesticulând cu ochelarii îndoiți drept spre ecran —, acest impostor care se dă drept fiul meu e periculos și nebun. A apărut în apartamentul meu de îndată ce m-am întors acasă din Israel, aflându-mă în doliu, după ce am adus de acolo cenușa regretatei mele soții... vocea profesorului tremură, încearcă să continue povestea, dar bărbia îi zvâcnește, cuvintele sunt neclare. Bătrânul pleacă capul, iar studioul se umple de un plâns puternic, amplificat de aparatură. Inginerul de sunet reușește, peste câteva momente, să scadă volumul. Dar acest lucru este suficient pentru a semăna o neliniște și mai mare în rândul publicului.

Continuați, domnule profesor, i se adresează cu o voce înghețată Lana. Ce a făcut acest om când a apărut în apartamentul dumneavoastră?

Profesorul expiră adânc și ridică capul.

Acest străin a venit la mine și mi-a distrus toate bunurile. Mi-a provocat răni corporale. Aproape că m-a ucis. Și tot nu am înțeles ce urmărea.

Dar femeia aceasta? Lana arată spre Romana, a cărei paloare e vizibilă chiar și sub straturile de machiaj. O cunoașteți pe această femeie?

Profesorul face o grimasă dureroasă. În mod clar, îi era neplăcut să vorbească despre asta.

Da, recunoaște profesorul. O cunosc pe această femeie. A venit cu acest necunoscut la mine acasă, dar o știam de mai demult. Sincer să fiu, am avut încredere în această persoană și am lăsat-o să intre în casa mea. Ea mi-a câștigat încrederea. Ea a intrat în sufletul meu. Ea mi-a distrus lumea.

Nu v-am distrus lumea! nu mai suportă Romana și sare de pe scaun.

Lana o liniștește întinzând spre ea palma mâinii drepte, așa cum se liniștesc câinii dresați. Romana se întoarce la locul ei. Îi tremură picioarele din cauza încordării.

Care a fost scopul acestei femei? îl întreabă Lana pe profesor.

Se lasă tăcerea. Soțul Romanei îi întinde mâna și își încrucișează degetele cu ale ei. Dacă vrei, putem pleca, spune și îi face cu ochiul. Nu mai e deloc amuzant. Roma

expiră tare, cu zgomot. Lana își încruntă sprâncenele în semn de atenționare.

Domnule profesor, vă rog să rămâneți în legătură cu noi, îi spune prezentatoarea, apoi se întoarce către public. Mai avem un invitat sau, mai bine spus, un martor.

Reflectorul alunecă de-a lungul primului rând și luminează o siluetă feminină elegantă.

Romana nu o recunoaște imediat pe Slonova.

Da, îl cunosc pe acest bărbat, spune Emilia cu o tonalitate perfectă. Sunt psihiatru, lucrez, mai ales, cu oameni profund traumatizați de operațiunile militare din Est, cu oameni care suferă de tulburare de stres post-traumatic complex. Acest om este pacientul meu.

Slonova începe să explice metodic și răbdător particularitățile bolilor legate de stres și felul în care ele pot fi corectate, ilustrând miniprelegerea ei cu exemple din propria experiență. Descrie psihozele și nuanțele depresiei clinice. Și apoi trece ușor la schițarea istoricului medical al pacientului ei N.: anomalia supraviețuirii lui (rănile lui erau complet incompatibile cu viața), creierul lezat, amnezia retrogradă extrem de interesantă, însoțită de tulburări psihice. Slonova descrie metodele de lucru cu

pacientul, dificultățile insurmontabile, progresul lent și regresele numeroase și profunde. Prezintă un tablou de mici sclipiri ale memoriei selective: denumiri în latină ale peștilor de acvariu, familiaritatea cu caracteristicile tehnologice ale turnării oțelului, cunoașterea extraordinară a dispozitivelor de navigare. Descrie tiparele halucinațiilor lui, tendința spre cruzime și accesele nemotivate de agresivitate.

În timpul discursului ei, Slonova se înfurie, ia microfonul din mâinile Lanei Lialiuk și, în ciuda protestelor acesteia, merge în centrul platoului, se oprește în fața Romanei și a soțului ei și continuă să arunce cuvinte, uitându-se ba la unul, ba la celălalt. Vorbește cu o tensiune din ce în ce mai mare, accentuând cuvintele.

Vorbește despre apariția bruscă în spital a unei femei care s-a dat drept soția pacientului și s-a pornit să țească cu măiestrie o pânză de povești ca să-i ducă în eroare pe specialiști.

Mi-a fost clar de la început, declară Slonova, că femeia aceasta era complet necunoscută pacientului meu. Desigur, amnezia retrogradă presupune că pacientul nu-i poate recunoaște pe cei mai apropiați lui, el e înstrăinat complet de experiențele intime ale propriei vieți — dar, ca expert cu

mulți ani de muncă în spate, pot afirma cu încredere că a existat o serie întreagă de semne clare și dovezi care indicau că acești doi oameni nu se mai întâlniseră până atunci și nu se cunoșteau. Că făceau parte din povești diferite. Că erau la fel de departe unul de celălalt ca Estul de Vest. Că sunt detașați și izolați. Că vorbesc limbi diferite. Mai ales în vis.

Nu este adevărat, a spus Romana.

Nu-i adevărat? a strâmbat din buze Slonova. Dar toate aceste basme galițiene despre bunica Uliana, halate de baie și cuverturi de pat oare sunt adevărate? Știți măcar că în somn mormăia cum jurase solemn în fața camarazilor săi să trăiască, să învețe și să lupte, așa cum a poruncit marele Lenin? Și îi asigura că este întotdeauna pregătit? Știați despre asta?

Nu este adevărat, spune Romana. În plus, am avut și noi o organizație de pionierat în Galiția. Ce e așa de ciudat?

Tăceți, șuieră disprețuitor la ea Slonova. Să tăceți! Albul ochilor ei reflecta ciudat lumina reflectoarelor. Era ca un copil! Un copil nevinovat. O coală albă. Tabula rasa. Ce ați făcut cu el?

Cu pași repezi, traversează studioul și îl apucă de braț pe un tip îndesat, smucindu-l brusc și ordonându-i astfel să se supună. Îl

trage pe bărbat în spațiul din fața camerelor de filmat și, împingând microfonul în capul lui rotund, obrajii lăsați, nasul deformat și părul răvășit ca iarba, spune: Acesta e Șușakov. Și el a fost pacientul meu. L-am tratat după leziunile psihice suferite în timpul bombardării cartierului Shidnyi din Mariupol. A fost tratat în aceeași perioadă și în același spital în care a fost tratat pacientul cu amnezie retrogradă. Șușakov, spuneți-ne tot ce știți, ordonă Slonova.

În acest moment intervine Lana. Ea ține deja al doilea microfon în mână, resemnată să piardă parțial controlul asupra emisiunii, dar nu e pregătită să o lase în voia sorții.

Opriți-vă, o întrerupe pe Slonova. Să ne uităm mai întâi la rezultatele sondajului nostru interactiv. În acest moment, doar paisprezece procente dintre telespectatori cred complet și necondiționat în povestea eroilor noștri de astăzi. Cincizeci și șase la sută ezită. Sunt sigură că împreună putem găsi adevărul. Vă rog un singur lucru. Lana se întoarce cu încredere către obiectivul camerei. Nu trageți concluzii. Să păstrăm obiectivitatea. Să nu ne lăsăm înșelați, să nu ne lăsăm în mâinile unor manipulatori cinici. Minciunile amestecate cu emoții capătă prea ușor forma adevărului. Vă îndemn să vă ascultați propriile inimi.

Lana rostește aceste ultime cuvinte punând amândouă palmele pe umerii Romanei și ai soțului ei.

Și acum vom asculta cu interes un bărbat care suferă de tulburare bipolară, agravată în urma unei tragedii suferite în orașul său natal, Mariupol, și care a fost tratat tot de doamna psihiatră Slonova. Din păcate, după cum arată statisticile, bolile mintale rămân pe viață. Ele nu pot fi vindecate complet. Vă ascultăm, domnule Șușakov.

Șușakov începe să vorbească, speriindu-se de vocea lui, distorsionată de microfon și amplificată de echipamentul tehnic, dar, încurajat de privirea Slonovei, își reia imediat încercarea.

Îl cunosc pe acest om, spune el în limba rusă. El e Viktor. Ne cunoaștem din copilărie. Bună, îți amintești de mine? Ridică rugător ochii spre Bărbat, dar acesta rămâne neclintit, urmărind în tăcere tot ce se întâmplă. Între timp, Romana simte că o lasă puterile. Evenimentele se îndepărtează de ea, își pierd claritatea. Imaginea devine tulbure. Și doar palma soțului ei, atingerea lui o conectează cu realitatea.

Vitea, sunt eu, Șușakov, spune între timp Șușakov. Vocea lui e tânguitoare. Mai are puțin și plânge. Tu și cu mine am învățat împreună la școală. Ai fost un elev excelent,

Vitea. În clasa întâi știai deja toate capitalele pe de rost. Și da, e adevărat, știai multe despre peștii de acvariu, pentru că bunicul tău, care pe vremuri fusese un mare mahăr la uzina metalică Ilici, îți amenajase un acvariu imens.

Părinții mei spuneau că bunicul tău a locuit în Kiev și a deținut o funcție înaltă, dar a fost pedepsit pentru ceva și trimis la noi. Ei bine, familia ta trăia bine, nu-ți face griji, Vitiok. Ai avut totul. Și tatăl tău... a lucrat la fabrică, împreună cu bătrânul meu. Doar că bătrânul meu era un muncitor obișnuit, iar al tău era șeful secției. Și bătrânul meu, nu știu dacă știi, a murit. A căzut într-un cazan de oțel topit. Și tatăl tău venea la noi acasă. I-a părut atât de rău de bătrânul meu, chiar a plâns. Și mama l-a liniștit. Îmi amintesc lumina aprinsă în bucătărie și cum ei au vorbit acolo mult, mult timp și nu am putut să adorm din cauza acestui zumzet, din cauza vocilor lor alarmate, suspină Șușakov, în timp ce Slonova dă din cap și îl mângâie pe spate.

Tatăl tău a fost un om foarte bun, Viktore, continuă Șușakov. Și bunicul tău a fost un om bun, cumsecade. Toată familia ta a fost și este încă foarte respectată în Mariupol. Păcat, Vitea, că și părinții tăi au murit în timpul bombardamentului. Copiii mei au murit tot

acolo. Băiatul avea opt ani, iar fata, șase. Numele ei era Aglaia. E nume grecesc. Soția mea e grecoaică din Mariupol. Numele ei de familie era Papaioannu.

Vitiok, continuă Șușakov. Noi nu am fost foarte buni prieteni la școală, dar mi-ai plăcut mereu. Erai serios. Erai cultivat. Citeai cărți. Am împrumutat de la tine Jack London și Mayne Reid. Și Fenimore Cooper — în legătura aia albastru-închis cu ștanțe aurii, îți amintești? Erau cărți din biblioteca bunicului tău. Probabil că nu voiai să fii prieten cu mine, dar te purtai frumos. Și-mi amintesc cât de mult te-a iubit Olga Mykolaivna! Ea te-a dat întotdeauna exemplu. Și pe directorul nostru, pe Vasyl Nikiforovyci, ți-l amintești? Și pe Rașpil, Vitiok? Ți-l amintești pe Rașpil?

La început, din cauza suspinelor lui Șușakov, nimeni nu aude cuvintele Bărbatului. Dar Șușakov le aude.

Ce ai spus, Vitea? Repetă. Nu aud bine.

O să te omor chiar acum, spune printre dinți soțul Romanei, uitându-se la Șușakov cu o privire întunecată.

Pauză de publicitate, anunță Lana Lialiuk.

jkoxana
Kiev, Centrul televiziunii Oliveț din Kiev

un selfie al unei femei cu un semn din naștere pe obraz prin mulțimea care a intrat în unul dintre studiourile de televiziune; dacă te uiți suficient de atent, poți vedea printre oameni un Bărbat care, îmbrățișând-o cu grijă pe Romana, o duce spre ieșire
9243 de aprecieri
Vezi toate comentariile (4549)

Când mulțimea a dat buzna în studio, scoțând toate ușile de la intrare din țâțâni și inundând întreg spațiul cu neliniștea ei fierbinte, când camerele video zburau prin aer și proiectoarele explodau unul câte unul, spulberându-se, Bărbatul a profitat de ocazie și a dus-o pe Romana spre una dintre ieșiri.

El i-a deschis calea, protejând-o de oamenii agresivi cu propriul său trup, privind înapoi din când în când ca să se asigure că totul e bine. Ea era speriată de moarte, dar încrederea și calmul lui au liniștit-o.

Lucru care nu se putea spune despre restul oamenilor din studio. Lana Lialiuk țipa, urcându-se cu picioarele pe scaun, în tocuri înalte și masive, în timp ce mulțimea se legăna în jurul ei și-și întindea mâinile amenințătoare și pofticioase. Slonova a încercat să atragă atenția generală asupra fugarilor, dar nimeni nu a băgat-o în seamă. Șușakov nu se vedea nicăieri. Pur și simplu se

lăsase pe podea, trecând printre pădurea de picioare în mișcare și, strângându-și genunchii la piept, privea într-un punct fix.

O femeie cu un semn din naștere pe obraz, care încercase s-o oprească pe Romana când aceasta se pregătea să intre în centrul de televiziune, ținea un microfon în mâini și se adresa emoționată uneia dintre camerele de filmat, în spatele căreia stătea fie un om de afaceri, fie o persoană publică, împingând cameramanul.

Încă de la început am fost martorii acestei povești, a spus femeia, ducând o mână la piept. S-a desfășurat în fața ochilor noștri, am luat parte la ea, am trăit-o, am trăit cu această iubire, am fost mândri de ea, a devenit sensul nostru, a împrăștiat norii, a readus credința, aproape cânta femeia, devenind tot mai agitată, aprinzându-se, urlând și tropăind. Pe Romana o cunoaștem ca pe o soră. Îi cunoaștem toate secretele, fiecare dintre gândurile ei ascunse, toate durerile ei feminine și bucuriile unei inimi de sacrificiu. I-am dat sfaturi, am mângâiat-o, am fost acolo în fiecare clipă. Ea ne-a ascultat. Îl cunoaștem pe Bohdan ca pe un frate, ca pe un fiu mai mic, ca pe un tată bătrân, ca pe propriul nostru soț. El este eroul nostru, el este întruchiparea vitejiei cazacilor, curajului zaporojean și

devotamentului haidamacilor față de idealuri. El este un Bărbat adevărat. În spatele lui suntem ca în spatele unui zid de piatră. El este jumătatea noastră. Am aplaudat pentru el, pentru ea, pentru revenirea memoriei, pentru restabilirea iubirii, pentru unitate. Stăteam treji noaptea gândindu-ne la ei. Am vorbit despre ei cu cei mai apropiați nouă, n-am avut timp să ne îngrijim de propriii copii, nu am avut timp să acordăm atenție propriilor noștri părinți bătrâni, nu am avut timp să ne înțelegem pe noi înșine, căci conștiința noastră era complet dedicată lor, istoriei lor. Povestea lor a devenit povestea noastră, dragii mei. Ei au devenit noi. Suntem martori ai vieții lor și îi vom proteja de atacurile manipulatorilor, de intrigile politice, de practicile crude inumane ale lumii moderne globalizate. Nu vom permite încălcarea valorilor eterne, a adevărului, a iubirii, a credinței noastre. Noi credem, iar credința noastră e adevărată. Știm pentru că vedem, pentru că simțim, pentru că ne place și comentăm. Puterea comună și strălucitoare a conștiinței noastre raționale va risipi întunericul răului.

amoromality
Kiev, Syreț

video realizat dintr-o dronă, cu turnul de televiziune, centrul TV, Memorialul Holocaustului, pădurea Kyrylivska, Cimitirul Lukyanivsk, stația de metrou Dorohojyci

Centrul de televiziune Oliveț din Kiev a fost construit pe locul vechiului cimitir evreiesc, lângă Babyn Yar, unde aproximativ 90 000–100 000 de oameni au fost împușcați în timpul ocupației germane, dintre care 65 000–70 000 erau evrei.

Potrivit Wikipediei ucrainene, centrul TV a fost proiectat în timpul regimului sovietic conform unui plan brazilian. Din această cauză (în special din cauza ferestrelor din aluminiu), clădirea s-a dovedit a fi incredibil de costisitoare când s-a ajuns la sistemul de termoficare.

Centrul TV de la Kiev trebuia să servească drept rezervă pentru centrul principal de televiziune al Uniunii Sovietice în cazul în care cel de la Moscova ar fi devenit indisponibil din anumite motive extreme. Echipamentele speciale au făcut posibilă difuzarea nu numai către URSS, ci și către toate țările „lagărului socialist".

Suprafața totală a centrului TV este de 87 400 de metri pătrați. Înălțimea clădirii este de aproximativ 105 metri. Numărul de etaje

este de 24. Înălțimea aproximativă a unui etaj este de 3,3 metri.

Centrul TV include un complex de echipamente de televiziune și studiouri cu un hol imens, o sală de concerte cu o capacitate de 450 de locuri, 8 studiouri de televiziune, 14 săli de repetiție, 17 platouri de filmare și 4 săli de cinema. 2 500 de oameni pot lucra în zgârie-nori în același timp. Unele încăperi sunt încă neterminate.

Telecentrul are propriul detașament de pompieri, necesar din cauza riscului de incendiu al clădirii. Cu toate acestea, astăzi stația de pompieri nu mai funcționează.

Majoritatea echipamentelor din telecentru sunt semnificativ inferioare unui telefon mobil obișnuit.

Sub clădire există un etaj secret, special conceput să funcționeze în circumstanțe extraordinare — într-o „perioadă dificilă“ (de exemplu, după începerea unui război nuclear).

amoromality
Kiev, Syreț
foto: întuneric

Bineînțeles că vom găsi ieșirea, șopti Bărbatul liniștitor, conducând-o pe Romana de-a lungul coridoarelor de marmură întunecată

din subteran. A iluminat drumul cu telefonul Romei, dezvăluind în fața lor fragmente de uși metalice sudate, depozite inundate pline cu echipamentele anilor 1980, televizoare cu lentile convexe, aproape rotunde, rafturi cu cutii de tablă, asemănătoare conservelor cu mâncare, în care erau depozitate filme de formate vechi. Au trebuit să păşească iar şi iar peste decorurile de scenă ale studioului TV din care fuseseră transmise Jocurile Olimpice din 1980.

Bineînțeles că vom ieși de aici, spuse Bărbatul, oprindu-se din când în când să-și îmbrățișeze soția. Nu am ieșit noi din situații mult mai dificile? Amintește-ți cum am găsit ieșirea din întunericul subsolurilor din Rukorak. Doar pentru că ne-am ținut de mână. Pentru că eram unul cu celălalt. Amintește-ți cum am ieșit la lumină după ce am rătăcit în labirinturile uitării.

Minotaurul a fost condamnat la rătăcirea veșnică, a spus Bărbatul. Un monstru care nu putea răspunde la întrebarea „Cine sunt?“: un om sau un taur.

Dar noi știm cine suntem, nu-i așa, Romana? Știm asta cu siguranță. Tu ești soția mea. Eu sunt soțul tău.

Când urcau pe scara lungă și îngustă, lovindu-se constant cu capul de peretele de fier, când Bărbatul, lăsând-o puțin pe

Romana deoparte, cu câteva lovituri puternice ale umărului, însoțite de un urlet de animal, a smuls din balamale ușa care îi despărțea de lumea exterioară, când vara strălucitoare, soarele și verdeața din jur se revărsau în pupilele lor în valuri violente, Bărbatul a căzut pe gânduri: Spune-mi, se întoarse către Romana, centrul TV se află cumva foarte aproape de Cimitirul Militar Lukyanivsk? Nu acolo e îngropat Petrov?

Aici, peste drum, arătă Romana cu mâna.

amoromality
Regiunea Kiev, raionul Darnyțk
video: pădure de pini nesfârșită și monotonă, gâfâitul în afara cadrelor

De la stația Boryspilska, navigatorul indica un drum care ducea undeva adânc în pădurea care mărginește șoseaua. Bohdan Kryvodiak a găsit o potecă suspect de îngustă care continua să se piardă în desișurile de coada-calului sălbatic, dar harta interactivă arăta cu încăpățânare că trebuie să meargă mai departe, în ciuda tuturor obstacolelor.

Croindu-și drum prin desiș, cufundându-se în liniștea pădurii, nu a putut totuși să scape de zgomotul șoselei, care se retrăgea din ce în ce mai mult, dar rămas ca un sunet de fundal alarmant care-și schimba sensul în

mintea lui Bohdan o dată la fiecare câteva secunde, când trebuia să facă un efort să-și reamintească: nu, acesta nu este zgomotul vehiculelor blindate care transportă trupele, nu, nu este retragerea unei coloane de tancuri, nu, nu s-a rătăcit din nou de ai lui. Este doar drumul către aeroportul Boryspil, este doar un flux de mașini.

Curând poteca l-a dus pe un drum asfaltat. De-a lungul drumului se întindeau linii de înaltă tensiune. Cu cât Bohdan pătrundea mai adânc în pădure, cu atât mai des pierdea conexiunea mobilă. În cele din urmă, a rămas fără semnal. Harta de pe ecranul telefonului mobil a înghețat de tot.

Poteca ducea la un zid înalt de beton în spatele căruia lătrau câinii. Bohdan mergea de-a lungul lui însoțit de aceste lătrături. A auzit câinii sărind în sus, ațâțați de mirosul unui străin, zgâriind gardul din partea opusă, în dreptul lui.

Și-a amintit de un câine, numai piele și os, dând din coadă, privindu-l jalnic în ochi și cerșind de mâncare. S-a lipit de singurul perete al casei rămas în picioare. Labele i s-au scufundat într-o grămadă de plastic albastru, prosoape de bucătărie, caiete de școală negre de noroi și soioase. Bohdan și-a amintit că voia să-l împuște. Nu avea încredere în câini. Și-a amintit cum cel al cărui nume nu voia

să-l menționeze nici în ziua de azi, amintindu-și la ce ar putea duce asta, a răcnit la el și s-a îndreptat spre animal și, înainte de a ajunge la silueta micșorată, care a dispărut în spatele cărămizilor crăpate, a deșertat pe pământ conținutul ultimei conserve. Se pare că a murit, în noaptea aceea, într-o explozie. Iar primul lucru care i-a venit în minte lui Bohdan când a aflat a fost conserva pe care bărbatul ucis o dăduse câinelui.

I-a cerut paznicului să alunge câinii.

Da, sunt doar niște javre. Sigur, nu-mi vor face nimic. Doar că nu-mi plac. Alungați-i.

A pornit spre o clădire alungită cu două etaje, printre rămășițele pădurii, pe lângă foișoare și bănci. A privit ferestrele — patrulatere din metal și plastic, identice.

O femeie grasă, neîngrijită, cu o șapcă pe cap, stătea în prag uitându-se la poteca din față, mâncând cartofi dintr-un vas adânc de aluminiu, pe care îl ținea la piept cu amândouă mâinile.

Sunt bona, a răspuns la întrebarea lui Bohdan.

El i-a cerut să-l lase să intre. I-a explicat motivul.

Nu se poate, a clătinat categoric din cap bona. Trebuie să vorbiți cu șeful de secție. Acum e ocupat. Nu puteți intra aici cum vi se năzare dacă nu sunteți rudă.

Bohdan a format un număr de pe telefonul său mobil, i-a răspuns o voce masculină familiară.

Ați ajuns? De ce? Sunteți aici? Ies acum. Așteptați.

Era un tânăr subțire, cu părul negru creț și ochi înspăimântați. Apropiindu-se pe coridor, ieșind din întuneric, își încheia, cu mâini agitate, nasturii halatului alb.

A murit, a spus medicul.

Bohdan l-a privit tăcut, fără să înțeleagă.

Mi-ați spus că e gata să vorbească cu mine, a spus el în cele din urmă.

Era pregătită, a spus tânărul iritat. A ieșit pe verandă și și-a aprins o țigară, trăgând lacom din ea. S-a simțit chiar mai bine după ce ați sunat. Parcă era alt om. Ieri ne-am plimbat pe aici patruzeci de minute, avea o stare grozavă. Și în această dimineață, în jurul orei patru, a avut un atac. Azi-noapte nu am fost de serviciu. Când au sosit medicul și infirmierii, era deja inconștientă. Nu și-a mai revenit.

V-a spus ceva despre femeia aceea?

Tânărul clătină din cap.

A povestit multe despre răposatul ei soț. Nici un cuvânt despre femeia aia. Antonina a fost un om bun. Doar că acum e sezonul, știți. Risc crescut pentru astmatici: mult puf de plop.

Bohdan se uită de jur împrejur.
Nu sunt plopi aici. Asta e pădure de pini.
Tânărul oftă.
Era un om bun, ați cunoscut-o?

amoromality
Poroskoten, Livezile Apropiate
o fotografie făcută din exterior, pe o fereastră de la etajul doi (poate de pe una dintre ramurile „bradului lui Stalin"): un bărbat înalt scotocește prin lucrurile altora

Era sigur că nu-l văzuse nimeni. Zefir n-a lătrat când el a ocolit casa cu pereți ocru-portocalii, lipindu-se atât de strâns de ei, încât obrazul i s-a zgâriat dureros de suprafața aspră. Stropitoarele din grădina Iuliei Iurievna scoteau un clic regulat. Lacătul a cedat cu greu: ceva în interiorul lui a pocnit sec, apoi a scârțâit plângător și a căzut în palma lui Bohdan ca un fruct greu răscopt.

Interiorul cald al casei mirosea ca aromele vieții altcuiva. Pe masă erau două căni cu resturi de cafea, prăjituri „Maria" pe o farfurie.

Unt galben moale într-un vas huțul adânc (au uitat să îl bage în frigider). Bunica Uliana iubea astfel de farfurii, se gândi Bohdan.

Cu cât stătea mai mult înăuntru, cu cât se uita mai mult la obiecte, cu atât acorda mai multă atenție lucrurilor mărunte, cu atât sentimentul neliniștitor creștea mai mult. Totul aici era complet străin, complet necunoscut. A pătruns în viețile unor oameni despre care nu știa nimic și cu care cu greu și-ar fi dorit să aibă ceva în comun.

Și, în același timp, ceva în fiecare dintre obiecte, sau dimpotrivă, în totalitatea lor, în aceste vase ceramice care se îngrămădeau pe rafturile bucătăriei, în sacul de dormit întins pe saltea ca un urs ucis, în fluierele de lut aranjate pe pervazul ferestrelor, lângă sfeșnicele și paharele din care ieșeau lumânări de ceară de diferite forme și grosimi — era ceva care îl afecta indirect, atingea niște calități profund ascunse, inconștiente, înecate chiar în fundul ființei sale.

Când Bohdan, strănutând din cauza prafului, a scos din magazie o valiză de culoare albastru-închis acoperită cu dermatină texturată, a tras dintr-o mișcare fermoarul și a deschis-o larg, în gât i-a urcat senzația de recunoaștere a ceva necunoscut, străin, împiedicându-l să respire și să înghită.

Valiza fusese împachetată cu grijă cu unelte pentru săpăturile arheologice. El însuși nu avusese niciodată așa ceva: unele dintre lucrurile care îi aparțineau zăceau

acasă, restul le primea mereu în timpul expedițiilor. Aici, în găici și buzunare speciale, fixate cu curele cu arici, erau perii de uz casnic și profesional de diferite grosimi, cuie, ace și scobitori, site, rulete, o nivelă cu bule de aer din plumb, funii, o nivelă cu alcool, o planșetă de desen, o busolă, un container și multe alte lucruri mărunte, de parcă ar fi fost transferate aici de vreun maniac dintr-un manual pentru arheologi. Lângă valiză, Bohdan a găsit cutii cu rigle și trepiede.

A lăsat conținutul valizei pe podea și a urcat la etajul doi. Scările scârțâiau. A cercetat cu atenție dulapurile cu haine bărbătești, sertarele comodei cu lenjerie de damă, fiind surprins de câte obiecte din jur erau rupte sau sparte: oglinzi, ușile dulapurilor, scaune — totul purta fie urmele unei acțiuni militare, fie ale unei relații amoroase violente. Mirosul cald și dulce care umplea camera îi dădea lui Bohdan o senzație de pătrundere în interzis, în imposibil. Se simțea beat. Tremura. Capul i se învârtea. Voia să părăsească acest spațiu, să alerge afară, să respire aer proaspăt și, în același timp, atingea dantela lenjeriei intime a femeii, mângâia lenjeria de pat veche și mototolită, lăsa urme de degete în praful de pe dulapuri.

Atenția i-a fost atrasă de teancurile de albume foto care ocupau unul dintre pervazurile din spatele unei perdele portocalii grele. Bohdan a scos din cea mai apropiată grămadă al doilea volum din *Cercetări* de Viktor Petrov, mai multe bucăți de hârtie îngălbenite și mototolite cu un scris de mână mic, ilizibil, cel mai probabil scrisorile cuiva (a observat altele la fel printre faldurile patului), și un manuscris dactilografiat ce părea un text literar, sub titlul „Impenetrabil", și a deschis primul album.

amoromality
Kiev, Cimitirul Militar Lukyanivsk
prima fotografie a unei găuri negre

Romana s-a oprit în urma lui, aproape atingându-i spatele larg nemișcat, astfel că nu putea să vadă mormântul. Umbrele ramurilor și frunzelor, pâlpâitoare și incerte, cădeau pe marmură și piatră. Romana știa că se întâmplase ceva ireparabil. Ea știa sigur că acesta era sfârșitul. Și când Bărbatul a dat să se întoarcă încet, cu dificultăți vizibile, ea era sigură că s-a terminat.

Efortul lui dureros a fost imediat transferat în ființa ei. I-a sfâșiat tot corpul din interior spre exterior, aproape că a doborât-o de pe picioare. Romana s-a apucat de trunchiul

subțire al arțarului, dând din brațe ca un om care se înecă.

Privirea Bărbatului a făcut-o să înghețe. A fixat-o pe loc. A imobilizat-o.

Ceea ce se desfășura în acel moment în ochii lui galben-căprui, străini de ea, se afla cu mult dincolo de limitele vieții umane, ale conștientului, ale existenței însăși. Era ceva ucigător, o gaură cosmică neagră care a absorbit universul și l-a închis în sine. O stea neutronică cu suprafața rece și netedă, a cărei forță de gravitație descompunea corpul fizic în atomi.

Romana privea într-acolo, în miezul ororii, realizând că Bărbatul știe. În acest moment, aici, în cimitir, stând deasupra mormintelor, trăia o revenire completă a memoriei. Circuitele neuronale latente, care refuzaseră să funcționeze o lungă perioadă de timp, prinseseră viață sub influența unei explozii atomice, iar acum erau gata de autodistrugere. Și, în același timp, de distrugerea celui care era vinovat de aceasta. Celui care era la îndemână. Celui care stătuse alături de el atât de mult timp, în toate împrejurările. Care stătea acum la o distanță de treizeci de centimetri de el, cu capul dat pe spate, privind la fața lui cumplită.

În timpul acelei fracțiuni de secundă, Bărbatul a dobândit proprietatea

incompatibilă cu viața de cunoaștere a trecutului și viitorului. Întreaga istorie a universului și-a găsit loc în capul lui. Și-a amintit cine era și de unde venea. Și-a amintit de propriii părinți, de orașul său și de numele cu care se născuse.

În același timp, și-a amintit tot ce se întâmplase din momentul în care își pierduse memoria. Nu a uitat cum îl înșelase această femeie, dându-i numele altcuiva și povestea altcuiva. Nu a uitat cât de mult timp și cât de metodic plantase în mintea și inima lui convingerea că el era cu adevărat omul pe care voia să-l omoare, că povestea lui era o poveste în care nu credea și despre care nu voia să știe nimic. Această femeie îl făcuse să simtă vinovăția altcuiva, luând și negând vinovăția care îi aparținea lui și familiei lui. Nimeni nu are dreptul să înlăture sentimentul de vinovăție al altui om.

Și această femeie care-i adusese un prejudiciu în mod conștient și intenționat, această femeie care profitase de lipsa lui de apărare copilărească, care profitase de somnul adânc al creierului său bolnav, rănit, aproape mort, trezise în el o credință în povestea pe care ea o inventase, stârnind în ea sentimente reale, neinventate.

El o iubea cu adevărat. Nu putea trăi fără ea.

Și acum era pregătit să o omoare pentru asta.

Dar fracțiunea de secundă a trecut.

Și Bărbatul a uitat cine era această femeie și ce îi făcuse.

amoromality
Kiev, Cimitirul Militar Lukyanivsk
mormântul lui Viktor Petrov și Sofiei Zerova

Eu vă cunosc, a spus el în rusă, zâmbind politicos (colțul stâng al gurii îi tresărea, alunecând în jos). Lucrați în sala de lectură a Arhivei, nu? Vă amintiți de mine? Vă e rău?

Nu, nu mi-e rău, a răspuns Romana, al cărei trup era încă în stare de cădere liberă. Nu, de ce credeți asta? Nu mi-e rău. Poate doar un pic.

Bărbatul a privit-o cu simpatie și a continuat:

Atunci am venit special la Kiev, a spus el. Special ca să merg la Arhiva dumneavoastră. Am citit scrisorile lui Petrov către Sofia Zerova, vă amintiți? A dat din cap spre mormânt.

Romana a clătinat nesigur din cap.

Nu, îmi pare rău, nu-mi amintesc. Nu vă supărați, a spus ea foarte încet, chiar puțin jenată. Doar că vin atât de mulți oameni, atât mulți cercetători diferiți la Arhivă.

Păstrăm acolo atâtea documente, atâtea jurnale importante, manuscrise ale diferitelor personalități culturale celebre. Pur și simplu nu-i pot ține minte pe toți.

O, bineînțeles! era clar că Bărbatul nu era jignit. Dar, evident, și dumneavoastră sunteți interesată de Petrov, a dat el din cap spre mormânt.

Da, îmi place opera lui literară, a spus Romana. Mai ales *Fata cu ursulețul*, iar dumneavoastră... Pot să vă întreb ceva? De ce v-au interesat scrisorile lui? Nu arătați deloc ca un om de știință.

Bărbatul a râs.

Sunt militar, a spus el. Deși în liceu visam să devin filosof. Bunicul mi-a insuflat nevoia de a vorbi despre cărți și observații cotidiene, de a gândi cu voce tare și de a mă certa fără să ridic vocea. Am vorbit cu el în fiecare zi, multe ore în șir. În cele din urmă, m-a convins că vorbele nu vor schimba istoria.

A tras aer în piept și a continuat: Am vrut să citesc scrisorile lui Petrov, pentru că speram că mă vor ajuta să înțeleg ceva despre bunicul meu. Bunicul meu, a continuat Bărbatul de bunăvoie, a fost cenzor de partid când încă locuia aici, la Kiev. Prin mâinile lui au trecut multe scrisori, în special ale multor elemente nesănătoase. Dar a făcut o prostie și a fost trimis în est, la Mariupol, în 1956,

interzicându-i-se să mai vină la Kiev. Nu a fost pedepsit foarte aspru, pentru că era veteran de război, a primit „Steaua de Aur“, ordinele „Pentru meritul în luptă“ și „Pentru victoria asupra Germaniei“, a participat la luptele de lângă Sandomierz și, când s-a traversat râul Oder, a fost șeful departamentului de zbor al Corpului 1 de Artilerie al străpungerii Rezervei Comandamentului Principal al Frontului 1 Ucrainean, iar acolo, la Mariupol, a fost secretar de partid la combinatul metalurgic Ilici. Aș putea spune că m-am născut acolo, în acest combinat, a deschis gura Bărbatul, ca și cum ar fi râs, arătându-și implanturile frumoase.

Abia înainte de moartea lui, când bunicul era grav bolnav, i s-a permis să fie tratat aici, la Kiev, a continuat Bărbatul, deși Romanei îi era greu să fie atentă la ce povestește. Am venit să-l vizitez, iar el a recunoscut că motivul pedepsei sale fusese un furt nevinovat, pe care el însuși nu și l-a putut explica: sustrăsese câteva scrisori. Mi-a spus că se atașase în mod inexplicabil de acele scrisori și de oamenii care le scriseseră. Că nu-i cunoștea personal și nu a vrut niciodată să-i cunoască, dar, din anumite motive, s-a simțit implicat în soarta lor, a simțit o legătură strânsă cu ei și pur și simplu nu s-a

putut despărți de unele scrisori. În 1956, această infracțiune a fost descoperită, iar bunicul a fost pedepsit. Deși cred că până la urmă această pedeapsă a fost bună pentru noi toți. Tatăl meu s-a născut la Mariupol. Iar eu nu-mi imaginez o altfel de viață.

Bunicul meu era un om ciudat, a adăugat Bărbatul cu un oftat trist, dar l-am iubit foarte mult. M-a modelat ca om. Dacă nu ar fi fost exemplul lui, nu aș fi devenit niciodată militar. Nu aș fi devenit cine am devenit și nici nu aș fi ajuns acolo unde am ajuns.

Deodată a tresărit.

Scuze, am vorbit prea mult. Sunteți palidă, de parcă mai aveți puțin și leșinați. Sigur nu aveți nevoie de ajutor?

Romana i-a mulțumit politicos.

Atunci mă duc, spuse Bărbatul, luându-și la revedere. Mă duc la bunicul meu. E îngropat și el aici, chiar acolo, sub gard.

V-a ajutat? strigă Romana după el.

El s-a întors.

V-a ajutat citirea scrisorilor să-l înțelegi pe bunicul dumneavoastră?

Bărbatul a clătinat din cap, apoi a făcut câțiva pași înapoi, în direcția Romanei.

L-am cunoscut bine pe bunicul meu, eram foarte apropiați. Îi simt și acum prezența. Bunicul știa ce înseamnă responsabilitatea. Nu departe de Sandomierz, în august 1944,

a suferit o transformare: când ești în război, ai de ales — să execuți mecanic acțiunile, așteptând ca totul să se termine, sau să urăști și să ucizi, să distrugi, să porți război, să-l dorești cu adevărat. Bunicul știa ce înseamnă să fii la conducere. Îi păsa cu adevărat de cei ale căror vieți îi fuseseră încredințate: fie că era vorba de aruncarea unei grenade, fie că citea corespondența unui scriitor și a soției sale, fie că se ocupa de conștiința politică a muncitorilor de la oțelărie. Și crimele, și mutilarea vieților, și controlul permanent asupra celor pe care îi veghea — toate acestea necesitau răspundere.

Se vorbește adesea despre dependența subordonaților față de cel care îi comandă, despre frica și neputința care se transformă în închinare în fața superiorului. Mult mai rar, însă, se vorbește despre atașamentul unui om înzestrat cu putere față de cei dependenți de el, față de cei care îi sunt devotați. Oricine are putere involuntar se simte atotputernic, se simte ca un zeu. Ridicându-se deasupra celorlalți, fantazând despre libertate. Dar ce știm despre propria lui dependență de cei care depind de el?

Bărbatul și-a încheiat monologul, stând din nou în fața Romanei.

Bunicul meu pare să fi suferit de o slăbiciune sentimentală față de scriitorul pe

care îl supraveghea în secret, a adăugat el pe un ton blând, simpatic. A insistat chiar ca părinții mei să mă numească Viktor.

Romana și-a dat seama că Bărbatul o ținea de mână. S-a cutremurat la atingerea plăcută a pielii lui fierbinți. Bărbatul vrea să o cunoască, a ghicit Romana și drept răspuns și-a spus numele.

Și apoi, încet, cu precauție, evitând să se uite în ochii lui, pentru prima oară i s-a adresat cu adevărat: Foarte drăguț, Viktor. Aveți un nume frumos. Reprezentativ.

Ca și al dumneavoastră, a spus Bărbatul.

În cele din urmă s-a întors și a plecat.

amoromality

Pagina nu există. Vă rugăm să reveniți la pagina principală a site-ului

Romana, fără să se gândească la potecă, a ajuns la bustul rămas printre mormintele părăsite. S-a sprijinit de suprafața rece de piatră și s-a lăsat să cadă pe pământul umed ce mirosea a mușchi. Era înconjurată de ramuri de copaci și flori.

Florile de heliopsis îi gâdilau gâtul și obrajii cu petalele lor delicate. Urzicile îi înțepau antebrațul. Ciulinii i se înfigeau în păr. Furnicile îi urcau pe gambe, chiar sub tivul rochiei de mătase verde.

Romana stătea tăcută acolo, dându-și cu mâinile pe față și întinzându-și fără să vrea machiajul gros, făcut la televiziune.

Bărbatul a dat din cap, după obicei, către căpitanul Raftopullo, cu tancul și soția lui, l-a salutat pe generalul-maior Crott, într-o ramă aurită, i-a făcut cu ochiul generalului-locotenent Musa S.N., al cărui mormânt era decorat cu o coroană de flori de plastic. A simțit o ușurare-n piept când a observat fotografia lui Lukyci cu maiestuozitatea sa militară. A șters ușor stratul gros de praf de pe imagine cu palma, de parcă ar fi închis ochii defunctului. Mormântul generalului Krasovskyi i-a atras din nou atenția prin banalitatea sa: o lespede modestă, a cărei suprafață era complet acoperită cu zeci de flori, mai mari și mai mici, de urechelniță.

În cele din urmă, iată și marmura roșie cu alb, acoperită cu vene subțiri, cu irizații de culoare roz-pal și vișiniu, asemănătoare cu sângele oxidat.

Nucul crescuse și mai mult. Își coborâse ramurile grele din spatele zidului cimitirului, creând un baldachin natural peste mormântul bunicului, o casă adevărată, o bisericuță plină de un miros proaspăt, înțepător, mirosul preferat al liniștii.

Bărbatul s-a așezat comod pe o bancă joasă, aproape complet putrezită, de lângă

mormânt, și a continuat să-i spună bunicului său povestea din locul în care o lăsase ultima dată: din momentul în care fusese rănit.

Știu, bunicule, spuse el încet, uitându-se la literele aurite ale numelui bunicului său și la curba sculptată a crengii de laur, că nu-ți place, dar oamenii pe care am fost desemnat să-i comand nu au încetat să mă dezamăgească. Cunoști astfel oameni, ai avut de-a face cu ei atâția ani la fabrică și ai știut să-i tolerezi și să-i înțelegi ca nimeni altcineva, și sunt de acord că printre ei sunt băieți cu adevărat deștepți și cumsecade, dar în mare parte, ei bine, cum să spun... Toate astea mă întristau teribil. M-am simțit ca și cum aș fi fost păcălit, de parcă aș fi fost aruncat într-unul din cercurile iadului, unde erau legi foarte diferite față de cele cu care eram obișnuit și unde nu era vorba despre lucrurile pe care, după cum credeam, le învățasem de la tine. Eram conștient de asta de mult timp, încercând să conduc acest pluton nestăpânit, în timp ce de sus veneau ordine contradictorii și se făceau lucruri a căror esență nu o mai înțelegeam. Dar atunci când m-au lăsat, rănit în stomac, complet gol, în fața unui șemineu aprins din sanatoriul cu vedere la mare, în luna februarie, când nu mi-au spus niciun cuvânt, nu m-au adus în simțiri să-mi spună că ei

pleacă, pentru că ticăloșii ăia veneau peste noi, atunci mi-am pierdut orice simț al orientării. M-au adus în simțiri loviturile de cizmă în rană. Stăteau deasupra mea, îndreptându-și mitralierele spre mine. Au strigat la mine, dar eu nu le-am înțeles limba. Mi-a fost frică și i-am urât. Înainte de a ajunge la sanatoriul bombardat din Șyrokyne, am reușit să-i ucid pe mulți dintre ei cu propriile mele mâini, mai ales în timpul interogatoriilor. Dar nu am reușit să le pricep limba. N-am vrut să o înțeleg. Știam că mă vor ucide. De aceea i-am ucis pe mulți. Mulți dintre ei stătuseră goi în fața mea, exact așa cum stăteam eu întins în fața lor acum. Mă uitasem la mulți dintre ei cu aceeași privire cu care se uitau ei acum la mine. Cunoșteam acea privire. Era privirea mea — privirea ucigașului cu o clipă înainte de împușcătură. Nu aveam nicio îndoială. Dar în clipa următoare marea a urlat și m-a acoperit cu sângele lor și m-a îngropat cu fragmente din pietre și bucăți din trupurile urâte ale acestor străini. Trăgeau ai noștri din BM-21 Grad. Nu-mi amintesc nimic altceva. Îmi amintesc doar o ceață deasă.

*

Bărbatul a observat un străin care stătea în apropiere, ascultându-i povestea. Stătea

nemișcat de ceva vreme, de parcă ar fi așteptat ceva. Era ostentativ și atrăgător, de aceeași înălțime cu Bărbatul, aceeași vârstă. Prezența lui a avut un efect imediat asupra Bărbatului, care s-a cutremurat. Nu mai putea sta aici. Trebuia să plece imediat. A dat din cap către bunicul său și a ieșit de sub ramurile de nuc. Trecând pe lângă străin, l-a privit în ochi pentru o clipă.

Pentru o clipă, Bohdan Kryvodiak l-a urmărit pe Bărbat, nesigur de ce avea de gând să facă. Acesta se îndrepta spre intrarea principală a cimitirului, spre coloanele albe masive, în spatele cărora se auzeau motociclete și se zăreau contururile unui centru de afaceri strălucitor de sticlă și metal.

Bohdan a observat doi bărbați care au apărut pe una dintre potecile dintre loturi: unul avea o conformație atletică și era îmbrăcat în trening gri cu fermoar portocaliu, celălalt avea buzele obscen de roșii și ținea o mapă de piele la subraț.

Bohdan a pornit spre ei.

Bine că v-am întâlnit aici, a spus el, apucându-i ferm pe amândoi de umeri și întorcându-i cu fața spre cealaltă ieșire din cimitir. Ce se mai aude de tatăl meu?

I-am dat drumul, a spus sportivul. Deși rămân multe întrebări. La fel ca în cazul

dumneavoastră, de altfel, a adăugat buzatul.

Puteți să mi le puneți chiar acum, a spus Bohdan. Dar să plecăm de aici. Ăsta nu-i cel mai bun loc să stăm de vorbă.

Au ieșit din cimitir pe strada Dorohojyțkaia, chiar în fața intrării în vechiul cimitir, unde era îngropat Kostyk Zerok, împreună cu un bulgăre de pământ din râpa Sandarmoh, unde fusese împușcat tatăl lui.

Bărbatul a mers mult timp pe aleea îngustă pietruită. Sufla un vânt răcoros. Lăsase în dreapta blocul zgârie-nori al centrului de televiziune — o structură de beton care semăna cu o răzătoare uriașă punctată cu grupuri de antene de satelit. În stânga, în iarba de sub copaci, Bărbatul a observat pietre vechi masive cu inscripții sculptate într-o limbă necunoscută, care zăceau în rânduri, de parcă ar fi ajuns aici din întâmplare.

De-a lungul aleii pietruite, drepte ca o săgeată, s-au aprins felinarele. Un bătrân stătea pe una dintre bănci și hrănea porumbeii. Păsările zburau în aer, fâlfâind din aripi, speriate de apropierea Bărbatului.

Aleea ducea la un mic scuar gol. Un băiat singuratic încerca să ridice în aer un zmeu: alerga, îl arunca în sus, dar vântul îl biciuia

în toate direcțiile și pe urmă îl dobora la pământ.

Bărbatul s-a apropiat de un monument mare, asemănător cu un copac care își întinde cu disperare crengile spre cer. O vreme l-a privit în tăcere, ascultând sunetele pe care le făcea băiatul sărind cu zmeul și foșnetul uscat al frunzelor doborâte de vânt.

Bărbatul a observat brusc că în mâna dreaptă ține o piatră mare. Nu-și amintea de unde avea piatra și de ce palma lui o strângea atât de tare. A privit cu atenție obiectul rotund. I se părea că poate distinge pe piatră trăsăturile unui chip — de om, sau poate de leu.

Bărbatul s-a aplecat și a așezat-o lângă celelalte pietre îngrămădite la poalele monumentului.

A pornit mai departe printre copaci, de-a lungul potecii, și a mers îndelung, vreo cincisprezece minute bune prin întunericul care se îngroșa din ce în ce mai mult, tulbure și ciudat, în ciuda straturilor de flori vesele și a gazonului bine întreținut din jur, un întuneric adânc și devorator care pândea, deschizând gura pentru a înghiți tot ce exista.

În față, lângă intrarea în gura de metrou Dorohojyci, strălucea vitrina unui magazin. Bărbatul a pornit cu încredere într-acolo,

apropiindu-se de ea, apropiindu-se de lumină.

Încă puțin, doar puțin, încă câteva minute și își va vedea chipul în oglindă.

Romana a rămas la cimitir — în liniștea deplină, lângă bustul rece și tăcut, singură.

Cui îi va putea spune povestea ei acum?

---

87. De la Vladimir Ilici Lenin.
88. Zoia.
89. *Vtiaty duba* — „a muri" (ucr.).
90. Viespe.

Autoarea își exprimă recunoștința față de oamenii, locurile, textele și împrejurările care au inspirat-o în timp ce scria această carte și care au ajutat această carte să existe.

Mulțumesc Marianei Maksymiak și Nataliei Fedușciak pentru Buciaci, iar Verenei Nolte, pentru Mariupol. Mulțumesc lui Andrii Portnov pentru ideile despre Viktor Petrov. Mulțumesc Virei Aheeva, lui Viaceslav Briuhoveţkyi, lui Volodymyr Pancenko, Iarinei Ţymbal și multor altora pentru cercetările, informațiile și lucrările lor despre scriitorii ucraineni din anii 1920 și 1930.

Mulțumesc însoțitorilor mei, Mariana Prohasko și lui Andrii Bondar, pentru încredere, sprijin și pentru că-mi sunt alături în fiecare zi. Această carte a apărut datorită vouă.